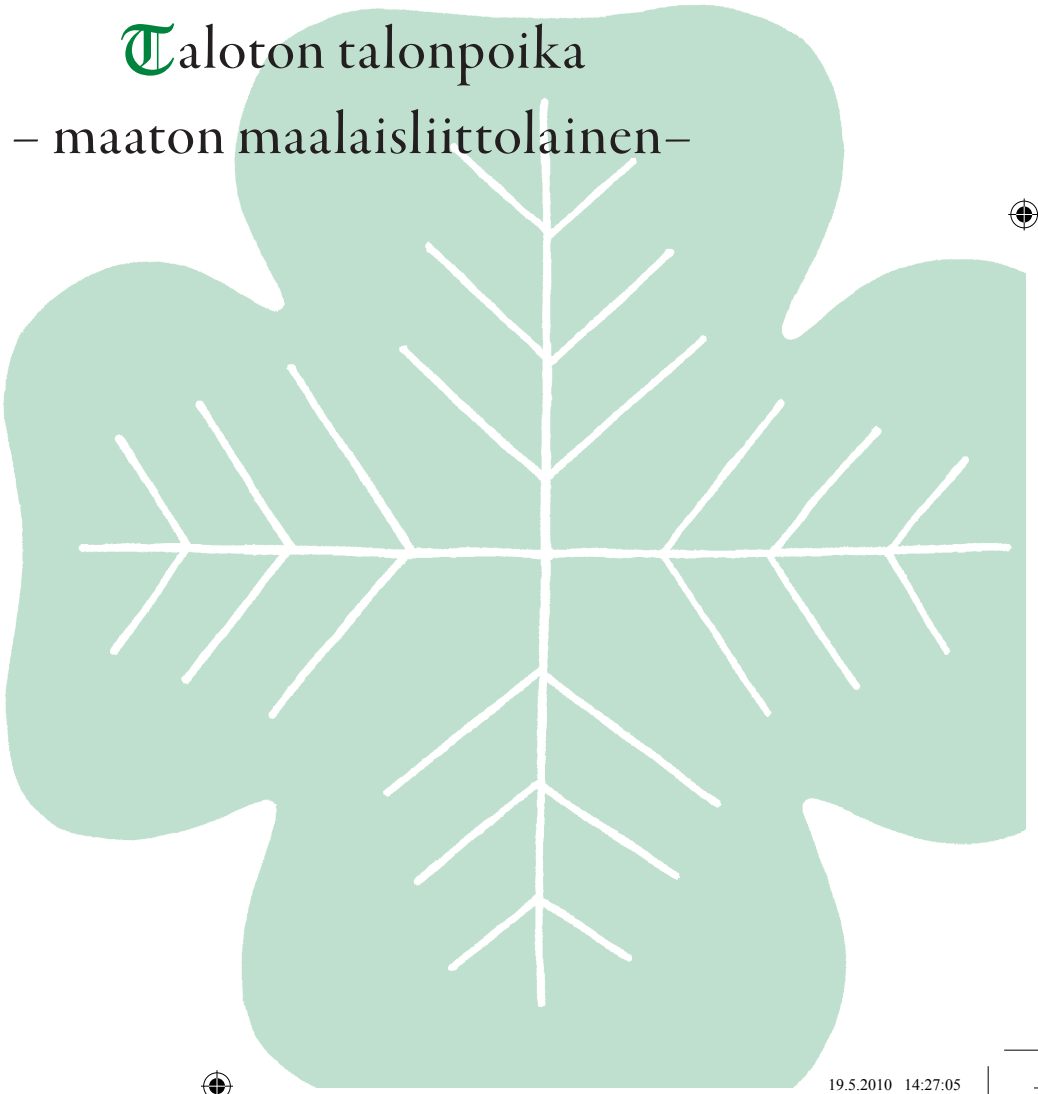
Taloton talonpoika
– maaton maalaisliittolainen–



Perttula_Sukselainen.indd 1 19.5.2010 14:27:05









Pekka Perttula

Taloton talonpoika – maaton maalaisliittolainen

V. J. SUKSELAINEN 1906–1945

Helsinki 2010

Perttula_Sukselainen.indd 3 19.5.2010 14:27:06

Sivun 13 karikatyyri Pekka Patoluoto ja Keskustan & maaseudun arkisto. Sivun 287 kuva Helsingin Sanomien arkisto. Muut kuvat Marja Ikosen arkisto.

© Pekka Perttula 2010
ISBN 978-952-92-7365-2
Ulkoasu: aleph / Niko Aula
Paino: Joutsen Media, Oulu

Perttula_Sukselainen.indd 4 19.5.2010 14:27:07

Sisältö

Esipuhe 9

Johdanto 14
Näkevä ja tekevä – sopuisa ja kokoava V. J. Sukselainen 15
Hitaasti kiiruhtaen, kaukaa katsoen– tutkimuksen ajalliset ja sisällölliset rajaukset 20
Kansallisuusaate Vieno Johannes Saaren henkisenä taustavirtana 25
Kansanvallan ja maahengen voimalla yhteishyvän asialla 28
Niukasta tutkimuksesta lähteiden runsauteen – aikaisempi tutkimus V. J. Sukselaisesta 32
Yhteiskunnan pohjavirta, poliittinen tilanne ja kauas kantava aatteellinen kaari 36

I Amanda Vilhelmiinan poika Vieno Johannes Saari 1906–1919 40
Kylänloppuisen alkuaskeleet 41
”Onnen myyri se miesi, jolla oma tanner on” 44
Oma maa on yhteiskunnallinen ydinasia 47
Jalassa puukengät ja taskussa leivänkannikka 51
Sovintopolitiikka halkaistun kansakunnan eheyttäjänä 55
Maahan on tartuttava ajatuksin, kourin ja sieluin 59
”Sosialidemokratian voidaan todeta löytäneen vastustajansa” 63

II Isänmaallinen ja kansallishenkinen lyseolainen 1919–1924 68
Yhteiskunnallisen totuuden etsijä 69
Talonpojat ovat kansallisuuden ydinaines 73
Äiti maa, isänmaa ja oma maa 77
”Renkipojankin tie voi päättyä onnellisesti,mutta se on pitkä” 81
”Liity suojeluskuntaan – turvaat rauhaa” 84

Perttula_Sukselainen.indd 5 19.5.2010 14:27:07

Alhaalta ylöspäin voimistuvaa eheyttä ja yhteenkuuluvuutta 88
Aitosuomalainen ja heimohenkinen Karjala-aktivisti 91
Suruttaren varjossa 95
Rajoitettu kansanvalta kansanvallan pelastamiseksi 99

III Suomalaisuuden ritari 1924–1927. 104
Rakkaus ja viha olivat mitalin eri puolet 105
Sanan mahdilla ja kielen voimalla Kalevan kansan nostajaksi 108
Maanviljelijä ja valtiomies – runoilija ja filosofi 111
Suur-Suomen vai suuren suomalaisuuden rakentaja? 115
”Ruotsinkieltä ravistelee saapasjalka Saari” 119
Valtiomiehen on tunnettava kansansa sielu 124
”Kansallisia voimia on porvarillisten puolueiden ulkopuolellakin” 129
Velvollisuuksien tunnontarkka täyttäjä ja isänmaan edun ainainen ajaja 133
Kotikutoisen oikeistolaisuuden nousu 137
Ujo ja kunnianhimoinen julkisuuden mies 142
”Seuraavaksi virstantolpaksi asetan tohtorin hatun ja kansanedustajan valtakirjan” 148

IV V. J. Sukselaiseksi ja Akateemisen Karjala-seuran sihteeriksi 1927–1929. 154
”Nero on kykyä nähdä vaivaa” 155
Vieno Johannes Saaresta tulee V. J. Sukselainen 159
Puna- ja valkohehkuiset vaarat kansallisen eheyden esteenä 163
Tavoitteena Helsingin yliopiston suomalaistaminen 166
Akateemisen Karjala-Seuran jakautuminen keskustalaisiin ja oikeistolaisiin 170
Maalaisliittolaisten ylioppilaiden järjestäydyttävä 173
”Eiköhän ole valtiollinen tehtäväni yrittää kansallista suomalaista vasemmistosuuntaa” 177
AKS:n puheenjohtaja E. E. Kailan opit V. J. Sukselaisen johtamismalleina 181
”Älkäämme langetko fascismiin – ei se, rakkaat veljet, ole meikäläistä” 186
Valtiososialisti ja rehellinen maalaisliittolainen 192
Alkiolais-ruutulainen keskustalaisuus 196

V Kansanvallan puolustaja 1929–1933 204
AKS mukaan kommunisminvastaiseen Lapuan liikkeeseen 205
”Hämärä on maassa tilanne,kaikenlaiset pimeät voimat toimivat” 211
”Kun miehellä on tehtävä, ei elämä tunnu tyhjältä” 218
Haaveena tiedemiehen ja valtiomiehen urayhdistelmä 221
”Meidän isänmaatamme ei rakenneta kapinalla– ei koskaan” 225
”Se ajanhenki, lentänyt tänne kait /on, mustasiipi, etelän tuulen myötä” 230
Kansallis-yhteiskunnalliset eheyttäjät Kärki-Seuraan 234
Ei oikeaan, ei vasempaan– vaan keskeltä eteen eestä Suomenmaan 240

VI Taloustieteellisen valtio-opin työstäjä 1933–1936 246
Ryssäviha, Saksan uhka ja Ruotsin malli 247
Laillisuusrintamassa vasemmalle kallellaan 251
Eettistä taloustiedettä ja järkevää talouspolitiikkaa 255
”Kirjoitan tähän uhallakin sanan suunnitelmatalous” 261
”Minun on lyötävä itseni läpi kansantalousmiesten piirissä” 264
Valtio on ihmistä eikä ihminen valtiota varten 268
”Mitä olisin ilman äitiä?” 273
Hallituksen kielipoliittiset hassutukset Maalaisliiton jäsenyyttä vauhdittamassa 278
Historiallis-siveellisen yhteishyvän asialla 282

VII Peltomies, aviomies ja tiedemies 1936–1939. 288
”Ensimmäinen luottamustehtäväni puolueessa” 289
Talonpoika ja työmies edistyksen purren ohjaajiksi 294
Punavihreässä yhteistyössä kamppailtiin ”kolmannen tilan” herruudesta 297
Tulevan ajan henki on maahenki 300
Kansanvakuutus köyhän asialla 306
Maaltamuutto hallintaan maaseudun teollistamisella 312
Talonpoikainen eetos yhteishyvän ja hyvinvoinnin suunnannäyttäjänä 317
Vaimo ja väitöskirja 321
”Kraatal-Mantan poika on mies siinä missä muutkin” 324

VIII Pääministerin sihteeri ja Maalaisliiton puheenjohtaja 1939–1945 332
Talvisodan kovat koettelemukset ovat karkaisseet kansaa 333
”Kalliokoskesta ei ole maalaisliiton puheenjohtajaksi
– minulle näyttää se paikka kuuluvan” 337
Tavoitteena Maalaisliiton talouspolitiikan johtajuus 343
Hallitus vaihtuu mutta sihteeri jatkaa 347
Maalaisliitto valmistautuu sodanjälkeisen rauhan voittamiseen 351
Järkkymätön puolustustaistelu tai rauha 354
Asutustoimintaa kommunismin taltuttamiseksi 361
Maalaisliiton nuorisotoiminta alulle Ruotsin Talonpoikaispuolueen opeilla 367
Urho Kekkonen: ”Älä missään nimessä vain kieltäydy
– tilanne on täällä nyt sellainen” 373
Maalaisliitto – radikaali yhteiskunnallinen valistuspuolue 379

IX Yhteiskuntapoliitikko V. J. Sukselainen 386
Itsenäisyyden turvaaja Kimmo Kimalainen 387
Äiti, lapsi ja koti kunniaansa 390
Ei yhteiskunta saakaan sallia työttömyyttä omaksi vahingokseen 393
”Joudumme nähtävästi maailman loppuun asti asumaan venäläisten naapurina” 398

"Kolmannen tien" yhteiskuntasuunnittelua 402
40-luvun yhteiskuntapolitiikkaa– hyvinvointia ja taloudellista kasvua 409
"Sosiaalipoliitikoksiko rupeaisi – sitä kai käytännössä jo olen" 413
Teollistunut maalaisyhteiskunta 418
Talonpoikainen elämäntapa paikkaan kiinnittäjänä ja turvan antajana 422
Seutusuunnittelu Alvar Aallon poliittisena arkkitehtuurina 426
Suomalainen kansankylä – "kolmannen tilan" hyvinvointipolitiikkaa 432
Hajakeskitetty Suomi 435

Maltillisten historia– Yhteenveto ja loppupäätelmät 440
Vieno Johannes Saari – Sukselan kylän kasvatti 441
Kansanvaltainen aitosuomalainen 443
Alkiolainen aitokeskustalainen 445

Viitteet 449

Lähteet 483

Kuvat. 495

Esipuhe

Ajatus V. J. Sukselaisen elämäkerrasta virittyi syksyllä 2006 Keskustan eduskuntaryhmän seminaarissa *Keskusta ja kansanvallan kohtalonhetket*. Seminaarissa juhlistettiin sekä suomalaisen kansanvallan että Keskustan satavuotista taivalta. Keskusteluun haluttiin nostaa kansanvalta ja kansakunnan kohtalonhetkissä parlamentaarista kansanvaltaa puolustaneet maalaisliittolais-keskustalaiset puoluejohtajat. Samalla Keskustan eduskuntaryhmä halusi osoittaa kunnioitustaan 100 vuotta aikaisemmin, 12. lokakuuta 1906 syntyneen V. J. Sukselaisen elämäntyölle.

Seminaarin aihetta hahmoteltaessa jäi erityisesti mieleen keskustelu ministeri Marjatta Väänäsen kanssa. Hän ihmetteli V. J. Sukselaisen vähälle jäänyttä huomiota keskustalaisen kansanliikkeen merkkimiesten joukossa. Seminaarissa päätoimittaja FT Kari Hokkanen nosti esille samanhenkisiä ajatuksia. Myöhemmin kolme valtiotieteen tohtoria Tytti Isohookana-Asunmaa, Juhani Mylly ja Heikki Niemelä ehdottivat toisistaan tietämättä, että jos vielä haikailen väitöskirjan tekemistä, niin V. J. Sukselainen olisi mielenkiintoinen ja tutkimaton aihe. Pitkälti juuri Marjatta Väänästä ja edellä mainittuja tohtoreita on kiittäminen hyvän tutkimusaiheen ja yhdenlaisen elämänhaasteen antamisesta.

Marraskuussa 2006 V. J. Sukselainen tuli tilapäisvuokralaiseksi kotiimme, aluksi tunnustellen ja arkaillen mutta aika pian paikkansa ansaiten ja osaksi perheemme arkea muuttuen. Yhteiselon päättyessä voin todeta, että V. J. Sukselaisen seurassa viihtyi ja hän oli erittäin miellyttävä tuttavuus. Opin arvostamaan asioita, jotka olivat olleet minulle itsestään selvyyksiä, sillä tutkimustyö oli paljon enemmän kuin vain V. J. Sukselaisen elämäkerta ja henkilöhistoria; se oli opintomatka itseeni, omiin arvoihini ja arvonantoon mutta myös talonpoikaiseen taustaani – talon haltijalleen asettamiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Talo on talonpojan kunnia ja sukupolvien historia, jota ymmärtääkseen tarvitsee enemmän maahenkeä kuin lukkarin kirjainoppia.

Perttula_Sukselainen.indd 9 19.5.2010 14:27:08

Kotitaloni katolla on sukuviiri 1644, joka kertoo talon olleen saman suvun hallussa ainakin siitä lähtien. Yli 350 vuotta on erittäin pitkä aika. Hämmästyin innostustani, kun Antero Perttula sukututkimuksessaan ulotti Naperoinen-Perttulan suvun juuret vielä pidemmälle, aina vuoteen 1540 ja vanhimpaan maakirjaan asti. Ilmeisesti suvun esi-isät tulivat Ruotsista 1200-luvulla ja olivat kotikyläni Lassilan ensimmäiset asukkaat. Pieni tiedon lisäys oman sukuni taustoissa auttoi paremmin ymmärtämään, miksi lehtolapsena syntyneelle maattomalle ja talottomalle Vieno Johannes Saarelle oli tärkeää, kun talonpoikaisia esi-isiä löytyi aina 1500-luvulta asti.

Olen aina mielelläni rakentanut siltoja keskusta-aatteen menneisyydestä tähän hetkeen ja tulevaisuuteen. Suomalaisen kansanvallan vaaliminen, talonpoikaispuolueen aatetausta ja V. J. Sukselaisen toimintatapa antoivat peilauspinnan oman aikamme keskusteluun kansanvallasta ja keskustalaisuudesta sekä Keskustan johtamisesta ja johtajien velvollisuuksista puoluettaan kohtaan. Nämä haasteet ja näkemykset syvensivät joitakin tutkimusnäkökulmia mutta samalla laajensivat tutkimusta – ja sanomisen pakkoa. Tuntemattoman V. J. Sukselaisen kasvukertomuksen rinnalla piti keriä auki kertomusta keskustalaisuudesta ja sen nuorsuomalaisesta perimästä – alkiolaisuudesta ja edistysmielisestä talonpoikaisuudesta.

Tutkimustyön kuluessa tietomääräni historiasta ja yhteiskunnasta karttui, mutta sittenkin kaikkien tärkeintä ja tavoiteltavinta oli aito alkiolainen itsekasvatusprosessi. Historiakirjoitukseen kuuluvan monen totuuden samanaikaisuuden hyväksyminen vaati oman sivistymisensä ja itsekasvatuksensa, mutta kun sen oivaltaa, keskustelu ja erilaisten mielipiteiden ymmärtäminen helpottuvat. Samalla kuitenkin karsastus päivänpoliittisia helppoheikkejä ja poliittisina postilaatikkoina toimivia keskustelijoita kohtaan vahvistui. Kansanvalta ja politiikka ovat vakaumukseen kasvamista sekä kansan valistamista ja edustamista, ja nimenomaan tässä järjestyksessä. Santeri Alkion keskustalaiselle kansanliikkeelle asettama radikaalin valistuspuolueen tehtävä ei vuonna 2010 ole minnekään kadonnut. Päinvastoin, tämäkin väitöskirja on yksi yritys politiikan ja puoluetyön kunnioituksen nostamiseksi, radikaalin valistuspuolueen tavoitteen palauttamiseksi. Viime kädessä politiikan arvostus kuitenkin riippuu kansanvallan haltijoista itsestään.

Kun tutkimustyön päätyttyä mielessä käy läpi työn eri vaiheita, huomaa kiitettäviä henkilöitä – ajatusten virittäjiä, pohdiskelijoita, tiedon lähteitä ja keskustelijoita – olevan runsaasti. Vielä enemmän on ollut niitä, jotka ovat auttaneet ja tukeneet tietämättään, antaneet tutkimukselle tärkeän sysäyksen tai näyttäneet uuden suunnan. Oivallus ei ole heti löytänyt paikkaansa hajamielisessä tutkijassa, mutta alitajunta on sen yleensä ajan kanssa kuntoon työstänyt. Tärkeä paikkansa on ollut myös niillä ihmisillä, jotka ovat olleet jotain aivan muuta kuin tutkimustyötä ja V. J. Sukselaista.

Väitöskirjatyöni ohjaajaa dosentti VTT Juhani Myllyä kiitän erinomaisesta ja kannustavasta ohjauksesta. Kun työni aluksi kysyin, mistä tutkimuksen aloitan, oli vastaus yksinkertainen: ”V. J. Sukselaisesta.” Yksinkertainen oli myös dosentti

Perttula_Sukselainen.indd 10 19.5.2010 14:27:08

VTT Juhani Suomen ohje: ”Mene alkuperäislähteille.” Eduskunnan varapuhemies VTT Seppo Kääriäinen tivasi: ”Mikä on tutkimuksesi pääkysymys?” Dosentti VTT Heikki Niemelä ohjeisti: ”Selkiytymätön teksti johtuu yleensä kypsymättömästä ajatuksesta.” Toimittaja Unto Hämäläinen puolestaan neuvoi: ”Pelkistä, kirjoita rohkeasti omaa tekstiäsi.” Kansanedustaja VTL Hannes Manninen sanoi vielä ytimekkäämmin: ”Ala vain kirjoittaa”. Itsestäänselvyyksiä, jotka kuitenkin oikeaan aikaan osuneina ohjeina ansaitsevat aiheelliset kiitokset.

Esitarkastajat dosentti FT Lasse Kangas ja yliassistentti VTT Vesa Vares antoivat työn viimeistelyvaiheessa monia myötäsukaisia työtä jäsentäviä korjausehdotuksia. Professori VTT Timo Soikkasta kiitän ohjeista väitöskirjatyön loppukäytännöissä. Kiitän myös professori VTT Kimmo Rentolaa, joka lyhyissäkin tapaamisssa pystyi aina valamaan uskoa työn etenemiseen. Samoin kiitän vastaväittäjiksi lupautuneita dosentti FT Kari Hokkasta ja dosentti VTT Erkki Tuomiojaa.

Keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtaja Timo Kallia ja ryhmäkansliaa kiitän myötämielisyydestä hankkeelle ja erityisesti siitä, että keväällä 2007 saatoin joustavasti irrottautua politiikan työtehtävistä ja siirtää ajatuksia jo tulevaan. Kiitokset myös Keskustan ja maaseudun arkiston Tuomo Sohlmanille, Arto Alajoutsijärvelle ja Maija Lehtimäelle kärsivällisyydestä, kun aloitteleva väitöskirjan tekijä etsi ensimmäisiä arkistolähteitään. Kansallisarkiston tutkija Kauko Rumpunen on innostanut ja rohkaissut väitöskirjatyön eri vaiheissa. Hän on olemuksellaan ja neuvoillaan tehnyt itsestään kaverin, jolta on arkailematta voinut kysyä tyhmempiäkin kysymyksiä. Kansallisarkiston ja muiden arkistojen työntekijöitä kiitän erinomaisesta palvelusta, apua sai aina pyydettäessä.

Erityiskiitokset keskusteluista ja näkemyksistä V. J. Sukselaisen tyttärelle Marja Ikoselle. YTT Karina Jutila on alusta alkaen esittänyt oikeaan osuneita huomioitaan ja muutosehdotuksiaan. Suuren kiitoksen ansaitsevat erityisavustaja Hanna Ekman ja FM Hanna-Maija Kause, jotka tutkimusta aloittaessani hienovaraisen suorasukaisesti ilmaisivat käsityksensä asettamastani tieteellisestä kunnianhimosta ja metodologisista näkemyksistä. Yhteistyö on jatkunut aina kirjan painoasuun saattamiseen asti. Keskustelut talonpoikaisuudesta ja alkiolaisuudesta erityisavustaja Juha Kuisman ja kansanedustaja Tapani Töllin kanssa ovat tuoneet tutkimukseen oman lisänsä. Keskustaliikkeen menneisyyden arvoja ja nykyhetkeä olen puntaroinut erityisavustaja Kari Jääskeläisen, päätoimittaja Timo Laanisen, johtaja Eero Lankian ja YTM Ossi Martikaisen kanssa. He ovat auttaneet muutoinkin aina tarvittaessa.

Jääkiekko on kuluneina vuosina ollut vastapaino tutkimustyölle. Kiitokset jostain aivan muusta kuin väitöskirjatyöstä Salamat -97 juniorijoukkueelle. Kiitän myös Risto Kolhisen kokoamaa Salamoiden varttuneiden nuorten miesten joukkuetta, jossa jääkiekkoilullisten taitojen lisäksi oppii kaverin kannustamisen ja joukkuehengen merkityksen.

Perttula_Sukselainen.indd 11 19.5.2010 14:27:08

Tutkimustyötäni ovat taloudellisesti tukeneet Suomen Kulttuurirahaston Wellamo Paasikiven rahasto, Alli Paasikiven Säätiö, Keskitien Tukisäätiö, Säästöpankkien Tutkimussäätiö, Hyvän vanhenemisen tukisäätiö, Maaseudun Säätiö ja Suomen Keskusta. Kiitän säätiöitä ja minua auttaneita henkilöitä.

Väitöskirjatyö vie ajan ja ajatukset. Kiitän perhettäni – Annukkaa, Anna-Elinaa, Eeva-Leenaa ja Ilmaria – kärsivällisyydestä ja sisäänpäinhymyilystä; vanhempiani Seijaa ja Alpoa koulutielle laittamisesta ja kaksossisartani Marjaanaa kilvoittelussa historiankirjoituksen jalossa taidossa.

Omistan tämän väitöskirjan perheelleni, kotitalolleni Perttulalle ja kotikylälleni Lassilalle.

Kirkkonummella 1.5.2010
Pekka Perttula

V. J. Sukselainen oli saavuttanut monet tavoitteensa jo 1950-luvun puoliväliin mennessä Kalle Patoluodon karikatyyri.



Perttula_Saksalainen.indd 13 19.5.2010 14:27:44

Johdanto



Perttula_Suksolainen.indd 14 19.5.2010 14:27:18

Näkevä ja tekevä – sopuisa ja kokoava V. J. Sukselainen

”Olen kunnianhimoinen, mutta luulen itse, että sydämen hyvyys on minussa kunnianhimoa voimakkaampi. Jos minusta jotakin tulee, niin kyllä kai jälkimaailma tämän seikan objektiivisesti arvostelee.” (V. J. Sukselaisen merkintä päiväkirjaan 15.4.1938.)

V. J. Sukselainen (1906–1995) oli sodan jälkeisinä vuosikymmeninä pääministerinä kahdesti ja eduskunnan puhemiehenä useaan kertaan. Hänen akateemisen uransa huipentumana olivat kansantaloustieteen professuuri Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa sekä myöhemmin rehtorin ja kanslerin tehtävät samassa opinahjossa. Hän oli sosiaalipoliitikko, josta tuli Väestöliiton puheenjohtaja ja Kansaneläkelaitoksen pääjohtaja. Hän oli Maalaisliitossa niin puolueen kuin eduskuntaryhmänkin puheenjohtaja. V. J. Sukselaisen ura suomalaisen yhteiskunnan rakentajana on ajallisesti ja sisällöllisesti mittava, mutta tuntematon.

V. J. Sukselainen kuuluu niihin maalaisliittolaisiin vaikuttajiin, joiden merkitys ja saavutukset puolueessa sekä yhteiskunta- ja valtioelämässä ovat jääneet vaille ansaitsemaansa huomiota. Näkymättömyyden syitä voi etsiä miehestä itsestään, tekemisistä ja tekemättömyyksistä, ajan tapahtumista tai ajassa vaikuttaneista henkilöistä. Historiallisen kuvan piirtäminen V. J. Sukselaisesta on perusteltua jo pelkästä kiinnostuksesta hänen merkitykseensä suomalaisen hyvinvointivaltion ja -yhteiskunnan rakentamisessa; olihan V. J. Sukselainen Väestöliiton puheenjohtaja 1941–1971 ja Kansaneläkelaitoksen pääjohtaja 1954–1971. Hänen johtaja-aikanaan Kansaneläkelaitos ja Väestöliitto pohjustivat ja muokkasivat niitä rakenteita ja työtapoja, joilla teollistuvassa Suomessa tavoiteltiin sosiaalista ja taloudellista turvallisuutta sekä yksilöllistä ja yhteistä hyvää.

Hyvinvointi-Suomen rakentamisen rinnalla Maalaisliiton ”toinen tuleminen” 1945, puolueen sodanjälkeinen uudistuminen ja menestys tarjoavat merkittävän perusteen V. J. Sukselaisen elämäkerralle. Hänen puheenjohtajuutensa aikana 1945–1964 puolue oli keskeinen valtiollisen vallan käyttäjä ja tunnettu järjestöllisestä voimastaan. Tuon ajan Maalaisliiton todelliseksi poliittiseksi ja valtiolliseksi johtajaksi on nimetty Urho Kekkonen. Puolueen sodan jälkeisen ajan aatteellisena uudistajana ja tien viitoittajana Keskustapuolueeksi on pidetty varapuheenjohtaja Johannes Virolaista. Puoluesihteeri

Perttula_Sukselainen.indd 15 19.5.2010 14:27:19

Arvo Korsimon puolestaan on sanottu rakentaneen Maalaisliiton legendaarisen, suomalaisen maaseudun kattavasti verkottaneen järjestötoiminnan.

Noista vuosista välittyvässä kuvassa on usein vähätelty V. J. Sukselaisen osuutta puolueen menestykseen; on aiheena sitten ollut päivänpoliittinen valta, aatteellinen uudistaminen tai järjestötyö. On syntynyt vaikutelma, että puolue menestyi pikemmin puheenjohtajastaan huolimatta kuin hänen ansiostaan. Tämän tulkinnan virittämänä lähti purkautumaan tutkimukseni V. J. Sukselaisesta. Samalla tuli mukaan poliittista johtamista koskeva aatteellinen, päivänpoliittisen aikajanan ylittävä näkökulma. Puoluetta voidaan johtaa korkealta ja kovaa tai matalalta ja pehmeästi, kauaskantoisesti tai lyhytjänteisesti. Sodanjälkeisen Maalaisliiton menestystarina ei syntynyt johtamatta ja sattumalta. Puoluetyön monet eri puolet oli saatava toimimaan yhdessä ja palvelemaan yhteistä tavoitetta: mikä oli V. J. Sukselaisen arvo tai lisäarvo tässä menestystarinassa? Miksi Maalaisliitto pysyi suurena V. J. Sukselaisen puheenjohtajakautena – hänen ansiostaan vai hänestä huolimatta?

Haluan kytkeä yhteen V. J. Sukselaisen näkemykset alkiolaisesta aatteesta ja toiminnasta, koska ne olivat hänen puoluekuvansa ja puolueen pitkäjänteisen johtamisen viitoittajat. Millaisia olivat ne ajatukset, joita hänellä oli Maalaisliiton uudistamisesta ja vaikutusvallan vahvistamisesta ennen kuin hänet 1945 valittiin puolueen puheenjohtajaksi? Harvalla kansalaisella on kokemusta valtakunnallisen puolueen johtamisesta. Sen sijaan monella on näkemystä johtamisesta ja ennen kaikkea siitä, miten puoluetta pitäisi tai olisi pitänyt johtaa. Itse kullakin on kokemuksia politiikasta sekä taistelu- ja sankaritarinoita kerrottaviksi ja malleiksi, miten eri tilanteissa on toimittu ja miten olisi pitänyt toimia.

Näkemyksellisen poliittisen johtajuuden arvioinnissa on suuri merkitys aikajänteellä. ”Puolue ennen mua syntynyt, myös jälkeheni jää” -ajattelutapa velvoittaa laajempaan aatteelliseen ja järjestölliseen katsantoon kuin politiikan määrittely yhteisten asioiden hoitamisena tai valtakamppailuna. Ajallinen ja sisällöllinen laajennus luovat erilaiset poliittisen sankaruuden ja mikseivät myös toisenlaiset poliittisen karkuruuden perusteet. Puolueen johtaminen on jatkuvuuden ja muutoksen, aatteen ja käytännön yhteensovittamista – vaistoa, järkeä ja tahtoa. Kansanvalistus ja -edustus ovat toisiinsa sovittautuva vastinpari: kansalaisten johdattelu muutoksiin on kansanvalistusta ja muutosten toteuttaminen kansanedustusta. Molemmat ovat osa poliittista toimintaa ja kamppailua oman aikansa totuuksista.

Politiikka ei voi olla vain tulevaisuuden odottelua tai ennustamista; se on myös tulevaisuuden ennakointia, mahdollisuuksien tietämistä ja taitamista. Poliittisella johtajalla pitää olla näkemys tulevaisuudesta ja suunnitelma tavoitteidensa saavuttamisesta. Puolueen johtaminen on poliittista kymmenottelua, on hallittava useita johtamisen lajeja ja politiikan lakeja. Vaikeat vaiheet ja muutosten hetket koventavat johtamisen haastetta. Tavoitteet ja saavutukset sekä erilaisten ajallisten näkökulmien yhteensovitukset näkyvät usein vasta ajan kuluessa ja arkistojen auetessa, harvoin päivänpoliittisen kamppailun ja uutisoinnin välityksellä.

Omassa ajassaan annetut määritelmät ja muutoksen ajoitukset ovat usein poliittista retoriikkaa. Niitä ei pidä historiankirjoituksessa ohittaa, mutta niiden ei pidä myöskään antaa ohjata tutkimusta. Omana aikanaan esitetyt arviot osoittavat usein päivänkohtaista poliittista taitoa ja vallankäyttöä, kykyä tulkita ja hyödyntää muuttunutta tilannetta. Ne kertovat poliittisen esikuntatyön onnistumisesta; käsistä kertaalleen karannut aloite on voitu tempaista takaisin, tai on nopeasti sopeuduttu uuteen tilanteeseen ja sen luomaan poliittiseen todellisuuteen. Haluan tutkimuksessani haastaa myös päivänpoliittisessa todellisuudessa tehtyä lyhytjänteistä arviointia poliittisen johtamisen onnistumisesta tai epäonnistumisesta. V. J. Sukselaisen näkemyksen ja toiminnan arviointi antaa siihen erinomaisen mahdollisuuden.

Sana ”suunnitelmallisuus” kuvaa V. J. Sukselaisen toimintatapaa. Hän ja muut tunnistivat tämän piirteen miehen luonteessa ja työtehtävät muotoutuivat sen mukaan. Taistelu- ja kotirintaman tehtävät 1939–1945 ovat tästä hyvä esimerkki. Talvisodassa hän oli Taipaleenjoella etulinjapataljoonan komentajan adjutanttina. Jatkosodan alkuvaiheet V. J. Sukselainen oli divisioonan komentajan adjutanttina ennen kuin siirtyi pääministerin esikuntaan. Esikuntaupseerin tehtävissä hänen piti hahmottaa sotarintaman tilannetta sekä leveys- että syvyyssuunnassa; sotaa piti käydä ajassa ja hetkessä mutta myös tulevaa ennakoiden ja siihen valmistautuen. Tapahtumien ennakointi kuuluu sekä sotilaalliseen ja poliittiseen taituruuteen: asetelmia on rakennettava niin, että tavoitteet voidaan saavuttaa myös ilman näkyviä taisteluita ja tappioita.

Politiikka on siinä mielessä rinnasteinen sodan johtamiseen, että kummassakin tarvitaan kokonaisuuden hahmottava, toiminnan suunnitteleva ja joukot liikkeelle saava esikunta johtajineen. Jotkut ovat saaneet tietoa ja suunnitelleet tapahtumien kulkua: on käsitelty erilaisia tietoja, luotu strategiaa, arvioitu voimia, varauduttu pahimpaan, etsitty aloitetta ja haettu sopivaa taistelukenttää. Harvemmin mikään suunnitelma sellaisenaan on toteutunut, mutta jo suunnittelu itsessään on nostanut valmiustasoa ja palvellut käytännön johtamista muuttuvissa olosuhteissa. ”Vaalit ovat ohi, valmistautukaa vaaleihin” -iskulause on opettava esimerkki Maalaisliiton poliittisen toiminnan suunnitelmallisuudesta ja valmiudesta 1950-luvulla.

V. J. Sukselaisen aika puheenjohtajana 1945–1964 täyttää monet edellä kerrotuista tutkimushaasteista. Vauhtia ja vaaraa on riittänyt, tosin sisä- ja ulkopoliittisia vaaroja oli ollut jo Suomen itsenäistyessä ja maailmansotien välisenä aikana. Vuosien 1945–1964 tutkimisessa olisi kuitenkin piillyt henkilöhistoriallisen hurman vaara. Uusi lähdeaineisto olisi voinut viedä mukanaan, ja tutkimuksesta olisi tullut vallankäytön ja valtataistelun värittämää historiallisten lööppien etsintää. V. J. Sukselaisen elämäkerta olisi saattanut vaivattomasti kierähtää osaksi Urho Kekkosta koskevaa, ”puolesta ja vastaan” -akselilla edelleen liikkuvaa tutkimusta. Maalaisliiton historiaa tuolta ajalta on mahdoton kirjoittaa hänet ohittaen.

Kävikin niin, että yhteiskunnan merkkipaikoilla ja politiikan johtotehtävissä vaikuttaneen keski-ikäisen miehen sijasta suuntasin tutkimukseni nuoren miehen

Perttula_Sukselainen.indd 17 19.5.2010 14:27:19

aatteellisten ja yhteiskunnallisten näkemysten kehkeytymiseen vuosina 1906–1945. Näistä ajatuksista löytyy aidoin Vieno Johannes Saari ja V. J. Sukselainen sekä hänen puoluekuvansa ja johtamistavoitteensa. Ilman tätä perustyötä ei voi piirtää kuvaa V. J. Sukselaisesta 1945–1964. Tutkimusaihe ei juuri muuttunut; pelkistäen sanottuna toimintakertomus muuttui kasvukertomukseksi. Esimerkiksi puolueen johtamisen arviointi muuttui kuvaukseksi puolueen johtajaksi kasvamisesta. Poliittisen johtajuuden kehys pysyi pääosin samana, puoluepolitiikan näkymättömässä onnistumisessa ja sankaruudessa sekä puolueen pitkäjänteisessä ohjelmallisessa ja järjestöllisessä kehittämisessä.

Jos rajaa tutkittavan ajan toisin, V. J. Sukselaisen poliittista johtamista ja johtajuutta voi arvioida hänen omista arvoistaan ja tavoitteistaan käsin. Samalla avautui mahdollisuus tutkia niitä vaatimuksia, jotka jo nuori Vieno Johannes Saari asetti itselleen kasvaakseen yhteiskunnalliseksi ja valtiolliseksi vaikuttajaksi. Ajatukset eivät syntyneet irrallaan hänen nuoruutensa Suomesta ja Maalaisliitosta. Rajauksen muutos laajensi tutkimusta V. J. Sukselaisen omakohtaisesta aatteellisesta kasvukertomuksesta myös hänen aatteidensa kehityskuvaukseksi.

Uutta luovan tutkimusasetelman löytämiseksi piti selvittää sodan jälkeisen ajan sijasta sotaa edeltänyttä aikaa. Valinta ei merkinnyt vain vuosilukujen vaihtumista vaan koko ajallisen näkökulman uudelleen ajattelua. Tapahtumahistorian rinnalle tulivat aate- ja mentaliteettihistoria sekä suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia laventamaan ajallista katsantoa ja näkemysten perusteluja. Näkökulman valintaan johdatti muun muassa Jorma Kalelan *Historiantutkimus ja historia* -kirjassa esittämä määritelmä tutkimuksen ja tutkijan tavoitteista: ”Historiantutkimus on aina jo olemassa olevan, historiaa koskevan tiedon kriittistä arvioimista. Tai sitten tutkimuskohde on olemassa tutkijan yhteiskunnan historiakuvassa ja hän pyrkii osoittamaan, miltä osin nämä kuvat eivät tee oikeutta tutkimuskohteelle. Tämän pyrkimyksen perusteluilla taas on avainasema hänen työssään, sillä nuo perustelut sisältävät hänen viestinsä yleisölle. Hänellä on jokin näkemys siitä, miksi vallitsevaa kestävämpi tieto tutkimuskohteesta on tärkeää.”[1]

V. J. Sukselaisen yhteiskunnallisen näkemyksen kehittymiseen ja aatteelliseen arviointiin ohjasivat myös hänen ystäviensä määritelmät. Heikki von Hertzen kirjoittaa V. J. Sukselaisen 60-vuotisjuhlakirjassa ensivaikutelmistaan, kun he tapasivat 1942: ”Keskustelukumppanillani oli poikkeuksellisen laajat tiedot kansantalouden ja yhteiskuntapolitiikan alalta. Hänessä oli laajakatseisuutta ja kaukonäköisyyttä, joka ei voinut olla tekemättä vaikutusta. Hänessä oli myös paatoksesta vapaata aatteellisuutta, joka pyrki sanoista tekoihin – muuntamaan teoreettisen tietämisen ja aatteelliset päämäärät käytännön yhteiskunnallisiksi reformeiksi.”[2]

Kyntäjä-lehti keräsi kesällä 1945 Maalaisliiton maakunnallisten äänenkannattajien arvioita vastavalitusta puheenjohtajasta. Kommenteissa pyritään löytämään riitaisan kokouksen jälkeen yhdistäviä tekijöitä, mutta sekin huomioiden on arvioissa odottavaa myönteisyyttä. *Savon Sanomat* uskoo V. J. Sukselaisen olevan mies, ”– – joka voi

koota rivit ja ohjata maalaisliittolaisen toiminnan eteenpäin alkiolaisessa hengessä". *Keskipohjanmaassa* korostetaan, "– – että hän kiistämättömästi kyvyistään ja tiedoistaan huolimatta ei ole pyrkinyt kiekumaan ylimmäisenä kukkona orrella, niin kuin eräät muut 'asfalttimaalaisliittolaiset' ovat yrittäneet, puhuu hänen puolestaan paljon". *Turunmaa* uskoo hänestä saatavan "työkykyisen ja tasapuolisen johtajan". *Lalli* kehuu uuden puheenjohtajan perehtyneen pääministerin sihteerinä niin sisäkuin ulkopolitiikkaankin. Lehden mukaan "alkiolainen aatteellisuus on hänessä sekoittunut reaalipoliitikon kylmään harkintaan ja lisäksi hän on luonteeltaan sopuisa ja kokoava sekä 'alhainen' mies".[3]

Kuvauksissa ilmenee hyvin V. J. Sukselaisen luonne, joka ohjasi hänen vaikuttamis- ja johtamistapojaan. Hurmahenkistä, omista sanoistaan kiihottuvaa ja barrikadeille kannustavaa kansanvillitsijää ei hänestä saanut – eikä hän sellainen myöskään halunnut olla. V. J. Sukselainen kirjoitti päiväkirjaansa syksyllä 1929 ohjeen: "Tulevia aikoja varten haluan painaa mieleeni: Ei ole suurta rakentaa riitaa. Suurta on tehdä sovinnon työtä. Osakunnassa, ylioppilaskunnassa ja myöhemmin ulkona elämässä tahdon karttaa ankaria riitoja. Kun riita syntyy, koetan sen kaikin voimin tasoittaa ja poistaa."[4] Ilmeisesti hän toteutti elämässään tätä tavoitetta. Heikki von Hertzenin arvion mukaan "henkiseltä perusrakenteeltaan V. J. Sukselainen ei ole taistelija, vaan sovittelija[5]". Elsa Enäjärvi-Haavio puolestaan arvioi 1946: "Hän ei ole mikään kiihkoilija, jota tarvitsee pidätellä, vaan hän voi tarpeen vaatiessa pidätellä muita[6]." Johannes Virolainen määritteli lokakuussa 1956 päivänsankaria ja hänen kannatuksensa perusteita: "Sinä et ole saavuttanut sitä demagogisilla lupauksilla, et kiihottamalla ja yllyttämällä. Demagogia Sinussa ei ole. Olet saavuttanut kansan luottamuksen rehellisyydelläsi ja asiallisuudellasi. Sinä puhut asiaa ja vain sitä."[7]

V. J. Sukselaisen aikalaisen ja monesta yhteydestä tutun työtoverin, L. A. Puntilan mukaan nuoruusajalla ja sen aatteellisilla vaikutteilla on suuri merkitys henkilön kehityksen ja elämäntyön suuntautumiselle. Jos kysymyksessä on valtiomieskastiin noussut henkilö, nuoruusajan aatteellisen ympäristön merkitys voi olla jopa ratkaisevaa hänen työssään. Valtiomiehen elämäntyötä kuvatessa on selvitettävä hänen aikansa aatevirtauksia. Tutkijan "on pyrittävä osoittamaan, mistä lähteistä yksilö on mahdollisesti ammentanut aatteellisen pohjan vakaumukselleen, jonka mukaisesti hän valtiollisia asioita arvostelee".[8] Väheksymättä nuoruusajan vaikutteita on tiedostettava, että myös aikuisuudesta vanhuuteen ihminen arvioi uudelleen aatteitaan ja omaksuu uusia ajatuksia.

Politiikan henkilön näkemyksiä pohtiva elämäkerta alkaa lapsuudesta, vaikka poliittinen tietoisuus varsinaisesti syntyy ja syvenee myöhemmin nuoruudessa. Millainen oli V. J. Sukselaisen aatteellinen ja yhteiskunnallinen näkemys? Miten hänen näkemyksensä kehittyi ja mihin se painottui? Mikä oli hänet liikkeelle paneva toive ja odotus, haave ja ohjelma tai yhteiskunnallinen ristiriita? Minkä puolesta ja mitä vastaan hän kamppaili? Miksi isätön ja maaton V. J. Sukselainen kiinnittyi Maalais-

Perttula_Sukselainen.indd 19 19.5.2010 14:27:19

liittoon? Miksi Maalaisliitto sopi hänen aatteelliseen näkemykseensä? Millaista oli V. J. Sukselaisen keskustalaisuus?

Hevin ei talonpoikaisen ja maalaisen Maalaisliiton voi ajatella 1945 valinneen puheenjohtajakseen kaupunkilaista, rusettikaulaista kansantaloustieteen tohtoria. Puolueen agraarinen ilme oli sen verran tiukka, että sen olisi odottanut vaativan puheenjohtajaltaan maataloustaustaa. Jälkiarvioissa on valinnan selitykseksi yleisesti hyväksytty puoluekokouksen kahtia jakaneet jännitteet ja tarve löytää kompromissiehdokas. Toinen vähemmälle huomiolle jäänyt perustelu on ollut, että V. J. Sukselainen nousi omien avujensa ansiosta ja näytöillään varteenotettavaksi ehdokkaaksi puolueen johtopaikoille. Kolmantena vaihtoehtona selitystä on haettu sattumasta: hän oli oikeanlaisena oikeaan aikaan oikeassa paikassa.

Kaikki selitykset kestävät tarkastelun. Keskityn omassa tutkimuksessani V. J. Sukselaiseen ja hänen aatteelliseen ja yhteiskunnalliseen näkemykseensä. Yritän vähä vähältä rakentaa kuvaa hänestä ja niistä ansioista, jotka yllättäen veivät V. J. Sukselaisen 1945 hänen tavoitteekseen asettamaansa ja pitkään valmistautumaansa Maalaisliiton puheenjohtajan tehtävään. Siinäkin valinnassa toteutuivat hänen elämälleen tyypilliset vastakohtaisuudet: näkemys yllättävästä ratkaisusta tai ennakoivasta valmistautumisesta voi kumpikin kuvata tapahtunutta yhtä totuudenmukaisesti.

V. J. Sukselaisella on oma paikkansa valtioneuvoston, eduskunnan, Maalaisliiton, Kansaneläkelaitoksen, Väestöliiton sekä monien muiden yhteisöjen ja yritysten historiassa. Historian sirpaleista voidaan koota luettelo hänen saavutuksistaan mutta ei kertomusta hänen elämästään. Pikkutuvan pojan nousu yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi valtiosaleihin on aikansa suomalainen kansalais- ja kansallistarina. Elämäkerta alkaa vuodesta 1906, jolloin maassamme lavennettiin edustuksellista kansanvaltaa. Säätyvaltiopäivistä siirryttiin yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella valittavaan eduskuntaan. Syksyllä 1906 syntyivät Suomen Maalaisväestön Liitto ja Etelä-Pohjanmaan Nuorsuomalainen Maalaisliitto, jotka myöhemmin yhdistyivät Maalaisliitoksi. Kansanvaltainen Suomi ja kansanliike Maalaisliitto ovat kehystarina lehtolapsena Paimiossa 12. päivänä lokakuuta 1906 syntyneelle Vieno Johannes Saarelle.

Hitaasti kiiruhtaen, kaukaa katsoen – tutkimuksen ajalliset ja sisällölliset rajaukset

Tutkimusta V. J. Sukselaisen aatteellisesta ja näkemyksellisestä kasvusta olisi voinut rajata monella eri tavalla. Vaihtoehtoina olivat henkilökeskeinen lähestymistapa, ongelmakeskeinen poikkileikkaus tai synteesi molemmat yhdistävästä erityisproblematiikasta. Olennainen tutkimustavoitteeni on saada näkymätön henkilö näkyväksi, samoin on tuotava esille hänen poliittisten linjaustensa ja toimintansa taustat ja perusteet[9].

Haaste on samankaltainen kuin Santeri Alkiolla Maalaisliiton syntyhetkillä: ”Tieteellisesti selvitettyihin periaatteisiin nojaava politiikka tunsi uudenaikaisessa mielessä vain kaksi yhteiskuntataloudellisesta ja valtiollisesta vallasta taistelevaa luokkaa, porvarin ja sosialistin.”[10] Poliittiseen keskustaan sijoittuvan suomalaisen talonpoikaispuolueen aatetausta – keskustalaisuus – ei ole myöhemminkään tyhjentävästi avautunut. Tämä tutkimus avaa osaltaan kansalliseen ja yhteiskunnalliseen heräämiseen juureutuvaa talonpoikaisen Maalaisliiton aatehistoriaa, jonka pohjalta voi etsiä poliittishistoriallista keskustaa ja siten niin Maalaisliittoa kuin V. J. Sukselaistakin vuosikymmeniä kantanutta linjaa.

Historiallisen ja poliittisen keskustalaisuuden erottaminen on tärkeää ja välttämätöntä, vaikka niillä onkin toisiinsa tiivis yhteys[11]. Maalaisliiton keskustalaista, elinkeinoon tai ammattiin liimautumatonta historiallis-aatteellista taustaa voi arvioida V. J. Sukselaisen myötä, nimenomaan hänen näkemyksiinsä sovittautuen. Talonpoikaisuus puolueen aatteellisena perustana ei ole poliittisesti organisoitua agrarismia vaan pikemmin maahenkisen maailmankatsomuksen toteuttamista niin kansalaisen kuin kansakunnankin elämässä. Maata viljelevä väestö saattoi maailmansotien välisessä Suomessa elämäntavaltaan edustaa ja sosiaaliselta rakenteeltaan vahvistaa yhteiskuntaa vakauttavaa keskisäätyisyyttä, mutta aatteellista keskustaa on kuitenkin hahmotettava moniulotteisemmin ja -arvoisemmin.

V. J. Sukselaisen aatteellisessa kasvukuvauksessa tarvitaan yhteys Suomen kansalliseen ja yhteiskunnalliseen kehityskertomukseen, sillä sieltä avautuvat keskusta-aatetta vuosikymmeniä kantaneet periaatteet. Tämä elämäkerta rajoittuu vuosiin 1906–1945, mutta aatteellinen kehyskertomus alkaa aiemmin ja päättyy myöhemmin – jos on päättyäkseen vieläkään.

Jatkuvasta läsnäolostaan huolimatta puolue on tutkimuksessani vain sivuosassa, mutta se antaa V. J. Sukselaisen näkemyksille yhden tärkeimmistä peilauspinnoista. Keskusta-aatteen pitkän linjan etsiminen ei sen sijaan ole sivujuonteena: se toimii pikemminkin tutkimustehtävänä, alkaen fennomaanien kansallisista tavoitteista ja kulkien alkiolaisen maahengen kautta aina ajatukseen hajakeskitetystä Suomesta. Mitä sisältää, mistä kasvaa ja miten kehittyy V. J. Sukselaisen keskustalainen käsitys kansalaisesta, kansakunnasta, valtiosta, yhteiskuntapolitiikasta, yksilön hyvästä ja yhteishyvästä?

Jorma Kalela on opastanut tutkimuskysymysten asettelussa: ”Mitä täsmällisemmin tutkija kykenee esittämään itselleen ja muille viestinsä perustana olevat tarkoitusperät, sitä paremmin hän kykenee kontrolloimaan niitä.”[12] Tutkijalle jonkin henkilön näkemysten tutkiminen on paitsi hänen myös omien arvojen puntarointia. Tässä tapauksessa se on tutkimusmatka keskustalaisiin arvoihin: ei vain 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä vaan myös 2000-luvun alussa. Kysymys on kyvykkyydestä piirtää kuvaa V. J. Sukselaisesta hänen ajassaan eikä tutkijan omassa ajassa ja tavoitteissa. Kun tietää tutkimustavoitteensa ja tunnistaa ennakkokäsityksensä, tutkimus avartuu omassa rajauksessaan ja näkemyksellisessä erityisproblematiikassaan[13].

Perttula_Sukselainen.indd 21 19.5.2010 14:27:20

Osaelämäkerta täydennettynä erityisproblematiikalla edellyttää niin ajallisen kuin sisällöllisen rajauksen huolellista perustelemista[14]. Hölläkätisyys rajauksessa ja kysymyksenasettelussa kostautuu viimeistään tutkimustuloksia kirjatessa[15]. Vuosi 1906 on luonnollinen ajankohta tutkimuksen aloittamiselle. Vaikka lähdeaineiston niukkuus asettaakin rajansa, Vieno Johannes Saaren lapsuuden ja varhaisnuoruuden kuvaus on tärkeänä johdantona nuoren miehen ajatuksiin ja kokemuksiin. Isättömyys ja maattomuus olivat osa hänen elämäänsä. Ne heijastuivat läpi elämän hänen suhtautumisessaan itseensä ja tuntuivat myös lapsuuden kokemuksissa.

Laveammalla hahlolla ja V. J. Sukselaisen omista elämänvaiheista tarkastellen elämäkerta jakaantuu neljään osaan: 1) lapsuuden ja nuoruuden sekä kansallisen ja yhteiskunnallisen heräämisen aikaan 1906–1924, 2) aitosuomalaisuuden ja kansanvallan vaiheeseen 1924–1933, 3) talous- ja valtiotieteen oppimisen ja syventämisen aikaan 1933–1939 sekä 4) yhteiskuntapolitiikan ja Maalaisliiton kauteen 1939–1945. Tutkimuksen henkisenä ja näkökulmaa vaihtavana taitekohtana voi pitää vuosia 1932–1933. Tutkimuksen näkökulma painottuu siitä lähtien alkuvaihetta enemmän V. J. Sukselaisen yhteiskunnalliseen näkemykseen ja sen täsmentymiseen. Julkisuuden mies astuu framille, ja yksityinen mies jää taustalle.

Taustakertomukset voi jaotella eri vaiheisiin: 1) 1906–1924 kansallis-yhteiskunnallinen, 2) 1924–1933 kansallis-valtiollinen, 3) 1933–1939 valtiollis-yhteiskunnallinen ja 4) 1939–1945 yhteiskuntapoliittinen. Tutkimuksen lähestymistapa on jokaisessa vaiheessa omanlaisensa ja haluaa laajentaa ajan kuvaa. Paikoin tarkoituksena on haastaa ajasta aikaisemmin annetun ajallisen juonteen ja sisällöllisen luonteen kuvausta.

Valtion tehtävät ja tehtäväkentän laajentuminen tuovat V. J. Sukselaisen osaelämäkertaan täydentävän ja näkemyksellisen erityisproblematiikkansa. Valtioajattelussa tapahtuneet muutokset ovat yhteiskunnallisen muutoksen ja jatkuvuuden saranakohtia. Samalla ne ovat rajanvetoa ihmisen, yhteisön, yhteiskunnan ja valtion tehtävien jaosta ja vastuusta. Tutkimuksessa on kolme valtiota itsenäisyyden alkuvuosikymmenien erilaisissa tilanteissa voimistavaa juonnetta: 1) kansanvallan uskottavuuden vahvistaminen, 2) valtiokäsityksen ja valtion tehtävien laajentuminen ja 3) yhteishyvän juurruttaminen valtiolliseen toimintaan.

Valtio ilman kansanvaltaa ei sopinut V. J. Sukselaisen ajatteluun. Kansanvalta kasvatti kiinni valtioon, mutta ei mihin tahansa valtioon. Sen piti muuttua ja tulla koko kansan tunnustamaksi lainsäädäntö- ja toimeenpanovallan käyttäjäksi, jotta kansanvalta kasvoi tiukemmin kiinni siihen. Tie virka-, järjestys-, laillisuus-, oikeus- tai sosiaalivaltiosta kansalaisten luottamusta nauttivaksi yhteishyvän valtioksi oli pitkä ja mutkainen. Selitystä tälle tielle ei pidä hakea jonkinlaisesta ennaltamäärätystä yhteiskuntakehityksen vääjäämättömistä vaiheista; kehitysvälttämättömyydestä, jota selittävät kansallisuusaate, luokkatietoisuus tai modernisaatio[16]. Ne voivat tarjota erilaisia hypoteeseja, mutta tutkijan tehtävä on löytää historian ainutkertaisuuden polku. Toteutunut ei lopulta ollutkaan ainoa vaihtoehto eikä ratkaisujen vääjäämätön kehityskulku[17].

Väkivaltaiset tapahtumat ja erityisesti sodat rytmittävät usein kehitystä, ne ovat historian taitekohtia. Ajanjaksolle 1906–1945 mahtuu Suomessa neljä sotaa: kansalais-, talvi- ja jatkosota sekä Lapin sota. Niiden lisäksi oli kapinoita: läski-, koni- ja Mäntsälän kapina ilmensivät kukin erilaisista lähtökohdista syntynyttä ja synnytettyä tyytymättömyyttä. Taistelussa sortovaltaa vastaan olivat niin taistelijat kuin tavoitteetkin erilaisia, mutta olennaista oli niiden välittämä viesti yhteiskunnallisesta levottomuudesta. Suomessa ei todellakaan itsenäisyyden alussa 1920- ja 1930-luvulla eletty kansakunnan historian seesteisintä aikaa. Historiallisessa ajanjaksotuksessa sotien lisäksi kuitenkin vain Lapuan liikkeen Mäntsälän kapinaan huipentunut aika saa luontevasti määreen ”ennen” tai ”jälkeen”. Määrittely ”ennen” tai ”jälkeen” ohjaa yleensä historiallista ajattelua sekä yhteiskunnallisten muutosten ajoittamista ja merkittävyyttä.

Muutokset eivät kuitenkaan rytmity näin yksioikoisesti. Jyrkästä äkkikäännöksestä tai ennen tuntemattoman esillenoususta on yhteiskuntakehityksessä harvoin kysymys. Pikemminkin tapahtumat vahvistavat jotain jo olemassa ollutta, mutta vähemmän näkyvästi vaikuttanutta yhteiskunnallista pohjavirtaa tai poliittista suuntausta. Tutkija voi arvioida aikaisemmasta tutkimuksesta poikkeavalla tavalla historiallisen jaksotuksen toimivuuden ja rakenteiden kestävyyden. Muutoksen ajoittaminen ja prosessin luonne voivat silloin olla toisenlaiset.[18] Ei aikaisemmin ajateltu ole useinkaan kadonnut. Se on saattanut hetkellisesti vain unohtua noustakseen ajan ja olosuhteiden muutosten myötä uudelleen esiin.

Jatkuvuuden ja muutoksen eritasoisuus sekä jatkuvuuden ja pysyvyyden samanaikaisuus sekä niiden hahmottaminen ovat tutkijalle aatteellinen ja poliittinen haaste.[19] Jotkut tekijät edustavat turvallisuutta ja pysyvyyttä, ja niiden varassa yhteiskunta voi pysyä ehyenä suurissakin muutoksissa. Esimerkiksi elämäntapa voi olla ankkuri mutta tuotantotapa viedä muutosta eteenpäin. Tilanne voi olla myös päinvastoin. V. J. Sukselaisen valtiotaidollista osaamista olivat halu ja kyky hakea tasapainoa muutoksen ja pysyvyyden välillä, taito edustaa ja valistaa kansaa.

Lähdeaineiston runsaus, päiväkirjamerkinnöistä tieteellisiin artikkeleihin, mahdollistaa V. J. Sukselaisen aatteiden ja näkemysten jatkumon ja muutoksen etsimisen. Aatteet ja näkemykset eivät synny eivätkä muutu hetkessä. Peruspoljento on verkkaisempi kuin tapahtumien tahti. Historiallisissa taitekohdissa on V. J. Sukselaisten toimintaa ajoittain seurattava päivänpoliittisessa tahdissa, mutta silloinkin selitettävä verkkaisemmin. On haastavaa kuvata hänen näkemystään sovittaen sitä samanaikaisesti valtiolliseen aatekehitykseen, yhteiskunnalliseen rakennemuutokseen ja poliittiseen valtakamppailuun. Ajallisia tasoja on useita. Tutkimustyötä on vain maltettava viedä eteenpäin hitaasti kiiruhtaen.[20] Koska seurattavia ajallisia tasoja on niin paljon, on tutkimus ollut pakko rajata koskemaan V. J. Sukselaisen aatteellista kansallis-yhteiskunnallisen näkemyksen muodostumista.

Yhteiskunnallisen ja poliittisen tasapainon etsimisen haaste sekä sen tunnistamiselle rakentuva muutos- ja uudistusmielisyys vahvistivat kiinnostustani V. J. Suk-

Perttula_Sukselainen.indd 23 19.5.2010 14:27:20

selaiseen. Tämä näkökulma puolestaan toi tutkimustyöhön historiallista kerrokselisuutta. Se pakotti kiinnittämään huomiota historian eritasoiseen jaksotukseen ja arvioimaan V. J. Sukselaisen näkemyksiä omaa aikaansa kauaskantoisemmin.

Pentti Renvall asettaa henkilöhistorialle vaatimuksia *Nykyajan historiantutkimus* -kirjassaan: ”Vaikka historiassa yksityinen ihminen aina onkin viime kädessä vaikuttavana aktiivisena tekijänä ja yksityisen ihmisen persoonallisuus näin muodostuu historiallisen elämän rakenteen peruskokonaisuudeksi, ei persoonallisuus ole mitään irrallista, muista ihmisistä riippumatonta, vaan se voidaan ymmärtää vain suhteissaan muihin, yhteisöllisten kokonaisuuksien osana. Sen vuoksi historiantutkimus ei pyri vain rekonstruoimaan historiallisia persoonallisuuksia, vaan myös niitä suurempia kokonaisuuksia, joihin persoonallisuudet kuuluvat.”[21]

Työn kuluessa, tiedon ja tietämättömyyden lisätessä tuskaa, tuli todistetuksi Timo Soikkasen oppi onnistuneen elämäkerran perusaksioomasta: ”Mitä enemmän tutkija tietää siitä aikakaudesta, jossa tutkittava on elänyt, sitä paremmat edellytykset hänellä on kohteensa toiminnan ja käyttäytymisen ymmärtämiseen. Käytännössä tämä merkitsee elämäkertaa kirjoittavan tutkijan työmäärän kasvamista: on tutkittava sekä kohdetta itseään että koko aikakautta ja saatettava ne geneettiseen vuorovaikutukseen.”[22] Ohjaavin näkemys tutkimustyössäni on ollut pyrkimys hahmottaa historiallisia rakennekokonaisuuksia. Juhani Mylly opastaa: ”Eikö olisi monin verroin tärkeämpää ja realistisempaa keskittyä siihen, että esittämämme tieto on ainakin siinä mielessä merkittävää, että se auttaa rakentamaan historiallisia rakennekokonaisuuksia, ja että sen esittämä tieto on huolellisesti perusteltua. Tämä lähtökohta merkitsee selänkääntöä yksityiskohtien metsästelylle ja suuntautumista empiirisesti perusteltuihin ja loogisesti jäsenneltyihin tulkintoihin. Tätä kautta ehkä todella opimme ymmärtämään historiaa.”[23]

Aatteet ja näkemykset syntyvät yhteisöllisessä vuorovaikutuksessa. Tutkimuksen keskiössä – uudistavana, välittävänä, omaksuvana tai säilyttävänä – on yksilö ja arvio hänen mielensä sekä toimintansa perusteista ja vaikutuksista. Tutkimustyö on vuoropuhelua menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden kanssa[24]. Näin on varsinkin valtiomiestasoisten elämäkertojen kirjoittamisessa, sillä kantopinnan pitää olla riittävän laaja ajallisesti ja aatteellisesti. Tämä horisontaalinen ja vertikaalinen lähestymistapa suuntaa tutkimustani V. J. Sukselaisesta, joka jo nuorena otti tavoitteekseen valtiomiehen aseman ja ”korkean valtiotaidon” oppimisen.

Ajanjakso 1939–1945 poikkeaa rakenteeltaan ja lähestymistavaltaan muista luvuista; vaihe on jaettu kahteen lukuun, tapahtumahistorialliseen ja näkemykselliseen. Kummatkin luvut (VIII ja IX) ovat jo osaltaan V. J. Sukselaisen aatteellista ja yhteiskunnallista näkemystä yhteenvetäviä. Vuorovaikutus hänen ja sota-ajan yhteiskunnallisen ilmapiirin välillä jää vähemmälle, koska viimeisissä luvuissa tarkoitus on rakentaa synteesiä hänen yhteiskunnallisesta ajattelustaan.

Tutkimuksessa tulevat esille V. J. Sukselaisen tärkeimmät lähiyhteisöt. Opiskeluajan osakuntatoiminta tulee välillisesti otetuksi huomioon, koska monet Varsi-

naissuomalaisen osakunnan toimijat vaikuttivat myös AKS:ssä. V. J. Sukselaisen työtä osuustoimintaliikkeessä sivutaan useammassakin kohdassa. SOK oli hänelle ennen muuta työpaikka, jonka hän päiväkirjassaan muutaman kerran toteaakin. Myöhemmin 1940-luvulla hänellä oli osuustoimintaliikkeessä luottamustehtäviä, jotka kuvastavat hänen yrityksiään koota yhteistyöhön erilaisia maaseudulla toimineita järjestöjä. Myös Väestöliiton perustaminen ja kehitystyö 1940-luvulla jäävät muun yhteiskunnallisen toiminnan varjoon. Osuustoiminnan ja väestöpolitiikan virittämät ajatukset tulevat kuitenkin esille eri yhteyksissä. V. J. Sukselainen osuustoimintamiehenä, tiedemiehenä ja väestöpoliitikkona ansaitsisivat toki oman perusteellisen tutkimuksensa.

Kansallisuusaate Vieno Johannes Saaren henkisenä taustavirtana

Tutkimustyöni alkoi tuntemattomasta V. J. Sukselaisesta. Pian tuli kuitenkin tunne, että henkilö kaikessa tuntemattomuudessaan oli tunnetumpi kuin hänen aatteensa. Odotettua suuremmaksi haasteeksi tulikin hänen näkemystensä muotoutumiseen vaikuttaneiden aatteiden määrittely ja niiden yhteen sovittaminen.

Huomasin syntyvän kaksi aivan erilaista henkilökuvaa, jos kansallismielisyys määrittyy oikeistohenkisenä valtiollisena laajentumishaluna tai kansasta kasvavana kansallisen eheyden vaatimuksena.

Samanlainen vastakkainasettelu syntyy, jos V. J. Sukselaisen yhteiskunnallista näkemystä peilataan Sukselan kyläyhteisön arvojen sijasta Suomen valtiollista kehitystä sekä sen arvoja ja rakenteita vasten. Tällöin tarkastelutapaan vaikuttaisivat valtiokuvasta hahmottuvat asetelmat sekä siitä juontuvat yhteiskunnalliset ja poliittiset toimijat. Valtiolähtöisyys voisi johtaa liiaksi luokkapainotteiseen ja rakennehistoriallisen lähestymis- ja selittämistapaan[25]. Mikro- ja makrohistorialliset lähestymistavat antaisivat toisistaan poikkeavat kysymykset ja vastaukset. Yhdessä mutta erillään ne laajentavat V. J. Sukselaisen aatteellisen ja yhteiskunnallisen näkemyksen tutkimusaluetta. Tutkimuksellisesti on hedelmällistä etsiä yhteiskunnallista ja poliittista ”kolmatta tilaa”, joka on sekä omintakeinen vaihtoehto että erilaisia ajatustapoja yhdistävä näkemys.

Tutkimuksessani käytettävät käsitteet on määriteltävä lähtökohdan selkiyttämiseksi. Elämäkerta on monen historiatieteen yhdistelmä, jossa henkilön ja yhteisön välistä vuorovaikutusta pyritään saamaan esille sekä pitkittäis- että poikittaissuunnassa.[26] Historiatieteinä ja näkökulmina V. J. Sukselaisen elämäkerrassa puolustavat paikkaansa monet historian lajit, muun muassa sosiaali- ja aatehistoria sekä mentaliteetti- ja mikrohistoria. Metodologisesti on tapahtumahistorian rinnalla ja vastapainona käytetty hyväksi pitkän aikavälin historiantutkimuksen oppeja. Ne ovat kunkin näkökulman mukaan osa kansan historian pohjavirtaa tai kansakunnan

Perttula_Sukselainen.indd 25 19.5.2010 14:27:20

yläkerroksen toimintaa. Joka tapauksessa lähestymistapa avaa mahdollisuuksia uusiin käsityksiin ajan ja asioiden rytmistä.

Aatteet ja näkemykset kysymyksenasettelun määrittäjinä tasapainottavat ajallisten ääripäiden, tapahtuma- ja mentaliteettihistorian lähestymistapojen keston erilaisuutta. Kun V. J. Sukselaisen elämäkertaa kirjoitetaan 40 vuoden ajalta, on ajoittain haasteellista sovittaa yhteen niin sykkeinen päivänpolitiikka kuin kansakunnan mentaliteetti. Lähestymistapa kuvaa politiikan pitkää aikakaarta, taustoittaa henkilön näkemyksiä tapahtumahistoriallisessa kehikossa. On tärkeää tietää, millaisessa ajallisessa ja sisällöllisessä mitassa yhteiskunnallisia ja poliittisia ratkaisuja tarkastellaan[27]. Erilaiset ajalliset ja sisällölliset jaottelut mahdollistavat monen todellisuuden ja totuuden samanaikaisuuden. Tutkimuksessa pitäisi myös muistaa arvioida samoilla mittareilla tasapuolisesti kaikkia toimijoita kestävään vertailuun pääsemiseksi.

Kansallisuusaate on Vieno Johannes Saaren nuoruuden henkinen taustavirta. Kansallismielisyys on Vieno Johannes Saaren ja V. J. Sukselaisen yhteiskunnallisten aatteiden ja näkemysten laaja kehä; luokka-aate on pienempi. Kansallis- ja luokkatietoisuus leikkaavat paikoin toisiaan, sillä kumpikin pyrkii nojaamaan kansaan ja kansan tietoisuuteen yhteiskunnallisen muutoksen nostattajana.[28] V. J. Sukselaisen näkemysten selittäjänä marksilainen historiakäsitys ei toimi, vaikka se on syytä pitää mielessä, koska 1920- ja 1930-luvulla marksilaiseen yhteiskuntakäsitykseen pohjautuvat opit vaikuttivat monen ajattelussa. Luokkatietoisuuden pohjalta rakennettiin ihmisten mieliin ja mielissä suurta yhteiskunnallista kehityskertomusta. Kolmantena historian epookkitulkintana on modernisaatio, jonka merkitys ja kysymyksenasettelut vahvistuvat V. J. Sukselaisen näkemyksissä 1930-luvulta eteenpäin.

Kirjassa *Historiallinen käänne – johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen* Pauli Kettunen kirjoittaa alkuperän etsinnästä historian kirjoituksessa. Hänen mukaansa se rajaa menneen nykyisen esihistoriaksi siten, että nykyilmiöt ovat ja pysyvät tutkimusprosessin alussa määriteltyinä selittämisen kohteina: ”Kun kysytään, ’mistä tähän on tultu’ tai ’miten tähän on tultu’, lähtöpaikan tai tulotien kuvaus jättää ennalleen kuvan ’tästä’ eli siitä, mihin on tultu. Toisenlainen ’tätä’ problematisoiva nykyisen historia on tietoista etäisyydenottoa siihen, mikä nykyisessä esiintyy annettuna, välttämättömänä ja luonnollisena. Tutkija ottaa etäisyyttä nykyisyyteensä, jotta hän välttäisi menneen alistamisen nykyisille maailman jäsentämisen tavoille ja koska hänen historiallisen tutkimustyönsä tavoite on sanoa jotain merkityksellistä nykyisyyden kysymyksistä ja maailman jäsentämisen tavoista.”[29]

Tapahtumahistoriallisen tarkastelutavan ylittävä näkökulma nostaa mentaliteettihistorian tutkimuksen yhdeksi työvälineeksi. Sosiaalihistorian yksi merkittävä tutkimuskohde on mentaliteetti eli kollektiivinen tietoisuus[30]. Kansallismielisyyttä voidaan pitää mentaalisena rakenteena, joka on syvällisempi kuin tunteet, mielipiteet tai ideologiat. Kansallismielisyys voidaan ymmärtää myös uudeksi mentaliteetiksi, joka kuvastaa hitaita mentaalisia muutoksia: arvoja, normeja ja massojen psykologiaa. Käsitteeseen liitetyt muutkin määreet sopivat tähän ajatteluun: ”mentaliteetit

ovat yhteisiä suurille kollektiiveille" ja "mentaliteetit ovat hidasliikkeisiä"[31]. Markku Hyrkkänen on määritellyt mentaliteettien, maailmankuvan ja käsitteiden suhdetta toisiinsa: "Ollessaan tutkimuksen kohteita mentaliteetti, maailmankuva ja käsitteet ovat samalla tutkimuksen välineitä: kun olemme ymmärtäneet ihmisten mentaliteetin, kun olemme pystyneet jäsentämään heidän maailmankuvansa ja kun olemme käsittäneet, mitä he ovat tarkoittaneet käyttämillään käsitteillä, olemme ymmärtäneet heidän ajatteluaan ja sitä kautta heidän toimintaansa."[32]

Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen kysyvät nationalismin teorioita pohtiessaan: "Onko nationalismissa kyse kansakuntien muodostumisesta ja ylläpitämisestä, kansakuntiin kuulumisen tiedostamisesta, 'kansakunnan' kielestä ja symbolismista, tietyntyyppisestä maailman rakennetta ja vallan legitimiteettiä koskevasta ideologiasta vai sosiaalisesta ja poliittisesta liikkeestä?"[33] Johtopäätöksenä on, että tarpeettomien rajausten välttämiseksi voidaan hyväksyä erilaiset näkökulmat. Jussi Pakkasvirta päätyy siihen, että "hedelmällisin tapa nationalismin ymmärtämiseen olisi sellainen, jossa taloudellisten ja poliittisten rakenteiden ei-deterministinen analyysi pystyttäisiin yhdistämään kulttuuriin perustuvien ideoiden sekä subjektiivisten käsitteiden ja kollektiivisten mentaliteettien maailmaan".[34]

V. J. Sukselaisen elämäkerrassa kansallisuusaatteella on kokoava mentaliteettinen rooli niin kansakunnan kuin paikkakunnan mitassa. Kansallistunne ei ollut vain ylhäältä valtion poliittisesti ohjaamaa yhdenmukaisuutta vaan myös alhaalta kansasta noussutta ja virinnyttä aitoa yhteenkuuluvuutta.[35] Näkökulma saattaa vuorovaikutukseen erilaiset sisällölliset ja ajalliset lähestymistavat[36]. V. J. Sukselaisen elämäkerrassa ei riitä kansallisen mentaliteetin hahmottaminen. Sen lisäksi on etsittävä talonpoikaista tai maalaisliittolaista mentaliteettia. Jos kansallisuus- ja luokkatietoisuus 1800- ja 1900-luvulla kohtasivat ajoittain toisensa, niin suomalaisen kansakunnan rakentumisen historiassa kansallisuusaate ja talonpoikaisuus kulkevat usein yhdessä ja käsi kädessä.

Talonpoikais-kansallisen juuriston takia Maalaisliittoa ei voi ryhmitellä ja sijoittaa pelkällä ideologisella, sosiaalisella ja poliittisella luokkamuotilla. Luokkatietoisuus ja -henki saattavat kyllä selittää itsensä tunnustaman luokkataistelupuolueen henkistä taustavoimaa ja yhteenkuuluvuutta, mutta Santeri Alkion Maalaisliitto ei ollut luokkataistelupuolue. Luokkatietoisuuden tai kärjekkäimmillään luokkavihan hyväksyminen yhteiskunnallisen ja poliittisen toiminnan lähtökohdaksi sisältää myös käsityksen yhteiskunnasta, sen ristiriitaisuuksista ja dynamiikasta. Maalaisliittoa ja sen käytännön politiikkaa voi tarkastella elinkeino- tai sosiaalipohjaisen luokkapuolueen näkökulmasta. Se on kuitenkin vain yksi lohko puolueen aatteessa ja politiikassa. Santeri Alkion oppien mukaisesti Maalaisliitto pyrkii aatteellisesti ylittämään luokkarajat, olemaan kansallinen ja maalainen maaseudulla asuvan väestön keskustapuolue[37]. Sen taustavoimana ja yhteenkuuluvuuden lähteenä ovat kansallistietoisuus ja maahenki. Paljolti niiden pohjalta V. J. Sukselainenkin muodosti kuvaa yhteiskunnasta ja sen sisäisistä voimista.

Perttula_Sukselainen.indd 27 19.5.2010 14:27:20

Kansanvallan ja maahengen voimalla yhteishyvän asialla

Johdannossa on täsmennettävä muutamia ilmaisuja, jotta varsinainen tutkimusosa etenisi joustavasti ja yhteisesti ymmärrettävästi. Kyse ei ole pelkästään käsitteistä vaan myös niiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta ja suhteesta toisiinsa. Käsitteet ovat merkittävä osa tutkimusta ja tutkijan valintoja työn johtopäätöksiä esitettäessä[38]. Keskeisiä käsitteitä ovat 1) kansanvalta, 2) maahenki ja 3) yhteishyvä. On huomattava, että niiden sisällöt muuttuvat V. J. Sukselaisen mielessä vuosikymmenten kuluessa ja yhteiskunnan uudistuessa. Kansanvallalla on hänen ajattelussaan itseisarvoinen ja laaja merkitys. Maahenki on elämänkatsomus, aate ja tärkeä yhteiskuntapolitiikan väline. Yhteishyvä on arvo itsessään ja tavoite, johon pyritään muun muassa maahengen ja kansanvallan avulla. Siinä yhteydessä esille nousevat kysymykset ihmisen hyvän ja yhteishyvän yhdistämisestä – yhdistelmät individualismi ja kollektivismi, yksilö ja yhteisöllisyys, vastuu ja vapaus sekä kansalainen ja kansakunta.

Aatteet voivat kantaa yli murrosvaiheiden. Joskus kantajina ovat yhteiskuntaelämän muodot ja valtiolliset instituutiot tai henkilöt. Kansanvalta aatteena, yhteiskunnallisena voimana ja valtiollisena instituutiona on yksi tämän tutkimuksen taustakertomuksista. V. J. Sukselaisella kansanvalta ja yhteishyvä kulkevat yhtä jalkaa. Kansanvallan nousu on myös kansan sosiaalista nousua, ja ne kuuluvat yhteen kuin *Nummisuutarien* Esko-Kreetta tai Kreetta-Esko.

Käsitettä kansanvalta ei tässä yhteydessä tarvitse tarkemmin täsmentää, mutta yhteishyvää ja maahenkeä on jonkin verran määriteltävä. Tutkimuksen edetessä kumpikin käsite täsmentyy. Kun valtio ei itsenäisyyden aluksi ollut yhteishyvän toteuttamisen tärkein väline, tavoitteeseen piti päästä toisin keinoin. Valtion rinnalla ja valtiota enemmän yhteishyvää olivat jo aikaisemmin luoneet ja edelleen loivat yksilöt sekä yhteisöt. Laajasti tarkasteltuna yhteishyvä koostui ajatuksista ja toimenpiteistä, joilla luotiin hyvän elämän edellytyksiä. Tavoitteena oli vahvistaa turvallisuutta, taloudellista ja sosiaalista hyvinvointia sekä eheyttävää yhteisymmärrystä ja yhteenkuuluvuutta.

Käsitteen määrittely laajana on olennaista, koska se sisältää ajatuksen moniarvoisesta ja -tasoisesta ”yhteisestä hyvästä”. Valtion yhteydessä käytettynä käsite kuljettaa eteenpäin näkemystä tehtävistä mutta myös käsitystä valtion laajentumisesta ja ulottuvuudesta ihmisten ja yhteisöjen elämään. Se on omanlaistaan johdantoa hyvinvointivaltiolle, josta nousevat esille valtion, yhteiskunnan, yhteisöjen ja kansalaisten välinen vastuunjako. Omaksumani lähtökohta ja tulkinta pohjautuvat pitkälti 1800-luvun fennomaanien muotoilemaan käsitykseen yhteishyvän tavoitteista, joissa korostuu koko kansan yhtenäisyys[39].

Yhteishyvään liittyy tutkimuksessa läpäisevänä juonteena kulkeva eettinen ja sosiaalinen näkökulma vastuusta sekä vapaudesta ihmisen ja yhteiskunnan uudistumisessa ja uudistamisessa. Yhteisöllisten tehtävien ymmärtäminen ja jakautuminen ovat näkemyksellisiä yhteiskuntapoliittisia valintoja. Yhteisöt, perheestä kansakuntaan,

Perttula_Sukselainen.indd 28 19.5.2010 14:27:20

porrastavat ihmisen henkistä kasvua tasolta toiselle: tunteet, vakaumus ja järki vievät kohti kokonaisuuden edun ymmärtämistä[40]. Kansalais- ja yhteisöyhteiskunnalla pitää olla tehtävänsä ennen valtiota. Taloudellisen ja poliittisen kehityksen myötä valtion vaikutus keskeisenä yhteishyvän rakentajana on vahvistunut. Valtio yhteishyvän rakentajana on saanut omat piirteensä, jotka eivät ole olleet minkään ennaltamäärätyn kehityskulun mukaiset vaan poliittisen taistelun muokkaamat.

Tässä tutkimuksessa käsite ”yhteishyvä” problematisoituu osana suomalaisen hyvinvointivaltion syntyä tai sen alku- ja pääjuurena. Pauli Kettunen on todennut, että hyvinvointivaltion alkuperää on haettu sisällöllisesti ja ajallisesti monilla eri tavoilla. Juuria on löydetty niin nationalismista, sosialismista kuin modernisaatiosta. Ajallisesti kaari on vaihdellut 1500-luvun uskonpuhdistuksen vaikutuksesta 1930-luvun sosialidemokratian vahvistumiseen. Ajan jaksotuksessa on ollut kysymys myös siitä, mitä nykyisen hyvinvointivaltion osia on haluttu korostaa. Rakentaessaan sisältöjä ja ajanjaksoja ”tutkija tulkitsee omassa nykyisyydessään havainnoimiaan menneisyyden jälkiä jonkin itselleen merkityksellisen kysymyksen näkökulmasta”.[41]

Pauli Kettunen huomauttaa, että pohjoismaisen hyvinvointivaltion kaltaisia nykyilmiöitä tarkastellaan ajallisesti monikerroksisina. Monikerroksisuus on mahdollista hahmottaa esimerkiksi modernille historiatietoisuudelle ominaisen vaiheistavan ajattelun mukaisesti: ”Hyvinvointivaltio voidaan tällöin tulkita ilmiöksi, joka kuuluu eri puoliltaan useaan samanaikaisesti elettävään erikestoiseen ajanjaksoon. Kuitenkin nykyisen historia edellyttää myös tässä suhteessa kriittistä, refleksiivistä etäisyydenottoa moderniin historiatietoisuuteen.”[42]

Haastavin V. J. Sukselaisen elämäkerran käsitteistä on maahenki, jolla on eri yhteyksissä erilaisia määritelmiä. Maahenki rinnastuu mentaaliseen luontoyhteyteen, kokoavaan kansallishenkeen, uudistavaan yhteiskuntapolitiikkaan ja maapalstan omistamisen autuuteen. Ei ihme, että termin sisällöstä on monenlaisia käsityksiä, kun lähestymistavatkin vaihtelevat näin huomattavasti. Maahengen maalaisliittolainen merkitys ja moniarvoisuus avautuvat Santeri Alkion kirjoituksista, joista itivät myös V. J. Sukselaisen maahenkiset ajatukset, jotka vähitellen muokkautuivat yhteiskuntapoliittisiksi arvoiksi ja hankkeiksi.

Santeri Alkion käsitys maahenkeen kuuluvan sivistyskäsitteen laaja-alaisuudesta tulee esille, kun hän kuvaa sen kamppailua kaupunkihengen kanssa: ”Moni sanoo: se on luokkataistelua. Kaukana siitä. Se on jotakin muuta: se on erilaisten maailmankatsomusten kamppailua luonnollisella pohjalla, josta luonnollinen kehitys etsii oikeuttaan ja tasapainoaan.”[43] Santeri Alkio karsastaa maahengen porvarillista määrittelyä, koska sillä olisi silloin vain ammatillinen luonne: ”Jos hän vain kykenee ottamaan maasta tuloja, se oikeuttaa hänet, porvarillisessa mielessä, saamaan maahenkisen miehen nimen. Mutta asia ei todellisuudessa ole näin. Päinvastoin juuri tällainen maahenki on vienyt maanviljelyksen siihen syrjäytettyyn, polkeenalaiseen asemaan, missä se on. Maanviljelyksestä on yritetty tehdä vain eräs porvarillinen ammatti ja sovelluttaa siihen porvarilliset periaatteet.”

Perttula_Sukselainen.indd 29 19.5.2010 14:27:20

Maahengellä on syvempi ja laajempi sisältö: ”Ihmisten on syvennyttävä maaelämän sieluun. Tämä syventyminen tulee antamaan elämälle uutta valaistusta. Ihmisen oleminen persoonallisessa vuorovaikutuksessa maan kanssa, työnsä kautta järjestäessä ja avustaessa luonnon ihmeellistä toimintaa löytää hän tässä innostuttavan elämäntehtävän. Entinen ryöstöviljelijä ja porvarillisen rikkauden ihannoimisen ristinkantaja löytää siinä evankeliumin. Jumala tulee hänelle luonnossa vastaan, opastaa häntä yhä syvemmälle luojan apulaistehtäviin. Tällä tiellä häviää hänestä edistyksen kammo niin kuin pyyhkien. Mies on sellaisessa seurassa, missä uutta luovan elämän lähteet kuohahtelevat. Ja hän on niiden aukoja.”[44]

Maahenki ohjaa myös kansantaloudellista ajattelua: ”Se tahtoo kiinnittää kansalaisten mielenkiinnon taloudellisiin kysymyksiin siten, että yritteliäisyys kasvaisi tavoitellen samalla sopusointua kansantaloudellisten tasapainolakien kanssa. Sillä on nykyään puhtaasti sosiaalisesti uudistava suunta. Se tahtoo johtaa ihmisten mielen ylellisyyden ja laiskuuden ihannoimisesta työn ja ahkeruuden iloihin, vihan ja vainon ihannoimisesta rakkauden kukkiville laitumille. Maahenki tahtoo johtaa ihmisten mielenkiinnon takaisin suureen luontoäitiin oppimaan sen helmassa elämän suuria viisauksia. Se kutsuu ihmisiä pois suurkaupunkien babeli-elämästä maaseudun viheriöitseville kunnaille seurustelemaan luonnon tai Jumalan kanssa – miten kutakin miellyttää.”[45]

Maahenkeen kytkeytyy läheisesti talonpoikaisuus, joka tässä elämäkerrassa näyttäytyy enemmän kulttuurisena kuin taloudellisena käsitteenä. Aatteellisesti on tärkeää huomioida Santeri Alkion määritelmä talonpoikaisuudesta vuodelta 1907, jolloin Suomessa siirryttiin säätyvaltiopäivistä edustukselliseen kansanvaltaan. Santeri Alkio halusi talonpojat mukaan yhteiskuntaelämään ja uudenlaisen puoluekentän rakentamiseen. Hän määritteli talonpoikien ryhmään kuuluvat: ”– – otettuna siinä laajemmassa merkityksessä, minkä sille on vuosisatain käytäntö antanut, sulkien tämän nimen alle kaikki maalla asuvat, paitsi virkamiehet.”[46] Täsmällisempi kuvaus laajasta talonpoikaisuudesta on *Talonpoikaissäädyn historiassa* (1923): ”Sana talonpoika aikaisemmin jokapäiväisessä kielenkäytössä tarkoitti henkilöä, joka kuuluu maalla asuvaan, maanviljelyksellä toimeentulonsa hankkivaan, pukunsa ja tapojensa puolesta säätyhenkilöistä ja kaupunkien asukkaista eroavaan osaan väestöstä katsomatta siihen, oliko hän maanomistaja, vuokraaja, torppari, palvelija tai päivätyöläinen. Kun siis puhuttiin talonpoikaisväestöstä, ymmärrettiin sillä, kuten varhemmin oli tapana sanoa, varsinaista maalaisrahvasta.”[47]

Talonpoikaissäädyn historia määrittelee talonpojan myös toisin, oman aikansa todellisuudesta käsin: ”Mutta jo kauan sitten on nimitystä talonpoika alettu käyttää ahtaammassa merkityksessä, jolloin se on tarkoittanut henkilöä, joka joko omistaa tai vakaalla asumisoikeudella pitää hallussaan sekä itse perheineen viljelee niin suurta manttaaliin pantua maata, että hän siten saa pääasiallisen toimeentulonsa. Tässä merkityksessä siis sana talonpoika tarkoittaa samaa kuin pikku- tai keskikokoisen

Perttula_Sukselainen.indd 30 19.5.2010 14:27:20

tilan omistajaa tai haltijaa vastakohtana suurten tilojen omistajille ja maanviljelystyöväestölle."[48]

Vielä on eräs käsite tai yhteiskunnallinen ja poliittinen suuntaus, joka pitää määritellä ja joka kulkee läpi koko tutkimuksen. Lapuan liikkeen kyydityksiä koskeneessa väitöskirjassaan Juha Siltala nostaa esille ensimmäisen tasavallan keskustalaisuuden tutkimushaasteena: "Ideaalityyppisesti ajatellen 'alkiolaisuutena' ja 'ruutulaisuutena' lämmitetty snellmanilaisuus välineellisti demokratian ja laillisuuden palvelemaan kokonaisetua ajavan välittäjäryhmän 'kansallista' politiikkaa."[49] Välittäjäryhmä muodosti oman aikansa keskisäätyisen tai keskiluokkaisen sosiologis-poliittisen keskustan. Tämän ajattelun juuret sekä ensimmäisen tasavallan keskustalaisuus ja sen aatteelliset taustat olisivat mielenkiintoinen tutkimusaihe. Tässä tutkimuksessa avataan ensimmäisen tasavallan keskustalaisuutta siinä ajassa eläneen ja vaikuttaneen henkilön näkökulmasta. Samalla selviää, millaista oli V. J. Sukselaisen keskustalaisuus ja miltä pohjalta hän ryhtyi rakentamaan Maalaisliittoa puheenjohtajaksi tultuaan.

Juha Siltalan teos, *Valkoisen äidin pojat – Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa*, tarjoaa ajatuksen psykohistoriallisista kysymyksenasetteluista, jotka osuisivat V. J. Sukselaisen elämässä usein kohdilleen. Psykohistoria pakottaisi toisenlaiseen lähestymistapaan; tässä tutkimuksessa on kuitenkin pitäydytty perinteisempään aatehistorialliseen tarkastelutapaan ja haettu alkiolais-ruutulaista keskustalaisuutta. Käsitteet alkiolaisuus, ruutulaisuus ja snellmanilaisuus muodostavat yhden tutkimuskehikon ja edustavat ajallista kerroksellisuutta. J. W. Snellman tuo kansallishenkisen ja fennomaanisen näkökulman, johon Santeri Alkio ja Yrjö Ruutu[50] sovittautuvat ensimmäisen tasavallan aikaa ilmentävine keskustalaisine ajatuksineen. Tapahtumien keskipisteessä on V. J. Sukselainen, jonka näkemyksiä ja toimintaa arvioidaan ajallisesti pidempiä ja aatteellisesti isompia linjoja vasten. Santeri Alkion ja Yrjö Ruudun aatteet ja näkemykset avaavat Vieno Johannes Saaren ja V. J. Sukselaisen keskustalaisuutta. Kyseiset ajattelijat ilmentävät niin kansallisuusajattelun kuin modernisaation arvojen moninaisuutta[51].

V. J. Sukselaisen voi sanoa olleen kansanvallan ja maahengen voimalla yhteishyvän asialla. Yhteisen hyvän tavoittelu on hänen polkunsa aina kansalaisen yhteiskunnallisesta itsekasvatuksesta kansakunnan valtiotaitoon asti. Aatteellinen kokonaisuus pohjautuu alkiolaisuuteen ja ruutulaisuuteen. Ajatusten taustalla ovat Santeri Alkion sivistysihmisen ja Yrjö Ruudun sivistysvaltion määritelmät.[52] V. J. Sukselaisen elämäkerrassa on olennaista erottaa näiden kahden ajattelijan erilaiset lähestymistavat. Kansalaisen ja kansan näkökulma ovat Santeri Alkion yhteiskunnallisen uudistamistyön perusta[53]. Yrjö Ruudun lähtökohtana ovat kansakunta ja valtio[54]. Ensimmäinen haluaa vapauttaa kansalaiset "porvarillisen ansaitsemishalun itsetiedottomasta pakkovallasta" ja asettaa tavoitteen: "Ihmisyyden kehitystarve ja sen edellytykset on pantava kaiken yhteiskunnallisen ja valtiollisen uudistuksen pohjaksi."[55]

Perttula_Sukselainen.indd 31 19.5.2010 14:27:20

Yrjö Ruudun näkökulma puolestaan tulee hyvin esille lainauksessa 1920 julkaistusta pamfletista *Uusi Suunta*. Hän haluaa vahvan ja laaja-alaisen valtion: ”Sen vuoksi vaatii myös Suomen itsenäisyyden perustaminen yhä syvemmän ja laajemman kansansivistyksen kehittämistä. Tämän työn edellytyksenä taasen on kansan elintason kohottaminen. Kansan elintason kohottaminen taasen riippuu kansan eri luokkien elinehtojen tasoittamisesta ja taloudellisen ylivallan siirtämisestä etuoikeutetulta luokalta valtiolle, s.o. yhteishyvälle. Mutta tämä kehitys vaatii ehdottomasti toimikelpoista valtiota, muuten hupenee elintason kohottaminen ja sivistys kansan käsissä kuin kuiva savi.”[36]

Niukasta tutkimuksesta lähteiden runsauteen – aikaisempi tutkimus V. J. Sukselaisesta

Aikaisemmissa tutkimuksissa ja kuvauksissa V. J. Sukselainen on harvoin ollut päähenkilö. Ehkä yksi syy hänen julkikuvansa kapeuteen on häntä suoraan koskevan tutkimuksen vähäisyys, ja sekin vähä on hajallaan eri historianteoksissa. Hän valmisteli 1980-luvulla muistelmia, jotka voimien huvetessa jäivät kesken. Täysin tuntemattomaksi ei hänen oma elämänarvionsa kuitenkaan ole jäänyt, sillä käsikirjoitus julkaistiin 1997 tiivistettynä versiona otsikkonaan *Halusin valtiomieheksi*. Muistelmansa V. J. Sukselainen pohjasi 1920-luvulta alkaneisiin päiväkirjamerkintöihin ja muistiinpanoihin, jotka ovat olleet myös tämän tutkimuksen arvokkainta lähdeaineistoa.

V. J. Sukselaiseen liittyvästä julkaistusta aineistosta on erikseen mainittava hänen arkistoaan järjestettäessä löytyneet sota-ajan hallitusten iltakoulujen muistiinpanot ja pöytäkirjamerkinnät. Löytäjät, kansallisarkiston tutkija Kauko I. Rumpunen ja sotahistorian professori Ohto Manninen toimittivat muistiinpanot julkaisuksi *Faktillisesti tämä tarkoittaa antautumista*. Julkaisu avaa yhdeltä kulmalta V. J. Sukselaisen henkilökuvaa mutta on ennen kaikkea ajan kuvaa sodan loppuvuosista ja politiikan asialistasta. Sota-aikainen Suomen valtio oli kuin talo, joka pyrki elämään tavallaan, vaikka kutsumattomia vieraita tunki sisään eri puolilta ovista ja ikkunoista. V. J. Sukselaisen muistiinpanot koskevat nimenomaan sisäpolitiikkaa, sillä ulkopoliittisissa keskusteluissa pääministerin sihteeri ei ollut paikalla.

Kirjassaan *Vähäväkisten valtiomies* (2008) Seppo Sarlund hyödynsi V. J. Sukselaisen päiväkirjoja ja muistiinpanoja. Hän kuvaa jo varttuneempaa vaikuttajaa ja hänen sosiaalipoliittisia linjauksiaan. Lapsuus- ja nuoruusvuosien kuvauksessa on käytetty paljon V. J. Sukselaisen itse kirjoittamaa muistelma-aineistoa. Piirtämättä ovat kuitenkin sekä Vieno Johannes Saaren aatteellinen kehityskaari että V. J. Sukselaisen ohjelmallinen tie Maalaisliiton puheenjohtajaksi.

V. J. Sukselaisen 60-vuotispäiväksi tehdyssä juhlakirjassa vuodelta 1966 piirtyy esille ystävien ja työtoverien kirjoittamana kuvaus hänen taustastaan ja toiminnas-

taan. Kyseessä on päivänsankaria juhlistava kirja, mutta samalla siinä on elämäkerrallista otetta. Kirjassa Einari Karvetti ja Lauri Posti kertovat Vieno Johannes Saaren lapsuudesta Sukselan kylässä ja kouluajasta Turussa. Aatteellinen henkilökuva laajentuu Martti Haavion kirjoituksessa Akateemisen Karjala-Seuran ajasta. V. J. Sukselaisen vaiheet ennen sotaa täydentyvät vielä Urho Kittilän kuvauksessa päivänsankarin toiminnasta lehdistössä. Jouko Väänänen tuo esille monipuolisen työn osuustoimintamiehenä. Monet kirjoittajista olivat tunteneet V. J. Sukselaisen vuosikymmenten ajan.

V. J. Sukselaista sosiaali- ja väestöpoliitikkona arvioivat Armas Nieminen ja Heikki von Hertzen. Heidän kirjoituksistaan tulee esille akateemisesti aatteellinen, vakaumuksellisesti sosiaalista oikeudenmukaisuutta ajava V. J. Sukselainen. Tämä kolmikko – V. J. Sukselainen, Heikki von Hertzen ja Armas Nieminen sekä hiukan myöhemmin Reino Lento neljäntenä – muodostivat Väestöliitossa 1940-luvun puolivälissä ryhmän, joka muun muassa moninaisella tieteellisellä tutkimustyöllään pohjusti liiton kannanottoja ja vaikutusvaltaa. Vuonna 1966 julkaistussa juhlakirjassa kuva V. J. Sukselaisesta poliitikkona jää perinteisen juhlakirjan tyyliseksi. Useimmista sen artikkeleista puuttuu syvyys ja monipuolinen tarkastelukulma. Poliitikko V. J. Sukselaisesta kirjoittavat K. A. Fagerholm, Heikki Hosia, Atte Pakkanen, Martta Salmela-Järvinen ja Johannes Virolainen; talouselämän vaikuttajana juhlakirjaan kirjoittavat Jouko Väänänen ja Lauri Levämäki ja korkeakoulumiehenä Eino Saari.[57]

Jos V. J. Sukselaista suoraan koskevaa tutkimusta on vähän, niin Kansallisarkistossa on sitä runsaammin hänen omaa aineistoaan. Suoria lähteitä lapsuuden ajasta ei ole, mutta muistelmiensa käsikirjoituksessa hän kertoo paljon lapsuudestaan ja kasvuympäristöstään. Arvokkaimmaksi tutkimusaineistoksi osoittautuivat päiväkirjat, jotka alkavat kesästä 1926. Vielä opiskeluaikanakin hän kirjoitti tuntojaan miltei päivittäin. Muistiinmerkintöjen aihepiirit liikkuvat laidasta laitaan. Hän arvioi joskus tiukastikin itseään, joskus päiväkirjaan on kertynyt näkemyksiä kansainvälisestä tilanteesta ja Suomen asemasta poliittisessa muutoksessa.

Tukeudun V. J. Sukselaisen henkilökuvan piirtämisessä paljolti hänen omiin päiväkirjamerkintöihinsä. Päiväkirja on tutkijalle kiitollista alkuperäistä lähdeaineistoa. Tässä tapauksessa aineiston arvoa korostaa se, että V. J. Sukselainen piti päiväkirjaa suhteellisen tiiviisti neljän vuosikymmenen ajan. Hän palasi usein aikaisempiin kirjauksiinsa arvioiden itseään ja saavutuksiaan niitä vasten. Hän kirjoitti päiväkirjaansa itselleen, mutta kieltämättä myös muistiinpanoiksi tulevaisuutta varten omaan ja muiden käyttöön. Päiväkirjoja selatessa syntyy vaikutelma, että niissä Vieno Johannes Saari ja V. J. Sukselainen keskustelevat rehellisen avoimesti itsensä kanssa. Niissä ei kätketä kunnianhimoa eikä silotella elämän kolhuja tai rakkauden ryppyjä. Olen käyttänyt paljon suoria lainauksia päiväkirjoista mutta halunnut kunnioittaa V. J. Sukselaisen yksityisyyttä.

Tärkeitä alkuperäisiä lähdeaineistoja ovat muistiinpanot, kirjeet, lehtikirjoitukset, asiantuntija-artikkelit ja pöytäkirjat. V. J. Sukselainen arkistoi säännöllisesti kirjoi-

Perttula_Sukselainen.indd 33 19.5.2010 14:27:20

tuksensa vasta 1941 alkaen, mutta onneksi hän jo aikaisemmin yleensä tyytyväisenä merkitsi päiväkirjaansa artikkelinsa aiheen ja julkaisun, jossa kirjoitus oli ollut. Niillä tiedoilla 1920- ja 1930-luvun kirjoituksia osaa etsiä oikeista paikoista. Muistiinpanot ilmentävät V. J. Sukselaisen omia käsityksiä asioista, mutta parhaiten ne toimivat ajan kuvana. Tästä aineistosta antoisimmat lähteet ovat jatkosodan aikaiset hallitusten iltakoulujen muistiinpanot, jotka on myös julkaistu kirjana ja omana kokonaisuutenaan. Nimimerkki Kimmo Kimalaisen eli V. J. Sukselaisen kilpakirjoitus syksyltä 1940 Suomen itsenäisyyden turvaamiseksi avaa oman polkunsa suomalaisen yhteiskuntapolitiikan suunnitteluun sota-aikana. Sodan jälkeisen ajan yhteiskuntapolitiikka avartuu Kimmo Kimalaisen kirjoituksesta ja V. J. Sukselaisen myöhemmin kirjoittamasta ”teollistuneen maalaisyhteiskunnan” tavoitteesta. Kirjoitelmat osoittavat sota-aikaisessa Suomessakin käydyn tai vähintään pohjustetun kauaskantoista yhteiskuntapoliittista keskustelua.

Olen hyödyntänyt tutkimustyössäni ennen käyttämätöntä alkuperäistä aineistoa. Käytän paljon suoria lainauksia V. J. Sukselaisen kirjoituksista, koska uusi aineisto laajentaa kuvaa niin hänestä itsestään kuin ja hänen merkityksestäänkin Maalaisliiton ja suomalaisen hyvinvoinnin rakentajana. Tutkijan tulkinnasta ei synny eripuraa, kun alkuperäinen kirjoitus on lukijoiden nähtävissä ja arvioitavissa.

Paitsi V. J. Sukselaisen omasta arkistosta löytyy V. J. Sukselaista koskevaa lähdeaineistoa myös muutamista yksityisarkistoista. Tosin ne ovat enemmän tapahtumista kertovia ja ajan kuvaa täydentäviä. Henkilöiden yksityisarkistoista pitää mainita muun muassa Lauri Ahon, Elsa Enäjärvi-Haavion, Martti Haavion, Reino Kuuskosken, Urho Kekkosen, Lauri Levämäen, Aaro Pakaslahden ja Johannes Virolaisen arkistot. E. E. Kailan kokoelmassa on kirje kesältä 1926, jossa Vieno Johannes Saari kertoi perusteet nimen muutokselle V. J. Sukselaiseksi. Arvokasta aineistoa on myös Urho Kittilän lehtileikekokoelmassa. Väestöliitossa oli 1940-luvulla säännöllisesti kerätty yhteiskuntapoliittisia väestökehitystä sivuavia lehtileikkeitä. Sen aineiston valinnassa ja kartuttamisessa lienee ollut osansa V. J. Sukselaisellakin.[58] Väestöliiton ja Maalaisliiton pöytäkirjat, muistiot, suunnitelmat ja muu aineisto sisältävät uutta tietoa V. J. Sukselaisesta.

Turunmaa, Suomalainen Suomi, Kansantaloudellinen Aikakauskirja, Peltomies ja Kyntäjä ovat olleet julkaisut, joihin V. J. Sukselainen eniten kirjoitti. Niistä jokainen on omanlaisensa aiheiltaan, tavoitteiltaan ja lukijakunnaltaan. Julkaisut antavat sekä ajan kuvan että katsauksen oman aikansa yhteiskunnalliseen keskusteluun. *Ylioppilaslehteen* ja myöhemmin Kärki-Seuran *Ylioppilaaseen* V. J. Sukselainen kirjoitti harvakseen, kuten myös *Suomen Heimoon*. Nämä lehdet valaisevat hyvin V. J. Sukselaisen nuoruuden ja opiskeluajan aatemaisemaa vuosina 1924–1933.

Santeri Alkion nimi ja käsite alkiolaisuus toistuvat tutkimuksessani usein. Santeri Alkion aatteita valottavat muun muassa: *Maalaisliitto – Suuntaviivoja (1916), Maalaisliittolaisesta näkökulmasta – Nälkäisille leipää, työttömille työtä (1919), Ihminen ja kansalainen (1919), Maalaispolitiikka I (1919) sekä Talonpoika ja Suomen vapaus*

(1922). Myös usein mainitun Yrjö Ruudun julkaisuista tärkeimmät ovat: *Uusi Suunta – Suomalaisen yhteiskuntaohjelman ääriviivoja (1920), Kansakunta – Poliittinen tutkimus (1922) ja Kehitys ja edistys valtiollisina kysymyksinä – Vertaileva esitys edistysteorioiden suhteesta valtiotaitoon ja valtiolliseen toimintaan (1924)*.

Tutkimusjakson alkuvuodet 1906–1917 Ilkka Hakalehto käsittelee hyvin teoksessaan *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 1*. Hän kuvaa Maalaisliiton perustamista sekä suomalaisen yhteiskunnan jännitteitä vuosisadan vaihteen aikoihin. V. J. Sukselaisen yhteiskunnallisen ajattelun aatteellisia taustoja ja tutkimusjakson aikaa kuvaavista lähteistä tärkein on Juhani Myllyn *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2*, joka käsittelee vuosia 1918–1939. Teoksesta välittyy kuva Maalaisliiton käytännön politiikasta, mutta erityisen tärkeää ovat kirjan alun kuvaukset tasavallan perustan valamisesta 1918–1922. Katsaus Maalaisliiton ideologiaan ja Santeri Alkion ajatuksiin tarjoavat tiedon lisäksi arvokkaimmat näkökulmat ja ongelmanasettelun tutkimustyöhön.[59] Maalaisliiton sodanaikainen toiminta tulee hyvin esille Kari Hokkasen *Maalaisliitto-Keskustan historia 3:ssa*. Erityisen merkittävää taustatietoa ovat kuvaukset Maalaisliiton tilanteesta sodan päättymisvaiheista 1944 kesän 1945 puoluekokousta edeltäneisiin tapahtumiin. Kesäkuun 1945 puoluekokouksessa V. J. Sukselainen valittiin Maalaisliiton puheenjohtajaksi.

Maalaisliiton julkaisusarja *Heräävä Maaseutu* ilmentää puolueen omaa käsitystä itsestään, kun usean eri vuosikymmenen vaikuttajat kuvaavat puolueen tapahtumia ja aatteellista kehitystä. Esimerkiksi Urho Kittilän muistot ja kuvaukset puolueen järjestötoiminnan kehittämisestä kohdistavat huomion sota-ajan järjestötoimintaan ja yhteyksiin Ruotsin talonpoikaispuolueeseen. *Heräävässä Maaseudussa* on 1956 myös V. J. Sukselaisen kuvaus puolueen järjestötoiminnasta. Lähteenä se on arvokas, koska kirjoitus pohjautuu hänen keväällä 1930 jättämäänsä pro gradu -tutkielmaan Maalaisliiton järjestötoiminnasta.

1920-luvun ja opiskelijapolitiikan ajankuvista värikkäin on Martti Haavion *Nuoruusvuodet – Kronikka vuosilta 1906–1924*. Muistelmat avaavat oven opiskelijapolitiikkaan ja aikaan ennen Akateemista Karjala-Seuraa. Heimoideologia ja AKS:n alkuvaiheet avautuvat useammastakin tutkimuksesta, mutta edelleen yksi erilaisia näkökulmia parhaiten valottava on Risto Alapuron *Akateeminen Karjala-Seura – Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla*. Heikki Eskelisen AKS:n historiaa käsittelevä *Me tahdomme suureksi Suomenmaan* kokoaa paikoitellen toimivasti yhteen AKS:n tapahtumia sen kiihkeinä sisäisinä taisteluvuosina 1920- ja 1930-luvun vaihteessa.

Toivo Nygård on selkiyttänyt 1920-luvun heimoajattelua tutkimuksessaan *Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen – Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa*. Tässä yhteydessä pitää mainita kaksi AKS:n henkistä taustaa avaavaa elämäkertaa: Martti Ahdin *Ryssänvihassa – Elmo Kaila* ja Timo Soikkasen *Yrjö Ruutu – Näkijä ja tekijä*. 1920-luvun loppua koskevasta aikaisemmasta tutkimuksesta mainittakoon Ari Uinon kirjoittama osaelämäkerta *Nuori Urho Kekkonen – Poliittisen ja yhteis-*

Perttula_Sukselainen.indd 35 19.5.2010 14:27:21

kunnallisen kasvun vuodet (1900–1936). Jussi Saukkonen muistelee 1920- ja 1930-luvun vaihteen opiskelijapolitiikka kirjassaan *Vastuun sukupolvi*.

Lapuan liikkeen ajasta ja tavoitteista saa kuvan Juha Siltalan tutkimuksesta *Lapuan liike ja kyydityksen 1930*. Kirja käsittelee paljon muutakin kuin kyydityksiä. Hiukan toisenlainen näkökulma tuon ajan tapahtumiin avautuu Hannu Soikkasen tutkimuksesta *Kohti kansanvaltaa I, 1899–1937 – Suomen Sosialidemokraattinen puolue 75 vuotta*. Juhani Suomen *Myrrysmies* jatkaa Urho Kekkosen elämäkertaa sodan päättymisvaiheisiin vuoteen 1944, ja on luonnollisesti enemmän teoksen päähenkilön kuin V. J. Sukselaisen toiminnasta kertova.

Aikaisempaan tutkimukseen perehtyessäni sain vaikutelman, että historialliset – ulko- ja sisäpoliittiset – kärjistykset ovat vieneet huomion suomalaisen yhteiskuntapolitiikan sodan ylittävältä kehityskaarelta. Kun V. J. Sukselaisen kiinnostus AKS-vaiheen ja opiskeluiden jälkeen painottui yhteiskuntapolitiikkaan, siitä aihepiiristä ei löydy enää hänen elämävaiheitaan sivuavaa oheistutkimusta. Vain harvat historialliset kertomukset jatkuvat juonteeltaan ja luonteeltaan samansuuntaisina ennen sotaa, sodan aikana ja sodan jälkeen. Yleensä sota katkaisee kertomuksen.

Ulkoiset tekijät ja ulkopolitiikka ovat raamittaneet sodasta rauhaan siirtymisajan historian tutkimista, kirjoittamista ja selittämistä. Ulkopoliittisen katsannon läpäisemälle historian kirjoitukselle on omat perusteensa. Ulkopolitiikka kulki Suomessa vuosikymmeniä sisäpolitiikan edellä. Pelkästään ulkopolitiikalla tai ulkoisten olosuhteiden muutoksilla ei suomalaista yhteiskuntapolitiikka ennen sotaa eikä sen jälkeen voida selittää. Joka tapauksessa V. J. Sukselaisen kansallis-yhteiskunnallista näkemystä sivuavaa tutkimusta on erittäin vaikea löytää sotaa edeltäneeltä ja sodan ajalta.

Yhteiskunnan pohjavirta, poliittinen tilanne ja kauas kantava aatteellinen kaari

Poliittisten strategioiden seuranta ja suunnittelu ehtivät olla parin vuosikymmenen ajan eräs osa työtäni Keskustan eri tehtävissä; oli sitten kysymys suunnittelusihteerinä saaduista toimeksiannoista tai puoluesihteerinä hahmotetuista tarpeista. Yhteiskunnallisia ja poliittisia arvioita tehdessäni ajattelutapaani virittivät usein Keskustan entisen puoluesihteerin Seppo Kääriäisen 1980-luvun lopulla esittämät kolme kysymystä: 1) Mikä on yhteiskunnallinen pohjavirta? 2) Mikä on poliittinen tilanne? 3) Mitkä ovat tämän ajan 90 metrin aatteelliset kaaret? Kysymysten oli tarkoitus virittää väkeä poliittiseen analyysiin.

Kun kaksikymmentä vuotta olen antanut mielessäni tilaa edellä kerrotuille kysymyksille, ei ole ihme, että huomaan etsiväni samalla otteella ja ajallisella kerroksellisuudella vastauksia myös V. J. Sukselaisen näkemyksiin. Mikä lopulta oli hänen oman aikansa valtavirta tai ajan henki?

Toimivan lopputuloksen saavuttamiseksi on sekä strategisessa suunnittelussa että näkemyksellisessä tutkimuksessa etsittävä oikea jännite sisällöllisessä ja ajallisessa kerroksisuudessa. Silloin löytää jotain uutta – yhdistävää tai erottavaa – poliittisen näkemyksen ja samaistumisen pohjaksi. Lähestymistavan samankaltaisuus tulee esille Matti Peltosen analysoidessa historioitsija Carlo Ginzburgin töitä: ”Mielestäni hänen työnsä perustuu suurelta osin valtaisaan ajalliseen jännitteeseen, pitkän keston rakenteen ja poikkeuksellisena pidetyn lyhyen keston tapahtuman yhteentörmäyksen tutkimiseen.”[60] Ilmaus ”eriaikaisuuden samanaikaisuus” kuvastaa ajattelua. Kun se vielä täydentyy käsitteellä ”tyypillinen poikkeus”, ovat kasassa ainekset niin irrallisten havaintojen luetteloon kuin monitasoiseen kirjalliseen kertomukseen, historialliseen elämäkertaan.[61] Tämän elämäkerran eräs haaste on ollut koota uudesta runsaasta aineistosta elämäkerta eikä mielenkiintoinen yksittäisten tapahtumien ja kannanottojen kavalkadi. Uuden aineiston piti olla renki eikä isäntä. Sen avulla on voinut rakentaa kokonaiskuvaa sekä tuoda elävöittäviä yksityiskohtia täydentämään ja syventämään kuvaa V. J. Sukselaisesta[62].

Sekä menneisyyden tutkimisessa että tulevaisuuden suunnittelussa on viestin perille saamiseksi etsittävä vaikuttava mutta samanaikaisesti kestävyydessä tinkimätön tapa tulosten ja näkemysten esittämiseksi. Lähestymistapa voi olla yhden ihmisen mikronäkökulma, joka nojaa laaja-alaisempiin makrotason tietoihin yhteisöistä ja yhteyksistä[63]. Yhden henkilön tarinan kertominen tekee suurenkin yhteiskunnallisen viestin usein ihmisen kokoiseksi. Otetaan tarkasteltavaksi mikä tahansa makrohistoriallinen tapahtuma, se laajentuu yleensä mikrohistoriallisesta näkökulmasta. Pienistä tarinoista koostuu suuri kertomus. Suuri voi kutistua pieneksi, jos tapahtunut ei saa tuekseen yhtä tai useampaa tarinaa. ”Kansa taisteli – miehet kertovat” -ajattelu on vaikuttamisen tapa. Näkemys poliittisen suunnittelutyön ja historiakirjoitusten menetelmien yhteydestä, olennaisen löytämisestä sai minut määrittelemään aikaisemman poliittisen suunnittelutyöni olleen – ”tulevaisuudesta tarkasteltua oman aikamme kuviteltua historiaa”.

Tarinan lähtökohdat ovat tärkeä osa tutkijan ja lukijan välistä yhteyttä. Matti Peltosen mukaan: ”Nykyajan historiantutkija ei suinkaan kerro yksinkertaista tarinaa, vaan kuvauksen rinnalla kulkee yhtä tärkeänä toinen tarina tutkimusprosessin vaiheista, jossa lukija vedetään mukaan arvioimaan tutkijan tekemisiä, vertaamaan tuloksia aikaisempaan tutkimukseen ja miettimään tulosten merkitystä.”[64] Tästä syystä on objektiivista tutkimusotetta korostavien tekijöiden rinnalla tunnettava tutkimuksen alkua vauhdittaneet subjektiivisetkin lähtökohdat[65].

Tietomäärän karttuessa ja työn edetessä on alati peilattava omia ennakkokäsityksiään. Päämääränä on tiukan objektiivinen tutkimus, mutta absoluuttisen puolueettomuuden haasteen edessä on tiedostettava subjektiivisen tekijän merkitys. Varsinkin poliittisesti värittyneelle tutkijalle muistilista ennakkokäsityksistä on tärkeä: ”Ensimmäiseen ryhmään voimme lukea tutkijan henkilökohtaiset sympatiat ja antipatiat, jotka saattavat kohdistua joko henkilöihin tai tiettyihin asioihin. Toisena ryhmänä

Perttula_Sukselainen.indd 37 19.5.2010 14:27:21

ovat erilaiset ryhmäkatsomukset, jotka siis ovat yhteisiä sille ihmisten piirille, missä historiantutkija elää ja mihin hän tuntee kuuluvansa. Kolmantena tulevat erilaiset periaatteelliset käsitykset siitä, miten historian tapahtumia on tulkittava, siis toisaalta maailmankatsomukselliset ja toisaalta tieteelliset tai tieteellisvivahteiset selitysperusteet, joita annetaan menneisyyden tapahtumille. Ja vihdoin neljäntenä ryhmänä on tutkijan yleinen maailmankäsitys tai ihmiskäsitys."[66]

Kun tutkija on ymmärtänyt edellä kuvatut metodologiset haasteet, on viimeistään pitänyt huomata tehtävän laajuus. Rajattomalle tutkimushankkeelle on asetettava rajat, ja rajallinen mieli on avarrettava rajattomaksi. On huomioitava yksilön ja yhteisön välinen vuorovaikutus, etsittävä tiedot ja tapahtumat, tunnettava ajan kuva ja henki, selkiytettävä sisällöllinen ja ajallinen rajaus sekä lopuksi arvioitava inhimillisten heikkouksien ja sattuman merkitystä tapahtumien kulkuun. Tieteellisessä tutkimustyössä ei riitä, että oppii tuntemaan tutkittavan henkilön heikkoudet ja vahvuudet sekä maailmankuvan; lisäksi tutkijan on opittava tuntemaan oma maailmankuvansa ja inhimillinen rajoittuneisuutensa.

Jorma Kalela on pitänyt esillä kysymystä, mikä tutkimusasetelmassa on merkittävää tutkijan oman yleisön kannalta. Hän vastaa itse: "Vastausta luonnosteltaessa kannattaa ajatella, että viesti koostuu kahdenlaisista tavoitteista. Toisissa on kyse tutkimustulosten hedelmällisyydestä ja toisissa niiden sisältämästä sanomasta. Pyrkimällä selvittämään oman työnsä hedelmällisyyden ja sen sanoman tutkija voi täyttää molemmat tutkimusprosessin premisseihin liittyvät tehtävänsä. Hän yrittää tehdä itselleen selväksi omat ennakkokäsityksensä samalla kun joutuu pohtimaan, mitä yhteiskunnallisia seurauksia hänen tutkimuksellaan saattaa olla."[67]

Kun tietää mitä henkilöstä tuli, ohjautuvat ajatukset vääjäämättä jo elämän alkutaipaleen puntaroinnissa hakemaan juuri sitä kehityspolkua vahvistavia käsityksiä. Houkutus kuvata näkemyksen kehittyminen suorana janana eikä polveilevana polkuna olisi hukannut historiallisen ainutlaatuisuuden ja köyhdyttänyt tutkimusta[68]. Näillä eväillä syntyy historiallinen tutkimus, kertomus miehestä ja aatteesta: V. J. Sukselaisesta – talottomasta talonpojasta ja maattomasta maalaisliittolaisesta.

Amanda Vilhelmiina ja Vieno Johannes kävivät ensimmäisellä Turun matkallaan 1915 myös valokuvaamossa.



Porttuka_Saksalainen.indd 39 19.5.2010 14:27:26

I

Amanda Vilhelmiinan poika Vieno Johannes Saari 1906–1919

Perttula_Suksolainen.indd 40 19.5.2010 14:27:27

Kylänloppuisen alkuaskeleet

Ojanperän olkikattoiseen pikkutupaan 12. päivänä lokakuuta 1906 syntynyt poika sai nimekseen Vieno Johannes Saari. Äitinsä Amanda Vilhelmiinan kanssa ”kylänloppuisiin” – Volter Kilven sanonnan mukaisesti – kuuluneesta pojasta kasvoi myöhemmin V. J. Sukselainen.[69] Amanda Vilhelmiinalla ei ollut omaa maata. Kraatal-Manta elätti itsensä ja poikansa ompelutöillä. Lapsena Vieno Johannes seurasi äitiään, kun tämä haki ompelutöitä ja vei taloihin takaisin valmiita vaatteita. Ojanperän pikkutuvassa oli Singer-kone ja pyöreä pulkkatuoli merkkinä äidin ammatista. Elämän alkutaipaleen haasteita ei vähentänyt se, että Paimion Sukselan kylässä syntynyt poika oli lehtolapsi. Maattomuus ja isättömyys olivat vaateliaat, joskaan eivät poikkeukselliset lähtökohdat lapselle 1900-luvun alussa. Tilaton väestö muodosti pääosan vuosisadan alun maaseudun asukkaista, eikä isättömyyskään ollut ainutlaatuista.

1980-luvun lopulla aloittamiensa muistelmien käsikirjoituksessa V. J. Sukselainen pohtii, mitä hänelle merkitsee sana ”lapsuudenkoti”. Ajatukset lapsuudenkodista ja sen merkityksestä olivat nousseet mieleen myös 1970-luvun alussa, kun paimiolaisilta lahjaksi saatu pitäjähistoria oli ohjannut hänet pohtimaan lapsuutta, kotia ja kylää. Muistelmissaan hän kertoo tunnoistaan: ”Tunnustin lopuksi syvän kiitollisuuteni siitä, että minulla on kotiseutu, jonka arkielämän piiristä lapsuudessa hankittu henkinen pääoma on elämän varrella merkinnyt minulle paljon.”[70]

Hänen lapsuuden aprikointinsa kuvaa sitä elämäntapaa ja -tilannetta, joka oli tuttu niille maaseudun ihmisille, jotka joutuivat hankkimaan leipänsä sattumanvaraisesti saatavista päivätöistä. Ompelijan tulot eivät olleet suuret eivätkä säännölliset, vaikka työ ei ollutkaan sidottu luonnonkiertoon ja siitä riippuvaan talollisten vaihtelevaan työvoimatarpeeseen. Työn etsiminen ja sen perässä ajoittain muuttaminen tuntuivat Vieno Johanneksenkin elämässä: ”Niin, olihan minulla koti, mutta ei silloin maaseudun tilattoman väestön keskuudessa niin kodeista puhuttu. Sanottiin vain, että

Perttula_Sukselainen.indd 41 19.5.2010 14:27:27

ensin asuttiin siellä ja sitten taas siellä."[71] Omaksi kokemaansa kotia hän sai odottaa pitkään, sillä asuinpaikat vaihtuivat tiuhaan niin lapsuuden aikana Paimiossa kuin koulu- ja opiskeluvuosina Turussa ja Helsingissä.

Jos lapsuudenkoti puuttuikin, niin lapsuudenkylä Vieno Johanneksella oli: Sukselan kylä lienee saanut hänen mielessään tunnetasoisia, omaan perheeseen ja taloon sekä myös sosiaaliseen lähiyhteisöön ja paikkaan kuuluvia arvoja. Järjestäytyneestä yhteiskunnasta tai valtiosta ei vielä hänen lapsuudessaan ollut yksinhuoltajan kasvatustaakan keventäjäksi. Kun ei ollut isoa perhettä eikä suurta sukua, ei niistäkään ollut auttajiksi. Ehkä kyläläiset kantoivat huolta yksinhuoltajasta ja hänen pojastaan. Suksela oli sekä fyysinen että henkinen tila ja niin paikka kuin yhteisö, johon hän kiinnittyi ja josta tarkkaili maailmaa. Vielä 1980-luvullakin hän kuvasi muistinsa varassa seikkaperäisesti Ojanperän pikkutuvan sijaintia sekä Sukselan kylän ihmisiä, ympäristöä ja maisemia.[72]

V. J. Sukselaisen muistelmat alkavat lapsuuden elämänympäristön kuvauksella, joka samalla on johdantona jo nuoruudessa tehdyille selvityksille äidin ja isän suvun vaiheista. Hän oli ilmeisesti lapsuusaikanaan kysellyt äidiltään tämän suvun tarinaa; isän sukua hän selvitti tarkemmin 1930-luvulla.[73] Varhainen kiinnostus sukutaustaan saattoi juontua isättömyydestä ja maattomuudesta, jotka johdattivat etsimään juuria. Isättömyys ja maattomuus vaikuttivat myöhemminkin hänen elämänarvoihinsa ja valintoihinsa sekä viitoittivat hänen yhteiskunnallisia näkemyksiään.[74]

Sukujuurien runsaus ja syvyys oli V. J. Sukselaiselle tärkeää. Kuvatessaan muistelmissaan sukunsa vaiheita hän esittelee paikkakunnat ja talot, joissa suvun ihmiset olivat eläneet ja työskennelleet. Samalla selvitys on kuvausta 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun varsinaissuomalaisesta maaseutuyhteisöstä, sen ihmisten yhteiskunnallisen nousun mahdollisuudesta ja mahdottomuudesta. Mahdollisuuden tarjosi usein viljeltävään maahan kiinni pääseminen. Mahdottomuus oli ennakoimattomissa elämän kolhuissa, jäämisessä elämään vailla perheen vahvistamaa suojaa ja turvaa. Yhteiskunnan turvaverkko oli 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa hatara ja reikäinen.[75] Suojana olivat yleensä perhe ja suku. Lähtökohdat paranivat huomattavasti, jos elämää aloitettaessa oli tukena ja turvana tila tai torppa. Tilallisen onnea ei Vieno Johanneksen äidin suvulle ollut suotu: "Äitini suku kuului Paimionjoen länsipuolella eläneeseen tilattomaan väestöön, joka toisinaan pääsi torpanmaahan kiinni. Hänen äitinsä isoisä oli Korkeakylän torppari Heikki Antinpoika. Tämän vanhin poika Heikki Heikinpoika oli työnjohtajana Paimion pappilassa, kun hänen neljäs lapsensa Vilhelmiina Heikintytär 1842 syntyi."

V. J. Sukselainen kertoo isoäidistään Vilhelmiinasta, joka tuli 16-vuotiaana palvelukseen Sukselan Marttilan vaarille. Sieltä hän siirtyi härkäpiiaksi Juntolan kartanoon, jossa tutustui tallirenkiin, Koskella (T.l.) syntyneeseen Juho Joonaksenpoikaan. Pariskunta asettui asumaan 1870-luvulla Sukselan kylään, Pietilän kellartupaan. Asunto oli väliaikainen, sillä Juholla oli rakenteilla mökki Koskella. Vaikka asunto ei ollutkaan pysyvä, papisto alkoi käyttää heistä sukunimeä Kellar-

tupa. Heidän toinen lapsensa Amanda Vilhelmiina, Vieno Johanneksen äiti, syntyi Pietilän kellartuvassa 25. heinäkuuta 1877.

Amanda Vilhelmiinan kohtalona oli jäädä isättömäksi jo kolmen kuukauden ikäisenä. Juho Joonaksenpoika lähti Salon syysmarkkinoille ostaakseen mökin muuriin tarvittavaa rautaa. Tältä matkaltaan hän ei koskaan palannut. Vieno Johanneksen isoäiti, Vilhelmiina Heikintytär jäi kahden pienen tyttölapsen yksinhuoltajaksi. Miehen katoamisen yhteydessä hävisivät myös toiveet omasta mökistä. Amanda Vilhelmiina asui äitinsä kanssa tämän kuolemaan asti (1899). Sen jälkeen hän hakeutui Vistalle ompeluoppiin ja palasi aikanaan kotikyläänsä ammattiaan harjoittamaan. Kun muuta huonetilaa Sukselan kylässä ei ollut saatavilla, Ojanperän pikkutuvasta tuli hänen asuntonsa.[76]

Isänsä suvun vaiheista V. J. Sukselainen kertoo muistelmissaan: ”Päästäksemme selville siitä, mistä minun saapumiseni Ojanperän pikkutupaan aiheutui, meidän on seurattava erään toisen torpan vaiheita. Kun Sukselasta tultiin Lietoon johtavaa Nauristietä pitkin Mustanväljän ja Pennaisten aukealle, oli Ohuvuoren metsän päättyessä vasemmalla puolella metsän laidassa Peltola-niminen torppa, jonka maat olivat Vuolteen kylän talojen maita ja jota aikaisemmin kai oli kutsuttu vain Mustanväljän torpaksi.”

1860-luvun nälkävuodet ja kulkutaudit veivät mukanaan Mustanväljän torpparin August Sillgrenin ja hänen kuusi lastaan. Ainoa perheestä eloon jäänyt Maria Sillgren jäi vuodesta 1872 yksin pitämään torppaa. Parin vuoden kuluttua ilmestyi paikkakunnalle Kaarinasta mies nimeltään Karl Henrik Franzen. Hän oli liikkunut karjanostomatkoilla paikkakunnalla ja havainnut, että nuorehkolla lapsettomalla leskellä oli torppa, joka sijainniltaan hyvin sopi teurastajan ammatin harjoittamiseen. Maria Sillgren ja Karl Henrik Franzen vihittiin avioliittoon loppuvuonna 1875. Vanhin poika Karl Oskar syntyi 1876, seuraava Kustaa Vilhelm 1878 ja kolmas Juho Otto 1883.

Pojista osoittautui Kustaa jo nuorena toimeliaimmaksi ja aloitekykyisimmäksi. Avioiduttuaan tilallisen tyttären kanssa hän oli 1903 lähtien Vistalla teurastajana ja harjoitti samalla muita tarjolla olleita liiketoimia. Hän otti vanhemman veljensä Kallen apulaisekseen. Vuonna 1906 Kustaa osti Kevolan Isontalon ja 1910 Korvenalan, jonka samana vuonna vaihtoi Paimionjoen rannalla olevaan Saaren kartanoon. Hän laajensi yritysalaansa, ammattimaisen teurastuksen rinnalle tuli sahaustoiminta.

Isänsä suvusta V. J. Sukselainen löysi 1930-luvulla syvyyttä talonpoikaisille juurilleen. Muistelmissaan hän kirjoittaa: ”Minulle, joka itse olin maaseudun tilattoman väestön parissa syntynyt, riitti talonpoikaisen alkuperän todisteeksi se, että Frantsin eli Löytänän suku oli pitänyt tilaa ainakin kuuden sukupolven ajan.” Tieto siitä, että parhaimmillaan talonpoikaiset juuret ulottuivat 1500-luvun puoliväliin saakka, oli V. J. Sukselaiselle tärkeä.[77]

Muistelmissaan V. J. Sukselainen kirjoittaa, että Amanda Vilhelmiinan ja Peltolan vanhimman pojan Kaarlon kiintymys toisiinsa tunnettiin yleisesti. Kesällä

Perttula_Sukselainen.indd 43 19.5.2010 14:27:28

1906 seurustelun tulos alkoi näkyä eikä kenenkään tarvinnut kysyä, ”kenelle kuuluu vastuu, jos Amanda Vilhelmiinasta tulee yksinhuoltaja”. Isän henkilöllisyydestä todistaa myös kastekummien sukutausta: Vieno Johanneksen kummeina olivat Kaarlo Peltolan isä Karl Henrik ja hänen uusi vaimonsa Emilia, jonka toivomuksesta pojan nimeksi tuli Vieno Johannes äidin suunnitteleman Vieno Valfridin sijasta. Toinen nimi Johannes oli sama, jonka Emilia – ”isomamma itse oli antanut aikanaan vanhimmalle pojalleen Kruuvaisten Hakalassa”.[78]

”Onnen myyri se miesi, jolla oma tanner on”

Vuosisadan alussa yksinhuoltaja-kraatalille oli riittävästi haastetta oman ja poikansa jokapäiväisen elannon ja asunnon turvaamisessa. V. J. Sukselaisen muistelmista suodattuu kuva varhaislapsuudesta, jonka arjesta nousevat esille aika Ojanperän pikkutuvassa, äidin työ, hetket Hakalassa ja kokemukset maatöistä. Vieno Johanneksen varhaislapsuus kului Ojanperän noin 10 neliömetrin pikkutuvassa, jossa äiti teki ompelutöitään. Muistelmissaan hän kertoo: ”Kun sitä kesällä katselin pihalta kukkivan ruusupensaan takaa ja näin äidin koneensa takana ikkunan edessä, kaikki tuntui niin hyvältä. En muistanut, että se oli kylmä ja vetoinen ja että polttopuita oli vaikea saada. Eihän taloissa halkoja juuri myytäväksi hakattu. Hyvä kun omiksikin tarpeiksi riittivät.”[79]

Mökki oli hatara ja koleus tunki sisään mutta parempaakaan ei lapsuusvuosina ollut tarjolla. Leipä ei ollut leveä, hyväntahtoisten naapurien avustuksella tultiin kuitenkin toimeen ja tupa pystyttiin pitämään talvisin riittävän lämpimänä. Ompelijalle riitti kylässä yleensä töitä, tosin ajoittain töiden vuoksi piti matkata naapuripitäjiin asti. Amanda Vilhelmiina ja Vieno Johannes olivat silloin tällöin muutamia päiviä Peltolassa. V. J. Sukselainen kirjoittaa muistelmissaan isänsä joutuneen kiertämään Suomea erilaisissa tehtävissä, ”joissa yksinäisyys ilmeisesti johti hänet elämäntapoihin, joita veljensäkin usein oli vaikea hyväksyä”. Käsityksensä tueksi hän muistelee: ”Kun äidin kanssa vuonna 1915 olin viikon Saarella ja kuuluimme isäntäväen pöytään aterioilla, tiesimme isän kyllä olevan tilalla, mutta häntä emme tavanneet. Hän ei ilmeisesti ollut pystynyt Kustaan avustajaksi sillä tasolla, jota velimies oli ajatellut.”[80]

Vieno Johanneksen isä kävi ajoittain myös Ojanperän pikkutuvassa. Äidin toiveet avioitumisesta jäivät kuitenkin toteutumatta. Pieni poika vaistosi äidin pettymyksen: ”Asiat eivät olleet kunnossa. Tilanne oli jollakin tavalla häpeällinen, ja asetti meidät jotenkin huonompaan asemaan kuin muut ihmiset.” Hän oppi vähitellen ymmärtämään, ”että isästä saattoi olla parasta vaieta ainakin vieraiden kuullen”.[81]

Isomamman tulo Peltolaan ja Vieno Johanneksen kummitädiksi solmi hänen sukuunsa suhteita, joilla oli merkitystä myöhemmin. Isomamma Emilian vanhin poika – Juho Leinonen – vaikutti vahvasti Vieno Johanneksen elämään lapsuudessa ja nuoruudessa. Muistelmiensa käsikirjoituksessa hän arvioi: ”Isomamman vanhin

poika Juho Leinonen eli Hakalan Jussi, kuten hän itseään halusi kutsua, oli kookas, turvallinen ja lapsessa luottamusta herättävä henkilö, josta tuli miesihanteeni koko lapsuuteni ajaksi." Pieni poika sai silloin tällöin osansa tästä turvallisuuden tunteesta, kun hän sai olla muutaman päivän Hakalassa, tosin olisi halunnut olla useammin ja pidemmän aikaa. Vieno Johannes viihtyi talossa myös Naimi-tyttären takia, jonka kanssa hän halusi jäädä leikkimään. V. J. Sukselaisen mukaan päivät Hakalassa edustivat luultavasti sitä, mitä hän ehkä kotonaan alitajuisesti kaipasi, kokonasta perhettä päivittäiseen elämäänsä: "Jussi piti minun isäni menettelyä kaiken arvostelun alapuolella olevana, ja koetti monella tavalla äitiä ja minua auttaa."[82]

Kruuvaisten Hakala oli Vieno Johannekselle aluksi leikkipaikka, voimien karttuessa työpaikka ja yhteiskunnallisen kiinnostuksen herätessä oppimispaikka. Siellä hän pääsi näkemään ja kokemaan talollisen elämää, mikä miellytti ja antoi tavoiteltavaksi elämäntavan mallin. Maahengen virittämänä hän jo lapsena viljeli "pikku peltoja", joiden sato tosin jäi hyödyntämättä. Naapurin lehmä söi nuoren miehen kauramaan, kun voimat eivät köydestä kiskoenkaan riittäneet sitä palstalta pois karkottamaan. Pienistä pettymyksistä huolimatta elämänura talollisena ja maanviljelijänä oli mielessä jo lapsena, vaikka oman maan saaminen tuntui koskaan toteutumattomalta unelmalta. Einari Karvetti kirjoittaa näistä ajatuksista V. J. Sukselaisen 60-vuotisjuhlakirjassa kuvatessaan tämän lapsuudessa vaikuttaneen Aleksis Kiven sanat: "Onnen myyri on se miesi, jolla oma tanner on."[83] Yhteys maahan sekä käsitys sen merkityksestä työn ja toimeentulon turvaajana olivat varhaislapsuuden peruja, kun Vieno Johannes tarkkaili elämänpiiriään Kruuvaisten Hakalassa ja Sukselan kylässä.[84] Vieno Johanneksen kaltaisen maattoman ja köyhän lapsen mielessä saattoi olla unelma omasta maasta, mutta luultavimmin edessä olisi ollut työura toisen palveluksessa, aluksi pikkurenkinä ja iän karttuessa vaativimmissa tehtävissä.[85]

Maa antoi sosiaalista ja taloudellista vakuutta. Ilman sitä piti turvautua perheen ja suvun apuun tai ihmisten hyväntekeväisyyteen. Vähitellen Vieno Johanneksen nuoruudessa alkoi yhteiskuntakin ottaa vastuuta niistä, joilla ei ollut "maavakuutusta" tai perhettä turvanaan. Muistelmiensa käsikirjoituksessa V. J. Sukselainen palauttaa mieleensä muistikuvat vanhusten elämästä vaivaistalossa. Kuvaus lienee ajalta, jolloin hän itse on ollut noin kymmenvuotias. Vaivaistaloon siirrettiin vanhuksia, jotka eivät enää tulleet omin voimin toimeen. Vaivaistaloon joutui myös "vanha väkäleuka" Mäntylän Maija, joka kylillä käydessään oli säilönyt korput taskuunsa ja tuonut ne Vieno Johannekselle: "Minulle merkitsi surullista tapahtumaa, kun siirtäminen vaivaistaloon tuli Mäntylän Maijan osalle, eikä se Maijallekaan mikään iloinen tapahtuma ollut. Oma vapaus on vanhalle ihmiselle arvokas asia, jonka menettäminen tekee mielen vakavaksi. Mäntylän tupa jäi tyhjäksi, sillä ainakaan heti ei ollut ketään näin hataraan mökkiin pyrkimässä. Muistan käyneeni äidin kanssa vaivaistalossa Maijaa katsomassa. Arkana hän siellä jossain nurkassa kyyhötti hälinän keskellä."[86]

Kuin varmemmaksi vakuudeksi asiastaan V. J. Sukselainen ottaa muistelmissaan esille myös Silperin Fiian kohtalon: "Satuin olemaan hänen mökkinsä lähellä, kun

Perttula_Sukselainen.indd 45 19.5.2010 14:27:28

Sukselan Marttilan isäntä tuli hevosella ja reellä paikalle ja käänsi hevosensa takaisin Sukselaan päin. Minulle selvisi, että nyt Fiia viedään vaivaistaloon, kun hänen ei enää uskota tulevan mökissään toimeen talven yli. Isäntä asteli mökille. Seurasin mukana ja kurkistin avoimeksi jääneestä ovesta sisälle ja huomasin, että siellä ei ollut juuri mitään sisustusta. Fiia pakeni nurkkaan ja lyyhistyi hameensa alle. Isäntä otti tuon mytyn syliinsä, kantoi rekeensä ja koetteli kai jotenkuten rauhoitella. Jäin paikalle silmissäni lohduton kuva Fiian alastomasta mökistä ja hänen halustaan kaiken uhalla pysyä siellä." Muistelmissaan V. J. Sukselainen kertoo kuvan jääneen niin vahvana mieleen, ettei "liene koskaan pystynyt pitämään vanhainkodin vihkiäispuhetta kertomatta Silperin Fiiasta ja siitä kehityksestä, mikä hänen vaivaistaloon lähtönsä jälkeen on tapahtunut".[87]

Pääsääntöisesti Vieno Johanneksen lapsuuden kokemukset karttuivat Ojanperän torpan piha- ja vaikutuspiirissä. Sieltä alkoi ensimmäinen opintie, kuusiviikkoinen kiertokoulu elokuussa 1915. Kun hän kouluikää lähestyessään otti koulun aloittamisen esille, ei äidillä ollut mitään sitä vastaan. Enemmän tätä epäilytti, uskaltaako poika tuon matkan yksin kulkea. Lähin kiertokoulu oli Pennaisten Pietilässä, jonne Ojanperästä oli kahden kolmen kilometrin matka. Kiertokoulut olivat nimensä mukaisesti kiertäviä kouluja, sillä opettaja Bertta Heimolainen liikkui pulpetteineen kyläkunnasta toiseen. Koulu sijoitettiin johonkin taloon, jossa oli sopiva huone käytettävissä.[88] Kun Vieno Johanneksen kiertokoulu päättyi, oli jälleen edessä pysyttely pikkutuvan ahtaiden seinien sisällä. Vaikka intoa koulunkäyntiin olisi ollut, ei hän vielä ollut iässä, jossa olisi menty varsinaiseen kouluun.[89]

Vuonna 1916 Vieno Johannes muutti äitinsä kanssa Paimion Vähäristille salinporstuan kammariin. Samassa talossa asui myös eräs souvari perheineen, ja Vieno Johannekselle oli tarjolla samanikäistä seuraa.[90] Asuinpaikka vaihtui nopeasti uudelleen, sillä paimiolainen kauppias Juho Palmen tarjosi Amanda Vilhelmiinalle emännöitsijän tehtäviä Kylmäkosken Vuolteen kylästä ostamallaan maatilalla. Vieno Johannekselle muuttoajatukset sopivat hyvin, koska hän saattoi matkustaa toiseen maakuntaan ja nähdä erilaisia oloja. Muutto siirsi kuitenkin kansakoulun aloittamista syksyyn 1917. Kolme kiertokoulua käynyt poika olisi halunnut mennä jo kansakouluun, mutta äiti pitkitti koulun aloittamista. Hänen mielestään vuosi tai pari lisää ikää olisi tehnyt Vieno Johanneksesta kypsyneemmän ottamaan vastaan työtehtävät, kun kouluaika olisi ollut ohi. Äiti luonnollisesti uskoi, että koulun jälkeen lapsella olisi ollut edessään työura vieraan palveluksessa.[91]

Muistelmien mukaan vuosi Kylmäkoskella sujui joutuisasti. Paikka tarjosi uusia mahdollisuuksia, ja ennen kaikkea kylän lainakirjasto tuli Vieno Johannekselle tutuksi. Kirjat eivät ehkä olleet aivan kymmenvuotiaille tarkoitettuja, mutta V. J. Sukselaisen muistin mukaan "puhdashenkisiä ne kumminkin olivat". Kirjaston uuttera käyttäjä luki Pietari Päivärinnan *Elämän havainnoita* sekä Maila Talvion ja Johannes Linnankosken teoksia. Hän luki ilmeisesti oikeastaan kaikkea mahdollista, mitä sen ajan kyläkirjastosta saattoi löytää.[92] Kuten niin monelle muullekin köyhistä

oloista nousseelle varhain opitulla lukutaidolla ja kirjoilla oli suuri vaikutus Vieno Johanneksen elämään. Kirjat vaikuttivat merkittävästi myös hänen maailmakuvaansa. Käsite ”puhdashenkisyys” kuvaa niistä välittynyttä, nuoren miehen mieliin painunutta arvomaailmaa. Luultavasti niistä välittyi kansallisen hengen rinnalla ”hyvän ihmisen tavoitteena” pyrkimys nousta yhteiskunnassa omin ponnisteluin, jotta itse voisi päättää oman elämänsä suunnasta ja toteuttaa päämääriään.[93]

Kirjallisuudesta ammentuneen kansallistalonpoikaisen, ehkä jopa kansallisromanttisen hengen rinnalla herättivät kevään 1917 levottomuudet hämmennystä ja kysymyksiä oman ajan tapahtumista. Kylmäkoskella talon etumies kertoi Toijalasta palattuaan, että sinne ei ollut menemistä, jos ei ollut punaista nauhaa käsivarressa.[94] Venäjän maaliskuun vallankumous kärjisti Suomessa yhteiskunnallista vastakkainasettelua ja aiheutti levottomuuksia. Seurauksena oli teollisuuden ja maatalouden lakkoja, joilla tavoiteltiin kahdeksan tunnin työpäivää.[95] Levottomuudet Hämeessä eivät kuitenkaan olleet syy äidin ja pojan paluumuutolle Paimioon. Kotipitäjä veti puoleensa, ja he palasivat sinne takaisin kesällä 1917. Syksyllä poika pääsi vihdoin aloittamaan odottamansa kansakoulun.[96]

Oma maa on yhteiskunnallinen ydinasia

Vieno Johanneksen 1906 syntyessä Suomessa elettiin venäläistämisvuosien varjossa. Tosin samanaikaisesti valmistauduttiin myös ensimmäisiin yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuviin vaaleihin. Venäläistämisvuosien aikana Suomen eduskunta ja kansanvalta toimivat vain ajoittain, mikä ei kuitenkaan lopettanut kansallismielistä, vähitellen yhteiskunnalliseksi ja poliittiseksi monin paikoin muuttunutta yhdistystoimintaa. 1800-luvun lopun kansallismielisyyden virittämä yhdistystoiminta jatkui niin kansasta nousten kuin kansakunnan kaapin päältä ohjaten[97].

Suomessa ei ollut löydetty ratkaisua 1800-luvun puolivälin jälkeen kärjistyneeseen maaseudun tilattoman väestön ongelmaan. Markkinatalouden kehittyessä ei maapolitiikassa tehty mitään uudelleenarvioita, vaan suuri osa maaseudun väestöstä eli köyhyydessä. Maaseudun väestöpainetta ja köyhyyttä olivat vähäisessä määrin purkaneet siirtolaisuus ja teollistuminen. Tosin siirtolaisen ja muuttajan näkökulmasta tarkasteltuna eivät nekään onnea ja autuutta tuoneet, jos aina edes merkitsivät askelta eteenpäin elämässä. Torpparien ja maattomien kysymykset nousivat poliittisesti vahvemmin esille vuoden 1906 eduskuntauudistuksessa, sillä vähäväkisen kansan poliittinen tietoisuus kasvoi äänioikeuden laajetessa ja puoluekentän muotoutuessa. Kaikkien puolueiden oli otettava kantaa maaseudun ongelmiin, koska yli 80 prosenttia äänestäjistä asui maaseudulla.[98]

Luokkatietoisen työväen nousu wrightiläisen työväenliikkeen tilalle toi kansallisen yhteishyvän tavoitteen rinnalle yhteiskunnalliseen vastakkainasetteluun perustuvan ajattelutavan. Yhdistystoimintaan ja poliittiseen ilmapiiriin syntyi tausta-asetelma

Perttula_Sukselainen.indd 47 19.5.2010 14:27:28

kansallistietoisuus vastaan luokkatietoisuus. Ne löysivät toisensa ajoittain samalta puolen barrikadia Venäjän keisarin sortovaltaa vastustettaessa, mutta niiden välillä oli aatteellinen jännite.

Yleensä työväenliike sai 1900-luvun alussa taakseen maaseudun vähäväkisen kansanosan[99], ja näin tapahtui myös Paimiossa. Vieno Johanneksen lapsuuden Paimio ei poikennut yhteiskunnalliselta koostumukseltaan ja jännitteiltään vauraan varsinaissuomalaisen maaseudun muista pitäjistä. Elinkeinorakenne oli hyvin maa- ja metsätalousvaltainen. Yhdeksän kymmenestä pitäjän työikäisestä sai 1910 elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Pääosin tämä väestö koostui omaa maata omistamattomista tilattomista ja palkollisista. Tilanne ei ollut poikkeuksellinen, sillä maaseudun maata omistamaton väestö oli lisääntynyt 1900-luvun alkuun mennessä kaikkialla Suomessa. Väestökasvu, rahatalouteen siirtyminen, metsien merkityksen nousu ja maatalouden teknistyminen uudistivat maaseutua taloudellisesti ja tuotannollisesti. Sosiaalisen eriarvoisuuden kärjistyminen ja yhteiskunnallisen tietoisuuden vahvistuminen loivat maaseudulla uusia poliittisia ja sosiaalisia jännitteitä.[100]

Jännitteet tuntuivat poliittisessa järjestäytymisessä ja puolueiden kannatuksessa. Kun Suomessa 1907 olivat ensimmäiset yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuvat vaalit, tilattoman väestön oli varsinaissuomalaisella maaseudullakin helppo samastua sosialidemokraattiseen työväenliikkeeseen. Tilalliset puolestaan kiinnittyivät vanhasuomalaiseen puolueeseen. Torpparikysymys oli yksi vaalien teemoista. Maa antoi turvaa, maattomuus merkitsi turvattomuutta. Kaikkialla maassa ei tilanne ollut yhtä mustavalkoinen, koska monin paikoin köyhän tilallisen tai menestyneen torpparin välillä ei ollut suuria tuotanto- ja kulutuseroja tai yhteiskunnallisia jännitteitä. Varsinais-Suomi oli kuitenkin osa sitä torpparien ja tilattomien Suomea, jossa maan omistaminen ja yhteiskunnalliset erot jakoivat väestöä.

Maan omistaminen sai maaseudulla taloudellisen merkityksen lisäksi sosiaalisia, yhteisöllisiä ja henkisiä arvoja. Asetelma leimasi eteläisen Suomen maaseudun elämää. Uusi poliittinen voima SDP hyötyi tästä, se sai Paimiossa vuoden 1907 eduskuntavaaleissa 40 prosentin kannatuksen. Tulos ei syntynyt vain hetkellisestä innostuksesta, sillä SDP keräsi vuosien 1911, 1913 ja 1916 eduskuntavaaleissa yli puolet pitäjän äänistä. Maatalousvaltaisessa Paimiossa sen kannatusta ei voi selittää teollisuustyöväestön osuudella. Joillakin maaseutualueilla teollisuustyöntekijöiden määrä vaikutti puolueiden kannatusjakaumaan, sillä metsäteollisuus oli monilla maaseudun paikkakunnilla suuri työllistäjä. Vuosisadan alussa yli puolet maan teollisuusväestöstä asui maalaiskunnissa.[101]

Suomalaisen maaseudun yhteiskunnalliset ongelmat oli tunnustettu myös valtiollisesti. Hannes Gebhardin johdolla oli 1901 asetettu valtion alakomitea valmistamaan yksityiskohtainen, tilastollinen ja kartografinen selvitys Suomen maaseudun sosiaalisista oloista[102]. Komiteatyön aloittaminen ei vielä merkinnyt uudistustyön toteuttamista vaan vasta haasteen hahmottamista. Vuosisadan vaihteen Suomen

suuriruhtinaskunnassa oli selvityksen aloittamisesta vielä pitkä matka uudistuksista päättämiseen ja niiden toimeenpanemiseen. Hitaita olivat valtiolliset korjausliikkeet, sillä Yrjö Koskinen oli jo 1874 kirjoituksessaan *Työväenseikka* nostanut esille ongelmat, jotka liittyivät tilattoman väestön oman maapalstan puuttumiseen ja torpparien vuokrasuhteeseen, siis vuosikymmeniä ennen kuin torpparikysymystä tosissaan alettiin ratkaista.

Maaseudulla oli 1800-luvun lopulla vaikea löytää ostettavaa maapalstaa tai päästä perinnön kautta maanomistajaksi. Yrjö Koskinen kuvaa maata haluavan muonamiehen tilannetta: ”Hänen täytyy asettua toisen maalle, missä hänen asumisensa on epävakainen, maanomistajan armon ja suosion nojassa; sillä torpassa, jos semmoinen hänelle sattuu tarjolla olemaan, on asujainoikeus enimmillään ainoastaan Maariasta Maariaan ja riippuu suuressa määrässä tilan isännän suostumuksesta; mutta enin osa työväestä saapi ainoastaan mökinsijan ja perunamaan itsellensä vourata vielä epävakaisemmilla ehdoilla.”[103]

1800-luvun lopulla rahatalouteen siirtyminen sai tilanomistajat vaatimaan torppareiltaan enemmän maksua vuokramaan vastikkeeksi. Työtahti tiivistyi, mutta se ei hyödyttänyt torpparia, sillä hyöty maataloustuotannon noususta kanavoitui maanomistajille. Maanvuokraussopimuksia tehtäessä saatettiin vaatia käsirahaa, ja määräaikaiset sopimukset loivat turvattomuutta.[104] Tämän takia 1900-luvun alun maaseutu-Suomessa kannatettiin SDP:tä, ja maaseutu myös politisoitui teollistuneiden yhteiskuntien jakolinjojen mukaisesti. On asia erikseen, vastasiko työn ja pääoman ristiriidalle rakennettu poliittinen asetelma maaseudun asujain ja elämäntavan yhteiskunnallista todellisuutta. Siinä tilanteessa ja sen ajan vaihtoehdoilla ilmeisesti vastasi. Itse asiassa monien torpparien epävarmuuden ja turvattomuuden tunne samasti heidät lähinnä tilattomaan väestöön, vaikka peltoa ja niittyä saattoi olla enemmän kuin monella omaa tilaansa viljelevällä talollisella.[105] Tämä oli myös se ajattelutapa ja asetelma, jonka pohjalta Vieno Johanneksen lapsuuden Paimiossa puoluevalinnat luultavasti tehtiin.

Torpparien asemaa pystyttiin jonkin verran parantamaan jo autonomian aikana muun muassa vuoden 1909 maanvuokra-asetuksella, joka jäädytti vuokrasuhteet seitsemäksi vuodeksi. Samalla ajallinen rajaus kuitenkin aiheutti ennakoivaa epävarmuutta.[106] Vuoden 1916 lähestyessä tuli torppareiden ja yhteiskuntarauhan pelastukseksi keisarin julistuskirja, jolla vuokrasuhteita jatkettiin toistaiseksi[107]. Torpparikysymystä, sitä että torppa olisi voinut pysyä pitkään saman perheen ja suvun hallinnassa, ei saatu autonomian aikana ratkaistuksi. Joitain pieniä muutoksia itsenäisten tilojen muodostamisessa ja määrässä toki tapahtui ilman suurta, valtiollisesti päätettyä yhteiskunnallista uudistustakin. Esimerkiksi Paimiossa valtion pitkäaikaiset lainat lisäsivät 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä jonkin verran uusien pientilojen määrää. Paikallinen säästöpankki auttoi pitäjän asukkaita tila- ja asuntohankkeissa. Suuria sosiaalisia tai yhteiskunnallisia muutoksia tämä ei kuitenkaan merkinnyt.[108]

Perttula_Sukselainen.indd 49 19.5.2010 14:27:28

Paimio on vanhaa säätyläisaluetta, ja tästä syystä siellä oli paljon omaa maata omistamattomia torppareita ja maattomia. Vuosisadan vaihteen Paimiossa oli 362 torppari- ja mäkitupalaisperhettä: parissa sadassa torpassa asui vajaa viidennes kunnan asukkaista ja mäkitupalaisia oli 370 henkilöä; omaa asuntoa vailla olevia päivätyöläisiä oli 150 ja palkollisina taloissa 280 piikaa tai renkiä. Maata omistavia ruokakuntia oli 170, ja kokonaisen tilan vuokraajia 15.[109] Teollisuus työllisti 1910 vain kolme prosenttia kunnan väestöstä ja palveluelinkeinot vajaa kaksi prosenttia paimiolaisista. 1800-luvun lopussa rakennettu rautatiekään ei vielä ollut ehtinyt teollistaa pitäjää. Toki aseman seutuville oli syntynyt palveluita, uusia liiketiloja ja vuokra-alueita.[110] Luvuista voi päätellä, että Paimio ei paljonkaan poikennut yleisestä eteläsuomalaisesta torpparipitäjästä. Maanomistajien määrä jäi alle kolmannekseen väestöstä, ja ylivoimaisesti suurin osa asukkaista oli riippuvaisia maa- ja metsätaloudesta.

Paimiolaisen Kalevan maamiesseuran kannanotto vuodelta 1913 kertoo maaseudun silloisista olosuhteista. Maamiesseurassa oli etsitty ratkaisuja maaseudun ongelmiin. Maaltamuutto ja siirtolaisuus olivat olleet sosiaaliset venttiilit, joiden kautta purkautui yhteiskunnan rakenteellisen muutoksen painetta. Kotipaikkakunnan jättämisessä ei ollut kyse pelkästään ”paosta” maaseudun huonoista oloista vaan myös ihmisten toiveista ja odotuksista. Monet lähtijät joutuivat pettymään, vaikka lähtivätkin jo valmiiksi köyhistä oloista[111].

Työväen maaltamuutto vaikeutti maaseudulla työvoiman saantia. Kalevan maamiesseuran kokouksessa oli pohdittu kaupunkiin muuton ehkäisemistä ja maatalouden tarvitseman työvoiman turvaamista. Tilalliset etsivät ratkaisua maaltapakoon maataloustuotantoa uudistamalla. Ratkaisuksi esitettiin 1) tuotannon tehostamista ja koulutuksen lisäämistä, 2) asunto-olojen parantamista ja 3) työn saannin turvaamista vuoden kierrossa.[112]

Ratkaisut olivat talollisten näkökulmasta perusteltuja, mutta yhteiskunnallisen ydinkysymyksen selvittäjäksi ei niistä ollut. Tilanne oli kuin maallikkosaarnaaja Paavo Ruotsalaisella, joka ahdistuksessaan haki apua seppä Högmanilta ja sai vastauksen: ”Yksi sinulta poika parka puuttuu – ja yhden mukana kaikki.” Maaseudulla se yksi puuttuva oli oma maa – oma tila ja oma talo. Juuri sama asia, josta Yrjö Koskinen *Työväenseikka* -artikkelissaan oli 40 vuotta aikaisemmin kirjoittanut[113]. Omasta maasta oli tullut maaseudun yhteiskunnallisen kysymyksen ydin. Maayhteys antoi taloudellisen turvallisuuden ja sosiaalisen arvokkuuden. 1900-luvun alun Suomi eli omavaraistaloudessa, jossa taloudellisten suhdanteiden rinnalla elämäntapaa ainakin maaseudulla säätelivät luonnon olosuhteet, ”luonnontaloudelliset” heilahtelut ja vuodenaikojen kierto. Tämän näkemyksen mukaan oma maa oli askel kohti mahdollisuuksien tasa-arvoa. Se oli aikansa omatoimisuuden ja yhteiskunnallisen yhteisvastuun yhdistelmä – tavoiteltu mutta toteutumaton perusturva.

Varsinaissuomalaisen maamiesseuran kannanoton rinnalle voi nostaa maalaisliittolaisen Santeri Alkion samanaikaisen poliittisemman näkemyksen maaseudun ongelmien ratkaisusta. Hän kuvasi silottelematta maaseudun vähäväkisten ongelman

laajuutta ja seurauksia, sillä tämä väestö oli ”nurjain yhteiskunta- ja sivistysolojen” vuoksi joutunut levottomuuden tilaan. Suuri osa vähäväkisistä oli tilattomia, työn etsijöitä, irtisanottuja maanvuokraajia ja oli joukossa myös itsenäisiä talonpoikia, joiden metsät ja maat tukkiyhtiöt olivat vieneet. Santeri Alkio pelkäsi, että ellei mitään tehdä, suomalaisen kansallisuuden ydinväestö näivettyy.[114] Hän tarjosi ydinväestöksi paikkaan kiinnittynyttä ja maasta ainakin osan elannostaan saavaa väestöä, mutta ohjelmaan kuului myös teollisuuden sijoittaminen maaseudulle.[115]

Paimiolaisen maamiesseuran lainaukset 1910-luvun puolivälistä ilmentävät maaseudun tuotannollista merkitystä. Kun Kalevan maamiesseurassa ratkaisuja maaltamuuttoon haettiin tuotannollis-taloudellisesti, Santeri Alkio ja monet muut hakivat yhteiskunnallista ratkaisuja maaseudun elämäntavasta ja maayhteydestä. Se edellytti maanomistusolojen muuttamista. Voimaa maaseudulle olisi tullut ”maataviljelevän ja välittömästi maasta elävän väestön sivistyksellisen, yhteiskunnallisen ja taloudellisen” nousun avulla. Santeri Alkion mielestä huomion kiinnittäminen maaseudun elinehtoihin tarkoitti näiden elinehtojen pohjalla syntynyttä uutta yritteliäisyyttä maanviljelyksen ja teollisuuden aloilla.[116]

Suomessa oli vähitellen kehittynyt poliittinen, uudistusmielinen ja laajakatseinen näkemys maaseudun kehittämisestä. Tilannearvio ja jotkut käytännön päätökset yhdistivät Maalaisliiton ja SDP:n käsityksiä maaseudun ongelman ratkaisussa, mutta 1910-luvulla ilmenivät myös lähestymistapojen erot. Luokkatietoisuus vai kansallistietoisuus, luokkataistelu vai kansan yhtenäisyys, oma työ vai palkkatyö, alue vai ammatti, elinkeino vai elämäntapa; muun muassa nämä olivat vaihtoehtoja poliittiselle samastumiselle ja asetelmalle. Yhteistä SDP:lle ja Maalaisliitolle oli halu muuttaa maanomistusoloja.

Maalaisliiton aatteellis-käytännölliset ratkaisuehdotukset nousivat arkisesta todellisuudesta. SDP lähestyi asiaa enemmän aatteellis-teoreettisena järjestelmäongelmana, ja ratkaisuvaihtoehdot tarjoutuivat siltä perustalta. SDP oli jo valtakunnallisesti kattava, erityisesti eteläisen Suomen maaseudun vähäväkisten puolue. Pohjanmaan maakunnissa ja itäisessä Suomessa syntynyt maalaispuolue puolestaan oli vasta vähitellen nostamassa kannatustaan etelässä ja valtakunnallistumassa.[117] Se haastoi vasemmiston ja oikeiston omilla ehdoillaan. Kesti kuitenkin vuoteen 1917 saakka, ennen kuin Maalaisliiton oppeja Varsinais-Suomeen toden teolla ryhdyttiin levittämään.

Jalassa puukengät ja taskussa leivänkannikka

Ennen kuin maaseudun torpparien ja tilattoman väestön ongelmien hoitamiseksi uskallettiin ottaa riittävän rohkeita askelia, yhteiskunnallinen tilanne alkoi kärjistyä. 1910-luvun lopulla ei ratkaisuksi enää riittänyt vain torpparien oikeudellisen aseman parantaminen. Lakkoilut ja erilaisten järjestyskaartien perustaminen voimistivat vastakkainasettelua vuoden 1917 aikana myös Varsinais-Suomessa ja Paimiossa. Kan-

Perttula_Sukselainen.indd 51 19.5.2010 14:27:29

salaissotaan johtaneet yhteiskunnalliset kysymyksenasettelut vahvistuivat syksyllä 1917, sillä torpparikysymys ei luonnollisestikaan ollut ainoa ratkaisua odottanut yhteiskunnallinen ja poliittinen ongelma. Teollisuuspaikkakunnilla kiivailtiin, kärjistettiin ja järjestäydyttiin maaseutua vauhdikkaammin.

Venäjän maaliskuun 1917 vallankumouksen jälkeen oli Suomessa epätietoisuutta siitä, kenelle kuuluivat kukistuneen suuriruhtinaan valtaoikeudet maassamme. Päättäjät saattoivat lähestyä asiaa valtio-oikeudellisesti, periaatteellisesti, käytännöllisesti tai tilannekohtaisesti peilaten vaihtoehtoja edustamansa näkemyksen ja ryhmänsä tavoitteita vasten. Lopputuloksena kaikesta epäselvyydestä ja poliittisesta valtakampailusta oli eduskunnan hajottaminen elokuussa 1917, vaikka eduskunnassa enemmistönä ollut SDP asiaa vastustustikin.

Syyskuussa pidetyissä eduskuntavaaleissa vasemmisto menetti enemmistönsä. Suomessa oli silloin jo itsessään paljon sisäsyntyistä yhteiskunnallista ja poliittista jännitettä, ja asenteita jyrkensi entisestään bolsevistisen vallankumouksen alkaminen Venäjällä 6. marraskuuta 1917. Selkiintymättömässä tilanteessa ei tiedetty, kuka nyt olisi ylimmän järjestysvallan käyttäjä.[118] Valtiollisen esivallan ja järjestysvallan tyhjiötä alettiin täyttää paikallisesti järjestyskaarteja perustamalla. Suomi julistettiin itsenäiseksi 6. joulukuuta 1917, mutta siltä puuttuivat edelleen monet itsenäisen valtion tunnusmerkit. Loppuvuosi oli levoton eikä tilannetta helpottanut venäläisen sotaväen läsnäolo Suomessa.

Vuoden 1918 kansalaissotaa edeltäneet tunnelmat ja ensimmäisen maailmansodan aikainen elintarvikepula piirtyivät Vieno Johanneksen muistikuviin[119]. Maaseudulla tosin elintarvikepulaa helpottivat mahdollisuudet kerätä luonnonantimia. Vieno Johanneskin hankki lisäsärvintä pöytään keväällä 1918 pitkällä siimalla, ja kalaa riitti parhaimmillaan jopa naapureille myytäväksi[120]. Yhteiskunnallisen ja poliittisen luottamuspulan yhteentörmäystä hän sen sijaan saattoi seurata vain sivusta. Varsinais-Suomikaan ei jäänyt osattomaksi kansalaissotaa edeltäneistä levottomuuksista. Syksyn 1917 mittaan Turun työväen vaatimukset ja mellakat tuntuivat myös Paimiossa. Pitäjään sijoitettujen venäläisten joukko-osastojen kuri höltyi, ja kuntakokous vaati venäläisen sotaväen poistamista paikkakunnalta. Vaatimus ei kuitenkaan johtanut haluttuun lopputulokseen. Järjestysvallan turvaamiseksi oli Paimioon perustettu suojeluskunta 31. elokuuta 1917,[121] ja punakaarti pitäjään syntyi kuukautta myöhemmin syys- ja lokakuun vaihteessa. Noihin aikoihin kaikkialla maassa perustettiin järjestyskaarteja. Voima vaatii vastavoimaa, joten luokkapohjaisen järjestäytymisen kierre vahvistui.[122]

Nuoren miehen ihmettelevään mieleen jäi paljon kysymyksiä. Yksi hämmennyksen aiheista oli, kun perunaakaan ei olisi pellolta saanut nostaa: ”Muistan miten kaikki kirkolta ja asemalta päin tuleva liikenne teki aikuiset levottomiksi ja tämä levottomuus luonnollisesti tarttui meihin lapsiin. Pelättiin, että joku tulisi kieltämään työnteon. Oli kuulemma maatalouslakko ja oli epäselvää, saako perunoita nostaa. Se oli meistä lapsista ihmeellistä, ettei perunoita saisi nostaa, omia perunoitaan, vaik-

ka talvi oli tulossa ja kaikenlainen talvenvara tarpeen."[123] Olot Paimiossa pysyivät kuitenkin pitkään rauhallisina verrattuna Turkuun, jonka työväenyhdistys oli yksi maan kumouksellisimmista. Marraskuun suurlakosta 1917 selvittiin vähin vaurioin, mutta Turun vallankumouskomitean ja vallankumouksellisen piirineuvoston perustaminen enteili tulevaa. Joulukuussa Turussa oli miliisilakko, jolloin kauppaliikkeitä ryöstettiin ja järjestyksenpito höltyi entisestään.[124]

Vieno Johanneksen päivät täytti kuitenkin koulunkäynti, ja Paimion kirjasto varmisti lukuharrastuksen jatkumisen. Pula-aikana kunta alkoi tukea vähävaraisia. Hänen mieleensä jäivät kunnalta talvella 1918 saadut puukengät – pula-ajan jalkineet mutta tarpeelliset. Koulun syyslukukauden päättyessä 1917 ei pidetty joulujuhlaa, vaan sen sijaan lapsille jaettiin joululehtiä. Vieno Johannes sai *Kodin Joulun*, jossa kehotettiin tilaamaan *Kotilehden* asiamiespaperit. Hän ryhtyi heti työhön, ja tammikuun 5. päivänä oli kasassa jo 16 tilausta, lisää tuli vielä toinen mokoma. Kun 11-vuotias lapsi vuoden 1918 alussa keräsi kylältään kolmisenkymmentä lehtitilausta, se todisti arkailematonta otetta ja sosiaalista mielenlaatua. Toisaalta se osoitti kyläläisten ymmärtämystä Vieno Johannekselle ja hänen hankkeelleen. Asiamiespalkkiokin tuli; mieltä kaihersi kuitenkin, kun se tuli osoitteella "Neiti Vieno Saari".[125]

Samaan aikaan poliittiset asetelmat ja tunnelmat jyrkkenivät. Tammikuun 27. päivänä 1918 tehtiin Turussa – Helsingin esimerkkiä seuraten – päätös vallankumoukseen ryhtymisestä. Vielä tammikuun alussa Santeri Alkio oli elätellyt toiveita aseellisen yhteentörmäyksen välttämisestä, mutta punakaartien ja radikaalien vetämä sosialidemokraattinen puolue oli jo lipumassa kohti vallankumousta.[126] Aseisiin tarttuminen tuli lopulta kuitenkin yllätyksenä. Päivää ennen vallankumousjulistusta oli Turussa ollut talonpoikaisväestön suurkokous, jossa paikalla oli muun muassa Santeri Alkio kertomassa Maalaisliiton tavoitteista.[127]

Helmikuun puolivälissä 1918 Paimion sosialidemokraattien kunnallisjärjestö ilmoitti ottavansa haltuunsa kunnallishallinnon. Tämä valta kesti 10. päivään huhtikuuta asti.[128] Paimio ei ollut lähellä valkoisten ja punaisten välistä rintamalinjaa, joten suoranaiset sodan raakuudet eivät juuri järkyttäneet nuoren Vieno Johanneksen elämää; tunnelmat sen sijaan jäivät muistoihin. Muistelmiinsa hän kirjasi varhaiskevältä 1918 mieleensä jääneen punaisten lähdön pitäjästä ja valkoisten saapumisen. Hän seurasi tapahtumia Vähäristin mäellä yhdessä kahden työmiehen kanssa, jotka olivat huolissaan omasta kohtalostaan: "Olihan valkoisesta terrorista hälyttävästi puhuttu lehdissä. Ihmisten puoluejakaantuma oli 11-vuotiaissa aivoissani näinä aikoina ollut mielenkiintoa herättävä asia. Tiesin, että tuossakin veljessarjassa oli miehiä, jotka olivat valinneet toisen linjan, pienviljelijöitä, joille valkoisten tulo merkitsi turvallisuuden tunteen lisääntymistä."[129] Paimion raivaajapatsaan paljastustilaisuudessa 1967 hän palasi tuon ajan tunnelmiin ja johtopäätökseen: "Elämä palasi tutuille laduilleen, mutta nuoreen mieleen jäi voimakas tunne siitä, että veljen noustessa veljeään vastaan ei ole niinkään helppoa sanoa, kumpi on oikeassa."[130]

Perttula_Sukselainen.indd 53 19.5.2010 14:27:29

V. J. Sukselainen arvioi jälkeenpäin kansalaissodan aikaista puoluekenttää ja puolueita jakaneita perusteita: ”Huomasin itsekin kuuluvani niiden ihmisten joukkoon, jotka eivät toisia tappamalla halunneet yhteiskunnallisia oloja parantaa, vaan pitivät parhaana rakentaa elämänkatsomuksensa kristillisen elämänkäsityksen pohjalle. Ero vanhasuomalaisen ja nuorsuomalaisen välillä sen sijaan jäi minulle epäselväksi. Käsitin äidin luulevan, että vanhasuomalaiset ovat jotenkuten jumalaa lähempänä, mutta kun nekin ihmiset, jotka hän mainitsi nuorsuomalaisiksi, olivat mielestäni aika hyviä, en osannut ottaa kantaa asiaan, ennen kuin muutaman vuoden päästä maamme itsenäistymisen jälkeen löysin tarpeellista pohjatietoa tämän eron ymmärtämiseen.”[131]

Lukuvuosi 1917–1918 kului joutuisasti Sukselan kansakoulussa. Kylä varjeltui sodalta niin hyvin, että koulua pystyttiin käymään täysin lukukausisuunnitelman mukaisesti, poissa ei tarvinnut olla päiväkään.[132] Koulun opettajan Hilda Laaksosen kirjoittamassa vuosikertomuksessa todetaan koulua käydyn 33 viikkoa eli 176 päivää. Viikon aikana pidettiin 31 oppituntia. Vuosikertomuksessa mainitaan erikseen olleen ”ankaranlaista tuhkarokkoa” sekä kaikkien oppilaiden saaneen vapaat oppikirjat, vihkot ja piirustustarpeet.[133] Kevään 1918 elintarvikepulan vauhdittamana alkoi vapaaehtoisten ylläpitämä koulukeittolatoiminta. Opettaja on kirjannut kertomukseen: ”Ei tahtonut riittää edes pientä leivänkannikkaa kouluun lähtevän lapsen taskuun päivän varalle, ja luultavaa on, etteivät tuollaisten kotien lapset kovinkaan täyteen vatsaansa saaneet aamulla kouluun lähtiessään.” Koulun 46 lapsesta 13 sai ilmaista ruokaa ja 33 lapsen vanhemmat joutuivat maksamaan siitä.[134]

Äidin ja pojan viikoittaiseen elämään kuuluivat lapsuuden vuosina kirkossakäynnit, ja oman elämänrytminsä antoivat myös poikkeamiset kirjastossa. Kotimaisten kirjojen rinnalle Vieno Johanneksen suosioon nousivat ulkomaisten kirjailijoiden historialliset romaanit. Tutuiksi tulivat muun muassa Engelbrekt Engelbrektin poika ja Tuomas-piispa sekä monet muut historian merkkihenkilöt.[135] Suomalaiskansallisten kirjailijoiden lisäksi hän luki ulkomaisia kirjailijoita. Elämäkerrat ja muistelmat nousivat suosikkilukemisiksi myöhemmin. Ne kertoivat vaatimattomasta alusta lähteneiden henkilöiden sosiaalisesta noususta, ja heihin Vieno Johannes halusi samastua. Luultavasti kirjoissa korostuivat myös ajan kansallisen hengen mukaisesti ja esimerkkiä antaen kansansa johtajaksi nousseet suurmiehet.

Kirjalla *Engelbrekt Engelbrektinpoika* on eräs yhteys Yrjö Ruutuun, jonka näkemykset puolestaan myöhemmin vaikuttivat Vieno Johanneksen ajatteluun. Väitöskirjassa *Kansakunta* (1922) Yrjö Ruutu käyttää Engelbrekt Engelbrektinpojan toimintaa esimerkkinä kansannoususta. Yrjö Ruutu arvioi kansallisen herätyksen luonnetta ja Taalainmaan talonpoikien tyytymättömyyttä Tanskan kuninkaan hallintoon: ”Kun kansa oli noussut, ilmeni liikkeen yhteiskunnallinen luonne vielä jyrkemmin kuin miltä se aikaisemmin oli näyttänyt. Ruotsin suuraateli näet asettui jyrkästi Tanskan kuninkaan puolelle kansan alempia kerroksia vastaan. Ja tässä ilmenee suuromistuksen kansainvälinen luonne, samoin kuin kansallisen herätyksen kansanvaltainen

luonne. Perusolemukseltaan se on aina kansan syvien rivien heräämistä suurempaan sivistystahtoon ja taloudelliseen kohoamiseen."[136]

Toisella kymmenellä ollut koulupoika lienee aikanaan lukenut *Engelbrekt Engelbrektinpoikaa* enemmän seikkailukertomuksena kuin yhteiskunnallisena kansannousun kuvauksena. Taustakertomus on löytänyt paikkansa tuon ajan henkisessä ilmapiirissä ja nuoren miehen mielessä. Yleensä kansallisen nousun taustalla koettiin olevan patoutunutta yhteiskunnallista painetta, joka muuttuakseen kansalliseksi voimaksi ja yhteenkuuluvuudeksi tarvitsi kansallista herätystä. Toteutuakseen hanke tarvitsi kansanvaltaista ajattelua – ja usein myös kansanjohtajaa.

Vieno Johannes kuunteli lapsuudessaan tarkkaan aikuisten keskusteluja heidän tuodessaan ompeluksiaan hänen äidilleen: "Nämä avoimet kanavat johtivat mielenkiintoni moniin lapsia yleensä kiinnostamattomiin asioihin. Lehtiä meille ei tullut muita kuin *Yhteishyvä* ja *Lasten Lähetyslehti* sekä toisinaan *Elämän kevät*, mutta kangaspakettien kääreinä tuli vanhoja sanomalehtiä, jotka jäivät käyttööni. Eduskuntavaaleja oli lähes vuosittain ja lehdissä oli ehdokkaitten kuvia. Keksin niitä ruveta leikkaamaan ja kohta minulle oli melkoinen kokoelma Turun läänin eteläisen vaalipiirin ehdokkaitten kuvia."[137] Kirjojen ja lehtien yhteiskunnallisten kuvausten rinnalla arki toi esille erilaisia epäkohtia. Päivänpolitiikka ei paljon sivunnut Vieno Johanneksen elämää, mutta itsenäistymistä havitelleen kansakunnan kohtalo ei voinut jäädä huomiotta toisella vuosikymmenellä olleelta koulupojalta. Pienilläkin padoilla on korvat.

Sovintopolitiikka halkaistun kansakunnan eheyttäjänä

Suomen "valtiollisesta" asemasta ja itsenäisyydestä oli 1800-luvulta lähtien tehty kansakuntaa yhdistävää tekijää. Tavoitteena oli koota suomalaiset kansallisen nousun voimalla itsestään ja yhteenkuuluvuudestaan tietoiseksi kansakunnaksi. Tästä yhdistävästä tavoitteesta syntyvä kansallinen tietoisuus olisi johtanut tielle itsenäiseksi valtioksi.[138] Tosin kielikysymys oli jakanut kansallista liikettä ja mielipiteitä jo J. W. Snellmanin ajoista lähtien. Kamppailu suomen ja ruotsin kielen asemasta ei kuitenkaan ollut este sille isänmaallisen hengen nousulle, jonka tavoitteena siinsi valtiollinen itsenäisyys.

Kun Suomi 1917 itsenäistyi, valtio tuli suomalaisten omiin käsiin ja samalla itse hallittavaksi toimijaksi. Tie itsenäisyyteen ja itsenäisyysjulistusta seuranneet vaiheet eivät kuitenkaan olleet luoneet koko kansaa yhdistävää valtiollista tietoisuutta. Valtion kokoavaa voimaa heikensi entisestään kansalaissota, jonka nimitykset – oikeistolainen vapaussota tai vasemmistolainen luokkasota – ilmensivät sekä sisä- että ulkopoliittista ristiriitaa.[139] Samalla käsitteet niputtivat kansalaisten ja kansojen välisen sodan yhteen Suomen ja Venäjän väliseksi; tiukimpien ääritulkintojen mukaan taistelut Suomessa olivat osa poliittista maailman laajuista vallankumousta sekä kult-

tuurista idän ja lännen välistä kamppailua. Kommunistinen Neuvosto-Venäjä yhdisti heti perustamisestaan lähtien monia uhkia, jotka sulautuivat yhdeksi yhtenäiseksi ryssävihaksi. Venäjän imperialismi ja Neuvosto-Venäjän kommunismi edustivat kulttuurista, aatteellista ja sotilaallista uhkaa, joka piti torjua samoin asein.

Osalle suomalaisia valtiollisesta itsenäistymisestä ja vuoden 1918 tapahtumista tuli vuosikymmeniksi toisistaan erottumaton osa. Sisäpoliittiset rajalinjat olivat syvät. Siinä katsannossa ulkoinen Neuvosto-Venäjän uhka antoi olemassaolollaan pontta kotimaiselle keskustelulle kansanvallan sisällöstä ja rajoista sekä valtiojärjestyksen valinnalle. Henkisesti ja poliittisesti jumiuttava tilanne hankaloitti seuraavaa askelta kokoavan valtion rakentamisessa, mikä keskustalaisen sovintoideologian mukaan olisi perustunut koko kansan yhtenäisyyden ja yhteishyvän vaalimiselle.

Kansakunnalla ei vuoden 1918 jälkeen ollut kansallisesti yhdistävää historiaa, jonka pohjalta olisi rakentunut yhteinen kertomus menneisyydestä ja näkemys valtion tehtävistä.[140] Kun yhteistä kertomusta ei ollut, oli valtion haettava olemassaolonsa oikeutus poliittisilla ratkaisuilla. Luokkatietoisten vasemmiston kannattajien oli vaikea hyväksyä porvarillista valtiota politiikan toteuttajaksi; varsinkin kun valtio vielä pitkään näyttäytyi valkoisen totuuden ja toiveiden ilmentäjänä. Keskustalaisille puolueille – Kansalliselle Edistyspuolueelle ja Maalaisliitolle – valtion kehittäminen sen sijaan oli luontevaa jatkumoa kansalaissotaa edeltäneeseen aikaa. Maalaisliiton kansallisuusaatteen virittämiä näkemyksiä ei kansalaissota muuttanut.[141] Ennemmin se vain vahvisti käsityksiä kansallisuudesta kokoavana yhteiskunnallisen nousun ja poliittisen samastumisen perusteena.

Osa suomalaisista puolueista arvioi kansalaissodan seurauksena uudelleen kansallisuusaatteen sisältöä ja suhdettaan kansanvaltaan.[142] Suomen itsenäistyminen merkitsi oikeisto- ja vasemmistopuolueiden katsannossa aatteellisen ja poliittisen asemoinnin tarkistamista. Ennen kansalaissotaa syntyneet vastakohtaisuudet syvenivät. Epäonnistuminen ja pettymys kansantahdon kanavoinnista kansanvallan keinoin veivät erilaisiin poliittisiin johtopäätöksiin.[143] Kokemus jätti kansanvaltaan ja sen kehittämiseen sekä käsitykseen valtiosta syvän jäljen. Uudet rajalinjat jakoivat puoluekenttää ja muuttivat puolueiden voimasuhteita. Kansalaissota ja uuden Suomen rakentaminen tarjosivat perusteluita sekä kokoaville että jakaville aatteille – niin kansankunnan eheyttämiselle kuin halkaisemiselle. Oikeiston ja äärivasemmiston tulkinnat vapaus- tai luokkasodasta sekä poliittiset johtopäätökset ruokkivat pitkään vastakkainasettelua ja hidastivat kansallisen eheyden syntymistä.

Kansallinen ja yhteiskunnallinen tietoisuus olivat muotoutuneet suomalaisessa tajunnassa vuosikymmenien aikana yhdessä ja erikseen, joten niiden perustalle oli luontevaa rakentaa jatkoa. Yhteiskuntapolitiikalla tavoiteltiin niitä arvoja, jotka olivat kansallistietoisuuden kasvun välineitä. Kansalaissodan jälkeen ei kyse ollut ainoastaan yhteiskunnallisten uudistusten tarpeesta. Pertti Haapala on kirjassaan *Kun yhteiskunta hajosi – Suomi 1914–1920* arvioinut, että kansalaissodassa oli kysymys yhteiskunnan rauhaa ja yhteyttä edustavan valtion epäonnistumisesta. Valtion

odotettiin korjaavan nyt virheet: ”Valtiovallan lujittaminen nähtiin myös kriisin ratkaisuksi: heikko valtio tuli korvata lujalla valtiolla, muita vaihtoehtoja ei esitetty. Kun yhteiskunnassa ilmeni murtumia, jotka koettiin uhkaavina, reaktio oli järjestyksen palauttaminen. Jos siis suomalaisen yhteiskunnan kriisiä kuvataan yhteiskunnan hajoamiseksi, on loogista kuvata sen vastavoimaa järjestyksen palauttamisena.”[144] Valtiollinen tietoisuus ja yhteenkuuluvuus oli rakennettava vuoden 1918 jälkeen niin kansanvallan kuin esivallan osalta kerran pettäneeltä pohjalta. Tosin sen pohjan olivat monilta osin valaneet muut kuin suomalaiset, mutta omat päättäjät olivat sille pohjalle rakentaneet.

Järjestyksen palauttaminen oli vaativa tehtävä. Hävinneiden ja voittajien ääripäät tulkitsivat sisällissodan osoittaneen valtiollisen järjestelmän kyvyttömyyden. Valtiovallan lujittaminen ja vaikutusvaltaisen valtion rakentaminen oli eräs voittajia yhdistäneistä tavoitteista. Erimielisyyksiä oli sisällöstä – kamppailu hallitusmuodosta pelkistyi valintaan tasavalta vai kuningaskunta. Sovintopolitiikkaa ajaneet keskustalaiset piirit halusivat sekä oikeus- että oikeudenmukaisuusvaltiota, joka olisi koonnut kansaa sekä varjellut yhtenäisyyden etua ja luonut yhteishyvää. Valtiolla piti olla tunnustettu asema ja vaikutusvaltaa – ja nimenomaan tässä järjestyksessä. Maalaisliiton tasavaltataistelu, sosiaaliset maareformit ja sodan jälkeinen armahduspolitiikka edustivat kansaan luottavaa näkemystä, joka kansanvallan vahvistuessa ja uudistusten myötä olisi kantava perusta lujalle valtiolle.

Maalaisliitto ajoi kansalaissodan jälkiselvittelyissä keskustalaista sovintopolitiikka. Juhani Myllyn mukaan juuri Maalaisliitolle kansalaissota oli onnettomien poliittisten olosuhteiden, ennen muuta Venäjän vallankumouksen ja yhteiskunnallisten uudistusten viivästymisten seurausta. Maalaisliitossa ei asetettu tuomiolle koko työväenliikettä eikä 1906 kansanvaltaista perintöä, sillä parlamentaarinen sosialidemokratia mahtui hyvin keskustalaiseen kansanvalta-näkemykseen: ”Merkittävin ero oikeistolaiseen ’valkoiseen aatteeseen’ oli kuitenkin se, että keskusta uskoi kansallisen sovinnon mahdollisuuteen ja uudistuspolitiikan parantavaan voimaan, eikä tahtonut lukkiutua valkoisen ja punaisen Suomen välirikkoon.”[145]

Välittömästi kansalaissotaa seurannut aika ei vahvistanut uskoa kansallisen eheyden mahdollisuuteen. Oli ollut aika sotia, nyt olisi ollut aika sopia, mutta kaikille ei koskaan koittanut sopimisen aika. Paimiokaan ei välttynyt kansalaissodan jälkiselvittelyltä. Sodan jälkeen kostotoimet kohdistuivat työväenyhdistykseen kuuluneisiin ja punaisten hallintoon osallistuneisiin. Suojeluskunnan valitsema esikunta johti aseistariisumista, vangitsemisia ja kuulusteluja. Paimiossa vangittiin 178 punaista ja 137 passitettiin vankileirille, tosin heidän joukossaan oli myös pitäjässä kiinniotettuja vieraspaikkakuntalaisia. Muuallakin pidätettiin paimiolaisia, joten syytettyjä oli lopulta 270 henkilöä, mikä vastasi noin viidennestä kunnan 15–60-vuotiaasta miespuolisesta väestöstä.[146] Luvut kertovat Paimion yhteiskunnallisesta rakenteesta ja maattoman väestön järjestäytymistä sosialidemokraattiseen puolueeseen: vaaleissa SDP oli saanut yli puolet pitäjän äänistä. Kansalaissotaa edeltävissä eduskuntavaa-

Perttula_Sukselainen.indd 57 19.5.2010 14:27:29

leissa oli sosialidemokraattien jälkeen seuraavaksi suurimpana ryhmänä ollut Suomalainen Puolue noin kolmanneksen kannatuksella; nuorsuomalaiset saivat äänistä kymmenkunta prosenttia.[147]

Ennen vuotta 1919 ei Maalaisliitolla ollut Varsinais-Suomessa edes ehdokkaita eduskuntavaaleissa. Uusi poliittinen liike oli kuitenkin vähitellen alkanut levittäytyä maakuntaan. Elokuussa 1917 oli Turussa pidetty kokous, jossa Maalaisliiton kansanedustaja Taavi Matilainen alusti kysymyksestä *Onko maalaisten poliittisessa toiminnassa yhdyttävä näilläkin seuduin maalaisliittoon vai onko ruvettava kannattamaan uutta kansanpuoluetta?*. Kokous päätyi kannattamaan liittymistä jo vakaantuneeseen Maalaisliittoon. Uuden puolueen perustamista pidettiin voimien hajotuksena ja tuhlauksena.[148] Seuraavassa kokouksessa joulukuussa päätettiin ryhtyä toimimaan aikaisempaa järjestäytyneemmin: levittämään lehtiä, esitelmöimään Maalaisliitosta ja jakamaan aatteellista luettavaa.[149]

Juuri ennen kansalaissodan puhkeamista tammikuussa 1918 kävivät Maalaisliiton kansanedustajat Santeri Alkio ja Eero Hahl Turussa kertomassa puolueensa tavoitteista. Santeri Alkio kertoi, että Maalaisliiton tarkoituksena oli kasvattaa tervevaistoisista maalaisista yhteiskunnan palvelijoita. Yhteiskunnan piti taata jokaiselle lapselle kotiseudullaan sellainen kasvatus, että hän pystyisi vapaa valtion edustajana täyttämään yhteiskunnallisen tehtävänsä. Kansanedustaja Eero Hahl puhui Maalaisliiton talouspoliittisista tehtävistä ja erityisesti maakysymyksen senhetkisestä vaiheesta eduskunnassa.[150]

Maakysymys kulminoitui torpparivapautuslakiin, joka oli ollut eduskunnan käsittelyssä jo ennen kansalaissotaa. Maalaisliiton kannatuksen kasvulle oli iso merkitys sillä, että tämä radikaali sosiaalireformi myöhemmin toteutui ja täydentyi muun muassa Lex Kalliolla 1922.[151] Entiset torpparit saattoivat hankkia lisämaita pientilojensa elinkelpoisuuden vahvistamiseksi[152]. Monin paikoin lisämaat olivat välttämättömyys omistajaperheiden toimeentulon varmistamiseksi, ja maareformit mahdollistivat maaseudun maattomien saada edullisin ehdoin maata viljeltäväkseen.[153] Näillä ratkaisuilla maakysymyksistä tuli tärkeä osa suomalaisen politiikan seuraavien vuosikymmenien työlistaa. Maapolitiikan merkitystä yhtenä kansakunnan politiikan kärkiasiana voi tarkastella eri näkökulmista: maapolitiikka oli 1) aatteellinen arvovalinta, jolla 2) toteutettiin kansan yhtenäisyyden ajatusta sekä 3) vahvistettiin kansalaisen toimentuloa ja kansankunnan omavaraisuutta. Samalla kysymys oli 4) yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja sosiaalisen nousumahdollisuuden toteuttamisesta.

Maareformit, tasavaltataistelu ja sovintopolitiikka ilmensivät kansalaissodan jälkeistä Maalaisliittoa. Niiden voi olettaa olleen vahvasti esillä myös siinä poliittisessa liikkeessä, joka tuolloin levittäytyi Varsinais-Suomeen. Paimiossa torpparivapautuksella ja asutuslaeilla oli iso yhteiskunnallinen merkitys ja radikaali poliittinen vaikutus. Vuosisadan vaihteessa pitäjässä oli ollut 362 torppari- ja mäkitupalaisperhettä, joista torppareita parisataa. Uudistusten seurauksena torppien lukumäärä väheni

niin, että 1920 oli niitä jäljellä 125, ja vuosikymmen myöhemmin oli enää vain 16 torppaa.[154] Muutos näkyi myös puolueiden kannatuksissa, mutta 1919 eduskuntavaaleissa Maalaisliitosta ei vielä ollut Varsinais-Suomessa merkittäväksi voimaksi ja haastajaksi. Puolue sai 4 528 ääntä ja 5,3 prosentin kannatuksen. Äänet olisivat kyllä riittäneet yhteen edustajaan, mutta paikan korjasi vaaliliittokumppani Kristillinen Työväenliitto 3 382 äänellä.[155] Tulevaa keskustavoimien nousua enteili Maalaisliiton, Edistyspuolueen ja Kristillisen Työväenliiton muodostaman vaaliliiton 27,4 prosentin ääniosuus[156].

Maa oli kuulunut Vieno Johanneksen elämään lapsuudesta lähtien; Maalaisliitosta tuli kansalaissodan jälkeen tärkeä osa hänen elämäänsä. Kiinnostus heräsi aikanaan Hakalassa, kun Vieno Johannes sai Hakalan Jussilta ensimmäisen kosketuksen Santeri Alkion ja Maalaisliiton ajatuksiin.[157] Virittäjinä olivat Vieno Johanneksen talon pöydiltä ottamat ja lukemat kirjaset, jotka saattoivat olla perua ennen kansalaissodan alkua pidetystä Maalaisliiton järjestäytymiskokouksesta, jossa oli päätetty ryhtyä levittämään maakuntaan aatteellisia julkaisuja. Varsinais-Suomeen jaettavaksi tilattiin sata kappaletta Lauri Perälän kirjaa *Taisteluun talonpoikaisuuden puolesta* sekä Santeri Alkion kirjaa *Maalaisliitto – Suuntaviivoja*.[158] 12–13-vuotiaan lukemien kirjoitusten voi uskoa ennen kaikkea herättäneen Vieno Johanneksen uteliaisuuden ja olleen kiinnostuksen suuntaajina. Iän ja elämänkokemuksen karttuessa aatesisältö syveni ja vahvistui.

Muistelmissaan V. J. Sukselainen kuvaa Hakalan Jussia ja oman maalaisliittolaisuutensa heräämistä: ”Iän mukana hänen arvovaltansa kasvoi niin Kruuvaisten kulmilla kuin laajemmaltikin. Kun kunnanvaltuusto perustettiin, katsottiin hänet itseoikeutetuksi kunnanvaltuutetuksi kotikulmaltaan ja hän hoiti tätä tehtävää kauan ja vastuuntunnolla.” Hakalan Jussin läheinen sukulainen, pienviljelijä Jalmari Hulmi kuului ensimmäisiin paimiolaisiin maalaisliittolaisiin, ja häneltä Jussi Hakala ilmeisesti sai aluksi tietonsa Santeri Alkion aatteista. ”Vuodesta 1917 alkaen, jolloin maalaisliiton Varsinais-Suomen piirijärjestö perustettiin, minäkin aloin Hakalan pöydiltä löytää Alkion ajatuksia selostavia kirjasia ja lehtiä. Samaan aikaan sinne alkoi ilmaantua myös pienviljelykirjallisuutta. Ei Jussin niitä tarvinnut minulle suositella. Hänhän näki, että huolellisesti luin kaiken ja kysyin, jos en ymmärtänyt. Täältä lähti se tie, mikä minut koulupoikana johti *Turunmaan* perustamisen jälkeen tutustumaan sen toimitukseen ja kynäänkin tarttumaan”, kirjoittaa V. J. Sukselainen muistelmissaan.[159]

Maahan on tartuttava ajatuksin, kourin ja sieluin

Vasta vähän toisella kymmenellä oleva Vieno Johannes tutustui Santeri Alkion oppeihin Hakalan pöydiltä löytämistään kirjasista. Hänelle avautui tiedon ja tietoisuuden kasvaessa ajatuspolku, joka vähitellen laajeni yhteiskuntapoliittiseksi näkemykseksi. Yhteys maahan tuli myöhemmin hyvin esille muun muassa 1930-luvun lopulla

Perttula_Sukselainen.indd 59 19.5.2010 14:27:29

maahenkistä *Peltomies*-lehteä perustettaessa sekä 1940-luvun sotavuosien aikaisessa tavoitteessa teollistuneesta maalaisyhteiskunnasta. Kummankin hankkeen juuret ovat alkiolaisuudessa. Kun maahenki myöhemminkin näyttäytyi V. J. Sukselaisen elämässä merkittävänä, voi kysyä, millaisina Vieno Johannes alkoi aikanaan omaksua näitä näkemyksiä. Onkin mentävä alkuperäislähteille, Santeri Alkion kirjoituksiin. Hänen ajatuksensa tarjoavat kartan ja kompassin – maiseman ja suunnan – siihen ajatustapaan, joka Vieno Johannekselle kansalaissodan jälkeen alkoi kehittyä.

1910-luvulla Maalaisliiton ja SDP:n kannatuskamppailun keskeinen ristiriita kiteytyi maahan, henkiseen yhteyteen siihen ja sen turvattuun omistamiseen. Santeri Alkio vetää linjaa sosialidemokraattien maapolitiikkaan kirjasessa *Nälkäisille leipää, työttömille työtä* (1919). Hän arvioi puolueiden tavoitteita ja kirjoittaa sosialistisen puolueen halunneen suurviljelystä, jolloin myös torpparilaitos häviäisi palkkatyöjärjestelmän tieltä: ”Maalaisliittolaiset ovat myös itsetietoisesti pyrkineet torpparilaitoksen hävittämiseen, mutta muuttamalla torpat itsenäisiksi pientiloiksi ja taloiksi. Näiden tarkoitusten ero on suuri. Toisaalla pyrkimys tehdä koko maan maanviljelysväestö aina riippuviksi palkkatyöläisiksi, toisaalla pyrkimys luoda itsenäinen talonpoikaisluokka, jonka elämä olisi valtion holhouksesta vapaa, mutta joka voisi ottaa valtion johtoon tarmokkaasti osaa.”[160]

Maaseutu nousee Santeri Alkion ajattelussa esille henkisen kasvun tyyssijana, luonnon ja ihmisen vuorovaikutuksen varjelijana, tasapainoisena elämäntapana, turvallisena leivän antajana ja yhteiskunnallisten uudistusten lähteenä. Hän ei hyväksy maataomistavan ja maatyöstä elantonsa saavan työläisen vastakkainasettelua. Työn ja pääoman ristiriitaa ei pidä tuoda maaseudun sisäiseen elämään. Tästä syystä hän korostaa Maalaisliiton tavoitteiden kokoavuutta maaseudun kaikinpuolisessa kehittämisessä.[161] Puolue ei ollut vain maanomistajain ja tilallisten etujen ajaja. Maaseutu asuinpaikkana ja elämäntapana yhdisti sen asukkaita ja ylitti poliittisesti tulkitut luokkarajat.

Jorma Kalela on arvioinut, että kansalaissodan jälkeen porvarillisessa ajattelussa vakiintui ajatus maaseudun ja teollisuuden työväestön erkaannuttamisesta toisistaan maareformien voimalla. Tämä merkitsi, että näkemys teollistuvasta Suomesta syrjäytyi ja talonpoikaisen Suomen toteuttaminen hallitsi yhteiskuntapolitiikkaa. Hänen mukaansa itsenäisen talonpojan työn ja siihen liittyvien arvojen lähtökohtana olivat pienviljelijöiden itsenäistyttäminen ja heidän joukkonsa laajentaminen maareformin avulla. Yhteiskunnallisista rakenteista ja yhteiskuntapoliittisesti tarkastellen tämä pitää paikkansa.[162] Ratkaisujen arvot laajenevat, kun maareformia tarkastellaan torppareiden haaveista ja tavoitteista käsin. Heidän arvomaailmaansa ja maailmankuvaansa Santeri Alkio sovitti maahenkisen näkemyksensä. Haave omasta maasta, asuintilasta yhdisti maaseudun ja kaupungin työväestöä. Toisten haaveet täyttyivät, toisten jäivät toteutumattomiksi unelmiksi. Maaseudun ja kaupungin, palkkatyön ja oman työn, omistajuuden ja omistamattomuuden vastakkainasettelu kulminoitui asumiseen, omaan taloon omalla maalla[163].

Yhteys maahan merkitsi sekä ihmisen että yhteiskunnan tervehtymistä. Santeri Alkion mielestä suurteollisuus ja sen pyrkimys tehdä ruumiillisen työntekijöistä koneen osia, oli porvariyhteiskunnan haaksirikossa osoittautunut ihmiskunnalle onnettomuutta tuottavaksi. Tilanne oli käytännössä johtanut lakkaamattomaan luokkasotaan ja bolsevismiin. Seurauksena olivat suurvallat, joille ihmisyyden edut olivat muinaisrunoutta, luokkaedut käytännöllisen elämän johtavia periaatteita. Tästä oli ihmiskunta vapautettava: ”Maa on tunnustettava uudelleen kaikkien ihmisten äidiksi. Mutta samalla on maaemon pojat ja tyttäret tuhlaajapoikina palatessaan maaemon rinnalle, velvoitettava tunnustamaan suhteensa maaemoon elämänsä perusaatteeksi, pyrkimällä vuorovaikutukseen sen kanssa.”[164]

Santeri Alkio edellytti, että uusi suhtautuminen maanviljelykseen oli asetettava 1) taloudellisen, 2) yhteiskunnallisen ja 3) sivistyksellisen elämänkehityksen uudistustehtäväksi. Hän ei halunnut ajaa minkään maanomistusmuodon luokkaetuja vaan maanviljelysseutujen kaikinpuolista kehittämistä. Tavoite oli saada maa luonnontilasta, huolimattomuuden lepotilasta ja keinottelutilasta vapautetuksi. Tämän tarkoituksena oli saada maa tuottamaan nälkäisille leipää, työttömille työtä, julistamaan suurteollisuus- ja kaupunkiorjille siveellistä hermovapautuksen evankeliumia. Santeri Alkion ajatus ihmisen maayhteydestä on kattava: ”Se tarkoittaa ihmisen johtamista ajatuksin, kourin ja sieluin maahan. Tämä siksi, että vain tästä johtuvan elämänmuotojen, sisällön ja ajattelun uudistuksen kautta voi siveellisesti uusi ihmistyyppi kehittyä.”[165]

Tästä maahenkisestä ihmisen ja maan yhteydestä ja yhteiskunnan uudistamisen paineesta nousi vaade maareformin ensisijaisuudesta uuden Suomen rakentamisessa. Maapolitiikka – torpparivapautus ja asutustoiminta – ei ollut Santeri Alkion ajattelussa ensisijaisesti tuotantopolitiikkaa. Toki se oli tärkeää, koska pula-aikana elintarvikkeiden puute oli osoittanut maan kovin tärkeäksi kansalaisen perusturvan takaamiseksi. Santeri Alkiolle kysymys oli elämäntavasta, ajatusten ja sielun yhteydestä maahan. Luokka vai yhteisö, ammatti vai alue, työ vai elämäntapa olivat poliittisen samastumisen vedenjakajia. Maahenki laajeni nämä vastakkainasettelut ylittäväksi yhteiskuntapoliittiseksi ja kulttuuriseksi ohjelmaksi.

Santeri Alkio kirjoittaa, että suurteollisuuden luoma orjuus on tosiasia, eikä siitä vapauduttaisi ”millään työpäiväjärjestelyllä eikä työväen suojelulainsäädännöllä” ellei ratkaistaisi tehtaiden sijoittumista ja siitä johtuvaa asuntokysymystä. Työväki vapautuisi ”persoonallisuutta hävittävästä orjuudesta” vasta, kun se vapautuisi elämästä tehdasseutujen ja kaupunkien sullottua elämää. Vapautus tapahtuu ainoastaan siten, että teollisuuslaitokset sijoitetaan maanviljelyselämän yhteyteen siten ja teollisuustyöväki voi käyttää osan ajastaan maanviljelykseen. Jokaisen teollisuustyömiehen piti saada sen verran omaa viljelysmaata, minkä hän teollisuustyönsä rinnalla saattoi viljellä.[166]

Santeri Alkio uskoi ehdottamiensa toimenpiteiden rauhoittavan työnantajan ja työntekijäin välejä sekä tasoittavan luokkaeroja. Teollisuustyöväen suhde yhteis-

Perttula_Sukselainen.indd 61 19.5.2010 14:27:29

kuntaan olisi muuttunut perin pohjin, kun heidän suhteensa teollisuuslaitoksiin vakiintuisi lainsäädännön ja ammatillisen järjestäytymisen teitse. Näin ei enää olisi myöskään syytä ajaa työväkeä lakkojen takia mierontielle taikka järjestää teollisuuslaitosten työseisauksia: ”Teollisuustyöväen kiertolaisuus lakkaisi suunnattomaksi eduksi työväelle itselleen ja teollisuudelle. Heidän kiinteä asutuksensa tekisi heistä vakavaa yhteiskunnallista ainesta, joka ei suinkaan olisi valmis jokaisessa tilanteessa lakkotaisteluita ja kumousta suunnittelemaan.”[167] Tilanne olisi käytännössä häivyttänyt vakinaisesti maahan kiinnitetyn teollisuustyöväen ja varsinaisen maanviljelysväen väliset luokkarajat. Santeri Alkion mielestä keskinäinen yhteisymmärrys olisi tuossa tilanteessa ollut luonnollista[168]. Teollistuva Suomi ja talonpoikainen Suomi eivät olleet toisiaan poissulkevat vaihtoehdot vaan saattoivat kehittyä rinnakkain.

Santeri Alkio haki ratkaisua niin teollisen työn kuin kaupunkilaisen elämäntavan ongelmiin. Yhtenä ratkaisuna oli talonpoikaisuuden ja teollisuuden yhdistäminen, koska yhteinen elämäntapa olisi yhdistänyt työn ja pääoman jakamat kansalaiset. Hän tunnisti työmarkkinoiden ristiriidat. Pelkkä maan omistaminen ei muuttanut vallankumouksellista työläistä: työsuhteisiin tarvittiin pelisäännöt ja elämän turvaksi kiinteä asutus. Jos nämä tavoitteet olisivat valtiovallan toimin toteutuneet, yhteisön sisäiset luokkaerot olisivat hälvenneet ja yhteisössä olisi vallinnut yhteisymmärrys. Merkillepantavaa on, että Santeri Alkio kytki asuntokysymyksen ratkaisun tärkeäksi osaksi yhteisymmärryksen rakentamista. Luultavasti hän haki yhteisöllisyyttä, jossa olisi ollut sisäsyntyistä niin vastakkaisuuksia hillitsevää kuin yhteenkuuluvuutta kiihdyttävääkin voimaa. Paikkaan ja elämäntapaan sovitetulla ja sopeutuneella yhteisöllisyydellä olisi vahvistettu sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Samalla olisi vähintäänkin pyöristetty ja jyrsitty ammattiin tai luokkatietoisuuteen perustuvan jaottelun ja poissulkevuuden rajoja[169].

Joka tapauksessa Santeri Alkion näkemys vaikutti politiikan sisältöön. Poliittinen asetelma ei rakentunut teollisen työn vastakkainasetteluista ja yhteensovituksista vaan ennemminkin talonpoikaisen elämätavan ja yhteisön toimintojen yhteensovituksesta, ja vastapariksi muotoutuivat usein maaseutu ja kaupunki. Teollistumisen luomat vastakkainasettelut tunnustettiin. Maaseudulla oli kuitenkin tarjolla useampia yhteiskunnallisen ongelmien ratkaisumahdollisuuksia niin kansalaisista itsestään ja heidän yhteisöistään kasvavina kuin valtiovallan toimenpitein toteutettuina. Santeri Alkion ajattelussa yhteys maahan ja maan moniarvoinen merkitys ihmisen hyvinvoinnille jättävät usein syrjään ajatuksen paikkaan kiinnittymisen merkityksestä. Oman kodin ja kotiseudun arvo kansalaisen itsekasvulle yhteishyvän ymmärryksen perustana ovat tärkeä osa alkiolaisuutta – ja myöhemmin myös V. J. Sukselaisen ajattelua.

”Sosialidemokratian voidaan todeta löytäneen vastustajansa”

Kansallisen eheytyksen tyyssija oli maaseudulla, ja talonpojat olivat sen ydintekijä. Maahenki johdatti maareformeihin ja maahan sitoutumiseen. Ne velvoittivat Maalaisliittoa työskentelemään ponnekkaasti, jotta maattomat saisivat omaa maata. Silloin ei maaseudun ihmisten olisi tarvinnut lähteä etsimään työtä puuliike-, teollisuus- ja kaupunkipaikoista vaan olisivat voineet jäädä kotiseudulleen, perustaa koteja ja järjestää elämänsä taloudellisesti. Tällä politiikalla olisi lisätty ja vahvistettu talonpoikaisväestöä ja vähennetty ”köyhälistöön painuvaa teollisuustyöväestön luokkaa, josta kommunismi saa päävoimansa”.[170]. Maaseudun kiinteän asutuksen ja talouden vahvistaminen olivat käyttökelpoisimmat keinot köyhyyden voittamiseksi. Kansallisen ja yhteiskunnallisen eheyden nimissä maattomista oli tehtävä maanomistajia.[171]

Maaseudun sivistysolojen uudistamiseksi Santeri Alkio suunnitteli elinkeinorakenteeltaan monimuotoista maaseutua. Samalla tulivat esille myös maaseudun kehittämisen yleispoliittiset tavoitteet. Kansallisen enemmistön muodostavasta maaseudun asujaimistosta hän otti esille Etelä-Suomen, jonka maaseudulla työväestö oli enemmistönä. ”Maan väestön enemmistön elinehdot täytyy saada kehitetyiksi sellaisiksi, että he tuntevat itsellään olevan vakavia syitä suojata tätä suomalaista yhteiskuntaa ja puolustaa Suomen valtiollista vapautta”, linjasi Santeri Alkio. Hän ei uskonut poliisitoimiin vaan yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin uudistuksiin, jotka kouriintuntuvasti osoittaisivat työväestölle tilanteen parantumista.

Santeri Alkio listaa toimenpiteitä: omakotijärjestelmän toteuttaminen ja asunto-olojen uudistaminen äärimpään mahdolliseen mittaan sekä työväen suojelu- ja vakuutuslainsäädännön toteuttaminen; yhteiskunnan on luotava sairaus-, tapaturma- ja vanhuusvakuutus. Hänen mielestään turvan takaaminen tulee ajanoloon paljon helpommaksi yhteiskunnalle, kuin että työväessä vallitsisi ”lakkaamaton ja kalvava osattomuuden ja tyytymättömyyden tunne”.[172]

Santeri Alkio haastoi SDP:n. Kieli ja käsitteet ovat talonpoikaisia mutta tavoitteet yhteiskunnallisia: ”Maalaisliittolaisuus velvoittaa isäntäväkeä jokaisen ammatin alalla siihen, että kaikki orjuusajan jätteet työväen elämästä poistetaan työnantajan henkilökohtaisten toimenpiteitten kautta. Jos se tehdään, voi jo ennakolta mennä takaamaan, että tällä pohjalla liikkuva poliittinenkin työ tulee saavuttamaan kansan tunnustuksen niin, että sosialidemokratian voidaan todeta löytäneen vastustajansa, jonka edessä luokkataistelun tunnuksen on pakko vaieta.” Käytännön tavoite merkitsi sosiaalivakuutuksen laajaa toteutusta, kasvatuksen uudistusta ja tasa-arvoisia sivistysmahdollisuuksia maaseudun hyvinvoinnin ja viihtyvyyden parantamiseksi. Hän uskoi, että näiden hankkeiden ympärille saattoi koota suomalais-kansallisia voimia.[173]

Perttula_Sukselainen.indd 63 19.5.2010 14:27:30

Santeri Alkion kannanotot eivät syntyneet kansalaissodan seurauksena, ne olivat tulleet esille erilaisissa kirjoituksissa jo 1800-luvun lopulta lähtien ja edustivat kansalaissodan jälkeistä maalaisliittolaista yhteiskunnallista reformipolitiikkaa. Politiikan työlistalla olivat toimet työväen aseman parantamiseksi, mutta työn rinnalla tai sen sijasta politisoituivat tila ja alue sekä niiden myötä elämäntapa ja yhteisö. Luokkaerojen tasoittamiseksi ja luokkaristiriitojen ylittämiseksi tarvittiin teollisuustyöväestön aseman vakiinnuttamista, mihin tarvittiin lainsäädäntöä ja ammattijärjestötyötä sekä laajoja sosiaalivakuutus- ja sivistysuudistuksia. Myös asutus- ja asuntopolitiikka olivat tärkeitä politiikan työvälineitä, erilaisilla asumisvaihtoehdoilla piti luoda kiertolaiselämän lopettava yhteys maahan. Näillä tavoitteilla juurrutettiin maaseudulle uutta laajaa ja yhteiskunnan rauhalliseen kehitykseen kiinnittyvää keskiluokkaa. Elintarvikkeiden tuotanto kotitalouksien omiksi tarpeiksi oli olennainen osa elämäntapaa, vielä tärkeämpää oli kuitenkin sielullinen ja ajatuksellinen yhteys maahan.

Vähän toisella vuosikymmenellään oleva Vieno Johannes ei ole lukenut ensimmäistä Santeri Alkiotaan varmaankaan edellä kuvatun kaltaisena kattavana aatteellisena ja yhteiskunnallisena ohjelmana. Ituja ja virikkeitä sen sijaan on nuoreen mieleen jäänyt. Santeri Alkion näkemykset olisi voitu V. J. Sukselaisen elämäkerrassa tuoda esille vasta myöhemmin, mutta niiden paikka on ajallisesti perusteltu kansalaissotaa seuranneessa vaiheessa. Silloin Vieno Johannes muodostaa ensimmäistä kertaa kuvaansa Maalaisliitosta, ja historiallisessa murrosvaiheessa korostuvat näkemykselliset perusteet päivänpoliittisten ratkaisujen taustalla. Santeri Alkion maahenkiset ajatukset kiinnittyivät siihen elämäntapaan ja niihin haaveisiin, joita Vieno Johanneksella lapsuudessaan oli.

Maalaisliiton kehitystä ei voi kuvata ilman Santeri Alkion ajatusten esittelemistä, sillä hänen ajattelussaan agraarisen ammattipohjaisuuden ohitse nousivat tavoitteet maaseudun yleispuolueesta ja luokkarajat ylittävästä uudistusmielisestä kansanliikkeestä. Talonpoikaispuolueen ja talonpoikien asiaa ajaneen ryhmittymän paikka ei eurooppalaisessa katsannossa ole itsestään selvästi poliittisessa keskustassa. Santeri Alkion nuorsuomalainen tausta maayhteyteen – luontoon ja yhteisöön – upotettuna antoi Maalaisliitolle monien muiden maiden talonpoikaispuolueista poikkeavan laveamman sisällön.[174] Maalaisliitto voidaankin määritellä edistysmieliseksi talonpoikaispuolueeksi.

V. J. Sukselaisen maahenkisen alkiolaisuuden, maltillisen keskustalaisuuden tai edistysmielisen talonpoikaisuuden aatteellishenkisiä juuria voi etsiä kauempaakin kuin Santeri Alkion ajatuksista. Yrjö Koskinen käsittelee *Työväenseikka* -artikkelissaan (1874) paljon maakysymystä. Hänen tavoitteensa olivat pitkälti samoja kuin Santeri Alkiolla. Yrjö Koskinen kirjoittaa tehdastyöstä: ”Hän ei ole kiinnitetty tuohon ruumista ja henkeä kuolettavaan koneelliseen tehdastyöhön, ja hän nauttii enimmiten perhe-elämän siveyttävää vaikutusta joko omassa tai työnteettäjän kodissa, jota vastoin tehtaiden työkansassa laumaelämä useinkin turmelee perheellisyyden.”[175] Suomessa fennomaaninen suuntaus oli kansan tukea hamutessaan nojannut talon-

poikaistoon ja katsonut olevansa rahvaanliike. Se edusti aikanaan niin kansallista kuin yhteiskunnallistakin suomalaista radikalismia. Fennomaaninen liike oli yhdeltä ilmeeltään talonpoikainen mutta sivistyneistön johtama ja hallitsema. Kansallisen tietoisuuden ja talonpoikaisuuden liitäntä on siis jo 1800-luvun snellmanilaista ja yrjökoskislaista perua.[176]

Työväenseikka -artikkelissa sidos paikkaan tulee ilmi, kun Yrjö Koskinen kirjoittaa elämisestä omassa asumuksessa, joka tekee asujan aseman turvallisemmaksi, iloisemmaksi ja siveellisemmäksi: ”Semmoinen palstatila ei tosin voi häntä elättää; hänen täytyy niin kuin ennenkin muonamiehenä, päiväläisenä tai käsityöläisenä hankkia jokapäiväinen leipänsä. Mutta elatuksen apua palstatilakin voipi antaa; se saattaa työllä ja huolenpidolla, joka omassa maatilkussa aina tuntuu huokealta, muuttua kivimäestä kryytimaaksi, ja pääasia on, että se on jotakin omaa, joka on kehottanut säästäväisyyteen ja hädässä antaa turvaa, vieläpä kiinnittää vakinaiseen asumiseen.”[177]

Työväenseikassa esitetty yhteiskunnallinen ajattelutapa kuvastui V. J. Sukselaisen näkemyksessä myöhemmin 1930-luvulla, kun hän muodosti käsitystään taloudellisen kehityksen ja sosiaalisen kestävyyden tasapainosta eli yhteiskunnallisesta eheydestä. Santeri Alkion näkemykset yhteiskunnan yhteisestä edusta myötäilivät pitkälti Yrjö Koskisen ehdotuksia. Yksi poikkeus kuitenkin oli: Santeri Alkion ajattelussa oman maan merkitys kansalaisen sosiaaliselle ja sivistykselliselle kasvulle ei vielä riittänyt, vaan sen ylle tarvittiin kaiken kokoavaa maahenkeä. Kansakunnan yhtenäisyydestä, yhteishyvästä ja maahengestä juontuneet ajattelutavat ohjasivat Vieno Johannesta nuoruudessa ja myöhemmin V. J. Sukselaista yhteiskunnallisissa pohdinnoissa.

Yrjö Koskinen näki työn ja pääoman ristiriidan ja sovittelun tarpeen. Hän ei lähtenyt sovittelemaan vastakkainasettelua talouden vaan yhteiskunnan ehdoilla. Tällöin työn ja pääoman vastaparin rinnalle tuli uusi tekijä: elämäntapa. On täysin erilaista luoda politiikan esityslista ja asetelma työn ja pääoman vastakkaisuudesta kuin kolmiosta työ, pääoma ja elämäntapa. Vastapareja ja erilaisia yhteen sovitettavia yhdistelmiä on yhtäkkiä tarjolla useita kahden sijasta. Työ, pääoma ja elämäntapa ovat yhtä omalla maalla työtä tehtäessä ja omaa taloa asuttaessa. Santeri Alkion talonpoikainen näkemys avautuu tästä ajatusmaisemasta, joka idealistisimmillaan on maahengen valaisema. Sieltä kasvavat kansallinen ja yhteiskunnallinen eheys – kolmas vaihtoehto sosialismin ja kapitalismin, vasemmiston ja oikeiston rinnalle. Näkökulma yhteiskuntapolitiikkaan avautuu yhteishyvästä, jonka saavuttamista voi parhaiten ymmärtää ja toteuttaa maailmaa omalta pihamaalta tarkastellen.[178]

Poliittisten ratkaisujen perusteleminen kansan yhtenäisyyden tavoitteena jää usein huomiotta, kun arvioidaan Santeri Alkion ja sitä myötä myös V. J. Sukselaisen ajatuksia Maalaisliiton tehtävästä. Maareformit olivat vain osa alkiolaisesta kansaa yhdistäneestä kansakunnan rakentamisen tavoitteesta. Maareformit kuuluivat tärkeänä osana J. W. Snellmanin aloittamaan ja Yrjö-Sakari Yrjö-Koskisen jatkamaan fennomaanisen kansallisen eheyden hankkeeseen. Poliittisten vastakkaisuuksien

Perttula_Sukselainen.indd 65 19.5.2010 14:27:30

purkamisen rinnalla ratkaisuyrityksiä voi tarkastella myös kansakunnan kokoamisen linjana[179]. Valinta teollisuus- vai talonpoikais-Suomen kehittämisen välillä ei ole niin yksioikoinen ja toisen pois sulkeva poliittinen ratkaisu kuin usein on ymmärretty.[180]

Vieno Johannes lyseolaisena

1920-luvun alussa.



Perttula_Saksolainen.indd 67 19.5.2010 14:27:41

II
Isänmaallinen ja kansallishenkinen lyseolainen 1919–1924

Perttula_Suksolainen.indd 63 19.5.2010 14:27:42

Yhteiskunnallisen totuuden etsijä

V. J. Sukselainen palasi lapsuuteensa esitellessään itseään 1960-luvulla kansanedustajista kertovassa kirjassa:

> Miksi minusta sitten on tullut viljelijäväestön edustaja parlamenttiin? Ehkä siksi, että synnyin samana vuonna, jona Suomi sai yksikamarisen eduskuntansa ja vartuin mieheksi vuosina, joina eduskunnasta ja 'punaisen viivan' merkityksestä paljon puhuttiin. Synnyin maalaiskylässä, sen maattoman väestön keskuudessa. Siitä kai johtuu, että pienestä pitäen olen oppinut antamaan suuren arvon maalle ja maan omistamiselle, näkemään siinä ne portaat, jotka johtavat parempaan yhteiskunnalliseen asemaan ja turvatumpaan toimeentuloon.
>
> Kansalaissota koettiin kipeänä maaseudun vähäväkisen kansan parissa. Se pakotti nuoren pojankin pohtimaan yhteiskunnallisia kysymyksiä, etsimään yhteiskunnallista totuutta. Luokkaero ei ollut outo, vaan päivittäin koettu asia köyhän lapselle sen ajan länsisuomalaisessa kyläyhteisössä. Ajatus kaiken vanhan hävittämisestä, joka lapsuusvuosina ympäristössä kyti, ei kuitenkaan jaksanut innostaa. Tuloksena oli, että Alkion ajatukset miellyttivät, kun niistä vuoden 1918 jälkeen alkoi Varsinais-Suomeenkin tieto yleisemmin levitä.[181]

Varttuneen V. J. Sukselaisen muistikuvista ja muistelmista löytyvät lapsuuden kultahetket. Sieltä kuultavat myös hänen arvonsa, jotka myöhemmin muuttuivat poliittisiksi tavoitteiksi ja toiminnaksi. Hänen mentaliteettiset lähtökohtansa kasvoivat elämän käytännöistä: maattomuudesta ja maasta, isättömyydestä ja äitiydestä, perheettömyydestä ja kylästä sekä talonpoikaisesta elämäntavasta. Varhaisnuoren Vieno Johanneksen yhteiskunnalliset arvot niveltyivät 1) eduskunnan merkitykseen eli kansanvaltaan, 2) oman maan arvostukseen eli maahenkeen ja 3) kansalaissodan railoittaman kansakunnan eheyttämiseen eli yhteishyvän luomiseen. "Yhteiskunnallisen totuus" valkenee usein arkisten havaintojen ja aatteellisten oppien vuorovaikutuksessa.

Perttula_Sukselainen.indd 69 19.5.2010 14:27:42

Kun V. J. Sukselainen vielä 60-vuotiaana nostaa esille itsenäisyyden alkuvuosien tapahtumia ja kokemuksia, niille on annettava hänen elämäkerrassaankin tärkeä merkitys. Kansalaissodan päättymisestä oli ehtinyt kulua jo 48 vuotta. Lapsuuden arjen kokemukset saivat iän karttuessa ja opintojen edetessä taustakseen tieteellisen käsittämisen ja käsittelyn taidon. Nuoren miehen ja mielen mallia, mentaliteettia ja elämän arvoja on kuitenkin etsittävä Sukselan kylän ja Paimion pitäjän elämänpiiristä ja yhteisöistä. Hänen äitinsä ja Hakalan Jussi ovat yhtä vahvoja V. J. Sukselaisen yhteiskunnallisen ajattelun vaikuttajia kuin Santeri Alkio ja Yrjö Ruutu. Merkityksensä on myös asuinpaikalla ja -yhteisöllä. Jos Sukselan kylää ihmisineen ja taloineen ei olisi ollut, tuskin Vieno Johannes Saaresta olisi kasvanut V. J. Sukselaista.

Maattomalle pojalle oman maan merkitys oli valjennut jo lapsuudessa: oma maa merkitsi turvallisuutta ja elämän hallintaa. Maareformit samastuttivat Vieno Johannesta Maalaisliittoon. Maareformien aatteelliset perustelut merkitsivät puolueessa paljon enemmän kuin pelkästään taloudellis-tuotannolliset seikat. Yhteys maahan ja sen ymmärtäminen oli omistamista tärkeämpää, mutta käytännössä maan omistaminen oli kuitenkin miltei aina kestävän maayhteyden luomisen ehto. Maa ei ollut sitä havitteleville torppareille, mäkitupalaisille, tilattomille ja asuntotilallisille lyhytaikaista kulutus- tai vaihdantapääomaa, vaan pienikin maatilkku oli arvostaen vaalittavaa omaisuutta, joka antoi edellytyksiä elämän hallintaan. Se loi yhteyden maahan ja velvollisuuden hoitaa sitä vahvistaen samalla uusien maanhaltijoiden yhteisöllistä kiinteyttä ja yhteenkuuluvuutta. Maa oli luonteeltaan kestävää pääomaa ja luonto uusiutuvaa varallisuutta. Yhdessä ne antoivat pitkäaikaisen, sukupolvet ylittävän näkökulman talon elintapaan. Omistuksen pysyvyys suvussa oli vaalittava arvo ja samalla maapaikkaan juurruttaja.

Suomen poliittisen elämän modernisoitumista ja kehitystä kuvattaessa korostuvat helposti luokkapohjaiset rakenteelliset ristiriidat ja sovittelut. Selitysmalleja, poliittista samastumista ja järjestöllistä yhteenkuuluvuutta on haettu niistä omaksutuista vastakkainasetteluista. Asetelma sai tarttumapintaa myös paikallisesta todellisuudesta. Kysymys oli sekä kansalaisten yhteistoiminnan virittämisestä että yhteiskunnallisten epäkohtien korjaamisesta.[182] Paikallisen ja valtakunnallisen jännite, paikallisen elämän järjestelmän ja valtakunnallisten mullistusten kohtaaminen rakensivat poliittista tietoisuutta. Kirjassaan Suomen synnystä paikallisena ilmiönä Risto Alapuro tarkastelee kehitystä, jossa ihmiset tulivat osaksi koko maata ja sen politiikkaa paikallisen toiminnan välityksellä. Suomalaista yhteiskuntaa ja puoluekenttää on hahmotettava myös paikallisesta todellisuudesta ja arjesta nousevana. Silloin korostuvat luokkarajat ylittävä yhteenkuuluvuus ja toiminta, joiden merkityksen oivaltaminen on välttämätöntä Vieno Johannes Saaren ja Maalaisliiton aatteiden ymmärtämiseksi. ”Yhteiskunnallinen totuus” toki hahmottui kummallekin oman elämänpiirin ja valtakunnallisten tapahtumien yhteisvaikutuksena.[183]

Vieno Johannes Saaren elämän varhaisvuosista rakentuu oma elämäkerrallinen prologi, johon liittyy Santeri Alkio aatteineen ja ajatuksineen. Vuosina 1919–1924

tulevat esille erilaiset yhdistykset ja järjestöt. Silloin Maalaisliitto, suojeluskunta ja Akateeminen Karjala-Seura vaikuttivat nuoren miehen elämässä. Järjestöjen merkitys Vieno Johanneksen ajattelussa ilmenee sekä arkisena toimintana että aatteellisina ihanteina.

Vieno Johannes oli kahdentoista aloittaessaan Turun Reaalilyseon 1919, ja sen päättyessä 1924 hän oli 17-vuotias. Sukupolviteorioiden mukaan juuri 17 vuoden ikä on yksi elämänkaaren näkemyksellisistä avainkohdista. Sukupolven yhteiset, elämää mullistavat tapahtumat tiivistävät sen kokemuksellista yhteenkuuluvuutta.[184] On mahdollista, että tiivistämisen sijasta kokemukset jakavat ja jättävät ikäluokkaan ylittämättömän kahtiajaon. Kansalaissota toisaalta jakoi ja toisaalta tiivisti oman aikansa sukupolvea. Kansalaissota vaikutti Vieno Johanneksen ajatteluun ja maailmankuvaan, mutta se ei ollut hänelle ja hänen sukupolvelleen samanlainen yhdistävä kokemus kuin aivan aikuisuutensa kynnyksellä kansalaissodan kokeneille. Vuonna 1906 syntyneenä hän oli liian nuori kuuluakseen siihen joukkoon, joka 1918 nuoruuden ihanteiden innostamana meni rintaman karuun todellisuuteen joko valkoiselle tai punaiselle puolelle. Myöhemmin Akateemisen Karjala-Seuran aikana hän oli tosin läheisesti tekemisissä sen sukupolven kanssa, joka nuoruudessaan oli omakohtaisesti elänyt kansalaissodan ja sen jälkiselvittelyt.

Sukupolviteoria herättää kysymyksen, mikä oli Vieno Johannesta noin 17 vuoden iässä tai mahdollisesti koko sukupolvea hämmentänyt ja yhdistänyt kokemus. Hänellä tämä ikävaihe kuuluu aikaan 1922–1924, lyseon viimeisiin vuosiin. Juuri siltä ajalta on haasteellista rakentaa henkilökuvaa, koska lähdeaineisto on suppea. Ikään kuin varmemmaksi vakuudeksi sukupolviteorioille V. J. Sukselainen on kertonut, että 1920-luvun alun vuosilla oli merkitystä hänen aatteellisessa ja yhteiskunnallisessa heräämisessään. Sukupolvea yhdistävän kokemuksen rinnalla tai sijasta on etsittävä hänen omaa noihin ikävaiheisiin ajoittunutta avainkokemustaan.

Sukselan kylä ja Paimion pitäjä olivat vuoteen 1919 asti Vieno Johanneksen elämän ensisijainen lähipiiri. Lehdet ja kirjat avarsivat näkökulmaa suomalaiseen yhteiskuntaan ja maailman tapahtumiin. Ikävuosien karttuminen sekä maan itsenäistyminen ja kansalaissota muokkasivat noissa vaiheissa niin miehen kuin kansakunnan mieltä. Vieno Johannes lähestyi kesällä 1919 kolmentoista vuoden ikää. Suurien nousevien aatteiden ja yhteiskunnallisen murroksen rinnalla poika eli elämäänsä. Yhteiskunnallisen totuuden etsijä löysi aatteelliset kysymykset arjen ristiriitaisuuksista ja epäkohdista. Ajatukset kulkivat myös toisinpäin: aatteet ohjasivat arvioimaan yhteiskuntaa luettua ja opittua peilaten. Tarkkailija tarkkaili myös itseään. Yhteiskunnalle saattoi asettaa velvollisuuksia, mutta velvollisuuksien täyttämistä piti vaatia ennen kaikkea itseltään.

Äiti oli luonnollisesti se henkilö, joka oli eniten ehtinyt vaikuttaa 13-vuotiaan Vieno Johanneksen näkemyksiin, ja yhteys häneen oli poikkeuksellisen läheinen. Yksinhuoltajuus selittää läheisyyttä, mutta taustalla oli myös äidin vahva tahto luoda Vieno Johannekselle hyvän elämän edellytykset. Äidin ajattelua ja toimintaa leimasi

Perttula_Sukselainen.indd 71 19.5.2010 14:27:42

kristillissiveellinen elämänkatsomus, mikä tuli esille muun muassa vertailtaessa poliittisten puolueiden kristillisyyttä, kumpi oli parempi vaihtoehto – vanhasuomalaiset vai nuorsuomalaiset. Valinta kohdistui ensimmäisiin, koska he äidin mielestä olivat ”jotenkuten jumalaa lähempänä” kuin nuorsuomalaiset. Muistelmissaan V. J. Sukselainen arvioi äitinsä poliittista kantaa: ”Äiti kuului porvarilliseen rintamaan. Kuulin sosialisteiksi tietämieni ihmisten useasti lausuvan jotakin sellaista, josta tajusin, että tuollaista hän ei saattaisi hyväksyä. Olin käynyt varhaisvuosinani monissa raamattuselityksissä, joissa varsinkin Betel-kirkon piiristä olevat papit olivat puhuneet. Jotakin niistä oli jäänyt ajatuksiani askarruttamaan. Ainakin luulin tuntevani äitini suhteen jumalaan ja sen kuvastumisen yhteiskunnallisiin kysymyksiin suhtautumisessa.”[185]

Äidin elämänkatsomus on voinut vaikuttaa Vieno Johanneksen tapaan tarkastella yhteiskuntaa enemmän kokoavasta kuin jakavasta näkökulmasta. Nöyryys, sovittelevuus ja sopeutuminen olivat työtä etsivälle ompelijalle tarpeellisia arvoja. Ilmeisesti nuo arvot kuuluivat myös Amanda Vilhelmiinalla elämäntapaan, sieltä ne heijastuivat pojan elämään soveltuen osaksi kansallisen yhtenäisyyden ja yhteishyvän tavoitetta.

Kansallinen ja ”puhdashenkinen” kirjallisuus antoivat Vieno Johannekselle aineksia niin romanttiseen kuin realistiseen katsantoon kansalaisista ja kansasta. Hän oli jo Kylmäkoskella keväällä 1917 lukenut Pietari Hannikaisen, Maila Talvion ja Johannes Linnankosken teoksia. Kirjallisuus oli hänelle irtautumista arjesta ja mielikuvituksen vauhdittamaa haaveilua tulevaisuudesta. Arki oli kuitenkin innokkaalle lukijalle vastassa asuinpaikan portailta alas astuessa, tapahtui liikkeellelähtö sitten Ojanperän pikkutuvasta tai Vähäristin salinporstuan kamarista. Niiden portaiden läheisyydestä löytyivät myös ne yhteisöt, joiden vaikutusta Vieno Johanneksen maailmankuvaan ei voi unohtaa. Elämänmallin antajista tärkeimmät olivat Kruuvaisten Hakala ja Sukselan kylä, jotka merkitsivät yhteisöllistä turvaa ja yhteenkuuluvuutta.

Toisaalta Vieno Johanneksen elämän alkutaipaletta leimasivat aviottoman lapsen kokemukset ja köyhyyden haasteet. Hän kertoo luokkaerojen olleen lapsuudessa päivittäin koettu asia. Turvattomuuden tunnetta aiheuttaneet tekijät ovat saattaneet muistoissa vahvistaa turvallisuutta luoneiden tekijöiden – Amanda Vilhelmiinan, Hakalan Jussin, Kruuvaisten Hakalan maatalon ja Sukselan kylän – arvoa. Turvattomuutta lisäsivät myös kansalaissodan kärjistämät jännitteet. Tähän elämävaiheeseen ilmaantuivat aikanaan alkiolaiset ja maalaisliittolaiset aatteet, joihin hän pääsi tutustumaan Kruuvaisissa. Jos jotain jäi ymmärtämättä ja oli kysyttävää, tarvittaessa saattoi asiaa tiedustella Hakalan Jussilta. Yhteys Santeri Alkion kirjoituksiin ja Maalaisliittoon syntyi kansalaissodan jälkeisinä vuosina, vaikka Vieno Johannes liittyi puolueen jäseneksi vasta 1935[186].

Aloitettuaan lyseon Vieno Johannes meni mukaan Turun NMKY:n toimintaan. Se oli lyseon alkuvuosina hänen tärkein koulun ulkopuolinen ajanvietteensä ja yhteisönsä. Rippikoulun alkaessa 1923 vapaa-ajasta alkoivat NMKY:n lisäksi kilpailla

myös suojeluskunta, koulun oppilaskunta ja Turun Oppikoulujen Karjala-Seura, jonka jäseneksi hän liittyi ilmeisesti keväällä 1923. Akateemisen Karjala-Seuran heimohenkisistä näkemyksistä hän on saattanut kuulla jo edellisenä syksynä. Itä-Karjalan pakolaisia auttamaan keväällä 1922 syntynyt seura levitti loppuvuodesta oppejaan myös kouluihin, joulukuussa AKS kutsui oppikoulujen edustajat Helsinkiin[187]. Tapaamisen seurauksena perustettiin suurimpien kaupunkien oppikoulujen toverikuntien kokouksissa Karjala-Seuroja tai Karjala-toimikuntia[188].

Kun vuosina 1919–1924 nousevat esille järjestöt – Maalaisliitto, suojeluskunta ja Karjala-Seura – ei tutkimuksessa kyseistä ajankohtaa voida sivuuttaa lähdeaineiston vähäisyyteen vedoten, ei varsinkaan siksi, kun tietää Vieno Johanneksen myöhemmin maaliskuussa 1927 määritelleen itsensä päiväkirjassaan: ”Kolmea olen lajia: aitosuomalainen, suojeluskuntalainen ja maalaisliittolainen. Niille rakentuu tulevaisuuteni ja ne katson kansani menestyksen pääehdoiksi. Voimakas, puolustustahtoinen kansallisvaltio, jonka johtava luokka on ymmärtäväinen, työteliäs maanviljelijäluokka.”[189] Samassa nipussa olivat kansallisuus, isänmaallisuus ja kansanvaltaisuus. Vaikka lainaus on vuodelta 1927, määritelmän juuret ovat 1920-luvun alun vuosissa.

Vuodet 1919–1924 ovat Vieno Johanneksen kasvukertomuksessa johdantoa sen nuoren miehen ajatteluun, joka vuosikymmenen puolivälissä alkoi ottaa kantaa asioihin – esiintyä ”julkisuuden miehenä”. Vieno Johanneksen aatteellisen näkemyksen kuvauksessa pitää yrittää sovittaa yhteen ajallista järjestystä ja erilaisten yhteisöjen vuorovaikutusta. Ei ole samantekevää, syveneekö kansallisuusaate Santeri Alkion vai Akateemisen Karjala-Seuran lähtökohdista; kumpi tuli ensin ja kumpi määritteli toista? Kansanvalta, maahenki ja yhteishyvä juurtuivat hänen ajatteluunsa erilaisista lähtökohdista syntyneenä kerroksellisena yhdistelmänä. Uusi oli usein sovitettavissa vanhaan perustaan. Tosin joskus oli työnnettävä syrjään ajan kuluttamia ja aikansa eläneitä ajatuksia. Enemmän kysymys oli kuitenkin evoluutiosta kuin revoluutiosta.

Talonpojat ovat kansallisuuden ydinaines

Vieno Johanneksen maailmankuva rakentui kansallisista lähtökohdista, mutta Suomen asema 1920-luvun alussa ei pohjannut vain kansalliseen ajatteluun, vaan kansainväliselläkin kehityksellä oli merkitystä. Suomea piti asemoida Pohjoismaiden ja Itämeren piirissä sekä kansainvälisessä yhteisössä, ja ulkopolitiikka oli työvälineenä. Kansallisen ja kansainvälisen politiikan välillä koettiin olevan tiiviin yhteyden, mikä heijastui valtiollisiin näkemyksiin ja politiikkaan. 1920-luvun alun maailmankuvan voi olettaa vaikuttaneen Vieno Johannekseen seuraavina vuosikymmeninä.[190]

Tarton rauha syksyllä 1920 ja Kansainliiton ratkaisut kesällä 1921 määrittivät Suomen valtiolliset rajat. Toiveisiin nähden Tarton rauha oli pettymys. Petsamo tuli osaksi Suomea, mutta Suomeen liittämistä enteilleet Repola ja Porajärvi jäivät

Perttula_Sukselainen.indd 73 19.5.2010 14:27:43

Neuvosto-Venäjälle. Myös Itä-Karjalan autonominen asema jäi hiertämään maiden välejä. Haasteita oli läntisellä rajallakin; Ahvenanmaalla oli kansalaissodan aikaan käynnistynyt hanke sen liittämiseksi Ruotsiin, ja siellä ajatusta kannatettiin kielellisin ja historiallisin perustein. Vähentääkseen ahvenanmaalaisten irtautumishalukkuutta Suomen eduskunta sääti saariryhmälle itsehallintolain, johon muun muassa Maalaisliitto suhtautui perin penseästi. Myöhemmin Kansainliiton Suomelle myönteinen päätös piirsi selviksi valtiolliset rajat ja vahvisti Ahvenanmaan kuulumisen Suomelle.[191]

Kokoomuslainen E. N. Setälä määritteli 1920 *Uudessa Aurassa* ajan tunnelmia ja oikeistohenkisen kansallisuusajattelun tavoitteita: ”Keväällä 1918 asettui kansamme lännen kansoille suojamuuriksi bolsevismia vastaan, joka muuten olisi vyörynyt aaltona länttä kohti ja muut kansat olisivat saaneet sen työn suorittaa, jonka me teimme, mutta mepä olisimme silloin uponneet wenäläiseen kaaokseen. Suomen täytyi siinä jo todella suorittaa tehtävä, jonka se aina juhlapuheissa on väittänyt omaksensa: olla kulttuurin raja aasialaisuutta vastaan.” E. N. Setälän mukaan Suomi ei voinut jättää Inkeriä, Viroa ja Aunusta yksin Venäjää vastaan; liittämällä Kauko-Karjalan Suomeen valtio olisi saanut luonnolliset rajansa ja voinut suorittaa Suomen ”kansalle kuuluvan maailmanhistoriallisen tehtävän”.[192]

1920-luvun Suomi rakentui sisäpoliittisesti kansalaissodan ja ulkopoliittisesti vapaussodan varjossa. Varjot olivat välillä yhdessä, välillä erillään. Ulkopolitiikka ja Suomen asemoiminen kansainvälisessä politiikassa heijastuivat sisäiseen kehitykseen. 1920-luvun alun poliittisista arvioinneista välittyy jäytävä epäilys Ruotsin ja Neuvosto-Venäjän halukkuudesta puuttua Suomen asioihin. Se heijastui sekä sisäpolitiikkaan että ulkopolitiikkaan. Omat sisäpoliittiset lähtökohdat vaikuttivat ulkopoliittiseen asennoitumiseen. Luokka- ja kielitietoisuus saivat kansalliset Janus-kasvonsa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Luokka- ja kielitietoisuus eivät edustaneet vain Suomen sisäistä politiikkaa vaan toivat ulkovallat omine tavoitteineen osallisiksi kansallista kehitystä. Epäilyt kansallisesta ja yhteiskunnallisesta vastakkainasettelusta kanavoituivat helposti niin Neuvostoliiton kuin Ruotsinkin vastaisiksi asenteiksi. Asetelmaa ei pehmentänyt se, että kummankin maan kanssa oli kiistelty valtakunnan rajoista 1920-luvun alussa.[193]

Jo kansalaissodan aikana ilmenivät ne kolme poliittista ilmansuuntaa, joista osa suomalaisista puolueista haki silloin ja myöhemmin maailmansotien välillä kannatusta edustamalleen suunnalle. Länsi, itä ja etelä – Ruotsi, Neuvosto-Venäjä ja Saksa – vaikuttivat aatteellisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa 1920- ja 1930-luvuilla. Kullekin maalle annettiin aatteellinen leima propagandassa ja vastapropagandassa; jokaisella oli puolustajansa ja vastustajansa. Skandinavismi kytkeytyi Ruotsiin, kommunismi Neuvosto-Venäjään ja monarkismi sekä myöhemmin kansallissosialismi Saksaan. Aatteet saivat suomalaisia sovelluksia, mutta niitä oli helppo vastustaa ulkoa tuotuina imperialistisina oppeina, jotka eivät olleet syntyneet olojamme tai kansallisten etujemme vaalimista varten. Maalaisliitto suhtautui varauksellisesti oikeastaan

kaikkiin näihin ulkovaltoihin ja niiden edustamiin oppeihin. Se uskoi kansalliseen omaleimaisuuden voimaan, halusi heimokansallista yhteistyötä ja Itä-Karjalan vapauttamista sekä piti ajatusta reunavaltioliitosta tavoiteltavana.[194]

Tuolta ajalta voi ottaa esille kahden keskustalaista sovintoideologiaa ajaneen henkilön Santeri Alkion ja Yrjö Ruudun arviot kansainvälisten oppien yhteydestä sisäisiin luokkaristiriitoihin. Santeri Alkion mielestä kansainväliset aatteet ja niiden välinen taistelu oli vaaraksi Suomen itsenäisyydelle. Taloudellinen ja yhteiskunnallinen – sosialistien ja porvarien välinen luokkataistelu – repi tasavaltaa. Tuomituiksi tulivat ”sosialismin riippuvuus kansainvälisistä oppiteorioista sekä käytännöllinen yhteistoiminta Venäjän kommunistisen neuvostotasavallan kanssa sekä Suomen ruotsalaisten nykyaikainen politiikka, joka on asiallisesti kadottanut isänmaallisen luonteensa”. Santeri Alkion mielestä kummatkin olivat yrittäneet käyttää ulkomaista mahtia etujensa ajamiseksi pakkokeinoin.[195]

Maalaisliitto ei ollut tilannearviossaan yksin. Myös Yrjö Ruutu oli päätynyt samanhenkisiin arvioihin kansalaissodan syistä ja niistä tehtävistä päätelmistä ehyemmän Suomen rakentamiseksi. Hänellä luokkaristiriitojen ulkopuolisena tai välittävänä voimana oli keskisääty, johon suurimmalta osin kuuluivat henkisen työn tekijät. Sen voima ei ollut lukumäärässä vaan henkisessä osaamisessa ja vahvuudessa. Maan jakautuminen kahteen vihamieliseen leiriin tarjosi kolmannelle, ulkopäin tulevalle voimalle erinomaisen tilaisuuden asioihin sekaantumiseen. Samoin se heikensi Suomen valtion toimintaa niin ulkopolitiikassa kuin sisäisessä kulttuurityössä.[196]

Hallitusmuototaistelu 1918–1919 erotti keskustan puolueita oikeistosta ja oli maareformien rinnalla nostamassa Maalaisliittoa suureksi 42 kansanedustajan puolueeksi vuoden 1919 eduskuntavaaleissa. Armahduspolitiikka ilmensi keskustalaista sovintopolitiikkaa ja piirsi rajaa oikeistoon. Tästä asiasta näkemykset tosin vaihtelivat Maalaisliiton sisällä, mutta linjan muotoilivat Santeri Alkio sekä puolueen vasemmistosiipi. 1920-luvun alun ratkaisuissa oli merkitystä myös halulla tukea SDP:tä vasemmiston sisäisessä kannatuskamppailussa.[197] SDP:n asema kansalaissodan jälkeisessä Suomessa kommunistien puristuksessa ja oikeistopelotteen ahdistamana ei ollut helppo. Eräs keskustalaisen sovintoideologian tavoitteista oli tukea kansanvaltaisen ja kansallismielisen vasemmiston vahvistumista, mutta samalla poliittisen keskustan piti ottaa huomioon oikeistolainen rajapintansa. Eduskuntavaalit 1922 olivatkin tärkeä luottamusmittari vuosien 1919–1922 aikana harjoitetulle politiikalle. Asetelma näkyi myös Paimiossa.

Vaikka Suomen Sosialistinen Työväenpuolue oli vielä 1922 eduskuntavaaleissa Paimion suurin puolue, Maalaisliittokin nousi merkittäväksi vaihtoehdoksi. Se oli vahva alku kehitykselle, joka johti puolueen vajaan kolmanneksen kannatuksella Paimion suurimmaksi 1929 eduskuntavaaleissa. Kansalaissodan jälkeen poliittisen keskustan johdolla toteutettu sovintopolitiikka oli vakauttanut oloja mutta heikentänyt Kansallisen Edistyspuolueen kannatusta. Sen sijaan Maalaisliitto oli vahvistunut ja vakiinnuttanut valtakunnallisesti keskustalais-oikeistolaisen kentän suurimman

Perttula_Sukselainen.indd 75 19.5.2010 14:27:43

puolueen asemansa. Vuoden 1922 eduskuntavaaleissa Kansallisen Kokoomuspuolueen äänimäärä antoi kuitenkin osviittaa orastavasta äärivaihtoehtojen kannatuksesta. Sen paikkaluku nousi 28 edustajasta 35:een. Samanaikaisesti Kansallinen Edistyspuolue menetti 11 paikkaa ja sai eduskuntaan vain 15 edustajaa. Maalaisliitto jatkoi kannatuksensa kasvattamista: sen edustajamäärä nousi 45:een.[198]

Maalaisliiton käytännön politiikan merkitystä ei Vieno Johanneksen elämäkerrassa voi ohittaa, vaikka Santeri Alkion ajatukset olivatkin hänen aatteellisessa kehityksessään päällimmäisinä. Puoluetyön aloittaminen ja puolueen vahvistuminen Varsinais-Suomessa johtivat oman lehden perustamiseen vuonna 1919. Uudessakaupungissa ilmestynyt *Vakka-Suomi* sai pian väistyä turkulaisen *Turunmaan* alettua ilmestyä säännöllisesti vuoden 1923 alusta[199]. Lehden ensimmäiset koenumerot olivat ilmestyneet syksyllä 1922, ja Vieno Johanneksesta tuli *Turunmaan* innokas lukija.[200] Ohjelmassaan lehti vetosi Lounais-Suomen maalaisväestön lujan yhteenliittymisen välttämättömyyteen, ”tapahtukoonpa se sitten valtiollisen tai talouspoliittisen järjestäytymisen merkeissä”. Varsinais-Suomen maalaisliittolaiset tarvitsivat omaa lehteä, koska kilpailevien puolueiden lehdissä ei sanomalle juuri tilaa saatu.[201]

Turunmaan tavoitteet kuvastavat varsinaissuomalaisen maalaisliittolaisuuden painotuksia: lehden tavoitteena oli kohdistaa huomio entistä enemmän elinkeinoelämään ja ammattipohjaiseen maaseutuun, kun puolue oli nyt valtakunnallinen. Puolueen ohjelma korosti nyt myös maalaisväestön järjestäytymistä, mitä V. J. Sukselainen myöhemmin yhteiskunnallisessa ja poliittisessa työssään toteutti. Jäljet johtavat ainakin osittain *Turunmaa*-lehteen, mutta ennen kaikkea Santeri Alkion ajatuksiin koko maalaisväestön kokoamiseksi[202]. Talouspoliittinen viittaus puolestaan kuvastaa kannatuskamppailua Kokoomuspuolueen kanssa. Vaikka Maalaisliitto ylitti vasemmalta entiset luokkarajat, se sai ison osan lisäkannatuksestaan ennen nuor- tai vanhasuomalaisia äänestäneiltä.

Kokoomuslainen *Uusi Aura* oli ennen 1922 eduskuntavaaleja herännyt huomaamaan Maalaisliiton uhan puolueensa kannatukselle. Lehti arvosteli voimakkaasti kansalaissodan jälkeisiä armahduksia ja Lex Kalliota. Erityisesti se kritisoi Maalaisliittoa omistusoikeuden kunnioittamisen puutteesta.[203] Poliittista tilannetta kuvaa hyvin lehden arvio Maalaisliitosta: ”Tulevaisuus on osoittava, mihin suuntaan kehitys tulee kulkemaan, yhäkö enemmän vasemmalle, yhäkö lähemmäksi äärimmäistä siipeä ja sosialidemokraatteja, vai onko kenties käänne tapahtuva, onko puolue tuleva valtiollisesti vakavammaksi ja onko se, joskin heikot merkit antavat aihetta toivoa, siirtyvä oikeammalle, lähemmäksi kansallista kokoomuspuoluetta.”[204]

Ideologisesti ja kannatuspohjaisesti lehti halusi osoittaa, miksi talonpoikaisväestön ei ole syytä liittyä Maalaisliittoon. Yksinkertaisesti arvioitiin tieteeseen vedoten, että sosialistisen ja kapitalistisen järjestelmän väliin ei voi tulla kolmatta tietä.[205] Epäselvyyttä aiheutti se, että ”Maalaisliitossa on mitä erilaisimpien aatesuuntien edustajia, karjalaisia pienviljelijöitä, itsenäistyneitä torppareja, länsisuomalaisia rusthollareja, ja onpa puolueeseen aivan viime aikoina yhtynyt myöskin jonkin verran niin sanottua

varsinaista sivistyneistöä".[206] *Uusi Aura* identifioi Varsinais-Suomen uutta maanomistajaluokkaa seuraavasti: "Itsenäisten pienviljelijäin luku on torpparivapautuksen johdosta lisääntynyt. Entiset maanvuokraajat ovat tulleet maanomistajiksi. Heille on tämän muutoksen mukana tullut omistamisen ilo, vastuuntunto leiviskänsä täyttämisestä ja harrastus taloutensa edulliseen hoitoon. He ovat astuneet tilallisten luokkaan. Uusi asema on synnyttänyt heissä tehtävistään tietoisen tilallisen tarpeet ja harrastukset."[207]

Edelliset *Uuden Auran* lainaukset kertovat hyvin, mitkä olivat politiikan senhetkiset ongelmat ja miten puolueiden odotettiin asennoituvan niihin. Maalaisliiton kannattajakunnan kirjavuus herätti hämmästystä. Poliittisen samastumisen piti tapahtua omistamisen ilona. Tällaista suppeaa puoluekatsantoa vastaan Santeri Alkio kamppaili. Hän halusi talonpoikaisuuteen laajempaa aatteellista katsantoa. Kirjassaan *Talonpoika ja Suomen vapaus* (1922) hän asettaa talonpojille velvoitteen harjoittaa voimaperäistä luokkataistelun sovituspolitiikkaa. Maalaisliito ei hänen mielestään saa tavoitella luokkavaltaa, koska talonpoikaisväestö on kansallisuuden ydinaines. Jos talonpojat käyvät luokkataisteluun hävittääkseen toiset luokat, silloin häviää kansallisuus: "Juuri siksi, että kansallinen elämä uudelleen pääsisi kukoistamaan, tulee talonpojan esiintyä sovittajana, samalla kuin hän hankkii itselleen menettämänsä vaikutusvallan ja selvittää sivistyksen kautta uuden aseman velvoitukset."[208]

Tasavalta oli 1920-luvun vanhetessa siirtymässä suurista yhteiskunnallisista uudistuksista ryhmien etuja vaalivaan politiikkaan. Santeri Alkion kannanotto talonpojan tehtävästä sovittelijana käy siltana kahden erilaisen Maalaisliiton välillä. Radikaalireformistinen Maalaisliitto alkoi muuttua myös ammatillisista ja tuotannollisista perusteista kannatustaan ammentavaksi suureksi hallituspuolueeksi. Näistä aatteellisista ja arkisista lähtökohdista muokkautui nuoren Vieno Johanneksen puoluekuva. Vastapainona ihanteelliselle puoluekuvalle käyvät *Uuden Auran* puoluearvioinnit ja -arvostelu, jotka kuvasivat poliittisten kilpailijoiden käsityksiä Maalaisliitosta. Maalaisliittoa ja maalaisliittolaisia yritettiin asemoida sosialisti-porvari -akselille työn ja pääoman ristiriitojen pyörteeseen, mutta sille akselille ei puoluetta eikä Vieno Johannesta voinut asettaa.

Äiti maa, isänmaa ja oma maa

Juuri itsenäistyneessä tasavallassa kansanvalta tarkoitti sekä valtiollisen vaikuttamisen että sosiaalisen nousun mahdollisuutta. Kansanvallan avulla kansalaiset saattoivat vaikuttaa valtioon, jonka yksi tehtävä oli parantaa kansakunnan vähäväkisten asemaa. Monet näistä köyhistä köyhimmistä asuivat maaseudulla, jossa omasta maasta oli vuosisatojen aikana tullut monen suomalaisen haaveilema tavoite. Itsenäisyyden alkuvuosina maasta tuli myös valtion tärkein yhteiskuntapolitiikan väline. Maayhteys oli Vieno Johanneksellekin tärkeä hänen nuoruutensa aatteellisessa kehityksessä.

Perttula_Sukselainen.indd 77 19.5.2010 14:27:43

V. J. Sukselainen nostaa muistikuvissaan maan ja sen omistamisen arvon perusteeksi kiinnittymiselleen Maalaisliittoon. Varmasti monet muutkin kokivat hänen laillaan maan merkitykseltään moniarvoisena. Maan jakamista koskeneet yhteiskunnalliset uudistukset ovat jälkeenpäin sävyttyneet tuotannollisiksi, vaikka niiden yhteiskuntapoliittiset tavoitteet olivat syntyjään paljon laajemmat. Oikeus maan saamiseen oli eräs oikeudenmukaisuuden mittareista. Maareformit olivat esimerkki politiikasta, jonka syntyjuuret olivat syvällä kansalaisten odotuksissa ja vaatimuksissa. Vähintään yhtä merkittäviä olivat poliittisten päättäjien oivaltamat yhteiskunnalliset ja valtiolliset perusteet. Tapahtuivat päätökset sitten ylhäältä ohjaten tai alhaalta paineistaen, olennaista oli kansan tahdon toteutuminen. Se loi repivästä kansalaissodasta toipuvassa Suomessa uskoa parlamentaariseen kansanvaltaan ja valtiolliseen järjestelmään.

Torpparivapautusta seuranneissa vaaleissa 1919 Maalaisliitto sai äänestäjiä niin oikealta kuin vasemmalta. Paimiossakin toteutui kansalaissodan luokkaparadoksi, jossa sota ainakin osaksi höllensi aikaisempaa luokkaäänestämistä[209]. Oma paradoksinsa on siinä, että maanomistajaksi pääseminen oli luokkataistelun tavoite ja lopputulos[210]. Se oli maaseudulla aatteellisesti suurempi paradoksi kuin sosialidemokraatteja aikaisemmin äänestäneen torpparin siirtyminen Maalaisliiton kannattajaksi.

Tässä yhteydessä voi kysyä, mihin luokkasidonnaisuus maaseudulla perustui. Pohjasiko se paikalliseen ja sosiaaliseen luokkayhteisöllisyyteen sekä yhteenkuuluvuuteen vai ylikansalliseen ja sosialistiseen luokkatietoisuuteen sekä yhteenkuuluvuuteen? Kun maaton ja isätön Vieno Johannes tuntee kuuluvansa Maalaisliittoon, ei kysymys puoluekannatuksen perusteista yleisellä tasolla ole yhdentekevä. Paikallisuuden ja ennen kaikkea paikallisen sosiaalisen yhteenkuuluvuuden merkitys voi olla yksi Vieno Johanneksen Maalaisliittoon kiinnittäjistä. Hänen laillaan monella muulla puolueen omakseen kokeneella voi olla sama perustelu tiedostaen tai tiedostamatta. Paikallinen yhteisöllisyys täydentyi vaivattomasti kansallisella tietoisuudella. Tämä saattoi kyseenalaistaa ja syrjäyttää aiemman paikallisen ja sosiaalisen luokkayhteisöllisyyden, johon istutettu poliittinen luokkatietoisuus oli yhdistetty kattavampaan kansainväliseen ja yhteiskunnalliseen sosialismin aatteeseen.

Kamppailua käytiin siitä, tapahtuuko poliittinen samastuminen enemmän alueen vai ammatin, elämäntavan vai elinkeinon perustalta.[211] Jorma Kalela kirjoittaa: ”Uusien itsenäisten pienviljelijöiden suhde työhön välittyi ennen muuta työn tuotteen ja markkinoiden kautta. Sivuansioiden välttämättömyydestä huolimatta palkkasuhteen vaikutus heidän yhteiskunnalliseen tietoisuuteensa jäi toissijaiseksi.”[212] Olivatko kansallinen yhteishyvän tavoite ja toimintatapa riittävän uskottavia kilpaillakseen menestyksellisesti luokkataistelupohjaisen politiikan kanssa? Vastausta ei ensisijaisesti pidä hakea suurista ismeistä vaan uusien talollisten omista tunnoista ja paikallisesta yhteenkuuluvuudesta.[213] Omistaminen ja sitoutuminen johonkin paikkaan olivat yhtäkkiä mahdollisia myös vähäväkisille. Oma asunto tai talolliseksi muuttuminen antoivat itsenäisyyttä ja turvallisuutta. Henkinen merkitys lienee ollut joissakin

tapauksissa merkittävämpi kuin taloudellinen: talollista ja tilallista arvostettiin ja pienikin maatila nosti omanarvontuntoa.[214]

Ellei V. J. Sukselaista vuosina 1906–1945 koskevassa tutkimuksessa avata käsitettä ”maa”, hänen yhteiskunnallista näkemystään on hankala kuvata, niin moniarvoinen maa on hänen ajattelussaan. Maalla on suuri merkitys maahenkisessä alkiolaisessa ajattelussa mutta myös suomalaisessa mentaliteetissa. Sen mentaalinen yhteys avautuu yhdeltä syrjältään, kun tietää talonpojan alun perin merkinneen muun muassa kiinteästi asuvaa miestä. Käsitteellä talonpoika on ollut monta sisältöä riippuen ajankohdasta ja yhteiskunnallisesta kehitysvaiheesta. ”Oma tupa, oma lupa” oli ollut pitkään ja oli 1920-luvun alussa tavoiteltava elämän- ja asumisen tapa. Maan omistaminen antoi siihen mahdollisuuden ja oli itse asiassa välttämättömyys. Suomen maareformien tausta-ajattelu ja pyrkimykset laventuvat, kun ymmärtää, miksi niitä kutsuttiin sosiaalireformeiksi. On aivan eri asia tarkastella maareformeja ja asutuspolitiikkaa laaja-alaisena yhteiskunnallisena ja sosiaalisena uudistuksena kuin tuotannollisena hankkeena. Tavoitteet ja onnistumisen mittarit muuttuvat. Kysymys oli köyhän valtion yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikasta, elämän edellytysten ja mahdollisuuksien luomisesta kansalaisille.

Maan omistaminen – pienikin tölli omalla maalla – antoi perusturvan, mutta usein myös ”kansalaisuuden”. Maan omistaminen teki itselliseksi ja osalliseksi. Suomessa kunnallinen äänioikeuskin oli pitkään sidottu maanomistukseen ja veronmaksukykyyn. Vasta 1918 ulotettiin yleinen ja yhtäläinen äänioikeus kunnallisvaaleihin. Maapalsta merkitsi mahdollisuutta elämän perustarpeiden turvaamiseen, ravinnon ja lämmön hankkimiseen. Nälkä oli kutsumaton vieras monissa kodeissa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, onhan sitä pidetty yhtenä kansalaissodankin kirvoittajista. Suomessa horjutti vielä halla enemmän kansan perusturvallisuutta kuin kansainvälisen talouden suhdanneheilahtelut. Hallan haasteessa piti niin perhekunnan kuin kansakunnankin turvata taloutensa. Ei Suomi kuitenkaan ollut umpiossa kansainvälisen talouden ulkopuolella, sillä metsäteollisuuden myötä ulkomaankauppa oli kasvanut. Kansainvälisen talouden heilahtelut näkyivät Suomessa, mutta suurin osa kansaa eli edelleen omavaraistaloudessa.

Maata omistamattomasta maan omistajaksi siirtymiselle on yleensä annettu iso merkitys luokkajakojen muuttajana. Maaomaisuudella oli merkitystä luokkarajojen muokkautumisessa, mutta ei sosialistista kapitalistia sen takia tullut, että hän sai muutaman hehtaarin metsätilkulla höystettyä soista ja kivistä maata. Työn ja pääoman ristiriita ei kaikkialla Suomessa ollut yhteiskunnallisen totuuden ilmentäjä, vaikka saattoi ollakin yhteiskunnallisen ja poliittisen tietoisuuden synnyttäjä. Uudenlainen itsellisyys ja itsenäisyys antoivat entiselle torpparille tai maattomalle perusteet kyseenalaistaa aikaisempi poliittinen samastuminen ja yhteenkuuluvuus.[215] Samalla uudet tilalliset löysivät paikallisten työväenyhdistysten rinnalle omikseen muitakin yhteisöjä, joissa kunnioitettiin heidän omaehtoista ihmisyyttään ja yhteenkuuluvuuttaan.[216]

Perttula_Sukselainen.indd 79 19.5.2010 14:27:43

Suomessa maasta tuli henkisten ja taloudellisten arvojen runsauden ja valtiovarojen niukkuuden vuoksi yhteiskuntapolitiikan tärkein väline useiden vuosikymmenten ajaksi. Sen alkiolaiset perusteet häivyttyivät ajan kuluessa, kun maahenkinen talonpoika alkoi kansallisessa roolissaan kaventua ja päätyi lopulta kansantalouden osajaossa tehotaloudelliseksi maataloustuottajaksi. Arvona vaalittu elämäntapa, siihen kuuluneet itsellisyys ja yhteisöllisyys jäivät taustalle. V. J. Sukselaisen mielestä eivät vuosisadan alun alkiolaiset maayhteyden perusteet kadonneet. Ne pohjustivat hänen arvojaan ja valintojaan myöhemmin niin yhteiskunta- kuin asutus- ja asuntopolitiikassakin. Vieno Johanneksen haave maan omistamisesta oli jo alkuvaiheissaan ammatillista ja tuotannollista ajattelua laajempi. Kruuvaisten Hakalasta välittyneen talonpoikaisen elämäntavan voi uskoa olleen tavoiteltava malli. Maahan piti tarttua sieluin, kourin ja ajatuksin.

Maareformeista ei itsenäistyneessä Suomessa tullut vahingossa tai väkipakolla yhteiskuntapolitiikan keskeistä työvälinettä. Eri vaiheissa tehdyillä uudistuksilla oli vahvat sidokset 1) suomalaiseen mentaliteettiin, 2) maahenkiseen aatteeseen 3) yhteiskunnalliseen eheytykseen, 4) kansantalouden pääomien määrään sekä 5) sosiaali- ja talouspolitiikan yhteensovittamiseen. Talonpojilla oli tehtävänsä kansakunnan historiassa, kansalaissodan ratkaisuissa ja kansanvallan vakauttajina. Santeri Alkion ajattelussa nämä tehtävät niveltyivät ajallisesti ja sisällöllisesti yhteen ilman suurempia ristiriitoja: äiti maa ja isänmaa kulkivat käsi kädessä.

Käsite maa olisi suomalaisessa mentaliteettihistoriassa oman tutkimuksensa arvoinen. V. J. Sukselaisen aatteellista ja yhteiskunnallista näkemystä luodattaessa sen merkitys tulee jatkuvasti esille alkiolaisen ja maalaisliittolaisen ajattelun taustavoimana, puolueen aatetta vahvistavana hengenpitimenä. Käsitteet maailma, äiti maa, isänmaa, maa (valtio), maakunta, maaseutu, maatila ja maapalsta kuvaavat sanan moninaista sisältöä sekä arvoa suomen kielessä ja mielessä. Alkiolaiseen maahenkeen liitettynä sanan merkitys laajenee entisestään. Itse asiassa monissa yhteyksissä nykyisin puhuttaisiin sanan maa sijasta luonnosta ja luontoyhteydestä.

Anu Korhonen määrittelee mentaliteetti-käsitteen ajallista kestoa artikkelissaan *Mentaliteetti ja kulttuurihistoria*. Mentaliteetin muutosta on pidetty hyvin hitaana prosessina: ”Toisin kuin selkeästi muotoillut aatevirtaukset ja ideologia mentaliteetti sisältää syvälle juurtuneita käsityksiä, joita yksilöt eivät aseta kyseenalaisiksi, ja totunnaisia havaitsemis- ja mieltämistapoja, joita he eivät edes huomaa kantavansa. Mentaliteettien historia on nähty inhimillisen kokemusmaailman kaikkein muutosvastaisimpana osana.”[217] Yksi määritelmä nostaa mentaliteetin esille ”luokkarajat ylittävänä konsensuksena”, kiistämättä kuitenkaan luokkamentaliteettien olemassaoloa. Mentaliteeteista on sanottu, että ne ”voivat myös olla perustavia ja itsestään selviä perspektiivejä ja lähtökohtia, jotka juuri reflektoimattoman ja perustavan luonteensa takia saavat sosiaalisessa tietoisuudessa toisen aseman kuin tavalliset aatteet ja aatejärjestelmät”.[218]

Tämän tutkimuksen yhteydessä nousevat esille maaseutumaiset mentaliteetit, esimerkiksi talonpoikaisuus erilaisine merkityksineen. Suomalaisten suhde maahan

ja maahenki ovat tärkeä osa suomalais-kansallista omaleimaisuutta. Ne ovat sekä mentaliteetti- että aatehistoriallisia selittäjiä tutkimusongelmasta riippuen. Maayhteydellä ja -politiikalla oli yhteiskunnallisesti suuri merkitys Vieno Johanneksen ja V. J. Sukselaisen aatteellisen ja poliittisen vaikuttamisen vuosikymmeninä.

”Renkipojankin tie voi päättyä onnellisesti, mutta se on pitkä”

Maalaisliiton vaalima kansanvallan ja kansan sosiaalisen nousun yhteys toteutui myös Vieno Johanneksen elämässä. Kesällä 1919 hän keskusteli sokerijuurikkaita harventaessaan muutamaa vuotta itseään vanhemman Tuomo Tuomolan kanssa. Tämä kertoi uuden tasavaltalaisen hallitusmuodon merkitsevän, että ”nyt voi kenestä tahansa Suomen miehestä tulla tasavallan presidentti, vaikka sinusta”. Hetken mietittyään poika oli jatkanut: ”Kyllä sinun tietysti jotakin koulua pitäisi ensin käydä.”[219] Tämä keskustelu muutti maanviljelijän urasta haaveilleen Vieno Johanneksen suunnitelmia. Vaikka presidenttiys ei siinä vaiheessa kiinnostanut, alkoi mieltä hiertää oppikouluun pyrkiminen. Hän kuuli, että ikä olisi juuri sopiva ja kaksi luokkaa kansakouluakin riittävästi.[220]

Aikaisin laskemaan ja lukemaan oppineelle pojalle yksiopettajainen kansakoulu oli antanut hyvät lähtökohdat lyseoon pyrkimiselle. Oppitunneilla oli jäänyt aikaa kuunnella yläluokkalaisten opetusta. Kahdessa vuodessa oli näin saatu riittävän hyvät pohjatiedot. Päästötodistuksessa oli huolellisuus ja tarkkaavaisuus sekä käytös 10; laskento, äidinkielen lukeminen ja maantieto 9; uskonto, äidinkielen kirjoitus, voimistelu ja käsityö 8; piirtäminen 7.[221]

Sokerijuurikaspellolla käyty keskustelu johti Vieno Johanneksen kärttämään äidiltään lupaa pyrkiä Turun suomalaiseen reaalilyseoon. Keskustelut eivät menneet hukkaan, ja he matkasivat yhdessä elokuussa Turkuun pääsykokeisiin. Äidin päätös oli syntynyt tarkkaan harkiten, sillä yksinhuoltajan piti arvioida taloudelliset edellytykset poikansa kouluttamiseksi. Muistelmissaan V. J. Sukselainen kertoo: ”Äiti tietysti tarkasteli asiaa toiselta näkökannalta, mietti sitä, miten jaksaisi minua kouluttaa. Yhteistä meille oli tietoisuus niistä vähäisistä mahdollisuuksista, joita minulla kotikylässä olisi elämän alkuun pääsemiseen. Renkipojankin tie voi päättyä onnellisesti, mutta se on pitkä. Lopulta tulimme yksimielisiksi siitä, että koska me omin toimin olemme eläneet täällä, niin kai me elämme Turussakin, jos sinne muutamme. – – Sain luvan yrittää. Otin selvää mitä papereita tarvitaan. Seurasin tarkkaan sanomalehtiä nähdäkseni, milloin syyskauden alussa pidettävä pääsytutkinto oli. Jännittävin oli kävelymatka pappilaan pyytämään kirkkoherralta papintodistusta. Kirkkoherra Leivo oli kovin ystävällinen ja tuntui kuin olisi minut muistanut. Olinhan kolmilla lukusilla saanut häneltä ’tunnustukseksi’ kirjan, viimeisellä kerralla kaksi.”[222]

Perttula_Sukselainen.indd 81 19.5.2010 14:27:43

Vieno Johannes pääsi Turun Suomalaiseen Reaalilyseoon ja kuului siihen ikäluokkansa kymmenekseen, joka sai käydä oppikoulua[223]. Itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä oppikoulu oli yleensä kaupunkilaisten ja ylempien yhteiskuntakerrosten koulu[224]. Hän jännitti koulun aloittamista ja pelkäsi ”sosiaalisen alamittaisuutensa” vastaan tulemista. Ilmoittautuessa luokan esimies Kaarlo Adrian Pulkkinen kysyikin isän nimeä. Kun seurauksena oli hiljaisuus, hän kysyi: ”Oletko sinä sellainen, jolla ei ole?” ”Olen”, kuului vastaus. Kirjatuksi tuli äidin nimi, ja muut ilmoittautumiseen kuuluvat asiat etenivät sen jälkeen joutuisasti. Perheen taloudellista taakkaa helpotti Vieno Johanneksen pääsy vapaaoppilaaksi.[225]

Muutto Turkuun tapahtui välittömästi koulun alkaessa. Syksyn ensimmäiset kuukaudet Vieno Johannes nukkui tilapäisvuoteessa talonmies Niemen perheen yhden huoneen asunnossa. Marraskuussa asuntoasiaan tuli apua isän veljeltä Kustaa Peltolalta, jolla oli hallinnassaan useita kaupunkikiinteistöjä. Äiti ja poika saivat käyttöönsä huoneen sillä ehdolla, että tarpeen vaatiessa he olivat valmiit muuttamaan toiseen huoneistoon. Kustaa Peltolalle järjestely sopi hyvin, koska Turun asuntopulan takia ei huoneistoissa olisi saanut olla tyhjiä huoneita.[226] Vuodet 1919–1923 Vieno Johannes asui äitinsä kanssa loma-aikoja lukuun ottamatta Turussa. Sinä aikana ehti tulla seitsemän muuttoa.[227] Muuttoja laskematta eivät Amanda Vilhelmiinan ja Vieno Johanneksen asunto-olosuhteet poikenneet yleisestä asumistasosta.[228]

Turun puutorin läheisyydessä sijainnut asunto oli Vieno Johannekselle erityisen mieluisa: ”Sukselan kulmallahan eli vanha käsityöperinne. Puusepäntaito kulki perintönä ja melkein joka torpassa, jossa työkykyinen mies oli, oli tuvassa reki tekeillä niin pian kuin syksyiset ulkotyöt oli tehty. – – Oli aina mukavaa markkinapäivinä mennä puutorille katsomaan keitä oman kylän miehiä siellä oli rekeä myymässä.”[229]

Lyseovuodet 1919–1924 veivät Vieno Johanneksen toisenlaiseen asuin- ja elinympäristöön, mihin hän oli Sukselan kylässä tottunut. Asuinpaikan muutto Turkuun oli iso muutos. Kouluvuodet olivat myös kasvua lapsuudesta nuoruuteen ja aatteelliseen heräämiseen. Köyhissä oloissa elänyt lapsi oli ennen Turun vuosia ehtinyt saada käsityksen arjesta, eikä elämä kaupungissa arkea helpottanut. Ehkä se toi vertailtavuutta maaseudun ja kaupungin elämänpiirille. Aika Turussa antoi näkökulmaa Sukselan kylän, sen ilmapiirin sekä asukkaiden arviointiin ja arvostukseen. Yhteys kylään säilyi noinakin vuosina tiiviinä, koska loma-ajat kuluivat tutussa kyläympäristössä. Kun 12-vuotias poika huolehtii papintodistuksesta alkaen tarvittavat tiedot ja paperit kuntoon päästäkseen pyrkimään lyseoon, kuva aloitekykyisestä ja määrätietoisesta nuorukaisesta vahvistuu.

Vieno Johanneksen lukuinnostus ei kadonnut Turkuun muutettua. Kirjastot mahdollistivat vetäytymisen arjesta, mielikuvituksen lennon ja korkealle asetetut tavoitteet. Muistelmissaan hän kirjoittaa: ”Keskiluokilla havahduin huomaamaan, etten suinkaan ole ensimmäinen enkä viimeinenkään vaatimattomista oloista opin tielle lähtenyt poika. Saman avuttomuuden kanssa ovat varmaan edellistenkin sukupolvien koulupojat kamppailleet. Huomasin monien näistä muistelmakirjois-

saan maininneen. Tästä kirjallisuuden lajista tuli mielilukemistani. Sain tietoa, jota ilman siirtyminen yhteiskunnallisesta kerrostumasta toiseen olisi ollut paljon vaikeampaa."[230]

Vieno Johannes imi vaikutteita lukemastaan ja oppimastaan. Hän tahtoi käydä koulua, ja onni oli, että äiti halusi antaa tähän mahdollisuuden. 1920-luvun alussa köyhällä yksihuoltajalla oli paljon sekä henkisiä että taloudellisia haasteita voitettavana lapsensa kouluttamisessa. Lähtö Paimiosta Turkuun lyseoon oli kauaskantoinen ratkaisu, ehkä merkittävin Vieno Johanneksen elämässä. Se oli hyvästijättö sille säädylle ja työuralle, joka hänellä edessään muuten olisi ollut. Tämän äiti ja poika tiedostivat.[231] Oikeus käydä koulua merkitsi Vieno Johannekselle sekä vapautta että velvollisuutta. Mahdollisuus opetukseen ja elämän hallintaan ottamiseen merkitsi vapautta. Velvollisuutta ruokkivaan asenteeseen vaikuttivat äidin "uhrautuminen" ja köyhyys. Tilaisuutta ei saanut hukata, koska uhraukset olisivat menneet hukkaan. Asetelmat vapauden ja vastuun tasapainosta sekä sen synnyttämistä velvollisuuksista toistuivat jatkossakin hänen henkilökohtaisessa elämässään ja yhteiskunnallisessa toiminnassaan.

Myöhemmin kouluvuosina Vieno Johanneksen ajatteluun tulivat mukaan henkisen kasvun kansallisfilosofiset velvoitteet; velvollisuus kasvattaa itseään omana tarkoituksenaan ja kansakunnan osana. Näkökulma "yksilö osana yhteisöä" läpäisi hänen lukemaansa kirjallisuutta, ajan henkeä ja alkiolaista aatetta. Vieno Johannes vaati itseltään paljon omana itsenään mutta myös toiminnassaan omissa yhteisöissään. Tämä vaatimus viitoitti hänen ajatuksiaan kansanvallasta ja asetti velvollisuuksia kansanvallan käyttäjille.

Lyseon aloittaessaan Vieno Johannes oli asettanut tavoitteekseen valtiomiehen uran.[232] Sana valtiomies ei tuolloin hänelle merkinnyt aivan samaa kuin myöhempinä vuosikymmeninä, kun tieto ja kokemus karttuivat. Sen sijaan se ilmaisee hänen jo nuorena haaveilleen urasta yhteiskunnan ja valtion palveluksessa. Tasavalta saattoi mahdollistaa köyhälle maalaispojallekin nousun valtiomieheksi, mutta ennen tavoitteen saavuttamista oli pitänyt kasvaa myös kansalaisena. Kasvu itsekeskeisestä yksilöstä yhteisönsä arvostamaksi vaikuttajaksi oli alkiolaista sivistysajattelua ja kansallishenkisistä kirjoista ammennettua itsekasvatusoppia.

Kansanvalta ei ollut vain kansan vallan käyttöä vaan se velvoitti kasvamaan kansalaisena ja kansakuntana – ja lunastamaan paikan historiassa kansalaisena ja kansakuntana. Pätevöityminen kansansa edustajaksi ja valistajaksi – valtiomieheksi – oli Vieno Johannekselle elämänmittainen tehtävä. Valtiomiehen ymmärryksen ja aseman saavuttaminen olisi merkki onnistuneesta itsekasvatuksesta. Se olisi myös todiste kansakunnan tunnustuksen saamisesta. Kansakunnan vahvuutena oli valtiotaito, jonka voimalla se ansaitsisi paikkansa kansakuntien joukossa. Myöhempinä vuosikymmeninä hän joutui pohtimaan kansanliikkeen tehtävää tässä kehikossa. Kansasta kohoava kansanliike oli osa kansakunnan kasvua tietoisuuteen itsestään ja kansallisesta tehtävästään. Kansanliike pätevöitti henkilöt ja liikkeen yhteiskunnal-

Perttula_Sukselainen.indd 83 19.5.2010 14:27:43

lisiin ja valtiollisiin tehtäviin. Kansanvalta oli edustuksellisuudessaan arvo sinänsä, mutta myös väline yhteiskunnallisten uudistusten ymmärtämisessä ja toteuttamisessa. Se oli osa kansallista ja historiallista kehitysvälttämättömyyttä.

”Liity suojeluskuntaan – turvaat rauhaa”

Suojeluskunta kuului Vieno Johanneksen nuoruuteen ja sopi hyvin maalaisliittolaiseen ajatteluun. Hänen jäsenyytensä perustelut tukeutuivat keväällä 1923 valittuun suojeluskunnan viisivuotisjuhlien iskulauseeseen ”Liity suojeluskuntaan – turvaat rauhaa”.[233] Aatteellisesti ja mentaliteetiltaan vapaaehtoisen maanpuolustuksen idea sointui erinomaisesti talonpoikien kansanliikkeeseen ja kansalliseen henkeen. Suojeluskunnat kertoivat talonpoikaisarmeijan noususta ja ratkaisevasta merkityksestä kansalaissodassa, ja tarinalle oli omin käsin muovattavissa jatko.

Suojeluskunnat muodostivat valkoisen talonpoikaisarmeijan rungon. Niihin liittyi niin aatteellisia kuin arkisiakin jännitteitä[234]. Ne olivat monella paikkakunnalla hoitaneet kansalaissodan jälkiselvittelyt – vangitsemiset, kuulustelut ja teloitukset. Itsenäisyyden alkuvaiheessa oli ollut aiheellista epäillä järjestön lojaaliutta valtiojohtoa kohtaan, mutta suojeluskuntaselkkauksessa 1921 valtiojohto otti yliotteen järjestöstä. Tasavallan presidentti K. J. Ståhlberg nimitti suojeluskuntain ylipäälliköksi Lauri Malmbergin ja ohitti näin edustajakokouksen kaavaileman suojeluskuntain kunniapäällikkö C. G. E. Mannerheimin. Nimityksellä estettiin suojeluskuntaliikkeen politisoituminen ja etääntyminen valtiovallasta. Kova valkoinen väri alkoi haalentua. Lientymistä vahvistivat myös poliittisen keskustan sovintopolitiikka sekä yhteiskunnalliset uudistukset.[235]

Vasemmisto oli kansalaissodan ajoista lähtien arvostellut suojeluskuntia. Arvostelijoiden tavoitteena oli leimata suojeluskunnat oikeistolaisiksi ja jakaa porvarillista kenttää. Vasemmisto moitti suojeluskuntia siitä, että ne vähensivät työväestön puolustustahtoa. Toisin sanoen reservin arvo olisi heikko, jos suojeluskuntien voima ei kriisin sattuessa yksin riittäisi vaan tarvittaisiin kansakunnan kaikki voimavarat.[236] Monarkismi ja fasismi suojeluskunnan yhteydessä mainittuina aiheuttivat 1920-luvun alussa puistatusta myös keskustalaisissa ja porvarillisissa puolueissa. Käsite fasismi toistui usein seuraavien vuosikymmenien aikana eri tilanteissa.[237]

Fasistit marssivat Roomaan syksyllä 1922 ja kaappasivat vallan itselleen. Sen marssin seurauksena suuntaus vyöryi suomalaiseen keskusteluun enemmän mielikuvana kuin aatteena. Osoituksena siitä taistelusta, jota maassa käytiin valtiollisen järjestelmän uskottavuudesta, oli syksyllä 1922 eduskunnassa käyty keskustelu fasismista Suomessa ja suojeluskunnissa. Kokoomuksen kansanedustaja Oskari Heikinheimo tunnusti ”mielihyvällä ja ylpeydellä” suojeluskuntajärjestön ja Italian fasistien olevan aatetovereita. Tilanteen niin vaatiessa ”vapaaehtoinen kansalaistoiminta ryhtyy toisenlaisiin kuin parlamentaarisiin toimenpiteisiin”, hän varoitteli.[238]

Oskari Heikinheimo sai todeta olevansa ajatuksineen hyvin yksin, esimerkiksi suojeluskuntien ylipäällikkö Lauri Malmbergin mielestä suojeluskuntia ja Italian fasisteja yhdisti vain lähtökohtatilanne.[239] Kaikesta huolimatta suojeluskunnat pysyivät kansalaissodan jälkeen pitkään yhtenä yhteiskuntaa kahtia jakaneista symboleista. Keskustalaiset ja porvarilliset puolueet tukivat suojeluskuntia, vaikka niiden käsitykset suojeluskuntien tehtävistä poikkesivat toisistaan. Monien mielestä Suomeen kohdistui kaksi uhkaa, toinen rajan takaa ja toinen rajan sisäpuolelta. Sisäisen järjestyksen takaamisen ensisijaisuus alkoi väistyä vuoden 1922 aikana valtion tehtävien vakiintuessa. Suojeluskuntien käyttö järjestyksen ylläpitämisessä, itärajan vartioinnissa, tulliviranomaisten avustamisessa sekä voimistelun ja urheilun edistämisessä jäi vähemmälle. ”Valkoisen Suomen” vartiointi jäi selvästi sotilaallisen tehtävän varjoon – taka-alalle, vaikka sitä ei kokonaan unohdettukaan.[240]

Vieno Johannes liittyi Turun suojeluskuntaan heti, kun hänen ikänsä salli. Käytännössä suojeluskuntaan sai liittyä sen vuoden alussa, jolloin täytti 17 vuotta.[241] Näin hän teki ja oli mukana vuodesta 1923 lähtien suojeluskunnan harjoituksissa[242]. Suojeluskunta ja puolustuspolitiikka pysyivätkin noista vuosista lähtien hänen harrastuksenaan[243]. Suojeluskunnan jäsenyys oli puolustushenkiselle nuorukaiselle luonteva valinta; varsinkin maaseudulla suojeluskuntiin useimmiten liityttiin isänmaanrakkauden eikä luokka- tai puoluepoliittisten syiden vuoksi.[244]

Ensimmäiset kokemukset suojeluskunnasta 1918 eivät pikkupojalle olleet kovinkaan yleviä. Muistelmissaan V. J. Sukselainen kirjoittaa, miten pikkupojat mielellään seurasivat aikuisten miesten äkseerausta osuuskaupan edustalla. Tottumattomia olivat sekä johtajat että johdettavat. Oikeaa ja vasenta ei vielä vaistonvaraisesti tajuttu, koska kukaan ei ollut aikaisemmin ollut armeijassa. ”Käännös Lekkoon päin” saattoi olla komento, kun käskijä ei kiireessään osannut ratkaista, olisiko pitänyt komentaa oikeaan vai vasempaan.[245]

Muutaman vuoden kuluttua seisoi Vieno Johannes samassa rivissä, mutta toiminta oli muuta kuin suljetun järjestyksen harjoittelua: ”Kun ennen Turusta muuttamista olin liittynyt suojeluskuntaan ja muuttaessani siirtynyt Paimion suojeluskuntaan, tarjosivat suojeluskunnan harjoitukset ulkoilmassa liikkumista, joka kirjan vieressä istujalle oli sekä hyödyllistä että miellyttävää vaihtelua.” Mainittavin urheilusaavutus oli pisteen tuominen omalle suojeluskunnalle, kun 3 000 metrin juoksussa alittui asetettu määräaika. Muistelmissaan V. J. Sukselainen arvioi: ”Ilmeisesti saavutin samalla varmuuden siitä, että vaikka juokseminen ja muu liikunta oli tupatyöläiselle hyvä asia, kilpaurheilu ei paljon menetä, vaikka karsinkin sen harrastuksistani ja liikun vain omaksi ilokseni.”[246]

Nuoren miehen ajatukset paikallisesta suojeluskunnasta vastaavat Risto Alapuron antamaa kuvaa suojeluskunnista 1920-luvun uuden sukupolven liikkeenä. Hän kuvaa liikettä artikkelissaan *Suojeluskunta paikallisyhteisössä*: ”Tulevan lupaus sisältyi lujuuteen, terveyteen, realismiin, sotilaallisuuteen, urheilullisuuteen, itseluottamukseen. Juuri tätä edusti suojeluskunta, eikä siksi ole ihme, että se ve-

Perttula_Sukselainen.indd 85 19.5.2010 14:27:43

ti puoleensa monilukuisen joukon nuoria niin sivistyneistön kuin talollistenkin piiristä."[247]

Kuuluminen suojeluskuntaan tarjosi nuorelle miehelle mahdollisuuden solmia tuttavuuksia ikäistensä kanssa kotipitäjässä "ajankohdalle niin merkityksellisen maanpuolustuksen merkeissä ja hankkia myös varttuneemman väen keskuudessa suhteita", joista Vieno Johannekselle aikanaan oli monenlaista hyötyä.[248] Suojeluskunta edusti hänelle sekä aatteellista että sosiaalista yhteenkuuluvuutta; hänen ajattelussaan sillä oli myös välineellinen arvo yhteiskunnallisen kasvatuksen ja maanpuolustushengen vahvistajana.[249]

Vieno Johanneksen mielestä Maalaisliitto ja suojeluskunnat nousivat kansasta, nimenomaan luokkarajat ylittävästä paikallisesta yhteisöllisyydestä. Hän kirjoitti suojeluskunnasta pitkän artikkelin kesällä 1926, ja vaikka kirjoitus oli tehty muutamaa vuotta suojeluskuntaan liittymisen jälkeen, se luultavasti vastaa myös vuoden 1923 tuntoja. *Turunmaan* artikkelissa *Suojeluskuntapiirin juhlapäivänä* ilmenevät hyvin suojeluskuntatyön lähtökohdat. Yksi kirjoituksen taustasyistä on voinut olla myös huoli suojeluskuntien yleisestä arvostuksesta, sillä niiden jäsenmäärä oli vuosikymmenen alusta laskenut ja oli alimmillaan 1927. Kirjoitus esittelee myös Vieno Johanneksen ajattelun yhtymäkohtia Maalaisliittoon ja sen ajamiin yhteiskunnallisiin uudistuksiin.[250]

Ajan hengen mukaisesti Vieno Johannes lähtee liikkeelle historiallisesta ja pitkäaikaisesta epäilyksestä Venäjään ja venäläisiin: "Kun sitten ryssästä tuli maamme vakinainen valtias, piti talonpoika häntä jatkuvasti vihollisenaan. Hänen sydämessään paloi salainen tuli, halu kerran kostaa kärsimänsä kolhut ja ajaa ryssät pois maasta. Sekin aika tuli, ja liittyen yhteen suojeluskunniksi karkottivat talonpojat vainolaisen. Maa oli vapaa."[251]

Eräs Vieno Johanneksen ajatuksellinen yhteys Santeri Alkioon löytyy käsityksestä vasemmistolaisesta syyntakeettomasta ja harhautetusta joukkosielusta.[252] Santeri Alkio kirjoittaa 1922, että venäläisten ja vallankumouksellisten vaikutus sai "sosialistisen agitation ja unikuvien myrkyttämän työväestön tarttumaan aseisiin venäläisen armeijan apuna taistellakseen Suomen sortajien puolesta".[253] Vieno Johannes puolestaan kirjoittaa: "Taistelussa vainolaista vastaan ei koko kansa kuitenkaan yksimielisesti asettunut talonpoikain rinnalle. Yhteiskunnassa oli tyytymättömiä aineksia. 'Raatajat rahanalaiset', joilla ei ollut kotia eikä kontua, alistuivat kuuntelemaan suulaiden agitaattorien palopuheita ja uskomaan niihin onnen kultapäiviin, joita nämä heille lupailivat, jos heidän neuvojaan noudattaisivat. Monikin kai toivoi tulevien mullistusten vielä tekevän hänet oman pellon herraksi, koska kerrotaan muonamiesten moniaalla ryhtyneen jakamaan talon maita keskenään."

Kirjasessa *Talonpoika ja Suomen vapaus* Santeri Alkio esittää arvion vapaussodasta: "Taistelu, johon Suomessa nyt käytiin, suoritettiin kaikista vastaväitteistä huolimatta, suurin piirtein katsoen suomalaisten talonpoikien ja ryssien kesken."[254] Agitaattoreilla ja työväen johtajilla oli siis vastuu yhteistyöstä venäläisten kanssa,

ja talonpoikien tehtäväksi kansalaissodassa tuli isänmaan pelastaminen. Vieno Johannes arvioi: ”Näin sattui, että työmiehet palkattujen agitaattorien kehotuksesta lähtivät liittoon periviholliseemme, ryssän kanssa ja päästivät idän raakalaiset yhdessä omien huligaaniainestemme kanssa maata raiskaamaan. Syntyi kansalaissota. Talonpojat nousivat kotikontujensa rauhaa puoltamaan ja sota päättyi suojeluskuntain, talonpoikaisarmeijan voittoon.”

Santeri Alkio halusi heti sodan jälkeen ymmärtää hävinnyttä puolta ja poistaa epäkohtia: ”Näillä langenneillakin on oikeus saada nyt yhteiskunnalta se hoiva ja kasvatus, jota vaille he ennen kapinaa jäivät. Yhteiskunnan etu ehdottomasti vaatii enempi heidän kasvattamistaan kuin rankaisemistaan.”[255] Vieno Johannes kiisti jyrkästi, että suojeluskunta olisi ”porvarillinen luottolaitos” ja syntynyt porvarien luokkapyyteitä turvaamaan. Hän heittää taakan monarkisteille ja korostaa talonpoikien oman puolueen merkitystä sovun rakentamisessa: ”Tosin saattoi vapaussodan jälkeen monesta saksalaisten vaikutuksen alaisesta monarkististamme havaita työväelle vähemmän miellyttäviä piirteitä ja surkuteltavaa lyhytnäköisyyttä, mutta se ei tosiaan ollut suojeluskuntien ydinjoukon talonpoikien kanta. Syntyihän talonpoikien oma puolue alusta alkaen toimimaan johdonmukaisen kansanvaltaisen ohjelman merkeissä ja poistamaan niitä epäkohtia, jotka olivat olleet maaseutuväestön kapinaan nousun vaikutteina.”[256]

Yhdistävä suomalaisuus oli yksi Santeri Alkion tavoitteista: ”Suomalaisia tulee meidän olla joka otteessa. Itsenäisenäkään ei Suomi voi äkkiä, eipä edes aivan lyhyessä ajassa toteuttaa niitä uudistuksia, joita yhteiskuntamme pohjakerroksilla on täysi oikeus isänmaalta vaatia. – – Maan puolustuksessa on meidän oltava rinta rinnan, siinäkin suomalaisia joka otteessa.”[257] Vieno Johannes haluaa suojeluskunnan jalostuvan kansanarmeijaksi: ”– – etteivät talonpojat suojeluskuntiin liittyessään halua mitään porvarillista taantumusta ajaa, vaan seisoa armeijana idän vaaraa vastaan, luoda talonpojalle tilaisuus rauhassa raataa halmeillaan. Tämän pitäisi myös vaimentaa ne äänet, jotka tahtovat suojeluskuntain mainetta tallata ja kansanomaiseksi tuloa estää, sillä suojeluskunnat tulevat elämään, koska niiden takana seisoo yhä laajeneva talonpoikainen väestö ja on tällainen menettely vain aiheetonta epäsovun kylvöä.”

Santeri Alkio arvioi aikanaan, että kansanvaltion rakentamisen uudistukset eivät toteutuisi ”yhdessä miespolvessa”[258]. Vieno Johannes tavoittelee suojeluskuntien rakentamisessa samanlaista aikakaarta. Haasteena ovat uudistukset ja niiden toteuttaminen: ”Koko kansan on liityttävä yksimielisenä suojeluskuntajärjestön ympärille, ja siitä on tehtävä koko kansan järjestö. Siinä on päämäärä, mihin on pyrittävä ja minkä tielle ei saa esteitä asettaa. Maaseudulla toivottavasti tähän päästään jo parissakymmenessä vuodessa, riippuen se kuitenkin suuresti siitä tavasta, millä lähivuosina maalaispolitiikkaa ja etenkin maaseudun vähäväkisten: pienviljelijäin ja maanviljelysväestön etuja ajetaan ja ’maata maattomille’ ohjelmaa toteutetaan.”

Kirjoituksensa lopuksi Vieno Johannes nostaa esille suojeluskuntien merkityksen kansalaiskasvattajina: ”Lyhyenä olemassaoloaikanaan on suojeluskuntajärjestö saanut

Perttula_Sukselainen.indd 87 19.5.2010 14:27:44

suuria aikaan puolustustahdon ja puolustuskunnon kasvattajana. – – Harjoittamalla urheilutoimintaa ja järjestämällä suuria kilpailuja on se tykkänään kyennyt muuttamaan urheilumme suunnan, tuomaan esiin massaurheilun ja kuljettamaan suuria joukkoja kilpailukentille entisten huippu-urheilijain tilalle."[259]

Vieno Johannes uskoi suojeluskuntien edustavan enemmän hengen kuin aseiden voimaa. *Turunmaassa* ollut kirjoitus oli ensi sijassa tarkoitettu maalaisliittolaisille ja maalaisille, joten talonpoikaispuolueen ja maaseudun merkityksen korostaminen oli luontevaa. Artikkelista välittyvät tulkinnat kansalaissodan syistä ja seurauksista sekä vaatimukset uudistuksista olivat yksi yhteen Santeri Alkion arvioiden kanssa. Talonpoikaisarmeija maan pelastajana ja Maalaisliitto kansanvallan vaalijana olivat velvoittavia tulkintoja myöhemminkin, kun 1930-luvun alun Suomen oikeistolaisessa hegemoniassa kamppailtiin talonpoikien kannatuksesta. Vieno Johanneksen suojeluskuntatyön arvot ylittivät luokkarajat ja korostivat paikallista yhteenkuuluvuutta. Tavoitteiden saavuttamisen edellytyksenä olivat yhteiskunnalliset uudistukset.

Alhaalta ylöspäin voimistuvaa eheyttä ja yhteenkuuluvuutta

Mielenkiintoinen yhteys Vieno Johanneksen kirjoituksen ja jälkipolven suojeluskuntatulkinnan välillä tulee esille Pauli Kettusen artikkelissa *Suojeluskunnat ja suomalainen kansanvalta* (1998). Hän arvioi, vahvistuiko kansanvalta Suomessa suojeluskuntien ansiosta vai niistä huolimatta. Artikkelinsa aluksi hän lainaa Eino Jutikkalan 1970-luvun puolivälissä kirjoittamaa arviota suojeluskunnista luokkarajojen ylittäjinä ja kansanvallan vahvistajina: "Suojeluskunnan harjoituksissa aatelinen suurtilallinen ryömi pienviljelijän rinnalla ja lottana apteekkarin rouva hämmensi hernerokkaa yhdessä karjakon kanssa." Pauli Kettusen mukaan siinä kuvassa näkyi paikallinen yhteisöllisyys, joka ylitti yhteiskunnalliset arvoasteet, sivistyserot ja eturistiriidat. Kyseessä on maaseutuyhteisö, jossa toiminta on yhtä aikaa vapaaehtoista ja kurinalaista, paikallista ja kansallista.[260]

Pauli Kettunen arvioi suojeluskuntien periaatteiden juontuneen Suomessa yleisemmin ja pitempään vaikuttaneista näkemyksistä. Hänen mielestään jo 1800-luvun fennomaaninen sivistyneistö ankkuroi ajatuksensa kansan astumisesta valtiolliseksi toimijaksi vapaan talonpojan traditioon, joka samalla oli kuitenkin mitä suuremassa määrin myös sivistyneistön oma ideologinen luomus. Osana tätä idealisoitua traditiota oli talonpoikaiston tottumus paikalliseen itsehallintoon ja heidän kiinnittymisensä valtioon.[261] Kansalaissodan jälkeistä yhteiskuntarauhaa rakennettiin siitä ajatuksesta, että isänmaahan kiinnityttiin varmimmin maan pohjalta. Paikallisuuden ideologinen merkitys korostui, ja paikallisuuteen liitettyjä yhdistäviä tavoitteita olivat maaseutuyhteisön organisoitumismuodot – kunta, osuuskunta, seurakunta, suojeluskunta.

Paikallinen toiminta piti sitoa kansallisen yhteisedun edistämiseen: ”Suojeluskuntahengen mukainen näkemys yhteisten asioiden hoidosta – politiikasta, jos niin halutaan sanoa – edellytti, että paikallinen yhteisöllisyys kuihduttaisi sellaisen toiminnan, joka lähti sosiaalisista eturistiriidoista ja erityisesti työhön liittyvistä ristiriidoista. Yhteisetu ei voinut toteutua etujen kompromissin tietä, vaan siten että paikallinen yhteisöllisyys yhdistyi kansalliseen yksimielisyyteen.”[262]

Vieno Johanneksen elämässä ja Suomessa 1920-luku oli Suomessa kansallisuusaatteen aikaa, johon luokka-ajattelu ja 1918 kansalaissota loivat historiallisesti ohittamattoman peilauspinnan. Sekä kansallis- että luokkatietoisuus olivat syntyneet modernisaatioprosessissa, mutta ajallisessa katsannossa kansallisuustietoisuuden juuret olivat syvemmällä kuin luokkatietoisuuden. Kansallistunne voitti luokkaaatteen monin paikoin maaseudun asujaimistoa yhdistävänä suuntauksena. Kansasta tullut mentaliteetti saattoi olla poliittisesti tulkittua mentaliteettia kokoavampi sekä kansakunnan että paikkakunnan mitassa. Kansallistunne ei ollut vain ylhäältä poliittisesti ohjattua yhtenevyyttä vaan alhaalta kansasta noussutta ja virinnyttä yhteenkuuluvuutta. 1920-luvun kansalaissodan jälkeisessä todellisuudessa kansallisuusajattelu tarjosi paikallisestikin hyväksyttävän aatesuunnan, jonka pohjalta saattoi hakea yhdistäviä ja uudistavia tavoitteita. Työväenaatteen ja -liikkeen henkiset ja toiminnalliset rajat olivat silloin paljon ahtaammat, eivät välttämättä aina aatteen vaan olosuhteiden takia.

Suojeluskuntalaisuus ja maalaisliittolaisuus kytkeytyivät yhteen sekä ajattelu- että toimintatapana. Luokkarajat ylittävä yhteisöllisyys määritti Vieno Johanneksen poliittista ohjelmaa. Hänen ajattelussaan yhteiskunnallinen yhteenkuuluvuus syntyi paikallisesti, siitä se kasvoi kansalliseksi tietoisuudeksi ja yhteisyydeksi. Maaseutu oli kaupunkia otollisempi paikka tämän yhteyden rakentamiseksi ja työn aloittamiseksi. Lähtökohta kuvaa, miksi hänen puoluettaan on ollut vaikea asemoida ”eurooppalaisten” poliittisten arvojen ja jakojen kentässä. Maalaisliittoa ei voi typistää pelkkään luokka- ja ammattimuottiin, sillä niin merkittäviä puolueen synnyn taustatekijöitä ovat kansallisuusaate ja maahenkinen elämäntapa sekä omaehtoinen yhteenkuuluvuus paikan ja yhteisön kanssa. Aatteellinen ja poliittinen samastuminen voivat syntyä myös perinteiset poliittiset luokkarajat ylittäen[263].

Asuinpaikka – niin talo kuin kyläkin – kuului Maalaisliiton identiteettiin. Elämäntapa ja -muoto olivat osa Maalaisliiton arvoja ja tavoitteita, jotka siinä yhteydessään olivat myös poliittisia jakajia. Työ oli yksi osa identiteettiä ja politiikkaa, mutta se niveltyi osaksi elämää ja poliittinen järjestäytyminen tapahtui koko elämän eikä vain työelämän ehdoilla. Poliittiseen järjestäytymiseen vaikutti luokkayhteisöllisyys ja paikallinen yhteenkuuluvuus. Vaikka Suomi oli ollut Venäjän alainen keskusjohtoinen virkavaltio, paikallisuuden ja omatoimisuuden perinne oli vahva. Poliittista osaamista oli myös kyvykkyys koota paikalliset hankkeet ja paikallinen tyytymättömyys poliittiseksi voimaksi, sillä politiikka ei ollut vain ideologisia oppeja vaan myös toimintaa omien arkisten asioiden ajamiseksi.

Perttula_Sukselainen.indd 89 19.5.2010 14:27:44



Vieno Johannes asetti jo lukiolaisena tavoitteekseen nousta kansansa tunnustamaksi valtiomieheksi.

Maalaisliitto tarjosi keskustelu- ja vaikutuskanavan ja samalla maaseudun asukkaille mahdollisuuden asioiden hoitamiseen ja vuorovaikutukseen muuallakin kuin virallisen hallintojärjestelmän sisällä. Paikalliset ja yhteiskunnalliset ristiriitaisuudet ja jännitteet tulivat puolueen sisälle, mutta juuri se antoi Maalaisliitolle mahdollisuuden ja välttämättömyyden toimia paikallisesti ja valtakunnallisesti. *Uuden Auran* ihmettely Maalaisliiton kannattajakunnan rakenteesta on hyvä esimerkki siitä, miten keskustalainen puolue pystyi sietämään erilaisuutta; ehkä juuri se oli yksi Maalaisliiton kasvun syistä. Noista vaiheista kumpusi myös toimintatapa, joka myöhemmin jalostui suunnitelluksi järjestötyöksi ja ylläpiti puolueen suuruutta.

Samaan suuntaan ohjaava, elämän ehtoja parantava ja yhteenkuuluvuutta vahvistava kansalaistoiminta palveli maaseudulla Maalaisliittoa ja teki siinä vaikuttavista ihmisistä oman paikallisen yhteisönsä edustajia. Talonpoikien puolueen arviot kansalaissodan syistä poikkesivat oikeistosta, siksi myös ratkaisut olivat sovittelevampia. Työväkeä ja talonpoikia erottava sosiaalinen ja poliittinen juopa oli monilla paikkakunnilla kapea. Jos eri ammattikuntien edustajat toimivat samoissa yhdistyksissä, juopa kaventui entisestään. Risto Alapuron Huittista koskeva tutkimus Suomen synnystä paikallisena ilmiönä kuvaa hyvin yhdistysten toiminnasta ja alhaalta ylöspäin kasvavaa eheyttä ja yhteenkuuluvuutta.[264]

Suojeluskunnan rinnastus Maalaisliittoon puoltaa paikkaansa tässä yhteydessä, koska niillä oli paikallistason toiminnassaan samanlaisia arvoja. Tosin rinnastuksia

Perttula_Sukselainen.indd 90 19.5.2010 14:27:48

ja pelkistyksiä tehdessä on muistettava, että olosuhteet ja tilanteet vaihtelivat paikkakunnittain. Suojeluskunta oli myös ensimmäinen yhdistys, jossa Vieno Johannes syntymäpitäjässään vaikutti. Toiminnalliset opit ja tavoitteet heijastuivat mieleen myöhemminkin. Vähitellen hän alkoi tarkkailla yhteiskuntaa enemmän kansallisesta kuin paikallisesta näkökulmasta. Hän alkoi lyseon loppuvuosina siirtyä aatteellisen ja yhteiskunnallisen näkemyksensä rakentamisessa vaiheeseen, jossa kansallinen tietoisuus ja eheys haasteellistuivat myös sivistyneistön ja kansan yhteisenä valtiollisena hankkeena. Tämä matka oli vasta alussa. Jäsenyys Turun Oppikoulujen Karjala-Seurassa oli kuitenkin askel ajattelun laventamiseen.

Aitosuomalainen ja heimohenkinen Karjala-aktivisti

Jos Maalaisliitolla olisi ollut nuorisojärjestö, Vieno Johannes olisi luultavasti ollut sen jäsen ja ottanut osaa kansakunnan rakentamiseen sen riveissä. Nuorisojärjestöä ei ollut, koska puolueen johdossa ajateltiin, ettei varhainen sitoutuminen puoluepolitiikkaan ollut omaksutun kasvatusajattelun mukaista. Tämän vaihtoehdon puuttuessa kanavoituivat Vieno Johanneksen innostus ja osallistumishalu Turun Oppikoulujen Karjala-Seuraan ja suojeluskuntaan. TOKS:n jäsenyyden alku ajoittui vuosiin 1922–1923 ja niihin hetkiin, jolloin Akateemisessa Karjala-Seurassa elettiin epäonnistuneiden Itä-Karjalan retkien lietsomaa heimohenkistä aikaa. Keväällä 1923 seura oli kuitenkin siirtymässä yhteiskunnallisempaan vaiheeseen. Myöhemmin muistelmissaan V. J. Sukselainen korostaa, että hänen aatteellinen yhteenkuuluvuutensa AKS:ään tiivistyi niitä *Ylioppilaslehtiä* lukiessa, jotka olivat ilmestyneet hänen toimiessaan Turun Oppikoulujen Karjala-Seurassa[265]. Sen vaiheen alku ajoittui suunnilleen vuodenvaihteeseen 1923–1924 ja Martti Haavion päätoimittajuuden aikaan.

Vieno Johanneksen näkemyksistä syntyisi vääristynyt kuva, jos 1920-luvun alun Maalaisliitto ja AKS kuvattaisiin yksiulotteisesti. Kummallakin oli erilaisia painotuksia ja lähtökohtia, jotka yhdessä ja erikseen muokkasivat nuoren miehen ajattelua. Niillä saattoi olla yhteneviä aatteita, mutta yksi yhteen eivät ne ohjelmineen olleet. Aatteet ja käytännöt erosivat. Kansallisuuden ja ennen kaikkea kansallisen eheyden merkitys erilaisine vaatimuksineen painottui niissä 1920-luvun puolivälissä keskeiseksi aatteeksi. Aitosuomalaisuus oli vahva sekä Maalaisliitossa että Akateemisessa Karjala-Seurassa, ja kummankin opit määrittivät Vieno Johanneksen kansallisuusaatetta. Kansakunnan rakentajina olivat sekä kansa että etujoukko, sillä AKS:n henkisessä rakenteessa oli löydettävissä ajatus kansan joukkoon kansan parhaaksi menevästä etujoukosta. Maalaisliitossa tähdennettiin toimintaa kansan kanssa kansan joukossa.

Myös Vieno Johanneksen lukemat kirjat olivat kansallisuusaatteen kyllästämiä. Kansallisuusaate oli Santeri Alkion ja Maalaisliiton yhteiskunnallisten ajatusten tausta- ja käyttövoima. Kansallishenkinen isänmaallisuus johdatti hänet suojeluskun-

Perttula_Sukselainen.indd 91 19.5.2010 14:27:48

taan, mutta aitosuomalaisuutta hänen ajattelussaan edusti selkeimmin AKS. Sama aate eli luonnollisesti niin Maalaisliitossa kuin suojeluskunnassakin. Akateemisen Karjala-Seuran koululaisjärjestö muodosti sen kansallishenkisen yhteisön, josta Vieno Johannes nuoruudessaan imi vaikutteita.

Akateemisen Karjala-Seuran kansallisuusajattelu oli monijuurista. Juuria voitiin etsiä niin lähihistoriasta kuin jo edellisen vuosisadan kansallisromantiikasta ja fennomaniasta. Ylevät kansallisuusaatteet ja niiden herättäminen eivät olleet seuran perustamisen ensisijainen syy, vaan AKS:n historian mukaan järjestö syntyi helmimaaliskuussa 1922 puolustamaan Karjalasta ja Aunuksesta tulevia pakolaisia ja sekä herä ttämään kansakuntaa heimoajatteluun.[266] Risto Alapuro on nimennyt seuran alkuvuodet oikeistonationalistisiksi[267]. Kieltämättä seuran alkuvaiheet vaikuttivat oikeistolaisen ja laajentumishaluisen kansallisen politiikan jatkumolta. Ryssäviha ja heimokansojen yhteys saivat oikeutuksensa historiasta ja päivänpolitiikasta, idän ja bolsevismin uhan patoamisesta. Ensimmäisenä vuotenaan seuralta puuttui yhteiskunnallinen liitäntä tai se oli hyvin heikko.

AKS:n historiaa tutkinut Heikki Eskelinen nivoo seuraan mukaan alusta lähtien aktivistien aatteet, Suur-Suomen rakentamisen ja ryssävihan. Hän arvioi, että tunnettu aktivisti E. E. Kaila vaikutti ja ohjasi sen toimintaa perustamisesta alkaen.[268] Risto Alapuro kytkee seuran ideologisiksi lähtökohdiksi venäläisvihan ja Suomen heimon uudelleensyntymisen. Nämä näkemykset yhtyivät Suur-Suomen rakentamisen ohjelmaksi.[269] Seuran historiassa esitetään ensitavoitteeksi Suur-Suomi ja järjestys, miten tavoitteeseen edetään: ”Tuli ilmeiseksi se seikka, että luja kansallisvaltio oli se pohja, jolle Suur-Suomi rakennetaan.”[270]

Sääntöjensä mukaan seura teki työtä karjalaisten kansallisen itsetunnon herättämiseksi. Etusijalla oli pakolaisten keskuudessa tehtävä valistustyö. Esitellessään Akateemisen Karjala-Seuran vuoden 1922 aikaista ohjelmaa Elias Simelius kirjoittaa *Ylioppilaslehdessä* seuraavasti: ”Seuran tarkoitukseksi asetettiin toiminta karjalaisten kansallisen itsetunnon herättämiseksi ja valistustyön harjoittaminen karjalaisten pakolaisten keskuudessa. Toisena tehtävänä on suunnata toiminta suomalaisten, etupäässä ylioppilasnuorison herättämiseksi ja innostamiseksi Karjala-asiaan.”[271] Varsin pian ohjelmaan otettiin työ Inkerin ja sen pakolaisten hyväksi, heimotyö kotimaassa ja ulkomailla. Vuoden 1923 aikana alkoi toiminta Länsipohjan ja Ruijan suomenkielisten asukkaiden hyväksi sekä Virossa asuvien suomenkielisten inkeriläisten sivistyksellinen tukeminen.[272] Yhteydet rakennettiin myös Viroon ja Unkariin[273].

Martti Haavio kuvaa nuoruusvuosistaan kertovassa kirjassa AKS:n taustoja. Kuvaukset kertovat AKS:n luonteesta toiminnan käynnistyessä 1922–1923. Martti Haavio toteaa Suur-Suomen olleen vapaussodan jälkeen luonnollinen tavoite. Se liittyi Itä-Karjalan kysymykseen, joka oli yhtä ajankohtainen valkoiselle kenraalille kuin J. K. Paasikivelle, jopa Haagin tuomioistuimelle ja Kansainliitollekin. Hän muistuttaa, miten estottomasti historioitsijat Gunnar Suolahti ja Väinö Voionmaa viljelivät Suur-Suomi-termiä. Aatteen juuret ovat vuoden 1844 helatorstaissa. Silloin

Perttula_Sukselainen.indd 92 19.5.2010 14:27:48

olivat koolla Elias Lönnrot, M. A. Castren ja Sakari Topelius pohtimassa isänmaan asioita. Sakari Topelius kiteytti tuolloisen ohjelman sanoiksi: ”Ett folk, ett land, ett språk, en stam”. Käsitykset lausuman tarkoituksesta ovat vaihdelleet. Yleensä se ymmärrettiin pelkästään suku- ja kulttuuriyhteyden symboliksi, mutta oli myös niitä, jotka uneksivat:

> Häme, Karjala, Vienan rannat ja maa
> Yks’ suuri on Suomen valta,
> sen aatetta ei väkivoimat saa
> Pois Pohjan taivahan alta.[274]

AKS:n ensimmäisen vuosikymmenen historioitsijat ovat arvioineet, että seuran aatteellisessa kehityksessä 1923 heimouskollisuuden rinnalle nousivat suomalaisen kansallisvaltion luominen ja puolustustahdon vahvistaminen. Kansallistunto ja aktiivinen isänmaanrakkaus olivat kestävä pohja heimokysymysten ajamiselle, Suur-Suomen luomiselle. Tämä edellytti, että seuran jäsenet olivat lujan puolustustahdon elähdyttämiä. Voimakas kansallistunto ei enää ollut vain ”taistelua ryssää vastaan, vaan myöskin ruotsalaisten yliolkaista suhtautumista kansaamme kohtaan”. Lokakuussa 1923 seurassa linjattiin: ”Suomessa on ollut liiaksi taipumusta meille soveltumattomaan skandinaaviseen ajattelutapaan ja meidän on estettävä sitä pääsemästä täällä yhä enemmän vallalle. Samalla on meidän yksinomaan omien etujemme mukaisesti järjestettävä suhteemme suuriin sivistysmaihin ja reunavaltioihin, sekä kielikysymyksessä asetettava päämääräksemme puhtaasti suomalaisen kansallisvaltion luominen.”[275]

Vieno Johanneksen aktiivinen toiminta Turun Oppikoulujen Karjala-Seurassa alkoi kansallisuusajattelun syventymisen aikoihin. Luultavasti hänen ensimmäinen kuvansa AKS:stä on kuitenkin hahmottunut seuran alkuvaiheen aatteiden eli Karjalan kysymyksen pohjalta syksyllä 1922. Karjalan asialla oli 1920-luvun alun kansallisessa ajattelussa maailmanhistoriallinen tehtävänsä, jolle voi löytää kulttuuriset ja poliittiset – tai heimokulttuuriset ja geopoliittiset – perusteet. Lähestymistapojen erilaisuus piti sisällään erilaiset ohjelmat ja uhkakuvat. Ne puolestaan vaikuttivat siihen politiikkaan, jota vaadittiin omien tavoitteiden toteuttamiseksi. Toivo Nygård on väitöskirjassaan osoittanut, miten käsitteellä Suur-Suomi oli useita eri sisältöjä samassakin yhdistyksessä.[276] Myös AKS:ssä oli Suur-Suomen aatteesta monia erilaisia näkemyksiä. Ne eivät olleet irrallaan siitä käsityksestä, millaiseksi kansanvalta ymmärrettiin. AKS:n kansalliseen ja yhteiskunnalliseen ajatteluun oli jo sisäänrakennettu asetelma toiminnasta 1) kansan kanssa, 2) kansan rinnalla tai kokonaan 3) kansan yläpuolella.

Syksyllä 1923 AKS uusine aatteineen halusi tehdä näkemyksiään tunnetuiksi, ja järjestöllisen salaseuramaisuuden vastapainoksi tuli julkisuusvetoinen halu laajentua ja vaikuttaa. AKS:n alkuvaiheita ohjanneet ja pikaista revanssia naapurimaasta hallinneet valloitushaluiset ajatukset jäivät taustalle. Nyt opiskelevan nuorison mieliä virit-

Perttula_Sukselainen.indd 93 19.5.2010 14:27:48

tivät heimoyhteistyön rinnalla sisäinen kansallisuustaistelu ja kansallisen eheytyksen aatteet. Päätoimittaja Martti Haavio kirjoittaa *Ylioppilaslehdessä*: ”Me emme siedä mitään tinkimisiä. Meidän politiikkamme tunnussana on yksi ainoa. Usko Suomen suureen tulevaisuuteen. Toisarvoiset kysymykset saavat väistyä sen uskonkappaleen tieltä. Mutta siihen sisältyy laaja ohjelma: Suomen rikkinäisen kansan ehjäksi palauttaminen, Suomen rikkinäisen alueen ehjäksi kokoaminen; suomalaisuuden ehdoton valtaan nostaminen kaikessa – myös yliopistossa ja ylioppilaskunnassa – suomalaisten heimojen kokoaminen suureen kulttuurityöhön.”[277]

Marraskuussa 1923 julkaistiin Ylioppilaslehdessä Yrjö Ruudun merkittävä kielipoliittinen artikkeli. Hän ottaa esille kielitaistelun keskeisen periaatteen, valtion varat suhteutetaan suomen ja ruotsin kieliryhmien koon perusteella.[278] Suomalaisuustaistelun keskeiseksi tavoitteeksi tuli jo tuolloin Helsingin yliopiston suomalaistaminen[279].

AKS:n kannanmuutos Karjala-kysymyksessä ajoittuu samoihin vaiheisiin. Lokakuussa 1923 seura antoi julistuksen: ”Koska Akateemisen Karjala-Seuran pyrkimyksiä Karjalan asian yhteydessä on eräillä tahoilla julkisuudessa tulkittu väärin, on Seura kokouksessaan t.k. 7 p:nä todennut, että sen toiminta Karjalan hyväksi tapahtuu Y. O. Ruuthin kirjassa *Karjalan kysymys vuosina 1917–1920* esitettyjen periaatteiden mukaisesti.”[280] Nopean valloittamisen ja Suur-Suomen sijasta Karjalan kysymystä tarkasteltiin karjalaisten itsensä kannalta ja yhteiskuntapolitiikan pohjalta. Muutos oli kytköksissä seuran ideologian tarkistamiseen. Uutta linjaa oli edustanut Niilo Kärki jo tammikuussa 1922 arvostellessaan Ylioppilaslehteen Y. O. Ruuthin kirjan *Karjalan kysymys vuosina 1917–1920 eli katsaus Karjalan kysymyksen poliittiseen luonteeseen*. Niilo Kärki toivoi, että Karjalan asiaa ajettaisiin ”yksinomaan karjalaisten omana asiana, sekoittamatta siihen minkäänlaisia – sinänsä ehkä hyvinkin kauniita – Suur-Suomi -unelmia”.[281]

Syksy 1923 oli aatteellinen alkusoitto vaiheelle, jossa suomalaisuus- ja kielikysymys eri päämäärineen ohittivat AKS:ssä selvästi Itä-Karjalan kysymyksen, heimotyön ja jopa ryssävihan lietsonnan. Seurassa irrallisina ja hajanaisina olleet kansallisen eheyden ja yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuuden ainekset olivat vuosien 1923 ja 1924 aikana koottavissa. Kyse ei ollut vain aatteellisen tietoisuuden syvenemisestä tai yhden henkilön, Niilo Kärjen kyvykkyydestä koota ajatukset ohjelmaksi. Taustalla vaikuttivat myös taktiset seikat. AKS:n puheenjohtaja E. E. Kaila näytti tajunneen kielikysymykseen sisältyvän voiman. Sen avulla oli mahdollista kasvattaa ylioppilaita siihen kansallistuntoon, jota hän aina peräsi. Mieli oli tärkeämpi kuin kieli, mutta jos kielen avulla oli mahdollista muuttaa mieli, kannatti keinoa käyttää hyväksi[282]. Heimokysymys haluttiin ratkaista, mutta ennen sitä oli herätettävä kansallistunto. Sen tunnon herättämisessä kieli oli tärkeä väline. Akateemiseen ympäristöön ja koulumaailmaan sopivat hyvin esitykset, jossa muun muassa vaadittiin omakielistä johtajistoa. Tehtävään ei enää kelpuutettu vieraskielistä yläluokkaa, joten myös oppikoulut ja yliopisto oli uudistettava.[283]

Maalaisliitto ja Santeri Alkio olivat olleet kansalaissodan jälkeen Vieno Johanneksen yhteiskunnallisen totuuden siilaajina. Vuodesta 1923 lähtien alkoivat AKS:n edustamat aatteet vahvistua. Kansalliset arvot leimasivat lukiovuosina hänen ajatteluaan. Kansan tietoisuuden nostaminen oli tärkeä osa sekä Maalaisliiton että AKS:n toimintaa. Maalaisliitossa kansanvaltaisuus istui ajatteluun uudistavasta suomalaisuudesta ja talonpoikaisuudesta yhdistäen kansallis- ja yhteiskuntatietoisuuden. AKS edusti enemmän suomalaisen sivistyneistön perinnettä, jossa kansaa valistamalla haettiin valtuutusta omien tavoitteiden vahvistamiseksi ja oikeutta kansan edustamiselle. AKS:ssä kansalaisten tietoisuuden nostaminen oli enemmän kansakunta- kuin kansalaislähtöistä. Sosiaalinen ja kansanvaltainen velvoite olivat ihanteita, mutta ne eivät olleet niin yhteen kytkettyjä ja vastuuttavia kuin maalaisliittolaisessa ajattelussa.

Maalaisliitto oli kansanliike, jonka toimintakenttä oli maaseudulla talonpoikien ja vähäväkisen väestön keskuudessa. AKS oli akateemista oppia saavien tai saaneiden seura, joka noudatti toiminnassaan sotilaallisen järjestäytymisen periaatteita. Seuran sisäisessä keskustelussa voi uskoa eläneen myös akateemisen keskustelun ja vapauden perinteen, vaikka seura alusta lähtien pyrkikin esiintymään tiukan kurinalaisesti – yhtenäisesti ja yksimielisesti. E. E. Kailan ja muutaman muun edustaman aktivismin perintönä AKS:ssä ilmeni salaseuramaisia toimintatapoja, jotka loivat oman mystiikkansa sen elämään.[284] 1920-luvun puolivälissä saattoivat Maalaisliitto ja AKS olla aitosuomalaisuudessaan läheisiä, mutta henkiseltä ja järjestölliseltä rakenteeltaan ne olivat erilaisia.

Vaikka näiden kahden järjestön välillä oli eroja, voi Vieno Johanneksen olettaa omaksuneen suhteellisen vaivattomasti AKS:n aatteet alkiolaisten näkemystensä jatkoksi. Monesta AKS:läisestä tuli myöhemmin Maalaisliiton kannattajia. Vieno Johanneksella järjestys oli kuitenkin toinen; hän oli alkiolainen ja maalaisliittolainen aatteiltaan jo ennen liittymistään Akateemiseen Karjala-Seuraan. Suojeluskuntalaisuus sopi hyvin Maalaisliiton ja AKS:n edustamaan arvoilmastoon. Vieno Johanneksen ajattelutapaa 1920-luvun puoliväliä lähestyttäessä kuvaa parhaiten yhdistelmä kansallisromanttinen ja yhteiskunnallinen. Hänen kasvukertomuksessaan Maalaisliitto tulee ennen AKS:ää, mutta AKS:n aika ja aatteet tahdittuvat Vieno Johanneksen oman sukupolven elämään. Seura ja sen aatteet olivat osa hänen arkeaan koulu- ja opiskeluaikana. Lyseon loppuvaiheissa alkanut yhteys AKS:ään kesti vajaan vuosikymmenen, Mäntsälän kapinan jälkilöylyihin kevääseen 1932 saakka ja 17-vuotiaasta 26-vuotiaaksi.

Suruttaren varjossa

Toiminta erilaisissa yhdistyksissä vei Vieno Johanneksen aikaa lyseon loppuluokilta lähtien. Harrastukset eivät kuitenkaan olleet pois koulunkäynnistä tai kirjojen lukemisesta. Päinvastoin ne tukivat toisiaan. ”Puhdashenkinen” kirjallisuus vaikutti

Perttula_Sukselainen.indd 95 19.5.2010 14:27:48

hänen käsityksiinsä ihmisestä ja kansalaisesta yhteisönsä jäsenenä. Lyseon loppuluokilla hän kuitenkin keskittyi koulunkäyntiin. Historiasta tuli hänen mieliaineensa, ja hän luki ”Danielsson-Kalmarin paksuja kirjoja”.[285]

Koulu sujui kohtuullisesti, mutta kielissä oli parantamisen varaa: ”Keskiarvo oli kahdella ensimmäisellä luokalla lähellä kahdeksaa, sitä kuitenkaan saavuttamatta. Syksyn välitodistuksessa huomasin keskiarvoni olevan 8,25. Se näytti mukavalta, mutta kysyin itseltäni, miksi priimuksella oli 8,70. Kolmannen luokan keväällä keskiarvo putosi 8,07:ään, koska kuutoset tulivat saksassa ja ruotsissa. Ilmeisesti silloin vasta huomasin, missä vika piilee, koska keskiarvo neljännellä luokalla liikkui 8,4 ja 8,5 välillä ja oli keskikoulutodistuksessa 8,88. Kun muut aineet olivat helppoja, olisi pitänyt tehdä systemaattisesti töitä kielten hyväksi.”[286] Lukiossa todistus parani, mutta luokkansa paras ei Vieno Johannes ollut. Paremmat numerot kielissä nostivat Reino Lennon ja Väinö Rantasen hänen ohitseen. V. J. Sukselainen kirjoittaa vastapainoksi ehtineensä osallistua moneen sellaiseen harrastukseen, jotka heille olivat vieraita mutta joiden hän katsoi kuuluvan julkisuuden ihmisen avuihin.[287]

Kesät Vieno Johannes oli äitinsä kanssa Paimiossa ja liikkui mukana lähiseudulla, kun äiti kävi taloissa ompelemassa. Välillä hän oli muutaman päivän Kruuvaisten Hakalassa lasten leikeissä ja puuhissa. Koulutöitä piti tehdä kesällä sen verran, että opettajan määräämät kasvit tulivat kerätyksi; kesällä 1922 niitä oli kansioon kiinnitettynä 101 kappaletta. Samana kesänä hän haaveili ensimmäisestä kunnon kesätyöpaikasta, mutta Kruuvaisten Ketolasta alustavasti luvattu työpaikka jäi vain toiveeksi. Hakalan Jussin avulla hän pääsi kuitenkin töihin Uotilaan, ja sen jälkeen loma-ajat kuluivatkin usein maatöissä Siililän Vanhakeskikylässä Uotilan pelloilla. Matka työmaalle oli kohtuullinen sekä Vähäristiltä että myöhemmin Kauhaisista. Vieno Johannes oli ”pienenläntä ja heikkorakenteinen, mutta ahkera ja tunnollinen”. Työt ilmeisesti sujuivat joutuisasti ja poika antoi itsestään hyvän kuvan, koska talon isäntä Emil Uotila takasi myöhemmin hänen opintolainojaan.[288]

Asunto-ongelmat Turussa ja äidin terveyden horjuminen muuttivat elämänmenoa keväällä 1923. He muuttivat Paimion Kauhaisiin äidin tädin luo. Koulumatkat sujuivat sen jälkeen junalla ja koulupäivälle tuli pituutta, koska illat venyivät muun muassa koulun toverikunnan kokousten vuoksi.[289] Äidin sairastelu ja muutto Paimioon näyttivät merkitsevän, että Vieno Johanneksen koulunkäynti olisi päättynyt lyseon viidenteen luokkaan, mutta äiti tervehtyi ja poika pääsi aloittamaan lukion. Kun nuorukainen työllistyi kesäksi Imatran voimajohtojen maastotutkimuksessa, he saivat talven aikana tulleet velat maksetuiksi. Vieno Johannes oli innostunut jatkamaan koulunkäyntiään lukiossa.[290]

Lyseon alkaessa oli Turun NMKY:stä tullut Vieno Johannekselle tärkeä yhteisö ja toveripiiri. Partioon köyhällä pojalla ei ollut varaa, rahat eivät olisi riittäneet asujen hankintaan ja muuhun toimintaan. Sen sijaan hänestä tuli NMKY:n poikaosaston innokas jäsen. Yhdistystoimintaa hän opetteli Ukko Kivistön vetämässä poikaosastossa ja sen kokouksissa. Muistelmissaan hän kertoo hyvän mielen jääneen keväältä



Vieno Johannes (toinen vasemmalta) oli kesällä 1924 Imatran Voiman voimajohtojen mittaustöissä.

1922, kun hänet palkittiin piirustuskilpailussa ja näin oli mahdollista ostaa 20 markalla kirjoja; valituiksi tulivat *Uusi testamentti* ja *Suomen luurankoiset*.[291]

Kansallishenkiset kirjat eivät olleet ainoita hänen lukemaansa kirjallisuutta. Hän oli tutustunut myös tuon ajan käännöskirjallisuuteen, joka sekin lienee ollut ”puhdashenkistä”. Hän ottaa muistelmissaan esille Hermann Sudermannin kirjan *Surutar*. V. J. Sukselainen kertoo osallistuneensa keväällä 1924 ”itsekasvattajien ja itsekseen opiskelijain asioita ajaneen” *Opintotoveri*-lehden kirjoituskilpailuun aiheesta *Mikä lapsuudessa luettu kirja minua on eniten miellyttänyt?*. Valinta oli selvä: ”Olin talvella 1917 Kylmäkoskella ollessani lukenut Hermann Sudermannin kirjan *Surutar*, joka oli tehnyt minuun voimakkaan vaikutuksen. Siitä rupesin nyt seitsemää vuotta myöhemmin kirjoittamaan, enkä tuloksetta. Pääsiäiseksi sain 30 markan kirjapalkinnon ja valitsin seuraavat kolme kirjaa: K. N. Rauhala: *Jokamiehen valtio-oppi*, Harold Ford: *Vapaasti puhumisen taito* ja kolmanneksi kirja *Opi käyttäytymään*.[292]

Surutar alkaa kuvauksella kirjan päähenkilön Paul Meyerhöferin syntymästä ja perheen samanaikaisesta jäämisestä kodittomaksi. Taitamaton isä on epäonnistuneilla liiketoimillaan tehnyt perheensä varattomaksi, ja kauniista talosta on lähdettävä ankarampaan elämään suon laidalla sijaitsevalle tilalle. Lapsuudessaan Paulilla on tukenaan rakastava ja ahkera äiti. Perheessä on kaksi vanhempaa veljeä, ja myöhemmin syntyy kaksi tytärtä. Paul jumaloi vanhempia veljiään ja kantaa vastuuta nuoremmista kaksossisaristaan. Itse asiassa hän iän karttuessa ottaa huolta ja vastuuta koko perheen

Perttula_Sukselainen.indd 97 19.5.2010 14:27:55

hyvinvoinnista, tinkii omastaan muiden hyväksi: ”Kaikkia hän ajatteli. Huoli oli hänelle synnynnäistä; itsestään hän ei vain huolehtinut.”[293] Paulin yllä on Suruttaren varjo. Kirjan huipentuma on valinta: Paul polttaa oman tilansa rakennukset estääkseen isäänsä kostamasta ja polttamasta rikkaan naapurin hallitsemaa – heidän entistä – taloaan. Kärsittyään tilansa polttamisesta määrätyn vankilatuomion Paul avioituu naapurin tyttären Elisabethin kanssa. Uhrautuvuus ja rehellisyys saavat palkkionsa, joskin vasta vuosikymmenten odotuksen jälkeen.

Vieno Johannesta puhutteli ehkä eniten kirjan loppu: Paulin äidin jäämistöstä löytyy vihko, jossa on hänen kirjoittamiaan runoja ja tarina Suruttaresta. Siinä on runo isää kotiin odottavasta äidistä:

> Laps, nukkuos vain! Nuku rakkaani!
> Jo lintu pesässä uinuvi,
> pään painaen siipien alle.
> Ja äiti kaitsee aarrettaan
> ja vuottaa, vuottaa murheissaan
> jo isää kotosalle.[294]

Suruttaren viimeisillä sivuilla on tarina äidistä, joka ei löydä pojalleen kummia. Lopulta paikalle tulee harmaisiin hunnuttautunut nainen, Surutar, joka sanoo: ”Minä tulen pojallesi kummiksi ja pidän huolta siitä, että hänestä tulee hyvä ihminen, joka ei salli sinun kuolla nälkään. Mutta sinun täytyy antaa minulle hänen sielunsa.” Poika varttui ja teki paljon töitä hankkiakseen äidilleen leipää, ”mutta koska hänellä ei ollut sielua, niin ei hänellä ollut koskaan iloa eikä nuoruutta”. Äiti näkee pojan murheen ja lähtee etsimään hänelle sielua. Lopulta Surutar lupaa antaa pojalle sielun. ”Hänen pitää uhrata minulle kaikki, mitä hänellä on rakasta, sanoi Surutar. Silloin alkoi äiti murehtia kovasti ja vaipui kuolemaan.”[295]

Vieno Johanneksen kilpakirjoitus ei enää ole tallessa. On mahdoton tietää, mikä jätti lähtemättömän jäljen hänen mieleensä: surumielinen tarina äidin rakkaudesta ja pojan velvollisuuksien täyttämästä elämästä vai äidin uhrautuminen ilon saamiseksi poikansa elämään. Tuntuu, että *Suruttaressakin* ilmenevä vastoinkäymisten kestäminen sekä uhrautuminen yhteisönsä ja kansansa hyväksi olivat osa Vieno Johanneksen kirjoista ja nuoruutensa tapahtumista omaksumaa kansallista mentaliteettia. Siinä rinnalla eli omaa elämäänsä hänen talonpoikaisen arkinen ja sankarillinen mentaliteettinsa. Äidiltä opittuina luonteenpiirteinä tai arvoina olivat nöyryys ja vaatimattomuus, joihin kuului ääneen uhoamaton pyrkimys ylöspäin. Kätkettynäkin kunnianhimo vei eteenpäin.

15–17-vuotiaan Vieno Johanneksen palkintokirjavalinnat kertovat paljon nuoren miehen tavoitteista ja luonteesta. *Uusi testamentti, Suomen luurankoiset, Jokamiehen valtio-oppi*, *Vapaasti puhumisen taito* ja *Opi käyttäytymään* eivät varmaankaan kuuluneet hänen ikäpolvensa jokapojan lukemistoon. Kun nuori mies haluaa perehtyä valtio-oppiin, oppia puhumaan ja käyttäytymään, niin tavoitteet ovat kor-

kealla. Valinnat kertovat itsekurista; oikopolkuja elämässä etenemiselle ei ollut. Jos kukaan muu ei asettanut vaateita, niin Vieno Johannes asetti niitä itse. Nuorukaisen luonnetta ja mentaliteettia voi yrittää arvioida *Suruttaren* ja palkinnoksi valittujen kirjojen avulla. Hänen toimintansa lähtökohtana oli, että elämä jossakin vaiheessa palkitsee hyvyyden ja ahkeruuden. Sen hyväksi oli kuitenkin tehtävä töitä, kasvatettava itseään.

Rajoitettu kansanvalta kansanvallan pelastamiseksi

Sukupolvia tutkinut Matti Virtanen johdattelee kysymään, mikä olisi voinut olla noin 17-vuotiaan Vieno Johanneksen oman sukupolven avainkokemus. Ajallinen haarukka voisi olla vuodet 1922–1924. Sodan kaltaista suurta ja järisyttävää tapahtumaa ei tuolloin ollut. Hän ei nosta itsekään muistelmissaan esille mitään yksittäistä tapahtumaa, jolla olisi perustellut tuossa ajassa tapahtunutta aatteellista hypähdystä suuntaan tai toiseen. Noihin aikoihin hän teki kuitenkin valintoja, jotka vaikuttivat koko elämän ajan; samoin suomalaisessa yhteiskunnassa ratkaistiin asioita, jotka tuntuivat sekä omassa että tulevassa ajassa. Hänen jäsenyytensä ja toimintansa Oppikoulujen Karjala-Seurassa ja suojeluskunnassa eivät olleet vain pelkkää mukanaoloa ja sosiaalista yhdessäoloa, niissä hän oppi uusia aatteita mutta myös kansanvallan sisällön ja rajojen testausta.

1920-luvun alussa ei vastikään itsenäistynyt ja sisällissodan kokenut kansakunta kyennyt jakamaan yhteisiä ihanteita eikä laatimaan yhteistä kertomusta itsenäisyyteen johtaneista tapahtumista. Tasavaltalainen hallitusmuoto etsi olemassaolon oikeutustaan ja rajojaan. Sekä vasemmalla että oikealla oli edelleen parlamentaarisen kansanvallan mallin vastustusta. Oikeistolaisten aktivistien vahvan johtajan kaipuu ja vasemmistolaisten rajantakaisten illegaalien haaveet proletariaatin diktatuurista pitivät asetelmaa hengissä. Maalaisliiton vuoden 1921 puolueohjelmaan kirjoitettu velvoite puolustaa tasavaltalaista hallitusmuotoa kaikkia kumousyrityksiä vastaan ei viitannut vain vasemmalta vaan myös oikealta uhkaavaan vallankaappauksen vaaraan. Molemmat piti torjua.[296]

Vuosilla 1922–1924 on yksi yhteinen nimittäjä, joka koskettaa suojeluskuntaa, AKS:ää ja Maalaisliittoa: kysymys kansanvallasta, sen sisällöstä ja puolustamisesta. Taistelua haluttiin käydä ensisijaisesti arvojen voimalla, mutta aseellista uhkaa ja voimankäyttöäkään ei kokonaan suljettu pois. Kysymys kansanvallasta kiertyi kansallisen eheyden merkitykseen kansakunnan rakentamisessa. Keskustalaisen sovintoideologian edustajat olivat valmiita puolustamaan kansanvaltaa jyrkin sanoin ja tarvittaessa tiukoin ottein. Järjestysvalta oli osa valtiollista kansanvaltaa ja tasavaltalaisen järjestelmän uskottavuutta. Samaan aikaan eteläisen Euroopan tapahtumat, kuten fasismin nousu alkoivat puhuttaa myös suomalaisia.

Perttula_Sukselainen.indd 99 19.5.2010 14:27:55

Maan hallituksessa ja eduskunnassa jouduttiin 1920-luvun alussa käymään rajanvetoa kommunismiin ja kommunistien toimintaan. Samalla määritettiin kansanvallan rajoja: kuinka paljon kansanvaltaa saattoi rajoittaa kansanvallan pelastamiseksi? Kansalaissodan jälkeen Neuvosto-Venäjälle paenneet sosialistijohtajat ajoivat edelleen vallankumouksen asiaa Suomessa[297], mikä lisäsi oikeiston esittämien uhkakuvien uskottavuutta. Oikeisto oli arvostellut keskustalaista sovintopolitiikka liiallisesta pehmeydestä. Oikeistolaisten aktivistien taustatoiminta ohjasi Kyösti Kallion hallitusta ”suureen leikkaukseen” elokuussa 1923, mikä tarkoitti Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen johtavien henkilöiden ja kansanedustajien pidättämistä. Pidätetyiksi tuli yli 200 SSTP:n toimijaa. Myöhemmin presidentti K. J. Ståhlberg määräsi eduskunnan hajotettavaksi ja pidettäväksi uudet vaalit, koska eduskunta oli jäänyt vajaalukuiseksi.[298] Joka tapauksessa hallituksen ratkaisu merkitsi kommunistien toiminnan rajoittamista sekä heidän sysäämistään kauemmaksi sovintohakuisen Suomen aatteesta.[299]

Kommunistien toiminnan rajoittaminen vaikutti myös sosialidemokraattiseen puolueeseen. SDP joutui koko 1920-luvun käymään kahden rintaman uskottavuussotaa, vasemmalle luokkalähtöisenä vasemmistolaisena vaihtoehtona ja oikealle kansanvaltaisena vasemmistolaisena vaihtoehtona. Osa valkoista Suomea halusi niputtaa vasemmiston vain yhdeksi punaiseksi voimaksi, palata siis kansalaissodan aikaiseen asetelmaan. Ainakin keskustassa oli halukkuutta laajentaa poliittista keskustaa kattamaan myös parlamentaarisen vasemmiston, joka olisi ollut vastavoima oikean ja vasemman ääripään vaihtoehdoille.[300] Poliittisena jakajana olisi ollut suhtautuminen kansanvaltaan ja parlamentaariseen järjestelmään.

Vuoden 1922 vaalitulokset olivat kaventaneet keskustaan lukeutuvien puolueiden liikkumatilaa. Lisäksi Maalaisliiton nopea kannatuksen kasvu ja laajentuminen pakottivat puoluetta sisäiseen arviointiin, ja radikaali reformismi saikin antaa tilaa tuottajahenkiselle agrarismille. Jos äärivasemmistolaiset olivat 1918 panneet ensin SDP:n ja sen jälkeen muut puolueet tapahtuneiden tosiasioiden eteen, niin 1923 asetelma muuttui; kommunistit eli äärivasemmisto pakotettiin joko hyväksymään vallitseva kansanvaltainen järjestelmä tai sulkemaan itsensä sen ulkopuolelle. Itse asiassa maan hallitus teki valinnan kommunistien puolesta pidättäessään sen keskeisiä toimijoita. Kun SDP oli joutunut 1918 ensimmäisenä ja puolueen sisäisenä kysymyksenä ottamaan kantaa äärivasemmistolaisten toimintatapaan, niin nyt SDP linjasi näkemystään vain jo tapahtuneeseen, nimenomaan kansanvallan rajoihin ja toimivuuteen. SSTP:n toiminnan rajoittaminen oli 1920-luvulla eräs taitekohta itsenäistyneen Suomen kansanvallan rajojen ja valtiollisen järjestysvallan uskottavuuden mittaamisessa.

Vieno Johanneksen läheisistä järjestöistä Maalaisliitto linjasi vuosina 1922–1924 suhtautumistaan vasemmistoon, vastapareina olivat käsitteet kansallinen vai ylikansallinen, kansanvalta vai vallankumous. Vieno Johanneksen omaksuma kansakunnan sisäistä voimaa nostava kansallishenkisyys sai silloin rinnalleen ulkoista uhkaa pai-

nottavan piirteen. Uhkakuvalle voi antaa monet kasvot: historialliset, kulttuuriset, aatteelliset ja poliittiset. Kansakuntaa ei rakennettu vain oman kansan sisäisessä loisteessa vaan myös ulkoisen uhan varjossa. Kansainväliset ideologiset kytkennät, oikean ja vasemman laidan ideologiat sekä Suomeen idästä ja etelästä virtaavat uhkat tulivat tunnetuiksi. Kommunismi ja fasismi löysivät tiensä suomalaiseen propagandistiseen kielenkäyttöön.

Maalaisliitto haki paikkaansa, ja niin tekivät myös Suojeluskuntajärjestö ja Akateeminen Karjala-Seura. Suojeluskuntajärjestö irrottautui 1920-luvun alussa revanssihenkisestä oikeistosta sekä vahvisti kansallista ja valtiollista uskottavuuttaan. Vuosikymmenen alun poliittisia jännitteitä kuvaa halukkuus leimata kilpailijoita äärisuuntien edustajiksi ja esittää propagandistisia arvioita eri järjestöistä. Esimerkiksi lokakuussa 1923 aloittivat eräät vasemmistolehdet hyökkäilyn AKS:ää vastaan ja syyttivät sitä fasistiseksi. *Suomen Sosialidemokraatti* nimesi seuran ”vallankaappausta suunnittelevaksi liigaksi”. *Kansan Työn* aseina olivat muun muassa lausahdukset ”mustat voimat pelissä”, ”hampaisiin asti aseistetut”, suloiset kuningasunelmat”, ”Mussolini” ja ”Suomen fascistit valmistuvat kuumeisella kiireellä”.

Martti Haavio kysyy muistelmissaan, mistä syntyivät syytökset: ”Fasismi ei ollut edes kaukaisena taustatekijänä. Giovanni Gentilen fasismin filosofiasta emme tienneet tuon taivaallista. Mikäli olisimme tienneet, olisimme kyllä kannattaneet hänen oppiaan kommunismin vahingollisuudesta, talouden tasapainottamisen tärkeydestä, ja myös ’valtakunnan kohottamisesta mahtavuuteen’ – mutta emme suinkaan hänen oppiaan sosialismista, emme vallankumouksesta, emme diktatuurista jne. Olimme vannoutuneita demokraatteja ja tuimme isiltä perittyä yhteiskuntajärjestystä.”[301]

Syyttely ei luonnollisestikaan ollut seurausta yksittäisestä tapahtumasta tai arviosta. AKS antoi aiheita epäilyille, koska sen toimintatavoissa ja julkikuvassa oli yhtäläisyyksiä fasistisen liikkeen kanssa. Alkuvuoden 1923 *Ylioppilaslehdet*, erityisesti maaliskuussa ilmestynyt *Heimonumero*, vaikuttivat uhkaavilta vasemmistosta asiaa tarkasteltaessa. Kirjoituksissa puhkuva suursuomalaisuus ja ryssäviha; ylipäätään vihan lietsonta ja vaatimukset kansan kunnon ja aseistuksen parantamiseksi sodan varalta eivät voineet olla herättämättä pelkoa. Kansalaissodan päättymisestä oli kulunut vasta viisi vuotta. Kansakunnan tukahdutetut tunteet ja ulospäin suunnattu viha saattoivat nopeasti kääntyä ja laajentua sisäiseksi, varsinkin kun Suomessa ulko- ja sisäpolitiikka liittyivät ideologisesti yhteen.

Nuoren Vieno Johanneksen valtiokäsitys kytkeytyi kansanvaltaan. Maalaisliittolaisessa ajattelussa valtio oli 1920-luvun alussa kansanvallan areena, kansan eheyttäjä ja järjestyksen pitäjä. Vastikään itsenäistyneessä valtiossa eheys ja järjestys olivat arvoja, joita oli puolustettu muun muassa kansalaissodan jälkeisessä tasavaltataistelussa ja maan sisäisen rauhan ylläpitämisessä. Maalaisliittolaisesta näkökulmasta kansanvalta oli yksi kansalaisten tasavertaisuuden ja kansakuntaan kuulumisen tärkeimmistä tuloksista. Kansanvalta antoi uskottavuuden ja olemassaolon oikeutuksen myös kansanvaltiolle.[302] Valtion uskottavuutta mitattiin lain säätäjänä ja vartijana mutta

Perttula_Sukselainen.indd 101 19.5.2010 14:27:56

myös auttajana ja eheyttäjänä. Valtion laillisuutta piti varjella. Jos kansalaisten usko valtion laillisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen olisi mennyt, pohja olisi pudonnut myös maalaisliittolaisesta radikaalidemokraattisesta ja reformistisesta uskosta sekä perinnöstä[303].

Nuoruuden mentaliteetteina Vieno Johanneksen mieleen jäivät maahan ja talonpoikaisuuteen liittyvät arvot sekä oman edun väistyminen yhteisen edun tieltä. Itsekasvatus, omatoimisuus ja yhteisvastuu olivat vapautta ja vastuuta. Mentaliteetiksi voidaan laskea halu nousta ja kasvaa kansalaisena kansakunnan tahdissa. Sukupolvien kuluessa syntynyttä köyhän kansan kokemuksista noussutta henkistä pohjavirtaa ilmentävät nöyryys ja sopeutuminen. Näistä mentaliteeteista alkoivat muokkautua hänen yhteiskunnalliset näkemyksensä, joista ituina tulevaisuuteen jäivät kansanvallan, maahengen ja kansallisen eheyden aatteet.

Edellä mainituista kolmesta näkemyksestä mikä tahansa voisi olla Vieno Johanneksen sukupolvea vuosina 1922–1924 yhdistänyt kokemus. Ehkä kansanvalta on kuitenkin syytä nostaa vahvimmin esiin, koska äskettäin itsenäistyneessä valtiossa siihen liittyi tulevaisuuden odotuksia ja menneisyyden kärjistämiä jännitteitä. Kansanvallan rajoja ja tehtäviä piti linjata sekä äärioikeiston että äärivasemmiston käsityksiin, ja kansanvallan puolustaminen oli asein saavutetun jatkamista politiikan keinoin. Kansanvallan uhkat ja mahdollisuudet olivat Vieno Johannekselle sekä lehdistä luettavia päivänpoliittisia uutisia että yhdistystoiminnasta esille nousseita arkisia asioita. Kansanvaltaan pohjautui myös AKS:ssä samoihin aikoihin virinnyt kansallisen eheyden ajatus.

Mitään järisyttäviä, koko sukupolvea yhdistäviä tapahtumia on 1920-luvun puoliväliä edeltäneeltä ajalta vaikea osoittaa. Yhteisen sukupolvikokemuksen sijasta voi puhua yksittäisen ihmisen avainkokemuksesta. Matti Virtanen kirjoittaa: ”Avainkokemuksen laadun voi karkeasti jakaa kahteen luokkaan: se mitä yhteiskunnassa juuri silloin tapahtuu, on joko *sopusoinnussa* tai sitten *ristiriidassa* siihen asti rakentuneen kokemuksellisen minän kanssa.”[304] Kansanvaltakamppailu ja lopputulokset olivat sopusoinnussa niiden kokemusten kanssa, joita Vieno Johanneksella aikaisemmassa lapsuudessaan – kansalaissota mukaan lukien – oli ollut. Tästä syystä kansanvallan arvon voi uskoa vain vahvistuneen 1922–1924 aikana.

Ylioppilaskirjoitusten

jälkeen isänmaallinen nuori

mies astui asepalvelukseen.





Perttula_Saksalainen.indd 103 19.5.2010 14:27:57

III
Suomalaisuuden ritari 1924–1927

Porttuka_Suksolainen.indd 104 19.5.2010 14:27:57

Rakkaus ja viha olivat mitalin eri puolet

Vieno Johanneksen aatteellisen kasvun vuosia 1924–1933 leimasi AKS. Ajanjakson voi jakaa kolmeen osaan: 1) lukiovuosiin 1924–1927, 2) armeijan ja AKS:n aikaan 1927–1929 sekä Lapuan liikkeen ja opiskeluiden vaiheeseen 1929–1933. Hän oli AKS:n sihteerinä ensimmäisenä opiskeluvuotenaan 1928–1929. Hänen opiskellessaan filosofian maisteriksi elettiin opiskelijapolitiikassa oikeistolaisvaaran vuosia. Lukioaikaista Vieno Johannesta voi luonnehtia innostuneen ihanteelliseksi; opiskelija V. J. Sukselainen kehittyi akateemisesti aatteelliseksi.

Vieno Johanneksen lukiovuosina Akateeminen Karjala-Seura ja Turun Oppikoulujen Karjala-Seura olivat siirtymässä 1923–1924 kansallis-yhteiskunnalliseen vaiheeseen. AKS:ssä voitiin tuolloin nähdä kolme erilaista juonnetta: 1) aktivistis-poliittinen, 2) toiminnallinen ja 3) aatteellinen. Ensimmäinen sisälsi sen oikeistohenkisen ajattelun, joka seuran alun vuosina vallitsi. Aktivismista puhuttaessa pitää muistaa, että jälkiaktivistit Yrjö Ruutu ja E. E. Kaila korostivat kansakunnan sisäistä eheyttä Suomen itsenäisyyden turvaamiseksi. Kieltämättä seurassa hengitti vähintään piilevänä myös valkohehkuinen ja oikeistolainen aktivismi, joka eli poliittisena käenpoikana ja raivasi itselleen lisätilaa 1920-luvun loppupuolen tapahtumissa.

Toimintahalu sitoi AKS:n oman aikansa tapahtumiin, mutta sillä oli henkinen kytkentä aktivistis-poliittiseen ajatteluun. Seuran perustajien Elias Simeliuksen (Simojoki), Erkki Räikkösen ja Reino Vähäkallion kerrotaan osallistuneen Aunuksen retkeen. Itä-Karjalan menetyksen jälkeen he eivät tyytyneet katsomaan tapahtumia sivusta vaan halusivat auttaa Aunuksesta paenneita heimolaisia. Luonnollisesti pakolaisten auttamisessa oli paljon aatteellisia arvoja, mutta sillä oli myös välineellinen merkitys: se piti esillä sitä vääryyttä, jonka Neuvosto-Venäjä oli Suomen heimolle rajan siirroissa aiheuttanut.[305]

Perttula_Sukselainen.indd 105 19.5.2010 14:27:58

Seuran aatemaailma pohjautui niihin ajatuksiin, joita ylioppilaspiireissä ja Ylioppilaslehdessä oli 1920-luvun alussa ollut heimokansojen yhteistyöstä, kansallisesta eheytymisestä ja yhteiskunnallisesta uudistamisesta. Sen ajattelun jäljet palasivat fennomaaneihin mutta lähihistoriassa Yrjö Ruutuun, Niilo Kärkeen ja Martti Haavioon.[306] AKS:ssä vuodesta 1923 alkanut kansallisen eheyden vaihe tarjosi ”aatosta jaloa ja alhaista mieltä” strategis-operatiivisen toiminnan rinnalla. 1920-luvun puolivälin AKS:n johtavien henkilöiden ajatuksissa olivat jo valmiina kansallisen eheyden ja heimoyhteistyön opit.

Suomen vapautuessa ja itsenäistyessä jäivät heimokansat Neuvosto-Venäjän valtaan, mikä viritti yhteistyötä Suomen ja Viron välille sekä ajatuksia heimoyhteistyöstä. Suomalais-virolaisessa ylioppilasklubissa Martti Haavio, Niilo Kärki ja Aaro Pakaslahti viljelivät ajatusta Suur-Suomesta jo ennen Akateemisen Karjala-Seuran perustamista.[307] Yhteistyöhankkeet Viron kanssa herättivät keskustelua laajemminkin. Suomen ja Viron valtioliitto oli esillä vuoden 1919 alussa, mutta heimohenkiset tavoitteet olivat maantieteellisesti vielä laajemmat: samaan alueeseen katsottiin kuuluvan Inkeri, Aunus ja Viena.[308]

Niilo Kärki avasi keskustelua Suomen irredentasta *Ylioppilaslehdessä* jo 1920 käsitellessään Länsipohjan ja Inkerin asiaa. Hän velvoittaa opiskelijoita toimimaan: ”Pitäisihän maailmassa olla sellainen ajatus, jota kutsutaan suomalaiseksi ja jonka toteuttamiseen saattaisi ajatella ehkä muitakin keinoja kuin varovaiset protestit, säkin jauhoja ja parin sukkia. Saattaisi pitää selvänä, että itsenäisen, vasta itsenäistyneen kansan alkeellisempaan itsesäilytysvaistoon kuuluisi koko kieli- ja kansallisuuspiirinsä yhteyden tavoittaminen. – – Suomalainen ajatus, suomalaisen kieli- ja kulttuuripiirin yhteyden aate on jälleen syövytettävä koko suomalaiseen kansaan, ja tällä kertaa tietoiseksi, lähtemättömäksi, koko kansallisen vapauden elinehtoihin kuuluvaksi, niin kuin se sitä todellakin on.”[309] Heimotyötä siivitti kielellinen yhteenkuuluvuus ja ugrilaisen kulttuurin nostaminen maailmanhistorialliseen arvoonsa.[310]

Ylioppilaslehdessä askaroitiin myös kansakunnan sisäisellä eheydellä. Lehdessä kirjoitettiin helmikuussa 1920, että nykyhetken tärkein isänmaallinen tehtävä on vapaussodan saavutusten turvaamisen, eri kansanryhmiä erottavan kuilun tasoittaminen ja sisäisen eheyden luomisen. Mahdollisimman laajat kansalaispiirit piti saada yhteiskunnan terveen kehityksen puolustajiksi, ja nykyisen nuorison tehtävä oli viedä voittoon suomalainen valtioaate. Kansakunta oli eheytettävä ja yhteiskunnallisia uudistuksia pantava jatkuvasti toimeen.[311]

AKS:n henkistä rakennetta ja kaksijakoisuutta kuvaa hyvin Elias Simeliuksen kiteytys ryssävihan luonteesta. Asioilla on kaksi puolta: ”Rakkaus ja viha ovat mitalin toinen ja toinen puoli. Rakkauden aktiivisuus esiintyy usein vihana. Viha on oikeutettu silloin, kun se palvelee rakkauden tarkoituksia.” AKS:n mitalissa oli kaksi puolta, ja siksi kuvakin on kaksijakoinen: puolustustahto saattoi muuttua ryssävihaksi, henkinen ja kulttuurinen heimotyö valtiollisia rajoja laajentavaksi Suur-Suomeksi, yhdistävä kansallisuustaistelu jakavaksi kielikysymykseksi ja kansalaisista kasvava

kansanvalta valtiolliseksi yli- ja itsevaltiudeksi. Maailmahistoriallinen tehtävä, uhrautuminen yhteisönsä hyväksi ja itsensä unohtaminen pyhittivät keinot.

AKS:n valapuheessa yhteisön edestä uhrautuminen tulee hyvin ilmi:

> *Te vannotte* uhraavanne työnne ja elämänne Isänmaallenne, sen kansallisen herättämisen ja Suuren Suomen puolesta. Painakaat mieliinne, että tästä valasta ette voi koskaan *miehinä* vapautua. Te teette valan *lipullemme*, vannotte taistelevanne lippumme alla, sen kanssa ja sen puolesta. Tämän jälkeen te ette enää kuulu itsellenne vaan Isänmaalle. Te seisotte avoimen oven edessä; tällä puolen on kaikki se, mitä heikko ihmismieli pitää arvossa ja tavoiteltavana: *minä itse*. Toisella puolella on itsensäkieltämys: *Isänmaa*. Te astutte ovesta sisälle ja suljette sen jälkeenne aukeamattomalla salvalla: *miehen valallanne*.[312]

Ennen varsinaisen valan vannomista valapuheen pitäjä vielä kysyi: ”Minä kysyn siis teiltä: tahdotteko luopua itsestänne ja antaa itsenne Isänmaalle ja vahvistaa tämän ikuisesti sitovalla valalla lipullemme?”[313] AKS:n vala oli velvoittava. Siveellisen uudelleensyntymisen vaatimus kohdistui myös jäseneen, mutta sen suuntaaminen kansaan kokonaisuutena pyhitti sekä tarkoituksen että keinot.[314]

AKS:n sisäiset ristiriidat eivät olleet pulpahtaneet pintaan vielä Vieno Johanneksen lyseo- ja lukiovuosina. Myöhemmin 1920-luvun lopulla tilanne muuttui, näkyviin kääntyi mitalin toinen puoli. Silloin AKS:ssä tulivat esiin yhtenäisnationalismin opit kaikessa karuudessaan. Juhani Mylly määrittelee yhtenäisnationalismin: ”Kansakunnalla ja kansallisvaltiolla on ehdoton ylivalta yksilöön nähden; yksilön kuuluu alistua ja omistautua kansakunnalle ja kansallisvaltiolle. Poliittinen yhtenäisyys on kansakunnalle/valtiolle luonnollinen, tavoiteltava ja jopa välttämätön olotila.”[315] Yhtenäisnationalistiset painotukset muuttivat kansan yhtenäisyyden aatteen yksioikoiseksi kansakokonaisuuden aatteeksi. Kansakuntaa eheyttävän yhtenäisyyden piti rakentua ja kasvaa ennen kaikkea kansakunnan sisältä, sen sijaan kansakokonaisuus määriteltiin ja annettiin kansakunnalle ylhäältä.

Kansakunnan historiassa aika vuodesta 1924 vuoteen 1933 edustaa yhtä rajoitetun kansanvallan vaihetta. Kyösti Kallion hallituksen ”suuri leikkaus” kesällä 1923 rajoitti kommunistien toimintaa. Presidentti K. J. Ståhlberg määräsi vajaalukuisen eduskunnan hajotettavaksi ja uudet vaalit pidettiin tammikuussa 1924. Tasavalta sovitti seuraavan vajaan vuosikymmenen aikana yhteen kansanvallan sekä ääriliikkeiden näkemyksiä ja toimintatapoja. Eduskuntavaalit 1933 olivat tämän vaiheen taitekohta. V. J. Sukselaista koskevassa tutkimuksessa voi hänen näkökulmastaan ajatellen nimetä vuodet 1924–1929 vasemmistovaaran vaiheeksi ja ajan 1929–1933 oikeistouhan vuosiksi. Vesa Vares toteaa Kansallisen Kokoomuspuolueen historiassa, että eduskuntavaalit 1933 päättivät sotien välisen ajan dramaattisimman vaiheen. Vaalit olivat tilintekoa menneestä, mutta samalla esimakua tulevasta.[316]

Ajanjaksoa 1924–1933 on tarkasteltava kokonaisuutena. Noihin vuosiin ajoittuu myös yksi tärkeimmistä Vieno Johanneksen näkemyksellisistä taitekohdista. Tuon ajanjakson voi laskea kuuluvan niihin L. A. Puntilan mainitsemiin nuoruusajan aat-

Perttula_Sukselainen.indd 107 19.5.2010 14:27:58

teellisen kasvun vuosiin, jolla on merkitystä valtiomieskastiin nousseiden henkilöiden näkemysten hahmotuksessa. Suomalainen kansallisuusajattelu on leimautunut noita vuosia hallinneiden näkemysten ja tapahtumien perusteella yksioikoisesti. Kansallisuusajattelun kuva on moniulotteisempi, ja varsinkin V. J. Sukselaisen yhteydessä sitä on avattava eri suunnista.

Ajattelunsa uudistamisessakin V. J. Sukselainen eteni enemmän evoluution kuin revoluution hengessä. Vuosina 1924–1933 on hänen ajattelussaan sovitettava yhteen kolme suurta kansakunnan historiallista kehitystä kuvaavaa epookkitulkintaa, jotka yhteiskunnan kehityskulussa painottavat erilaisia näkemyksiä ja kehyksiä. Kansallisuusaate, luokkatietoisuus ja modernisaatio edustavat kyseisenä aikana hänen mielessään jatkuvuutta ja muutosta. Maailma ei näytä samalta, kun sitä tarkastelee historiallisen tai taloudellisen kehitysvälttämättömyyden näkökulmasta. V. J. Sukselaisen ajatuksellisena taitekohtana piirtyy esiin vuosi 1929. Näkökulman laajentumista kuvastaa silloin muun muassa hänen halunsa oppia tuntemaan paremmin sosialistista luokka-ajattelua[317].

Sanan mahdilla ja kielen voimalla Kalevan kansan nostajaksi

Vieno Johanneksen näkemysten kehitystä 1924–1927 peilataan kolmesta erilaisesta näkökulmasta, jotka ovat 1) kansallinen, 2) yhteiskunnallinen ja 3) henkilökohtainen. Aluksi esitellään hänen käsityksiään suomalaisesta kansakunnasta, aitosuomalaisuudesta ja suursuomalaisuudesta. Näin voidaan syventää hänessä lyseon loppuvuosina herännyttä valtiollisen kansallisuusajattelun vaihetta. Yhteiskunnallista ajattelua luodatessa on alkiolaisuus edelleen se kompassi, joka näyttää suunnan kohti kansallista eheyttä. Myöhemmin siihen yhtyivät Yrjö Ruudun ajatukset niin, että vähitellen voidaan puhua alkiolais-ruutulaisesta ajattelusta.

Vuosien 1924–1927 lopuksi kuvataan Vieno Johannes Saarta, nuorta miestä ja miehen mieltä. Ensin tutkaillaan Vieno Johanneksen aatteellista ja yhteiskunnallista ajattelua, sitten arkipäivän ajattelua. Vuosina 1924–1927 Vieno Johanneksen kasvukertomus ei etene aivan kronologisessa järjestyksessä. Sille on perusteensa: Kansallisuusajattelu leimasi lukion alkuvaiheita pohjustaen yhteiskunnallisia näkemyksiä. Näiden näkökantojen vahvistamana ”julkisuuden mies” oli vuonna 1926 valmis astumaan esiin, *Turunmaa*-lehteen. Kesästä 1926 alkaa päiväkirjoista avautua nuori mies toiveineen ja odotuksineen.

Jos vuosien 1922–1924 kansanvallan paikallista toteutumista ja kansanvallan rajojen etsimistä voi pitää Vieno Johanneksen kauaskantoisena avainkokemuksena, niin kansallisuusajattelu edustaa kauaskantoista mielenmaisemaa. Kansallisuusaate on hänen lapsuuttaan ja nuoruuttaan, olennainen osa koulu- ja opiskeluaikaa. Vieno Johanneksen ajattelussa yhteiskunta- ja kansallisuustietoisuus kytkeytyvät yhteen.

Ajattelutapa ohjaa hänen näkemyksiään siinä missä luokkatietoisuus olisi ohjannut jonkun toisen – samankaltaisesta tilanteesta elämään ponnistaneen – nuorukaisen näkemyksiä.

Vieno Johannes kirjoitti kesällä 1926 päiväkirjaansa valtiolliset rajat ylittävän heimohenkisen eheyden ja yhteyden tavoitteensa:

> Eri kielet ja kielten oppimiset ovat suuria sivistyksen ja kaiken yhteistoiminnan haittoja ja siksi olisikin pyrittävä mahdollisimman suuriin kielipiireihin. Meidän suomalaisten ei kuitenkaan tule hakea tätä yhteyttä meille rodullisesti vieraan Skandinavian kanssa. Meidän ei ole perustettava mitään Norden-yhdistyksiä ja annettava Ruotsin kielelle liikaa etuuksia. Suomen kielellä on oma etunsa ja velvollisuutensa perustaa oma suuri Itä-Eurooppainen kielipiirinsä, vetää Venäjän suomensukuiset kansat kulttuurityöhön, luoda suuri suomalainen kulttuuripiiri. Tämä piiri on saatava suureksi, jotta se paremmin kykenisi suorittamaan maailmanhistoriallisen tehtävänsä.
>
> Sen tähden on ulkosuomalaiskysymys tärkeä ja siksi ovat Länsipohjan ja Ruijan suomalaisten asiat huolella hoidettavat, siksi on reunavaltiopolitiikka tärkeää tärkein. Reunavaltojen ruhtinaana on Suomella suuri tulevaisuus ja uusi onnellinen lehti tullaan piirtämään ihmiskunnan historiaan. Kansamme maailmanhistoriallinen tehtävä on suomensukuisten kansojen kokoaminen, Suomen heimon herättäminen.
>
> Meillä ei saa olla raatajia ja herrasväkeä, meillä pitää olla vain kansaa ja sivistyneistöä. Mitään suoranaista juopaa ei näiden välillä saa olla, vaan ainoastaan asteettainen yleneminen. Sivistyneistön ja kansan on ymmärrettävä toisiaan, käsitettävä velkansa kansakunnan onnelle ja menestykselle. Mitä enemmän etuuksia sivistynyt saa, sitä suurempia siveellisiä velvoituksia hän saa myöskin.
>
> Kansan siveellisen kunnon kohottamisen tärkeys on tunnustettava. Sitä tarkoittavia yrityksiä kaikin tavoin kannatettava. Onko sovinto ruotsalaisen kansanosan kanssa tosiaan niin mahdoton kuin miksi sitä tahdotaan kuvitella? Meidän on joka tapauksessa varottava tekemästä ruotsalaisista marttyyreja.[318]

Esille tulevat suursuomalaiset painotukset heimoyhteistyöstä suomensukuisten kansojen kanssa idässä, lännessä ja pohjoisessa. Pyrkimys reunavaltojen ruhtinaaksi oli poliittinen ja geopoliittinen tavoite, jonka antamalla kulttuurisella voimalla olisi suomensukuiset kansat koottu toteuttamaan maailmanhistoriallista tehtäväänsä. Ruijan ja Länsipohjan suomalaisten yhteys Suur-Suomen rakentamiseen korostaa hankkeen kulttuurista luonnetta. Yhteiskunnallista eheyttä pitää vaalia kaventamalla kuilua raatajien ja herrasväen välillä. Siveellisen kunnon kohottamisella tavoitellaan sekä kansalaisen että kansakunnan henkistä kasvua. Vieno Johanneksen mieltä jäyti kuitenkin ristiriita suomenruotsalaisen kansanosan kanssa, ennen kaikkea käsitys sovinnon mahdottomuudesta. Kirjaus kesältä 1926 on erittäin lähellä niitä tavoitteita, joita Niilo Kärki ja Martti Haavio asettivat *Ylioppilaslehdessä* 1920-luvun alussa.

Päiväkirjan merkintä ilmentää hyvin, miksi erilaiset kansallisuuskäsitykset löysivät perusteita historiasta ja J. W. Snellmanin näkemyksistä. Kansallinen herääminen oli käyttövoimana ulkoisesta uhasta voimansa saaneelle näkemykselle, aivan samoin

Perttula_Sukselainen.indd 109 19.5.2010 14:27:58

kuin sisäisestä eheydestä voimaa hakeneelle käsitykselle. Ensimmäisessä katsannossa korostuu jo 1800-luvulla hahmotettu Suomen geopoliittinen asema. Toisessa ajattelussa tuntuvat yhteiskuntapolitiikan lähimenneisyyden tavoitteet, erityisesti kansalaissodan haavoista parantuminen. Tosin näidenkin ajatusten juuret löytyvät myös 1800-luvun fennomaniasta.

Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen kysyvät ja vastaavat *Nationalismit* -kirjassa: ”Onko nationalismi ihmisiä yhdistävä ja yhtenäistävä kulttuurinen prosessi, valtionmuodostukseen tähtäävä poliittinen ideologia, yhteenkuuluvuuden tunnetta rakentava ja ylläpitävä mentaalinen tila vai kenties uskonnon kaltainen ilmiö, joka tarjoaa turvallisen yhteisöllisyyden modernisoituvassa ja sekularisoituvassa maailmassa? Nationalismia käsittelevien tutkimusten mukaan se tuntuu olevan kaikkea tätä – ja vielä paljon muuta.”[319] Määrittelyssä ovat hyvin esillä ne näkökulmat, joista suomalaista 1920-luvun kansallisuusajattelun ja Vieno Johanneksen näkemysten kehityskaarta voi avata.

Kansallisuustutkija Benedict Andersonin mukaan nationalismin voima on sen kameleonttimaisessa eläytymiskyvyssä luoda yhteenkuuluvuuden tunnetta erilaisissa historiallisissa tilanteissa ja tavassa toimia eräänlaisena uskonasiana, kansalaisuskontona.[320] Suomessa kansallisuusaate vaikutti niin kulttuuriseen ja tieteellisen nousuun kuin yhteiskunnalliseen että poliittiseen heräämiseen ja järjestäytymiseen. Kansallisuusaatteen voimalla on nostettu kansalaisen ja kansan tietoisuutta itsestään, luotu yhteisymmärrystä ja tahtoa uudistuksille. Joskus hankkeita on ajettu eteenpäin kansanliikkeenä, joskus yhteiskunnallinen yläluokka on ollut kansan rinnalla, joskus asialla on ollut valistunut etujoukko, joka on asettunut kansan yläpuolelle.

Sama aate on saattanut koota joukkoonsa joissakin asioissa aivan janan ääripäissä olevia suuntia. 1920-luvun kansallismielisyyttä edustavat yhtä hyvin yhteiskuntaa eheyttävät sosiaaliradikaalit uudistukset kuin ulkoista uhkaa patoavat ja valtiollisten rajojen laajentamista havittelevat sotasuunnitelmat. Jälkimmäiset tavoitteet ja niihin liittyvät arvot ovat leimanneet monien käsitystä Suomen itsenäisyyden alkuvaiheen kansallismielisyydestä, mutta ne ovat vain yksi ulottuvuus ja vaihe suomalaisessa kansallisuusajattelussa; jos ei tiedä sen moninaisuutta ja yhteiskunnallisuutta, on vaikeaa kuvata itsenäisyyden alkuajan kansalaisten, vaikuttajien, järjestöjen ja puolueiden aatteellista pohjaa ja kehitystä. Kansallisuusaatteen kehityksessä on tärkeää erottaa toisistaan kolme suurta historiallista prosessia: valtionmuodostus, kansan- ja kansakunnanmuodostus sekä modernin nationalismin kehitys.[321] Jaottelu kuvaa myös Vieno Johanneksen kansallisuusajattelun erilaisia vaihtoehtoja.

Kansallismielisyys kuuluu vahvasti 1920-lukuun. Kansallismielinen paatos, yhteiskunnan modernisoituminen ja Euroopan poliittisen kartan perinpohjainen muutos ensimmäisen maailmasodan seurauksena edistivät tieteellistä kansallisuustutkimusta, jossa keskityttiin oman maan kansallisen heräämisen historiaan ja kansallisuusliikkeen vaiheisiin sekä arvioitiin kansallisten suurmiesten vaikutusta.[322] Historian tutkimuksen tavoitteet heijastuivat myös muuhun yhteiskunta- ja kulttuurielämään.

Suomessa kansallisuus oli ollut kulttuurisen ja poliittisen toiminnan aatteellisena pohjana 1800-luvun alkuvuosikymmeniltä lähtien. Kansakunnan kehityksen myötä kansallis- ja luokkatietoisuus – yhdessä ja erikseen, toisiaan tukien tai vastustaen – olivat vuosisadan lopulta lähtien vahvistaneet poliittista järjestäytymistä. Järjestäytymisen ja kansanvallan muodoista oli ollut erilaisia näkemyksiä, mutta vähitellen vaatimus ”kansan kaikkivaltiaan” tahdosta poliittisen voiman perusteena oli ollut pakko hyväksyä – joko vapaana valintana tai välttämättömänä pakkona. Kansalla ja kansanliikkeillä piti olla oikeus osallistua kansakunnan tulevaisuuden rakentamiseen[323].

Juhani Mylly määrittelee, että ytimessään kansakunta on poliittisesti herännyt ja mobilisoitunut kansa tai sen suuri osa, jolle on kehittynyt yhteiskunnallisesti merkittävä kansakuntatietoisuus. Se tuntee yhteenkuuluvuutta, pitää arvossa yhtenäisyyttä ja ajaa omia tavoitteitaan, joihin olennaisina kuuluvat poliittiseen itsemääräämiseen pyrkiminen tai sen säilyttäminen ja laajentaminen. Kansakunta piti nimenomaan rakentaa. Tärkeää on huomata, että kansakunnassa vaikuttavilla ihmisillä voi samanaikaisesti olla useita ryhmäidentiteettejä, etnisiäkin, ja niiden painoarvot ja keskinäiset arvojärjestykset muuttuvat.[324] Ilkka Liikanen kirjoittaa väitöskirjassaan *Fennomania ja kansa* filosofi J. J. F. Peranderin kansallisuuskäsityksestä: ”Perander näki John Stuart Millin tavoin, että kansallisuus muodostui ristiriitaisista toisiaan vastaan taistelevista elementeistä; sitä ei ollut olemassa, ’jollei ole erilaisia yhteiskunnallisia luokkia, erilaisia puolueita, erilaisia elämän, tavan, mielipiteen murteita, jotka vastustavat, rajoittavat, hillitsevät toisiaan, siten tuottaen yhteistä, yleistä, kansallista’.”[325]

Suomalaiskansallisessa ajattelussa pitää 1920-luvulla ja myöhemminkin erottaa kaksi eurooppalaista juonnetta, itäinen ja läntinen. 1800-luvun lopulla ennen itsenäistymistä suomalainen kansallisuusajattelu rinnastui keski- ja itäeurooppalaisiin kulttuurikansakuntiin, jotka rakensivat yhteenkuuluvuutensa kielen, uskonnon ja historian pohjalle.[326] Maailmansotien välinen kausi merkitsi kansallisuusajattelun kehityksessä selvästi radikaalimpaa, oikeistolaisempaa ja suvaitsemattomampaa vaihetta. Aikaisempi samastui lähinnä kansalliseen vapautukseen, kulttuuriarvoihin ja Ranskan vallankumouksesta periytyviin egalitaarisiin ja liberaaleihin arvoihin.[327] Vieno Johannes Saaren kansallisuusajattelu muokkautui näiden kahden juonteen ja lähestymistavan välisessä rajanvedossa. Hän irrottautui selkeästi oikeistolaisesta ja suvaitsemattomasta suuntauksesta. Hänen kansallisuusajattelunsa pohjautui 1800-luvun fennomaniaan ja sen talonpoikaisiin arvoihin.

Maanviljelijä ja valtiomies – runoilija ja filosofi

Opittu ja koettu oli perusta, jolle Vieno Johannes rakensi uutta. Kirjat olivat olleet jatkumo hänen elämässään lapsuudesta lähtien. Nyt lukija halusi ja alkoi kasvaa myös kirjoittajaksi. Kieli ja mieli olivat yhtä. Hän kirjoitti muistelmissaan valtiollisten ja

yhteiskunnallisten asioiden kuuluneen pienestä pitäen harrastuksiinsa kuin luonnostaan asiaan kuuluvina. Maanviljelijän ja valtiomiehen urahaaveiden lisäksi heräsi lukiovuosina halu tulla runoilijaksi ja filosofiksi[328].

Sanan mahti kiinnosti. Kielen merkitys kansallisen mielen luomisessa oli Suomessa perua 1800-luvulta, ja se periytyi nyt 1920-luvun aitosuomalaisuuteen. Oppiakseen kirjoittamaan ja pitämään puheita Vieno Johannes lainasi kirjastosta K. S. Laurilan *Suomalaisia puhujia ja puheita* ja kirjoitti tilaisuuksissa puhumatta jääneitä puheitaan päiväkirjaansa.[329] Oppikoulujen Karjala-Seuralla oli puhekerho, jossa puhetaitoa opeteltiin hengitysharjoituksista alkaen[330]. Hän harrasti myös filosofiaa, mitä perusteli J. W. Snellmanilla: ”Ainoa perustelu filosofian harrastamiseen näyttää kuudennellakin luokalla kuitenkin olleen se, että myös Snellman oli filosofi. Pitkä pohdinta syksyllä 1924 johti siihen, että minun on asetettava tiede etualalle, koska se antaa ihmiselle varsinaisen elämäntehtävän. Oppituoli yliopistossa määräytyi siten tavoitteeksi, vaikka tieteen ala siinä vaiheessa jäi täsmällisesti määrittelemättä. Kansamme vaiheet näyttelivät niin keskeistä osaa, että historian oppituolia olisi voinut ajatella, mutta lähellä muitakin yhteiskuntatieteitä harrastukseni liikkuivat.”[331]

Koska nuori mies kiinnostui yhtaikaa historiasta ja yhteiskunnasta sekä filosofiasta ja runoudesta, voidaan ajatusten juuria ja yhtymäkohtia etsiä kansallisesta heräämisestä. Vieno Johannes ajatteli kuten J. W. Snellman: ”Kansakunnan maaperä on sen historia ja ilmanala on sen kieli.”[332] Kyösti Skyttä kirjoittaa J. W. Snellmanin historiakäsityksen vaativan, että ihminen, yhteiskunnallinen ryhmä ja kansakunta ottaa kohtalonsa omiin käsiin, pyrkii totuuteen tässä ja nyt, estää (yhteiskunta)elämää tuhoavat ratkaisut, pyrkii edistämään jatkuvaa sivistymistä tai henkisen kasvun prosessia. Yksilön menneisyys ja tulevaisuus elävät hänen nykyhetkessään.[333]

J. W. Snellman tähdentää oman kielen ja kirjallisuuden merkitystä, sillä ihminen ei ilmaise sanoissaan vain ajatuksiaan vaan lisäksi uskoo ja tuntee, tietää ja tahtoo sanoissaan. Ihmisen ajatukset ja koko järjellinen olemus liikkuu ja elää kielessä.[334] J. W. Snellmanin mukaan kirjallisuudestaan ”kansakunta oppii tuntemaan omat ajatuksensa, oman erityisen tapansa käsittää olioiden luontoa, oppii ymmärtämään omat tapansa, omat laitoksensa, koko olemassaolonsa, historiansa”. Tietoinen pyrkimys järjelliseen itsetietoisuuteen houkuttelisi kansasta näin ilmi kaikki hengen sisäiset voimat. Historia osoittaisi, että voidessaan ilmaista itseään omalla kielellään kansakunta kykenee toimimaan ihmiskunnan kehityksen hyväksi ja löytää paikkansa sivistyskansojen joukossa. Kielen merkitys kansallisen tietoisuuden pohjana on kiistaton, ja sen rinnalla voi kehittyä myös kansalaisen ja kansakunnan sivistys. Tämä snellmanilainen yhdistelmä on Vieno Johanneksen aitosuomalaisuuden kansallinen ja yhteiskunnallinen ydin. Kielen hallinta viritti nuoren miehen kirjallisiin harrastuksiin. Kirjoitusten sisältöä muokkasi kansallisuusajattelu täydennettynä hitusella romantiikkaa. Kieli oli myös perusteltavissa sosiaalisella oikeudenmukaisuudella, kuten jo 1800-luvun lopun kansallisuusajattelussakin.

Kielenvaltiutta tavoitteleva nuori Vieno Johannes oli kuullut, että aloittelevan kirjailijan piti perehtyä mahdollisimman perusteellisesti kerrallaan yhteen kirjailijaan ja hänen tuotantoonsa. Niinpä hän päätti tutustua perin pohjin norjalaiseen Björnstjerne Björnsoniin, valtiomieheen ja puhujaan, suureen runoilijaan. Suomalaisista kirjailijoista hän tutustui muun muassa Johannes Linnankoskeen, jonka kirjoja hän oli lukenut jo lapsuudessaan Kylmäkoskella. Kirjallisten ansioiden lisäksi Johannes Linnankoski oli suomalaisuustyön edistäjä, sillä hänen aloitteestaan perustettiin 1906 Suomalaisuuden Liitto. Halu kehittyä kirjoittajana ja puhujana veti Vieno Johannesta muihinkin kulttuuriharrastuksiin. Koulun toverikunta jakoi niin sanottuja teatteristipendejä niille, jotka jälkeenpäin selostivat esitystä toverikunnan kokouksessa. Hän käytti mahdollisuutta hyväkseen ja pääsi puhetaidossa jo niin pitkälle, että häntä pyydettiin pitämään puheita tai esitelmiä myös kotipitäjässä. Näin julkisen esiintymisen taito karttui.[335]

Vieno Johanneksen päiväkirja vahvistaa, miten kieli oli hänen mielestään tärkeä kansallisen tietoisuuden rakentaja. Hän halusi Suomen Olavi Rudbeckiksi, tulevaisuuden viitoittajaksi kansalleen.[336] Ruotsalainen Olof Rudbeck oli 1600-luvun lopulla Upsalan yliopiston lääketieteen professorina ja rehtorina; hän oli myös kasvitieteilijä, polyhistorioitsija ja muinaistutkija. Kuuluisassa neliosaisessa teoksessaan *Atlantica* hän esittää Ruotsin suurvalta-aseman innoittamana, että Ruotsi oikeastaan on ollut kin koko maailman alkukoti. Vieno Johanneksen tavoite olla kansansa tulevaisuuden viitoittaja ei siis ollut aivan vähäinen.

Ajan hengen mukaisesti Vieno Johannes halusi luoda Suomelle suuruutta kirjoittamalla kansallista historiaa. Kielenvaltiaana hän olisi voinut sekä kehittää itseään että luoda kansallista tietoisuutta. Tavoite oli selvä: ”Tutustuttava kansanrunouteen omien kansanrunoelmien synnyttämiseksi ja suuremman kielenvaltiuden saavuttamiseksi. Minun on saatava valtaani kaikki suomalaiset sanat. Sanasepoksi tultava. Silloin on kirjoittelu keveää, ajattelu ja puhuminen helppoa, poissa kankeus ja arkuus, poissa ujouden häivä.”[337] Runoutta uudistamalla olisi voinut vahvistaa kansallisylpeyttä: ”Runoutemme on sorron aikana syntynyttä. Rohkeimmiltakin taistelulauluilta puuttuu melkein tykkänään itsenäisyyden ylväs henki ja oman arvon tunto. Meillä kaivataan lähivuosikymmeninä kansallisen runouden renessanssia, kansallisen runon uudestisyntymistä vapaan maan henkeen. Kyetäkseni vaikuttamaan tällaisen runouden syntyyn on minun tutkittava vapaitten maitten kansallista runoutta.”[338]

Vieno Johanneksen kansallismielisen historiankirjoituksen lähtökohdat ja tavoitteet olivat samanhenkiset kuin Suomen historian professoriksi 1935 nimitetyllä Jalmari Jaakkolalla, suomalaisen varhaishistorian näkijällä. Hän alkoi historiakirjoituksessaan 1920-luvun puolivälistä lähtien rakentaa Suomen myyttistä muinaishistoriaa lähteenään muun muassa *Kalevala*. Samoihin aikoihin hän tutki Suomea idän ja lännen välisenä taistelukenttänä. Itsenäisyyden ensimmäisen vuosikymmenen historiakirjoitus käsitteli nimenomaan Suomen asemaa Ruotsin vallan aikana. Suomen historian suurista myyteistä kirjoittaessaan Osmo Jussila nimesi Jalmari

Perttula_Sukselainen.indd 113 19.5.2010 14:27:58

Jaakkolan eräänlaiseksi ”uusrudbeckiaaniksi”.[339] Vieno Johannes yhdisti lukioikäisenä historian ja kirjallisuuden. Kansanrunous avasi tien menneisyyteen, ja sen varassa saattoi historian oikeutuksella rakentaa Suomen kansallista ja valtiollista tulevaisuutta. Modernin kansallisuusajattelun mukaisesti hänen mielestään nykyisyyden hallitsemiseksi piti tuntea menneisyyden myytit[340].

Vieno Johannes kirjoitti päiväkirjaansa syksyllä 1926 kirjallisuuden alkaneen yhä enemmän kiehtoa hänen mieltään. Kirjallisuus vei kohti kielenvaltiutta mutta samalla kasvatti ja laajensi näkökulmia. Hän kirjoitti koulussa aineen aiheesta *Lyriikkamme luonne 1860–1870-luvulla* ja valmisteli esitelmää J. H. Erkosta. Vieno Johannes uskoi kirjallisuuden avaavan ”uudet tuntemattomat ja suuria lupaavat maailmat”.[341] Häntä kiinnostivat myös 1880-luvun realismin edustajat, joiden kirjoihin hän tutustuikin syksyn kuluessa. Kauppis-Heikin *Aliinaa* hän luki ääneen äidilleen[342]. Luonnollisesti hän etsi lukemastaan aatteellista taustaa ajatuksilleen. Alkiolaisuuden vaikutus tuntui muun muassa hänen päättäessään lukea Arvid Järnefeltin *Isänmaa* -kirjan ja halutessaan kiinnittää huomiota tolstoilaisuuteen, johon hän etsi liittymäkohtia ulkomaisesta kirjallisuudesta.[343] Santeri Ivalon *Aikansa lapsipuoli* ja *Hellaassa* eivät vastanneet odotuksia, koska *Hellaassa* esitti aatteen kuolemaa, ja Vieno Johannes halusi kuvata aatteen ylösnousemusta.[344]

Syksyllä 1926 elämänuraa tähyilevä Vieno Johannes pohtii haluaan kirjailijaksi seuraavasti järkeillen: ”Se halu minut ilman muuta veisi suullisen ja kirjallisen kielenkäytön aarnioihin, mutta se ei lupaa sellaisenaan minulle edes elämisen keinoa saatikka sitä suuren elämäntyöni suorittamisen mahdollisuutta, jonka olen korkeaksi päämääräkseni pannut. Tarvitsen myös porvarillisen viran, jolla leipäni ansaitsen.” Vieno Johannes pohti ryhtymistä maanviljelijäksi mutta hylkäsi ajatuksen tuulentuvista turhimpana, kun totesi velkaisen talon vievän miehen koko tarmon ja ajan, eikä tilanomistajaksi köyhällä ja epäkäytännöllisellä ylioppilaalla juuri olisikaan ollut mahdollisuuksia. Uravaihtoehtoina olivat mielessä myös reserviupseerin tehtävät suojeluskuntalaitoksen palveluksessa, vapaa sanomalehtimiehen työ tai ura yliopistossa ”tomuisena akateemikkona”.[345] Vielä 1930-luvun alussa hän haaveili itsensä elättämisestä kirjoittamalla, vaikka aikoikin ”valmistautua valtio-opin tutkijaksi ja poliittiseksi erikoistuntijaksi”.[346]

Vieno Johanneksen päiväkirjan kirjallisuuspohdinnat avaavat häntä omana itsenään ja yhteiskunnallisena ajattelijana. Hän oli ihanteellinen ja kunnianhimoinen. Oman arvon lisäksi hän halusi olla myös muiden tunnustama ja arvostama kansalainen. Hän etsi ajatuskulkuja kansalaisten ja kansan mieleen löytääkseen sanat, joilla voi vaikuttaa heidän näkemyksiinsä. Vaikuttaminen oli tunnetta ja järkeä, jotka molemmat olivat tärkeitä kansalaisten keskinäisen yhteyden ja yhteenkuuluvuuden rakentamisessa.

Kirjallisissa pohdinnoissaan nuori mies lähestyy yhteiskuntaa sekä kansalaisen että kansakunnan näkökulmasta, ja asettaa tehtäväkseen luoda suomalaisen ihanteen. Tavoitteeseensa päästäkseen hänen piti ahkerasti tehdä ”psykologisia vaarin-

ottoja, jotta oppisi perin pohjin tuntemaan kansansa luonteen ja erottamaan sen muista kansoista poikkeavat piirteet".[347] Hän halusi tarkastella joukkosielua: "Valitetaan kaunokirjallisuutemme liian kauan kulkeneen samoja latuja. Tahtoisin johtaa sen uusille urille luomalla romaanityypin, joka samalla kuin se käsittelee sielullisia probleemoja, myös tarkastelee joukkosielun ailahteluja ja suomalaista rotupsykologiaa natsionalistis-eetillisen maailmankatsomuksen puitteissa."[348]

Vieno Johannes suunnitteli kirjansa *Isänmaan veljeskunta* aiheeksi koulupojan isänmaanrakkauden heräämistä: "Kuinka syvällä itsekkäisyyden ja eripuraisuuden juuret jo aatteellisesti innostuneessa koulupojassakin ovat ja kuinka syvästikin haluttu yhteistyö isänmaan hyväksi on sortua itsekkäisiin pyyteisiin. Lopuksi kuitenkin on miehekkään suoran käsityskannan voitettava ja nuorukaisten epämääräisistä aatteista täytten miesten selkeän elämänkäsityksen kehkeydyttävä."[349]

Ennen kuin ensimmäinenkään kirja oli valmis, kansallisesti intoutuneella nuorella miehellä oli suunnitteilla jo lisää: "On syytä myös mainita toinen kirjallinen aate, jota vuosikausia olen mielessäni hautonut. Aion näet koettaa kuvata kansamme itsenäisyystaistelua vanhalla suomalaisella runomitalla ja osoittaa samalla työn keskeneräisyyden. Suur-Suomi aatteen nimeksi olen opukselle ajatellut *Kalevan Kansan nousu*." Tämän kirjan kanssa Vieno Johannes ei aikonut hätäillä vaan ajatteli kypsytellä sitä elämänsä loppuvuosikymmeniin asti, ajan kuluessa voisi elämältä oppia monta korvaamatonta totuutta.[350]

Yksilön ja yhteisön, kansalaisen ja valtion välistä suhdetta pohtiessaan Vieno Johannes oli snellmanilainen. Hänen etsii ajatuksissaan vapauden ja vastuun rajoja ja niistä juontuvia työnjakoja; kansalainen, perhe, kansalaisyhteiskunta ja valtio ovat toimijoina ja toiminnan tasoina. Teoksessaan *Valkoisen äidin pojat* Juha Siltala kirjoittaa Suomen kansallisesta heräämisestä psykohistorioitsijan silmin. Hänen kuvauksensa uhrautumiseetoksesta, valtiokansalaisuudesta, halusta tulla tunnetuksi omana itsenään tai yksilön tietoisuuden ja kansallishengen suhteesta löytävät paikkansa myös Vieno Johanneksen kysymyksenasetteluissa. Samat psykohistorialliset kysymykset ovat alati esillä hänen aatteellisissa ja yhteiskunnallisissa pohdinnoissaan, eivät vain 1920-luvun puolivälin kansallisuus- ja kieliajattelun vaiheessa.[351]

Suur-Suomen vai suuren suomalaisuuden rakentaja?

Vieno Johanneksen kirjojen sisältöpohdinnoissa on kansallinen lähtökohta. Henkilöiden itsekasvu ja kansallisen tietoisuuden vahvistuminen syvensivät heidän käsitystään velvollisuudesta omaan kansaansa kohtaan. Ne herättivät huomaamaan yhteiskunnalliset epäkohdat ja etsimään muutosta. Hänen kirjallisten ajatustensa taustat ovat 1800-luvun kansallisessa heräämisessä; mitä vanhempi, suurempi ja alkuperäisempi jokin kansa oli, sitä mahtavammaksi ajateltiin sen historia ja nykyinen poliittinen merkitys. Toiset juuret ovat 1880-luvun realistisissa kansankuvauksissa

Perttula_Sukselainen.indd 115 19.5.2010 14:27:59

ja niissä ”puhdashenkisissä” kirjoissa, joita hän jo Kylmäkoskella kymmenvuotiaana luki, syntyi käsitys suomalaisuudesta, sen sisällöstä ja ainutlaatuisuudesta sekä kansalaisen suhteesta omaan kansallisuuteensa.

Tärkeä määre hänen kirjallisissa pyrinnöissään oli ”natsionalis-eetillinen maailmankatsomus”. Sen sisältöä Vieno Johannes mielessään muokkasi koko yhteiskunnallisen uransa ajan, se ei jäänyt vain nuoruuden ihanteisiin ja kannanottoihin. Aatteellisen katsannon lisäksi kirjat jättivät jälkensä tapaan tarkastella politiikkaa ja perustella ratkaisuja. Kieli ja mieli yhdistyvät kansallisella tasolla, mutta ne yhdistyvät myös kansalaisen tajunnassa ja tietoisuudessa. Sanat ovat politiikan työväline.

Vieno Johannes siirsi mieluummin suuren suomalaisuuden henkisiä rajoja kansallisesti ja heimohenkisesti kuin sotilaallisesti, laajentamalla rajoja itään päin. August Ahlqvist oli runossaan *Suomen valta* määrittänyt 1800-luvulla maan rajat: Äänisjärvi, Pohjanlahti, Auran rannat, Ruijan suu. Suur-Suomi oli määriteltävissä monella tavalla. Yksi tapa oli heimoyhteys, jonka perusteella muun muassa Itä-Karjalaa pidettiin Suomen irredentana. Vasta myöhemmin alettiin maantieteellisesti perustella Itä-Karjalan kuulumista alueellisesti samaan kokonaisuuteen Suomen kanssa[352]. Siihen tuli sotilaallinen sävy, kun Emil von Qvanten loi opin kolmesta kannaksesta, joiden kautta kulkeva raja olisi tärkeä Suomelle ja koko yhtyneelle Pohjolalle[353].

Historiallinen pohja – henkiselle, maantieteelliselle ja poliittiselle heimokansojen yhteenkuuluvuudelle – oli ollut paljon ennen kansalaissotaa. Itsenäisyyden ensimmäiset vuodet olivat kuitenkin otollista aikaa vanhojen aatteiden esiin kaivamiselle, ryssävihalle ja valtiollisia rajoja laajentavan Suur-Suomen rakentamiselle. Geopolitiikalla oli iso merkitys Suur-Suomesta innostuneiden aktivistien ajattelussa. He perustelivat kansallista laajennusohjelmaansa strategisilla näkökohdilla. Oli saatava aikaan raja, joka teki mahdolliseksi puolustaa maata suurtakin ”ryssäin ylivaltaa vastaan”. Kansallista Suomea halkova valtakunnan raja oli siirrettävä luonnolliselle ja parhaiten puolustettavissa olevalle linjalle: Suomenlahti-Laatokka-Syväri-Äänisjärvi-Vienan meri[354]. Aktivistien ajatusmaailma oli tiukasti kiinni Suomen ja Neuvosto-Venäjän vastakohtaisuudessa. Neuvosto-Venäjää pidettiin vaarallisena vastustajana niin valtiollisesti kuin sivistyksellisesti[355].

Teini-lehdessä alkuvuonna 1926 oli Vieno Johanneksen kuvaus näytelmästä *Pakolaiset*. Lyhyt kuvaus ilmentää hyvin oman aikansa maailmankuvaa ja käsitystä itärajan takaisesta elämästä sekä heimolaisten suhtautumisesta siihen. Ensin hän kertoo, miten karjalaisnuorukainen on kansansa onnettomuuden päivinä paennut Suomeen ja saanut täällä kunnollisena työmiehenä arvostusta. Koti-ikävä saa hänet palaamaan Karjalaan, jossa häntä kohtaa surkea näky: omasta veljestä on tullut ryssän kätyri ja sisaresta bolsevikkipäällikön rakastettu, ja hänet itsensä on julistettu henkipatoksi. Näytelmäarvostelussa tulevat esiin ne asetelmat ja tasot, joiden pohjalta Vieno Johannes maailmankuvaansa jäsensi: ”Veli sitten hänet kavaltaa, kärsittyään tappion kosinnassa, ja miekkosemme on vähällä joutua polsujen vangiksi. Ripeällä toiminnallaan hän kuitenkin onnistuu vapautumaan vainoojistaan ja palaamaan

Perttula_Sukselainen.indd 116 19.5.2010 14:27:59

mielitiettynsä ja katumuksen tehneen sisarensa kanssa Suomeen. Vanha isä vain jää kotiin, vaikka tietää, että hänet poikansa paon avustamisesta ammutaan. Hän tahtoo kaatua paikalleen ja kiittää Jumalaa siitä, että hän edes nuorille on pelastuksen suonut."[356]

Vieno Johannes halusi rakentaa Suomelle aseman itäisen Euroopan yhteydessä, yhdistäjänä Baltian ja Skandinavian välillä. Tässä hän edusti aitosuomalaista ajattelua, jossa Suomi oli tullut johtavaksi valtioksi Pohjolassa, siihen laskettuna Baltia ja Skandinavia.[357] Heimoyhteyteen perustuvan Suur-Suomen rakentaminen oli mukana Niilo Kärjen kuuluisassa puheessa talvella 1924. Hänenkin mielestään Suomen valtiollisen yhteistyön suunta olisi ollut mieluummin idässä kuin lännessä: "Suomen oman itsenäisyyden nimessä on meidän pyrittävä siihen, että itäisen rajan takana ei ole valtiaana ikuinen periviholliseemme, ryssä, vaan että siellä asuu orjan kahleista vapautunut suomalainen heimo." Niilo Kärjen perustelut eivät olleet vain poliittiset vaan myös kulttuuriset. Suomalainen sivistys olisi ilman Karjalaa jäänyt puolinaiseksi ja yksiväriseksi, jos lahjakas karjalainen heimo olisi ollut sitä osaltaan kartuttamassa.[358]

Kun Vieno Johannes kesällä 1926 kirjoitti päiväkirjaansa Suomen heimon kokoamisesta, ajatukset olivat sopusoinnussa Niilo Kärjen, AKS:n tai jopa 1800-luvun kansallisromantiikan kanssa. Hän haki laajaa suomensukuisten heimojen yhteistyötä, itäeurooppalaisen kieli- ja kulttuuripiirin perustamista. Näin tulisi toteutetuksi Suomelle annettu maailmanhistoriallinen tehtävä. Reunavaltojen ruhtinaana Suomella olisi ollut suuri tulevaisuus ihmiskunnan historiassa.[359] Valinta Skandinavian ja Baltian välillä oli hänelle selvä: Vieno Johannes haki enemmän yhteenkuuluvuutta idästä kuin lännestä, heimohenkisyys ja Itämeren itäosa kulkivat pohjoismaisen yhteyden edellä.

Maailmanhistoriallisen tehtävän rinnalla tuli lähimenneisyyden kansallisteoreettisesta ajattelusta esiin 1920-luvulle tyypillinen kansallishenkinen näkemys. Vieno Johannes lainaa Rudolf Kjellenin lausetta: "Tulevaisuus ei ole miellyttävinten vaan voimakkainten kansojen."[360] Elokuussa 1926 hän kirjoitti poikkeuksellisen intomielisesti: "Ruijassa on 6 000–7 000 suomalaista (sanoo Vesisaaren kirkkoherra). 'Auran rannat Ruijan suu' kuuluu myös ohjelmaamme. Länsipohjan 36 000 suomalaista odottavat. Toimikaamme."[361] Vieno Johannesta askarruttivat valtiollisen ja henkisen Suur-Suomen rajat ja työ niiden saavuttamiseksi.

Suomen ja Neuvosto-Venäjän välille kansalaissodan jälkeen piirretyt valtiolliset rajat eivät olleet syy karelianismin ja heimoinnostuksen heräämiseen. Taustaa on haettava kauempaa, 1800-luvun puolivälistä. Käsitys Itä-Karjalan kuulumisesta Suomeen sekä heimoharrastus liittyivät fennomanian nousuun. Asian politisoi aikanaan A. V. Ervasti, joka matkoillaan Vienan Karjalassa ja Aunuksessa oli päätynyt ratkaisuun: "Suomen on oltava aineellinen ja henkinen emämaa Venäjän Karjalalle ja Ruijalle, se on suuri suomalainen unelma."[362] Noista vuosikymmenistä lähtien aate heimo- ja kieliyhteydestä oli elänyt opiskelijapiireissä. Poliittiset suhdanteet vai-

Perttula_Sukselainen.indd 117 19.5.2010 14:27:59

kuttivat, kuinka laajaa ja tiivistä yhteyttä Suur-Suomen pohjaksi ajettiin. Vuoden 1919 alussa perustettu Länsipohjan toimikunta olisi halunnut liittää Suomeen myös Länsipohjan. Suur-Suomen rajoja ei piirretty siis vain idän suuntaan ja Itä-Karjalan Suomeen liittämiseksi.[363]

Vieno Johannes arvioi kesällä 1926 kansainvälistä politiikkaa ja Suomen ulkopoliittisia vaihtoehtoja. Hän oli reunavaltiopolitiikan kannalla. Yhteistyöhön Ruotsin kanssa hän suhtautui pidättyvästi. Yksinvaltaisten johtajien nousu eri puolilla Eurooppaa muutti poliittista tilannetta, Neuvosto-Venäjän uhka oli alati mielessä: ”Skandinavia haluaa yhteistyötä, eikä meillä ole mitään sitä vastaan. Viisainta kai on pidättyä kaikenlaisista sotilassopimuksista. Sellaista eivät kai skandinaavit haluaisikaan. Tietäähän sen. Parempi meillekin näin. Vahvistetaan yhteistoimintaa Reunavaltojen kanssa. Annetaan ryssien tapella vielä keskenään 2-3 vuosikymmentä ja otetaan sitten Karjala pois, pannaan Pietari maan tasalle, perustetaan itsenäinen Ukraina, Kaukasia, Siperia, ym. Suur-Suomi syntyy. Suomalainen sivistys kasvaa, vahvenee ja laajenee. Vähitellen täyttyvät toiveet. Syntyy Kansojen Kansa tänne Pohjolan perälle.”[364]

Muistiinpanoissaan ei Vieno Johannes juurikaan viittaa sotilaalliseen toimintaan Suur-Suomen rakentamiseksi. Kesän 1926 arvio on ainutlaatuinen poikkeus, ja silloinkin hän tyytyy vain odottelemaan tapahtumia. Hän ei edustanut sitä simeliusmaista uhoamista ja tuhoamista, jota AKS:ssä esiintyi Neuvosto-Venäjää kohtaan. Hän uskoi uuden jättivaltion sisäisine ristiriitoineen itse huolehtivan omasta tuhoutumisestaan, minkä jälkeen Neuvosto-Venäjän raunioille olisi rakentunut useita eri valtioita.

Nuori mies palasi myöhemmin ulkopolitiikkaan pohtiessaan Suomen kantaa Kansainliiton neuvoston pysyvän jäsenen paikkaan. Aitosuomalaiset aatteelliset painotukset ohjaavat ajattelua, mutta arvioinnissa Saksan ja Neuvosto-Venäjän yhteistyöstä tulee esille ulkopoliittinen realismi: ”Jos osatoverimme Puola vaatisi pysyväistä paikkaa, ei se voisi olla meille muuksi kuin hyödyksi, sillä olisihan se jonkinlainen vastapaino Saksan ja Wenäjän välisille sopimuksille. Luulen johtavien miestemme edelleen käyvän liikaa Skandinavian lumoissa ja arvostelevan asioita liikaa ’Pohjolan yhteyden’ kannalta.”[365] Vakuudeksi hän jatkaa päiväkirjaansa: ”Minä uskon tulevaisuuteen idässä ja tahdon taistella sen katsantokannan puolesta. Tähän maahan on saatava oikeita valtiomiehiä, eikä vain sivutöinään ministerinä olevia herrasmiehiä. Pystyäkseen toimeensa tarvitsee ulkopolitiikan johtaja perusteellisen valmistuksen, eikä toimeen kelpaa vaan kuka tahansa professori. Tässä maassa on asetettava oikeat miehet oikealle paikalle.”[366] Vieno Johannes aikoi tulevaisuudessa olla yksi oikeista miehistä oikealla paikalla.

Pohjolan valtius oli Vieno Johanneksen suursuomalaisuuden tavoite. Ensin oli luotava kansallinen eheys, ja vasta sen jälkeen saattoi ryhtyä kokoamaan Suomen heimoa laajempaan yhteistyöhön. Se työ piti tehdä enemmän hengen kuin aseiden voimalla. Kun hän kertoo olevansa puolustushenkinen, ei hän tarkoittanut sotaintoista hyök-

käyshalukkuutta. Hänen arvionsa suojeluskuntatyöstä kertovat puolustustahdon sisällöstä ja sille annetusta yhteiskunnallisesta merkityksestä.

Vielä Suur-Suomeakin tunnepitoisempi ilmaus 1920- ja 1930-luvuilla oli ryssäviha. Sekin oli tärkeä osa AKS:n henkeä ja kytkeytyi Suur-Suomen rakentamiseen. Ryssäviha vahvistui seurassa Elmo Kailan tultua puheenjohtajaksi vuonna 1923. Martti Ahdin mukaan E. E. Kailan omassa ohjelmassa ryssäviha oli jo ennen seuran perustamista – ja oli itse asiassa mukana seuran toiminnassa alusta lähtien. E. E. Kaila oli lähettänyt vihanlietsontaohjeet johtaville aktivisteille, suojeluskuntamiehille ja jääkäriupseereille jo vuotta aikaisemmin. Niissä oli nimenomaan mainittu kampanjan laajentamisesta: ”Helsingistä käsin koetamme vaikuttaa ylioppilas- ja täkäläisiin opettajapiireihin saadaksemme heidät mukaan toimintaan.”[367]

E. E. Kaila oli kirjoittanut heinäkuussa 1923 käsityksensä ryssästä ja itsenäisyydestä: ”Ettäkö on turhaa puhua orjuudesta ja taistelusta nyt, kun meidän kansallamme on vapaus ja rauha?! Niinkö – olisiko ryssä muuttanut luontoaan viidessä vuodessa? Jättäisikö se nyt Suomen vapaaksi ja rauhaan? Ei! Ei konsanaan! Ei konsanaan muutu ryssän luonto, ei konsanaan tule ryssä Suomelle antamaan muuta kuin pahaa, itämaista orjuutta, itämaista edesvastuuttomuutta, itämaista kurjuutta – itämaista – ei, vaan vielä pahempaa: ryssäläistä!”[368]

Vieno Johanneksen aikana Turun Oppikoulujen Karjala-Seurassa oli ryssän vihakampanja jäämässä taka-alalle.[369] Se ei siis yksistään ollut määrittämässä käsitteen Suur-Suomi sisältöä vaan tilaa oli Yrjö Ruudun, Niilo Kärjen ja Martti Haavion ajatuksille. Kansallisen eheyden tunnukset ja aatteet painottuivat vuosien 1924–1927 AKS:ssä[370]. Niiden oppien mukaan kansallisesti ja yhteiskunnallisesti ehyttä Suomea pidettiin kykenevänä rakentamaan laajempaa heimoyhteyttä – Suur-Suomea. Toiminnallisesti AKS:ssä nousivat uusina asioina esille kielikysymys ja suhde ruotsinkielisiin.[371] *Suomen Heimon* numerot vuodelta 1925 ovat hyvä läpileikkaus uudesta linjauksesta. Artikkeleiden otsikot kertovat muutoksesta: *Mitä on kansallisuus?*, *Helsingin yliopisto ja suomen kieli*, *Hyökkäävä suomalaisuus*, *Ruotsi tulee asettumaan Suomen vihollisten puolelle* ja *Ruotsalaistuttamistyö Länsipohjassa*.[372]

”Ruotsinkieltä ravistelee saapasjalka Saari”

Niilo Kärjen Turun suomalaisen ylioppilaskunnan juhlapuhetta 1. maaliskuuta 1924 on pidetty AKS:n uuden vaiheen ohjelmallisena julistuksena. Puheessaan hän velvoitti: ”Luokaa ehjäksi Suomen rikkinäinen kansa, kootkaa ehjäksi Suomen rikkinäinen alue, saattakaa voittoon suomalaisuuden aate, kootkaa koko suomalainen heimo suureen kulttuurityöhön.” Kansallishenkiset opit muinaisuuden mahtavuudesta tulevaisuuden perustana elivät hänen sanoissaan: ”Yhtä mahtavaksi kuin Kalevala kuvasi Suomen muinaisuuden, yhtä mahtavaksi oli Suomen tulevaisuus muodostuva.” Niilo Kärki toivoi, että kansakunnan ylevimpien aatteiden elähdyttämä nuoriso kykenisi

Perttula_Sukselainen.indd 119 19.5.2010 14:27:59

asettumaan puolue- ja luokkataistelujen yläpuolelle. Siitä piti tulla yhtenäisen Suomen kansan yhteisten tehtävien ja päämäärien tunnuskuva.[373]

Yrjö Ruudun näkemykset olivat pohjana, kun AKS:ssä linjattiin suhdetta Suomen toiseen kansallisuuteen – ruotsalaisiin. Kielellisen suhteellisuusperiaatteen tavoitetta ryydittiin arvio: "Kansamme ruotsinkielisellä aineksella on nimittäin sama kieli ja näin ollen varmaan jossakin määrin sama henkinen perintö kuin eräällä toisella kansalla." Hän päätteli, että ruotsinkielisen sivistyneistön tavoite "ruotsalais-suomalaisesta sivistysmuodosta" olisi käytännössä tarkoittanut suomalaisuuden painamista alaspäin. Johtopäätös olikin, ettei ruotsinkielisten kanssa mikään kompromissi ollut mahdollinen pyrittäessä luomaan itsenäistä suomalais-kansallista sivistystä.[374] Ruotsinkielisen sivistyneistön ei uskottu tuntevan minkäänlaista yhteenkuuluvuutta kansan syvien rivien kanssa. Tyly yhteiskunnallinen arvio oli, ettei ruotsikielisillä olisi mitään halua edistää kansan pohjimmaisten kerrosten kohoamista korkeammalle elin- ja sivistystasolle.[375]

Erityisesti taistelu Helsingin yliopiston suomalaistamiseksi sai opiskelijat liikkeelle. Pyrkimys suomalaisen sivistyneistön kasvattamiseen ja lukumäärän lisäämiseen pitivät AKS:ää mukana aitosuomalaisessa liikkeessä. Yrjö Ruudun oppi kahden kansan muodostamasta kansakunnasta ja niiden keskinäisestä suhteellisuusperiaatteesta toimi ajattelun pohjana; kansallisuus oli ennen kaikkea harrastusta ja tahtoa. Suomi tarvitsi sivistyneistön, jolla oli elävä harrastus suomalaista kansaa ja sivistystä kohtaan ja joka ymmärsi sydämellä ja järjellä suomalaisen kansan edistystahdon.[376]

Yrjö Ruutu varoittaa väitöskirjassaan imperialistisesta valtapolitiikasta ja kansalliskiihkoisesta sulatuspolitiikasta, jotka perustuivat pitkälle kehitettyyn kansalliseen itsetuntoon ja oman kansan kykyjen yliarviointiin: "Ensin mainittu politiikka ilmenee valtioalueen laajennuspolitiikkana, joka perustuu joko kielellisiin syihin tai taloudellisiin ja maantieteellisiin etuihin tai historiallisiin 'oikeuksiin'. Jälkimmäinen ilmenee siten, että valtiota hallitseva enemmistökansallisuus pyrkii estämään muita valtioalueella olevia kansoja kehittämästä omaa kansallista sivistystään, jopa koettaa tukahduttaa sen olemassaolon ja sulattaa sen valtakansaan."[377]

AKS:n sananjulistajat levittivät aatteitaan kouluihin. Turun Oppikoulujen Karjala-Seuran tilaisuudessa Vieno Johannes tapasikin ensimmäisen kerran Akateemisen Karjala-Seuran johtomiehiä. Hän tutustui seuran järjestämissä iltamissa joulukuussa 1925 Reino Kuuskoskeen ja seuran sihteeriin Tauno Jalantiin. Myöhemmin seuraavan vuoden alussa tuttavapiiriin tulivat myös Vilho Helanen, Voitto Kunnas ja Tauno Suontausta.[378] Yhteydenpito vahvisti luultavasti Vieno Johanneksen heimo- ja puolustushenkisyyttä, koska ne olivat tärkeitä seuran toiminnassa. Kun toisia AKS:ssä viritti kansallistyöhön kielitaistelu, toisia elähdytti isänmaallisessa työssä puolustushenkisyys ja suojeluskuntatyö. Kiertäessään Varsinais-Suomessa Oppikoulujen Karjala-Seurojen tilaisuuksissa Reino Kuuskoski puhui usein näistä teemoista[379].

Vilho Helanen ja Reino Kuuskoski olivat puhumassa ajankohtaisista asioista Turun Oppikoulujen Karjala-Seuran iltamissa alkuvuodesta 1926. Nimimerkki -selan-

eli Vieno Johanneksen Teiniin kirjoittaman raportin mukaan Reino Kuuskoski oli esittänyt, miten historiasta haetaan sankareita ja sankarikansoja. Hän kuvasi muinaisen Hellaan uljaan vapaudenrakkauden läpitunkemaa kansaa, jonka kohtalon arpa oli aikanaan asettanut sivistyksen vartioksi idän raakalaisuutta vastaan. Reino Kuuskoski oli todennut, että nykyinenkin aika tarvitsi etuvartiota itää vastaan ja se arpa oli langennut kahdelle veljesheimolle.[380] Hänen johtopäätöksenä oli, ettei vielä ”meidän ole aika miekkaamme ruostumaan heittää, sillä vielä huokaa sortajan kourissa Karjalan kansa, kalevainen heimo. Vasta kun se on vapaa, vasta kun sekin on katkonut kahleensa, vasta silloin olemme me helleenien heimoa”.[381] Vilho Helanen puolestaan määritteli aitosuomalaisuutta: ”Se tahtoo vapauttaa suomalaisen sivistyksen vieraasta holhouksesta, ja on tässä pyrkimyksessään Snellmanin alkaman työn jatkaja.”[382]

Aitosuomalaisuus on hyvä esimerkki siitä, miten monta erilaista ilmiasua kansallis-yhteiskunnallinen liike voi saada. 1920- ja 1930-lukujen aitosuomalaisuutta saattoi perustella oikeistolaisilla tai keskustalaisilla yhteiskuntanäkemyksillä. 1920-luvun alussa järjestäytynyt aitosuomalaisuus oli alkujaan leimaltaan myös yhteiskunnallinen uudistusliike, ei pelkkä kapeakatseinen kielitaisteluyhdistys. Aitosuomalaisen kerhon ohjelmassa vuodelta 1925 kerrotaan liikkeen pohjautuvan J. W. Snellmanin ja Yrjö-Sakari Yrjö-Koskisen ajan suomalaisuusliikkeen arvoihin. Heidän ohjelmassaan suomen kielen aseman vahvistamisella oli sekä kansallinen että yhteiskunnallinen liitäntä.[383]

Aitosuomalaisten ajattelussa ruotsinkielinen yläluokka ilmensi 1920-luvulla sosiaalista eriarvoisuutta ja osoitti, että tasa-arvo ei ollut Suomessa toteutunut. Aitosuomalaisten käsityksen mukaan ruotsinkielisessä kansanosassa, äveriäässä ja etuoikeutetussa aristokratiassa, virkamiehistössä ja sivistyneistössä piili ruotsalaisuuden voima. Aitosuomalaisuuden vähitellen muuttuessa pelkäksi kielitaisteluksi typistyi käsitys sen yhteiskunnallisista taustoista. Toisaalta juuri käytäntö ja yksityiskohdat avasivat aitosuomalaisten ohjelman parhaiten kansalaisten arkeen. Heidän oma ohjelmajulkaisunsa kertoi, että joidenkin aitosuomalaisuutta arvostelevien piirien pääerehdys on ollut tehdä puhtaasti käytännöllis-poliittisista asioista filosofisia.[384] Kun taustalla oleva filosofia unohtui, myös perustelut elivät tarpeiden, tilanteiden ja ihmisten mukaan.

Vieno Johanneksen ajattelussa aitosuomalaisuus oli osa AKS:n aatetta ja toimintaa. AKS:läistä aitosuomalaisuutta kuvaa keskustelu sen ja Itsenäisyyden Liiton aatteellisista eroista. Vieno Johannes piti syksyllä 1925 asiasta esitelmän, jossa hän lienee myötäillyt AKS:n näkemyksiä syistä, jotka keväällä 1924 johtivat seuran ensimmäiseen skismaan ja suuren joukon eroamiseen sekä Itsenäisyyden Liiton perustamiseen. Aatteelliset erimielisyydet eivät olleet ainoa syy joukon eroon, vaan taustalla vaikuttivat myös E. E. Kailan erimielisyydet entisten aktivistitovereidensa kanssa sekä riidat ja kamppailu vallasta Erkki Räikkösen kanssa.[385]

Erkki Räikkönen tiivisti myöhemmin eronsa syyt siihen, ettei voinut lähteä ”pirua ja ryssää vastaan” -linjalta ”pirua, ryssää ja ruotsalaista vastaan” -linjalle. Se pel-

Perttula_Sukselainen.indd 121 19.5.2010 14:27:59

kisti juuri sen rajaviivan, joka AKS:ää ja Itsenäisyyden Liittoa selkeimmin erotti – suhtautumisen ruotsin kieleen. AKS:stä eronneet olivat perustaneet lokakuussa 1924 Itsenäisyyden Liiton, joka myös teki työtä Karjalan hyväksi. Alueen takaisin saamisen edellytyksenä pidettiin kansan eheyttämistä, jonka toteuttaminen vaati suomen- ja ruotsinkielisten kansalaisten lähestymistä toisiinsa. Itsenäisyyden Liitossa eivät ensisijaisesti korostuneet sosiaaliset uudistukset kansallisen eheyden rakentamisessa[386].

Aitosuomalaisuuden moniulotteisuus näkyi Vieno Johanneksen ajattelussa, kun hän kirjoitti Teiniin helmikuussa 1926 raportin Oppikoulujen Karjala-Seuran juhlailtamista. Hän kirjoitti tilaisuuden tavoitteena olleen ”nuorison ihanteiden ja niiden oikeutuksen tunnetuksi teko varsinkin vanhemmalle polvelle”. Jatko kielii sukupolvien ristiriidasta ja käsityksestä ruotsinkielisestä etuoikeutetusta yläluokasta: ”Tilaisuus olisi ollut omiaan poistamaan sitä juopaa, joka suomalaisuusaatteen voittaessa alaa, alkaa muodostua nuorison ja vanhemman polven välille, kun eivät nämä kaksikielisyydessä kasvatetut turkulaispapat, jotka itse eivät koskaan ole joutuneet kansan syvien rivien kanssa tekemisiin, jaksa käsittää suomalaisen kansan oikeutettuja vaatimuksia, sen pyrkimystä omakieliseen itsenäiseen sivistykseen.”[387] Kannanotto myötäilee Niilo Kärjen käsitystä, etteivät ruotsinkieliset tunteneet yhteenkuuluvuutta kansan syvien rivien kanssa.[388]

Alkuvaiheen aitosuomalaisuus sopi AKS:n kansalliseen eheysajatteluun. Heimoyhteys, Pohjolan johtava valtio ja kansallinen yhtenäisyys sopivat aitosuomalaisille ja AKS:läisille. Yhteiset tavoitteet liittivät aitosuomalaisuuden osaksi AKS-aatetta sovittautuen siihen ajatteluun, joka oli syntynyt Venäjän uhasta ja revanssihengestä. Toisaalta osalle AKS:läisistä aitosuomalaisuus näyttäytyi ennen kaikkea kielitaisteluna. Kun kielitaisteluun vielä ympättiin ryssäviha, oltiin ideologisesti aika lähellä Yrjö Ruudun varoittamaa imperialistista valta- ja kansalliskiihkoista sulatuspolitiikkaa. Siinä jaottelussa Vieno Johannes oli ruotsalaisuutta vastustava aitosuomalainen, ei niinkään ryssää rökittävä suursuomalainen. Aitosuomalaisuus väritti hänen suursuomalaista ajatteluaan.

AKS:läisyys merkitsi Vieno Johannekselle nimenomaan aitosuomalaisuutta. Ilmeisesti esitelmä AKS:n ja Itsenäisyyden Liiton eroista ei ollut ainoa osoitus hänen mielipiteistään. Näkemykset olivat leimanneet tekijänsä, koska koulun pikkujouluissa 1925 häntä oli muistettu riimittelyllä:

> Ruotsinkieltä ravistelee
> saapasjalka Saari.
> Hän on aitosuomalainen,
> oikein aika faari.[389]

Vieno Johannes mietti kesällä 1926 Suomen suuruuden ja suomalaisten asiaa ajavan seuran perustamista. Aitosuomalainen Kerho sekä Suomalaisuuden Liitto olisivat yhdistyneet siihen.[390] Vajaan puolen vuoden kuluttua uskon horjui aitosuomalaisten tavoitteisiin, sillä heimotyö ei luistanut. Hän haaveili laajasta ”eteenpäinmenotahdon läpitunkemasta seurasta”, jonka olisivat muodostaneet AKS, Suomalaisuuden Liitto ja Aitosuomalaisuuden Liitto.[391]

Tammikuussa 1927 pohtiessaan suomalaisuutta Vieno Johannes yhdisti tavoitteet johtajuuteen kasvamisesta ja Suomalaisuuden Liiton valtauksesta. Politiikka kaipasi johtajaa: ”Lisäksi tarvittaisiin suomalaisen politiikan johtaja. Koetan itse kasvaa tuollaiseksi johtajaksi; en muita parjaamalla ja syrjäyttämällä, vaan kohoamalla muiden yläpuolelle. Valmistaakseni pohjaa tuolle liitolleni on minun pyrittävä vaikuttamaan Suomalaisuuden Liiton nuorentumiseen, pantava AKS valtaamaan sen. Yhteys AKS:n ja aitosuomalaisuuden välillä jo on. Virallinen vain puuttuu. ’Kalevanpoika’ sopisi tuollaisen suomalaisuuden ritarin nimeksi. Hän saisi olla mitä puoluekantaa tahansa. Velvollisuutena olisi vain aina ja kaikkialla valvoa suomalaisuuden etuja. Ei kiihkolla, vaan kaukonäköisellä ja viisaalla toiminnalla.”[392]

Vieno Johannes seurasi Niilon Kärjen ohjelmalinjausta, ettei kansallisuustaistelu ollut enemmistön voitontunnon synnyttämää halua kansalliseen sortoon. Niilo Kärjen mielestä kysymys oli siitä, pystyykö Suomen kansa säilyttämään paikkansa vapaiden, itsenäisten kansakuntien joukossa. Ilman suomalais-kansallista kulttuuria ja kansallista eheytymistä oli vaikea rakentaa Suomen valtiota puhumattakaan Suur-Suomen toteuttamisesta. Jos suomalaiset eivät kyenneet luomaan edes itsenäistä suomalais-kansallista sivistystä, ei Niilo Kärjen mielestä kansakunnalla ollut riittävää sivistysvoimaa heimousajatuksen toteuttamiseen.[393]

Ilmeisesti Vieno Johannes oli AKS-yhteyksistään, luultavasti Reino Kuuskoskelta, kuullut hankkeista Suomalaisuuden Liiton valtaamiseksi. Liiton valtaus oli yksi 1920-luvun kansallishenkisten ylioppilaiden tunnetuimpia toimia aitosuomalaisuuden vahvistamiseksi. Ylioppilaita ärsytti erityisesti liiton sihteerin Helsingin Sanomissa Ruotsin kuninkaan Suomen vierailun yhteydessä 1925 julkaisema runo ja etenkin seuraava värssy: ”Torpanmaillesi matkasit vanhoille, mainio vieras, entisten eränkäyntimies kuin myös karjojes kaitsun, töllihin tuttavan takalistojen taajojen puolla.”[394] Yhteisestä menneisyydestä muistuttavassa runossa olivat kaikki ne pienuuden elementit, jotka kansallismieliset opiskelijat halusivat kitkeä pois kansakunnasta.

Vieno Johanneksen maaliskuun alussa Reino Kuuskoskelta saadussa kirjeessä kerrotaan, kuinka Suomalaisuuden Liitto on vallattu puolsuomalaisilta ja Varsinais-suomalaisessa osakunnassakin on aitosuomalaisuus saanut vallan. Vieno Johannes merkitsi päiväkirjaansa tyytyväisenä: ”Aattelemiani asioita. Hyvä nenä minulla vaan on. Poliitikko minusta tulee vängällä. Enkös juuri tässä joulun alla suunnitellut, että SL olisi vallattava. Enkös kirjoittanut Reinollekin: ’Näytä sinä siellä, varsinaisessa.’ Kirje toi taas tuulahduksen siitä maailmasta, johon kuulun, taistelujen ja voittojen maailmasta.”[395]

Perttula_Sukselainen.indd 123 19.5.2010 14:27:59

Vieno Johannes kytki usein poliittisen nousunsa menestykseen suomalaisuustaistelussa. Hän kuului siihen koulutettuun sukupolveen, jolle suomalaisuuden nousu merkitsi samalla mahdollisuutta omaan nousuun. Aate tarvitsi tekijänsä ja toteuttajansa. Vastenmielistä tuskin oli, että suomalaisuuden voittaessa olisi maahan tarvittu paljon uutta suomenkielistä sivistyneistöä ja virkamiehistöä. Arkinen ja aatteellinen kohtasivat toisensa. Kieltämättä hänen mielessään päällimmäisinä, ainakin päiväkirjassa, olivat ylevät ajatukset taistelujen ja voittojen maailmasta sekä osallisuudesta siihen maailmaan.

1920-luvun puolivälissä Vieno Johanneksen kansallisuuskamppailu sai yhteiskunnallisella katsannolla vahvistetun kielitaistelun luonteen. Yrjö Ruudun suhteellisuusperiaate oikeutti taisteluun suomen kielen ja aitosuomalaisuuden puolesta. Aitosuomalaisten ylilyönnit tosin häivyttivät näkyvistä periaatetta kielestä, joka oli vain yksi ”ehdoton ja objektiivinen jakoperuste kansallisiin yhteisöihin monien muiden jakoperusteiden ohella”. Kansakuntien muodostamisessa ei yksikielisyys ollut ehdoton edellytys. Velvoittavuus yhteiseen kieleen johtui siitä, että ”kielellä on huomattava energeettinen merkitys perinnäissivistyksen siirtäjänä miespolvelta toiselle ja yhteistyön tehokkaana helpottajana ja edistäjänä”.[396]

Kansallisuusajattelun sulaminen kielitaisteluksi heikensi sen kansallis-yhteiskunnallista sidosta ja rikkoi aatteellista tasapainoa. Onnistuakseen eheyttämisessä olisi AKS:n pitänyt saada koko ohjelma toimeen, mutta nyt sen osat alkoivat elää omaa elämäänsä ja muutoksesta juontuneet ongelmat vasta itivät Vieno Johanneksen lukioaikana. Hän ei ollut tekemisissä näiden ongelmien kanssa, vaan omaksui AKS:n aatetta nuoruuden innolla. Hän esitelmöi toverikunnan tilaisuuksissa 1926 kansallistietoisesti muun muassa aiheista *Suomalainen Ruija*, *Historiallisen tehtävämme nykyinen vaihe* sekä *Itsenäisyyden Liitto ja me*.[397]

Valtiomiehen on tunnettava kansansa sielu

Vaikka AKS asetti kansallisen eheyden Suur-Suomen luomisen ensimmäiseksi askeleeksi, joidenkin ajattelussa suomalais-ugrilaisen heimon kokoaminen ja maailmanhistorialliseen merkitykseen kohoaminen etenivät omaa tahtiaan ilman kansakunnan sisäistä eheytymistä. Ideologinen yhteys kansallisen eheyden ja Suur-Suomen välillä kuului olennaisesti AKS:n 1920-luvun puolivälin ohjelmaan. Tämä yhteys sitoi osat aatteelliseen kokonaisuuteen. Kansallinen eheys tarkoitti kansallisten voimien kokoamista ja yhteiskunnallisia uudistuksia. Tavoitteen saavuttaminen olisi taannut kotimaassa voiman ruotsalaisuutta vastaan ja valtakunnan ulkorajoilla ryssiä vastaan.

Pohtiessaan vasemmiston ja RKP:n yhteistyötä nosti Vieno Johannes esille ongelman, joka askarrutti kansallisen eheyden puolesta kamppailevia. RKP:n ja vasemmiston yhteistyö nakersi suomalaisen poliittisen järjestelmän ja parlamentaris-

min uskottavuutta. Santeri Alkio oli ennakoinut tulevaa jo 1922, kun hän pelkäsi hallituksen joutuvan tanssimaan kiivaiden oppositiopuolueiden välissä. Se tilanne olisi voinut johtaa suorastaan ”narrimaiseen parlamenttipeliin”, joka olisi hävittänyt valtakunnan sisäistä yhteishenkeä ja nuoren kansakunnan innostusta ja tulevaisuuden elämänuskoa.[398] Käytännössä koko 1920-luku oli heikkojen parlamentaaristen vähemmistöhallitusten aikaa. RKP ja vasemmistopuolueet muodostivat eduskunnan enemmistön ja pystyivät halutessaan kaatamaan hallituksen.

Aitosuomalaisuus ei yltänyt puoluejakoja ylittäväksi ohjelmaksi. Vieno Johanneksen muistiinmerkinnät 1926–1927 osoittavat uskon horjuvan aitosuomalaisten puhdasoppiseen ohjelmaan. Hän alkoi vakuuttua, ettei sen taakse saada kansan eikä puolueiden enemmistöä. Kokoomus ja Edistyspuolue olivat kriittisiä suhtautumisessaan aitosuomalaisuuteen, joskaan ne eivät olleet kannassaan läheskään yksimielisiä.

Vieno Johannes oli lukenut Gustave Le Bonin kirjaa *Joukkosielu*, ja hän viittasi sen tukevan J. W. Snellmanin näkemystä, että valtiomiehen tulee hallita niin kuin kansallishenki vaatii.[399] Vieno Johannes pohti niitä valtiollisia ongelmia, jotka olivat syntyneet kuninkaiden ja valtiomiesten kyvyttömyydestä ymmärtää kansan tarpeita. Hän halusi selvittää, kuinka paljon kansan mielestä voisi kiinnittää huomiota Karjalan ja Ruijan sekä Pohjois-Ruotsin suomalaisten asiaan[400]. Tiukka aitosuomalaisuus joutui puntariin myös siksi, että joulukuussa 1926 vastuun maan asioista otti ensimmäisen kerran sosialidemokraattinen hallitus. Vieno Johannes kirjoitti päiväkirjaansa: ”Uusi hallitus ja puhtaasti sosialistinen nimitetään virkaan huomenna.– – Näin vaalien alla sen on joko suoriuduttava mainiosti tai jollakin nerokkaalla sensaatiotempulla vetäydyttävä syrjään. Toivon ensimmäistä.”[401]

Suomen poliittinen järjestelmä ei syntynyt eikä toiminut kahden vaihtoehdon enemmistöparlamentarismin pohjalta. 1920-luvun Suomessa ei myöskään ”käänteisellä parlamentarismilla” eli vähemmistöhallitusten pystyssä pysymiselle opposition tuella ollut riittävää kantopintaa. Puolueiden profiilit muuttuivat etu- ja ammattipohjaisiksi. Etuajattelun vahvistuminen yhdessä 1920-luvun alussa toteutettujen maareformien kanssa vakiinnutti puoluekenttää mutta jätti jälkeensä ihanteita kaipaavan aatteellisen tyhjiön ja tarpeen päivänpoliittisten ristiriitojen yläpuolelle nousevalle ohjelmalle. Kun enemmistöhallitukset ja kokoava ohjelma eivät saaneet taakseen riittävän laajaa poliittista pohjaa, seurauksena olivat vähemmistöhallitukset ja omalle kannattajakunnalle jaettavat poliittiset edut. Äärioikeiston syytökset ”parlamentarismia rämettävistä poliittisista lehmänkaupoista” antoivat voimaa ja perusteita kansanvallan arvostelulle vuosikymmenen loppua lähestyttäessä.

Parlamentarismin ongelmat olivat Vieno Johanneksen mielestä suuri syy kyvyttömyyteen viedä eteenpäin uudistusohjelmia. Olisi tarvittu kokoavaa ohjelmaa ja vasemmiston mukanaoloa, yhdessä ne olisivat purkaneet jakoa punaisiin ja valkoisiin. Kansallisen ohjelman luomisen haasteena oli sosialidemokraattinen puolue, joka kamppaili kannatuksesta vasemmalla ja hyväksyttävyydestä oikealla. Valinta toisen linjan puolesta olisi merkinnyt toisen ulkopuolelle sulkemista. Olo oli kuin tervatun

Perttula_Sukselainen.indd 125 19.5.2010 14:27:59

katon harakalla: kun nokka nousi, niin pyrstö tarttui. SDP:n strategiaksi jäi usein vain poliittisen keskustan ja oikeiston yhteistyön hämmentäminen. Kansallistietoisuus ennen luokkatietoisuutta sekä kansallisuus ennen kansainvälisyyttä olivat SDP:lle vaikeita asioita. Yrjö Ruutu sivuaa väitöskirjassaan (1922) sosialidemokraattisen liikkeen suhdetta kansallisen ja kansainvälisen järjestykseen mutta päätyy kansallisen ensisijaisuuteen. Hän osoittaa ideologisesti mahdolliseksi marssijärjestyksen, jolla kansallisista lähtökohdista voidaan toimia kansainvälisesti. Hän oli myös johdonmukainen linjassaan ja yritti esimerkiksi presidentinvaaleissa 1925 saada aikaan yhteistyötä SDP:n ja Maalaisliiton välille.

Talonpoikien ja työläisten yhteistyötä oli kaivannut myös Santeri Alkio heti kansalaissodan jälkeisinä vuosina, tosin hän pani vasemmistolle ennakkoehdoksi hyväksymisen ja sopeutumisen suomalaiseen kansanvaltaiseen valtiomuotoon. Hän ei halunnut ennen kansalaissotaa eikä sen jälkeen jakoa kahteen luokkaleiriin ja suomalaisen poliittisen keskustan hävittämistä. Hän avasi jo varhain hallitustietä toisen ruumiillisen työn edustajain puolueelle; piti vain odottaa kehityksen johtavan siihen, että myös suomalainen työmies valveutuu kansallisesti niin, että maan hallituksessa ovat työmies ja talonpoika rinnakkain. Santeri Alkion mielestä vasta silloin kansa kokonaisuudessaan saattoi tuntea olevansa edustettuna hallituksessa. Ennen kuin tähän sopusuhtaisuuteen päästäisiin, porvariston ja työmiesten virallisen edustuksen piti koko joukon viisastua: ”Heidän tulee oppia ajattelemaan kansallisesti, suomalaisesti, ja luopua siitä harhaluulosta että jompikumpi puolue heistä joskus hallitsee yksin tätä maata – taikka pitää talonpoikaa vasallinaan.”[402]

Suomen Heimon pääkirjoitus *Tehtävämme* 1924 linjaa hyvin kansallisen eheyden merkitystä. Pääkirjoituksessa muistutetaan tehtävästä, joka piti suorittaa loppuun, jotta kansa olisi kyllin voimakas ollakseen kansakunta. Vuoden 1918 tapausten käyttäminen aseina senhetkisessä poliittisessa taistelussa oli lopetettava. Syynä kansalaissotaan tuodaan esiin niiden yhteiskunnallisten, taloudellisten ja sivistyksellisten olosuhteiden kestämättömyys, mitkä saivat monet liittymään kapinallisten riveihin.[403]

Pääkirjoitus vastaa hyvin AKS:n 1920-luvun puolivälin vaikuttajien linjaa. Niilo Kärki oli yhä uudelleen palannut ideaan, jota aluksi nimitettiin ”kansan yhtenäistymisen aatteeksi”. Käsite oli läheistä sukua Yrjö Ruudun vaatimalle kansan ja eri kansanluokkien elinehtojen ”yhtäläistyttämiselle”. Niilo Kärjen propagoima yhtenäistyttämisen aate muuttui pian ”kansan eheyttämisen aatteeksi” ja vihdoin ”kansallisen eheytymisen aatteeksi”. Martti Haavio puolestaan on kiteyttänyt: ”Me haluamme kansamme eheäksi, myöskin ne haavat umpeen, jotka vapaussotamme itäisen vihamiehemme kavaluuden takia iski kansaamme ja jaoitti sen kahteen leiriin. Me emme halua tunnustaa vanhoja iskulauseita porvareista ja sosialisteista, valkoisista ja punaisista – me näemme vain kaksi rintamaa, joiden välillä sovinto ei ole mahdollinen: ne, joilla on isänmaa, ja ne, joilla ei ole isänmaata.”[404] Vilho Helanen kuulutti sellaisen kansallisen ohjelman luomista, jonka jokainen suomalainen arvoon

ja luokkaan katsomatta saattaisi hyväksyä ja joka loisi umpeen kansanryhmien välisiä kuiluja[405].

Kansalaissodan katkeruuden ylittävän yhteenkuuluvuuden rakentamiseksi olisi pitänyt tehdä paljon töitä, olisi tarvittu yhdistävää poliittista ohjelmaa. Sisäpoliittisesti oli vaikea toteuttaa ohjelmaa, joka olisi pitänyt kansallista eheyttä vaalineet voimat koossa. Esimerkiksi Yrjö Ruudun valtiososialistisia ajatuksia tuotiin varoen esille puhuttaessa kansallisesta eheydestä. Ajatus valtiosta talouspoliittisena toimijana sai helposti ideologisen latauksen ja värityksen. Kansallinen eheys oli puolustettava ajatus, mutta siihen tarvittavat yhteiskunnalliset työvälineet ristiriitaiset. Keskustelu valtiososialismista pysyi pienessä piirissä, mikä oli yksi syy, miksi Vieno Johannes tutustui Yrjö Ruudun näkemyksiin paremmin vasta opiskelujensa alkaessa. Vielä lukioaikana hänen kansallinen eheytensä oli enemmän kansasta kuin kansanvaltiosta nousevaa.

Kansanvalta oli olennainen osa kansallisen eheyden rakentamista. Kansanvallan johtopaikan ansaitakseen ihmisen piti kasvaa kansalais- ja valtiotaidossa. Luettuaan Gustave Le Bonin kirjaa *Joukkosielu* piti Vieno Johannes tarpeellisena oppia tuntemaan oman kansansa sielunelämää. Jos joukkojen sielunelämää ei olisi tunnistanut, olisi valtiomiehellä ollut vaara joutua joukkojen johdettavaksi. Hän viittasi J. W. Snellmanin oppiin,[406] jonka mukaan kansallishenki syntyi kansakunnassa – sen historiassa, tavoissa ja teoissa – ajassa ja ajan kanssa.

Kirjatessaan vaaran joutua joukkojen johdettavaksi otti Vieno Johannes erilleen kansalliskiihkon, jossa hetken innostuksessa voitiin aiheuttaa paljon vahinkoa. Päiväkirjassaan hän nosti esille Napoleonin, joka ymmärsi hyvin ranskalaisten joukkojen sielunelämän, mutta erehtyi usein arvioidessaan toisten kansallisuuksien sielua. Nämä erehdykset johtivat Vieno Johanneksen mielestä Napoleonin sotaan Espanjaa ja Venäjää vastaan. Tästä syystä Suomessa piti oppia tuntemaan naapurikansojen ja ennen kaikkea venäläisten sielunelämää, joiden kielen, tapojen ja kirjallisuuden tarkka tunteminen oli tärkeää.[407] Vieno Johannes arvioi *Joukkosielu* -kirjan antavan monta hedelmällistä ajatusta ja hyvää neuvoa itsekasvatussuunnitelmiin. Hän kirjoitti päiväkirjaansa selkeän tavoitteen: ”Joukkojen psykologian tunteminen on vastaiselle toiminnalleni puhujana ja valtiomiehenä tärkeää.”[408]

Talven ja kevään 1927 aikana hän palasi usein valtiomies-teemaan ja kyselee päiväkirjassaan: ”Missä on meidän suuri valtiomiehemme?”[409] Hän laati listan lukemistaan elämäkerroista ja suurista valtiomiehistä, joihin kuuluivat esimerkiksi Napoleon, Otto von Bismarck, William Pitt, Camillo Cavour, Benjamin Disraeli ja W. E. Gladstone[410]. Saksankielisen Benito Mussolinin elämäkerran alussa oli hänen itsensä kirjoittama esipuhe, joka sai Vieno Johanneksen pohtimaan, miten ”julkisuuden mies” syntyy julkisuuteen: ”Mies, jolla on synnynnäinen taipumus kotona olemiseen, ei ole koskaan onnistuva pääsemään julkisuuteen. Julkisuuden mies muistuttaa runoilijaa; hän syntyy samanlaisen kirouksen alaisena. Ja koskaan hänen ei onnistu vapautua siitä. Hänen elämänsä kulkee loppumattoman pitkän

Perttula_Sukselainen.indd 127 19.5.2010 14:27:59

tien; tien marttyyriudesta itse kirjoittamaansa elämänkertaan. Nämä sanat ovat minusta mielenkiintoisia, koska tunnen, että ne ovat tosia. Minäkin olen julkisuuden mies. Minkälaiseksi tieni tullee. Mussolinista on syytä painaa muistiin, että hän on uupumaton ahertaja."[411]

Vieno Johanneksen halu nousta kansansa tunnustamaksi valtiomieheksi oli vahva, mutta tämän tavoitteen hän ilmaisi vain päiväkirjassaan. Hänen ajattelussaan kohoaminen valtiomieheksi tapahtuu vaativan henkisen kasvun ja ponnistusten kautta. Kansakunnan siveellisen kohoamisen vaatimus edellyttää samaa myös kohottajaltaan. Valtiomiehen on paikkansa ansaittava, oltava kansansa näköinen ja arvoinen – primus inter pares. Pohtiessaan valtiomiesten merkitystä hän ei haaveile vain omasta urastaan, sillä aika pakotti pohtimaan kansanvallan toimivuutta ja kansakunnan johtajuutta. Alati vaihtuvat ja heikot vähemmistöhallitukset hiuduttivat vähä vähältä uskoa kansanvaltaan. Keväällä 1929 *Ilkka*-lehtikin kyseli: "Missä on se mies?" Vieno Johannes kysyi päiväkirjassaan kaksi vuotta aikaisemmin: "Missä on meidän suuri valtiomiehemme?" Hän kaipasi vahvaa valtiollista johtajaa. Tavoitteita piti kuitenkin toteuttaa yhteisesti hyväksyttyjen tasavaltalaisten ja parlamentaaristen periaatteiden mukaisella politiikalla. Tavoite ei pyhittänyt keinoja.

Kansakunnan viemiseksi tasavaltalaista tietä menestykseen hän asetti tavoitteeksi eduskunnan, joka valtiomieskunnossa kohoaisi muinaisen Rooman senaatin tasolle.[412] Hänen pohdintansa parlamentarismin olemuksesta ja kyvystä ratkaista yhteiskunnan ongelmia oli periaatteellisesti tärkeä. Se sisälsi valinnan toimimisesta kansan kanssa ja kansan rinnalla tai kansan ylitse. Tuon ajan AKS edusti kansan rinnalla ja kansan kanssa -ajattelua. Niilo Kärki oli 1920-luvun alussa pohtiessaan opiskelijoiden aatteellisen ja yhteiskunnallisen toiminnan tarvetta liittänyt mukaan myös kansanvallan vaalimisen.[413] Niilo Kärjen linjaus sopi Vieno Johanneksen ajatteluun, joskin hänen alkiolainen painotuksensa nosti kansan vielä enemmän esille – ja kansasta nousivat avainasemaan talonpojat.

Niilo Kärki kirjoittaa 13. helmikuuta 1921 *Ylioppilaslehdessä* kansanvallasta: "Meidän, akateemisten kansalaisten, on paremmin kuin muiden kyettävä kehittymään demokratian arvokkaimmiksi ja pystyvimmiksi johtajiksi. Demokratiassa, jossa kaikki muu näyttää niin helposti vaihtuvan, olemme me, akateemikot ja ylioppilaat, ainoa vastine antiikin aristokratialle. Mekin pidämme pyhänä tradition voimaa, meidänkin tunnussanamme on 'noblesse oblige', aateluus velvoittaa. Mutta, päinvastoin kuin vanhan ajan aristokraatit, ajamme me ainoastaan ihanteellisia tarkoitusperiä, sillä meillä ei ole mitään itsekkäitä ryhmäetuja tavoiteltavina."[414] Irtautuminen itsekkäistä ryhmäeduista on tärkeä tavoite, koska se velvoittaa valtiota sekä valtiollista vastuuta kantavia puolueita ja vaikuttajia.

Niilo Kärki velvoittaa sivistyneistön yhteiskunnalliseksi etujoukoksi. Edellä lainattu kuvastaa hänen omaksuneen ajatuksen henkisen työn tekijöistä – keskisäädystä – luokkavastakohtaisuudet ja ryhmäitsekkyyden ylittävänä kokoavana voimana. Ajatus oli etsiä kansalta tukea, jotta syntyisi oikeus toimia kansan parhaaksi. Se sopi myös

ajatteluun kansan kanssa kansan parhaaksi. Fennomaanien henkinen perintö vaikutti; taustalla oli ajatus kansan sivistämisestä ja sivistyneistön kansallistamisesta.

”Kansallisia voimia on porvarillisten puolueiden ulkopuolellakin”

Väinö Tannerin sosialidemokraattinen vähemmistöhallitus 1926 antoi virikkeitä Vieno Johanneksen pohdinnoille kansanvallasta. Vaikka kansalaissodasta oli kulunut vasta kahdeksan vuotta, SDP oli hallituskelpoinen. Vieno Johanneksen toive hallituksen onnistumisesta osoitti hänen uskovan vasemmiston kansalliseen herääämiseen ja yhteistyöhön. Euroopan tilanne ja yksinvaltaisten johtajien nousu pakotti miettimään kansanvallan ja kansanjohtajuuden kysymyksiä. Kansanvallan ongelmat olivat hänen merkinnöissään esillä vuosia ennen Lapuan liikkeen alkamista. Viimeistään 1920-luvun lopulla alkoi etelästä tullut fasistinen oppi jakaa kansakuntaa idän kommunismin ja lännen skandinavismin rinnalla. Fasistiset näkemykset vauhdittivat joidenkin yhteiskunnallisten järjestöjen irtautumista tasavaltalaisesta valtiojärjestelmästä. Fasismi tosin tuli esille ensin toimintatapana, vasta sitten oikeistohenkisenä valtiollisena aatteena.

Kun Vieno Johannes talvella 1927 arvioi Benito Mussolinia, hän kiinnitti enemmän huomiota henkilöön kuin aatteeseen. Jonkinlainen aavistus aatteestakin oli, koska hän oli aiemmin Turunmaassa puolustanut talonpoikia valtiollisen vallan käyttäjinä ja todennut pääkaupungin lehdistä: ”Toisinaan ne kyllä puhuvat lämpimin sanoin talonpoikaisenkin väestön elinehdoista, mutta se on vain puhetta paremman puutteessa. Pääasia niillä on riidellä keskenään siitä, kuka on suurempi fascisti.”[415]

Mielikuvat fasismista perustuvat usein Italiaan, jossa fasistit hakivat uuteen aikaan voimaa kunniakkaasta menneisyydestä. Velvoittava kansallisuusaate, vahva valtio, vallan keskittyminen, korporaatioperiaate ja väkivallan ihannointi liitettiin siihen. Fasismi on johtajakeskeinen, johtajaa palvova aate. Yksilöllä on velvollisuus uhrautua kansallisten päämäärien hyväksi. Kansallisuusaate on viety äärimmilleen: omaa kansaa ja valtiota ihannoidaan, muita halveksitaan. Ulkoisen uhan varjolla yritetään yhtenäistää kansaa. Alkuaikojen vallankumouksellisista aatteistaan huolimatta fasistit löytävät usein kumppaninsa suurteollisuuden, pankkien, virkamiesluokan ja armeijan piireistä.[416] 1920- ja 1930-luvulla fasistit ottivat nationalismin voimakseen. Usein on ymmärretty toisinpäin, että nationalismi olisi ottanut fasismin aseekseen. Tästä syystä yhtäläisyysmerkki on ollut helppo piirtää näiden kahden aatesuunnan välille. AKS:n aatteissa ja toimintatavoissa voi nähdä fasistisia piirteitä, kuten johtajakeskeisyys, suljettu luonne ja sotilaallisuus.

Voimakas kansallishenki oli Suomessa syntynyt omista lähtökohdista ja ajan myötä. 1920-luvun Suomessakin sillä oli omat kansalliset ja historialliset juurensa. Kansakunta-ajatus oli 1800-luvun aikana takomalla taottava kansan keskuuteen.

Perttula_Sukselainen.indd 129 19.5.2010 14:28:00

Kansakunnan rakentaminen oli suomalaisten nationalistien keskeisimpiä päämääriä. Tehtävä onnistui ja kansakunnasta kasvoi paljon enemmän kuin kuviteltu yhteisö: tunnustettu ja poliittis-yhteiskunnallisesti hyvin merkittävä sosiaalinen tosiasia, jolle väestö, etnisyyden tunnusmerkit, (valtio)alue, ideologia, yhteiset historialliset kokemukset ja koko nationalistinen kulttuuri antoivat uskottavuutta.[417]

Kansallishenki muodostui erilailla kussakin järjestössä. Sisältöön vaikuttivat muun muassa tarkoituksenmukaisuus, perinteet ja henkilöhistorialliset tekijät. Sama kansallisuusaate saattoi johtaa jopa vastakkaisiin käsityksiin; esimerkiksi ehdottomuuteen kansanvallan toteuttamisessa tai yksinvaltiuden tavoittelemisessa. Suomessa ei tarvittu laina-aatteita, jotta olisi päädytty jompaankumpaan ratkaisuun. Poliittinen jakolinja syntyi selkeimmin kansanvaltaiseen tasavaltaan asennoitumisessa: vaihtoehtoina olivat äärivasemmisto, keskusta ja äärioikeisto.

Vieno Johannekselle olennaista kansanvallassa oli alkiolainen ajatus edetä vaikuttajaksi itsekasvatuksen ja yhteiskunnallisen uudistumisen voimalla. Jos puolueet ja ”puoluemiehet” eivät olleet saavuttaneet tätä tietoisuutta, oli vaarana politiikan muuttuminen vain etutaisteluksi. Yhteisten etujen kompromissi ei ollut sama kuin kokonaisuuden etu. Hän ei uskonut 1920-luvun lopun puolueiden kykyyn koota kansaa, ja nimenomaan siinä oli työsarkaa nousevalle polvelle: ”Kansamme on hajanainen ja sitä riistovat puoluekäsitykset niin pintapuolisia, että parempi selvyys asioista varmasti tekisi monesta porvarista sosialistin ja monesta sosialistista porvarin. Me tahdomme perehtyä asioihin, jotta aikanamme voisimme osoittaa suurempaa kypsyyttä. Me tahdomme myös kyetä silloin lyömään kansaamme yhtenäisyyden leiman, saada sen ajattelemaan ennen kaikkea suomalaisesti. Se on meidän kansallismielisten nuorten ohjelma ja päämäärä.”[418] Aatteellisesti ja poliittisesti herättää huomiota Vieno Johanneksen puolueiden pinnallisuuden arvostelu. Hän päätteli, että sosialisti voisi hyvin olla porvari ja porvari sosialisti, mikä vastasi alkiolaista ajattelua porvarillisen ansaitsemishalun määräävyydestä niin kapitalismissa kuin sosialismissa.

Kansallinen eheys edellytti yhteiskunnallisia uudistuksia. Ensimmäiseksi haasteeksi tuli punaisten ja valkoisten välille 1918 syntyneen kuilun umpeen kurominen. 1920-luvulla oli haasteellista pelkästään muokata asenteita tämän tavoitteen yleisen hyväksyttävyyden puolesta. Tavoite oli jo kansalaissodan jälkeen ollut selvä Santeri Alkiolle ja Yrjö Ruudulle; se tuli myös esille Niilo Kärjen puheessa. Hän kaipasi Suomelle yhdistävää valtioajatusta, joka olisi kaikkien kansalaisten edun mukainen. Ellei sitä löytyisi, niin mitä suomalaiset silloin tekisivät vapaudella ja omalla valtiolla: ”Eihän silloin todellisuudessa olekaan olemassa mitään kansaa, on vain kaksi toisilleen vihamielistä kansanluokkaa, on vain porvareita ja työläisiä, riistäjiä ja riistettyjä.”[419]

Jos lähtökohdaksi olisi hyväksytty jako valkoiseen ja punaiseen Suomen, yhteiskunnallisilla uudistuksilla ei olisi ollut poliittista kantavuutta. Kahden luokan ja luokkataisteluopin purkaminen oli tästä syystä tärkeää keskustalaiselle sovintoideologialle. Edellä kuvattu alkiolainen terminologia avasi siihen mahdollisuuden. Sen liitäntänä oli suomalaisuuden kansallishenkinen korostus, joka antoi Maalaisliiton

aatteelle kansallisen omintakeisuuden ja teki siitä ylikansallisten aatteiden vastavoiman. Ajanhenkinen ja päivänpoliittinen rajaus oli syntynyt kansalaissodan jälkeen, kun monarkismi yhdistyi oikeistoon ja saksalaiseen suuntaukseen ja sosialismi vasemmistoon ja Neuvosto-Venäjään. Lisäksi Santeri Alkion kansallismielinen perimä rakensi muuria ruotsinkielisten ja Ruotsin suuntaan. Kansalaissodan jälkeinen kamppailu Ahvenanmaasta vielä vahvisti Maalaisliiton suomalaiskansallista näkemystä.

Samanhenkistä ajattelua edusti Yrjö Ruutu. Hän kirjoittaa *Suunta*-lehdessä alkuvuodesta 1920 valtiokäsityksen murroskaudesta, ja perustelee vahvaa valtiota sekä geopoliittisesti että yhteiskunnallisesti. Valtion luonnolliset rajat ovat tärkeät. Yhtä tärkeää on kuitenkin ”valtiokansan” yhtenäisyys, joka puolestaan juontuu kansallisuudesta ja yhteiskunnallisista oloista. Suomea heikensivät sekä kansalliset että yhteiskunnalliset ristiriidat, joista yhteiskunnalliset ristiriidat olivat vaarallisimpia. ”Kansakunnan jakaantuminen kahteen jyrkkään ja toisiaan intohimoisesti vihaavaan puolueeseen vie valtion perikadon partaalle”, Yrjö Ruutu kirjoittaa.[420] Suurin itsenäisyyttä uhkaava vaara oli Yrjö Ruudun mielestä Suomen kansan jakaantuminen eripuraisiin kansanluokkiin, jotka nojasivat vastaaviin vierasmaalaisiin yhteiskuntaluokkiin. Kansan jakautuminen kahteen suunnilleen yhtä voimakkaaseen ja vihamieliseen leiriin olisi avannut kolmannelle, ulkopäin tulevalle voimalle tilaisuuden sekaantua Suomen asioihin ja vetää maa selkkauksiin.[421]

Kun Vieno Johannes kirjoitti keväällä 1926 käsityksiään kansallisesta eheydestä, ajatusten alkujuuret ovat löydettävissä niin alkiolaisesta kuin ruutulais-kärkiläisestä ajattelusta. Martti Haavio lainaa V. J. Sukselaisen 60-vuotisjuhlakirjassa nuoren lyseolaisen *Turunmaassa* 9. huhtikuuta 1926 ollutta kirjoitusta kansallisesta eheydestä:

> Kahdeksan vuotta on kulunut veljessodan verisistä päivistä, jotka niin syviä ja vertatihkuvia haavoja kansamme ruumiiseen viilsivät, mutta vielä eivät nämä haavat ole edes kunnolla arpeutuneet, saatikka parantuneet. Kansamme on yhä rikkinäinen, vastakohtia täynnä. – – Meidän on koetettava tasoittaa puoluevastakohtia ja lähentää eri yhteiskuntaluokkia toisiinsa, unohtaa kauhukuvat vuodelta 1918 ja saada kaikki käsittämään, että me kaikki olemme ensi kädessä suomalaisia ja että kansallisen valtiomme tilasta riippuu meidän asemamme, sillä jos vihollinen toisen kerran yllättää meidät yhtä eripuraisina kuin vuonna 1918, niin kukapa menee takaamaan, miten meidän silloin käy.[422]

Martti Haavio rinnastaa V. J. Sukselaisen kirjoituksen kansallisesta eheydestä joulukuussa 1924 pitämäänsä puheeseen. Hän korostaa, että kansallisen eheyden määrittely oli Niilo Kärjen sanelema: ”Me haluamme kansamme eheäksi, myös ne haavat umpeen, jotka vapaussota iski kansaamme ja jaoitti sen kahteen leiriin. Me emme halua tunnustaa vanhoja iskulauseita porvareista ja sosialisteista, valkoisista ja punaisista – me näemme vain kaksi rintamaa, joiden välillä sovinto ei ole mahdollinen: ne, joilla on isänmaa ja ne, joilla ei ole isänmaata. Ja tällä linjalla me tahdomme löytää ratkaisun olemassaolomme peruskysymyksille, joista viime kädessä riippuu, voivatko

Perttula_Sukselainen.indd 131 19.5.2010 14:28:00

kansamme syvät rivit kohota korkeammalle elin- ja sivistystasolle."[423] Kansallisen eheyden vaatimus oli ollut esillä Maalaisliitossa heti kansalaissodan jälkeen. Muun muassa Kyösti Kallio oli kansalaissodan loppuhetkinä 5. toukokuuta 1918 käyttänyt Nivalan kirkossa puheenvuoron, jossa oli pohjustanut kansallisen sovun rakentamista. Hän vaati heti ryhdyttävän rakentamaan Suomea, jossa "ei ole punaisia ja valkoisia, vaan ainoastaan isänmaataan rakastavia suomalaisia, Suomen tasavallan kansalaisia, jotka kaikki tuntevat olevansa yhteiskunnan jäseniä ja viihtyvät täällä".[424]

Esitellessään V. J. Sukselaisen AKS-ajan ajatuksia tämän juhlakirjassa ei Martti Haavio kirjannut puheensa jatkoa, jossa hän otti esiin J. W. Snellmanin aatteet kansallistunnon väkevänä mahtina. Näiden aatteiden vastapainona oli kosmopolitismi, jolla Martti Haavio tarkoitti myös kansalliset rajat ylittävää luokkataisteluoppia ja luokkasamastumista. Ruotsalaisuudesta eli kaksikielisyyden suvaitsevaisuusopista ei ollut suomalaisen kansallistunnon väkeväksi mahdiksi, vaikka ruotsinkieliset edelleen olivat Suomessa "suurena mahtajana historiantakaisin vapaaherran oikeuksin". Hän halusi suhteet selviksi myös rajan taakse ajettuihin venäläisiin, jotka yhä hioivat "korppikotkankynsiään".[425]

Martti Haavio olisi hyvin voinut yhdistää puheensa jatkon ja Vieno Johanneksen näkemykset. Vieno Johannes ei uskonut valtiolliset rajat ylittävän luokkatietoisuuden yhteiskuntia eheyttävään voimaan. Johdantolause väestöpolitiikkaa käsittelevässä kirjoituksessa kuuluu: "Kun muistamme asemamme itäisen naapurimme rinnalla, johon ei koskaan ole liikaa luottamista, ymmärrämme tällä kansamme eheyttämistyön tärkeyden, ymmärrämme, että meidän on koetettava tasoittaa puoluevastakohtia ja lähentää eri yhteiskuntaluokkia toisiinsa."[426] Aseellisen uhan lisäksi idästä tuli myös aatteellinen uhka. Vieno Johannes viittaa kansalaissodan kokemuksiin, jotka olisivat olleet vältettävissä luokkarajat ylittävällä yhteistyöllä. Puhe suomalaisen ja venäläisen työmiehen veljeydestä oli pelkkää silmänlumetta, sillä aika oli osoittanut Venäjän työläisjohtajien imperialistiset aikeet, jotka olivat ristiriidassa jokaisen suomalaisen – niin sosialistin kuin porvarinkin – etujen kanssa.[427]

Alkuvuodesta 1926 Turunmaahan kirjoittamissaan artikkeleissa Vieno Johannes käsitteli kansallisen eheyden teemaa. Artikkelit *Mihin olemme joutumassa?*, *Urheilu ja kansamme eheyttäminen*, *Kansallisten voimiemme kokoaminen* sekä *Suojeluskuntapiirin juhlapäivänä* kuvaavat tavalla tai toisella kansallista eheytymistä. Hän arvioi kirjoituksessaan *Kansallisten voimiemme kokoamisesta* olevan edellytyksiä luokkarajat ylittävälle yhteistyölle. Hänen mielestään nimenomaan Maalaisliitto oli purkanut jännitteitä porvarillisen ja sosialistisen maailmankatsomuksen välillä: "Väliaita kansamme kahden osan välillä on madaltumistaan madaltunut, niin että jo voidaan täydellä syyllä sanoa: Kansallisia voimia on porvarillisten puolueiden ulkopuolellakin. Näitä voimia ei ainakaan saada kokoomuksen kelkkaan, vaan voisi porvarillinen 'kokoomusaate' toteutettuna nämä heikot oraat kokonaan palelluttaa. Se kun uudelleen vahvistaisi jo mainittua väliaitaa porvarillisen ja sosialistisen maailmankatsomuksen välillä, aitaa, jota maalaisliitto on tahtonut elinaikansa purkaa."[428]

Samaa keskustalaista vasemmistoa ymmärtävää henkeä edusti AKS:n hallitsema *Ylioppilaslehti*, jossa syksyllä 1925 linjattiin pyrkimykseksi kulkea molemmin puolin luokkarajaa kylki kyljessä ja toisiinsa luottaen kohti yhteistä päämäärää. [429] Ylioppilaslehdessä uskottiin suomalaisuuden olevan kokoava voima, jonka suomalainen työmieskin saattoi ottaa omakseen huolimatta ”kaikista hänen päähänsä ahdetuista kansainvälisyysteorioista”. Työmiehen oikeutetuille pyrinnöille luvattiin ymmärtämystä kansallisesti heränneen akateemisen nuorison taholta.[430]

Velvollisuuksien tunnontarkka täyttäjä ja isänmaan edun ainainen ajaja

Jokaisen yhteiskunnassa merkittävään asemaan nousseen henkilön ajatusten taustalta löytyy yleensä henkilögalleria: miehiä menneisyydestä, mutta ei menneisyyden miehiä. Vieno Johanneksen aatteiden taustalla oli lähtökohtaisesti J. W. Snellman, mikä ei ollut ainutlaatuista, sillä J. W. Snellmanin kansallisuusajattelun versoja halusivat olla monet henkilöt ja järjestöt. Miehiä menneisyydestä olivat myös kotimaiset kirjailijat: Aleksis Kivi, Pietari Hannikainen, Johannes Linnankoski ja Arvid Järnefelt. Heidän kirjansa muokkasivat Vieno Johanneksen maailmankuvaa.

Vieno Johanneksen aatteellisten ja yhteiskunnallisten näkemysten jalostumista kuvastavat snellmanilaiset käsitteet: ihmisen itsekasvatus, velvollisuuden tunto, perheyhteyden merkitys siveellisessä kasvatustyössä, sisäisyyden ihanne kansalaisen ja kansakunnan nousussa, kansallishengen merkitys, maailmanhistoriallinen tehtävä ja lopulta valtion vaikutus kokoavana ja puolueettomana mahtina[431]. Kansallisfilosofi vaikutti kirjoituksillaan suoraan ja välillisesti Vieno Johanneksen näkemyksiin.

Vieno Johanneksen oman ajan vaikuttajista siilautui hänen ajattelunsa taustahahmoiksi neljä henkilöä: aikaisemmin esillä olleiden Santeri Alkion ja Yrjö Ruudun rinnalle tulivat Niilo Kärki ja E. E. Kaila. Tosin AKS:n puheenjohtaja E. E. Kailan merkitys tuli vahvemmin esille vasta Vieno Johanneksen opiskelun ja seuran sihteeriyden alkaessa. Vuosien 1924–1927 aikana Vieno Johanneksen aatteellisen näkemyksen taustahahmoina voi pitää kolmea ensin mainittua. Väheksymättä Yrjö Ruudun ja Niilo Kärjen merkitystä on suurin paino annettava Santeri Alkiolle, sillä hänen ajattelunsa johdatteli Vieno Johanneksen käsitystä kansalaisesta, yhteiskunnasta ja kansakunnasta.

Niilo Kärkeä on pidetty Akateemisessa Karjala-Seurassa 1923 alkaneen kansallishenkisen ja yhteiskunnallisen vaiheen ohjelmallisena opastajana. Samassa yhteydessä on yleensä tuotu esille Yrjö Ruudun nimi ja hänen merkityksensä yhtenä Niilon Kärjen ohjelman yhteiskuntateoreettisena taustatekijänä.[432] V. J. Sukselainen viittaa hyvin harvoin – jos ollenkaan – Niilo Kärkeen kertoessaan aatteellisen ja yhteiskunnallisten näkemystensä alkuvaiheista. Välillisesti hänen merkityksensä kuitenkin oli suuri, koska ruutulais-kärkiläiset ajatukset olivat 1920-luvun puolivälin aatteellisen

Perttula_Sukselainen.indd 133 19.5.2010 14:28:00

AKS:n johtavia näkemyksiä. Seuran vaikutusvaltaiset jäsenet olivat Niilo Kärjen ohella olleet mukana Yrjö Ruudun valtiososialismia ja muita yhteiskunnallisia kysymyksiä pohtivissa keskustelupiireissä.[433] Niilo Kärki aatteineen oli Vieno Johannekselle ajatuksellisesti yhdistävä silta Santeri Alkion ja Yrjö Ruudun välillä.

Vuosien 1924–1927 merkitys V. J. Sukselaisen ajatteluun käy hyvin ilmi hänen muistelmiensa käsikirjoituksesta, jossa hän määrittelee AKS:läisyyteensä olleen peräisin niiden vuosien *Ylioppilaslehdistä*, jotka olivat ilmestyneet hänen toimiessaan Turun Oppikoulujen Karjala-Seurassa: ”Tunsin kuuluvani samaan joukkoon kuin Martti Haavio, Lauri Hakulinen, Urho Kekkonen, Jussi Teljo ja monet muut minua vanhemmat tunnetut ylioppilaspoliitikot.”[434] Myös Urho Kekkonen liittää noihin vuosiin Niilo Kärjen ajatukset ja niiden toteuttamisen AKS:ssä. Kirjeessään Aaro Pakaslahdelle helmikuussa 1931 hän kaipaa seuraan vuosien 1925–1927 hengen mukaista ”suomalaisuutta ja kansan eheyttämistä”.[435]

Santeri Alkio oli leimallisesti maahenkinen ja maalaisliittolainen. Hänen kansalainen-yhteiskunta-kansakunta -näkemyksensä opetti Vieno Johannesta ja opasti itsekasvatukseen, yhteiskunnalliseen kasvuun ja poliittiseen vaikuttamiseen. Politiikka ei ollut vain vallankäyttöä tai yhteisten asioiden hoitamista, vaan se oli myös kansalaisen ja kansakunnan sekä yhteiskunnallisen ja valtiollisen vaikuttajan kasvuprosessia. Alkiolaiset opit ihmisyyden kehityksestä, yhteiskunnallisesta uudestisyntymisestä, vapautumisesta porvarillisen ansaitsemishalun pakkovallasta, maahengestä, kansallisesta eheydestä, talonpoikaisen elämäntavan ylivertaisuudesta ja kansavallan kiinteästä kytkeytymisestä kansan nousuun ovat Vieno Johannekselle kauaskantoisia aatteellisia tienviittoja.

Aidointa alkiolaisuutta Vieno Johanneksen ajattelussa ovat 1) ihmisen itsekasvatukseen ja 2) yhteiskunnalliseen uudestisyntymiseen liittyvät teemat, jotka antavat 3) harhautuneelle joukkosielulle mahdollisuuden anteeksiantoon ja parannukseen.

V. J. Sukselainen korostaa muistelmissaan Santeri Alkion kirjasten suurta vaikutusta näkemyksiinsä. Tietoa ei ole, mistä kirjoista ja lehdistä hän on oppinsa ammentanut. Hän on luultavasti lukenut *Maalaisliittolaisesta näkökulmasta – Nälkäisille leipää, työttömille työtä* (1919), *Ihminen ja kansalainen* (1919) sekä *Talonpoika ja Suomen vapaus* (1922). Hakalan pöydiltä on saattanut löytyä myös Maalaisliiton vuoden 1914 puolueohjelmaa esittelevä julkaisu *Maalaisliitto – Suuntaviivoja* (1916). Sitä tilattiin Varsinais-Suomeen 100 kappaletta joulukuussa 1917, kun maalaisliittolaisuus alkoi järjestäytyä Lounais-Suomessa[436]. Unohtaa ei voi *Maalaispolitiikka* -kirjaa (1919), johon on kerätty Santeri Alkion lehtikirjoituksia. Samoin on huomioitava 1921 hyväksytty Maalaisliiton puolueohjelma, joka näkemyksellisiltä osiltaan on pääosin Santeri Alkion kirjoittama.

Santeri Alkion määrittely Maalaisliiton tehtävistä vuodelta 1919 saattoi olla myös Vieno Johanneksen ajattelun lähtökohtana: ”Koko nykyinen maailman yhteentörmäys on suurimmaksi osaksi aiheutunut niistä taloudellis-yhteiskunnallisista ja siveellisistä ristiriidoista, joita ihmisten liiallinen kertyminen tehtaisiin ja suurkaupunkeihin

on synnyttänyt. Tämä ilmiö ei ole aiheutunut ihmisen kehitystarpeesta, vaan porvarillisen ansaitsemishalun itsetiedottomasta pakkovallasta, jonka alaisena kehitys on toiminut. Huippukohta on nyt saavutettu. Takaisin palaaminen on toteutettava. Ihmisyyden kehitystarve ja sen edellytykset on pantava kaiken yhteiskunnallisen ja valtiollisen uudistuksen pohjaksi."[437]

Lukiolainen Vieno Johannes toteutti elämässään ihmisyyden kehitysperiaatetta – eikä pelkästään omassa elämässään. Hän penäsi vastuullista asennetta myös koulutovereiltaan, sillä muutos lähti liikkeelle ihmisestä itsestään. Hänen mielestään oli "riisto oman elämänsä arvolta elää elämänsä liian helpolla"[438]. Itsekasvatus ja sivistys pätevöittivät yhteiskunnallisiin tehtäviin. Elokuussa 1926 hän kirjoitti päiväkirjaansa: "Harvalla on harrastusta hankkia itselleen todellinen vakaumus ja elämänkäsitys. On paljon kansan valistajia, mutta vähän itsensä valistajia. Sivistyksemme on pintapuolistunut, sen vuo mataloitunut. Siksipä tulee meidän kansallismielisten nuorten jo kouluaikana kokoontua aatteittemme lippujen alle ja yhdessä koettaa tutustua kansamme elinkysymyksiin, jotta sitä kypsyneimpinä sitten elämässä osaisimme noita kysymyksiä käsitellä ja omata niissä todellisen vakaumuksen."[439]

Vieno Johannes eteni ihmisyyden kehitystarpeesta toiseen Santeri Alkion keskeiseen kasvatusperiaatteeseen – yhteiskunnalliseen uudestisyntymiseen. Ilman sitä ei olisi ollut kansallista yhteenkuuluvuutta ja yhtenäisyyttä.[440] Alkiolaisessa ajattelussa oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino ohjasi yhteiskunnallista kehitystä. Samoilla periaatteilla Vieno Johannes piiskasi itseään vastaamaan elämän haasteisiin. Jatkuva velvollisuuksien ja itsensä kehittämisen vaatiminen eivät kuitenkaan syntyneet vain alkiolaisen aatteellisen heräämisen vaikutuksesta. Oma syynsä oli syntytaustalla ja köyhyydellä; sosiaalinen ja taloudellinen alamittaisuus muuttivat oikeudet helposti velvollisuuksiksi. Kysymys oli myös näyttämisen tahdosta ja halusta tarttua tilaisuuksiin. Hän kirjoitti päiväkirjaansa: "Tyhjään intoiluun ei saa kallista aikaa hukata. Intoilun on ilmettävä elämäntyössä, velvollisuuksien tunnontarkassa täyttämisessä ja Isänmaan edun ainaisessa ajamisessa."[441]

Turun oppilaskuntien *Teini*-lehdessä Vieno Johannes korostaa itsensä sivistämisen velvollisuutta. Koulunuorison on asetettava itselleen entistä suuremmat vaatimukset: "Sen on nykyistä pikemmin koetettava vapautua lapsenkengistä ja käsitettävä velvollisuutensa itseään ja isänmaataan kohtaan."[442] Hän kannustaa lukiolaisia yhteiskunnallisiin harrastuksiin: "Valmistuakseen astumaan elämään on koululaisen siis jo kouluvuosinaan opittava tuntemaan elämän sykähtely. Hän ei saa hautautua kirjoihinsa eikä tuhlata aikaansa arvottomiin huvituksiin, vaan on hänen avoimin silmin ja rauhallisin katsein silmäiltävä ympärilleen ja tajuttava ajan henki, kiinnitettävä huomionsa niihin aatteisiin ja pyrkimyksiin, jotka eri kansanluokkien ja eri yhteiskuntakerrosten mieliä askarruttavat ja koetettava ymmärtää niitä." Hän opastaa lukiolaisia perehtymään monenlaiseen toimintaan saadakseen läpileikkauksen yhteiskunnasta.[443] Kasvu omaan harkintaan perustuvaan vakaumukseen ja tiedon

Perttula_Sukselainen.indd 135 19.5.2010 14:28:00

rakkaus edustivat snellmanilaista sivistysperintöä. Tosin J. W. Snellman asetti aikanaan nämä vaateet ennen kaikkea yliopisto-opiskelijalle[444].

Orastava lehtimiesura innosti Vieno Johannesta kirjoittamiseen. Kielen voimalla saattoi muuttaa mielen. Isänmaanrakkauden heräämistä kuvaavassa kirjassaan hän suunnitteli kertovansa, kuinka tiukassa itsekkäisyyden ja eripuraisuuden juuret ovat jo aatteellisesti innostuneessa koulupojassakin ja kuinka syvällisestikin ymmärretty yhteistyö isänmaan hyväksi on sortua itsekkäisiin pyyteisiin. Lopuksi hän kuitenkin uskoo miehekkään suoran käsityskannan voittoon ja nuorukaisten epämääräisien aatteiden kehkeytyvän aikuisten miesten selkeäksi elämänkäsitykseksi[445]. Suunnitelma juonen kulusta – yksilön ja yhteisön suhteesta – paljastaa läheisen yhteyden J. W. Snellmanin ja Santeri Alkion näkemyksiin. Oma vaikutuksensa innostukseen lienee ollut myös edellisenä päivänä lainatulla Yrjö Koskisen kirjalla *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä 1.* Vieno Johanneksen kirjan alustava hahmotelma kuului: ”Huom. Yksilön elämän määrä ja tarkoitus. Selvitystaistelua. Taistelun tulos: Uhrautuminen yhteisön hyväksi. Isänmaa-aate ja uskonnon velvoitus: Kehitys antiikista alkain. Suurten miesten muisto. Elämäntehtävän probleemi. Innostuksen lähde. Vapaa, välitön, tendenssitön kuvaus koulupojan taistelusta elämän suurten kysymysten edessä.”[446]

Listaus kuvastaa nuoren miehen yhteiskuntafilosofista ajattelua ja kansakunnan maailmanhistoriallisen tehtävän täyttämistä. Se kertoo myös hänen tavastaan jäsentää kirjoituksiaan ja puheitaan; tuollainen retorinen juoksutus on niille myöhemminkin tyypillistä. Vieno Johanneksen ajattelua voisi hyvin peilata Santeri Alkion ajattelua laajemmin suomalaisen kansallisuuden kehityksen syvävirtoihin ja henkisiin arvovalintoihin. Juha Siltalan *Valkoisen äidin pojat* -teoksen alaotsikko on *Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa*, ja juuri siitä on paljolti kysymys myös Vieno Johanneksen itsetutkiskelussa ja oman elämäntehtävänsä hahmottamisessa.

Kolmas alkiolainen käsite ja linjaus on joukkosielun harhautuminen. Jos kansalaisella ei ollut mahdollisuutta ihmisyyden kehittymiseen ja uudestisyntymiseen, saattoi seurauksena olla ajautuminen ”marxilaiseksi joukkosieluksi”. Santeri Alkio hyväksyi luokkatietoisuuden mutta vastusti voimakkaasti luokkataistelua. Julkaisussa *Ihminen ja kansalainen* (1919) hän kirjoittaa: ”Sosialismin meilläkin väitetään lähteneen ihmisrakkaudesta. Mutta se sai käytettäväkseen teoriat, jotka veivät ihmisvihaan.”[447] Hän arvosteli sosialidemokratian jättäneen joukkojen siveellisen kasvatuksen kokonaan syrjään. Luokkatunnon heräämisessä oli painotettu vain oikeuksia ja elämännautintoja[448]. Hän koki, että marksilaisesta materialistisesta ihmiskäsityksestä ja joukkosielusta kumpusi luokkavihan muutos ihmisvihaksi: ”Sosialidemokratia käsittää ihmisyyden yhteiskunnalliseksi tuotteeksi. Se tahtoo ensin tehdä hyvän yhteiskunnan, joka sitten vasta tuottaisi hyviä ihmisiä. Tämä järjestys on kuitenkin suuri erehdys. Eikä se ainakaan onnistu.”[449]

Eron tekeminen ihmisen sielun ja joukkosielun välille oli tärkeää ryhdyttäessä rakentamaan kansalaissodan jälkeen kansallista eheyttä. Harhautettu, mieluum-

min vielä punaisen venäläisen harhauttama, joukkosielu antoi valkoisen Suomen puolella taistelleelle mahdollisuuden anteeksiantoon. Tämä puolestaan antoi perustan yhteiskuntaluokkien lähentymiselle, punaisten ja valkoisten välisen railon umpeuttamiselle. Santeri Alkio kirjoitti, että näillä ”langenneillakin on oikeus saada nyt yhteiskunnalta se hoiva ja kasvatus, jota vaille he ennen kapinaa jäivät”. Hänen mielestään yhteiskunnallisten olojen epäoikeudenmukaisuus oli ollut yhtenä syynä kansalaissotaan.[450] Vieno Johannes yhtyi tähän käsityksen. Kirjoituksessaan *Suojeluskuntapiirin juhlapäivänä* hän arvioi, että suulaiden agitaattorien propaganda oli johtanut työmiehet liittoon Suomen periviholliseen, ryssän kanssa. Tämä tie vei kansakunnan vapaus- ja kansalaissotaan[451].

Kotikutoisen oikeistolaisuuden nousu

AKS:stä oli kasvanut Vieno Johanneksen lukiovuosina opiskelijapolitiikan vaikutusvaltaisin järjestö, mutta se ei ollut onnistunut saamaan suuria voittoja kansallisten tavoitteidensa ajajana: kansallisen eheytyksen ohjelma ei ollut kohonnut puolueiden yläpuolelle, erilaisia poliittisia mielipidesuuntia kokoavaksi. Siitä versonut käytännön kansallisuuspoliittinen ja aitosuomalaisuutta henkinyt ohjelma ei ollut saanut eduskunnassa taakseen riittävää kannatusta. Se ei ollut noussut myöskään eduskuntavaalien pääteemaksi 1927, vaikka toiveita ja yrityksiä olikin ollut. AKS oli tehnyt propagandatyötä suomalaismielisten ehdokkaiden puolesta. Asia oli ollut esillä myös keväällä 1927 AKS:n alaseurojen kokouksessa Helsingissä. Vieno Johannes oli paikalla yhdessä toisen turkulaisen, Lauri Postin kanssa päättämässä ”vaalikiihotuksesta suomalaisuuden nimissä puolueiden yläpuolella”.[452]

Vieno Johanneksen käynti Helsingissä keväällä 1927 ajoittui samoihin päiviin, kun pääministeri Väinö Tanner otti vastaan suojeluskunnan paraatin. Asetelma oli haasteellinen sekä sosialidemokraatti Väinö Tannerille että suojeluskuntaparaatin marssijoille. Tilanne kuitenkin symboloi kansalaissodan jälkeisen vuosikymmenen kehitystä. SDP oli osoittanut kykynsä toimia hallitusvastuussa porvarillisessakin valtiossa. Esimerkin olisi voinut olettaa vakuuttaneen myös oikeiston SDP:n kansanvaltaisuudesta. Santeri Alkiota ja Maalaisliittoa kaihersi eniten Väinö Tannerin hallituksessa SDP:n ja RKP:n yhteistyö, minkä takia jotkut alkoivat haikailla maalaisliittolais-kokoomuslaisen hallitusyhteistyön perään.[453]

Maalaisliiton historiassa Juhani Mylly määrittelee: ”Maalaisliiton sisäpoliittista linjaa luonnehtivat 1920-luvulla ennen muuta maltillistuva keskusta-porvarillisuus, taisteleva suomalaisuus, perinteinen antibyrokraattisuus ja vahvistuva tuottajahenkisyys.” Ideologisesti muutos merkitsi liukumista pienviljelijäagrarismista kohti yleisempää tuottaja-agrarismia. Kannatusta haettiin valtakunnallisesti maanviljelijöiden suurpuolueena, ja vanha pienviljelijäradikalismi oli enää yksi juonne maltillis-uudistusmielisten ja vanhoillis-agraaristen juonteiden kokonaisuudessa.[454]

Perttula_Sukselainen.indd 137 19.5.2010 14:28:00

Kansallisen eheytymisen ajatukset olivat vuodesta 1927 vähitellen jääneet AKS:ssä taka-alalle. Kieli-, heimo- ja puolustuskysymyksen väliltä puuttui kansallis-yhteiskunnallinen yhteenliitäntä. Kansallinen eheys sekä siihen kuuluneet yhteiskunnalliset uudistukset ja kansavalta eivät enää olleet AKS:ssä suomalaisuutta kokoava ohjelma. Suomalaisuuden määrittelijöiksi ja tasaveroisiksi isänmaallisuuden mittareiksi olivat nousemassa muut tekijät. Erilaisten aatteiden ja näkemysten runsaudessa oli AKS:ään syntymässä aatteellinen tyhjiö[455]. Tässä katsannossa arvioituna Risto Alapuron määritelmä AKS:n populistisesta vaiheesta 1924–1927 ei ole oikea. Juuri silloin seurassa etsittiin ajan henkeä myötäileviin hankkeisiin aatteellisia taustoja ja pitkäjänteistä linjaa. AKS kokosi joukkoja. AKS:läisillä oli myös kykyjä syvälliseen ja käsitteelliseen akateemiseen keskusteluun liikkeen arvoista ja ohjelmasta. Kuinka paljon oli halukkaita osallistujia, on toinen kysymys.

AKS:n oli vaikea ajaa kansallista eheyttä – sivistyneistön ja kansan yhteistyötä, kun kansaa edustavista puolueista suurin eli SDP pysyttäytyi johdonmukaisesti hankkeen ulkopuolella. Vuosina 1923–1924 virittynyt tavoite keskustavetoisen kansallis- ja yhteiskuntapolitiikan toteuttamiseksi ei ollut johtanut toivottuun tulokseen. Hukatun hetken myötä oltiin menettämässä etsikkoaika ja aloite hankkeessa, joka olisi voinut lieventää kansalaissodan haavoja poliittisella kentällä. Ohjelma ja käytäntö eivät kohdanneet.

AKS:n kansallisen eheyden tavoite ei ollut ylittänyt syviä poliittisia jakoja, saati yhdistänyt puolueita saman ohjelman taakse. Kun uusia poliittisia yhteistyökuvioita ei ollut syntynyt, vaarana oli paluu tai pitäytyminen vanhassa – itsenäisyyden alkuvuosien punaisen ja valkoisen Suomen jakolinjassa. 1920-luvun loppuvuosina valkohehkuinen oikeisto löysikin kaikupohjaa sanoilleen. Poliittista pontta AKS sai, kun oli tarpeen etsiä vastavoimaa kommunistisen äärivasemmiston toiminnalle. Äärisuunnat hakivat voimaa ja vastavoimaa toisistaan, pelkistivät poliittista asetelmaa. Tilanne oli haasteellinen suomalaiselle poliittiselle järjestelmälle.

Kotikutoisten poliittisten jakolinjojen taustalla väikkyivät 1920-luvun lopulla kansainväliset aatteet, kuten bolsevismi ja fasismi. Oli tapahtumassa juuri se, josta Santeri Alkio ja Yrjö Ruutu olivat kansalaissodan jälkeen kirjoituksissaan varoitelleet. 1920-luvulla ei Suomessa kyetty luomaan riittävän vahvaa, erilaisia mielipidesuuntia kokoavaa poliittista keskustaa eikä erilaisia ammatti- ja ihmisryhmiä kattavasti koonnutta sosiologista keskisäätyä. Suomesta oli tulossa kansainvälisten aatteiden temmellyskenttä, ja oman kansallisen eheyden vaaliminen oli jäämässä taka-alalle. Valtiolliset rajat ylittävää kansallista ja aatteellista yhteenkuuluvuutta pelättiin, sillä sitä pidettiin enemmän uhkana kuin mahdollisuutena. Idän kommunismi, etelän fasismi ja lännen skandinavismi asemoituivat poliittiseen kenttään, ja löysivät vastaparinsa eri ryhmien harjoittamassa propagandassa. Suomi kohtasikin 1920-luvun lopussa alkaneen maailmanlaajuisen laman valtiollisesti vakaantumattomana.

Poliittinen järjestelmä sai ulkoisen haasteen, kun ensimmäisen maailmansodan jälkeen itsenäistyneitä valtioita vähitellen siirtyi oikeistohenkisten, yksinvaltaisten

johtajien hallintaan. Parlamentaarinen vallankäyttö oli Suomessa 1920-luvun lopulla sekalaisessa tilassa. Äärivasemmiston parikymmentä edustajaa sovelsi eduskunnassa parlamentarismia omiin tarpeisiinsa. He halusivat ilkkua järjestelmää ja osoittaa luokkavaltion parlamentarismin kyvyttömäksi kansanvallan hoitajaksi. Jotkut kokivat kommunistit suomalaisen parlamentaarisen järjestelmän heikkoutena, toiset mielsivät heidät uhkana. Neuvosto-Venäjän rajan läheisyys vahvisti kommunismin pelkoa, liitti yhteen sisäisen yhteiskunnallisen ja ulkoisen valtiollisen uhan.

Poliittinen asetelma hahmottui menneisyydestä – erityisesti eletyistä ja koetuista vääryyksistä. Punavalkoista vastakkainasettelua vahvisti kompromissittomuus; värinsä – joko punaisen tai valkoisen – saivat esimerkiksi militarismi vastaan pasifismi, kansallinen vastaan ylikansallinen ja bolsevismi vastaan fasismi. Haaleutta tai harmautta ei värikirjossa juurikaan sallittu, oli vain kirkkaita vastavärejä, joko – tai -vaihtoehtoja.

Vieno Johannes oli kohdannut parlamentarismin rajat pohtiessaan, miten saisi korjattua vuoden 1923 kielilain lähtökohdan kaksikielisestä Suomesta.[456] Etuoikeuksien ottaminen ruotsalaisilta olisi onnistunut vaivattomasti, jos maassa olisi ollut itsevaltias: ”Nyt parlamentarismin vallitessa on kuitenkin epäkohdista pidettävä pahaa ääntä, ennen kuin ne tulevat korjatuiksi. Nyt voi ruotsalaisten ja sosialistien yhteistoiminta eduskunnassa saada aikaan mitä ikävämpiä selkkauksia. Siksi on maalaisli (vedetty yli alkuperäisessä kirjoituksessa) aitosuomalaisuuden ohjelmaa ajettaessa otettava huomioon myöskin ne voimat, jotka heikentävät näitä voimia ja rakentavat eripuraisuutta näitten voimien välille.”[457]

Aitosuomalaisuuden rinnastamisella Maalaisliittoon oli perusteensa. Puolue oli jo vuoden 1924 vaaleissa nostanut vaaliteemoikseen aitosuomalaisia tavoitteita. Ennen Maalaisliiton puoluekokousta, kesäkuussa 1925, oli *Ilkassa* julkaistu artikkelisarja aitosuomalaisuudesta. Lehti arvioi, että kansallisuuskysymys oli noussut menneen vuoden aikana ”ensiluokkaiseksi valtiollisyhteiskunnalliseksi asiaksi”. Maalaisliitto asetti puoluekokouksessaan toimikunnan valmistelemaan suomalaisuusohjelmaa. Ohjelman tärkeyttä kuvaa, että siihen nimettiin päätoimittaja Santeri Alkio, lehtori Väinö Kivilinna, varatuomari E. A. Aaltio, ministeri J. E. Sunila ja keskushallituksen puheenjohtaja P. V. Heikkinen. Kesäkuussa 1926 Maalaisliitto hyväksyi ohjelman, joka vastasi alkiolaista ja talonpoikaisnationalistista suomalaisuutta. Sillä oli aitosuomalaisten ohjelmaan verrattuna voimakkaampi yhteiskunnallinen ja kansanvaltainen kytkentä.[458]

Vieno Johanneksen päiväkirjassa on keväällä 1927 asetettu tavoitteeksi ”voimakas, puolustustahtoinen kansallisvaltio, jonka johtava luokka on ymmärtäväinen, työteliäs maanviljelijäluokka”. Aitosuomalaisuutta tai AKS:läisyyttä edustaa ennen kaikkea ilmaus ”voimakas puolustustahtoinen kansallisvaltio”, ja maalaisliittolaista aatetta ilmentää ”ymmärtäväinen ja työteliäs maanviljelijäluokka”. Kaikesta kansallisen eheyden vaalimisesta huolimatta voidaan sanoa, että Maalaisliiton ja AKS:n moninainen ohjelma supistui 1920-luvulla, molemmissa järjestöissä oltiin vähitellen

Perttula_Sukselainen.indd 139 19.5.2010 14:28:00

siirtymässä – tai jo siirrytty vaiheeseen, jossa niillä ei enää ollut aloitetta yhteiskunnallisessa keskustelussa ja kansakunnan haasteissa.

Siltaa talonpoikien, työväestön ja sivistyneistön välille ei ollut saatu rakennettua. Talonpoikainen Suomi oli tosin vahvistunut yhteiskunnallisten uudistusten myötä, ja maa rakentui talonpoikaisten arvojen pohjalta. Maahan kiinnittyneistä talonpojista oli tullut itsenäisen ja tasavaltaisen Suomen silta kansallisten arvojen historian ja elettävän hetken välillä. Sen sijaan toinen ruumiillista työtä tekevä ryhmä – työväestö – ei ollut löytänyt paikkaansa kansakunnassa. Se ei ollut saanut poliittista asemaa ja arvoa ”työväestönä” tai ”työväenluokkana”. Toisaalta yhtenäisyyttä korostavassa kansakunnassa ei kulttuurista avainasemaa ollut saanut mikään muukaan ryhmä luokkaetujensa pohjalta.

Talonpoikaisto oli saanut suomalaisessa historiakertomuksessa ja kirjallisuudessa jo 1800-luvulta lähtien merkittävän aseman.[459] 1920-luvulla oli poliittisesti perusteltua etsiä kansallisesti ja historiallisesti kantavaa pohjavirettä talonpoikaistosta. Sieltä kuluivat suomalaisuuden sydänäänet. Ikään kuin vakuudeksi oli talonpoikaisto lähihistoriassa osoittanut kuntoisuutensa myös kansalaissodassa[460]. Suomalaisiin haluttiin iskostaa käsitys vapaasta, itsenäisestä, maata omistavasta, yksityistä omistusoikeutta kunnioittavasta, vakaasta ja yhteiskunnallista kehitystä vakauttavasta talonpojasta, joka kohosi lopulta kuokan varresta kansakunnan huipulle[461]. Tulkinta palveli porvarillisesti värittynyttä näkemystä 1920-luvun lopulla. Jos nimitystä talonpoikien tasavalta pidetään oikeana 1920- ja 1930-luvun Suomesta, niin sen arvopohja oli paljon enemmän kuin ”vapaa, itsenäinen, maata omistava ja yksityistä omistusoikeutta kunnioittava”. Pelkästään siltä pohjalta ei olisi synnytetty suomalaista yhteiskuntakehitystä vakauttavaa talonpoikien tasavaltaa.

Talonpoikaisuus hahmottui ennen kaikkea kulttuurisena voimana, josta nousi poliittinen liike. Talonpoikaisuuden yksi haara oli valtiollisessa politiikassa eri puolueissa vaikuttanut tuottaja-agrarismi. Sen lisäksi myös politiikassa talonpoikaisuutta on tarkasteltava mentaliteettina ja eetoksena, joilla maata rakennettiin paikallisesti käden ja sielun taidoin sekä kansallisesti valtiotaidoin[462]. Kulttuurinen talonpoikaisuus ja maahenki avarsivat Vieno Johanneksen yhteiskunnallista ajattelua ja laajensivat sitä kansalaisjoukkoa, josta hän uskoi löytävänsä näkemyksilleen ymmärtämystä. Kansalaissodan jälkeen toteutetut maareformit olivat esimerkki onnistuneesta, monia arvoja yhdistäneestä yhteiskuntapolitiikasta.

Itsenäisyyden alun suurissa yhteiskunnallisissa uudistuksissa toteutuivat maahan liittyneet arvot ja odotukset, jotka muuttuivat arkiseksi työksi ja elämäntavaksi. Torpparit ja maattomat opettelivat eteläisessäkin Suomessa, joskin vielä kulmain alta kyräillen, olemaan osa talonpoikaista itsellisyyttä ja yhteisöä sekä suomalaista yhteiskuntaa. He olivat vähitellen valmiita vaalimaan ja puolustamaan saavuttamaansa. Vankileiriltä palanneen Akseli Koskelan ”maankaari” kuvaa tapahtunutta. *Täällä Pohjantähden alla* -kirjassa on kuvaus hetkestä, jolloin Akseli Koskela allekirjoittaa torppansa lunastuspaperit:

> Ei hän tuntenut kiitollisuutta, sillä siihen hän oli liian katkera. Lunastusta koskevien paperien alle hän oli hetken epäröityään kirjoittanut:
> ”Akseli Koskela, Maanviljelijä.”
> – Että näkeevät sitten.
> Monta titteliä hän ei elämässään ollut omistanutkaan. Tätä ennen vain kaksi, nimittäin torppari ja kuolemaantuomittu.[463]

Väinö Linna kuvaa, miten 1920-luvun lopulla Neuvosto-Venäjältä agitaatiomatkalle tullut Hellberg pyytää Akseli Koskelaa kommunistisen puolueen työhön. Kiivaan keskustelun jälkeen Akseli kieltäytyy mutta palaa keskusteluun ja menneisyyteensä raskaassa metsätyössä ollessaan – omina, yksinäisinä hetkinään. Akseli Koskelan mietteet kuvastavat tilansa lunastaneen torpparin ristiriitaisia tunnelmia eletyn ja elettävän ajan välillä. Oman viiteryhmän löytäminen ei ollut niin helppoa:

> Oli niin äärettömän vaikeata asettua entistä itseään vastaan. Raskasta oli tuomita puolet elämästään. Vaikka hän työskenteli ankarasti saadakseen ajon loppumaan ennen kelien huononemista, jäi hänelle aikaa tilintekoon itsensä kanssa. Oliko hän petturi? Ja mitä hän oli pettänyt?
> Syytöksen asettamaa haastetta vastaan oli vaikea puolustautua.
> – Mutta mitä minä olen sitten pettänyt... Minulla oli yks ainoo asia, ja se oli torppariasia... Ja minä olen tänä päivänä samalla kannalla...
> Tämän sisäisen taistelun kaava oli melkein aina sama. Ensin itsesyytökset ja masennus. Sen jälkeen puolustelut, kunnes hän lopulta ryhtyi hyökkäämään. Hän palasi aina kapinan aikoihin, sen inhimilliseen kurjuuteen ja sekasortoon. Kuinka monta petturia silloin oli ollut, ja juuri niissä, jotka häntä nyt syyttävät.
> Kerta kerran jälkeen oikeutuksen tunne vahvistui. Mutta samaan aikaan hänen katkeruutensa kasvoi myös voittajia kohtaan.[464]

Akseli Koskela oli Hämeestä – torppari, kuolemaantuomittu ja maanviljelijä. Mikä on hänen paikkansa varsinaissuomalaisen maattoman ja isättömän Vieno Johannes Saaren elämän kehystarinassa? Erilaiset elämänkohtalot erottavat, mutta samanhenkiset tavoitteet yhdistävät; oma maapalsta, siitä huolehtiminen ja kiinni pitäminen. Molemmat olivat 1920-luvun Suomessa poliittisessa ja sosiaalisessa välimaastossa – ei-kenenkään maalla. Toisen piti ylittää menneisyyden ja toisen tulevaisuuden ennakkoluulot. Toinen haki paikkaansa menneisyyden saattelemana, toinen tulevaisuuden odottelemana. Akselille maa oli elinkeino ja arvonlähde. Hän oli kourin ja ajatuksin kiinni maassa. Vieno Johannekselle haave maasta merkitsi tavoiteltavaa elämäntapaa. Hän oli sieluin ja ajatuksin kiinni maassa. Kansasta nouseva talonpoikaisuus – alkiolaisesti ymmärrettynä sekä poliittisesti SDP:n ja Maalaisliiton väliin asemoituvana – oli 1920-luvun kansallisen eheyden ja yhteenkuuluvuuden maaperä ja kasvualusta.

Perttula_Sukselainen.indd 141 19.5.2010 14:28:01

Ujo ja kunnianhimoinen julkisuuden mies

Vieno Johanneksen aatteelliset ja yhteiskunnalliset näkemykset ovat toistaiseksi piirtäneet hänen kuvaansa. Ne ovat muokanneet samalla myös käsitystä hänestä ihmisenä. Esille on tullut kunnianhimoinen, itseään alati kasvattamaan pyrkivä ja velvollisuuksiaan painottava nuorukainen; toisaalta hänelle oli ominaista innostus, jopa ailahtelevuus uusien kiinnostavien näkemysten ja tapahtumien vyöryssä. Kuva vastannee kohtuullisesti todellisuutta, mutta henkilökuva on moniulotteisempi. Julkisuuden miehen rinnalle on tuotava myös yksityinen mies. Päiväkirjoista välittyvä käsitys avaa hänen kunnianhimonsa taustoja ja sisältöä. Se selkiyttää hänen arvojaan ja toimintatapaansa sekä paljastaa lapsuuden ajasta vielä varttuneemmallekin iälle ulottuvia kaaria. Tähän mennessä on kuvattu Vieno Johanneksen aatteellisen ja yhteiskunnallisen näkemyksen syntymistä, peilattu elämäntarinaa hänen omaan aikaansa ja etsitty vaikutteita ja vaikuttajia. Seuraavaksi hän tulee enemmän esille omalla äänellään. Vuodet 1926–1927 hahmottavat esiin nuoren miehen pienine ja suurine murheineen, toiveineen ja ahdistuksineen.

Lukioaikana nuori mies pääsi käytännössä toteuttamaan aatteitaan ja ajatuksiaan koulun toverikunnassa Turun Oppikoulujen Karjala-Seurassa, aitosuomalaisessa kerhossa ja suojeluskunnassa.[465] Vaikuttamisen halun kasvaessa ei toiminta eivätkä päiväkirjaan kirjoitetut arviot enää riittäneet. ”Julkisuuden mies” halusi tulla näyttämölle. Koulun toverikunnan ja Turun Oppikoulujen Karjala-Seuran tilaisuuksissa pidetyt esitelmät olivat yksi tapa esilletuloon. Vähitellen rohkeus alkoi riittää myös kirjoitusten tarjoamiseen lehdille. Pään avasi *Turunmaassa* 10. tammikuuta 1926 julkaistu väestöpolitiikkaa käsittelevä kirjoitus *Mihin olemme joutumassa?*.[466]

Tosin lehtiura oli käynnistynyt jo edellisenä syksynä. Hänet valittiin 5. syyskuuta 1925 pidetyssä kokouksessa toverikunnan varapuheenjohtajaksi ja sanomalehti *Juntin* toimittajaksi. Myöhemmin Vieno Johannes ehdotti Turun oppikouluille yhteistä lehteä. Hanke toteutui vuoden 1926 alusta, ja hänestä tuli käytännössä lehden päätoimittaja. Nimellisesti vastaavana toimittajana oli kuraattori Aarne Honka. Turun eri koulujen edustajista muodostetusta toimituskunnasta Vieno Johanneksella oli eniten apua Suomalaisen Tyttökoulun Toini Havusta ja Ruth Nenyestä.[467]

Lyseon aloittaminen 1919 oli suuri käännekohta Vieno Johanneksen elämässä; ”julkisuuden miehen” astuminen esiin 1926 oli toinen. Ahkeran kynänkäyttäjän hyppysistä lähti vuoden 1926 aikana lehtiin useita kirjoituksia, joiden sisältö vaihteli riimittelevistä runoista perusteellisiin yhteiskunnallisiin arvioihin. *Turunmaan* kirjoitukset kuvastavat nuoren Vieno Johanneksen kansallis-yhteiskunnallista ajattelua. Kansallisen eheys on niissä toistuvasti ja voimakastahtoisesti esillä. Maareformit olivat tärkein yhteiskuntapolitiikan väline; oli sitten kysymys kansan eheyttämisestä, väestöpolitiikasta, kouluopetuksesta tai kansanvallan puolustamisesta.[468] Hän ei kirjoittanut maahengestä ja maan hankkimisen halusta vastoin omaa vakaumustaan[469], vaan maaseutu oli Vieno Johanneksen ajattelussa se paikka, jossa kansallista eheyttä

ennen kaikkea rakennettiin. Keskeisin tekijä oli talonpoika. Tärkein yhteiskunta- ja työsuhde oli yhteys maahan. Näkökulma on hyvin alkiolainen, sillä Santeri Alkiolle yhteys maahan merkitsi sekä ihmisen että yhteiskunnan tervehtymistä.[470]

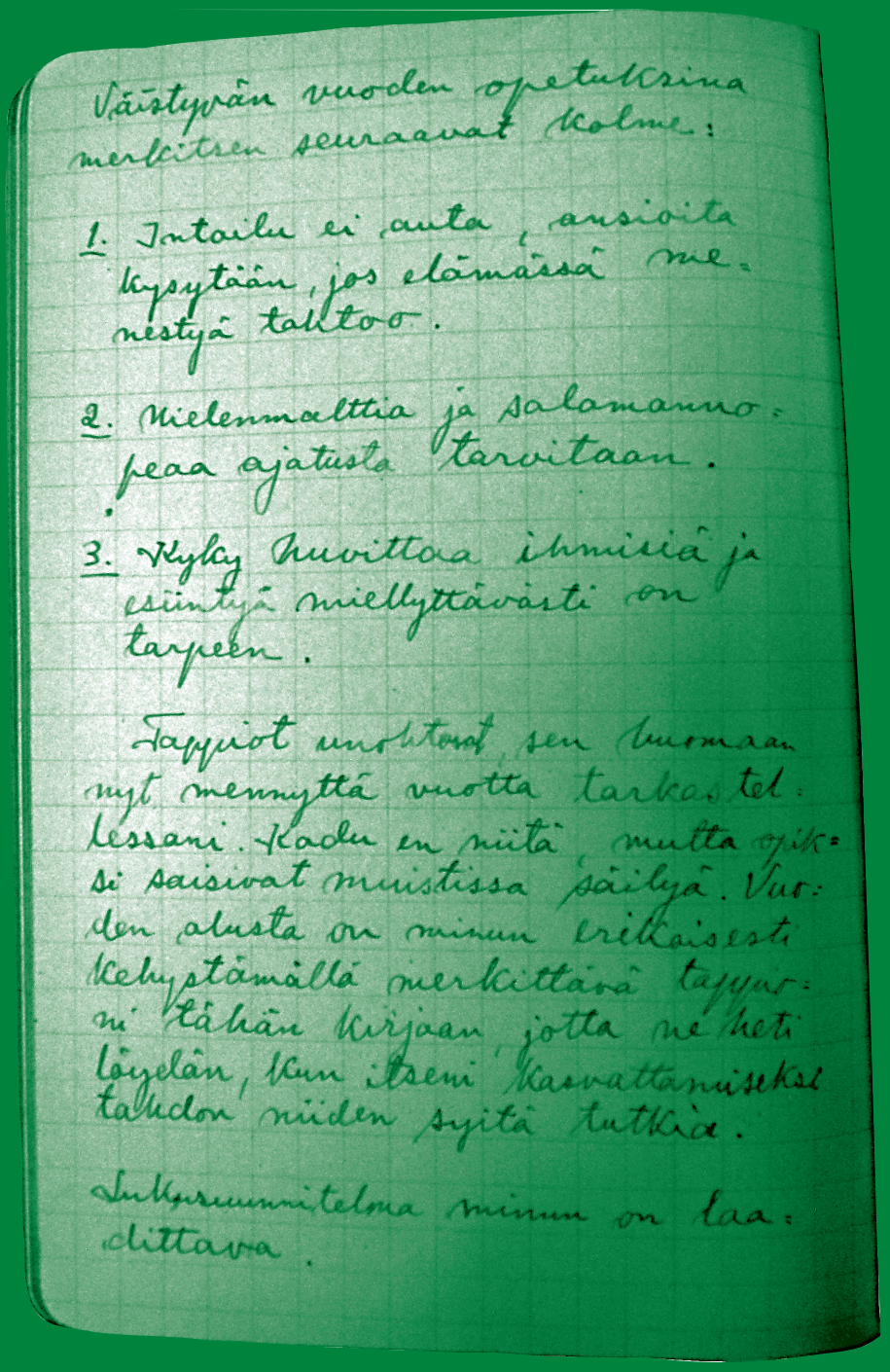
Näitä oppeja Vieno Johannes noudatti alkaessaan esiintyä julkisuuden miehenä. Tammikuun 10. päivänä 1926 julkaistiin *Turunmaassa* hänen ensimmäinen lehtikirjoituksensa *Mihin olemme joutumassa*?. Urho Kittilä muistelee V. J. Sukselaisen juhlakirjassa päätoimittaja Arvi Pyhälän ojentaneen toimitussihteerille kirjoituksen ja sanoneen: ”Siinä on nuorukainen, josta vielä kuullaan.” Päätoimittaja kehotti ladottamaan kirjoituksen juhlavasti, korpuksella ja kaksilla välikkeillä. Artikkeli oli samalla *Turunmaan* pääkirjoitus.[471] Komea oli siis aloittelevan kirjoittajan tulo lehdistön sivuille, mutta kuten Urho Kittilä juhlakirjassa toteaa: ”Painomusteen tuoksuun päässyt kirjoittaja sai hyvin pian havaita, että sanomalehdillä oli käytössään myöskin hyvin pieniä kirjakkeita, eikä välikkeitä ollenkaan.”[472] Pelkkä painomusteen tuoksu ei kirjoittamiseen kannustanut. Lehtikirjoittelu lukion viimeisillä luokilla oli Vieno Johannekselle tärkeää leivän leventämiseksi – jopa sen varmistamiseksi[473]. Ensimmäisessä kirjoituksessaan Vieno Johannes, nimimerkki -sela- käsittelee väestöpolitiikkaa ja kuvaa hyvin omaa suhdettaan maahan sekä yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisemista maahengen voimalla.

Kirjoitusta oli ilmeisesti harkittu tarkkaan. Näkökulma on kansallinen, mutta siinä on myös ylikansallinen kytkös. Vieno Johannes varoittaa vihollisen hiipivän kansamme kimppuun: ”Se vihollinen ei tällä kertaa ole bolsevismi, eikä mikään sen monista sukulaisismeistään. Se ei niiden lailla uhkaa ulkopäin, vaan sikiää kansan omasta sisimmästä, ja siksi se on kaikista vaarallisin. Kansamme näet näyttää lakkaavan lisääntymästä, ja sellainen ilmiö ennustaa koko kansan kehityksen pysähtymistä ja sen elinvoiman herpautumista, sillä kun lapset, kansan ponnistusten kiihoke, ovat poissa, niin kenen hyväksipä silloin raataa.” Syntyvyystilastot olivat karua kertomaa väestön vähenemisen vaarasta.

Vieno Johannes kuvaa kansallisia seurauksia, mikäli väkiluku ei kasvaisi: ”Se ei pysty raivaamaan pelloiksi kaikkia Suomen korpia, kuivaamaan sen soita – hallanpesiä – eikä koskien vesivoimaa hyväkseen käyttämään. Siihen tarvitaan paljon suurempi väkimäärä. Kun tämän lisäksi otamme vielä huomioon maamme strategisen aseman ja muistamme, että itäpuolellamme on luonnollisessa lisääntymistilassa oleva kansa, jonka politiikka vuosisatoja on ollut valloituspolitiikkaa, niin on asemamme lievimmin sanoen vaarallinen. Pitkä ei ole satu itsenäisestä Suomesta, jos kansamme lakkaa kasvamasta.”[474]

Ratkaisua ja muutosta tilanteeseen hän hakee kansalaisten omista arvostuksista. Tyylitapa on hänelle myöhemminkin tyypillinen: Historiallista juontoa seuraavat vahvistavat tiedot ja tilastot sekä kuvaus kansallisista seurauksista. Sen jälkeen näkökulma vaihtuu kansalaistasolle, elämän lähtökohtiin ja arvoihin. Kirjoitustapa oli yleensä herättävä, ymmärtävä, valistava ja lopulta velvoittava. Väestöpoliittisessa artikkelissaan hän arvioi syntyväisyyden alenemisen vähentäneen avioliittojen

Perttula_Sukselainen.indd 143 19.5.2010 14:28:01


Väistyvän vuoden opetuksina merkitsen seuraavat kolme:

1. Intuitio ei auta, ansioita kysytään, jos elämässä menestyä taitaa.

2. Mielenmalttia ja salamannopeaa ajatusta tarvitaan.

3. Hyvä muistaa ihmisiä ja esineitä mielyttävästi on tarpeen.

Tapaiset unohtuvat, sen huomaan myt menneitä vuotta tarkastellessani. Kaduttaa en niitä, mutta opiksi saisivat muistissa säilyä. Vuoden alusta on minun erikoisesti kehystämällä merkittävä tapaamiseni tähän kirjaan, jotta ne heti löydän, kun itseni kasvattamiseksi taludon niiden syitä tutkia.

Tulevuusmittelma minun on laadittava.

Porttuka_Saikolainen.indd 144 19.5.2010 14:28:02

määrää ja pienentäneen lapsilukua. Oli siis tutkittava niihin vaikuttavia seikkoja: ”Avioliittojen luvun katsotaan ilmaisevan kansan ruumiillisen ja siveellisen kunnon, sillä se osoittaa, missä määrin terveitä vaistoja, työhön ja vaivannäköön altista mieltää kansasta löytyy. Avioliittoon meneminen tuo näet mukanaan monia velvollisuuksia ja vaatii niiden täyttämistä. Velvollisuuksien täyttäminen taas lujittaa ihmisen siveellistä olemusta.”[475]

Turussa elettyinä kouluvuosina Vieno Johannes oli tutustunut myös kaupunkielämän ja -asumisen ongelmiin, ja näin hän saattoi vertailla yhteiskunnan muutoksia niin kaupungissa kuin maaseudullakin. Kun hän sitten arvioi väestönkasvun vähenemisen syitä, hän ymmärsi myös kaupunkien syntyvyyden alenemisen perusteita.[476] Köyhissä piireissä ei kysymys ollut itsekkyydestä, vaan varsinkin työttömyys ja kaupunkien asuntopula vaikuttivat syntyvyyteen. Hän uskoi yhden syyn väestönkasvun taantumiseen olleen naisten aseman muutoksessa: ”Ennen oli talous yksinomaan perhetaloutta, ja talo vaati pystyssä pysyäkseen emännän. Naimisiin joutuminen oli naisten ainoa ’ala’, kun taas nykyaikainen talous- ja sivistyselämä on antanut naimattomalle naiselle lukemattomia toimialoja.”[477]

Vieno Johannes turvautuu retoriikkaan, kun hän ennen yhteiskunnallisten johtopäätösten tekemistä vielä kerran viittaa kansalliseen ylpeyteen: ”Onko se kansa, joka on kyennyt lyömään kaikki muut kansat fyysillisen kunnon kilpakentillä tuomittu hiuduttavaan itsensä tappamiseen? Ei – tuhat kertaa ei! on jokainen suomalainen valmis vastaamaan, mutta tässä eivät auta kauniit sanat, tässä tarvitaan toimintaa.”

Toimintavaatimus kohdistuu sekä kansalaisiin että yhteiskuntaan. Vieno Johannes edellyttää uudistuksia kaupungeissa, mutta pääasiassa yhteiskunnallisen ongelman ratkaisu on maaseudulla. Nimimerkki -sela- kirjoittaa, että kehittämällä paljon kannatusta saanutta pienviljelystä lisätään vakavaraisten elättäjäperheiden lukua. Tilojen perustamista voidaan helpottaa asutustoiminnalla ja samalla edistetään avioitumista, kun oman maapalstan saaminen helpottuu. Sama voidaan tehdä kaupungeissa ja tehdasseuduilla, kun parannetaan työväen asunto-oloja ja taloudellista asemaa. 19-vuotiaan nuoren miehen itsevarmuudella Vieno Johannes kirjoittaa, ettei suurin vika ole taloudellisissa oloissa vaan ajan yleisessä katsomustavassa ja siveellisten käsitysten höltymisessä. Tärkein tehtävä on siis katsomustavan muuttaminen ja siveellisen kurin palauttaminen: ”On saatava yleiselle mielipiteelle kokonaan toinen suunta, korotettava äitiys arvoonsa ja opittava pitämään yhteiskunnan hylkiönä ja siveellisesti raukkana jokaista täysi-ikäistä ihmistä, joka rasitusten pelossa ja oman mukavuuden halusta välttää avioliittoa.”[478]

Vieno Johannes Saari asetti päiväkirjassaan tavoitteita itselleen joulukuussa 1926.

1920-luvulla oli julkisuudessa ollut muutamia väestöpolitiikkaa käsitteleviä kannanottoja. Arvo Ylppö oli 1921 korostanut lapsikuolleisuuden vähentämistä väestöllisen kasvun keinona. O. K. Kilpi arvioi 1923 alenevan syntyvyyden vaikutuksia. A. E. Tudeer käsitteli samaa kysymystä *Yhteiskuntataloudellisessa Aikakauskirjassa* 1924, joka oli lähteenä K. N. Rauhalan 1925 kirjoittamassa *Isänmaan kirjassa* ja sen

luvussa *Lakkaako kansamme lisääntymästä?* Hän arvioi: ”Meillä asutus on muutenkin harva eikä nykyinenkään väestö jaksa voittaa eräitä maan hyväksikäytön suuria pulmakohtia (esim. suokysymys). Lisäksi olemme vuosisatoja vanhalla idän ja lännen taistelualueella ja naapurinamme on luonnollisessa lisääntymistilassa oleva kansa. Tällaisissa oloissa merkitsee väestölisäyksemme pysähtyminen asemamme tavatonta heikontumista.” Juuri K. N. Rauhalan kirjoitus innoitti Vieno Johannesta käsittelemään väestöpolitiikkaa ja ohjasi hänen ajatuksiaan.[479]

Vieno Johanneksen kirjoitus suojeluskunnista ja niiden merkityksestä edustaa hyvin sitä henkistä katsantoa, joka hänelle oli ominaista vuonna 1926. Artikkelissa *Urheilu ja kansamme eheyttäminen* hän muistuttaa, että epäluotettava itänaapuri pakottaa viemään eteenpäin kansallista eheytymistä, puoluevastakohtien tasoittamista ja yhteiskuntaluokkien lähentymistä.[480] Vuoden 1918 tapahtumat pitäisi unohtaa ja saada kaikki käsittämään, että me kaikki olemme ensikädessä suomalaisia. Itäisen uhan vaara edellytti valtiosta huolehtimista, sillä vuoden 1918 tapahtumien toistuminen voisi viedä itsenäisyyden. Hän piti luonnottomana kansakunnan luokkapohjaista jakamista, esimerkiksi urheiluliikkeen jakautumista porvarien ja työläisten urheiluseuroihin.[481]

Vieno Johannes kirjoittaa myös oppikoululaisten liikarasituksesta, mutta ei hyväksy syyksi työmäärää; pikemminkin syy on siinä, että kaikkien edellytykset eivät riitä vaativaan oppimiseen. Lomia ei myöskään pitänyt lyhentää, koska se olisi vieraannuttanut maaseudun lapsia kodeistaan ja kotiseutunsa kansasta.[482] Kesäkuussa 1926 hän kirjoittaa peräti kolmesta aiheesta. Ensimmäisessä kirjoituksessaan hän perustelee oman lehden tarpeellisuutta maalaisliittolaiselle väelle[483]. Kirjoittaessaan kansallisten voimien kokoamisesta hän uskoo voiman löytyvän puoluerajat ylittävästä ohjelmasta: ”Tällaisia ovat puolueitten liittymiset yhteisen päämäärien ajajiksi kansan elinkysymyksissä ja tulee siinä tällä kertaa erikoisesti kysymykseen kieli- ja kansallisuuskysymysten eli suoremmin sanoen aitosuomalaisuuden ohjelman voittoon vieminen. Kokemus on tästäkin kaupungista näyttänyt, että yhteinen liittyminen aitosuomalaisasian ympärille paremmin kuin mikään muu kykenee kokoamaan ja toisiinsa lähentämään kansallisia voimia.”[484] Viimeinen artikkeli käsittelee aiemmin mainittua suojeluskuntien asiaa[485].

Vuoden 1926 lopulla Vieno Johannes ottaa kantaa myös Suomen vaakunaeläimeen. Kirjoituksessa *Karhu vaiko leijona* hän toteaa, että itse hankittu itsenäisyys ei velvoita ”Suomen tasavaltaa kunnioittamaan sitä merkkiä, jonka muuan ruotsalainen valtaherra silloisen ruhtinasmuodon mukaan on Suomen suuriruhtinaskunnalle määrännyt”. Leijonan valinta vaakunaeläimeksi osoittaa hänen mielestään kyseessä olleen kohtalon oikun ja ruhtinaan päähänpiston. Hän viittaa kirjailija Santeri Alkion kirjoittaneen samasta asiat *Aitosuomalais*-lehdessä puhuen Satakunnan karhun puolesta ja väittäneen sitä vanhaksi suomalaisuuden symboliksi – Lallin ja hänen poikiensa vaakunamerkiksi. Karhulla on kunniasijansa eläinten keskuudessa, vaikka ”repo sitä kyllä joskus pettää ja puijaa”. Karhuun on kuitenkin ikään kuin personoitu

itsenäinen korven asukas niin avuineen kuin heikkouksineenkin: ”Karhu on vanha suomalainen tunnus. Leijonaa ei suomalainen kansanmies ole koskaan omanaan pitänyt, korkeintaan joskus ihmetellyt, miksi tuollainen ulkomaan elävä on Suomen vaakunaan pantu.”[486]

Lehtikirjoituksissaan Vieno Johannes oli alkiolainen yhteiskunnallinen uudistaja, mihin vaikutti luonnollisesti myös lehti, maalaisliittolainen *Turunmaa*. Kirjoituksissa pitikin tuntua alkiolainen ja maalaisliittolainen henki. Leivänkasvattajamiehen arvostuksen lisääminen oli tavoitteena hänen vaatiessaan vuoden 1927 alussa maahenkeä oppikouluihin. Hän arvosteli luonnontieteen opetusta, koska se oli irrallaan käytännöstä. Kirjoitus poikkeaa jonkin verran aikaisemmista yhteiskunnallisesti voimakkaasti kantaa ottavista kirjoituksista, mikä johtuu ehkä siitä, että tiukan periaatteellisuuden lisäksi kirjoituksella oli tarkoitus näpäyttää hänen omaa luonnontieteen opettajaansa.

Halutessaan maahenkeä oppikouluihin Vieno Johannes edustaa ennen kaikkea maalaisliittolaista käytännön katsantoa koulun ja työn yhteydestä. Mukana on myös aatteellisia alkiolaisia vivahteita Kaikkialla tarvitaan harrastusta leivänkasvattajan työhön ja pyrintöihin. Oppikouluissa tarvitaan maahenkeä, koska sieltä valmistuvat maatalousalan ja yhteiskunta-alojen johtomiehet.[487] Kun sanottavaa on paljon, Vieno Johannes ei malta pitäytyä vain yhteiskunnallisessa näkökulmassa. Hän painottaa, miten irrallaan todellisuudesta ja käytännöstä koulun luonnontieteen opetus on. Hän kertoo esimerkkinä, kuinka oppikirjassa kirjoitettiin sioista ja lehmistä: esimerkiksi villisian elämäntavoista ja ruumiinrakenteesta on paljon tietoa, mutta siasta kotieläimenä on vain yksi paljonpuhuva lause: ”Sian hyödyllisyys ihmisen taloudessa on yleisesti tunnettu”.[488]

Yleensä Vieno Johanneksen kirjoituksensa ovat vakavahenkisiä. Syyskuussa 1926 hän puolustaa talonpoikien oikeutta ja kyvykkyyttä hoitaa isänmaan asioita. Hän vastaa väitteisiin, että maalaisissa herätettäisiin kaunaa muita yhteiskuntaluokkia kohtaan ja vaatii sivistyneistöä antamaan arvoa talonpojan ponnistuksille. Vieno Johannes arvioi, että talonpojat ovat vapautuneet virkamiessivistyneistön holhouksesta ja voivat asettaa omat miehensä vaikutuspaikoille: ”Eivät sivistyneistön sympatiat ole talonpoikaa ministerin tuolille nostaneet, vaan on siihen miehen oman kyvyn lisäksi ollut aiheena talonpoikain poliittinen merkitys meidän kansanvaltaisessa maassamme.”[489]

Lehtikirjoitukset olivat V. J. Sukselaiselle tapa purkaa ja jäsennellä ajatuksiaan sekä ansaita rahaa. Vuoden 1927 alussa hän listasi päiväkirjaansa huomattavimmat kirjoitelmansa edelliseltä vuodelta mutta jätti pois *Teini*-lehdessä Kyttä ja -sela- nimimerkeillä julkaistut. Kaikkiaan parinkymmenen kirjoituksen otsikot kertoivat nuoren miehen mielessä vuoden 1926 aikana liikkuneista yhteiskunnallisista kysymyksistä:

1. Mihin olemme joutumassa? (Väenkasvun vähenemisestä)
2. Hanttimiehen havaintoja Piikkiön kilpailuista (T:maa)

Perttula_Sukselainen.indd 147 19.5.2010 14:28:02

3. Urheilu ja kansamme eheyttäminen (T:maa)
4. Kapitulantista maanviljelijäksi (T:maa)
5. Liikarasitus oppikouluissa (T:maa)
6. Ketä minun tulee kunniassa pitää (Suomen Heimo)
7. Uusia aitosuomalaisia ja Åbo Underrättelseriä (T:maa)
8. Me ja meidän lehtemme (T:maa)
9. Kansallisten voimiemme kokoaminen (T:maa)
10. Suojeluskuntapiirin juhlapäivänä (T:maa)
11. Menin Naantaliin (T:maa)
12. Kesän kerkeän kuvia / Heinäkorjuu saaristossa I-IV(T:maa)
13. Porvoossa purjehtimassa
14. Sillanteossa
15. Mereltä järvelle
16. Herrat ja talonpojat (T:maa)
17. Borgin juttu (T:maa)
18. Paikallistuntua Turun nimiin (Uusi Aura)
19. Leijona vaiko Karhu (T:maa)
20. Katkelmia Ruijan ja sen suomalaisen väestön historiasta (T:maa)

Samoin hän listasi vuoden 1926 aikana pitämänsä esitelmät:

1. Kiannon ”Vienan Kansan Kohtalo”
2. Urheilu ja kansamme eheyttäminen
3. Norden ja me
4. Koulu ja toverikunta
5. J. H. Erkko
6. Suomalainen Ruija
7. Historiallisen tehtävämme nykyinen vaihe
8. Itsenäisyyden Liitto ja me[490]

”Seuraavaksi virstantolpaksi asetan tohtorin hatun ja kansanedustajan valtakirjan”

Kirjoitukset ja esitelmät olivat oppimisen välineitä mutta palvelivat myös Vieno Johanneksen yhteiskunnallista nousua ja tunnetuksi tekemistä. Lyseon aloittamisen aikoihin kirjattu tavoite valtiomieheksi kasvamisesta ei ollut muuksi muuttunut. Sanan sisältö ja itselle asetetut vaateet olivat sen sijaan laajentuneet. Esikuvaksi kelpaavia valtiomiehiä oli useita, mutta vaikuttavin oli J. W. Snellman – sanomalehtimies, tiedemies, opettaja ja poliitikko. Kunnianhimoisesta, mutta kätkettävästä ja julkilausumattomasta, tavoitteesta kertoo päiväkirjaan heinäkuussa 1926 tehty merkintä: ”Onnellinen olen nytkin maatessani tässä jäkäläisessä kallionkolossa kuivuudesta punertavien mustikanvarpujen seassa ja katsellessani ulos merelle. Antakoon Korkein, joka minulle tämän ihanan lepoajan on suonut, kyvyn käyttää sitä oikein. Kunpa aina muistaisin, että joka tyynellä makaa, se tuulella soutaa. Kunpa osaisin valmis-

tua kunnolliseksi valtiomieheksi."[491] Muistelmiensa käsikirjoituksessa 1980-luvulla ei julkisuuden mies vielä vuosikymmenien jälkeenkään halunnut tulla esille nuoruuden omana itsenään. Muistelmien käsikirjoituksessa on sanan "valtiomieheksi" tilalla sanapari "ammattini taitajaksi"[492].

Vieno Johannes Saaren päiväkirjamerkinnät alkavat kesästä 1926, jolloin hän oli kotiopettajana ensin Porvoon saaristossa ja loppukesästä Vihdissä. Opetus sujui vaivattomasti, ja hän kirjoitti päiväkirjaansa kesälomastaan: "Pieni ilmoitus Turun Sanomissa: 'Kotiopetusta halutaan.' Minä vastaan, tulen kotiopettajaksi ja pyydetään tänne viettämään kesälomaa, syömään, lukemaan ja lojumaan auringossa. Elämä on ihanaa."[493] Hän osasi hyödyntää kesän, sillä päiväkirja täyttyy erilaisista aatteellisista ja poliittisista pohdinnoista. Kesä ei ollut kuitenkaan omistettu vain opetustyölle ja henkiselle kasvulle, vaan hän asetti myös muutamia lyhyen aikavälin tavoitteita: "1. Käytettävä hyväksi rouva Lindforssin tanssiopetusta (kuuluu sivist.), 2. Opittava uimaan (vartalo ryhdist.), 3. Puhuttava ruotsia alkuasukkaiden kanssa ja 4. Luettava kieliä." Lehtiin piti kirjoitella ansioiden kartuttamiseksi syksyä varten. Lisäksi hän kirjasi: "Elämä säännöllistettävä. Nukuttava vain 8 t., mutta nukuttava hyvin. Käytettävä sielun ja ruumiin voimia. Urheiltava."[494]

Elokuussa hän oli toisessa paikassa, Vihdin Ojakkalassa Toivo K. Pajarin perheessä kotiopettajana. Vaateet itselle eivät loppukesästäkään helpottuneet. "Kun klo 4–5 tienoissa saan opetustyöni suoritetuksi, menen ensin juoksemaan, painun sitten järveen vilvoittelemaan, voimistelen, pukeudun ja menen lukemaan sanomalehteä. On virkistävä olo. Kun olen lehden lukenut, alkaa raukaista. Lepuutan itseäni kymmenisen minuuttia ja alan lukea tällä kertaa: *Maaorjuudesta bolshevismiin* -teosta. Menen päivälliselle. Alan taas lukea. Aika kuluu ihanasti ahertaessa."[495] Hän asetti tavoitteita syksyksi: "On riisto oman elämänsä arvolta elää elämänsä liian helpolla. Ja siksi on minunkin taas uuden työkauden alkaessa etsittävä ja tehtävä työtä. Menestyksen salaisuus on siinä, että osaa käyttää jokaista tilaisuutta hyväkseen." Ylioppilastutkintoon valmistautuminen oli tärkeintä. Aikaa piti riittää myös toiminnalle erilaisissa yhdistyksissä, joista merkittävimmän olivat: toverikunta, Karjalaseura, suojeluskunta ja Aitosuomalainen kerho. Rahaa Vieno Johannes ajatteli hankkia lehtikirjoituksilla ja kotiopetuksella. Tanssikoulukin kuului viimeisen lukiovuoden tavoitteisiin.[496]

Vieno Johanneksen kirjaamat järjestöt ilmentävät hyvin niitä yhteisöjä, joissa hänen kaltaisensa osallistuvat ja opiskelevat nuoret toimivat. Samaa ajatusmaailmaa kuvaa lista harrastuksista: Suur-Suomi ja heimotyö, pienviljelijäin asema, osuustoiminta, urheilu ja maanpuolustus sekä suomalainen tiede ja taide.[497]

Itsensä arviointi muiden silmin oli yksi Vieno Johanneksen nuoruuden ja varhaisaikuisuuden tunnusmerkeistä. Syksyllä 1926 hän arvioi: "Minusta tuntuu kuin ihmiset pitäisivät minua vain keskinkertaisena hosujana, joka ei mihinkään parempaan pysty. Kukaan ei sellaista tosin ole sanonut, mutta minusta tuntuu. On tehtävä kaikkensa kaikilla aloilla. Hutiloiminen ei kelpaa mihinkään."[498] Sama kriittinen itsearviointi jatkui, kun hän täytti 20 vuotta: "Täytän tänään 20 vuotta. Vähäiset ovat saavutukse-

Perttula_Sukselainen.indd 149 19.5.2010 14:28:02

ni kahtenakymmenenä ensimmäisenä elinvuotenani. Pystynkö parempaan?”[499] Hän asetti tavoitteeksi kehittyä kulttuuripersoonaksi, joka kykenisi tuottamaan kunniaa ja arvovaltaa maalleen ulkomailla. Huomiota piti kiinnittää esiintymiseen ja käyttäytymiseen, mutta ennen kaikkea ”sisäisen ihmisen kehitykseen”.[500] Vuoden 1927 aluksi hän kirjoitti päiväkirjaansa vähemmän mairittelevan arvion itsestään: ”1) Olen toisinaan kärttyinen ja vaitelias, toisinaan teen aivan avuttoman vaikutuksen. 2) Teen välistä tyhmyyksiä, jotka pilaavat asioitani. 3) En ole kylliksi velvollisuudentuntoinen. Jos olisin pieni koulunero, olisivat osakkeeni korkeammassa kurssissa. 4) Ulkonainen asuni on köyhyyden takia vajavainen.”[501]

Aina silloin tällöin Vieno Johanneksen itsekurituksen takaa pilkahti uhoamisen henkeä. Kun hän kirjoitti Teiniin koululaisen velvollisuudesta itsensä kehittämiseen ja koki, ettei saanut ajatuksilleen vastakaikua, syntyi runo *Toukan laulu*. Runossa hän kirjoittaa muun muassa:

> – – Väliäkö heillä siitä,
> vaikka lukenenki
> Koska kerran minussa
> on oppimisen henki.
>
> Kuuluko se sitten heille
> selkäni jos köyrtyy.
> Kerran, luulen, tyhmät pojat
> eessäni viel’ nöyrtyy
> – –[502]

Ylioppilaskirjoitukset keväällä 1927 oli yksi elämän tärkeistä välietapeista. Niihin valmistautumisen lisäksi oli kevät kulttuurisesti mielenkiintoista aikaa. Vieno Johannes kirjoitti ylioppilasaineen aiheesta *Elävienkuvien hyöty- ja varjopuolet*.[503] Yleisradio oli aloittanut toimintansa edellisen vuoden syyskuussa, mutta hän pääsi tutustumaan uuteen keksintöön vasta huhtikuussa 1927. ”Olin radiota kuuntelemassa. Mainio keksintö tuo radio. Oikein sen näkeminen ja kuuleminen antaa mielikuvitukselle lentoa. Minkälaiseksihan olot muodostuvat, kun päästään niin pitkälle, että joka mökissä on radio. Jokainen voi iltapuhteilla kotonaan kuulla sivistäviä esitelmiä, nauttia soitosta ja laulusta. Pappi voi sunnuntaisin saarnata koko Suomen kansalle jne. Jos minulla enemmän mustetta, niin kyllä mielikuvituksella lentoa olisi. Mikä etu radiosta on kansainvälisen kielen levenemiselle ja yleensä kansalliserovaisuuksien tasoittajana?”[504] Innostuksen kirvoittamana hän kirjoitti asiasta artikkelin *Turunmaahan* otsikkonaan *Muuan maaseudun kulttuuriväline*. Kirjoitus ei syntynyt vain aatteen palosta, sillä hän kirjoitti samassa yhteydessä päiväkirjaansa: ”Rahaa, kun tarvitsisi, koska on velkaa eikä paljonkaan ruokaa.”[505]

Loppukeväästä Vieno Johannes toteutti yhden tavoitteistaan, kun hänestä tuli ylioppilas: ”Onko ylipäätään mikään mahdotonta miehelle, joka tahtoo. Eivät totisesti olleet olosuhteet lupaavat, kun minä syksyllä v. 1919 pyrin lyseoon ja nyt ovat kuiten-

kin kouluvuodet takanani. Köyhän kyläneulojan äpäräpojasta on tullut laudatur-ylioppilas. En kurkottele liian korkealle, vaikka seuraavaksi virstantolpaksi asetan tohtorin hatun ja kansanedustajan valtakirjan."[506] Vaikka yhteiskunnalliset harrastukset veivät aikaa, olivat lukio-opinnot ja ylioppilaskirjoitukset sujuneet hyvin. Tavoite tohtoriudesta ja kansanedustajuudesta ei ollut perusteeton. Ylioppilaskirjoitusten päämäärä – viisi laudaturia – ei täysin toteutunut. Ylioppilastodistuksessa olivat arvosanat: äidinkieli laudatur, ruotsinkieli laudatur, saksankieli laudatur, reaalikoe laudatur ja matematiikka approbatur.[507]

Päiväkirjamerkinnät täsmentävät kuvaa kahdesta erilaisesta Vieno Johannekseta. Innokkuus tulee esille syttymisenä uusiin aatteisiin ja valmiutena nopeisiin johtopäätöksiin. Toisaalta ne kertoivat myös kyvystä omaksua vaivattomasti uusia ajatuksia ja sovittaa niitä osaksi aikaisempia näkemyksiä. Elämään kuului uusien asioiden opettelu, ja opittavia asioita uteliaalle ja kunnianhimoiselle nuorukaiselle riitti. Hän kykeni jo nuorena yhdistelmän – arkipäivä, aatteet ja maailmankuva – käsitteelliseen hahmottamiseen. Kun hän ei oikein itse vielä tiennyt mitä kaikkea halusi, singahtelivat ajatukset sinne tänne. Idealismi tuntui olevan vahva käyttövoima.

Kun lukee hänen päiväkirjastaan suunnitelmia armeija-ajan hyödyntämistä, ymmärtää, miksi hän arvosteli itseään liiallisesta innokkuudesta – ja miksi se oli myös perusteltua. Hän pohtii huhtikuussa 1927: "Mieltäni kiinnittää kysymys, miten parhaiten käytän hyödykseni sen ajan, jonka olen asevelvollisuuttani suorittamassa. Parasta lienee, etten sen kuluessa vielä aloita erikoisopintoja, vaan koetan kartuttaa yleissivistystäni, puhe- ja esiintymistaitoani, opiskella kieliä ja tehdä tuttavuutta parhaiden kaunokirjailijain kanssa. Hyvä lienee hankkia itselleen myös laajahkot sotilaalliset tiedot ja tehdä joukkopsykologisia havaintoja miehistöstä. Siten parhaiten käytän asevelvollisuusaikani."[508] Tämä kirjaus kuvaa hyvin yli-innokasta ja arkipäivän rajoitteet unohtavaa mutta myös kunnianhimoisia oppimistavoitteita itselleen asettavaa nuorta miestä. Tavoitteet eivät olleet muuttuneet. Hän halusi laajasti oppineeksi ja aidosti sivistyneeksi valtiomieheksi. Se tavoite velvoitti häntä etsimään ja tarkkailemaan maailmaa sekä ennen kaikkea oppimaan koko ajan uutta. Oppi olisi lisännyt arvostusta, jota hän jatkuvasti haki itseltään ja muilta.

Ujo nuorukainen alkoi lukion loppuvaiheissa vähitellen kiinnostua tytöistä. Sekin tutustuminen piti ottaa tehtävänä ja kasvamisena, mutta omilla ehdoilla: "Kuten sanottua en vielä ole kehenkään rakastunut, mutta kuitenkin olen huomannut, että ne ehkä saattavat saada tottumattoman mielen häiriötilaan. Velvollisuuteni siis on tutustua niihin ja ottaa niistä parempi selko, etteivät joskus siniset silmät sekoittaisi kaikkia laskujani. Paras on itse aloittaa, kuin tulla yllätetyksi ja pauloihin kiedotuksi."[509] Ennen armeijaan lähtöä päiväkirjan merkinnässä kurtiseerailusta on jo hiukan rehvakkuutta: "Täytyy vähän huvitella tämän 8-vuotisen koulunkäynnin päälle. Sitä paitsi täytyy kohta astua kasarmiin, jossa ei tyttöjä ole. Kaiken lisäksi huomaan, että oikea 'kurtiseerailu' voi olla kehittävääkin. Oppii tuntemaan ihmisluonteita ja

Perttula_Sukselainen.indd 151 19.5.2010 14:28:02

voi tehdä psykologisia havaintoja. Sitä paitsi se varmasti kehittää esiintymistaitoa ja täydentää ihmistä. Olen monella alalla voittanut turhan kainouden, tällä alalla olen vielä auttamattomasti nahjus. Pois se minusta!"[510]

Kokemukset olivat ilmeisesti opettavia ja hän arvioi, että samanlaisella ilolla oli tervehdittävä jokaista kokemusta, oli se sitten myötä- tai vastoinkäyminen: "– – sillä kaikenlaiset järkytykset ja voimakkaat mielenliikkeet herättävät ihmisessä vastavaikutteita ja parkkiinnuttavat häntä mielenmaltin menettämistä vastaan. Minun tulee tulevana diplomaattina omata teräksiset hermot ja siksi on minun harjaannuttava. Hyväksi keinoksi olen ajatellut seurustelua naisten kanssa. Jos menetän mielenmalttini jokaisen tytönheilakan edessä, niin en koskaan voi uneksiakaan pelaavani korkeata peliä kansakunnan kohtalolla kansakunnan onneksi."[511]

Lukioaika kasvatti Vieno Johanneksen kiinni siihen kansallisuusaatteeseen, jossa kansan eheyttäminen oli keskeinen tavoite. Alkiolaiset itsekasvatustavoitteet vahvistuivat, ja samalla voimistui halu tulla kansansa arvostamaksi valtiomieheksi. Jos vuosilta 1922–1924 etsitään hänen avain- tai sukupolvikokemustaan, pitää vuosilta 1924–1927 hakea nuoruuden aatteita. Mitään suurta suunnanmuutosta vuosikymmenen alun tilanteeseen ei tapahdu. Kansalliset, isänmaalliset ja maahenkiset aatteet olivat yhä voimissaan. Kansallishenkisyys pohjautui edelleen 1800-luvun kansan yhtenäisyyttä korostavaan fennomaniaan eikä 1920-luvun laajentumishaluiseen yltiökansalliseen oikeistolaisuuteen.

Uskon horjuminen aitosuomalaisen ohjelman toteutumiseen ja viittaus kansan hengen tunnistamiseen osoittavat V. J. Sukselaisen ymmärtäneen yhteiskunnallisten kysymysten merkityksen kansan kokoamisessa. Siinä tulee esille kansanvaltaiseen järjestelmään keskeisesti kuuluva vuorovaikutus; liian usein jää huomiotta se, että kansanvalta ei ollut vain edustamista vaan myös valistamista. Kansanvallan piti nojata valistuneeseen kansalaismielipiteeseen. Kansan edustaminen ei todellakaan tarkoittanut politiikan postilaatikkona olemista vaan oli joka suhteessa velvoittava tehtävä.

Lukiovuosina Vieno Johanneksen kansallisuusajattelu yhteiskunnallistui ja kansanvaltaistui entisestään. Edelleen Vieno Johanneksen ajattelun voi liittää fennomaaniseen ajatustapaan, jossa 1800-luvun lopulla korostuivat kansalaisten yhteistoiminnan virittäminen ja yhteiskuntamurroksen synnyttämien epäkohtien korjaaminen[512]. Tietoisuuteen herääminen ja tietoisuuden herättäminen kuvastivat Vieno Johanneksen elämää vuosina 1924–1927, oli nuoren miehen mielessä sitten kysymys suurista kansallisista ratkaisuista tai tytönheilakoiden mielenliikkeisiin perehtymisestä. Haastavia aiheita kumpikin.

Amanda Vilhelmiina ja Vieno Johannes keväällä 1928 hieman ennen kuin sukunimi Saari on muuttunut Sukselaiseksi.



Perttula_Suksolainen.indd 153 19.5.2010 14:28:03

IV
V. J. Sukselaiseksi ja Akateemisen Karjala-seuran sihteeriksi 1927–1929

Perttula_Suksolainen.indd 154 19.5.2010 14:28:03

”Nero on kykyä nähdä vaivaa”

Ylioppilaskirjoitusten jälkeen isänmaallisen nuoren miehen edessä oli armeija. Kesäkuun 7. päivänä 1927 Vieno Johannes aloitti asevelvollisuutensa Turussa sijainneessa Porin rykmentissä. Suurin osa luokkatovereista päätyi suorittamaan asevelvollisuuttaan samaan aikaan samassa paikassa. Armeija-aika 1927–1928 ja palveluspaikan vaihtuminen Turusta Helsingin Vallisaareen merkitsivät vähittäistä liukumista pääkaupungin ilmapiiriin ja Akateemiseen Karjala-Seuran sisäpiirin toimintaan. Armeija-aikanakin Vieno Johannes puntaroi elämän arvoja, erityisesti mielessä oli huoli äidistä ja hänen toimeentulostaan. Vuosina 1927–1928 Vieno Johannes kirjoitti lehtiin vain harvakseltaan, sillä armeija vei ajan. Päiväkirjaan sen sijaan tuli paljon merkintöjä ja arvioita, jotka luontevasti täydentävät hänen henkilökuvaansa.

Vieno Johannes asetti jo alokasaikana tavoitteekseen tulla reservin vänrikiksi korkeimmin arvosanoin[513]. Armeijan asiat eivät olleet pitkään mielessä päällimmäisinä, sillä syksyllä hän alkoi vaatia itseltään muutakin kuin sotilaallista kehittymistä. Ranskan kielen lukemiseen ja kansantalouden tutkimiseen olisi pitänyt saada lisää intoa. Työtä piti tehdä, jotta armeija-aikakin olisi kypsyttänyt mieltä valtiomiehen tehtäviin[514]. Kun hän luki Albert Engströmin *Ryssiä*-teosta, hän huomasi tarvitsevansa valtiomiestaitoja oppiakseen ymmärtämään venäläistä luonnetta ja siten voidakseen käyttää sen heikkoja puolia hyväkseen[515]. Hannes Heikkisen kirja *Nykyajan kulttuurikriisi* sai Vieno Johanneksen innostumaan. Siinä oli ”monta aatteen jyvää, jotka jatkuvasti kehitettyinä voivat olla todelliseksi hyödyksi kulttuurielämämme nuorentamisessa ja kansanomaistamisessa”[516].

Nykyajan kulttuurikriisi sisältää samanlaisia ajatuksia kuin Vieno Johanneksella oli kouluaikanaan ollut hänen arvostellessaan Suomen koululaitosta. Hänen mielestään koulut olivat ummehtuneen kirjaviisauden pesiä ja tiede pedanttista; uutta ja omintakeista ei paljonkaan luotu, joten koulu ja yliopisto tarvitsivat uuttaa voimaa.[517]

Perttula_Sukselainen.indd 155 19.5.2010 14:28:04

Vieno Johannes kaipasi terveen ja raikkaan suomalaisen talonpoikaiskulttuurin renessanssia. Opillisen turhuuden sijasta olisi pitänyt opettaa enemmän yhteiskuntaoppia ja todellisten olojen ymmärtämistä: ”Tarvitsemme työteliäitä miehiä raivaamaan maamme korpia ja perkaamaan sen koskia, tarvitsemme pystyviä miehiä teollisuuden alalle ja ennen kaikkea tarvitsemme todellisuustajuisia valtiomiehiä ohjaamaan maamme kohtaloita.”[518]

Syksyllä ennen Reserviupseerikouluun lähtöä Vieno Johanneksen komppania määrättiin vartiopalvelukseen Vallisaareen, Suomenlinnan naapuriin. Vartiotehtävien vastapainona oli mahdollisuus lomailtoina tutustua Helsinkiin. Hän vieraili muun muassa AKS:n toimistossa ja Varsinaissuomalaisessa osakunnassa, jotka olivat hänen tärkeimmät opiskeluaikaiset yhdistyksensä. Reino Kuuskoski huolehti, että anomus Akateemisen Karjala-Seuran jäseneksi jätettiin; toisena suosittelijana oli Erkki Virta.[519]

Lokakuun puolivälissä ennen lähtöään Reserviupseerikouluun Haminaan Vieno Johannes tuli lomalle Paimioon. Aikaansa hän käytti lukemiseen ja rahan ansaitsemiseen. Oltuaan päivän juurikasmaalla hän pohdiskeli päiväkirjassaan, millaista olisi olla tavallinen maatyömies; ei tarvitsisi alati ajatella älynsä terästämistä ja voimainsa oikeaa käyttöä, kutsumuksena olisi pellon perkaaminen eikä maailman valloittaminen.[520] Työstä ansaittujen varojen lisäksi rahaa tuli myös kauppapuodin edustalla tavatulta Marttilan isännältä, joka ”vei sisään kahville ja työnsi satasen kouraan. Oli niitä miehiä, jotka köyhääkin auttaa tahtovat”.[521]

Vieno Johannes oli kesällä asettanut tavoitteekseen olla reserviupseerikoulun priimus. Aloittaessaan uutta päiväkirjaa hän kirjoitti motoksi: ”Nero on kykyä nähdä vaivaa.” Aihetta oli jälleen itsensä ruoskimiseen, sillä mukavuudenhalu olisi pitänyt voittaa ja nähdä enemmän vaivaa: ”Nyt RUK:ssa on minun ruvettava todella ’sotahulluksi’. Siellä on vajaa 180 päivää. Joka ainoan päivän iltana on minun kysyttävä itseltäni: olenko tänään ollut kylliksi ’sotahullu’. Minulle ei ole mahdotonta tulla yhdeksi parhaista kokelaista, jos tahdon.”[522] Sairastelu ja niiden myötä heikentynyt yleiskunto latistivat kuitenkin sotilaallista innostusta. Pelkkä hengen voima ei armeijassa riittänyt, olisi tarvittu myös fyysistä voimaa ja kestävyyttä. Ilmeisesti sotahulluuttakaan ei ollut riittävästi.

Kun Vieno Johannes ei menestynyt sotilaana, hän käytti aikaansa sanomalehtien ja kirjojen lukemiseen. Kaksi *Uuden Suomen* artikkelia itsenäisyyspäivää edeltävinä viikkoina herätti ajatuksia ja huomioita päiväkirjaan. Ensimmäinen kirjoitus koski Neuvosto-Venäjää Itämeren uhkana. Vieno Johannes kirjasi ajatuksen: ”Se heitti taas keskelle mieliharrastustani politiikkaa. Sai minut ajatuksissani pohtimaan keinoja, joiden tarkoituksena on leikata ryssältä kynnet ja luoda luja Suomi. Tämän Haminan ajankin tarvitsen kyetäkseni aikanani politiikan johtoon. Sota on politiikan jatkamista väkivaltaisin keinoin, kuuluu muuan määritelmä ja siksi on minun tunnettava sekin ja opittava oikein arvioimaan mahdollisuutemme siinä.”[523] Toisessa artikkelissa ehdotettiin itsenäisyyden muistomerkiksi valtiotieteellistä korkeakoulua, ja Vieno

Johannes piti hanketta kannatettavana. Hän olisi halunnut sinne oppilaaksi mutta uskoi toteutuksen kestävän niin pitkään, että voisi ehtiä sinne korkeintaan opettajaksi.[524]

Joulun ja vuodenvaihteen lähestyminen sai Vieno Johanneksen arvioimaan itseään. Aiemmin syksyllä hän oli lukenut, että yritys tehdä useita asioita yhtaikaa oli hataran sielun merkki. Tämän piirteen hän tunnisti itsessään: ”Tunnen heikkouteni, sieluni hataruuden. Olen kyllä jo aatteillani saanut luonteelleni väkevän pohjavirran, joka määrää tekojeni suunnan, mutta ulkonainen ihmiseni on vielä hyvin hatara. Keskittymiskykyä on kehitettävä, itsehallintaan totuttauduttava.”[525]

Vieno Johannes piti passiivisuutta suomalaiselle rodulle ominaisena, ja juuri se oli estänyt suuren suomalaisen valtakunnan syntymisen ja vaikeutti sen rakentamista vieläkin.[526] Tyytymättömyys patisti loppuarvioon: ”Minäkin tahtoisin olla ensimmäinen alallani, mutten ole tähän mennessä kyennyt keskittämään voimiani mihinkään kyllin kootusti. Koulussa ei minusta koskaan tullut priimusta, eikä näytä RUK:ssakaan tulevan, vaikka tilanne alussa oli minulle mitä suotuisin. Minä olen kuin olenkin saamaton nahjus, joka ei mihinkään pysty. Kylläpä minun täytyy hävetä itseni edessä, jos aikeeni ja pyrintöni jatkuvasti käyvät yhtä huonosti. Opeta Herra minua kehittymään täysimittaiseksi mieheksi, tulevien tehtävien arvoiseksi, johdata minua itsekasvatuksen ja elämänymmärtämyksen kapealla tiellä.”[527] Hän päätti karsia itsestään pois myös nautinnon, jonka iskevän sukkeluuden lausuminen tuotti. Hetken nautinnon vaarana oli ystävyyden menettäminen.[528]

Oman murheensa vastuunsa tuntevalle nuorelle miehelle toi huoli äidistä. Huoltovastuu äidin ja pojan välillä oli jo lukion aikana vähitellen vaihtunut, pojan piti nyt huolehtia äidistä. Äiti oli ollut ja oli edelleen Vieno Johanneksen tärkein ihminen. Äidin kirjeen saatuaan hän kirjoitti päiväkirjaansa: ”Olen näinä päivinä ollut hyvin kärsimätön ja rauhaton. Suurta iloa ja tyydytystä tuotti taas lukea lämpimällä äidinkädellä kirjoitettua kirjettä.”[529]

Jouluaattona 1927 Vieno Johannes syytti päiväkirjassaan itseään äitinsä puutteesta ja kurjuudesta:

> Miksi olen välttämättä tahtonut käydä koulua aina ylioppilaaksi asti? Onhan minulle ollut oikein, että puutteen ja kurjuuden uhallakin olen tahtonut pyrkiä eteenpäin, mutta onko ollut oikein, että olen pakottanut äitini samaan kurjuuteen. Eikö velvollisuuteni olisi kaiken uhallakin ollut luopua omista suunnitelmistani ja pyrkiä jotenkin korvaamaan sitä hyvyyttä, jota hän minulle on osoittanut, pyrkiä korvaamaan sitä niin kauan, kun se vielä ei ole liian myöhäistä. Rintatauti tekee äidissä tuhoaan, monta vuotta hänellä ei liene enää jäljellä. En saa ajatella ainoastaan omaa menestystäni, vaikka olenkin nuori ja elämä on minun. Minun on myös pyrittävä tasoittamaan äitini polkua.[530]

Kirjallisuutta ei Vieno Johannes hylännyt armeijassakaan ollessa. Se oli edelleen hänen harrastuksensa ja mahdollinen elämänuransa. Hän suunnitteli kirjoittavansa sotilasaiheisia novelleja.[531] Lapsuudessaan ja nuoruudessaan hän halusi lukea

Perttula_Sukselainen.indd 157 19.5.2010 14:28:04

aatteellisesti syvähenkisiä kirjoja. Syksyllä 1927 joukkoon oli päässyt lipsahtamaan myös ”londonmainen jännityskirja”, jonka hän uskoi antavan mielikuvitukselleen uutta lentoa ja rohkeita näköaloja. Vakuudeksi itselleen Vieno Johannes kirjoitti, ettei ihaillut raakaa voimaa eikä rikoksia vaan miehistä kuntoa ja säikkymätöntä kylmäverisyyttä, joita uskoi tulevaisuudessa tarvitsevansa.[532]

Päiväkirjassa mainitaan erikseen Pentti Haanpään novellikokoelma *Tuuli käy heidän ylitseen*, jonka ensimmäinen novelli on saattanut koskettaa Vieno Johannesta hänen oman taustansa ja kunnianhimonsa takia. Novelli kertoo Remu-Eemelistä, piian aviottomasta pojasta[533]. Novellin lopussa kiertävä pelimanni Remu-Eemeli kuolee keuhkotautiin vieraassa pirtissä vanhan hanurin retkottaessa vieressä. Pentti Haanpää vetää yhteen pelimannin elämän:

> Remu-Eemeliä ei enää ollut. Mitä hän oli etsinyt, mitä saavuttanut? Kukapa käsittää. Hän oli vain *elänyt* aikansa, kuten jokainen ihmislapsi.[534]

Vieno Johannes piti Pentti Haanpään kirjaa tyyliltään hyvänä, tyyli oli selvää ja havainnoillista ja kieli kaunista. Tosin kirjailija hänen mielestään hakee tarpeettomasti raa’ahkoja sanoja ja lausetapoja ja käyttää arvottomia ruotsalaisperäisiä sanoja, kuten siikata: ”Yleisenä piirteenä voi lisäksi mainita, että hänen henkilöittensä ehdoton enemmistö on siipirikkoja, jollakin tavoin löyhäruuvisia olentoja. Niitä lukemalla ja koettamalla niihin syventyä voi korkeintaan tuudittaa itsensä jonkinlaiseen maailmaa ja sen kiperyyttä tyynenä mulkoilevaan fatalismiin, mutta oikeata elämänvoiman ja innon pirahdusta niissä harvoin on. Miksi kuvata rujoja ihmisiä, kunnottomia, löyhäpäitä raukkoja, miksei hahmoteta työn ja toiminnan miehiä, sellaisia, joiden esimerkki toisi tarmonsa jäntereihin ja kannustaisi työhön ja taisteluun, oikeaan elämänotteeseen.”[535]

Vieno Johannes halusi olla kansallistaistelija ja oman elämänsä sankari. Köyhyys leimasi hänen arkeaan, mutta siitä saattoi ja piti nousta omin voimin. Kansalaiset ja kansakunta tarvitsivat ihanteita. Arki oli karuudessaan kansalaisen herättäjä ja kulttuuri kauneudessaan kansakunnan nostaja. Politiikka kiehtoi Vieno Johannesta, mutta politiikka ei ollut hänelle vain asioiden hoitamista tai vallankäyttöä. Politiikkaa oli tieteessä ja taiteessa, tavoissa vastata kansalaisen ja kansan kehitysvälttämättömyyteen. Tässä työssä kieli ja kirjallisuus olivat nuorelle Vieno Johannekselle tärkeitä työvälineitä kansallisen itsetunnon ja suuren suomalaisuuden vahvistamiseksi.

Vieno Johanneksen alkuvuosi 1928 kului armeijan tehtäviä hoitaessa. Kovin suurille ja syvällisille ajatuksille kansakunnan rakentamiseksi ei löytynyt aikaa. Päiväkirjassa kerrotaan yleensä asevelvollisten päivittäisestä elämästä. Maaliskuussa Vieno Johannes uskoi oppineensa objektiivisen tavan arvostella ihmisiä: ketään ei saanut pitää ehdottomasti hyvänä tai pahana, mutta arvioinnissa piti ottaa huomioon myös joukon vaikutus.[536]

Keväällä 1928 on päiväkirjassa maininta Vieno Johanneksen isän suvusta, kun hänen setänsä Kustaa Peltola oli kuollut: ”Olen ainoa mies sukuni nuorempaa polvea.

Jumala on antanut minullekin kyvyn suunnitella suuria. Oi auttaos Luoja minua myös toteuttamaan ne sellaisella pontevuudella kuin Kustaa-setä, jota taksoitettiin 14 miljoonan vuosituloista silloin, kun minä lainasin rahaa hankkiakseni ylioppilaslakin."[537] Vieno Johannes palaa päiväkirjassaan usein lapsuuteensa ja äitiinsä, mutta hyvin harvoin on mainintoja isän suvusta tai katkeria syytöksiä suvun hylkäämäksi tulemisesta. Ajoittain isättömyys tulee taustalta esille; yleensä niissä vaiheissa, kun miestä ja mieltä muutoinkin koetellaan.[538]

Toukokuun lopulla Vieno Johannes siirtyi Helsingin liepeille Vallisaareen vartiopäälliköksi. Nyt hänellä oli enemmän vapaa-aikaa ja mahdollisuuksia helsinkiläisten tuttaviensa tapaamiseen. Paikan hän tunsi, koska hän oli edellisenä kesänä ennen RUK:hon lähtöä ollut vartiomiehenä samalla saarella. Helsingin junassa hän tapasi Reino Kuuskosken, joka kutsui käymään AKS:n toimistoon. Reino Kuuskoski auttoi myös opintoasioiden hoidossa. Vieno Johannes oli kertonut opiskelujen aloittamisen Helsingissä olevan mahdollista, jos opintojen rahoittamiseksi löytyisi jokin työtehtävä.[539]

Siirto Helsinkiin merkitsi samalla vaivihkaista henkistä siirtymistä armeijasta opiskelijaelämään. Vieno Johannes alkoi asettaa itselleen siviilielämän päämääriä: sotaherraa ei pojasta ollut tullut, mutta joku herra oli tultava[540]. Käynti Ateneumissa ja kirjastossa palautti mieleen itsekasvatustarpeen, jos tahtoi "oppia johtamaan ihmisiä ja työskentelemään diplomaattipiireissä". Fr. W. Foersterin teos *Valtiollinen siveys- ja kasvatusoppi* avasi Vieno Johanneksen silmät näkemään, miten vaikeaa ihmisten johtaminen on. Tämä tieto synnytti tarpeen laajemmin perehtyä johtamista käsittelevään kirjallisuuteen ja tutkia sitä myös käytännössä. Jokainen lukemiseen uhrattu hetki ja jokainen esiintymisharjoitus olisi vienyt hänet lähemmäksi tavoitetta, oppia johtamaan ihmisiä.[541]

Vieno Johannes Saaresta tulee V. J. Sukselainen

Reino Kuuskoski kutsui keväällä Vieno Johanneksen käymään Akateemisen Karjala-Seuran toimistossa. Seurassa oli tuolloin eletty jonkinlaista hengähdysaikaa. Seuran johdossa 1923–1927 ollut E. E. Kaila oli valittu uudelleen puheenjohtajaksi helmikuussa 1928 pidetyssä kokouksessa. Hän joutui kuitenkin olemaan paljon poissa Helsingistä eikä voinut osallistua juoksevain asiain järjestelyyn. Seura tarvitsi kipeästi sihteeriä.[542] Tämä oli tilanne 5. kesäkuuta 1928 Vieno Johanneksen tavatessa E. E. Kailan, joka oli ollut jääkäriliikkeen keskeisiä henkilöitä ja aikanaan suojeluskuntatoimintaa ohjanneen "Uuden Metsätoimiston" johtaja.

E. E. Kaila oli 1924 kiteyttänyt Akateemisen Karjala-Seuran ohjelman: "Maamme asia vaatii toisenlaisen maailmankatsomuksen kansamme yksilöiltä kuin sivistyksellisesti turvassa eläviltä kansoilta: yksilön etujen alistaminen kokonaisuuden etujen alle. Kansallistunto, aktiivinen, uhrautuva isänmaanrakkaus, katseen suuntaaminen

tulevaisuuteen, heimomme lujittaminen – Karjalan ja Inkerin kysymys: nykyään sivistyksellinen työ niiden hyväksi – puolustustahto, harrastus puolustuslaitosta kohtaan. Äläkä koskaan unohda, että suomalaisten sivistyneistön ja kansan välinen juopa, on luotava umpeen. Vain sillä tavalla voidaan toteuttaa eheyttämistyö."[543]

Tämä ajattelu oli edelleen pohjana, kun Vieno Johannes vannoi 14. kesäkuuta AKS:n lippuvalan "uskoen suureen Suomeen ja sen tulevaisuuteen". Myöhemmin häneen otti yhteyttä seuran sihteerin tehtäviä väliaikaisesti hoitanut Reino Kuuskoski, joka kertoi Vieno Johanneksen tehneen hyvän vaikutuksen seuran puheenjohtajaan ja seuran hallituksen päättäneenkin pyytää häntä sihteeriksi. Asiasta piti kuitenkin tarkemmin keskustella E. E. Kailan kanssa kesäkuun lopulla.[544]

Päiväkirjamerkinnät kesäkuun alussa, jolloin Vieno Johannes ensimmäisen kerran tapasi E. E. Kailan ja AKS:n muita keskeisiä henkilöitä, ovat hyvin itsekriittisiä. Tällöin hän kirjaili vikojaan: "Liika hiljaisuus ja taas innostuksen ja riehaannuksen hetkinä hillinnän puute. (Aina pyrittävä samanlaiseen maailmanmiehen rauhalliseen vilkkauteen, kartettava ihmisten seuraa silloin kun on henkisesti väsynyt.) Huono ryhti ja arkaileva saamattomuus. (Ei pidä nuhjustella siellä, missä ei itsetietoisena voi esiintyä. Väsyneenäkin ryhti muistettava.) Tietämättömänä ja pystymättömänä esiintyminen. (Usein pidän itseäni tietämättömämpänä kuin olenkaan. Minun on aina pyrittävä lausumaan oma tarkoin harkittu mielipiteeni kustakin kysymyksestä, ei nenäkkäästi vaan vaatimattomalla tyyneydellä.)"[545]

AKS:n valan vannomisen ja Reino Kuuskosken kanssa käydyn keskustelun jälkeen päiväkirjamerkinnät ovat riehakkaampia. Valinta AKS:n sihteeriksi varmistaisi osan Vieno Johanneksen opintojen rahoituksesta: "Saan lukea valitsemaani pääainetta, yleistä valtio-oppia. Myöskään ei ole syytä unohtaa miten keskelle ylioppilaspolitiikkaa toimintani AKS:n sihteerinä minut vie ja sitä tavatonta määrää esiintymistottumusta ja asioitten tuntemista, minkä tällainen toimi pakostakin tuo mukanaan. Sihteerinä tulen olemaan vannomattomain jäsenten esimies, siis tottumusta siinäkin suhteessa. Lisäksi vältyn ainakin toistaiseksi velanteosta. Luojan lahja on tuo tarjous minulle. Kunpa se vaan toteutuisi. Luulenpa, että Juhani Sukselainen olisi piankin ylioppilaspolitiikan keskeisimpiä nimiä."[546]

Muistelmissaan V. J. Sukselainen kertoo 27. kesäkuuta olleesta E. E. Kailan tapaamisesta: "Käsittelimme asiat pitkin ja poikin ja aina löysimme niistä jotakin uutta ja mielenkiintoista. Hän puhui vakuuttavalla tavalla siitä, miten minun on itselleni auktoriteetti hankittava, ja käytti sellaisia keinoja, että hän olisi minut suorastaan hurmannut, jos en muutamaa päivää aikaisemmin olisi lukenut Fr. W. Foersterin ajatuksia johtamisen taidosta."[547] E. E. Kaila edusti myös yhteyttä Maalaisliittoon. Virallista asemaa ei hänellä puolueessa ollut, mutta hänellä tiedettiin olevan Maalaisliitossa sananvaltaa. Martti Haavio arvioi – tai pikemminkin yliarvioi – juuri E. E. Kailan maalaisliittolaisen yhteyden tuoneen AKS:ään demokratian ihannoinnin.[548]

Vieno Johannes päätti heti ottaa oppia E. E. Kailan olemuksesta ja tyylistä:

Alan nyt kesän kuluessa kokeilla tällaisilla keinoilla komppaniassa kyetäkseni sitten syksyllä vaikuttamaan paljon suurempaan ja arvostelukykyisempään komppaniaan, AK-S:aan. Kuvailenpa syksyistä mallimiestä:

1. Olen aina puettu siististi.
2. Olen aina rauhallinen, katselen tyynesti asian eri puolia enkä kiihkeimpinä innostuksen hetkenä kadota puheeni selvyyttä.
3. Luotava käsitys, että olen korkeimmassa määrässä energinen ja epäitsekäs.
4. Jos olen väärässä, on minun annettava perään, mutta on oltava varovainen, ettei tartu väärään. Jos kukaan ei muista minun koskaan olleen väärässä, liittyvät kaikki minuun.
5. On muistettava, että oikea johtaminen on itsensä tarpeettomaksi tekemistä.[549]

AKS:ssä oli 1927–1928 meneillään aatteellinen murros, jota seurassa ei vielä 1928 alussa tunnustettu. Syitä seuran huonon henkeen oli haettu persoonapolitiikasta ja puheenjohtaja E. E. Kailan poissaolosta, hän oli nimittäin vetäytynyt kesällä 1927 valmistelemaan väitöskirjaansa. Talven ja kevään 1928 aikana hän sai kirjeitä muun muassa seuran puheenjohtajan tehtäviä hoitaneilta Vilho Helaselta ja R. G. Kallialta. Vilho Helanen kirjoitti kaivattavan ”Sinun lujaa kättäsi ja auktoriteettiasi, jonka alle kaikki eri ajatussuunnat taipuvat”. Hänen mielestään vain E. E. Kailan johdolla seura olisi saatu tervehdytettyä ja ”klikkipolitiikka” lopetettua. Myös Urho Kekkonen toivoi E. E. Kailan palaavan puheenjohtajaksi[550]. Seuran pitkäaikainen puheenjohtaja palasikin tehtävään ja oli paikalla kesäkuussa järjestelemässä asioita sekä valitsemassa seuralle uutta sihteeriä.

AKS oli ollut vailla sihteeriä vuoden 1928 alusta lähtien, sillä työteliääseen toimeen ei ollut tulijoita; muun muassa Paavo Alkio oli kieltäytynyt tehtävästä[551]. Kesäkuussa sihteerikysymykseen näytti löytyvän ratkaisu, kun Vieno Johannes oli valmis tarttumaan tehtävään. Hän sattui olemaan oikea mies oikeaan aikaan oikeassa paikassa. E. E. Kaila kirjoitti Martti Haaviolle: ”Sihteerikysymys painostaa mieliä, mutta nyt on kiikarissa muuan nuori, mutta minuun erittäin hyvän vaikutuksen tehnyt AKS:läinen, V. J. Saari Turun puolesta, joka paraikaa on suorittamassa asevelvollisuuttaan Porin Rykmentissä. Olen sitä mieltä, että nuoruutta ei ole luettava viaksi, päinvastoin.”[552]

Valinta AKS:n sihteeriksi sai Vieno Johanneksen pohtimaan toimintaa Maalaisliitossa, erityisesti juuri julkaisemisensa aloittavassa pääkaupunkilehti *Suomenmaassa*. Se oli ikään kuin kohtalon valmistama tilaisuus päästä heti alusta alkaen mainittuun lehteen vaikuttamaan. Hän aikoi pyytää apua E. E. Kailalta ja suosituskirjeen *Turunmaalta*, mutta suunnitteli kirjoittavansa myös *Turunmaahan* päivänpolitiikasta.[553] Vieno Johannes ei ollut ainoa, joka ajatteli käyttävänsä hyödyksi E. E. Kailan suhteita Maalaisliittoon. Muun muassa Urho Kekkonen oli turvautunut hänen apuunsa pyrkiessään töihin Maalaiskuntien Liittoon[554]. Vieno Johannes sovitti vaivattomasti mielessään yhteen AKS:läiset ja maalaisliittolaiset ajatukset, ja käsitystä järjestöjen samansuuntaisuudesta lisäsi E. E. Kailan kytkentä Maalaisliittoon.

Perttula_Sukselainen.indd 161 19.5.2010 14:28:05

Vieno Johanneksen tärkein henkilökohtainen ratkaisu 1928 ei kuitenkaan ollut AKS:n sihteeriksi ryhtyminen. Lähtiessään opiskelemaan hän halusi vaalia osaa jo eletystä elämästä, osalle hän halusi jättää jäähyväiset. Isättömänä syntynyt halusi jättää tämän asian taakseen, ottaa uuden sukunimen. Hän oli 29. huhtikuuta 1928 allekirjoittanut nimenmuutosanomuksen. Yhdessä äitinsä kanssa he halusivat muuttaa sukunimensä Saari nimeksi Sukselainen. Äidin kiertokoulutodistuksessa oli hänen nimenään ollut Amanda Vilhelmiina Kellartupa. Nimi oli tullut siitä, että perhe oli asunut Pietilän kellartuvassa. Opettaja oli antanut sukunimen sen mukaan, vaikka ei ollutkaan kysymys omasta tuvasta. Amanda Vilhelmiinaa oli sukunimen puuttuessa kutsuttu myös isänsä nimen mukaan Johanssoniksi, myöhemmin hän oli antanut osuuskauppaan liittyessään nimekseen Saari.[555]

Vieno Johannes perustelee päiväkirjassaan, miksi halusi nimen Sukselainen:

> Anoin uudeksi nimekseni nimeä Sukselainen. Monesta se ei liene onnistunut. Vähät minä siitä. Riittäköön seuraava puolustus: Vanha nimeni on siksi yleinen ja ilmeetön, niin ettei kellään periaatteessa voi olla mitään muuttamista vastaan. Kun ottaa huomioon, että Saari aikoinaan on tuumimatta ottaa napsautettu ilman perustetta. Uusi nimeni on käyttämätön. Se on ehkä pitkä ja epämukava, mutta on muistettava, ettei nimi miestä pahenna, vaan mies nimen. Se on vaatimaton, mutta sointuva. Se muistuttaa minulle kotikylästäni, jonka nimestä (Suksela) se on selvä johdannainen. Kuten puhutaan Salolaisesta, Calajokiuksesta, Akiandersista ym. voidaan myös puhua Sukselaisesta vanhaan esi-isäin malliin. Minulla ei ole ”isänmaata”, kotiturvetta, siksi ei minulle kernaasti mikään muu nimi kuin tällainen nimi ole sopiva. Jos minussa on miestä, voin Sukselais-nimen tehdä kuuluisaksi ja antaa sille valtavan soinnun, jos ei, niin sitten ei.[556]

Vieno Johanneksen perustelut sukunimen vaihdokselle olivat johdonmukaiset hänen nuoruuden arvojaan vasten. Sukselan kylä oli merkinnyt hänelle lähiyhteisöä ja antoi ilmeisesti turvallisuuden tunnetta. Kun ei ollut maata mihin sitoutua, kylä merkitsi hänen mielessään samaa. Sukunimen vaihdoksen toinen perustelu liittyi kansalaisen omaehtoiseen nousuun kansansa tuntemaksi ja arvostamaksi. Syntytaustan lisäksi Vieno Johannes halusi ennen kaikkea tehdä esi-isäin malliin nimensä tunnetuksi omilla saavutuksillaan. Vielä päiväkirjamerkintöjä paremmin ratkaisun perustelut tulevat esille kirjeessä AKS:n puheenjohtaja E. E. Kailalle. Kirje antaa enemmän syvyyttä asialle, josta hän osasi vaieta vielä varttuneemmallakin iällä. Kirje Kailalle ilmaisee myös, miten vahvasti Vieno Johannes luotti AKS:n johtajaan.

> Terve Kaila
>
> – – Haluaisin tässä näin tilaisuuden ollen selvitellä erästä seikkaa, joka on minulle liian arka suullisesti esitettäväksi. Kysäisit minulta kerta sivumennen isästäni. Sellaista ei minulla ole, mutta toivon, että ymmärtäisit minua etkä pitäisi minua raukkana, vaikken sitä Sinulle kertonutkaan vaan koetin päästä toiseen asiaan selittämällä, ettei hän ole enää pitkään aikaan elänyt.

En pelkää totuutta, mutta mitä hyötyisi totuus siitä, että vierailleihmisille selittäisin äidistäni sellaisen käsityksen, jota hän ei jukoliste ole ansainnut. Toivon, että opittuasi hänet tuntemaan oppisit kunnioittamaan häntä vakavamielisenä ja jalona rahvaan naisena.

Toisin sanoen hänet on nuorena vietelty pettävin lupauksin, mutta minusta hän on täysin korjannut erehdyksensä kouluttamalla kättensä töillä poikansa ylioppilaaksi siinä toivossa, ettei tästä ainakaan tulisi arvotonta miestä siihen sukuun, jonka tyhmä sukuylpeys oli hänet häpäissyt.

Tällainen on juttu, uskon sen Sinulle siinä toivossa, ettei syntyperästäni ja isästäni puhuta liikaa AK-S:ssa ja siten lisätä niitä kärsimyksiä, jotka ovat lapsuuttani synkentäneet. Minä pyydän, älä koskaan tästä mainitse.

Älä myös epäile äidin kunniaa, jos epäilet, niin voit Paimiossa käydessäsi poistaa epäluulosi tiedustelemalla joltain alkuperääni. Silloin kyllä hänestä mainitaan.

Nimeni Saari on siis äitini tyttönimi ja otettu siinä mielessä, ettei sitä tarvi monta vuotta pitää. Se ei ole minun nimeni. Isäni sukuun en kuokkavieraaksi halua. Minun on otettava oma nimeni. Se ei voi olla minkään maapalstan, kotikonnun nimi, mutta sen pitää kuitenkin kuvastaa sellaista, joka on minulle kallista. Kylmä tekonimi, pois se.

Kun meillä oli raskaita aikoja, auttoivat hyvät ihmiset meitä. Mikäpä olisi minulle rakkaampaa kuin synnyinkylä hyvine ihmisineen. Entisaikaan ottivat opintielle lähteneet itselleen nimen kotikylänsä mukaan. Niinpä olen minäkin anonut maaherralta lupaa muuttaa sukunimeni Saari nimeksi Sukselainen. Romantiikkaa! naurat Sinä. Naura vaan. Etunimeni on Vieno ja koska en tahdo AK-S:ään tulevan kirjeitä osoitteella neiti Vieno – –, kuten tähän asti olen saanut, alan samalla leikkauksella käyttää toista nimeäni ja merkitsen Juhani Sukselainen.

Kas tässä liuta lapsellisuuksia, jotka näin siirrän menneisyyteen. Kuukauden kuluttua tavataan, jos jumala suo, työssä ja toimessa ja heitetään romantiikka hiiteen. Hauskaa loppukesää. Huomenna lähtee rykmentti Haminaan.[557]

Puna- ja valkohehkuiset vaarat kansallisen eheyden esteenä

Aatteellisesti vuosi 1928 merkitsi Vieno Johannekselle erään ajan päättymistä ja toisen alkamista. Hänen lukioaikaista ajatteluaan voi pitää innostuneen ihanteellisena, joka oli perusta akateemisesti aatteelliselle ajatteluvaiheelle. Tiede alkoi ohittaa taiteen hänen itsekasvatuksellisessa kehitystavoitteessaan. Syksyllä 1928 olivat edelleen elinvoimaisia Martti Haavion muutamaa vuotta aikaisemmin kiteyttämät tavoitteet kansallisesta eheydestä.[558] Yhteistyötä talonpoikien, työväestön ja sivistyneistön kesken ei ollut saatu aikaan. Talonpoikainen Suomi oli vahvistunut yhteiskunnallisten uudistusten myötä, ja kansa rakensi maata talonpoikaisten arvojen ja elämäntavan pohjalta. Sarkanuttuisista talonpojista oli tullut itsenäisen ja tasavaltaisen Suomen silta kansallisten arvojen historian ja elettävän hetken välillä. Sen sijaan toinen ruumiillista työtä tekevä ryhmä, työväestö, ei ollut löytänyt paikkaansa ja yhteenkuuluvuuttaan kansakuntaan.

Perttula_Sukselainen.indd 163 19.5.2010 14:28:05

AKS:n kansallisen eheyden tavoite ei ollut ylittänyt poliittisia rajalinjoja toivotulla tavalla, saati yhdistänyt puolueita saman ohjelman taakse. Kun uusia poliittisia yhteistyökuvioita ei syntynyt, oli vaarana paluu vanhaan ja pitäytyminen itsenäisyyden alkuvuosien punaisen ja valkoisen Suomen jakolinjaan. 1920-luvun loppuvuosina valkohehkuinen oikeisto löysikin kaikupohjaa. Tarve etsiä vastavoimaa kommunistisen äärivasemmiston toiminnalle antoi äärioikeistolle poliittista pontta. Äärisuunnat hakivat voimaa ja vastavoimaa toisistaan, pelkistivät poliittista asetelmaa. Tilanne oli haasteellinen koko poliittiselle järjestelmälle.

Politiikka oli enemmän etujen vaalimista ja yhteensovittamista kuin laajojen uudistusten toimeenpanoa. Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalinen ja poliittinen rakenne olivat limittymässä toisiinsa. Yhdistelmänä maapolitiikka ja kansanvalta tukivat maaseudulla poliittista ja sosiologista keskustaa vaihtoehtona oikeistolle ja vasemmistolle. Talonpoikaisuutta arvostettiin: talonpoikiin haluttiin nojata historiankirjoituksessa, ja talonpoikiin vedottiin uuden Suomen rakentajina. Tuon ajan talonpoikaisuutta on usein ilmennetty mielikuvalla ”jussipaitaisesta isäntähakuisesta kansallismielisyydestä”, mutta se on vain pieni osa kokokuvasta. Yhteiskunnallisena voimavirtana eteni maattomuudesta noussut ja omasta maasta haaveileva talonpoikaisuus. Isäntämentaliteetin rinnalla kulkeva hiljainen talonpoikaisuus eli elämäänsä omassa pihapiirissään ja yhdistyksissään ja kanavoitui poliittisesti Maalaisliittoon ja SDP:hen. Taloudellisen laman aikana 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa se löysi paikkansa myös pulaliikkeissä ja pienviljelijäpuolueissa.

Keskustalaisessa sovintoideologiassa edustuksellinen kansanvalta oli välttämättömyys, väline, jolla erilaiset yhteiskunnalliset näkemykset ja ryhmäedut saatetaan sovittaa kokonaisuutta tukevaksi yhteiseksi hyväksi. Eduskunta oli politiikan keskus, jossa vaikuttivat useat erilaiset poliittiset jakolinjat: Pääoman ja työn ristiriita ei jakanut selkeästi puoluekenttää; jaon perusteena ei ollut jako kuluttajat ja tuottajat, ei myöskään maaseutu ja kaupunki. Alueelliset ja ammatilliset tavoitteet, kansalliset ja yhteiskunnalliset edut limittäytyivät suomalaisessa puoluekentässä. Näin voidaan sanoa, vaikka SDP oli identiteetiltään selkeästi työväenpuolue ja Maalaisliitosta oli tullut torpparien itsenäistymisen myötä entistä painotetummin maata viljelevien talonpoikien puolue.

1920-luvun jälkipuoliskolla kansallisen eheytyksen ohjelman tyrehtyessä alettiin etsiä uutta ohjelmaa ja asiaa, jonka puolesta taistella. Vaikka kommunismin uhka oli 1920-luvun lopulla heikkenemässä, se määritteli poliittista asetelmaa ja politiikan keinovalikoimaa. Keskustalaisen sovintoideologian mukaan kansanvalta ja yhteiskunnalliset uudistukset olivat ne keinot, joilla kommunismi kuihdutettaisiin. Kun yhdistävää ohjelmaa ei ollut, ohjaavaksi ajatteluksi tuli kamppailu jotakin vastaan. Ohjelman ja voiman rakentaminen vaihtuivat uhkakuvan ja vastavoiman rakentamiseen. Politiikassa työjärjestystä määrittivät 1) sisältökysymysten lisäksi 2) politiikan areenat ja toimintakentät, 3) poliittiset asetelmat ja vastinparit sekä 4) politiikan tekemisen tavat ja välineet. Kommunistit ja äärioikeisto onnistuivat

kärjistämään sekä politisoimaan kolme jälkimmäistä ja sitä myötä myös poliittisen keskustelun.

Vuosina 1927–1929 Crichton-Vulcanin telakan lakko ja pitkäksi venynyt satamalakko kiristivät kommunistijohtoisuutensa vuoksi jännitteitä.[559] Lakkoihin liittyi isänmaallisia ja kansantaloudellisia arvoja. Crichtonin telakan oli määrä ryhtyä valmistamaan Suomen hallituksen tilaamia sukellusveneitä, ja satamalakko voitiin selittää yritykseksi auttaa Neuvostoliiton metsäteollisuuden dumping-myyntiä. Lakon avulla, lamauttamalla ratkaisevalla hetkellä kilpailijamaan vienti, sen väitettiin pystyvän valtaamaan Suomen aikaisemmin hallitsemia länsimaiden puutavaramarkkinoita. Kun ammattiyhdistysliike oli kommunistijohtoinen, lakot oli helppo kuvata valtakunnan itsenäisyyttä vastaan suunnatuiksi sabotaaseiksi. Tämä tulkinta antoi isänmaallisen oikeuden ja velvoitteen työnantajille murtaa lakkoja sekä väheksyä työntekijöiden järjestöjä neuvottelukumppanina.[560]

Työmarkkinoilla vallitsivat 1920-luvulla vahvemman pelisäännöt. Työmarkkinat eivät vielä silloin olleet osa valtiollista järjestelmää, vaan pelkkä työn ja pääoman ristiriita määritteli ratkaisuja, mikä kärjisti poliittista jakoa ja voimisti äärivaihtoehtoja. 1920-luvun lopun politisoituneet lakot ja lakonmurtamiset syvensivät asetelmaa. Samalla ne vahvistivat käsitystä valtiollisen järjestysvallan heikkoudesta ja kyvyttömyydestä ratkaista asioita. Kun valtio ei tarttunut työmarkkinariitaan, asetelma eli omaa elämäänsä ja kaiku kiiri myös maaseudulle, josta lakonmurtajat useimmiten palkattiin. Maaseudulta löytyi myös kaikupohjaa väitteille satamalakon tavoitteista heikentää Suomen puutavaravientiä. Jos poliittiseen kysymykseen ei etsitä poliittista ratkaisua, asian on tapana ratketa muulla tavoin. Pahimmillaan ristiriita paisuu ja politiikan vaikutusmahdollisuudet kyseenalaistuvat. Työmarkkinapolitiikka tai nimenomaan sen puuttuminen politisoi sivuun työnnetyn asian sijasta osapuolia 1920-luvun lopun Suomessa. Asetelman jämähtäminen vaikeuttaa asioiden hoitamista, sillä asioiden sijasta pitäisi pystyä vaikuttamaan asenteisiin, eikä se ole koskaan helppoa.

Politiikka ei tosiaankaan – ruutulaisittain ajatellen – ollut kansakunnan suuren historiallisen kehityskaaren huipentamaa, objektiivisen yhteishyvän hakua vaan parhaimmillaankin päivänpoliittista taistelua eduista ja vallasta. Tästä syystä oikeiston sinkoamat syytökset poliittisen järjestelmän rämettyneisyydestä ja halveksuttavista lehmänkaupoista saivat kantavuutta, etenkin kun niitä peilattiin järjestysvallan kyvyttömyyteen kommunistien kuriin saamiseksi. Laajapohjaisen ja voimakkaan hallituksen kokoamista vaikeutti se, että vasemmistopuolueiden ja RKP:n yhteinen kannatus riitti eduskunnassa 1920-luvulla miltei aina enemmistöön, joten ne saattoivat halutessaan kaataa keskustalais-oikeistolaiset hallitukset.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue oli kokeillut hallitusvastuuta 1926–1927. ”Ministerisosialismin” kynnys oli SDP:ssä kuitenkin nostettu korkealle. Pelkästään oman puolueen vähemmistöhallituskin oli ollut tuskan ja puristuksen takana, puhumattakaan tilanteesta, jossa olisi pitänyt osallistua useamman puolueen enemmis-

Perttula_Sukselainen.indd 165 19.5.2010 14:28:05

töhallitukseen. Kommunistinen puolue ja sen hallitseman ay-liikkeen radikalismi kavensivat SDP:n poliittista ja parlamentaarista liikkumatilaa. Poliittisen kentän oikealla laidalla vaali RKP ennen kaikkea omia kielietujaan. Se pyrki kaikin voimin estämään vahvan suomalaismielisen enemmistöhallituksen syntymisen. Kansallinen Kokoomuspuolue tarjosi oikeistolaisen vaihtoehdon, ja osa puolueen vaikuttajista oli kommunistien ohella jäänyt eniten kiinni kansalaissodan aatteellisiin ja asenteellisiin rajalinjoihin.

Kun 1920-luvun lopulla kansanvallan haasteina olivat Kominternin linjaukset maailmanvallankumouksesta, kansainvälinen talouskriisi ja yksinvaltaisten kansanjohtajien valtaanpääsy ympäri Eurooppaa, kansallisen ja yhteiskunnallisen eheyden väylä karikoitui entisestään.[561] Poliittista keskustaa laajentavien ja kokoavien teemojen sijasta esille alkoikin nousta keskustaa jakavia ongelmia ja valintoja. Keskipuolueiden ja sosialidemokraattien yhteistyölle ei siinä tilanteessa ollut edellytyksiä; keskustan ja vasemmiston yhteistyön tiivistämisen hetki odotti vasta tulevaisuudessa. AKS:n kansallisen eheyden vaatimus oli jäänyt 1920-luvun lopulla ontoksi eikä kansallisen eheyden projekti ylittänyt SDP:ssä kansalaissodan aikaisia rajalinjoja vasemmalta laidalta eikä keskeltä. Tosin keskipuolueissakin vasemmiston ja keskustan hallitusyhteistyön kynnys olisi ollut liian korkea.[562] Suomen poliittista tilannetta voisi luonnehtia selkiintymättömäksi ja etsiväksi, kun Vieno Johannes Saari aloitti opintojaan syksyllä 1928.

Tavoitteena Helsingin yliopiston suomalaistaminen

Akateeminen Karjala-Seura oli eräs niistä paikoista, joissa 1920-luvulla määriteltiin kansallinen etu ja eheys. Opiskeluvuodet 1928–1933 olivat V. J. Sukselaiselle kansallisaatteellisen vaiheen huipentuma mutta samalla myös uuden valtiollisaatteellisen vaiheen alku. Akateeminen yhteisö laajensi hänen maailmankuvaansa, toi uusia näkökulmia yhteiskuntaan ja avasi yhteyksiä uusiin piireihin. AKS oli tärkeä mutta ei ainut hänen vuosikymmenen vaihteen ja alun lähiyhteisöistään.

Lukioikäinen Vieno Johannes oli nähnyt AKS:n peilissä oman kuvansa, mutta opiskeluaikana seura peilautui hänen silmiinsä enemmän järjestön kuvana. Hän katsoi seuraa useammasta suunnasta ja viistommasta kuin aikaisemmin, vaikka seuran sihteerin tehtävien olisi odottanut yhtenäistävän kuvia.

V. J. Sukselainen ottaa julkisuutta paljastavammin kantaa AKS:ään omassa yksityisyydessään, päiväkirjansa sivuilla. Julkisuuden mies ja yksityinen mies eivät olleet aivan samasta puusta veistetyt. Hän avautuu päiväkirjassaan mielijohteisemmin mutta samalla syvällisemmin ja rehellisemmin. Uratietoista laskelmointiakin suhtautumisessa AKS:ään on havaittavissa. Varovaisuus julkisiin kannanottoihin tulee ilmi tammikuussa 1929 tehdyssä päiväkirjamerkinnässä: ”Luulen, että parhaiten käsitän nykyisen asemani ja oman etuni, jos koetan mahdollisimman paljon lukea ja samalla

hoitaa välttämättömimmät tehtäväni kiitettävästi. Parasta lienee olla lausumatta arvosteluja puoleen tai toiseen. Otan vain oppia kaikesta, mitä näen ja kuulen. Kokoan tietoa tulevien taisteluvuotten varalle."[563]

Aloittaessaan opiskelujaan V. J. Sukselainen tutustui paremmin AKS:ssä vaikuttaviin henkilöihin. Jotkut heistä olivat olleet mukana Turussa syksyllä 1926 AKS:n valatilaisuudessa. Hän tutustui silloin seuran jäsenten yhteenkuuluvuutta korostaviin rituaaleihin: "Olin läsnä AKS:n valatilaisuudessa. Juhlallinen tilaisuus. R. Ala-Kulju piti puheen ja sitä seurasi vala. – – Ulkomuodolta opin ainakin tuntemaan maisteri E. E. Kailan, E. Einiön, R. Ala-Kuljun ja Kanteleen."[564] Nimet olivat jääneet mieleen ja luultavasti myös miehet ja aatteet nimien takana. Muutamaa vuotta myöhemmin V. J. Sukselainen oli tekemisissä samojen seuran vanhan kaartin tunnettujen henkilöiden kanssa. AKS:n sihteerinä hän oli etsimässä 1928–1929 yhteistä tietä seuran aseman vahvistamiseksi.

V. J. Sukselaisen AKS ajoi edelleen kansallis-, heimo- ja puolustusasioita. Retoriikka ja sanat olivat 1928 samankaltaisia kuin kansallisen eheyden vaiheen alkaessa. Tavoite oli Suur-Suomi, mutta suursuomalaisuutta rakennettiin eri pohjalle kuin Niilo Kärki sitä puheessaan oli hahmotellut. Suursuomalaisuus ja suomalainen suuruus eivät olleet sama asia: oli merkitystä, määrittelikö suuri suomalaista vai suomalainen suuruutta. Jos taistelu ryssää, pirua ja ruotsalaista vastaan oli ollut väline sekä AKS:n laajentamisessa että kansallisen eheyden rakentamisessa, välineistä oli vähitellen tullut AKS:ssä tavoitteita. Aikaisemmin kansallinen eheys oli mahdollistanut taistelun ryssää ja ruotsalaisuutta vastaan. Se itsetuntoinen kansallisuusaate, jota Yrjö Ruutu ja Niilo Kärki olivat 1920-luvun puolivälissä ajaneet, oli saamassa tai jo saanutkin AKS:ssä kansallisen laajentumishalun luonteen. Yrjö Ruutu oli varoittanut 1922 väitöskirjassaan *Kansakunta – Poliittinen tutkimus* kansallisuusaatteen ylilyönneistä kansakunnan rakennustyössä[565]. Juuri niihin ylilyönteihin oltiin nyt sortumassa, ja ne leimasivat myöhemminkin käsitystä noiden aikojen AKS:n kansallismielisyydestä.

Yrjö Ruudun käsitykset eivät olleet mielessä päällimmäisinä, kun aitosuomalaiseksi tunnustautunut V. J. Sukselainen 4. syyskuuta 1928 nousi Turun junasta Helsingin asemalle. Ensimmäisenä etappina oli AKS:n toimisto. Seuran sihteerin tehtävät kutsuivat työhön, mutta vuokra-asunnon puuttuessa ei tosin olisi ollut muutakaan paikkaa minne mennä. Pajarin perhe, joiden lapsia hän oli kesällä 1926 opettanut, tarjosi mahdollisuuden asua vähän aikaa heillä.[566] Asunto piti kuitenkin hankkia pikaisesti, jotta opiskelut olisivat päässeet jouhevasti käyntiin. Kilpailu asunnoista oli tiukkaa; välillä oli pakko yöpyä AKS:n toimiston sohvalla, jotta ehti aamuyöstä lukea lehtien vuokrailmoitukset ja olla ensimmäisenä liikkeellä. Haku ei mennyt hukkaan, sillä syyskuussa V. J. Sukselaisen väliaikaiseksi asunnoksi tuli "erään työmiehen ruokasaliksi kalustettu olohuone".[567]

Opiskelijalle pienempikin huone olisi riittänyt. V. J. Sukselainen tarvitsi kuitenkin tilavamman asunnon, koska hänen äitinsäkin oli muuttamassa Helsinkiin, kuten 1919 Turkuun Vieno Johanneksen aloittaessa lyseon. Heidän kahden hengen perheessään

Perttula_Sukselainen.indd 167 19.5.2010 14:28:05

oli vastuu elämän ehdoista nyt enemmän pojan kuin äidin harteilla. Amanda Vilhelmiinan terveys oli horjuva ja ansiomahdollisuudet Helsingissä rajoitetut, mutta he pitivät muuttoa kuitenkin parempana vaihtoehtona kuin äidin yksin jäämistä Paimioon. Ratkaisuun vaikuttivat samat toimeentulovaikeudet, joista Vieno Johannes oli armeija-aikana kirjoittanut päiväkirjaansa.[568] Marraskuussa löytyi vihdoin asunto, jossa oli riittävästi tilaa äidille ja pojalle[569].

Asunnon lisäksi V. J. Sukselaisen oli varmistettava opiskeluiden rahoitus. Opintoja suunnitellessaan hän oli ajatellut rahoittaa ne ainakin osin omalla työllään, ja pesti AKS:ssä mahdollisti tämän. Kuukausipalkan lisäksi opintojen taloudellisena turvana oli Paimion säästöpankin myöntämä 5 000 markan laina, jonka takaajina olivat paimiolaiset isännät Arvo Marttila ja Emil Uotila, jotka takasivat myöhemminkin opintojen jatkamiseen tarvittavia lainoja.[570] Ilmeisesti peltotyöt ja opiskelutulokset olivat vakuuttaneet isännät, että opiskelu sujuu ja lainat tulevat maksetuiksi.

V. J. Sukselaisen pääaineena oli yleinen valtio-oppi. Syyskuun 17. päivänä hän meni ensimmäiselle luennolleen, joka oli latinasta, ja luennoitsijana oli Edwin Linkomies. Yrjö Ruudun luento sai päiväkirjaan erityismaininnan. Viimeistään tuossa vaiheessa V. J. Sukselainen kiinnostui Yrjö Ruudusta myös valtiotieteilijänä.[571] Täysin vieras hän ei voinut olla *Ylioppilaslehden* ja *Suomen Heimon* ahkeralle lukijalle. V. J. Sukselaisen päiväkirjan merkinnöistä voi kuitenkin arvioida syksyn 1928 olleen sysäys valtiososialistisista aatteista kiinnostumiseen.

Oma vaikutuksensa V. J. Sukselaisen valtiososialistisiin harrastuksiin lienee ollut niillä AKS:läisillä, jotka olivat pohtineet valtiososialismia jo 1920-luvun alussa Vasama -nimisessä yhdistyksessä; mukana olivat olleet muun muassa Vilho Helanen, Johannes Tamminen, Aaro Pakaslahti, Urho Kekkonen ja Tauno Jalanti[572]. Vuonna 1928 julkaistiin Juhani Konkan pamfletti *Taloudelliseen Kansanvaltaan*, ja silloin alkoi ilmestyä myös valtiososialistisia ajatuksia esitellyt ja puolustanut *Päivän Uutiset*.

V. J. Sukselaisen näkemykset liittivät hänet menneiden vuosien AKS:ään, vaikka hänen taistelukenttänsä eivät olleetkaan olleet yliopistossa ja ylioppilaskunnassa. Ajan tärkeimpiä suomalaisuushankkeita oli Helsingin yliopiston suomalaistaminen: se oli kansallinen symbolikysymys ja koko kansan yhteisvoimalla ajettava asia. Hankkeen onnistuminen mittasi AKS:n uskottavuutta ja kytkeytyi monitasoisesti kansallisen eheyden ohjelmaan. Aatteellisten ajatusten rinnalla hankkeella oli ammatillinen ja käytännöllinen kytkentänsä, joka liittyi akateemisen nuorison työ- ja urasuunnitelmiin. Tätäkään opiskelijoiden omakohtaista näkökulmaa ei kansallisuustaistelussa pidä väheksyä tai jättää huomiotta.

Vuoden 1923 lakiesitys Helsingin yliopiston järjestysmuodon perusteista merkitsi käytännössä kaksikielistä yliopistoa, ja lain piti tulla voimaan viiden vuoden kuluttua, mutta esitys ei tyydyttänyt kumpaakaan kieliryhmää. Suomenkielisten ärsyyntymistä lisäsivät ruotsinkielisten viittaukset sivistykselliseen paremmuuteensa ja heidän kampanjointinsa Ruotsin lehdistössä. Viiden vuoden odottelun sijasta opiskelijat

esittivät ylioppilaskunnan jakoa suomen- ja ruotsinkielisiin, mutta yliopiston konsistori tyrmäsi aloitteen. AKS ei vaiennut ja Jussi Teljo selitti kirjasessaan *Suomalainen valtionyliopisto* seuran käsityksiä. Kielikysymys pysyi vireillä koko 1920-luvun ajan. Sen esillä pitämisestä huolehtivat eri puolueissa vaikuttaneet aitosuomalaiset, eduskunnassakin asiasta jätettiin lakialoitteita. Yhtenä aloitteellisista oli Maalaisliiton varsinaissuomalainen kansanedustaja Paavo Saarinen, jonka poika Veli Saarinen oli jo lukioajoista kuulunut V. J. Sukselaisen toveripiiriin.[573]

Syksyllä 1928 ylioppilaat päättivät kääntyä vaatimuksineen yliopiston suomalaistamiseksi suoraan valtioneuvoston puoleen: maan kulttuurin ja tiede-elämän lippulaiva piti muuttaa puhtaasti suomenkieliseksi.[574] AKS:n johdolla päätettiin toimista, joilla asialle saataisiin enemmän huomiota. Seuran tavoitteeksi oli asetettu: ”Suomen on saatava kansallinen valtionyliopisto, korkeimman tieteellisen työn tyyssija, jossa eivät vieraskieliset ja -mieliset miehet määrää suomalaisen kulttuurielämän peruskysymyksistä. Ruotsalaisten tulee saada yliopisto-opetusta; mutta siitä järjestelmästä täytyy tehdä loppu, että he voivat holhota ja määrätä suomalaista tieteellistä työtä ja yliopisto-opetusta. Suomalaisen valtionyliopiston pikainen luominen on kansallisista tehtävistämme tärkein.”[575]

Vastikään AKS:n sihteeriksi valitulle V. J. Sukselaiselle ei jäänyt sopeutumis- ja harjoitteluaikaa, kun jo piti ryhtyä keräämään nimiä yliopiston suomalaistamiseksi. Lisäksi piti järjestää kulkue ja kunniakäynti J. W. Snellmanin patsaalle 20. marraskuuta.[576] Hankkeen onnistumisen pakkoa tähdensi se, että ruotsinkieliset ylioppilaat olivat järjestämässä samaan aikaan kulkuetta J. L. Runebergin patsaalle. AKS ja V. J. Sukselainen onnistuivat tavoitteessaan: adressin allekirjoitti 3 014 yliopiston oppilasta, mikä oli 90 prosenttia läsnäolevista.[577] Valtiollisessa päätöksenteossa ei tavoite yliopiston suomalaistamisesta kuitenkaan edennyt. Yliopiston suomalaisuudesta taisteltiinkin 1930-luvun loppupuoliskolle asti. Silloin kansainvälisen tilanteen kärjistyminen ja Suomen ulkopoliittinen asemointi olivat ehtineet muuttaa sisäpoliittisia asetelmia ja politiikan tärkeysjärjestystä; myös pohjoismainen suuntaus oli vahvistunut Suomessa.

AKS:läisten siivittäminä osakunnista oli tullut suomalaisuustaistelun kenttiä.[578] Varsinaissuomalainen osakunta kuului niihin suomalaisuuden taistelukenttiin, joista V. J. Sukselainen oli lukioaikanaan saanut tietoja. Reino Kuuskosken kanssa käyty kirjeenvaihto ja keskustelut olivat vihkineet hänet monia muita ensimmäisen vuoden opiskelijoita paremmin osakunnan asioihin. Hän oli jo aiemmin kuullut sisäpiirin tietoa Suomalaisuuden Liiton valtauksesta ja kamppailusta osakunnassa. Taistelu ei syksyllä 1928 ollut ohi vaan jatkui. Reino Kuuskoski ja Tauno Suontausta kutsuivat V. J. Sukselaista mukaan ”taisteluun osakunnan valloittamiseksi suomalaiskansalliselle ajatustavalle ja ’klubisakin’ työntämiseksi taka-alalle”.[579]

Nuoresta miehestä otettiin ensimmäisen kerran mittaa lokakuussa uusien osakuntalaisten järjestämässä illanvietossa. V. J. Sukselainen piti puheenvuoron opiskelunsa aloittaneiden puolesta. Muistelmissaan hän kertoo, ettei voinut puhua muusta kuin

Perttula_Sukselainen.indd 169 19.5.2010 14:28:05

epäkansallisesta yliopistosta. Suomalaistamisadressi oli mielessä päällimmäisenä ja työllisti aamusta iltaan: ”Sanoin, että kun minut on velvoitettu puhumaan meidän tulokkaiden puolesta, puhun siitä, joka meille tulokkaille täällä Helsingissä on tärkein ja jossa eniten on korjaamisen varaa – haluan puhua alma materista tuosta ’suloisesta emosta’, joka itse asiassa on kaikkea muuta kuin alma eli suloinen, haluan puhua epäkansallisesta yliopistostamme, joka ruotsalaisine opettajineen ja palvelumiehineen ja ruotsinkielisine julkipainoineen jok’ikinen päivä esiintyy meille ikään kuin irvikuvana kaikesta siitä, mitä olemme suomalaisuuden voittokulusta tässä maassa kuulleet ja lukeneet.”[580] Hänen puheensa oli vain johdantoa osakunnan pitkäaikaisten ja vaikutusvaltaisten jäsenten Martti Haavion ja Lauri Hakulisen kansallishenkisille puheenvuoroille. Heidän kärjekkäät kannanottonsa johtivatkin marraskuussa osakunnan inspehtori Aarne Michael Tallgrenin eronpyyntöön.[581]

Akateemisen Karjala-Seuran jakautuminen keskustalaisiin ja oikeistolaisiin

Varsinaissuomalaisen osakunnan tapahtumat ovat esimerkki siitä, miten AKS:n vaikutusvalta ulottui keskeisiin opiskelijayhteisöihin. Yliopiston suomalaistaminen oli yksi merkittävimmistä seuran jäseniä yhdistäneistä hankkeista, joita AKS:ssä todella kaivattiin. Seuran hengessä ja tavoitteiden saavuttamisessa oli olennaista yhtenäisyys. Henki oli rakoillut ja seuran vaikutusvallan turvaamiseksi piti puheenjohtaja E. E. Kailan ryhtyä syksyllä kokoamaan AKS:n rivejä. Puheenjohtaja lunasti nyt kevättalvella antamiaan lupauksia tarttua seuraa repivään skismaan ja haudata aikaisempia jännitteitä.[582]

AKS:n riitojen sisältö on pitkälti jäänyt arvailuihin[583]. Luontevin selitys ovat olleet henkilöristiriidat, jotka olivat itäneet pitkään ja nousivat pintaan 1927–1928, kun E. E. Kaila oli kirjoittamassa väitöskirjaansa.[584] Seuran laajentuminen ja valta-asema olivat luoneet opiskelijayhdistyksissä tilanteen, jossa vastakkaiset tahot saattoivat olla AKS:läisiä[585]. Tosin vielä ei tilanne ollut kärjistynyt yhtä pahaksi kuin vuoden 1924 suuressa skismassa, joka johti seuran sihteerin ja perustajajäsenen Erkki Räikkösen erottamiseen sekä Itsenäisyyden Liiton syntymiseen[586].

Vaikuttaa siltä, että AKS:ssä tyydyttiin 1928 siihen, että toiminta oli samansuuntaista; esimerkiksi aatteelliset perustelut kansalliselle eheydelle eivät tuossa vaiheessa enää voineet olla yhtenevät. Toiminta yhdisti. Kieli-, heimo- ja kansallisuusasia saattoivat saada samankaltaisen ilmiasun, vaikka perustelut olivat erilaiset. AKS:n aatteelliset ongelmat eivät olleet tuntemattomia V. J. Sukselaiselle, mikä heti syksystä selvenee päiväkirjasta. Lukioaikana hän tarkasteli AKS:ää ennen kaikkea sen edustamien aatteiden kuvana, sihteerinä hän näki myös käytännöt. Kriittisyys seuraan, sen hallituksen jäseniin ja uuteen sukupolveen oli herännyt. Sen sijaan luottamus seuran pitkäaikaisiin ja tunnettuihin johtohahmoihin eli 1920-luvun puolivälin sukupol-

veen oli edelleen voimissaan. Hän kirjoitti lokakuun alussa päiväkirjaansa kokevansa persoonansa AKS:ssä niin mitättömäksi, ettei tohtinut edes itsekseen hokea ajatusta ”Vieno Vienan vapauttaa, Sukselainen Suur-Suomen”.[587]

Kokemukset työstivät vähä vähältä idealistisesta ylioppilaasta realistista opiskelijapoliitikkoa. Käsitykset AKS:stä tosin poukkoilivat. Puolitoista kuukautta sihteerinä oltuaan V. J. Sukselainen arvioi tylysti: ”AKS:n hallitus on hyvin rajoitettu, eikä kypsä esiintymään koko AKS:n nimessä.”[588] Ilmeisesti tämän arvion taustalla olivat havainnot aatteellisista vastakkaisuuksista. On myös mahdollista, että V. J. Sukselainen tarkoitti hallitusten jäsenten kyvyttömyyttä erottaa asiat henkilöjännitteistä[589]. Ulkopuolelta seuran sihteeriksi tulleena hänellä ei ollut taakkanaan vuosien varrella syntyneitä asenteita ja ennakkoluuloja. Samanaikaisesti hän tarkkailijana otti oppia tapaamisista ja tapahtumista, joiden kehitystä sai seurata aitiopaikalta. Sihteerinä hän oli paikalla myös silloin, kun AKS:n vanhemmat jäsenet ryhtyivät lakaisemaan riitaisuuksia.

E. E. Kaila oli jo kesällä puhunut jäsenistön erimielisyyksistä. Muistelmissaan V. J. Sukselainen kirjoittaa, että asian esille ottaminen oli syksyllä viivästynyt. Erimielisyyksien sisällön hän uskoi tietävänsä: ”Huomasin niiden hallituksen jäsenten, joilla oli syytä pitää minua omanaan, sopivassa yhteydessä viittaavaan tähän puoleen seuran toiminnassa. Muistan miten Kekkonen muutama viikko sen jälkeen, kun olin AKS:ssä aloittanut, tapasi minut Rautatientorilla ja kyseli mitä olen hommannut. Luettelin joukon asioita, joista hän hymähtäen sanoi, että ne olivat kaikki sellaisia, joihin hän oli ottanut kielteisen kannan. Minulle ne olivat pelkästään seuran hallituksen keksimiä rahanhankintakeinoja, kuten esimerkiksi valataulun markkinoiminen ja muut markkinoimiskohteet.”[590] V. J. Sukselainen täsmentää myöhemmin, että Urho Kekkonen oli tarkoittanut suomalaisuusasian olevan hänelle ja seuralle kaikkein tärkeimmän. Siinä asiassa oli toimittu, kun oli ryhdytty keräämään nimiä valtioneuvostolle osoitettavaan adressiin yliopiston suomalaistamiseksi.[591]

Tauno Jalannin särmikäs luonne oli ainakin yksi henkilöristiriitojen syistä.[592] Eripuraisuus oli saattanut henkilöityä, mutta seuran ristiriitojen syyt olivat syvemmällä. Marraskuussa 1928 E. E. Kaila oli kutsunut vanhan kaartin koolle sovinnon tekoon. Puheenjohtajan ja sihteerin lisäksi paikalla olivat Reino Kallia, Urho Kekkonen, Vilho Helanen, Martti Haavio, Aaro Pakaslahti, Aatos Tavaila, Tauno Jalanti, Erkki Saarinen ja Ohto Oksala. Muodollisena kokouksen aiheena olivat ylioppilaskunnan vaalit ja seuran suhtautuminen niihin. Todellisena tavoitteena oli haudata vanha kauna, missä ainakin hetkellisesti onnistuttiin, sillä kauan kireissä väleissä olleet Vilho Helanen ja Tauno Jalanti löivät tilaisuudessa veljenkättä alkavan sovinnon merkiksi.[593]

Jännitteiden pohjautumista aikaisempaan aikaan osoittaa se, että silloisista AKS:n hallituksen jäsenistä olivat paikalla vain Reino Kallia ja Aaro Pakaslahti. Yritys riitojen ratkaisemiseksi oli todellista, sillä sama joukko kokoontui uudelleen ainakin kertaalleen tammikuussa 1929 pohtimaan seuran asioita.[594] V. J. Sukselainen kirjoit-

Perttula_Sukselainen.indd 171 19.5.2010 14:28:05

taa muistelmissaan: ”Voinpa ylpeydellä sanoa, ettei sellaista iltaseuraa ole jokaisella fuksilla, merkitsin aamulla päiväkirjaani, vaikka olinkin syksyn mittaan jo siinä määrin oppinut läsnäolleet herrat tuntemaan, etten mitään ikuista veljeyttä uskonut syntyneen.”[595]

Vähitellen esiin tulleet ja puoluepolitiikkaa seurailleet rajalinjat jakoivat AKS:ää 1920-luvun lopulla ja loivat perustaa Lapuan liikkeen myötä vahvistuvalle oikeistolaisuudelle. Opiskelijapolitiikan tilanne oli aatteellisesti avoin. Seuran toiminnassa olivat edelleen mukana heimo-, kansallisuus- ja puolustusasiat. Ulospäin seura näytti yhtenäiseltä, mutta jännitteet elivät. V. J. Sukselainen kuvaa päiväkirjassaan kesällä 1929 kuulemaansa keskustelua: ”Sain Wanteen puhelinkeskustelusta Jalannin kanssa sen käsityksen, että AKS:n keskuudessa vaikuttava ’klikki’ on lujemmin organisoitu kuin mitä olin luullutkaan. Wanne nimittäin puhui Antti Soinin ottamisesta ’ritarikunnan’ jäseneksi. Täytyy ottaa lähemmin selvää, onko tämä hyvä vaiko huono järjestö. Siihen on katsottava kuuluvan ainakin: Jalanti, Pakaslahti, Kekkonen, Teljo ja Wanne. Miten lie Turjan, Silvolan ja Einiön laita. Ohto Oksala unohtui. Ainakin lienevät he kaikki ryyppymiehiä. Onko vain viaton juomatoveruus kyseessä, toveruus, joka sitten on johtanut niin sanottuun persoonapolitiikkaan.”[596]

V. J. Sukselaisen mainitsema joukko lienee sama, jonka on kerrottu pitäneen omia ”keskustapoliitikkojen” ryhmäkokouksiaan kesästä 1930 alkaen[597]. Päiväkirjamerkinnän perusteella voi arvioida, että ryhmä olisi toiminut jo aikaisemmin. Vilho Helanen puolestaan puhui Mäntsälän kapinan jälkeisessä kokouksessa, että ”keskustapoliitikot” olisivat toimineet AKS:ssä järjestäytyneesti jo 1927–1928. V. J. Sukselainen totesi porukan yhdessäolon mahdollisesti johtaneen persoonapolitiikkaan. Erimielisyyksien syntyjuuret olivat aatteellisissa eroavaisuuksissa, mutta vuosien varrella asia jäi henkilöiden varjoon.

V. J. Sukselainen teki vuodenvaihteessa 1928–1929 tiliä menneestä ja suunnitteli tulevaa. Hän määrittelee muistelmissaan: ”Minun AKS:läisyyteni, kuten useiden koulutoverienikin, oli peräisin niiden vuosien Ylioppilaslehdistä, jotka olivat ilmestyneet Turun Oppikoulujen Karjala-Seuran piirissä toimiessamme. Tunsin kuuluvani samaan joukkoon kuin Martti Haavio, Lauri Hakulinen, Urho Kekkonen, Jussi Teljo ja monet muut minua vanhemmat tunnetut ylioppilaspoliitikot, jotka neuvottelutilaisuuksissa helposti asettuivat Vilho Helasta, R. G. Kalliaa ja heidän läheisiään vastaan. Olinhan minä jo kouluvuosinani oppinut antamaan arvoa Santeri Alkion ajatuksille ja pitämään itseäni maalaisliittolaisena.”[598] Hän jatkaa myöhemmin arviotaan: ”Oli asioita, joita kohdatessaan alkiolainen joutui joskus miettimään onko hän oikeassa ympäristössä ja kauanko hän tässä ympäristössä voi olla. Vuoden alkupuolella kirjoitin tästä asiasta sivun mittaisen paperin, jota siitä saakka olen säilyttänyt.”[599] Kansallisuusaate ja kansallismielisyys olivat hänen mielestään saamassa AKS:ssä kansallisen eheyden aatteesta poikkeavan sisällön.[600]

1930-luvun alun AKS-sihteerin Jussi Saukkosen arviot antavat hyvän vertailukohdan V. J. Sukselaisen henkilönäkemyksiin. Muistellessaan 1920-luvun lopun

tilannetta Jussi Saukkonen jaottelee AKS:läisiä isänmaallisia tunteita herättäviin ja heimo- ja puolustuskysymyksiä korostaviin tai kansallistuntoisiin ja suomalaisuustaistelua yhteiskunnan kehittämiseksi painottaviin henkilöihin. Ensimmäisen linjan edustajiksi hän nimeää muun muassa E. E. Kailan ja Vilho Helasen; jälkimmäistä "rationalistien" linjaa edustivat Urho Kekkonen, Kaarlo Hillilä, Aaro Pakaslahti, L. A. Puntila, Jussi Teljo, Reino Kuuskoski, Erkki Virta ja V. J. Sukselainen.[601]

E. E. Kaila arvioi syyskuussa 1928 kirjeessään Elias Simojoelle, etteivät AKS:n ristiriitaisuudet johtuneet periaatteellisista eroista,[602] mutta V. J. Sukselaisen huomioista saa käsityksen, että juuri periaatteellisista eroista oli kyse. Ari Uino hahmottaa väitöskirjassaan *Nuori Urho Kekkonen* syitä pintaan pulpahtaneille riidoille. Eräänä syynä ongelmiin olivat Vilho Helasen ja Urho Kekkosen välit. Luonteeltaan ja näkemyksiltään erilaisina henkilöinä heidän välilleen syntyi väkisinkin törmäyksiä. Molemmat toimivat sekä Pohjoispohjalaisessa osakunnassa että AKS:ssä. Heidän välejään jäädytti myös puoluevastakohtaisuus; 1920-luvun lopun vuosina Vilho Helanen suunnisti Kokoomukseen ja Urho Kekkonen kiinnittyi Maalaisliittoon. Asiariidoista nousi esille ylioppilaskunnan jakokysymys keväältä 1928 sekä periaate ruotsinkielisten eristämisestä tai sulauttamisesta. Perimmältään ristiriitojen syynä oli turhautuminen suomalaisuusliikkeen vähäisiin saavutuksiin ja kansallisen eheytyksen toteutumattomuuteen.[603]

Maalaisliittolaisten ylioppilaiden järjestäydyttävä

AKS oli V. J. Sukselaiselle tärkeä yhteisö opiskeluiden alkaessa, mutta alkuaika seuran ytimessä oli ollut vähintään lievä pettymys. Aatteiden rinnalla tai sijasta toimintaa olivat leimanneet valtapeli ja persoonapolitiikka. Varsinaissuomalainen osakunta nousikin vähitellen AKS:n rinnalle V. J. Sukselaisen läheiseksi vaikuttamispaikaksi että toveriyhteisöksi. Tosin tuohon aikaan sekä osakunnan että AKS:n keskeisinä vaikuttajina olivat samat henkilöt, mikä ei ollut ihme, sillä varsinaissuomalaisten osuus oli vahvistunut AKS:n työssä.[604] V. J. Sukselainen oli kesäkuussa 1928 pohtinut Reino Kuuskosken kanssa syksyn toimintaa osakunnassa, jolloin syntyi suunnitelma "viiden kerhosta", jossa olisivat olleet Reino Kuuskoski, Voitto Kunnas, Veli Saarinen, Tauno Suontausta ja V. J. Sukselainen.[605] Osakunnassakin oli mahdollista työskennellä voimaperäisesti kansallishengen puolesta. Ajamistaan asioista osakunnassa ja toimintatavoistaan päämääränsä saavuttamiseksi hän kirjoittaa: "On hauskaa pyrkiä ylöspäin puhtain keinoin. Jos aina pitää silmämääränään puhtaat keinot, niin ei liene ylöspäin pyrkimisessä mitään pahaa."[606]

V. J. Sukselainen suunnitteli jo loppusyksyllä AKS:n jättämistä vähemmälle huomiolle. Hän havitteli hakevansa poliittista nousua osakunnan kautta. Tie ylioppilaspolitiikan huipulle, AKS:n ja ylioppilaskunnan hallitukseen, olisi auennut osakunnan tehtävien välityksellä. Sen jälkeen hän olisi voinut ponnistaa oikeaan poli-

Perttula_Sukselainen.indd 173 19.5.2010 14:28:06

tiikkaan ja yhteiskunnalliseen elämään.[607] Ajatuskulku vahvistaa käsitystä eteenpäin pyrkivästä ja kunnianhimoisesta V. J. Sukselaisesta, joka punnitsi eri järjestöjä myös omasta hyötynäkökulmastaan. Toisaalta ajattelutapa kertoo, että AKS oli hänen mielessään menettänyt aatteellisen lähiyhteisön aseman ja oli muuttumassa uraa edistäväksi välineelliseksi toimintajärjestöksi.

AKS oli hiipunut henkiseltä voimaltaan eikä enää tarjonnut V. J. Sukselaiselle uusia ajatuksellisia haasteita. Hän oli ehtinyt kasvaa aatteellisesti kiinni vuosien 1924–1927 AKS:ään. Muistelmiensa käsikirjoituksessa hän arvioi, että AKS:n sihteeriksi tullessaan hänen ”poliittinen sivistyksensä” olisi vastannut kolmannen tai neljännen vuoden ylioppilaan sivistystä. Hän perustelee käsitystään sillä, että oli lukiovuosinaan lukenut liikennetarkastaja Ståhlbergin perheessä *Ylioppilaslehteä* ja saanut jo muutaman vuoden ajan tietoa ylioppilaspolitiikasta.[608]

Akateemisen Karjala-Seuran ja Varsinaissuomalaisen osakunnan lisäksi V. J. Sukselainen oli kiinnostunut toimimaan Maalaisliitossa. Hänen innostuksensa puoluetyöhön kumpusi kansalaissodan jälkeisestä ajasta, kun Maalaisliitto jalkautui Varsinais-Suomeen. Syksyllä 1928 hän arvioi suunnitelmiensa pohjaksi, että ylioppilaiden suomalaisuusinnostus johtaisi kiinnostukseen yhteiskunnallisista kysymyksistä. Ajatuskulku myötäilee alkiolaista ja ruutulaista ajattelua, joissa kansallisuusasialla on tiivis kytkentä yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Sama näkemys oli valtiososialistisella *Päivän Uutisilla*, joka oli alkanut ilmestyä kesällä 1928. ”Kansallinen politiikka, joka sivuuttaa yhteiskunnalliset ristiriidat niihin puuttumatta, jää verraten pinnalliseksi kielipolitiikaksi”, todetaan lehden ensimmäisessä numerossa.[609]

Loppuvuodesta 1928 hallituskriisin seurauksena AKS:ssä valmistauduttiin vaalikiihotukseen. Sihteeri V. J. Sukselainen kirjoittaa kiertokirjeessä joulukuussa: ”Hallituskin on sitten kaatunut. Jos Lassi olisi meidän miehiä, niin eiköhän tuo hajottaisi eduskuntaa ja laskisi meitä tekemään vaalikiihotusta. Tuntuu kuin olisi maaperä suotuisa.”[610] Tilanteen ennakoitiin johtavan ennenaikaisiin vaaleihin, mikä tiivisti toimia vaalikiihotusverkoston perustamiseksi ja puolueisiin soluttautumiseksi. Maalaisliittolaisen J. E. Sunilan hallituskausi oli ollut pettymys. Vaikka Maalaisliitolla oli vaativa aitosuomalainen ohjelma, hallitus ei toteuttanut sitä.[611] Samanaikaisesti muissakin puolueissa arvioitiin aitosuomalaisuutta. Kun niissä siirryttiin ainakin hiukan kansallismielisempään kielipolitiikkaan, Maalaisliitto menetti AKS:ssä saavuttamaansa erikoisasemaa.

Kokoomuksessa kamppailtiin kansallisuusohjelman terästämisestä. Siitä oli vähitellen tulossa puolue, jonka politiikan reivaamiseen AKS:läiset aktiivit uskoivat voivansa vaikuttaa.[612] V. J. Sukselainen arvioi marraskuussa, että AKS lisäsi valtaansa Kokoomuksessa. Hän nimeää erityiseksi kokoomuslaiseksi vaikuttajaksi Vilho Helasen.[613] AKS:n aatteellinen asemointi ja hiljainen liukuminen pois vuodesta 1923 lähtien viitoitetulta tieltä heijastuivat myös puolueyhteyksiin.

V. J. Sukselainen oli joulukuussa 1928 Heimolan yläsalissa, kun eräät Maalaisliiton ja Kokoomuksen aitosuomalaiset keskustelivat poliittisesta tilanteesta. Hän kirjasi

päiväkirjaansa maalaisliittolaisen kansanedustajan Kalle Kirran tilannearvion: ”Hän esitti mielipiteenään, että nyt kun Ingman on luopunut hallituksen muodostamisesta ja Mantere saanut tehtävän, on koetettava vaikuttaa siihen, että Manterekin luopuisi ja presidentti pakotettaisiin hajottamaan eduskunnan. Uusilla vaaleilla saataisiin suomalainen enemmistö. Omasta mielestään hän luulee maalaisliiton hyötyvän tulevissa vaaleissa 8–10 paikkaa.”[614] Toiveet pikaisista uusista, aitosuomalaisuuden teemalla käytävistä vaaleista karahtivat kuitenkin kiville, sillä edistyspuoluelaisen Oskari Mantereen hallitus nimitettiin pari päivää ennen joulua[615].

Loppuvuodesta 1928 V. J. Sukselainen arvioi, että ylioppilaat olivat järjestäytymässä poliittisesti ja siitä syytä Maalaisliittolaiset ylioppilaat oli perustettava.[616] Suunnitelmana oli, että ”pieni ylioppilaskerho” olisi ajanut yhteiskunnallista asiaa ja pitänyt erittäin suurta melua itsestään. Hän uskoi puolueen ja sen pääkaupunkilehti *Suomenmaan* kiinnostuvan järjestöstä ja olevan valmis yhteistyöhön sen kanssa.[617] V. J. Sukselaisen tehtävänä olisi ollut tiedon levittäminen opiskelijoille maalaisliittolaisesta vaihtoehdosta: ”Minun on vahvistettava maalaisliittolaista ajatustapaa ylioppilasmaailmassa. Sillä ei ole varsin suuria, mutta kumminkin melkoiset mahdollisuudet. Nyt minun on ensin hiljalleen yritettävä johtavien maalaisliittolaisten tuttavuuteen ja suhteisiin alkavaan *Suomenmaa*-lehteen.”[618]

V. J. Sukselainen mielsi Maalaisliiton asian olevan koko maaseudun asian. Maalaisliittolaiset Ylioppilaat esiintyi hänen päiväkirjassaan myös nimellä Ylioppilaitten Maalaiskerho. Puoluepoliittinen solutus olisi ollut kaksisuuntaista. Maalaisliittolaiset Ylioppilaat olisivat luoneet puolueelle asemaa opiskelijapiireissä ja toisaalta vahvistaneet opiskelijoiden asemaa puolueessa. Uuden järjestön avulla V. J. Sukselainen tavoitteli maalaisliittolaisille opiskelijoille vahvaa asemaa tulevaisuuden eduskuntavaaleissa. Vaikutusmahdollisuuksiensa lisäämiseksi hän halusi tutustua AKS:n nuorisoseuraosaston kautta nuorisoseuraliikkeen johtomiehiin.[619] Tämän ajatuksen hän oli poiminut AKS:stä, jonka hallitus oli syksyllä pohtinut nuorisoseurojen valloittamista heimokysymykselle ja suursuomalaisille aatteille.[620] Nuorisoseurojen ja Ylioppilaitten Maalaiskerhon avulla V. J. Sukselainen halusi kerätä maalaisnuorisoa yhteen maaseudun asioiden ajamiseksi[621].

V. J. Sukselainen ei ollut lajissaan ainoa AKS- ja puoluetyön yhdistäjä. Olisi ollut ihme, jos puolueet eivät olisi olleet kiinnostuneita ylioppilasmaailman vaikutusvaltaisimmasta järjestöstä. AKS oli onnistunut keräämään piiriinsä suuren joukon yhteiskunnasta kiinnostunutta nuorisoa.[622] Vaikuttaa siltä, että E. E. Kailan oppi puolueisiin liittymisestä ja niiden ”tervehdyttämisestä” sisältä toteutui, mutta samalla puoluekatsannot ja henkilökohtaiset uratavoitteet tulivat myös AKS:ään.[623] Kamppailua käytiin AKS:ssä ja AKS:stä, sillä vuosikymmenen vaihteen käymistila ulotti puoluepoliittisen kamppailun myös seuraan. V. J. Sukselaisen pohdinnat päiväkirjassa osoittavat, että asema seurassa oli näytönpaikka ja astinlauta eteenpäin pyrkiville nuorille miehille. Syksy 1928 näytti selkeästi suuntaa seuraavien vuosien tapahtumille hänen niin kuin AKS:nkin elämässä.

Perttula_Sukselainen.indd 175 19.5.2010 14:28:06

AKS ja osakunta veivät V. J. Sukselaisen ajan ensimmäisinä opiskelukuukausina. Vapaa-aikoinaan hän kävi muun muassa huutokaupoissa ja kalusti asuntoaan niistä hankkimillaan huonekaluilla. Säästäväinen ja niukkaan elämään lapsuudestaan lähtien tottunut nuori mies harkitsi hankintansa tarkkaan.[624] Hän yritti tehdä asunnosta viihtyisän äidilleen ja itselleen. Hän oli huolissaan äitinsä kotoutumisesta Helsinkiin, sillä yhdessäoloon äidin kanssa jäi aikaa liian vähän. Huonoa omaatuntoaan hän yritti hyvittää muun muassa käymällä äidin kanssa kirkossa. Päiväkirjassaan hän pohdiskelee: ”Herran Pyhällä Ehtoollisella äidin kanssa Kallion kirkossa. Kunnioitan uskontoa ja rukoilen Jumalaa harva se päivä, mutta en tunne mitään kutsumusta ripillä käyntiin. Johtuneeko se sitten suuresta farisealaisuudesta? Jotten pilkkaisi Herran pyhää ateriaa, olisin mieluummin menemättä, mutta silloin taas särkisin äidin sydämen, hän kun pitäisi minua kadotuksen lapsena. Parasta siis käydä silloin kuin äiti vaatii ja rukoilla Jumalalta anteeksiantamusta ja oikeaa mielenlaatua.”[625]

Mieltä painoi myös huoli opiskeluiden etenemisestä. Tulokset eivät tyydyttäneet, eivätkä taloudelliset ansiotkaan olleet oikeassa suhteessa työhön käytettyyn aikaan, eikä työstä jäänyt säästöjä tulevaisuutta varten. V. J. Sukselainen arvioi vuosittain tarkkaan taloudellisen tilanteensa ja pyrki elämään varojaan ylittämättä. Kesällä 1929 hän yritti saada lisätienestiä ystävänsä Heikki Hosian avustuksella muun muassa *Helsingin Sanomien* korjauslukijana[626], mutta ovet lehden palvelukseen eivät auenneet. Taloudellista asemaansa parantaakseen V. J. Sukselainen ehdotti alkuvuodesta AKS:n hallitukselle, että hänen palkkaansa olisi nostettava 2 000 markkaan kuukaudessa. Lisäksi hän toivoi saavansa maaliskuun kokonaan vapaaksi opintojensa edistämiseksi. AKS:n hallitus myöntyi kumpaankin toiveeseen.[627]

V. J. Sukselainen oli tyytyväinen saadessaan keskittyä opintoihin. Vapaus antoi aikaa myös iltarientoihin. Toverikerholla oli tilaisuus saada kuva siitä elämästä, mitä suuri osa Helsingin vielä ”kasvuiässä olevaa nuorisoa jazzrumpujen pärinässä ja tukahduttavassa ilmassa viettää”[628]. Iltarientojen ilmapiiriä hän oli tunnustellut jo tammikuussa: ”Illalla sain kerrankin lähteä ’joraamaan’ (Ostrobotnia). Mielenkiintoista tutustua siihenkin puoleen suurkaupunkielämää, ennen kuin oikeisiin suurkaupunkeihin joutuu. ’Jazzpiirit’ ovat omalla tavallaan mielenkiintoisia. He ovat jotain sen takia, etteivät ole mitään. Yhteiskunnan kaikki piirit ja niiden harrastukset on tunnettava.”[629] Päiväkirjan kuvaus kertoo, että hän ei oikein tuntenut oloaan kotoisaksi helsinkiläisissä iltaympyröissä. Opiskelut, AKS ja osakunta tovereineen ja harrastuksineen olivat läheisempi elämänpiiri. Iltarientoihinkaan hän ei suhtautunut pelkkänä vapaa-ajan viettona vaan myös elämää opettavana kokemuksena.

Nimimerkki Sivakka eli V. J. Sukselainen arvioi keväällä 1930 *Ylioppilaslehdessä* AKS:n sosiaalista merkitystä. Arviot olivat myönteisempiä kuin syksyn 1928 ensivaikutelmat. Toisaalta keväällä 1930 AKS:lle etsittiin oikeistolaisuuden paineessa suuntaa ja tehtävää. Sosiaalinen merkitys saattoi silloin korostua V. J. Sukselaisen ajattelussa: “Tässä on se puoli, joka minusta on suurinta ja kauneinta AK-S:ssä. Keskinäinen veljeys samaan päämäärään pyrkivien miesten välillä ja keskinäinen

tasa-arvo, joka ei katso ikää eikä säätyä, vaan näkee jokaisessa AK-S:läisessä miehen, jolla on sama päämäärä kuin kaikilla muillakin." Hän kirjoitti, miten AKS:läinen veljespiiri otti vastaan maaseudulta arkana ja kokemattomana tulleen nuoren miehen: "– – koska se pitää tasa-arvoisina kaikkia, joilla on yksi tahto ja yksi tunto – uhrautua Suuren Suomen puolesta. Se veljespiiri on rohkaissut jokaista yksityistä ja saanut heidät luottamaan itseensä ja siinä on sen ansio. Vaikka AK-S ei olisi muuta tehnyt, olisi se silti AK-S."[630]

Salaseuramaisuus ja sotilaallisuus rituaaleineen pönkittivät AKS:ssä veljeyttä ja yhteenkuuluvuutta, jotka kestivät seuran jäsenillä opiskeluajan jälkeenkin. Jussi Saukkonen ja V. J. Sukselainen pitivät seuran toimistossa käytyjä keskusteluja yhtenä sen suurimmista vahvuuksista. Kun keskustelun virittäjinä olivat ylioppilasmaailman johtohahmot, mukaan tuli tunne kuulumisesta etuoikeutettujen piiriin. Taistelujärjestön luonne, valajäsenyys ja yhteiset esiintymiset loivat yhteenkuuluvuutta[631]. Erilaisten keskustelujen voi uskoa olleen myös V. J. Sukselaiselle antoisin toiminnan ja yhteenkuuluvuuden muoto AKS:ssä. Tosin seurassa oli jo ollut ja oli tulossa vaiheita, jolloin sisäiset keskustelutkaan eivät johtaneet yhteenkuuluvuuteen ja yhteiseen mielipiteeseen, mutta yhtenäisyys luotiin tiukan järjestökurin voimalla.

"Eiköhän ole valtiollinen tehtäväni yrittää kansallista suomalaista vasemmistosuuntaa"

Vieno Johannes Saari oli määritellyt kevättalvella 1927 olevansa aitosuomalainen, suojeluskuntalainen ja maalaisliittolainen. Miehen määritelmä omasta aate- ja puolueminästään oli vuoden 1929 alussa hivenen muuttunut. Pohjalla oli maalaisliittolaisuus, mutta siihen oli tullut vasemmistoa ymmärtävä vivahde. Hän peilasi akateemisessa maailmassa syventämiään aatteita omaa puoluetaustaansa vasten. Lähtökohtana oli alkiolainen ja yhteiskuntaradikaali maalaisliittolaisuus, johon nyt yhdistyi uusia ajatuksia. Päiväkirjassaan 13. tammikuuta 1929 hän kirjoittaa:

> Minusta kehittynee lopulta jonkinlainen valtiososialisti à la Ruutu tai jotakin siihen malliin, mutta kuitenkin rehellisen maalaisliittolaisuuden puitteissa. Eiköhän ole valtiollinen tehtäväni yrittää kansallista suomalaista vasemmistosuuntaa, joka hyvin monissa asioissa voi olla solidaarinen sosialistien kanssa, mutta erkanee tästä kansallisen mielensä puolustustahtoisuuden takia. Kokoomus muodostukoon kaupunkilaiseksi taantumusryhmäksi, joka lopultakin on hyvin läheisessä suhteessa ruotsalaiseen oikeistoon.[632]

Ruutulaisen ajattelun taustoja voi hakea jo aikaisemmista päiväkirjamerkinnöistä. V. J. Sukselainen aprikoi marraskuussa 1928, minkä takia Suomen kansa mainittaisiin historiassa mainitsemaan. Hän vastaa kansojen suurimpana pyrkimyksenä olevan valtion merkityksen ja yhteiskuntajärjestyksen korkealle kehittämisen.[633] Samalla kun AKS:ssä ruutulainen ajatus yhtenäisen kansakunnan rakentamisesta ja kansallisen

eheyden merkityksestä oli jäämässä taustalle, V. J. Sukselainen löysi ajatteluunsa uusia uria. Tavoite valtion merkityksen ja yhteiskuntajärjestyksen korkeimmalle kehittämisestä osoittaa hänen valtiokäsityksensä laajentuneen. Sen kytkentä kielityöhön on tärkeä; se osoittaa kielipolitiikan laajemmat yhteiskunnalliset tavoitteet. Kulttuurinen ihmis- ja maailmankuva oli opiskelujen edetessä muuttumassa tieteellisesti perustelluksi maailmankatsomukseksi. Valtiososialistiset opit lisäsivät samalla tarttumapintaansa hänen näkemyksissään.

Edelleen V. J. Sukselainen ensisijaisesti etsi puoluerajat ylittävää poliittista ohjelmaa. Poliittisen voiman lisäksi tällaisen ohjelman toteuttamiseksi olisi tarvittu vahva johtaja. Johtajuuden korostushan edusti muutenkin ajan henkeä. Tosin V. J. Sukselaisen näkökulmaan saattoivat vaikuttaa myös mielilukemistoon koulupojasta lähtien kuuluneet suurmieselämäkerrat. Halu nousta kansansa kunnioittamaksi johtajaksi ja kansanvallan vaalijaksi ei ollut hävinnyt, ja vuosi 1929 oli hänelle tässä mielessä tärkeä, kun Suomessa alettiin tosissaan mitata poliittisen ja valtiollisen järjestelmän raamittaman hallitusvallan uskottavuutta. Järjestelmän pettäessä olisi kaatunut myös kansanvallan voimaan nojannut keskustalainen sovintopolitiikka.

Osa kansasta oli valmis hakemaan vahvaa johtajaa järjestelmän sallimassa kehyksessä, osa olisi halunnut korvata järjestelmän kokonaan uudella. Yksi erilaisia näkemyksiä erottava tekijä oli kysymys, mistä valtio- tai kansanjohtaja on saanut vallankäytölleen oikeutuksen. Vaaleissa hankittu valtuutus merkitsi kansanvallan ja valtion elimellistä liitäntää toisiinsa, minkä mukaan vahva valtio saattoi rakentua vain kansanvallan varaan. Pelkästään maailmanhistoriallisesta tehtävästä, kansallisesta historiasta tai kansanhengestä saatu velvoitus tai valtuutus laillisti myös yksinvaltiuden. Tätä näkemystä kannatettiin varsinkin poliittisen kentän oikealla laidalla; äärivasemmalla ajattelua ohjasivat omanlaista kehitysvälttämättömyyttä painottaneet luokkataisteluopit.

Ne, jotka 1920-luvun lopulla ajoivat omia oppejaan ohi kansanvallan, eivät tarvinneet niihin ulkomaisia esikuvia. Valikoiden luettu J. W. Snellman antoi riittävät ainekset. Merja Jalava kirjoittaa kirjassa *J. V. Snellman – mies ja suurmies*, miten tämän ajattelussa kansanvallan sijasta esille tuli kansallinen valta. Merja Jalavan mukaan kansallishenki asetti pyyteettömille patriooteille rajat, mutta viime kädessä heidän oli oivallettava ne itse. Heidän oli siveellisen omantuntonsa perusteella päätettävä, mikä on kansallishengen tahdon mukaista, toimittava niin kuin kansakunta olisi toiminut; mutta tätä ei sano hänelle kukaan. He löysivät tuon tiedon vain omasta rinnastaan. Näiden tekojen arvon maailmanhistorian tuomioistuin punnitsi, ja jos se havaitsi ne hyviksi, se levitti ”sovittavan hunnun todellisen patriootin hairahdusten päälle”.[634]

Myös kansanvallan vaalijoiden mielestä oli tärkeää liittää historiallinen kehitysvälttämättömyys kansallisvaltion toimintaan, jolloin kehittyisi pitkäjänteinen historiasta tulevaisuuteen kantava kaari. Valtiotaito yhdistää nämä kaksi ajallista tasoa. Oman aikansa haasteisiin vastaava ja eturistiriitoja sovitteleva kansanvalta toimii vain suhteessa historialliseen kehitysvälttämättömyyteen, korkeampiin

Perttula_Sukselainen.indd 178 19.5.2010 14:28:06

yleisinhimillisiin elämänarvoihin ja poliittisen kokonaisuuden elinehtoihin[635]. Yrjö Ruudun kansallisuusaatteen ja valtiotieteen yhdistelmässä painottuu valtion merkitys. Olennaista on saada aikaan poliittinen järjestelmä, jossa sekä kansalaisilla että valtiolla on aito vaikutusmahdollisuus. Eteenpäin on askellettava oikeassa järjestyksessä ja oikeassa tahdissa. Valtion pitää olla uskottava laillisuuden ja oikeuden edustaja. Yrjö Ruutu kirjoittaa kirjassaan *Uusi Suunta* (1920): ”Todellisen valtiotaidon tehtävä on ylläpitää oikeata tasapainoa olojen kehityksen ja kansan kypsyyden välillä. Mutta seisaustila, ohjelmattomuus ja aikaansaamattomuus ovat kaiken valtiotaidon irvikuva.”[636]

Haikaillessaan keväällä 1929 tiedemiehen uraa V. J. Sukselainen kirjasi päämääränsä yksiselitteisesti: ”Tavoitteena professuuri Turun yliopistossa.”[637] Suurmiesten elämäkerrat, heimoaate ja Rooman historia palasivat hänen mieleensä. Myöskään tavoite tulla valtiomieheksi ei ollut kadonnut: ”Noin 40 ikävuoteeni asti voisin toimia eriluontoisissa tehtävissä, hankkia itselleni rikkaat kokemukset, filosofian tohtorin arvon ja tieteellistä pätevyyttä. Sitten voisin antautua tuohon vaativaan elämäntehtävään, yliopisto-opettajan työteliääseen hommaan kasvattamaan niitä miehiä, joiden käsiin valtiolaivamme johto kuluvan vuosisadan lopulla joutuu. Tähän malliin pitää minun tulevaisuuttani hahmotella. Siinä on ihannetta tarpeeksi ja yllin kyllin käytännöllistä tarvetta myös. Suur-Suomi, siinä minun päämääräni, mutta Suur-Suomi tarvitsee taitavia valtiomiehiä ja kypsää valtiomiesjärkeä.[638] V. J. Sukselaisen Suur-Suomen piti rakentua ennen kaikkea valtiotaidon, ei sotataidon varaan.

Erilaiset käsitykset kansanvallasta etäännyttivät V. J. Sukselaista AKS:stä. Kun hän alkuvuonna 1929 kirjoitti kansan olevan täynnä fasistista henkeä, niin mitä hän tarkoitti? Vaikuttaa siltä, että hänen ajattelussaan fasismi merkitsi yksinvaltaista ja oikeistolaista hallitsemistapaa, ei niinkään kattavaa yhteiskunnallista ideologiaa. Eurooppalaisten diktaattorien utelias seuranta oli vähitellen varmistunut epäilyksi heidän toimintaansa kohtaan. Tammikuussa hän totesi Jugoslaviastakin tulleen diktatuurin ja kirjoittaa päiväkirjassaan: ”Allekirjoittanut ei ole fascisti (Ellei mahdollisesti siinä tapauksessa, että hänestä itsestään tehtäisiin mussoliini), mutta ei myöskään suuri parlamentarismin ihailijakaan; odottavalla kannalla yhteiskunnallisiin ja valtiollisiin teorioihin nähden. ’Kansa’ varmasti on täynnä fascistista henkeä joululomalta palattuaan.”[639] Kansalla hän tarkoitti opiskelijoita. Oppia diktatuurin ja parlamentarismin suhteista hän sai myöhemmin Yrjö Ruudulta tämän tammikuussa alkaneesta luentosarjasta *Parlamentarismi ja diktatuuri nykyajan valtioelämässä*[640].

Kansanvalta, kansallinen eheys ja valtio muodostivat kolmion, joka Suomessa ei vielä ollut löytänyt sitä sivua, joka olisi pitänyt sen tukevasti pystyssä. Oli selvää, että jos poliittinen järjestelmä ei itse ohjaten kykenisi muutokseen, paine muualta kasvaisi. Kevättalven 1929 kansanvallan ja mies -pohdinnan viritti Artturi Leinosen 5. helmikuuta 1929 *Ilkkaan* kirjoittama pääkirjoitus. Siinä hän kysyy: ”Missä on se mies?” Hän haikailee lujaotteista johtajaa selkiyttämään Suomen sisäpoliittista vyyhteä. Kirjoitusta luultiin pitkään päätoimittaja Santeri Alkion tekemäksi. Valtiollisen

Perttula_Sukselainen.indd 179 19.5.2010 14:28:06

järjestelmän laillisuuskriisistä kertoo, että oikeistossa mieluusti haluttiin tulkita kannanotto ”johtavan maalaisliittolaisen tahon” tueksi oikeiston näkemyksille[641]. Myös V. J. Sukselaisen merkinnöistä huomaa, että monissa piireissä keskusteltiin tuolloin Suomen valtiomuodon käyttökelpoisuudesta ja -kelvottomuudesta sekä henkilöistä, jotka olisivat voineet olla ”se mies”. Epävarmuudesta kielivät myös hänen odotuksensa yhteiskunta- ja valtioteorioista.

Suomessa olisi tarvittu vahva ohjelma, vahva valtiomies ja vahva valtio, mutta keväällä 1929 ei näyttänyt olevan tarjolla mitään näistä. V. J. Sukselainen kirjoittaa päiväkirjaansa: ”Olisi varmaan onneksi maamme ulkopolitiikalle ja sisäiselle hallinnolle, jos löytyisi mies, joka voimakkain käsin pystyisi hoitamaan hallitusta pitemmän aikaa, parikin vuosikymmentä, siten säästyttäisiin paljosta haparoimisesta. *Ilkan* ’miehen’ hakeminen ei ole niinkään harkitsematonta puhetta kuin miksi se tahdotaan leimata.” V. J. Sukselaisen mielestä kansallisen politiikan ja suomalaisen valtioaatteen läpitunkeman hallituksen piti perustua agraariohjelman ja riippumattoman maata viljelevän väestön varaan.[642]

1920-luvun lopulla alkiolais-ruutulainen malli yhteiskuntaa rauhoittavasta sekä valtiota vaalivasta kattavasta ja kasvavasta keskisäädystä sai pääasiallisen voimansa Maalaisliitosta. Kansallismielisestä Maalaisliitosta oli tullut poliittisen keskustan johtava puolue. Sillä oli tukenaan talonpoikainen kansanosa. Edistyspuolue oli heikentynyt, ja sen myötä kaupungeista puuttui tasapainottava keskustalainen vaihtoehto. Nämä kaksi puoluetta olivat vahvasti sitoutuneet tasavaltalaiseen järjestelmään ja keskustalaiseen sovintoideologiaan. Toimintakentät erottivat niitä; eriytyvän markkinatalouden rakenteet ja poliittiset asetelmat heijastuivat kaupunkien todellisuuteen toisin kuin maaseudulla.

Kaupungin elämäntavan puolustamisesta oli vaikea rakentaa samanlaista luokkarajat ylittävää asetelmaa kuin maaseudulla. Maaseudun asujaimistoa yhdistävät arvot ja yhteiskuntapoliittiset ratkaisut eivät olleet kaupungeissa käyttökelpoisia. Maalaisliitto pystyi maaseudulla vaikuttamaan monitasoisesti paikallisessa yhteisössä ja olemaan lisäksi valtiollinen vaikutuskanava. Edistysmielinen talonpoikaisuus ylitti ammatti- ja elinkeinorajat ja kanavoitui Maalaisliittoon. Edistyspuolue ei kaupunkilaisessa todellisuudessa kyennyt samaan. Sen oli vaikea olla poliittinen ykkösvaihtoehto; yhteistyökykyinen se kyllä olisi ollut[643].

On luonnollista, että V. J. Sukselainen puolusti vankkaa agraariohjelmaa. Talonpoikien sieluista käytiin vuosikymmenen vaihteessa kovaa kamppailua. Kommunisti Hellberg vokotteli maanviljelijä Akseli Koskelaa työhön vallankumouksen puolesta. Juhani Konkka houkutteli talonpoikaa taistelemaan valtiososialismin tai kansallissosialismin puolesta. Kauan ei tarvinnut odottaa aikaa, jolloin Vihtori Kosola lietsoi talonpojista voimaa omalle kansanjohtajuudelleen. Pulaliikkeet nostivat päätään. Talonpojat halusivat tehdä työtä rauhassa omilla maapalstoillaan ja olivat valmiita ottamaan vastuun omasta elämästään, mutta valtion piti turvata mahdollisuus siihen. He halusivat järjestäytynyttä yhteiskuntaa, mikä ei tarkoittanut samaa kuin ylhäältä

määrätty tiukkakurinen yhteiskunta: omista asioista päättäminen oli arvo, jonka puolesta talonpojat olivat taistelleet ja jota haluttiin vaalia.

Kansanvalta on keskeinen päämäärä sekä Santeri Alkion että Yrjö Ruudun ajattelussa. Ensimmäiselle se oli itsessään arvokas ja jälkimmäiselle välinearvona tärkeä. Kansanvalta toteutui vuorovaikutuksessa ihmisten ja ryhmien kesken sekä merkitsi sitoutumista yhteisesti muodostettuun tahtoon, parhaimmillaan pätevöityneen valtiotaidon voimalla tavoiteltavaan yhteishyvään. Santeri Alkio uskoi kansanvallan etenevän historian lainalaisuuksien mukaan ja olevan poliittisen kehityksen huipentuma. Niilo Kärki puolestaan haaveili suomalaisesta demokratiasta, joka monien erehdysten jälkeen vahvistuu ja vakiintuu, kunnes oikeamielisyys vallitsee.[644] Väitöskirjassaan Yrjö Ruutu kirjoittaa kansallisuuden olevan olemukseltaan useimmiten kansanvaltainen ilmiö: mitä oikeudenmukaisempi yhteiskunta on, sitä enemmän kansalaiset kokevat yhteenkuuluvuutta ja kansallistuntoa.[645]

Kansallisen eheytyksen oppien mukaan olisi tarvittu kansanvaltaista oikeus-, järjestys- ja sosiaalivaltiota viemään kansakuntaa eteenpäin. Valtio on toimintakykyinen vain, jos kansalaiset tukevat sitä ja kokevat sen omakseen sekä poliittisen vaikuttamisen väyläkseen. AKS:n sihteerinä V. J. Sukselainen oli mukana kansanvallan kyseenalaistamisen virittämässä suomalaisen yhteiskunnan ja AKS:n kuohuntavaiheessa. Vuosina 1922–1924 kansanvalta oli noussut erääksi 17-vuotiaan Vieno Johannes Saaren nuoruuden avainkokemukseksi, ja kansanvallan teema oli esillä myös koko hänen opiskeluaikansa.

AKS:n puheenjohtaja E. E. Kailan opit V. J. Sukselaisen johtamismalleina

Pohtiessaan keväällä 1929 päiväkirjassaan, kuka olisi ”se mies”, V. J. Sukselainen kirjaa usein nimen E. E. Kaila. AKS:n puheenjohtajan nimen ottaminen esille todistaa, että tämän hahmoon ja aktivistitaustaan liittyi edelleen arvostusta ja arvoituksellisuutta. V. J. Sukselaisen arviot kertovat hänen käsityksistään johtajuudesta ja suhtautumisesta vahvoihin johtajiin. 1920-luvun lopulla kirjattuja tavoitteita voi peilata aikaan, jolloin hän pääministerin sihteerinä ja puolueen puheenjohtajana oli tekemisissä vahvojen johtajien kanssa. Johtajaominaisuuksia voi arvioida myös hänen itselleen asettamina tavoitteina kasvaa hyväksi johtajaksi. Puheenjohtaja E. E. Kailan vahvimpia johtajaominaisuuksia olivat kyky johdatella ja tunnistaa eri henkilöiden vahvuuksia. Hän sai joukkoon sotilaallisuutta ja kurinalaisuutta mutta myös yhteenkuuluvuutta ja toverihenkeä. Nämä arvot olivat vahvoja siinä AKS:ssä, johon V. J. Sukselainen kuului, ja samat arvot ovat liitettävissä E. E. Kailaan.

Aikaisemmin on V. J. Sukselaiseen vaikuttaneina henkilöinä nostettu esille Santeri Alkio, Yrjö Ruutu ja Niilo Kärki. Viimeinen nuoruudenajan vaikuttaja on E. E. Kaila, mutta hänen vaikutuksensa oli alkuvaiheessa välillinen. Hän ei ollut aattei-

Perttula_Sukselainen.indd 181 19.5.2010 14:28:06

den luoja ja kirjoittaja vaan ennen kaikkea niiden toteuttaja. E. E. Kaila oli AKS:n puheenjohtaja 1923–1927 ja uudelleen 1928–1930. AKS:n sihteerinä V. J. Sukselainen teki tiivistä yhteistyötä hänen kanssaan. E. E. Kailan käsitys Neuvosto-Venäjästä ja puolustuspolitiikasta ilmenivät AKS:n alkuajoista lähtien. Puolustuspolitiikka oli hänen sydämensä asia. Siinä entinen aktivisti oli ehtinyt toimia useilla tavoilla ja eri järjestöissä – suojeluskuntien perustajasta aina *Ilkassa* puolustuspolitiikasta kirjoittavaan nimimerkkiin ”Joukko maalaisliittolaisia kansanedustajia”. Hän oli ollut järjestämässä heimosotaretkiä ja Pietarin valloitusta, lietsonut ryssävihaa ja puolustanut suojeluskuntien valkoisuutta.[646] Yhteistyö Santeri Alkion kanssa 1920-luvun alussa vei hänet yhteyteen Maalaisliiton kanssa ja jonkinlaiseksi puolueen puolustuspoliittiseksi asiantuntijaksi.

E. E. Kaila vaikutti poikkeuksellisesti nuoren V. J. Sukselaisen elämässä: AKS:n puheenjohtaja ja sihteeri olivat tiivis työpari, joten V. J. Sukselainen voi läheltä arvioida E. E. Kailaa johtajana ja ihmisenä, hyvässä ja pahassa. Paitsi aatteellisesti E. E. Kaila oli nuorelle miehelle esimerkki johtajasta, johtajuudesta, suhteesta johtajiin ja johtajasta näkemysten toteuttajana, mikä on tärkeää V. J. Sukselaisen henkilökuvaa hahmotettaessa. Hän näki ne vaarat, joihin seura olisi ajautunut ilman puheenjohtajansa kokoavaa otetta.

V. J. Sukselainen oli tarkkailija. Itsetarkkailu alkoi olla jo helmasynti, mutta se opetti myös muiden ihmisten, asioiden ja ilmiöiden tarkkailuun sekä arviointiin. Aatteiden ja suurmiesten arviointi kohdistui lukion loppuvaiheissa kansakunnan johtamisen ja kansallisten vahvuuksien tunnistamiseen. Suunnitelmissaan hän ajatteli hyödyntävänsä armeija-ajankin joukkopsykologiaa ja johtajuutta arvioimalla. AKS:n sihteeriksi siirtyminen antoi uudenlaisen mahdollisuuden itsensä ja muiden arviointiin johtajina. Tarkkailupaikka oli erinomainen, sillä seurasta siilautuivat monet suomalaisen yhteiskunnan tulevien vuosikymmenten johtajat.

Johtajaksi kasvaminen oli V. J. Sukselaisen tärkeä tavoite. Arvioidessaan E. E. Kailaa päiväkirjassaan paljastuu hänen suhtautumisensa vahvatahtoisiin johtajiin. Sihteeriajan kokemukset olivatkin sovellettavissa käytäntöön tulevina vuosikymmeninä. Johtajuusarviot antavat myös näkökulman Urho Kekkosen ja V. J. Sukselaisen suhteisiin.

V. J. Sukselainen kirjoittaa päiväkirjassaan joulukuussa 1928 E. E. Kailasta ja tämän tavasta johtaa AKS:ää oman mielensä mukaan: ”Sillä miehellä on johtamisen kyky. Sen myönnän, vaikka hänen luonteensa yhä onkin minulle arvoitus. Hän on auttamatta kiihkoilija, mutta isänmaallinen ja hyvin puhdasvaikutuksinen kiihkoilija. Minusta vain tuntuu, että hän kaikista erinomaisista ominaisuuksistaan huolimatta mentaliteetiltaan samoin kuin iältäänkin kuuluu vanhempaan sukupolveen – saksanvärvärien salakähmäisyyteen tottuneeseen sukupolveen.” Hänen mielestään E. E. Kaila on ainoa henkilö, joka pystyy joustavuudellaan ja arvovallallaan pitämään seuran yhtenäisenä. Ihailunsa vastapainoksi V. J. Sukselainen arvioi: ”En näitten kokemusteni perusteella voi muodostaa mielipidettäni Kailasta, vaikka en näekään

hänessä suurta johtajaa, vaan erinomaisella uhrautuvaisuudella ja ihmistenkäsittelytaidossa varustetun kuolevaisen, jolla kaikesta huolimatta on vahvasti yksilöllisiä heikkouksia."[647]

Nimenomaan E. E. Kaila oli arvovallallaan pitänyt AKS:n yhtenäisenä. Hän oli tottunut suoristamaan seuran rivit uhkaamalla erota. Muun muassa tammikuussa 1929 hän väläytti eroa puheenjohtajan paikalta, koska hänen kehotuksistaan huolimatta AKS:n hallituksen jäsenet eivät olleet keränneet *Suomen Heimolle* tarpeeksi tilauksia. V. J. Sukselainen kirjoittaa päiväkirjassaan tapahtuman aiheuttaneen kriisin olleen niin omituisen ja mielenkiintoisen, että sen seuraamisesta olisi kannattanut vaikka maksaa.[648]

E. E. Kailan heikkouksista V. J. Sukselainen pitää suurimpana "oman rakkaan minän" esilläpitämisestä, jonka hän uskoo olleen syynä AKS:n 1924 repineeseen skismaan ja Erkki Räikkösen eroon. V. J. Sukselainen arvioi tammikuussa 1929: "Minä ainakin pidän Kailaa ihmisenä, jolla on palava isänmaallinen mieli, mutta ei niin suuria luontaisia lahjoja kuin mihin tämä luonteenlaatu edellyttäisi. Tutkimalla ihmisten käsittelytaitoa, on hän eräissä piireissä, kuten juuri AKS:ssä onnistunut erikoislaatuisella esiintymistavallaan saavuttamaan kansan jakamattoman suosion, jopa luomaan jonkinlaisen sädekehän ympärilleen. Eihän se ole oikeastaan ihme, jos yli 40-vuotias mies sen saavuttaa piirissä, jossa keski-ikä on korkeintaan 25–26-vuotta."[649]

Arvionsa puheenjohtajasta V. J. Sukselainen piti ominaan: "Kunpa saisin vaan pidetyksi tämän Kaila-käsityksen salassa ja ajan kulumaan ensi syksyyn. Silloin pääsen kunnialla eroon ja jään ehkä vielä hänen suosiolliseen muistoonsa 'hyvänä poikana'. Käsitykseni hänestä on ehkä väärä. Koetan sitä tarkistaa. Onhan tässä aikaa. Teen myös kaikkeni näyttääkseni hänelle, että olen hyvä sihteeri. (Huom. Hyvä minä omastakin mielestäni olen) Kaila on järjetön optimisti ja tavattoman herkkäuskoinen. Lienenkö pahalla tuulella? En luulisi. Minusta tuntuu, että olen ainoastaan objektiivinen. On terveellistä joskus katsella asioita objektiivisesti, jotta säilyttäisi itsenäisyytensä eikä pitäisi lähimmäisiään enkeleinä."[650]

Ilkan kansanvallan pohdinta keväällä 1929 on ajan ytimestä. Se kuvaa tunnelmia ja tiivistää keskustelua AKS:ssä ja muissa piireissä arvioitaessa mahdollisia Suomen johtohenkilöitä. Merkinnät E. E. Kailasta olivat V. J. Sukselaiselle yksi tapa ajatustensa selkiyttämiseksi ja kansanjohtajuuden vaatimusten hahmottamiseksi. Keväällä hän toisti alkuvuoden käsityksiään seuran puheenjohtajasta mutta kiisti väitteet fasistisesta kiihkoilijasta. Hän ei kuitenkaan uskonut, että vanhasta aktivistista olisi enää uusiin valtiollisiin voimatekoihin. Oman asemansa varmistamiseksi hän suunnitteli toimintatapaansa: "Mitä itseeni tulee, olen varma, etten ollessani hänen alaisensa koskaan asetu hänen ehdotuksiaan vastaan. Keksin verukkeen, esteen tai vastasyyn, vetäydyn viisaasti varjoon tai jätän asian kauniisti unohduksiin. Sitten kun olen painava mies, sitten voin kyllä tehdä mitä haluan. Hän on silloin jo kiintynyt minuun, pitää minua ensiluokkaisena miehenä, eikä päästä hevillä riveistään."[651]

Perttula_Sukselainen.indd 183 19.5.2010 14:28:06

E. E. Kailan yhteistyö V. J. Sukselaisen kanssa oli lyhytaikainen mutta merkitykseltään kauaskantoinen. Heidän AKS-yhteistyönsä oli vain vajaan vuoden mittainen, sillä lentokoneen potkurin isku keväällä 1929 vei E. E. Kailan pitkälle sairaslomalle. AKS:n pitkäaikaista puheenjohtajaa pidettiin ennen kaikkea toiminnallisena johtajana. Aikalaisarvioissa korostuu hänen arvovaltansa ja kykynsä saada riitelevät osapuolet tekemään sovintoa. V. J. Sukselaista saattoi lähentää E. E. Kailaan myös tämän yhteys Maalaisliittoon; tosin vastustajat leimasivat hänet oikeistolaiseksi erityisesti puolustuspoliittisten ja AKS:n toimintatapojen takia.

Martti Haavio arvioi 1931, että AKS syntyi E. E. Kailan kategorisesta jääkärisydämestä ja veitsenterävästä systemaattisesta järjestä sekä Niilo Kärjen yleväpäämääräisestä heimo-ohjelmasta ja kansallisuusohjelmasta[652]. Arvostellessaan 1937 seuran historiaa *AKS:n tie* kirjoittaa *Soihtu* E. E. Kailasta. Käsitys ilmentää, millaisina AKS ja sen puheenjohtaja näyttäytyivät vasemmistolaisin silmin tarkasteltuna: "Hän ennen muita oli AKS:n ideologian luoja ja sen johtaja melkein vuosikymmenen ajan. Ilman epäilystä hän oli huomattava johtajatyyppi, tarmokas, työkykyinen, päämäärätietoinen henki. Vanhana aktivistina hän osasi yhdistää AKS:n isänmaallisen 'suoran toiminnan' vanhoihin traditioihin. Jo keski-ikäisenä hän oli ilman muuta oppimestari nuoremmille. Mutta tähän tuli lisäksi tuo määrätty henkinen ylemmyys, joka on todelliselle johtajalle ominainen."

Soihtu yhdistää hyvin AKS:n mystiikan sen puheenjohtajaan: "Kaila oli pitkä, laiha hahmo, aatteellinen monomaani, sotilaallinen askeetti. Sairaalloiseen ryssänvihaan ja sotamystiikkaan hänessä yhtyi kristillinen tai paremminkin vanhatestamentillinen henkinen kuri. Juuri noiden kahden elementin yhdistämisessä, tulen ja veden, militarismin ja uskonnollisuuden, ryssänvihan ja veljesrakkauden, oli Kailan oikeistopoliittinen nerokkuus."[653]

Sosialistisen aikakauslehti *Soihdun* arvio E. E. Kailasta ja AKS:stä antaa jonkinlaisen vertailukohdan V. J. Sukselaisen huomioille. Arvio peilaa puheenjohtajaa oman aikansa AKS-kuvaa ja poliittisia tarkoitusperiä vasten. *Soihdun* välittämä käsitys on samalla se, joka seurasta useimmiten annetaan ja joka leimaa myös 1920-luvun puolivälin AKS-kuvaa. V. J. Sukselaisen lukio- ja opiskeluaikojen alun seura sekä E. E. Kaila edustivat nimenomaan kansanvaltaista kansallismielisyyttä, joka ajattelutapana haalistui vähitellen jo ennen 1930-lukua[654].

Kailaa koskevista merkinnöistä muodostuu V. J. Sukselaisen päiväkirjassa oikea sarja. Lento-onnettomuuden jälkeen E. E. Kaila häilyi usean viikon ajan tajuttomana elämän ja kuoleman välillä. Siitä lähtien V. J. Sukselaisen päiväkirjakirjaukset ovat samanaikaisesti elävän miehen arviointia ja muistokirjoituksia. Erityisen vahvana osaamisen alueena hän on kirjannut E. E. Kailan kyvyn asettaa oikeat miehet oikeille paikoille[655]. Seuran tilanne ei kesällä 1929 näyttänyt hyvältä: "Kailan erikoislaatuinen persoonallisuus on luonut AKS:n sellaiseksi kuin se nyt on ja vain hän kykenee sen tällaisena säilyttämään. Meillä on monta hyvää miestä, mutta ne ovat melkein kaikki puoluemiehiä, jotka eivät koskaan

voi olla siinä määrin puoluepyyteistä vapautuneita kuin Kaila on ollut. Hän on meille korvaamaton."

V. J. Sukselaisen mukaan monella taholla kaivataan "miestä", organisaattoria laittamaan maan asioita kuntoon. Hän yhtyy monin perustein Elias Simojoen käsitykseen, että E. E. Kaila olisi ollut se mies. V. J. Sukselainen kirjaa hänen puutteikseen yksipuolisuuden ja taloudellisen taitamattomuuden mutta myöntää, tuskin kukaan hänen ihailemistaan suurimiehistäkään on ollut täydellinen. Opittavaa on kuitenkin paljon: "Ennen kaikkea juuri tuo vaatimattomuus ja kulissien takaisuus. Hän on vaikuttanut paljon, mutta ei ole koskaan tehnyt numeroa itsestään. Kunpa oppisin tuon vaikean taidon. Toinen seikka on tuo aina iloinen ja reilu sekä tavattoman ystävällinen ja veljellinen esiintyminen kaikkia kohtaan. Olen koettanut juuri käyttäytymisessäni pitää Kailaa mallinani ja käsittääkseni vähän onnistunutkin."[656]

AKS:n sihteeri kantoi huolta seuraa yhdistävien tekijöiden puutteesta. Kun puheenjohtajan toipuminen oli epävarmaa, mietittiin erilaisia hallinnollisia järjestelyjä: hallituksen yläpuolelle olisi tullut seuran vanhemmista jäsenistä koostuva hallintoneuvosto. V. J. Sukselainen suunnitteli, että vielä kuoltuaankin E. E. Kaila voisi palvella seuran yhtenäisyyttä, jos hänestä tehtäisiin AKS:n pyhimys ja jalo esikuva: "Sellaiset jalot esikuvat sitovat ja yhdistävät harvinaisessa määrässä. Siten voi Kaila vielä kuolleenakin olla meille korvaamattoman arvokas. Minä en ainakaan koskaan unhota käyttää sitä affektia, joka veli Kailan nimen mainitseminen on. Minä häntä toisinaan pidin liikaa taktikkona. – – Että isänmaan paras oli hänenkin parhaansa, sitä minä en koskaan epäillyt, enkä epäile."[657]

Kaila-kulttia pohtiessaan ottaa V. J. Sukselainen päiväkirjassaan jälleen kantaa kansanvaltaan ja siinä yhteydessä Suomen ja AKS:n oikeistolaistumiseen: "En jaksa vielä sulattaa tuota Mussolinipuuhaa ja tuskin koskaan tulen sitä sulattamaankaan. Se on haaveilijoiden ja oikeistointoilijoiden harhakuva. Olot tässä maassa kyllä kehittyvät oikeaan suuntaan ilman Mussoliniakin ja ilman etelämaista lainaa. Kaikki sellainen olisi pahasta ja tuomittavaa." Hänen mielestään E. E. Kailan väistyminen on isku AKS:lle, mutta asia voidaan hoitaa "Kaila-kultilla": "Kaila olisi ollut meidän Mussolini, mutta kun hän on poissa, emme me AKS:läiset mitään Mussolinia hyväksy. Siinä kaunis ja vaaraton teoria, joka johtaa asiat oikeaan järjestykseen. Muuten on minun asiani katsoa, ettei AKS vallan kokoomuslaistu ja vanhoillistu. Tuijottaminen Mussolini-ihanteeseen on omiaan vieroittamaan nuorisoa todellisesta elämästä ja sen riennoista."[658]

Kesän 1929 poliittiset arviot kertovat AKS:n oikeistolaistumisesta ja kokoomuslaistumisesta. V. J. Sukselainen halusi vaalia AKS:n puolueettomuutta tai sovintopolitiikkaa, ja E. E. Kaila olisi ollut tämän tasapainopolitiikan tuki. Ilman hänen apuaan oli vain toivottava, ettei seurassa tarvitsisi lähiaikoina ratkaista suuria asioita.[659] V. J. Sukselaisen mielestä kansanvalta oli uhattuna oikealta, koska hallitus oli heikko; sen sijaan hän ei mainitse kommunismia kansanvallan uhkana.

Perttula_Sukselainen.indd 185 19.5.2010 14:28:07

”Älkäämme langetko fascismiin – ei se, rakkaat veljet, ole meikäläistä”

Vuoden 1929 eduskuntavaalien lähestyessä nousi asevelvollisuusajan lyhentäminen AKS:ssä yhdeksi tärkeimmistä päivänpoliittisista keskustelunaiheista. Puolustuspoliittiset kysymykset olivat vahvistuneet AKS:ssä vuosikymmenen loppupuolella; samanaikaisesti olivat heimo- ja kansallisuusasiat jääneet vähemmälle[660]. Puolustustahto – joskus jopa sotainnostus – oli ylevöittänyt eräitä AKS:läisiä koko sen olemassaolon ajan. Puolustuskyvyn vaaliminen kuului myös V. J. Sukselaisen kansallismielisen politiikan peruspilareihin. Kansalliseen eheyteen ja yhteenkuuluvuuteen kytkeytyvä ja jo seuran alkuperäiseen linjaan kuulunut puolustustahto eli itsearvoisena ja vahvana AKS:läisessä tajunnassa. Asevelvollisuusajan lyhentämissuunnitelmista seuran näkemys oli yksiselitteinen: asevelvollisuusaikaa ei saa lyhentää. Suunnitelma jakoi puolueita ja puoluekenttää; AKS ja Kokoomus vastustivat; Maalaisliitossa oltiin puolesta ja vastaan, mikä etäännytti seuraa puolueesta.[661]

Puolustuspolitiikka oli V. J. Sukselaiselle niin tärkeä, että maaliskuussa 1929 hän kirjoitti *Uuteen Auraan* ja *Länsi-Suomeen* artikkelin *Jatkuvaa repimistä* sekä *Ylioppilaslehteen* artikkelin *Olisiko ylioppilailla syytä esiintyä*.[662] Hän otti kantaa asevelvollisuusajan lyhentämiseen: ”Onko tämä niitä asioita, joista ylioppilailla on oikeus puhua vai ei. Tekisipä mieli tehdä muutamia kysymyksiä: Keiden keskuudessa alkoi jääkäriliike? Ketkä ensimmäisinä olivat v. 1918 valmiit lähtemään Isänmaata puolustamaan ja sen puolesta kaatumaan? Keille kuuluu näitten sankarinuorukaisten aatteellinen perintö? En huoli keksiä vastauksia, kysyn vaan voimmeko mitään puhumatta katsoa kuinka puolustuslaitoksemme mahdollisesti hävitetään. Tosin on ylioppilaskomppania kuollut harrastuksen puutteesta.”[663]

V. J. Sukselainen arvostelee päiväkirjassaan Maalaisliiton puolustuspolitiikkaa: ”Olen viime aikoina joutunut ristiriitaan maalaisliiton vallitsevan suunnan kanssa puolustuskysymyksessä. Saa nähdä miten maalaisliitto ratkaisee kantansa palvelusajan lyhentämiseen. Katson velvollisuudekseni tällä kertaa kokoomuslehtien välityksellä vaikuttaa siihen, että maalaisliitto tarkistaa kantansa, jos ei ennen niin vaalien jälkeen. En saata olla maalaisliittolainen niin kauan kuin se on tällä kannalla ja tämä asia ratkaisua vailla.”[664] Hän kirjoittikin *Uuteen Auraan* artikkelin *Maalaisliitto ja maanpuolustus*.[665] Maalaisliittolainen *Turunmaa* kommentoi myöhemmin ”kokoomuslaisen kirjoittajan” artikkelia, mistä V. J. Sukselainen kirjoittaa ilmeisen huvittuneena päiväkirjaansa: ”Jopa olikin se kirjoittaja kova kokoomuslainen!”[666]

Maalaisliiton asevelvollisuuskantaa arvostellessaan hän oli liikkeellä turhan aikaisin. *Suomenmaassa* oli kesäkuun alussa Kyösti Kallion kirjoitus, jossa hän vastusti palvelusajan lyhentämistä senhetkisten olojen takia. V. J. Sukselainen kirjasi yhtyvänsä hänen kantaansa, ja jos se tulisi Maalaisliiton kannaksi, hän olisi taas yhtä hyvä maalaisliittolainen kuin ennenkin. Samassa yhteydessä hän kertoo tavoittelevansa

Perttula_Sukselainen.indd 186 19.5.2010 14:28:07

Suomenmaan avustajan tehtäviä, ehkä jopa työtä toimituksessa. Ehtona oli, että lehti pitäisi Kyösti Kallion kannan puolustuskysymyksessä.[667] Palvelusaikakysymyksessä V. J. Sukselainen oli selkeän AKS:läinen, aktiiviselle suojeluskuntalaiselle tämä oli ymmärrettävää.[668] Maanpuolustus näyttäytyi hänelle tinkimättömänä kansalaisvelvollisuutena, ei sotaintoisena valtakunnan laajentamishankkeena. Suomessa koettiin elettävän Neuvosto-Venäjän uhan varjossa ja sen vuoksi puolustuspolitiikka sai myös vaikuttavan ideologisen tunnelatauksen.

V. J. Sukselainen ei nähnyt asevelvollisuusasiassa ylittämätöntä punavalkoista vastakkainasettelua. Eräänä johtopäätöksenä keskustelusta hän pohtii päiväkirjassaan kesällä 1929: ”Jos ei olisi tuota kirottua palvelusaikakysymystä, olisin taipuvainen etsimään ulospääsyä parlamentarismin kriisistä sosialistisesta hallituksesta ja maalaisliiton sekä vasemmiston lähentymisestä. Historia näyttää, että tulevaisuus aina suurin piirtein on vasemmalla, vaikka sen onnellisuus riippuukin ymmärtäväisestä oikeistosta.”[669] Näkemys on johdonmukainen sille kansallisen eheytyksen linjalle, jota V. J. Sukselainen puolustaa jo lukioaikaisissa kirjoituksissaan ja päiväkirjamerkinnöissään. Kesän poliittinen arvio oli myös lyhyemmän kaaren päätepiste; hän tunnisti oikeiston ulko- ja antiparlamentaarisen voiman ja uhkan nousun.

V. J. Sukselainen oli edellisen vuoden lopussa innostuneesti odottanut aitosuomalaisuuden nousevan vuoden 1929 eduskuntavaalien pääteemaksi. Näin ei tapahtunut. Puolustuspolitiikastakaan ei tullut vaaliteemaa, sillä vaalit käytiin lopulta virkamiesten palkkakysymyksen merkeissä.[670] Ison yhdistävän ohjelman sijasta puolueet etsivät lisäkannatusta päivänpoliittisten pyyteiden pohjalta. Poliittisen kulttuurin muutoksesta ei ollut viitteitä. AKS:ssä kesän aikana puheenjohtajan tehtäviä hoitanut Erkki Virta kirjoittaa arviona vaaleista ja tulevaa ennakoiden *Suomen Heimossa*: ”Kansa on valinnut eduskunnan, kansa tyytyköön siihen, sillä se on sellainen kuin kansakin. Tällainen vastaväite ei ole oikeutettu. Eduskunta kommunisteineen ja heidän sietäjineen ei ole oikeutettu kuva Suomen kansasta ja sen tahdosta.”[671] AKS:ssä oltiin pettyneitä vuoden 1929 eduskuntavaaleihin, niiden teemoihin ja tuloksiin.

Poliittisesti merkittävää oli Maalaisliiton nousu suurimmaksi eduskuntaryhmäksi 60 kansanedustajallaan. Kyösti Kallio muodosti vaalien jälkeen hallituksen, ja V. J. Sukselainen oli tyytyväinen pääministerivalintaan. Samassa yhteydessä hän kirjasi tavoitteen siitä, millaista toiminta- ja johtamistapaa halusi omissa tekemisissään noudattaa: ”Kallio on tällä kertaa yksi niitä harvoja meikäläisiä valtiomiehiä, joihin luotan. Luulen, että hän olisi mies paikallaan ensimmäisenä nimeltäänkin suomalaisena presidenttinä. Uskon hänen selvittävän nykyisen pulmallisen tilanteen. Tulevia aikoja varten haluan painaa mieleeni: Ei ole suurta rakentaa riitaa. Suurta on tehdä sovinnon työtä. Osakunnassa, ylioppilaskunnassa ja myöhemmin ulkona elämässä tahdon karttaa ankaria riitoja. Kun riita syntyy, koetan sen kaikin voimin tasoittaa ja poistaa. Sellainen on todella suurta valtiomiehen työtä.”[672]

Vuoden 1929 vaalien jälkeenkin muodostivat vasemmisto ja RKP eduskunnassa enemmistön. Niillä oli jälleen mahdollisuus estää vahvan enemmistöhallituksen syn-

Perttula_Sukselainen.indd 187 19.5.2010 14:28:07

tyminen, joten Kyösti Kallionkaan hallituksella ei ollut riittävää poliittista pohjaa ja voimaa laajamittaisten yhteiskunnallisten uudistusten ajamiseen. Vahvan hallituksen myötä puuttui myös vahva pääministeri. Juuri niitä – vahvaa hallitusta, hallitusohjelmaa ja pääministeriä – olisi kauaskantoinen, askel askeleelta etenevä ja eheyttävä yhteiskuntapolitiikka tarvinnut tuekseen ja turvakseen. Kun näin ei ollut, jatkuivat parlamentaarisen kansanvallan arvostelu ja hallitusvaltaa käyttävän voimakkaan johtajan kaipuu.

Arvioidessaan Kyösti Kallion selvittävän pulmallisen tilanteen V. J. Sukselainen tarkoittaa luultavasti kansanvallan ongelmia. Lisähaasteeksi oli tullut maailmanlaajuinen talouslama, joka tuntui Suomessakin. Elokuu 1929 ajankohtaisti myös kommunismin uhkan. Josif Stalin oli kehottanut Kominternin IV kongressissa maailman kommunistipuolueita kiihdyttämään luokkataistelua ja järjestämään levottomuuksia. Suositus otettiin Suomessakin tosissaan. Elokuun alun ”punaisena päivänä” piti olla sodanvastaisia mielenosoituksia. Hallitus kuitenkin kielsi mielenosoitukset, mistä seurasi paikallisia levottomuuksia. V. J. Sukselainen oli Paimiossa kommunistien julistamana toimintapäivänä. Hän kirjoittaa päiväkirjassaan: ”Valkeni sitten kommunistien paljon puhuttu ’punainen päivä’. Paimiossakin oli suojeluskunta kutsuttu ampumaharjoituksiin, mutta mitään ei kuitenkaan syntynyt.”[673] Tunnelmat kuitenkin välittyivät V. J. Sukselaisen päiväkirjaan ja kertoivat asetelmien kärjekkyydestä.

Kun ensimmäinen opiskeluvuosi oli takanapäin, V. J. Sukselaisen kuva ainakin AKS:stä oli selkiytynyt. Akateeminen ympäristö oli selvästi avartanut hänen yhteiskunnallista ajatteluaan. Eduskuntavaalit olivat tuoneet kuluneeseen aikaan oman jännitteensä. Loppukesästä 1929 V. J. Sukselainen asemoi itseään poliittisella kartalla. Hän oli kansallisen eheytyksen ja yhteiskunnallisen uudistamisen puolestapuhuja, mutta tinkimätön puolustuspoliittisissa näkemyksissään. Hän kirjoittaa 22. elokuuta havainneensa olevansa AKS:n äärimmäisessä vasemmistossa: ”Mikään edistysliike ei koskaan ole ollut oikeistovärinen. Meidän turvamme ei ole missään konservatismissa, vaan epäkohtien rohkeassa poistamisessa ja uuden kansallistaloudellisen ajattelutavan luomisessa. Sen puolesta tulen minä työtä tekemään, enkä minkään mussolinin, olipa se sitten kenraali Wallden, Raf. Haarla tai vaikkapa pohjalaisten päämussolini – Helanen. E. E. Kailan kai toistaiseksi saanee jättää laskuista. Muuten olen sitä mieltä, ettei Kaila koskaan itse olisikaan ruvennut Mussoliniksi. Hän olisi siihen virkaan pannut jonkun keppihevosensa ja katsellut itse kulissien takaa. Sellainen mies on E. E. Kaila.[674]

Viikkoa myöhemmin V. J. Sukselainen arvioi sekä toimia yhteiskunnallisen eheyden saavuttamiseksi että uutisia kansanvallan syrjäyttäjistä. Hän on keskustellut levottomasta ilmapiiristä toisen AKS:läisen, Eino Einiön kanssa ja saanut ”tilaisuuden kurkistaa siihen juoniverkkoon, jonka jääkäriupseeriklikki; Kaila sen mukana, on punonut”. V. J. Sukselainen mielestä E. E. Kailassa yhdistyvät isänmaallisuus ja itsekkyys, ja sama itsekkyys vaivaa myös häntä itseään: ”Muuten on turha epäillä, etteikö E. E. Kaila samalla kun hän oli epäitsekkäästi isänmaallinen myös pitänyt itseään

maan napana. Sellaisena pitävät itseään monet köykäisemmätkin herrat – minäkin heikkoina hetkinäni."[675]

Viittaukset jääkäriupseeriklikin toimintaan vahvistavat käsitystä valtiolliseen järjestelmään ja kansanvaltaan kohdistuneesta paineesta. Vapaussodan rintamamiehet olivat järjestäytyneet saman vuoden aikana ja heidän ajatuksenaan oli "valkoisen Suomen" ihanteen aktiivinen edistäminen kansalaissotakokemuksen pohjalta eikä puoluerajojen mukaan. Liiton tarkoituksena oli poliittinen vaikuttaminen ohi parlamentaarisen järjestelmän. Sen keskeisimmiksi ohjelmakohdiksi hyväksyttiin kommunismin ja työmaaterrorin vastustaminen. Asetelma rakentui kansalaissodan hengessä. Siinä ajattelussa oli vain kahta väriä, valkohehkuista tai tulipunaista. Vuoden 1929 henki oli antikommunistinen ja ulkoparlamentaarinen, eikä ollut enää pitkä matka antiparlamentaariseen toimintaan. Kärjistyvä asetelma ei ollut tuntematon Suomen poliittiselle johdolle. Etsivän Keskuspoliisin päällikkö Esko Riekki varoitti syksyllä pääministeri Kyösti Kalliota, että ulkoparlamentaarinen oikeistotoiminta saattaisi houkutella joukkoonsa vaikutusvaltaista ja kokenuttakin väkeä, jos hallitusvalta heikentyy ja huliganismia vastustetaan vain sanoin.[676]

Kun AKS:stä puuttuivat kesästä lähtien sekä vahva johtaja että kansallismielinen ohjelma, poliittisille käenpojille tuli tilaa. Erillisinä kysymyksinä tarkasteltuna saattoi 1) vahva johtajuus muuttua itsevaltiudeksi, 2) innostava ja yhdistävä puolustustahtoisuus suursuomalaiseksi valtiollisia rajoja siirtäväksi ryssävihaksi sekä 3) yhteiskunnallinen kansallismielisyys ruotsalaisuuden sulauttavaksi kielitaisteluksi. Iskulauseet innostivat ja patistivat toimintaan. Kansallistietoisuus sai monien ajatuksissa suurvaltaisen ja imperialistisen sävyn. Toiminnanhalu täytti aatteellisen tyhjiön. Kirjan kannet olivat samat mutta sisältö muuttunut. Kansalliset uhkakuvat ohjasivat ajattelua, niille piti saada vastavoimaa. Tämä edellytti kamppailua ennen kaikkea "ruotsalaisia ja ryssiä" vastaan. Sisäisten ja ulkoisten uhkakuvien vaivaton sulauttaminen yhteen palautti jaon punaiseen ja valkoiseen Suomeen. Ensin piti hoitaa ryssä ja sen jälkeen vasta ruotsalainen. Paha uni jakautuneesta kansasta oli palaamassa ja ulottumassa AKS:n ideologiaan ja toimintaan.

V. J. Sukselainen rakensi ajatuksissaan aatteellista kotiaan. Hän oli alkuvuonna ollut kiinnostunut tulenkantajista ja erityisesti heidän ennakkoluulottomuudestaan, mutta kiinnostus oli muuttunut kriittisyydeksi. Tutustuttuaan useampiin *Tulenkantaja*-lehden numeroihin hän arvioi syksyllä sen olevan suuri tuulimylly: "Jokainen, joka taistelee sitä vastaan, tekee itsensä naurettavaksi. Lehti taistelee kaikkien puolesta kaikkia vastaan. Sillä ei ole päätä, eikä sillä ole määrää. Jonkinlaisena tarkoituksena lienee eräänlaisen 'uuden vapaamielisyyden' herättäminen. Tulenkantajalaisuus ei ole mitään, koska se luulee olevansa kaikki. Mutta se saattaa herättää uuden ajattelun siemeniä itämään."[677]

Ilmeisesti kansanvallan sisäinen kehittäminen ja laajentaminen sekä oman vasemmistolaisuutensa määrittäminen olivat kesällä 1929 V. J. Sukselaisen aatteelliset avainkysymykset. Pari päivää sen jälkeen, kun hän oli kirjoittanut näkemyksensä

Perttula_Sukselainen.indd 189 19.5.2010 14:28:07

tulenkantajista, hän kirjasi omia tavoitteitaan. Usko ratkaisun hakemisesta muualta kuin yksinvaltiudesta oli vain vahvistunut. Ruutulainen valtiososialismi mielessä hän arvioi ystävänsä Tauno Jalannin olevan ”vasemmistolainen elikkä ruutulainen ja juuri sen takia perin juurin mielenkiintoinen ilmiö”. V. J. Sukselainen arvioi oman kehityksensä kulkevan samoja latuja:

> Alan hakea ratkaisua vasemmalta. En enää usko, että tuo aitosuomalaisten haaveilema suomalainen porvarillinen enemmistö eduskuntaan ei ole ratkaisu eikä mikään. Sosialistien ja ruotsalaisten liitto on jollakin muulla tavalla tehtävä tehottomaksi. Keinoa en toistaiseksi tiedä, mutta koetan sitä etsiä. Ei ole vallan oikein kehittää vaalikiihoitusta äärimmilleen. Se on myös vaarallista eikä yksin hyödyllistä. On pyrittävä siihen, että viisaat miehet hallitsevat ja kansa uskoo heidän kaikkien tarkoittavan etusijassa yhteishyvää, eivätkä puoluemiehet hallitse ja kansa usko heidän ajavan itsekkäästi puolue-etujaan. Meillä ei kaivata anglosaksista puoluediktatuuria. Vasemmistolaiskysymys on asia, jonka tutkimiseen kannattaa uhrata vuosia, sillä sen ratkaisusta riippuu vastaisuus. Älkäämme langetko fascismiin – ei se rakkaat veljet, ole meikäläistä.[678]

Etsittäessä 1920-luvun lopulla kärjistyneen kansanvallan kriisin syitä, mainitaan yleensä 1) heikot vähemmistöhallitukset, 2) 1928 alkanut talouspula, 3) valkoisen Suomen revanssihalu ja 4) kommunismin uhka. V. J. Sukselaisen päiväkirjamerkinnät eivät anna ymmärtää, että kasvanut kommunismin uhka olisi edellyttänyt kansanvaltaiselta järjestelmältä aikaisempaa vahvempaa itsepuolustusta ulkoisen puolustuksen rinnalla. Hänen merkintöjensä mukaan kansanvallan uhka tuli ennemminkin oikealta.

Kommunismi Suomessa -kirjassa Anthony F. Upton esittää, että kommunistinen liike oli Suomessa 1920-luvun lopulla toimintakyvytön, koska Etsivä Keskuspoliisi oli onnistunut vangitsemaan liikkeen sotilaslinjan johtajat.[679] Kirjassaan *Demokratian itsepuolustus* (1934) Urho Kekkonen kirjoittaa, että on ”syytä panna merkille, että vuosina 1929 ja 1930 ei Venäjältä johdettu Suomen kommunistinen liike ollut enää laajuudeltaan ja laadultaan yhteiskunnalle välittömästi yhtä vaarallinen” kuin vuosien 1922–1925 vaiheilla.[680] Neuvosto-Venäjän ja suomalaisen kommunismin uhkakuvaa pidettiinkin 1920-luvun lopulla esillä, koska se antoi perusteita sisäisen turvallisuuden ja maanpuolustuksen vahvistamiseksi.

1920-luvun lopussa kansanvallan haasteiden ratkaisemiseksi oli tarjolla kolme erilaista järjestelmän uudistamisvaihtoehtoa: 1) siirtyminen puoluevallan sijasta yksinvaltiuteen, 2) valtiollisen järjestelmän sisäinen uudistaminen tai 3) vaalijärjestelmän kehittäminen puoluejakautumista oikovaksi. Viimeinen ajatus pilkahteli aina silloin tällöin esille mutta ei kuitenkaan toteutunut. Vaalijärjestelmä ei ollut irrallaan valtiollisesta tahdosta. Vaara oli, että vaalijärjestelmän uudistaminen olisi sisältänyt muitakin kansanvallan rakenteellisia muutoksia. Käytännössä ratkaisua olisi voitu hakea kaksikamarisesta järjestelmästä, josta oikeistopiireissä oli haikailtu jo kansalaissodan jälkitunnelmissa. Kansanvallan toteuttamisessa olisi astuttu yksi

pitkä periaatteellinen harppaus taaksepäin, jos yksikamarisesta järjestelmästä olisi luovuttu.[681]

Kun Suomi ja AKS oikeistolaistuivat, V. J. Sukselainen vasemmistolaistui. Hän määritteli vasemmistolaisuuttaan pohjanaan Yrjö Ruudun ajatukset, joihin oli tutustunut paremmin keväällä lukiessaan muun muassa valtiososialismia esittelevän kirjan *Uusi Suunta*[682]. Kun V. J. Sukselainen asemoi itsensä vasemmistolaiseksi, oli hänen ajattelunsa suurin muutos tapahtunut valtion tehtävien arvioinnissa. Valtio ja ennen kaikkea valtion valta oli ideologinen kysymys. Kansallistaloudellinen ajattelutapa oli osa taloudellista kansanvaltaa, jota valtiososialistit tavoittelivat. V. J. Sukselainen kaipasi valtion johtoon viisaita miehiä mutta vierasti puoluevaltaa. Puolueiden piti olla kansanvallan välineitä, mutta puoluemiesten kykyä edustaa kansanvaltaa hän epäili. Kansanvaltaa ilman puolueita olisi ollut kuitenkin vaikea toteuttaa. Vaikuttaa siltä, että V. J. Sukselainen mielsi valtion taloudellisen toiminnan politiikan intohimojen yläpuolelle asettuvaksi, osittain omalakiseksi, asiantuntijuutta ja valtiotaitoa edellyttäväksi politiikaksi. Toisaalta hänen valtiokäsityksensä perustui jo valmiiksi snellmanilaiseen ajatteluun, jossa valtiolla on ylevä merkitys: kansanvaltainen ja kansantaloudellinen valtio edustaa eheyttä vaalivaa yhtenäisyyttä.

V. J. Sukselaisen kiinnostus vasemmistolaisuuteen jatkui syksyllä 1929, kun hän kävi Kalliolan yhteiskunnallisessa tutkimuspiirissä kuuntelemassa muun muassa alustuksen *Tulenkantajat ja työläisnuoriso*. Tilaisuuden jälkeen hän totesi käsityksensä yhteiskunnasta kokonaisuutena ja varsinkin luokkavastakohtien tasoittamisesta olevan mahdollisimman alkeellinen. Hän halusi perehtyä paremmin teoreettiseen ja käytännölliseen sosialismiin.[683] Hänen tapansa jäsentää yhteiskuntaa tai hakea ratkaisuja yhteiskunnallisiin haasteisiin ei ollut pohjautunut luokkavastakohtaisuuksiin ja luokkatietoisuuteen. Samoin kuin aikanaan Vieno Johannes pohti tarvetta oppia tuntemaan kansansa kansallishengen, V. J. Sukselainen halusi oppia tuntemaan nyt työväen luokkahenkeä ja ajatustapaa sekä sosialismia.

Samalla viikolla kun V. J. Sukselainen oli mukana Kalliolan yhteiskunnallisessa tutkimuspiirissä, hän kirjoitti päiväkirjaansa sen viikon muista harrastuksista: ”Elämä alkaa olla jälleen oikeassa mielenkiintoisessa järjestyksessään. Tänä iltana tutkiskelin työläisnuorison asemaa ja suhdetta taiteeseen. Huomisiltana tutkiskelen naissielua. Lauantai-ilta on vielä varaamatta. Sunnuntaina tutkiskelen sotilaskoulutuksen nykyistä tasoa Tuusulan Päällystökoululla. Jos tätä puhtia kykenen jatkamaan, saavutan opiskeluvuosinani jonkinlaiset edellytykset johtaa yhteiskuntaamme.”[684]

Päiväkirjamerkintöjen perusteella 1928–1929 merkitsivät V. J. Sukselaiselle sekä ajatusten avartumista että kansanvallan vahvistumista oman aikansa kansallisaatteelliseksi taistelukysymykseksi. Elämänpiirin laajentuminen akateemiseen tiede- ja opiskelijayhteisöön toi pohdintoihin uusia näkökulmia. Nuoren miehen tulevaisuuden suunnitelmat eivät vuoden 1929 aikana rajoittuneet vain aatteisiin, mutta niihin hän usein kuitenkin päätyi pohtiessaan elämänuraansa. Uusiksi mahdollisuuksiksi olivat

Perttula_Sukselainen.indd 191 19.5.2010 14:28:07

tulleet finanssioppi ja pankkiala. Veri veti politiikkaan, ja ajatuksissa siinteli kansanedustaja Kalle Kirran kaltainen yhdistelmä, pankinjohtaja ja kansanedustaja.[685]

V. J. Sukselainen jätti AKS:n sihteerin tehtävät syyskuussa 1929. Hänen seuraajakseen tuli Olavi Tuomola ja myöhemmin Jussi Saukkonen.[686] Muistelmissaan V. J. Sukselainen antaa seuran tilanteesta auvoisen kuvan, jonka hän pohjaa päiväkirjamerkintöihinsä. Hän arvioi, että seura oli nyt vastuullisten käsissä, ”eikä erimielisyyden oraitakaan ollut näkyvissä”[687]. Aivan näin seesteistä ei elämä ollut, vaan taustalla taisteltiin vallasta ja suunnasta. Tilanne muistutti tyyntä ennen myrskyä. Syksyllä paljastui muun muassa, että Etsivä Keskuspoliisi oli seurannut AKS:n toimintaa. Seurassa tieto herätti hämmennystä, mutta V. J. Sukselainen ymmärsi tarkkailun perusteita: ”Olisihan mahdollista, että sellaisessa piirissä kuin AKS todella toimisi fascistinen elin, mahdollista ainakin ulkopuolisin silmin katsottuna.”[688]

Valtiososialisti ja rehellinen maalaisliittolainen

Vuodet 1928–1929 olivat V. J. Sukselaiselle nuoruuden aatteiden yhteenvedon ja akateemisen lähestymistavan aikaa. Kirjallisuudesta välittynyt kansallisromanttinen näkemys oli aikanaan täydentynyt yhteiskunnallisella realismilla. Kansalaissodan jälkeen vaikuttivat alkiolaiset yhteiskunnalliset tavoitteet, jotka merkitsivät kasvua kansalaisena ja suomalaisena. Lukioaikainen kansallismielinen AKS-vaihe johdatteli syvemmälle kansallisuuteen ja ehyen kansakunnan tavoitteeseen. Vieno Johanneksen käsitys valtiosta ja sen tehtävistä syveni akateemisten opintojen alettua. Nyt hän tutustui valtiotieteisiin ja valtiososialistisiin ajatuksiin, jotka laajensivat ja syvensivät hänen näkemystään valtiosta.

V. J. Sukselaisen aatteellisten näkemysten määritelmä sisältää sekä aiemmin omaksutun että vihjeitä tulevasta. Hänen ajattelussaan on huomattavissa neljä kauaskantoiseksikin osoittautunutta rajausta: 1) valtiososialisti à la Ruutu, 2) rehellinen maalaisliittolaisuus, 3) kansallinen suomalainen vasemmistosuuntaus ja 4) solidaarisuus sosialisteille.[689]

Mitä V. J. Sukselainen tarkoitti kirjoittaessaan olevansa valtiososialisti? Miten Yrjö Ruudun valtiososialismi limittyi hänen aikaisempiin aatteisiinsa? Professori Yrjö Ruutu ei ollut V. J. Sukselaiselle tuntematon vaikuttaja, mutta varhaisempi käsitys oli muotoutunut hänelle tämän toiminnasta kansallisuustaistelijana. Yrjö Ruutu oli 1920-luvulla julkaissut useita teoksia, jotka käsittelivät yhteiskuntaa, kansakuntaa ja valtiota sekä näiden erilaisten toimijoiden keskinäistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä. Yrjö Ruudun 1920-lukulainen valtiososialismi antaa valtiollisen näkökulman akateemisesti aatteelliselle V. J. Sukselaiselle.

Valtiososialistisen ajatusten juuret ovat Saksassa ja katederisosialismissa. Ajatussuuntaa edustaneen Gustav Schmöllerin mukaan ”yhteiskunta ei muodostu vain kahdesta luokasta, vaan useammasta. Valtiovallan olemukseen kuuluu, että sitä on

käytettävä yhteiseksi eduksi eikä jonkun luokan erikoisetujen ajamiseen. On muodostettava vahva valtio, joka toimii luokkien ja hallitsijan yläpuolella."[690] Keskustalaista sovintopolitiikkaa ajatellen on mielenkiintoista, että Suomessa kansalaissodan jälkeen ilmestyneen Gustav Schmöllerin kirjan *Luokkataistelut ennen ja nyt* julkaisija oli Kansallinen Edistyspuolue. Esipuheessa kerrotaan, että kirjan tehtävänä on antaa yhteiskunnallisiin ja valtiollisiin kysymyksiin luja historiallinen pohja, jolle yhteiskunnallinen uudistus- ja edistysmielinen politiikka periaatteellisesti ja tieteellisesti voisi rakentua[691].

Timo Soikkanen nostaa Yrjö Ruudun elämäkerrassa kansantaloustieteen professorin Adolf Wagnerin toiseksi valtiososialismin kehittäjäksi. Adolf Wagner oli päätynyt englantilaisen klassisen individualistis-liberaalisen taloustieteen sekä saksalaisen tieteellisen sosialismin pohjalta ajatukseen, että kansantalousopille ja teoreettiselle kansantalouspolitiikalle oli luotava uusi perusta. Hänen valtiososialismissaan on sosiaalipolitiikalla merkitystä. Adolf Wagnerin mukaan valtiososialismi asettuu määrättyjä tarkoitusperiä tavoitellen kansantaloudellisessa teoriassa ja käytännössä välittävään asemaan individualismin ja sosialismin välille.[692]

Valtiososialismilla on liberalistinen ja sosialistinen luonne, mutta se painottuu jälkimmäiseen. Valtion ohjaavuus vaikutti käsitteen leimautumiseen. Yrjö Ruutu kiteyttää ajatteluaan *Suomalaisessa Suomessa* syksyllä 1927, kun hän kuvaa kansan syvien rivien valtiollista ja yhteiskunnallista heräämistä: "Tämä tapahtuu osaksi tietopuolisen eli sivistyksellisen kansanvallan merkeissä, osittain valtiollisen kansanvallan kautta ja se johtaa taloudelliseen kansanvaltaan. Valtiollinen kansanvalta kehittää tuota tietoisuutta vetäessään yhteiskunnan kaikki piirit valtiolliseen elämään työskentelemään oman asemansa parantamiseksi ja siirtäessään valtiollisen, sivistyksellisen ja taloudellisen edesvastuun yhteiskunnan kaikille piireille. Tämä julkinen toiminta ja tämä edesvastuu johtaa, kuten sanottu, yhteiskunnan eri piirit tavoittelemaan valtiollisen kansanvallan pohjalla myös yhä kasvavaa taloudellista valtaa." Kansaa eheytetään tasoittamalla taloudellisia vastakohtia ja vahvistamalla yhteisetua; on siirryttävä asteittain taloudellisesta liberalismista yhteiskunnallistuttamiseen. Yhteiskunnallistuttamiseen perustuva talousjärjestelmä on kansallismielisempi kuin liberalismi, koska se nojautuu yhteistuntoon eikä liberalismin tavoin yhteiskunnallisen vähemmistön luokkaetuun.[693]

Yrjö Ruudun ajattelussa valtion tehtävät olivat kansalaissodan jälkeen lisääntyneet, erityisesti sivistys- ja talouselämässä ja sosiaalipolitiikassa. Kansakunnan kulttuuri- ja sivistyselämä ei enää yksinkertaisesti voinut kehittyä ilman valtion tukea. Valtiovallan vaikutus talouselämässä kasvoi maailmanlaajuisesti. Myös sosiaalipolitiikan välttämättömyys eli valtion velvollisuus huolehtia vähäväkisistä tunnustettiin.[694] Yrjö Ruutu nosti 1920 uuden ajan valtion keskeiseksi tehtäväksi "yhteiskunnallisen tasapainopolitiikan", josta ruotsalainen Rudolf Kjellen oli käyttänyt termiä "sosiopolitiikka". Sen mukaan valtion olisi pitänyt olla myös yhteiskunnallisten ristiriitojen välittäjä, ja sille olisi aste asteelta koottu tämän tehtävän edellyttämää valtaa ja voimaa.[695]

Perttula_Sukselainen.indd 193 19.5.2010 14:28:07

Uusi Suunta -kirjassaan (1920) Yrjö Ruutu ottaa kantaa valtiollisen suunnittelun puolesta. Hänen mielestään kansat voivat saavuttaa nykyistä korkeamman elintason vain organisointityön ja järjestäytymisen avulla. Luonnonrikkaudet on otettava käyttöön ja työvoima ja tuotanto suunniteltava. Valtio on ainoa organisaatio, jonka avulla kansan syvät rivit voivat ylläpitää uudistavaa ja luovaa sivistystyötä omaksi ja kansan kokonaisuuden hyväksi. Hyvä valtio takaa myös sen, että kansalaisten aseman parantamiseksi tehtävä sivistystyö on suunnitelmallista, tehokasta ja järjestäytynyttä.[696]

Yrjö Ruutu pitää valtiota kuluttajien puolustajana. Valtio on välittävä voima kilpailevien ammattikuntien riidoissa ja edustaa yleistä taloudellista etua, joka on suurin piirtein sama kuin kuluttajien etu. Hänen mukaansa eivät tuotantokysymykset ole kehityksessä ensimmäisiä vaikuttimia, vaan päinvastoin kulutus ja siihen kuuluvat haasteet. Yhteiskunnallinen edistys ei ollut seurausta tuotantoa koskevien ristiriitojen järjestymisestä; ratkaisut piti suhteuttaa yhteiskunnan enemmistön yhteisen edun tyydyttämiseen. Tuotantotavat puolestaan muuttuvat kulutuksen vaatimusten mukaan: ”Täten siis yhteiskunnallisen kysymyksen ratkaisulle ei ole oleellista työnantajain ja työntekijäin välisen ristiriidan ratkaiseminen, vaan kaikkien yhteiskunnan jäsenten taloudellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttäminen. Ei siis luokkataistelu tuottajien leirissä, vaan yleinen yhteiskunnallinen pyrkimys on yhteiskunnallisen kehityksen sisältö.”[697]

Yhteishyvän tavoite ylittää Yrjö Ruudun luokkataistelun rajalinjat, ja *Uusi Suunta* -kirjassa hän esittää sosialidemokratian suhteesta kapitalismiin samanhenkisiä huomioita kuin Santeri Alkio. Yrjö Ruudun mukaan valtiollisen luonteen ominaisuus johtuu suureksi osaksi siitä, että sosialidemokratiakin on vapaan kilpailun hengen tuote ja vapaamielisen valtiokäsityksen vastapaino. Sosialidemokratia perustuu yhteiskunnallisten voimien auttamattomaan vastakohtaisuuteen ja ryhmäetujen pääasialliseen riippumattomuuteen yleisestä edusta.[698]

Yhteiskunnallisen sovun perustana on valtiollistuttaminen: ”Tällöin kohtaavat toisensa saman tarkoitusperän tavoittelussa kaksi suomalaista suurvaltaa, kansan kokonaisuuden etu ja työväen luokkaetu. Näiden etujen yhteensattuvuus avaa aivan uusia edellytyksiä ja mahdollisuuksia valtiollistuttamisen onnistumiselle. Nyt voisi yhteiskunnallisen kysymyksen ratkaisu saavuttaa tuhat kertaa vahvemman pohjan, jos vain kansan kokonaisuuden etu, s.o. itsenäisyyden turvaaminen ja kansan kohottaminen korkeammalle elin- ja sivistystasolle, saa ratkaisevan sananvallan uudistuksen toteuttamisessa, sillä siihen sisältyvät täydellisesti myös työväen luokkaedut.”[699]

V. J. Sukselaisen ei ollut vaikea sovittaa yhteen Santeri Alkion ja AKS:n ajatuksia, ja niihin niveltyivät helposti Yrjö Ruudun näkemykset. Vaikka taustalla oli ryhmien välinen kamppailu vallasta, snellmanilainen ajatus maailmanhistorian kehityskulusta ohjasi ajattelua. Vastakohdat piti sovittaa yhteen suhteessa korkeampiin yleisinhimillisiin elämänarvoihin ja poliittisiin arvoihin[700]. Yrjökoskislainen fennomaanisuus ja kansan yhtenäisyys löytyvät Yrjö Ruudun valtioyhteiskunnallisuudesta: ”Valtio edustaa silloin kansan kokonaisuusperiaatetta, kehitysperiaatetta ja tulevaisuutta,

jota vastoin yhteiskunnalliset voimat edustavat eri kansalaisryhmien omia etuja, käsityksiä ja tarpeita."[701]

Tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan pitkäjänteisestä työtä. Tulevat sukupolvet joutuvat maksamaan laiminlyönnit, kuten tähänkin mennessä on tapahtunut porvarillisissa yhteiskunnissa niiden jarruttaessa kehitystä.[702] Yrjö Ruudun mielestä kansallisuusaate karsii ideologisia jännitteitä valtion tehtävistä: "Valtiollistuttaminen niin sanoaksemme kansallisella pohjalla johtaa parempiin tuloksiin kuin ehdoton ja jyrkkä kansainvälisyys. Kansainvälisyys voi sitä paitsi arveluttavalla tavalla johtaa meidän pienen maamme suurvaltojen yhteiskunnallisten liikkeiden, vallankumousten ja vastavallankumousten alhoihin, joten maamme voi helposti siinä jättiläistaitelussa murskautua. Parempi on, että hoidamme omat asiamme mahdollisimman omin päin ja oman kansan tulevaisuutta silmällä pitäen."[703]

Yrjö Ruutu määrittelee valtiokäsityksen yhdeksi tärkeimmistä sosialidemokratian ja valtiososialismin eroista. Sosialidemokratialle valtio oli luokkavaltio; valtiososialismissa valtio puolestaan edustaa kansan olemassaolon ja kehityksen tahtoa. Vastakkain ovat kansallinen ja yhteiskunnallinen suvereniteetti. Työväen asema paranisi vain sopusoinnussa kansan kokonaisuuden eli yhteishyvän kanssa. Yrjö Ruutu arvostelee työväenliikettä yhteiskunnan jakamisesta vain kahteen luokkaan: "Tosiasiallisesti ei tällaista luokkajakoa ole Suomessa nykyään, ikänä koskaan ole ollutkaan. Yhteiskunnallisia eturyhmiä on monta, ja siitä syystä myös yhteiskunnallisia voimia monta. Omistavan luokan keskuudessa on ryhmä, joiden edut ovat varsin ristiriitaiset. Pienviljelijät, käsityöläismestarit sekä kaikenlaiset pienliikkeenharjoittajat ovat kyllä omistajia, mutta heidän asemansa on siihen määrin suurpääomasta riippuva, että he ennen kaikkea kuuluvat suureen kuluttaja- eivätkä tuottajaluokkaan." Hän jakaa yhteiskunnalliset voimat 1) suurporvaristoon, 2) kommunisteihin ja 3) kansan enemmistöön.[704] Näkökulma on kiinnostava, kun ajatellaan poliittisen keskustan muodostumista.

Yrjö Ruudun ajattelu on lähellä ruotsalaista Rudolf Kjelleniä. Kirjoittaessaan ruotsalaisesta nationalismista Jussi Kurunmäki arvioi, että Rudolf Kjellenin ajattelua leimaa käsitys orgaanisten olentojen välisestä eloonjäämistaistelusta. Isänmaa on kollektiivinen käsite, joka koostuu valtiosta ja kansakunnasta. Tähän rakennelmaan kuuluvat lisäksi yhdistykset, jotka eivät ole yksilöiden vapaasti muodostamia vaan kollektiivisia korporaatioita, jotka vastaavat yksilöistä. Korporaatioiden kautta on mahdollista antaa kansalaisille yleinen äänioikeus. Valtio, kansakunta ja korporaatiot muodostavat yhdessä kansankodin.[705] Tässä ajattelussa tuntuvat ne erot, miksi yhteishyvä ja hyvinvointia rakennettiin Suomessa ja Ruotsissa eri perustalta.

Vuonna 1920 Yrjö Ruutu määritteli poliittisen keskustan: "Keskusta: valtiososialistinen suunta, joka tahtoo suorittaa kansalaisten yleisen elinehtojen parannuksen ja tasoituksen valtion ja yhteiskunnallisten voimien yhteisvaikutuksella, jolloin valtio edustaa kansan kokonaisuutta ja siis yleistä kansantahtoa yhteiskunnallisten ryhmäetujen yksipuolisuutta vastaan, samalla painostaen, että ainoastaan valtioon

Perttula_Sukselainen.indd 195 19.5.2010 14:28:07

keskitetty kansallinen työ, tahto ja voima voi todellakin kohottaa kansan elintasoa ja luoda sen pohjalle riittävän sivistyksen."[706]

Alkiolais-ruutulainen keskustalaisuus

Santeri Alkio johdatteli Vieno Johannes Saaren suhdetta maahenkeen; V. J. Sukselaisen suhde johtajuuteen avartui E. E. Kailan henkilökuvauksesta. Yrjö Ruudun valtiososialistiset ajatukset täsmentävät V. J. Sukselaisen valtio-opillisia lähtökohtia. Samalla avautuu näkökulma ruutulaiseen poliittiseen keskustaan ja valtion talouspoliittiseen tehtävään – ei niinkään ideologisena vaan lähinnä käytännöllisenä toimintana. Alkiolaisuus ja ruutulaisuus ovat V. J. Sukselaisen ajattelua avartavia ja täydentäviä, kerroksittain yhteensovitettavia. On ymmärrettävää, että valtio nousi esille vasta opiskeluaikana. Vieno Johanneksen lapsuus- ja nuoruusvuosien ajattelussa ei valtio ollut keskeisin lähtökohta, vaan sen sijasta hän pohti enemmän kansalaisten suhdetta kansakuntaansa sekä yhteisön tehtävää kunnon kansalaisten ja itsetuntoisen kansakunnan kasvattajana. Aluksi isänmaa -tietoisuudella rakennettiin käsitystä ja kuvaa valtiosta, ja myöhemmin tietoisuus valtiosta auttoi rakentamaan isänmaata.

Vieno Johanneksen kansalaiskeskeistä kansallisuusajattelua uudistivat 1920-luvun alussa Santeri Alkio ja Maalaisliitto. Kulttuuriselta lähtökohdaltaan se oli kansasta ja sen tietoisuudesta kasvavaa suomalaisen ja talonpoikaisen kansallisuusajattelun perinnettä; nousun taustavoimana oli kansalaisen kasvu osana kansakunnan kasvua ja rakentumista. Työvälineinä olivat yhteiskunnalliset uudistukset ja kansanvallan vahvistaminen. Kansalainen oli arvokas sekä itsessään että tiedostavana kansakunnan rakentajana. Kansakunnan rakennustyö hahmotettiin ja perusteltiin kansalaisen näkökulmasta, vapauden ja vastuun tasapainona sekä kasvuna yksilöllisyydestä yhteisyyteen ja yhteisöllisyyteen. Santeri Alkiolla toimintakenttä oli lähinnä maaseutu. Maahenki eli kansallishengen rinnalla yhteenkuuluvuuden ja kehityksen takeena.

Santeri Alkion ja Yrjö Ruudun kansallisuusajattelua arvioitaessa ovat samalla puntaroitavina kansalais- ja valtiokeskeisen kansakunnan rakentamisopit. Olennaisina ja yhdistävinä käsitteinä ovat kansanvalta, kansan kokonaisuus, yhteishyvä ja valtio. Valtio on juuri niin vahva kuin on sen asema yhteisesti tunnustettuna ja arvostettuna lain ja esivallan sekä kansakunnan tahdon toteuttajana. Tavoitteen saavuttamisessa kansanvallalla ja sen omaksi kokemisella on ylittämätön merkitys. Yhteiskunnalliset uudistukset ovat kummankin ajattelussa kansanvallan ohella välttämättömiä kansallisen yhtenäisyyden saavuttamiseksi.

Yrjö Ruudun käsitystä kansallisuuden ja kansanvallan yhteenliitännästä voi kutsua tieteelliseksi ja taloudellis-rationaaliseksi kansallisuusnäkemykseksi tai valtiotieteelliseksi kansallisuusajatteluksi. Toisin kuin Santeri Alkiolla Yrjö Ruudun mukaan kansallisen yhteyden rakentamista ohjataan ylhäältä ja keskeisinä toimijoina ovat

ryhmät.[707] Lähtökohta oli kansallisessa historiassa, mutta sisältö pohjautui usein sivistyneistön ulkomailta omaksumiin ja Suomessa soveltamiin oppeihin. Tavoitteena oli yhteiskunnallisen kehityksen hallitseminen ja ennakointi, jotta vältettäisiin Euroopan teollistumisen ja markkinatalouden tuomat ongelmat, kuten työn ja pääoman ristiriita ja siitä juontuvat luokkavastakohtaisuudet, jotka vaativat pääoman edustajien ja valtiovallan yhteistoimia.

Työn ja pääoman ristiriidan pohjalta oli syntynyt kaksi eturyhmää. Toinen piti kiinni vallasta, omaisuudesta ja ”oikeudesta”, toinen tavoitteli itselleen parempaa yhteiskunnallista asemaa.[708] Yrjö Ruutu hyväksyi ruotsalaisen Rudolf Kjellenin kritiikin puolue- ja luokkasosialismia vastaan; luokkasosialismin yläpuolella olivat sosialismin teoreettinen käsite ja oikeudenmukainen yhteisvastuun vaatimus. Mikäli luokkasosialismi olisi laajennettu koko kansaa käsitteleväksi, olisi yhteiskuntaa hävittävästä voimasta tullut sitä rakentava. Yrjö Ruudun tavoitteena oli kansan kokonaisuuden etu, poliittista voimaa hän haki ”keskisäätypuolueesta”, jonka tavoitteena oli ”tehokkaasti vähentää luokkarajoja”.[709] Keskisäädyn ytimenä oli ruutulaisuudessa keskiluokka ja sivistyneistö, alkiolaisessa ajattelussa talonpoikaisto. Santeri Alkion ajatusten taustalla oli historiallisesta kehityksestä ja kulttuurisesta talonpoikaisuudesta syntyvä keskustalaisuus; Yrjö Ruudun lähtökohta oli yhteiskunnan sosiologisesta rakenteesta ja ryhmätietoisuudesta lähtevä keskisäätyisyys.

Kansa ja kansakunta ovat Santeri Alkiolla ja Yrjö Ruudulla keskeisiä toimijoita, mutta polku johtopäätöksiin on erilainen. Yrjö Ruutu edustaa nousevaa eurooppalaista kansallisuusajattelua, jossa valtioiden sisällä ja niiden kesken käytiin kamppailua omasta asemasta. Valtioiden sisällä kysymys oli ryhmien keskinäisestä kamppailusta ja etujen yhteensovittamisesta mutta myös niiden tietoisuudesta itsestään suhteessa kansakuntaan.

On syytä huomata, että valtion tehtävien laajennus merkitsi V. J. Sukselaiselle paitsi kansanvaltaisesti hallitun valtion poliittista vahvistamista, myös vastuunjaon tarkistamista kansalaisen, yhteiskunnan ja valtion välillä. Perhe, kansalaisyhteiskunta ja valtio muodostavat snellmanilaisessa ajattelussa oman kokonaisuutensa. Sekä snellmanilaisessa että ruutulaisessa ajattelussa valtiolla on vahva asema kansantahdon toteuttajana, mutta valtion tehtävistä he olivat jonkin verran eri mieltä.

Valtion tehtävä on Yrjö Ruudulle välineellinen, vaikka se yhdistää subjektiivista tahtoa mahdollisimman objektiiviseksi valtiotaidoksi. Hänen ajattelunsa ja uudenlaisen valtion toimivallan taustalla on materialistisempi ihmiskäsitys kuin J. W. Snellmanilla. Sen käsityksen pohjalta kansallisuusajattelu tulee vastaan luokkapohjaista materialistista ajattelua. Valtion läsnäolo yksittäisen ihmisen elämässä on aatteellisena juonteena ja poliittisena valintana V. J. Sukselaiselle tärkeä. Hänen valtiokäsityksensä oli ollut suppea, ihmisen omatoimisuutta ja yhteisöjen vastuuta painottava; valtion ymmärtäminen poliittisesti entistä laaja-alaisempana ja talouspoliittisempana avasi uuden näkökulman yhteiskunnan kehittämiseen. Toimiakseen kansanvallan laillistama valtio tarvitsee lisää valtaa. Juhani Konkka otsikoikin kirjansa *Taloudelliseen*

Perttula_Sukselainen.indd 197 19.5.2010 14:28:08

kansanvaltaan[710]. Yhdysnimen määriteosa sisältää yhtä hyvin ajatuksen yhteiskunta- ja sosiaalipoliittisesta kansanvallasta kuin valtiostakin.

Kansakuntaa jakaneen kansalaissodan kokenut Suomi kaipasi kansallisen tietoisuuden rinnalle enemmän valtiollista tietoisuutta kuin luokkatietoisuutta. Niin kansallinen kuin valtiollinenkin eheyttäminen oli haasteellista; sodan seurauksena valkoinen puoli oli ominut oikeuden niiden sisällön määrittelyyn, tai ainakin punainen puoli sekä aidosti että propagandistisesti näin uskoi. Ajattelu kulki suunnilleen niin, että ilman kansallista yhteenkuuluvuutta ei voi synnyttää valtiollista yhteenkuuluvuuttakaan. Ilman valtiollista yhteenkuuluvuutta on kansallisvaltion erittäin haastavaa turvata asemansa kansainvälisissä suhteissa. Kansalliset rajat menettävät merkityksensä, jos niiden tukena ei ole kansallista yhteenkuuluvuutta. Kansanvalta on välttämätöntä sisäisen kansallisen ja valtiollisen yhteenkuuluvuuden vahvistamiseksi.

Valtiokäsitystä muodostaessaan V. J. Sukselainen joutui arvioimaan nuoruuden yhteiskuntafilosofiaansa. Hän halusi antaa vastuuta kansalaiselle ja lähiyhteisöille – kansalais- ja yhteisöyhteiskunnalle. Ensisijaisesti kansalaistason tavoitteita ovat hänen mielestään edellytysten luominen oman elämänsä hallintaan ja yhteisvastuullisen Suomen rakentaminen. Ne ovat mahdollisuuksien tasa-arvoa, jotka perustuvat ihmisen siveellisen velvollisuuden ymmärtämiseen mutta alkiolaisittain ajatellen myös maan merkitykseen työn ja turvallisuuden antajana. Yhteishyvän luomisessa painottuu ihmisen vastuu itsestään ja lähimmäisistään. Lähiyhteisöt ovat tärkeitä tässä yhteydessään, mutta valtio ei saanut pirstoa tätä yhteenkuuluvuutta ja yhteisvastuuta, jotka lähtevät ihmisten tietoisuuden kasvun ja velvollisuuksien ymmärtämisen pohjalta.[711] Maareformin kutsuminen sosiaalireformiksi on osoitus siitä mahdollisuuksien ja omatoimisuuden vahvistamisesta – aatteesta ja ihmiskuvasta, jonka perustalta monet kansalaiset toivoivat valtion luovan sosiaalista turvallisuutta.

Maalaisliittolaisessa ajattelussa valtiolla on vastuu mahdollisuuksien tasa-arvosta. Se tarkoittaa sosiaali-, oikeus- ja järjestystehtäviä, jotka palvelevat yhteistä hyvää. Kansalaistaitoihin kuuluu omatoimisuus ja yhteisön yhteisvastuu omistaan. Valtion pitää tarvittaessa auttaa, mikä on osa maalaisliittolaista ”kansalaisten ja valtion välistä sopimusta”. Jos elämässä on jotain vialla, ei valtiota ensimmäisenä huudettu apuun. Talonpoikainen kansa taipui vaan ei taittunut, tarvittaessa katajainen kansa oli aina syönyt petäjäistä leipää[712]. Koska omavaraistaloudella oli vielä iso merkitys 1920-luvulla, saattoi maaseudulla omaa työtä lisäämällä parantaa elintasoaan. Taloudellisen kehityksen myötä ja maataloustuotannon tehostuessa aika maaseudullakin oli muuttumassa. Valtiota tarvittiin avuksi, jos mahdollisuudet oman elämän herruuteen heikkenivät. 1920-luvun lopun laman myötä alettiin vaatia valtiota taloudellisten heilahtelujen ja suhdanteiden tasaajaksi myös maaseudun elämään. V. J. Sukselainen oli helsinkiläinen opiskelija, mutta taustaltaan hän oli maalaispoika ja mentaliteetiltaan talonpoika. Hänen käsitystään valtiosta ja sen tehtävistä laajensi myös pula-ajan ahdistaman maaseudun tilanne.

Kansallishenkinen ja yhteiskunnallinen ajattelutapa olivat nostaneet uudistusten keskiöön kansalaisen, alkiolaisen itsekasvatuksen ja kansanliikkeen. Niiden nousulla oli tiivis yhteys kansanvaltaan, mikä puolestaan edisti kansalaisen ja kansan sosiaalista nousua. Ohjelma alkoi vähitellen V. J. Sukselaisen ajatuksissa täydentyä Yrjö Ruudun näkemyksillä, joissa kansakunta ja valtio ovat vahvoja ja vaikuttavia yhteishyvän edustajia ja luojia. Ruutulainen näkökulma laajentaa valtion poliittista merkitystä kansalaisten ja kansalaisryhmien asioiden hoitajana sekä yhteishyvän kokonaisuuden vaalijana.

Vaikka Yrjö Ruudun lähtökohta on valtiokeskeinen ja Santeri Alkion kansalaiskeskeinen, on heillä samansuuntaisia käsityksiä julkisen vallan oikeudesta ja velvollisuudesta kansallisen talouden vahvistamiseksi. Valtion omistus ei ole itseisarvoista tai luokkatietoisuudesta kumpuavaa vaan väline yhteiskunnallisten uudistusten ja todellisen kansanvallan toteuttamiseksi. Santeri Alkio kirjoittaa Maalaisliiton puolueohjelmaa (1914) esitelleessä *Suuntaviivoja* -kirjassa kunnallishallinnon kehittämisestä: ”Näiden rinnalla metsien, metsäpohjien, soiden ja koskien hankkimista kuntien omaisuudeksi ja kunnallisten rahalaitosten järjestämistä tarkoitettuna niiksi voimalähteiksi, joista saadaan varoja tulevaisuuden suuriin uudistuksiin samalla, kun näitä voimalähteitä sitten pelastetaan yksityiskeinottelijain käsistä yhteiskunnan omaisuudeksi.”[713]

Maalaisliiton puolueohjelmassa (1921) arvioidaan kapitalismin ja sosialismin välisen luokkataistelun johtavan yhteiskunnalliseen, taloudelliseen ja siveelliseen vararikkoon. Tämän vuoksi piti ryhtyä luomaan uutta talousjärjestelmää turvautumalla osuustoiminnallisiin ja yleensä keskinäisiin liikemuotoihin sekä ulottamalla valtion ja kuntien liiketoimintaa sopiville aloille liike-elämän vaatimusten mukaisesti, kuten ohjelma täsmensi. Näin yhteiskunnalle vaaralliseksi käyneet, yksityisiin käsiin keräytyneet suurpääomat saataisiin palvelemaan yhteistä hyvää.

Osuustoiminta pitäisi ulottaa kaikille niille talouselämän aloille, joilla tarvittaisiin suuria pääomia ja asiantuntemusta varojen sijoittamisesta ja hallinnasta, kuten tuotantoon, kauppaan ja rahaliikenteeseen. Kun tällainen kehitys vahvistuisi, olisi yritettävä siirtää suurpääoma ja tästä aiheutunut taloudellinen ja valtiollinen valta kansalle. Tähän päämäärään oli pyrittävä sekä lainsäädännön että hallinnollisin toimin ja yksityisen kansalaistoiminnan avulla. Osuustoiminnallinen yhteenliittyminen takaisi talonpoikais- ja pienviljelyn sekä koti- ja pienteollisuuden kilpailukyvyn. Puolueohjelma kiteyttää hyvin kapitalismin ja sosialismin vaihtoehdoksi rakentuneen alkiolaisen talous- ja yhteiskuntapolitiikan ”kolmannen tien” pääajatukset.[714]

Vahva valtio oli Santeri Alkiota ja Yrjö Ruutua yhdistävä tavoite. Kuinka laajalle valtio valtansa ulottaisi, oli toinen kysymys. Valtion piti olla uskottava ja vahva toteuttaessaan 1) kansanvaltaa, 2) järjestysvaltaa ja 3) oikeutta. Lisäksi olivat ratkaistavina 4) sosiaalivaltion tehtävät ja 5) kansantalousvaltio.[715] Santeri Alkio ja Yrjö Ruutu olivat yksimielisiä valtion oikeudesta ohjata kansantaloutta, mutta eri mieltä he olivat

Perttula_Sukselainen.indd 199 19.5.2010 14:28:08

kestävän kansantalouden perustasta ja sen tarvitsemista välineistä. Miesten käsitysten ero johtui muun muassa heidän erilaisesta ihmiskuvastaan.

Santeri Alkiolla paikallisyhteisöt ovat tärkeä sosiaalinen ja poliittinen kokonaisuus. Valtio-oppineen Yrjö Ruudun lähtökohta on suurempi yhteisö, ja hän problematisoi asiaa kansakuntalähtöisesti. Näkökulmaero johti ajatuseroihin valtion vallan ulottamisesta kansantalouteen. Mitä pidemmälle Suomi teollistui sekä pääsi markkinatalouden ja ulkomaankaupan piiriin, sitä enemmän kasvoi riippuvuus kansainvälisistä talouden heilahteluista ja suhdanteista. Samalla korostui valtion tehtävä sosiaalisten riskien sekä taloudellisten voittojen ja tappioiden tasaajana. Ennen kuin Suomessa oli päästy näin pitkälle, oli keskustalaisessa sovintopolitiikassa tavoitteena kansanvallan kunnioituksen lisääminen ja vahvistaminen, johon tähtäsivät kansakuntaa eheyttävät sosiaaliset ja sivistykselliset uudistukset. V. J. Sukselainen rakensi kansakuntaa sekä alkiolaisittain alhaalta ylöspäin että ruutulaisittain ylhäältä alaspäin. Näistä näkökulmista rakentui alkiolais-ruutulainen maailmankatsomus eli toisin sanoen V. J. Sukselaisen keskustalainen näkemys.

V. J. Sukselaisen voi olettaa lukeneen Juhani Konkan 1928 ilmestyneen *Taloudelliseen kansanvaltaan*, jossa ovat kiteytetysti Yrjö Ruudun ajatukset siitä, miten valtiososialismissa työ- ja ammattikeskeisyys määrittelevät poliittista organisoitumista. Yksilön onnen nähtiin läheisesti liittyvän ”oman ammattipiirinsä onneen, menestyksensä oman ryhmänsä menestykseen”.[716] Valtiolliseen tahtoon liitettiin taloudellinen järkevyys: ”Kirkastuneen valtiollisen tahdon läpitunkemat yksilöt ja yhteiskunnalliset ryhmät ovat siis nykyajan yhteiskuntaelämän voimakkaimpia vipusimia. Niiden tietoinen elinpyrkimys on kehityksen liikkeellepaneva voima numero yksi. Mutta olisi väärin sanoa, että kehitys on yksinomaan yksilöiden ja ryhmien elinvaiston, itsekkyyden tai paremman toivon varassa. Elin- ja edistyspyrkimyksen rinnalle on liitettävä kehityksen liikkeelle paneva voima numero kaksi: energeettisen hyötysuhteen, s.o. työn vaatiman kulutuksen ja tuotannon tuloksen välisen eroavaisuuden parantuminen ja suureneminen.”[717]

Mielenkiintoinen on talonpojalle annettu merkitys. Juhani Konkka hahmottaa sen työn, ei elämäntavan ja paikan näkökulmasta. Ero on periaatteellisesti iso, samoin aatehistoriallisesti. Santeri Alkio kytkee mukaan maan (luonnon) ja yhteisön ja laajentaa näin Maalaisliiton aatteellista perustaa. Nykykäsittein ilmaistuna Santeri Alkion käsitys sisältää sekä sosiaalisen että ekologisen yhteyden osana talonpojan ihannetta ja hyvinvointia. Juhani Konkan tapa ajatella kaventaa talonpojan merkitystä, kun hänen lähtökohtaan on ajatus työn luonteesta ja siitä kasvavasta taloudellisesta ja sosiaalisesta yhteydestä: ”Suomalainen talonpoikaisväestö – siinä on maamme kansallisin ja isänmaallisin aines, kansanvaltamme lujin tuki, siinä pitäisi olla myöskin itsenäisen työn valtakunnan rakentaja. Onko se sitä?”[718]

Juhani Konkka korostaa, ettei yksityispääoma ole ”kyennyt hävittämään talonpojasta itsenäisyyttä ja yksilöllisyyttä, hänen luonteensa eheää kokonaisuutta, kapitalismi ei ole tehnyt talonpojasta konetta, yksipuolisesti toimeenpanevaa voimaa

niin kuin työläisestä". Suomessa maataloudessa ei ole tapahtunut keskittymistä tai teollistumista, vaan pienviljelys on saanut paljon kannatusta. Hän määrittelee talonpoikaa työn mukaan: "Talonpoika on maatilallaan isäntä ja renki, työnantaja ja työntekijä, lakiasäätävä ja toimeenpaneva elin, suunnitteleva ja tahtova voima. Maatyö muodostaa monien erilaisten tehtävien sopusointuisen kokonaisuuden, se kehittää talonpojan ruumiillisia ja henkisiä voimia, tekee hänestä eheän persoonallisuuden ja itsenäisesti toimivan tyypin, tuottaja, joka iltaisin ja aamuisin suorittaa pientä keksijän työtä, päivin käyttää ruumiillista voimaansa, pukee keksintönsä näkyvään muotoon, tekee kaiken sisäisestä halusta, tuntee luomisvoimaa ja työniloa, ei vihaa vaan rakastaa yhteiskunnallista tehtäväänsä."[719]

Kun talonpoika on isäntä kotonaan, pellollaan ja niityllään; on kunnantalolla, hoitaa pieniä mutta tärkeitä kunnallisia luottamustehtäviä, niin miksi hän ei voisi olla isäntä suunnittelemassa ja rakentamassa taloudellista kansanvaltaa. Juhani Konkka vaatii, että talonpoikien on herättävä: "He tukevat nykyistä valtiollista kansanvaltaa, heidän pitäisi herätä rakentamaan ja tukemaan taloudellistakin kansanvaltaa. Suurin osa työväestöä kaipaa uudestisyntymistä, suurin osa talonpoikaisväestöä herätystä."[720]

Valtio-opin opiskelijalle oli luontevaa hahmottaa kansanvallan ja valtion suhdetta. Vähitellen nousivat esille talous, kansantalous ja taloudellinen kansanvalta. Opiskelu ja politiikka elivät V. J. Sukselaisen ajatuksissa vuorovaikutuksessa. Hän mietti pitkään, kumpi olisi hänen pääaineensa – taloustiede vai valtio-oppi. Päätyminen käsitteeseen "taloustieteellinen valtio-oppi"[721] juontuu Yrjö Ruutuun, joka väitöskirjassaan (1922) määrittelee valtion päivänpoliittisia tehtäviä: "Objektiivisen politiikan pyrkimys siis ei ole vain kahden vastakohdan sovittaminen, vaan niiden sovittaminen suhteessa korkeampiin yleisinhimillisiin elämänarvoihin ja poliittisiin arvoihin. Tältä kannalta katsoen onkin poliittisen teorian tärkein tehtävä tutkia historiallisen kehitysvälttämättömyyden sisältöä."[722]

Santeri Alkiolla ja Yrjö Ruudulla on kansakunnan historiassa arvostettu asema; hakematta suurmiesmyyttiä on kysyttävä, pitäisikö heidän asemansa olla vielä vahvempi. Yhdessä ja erikseen he antoivat kansalaissodan jälkeen sisältöä suomalaiseen yhteisymmärryksen politiikkaan. Kummankaan yhteiskuntapoliittinen ohjelma ei sellaisenaan toteutunut. Kun heidän ajatuksiaan peilaa V. J. Sukselaisen aatteelliseen elämänkaareen, huomaa heidän henkisen perintönsä vaikutuksen. V. J. Sukselaisen keskustalaisuus itää alkiolaisesta maaperästä mutta kasvaa ja kypsyy ruutulaisessa ilmastossa.

Yhteiskuntapoliittisesti ovat edelleen ajankohtaisia ihmisen ja luonnon yhteiselo sekä ehyiden yhteisöjen rakentaminen. Yrjö Ruudun näkökulmaa värittävät enemmän yhteishyvä ja valtiokeskeisyys. Vääjäämättä hänen ajatuksensa herättää mielleyhtymän suomalaisesta yhteishyvän valtiosta hyvinvointivaltioon – aika pitkällekin hahmoteltuna. Santeri Alkion ajattelu puolestaan yhdistyy nykyisiin sosiaalisen ja ekologisen tasapainon tavoitteisiin ja hyvinvointipolitiikkaan.

Perttula_Sukselainen.indd 201 19.5.2010 14:28:08

Nykykäsittein sanottuna Santeri Alkio edusti hyvinvointiyhteiskuntaa ja Yrjö Ruutu hyvinvointivaltiota. Heitä erottaa toisistaan myös ihmiskuva, kysymys ihmisen hyvästä ja hyvinvointi -käsitteen sisällöstä. Valtiososialismin soveltuvuudesta vapaamieliseen, liberaaliin ja/tai keskustalaiseen ajatteluun on hyvä esimerkki se, että valtiososialististen näkemysten ensimmäinen julkaisija Suomessa oli Kansallinen Edistyspuolue. Valtiososialismi oli V. J. Sukselaiselle väline alkiolaisten arvojen toteuttamiseksi, vaikka hänen aatteellinen keskustalainen perimänsä karsastaa valtiososialismin keskusjohtoisuutta. Valtiososialismi on yksi tapa tarkastella yhteiskuntaa ja samalla politiikan työväline. Yrjö Ruudun määritelmä keskustasta on enemmän sosiologinen ja poliittis-matemaattinen kuin aatteellinen.

Näistä aineksista alkoivat vähitellen muokkautua V. J. Sukselaisen yhteiskunta-poliittinen ohjelma sekä tavoitteet ja keinot sen toteuttamiseksi. Hänen ohjelmansa tarkoitus oli vahvistaa keskustaa, keskisäätyä ja/tai keskiluokkaa. Alkiolaisessa ja ruutulaisessa ajattelussa haluttiin laajentaa kansanvaltaisen valtion omakseen kokemaa joukkoa, mutta kehityksen ydinryhmät olivat heidän ajattelussaan erilaiset. V. J. Sukselainen halusi yhdistää alkiolaisiin ja ruutulaisiin arvoihin tarpeen voimistaa yhteiskunnallista vakautta edustavia ryhmiä. Ohjelman omaehtoinen työstäminen kuitenkin pitkittyi, kun poliittinen tilanne alkoi kärjistyä. Oikeistolaisuuden nousu ja Lapuan liike suuntasivat ajatukset ja toiminnan 1930-luvun alussa kansanvallan puolustamiseen.

V. J. Sukselainen valittiin

AKS:n varapuheenjohtajaksi

helmikuussa 1932 ennen

AKS:n kahtia jakanutta

Mäntsälän kapinan alkua.



Porttuli_Saksolainen.indd 203 19.5.2010 14:28:09

V
Kansanvallan puolustaja 1929–1933

Perttula_Suksolainen.indd 204 19.5.2010 14:28:09

AKS mukaan kommunismin vastaiseen Lapuan liikkeeseen

Y. J. Sukselaisen pohtiessa syksyllä 1929 yhteiskuntanäkemystään kärjistyi kansanvallan kriisi. Päiväkirja kertoo yhteiskunnallisen tilanteen kiristymisestä kesästä 1929 lähtien. Yhä useammat olivat sitä mieltä, ettei kommunismia padottu enää uudistusmielisellä politiikalla vaan tarvittiin tiukempia lakeja ja otteita. Vuoden 1929 valtiopäiviä avatessaan presidentti Lauri Kr. Relander oli todennut, että valtiovallan velvollisuutena oli lain sallimin keinoin estää kaikki maanpetoksellinen ja muu yhteiskuntajärjestystä vastaan tähdätty rikollinen toiminta. Hän oli kehottanut hallitusta ryhtymään toimiin kommunisminvastaisen lainsäädännön aikaansaamiseksi[723], mutta usko parlamentaarisen järjestelmän kykyyn hoitaa kommunismiasiaa oli kuitenkin hiipumassa.

Tilanteen roihautti liekkiin kommunistinuorten kokoontuminen Lapualle 23. marraskuuta 1929. Se ei ollut yksittäinen ja summittainen tapahtuma vaan tarkoin harkittu haaste ja osa Kominternin avoimesti julistamaa vallankumoustaistelua. Kommunistinuoret halusivat ulottaa taistelun valkoisten ydinalueena pidetylle Etelä-Pohjanmaalle.[724] Osallistujien saapuessa oli heitä vastassa väkijoukko, joka aikansa tapahtumaa häiriköityään karkotti kommunistinuoret pois paikkakunnalta.

Selkkauksen seurauksena Lapualle kutsuttiin joulukuun 1. päiväksi koolle maakunnallinen kansalaiskokous pohtimaan kommunistien yhä yltyvää kiihotustoimintaa. Parintuhannen osallistujan kokous antoi uskoa asiaan. Kokouksen hyväksymät ponnet päätettiin saattaa hallituksen tietoon lähettämällä 6.12.1929 Helsinkiin 20-henkinen lähetystö *Ilkan* päätoimittaja Artturi Leinosen johdolla. Ajan henkeä kuvaavasti olivat lähetystöä vastaanottamassa muun muassa presidentti Lauri Kr. Relander, Kyösti Kallion hallitus ja eduskuntaryhmät. Akateemisen Karjala-Seuran mukanaolo ja lapualaisten vierailu AKS:n itsenäisyysjuhlassa osoittivat maaperän seurassa olleen otollinen kommunismin vastaiseen kansanliikkeeseen osallistumiselle.[725]

Perttula_Sukselainen.indd 205 19.5.2010 14:28:10

AKS:n itsenäisyysjuhlassa Martti Haavio muistutti lapualaisten läsnäollessa, että suomalaiskansallisen eduskuntaenemmistön saamiseksi oli ruotsalaisten ohi nojattava sosialidemokraatteihin.[726] Hän perusteli näkemystään kansanvaltaisen enemmistön voimalla. Vaarana oli, että kommunismia vastaan taisteltaessa suomalaiset jaettaisiin jälleen punaisiin ja valkoisiin. Poliittista jakolinjaa muodostettiin joko kansallis- tai luokkatietoisuuden pohjalta. AKS:n kansallismielinen ohjelma oli typistynyt taisteluksi suomen kielen asemasta, ja tähän jäljelle jääneeseen mahdollisuuteen kansallisen eheyden sukupolvi tarttui. Linnarauhan saattoi rakentaa joko ruotsinkielisten tai sosialidemokraattien suuntaan. Kamppailua suomen kielen asemasta käytiin AKS:ssä seuraavat vuodet, samalla kun seuran suhdetta Lapuan liikkeeseen puitiin.[727] Osittain tilanne oli verrannollinen vuoden 1923 vaiheeseen, jolloin E. E. Kaila oivalsi, että kielen avulla saattoi muuttaa mielen ja koota joukkoja AKS:ään. Kielitaistelu oli 1930-luvun alussa AKS:ssä kansallismielisten silta kansallisen eheyden arvoihin. Yhteiskunnalliset perustelut eivät kuitenkaan enää kantaneet.

Lapuan tapahtumat marraskuussa 1929 sysäsivät liikkeelle seisovan veden. V. J. Sukselainenkin kävi joulukuussa seuraamassa AKS:n hallituksen kokousta, jossa käsiteltiin kommunistiongelmaa. Päiväkirjassaan hän arvioi tilanteen olevan mielenkiintoinen: ”Mitä mahtanevatkaan tuumia sellaiset herrat kuin Kallion Kyösti ja Relanderin Lasse. Jälkimmäinen tuskin tuumii mitään.”[728] Itsenäisyyspäivänä V. J. Sukselainen kirjoittaa: ”Suurenmoinen päivä tänään. Aamulla oli AKS ja YL asemalla vastassa Lapuan lähetystöä. Helanen puhui. Klo 10 alkoi valakokous Ostrobotnialla. Rovasti Väinö Malmivaara piti valapuheen teemanaan sanat: ’Kussa ei ole johtoa, siinä kaatuu kansa’. Niin suurenmoista ja vakuuttavaa puhetta saa harvoin kuulla. Selvästi siinä kuvastui nykyinen tilanne, Lapuan kokous ja sen seuraukset. – – Kansanjoukosta Säätytalon edessä kuului ’hyvä-huutoja’. Sanotaan myös huudetun ’alas fascistit’, mutta sen kuulemma olivat peittäneet huudot ’alas isänmaanpetturi’. Ratkaiseva askel tässä maassa tuntuu otetulta. Hallituksesta riippuu mihin tulokseen päästään.”[729]

Päiväkirjamerkinnät kuvastavat V. J. Sukselaisen isänmaallista innostusta, ja hän analysoi tilannetta Tauno Suontaustan, Tauno Jalannin ja Reino Kuuskosken kanssa[730]. V. J. Sukselaisen merkinnän perusteella voi päätellä hänen olleen tyytymätön ennen kaikkea suomalaisen politiikan heikkoon johtajuuteen. Monet lapualaiset etsivät vikaa sekä järjestelmästä että henkilöistä. 1920- ja 1930-luvun vaihteen tapahtumat olivat joillekin kansalaissodan jatkoa politiikan keinoin ja välinein, tarvittaessa politiikkaa olisi voitu jatkaa sodan keinoin ja välinein. V. J. Sukselaisen arvostelun perusteet olivat 1) johtajuuden heikkoudessa, 2) kokoavan ohjelman puutteessa sekä 3) RKP:n ja SDP:n yhteistyössä.[731] V. J. Sukselaisen kommunismin vastaista ajattelua voisi tulkita myös haluna vahvistaa SDP:n asemaa kamppailussa vasemmistolaisista äänestäjistä. Erottautuminen kommunisteista olisi antanut puolueelle poliittista liikkumatilaa ja luonut edellytyksiä kansalliselle vasemmistosuuntaukselle. Uusi tilanne olisi myös irrottanut SDP:n yhteistyöstä ruotsinkielisten kanssa.

Lapualta liikkeelle lähtenyt kommunismin vastainen kansanliike toteutti kahta valtiollisesti hyväksyttävää periaatetta. Alkuvaiheessaan se puolusti kansanvaltaa ja lujaa järjestysvaltaa, sillä kommunistien toiminta rikkoi kumpaakin periaatetta. Kun kommunistit vielä saivat apua Neuvostoliitosta ja olivat sieltä johdettuja, se oikeutti ulkoparlamentaariseen painostukseen ja taisteluun kommunisteja vastaan. Ulkoisen uhkan tunne teki toiminnasta ikään kuin vapaussodan jatkoa. Kommunismin vastaisen taistelun saattoi suuri joukko hyväksyä ja jopa vaatia sitä. Yhteiskunnassa oli kansalaissodan perintönä ja taloudellisen laman aiheuttamana patoutunutta tyytymättömyyttä, jota Lapuan liikkeen kaltaisen vastavoiman avulla saattoi purkaa.[732] Valtiovallan haasteena oli Lapuan liikkeen energian vangitseminen ja ohjaaminen oikeille urille.

Kun Lapuan liikkeessä alkoi ilmetä kansanvaltaisen järjestelmän vastaisia piirteitä, vastavoima-ajattelun rinnalla alkoi täsmentyä myös se, minkä puolesta Lapuan liike taisteli. Taistelua kommunisteja vastaan ei enää tulkittu vain kansakunnan itsenäisyyden puolustamisena Neuvostoliitosta ohjattua ulkoista uhkaa vastaan. Tulkinta Venäjää ja Neuvosto-Venäjää vastaan käytävästä ja itsenäisyyden turvaavasta vapaussodan jatkosta muuttui sisäiseksi, kansakuntaa punaisiin ja valkoisiin halkaisseen kansalaissodan jatkoksi. Lapuan liike politisoitui vuoden 1918 asetelman toisintona. Suomessa käytiin kamppailua vuosien 1917–1919 aikana koetusta ja opitusta, kansalaissodan syistä ja 1920-luvun politiikan oikeellisuudesta. Itsenäisyys itsessään oli pyhä arvo, mutta sen lunastaminen ja olemassaolo olivat perustuneet vähintään yhtä pyhiin ja pitkän ajan kuluessa syntyneisiin kansallisiin ja yhteiskunnallisiin arvoihin. Varsinkin keskustalaisessa ajattelussa oli kansanvallalla ja kansan yhtenäisyydellä vielä ohittamaton merkityksensä itsenäisyyden ja kansallisen yhteenkuuluvuuden perustana. Uudistuksia piti tehdä yhdessä kansan kanssa ja rinnalla, ei sen ylä- tai ulkopuolella.

Lapuan liikkeen luoman tilanteen kärjistyessä oli tärkeää, millä tavoin tilanne arvioitiin vasemmistossa, keskustassa ja oikeistossa. Kamppailua käytiin poliittisesta tulkinnasta, asetelman rakentamisesta: mistä ja minkä puolesta ja ketä vastaan taisteltiin? Poliittinen tulkintakamppailu oli tärkeää, koska se määritteli kamppailun välineet. Vastavoima mitoitettiin vastustajaa ja sen voimaa vastaavaksi. Parlamentaarista ja pientä äärivasemmistoa vastaan oli helppo kamppailla kansanvaltaisin keinoin, mutta Neuvostoliitosta johdettua vallankumouksellista toimintaa vastaan piti käyttää järeämpiä aseita.

Suomalainen äärivasemmisto ei ollut hyväksynyt porvarillista valtiota kansantahdon edustajaksi vaan oli toiminut luokkaristiriitojen runteleman porvarillisen valtion hävittämiseksi. Maltillisessa vasemmistossa jouduttiin Lapuan liikkeen alkuvaiheissa arvioimaan, painottuvatko kamppailussa valtiollinen vapaus ja kansanvaltaiset oikeudet. Jos näin oli, se merkitsi samalla aikaisempaa hyväksyvämpää suhtautumista valtioon ja vallitsevan järjestelmän puolustamista. Keskustassa oli itsenäisyyden alusta lähtien vahvimmin leimauduttu tasavaltaan ja valittuun poliittiseen järjestelmään.

Perttula_Sukselainen.indd 207 19.5.2010 14:28:10

Oikeistossa oli kytenyt, ajoittain jopa liekehtinyt tyytymättömyys valtiolliseen järjestelmään. Varsinkin äärioikeistossa kyseltiin kansalaissodan uhrien ja valkoisen perinnön perään. Sen näkemyksen mukaiset kansalliset arvot ja yhteiskunnalliset tavoitteet eivät olleet toteutuneet, ja nyt Lapuan liike antoi tilaisuuden sekä maltillisen oikeiston poliittisen aseman vahvistamiselle että äärioikeiston kaappaushenkisille hankkeille. Äärioikeisto oli hamunnut ja hamusi edelleen toisenlaista valtiollista järjestelmää. Ennen kuin poliittinen asetelma lopulta rakentui kansanvallan uskottavuuden ja järjestysvaltion puolustamiseksi, oli kansanvalta – yhdessä puolueiden kanssa – joutunut etsimään monin tavoin uskottavuutensa rajoja.

Niin pitkään kuin asetelma rakentui alhaalta ylöspäin, korostui kommunisminvastaisuus. Kun asetelma alkoi rakentua ylhäältä alaspäin, järjestelmän kumoamiseen liittyvät pyrkimykset vahvistuivat. Huomio kiinnittyi nyt erityisesti poliittiseen keskustaan ja Maalaisliittoon. Talonpoikien merkitys Suomen historiassa oli jo aikaisemmin saanut myyttisen arvon, jota talonpoikaisarmeijan toiminta itsenäisyyden turvaamiseksi 1918 oli entisestään vahvistanut. Kun talonpoikainen Maalaisliitto vielä oli presidentti- ja pääministeripuolue, puolue oli poliittisella vedenjakajalla. Rajalinja Lapuan liikkeen alussa olisi voinut halkaista poliittisen keskustan tai leikata sen vasemmalta laidalta. Kun Lapuan liikkeellä oli – tai se halusi ottaa ja sille haluttiin antaa – talonpoikainen luonne[733], korostui talonpoikaispuolueen asema entisestään kansakunnan mielipiteen muokkaajana. Kysymys oli puolueelle aidosti vaikea. Juha Siltalan mukaan vuoden 1930 alussa alkoi kolme kuukautta kestänyt ”valkoisen Suomen” ja tasavallan yhteinen taival, pakkoavioliitto, jossa kumpikin osapuoli koetti saada toisen ajamaan tavoitteitaan. Keskipuolueet koettivat taittaa kärjen valtiojärjestelmän perusteisiin suuntautuvalta protestilta, aktivistit puolestaan yrittivät saada ”valkoisen Suomen” ohjelmalleen parlamentaarisen enemmistön.[734]

Lapuan liikkeen kampeamisyrityksessä kansanvaltaiseen suuntaan oli keskeisenä henkilönä *Ilkan* päätoimittaja Artturi Leinonen, joka oli puheenjohtajana myös Lapualla 15. maaliskuuta 1930 pidetyssä kokouksessa. Hän korosti kokouksessa, että nyt ei taisteltu minkään poliittisen käsityskannan puolesta, vaan ”kansallisen olemassaolomme turvaamiseksi vaaraa vastaan, joka uhkaa olemassaoloamme kansana ja valtiona, jäytää moraalin ja oikeuskäsitteiden juuria ja kaivaa koko sitä siveellisen elämänkatsomuksen perustaa, jolle kansana olemme rakentaneet elämämme sukupolvien aikana”.[735]

Kokous perusti Suomen Lukko -nimisen järjestön, jonka puheenjohtajaksi valittiin päätoimittaja Artturi Leinonen. Juha Siltala on arvioinut, että tuossa kokouksessa Maalaisliitolle jäi Lapuan liikkeen kuori, mutta sen voima riistäytyi vakiintuneen poliittisen eliitin hallinnasta. Keskustalaiset antikommunistit tarjosivat ylipuolueellista kansalaisjärjestöä parlamentarismin täydennykseksi, ei vaihtoehtoisen politiikan tekotavan väyläksi. Vasemmistolaisen *Työn Äänen* kirjapainon särkeminen 28. maaliskuuta 1930 merkitsi Lapuan liikkeen ajautumista laittomuuksien tielle. Valtion

haaste keväällä 1930 oli paljolti sama kuin 1918: maan lakeja kunnioittavan laillisen järjestysvallan turvaaminen.

Poliittisen asetelman rakentamisessa maltillinen oikeisto onnistui vahvistamaan asemaansa päästämättä tilannetta äärivaihtoehtojen väliseksi. Juha Siltalan mukaan J. K. Paasikivi piti tärkeänä, että hallitus – mieluiten maalaisliittolainen – sulkisi kommunistien kirjapainon ja hankkisi laittomuudesta vastuuvapauden eduskunnalta jättäessään sille esitykset kommunistilaeiksi. Ellei eduskunta hyväksyisi molempia, vaaleihin olisi käytävä antikommunistisena rintamana. Hallitusta ei saanut pakottaa eroamaan, jotta suuttuneet maalaisliittolaiset eivät ottaisi vaaliteemakseen antikommunismin sijasta laillisuutta. Tilannetta ei voitaisi laukaista lakia rikkomatta, mutta paras oli antaa hallituksen tehdä väistämättömät lainylitykset eikä kapinoitsijoiden.[736]

Lapuan liike kuitenkin radikalisoitui ja syyllistyi laittomuuksiin ja väkivaltaan. Maalaisliitossa pääministeri Kyösti Kallio edusti tiukkaa laillisuuslinjaa, kuten monet puolueen vasemmistosiipeen kuuluneet edustajat, esimerkiksi Uuno Hannula, Juho Niukkanen, K. A. Lohi, Antti Kukkonen, P. V. Heikkinen ja Lassi Hiekkala. Huhtikuussa 1930 pidetyssä puoluekokouksessa tuomittiin niin kommunismi kuin lainvastaiset keinot kommunismin kukistamiseksi.[737]

Lapuan liikkeen nousu ja pula-aika – Maalaisliittoon oikealta ja vasemmalta sekä sisältä tullut paine – luotsasivat puoluetta entisestään agraaris-tuotannolliseen suuntaan. Aloitteellisen yhteiskunnallisen reformismin aika oli toistaiseksi ohi. Nyt piti puolustaa niitä arvoja, jotka oli saavutettu kansalaissodan jälkeen. Maatalousvaltaisen Suomen elinkeinorakenne riitti takaamaan puolueelle korkean kannatuksen tuotantopainotteisella politiikalla. Lisäksi oli lunastettava lupauksia ja huolehdittava niistä ihmisistä, jotka olivat uskoneet maan voimaan ja turvaan. Sosiaali- ja maatalouspolitiikka kietoutuivat yhteen, mutta valtiolta puuttui yhteiskuntapoliittinen näkemys maaseutua kattavasta ja kokoavasta ohjelmasta. Suomen Pankilla oli talouspolitiikassa valtaa, jota valtion yhteisellä poliittisella tahdollakin olisi ollut vaikea murtaa. Liberalistisen talouspolitiikan opit ohjasivat edelleen valtion toimintaa.

Vasemmiston ja erityisesti SDP:n suhtautuminen Lapuan liikkeen syntyyn ja alkuvaiheisiin oli poliittisen asetelman rakentumisessa jo omana aikanaan miltei yhtä tärkeää kuin kansanvaltaisten keskustalaisten ja oikeistolaisten. Vielä tärkeämmäksi silloiset linjaukset ja kokemukset tulivat myöhemmin 1930-luvulla, kun alettiin pohjustaa sosialidemokraattien ja keskustan punavihreää yhteistyötä.

1920-luvun lopun tapahtumat pakottivat SDP:n puntaroimaan periaatteitaan ja käytäntöjään. Puolue joutui arvioimaan politiikkaansa ja yhteistyösuhteitaan vasemmalle, keskelle ja oikealle. SDP:n painolastina oli vuosi 1918. Keskustalaisen tulkinnan mukaan silloin oli ollut kysymys sekä vapaus- että kansalaissodasta, ja keskipuolueiden käsityksen mukaan vasemmistopuolueista SKP jatkoi vapaussotaa Suomessa tukeutuessaan Neuvostoliittoon. Keskusta katsoi kansalaissodan syynä olleen yhteiskunnallisten ongelmien hoitamattomuus. Punaisen puolen suurin

Perttula_Sukselainen.indd 209 19.5.2010 14:28:10

synti oli ollut nousu kansanvaltaa vastaan. Vuoden 1930 alun poliittisen asetelman syntymisessä oli olennaista, asettuisiko SDP kansanvallan kannalle kehikossa, johon poliittinen ja valtiollinen järjestelmä oli muokkautunut. Ei riittänyt, että SDP taisteli vain kommunismia vastaan. Sen piti taistella myös suomalaisen kansanvallan puolesta[738]. Kansanvallan puolelle asettuminen teki SDP:stä isossa osassa keskustalaista ja porvarillista kenttää hyväksyttävän ja suomalaista yhteiskuntaa vahvistavan puolueen.

Lapuan liikkeen synty 1929 johti SDP:n arvioimaan sekä tavoitteitaan että niiden saavuttamiseksi tarvittavia keinoja. Hannu Soikkanen toteaa SDP:n historiassa Lapuan liikkeen nousun seurauksena olleen yhteisrintaman tarjoaminen kansanvallan ja parlamentarismin puolesta.[739] Vuoden 1930 puoluekokous kirjasi kuitenkin tekevänsä valistustyötä marxilaisen sosialismin hengessä ja käyvänsä luokkataistelua porvareita vastaan ja valistussotaa ”uuskommunismia” vastaan. Puolueohjelmassa varoitettiin asettamasta yhteisiä ”isänmaalliseksi väitettyjä” etuja luokkaetujen edelle[740]. Vuonna 1930 sosialidemokraattisessa ajattelussa kansallisuus ja luokkatietoisuus eivät vielä ainakaan sanojen tasolla olleet toisiinsa liittyvä pari, vaan pikemminkin toisensa poissulkeva vastapari.

Uutta oli syvän vedenjakajan sijoittaminen porvarillisten puolueiden keskelle, ja jakajana oli nimenomaan kansanvalta. Siihen mennessä oli korostettu jakoa porvarit ja sosialistit. SDP oli eduskunnassa hyödyntänyt taktisesti kansallisuustaistelua ja RKP:tä. Nyt SDP otti esille kansanvaltaisten voimien yhteisrintaman. Sosialidemokraattisen luokkataisteluopin vastakkainasetteluja pehmensi se, ettei se ollut vain kahden luokan välistä taistelua; vastakkain työn ja pääoman rinnalla olivat myös luokat, muun muassa työväenluokka ja talonpoikaisluokka[741]. Luokkapuolueen piti ainakin jossakin määrin olla myös aate- ja yleispuolue. Uusien poliittisten rajojen ja asetelmien piirtäminen oli mahdollista[742].

Lapuan liikkeen synnyn hetket ja seuraukset ovat tärkeitä suomalaisen poliittisen kulttuurin ja valtion kehityksessä. Ääripäiden määrittelemä poliittinen asetelma hallitsi Lapuan liikkeen alkuvaiheita, mikä synnytti mielteen kansalaissodan jatkosta. Punaisen ja valkoisen rajalinjan vallitessa maltillisten oli vaikea ylittää omissa ryhmissään perinteisiä politiikan blokkirajoja. Uuden blokkirajan rakentuminen muutti myös puolueiden sisäisiä asetelmia ja voimasuhteita, puhumattakaan entiset blokkirajat ylittävästä yhteistyön mahdollisuudesta.

Muutos SDP:ssä näkyi vuoden 1930 aikana. Hannu Soikkasen mukaan uutta oli se, että puolue oli puolustusasemissa ja että puolue oli tiukasti laillisuuden ja oikeusjärjestyksen puolella. SDP joutui puolustamaan oikealta tulevaa uhkaa vastaan oikeusvaltion ajatusta, jota se aikaisemmin ei ollut pitänyt keskeisenä. Se oli lähtenyt siitä, että lait ja oikeusjärjestys oli tehty suojaamaan vallitsevaa järjestelmää ja hallitsevien ryhmien etuoikeuksia. Tosin puolueen aikaisemmassa politiikassa oli ollut paljon retoriikkaa ja sanaradikalismia. Puolueen vaalijulistuksessa sanotaan, että valtiovallan oli koko voimallaan ylläpidettävä laillista järjestystä ja kansalaisten oli

saatava nauttia lainturvaa. SDP korosti, että kysymyksessä oli taistelu oikeusjärjestyksen puolesta ja samalla taistelu kansanvallan puolesta[743].

”Hämärä on maassa tilanne, kaikenlaiset pimeät voimat toimivat”

Talvella ja kevättalvella 1930 V. J. Sukselainen opiskeli uutterasti ja valmisteli pro graduaan Maalaisliiton järjestötoiminnasta. Hän kävi AKS:n tilaisuuksissa, mutta seura ei ollut enää ajatuksissa päällimmäisenä. Hän oli helmikuussa ehdolla seuran hallitukseen, mutta ei itse asiasta innostunut: ”Kunnia tietysti olisi kunnia, mutta eipä olisi halua ottaa päälleni AKS:n suruja. Ilta viikossa ja paljon muuta lisäksi siihen menisi. Toivottavasti ne eivät sentään minua valitsekaan. Vanhempia miehiä sinne pitäisi saada. Enemmän auktoriteettia hallitukselle.”[744] Hallituksen vaalissa hän jäi neljännelle varasijalle, mutta ei ollut asiasta suruissaan: ”Olipa hyvä, ettei joutunut tuohon ’pohjalaishallitukseen’, joka varmasti tulee herättämään toraa ja epäsopua, ja pelkäänpä – pohjalaisvihaa.” Valintakokouksessa Vilho Helanen junttasi haluamiaan henkilöitä hallitukseen.[745]

On mahdoton arvioida, oliko aatteellisella kriisiytymisellä ja pula-ajalla tai muilla yhteiskunnallisilla tekijöillä vaikutuksensa, kun V. J. Sukselainen kirjoitti päiväkirjaansa keväällä AKS:n piiristä tulevan itsemurhasanoman toisensa jälkeen. Hän päätti ottaa itsemurhat esille yleisessä kokouksessa ”räikeässä, huomiota herättävässä muodossa”. Asia kaihersi monestakin syystä hänen mieltään. Seuran kronikkaan hän kirjasi paheksumisensa lipun viemisestä erään itsemurhan tehneen seuran jäsenen hautajaissaattoon. Myöhemmin hän pehmensi kirjoitustaan keskusteltuaan asiasta E. E. Kailan kanssa[746]. Ajan henkeä hän myötäili muun muassa osallistumalla huhtikuussa 1930 AKS:n järjestämille kommunismikursseille[747].

Kesäkuussa 1930 ei yhteiskunnallinen tilanne vieläkään osoittanut rauhoittumisen merkkejä. Keväistä *Työn Äänen* kirjapainon hävittämistä olivat seuranneet muut provokaatiot. Kirjapainon rikkojiksi oli ilmoittautunut 72 miestä, jotka saapuivat tunnustamaan syyllisyytensä Suomen lipuilla koristellussa autokaravaanissa. Lapuan liikkeen järjestämät kommunistien kyyditykset olivat alkaneet vappuna, kun Limingassa kyyditettiin ensimmäinen kommunistiagitaattori. Vaasassa rikottiin suomalaisille perinteisesti pyhää käräjärauhaa, kun kirjapainoa oikeudessa edustanut asianajaja ja kansanedustaja Asser Salo siepattiin ja kyydittiin Lapualle.

Akateeminen Karjala-Seura oli kevään 1930 kuluessa lipunut entistä enemmän äärioikeistoon ja kommunismin vastustamiseen. Suomen Lukon sihteeri, AKS:läinen Mikko Jaskari pyysi V. J. Sukselaista tutkimaan Suomen Lukon tarkoituksia varten eduskunnan armahduspolitiikkaa ja tekemään muistiinpanoja lehmänkaupoista. Ajan puutteen lisäksi epäilys siitä, että ei olisi armahduspolitiikasta samaa mieltä kuin aineiston pyytäjät, johti hänen kieltäytymiseensä tehtävästä. Tilalleen hän suositteli

Perttula_Sukselainen.indd 211 19.5.2010 14:28:11

Matti Leppoa[748]. Mikko Jaskarin pyyntö kuvastaa hyvin poliittista tilannetta. Puoluevallan rämettyneisyys ja keskustapolitiikan arvostelu olivat päivänpoliittisia perusteita, joilla haettiin oikeutusta Lapuan liikkeen ajamille arvoille ja tavoitteille.

Helsingissä järjestettiin 11. kesäkuuta maakunnan miesten kokous, joka vaati maan hallitusta ja presidenttiä lakkauttamaan kommunistilehdet ja -järjestöt. Kokouksen mielestä eduskunta olisi pitänyt kutsua pikaisesti koolle päättämään asiasta. Pääministeri Kyösti Kallio oli vastahakoinen rikkomaan voimassa olevaa lakia, mutta hän taipui kommunistilehtien lakkauttamiseen suurempien levottomuuksien välttämiseksi[749]. Kesäkuun alun sekavan tilanteen seurauksena AKS:läiset kokoontuivat 14. päivänä pitämään kokousta, josta yötä myöten lähetettiin ”Helanen ja Tamminen Etelä-Pohjanmaalle ottamaan selvää, missä on johto”[750]. Aamulla 16. päivänä saivat AKS:läiset Etelä-Pohjanmaalta palanneilta selostuksen tilanteesta, joka oli rauhallisempi kuin alussa oli luultu[751]. AKS:n Turun osastolle lähettämässään kirjeessä seuran sihteeri Jussi Saukkonen linjaa: ”Toimitaan nyt tänä kesänä siinä mielessä kommunismia vastaan, että se ei ryssälle enää tämän kerran perästä yritä maatamme kavaltaa.”[752]

V. J. Sukselainen arvioi näiden tapahtumien jälkeen päiväkirjassaan, että kansallisuuskysymys oli jäänyt AKS:ssä kommunismin varjoon. Tilanteen muuttamiseksi hän kirjoitti 21. kesäkuuta kirjeet Tauno Suontaustalle ja Reino Kuuskoskelle, jotta nämä kesän aikana vaikuttaisivat puheenjohtaja Erkki Virran mielipiteisiin. Myöhemmin elokuussa Tauno Suontausta kirjoitti vastauksen ja uskoi heidän onnistuneen toimimaan menestyksellisesti AKS:n kesäjuhlilla ”kansallisena oppositiona”.[753]

Kesällä 1930 puolueet oikealla, vasemmalla ja keskellä yrittivät estää väkivaltaisen vallankaappauksen. Yhteinen tavoite oli valtion arvovallan ja järjestysvallan vahvistaminen, koska valtio edusti sitä järjestelmää, jonka sisällä kamppailua piti käydä. Olennaista oli yhteinen tahto tasavaltalaisen valtion säilyttämiseksi; valtiojärjestelmän sisällöstä saatettiin olla eri mieltä. Toisin kuin 1918 valtio ja valtiollinen järjestelmä tarjosivat suurimmalle osalle puolueista uskottavan poliittisen kentän kamppailla tavoitteidensa puolesta. Järjestelmän rajoja kuitenkin haettiin. Lapuan liikkeen painostus johti heinäkuun alussa Kyösti Kallion hallituksen vaihtumiseen P. E. Svinhufvudin johtamaan hallitukseen, joka toimillaan yritti työntää itsensä kansanvaltaisen järjestelmän ja lapualaisen painostuksen väliin. Etukäteen arveluja herättäneestä ja fasistien Roomaan marssiin rinnastetusta talonpoikaismarssista tuli lopulta valtiovallan ja Lapuan liikkeen kädenlyönti. Siinä hallitus osoitti poliittista valtiotaitoa, mahdollisuuksien taidetta parhaimmillaan.

Talonpoikaismarssiin 7. heinäkuuta osallistui myös joukko Akateemisen Karjala-Seuran jäseniä. Se oli Lapuan liikkeen suuri voimannäyte mutta samalla taitekohta. Martti Haavion mukaan AKS:n suhtautuminen Lapuan liikkeeseen 1930 oli kahtalaista. Isänmaallinen tavoite, maan vapauttaminen kommunismista, herätti vastakaikua. Talonpoikien ylle lankesi kansallistuntoisten ylioppilaiden silmissä tietynlaista romanttista hohtoa, sen sijaan lapualaisten kantaa kielikysymyksessä paheksuttiin

ja liikkeen rikollisia menetelmiä vastustettiin.[754] V. J. Sukselainen arvioi pari vuotta myöhemmin Kärki-Seuran *Ylioppilaassa* kesän 1930 tapahtuminen vieneen AKS:ää kohti henkistä haaksirikkoa: ”Talonpoikaismarssiin saakka oli seura jokseenkin kokonaisena lapuanliikkeen takana, mutta kun heinäkuussa kansanliikkeen valtuuskunnan nimiluettelo tuli julkisuuteen, käsittivät monet AK-S:läiset, ettei niiltä nimiltä ollut odotettavissa mitään AK-S:n aatteiden mukaista.”[755]

Poliittisen tilanteen selkiyttämiseksi hajotti presidentti Lauri Kr. Relader eduskunnan ja määräsi uudet vaalit pidettäväksi 1. ja 2. päivänä lokakuuta 1930. Lapualaismielisten tavoitteena oli saada eduskuntaan 2/3 enemmistö, jonka turvin olisi voitu ajaa kommunistilait läpi. Tavoitteeseen pääsemiseksi haluttiin rakentaa porvarillisia kielirajat ylittäviä vaaliliittoja. AKS:n johto sai Lapuan liikkeeltä lupauksia, että syrjään hetkeksi sysätty suomalaisuusasia nostettaisiin esille myöhemmin. Kun pääministeri P. E. Svinhufvud pyysi AKS:läisiä yhteistyöhön ruotsinkielisten ylioppilaiden kanssa, päädyttiin seurassa pitämään suomalaisuusasia vaalitaistelussa taka-alalla.[756] Linnarauha ei AKS:n aitosuomalaisimpia tyydyttänyt; ratkaisua arvostelivat muun muassa Urho Kekkonen, Martti Haavio, Jussi Teljo ja Jussi Koskiluoma[757]. Jo aikaisemmin ovat tulleet esille V. J. Sukselaisen, Reino Kuuskosken ja Tauno Suontaustan epäilyt kansallismielisyyden hautautumisesta kommunistiasian alle.

Vaikuttaa siltä, että äärioikeistolaiset piirit alkoivat ohjata entistä määrätietoisemmin kansanvallan vastaista liikehdintää kevätkesällä, tai pikemminkin taisi olla kysymys yrityksestä ohjata sitä. Paikallisesti syntynyt liikehdintä haluttiin keskusjohtoiseksi, mutta siinä ei onnistuttu.

Loppukesästä 1930 alkoi AKS:ssä kiertää huhuja diktatuurihankkeista.[758] *Suomen Heimossa* Jussi Koskiluoma ja Urho Kekkonen ryhtyivät syksyllä puolustamaan kansanvaltaa. Rajalinja kulki AKS:n sisällä 1920-luvun jälkipuoliskon AKS:n arvojen puolustajien ja kommunisminvastaisuuden ylivertaiseksi ongelmaksi nostaneiden välillä. Vaikka Lapuan liike esiintyi puolueiden ulkopuolisena, muun muassa Kaarlo Hillilä arvioi kesällä 1930 tavoitteen: ”Eiköhän tämän kaiken touhun lopullisena tuloksena sentään liene uusi puolue, joka ottaa lapualaisuuden ohjelmaansa. Jonkinlainen kansallissosialistinen puolue, jonka ohjelma riippuu siitä, mitenkä sitä ruvetaan johtamaan.”[759] AKS:n kansanvaltaisessa joukossa otaksuttiin seuran olevan koko voimallaan mukana Lapuan liikkeessä. [760]Aaro Pakaslahti arvioi lokakuussa kirjeessään Urho Kekkoselle, että epäilyksettä entinen aktivisti Kai Donner ajaisi Mannerheimin diktatuuria[761]. Vastauskirjeessään lokakuun lopulla Urho Kekkonen kirjoittaa Elias Simeliuksen kertoneen ”jääkärien, suomalaisten ja ruotsalaisten” ottavan vallan ja sen jälkeen olevan edessä retki Karjalaan.[762]

Syksyn 1930 aikana suhtautuminen Lapuan liikkeeseen ja linnarauhaan räjäyttivät esille AKS:ssä piilleitä ongelmia. Urho Kekkonen oli kirjoittanut Aaro Pakaslahdelle jo 3. toukokuuta aikovansa jättää AKS:n hallituksen, koska siinä ei ollut mieluista työskennellä tavallista oikeistolaisemman hengen takia.[763] Vielä voimakkaammin hän ilmaisee näkemyksensä syyskuussa: ”Mielivalta ja mieletön politiikka ei herätä

Perttula_Sukselainen.indd 213 19.5.2010 14:28:11

luottamusta. Olen sitä mieltä, että jyrkästi kansanvaltainen kanta on nyt pelastus."[764] Urho Kekkonen erosikin seuran hallituksesta 17. syyskuuta "ajan puutteen vuoksi". Hän arvioi viikkoa myöhemmin kokousta: "Vaativat AKS:ää linnarauhapolitiikan kannalle. Haavio, Koskiaho, Sukselainen (varsin kehittynyt nuori mies), Helanen (tavallaan) ja minä olimme vastaan. – – Jos se joutuu oikeistovillitsijäin käsiin, silloin on edessä vaikea hajaannus."[765]

AKS otti syyskuisessa kokouksessaan kantaa Lapuan liikkeeseen. Keskustelu kulminoitui siihen, että kansanliikkeen varaukseton tunnustaminen olisi merkinnyt "kansallisuusasian ponnella ajamisen" lopettamista. Lopulta myrskyisän keskustelun jälkeen hyväksyttiin yksimielisesti päätöslauselma: "AKS seisoo Lapuan liikkeen johdon takana ollakseen mukana toteuttamassa liikkeen alkuperäistä ohjelmaa, nimittäin: 1) kommunismin hävittämistä maasta ja 2) poliittisen elämän tervehdyttämistä. AKS pitää sekä näihin päämääriin pääsemiseksi että AKS:n pysyvän kannatuksen perusedellytyksenä sitä, että Lapuan liike – ei sen paremmin lupaamalla säilyttää ruotsalaisten nykyisiä etuoikeuksia kuin muullakaan tavoin – muodostu esteeksi suomalaiskansallisen ohjelmamme toteuttamiselle."[766]

Ylioppilaslehti arvioi ennen lokakuun eduskuntavaaleja Lapuan liikettä ja piti hyvänä, ettei liike ollut kommunismia vastustaessaan hairahtunut "etelämaisiin riehahteluihin". Vaali-intoon kannustaessaan *Ylioppilaslehti* määrittelee, millaisen Suomen puolustajiksi ylioppilaiden pitäisi ryhtyä: "Meidän on koettelemuksistamme noustava uuden, laillisesti ja kansanvaltaisesti hallitun voimakkaan Suomen työmiehiksi!"[767] Tuskinpa sanataiturit tarkoituksetta käyttivät ilmaisuja: koettelemukset, laillinen, kansanvaltainen ja Suomen työmiehet.

Urho Kekkosen hallituksesta eron esimerkkiä seurasivat 12. päivänä lokakuuta "ajan puutteen vuoksi" myös Lauri Hakulinen, Martti Haavio ja Vilho Helanen. Tässä yhteydessä V. J. Sukselainen nousi varajäsenen paikalta hallitukseen. Aatteellista yhteenkuuluvuutta hallituksen enemmistöön hän ei tuntenut, koska 17. lokakuuta 1930 päiväkirjassa on merkintä: "Hämärä on maassa tilanne, kaikenlaiset pimeät voimat toimivat. On raskasta olla hallitusvastuussa." Vielä syyskuussa hän oli kirjannut päiväkirjaansa tavoitteekseen AKS:n kokoamisen.[768]

Lokakuussa tapahtunutta, entisen presidentin K. J. Ståhlbergin kyyditystä V. J. Sukselainen arvioi päiväkirjassaan: "Tänään on tapahtunut ihmeitä. Kenr. Wallenius ja everstil. Kuussaari ovat pidätetyt syyllisinä Ståhlbergin kuljetuksen järjestämiseen. Mikä lienee Kailan osuus ja mielipide tässä asiassa? Kumma juttu, mutta taisi kutistaa kuiviin diktatuurihankkeet. Selvensi tilanteen."[769] Lokakuun 22. päivänä 1930 ilmestyi *Ylioppilaslehti* poikkeukselliseen aikaan. Lehden etusivulla on otsikko *Ylioppilaiden asettamat edellytykset kommunisminvastaiseen kansanliikkeeseen yhtyessään ja sitä tukiessaan*. Johdannon jälkeen artikkelissa palautetaan mieleen alkusyksyn linjaukset: "Kansanliikkeen toiminta rajoittuu kommunisminvastaiseksi suuntautumatta sosialisteihin enempään kuin toisin ajatteleviin porvareihinkaan. Ruotsalaisille ei kansanliikkeen varjolla tehdä sitoumuksia, vaan tulee heidän osal-

listua ehdoitta yhteistoimintaan. Kansanliike ei suuntaudu kansanvaltaista ja tasavaltaista valtiojärjestystämme vastaan, vaan kehittää sitä."[770] AKS:n kannanotot syksyllä 1930 saattoivat olla vielä sanallisesti yhteisesti hyväksyttäviä, mutta sisällöllisesti ne eivät enää yhdistäneet.

Ylioppilaslehti sanoutui lokakuussa selkeästi irti kansanliikkeestä, joka oli noussut kansanvaltaa vastaan. Lehti korosti kommunisminvastaisen kansanliikkeen olleen tasavallan ja kansanvallan itsepuolustusta. Kansanvaltaisen valtiojärjestelmän todettiin kaikkine puutteineenkin kuitenkin edustavan parhainta tapaa valtakunnan asioiden hoitamiseksi järkevällä tavalla, eikä siitä ei kannattanut luopua minkään tilapäisten kuohahtelujen vuoksi. Erityisesti varoitettiin antamasta tukea sellaisille kansanvallan vastaisille liikkeille, joiden ohjelmat tai taustavoimat olivat tuntemattomia.[771]

V. J. Sukselainen oli AKS:n hallituksen jäsen, mutta seuralla ei enää ollut hänelle aikaisemman kaltaista sosiaalista tai poliittista välinearvoa. Hän kuului siihen joukkoon, joka henkisesti irrottautui Lapuan liikkeestä viimeistään talonpoikaismarssin jälkeen. Päiväkirjamerkintöjen perusteella nyreys oli peräisin jo keväältä, ja syynä oli ennen kaikkea kansanliikkeen toiminta kansanvaltaa vastaan. Kun kansanvallan vastaisen taistelun alttarille oli menossa myös taistelu suomalaisuuden puolesta, oli irtautuminen selvää. Mielessä ailahteli politiikan jättäminen kokonaan ja keskittyminen tieteellisen työhön. Arviointinsa yhteenvetona hän päätteli, että hän mieluiten olisi sanomalehtimies.[772]

Oikeistoradikaalit olivat perustaneet 22.–23. marraskuuta 1930 kokouksessaan Lapuan Liike r.y:n, ja samalla Suomen Lukko oli lakkautettu.[773] V. J. Sukselaisen usko AKS:n uuteen tulevaisuuteen Lapuan liikkeen voimin ei vahvistunut, kun hän vuoden 1931 alussa meni muiden seuran hallituksen jäsenten mukana liikkeen Helsingin osaston perustavaan kokoukseen: "Sain siitä peräti masentavan kuvan. Jos liike koko maassa on samalla tasolla, niin kyllä sen on aika sammua. Pelkkiä demagogeja, kiipijöitä ja hölynpölynpuhujia siellä pinnalla häärii. Kallia ja Virta meiltä valittiin jäseniksi 21-jäseniseen väliaikaiseen toimikuntaan. En vaan minä olisi ruvennut, vaikka mikä olisi ollut. Niin Kallia on vannoutunut oikeistolainen ja Virran Erkillä ei ole poliittista todellisuudentajua eikä tilanteen arvioimiskykyä."[774]

Lapuan liikkeen sisällä ja sen liepeillä liikkui ainakin kahdenlaista diktatuurihenkeä. Osa toiminnasta oli järjestäytynyttä ja laajahkossa yhteisymmärryksessä tehtyä; osa oli erilaisten porukoiden haihattelua, kun diktaattorin viittaa sovitettiin eri harteille. Vaihtoehtoja oli kansanjohtaja Vihtori Kosolasta aina C. G. E. Mannerheimiin ja Väinö Tanneriin asti. Huomiota herättää, että V. J. Sukselainen pohtii diktatuurihankkeita päiväkirjassaan enemmän kesällä 1929, kun etsittiin oikeaa miestä rämettyneen puoluepolitiikan kuriin saattamiseksi. Lapuan liikkeen nousun myötä 1930 korostuivat entistä oikeistolaisempi ajattelu sekä vuoden 1918 rajalinjat. Hanke kytkeytyi nyt vahvemmin puoluepolitiikkaan ja oikeiston vallan vahvistamiseen. Vielä 1929 pohdinnat viittasivat valtiollisen järjestelmän tehostamiseen, mutta vuotta myöhemmin oli tavoitteena valtiollisen järjestelmän kumoaminen tai vallan

Perttula_Sukselainen.indd 215 19.5.2010 14:28:11

kaappaaminen. Tosin on muistettava Etsivän Keskuspoliisin varoitukset syksyltä 1929 oikeistovoimien vahvistumisesta, mikäli suuntaus saisi liikkeelle pätevämpää joukkoa.

Keskustalais-oikeistolaiset puolueet saivat lokakuun eduskuntavaaleissa tavoittelemansa 2/3 enemmistön. Vaalit käytiin porvarillinen rintama vastaan sosialismi -akselilla. Itse asiassa jakavana teemana voi pitää joko kommunismin tuomitsemista tai edes sen jonkinasteista ymmärtämistä. Äärioikeistolaisissa piireissä SDP:n laillisuuskanta tulkittiin mieluusti kommunismin hyväksynnäksi. Kun ehdokasjoukosta oli siivottu kommunistit, avautui suomalaiseen politiikkaan uusi tilanne, uusi tie ja uusi mahdollisuus myös sosialidemokraateille, jotka olivat jääneet ainoaksi lailliseksi vasemmistolaiseksi vaihtoehdoksi. Äärioikeiston tavoitteleman rajalinjan – punaiset vastaan valkoiset – sijasta alkoi syntyä uudenlaisia asetelmia: laillisuusrintama vastaan oikeisto, tasavaltalaiset vastaan ”itsevaltiaat” ja keskusta vastaan ääripäät.

Joidenkin mielissä alkoi orastaa ajatus SDP:n ja Maalaisliiton yhteistyöstä. SDP:n asema muuttui, mikä uudisti myös poliittista asetelmaa. SDP saattoi pehmentää kannanottojensa kärjekkyyttä ja lisätä hyväksyttävyyttään maltillisessa keskustassa. Kaarlo Hillilä arvioi kirjeessään Urho Kekkoselle lokakuussa 1930, että jossakin vaiheessa tuloksena olisi melko luonnollinen ajatus, suomalaiselle pohjalle rakentuvasta suomalaisen työmiehen ja talonpojan yhteistyöstä. Kaarlo Hillilä uskoi ajatuksen kohtaavan osassa vasemmistoakin vastustusta mutta piti hanketta tavoiteltavana.[775]

Kirjeessään Kaarlo Hillilä esittää arvion Vilho Helasesta, jonka uskoi muuttavan väriään kuin kameleontti ja vievän ”AKS:ää kokoomuksen helmaan”. Lapuan liikkeen hän toivoi organisoituvan puolueeksi: ”Nykyisellään tuo liike on aivan luonnoton. Pitäisi kiirehtiä sen muodostumista omaksi puolueeksi, jolloin sen vaikutusteho olisi paljon pienempi. Tätä päämäärää kohti se kyllä kulkeepi, muodostuakseen jonkinlaiseksi oikeistoradikaaliseksi liikkeeksi. Siinähän on jo tavattavissa samanlaisia piirteitä kuin teräskypäröissä ja kommunisteissa.”[776] Kaarlo Hillilä osasi ajatella strategisesti ja lukea oikein ajan merkit.

V. J. Sukselainen huomasi lisämerkkejä opiskelijapiirien oikeistolaistumisesta vuodenvaihteessa 1930–1931. Hänen oli vaikeaa muotoilla *Suomen Heimoon* laatimaansa kirjoitusta päätoimittajaa tyydyttäväksi. Hän jopa suunnitteli lopettavansa kirjoittamisen, koska hänen mielipiteensä olivat niin yleisen mielipiteen vastaisia. Hän kirjoittaa päiväkirjassaan 8. joulukuuta: ”Korjailin *Suomen Heimoon* kirjoittamaani pakinaa, koska tilanne on muuttunut sikäli, että Svinhufvud on suostunut presidenttiehdokkaaksi. Vaikea minun oli pusertaa suomalais-maalaisliittolaista käsitystäni sellaisiin kehyksiin, ettei Svinhufvud joudu vallan varjoon.”[777] *Suomen Heimon* mielipiteiden sensuroinnista oli valitellut myös Martti Haavio jo elokuussa 1930 Niilo Kärjelle lähettämässään kirjeessä[778].

Joulukuun puolivälissä AKS:n asiat näyttivät olevan rempallaan: ylioppilaskahvila oli menossa kallelleen ja M. I. Kantele jättämässä puheenjohtajuuden. V. J. Sukselainen ennakoi Vilho Helasen nousevan AKS:n puheenjohtajaksi, eikä uskonut sen

olevan asialle onneksi. Hän pahoitteli seuran ”loputonta keskinäistä riitaisuutta” ja uskoi tilanteen olevan pelastettavissa vain suurella yhteisellä innostuksella johonkin uuteen asiaan. Samalla AKS:n hallitukseen olisi pitänyt valita uusia henkilöitä.[779]

V. J. Sukselainen keskusteli AKS:n tilanteesta myös Martti Haavion kanssa, joka ehdotti pyrkimistä *Suomen Heimon* päätoimittajaksi: saman ajatuksen oli jo aikaisemmin esittänyt Yrjö Vuorjoki.[780] Töitä oli kuitenkin niin paljon, että päätoimittajuudelle ei yksinkertaisesti jäänyt aikaa. AKS:ssä oli kaksi suuntaa ja ratkaiseva ottelu niiden välillä olisi pitänyt käydä mahdollisimman pian. Asetelman rakentaminen oli haasteellista[781], mutta asiassa oltiin kuitenkin liikkeellä. V. J. Sukselainen merkitsi 25. tammikuuta 1931 päiväkirjaansa: ”Perjantai-iltana neuvotteli 12 miestä hotelli Hansassa uuden suomalaisuusseuran perustamisesta. Läsnä olivat: Urho Kekkonen, Antti Salminen, Johannes Tamminen, Jussi Teljo, Ohto Oksala, Väinö Juutto, Lauri Aho, V. J. Sukselainen, Toivo Himanen, Tauno Suontausta, Martti Haavio ja Lauri Hakulinen. Sellaista seurakuntaa eivät 'topeliaanisen' suunnan miehet saa kokoon, vaikka itse kehun. Lopullista päätöstä ei vielä tehty. Päätettiin asian kypsyttämiseksi ottaa suuntariidat AKS:ssä käsiteltäviksi. Saa nähdä mitä siitä lapsesta tulee, jos se ensin elävänä syntyy. Asiaa on huolella valmisteltava, sen se kyllä kannattaa. Onhan AKS leikkauksen tarpeessa.”[782] V. J. Sukselainen ja Urho Kekkonen viimeistelivät kirjelmän sanamuodon seuraavana päivänä[783].

Kannanotossa todettiin Lapuan Liike ry:n luisuneen pois jyrkältä suomalaiskansalliselta linjalta ja olevan aivan toista kuin edellisen kevään kansanliike. Kriitikoiden mielestä Lapuan liike ei enää tervehdyttänyt politiikkaa vaan oli tullut ”kokoomuspuolueen johdossa olevaksi, äärimmäisoikeistolaiseksi liikkeeksi”. Liikkeen ja AKS:n läheisyys oli johtanut seuran luopumiseen riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta ja vienyt seuran ”kansallisista aineksista vapautetun kokoomuspuolueen ja sen vanhojen johtoherrojen työkaluksi”. Allekirjoittajien mielestä AKS:ää ei pitäisi vetää mukaan tyydyttämään puoluepoliittisia laskelmia ja antamaan kannatusta suomalaisuustyötä vastustaville liikkeille. Hanke ei onnistunut, ja V. J. Sukselainen merkitsikin päiväkirjaansa: ”Tänään taisi sitten mennä toinen suuri rakkauteni, AKS. Päätöslauselmaehdotuksemme hylättiin niin yksimielisesti, ettei edes äänestetty. Minun tapani ei ole kääntyä valitsemaltani tieltä. Enkä nytkään käänny. Tuumin vain, pitääkö minun erota vai ruveta B-jäseneksi.”[784]

Suomalaisuusmiesten kannanotto oli jyrkkä. Toisaalta se noudatti AKS:n edellisenä syksynä päättämiä menettelytapoja. AKS:n kokouksessa oli otettu käyttöön ”kurinpalautuspykälä”, jossa AKS:n arvostelu sallittiin ainoastaan seuran sisäisissä kokouksissa ja korostettiin sen sotilaallista organisaatiota. Sisäisen kurin vahvistamisen tarve on yksi merkki AKS:ää repivistä syvistä linjaristiriidoista.[785] AKS:n jakautuminen kesän 1930 jälkeen on selvä. Seuran oikeistolaistuminen ei ollut vain vasemmiston tukahduttamista ja toisenlaisia mielipiteitä edustavien vaientamista, vaan myös kansallisuusajattelun painottumista kansallisten vähemmistöjen tukahduttamisen ja ulkoisen laajentumishalun suuntaan, mistä Yrjö Ruutu oli varoittanut.

Perttula_Sukselainen.indd 217 19.5.2010 14:28:11

V. J. Sukselaiselle ratkaisut merkitsivät uusien haasteiden etsintää sekä mahdollisuutta opintojen nopeuttamiseksi ja työn tekemiseksi muissa ympyröissä.

”Kun miehellä on tehtävä, ei elämä tunnu tyhjältä”

Jätettyään AKS:n sihteeriyden syksyllä 1929 V. J. Sukselainen keskittyi seuraavan vuoden opiskeluihinsa. Opiskelut merkitsivät myös aatteellista kasvua. Tavoitteet olivat edelleen kunnianhimoiset, Turun yliopisto ja professuuri:

> Jos minä kykenen laskemaan pohjan suomalaisten valtiomiesten kasvatukselle ja hankkimaan heille kansainvälisen maineen, silloin ei Kraatal-Mantan poika ole suotta kouluja käynyt, vaan on kunnialla piirtänyt kotikylänsä nimen Isänmaansa historiaan ja laskenut kulmakiven suurelle Suomelle, pitänyt valansa AKS:n mustalle lipulle, silloin voi hän päiviensä iltana rauhassa kallistaa päänsä lepoon, palata Paimion kirkon juureen. Elämä on suuri ja taisteluja täynnä, mutta kun on urakkatyö, on raataminen hauskaa; Kun miehellä on tehtävä, ei elämä tunnu tyhjältä. Anna Herra Taivaan minulle voima tämän tehtävän suorittamiseen, anna nöyrää mieltä ja raatamisen halua![786]

Valtio-opin cum lauden V. J. Sukselainen sai valmiiksi syksyn 1929 aikana. Ennen pro gradu -työn aloittamista valtio-opin professori K. R. Brotherus antoi kaksi ainekirjoitusaihetta: *Dominioitten asema brittiläisessä valtakunnassa tällä hetkellä* ja *Englannin kunnallinen itsehallinto*; myöhemmin tuli yksi aihe lisää: *Suhteellisen vaalitavan merkitys Saksan puolue-elämään*. V. J. Sukselainen suunnitteli pitävänsä seminaariesitelmän Neuvosto-Karjalan hallinnosta ja kertovansa, millainen oli Gyllingien valtakunta[787]. Vuoden 1930 alussa professori K. R. Brotherus kehotti V. J. Sukselaista tekemään laudaturkirjoituksensa puolueiden organisaatiosta, jota olisi voinut lähestyä esimerkiksi liberaalisen puolueen syntyä tutkimalla[788].

V. J. Sukselainen aprikoi kuitenkin ottavansa aiheekseen *Poliittiset puolueet ja valtiosääntö*. Hän piti sitä ajankohtaisena ja polttavana teemana, joka olisi ratkaistava lähivuosina. Hän oli huomannut, että puolueet vaikuttivat paljon valtion hallintoon, vaikkei niistä mainita sanaakaan perustuslaissa.[789] Ennen kuin V. J. Sukselainen ryhtyi tutkimaan puolueita ja valtiosääntöä, hän palasi ajatukseen tutkia jonkin puolueen organisaatiota, esimerkiksi talonpoikaisväestön poliittista järjestäytymistä. Hänen tarkoituksensa oli osoittaa, miten Maalaisliitto pienestä alusta oli kasvanut maan suurimmaksi puolueeksi. Ajatukseensa tyytyväisenä V. J. Sukselainen kirjoitti päiväkirjaansa: ”Voisiko ’tulevaisuuden mies’ keksiä nerokkaamman kohteen tutkimuksilleen. Voinhan röyhkeästi ja oppineen näköisenä käydä haastattelemassa herroja kansanedustajia jne. Kirjoitin Paavo Alkiolle Vaasaan ja pyysin häneltä lausuntoa asiasta. Tänään menen keskustelemaan E. E. Kailan kanssa ja kyselen, mitä hän meinaa. Jos saan molemmilta suopean lausunnon, menen itse Kyösti Kallion pakeille.”[790]

Muistelmissaan hän kertoo keskustelleensa tutkimushankkeesta E. E. Kailan kanssa, koska häntä AKS:n keskuudessa pidettiin melkein maalaisliittolaisena ja tuntui viisaalta olla häntä sivuuttamatta.[791] V. J. Sukselaisen koulu- ja opiskelijatoveri Veli Saarisen avulla hän sai yhteyden tämän isään, Maalaisliiton kansanedustajaan Paavo Saariseen, jonka avustuksella puolestaan järjestyi tapaaminen puoluesihteeri Toivo Helojärven kanssa. V. J. Sukselaisen suunnitelma toteutui, ja hän pääsi tutkimaan Maalaisliiton arkistoja. Koska puolueen arkisto ja *Suomenmaa* toimivat samoissa tiloissa, oli työtilana lehden päätoimittajan huone. Se herätti hänessä ajatuksen, että jospa tohtori Sukselaisesta tulisi *Suomenmaan* päätoimittaja[792].

Tutkimustyö innosti V. J. Sukselaista, ja hän ryhtyi pohtimaan väitöskirjan aihetta. Hän oli kesällä 1929 päätynyt siihen, että tekisi väitöskirjan valtio-opista[793]. Vuoden 1930 aikana hän suunnitteli kirjoittavansa sosiologian laudaturtyön Suomen talonpoikaisväestön poliittisesta järjestäytymisestä ja puolue-elämän kotiutumisesta maalaisoloihin. Sen valmistuttua olisi ollut valmiina kaksi puolue-elämää käsittelevää tutkimusta, jotka olisivat valmiina pohjana väitöskirjalle Suomen puoluelaitoksen kehityksestä.[794] Sosiologinen näkökulma talonpoikaisväestön poliittiseen järjestäytymiseen olisi ollut mielenkiintoinen, mutta hanke ei kuitenkaan toteutunut.

V. J. Sukselaisen laudatur-esitelmää Maalaisliiton järjestötoiminnasta ei löydy hänen omista arkistoistaan eikä myöskään Helsingin yliopiston arkistoista. Jotakin sisällöstä ja lähestymistavasta voidaan kuitenkin päätellä artikkelista, joka oli 1956 *Heräävä Maaseutu VI* -julkaisussa. Katsaus Maalaisliiton järjestötoimintaan 1906–1955 pohjautuu hänen laudatur-työhönsä. Artikkelissaan hän kirjoittaa puoluetoiminnan tuntemattomuuden olleen alun ongelmana. Yhteyttä vahvan organisaation, herättävän valistustoiminnan ja rahanhankinnan välillä ei tunnistettu[795]. Vuosi 1919 oli järjestäytymiselle merkittävä, koska saavutettu itsenäisyys herätti ”valtiolliset vaistot” ja innosti kansalaisia puoluetoimintaan. Erikseen hän ottaa esille 1925 puoluekokouksen ponnet, jotka hänestä avaavat kiinnostavia asioita puolueen sisäisestä elämästä. Ponnet käsittelivät puolueen taloutta, järjestökuria, edustajaehdokkaiden asettamista, keskushallintoa ja puoluesihteerin asemaa; sisäisen elämän kannalta tärkeä on ponsi, jossa toivottiin, että keskushallintoon valitaan henkilöitä eduskuntaryhmän ulkopuolelta ja että keskushallinto voisi valvoa myös eduskuntaryhmän toimintaa ja saattaa järjestöväen mielipiteet eduskuntaryhmän tietoon tärkeiksi koetuissa asioissa.[796]

V. J. Sukselainen korostaa tutkimuksessaan paikallisosastojen merkitystä, koska ne ovat puoluetta kannattava ja koossapitävä voima. Maalaisliiton ohjelman johtavana ajatuksena oli ”maalaissivistyksen kohottaminen ja erityisen talonpoikaisen maailmankatsomuksen kehittäminen erotukseksi sosialistisesta ja porvarillisesta maailmankatsomuksesta”. Maalaisliiton paikallisosastoilla oli laajempi, tavallisen puoluetoiminnan rajat ylittävä tehtävä, ja paikallisosastojen mallisäännöissä vuodelta 1927 todetaankin seuraavaa: ”Paikallisosaston tarkoituksena on: Herättää jäsenissään elävää tietoisuutta siitä, mihin valtiollinen, taloudellinen ja sivistyksellinen kehitys

Perttula_Sukselainen.indd 219 19.5.2010 14:28:11

heitä velvoittaa; nostattaa heissä taloudellista toimeliaisuutta ja itseluottamusta; selvittää heille tiedon ja sivistyksen suurta merkitystä; kasvattaa heissä itsetietoisuutta ja velvollisuudentuntoa valvomaan oikeuksiaan valtiollisessa ja yhteiskunnallisessa elämässä, isänmaan ja kansan parasta silmälläpitäen."[797]

Tehdessään pro gradu -työtään Maalaisliiton järjestötoiminnasta V. J. Sukselainen kävi läpi puolueen arkistoja, julkaisuja ja sanomalehtiä. Santeri Alkion ajatukset järjestötoiminnan perusteista ohjasivat hänen tutkimustyötään ja päätelmiään järjestötyön kehittämisestä. Erityisesti paikallisosastojen mallisäännöt kuvastavat alkiolaista ajattelua yhteiskunnallisessa toiminnassa. Tutkielmasta oli hänelle myöhemmin hyötyä, kun hän puolueen puheenjohtajana uudisti Maalaisliiton järjestötoimintaa. Vaikka *Heräävään Maaseutuun* kirjoitettua artikkelia on arvioitava omaa aikaansa vasten, siitä ilmenevät myös maalaisliittolaisen puoluetyön ajattomat arvot.

Maalaisliiton puheenjohtajuus ei tutkielmaa tehtäessä kuulunut V. J. Sukselaisen urasuunnitelmiin. Hänen lukioaikainen kiinnostuksensa diplomaatin uraan oli herännyt uudestaan tammikuussa 1930 AKS:n keskustelutilaisuudessa, jossa Aaro Pakaslahti alusti Suomen ulkopolitiikasta. AKS:ssä päätettiin laatia piankin seuralle ohjelma Suomen ja Viron välien kehittämiseksi[798], mikä puolestaan sai V. J. Sukselaisen pohtimaan kansantalouden laudaturtyön tekemistä Suomen ja Viron kauppasuhteista. Aiheeseen innosti tilaisuus hakeutua töihin ulkoministeriön palvelukseen. Aiheen pohdintaan viritti myös heimoyhteyden merkitys[799].

Kevään 1930 aikana V. J. Sukselainen kiinnostui yhä enemmän kansantaloudesta, ja osuustoiminta olikin yksi tutkimusaihe. Pontimena oli mahdollisuus saada aiheeseen liittyvä työpaikka, yhdistää tiede ja työ. V. J. Sukselainen suunnitteli hakeutumista SOK:n palvelukseen, koska hän tiesi Erkki Virran harkitsevan työpaikkansa jättämistä SOK:ssa ja siirtymistä jonkin kansanopiston palvelukseen. Taloustiede alkoi painottua V. J. Sukselaisen opintosuunnitelmissa, sillä kansantalouden laudatur olisi palvellut myös urasuunnitelmia ulkoministeriössä. Mahdollisiksi kansantalouden laudaturaiheiksi kiteytyivät osuustoiminnalliset teemat *Rukiin ja vehnän viljelyksen edistäminen myllypolitiikan avulla* ja *Margariinin ja voin kilpailun nykyinen vaihe*.[800]

Toukokuun 2. päivänä 1930 V. J. Sukselainen jätti laudaturtyönsä *Maalaisliitto puoluejärjestönä*. 20. päivänä marraskuuta 1931 suoritetussa filosofian kandidaatintutkinnossa olivat laudaturit yleisessä valtio-opissa ja kansantaloustieteessä; approbaturit olivat Suomen ja Skandinavian historiassa sekä käytännöllisessä filosofiassa. Myöhemmin valmistui vielä yleisen historian laudatur.[801]

Opinnot eivät aivan kokonaan täyttäneet V. J. Sukselaisen päiviä. Päiväkirjassa kertautuivat samat asiat kuin lukioaikana. Mielessä oli oman maanpaikan hankkiminen, jonne keväällä voisi siirtyä "maata tonkimaan". Aikaa piti olla myös suurmiesten elämänkertojen lukemiseen. Kirjallisuus kiinnosti miestä edelleen, ja hän kävi viikoittain osakunnan kirjallisuusilloissa. Myös suojeluskunnan harjoituksiin hän osallistui säännöllisesti. Päiväkirjaan alkoi tulla hiljalleen merkintöjä tapaamisista

nuorten naisten kanssa, joskin oma saamattomuus vaivasi mieltä. Saatuaan erään tapaamisehdotuksen tuli päiväkirjaan muistutus itselle: ”Minä olen joskus aikonut naida jonkun naisen. Jos kehitys tätä rataa kulkee, voi pian käydä niin, että joku nainen nai minut. Se olisi jo naurettavaa.” Hän tarkkaili itseään myös ihmisenä ja oli huolissaan itserakkaudestaan: ”Minä olen kehittymässä jossain suhteessa itserakkaaksi. Jos en huomaa, että sanoihini kiinnitetään huomiota ja että läsnäoloni herättää huomiota, en ole oikein omassa elementissäni. Saattaa olla, että tällaista on tunnettava ollakseen – johtaja, mutta joka tapauksessa siihen on suhtauduttava suurella varovaisuudella ja tarpeellisella itsekritiikillä.” Päiväkirjassaan hän tunnustaa, että viikoittaiset käynnit kirkossa johtuivat enemmän äidin toiveista ja hänen miellyttämisensä halusta kuin omasta vakaumuksesta.[802]

Haaveena tiedemiehen ja valtiomiehen urayhdistelmä

V. J. Sukselainen arvioi päiväkirjassaan säännöllisesti itseään ja taloudellista tilannettaan. Kevättalvella 1930 hän kirjasi, että velkaa oli kertynyt opiskelujen aikana noin kolmisen tuhatta markkaa[803]. Helmikuussa nimi Sukselainen suojattiin, mitä hän perusteli todeten: ”Nimi Sukselainen ei tosin ole sellainen, että kukaan juuri tahtoisi sen ottaa, mutta minun aikomukseni on tehdä se sellaiseksi ja siksi se sietää olla suojeltu ja tulla piakkoin ilmestyvään suojattujen nimien luetteloon.”[804] Päiväkirjassaan hän tuskailee omaa luonnettaan ja muistelee, miten luokkamerkin puuhaaminen viidennellä luokalla oli tuntunut jonninjoutavalta hommalta: ”Kun tulin ylioppilaaksi, en sitäkään minään pitänyt. Ajattelin, että ylioppilaiksi ovat tyhmemmätkin tulleet. Se vasta on jotain, kun tulee maisteri, mutta siitä huolimatta minusta tuntuu, ettei se ole yhtään mitään. Tunnen liikaa itseäni lapsellisempia maistereita. Minua on monesti surettanut, etten voi nauttia siitä onnesta, että tiedän olevani jotakin, mutta ehkä se on vain minun onneni. Tyytymättömyys on oiva kannustin.”[805]

Toukokuussa V. J. Sukselainen kirjoitti: ”En ymmärrä, mikä hirveä mania tuo on, että minun pitäisi olla kukko tunkiolla, aina jotain tekemässä. Ei se oikeastaan ole itserakkautta, mikä lieneekään julkisuuden miehen kohtalo. On koetettava pitää se vierailta salassa. Pitäisivät naurettavana itserakkautena.”[806] Tavoitekin oli jälleen vahvistunut: ”Pitäisi olla sentään 30 vuotta täyttäessään velaton naimisissa oleva filosofian tohtori. Muuten ei vielä neljännelläkään vuosikymmenellään pääse tuntuvasti vaikuttamaan isänmaansa kohtaloihin. 30-vuoden ikäisenä pitäisi miehellä olla jo jonkin verran nimeä.” Niinpä hän päätteli, että pitäisi lukea itsekasvatuskirjallisuutta.[807]

V. J. Sukselainen oli valittu Suomen Ylioppilaskuntien Liiton hallituksen varajäseneksi syksyllä 1929.[808] Samaan aikaan hänet valittiin Varsinaissuomalaisen osakunnan sihteeriksi. Tähänkin tehtävään hän halusi mutta noudatti oppiaan olla pyrkimättä: ”Minä olen E. E. Kailan oppipoika ja tiedän, ettei hallitsemisen salaisuus ole siinä,

Perttula_Sukselainen.indd 221 19.5.2010 14:28:11

että pyrkii virkoihin. Tehtäväni on tuoda varsinaissuomalaiseen osakuntaan reilu suursuomalainen toverihenki. Minä en saa siellä esiintyä hajoittavana, vaan rakentavana voimana."[809]

Syksyn 1930 aikana V. J. Sukselaisen tuttavapiiri oli laajentunut. Hän oli tutustunut Paavo Kastariin ja arvioi tämän "kelpo pojaksi": "Luulen, että alamme löytää toisemme yhä useammin samalta rintamalta. Alkanen kiinnittää häntä itseeni yhä lujemmin. Kun tähän liittyy vielä nimet Jussi Koskiluoma ja Hannes Hartikainen ja ehkä vielä joskus Kalevi Auvinen ja L. A. Puntilakin, niin alkaakin jo olla hyviä miehiä koko liuta. – – Tämä Lauri Posti on älykkäin poksikaverini. – – Meillä on yhteiset AKS:läiset mielipiteet ja harrastukset, jotka muodostamme keskinäisillä väittelyillä. Meillä on sama päämäärä, tiedemiesura."[810]

V. J. Sukselaisen uudet tuttavuudet syntyivät yleensä yhteiskunnallisten harrastusten parissa. Hän kirjasi päiväkirjaan syksyllä 1930 silloiset työ- ja luottamustehtävänsä: Varsinaissuomalaisen osakunnan sihteeri, Ylioppilaskuntain Liiton hallituksen jäsen, Akateemisen Karjala Seuran hallituksen jäsen, AKS:n varsinaissuomalaisen osakuntaneuvoston puheenjohtaja, *Ylioppilaslehden* kronikoitsija ja *Suomen Heimon* poliittinen kronikoitsija.[811] Joulukuussa 1930 V. J. Sukselainen sai kolme työtarjousta. Ylioppilaskunnan sihteerin työ olisi ollut lyhyt pesti, vain puolentoista kuukauden viransijaisuus. Sen sijaan *Yhteishyvän* toimitussihteerin työ ja Varsinaissuomalaisen osakunnan kuraattorin tehtävät olisivat olleet pitkäaikaisempia. Kuraattoriksi hänet valittiin äänestyksen jälkeen. Ehdotuksen asiasta teki Tauno Suontausta, ja ehdotusta kannatti Lauri Posti. Asialla siis olivat tutut henkilöt.[812] Seuraavan vuoden toukokuussa valinta kuraattorin tehtäviin kolmivuotiskaudeksi oli yksimielinen.

Kuraattorin työn lisäksi hän valitsi toimen osuustoimintaliikkeessä. V. J. Sukselainen aloitti 2. helmikuuta 1931 *Yhteishyvän* toimitussihteerinä mutta siirtyi jo lokakuussa *Osuuskauppalehden* toimitussihteeriksi sekä SOK:n kirjaston ja kustannusasiain hoitajaksi. Nyt työ vastasi paremmin hänen toiveitaan, koska se oli enemmän talousmiehen työtä kuin viikkolehden toimittaminen. Uudessa tehtävässä tuli yhteys SOK:n hallintoon, sillä V. J. Sukselainen oli sihteerinä neuvotteluelimissä ja Yleisten Osuuskauppojen Liiton edustajakokouksessa.[813]

Edellisenä keväänä V. J. Sukselainen oli enteillyt siirtymistään osuustoiminnan palvelukseen, kun hän suunnitteli "talousmiehen" aseman hankkimista, koska se ei sulkisi mitään uratietä vaan pelkästään avaisi erilaisia mahdollisuuksia.[814] Uusi työ laajensi tuttavapiiriä. *Osuuskauppalehti* tarvitsi kirjoituksia ja opiskelijat rahaa. Elettiin pula-aikaa ja lisätulot olivat monille tarpeen, ja SOK pystyi maksamaan hyviä kirjoituspalkkioita, ja V. J. Sukselainen saattoi ottaa lehden avustajiksi taloudellista asiantuntemusta hankkineita opiskelijatovereitaan. Avustajina olivat myös tunnetut runoilijat ja kirjailijat kuten Uuno Kailas, Yrjö Jylhä ja Oiva Paloheimo.[815]

V. J. Sukselainen oli 1930-luvun alussa mukana niin opiskelijapolitiikassa kuin AKS:ssäkin. Hän kuului Suomen Ylioppilaskuntien Liiton hallitukseen 1930–1931. Kansainvälistä yhteistyötä avattiin tuolloin Itämeren maiden suuntaan, erityisesti



V. J. Sukselaisen (keskellä vasemmalla) ensimmäinen ulkomaanmatka SYL:n valtuuskunnassa suuntautui Puolaan 1930.

esillä oli niin sanottu SELL-yhteistyö, jossa mukana olivat Suomi, Viro, Latvia ja Liettua. V. J. Sukselainen oli mukana SYL:n valtuuskunnan vieraillessa Puolassa 1930. Matka johti jäsenyyteen Suomi-Puola -seurassa ja myöhemmin sen sihteerin tehtäviin. Seuran jäsenyys merkitsi hänelle koko elämän kestänyttä kiinnostusta Puolaan. Vielä tärkeämpi yhteys – sekin elämänkaaren mittainen – oli opiskelija Elma Bondenin tapaaminen yhdistyksen tilaisuudessa 1931. Hänestä tuli myöhemmin kielten lehtori Elma Sukselainen.[816]

V. J. Sukselainen keskittyi vuonna 1931 ennen kaikkea ottamiensa työtehtävien hoitamiseen. Lauri Postille 20. maaliskuuta lähettämässään kirjeessä hän toteaa: ”Minä en vaan voi ajan virtauksia juuri muuten seurata kuin puhelimitse, kun leipätyö sitoo.” Runsas viikko myöhemmin hän kirjoittaa: ”Työpaikkaani olen tyytyväinen, mutta kuka tahansa voi täydellä syyllä lukea minut hullujen kirjoihin, kun näin jätin opintoni rempalleen ja rupesin pilaamaan hermojani liiallisella työllä.”[817] Työtaakkaa alkuvuodesta lisäsi se, että osakunta ei ollut tyytyväinen tilaamaansa 25-vuotishistoriikkiin, jolloin toimensa juuri aloittanut kuraattori otti tehtäväkseen kirjoittaa historiikin uudelleen. Kirjoittamiseen kannusti se, että kuraattorina asia kuitenkin olisi ollut hänen vastuullaan – ja tuntuva korvaus.[818]

V. J. Sukselaisen päiväkirjaan tipahteli nyt poliittisia arvioita harvakseltaan. Alkuvuoden presidentinvaaleista on toteamus ”Kallio on minun presidenttiehdokkaani”.[819] P. E. Svinhufvudin valinnan selvittyä V. J. Sukselainen arvioi haluamansa

presidentin saaneen Lapuan liikkeen voiton olleen Pyrrhoksen voitto: ”Se oli Ukko-Pekan persoonallista ansiota eikä hänen suurisuisten puolestapuhujiensa. Jos eivät nyt älyä lopettaa Lapuan Liikettä, kun on näin loistava ulkonainen aihe, niin huonosti sille käy.”[820] Mieltä lämmitti, että suomalaisuustaistelussa tuli muutamia edistysaskeleita. Ylioppilaskunta kutsuttiin koolle yliopiston suomalaistamisasian takia. V. J. Sukselainen valittiin myös ”johonkin Suomalaisuuden Liiton hommaan”[821]. Suomalaisuuden Liitto oli Maalaisliiton ja Väestöliiton rinnalla kolmas tärkeä liitto hänen yhteiskunnallisessa toiminnassaan.

V. J. Sukselainen suunnitteli siirtyvänsä vähitellen oikeaan politiikkaan, sillä opiskelijapolitiikalle ei ollut enää hänelle annettavaa: ”Olen kovin nuoren näköinen ikäisekseni. Suuria ei sen takia voi toivoa, mutta hankkimalla itselleni titteleitä suurennan mahdollisuuksiani. Tuttavuuksien hankkiminen, suhteiden solmiaminen ja kirjallinen nimensä tunnetuksi teko ovat myös sopivaa välivuosien puuhaa. Samaten rahan kerääminen.” Hän asetti tavoitteekseen väitellä tohtoriksi kolmen vuoden kuluessa, kevääseen 1934 mennessä. 30-vuotiaana miehen piti jo olla poliittinen tekijä, jotta voisi uhrata miehuusvoimansa maansa parhaaksi.[822] Hän oli päättänyt perehtyä Itä-Euroopan kysymyksiin ja ryhtyä ”Itä-Euroopan poliittisten probleemien selvittelijäksi”[823]. Hän kirjoitteli Puolan matkastaan kevään ja kesän aikana eri lehtiin, muun muassa *Helsingin Sanomiin, Kansan Kuvalehteen* ja *Maaseudun Tulevaisuuteen*[824].

Opinnotkin etenivät, ja marraskuussa 1931 V. J. Sukselainen valmistui filosofian kandidaatiksi[825]. Vieläkin hänen oli vaikea tehdä lopullista valintaansa valtio- ja kansantaloustieteen välillä. Jussi Teljo kehotti häntä suuntautumaan kansantalouteen ja finanssioppiin. V. J. Sukselainen arvioi suuntautuvansa sekä – että ja luovansa oman taloustieteellisen valtio-oppinsa[826]. Määritelmä kuvastaa hyvin V. J. Sukselaisen kehitystä noina vuosina. Valtio ja talous tulivat yhdistelmänä entistä enemmän esille, osin varmasti ruutulaisen ajattelutavan myötä. Valtiotaito ja kansantaloudellinen osaaminen olivat yhdessä ja erikseen V. J. Sukselaisen ajattelussa osa kansan yhtenäisyyden aatetta. Kumpikin edellytti laaja-alaista yhteiskunnallista osaamista, syvällistä asiantuntemusta ja tieteellistä oppineisuutta. Aatteellisen ja tieteellisen haasteen rinnalla yhdistelmä valtio- ja taloustiede tarjosi hänelle monia uramahdollisuuksia.

Aatteellisen AKS-vaiheen päättyminen vuodenvaihteessa 1930–1931 suuntasi V. J. Sukselaisen ajatuksia yhä enemmän oman työuran pohtimiseen. Hän suunnitteli määrätietoisesti uraansa, asetti tavoitteita ja laskelmoi oman pätevöitymisensä edellytyksiä. Tämän perusteella voisi puhua pyrkyryydestä ellei suunnitelmien rinnalla olisi kulkenut juonne, jossa hän asetti itselleen myös vaatimuksia 1) kasvulleen ihmisenä, 2) oppineena osaajana ja 3) vastuullisena yhteisönsä jäsenenä. Hän tuskaili päiväkirjassaan nöyryyden ja ylpeyden ristiriitaansa: Hän halusi pyrkiä pyrkimättä. Vaivihkainen vaikuttaminen ja ennakoiva valmistautuminen olivat hänen elämänoppejaan. Hyvä esimerkki tällaisesta toimintatavasta oli vähittäinen pätevöityminen toimitussihteeriksi ja Erkki Virran seuraajaksi SOK:ssa. Sama toimintatapa toistui myöhemminkin hänen urallaan.

Kun näytön paikka avautui, V. J. Sukselainen yleensä käytti sen hyväkseen. Tunnollisuus oli yksi hänen luoteenpiirteistään, toisaalta hän halusi jatkuvasti lisää haasteita. Hän halusi mieluummin suunnitella kuin toteuttaa, vaikka olikin usein toimeenpanotehtävissä; sitähän sihteerin, toimitussihteerin tai kuraattorin työt enimmäkseen olivat. Hänestä työ oli aina oppimistilanne ja pätevöitti yhä vaativampiin tehtäviin. Jotkin asiat olivat V. J. Sukselaiselle periaatteellisia ja niihin piti suhtautua sen mukaisesti. AKS:ssä oli paljolti kysymys periaatteista, kun seura 1931–1932 haki paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Noina vuosina V. J. Sukselaisella oli mahdollisuus paitsi vaalia poliittisia periaatteitaan myös tutustua uusiin poliittisiin oppeihin, jotka vaikuttivat hänen näkemyksiinsä kansanvallasta koko hänen poliittisen uransa ajan.

”Meidän isänmaatamme ei rakenneta kapinalla – ei koskaan”

Vuoden 1931 aikana V. J. Sukselainen käytti paljon aikaa työhön ja osakunta-toimintaan, eikä hänelle jäänyt paljon aikaa AKS:lle ja muille harrastuksille. Oikeistopuhurit pieksivät yhä opiskelijapolitiikkaa, mitä Martti Haavio kuvaa *Ylioppilaslehdessä* vuoden 1931 lopulla: ”Eräs asia, joka on mieltäni murehdittanut viime aikoina: se sama henki, mikä vapaussodan jälkeen puhalsi maassamme liian kauan, kuin kalsea ja hyinen koillistuuli, on eräissä ylioppilaspiireissä taaskin päästetty valloilleen: luokkavihan henki, – – Kyllä suomalainen talonpoika ja suomalainen ylioppilas on velvollinen elämään sovussa ja yhteisymmärryksessä suomalaisen työmiehen – olipa hän sitten vaikka sosialidemokraatti – kanssa, ainakin siihen on pyrittävä.”[827]

Yliopiston suomalaistamiseksi ryhdyttiin uudenlaisiin toimiin, kun opiskelijat ryhtyivät luentolakkoon helmikuun lopulla 1932. Päätös asiasta oli tehty 19. helmikuuta 1932 Vanhan Ylioppilastalon täpötäydessä juhlasalissa. Kokouksen puheenjohtajana oli V. J. Sukselainen.[828] Lakko ei kuitenkaan saanut toivottua julkisuutta ja joukkovoiman luonnetta vaan jäi sitä suuremman kapinan jalkoihin, kun Mäntsälän kapina alkoi 28. helmikuuta. AKS:ää yhdistäväksi aiotun voimannäytön sijasta käynnistyivät tapahtumat, jotka johtivat kärhämöintiin AKS:ssä ja lopulta ison joukon eroon seurasta. Järjestön jäsenten eriseuraisuus oli itänyt pitkään, mikä ilmenee hyvin 20. helmikuuta 1932 julkaistussa *Ylioppilaslehdessä*. Lehti oli tehnyt kiertokyselyn seuran vanhimpien ja tunnetuimpien jäsenten joukossa aiheesta ”Mikä on mielestäsi se AKS:n ohjelmakohta, jonka hyväksi seura voi parhaiten nykyhetkellä käytännöllisesti toimia?.”[829]

Viikkoa ennen Mäntsälän kapinan alkua Martti Haavio ennakoi, että yhteiskunnallisen kuilun umpeen luominen ei enää yhdistänyt opiskelijoita. Tavoite oli juuri nyt erityisen tärkeää, koska monet voimat yrittivät särkeä menneinä vuosina aikaansaatua: ”Minä tiedän, että juuri yhteiskunnallisen kuilun umpeen luominen

Perttula_Sukselainen.indd 225 19.5.2010 14:28:13

on kaikkein vaikeimpia työmme osia – onhan pelättävissä, ettemme saa avuksemme niitä, jotka ovat kuilun tuolla puolella – mutta että me vielä kuilua levittäisimme, se olisi edesvastuutonta, sokeaa päämäärämme hylkäämistä." Hän muistutti, että "osittain provokaattorien, osittain poliittisten onnenonkijain, osittain eksyneitten, hyvässä uskossa toimivien kansalaistemme järjettömien otteiden järjestelmällinen vastustaminen kuuluu kommunismin vastustamisen lailla AKS:n ohjelmaan.[830]

Professori V. A. Heiskanen oli samoilla linjoilla asettaessaan lopulliseksi päämääräksi yhteiskunnallisen, sivistyksellisen, poliittisen ja valtiollisen Suur-Suomen: "Työtä on tehtävä myös Kauko-Karjalan, Inkerin, Länsipohjan ja Ruijan suomalaisten vähemmistöjen hyväksi, ja tämä työhän on myöskin ainoastaan suomalaisuustyötä sanan laveammassa merkityksessä. Sen sijaan on pidettävä silmänsä auki erikoisiin 'liikkeisiin' nähden, koska muuten AKS:läiset voivat joutua vetämään ruotsalaisuuden vankkureita." Vilho Helasen sanoma oli yksilön ehdoton alistuminen ja uhrautuminen kokonaisuuden, suuren ja voimakkaan isänmaan hyväksi. Samoin ajatuksin oli liikkeellä R. A. Vähäkallio, jonka mielestä yksilön etua tärkeämpi on valtion etu, jota nyt oli tehostettava. E. E. Kailan periaatteena oli "jäykkä, sotilaallisen järkkymätön kuri": "Yksi kaikkien, kaikki yhden puolesta". Sisäistä lujuutta seuraan vaativat R. G. Kallia, Aarne Valle ja Yrjö Vuorjoki. Arviot kuvaavat hyvin AKS:n henkistä rakennetta ja näkemyseroja helmikuussa 1932.[831]

Tällainen oli se AKS, jonka varapuheenjohtajaksi V. J. Sukselaista oltiin kaavailemassa vuoden 1932 alussa. Kuultuaan ajatuksesta kirjasi hän päiväkirjaansa syitä, joiden vuoksi tehtävään kannattaisi suostua: "Ainoa idea kai oli se, että saisi myöhemmin sanoa kerta siinäkin toimessa olleensa. Olisiko siinä mitään mahdollisuuksia johtajaominaisuuksien kehittämiseen ja olisiko hyöty vaivaa suurempi?"[832] Aatteellista paloa ei hänellä tehtävään ollut, mutta AKS oli ilmeisesti kuitenkin vanha rakkaus ja yksi mahdollisuus, jota hän ei halunnut kokonaan sulkea pois. Hän mietti varapuheenjohtajuuttaan omakohtaisen hyödyn kannalta.

Martti Haavio kertoo V. J. Sukselaisen juhlakirjassa, että varapuheenjohtajan valinnalla AKS:ssä haluttiin ilmentää puolueettomuutta. Kun V. J. Sukselainen helmikuussa valittiin seuran varapuheenjohtajaksi, oli hyvin tiedossa, että hän oli jyrkässä oppositiossa Lapuan liikettä vastaan. Sen sijaan useimmat hallituksen jäsenet olivat enemmän tai vähemmän Lapuan liikkeen suosijoita. Monet tuomitsivat liikkeen erheet mutta yrittivät ymmärtää sitä.[833] Kriittisesti Lapuan liikkeeseen suhtautuvia hallituksessa olivat sihteeri Jussi Koskiluoma sekä jäsenet Yrjö Kilpeläinen ja Paavo Virtanen[834].

Martti Haavio kuvaa V. J. Sukselaisen varapuheenjohtajuutta ja johtajakykyjä seuraavasti: "V. J. Sukselaisen rooli maltillisen opposition johtajana oli vaikea ja samalla – nimenomaan hänen persoonallista kehitystään silmällä pitäen – hyödyllinen. Hän oppi väittelemään. Hän oppi myös sovittelemaan ja hillitsemään tunteiden kiihkoa järkisyitä esiin tuoden. Hän ei ottanut asioita haudanvakavasti."[835] Voi olla, että nämä ominaisuudet tulivat esille kevään 1932 tapahtumissa. Ne olivat myös pitkään olleet

niitä tavoitteita, joita V. J. Sukselainen oli asettanut itselleen kehittyäkseen hyväksi johtajaksi. Helmikuun lopun lähestyessä hänen odotuksissaan oli päällimmäisenä luentolakon alkaminen. Yliopiston suomalaistamisen puolesta pidettiin kansalaiskokouksia, joissa hän oli aktiivisesti mukana.[836]

Suunnitelmat muuttuivat, kun alkoi Lapuan liikkeen viimeinen rynnistys – Mäntsälän kapina, joka sai alkunsa Ohkolan työväentalolta mellakkana, kun sosialidemokraattisen kansanedustaja Mikko Erichin puhetilaisuus haluttiin estää. Tilanteen laajenemisen pelossa maan hallitus määräsi helsinkiläiset joukko-osastot suojelemaan strategisia kohteita, koska pelättiin kapinallisjoukkojen marssivan pääkaupunkiin. Hallitus ja presidentti P. E. Svinhufvud päättivät ottaa käyttöön tasavallan suojelulain, joka oli säädetty alun perin kommunisteja vastaan. Lapuan liike julisti valtakunnallisen liikekannallepanon. Aluksi hallitus, suojeluskunta ja armeija eivät olleet yksimielisiä siitä, kuinka kapinaa vastaan toimittaisiin. Presidentti P. E. Svinhufvud halusi ratkaista kriisin rauhanomaisin keinoin mutta päättäväisesti ja ilman hallituksen hajoamista.

Lapualaisten pettymys oli kova, kun liikettä tukenut ja liikkeen tukema P. E. Svinhufvud asettuikin heitä vastaan. Maaliskuun 2. päivänä presidentti piti kuuluisan radiopuheensa:

> Otettuani tänä päivänä sotaväen ja suojeluskuntain ylipäällikkönä huolehtiakseni järjestyksen palauttamisesta maahan, tahdon täten henkilökohtaisesti kääntyä kaikkien suojeluskuntalaisten ja muittenkin puoleen, jotka ovat lähteneet aseellisen väkivallan teille, ja käskeä heitä, niin kuin eilen allekirjoittamassani julistuksessakin sanotaan, kuuliaisina laille viipymättä palaamaan kotiseuduilleen. Kukaan ei ole oikeutettu lähtemään paikkakunnaltaan aseistettuna ilman päällystön lupaa eikä kenenkään myöskään pidä kallistaa korvaansa kiihoittajille ja värvääjille, jotka yrittävät yllyttää kansalaisia lähtemään ase kädessä taisteluun laillista yhteiskuntajärjestystä vastaan.

Radiopuheen kuuli 200 000 kansalaista, ja se julkaistiin vielä seuraavana päivänä lehdissä. Kapina alkoi tyrehtyä. Lapuan liikkeen johto ja kapinaan pääsyyllisiksi katsotut lupasivat ilmoittautua viranomaisille maanantaina 7. maaliskuuta kello 10:een mennessä. V. J. Sukselainen kirjoitti päiväkirjaansa 4. maaliskuuta olleensa kiireinen kokouksien takia, jotta ylioppilaspiirit eivät osallistuisi kapinahankkeisiin. Hänen mielestään AKS:n lapualaiskriittiset olivat onnistuneet rauhoittamaan tilanteen.[837] Ennen kuin hänellä oli aikaa arvioida tilannetta päiväkirjaansa, AKS:ssä oli käyty tiukka kamppailu seuran suhtautumisesta Mäntsälän kapinaan.

AKS:läisten osallistumisesta ja värväyksestä Mäntsälän kapinaan on erilaisia tietoja. Kaikesta päätellen seurassa oli halukkaita lähtijöitä; arviot lähtijöiden määrästä vaihtelevat muutamista kymmenistä pariin sataan. Mäntsälässä ei AKS:läisiä kuitenkaan ollut, sen sijaan Hämeenlinnassa ja Riihimäellä oli AKS:n jäseniä erilaisissa tehtävissä.[838] Kapinapäivinä AKS:ssä otettiin kantaa tapahtumiin, ja kapinan käynnistäneen viikonlopun aikana AKS:n toimistossa keskusteltiin kiivastikin. Ilmeisesti V. J. Sukselainen menetteli samalla tavoin kuin valmistauduttaessa talonpoikaismars-

Perttula_Sukselainen.indd 227 19.5.2010 14:28:13

siin kesällä 1930 eli vaikutti ratkaisuihin erilaisten keskustelujen avulla. Hän värväsi laillisuusmiehiä AKS:n toimistolle valistamaan veljiä kapinallisuutta vastaan.

Tasavallan suojelulain mukaiset poikkeusmääräykset tulivat voimaan 29. helmikuuta. AKS piti tuolloin Ostrobotnialla yleisen kokouksen, jossa väiteltiin tavasta suhtautua kapinaan. Tilaisuudessa kerrotaan äänestetyn, jolloin kapinallisten kannattajat saivat suuren enemmistön. Kiivaimmat vähemmistöön jääneet halusivat piilottaa seuran lipun, jotta sitä ei voitaisi viedä Mäntsälään.[839] Martti Haavio muisteli Urho Kekkoselle Saksaan lähettämässään kirjeessä: ”Eräässä teidän Ostrobotniallanne pidetyssä kokouksessa Sukselainen alkoi puhua sotilasvalasta. Kallia, suojeluskuntalainen, alkoi raivoissaan väittää sitä, että se on sofisteriaa. Välit kärjistyivät niin, että oli tulla käsirysy, ja laillisuusmiehet – poistettiin kokouksesta.”[840] Myöhemmin samana iltana olivat koolla AKS:n hallitus ja suomenkielisten osakuntien kuraattorit. Kuraattorit olisivat halunneet antaa laillisuutta puolustavan julkilausuman, mutta Vilho Helanen ja Yrjö Vuorjoki estivät sen[841].

Ensimmäisenä päivänä maaliskuuta P. E. Svinhufvud perusti kriisiesikuntansa. Muistelmissa ja jopa aikalaiskirjeissä menevät aikataulut tuolta ajalta ristiin. Ilmeisesti maaliskuun ensimmäisinä päivinä oli Hämäläisessä osakunnassa V. J. Sukselaisen ja L. A. Puntilan koolle kutsuma kokous. Paikalla ollut AKS:n puheenjohtaja Yrjö Vuorjoki lupasi tehdä voitavansa Mäntsälään lähdön vastustamiseksi. Maaliskuun 1. päivän tunnelmista voi lukea myös Varsinaissuomalaisen osakunnan pöytäkirjasta: ”Kuraattori ilmoitti kokouksen aikana saaneensa kuulla kaupungilla levitettävän huhua, että kapinalliset joukot lähestyvät Helsinkiä ja valkoisia kehoitetaan poistumaan Riihimäelle.”[842]

Kaupungilla pyörivät noina päivinä huhut C. G. E. Mannerheimin halusta tukea vaatimuksia ja maan hallituksen vaihtamisesta. Tiedot suojeluskuntien liikkeelle lähdöstä vahvistamaan kapinahanketta lisäsivät epävarmuutta tapahtumien lopputuloksesta. Maaliskuun 2. päivänä P. E. Svinhufvud piti radiopuheensa. Martti Haavio kirjoitti tapahtumista Urho Kekkoselle: ”Keskellä neuvotteluita soitin presidentin jykevästä puheesta Sukselaiselle. Sillä tiedolla oli ollut järisyttävä merkitys. Vuorjoen sanotaan hiukan lysähtäneen kokoon ja sanoneen: Kai meidän sitten täytyy suostua, koska Ukko-Pekka niin tahtoo.” Kokousta seuranneessa AKS:n hallituksen kokouksessa V. J. Sukselainen, Yrjö Kilpeläinen ja Paavo Virtanen yrittivät ajaa läpi päätöstä presidentin tukemisesta. Martti Haavion mukaan puheenjohtaja esti sen ja lievempien ponsien kirjaamisen. Päätökseksi jäi, että jokainen sai tehdä mitä tahtoi, mennä Mäntsälään tai ei.[843]

Kirjeessään Martti Haavio kirjoittaa: ”Sukselainen, Kilpeläinen ja Virtanen yrittivät pöytäkirjaan vastalausetta, mutta sitä ei otettu – – Sukselainen, Puntila, Koskiluoma, Kilpeläinen ja minä olimme koko ajan mitä ankarimmassa työssä, ja kyllä saa tässä mainittua vähäistä joukkoa (ynnä Ohtoa ja Päivöä) suurin piirtein kiittää siitä, että näinkin hyvin selvittiin.” [844] Ilmeisesti AKS:n 1920-luvun vaikuttajat kokivat vielä ohjanneensa kamppailua, koska Tauno Jalantikin kirjoitti Urho Kekkoselle

maaliskuussa tyytyväisenä Jussi Teljon ja Martti Haavion toimintaan ja jatkoi: ”Hyvä, että pojilla on ollut apunaan Jussi Kluoma ja Sukselainen, kuten arvelet.[845]

Ylioppilaslehdessä oli päätoimittaja Jussi Koskiluoman johdolla otettu tapahtumiin laillisuutta puolustava kanta. Maaliskuun 5. päivän pääkirjoituksessa viitattiin J. W. Snellmanin oppeihin valtioaatteen ja yhteistahdon merkityksestä. Esille otettiin sotilasvala, jota V. J. Sukselainen oli kapinan alkuvaiheissa käyttänyt perusteluna arvostellessaan kapinaa ja joka oli johtaa käsirysyyn. Pääkirjoituksessa todetaan: ”He eivät todellakaan pidä sofismina, saivarteluna tai teoriana juhlallisena elämänsä hetkenä vannomaansa sotilasvalaa.”[846]

Pääkirjoitukseen lainattu sotilasvala loppuu: ”Jos havaitsen tai saan tietää jotakin olevan tekeillä laillisen esivallan kukistamiseksi taikka maan valtiosäännön tai laillisen yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseksi tai tuhoamiseksi, tahdon sen viipymättä ilmaista ja tiedoksi saattaa.” Lehden mukaan kulunut viikko oli ollut surullisen surullista aikaa, koska ”kapinaan, taistelemaan valtiovaltaa ja rakastettua presidenttiä vastaan eivät ole nousseet kommunistit, vaan harhaanjohdetut talonpojat”. Jussi Koskiluoman mukaan isänmaata ei rakenneta kapinalla. Hän käytti lapualaismielisten omakseen kokemaa presidenttiä välineenä heidän näpäyttämiseensä: ”Tasavallan presidentti, maan isä, on sotavoimiemme ylin päällikkö. On perin helppoa valita kapinapäällikköjen ja hänen välillään.”[847]

Ylioppilaslehti jatkoi jälkiarviointiaan viikkoa myöhemmin ja piti kaikkein masentavimpana sitä, että oli sellaisia ylioppilasjohtajia, jotka odottivat kummalle puolelle voitto kääntyisi. Paljon reilumpia olivat olleet ne, jotka alusta lähtien asettuivat kapinallisten puolelle.[848] Jussi Koskiluoman mukaan opiskelijoille asetettiin vaihtoehto, joko nykyisen valtiovallan muka edustama punavalta tai suomalaiskansallinen valtiovalta. Hän varoittaa, että taistelu marksilaisuutta vastaan voi johtaa taisteluun työväenluokkaa vastaan, joka oli suunnilleen puolet koko maan väestöstä. Ilman työväestöä ei maassa saada aikaan yhteiskunnallisia uudistuksia, yliopistoakaan ei suomalaisteta. Suur-Suomea ei luoda, jos puolet kansasta työnnetään isänmaanpetturien tai isänmaastaan ja kansallisuudestaan välinpitämättömien luokkaan.[849]

Seuraavassa *Ylioppilaslehdessä* AKS:n puheenjohtaja Yrjö Vuorjoki ihmettelee, miten lehti on ryhtynyt taittamaan peistä sosialidemokraattisen puolueen puolesta[850]. Hänen kannanottonsa kertoo, että eräs vaihe AKS:n elämässä oli vääjäämättä tulossa päätepisteeseensä. Taistelu kommunismia vastaan oli yhdistänyt vuosikymmenen vaihteessa AKS:ää, vaikka alusta lähtien oli ollut epäilyjä hankkeen tarkoituksesta ja hallittavuudesta. Rajalinja AKS:ssä oli vähitellen siirtynyt kansalaissodan aikaiseen jakoon punaiseen ja valkoiseen Suomeen.

AKS:n kansallisen eheyden linjan alkaminen on helppo ajoittaa vuosiin 1923–1924, mutta milloin seurasta hälveni kansallisen eheyden tavoite? Ehkä se käsitteenä ei hävinnytkään, mutta sen sisältö ja oikeutuksen perusta muuttuivat. Kansanvallan sijaan tuli kansallinen valta tai ”kansakokonaisuus”, joka samalla näversi ytimen kan-

Perttula_Sukselainen.indd 229 19.5.2010 14:28:13

sallisuusohjelmasta.[851] Jyrkkä oikeistolainen yhdenmukaisuuden vaatimus ei sopinut AKS:n keskustalaisten kansallisuusvaatimuksiin. Martti Haavion ja V. J. Sukselaisen huomiot todistavat, että AKS:n riidoissa ei ollut kysymys vain persoonapolitiikasta ja henkilökohtaisista tavoitteista. Talonpoikaismarssi ja sen jälkeiset tapahtumat 1930 olivat eräs ratkaisevista tekijöistä. Linnarauha ja Lapuan liikkeen taustalla vaikuttaneiden oikeistovoimien julkinen esiintulo olivat liikaa. Sen jälkeen asetelmat seuran sisällä muuttuivat, ja Mäntsälän kapinasta tuli kevättalvella 1932 lopullinen vedenjakaja.

”Se ajanhenki, lentänyt tänne kait / on, mustasiipi, etelän tuulen myötä”

Kun Ylioppilaslehdessä käytiin jälkiselvittelyä AKS:n toiminnasta, ideoivat AKS:n kansallismieliset toisaalla jo uutta yhdistystä. Laillisuusmiesten jäähyväiset AKS:lle alkoivat olla selvillä, koska 23. maaliskuuta kokoontui eräs porukka Hansaan keskustelemaan ”uuden taistelujärjestön perustamisesta rappeutuneen AKS:n tilalle”.[852] AKS:n laillisuusmiehet ja Kansanvaltainen Ylioppilasyhdistys olivat ryhtyneet perustamaan uutta ylioppilasjärjestöä, ja neuvottelut olivat jo edenneet pitkälle. Maaliskuun 24. päivänä Kansanvaltaisten Ylioppilaiden johtokunnalle esitettiin mallisäännöt. Järjestön ohjelmaluonnoksessa määritellään tavoitteiksi: lain ja oikeusjärjestyksen noudattaminen, kansanvaltaisen valtiojärjestyksen puolustaminen, suomalais-kansallisten pyrkimysten edistäminen, sosiaalinen eheyttämistyö sekä valtiollisten, yhteiskunnallisten ja taloudellisten kysymysten ennakkoluuloton selvittely.[853]

Kokouksen valtuuttamana puheenjohtaja Lauri Levämäki neuvotteli asiasta AKS:n laillisuusmiesten, lähinnä Jussi Koskiluoman ja V. J. Sukselaisen kanssa. Uuden yhdistyksen AKS:läiset puuhamiehet asettivat ehdoksi, että yhdistyksellä on hyvin pitkälle menevä suomalaisuusohjelma. AKS:n laillisuusmiehet pitivät Kansanvaltainen Ylioppilasyhdistyksen yhteiskunnallista ohjelmaa yhtä tarpeellisena.[854]

Urho Kekkosella ja Martti Haaviolla oli menossa toinen hanke, joka koski Suomalaisuuden Liittoa ja sen sihteeriä Yrjö Vuorjokea. Kirjeessään Martti Haaviolle 8. maaliskuuta Urho Kekkonen havittelee pääsyä eroon AKS:n haihattelijoista. Samalla hän esittää, että Yrjö Vuorjoki olisi erotettava Suomalaisuuden Liiton sihteerin tehtävistä. Maaliskuun lopulla Urho Kekkonen oli päätynyt siihen, että laillisuushenkisten oli erottava AKS:stä ja julkaistava asia aikanaan lehdessä. Uuden seuran nimeksi hän ehdottaa Kansallismielisiä Ylioppilaita.[855] Maaliskuun alussa Martti Haaviolle lähettämässään kirjeessä hän suunnittelee Suomalaisuuden Liiton sihteeriksi joko V. J. Sukselaista tai Jussi Koskiluomaa[856]. Myöhemmin sihteeri vaihtuikin, sillä Yrjö Vuorjoki joutui toukokuussa luopumaan tehtävästä ja seuraajaksi tuli Jussi Koskiluoma.

Perttula_Sukselainen.indd 230 19.5.2010 14:28:13

Huhtikuussa V. J. Sukselainen murehtii AKS:n riitaisuuksien viemää aikaa. Kritiikkiä ei tullut vain oikealta vaan myös vasemmalta. Hän oli Varsinaissuomalaisen osakunnan kuraattorina estänyt Akateemisen Sosialisti-Seuran osakunnan juhlasaliin suunnitellun tilaisuuden järjestämisen, ja se aiheutti jälkiselvittelyä.[857] Jossakin toisessa tilanteessa tapaus olisi herättänyt suurempaakin huomiota, mutta V. J. Sukselaisen perusteli päätöstään ajan levottomuuksilla, ja perusteet kestivät arvostelun. AKS:ssä hän koki joutuneensa uudessa tilanteessa opposition tärkeimmäksi henkilöksi. Edelleen hän haki ratkaisua, jolla seura olisi pidetty yhtenäisenä, mutta eroaminen näytti vääjäämättömältä, vaikka ratkaisu tuntuikin raskaalta.[858] Muutamaa päivää myöhemmin linja oli selkiytynyt. Hän kirjoitti päiväkirjaansa 18. huhtikuuta: ”Luulen keksineeni selvän tien ja voivani huoletta johtaa opposition sille. Olen onnistunut taltuttamaan hätikköjen äänet ja keräämään langat käsiini. Ratkaisu tapahtunee t.k. 27. p:nä, jolloin on kai AKS:n yleinen kokous. Toivon voivani osoittaa, että ’Sukselaisen suunta’, josta monet puhuvat epäillen osoittautuu juuri siksi, joka parhaiten sopii nykyiseen tilanteeseen.”[859] Sukselaisen suunta lienee ollut yhtenevä Urho Kekkosen ja Martti Haavion suunnitelmien kanssa, ainakin lopputulos oli sama.

Huhtikuun 27. päivänä kokoontuivat AKS:läiset yleiskokoukseensa. Kansanvaltaisten laillisuusmiesten ja oikeistoradikaalien välissä ammotti syvä kuilu. Seuran varapuheenjohtaja V. J. Sukselainen avasi keskustelun vähemmistön puolesta ja syytti niitä seuran jäseniä, jotka olivat varauksetta siirtyneet lapualaiseen leiriin, ja vaati seuran puhdistamista.[860] AKS:n kiertokirjeessä keväältä 1932 raportoidaan kokouksen kulkua ja V. J. Sukselaisen puheenvuoroa. Hänen kerrotaan puheessaan hyökänneen puheenjohtajan ja hallituksen jäsenten kimppuun sekä väittäneen, ettei AKS ollut enää itsenäinen järjestö. V. J. Sukselainen päätti kritiikkinsä loppuponteen, jossa tuomittiin hallituksen toiminta kapinaviikolla.[861]

Vilho Helanen käytti retorisesti taitavan vastauspuheenvuoron, jossa hän hyökkäsi keskustapoliitikkoja vastaan ja yritti kumota perustelut, joiden mukaan AKS:läisiä olisi ollut mukana Mäntsälän kapinassa. Käytännössä hän leimasi keskustapoliitikot maalaisliittolaisiksi. Hän jakoi suomalaiset punaisiin ja valkoisiin eikä uskonut ”herrasvaltiososialistien” kykenevän pelastamaan työväestöä marksilaisuudelta.

Vilho Helanen syytti AKS:n keskustapoliitikkoja Maalaisliiton hengen syöttämisestä seuralle. Hänen mielessään olivat kansalaissodan jaot: ”Mutta kun rajaa maassa käydään, niin kuin sitä nyt käydään, valkoisen ja punaisen maailmankatsomuksen välillä – rajankäynti, jonka katkeruutta me jokainen valitamme, mutta jolle armottomana tosiasiana emme mitään voi – niin ainakin minut AKS:läinen mieleni pakottaa selvästi asettumaan valkoiselle puolelle, palvelemaan valkoista työmiestä ja talonpoikaa ja koko valkoisen Suomen asiaa.” Vilho Helanen tulkitsi, että keskustapoliitikot olivat valmiita häpäisemään ”tuhansia valkoisia miehiä ja heidän isänmaallista uhrivalmista mieltään”. Lapualaislipun ympärille ryhmittyneet olivat ”parasta ainesta, mitä tämä maa päällänsä kantaa”, mutta nyt heillä oli ollut huono

Perttula_Sukselainen.indd 231 19.5.2010 14:28:14

johto: ”He ovat kerran tämän maan itsenäisyyden eteen suurimmat uhrit kantaneet ja he ovat edelleenkin isänmaamme paras tuki ja turva, jos ja kun kerran vaaran päivä koittaa tai Suomen heimon vapauttamisen hetki lyö.”[862]

AKS:n kiertokirjeessä keväällä 1932 todetaan vapaussodan jälkeen harjoitetun ”vasemmistoystävällisen” politiikan turmiollisuus. AKS ilmoittaa olevansa vastaisuudessakin jyrkässä taisteluasenteessa Suomen sosialistisen vasemmiston marksilaisia oppeja vastaan: ”AKS pyrkii luomaan Suomesta sotakelpoisen, suomalaiskansallisen ja yksimielisen valtion, kun taas sosialismi pyrkii heikentämään maamme puolustusvalmiutta, nostattamaan eri kansaluokat taisteluun toisiaan vastaan ja, tuomiten kansallisen ajattelutavan, ajamaan väärän kansainvälisyyden oppeja.” Lopuksi vielä korostetaan, että seuran jäsenet eivät olleet mukana aseellisessa toiminnassa ja jos AKS:läisiä olikin ollut paikalla, he olivat olleet vain seuraamassa tapahtumia.[863]

Kokous hyväksyi lopuksi hallituksen toimenpiteet äänin 174–45. V. J. Sukselaisen muistelmien mukaan Vilho Helasen puheessa oli loppuhenkonen, jossa hän ehdotti seuraan jäävien ja sieltä lähtevien kesken kilpailua siinä työssä, mitä kumpikin puoli isänmaan hyväksi tulisi lähivuosina tekemään. V. J. Sukselainen otti haasteen vastaan, hänhän tiesi, että lähtevän joukon arvo oli seuralle jokseenkin suuri.[864] V. J. Sukselainen totesi puheensa lopuksi: ”Vaikka suositeltu eroaminen eli seuran hajoaminen onkin raskasta, on Akateemisen Karjala-Seuran ohjelman toteuttaminen kuitenkin tärkeämpää kuin pysyminen seurassa ja vaikeneminen, koska päämäärä on aina tärkeämpi kuin välikappale.”[865]

Huhtikuun 30. päivänä 1932 oli *Ylioppilaslehdessä* ilmoitus, jossa suuri joukko allekirjoittaneita ilmoitti eroavansa AKS:stä. He korostivat, että AKS:n velvollisuus olisi ollut asettua vastustamaan ”Mäntsälän kapinallisten isänmaalle turmiollista ja epäkansallisten piirien tarkoitusperiä edistävää liikettä”. Allekirjoittajina olivat muun muassa Martti Haavio, Lauri Hakulinen, Urho Kekkonen, Jussi Annala, V. A. Heiskanen, L. A. Puntila, V. J. Sukselainen, J. A Tamminen, Jussi Teljo, O. Wanne, Ohto Oksala, Päivö Oksala, Lauri Aho, Paavo Kastari, Tauno Suontausta, Reino Kuuskoski, Matti Leppo, Lauri Posti ja Heikki Hosia.[866] Varsin tunnettuja ja mittavia miehiä, Maalaisliiton ja SDP:n eturivin vaikuttajia lähes kaikki. Puoluetta enemmän joukkoa yhdistikin kansanvaltainen ja kansallismielinen uudistusajattelu. V. J. Sukselainen kirjoittaa muistelmissaan: ”Olimme epäilemättä ’keskustapoliitikkoja’, kuten Helanen meitä nimitti. Meillä oli hyvät suhteet myös niihin keskustalaisesti ajatteleviin ylioppilaisiin, jotka olivat AK-S:ään liittymistä vierastaneet.”[867]

Yrjö Vuorjoen muistelmien käsikirjoitus 1960-luvulta osoittaa, että ideologinen kuilu AKS:ssä oli syvä. Muistelmien mukaan AKS:n hallitus yritti talvella 1932 noudattaa sitä linjaa, jonka se oli omaksunut Lapuan liikkeen eri vaiheissa. Hänen mukaansa vaikutteet hyväksyttiin, aseellista kapinaa ei. Jos Mäntäsälän tapahtumat olisi ehdoitta tuomittu, se olisi Yrjö Vuorjoen mielestä merkinnyt asettumista sisäministeri Ernst von Bornin, maaherra Bruno Jalanderin ja Mäntsälän punaisten kannalle: ”Laillisuus ja vasemmistopolitiikka olisivat sulautuneet yhteen käsitesekamelskaan

ja AKS:n isänmaallisen ja kansallisen työn alta olisi pohja mennyt. Sillä tätä tietä ei kädenojennus työväelle voinut tapahtua." [868]

Yrjö Vuorjoki määrittelee kevään 1932 tilannetta ja SDP:tä ajan henkeä kuvaavasti: "Muistan elävästi, että suurin piirtein seuraava ajatusyhtymä kauhistutti minua: juuri kun on saatu kommunismi laittomaksi, me hyväksyisimme äärivasemmistokiihotuksen. Se olisi merkinnyt rintamanmuutosta, mutta millä ehdoin ja millaisin muutoksin? On muistettava, että 1930-luvulla ei voinut vielä puhua isänmaallisesta sosialidemokratiasta. Isänmaa asui silloin vielä yksityisten sosialidemokraattien sydämessä, puolueen kannanotoissa se oli hyvin ehdollista. Esteet murtuivat AKS:n kannalta vasta talvisodan lähestyessä."[869]

V. J. Sukselaiselle Helsingin yliopiston promootiotilaisuus keväällä 1932 oli opiskeluvuosien aatteellinen tilinpäätös. Hänen juhlakirjassaan Martti Haavio kuvaa V. J. Sukselaisen pitäneen promootioillallisilla "lämpimästi ja hartaasti esitetyn puheen isänmaalle", johon hän keskitti ajankohtaiset mietteensä. Hän lausui:

> Kansalliset ja valtiolliset päämäärät ja työskentely niiden hyväksi on ollut oleellista juuri nykyiselle ylioppilaspolvelle, kuten sopiikin odottaa vapaan maan ensimmäiseltä ylioppilaspolvelta. Kun tämän nuorisopolven edustajana tällaisena suurena akateemisena juhlapäivänä joutuu puhumaan Isänmaalle, luulisi tuntevansa iloa siitä, että saa lausua julki sen, mikä jokaisen mielessä liikkuu. Varmasti olisikin näin asian laita, ellei olisi ollut masennuksen päivää, joka näytti meille, että se perusta, jolle meidän nuori elämänuskomme on suuret toiveensa rakentanut, on sittenkin ollut liian heikko.
>
> Me olimme rohjenneet uskoa olevamme se kantajoukko, joka johtaa tämän maan kohti onnellista tulevaisuutta, mutta saimme nähdä, että me olimme heikot, meissä ei vielä ollut sitä teräksenlujaa roomalaista kansalaiskuntoa, joka rakentaa valtakunnan.
>
> Maailma ei kuitenkaan saa jäädä siihen luuloon, että masennuksen päivä on heikentänyt Suomen akateemisen nuorison kansallista rintamaa. Sen on saatava todeta, että Suomen ylioppilasnuoriso ei sittenkään ole koottavissa johonkin puoluekarsinaan, vaan että se kokonaisuutena katsoen tulee vastakin edustamaan sitä selvää ja ennakkoluulotonta kansallista katsantotapaa, johon se aikaisemminkin on parhaina hetkinään pyrkinyt.
>
> – – Meillä ei vielä näytä olevan kyllin selvänä se, että isänmaa on yhtä kuin Suomen valtakunta. Mistä riippuu valtakunnan suuruus? On sanottu: Jokaisen valtakunnan suuruus on siinä, montako kunnon kansalaista sillä on. Siinä on meille tehtävä, kaikkein tärkein ja kaikkein lähin. Meidän on korostettava sitä, että tämä maa tarvitsee täysimittaisia kansalaisia, joille isänmaan laki on ensimmäinen ohje. Heikko ja epäröivä kansa ei koskaan ole luonut vahvaa valtakuntaa. Valtio, jonka kansalaiset eivät tunnusta valtiovallan auktoriteettia, ei kauan elä.
>
> Suomalaisuuden asia on tässä maassa monta kertaa ollut vaihtovälineenä vallasta kiisteltäessä ja sellaiseen tarkoitukseen sitä on viimeisessäkin ajan vaiheissa yritetty käyttää. Siksi tarvitaan selvää suomalaista suuntaa, joka vapaana kaikista yhteiskunta- ja valtiojärjestykselle vihamielisistä puuhista ja sokeista yhteiskunnallisista ennakkoluuloista jatkaa aloitettua taistelua yksimielisen ja puolustustahtoisen kansallisvaltion luomiseksi. Meidän on jatkettava tätä taistelua, mutta liitettävä

Perttula_Sukselainen.indd 233 19.5.2010 14:28:14

> ohjelmaamme myös uusi tunnus, valtakunnallisen ja yhteiskunnallisen ajattelutavan luominen, valtakunnallisen tietoisuuden ja kansalaisvelvollisuuksien juurruttaminen jokaisen mieleen. Vain tätä tietä päästään nykyhetken kaaoksesta takaisin selvälle kansalliselle pohjalle.[870]

V. J. Sukselaisen ”suuren” puheen johtoajatus oli sama kuin Uuno Kailaan yliopiston maisteri- ja tohtoripromootiotilaisuuteen kirjoitetussa runossa:

> Se ajanhenki, lentänyt tänne kait
> on, mustasiipi, etelän tuulen myötä,
> jos kohta hahmon ottikin täällä tutun,
> hyvän hartioilleen löys talonpoikaisnutun.
> Jos vallan sai se, nyrkki jos laatis lait,
> ois aika laulaa: Kansani, hyvää yötä.
> Meit armahtakoon kohtalo, että sois
> taas selvä tunnus, kyljen mi kylkeen liittäis.[871]

Kansallis-yhteiskunnalliset eheyttäjät Kärki-Seuraan

AKS:n jättäneet olivat suunnitelleet uuden seuran perustamista, johon ”alkuperäisen Akateemisen Karjala-Seuran” jäsenet voisivat liittyä. Toimistoksi suunniteltiin alustavasti Suomalaisuuden Liiton tiloja, koska liiton puheenjohtajana oli Urho Kekkonen ja varapuheenjohtajana Martti Haavio[872]. Vain pari viikkoa AKS:n kokousta myöhemmin, J. W. Snellmanin päivänä seurasta eronneet perustivat uuden yhdistyksen, Kärki-Seuran. Nimi periytyi 1931 menehtyneeltä Niilo Kärjeltä, joka oli ollut AKS:n johtavia ideologeja 1920-luvulla.[873] J. W. Snellmanin päivänä hyväksyttiin seuran säännöt, mutta sen nimeä ei vielä vahvistettu. Hallituksen kokoonpano oli seuraava: Esimies V. J. Sukselainen ja jäsenet Martti Haavio, Urho Kekkonen, J. A. Tamminen, L. A. Puntila, Lauri Pullinen ja Tauno Suontausta[874].

Suunnitelma Kansanvaltaisen Ylioppilasyhdistyksen ja AKS:n ”laillisuusmiesten” yhdistymisestä toteutui vasta keväällä 1933, vaikka yhteistyöstä neuvoteltiin hyvässä hengessä heti Mäntsälän kapinan jälkeen. Kansanvaltaisten ylioppilaiden vuosikertomuksessa arvioitiin kevään 1932 tapahtumia: ”Suomalaisuuskysymyksen lisäksi on nyt työntynyt etualalle joukko muita nykytärkeitä poliittisia kysymyksiä – laillisuuskysymys, kysymys valtiojärjestyksemme perusteista ja kysymys suhtautumisesta työväenluokkaan, joissa mielipiteet törmäävät vastakkain.”[875] Toimintakertomuksessa kerrottiin asiasta neuvotellun toista kuukautta, mutta taktillisista syistä AKS:stä eronneet päättivät perustaa omaa piiriään yhdistävän järjestön ”Kärjen”.[876]

Ainakin aluksi osa kärkiläisistä suhtautui epäillen Kansanvaltaiseen Ylioppilasyhdistykseen. Jussi Teljo kirjoitti toukokuussa 1932 Urho Kekkoselle: ”Kastari kirjoitti minulle, että seurasta on tarkoitus tehdä niin vähän kansanvaltainen kuin suinkin. Se olisi minustakin erinomaisen tärkeää. Kahta seikkaa olisi pidettävä silmällä: 1) että

johto voidaan jatkuvasti säilyttää oikeissa käsissä ja 2) että uusien jäsenten liittymistä voidaan tarkoin kontrolloida."[877] V. J. Sukselaisen mielessä ei ollut esteitä yhteistyön tiivistämiselle ja yhdistymiselle. Muistelmiensa käsikirjoituksessa 1980-luvun lopulta hän kirjoittaa 1933 tapahtuneesta yhdistymisestä: "Siinä yhteydessä seuraan tulivat muun muassa sellaiset lähinnä Edistyspuolueen piirissä toimineet henkilöt kuin Lauri Levämäki ja Sakari Tuomioja, joten Kärkeä voitaneen pitää ensimmäisenä sellaisena laajapohjaisena keskustajärjestönä, josta valtakunnallisessa mielessä vieläkin vasta haaveillaan." Jo aikaisemmin oli yhteistyötä pohjustettu tai ainakin haettu vuorovaikutusta, muun muassa V. J. Sukselainen oli ollut Kansanvaltaisessa Ylioppilasyhdistyksessä joulukuussa 1931 alustamassa keskustelua aitosuomalaisuudesta ja yliopiston suomalaistamisesta.[878]

Kärjen ja Suomalaisuuden Liiton välille syntyi alusta lähtien tiivis yhteys. Yrjö Vuorjoen savustaminen sihteerin tehtävistä oli osa järjestön pitämistä Kärki-Seuran yhteydessä. Jussi Koskiluoman valinta liiton sihteeriksi vahvisti yhteyttä, koska hän sai "olla samalla paikalla Kärjen sihteeri". Samalla sidottiin Kärjen suppeaa piiriä Suomalaisuuden Liittoon[879]. Kärki-Seuran perustamisen aikoihin kävivät Martti Haavio ja V. J. Sukselainen tapaamassa kouluneuvos Einar Fieandtia, jolle he esittivät idean *Suomalaisen Suomen* muuttamisesta aikakauskirjaksi vuoden 1933 alusta. V. J. Sukselainen mielestä julkaisusta oli tehtävissä "nousevan kulttuuripolven äänitorvi, joka tuo uutta verta ja uutta taistelun telmettä Suomalaisuuden Liiton nimen ympärille". Hän piti hyvänä, että heillä siinä tilanteessa oli käytettävissään vanha ja arvovaltainen järjestö. Päiväkirjaansa hän kirjoitti kesäkuun puolivälissä Kärjen tulevaisuuden tuntuvan niin valoisalta, että oli ilo olla seuran ensimmäinen esimies.[880]

V. J. Sukselainen mietti elokuussa 1932, millaiseksi seuraa pitäisi kehittää. Sen piti olla yhteistyökykyinen mutta periaatteellinen ja osoittaa, että keskustalainenkin voi olla kansallismielinen eli kansallisen politiikan piiriin piti keskustalaisenkin mahtua: "Sen tehtävänä on kerätä piiriinsä ne nuoret miehet, jotka tahtovat olla tekemässä Suomesta lujaa kansallisvaltiota. Sen tunnus on suunnitelmallinen työ isänmaan tulevaisuuden hyväksi, suunnitelmallinen yhteistyö, joka ei rajoitu vain ylioppilasvuosiin, vaan kestää läpi elämän."[881]

Ensimmäinen taistelu Kärki-Seuran ja AKS:n välillä käytiin keväällä, kun ylioppilaskunnan puheenjohtajan vaalissa olivat vastakkain Martti Haavio ja Yrjö Vuorjoki. Yrjö Vuorjoki voitti täpärästi äänin 717–687.[882] Seuraava taistelu kärkiläisten ja AKS:läisten välillä käytiin *Ylioppilaslehden* päätoimittajuudesta. V. J. Sukselainen kilpaili tehtävästä Reino Kalliolan kanssa, joka syyskuussa valittiin tehtävään äänin 19-7[883]. Vaikuttamista sanomalehdistön välityksellä olisi muutoinkin ollut tarjolla, sillä V. J. Sukselainen kuuli syksyllä itseään ajateltavan vuoden alusta ilmestymään rupeavan *Aika*-nimisen kristillisraittiusmielisen iltalehden päätoimittajaksi[884], mutta ilmeisesti lehtihanke jäi vain suunnitelmaksi. Sen sijaan Jussi Koskiluomalla ja Yrjö Kilpeläisellä oli kunnianhimoisia suunnitelmia uuden ylioppilaiden lehden perus-

Perttula_Sukselainen.indd 235 19.5.2010 14:28:14

tamiseksi[885]. Hanke vaikutti V. J. Sukselaisesta hiukan uhkarohkealta, mutta hän lähti siihen mukaan.

Marraskuussa 1932 alkoi ilmestyä Kärki-Seuran uusi lehti *Ylioppilas*. Lehteä kutsuttiin myös *Reikä-Ylioppilaaksi* etusivulla olleen reiän vuoksi. Tavoitteeksi päiväkirjaansa V. J. Sukselainen kirjoitti, että asemia ylioppilaskunnassa oli yritettävä vallata takaisin. Lapualaisuuden ylivalta ei saanut enää jatkua. Kärkiläinen ajatussuunta piti lyödä läpi.[886] Hänen mielestään lehden menestys tulisi olemaan eräänlainen lapualaisuuden ilmapuntari ylioppilasmaailmassa: ”Jos onnistumme saamaan naurajat puolellemme ja paljastamaan lapualaisten tavattoman tyhmyyden, niin on voitto meidän. Tulen toimimaan lehdessä eräänlaisena sensorina, joka on itse valtuuttanut itsensä.”[887] Lapualaisuuden voima ylioppilaiden joukossa oli kuitenkin suuri ja suuntaa oli vaikea, jopa mahdoton muuttaa. V. J. Sukselainen tuskaili saman haasteen edessä myös osakunnassa, jonka luottamushenkilöistä miltei kaikki alkoivat olla lapualaisia[888].

Syksyn *Ylioppilaslehden* kirjoituksista voi päätellä, että AKS:n keskustalaisten lähtö seurasta rohkaisi uusia kellokkaita avoimesti rakentamaan sisäpolitiikassa jakoa punaiseen ja valkoiseen Suomeen sekä hakemaan ulkopolitiikassa laajaa Suur-Suomea. *Ylioppilaslehdessä* oli lokakuussa 1932 K. von Fieandtin pääkirjoitus, joka kiteytyi kysymykseen: ”Kumpaako vaihtoehtoa on asetuttava kannattamaan: Suur-Suomen rakentamista vasemmiston ja kansainvälisen sosialismin turvissa vai sen saavuttamista puhtaasti kansallisen, puolustustahtoisen oikeistopolitiikan avulla?”[889] Viikkoa myöhemmin lehdessä oli Reino Kalliolan pääkirjoitus päämääristä: ”Sotakelpoisen, suomalaiskansallisen ja yksimielisen valtion luominen, Suomen suvun kokoaminen, Suur-Suomi – ne ovat päämääriä, joihin ei koskaan riitelemällä päästä.”[890] Samaa laajentumishaluista Suur-Suomi -ajattelua edusti Martti Simojoen kirjoitus *Taistelija – ylioppilaat*: ” – – Edessämme oli Euroopan kartta. Puola on nyt yksi, samoin Italia. Mutta Suomi ja sen heimo? Inkeri, Aunus, Karjala, Ruija ja Länsipohja? Saanko uskoa niiden vapahdukseen? Saan, totisesti saan. Mutta Suur-Suomi, se riippuu meistä, minusta.”[891]

Vilho Helasen puhe AKS:n hajoamiskokouksessa, Yrjö Vuorjoen muistelmat ja *Ylioppilaslehden* kirjoitukset syksyltä 1932 eivät jätä tilaa ristiriitaisille tulkinnoille AKS:n ja Kärki-Seuran eroista. Kansallismielisen politiikan lähtökohdat, Suur-Suomi -hankkeita myöten erottivat AKS:ää ja siitä irtaantunutta Kärkeä. Myös henkilöjännitteet olivat esillä. Urho Kekkonen tuntuu saaneen sekä aikalaisten käsityksissä että myöhemmissä muisteloissa vaikutustaan suuremman merkityksen kevään 1932 tapahtumissa. Hän oli yksi oppositiohenkisten AKS:läisten vahvoista miehistä, mutta esimerkiksi Mäntsälän kapinan aikaan hän oli Saksassa ja tuli Suomeen vasta huhtikuussa.

Yksi syy Urho Kekkosen näkyvään esilläoloon kevään 1932 tapahtumissa on hänen aikaisemmassa toiminnassaan ja porukkaa jakavassa ristiriitaisessa persoonassaan. Urho Kekkosella oli paljon vastustajia, ja siksi hän oli hyvä lyömäase Vilho

Helaselle. Yhtenä syynä oli Suomalaisuuden Liitossa syntynyt kamppailu liiton sihteerin Yrjö Vuorjoen erottamisesta. Kun hän samanaikaisesti oli AKS:n puheenjohtaja, AKS:n oikeistohenkisillä oli epäilemättä erinomainen mahdollisuus tilanteen hyödyntämiseen. Jälkikuvaan vaikuttaa myös Urho Kekkosen tunkeminen samaan muottiin kuin hän oli viimeistään 1960-luvulta lähtien vahvatahtoisena ja vaikutusvaltaisena tasavallan presidenttinä.

Suomalaisuuden Liiton puheenjohtaja Urho Kekkosen ja varapuheenjohtaja Martti Haavion merkitystä ei kuitenkaan pidä väheksyä kevään 1932 tapahtumissa. He olivat kansallismielisten johtavia ajattelijoita, ja heillä oli arvovaltaa. Kärki-Seuran ensimmäisessä *Ylioppilaassa* viitataan Niilo Kärjen rinnalla Martti Haavioon ja Urho Kekkoseen sekä heidän horjumattomaan toimintaansa suomalaiskansallisen suunnan puolesta.[892] V. J. Sukselaisen merkintöjen perusteella on kuitenkin vaikea löytää perusteita käsityksille heidän johtavasta roolistaan Mäntsälän kapinan selvittelyissä.

Vuoden 1932 lopulla *Ylioppilaslehti* haastatteli entisiä päätoimittajia. Martti Haavio totesi: ”Minä väitän edelleen, niin kuin olen väittänyt kaikkina näinä vuosina, että päämäärämme on – eräiden väliasemien kautta, jotka ovat: suomalainen kansallisvaltio, yksimielinen Suomen kansa, joka on hieronut silmistään pahan unen valkoisista ja punaisista – meidän päämäärämme on ja täytyy olla: Suur-Suomi.”[893] Urho Kekkonen puolestaan sanoi: ”Suur-Suomea ei luoda, pahimmassa tapauksessa tätä maata ei menestyksellä puolustetakaan, ellei yhteiskunnallisia vastakohtia tasoittamalla kaikkia kansankerroksia pyritä kasvattamaan siihen, että niiden miehet ja pojat tuntevat tämän maan omakseen ja ovat valmiit sitä vaaran uhatessa puolustamaan. Ruoskalla ei kasvateta isänmaanrakkauteen.”[894]

Kärki-Seuran työnimenä oli ollut ”Kansallismieliset ylioppilaat”, joka hyvin kuvastaa AKS:stä eronneiden ajattelua. Samalla Kärki-Seuran toiminta osoitti, että käsite ”kansallismielisyys” sisälsi paljon muutakin kuin kielitaistelun. Kärki-Seuran ensimmäinen esimies V. J. Sukselainen arvioi mennyttä seuran omassa lehdessä *Ylioppilaassa* marraskuussa 1932. Hänen mielestään AKS:ssä ei ymmärretty, että Suomen suuruus on yhtä kuin valtakunnallinen lujuus. Työ suomalaisen kansallisvaltion luomiseksi tarkoitti valtiojärjestyksen puutteiden poistamista ja ”oman valtionsa parasta harrastavan kansan luomista” eikä anarkistisia tekoja jonkun henkilöryhmän mielipiteiden toteuttamiseksi. Yhteiskunnan kehitykselle oli kaikenlainen kiihkoilu ja kumouspuuhailu yhtä vahingollista, tuli se sitten oikealta tai vasemmalta.[895]

Muistelmissaan V. J. Sukselainen kertoo, että Kärki-Seurassa haluttiin noudattaa samoja linjauksia, jotka AKS:ssä oli hyväksytty 1920-luvun puoliväliä edeltävänä aikana.[896] Tätä ajattelua ilmentää linjaus seuran ohjelmassa: ”Seuran mielestä voimakas suomalainen kansallisvaltio on luotavissa vain rakentavalla uudistustyöllä, jota tehdään valtakunnallista ja kansallista yhteenkuuluvaisuuden tuntoa tehostavassa hengessä, ja siksi seura ylioppilasmaailmassa ja sen ulkopuolella vastustaa kaikkia

Perttula_Sukselainen.indd 237 19.5.2010 14:28:14

sellaisia pyrkimyksiä, jotka ovat omiaan heikentämään lakien kunnioitusta ja syventämään luokkavastakohtia."[897]

V. J. Sukselainen kirjoittaa ensimmäisessä *Ylioppilaassa* arvion menneestä otsikkonaan *Mikä on Kärki ja mihin se pyrkii?*. Hänen arvionsa mukaan AKS muokkasi alkuvaiheissaan maaperää Karjalan vapauttamiselle. Vähitellen alettiin ymmärtää, että työtä heimokansojen vapauttamiseksi ja isänmaan suuruuden hyväksi oli tehtävä paljon laajemmalla rintamalla: "Ei riittänyt yksin työ pakolaisten hyväksi, ei yksin työ mielenkiinnon herättämiseksi heimokansoja kohtaan. Tarvittiin työtä omassa maassa, tarvittiin suomalaisuustaistelun viemistä loppuun, tarvittiin vapaussodan haavojen arpeutumista, rikkinäisen kansan eheyttämistä. Lyhyesti sanoen oli ensin luotava suomalainen kansallisvaltio."[898] V. J. Sukselaisen arvion mukaan AKS:ään liittymisestä tuli 1920-luvun lopulla muotiasia. Lapuan liikettä tervehdittiin seurassa aluksi ilolla, mutta kun heinäkuussa 1930 valtuuskunnan nimiluettelo tuli julkisuuteen, paljastui monelle AKS:läiselle Lapuan liikkeen äärioikeistolainen luonne. Siitä alkoi kehitys kohti joukkoeroa, ja Mäntsälän kapina teki ristiriidan sovittamattomaksi.[899]

V. J. Sukselainen kiistää väitteet, että AKS:n ohjelma on yhä sama kuin seuran alkuaikoina, sellaisille väitteille pitää hymähdellä: "Onhan niiden kirjoitusten johtavana ajatuksena ollut se hedelmätön ja veljesvihan sokaisema käsityskanta, joka teki Suomen heikoksi silloin, kun sen olisi pitänyt auttaa heimonsa heikoimpia. Onhan niissä juuri se käsityskanta, jota vastaan Akateeminen Karjala-Seura nousi vuonna 1924 taistelemaan Niilo Kärjen, Martti Haavion, Aaro Pakaslahden, Vilho Helasen, Urho Kekkosen, Lauri Hakulisen ja monen muun viime vuosikymmeninä ansioituneen ylioppilaspoliitikon johdolla julistaen rohkeasti: 'Me olemme pesseet silmistämme pahan unen punaisista ja valkoisista'." Lopuksi hän toteaa, että yhteiskunnan kehitykselle on kaikenlainen kiihkoilu ja kumouspuuhailu yhtä vahingollista, tuli se sitten oikealta tai vasemmalta.[900]

Pakinoitsija Onkimies eli Yrjö Kilpeläinen osuu tilannekuvauksessaan oikeaan kirjoittaessaan ensimmäisessä *Ylioppilaassa*, että sivistyneistön ajattelutapa on ollut suurin piirtein vain kansallista ja työväestön yhteiskunnallista. Tehtävänä on saada sivistyneistö ajattelemaan yhteiskunnallisesti ja työväestö kansallisesti.[901] Samassa *Ylioppilaassa* on myös Kansanvaltaisen Ylioppilasyhdistyksen puheenjohtajan Lauri Levämäen kirjoitus, jossa hän puolustaa sosialidemokraattien isänmaallisuutta[902].

Ylioppilaan ja *Ylioppilaslehden* välille syntyi keskustelua AKS:n hajoamisen syistä sekä seuran alkuperäisen ohjelman sisällöstä. Reino Kalliola kirjoittaa *Ylioppilaslehdessä* joulukuussa, miten uusi ylioppilasyhdistys Kärki tahtoi ohjelmassaan "erikoisesti korostaa työtä valtakunnallisen ajattelutavan juurruttamiseksi". Hän arvioi, että puoluenäkökohdat ja valtataistelut ovat nousseet valtakunnallisen eheyden ja lujuuden yläpuolelle ja viittaa maisteri V. J. Sukselaisen lausuneen "jos AKS hajoaa, merkitsee se meille jokaiselle samaa kuin äitimme kuolema". Reino Kalliolan mukaan miehekkäät sanat painuivat lujasti monen uuden jäsenen mieleen: "On masentavaa

Perttula_Sukselainen.indd 238 19.5.2010 14:28:14

todeta, että näiden sanojen lausuja on nyt johtajana siinä järjestössä, joka on koettanut AKS:ää hajoittaa ja joka järjestö nyt omantuntonsa kivussa koettelee irrallisten tekojen nojalla uskotella itselleen, että AKS on luopunut ohjelmastaan."[903]

V. J. Sukselainen vastasi *Ylioppilaslehden* kritiikkiin ja kertoi lausuneensa sanat kiihkeän puheenvuoron jälkeen, jossa keskustapoliitikoille osoitettiin ovea. Hän toisti edelleen, että Kärki ei vastusta AKS:n alkuperäisen ohjelman toteuttamista. Nimimerkillään Joonas sivaltelee V. J. Sukselainen pakinoissaan terävämmin kuin omalla nimellään kirjoitetuissa artikkeleissa. Pakinamaista lähestymistapaa edustaa kirjoitus, jossa hän johdattelee AKS:n piirtämän jakolinjan merkitykseen: "Ukko Pekka on siis leimattu puoluemieheksi, ja koska Suomessa *Ylioppilaslehden* mukaan voi olla vain valkoisia ja punaisia eli siis lapualaisia ja marxilaisia, niin on Ukko Pekka todistettu marxilaiseksi."[904]

Syksyllä 1932 V. J. Sukselainen piti osakuntaa mainiona asiana, mutta politiikka ei hänestä kuulunut osakuntatoimintaan.[905] Marraskuussa hän suunnitteli lapualaisvallan murtamista osakunnassa ja *Ylioppilaslehden* joukkotilauksen kumoamista. Onnistuminen olisi saattanut olla ratkaisevaa ylioppilaskunnan mielipiteen muodostamisessa.[906] Hanke ei toteutunut ja V. J. Sukselainen ennakoi sen merkitsevän hänelle potkuja kuraattorin tehtävistä, jos vastustajat siinä onnistuvat[907].

Potkuja ei V. J. Sukselaiselle tullut. Myöhemmin osakunnan 50-vuotishistoriikissa arvioidaan hänen toimineen noina vuosina rauhallisesti ja tasapuolisesti: "Nämä ominaisuudet olivat tarpeen, olevat olot melkein vaativat niitä. Rauhallisuuden ja tasapuolisuuden avulla päästiin tuloksiin, jotka intomielisyydellä varmasti olisivat jääneet saavuttamatta. Sisäpoliittiset levottomuudet ja Akateemisen Karjala-Seuran piiristä osakuntaan voimakkaasti heijastuneet erimielisyydet pyrkivät rikkomaan osakunnan eheyden. Vaikka Sukselainen omaksuikin näissä kiistoissa osakuntalaisten enemmistön mielipiteiden vastaisen kannan vaikeuttaen siten asemaansa, ei tämä kuitenkaan ilmeisesti juuri Sukselaisen äsken mainittujen luonteenominaisuuksien ansiosta, päässyt tuntuvasti hänen kuraattioriuttaan haittamaan."[908]

Syksy 1932 oli V. J. Sukselaiselle vielä opiskelijapolitiikan aikaa. Kärjen puheenjohtajuus antoi foorumin aatteelliselle keskustelulle, jonka vastapainona oli kärhämöinti ylioppilaspolitiikassa – ylioppilaskunnassa ja osakunnassa. V. J. Sukselainen käänsi katsettaan uusiin tehtäviin, olihan tilinteko menneestä samalla askeltamista tulevaisuuteen. Politiikkaan ja puoluekenttään vuosi 1932 ja sitä edeltäneet tapahtumat jättivät jälkensä. Ne heijastuivat vuosikymmenien päähän V. J. Sukselaisen käsityksiin Maalaisliitosta ja muista puolueista kansanvallan puolustajina.

Ei oikeaan, ei vasempaan – vaan keskeltä eteen eestä Suomenmaan

Keväällä 1930 V. J. Sukselainen oli linjannut: ”Kun meiltä AKS:läisiltä kysytään, mikä on AKS:n ohjelma, olemme kaikki valmiita nostamaan kolme sormea pystyyn ja selittämään: Tämä on puolustuskysymys, tämä on kansallisuuskysymys ja tämä on heimokysymys.”[909] Nämä kolme kysymystä merkitsivät hänelle AKS:n alkuperäistä ohjelmaa, ne olivat ennen kaikkea ohjelma, jolle Yrjö Ruutu ja Niilo Kärki olivat antaneet sisällön. Sanat saattoivat 1930-luvulla olla samoja kuin 1920-luvulla mutta niiden merkitys toinen. Jos puolustuskysymys muuttui puolustustahdosta sotakelpoisuuden vahvistamiseksi, yhteiskunnallinen kansallisuuskysymys kielitaisteluksi ja heimokysymys henkisen Suur-Suomen sijasta valtion rajojen siirtämiseksi itään päin, käsityserot olivat suuria. Jos käsitteiden taakse ei katsota, eroja voidaan tulkita taktisina ja pinnallisina. Arviot tapahtuneesta ja noiden vuosien kokemusten syvyydestä avautuvat, kun hahmottaa AKS:n ja Kärki-Seuran aatteellisia ja periaatteellisia eroja[910].

Esimerkiksi V. J. Sukselaisen näkökulmasta on selkiytettävä käsitteitä ”kansallinen” ja ”alkuperäinen ohjelma”. Hänen viimeisessä kirjoitukseensa *Ylioppilaassa* tulevat esille nämä näkemykset, joskin siihen heijastuvat myös vuoden 1933 eduskuntavaalien tunnelmat. Opiskelijapoliittisen jäähyväiskirjoituksen merkitystä korostaa se, että hän hyväksytti sen Kärjen hallituksessa[911]. Hän oli jo aikaisemmin siirtynyt työelämään ja aikoi vähitellen keskittyä väitöskirjaansa. Kärki-Seura oli antanut viimeisen haasteen opiskelijayhteisössä nuoruuden aatteiden puolesta taistelemiseksi, ja vuosina 1932–1933 seura tarjosikin erinomaisine opiskelutovereineen vielä mahdollisuuden ”nuoruuden pidentämiseen”.

V. J. Sukselainen kirjoittaa Kärjen suunnasta ja palaa kansallisen eheyden vaiheisiin AKS:ssä. Hän kertoo opiskelijoista, jotka uskalsivat julistaa uutta rohkeata oppia. Kirjoitusta voi pitää V. J. Sukselaisen arviona AKS:n vuosista 1924–1933. Hänen mukaansa tunnuslauseesta ”me olemme pesseet silmistämme pahan unen punaisista ja valkoisista, me tahdomme olla vain suomalaisia” kasvoi opiskelevan nuorison heimohenkinen ja puolustustahtoinen ohjelma: ”Sen heimohenkeä pidettiin nuorten haaveiluna, jolta puuttui tukeva reaalinen pohja. Sen kansallinen mieli katsottiin kaikissa piireissä liialliseksi intoiluksi ja sen puolustustahto oli vasemmistolle kauhistus.” Kun vasemmalta ei tullut tukea, kaunis ajatus eheästä kansasta supistui tavoitteeksi yksimielisestä suomalaisporvarillisesta rintamasta: ”Suurta tunnustusta eivät nuorison ihanteet tältäkään taholta saaneet. Oikeistossa vallitsi puolsuomalainen henki ja keskustan väljähtänyt vapaamielisyys merkitsi käytännössä samaa.”

V. J. Sukselaisen mielestä vuoden 1930 vaalitulos jakoi AKS:n: osa halusi kiinnittää entistä enemmän huomiota yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja laajentaa kansallisen eheyttämistyön pohjaa, osalle ylioppilasnuorisoa alkoi kangastella päämääränä jon-

kinlainen oikeistodiktatuuri. Äärioikeistolaiset piirit käyttivät tilaisuutta hyväkseen ja ottivat omikseen ylioppilasnuorison aatteita, mikä johti ylioppilasrintaman hajaannukseen. AKS:ssa saivat vallan ne, joiden tunnuslause kuului ”Oikealle!” tai ”mieluummin aina oikealle!”.[912]

Niin vasemmiston kuin oikeistonkin voimaksi ulkomailta tuodut opit olivat V. J. Sukselaiselle vieraita, sillä ne hajottivat ja repivät kansaa: ”Kansaamme uhkaa vaara kahdelta taholta, oikealta ja vasemmalta, idästä ja etelästä. Toisaalta se hiipii kommunismin kyynä köyhän kansan mieleen ja herättää toiveita paremmasta ajasta punaisen diktatuurin vallitessa. Toisaalta se vieraan väkivaltapolitiikan sokeana ihannoimisena tylsistyttää fanaattisimman oikeistoaineksen ajatuskyvyn ja kuvaa heidän eteensä mustan diktatuurin ainoana tavoittelemisen arvoisena. Kaikkialla kaivetaan pohjaa pois rakentavan kansallisen ohjelman alta.”

V. J. Sukselainen arvioi Kärjen olevan niiden ylioppilaiden yhdistys, jotka pitivät ”suojeluskuntalaisen sarkatakkia parempana kuin fascistin puseroa” ja olivat tarvittaessa valmiita ase kädessä puolustamaan maata. V. J. Sukselainen määrittelee kärkiläisen opiskelijan seuraavasti:

> Kärjen merkki rinnassasi tulet sinä lapualaisen silmissä olemaan merkitty Marxin aseenkantaja ja oikean marxilaisen laskelmissa musta fascisti. Puolsuomalainen pitää sinua kielikiihkoilijana ja vähäverinen vapaamielinen karttaa sinua. Ainoa, minkä Kärki voi Sinulle tarjota, on tietoisuus siitä, että ajan hengestä huolimatta teet jatkuvaa työtä kansallisen eheyden hyväksi, seisot pohjanasi maan laki ja päämääränäsi tämän polven ylioppilasnuorison suuri unelma – suomalainen kansallisvaltio, suuri Suomi. Jos tämä riittää sinulle, jos näillä edellytyksillä olet valmis kirjoittamaan kilpeesi: ’Ei oikeaan, ei vasempaan, vaan eteen eestä Suomenmaan’, silloin olet tervetullut joukkoomme.[913]

V. J. Sukselaisen kirjoitus on yhteenveto jo tapahtuneesta mutta ennakoi samalla myös tulevaa opiskelijapolitiikkaa. Kun V. J. Sukselaisen vuodenvaihteessa 1928–1929 haikailema Maalaisliittolaiset Ylioppilaat vihdoin 1937 perustettiin, järjestön ensimmäinen sihteeri Johannes Virolainen arvioi opiskelijapolitiikkaa. Hänen mukaansa ylioppilaspiireissä julistettiin oppia Suur-Suomesta ja korporatismista. Ylioppilaselämässä valtaa pitävä AKS:läinen joukko näki senhetkisen tilanteen synkkänä, toivottamana ja halveksittavana: ”Se luo katseensa tulevaisuuteen odottaen sieltä saavansa Jumalan valitseman kansanjohtajan, joka pukee Suomen kansan ylle pakkopaidan ja toteuttaa noiden hartaan unelman.” Johannes Virolainen arvioi äärioikeistolaisen joukon puhuvan suurieleisesti isänmaasta ja maanpuolustuksesta. Ne, jotka eivät olleet heidän kanssaan samaa mieltä, julistettiin isänmaan pettureiksi. Paljon parempana hän ei pitänyt sosialistista maailmankatsomusta edustavien opiskelijoiden vähälukuista joukkoa, jonka päämääränä puolestaan oli ”vasemmistopakkovalta”.

Maalaisliittolaisten Ylioppilaiden kannasta isänmaahan ja puolustukseen ei ollut epäselvyyttä. Johannes Virolainen piti tärkeänä yhteiskunnallisten olojen parantamista niin, että mahdollisimman moni kansalaisen tuntee tämän maan omaksi isän-

Perttula_Sukselainen.indd 241 19.5.2010 14:28:14

maakseen. Haasteena olivat kansan rikkinäisyys ja eripuraisuus. Tästä syystä kaikki yhteiskunnallinen rakennustyö oli tehtävä sovinnollisesti ja pyrittävä kaventamaan kansalaisten välisiä kuiluja. Johannes Virolaisen mukaan tällainen rakennustyö oli ainoa keino isänmaallisen mielen herättämiseksi laajoissa kansankerroksissa.[914]

Johannes Virolaisen puheenvuoro on hyvä esimerkki siitä, että Mäntsälän kapinan jälkeen syntyneet rajalinjat pysyivät opiskelijapolitiikassa 1930-luvun loppuun saakka. Sekä hänen että V. J. Sukselaisen näkemykset voidaan myös yhdistää 1920-luvun alkuun ja niihin vaiheisiin, jolloin Niilo Kärki ja Martti Haavio *Ylioppilaslehdessä* määrittelivät käsityksiään ylioppilasnuorison tehtävistä.

Keväällä 1920 oli *Ylioppilaslehdessä* luultavasti Niilo Kärjen kirjoitus, jossa hän nosti sen hetken tärkeimmäksi isänmaalliseksi tehtäväksi ”vapaussodan saavutusten turvaamisen, eri kansanryhmiä erottavan kuilun tasoittamisen ja siten sisäisen eheyden luomisen”. Niilon Kärjen tavoitteena oli saada laajat kansalaispiirit mukaan yhteiskunnan kehittämiseen: ”Nykyisen polven velvoittava tehtävä on viedä voittoon suomalainen valtioaate. Ennen kuin tämä päämäärä voidaan toteuttaa, on saatava ehjäksi sisäinen rintama. Yhteiskunnallisia uudistuksia on jatkuvasti pantava toimeen, niin että saavutetun itsenäisyyden säilyttämiseen vaati jokaista kansalaista jo hänen oma onnensa ja tulevaisuutensa.”[915]

Kansallisuusaate oli 1929–1933 edelleen perusta, jolle V. J. Sukselainen näkemyksiään rakensi. Kansallisuusaatteen tai kansallismielisyyden sisältö pelkistyi ja syventyi noiden vuosien aikana. Samat aatteet myös kehivät auki hänen elämässään vaihetta 1924–1933 ja AKS:ää. Kansallisuus kiinnitti V. J. Sukselaisen ajattelua historialliseen kehitysvälttämättömyyteen mutta ei yksinään taannut riittävää ymmärrystä yhteiskunnallisten ristiriitojen hallitsemiseksi. Taloudellinen kehitysvälttämättömyys oli osa hänen yhteiskuntapoliittista ajatteluaan.

AKS:n kansallismielisyys oli 1929–1933 niin vahva, että se oli monien mielissä kiihkeimpinä kommunisminvastaisen vaiheen aikoinakin seuran tärkein taistelukysymys. On erittäin tärkeää tiedostaa, että V. J. Sukselaisen ja hänen hengenheimolaistensa kansallismielisyys oli yhteiskunnallista – siis paljon enemmän kuin kielitaistelua, jolloin AKS:n sisäinen eriytyminen ja hajoaminen keväällä 1932 ovat helpommin ymmärrettävissä.

V. J. Sukselainen täytti 18 vuotta syksyllä 1924. Kun hän luopui Kärki Seuran puheenjohtajuudesta 1933, hän oli vastikään täyttänyt 27 vuotta. Hänen tuon vaiheen aatteellista kasvuaan määrittelee suhtautuminen kansanvaltaan ja puoluekentän jakaminen laillisuus- ja kumousmielisiin. Siinä jaottelussa syntyi SDP:tä ja Maalaisliittoa yhdistänyt tavoite, joka näkyi myöhemminkin hänen määritellessään kansanvaltaisia voimia. Hän ei erottele oikeistolaisuuden eri juonteita, vaan niputtaa sen yhdeksi kokonaisuudeksi. Toinen näkemyksellinen kehityslinja on kansallisen ja yhteiskunnallisen ajattelun nivominen yhteen aikaisempaakin vahvemmin kansakuntaa eheyttäväksi ohjelmaksi. Ilman erilaiset mielipiteet suvaitsevaa kansanvaltaa ei tavoitetta voida saavuttaa. Kolmas noiden vuosien aatteellinen arviointi koskee valtiokäsitystä.

Samalla kun valtiosta tulee hänen ajattelussaan aikaisempaa vahvempi tekijä, se asettaa uusia vaatimuksia kansanvallalle ja kansanvalituille, mutta entisestään lisääntyvät myös valtiomieheltä edellytettävät valtiotaidon vaateet.

V. J. Sukselaisen näkemykset kehittyivät 1929–1933 monella tapaa. Modernisaatioon kallistuvat näkemykset syvenivät opintojen edetessä ja käytännön työssä osuustoimintaliikkeessä. AKS oli avaamassa myös tätä näkökulmaa. V. J. Sukselaisen arviot oman AKS:läisyytensä sisällöstä johdattivat häntä asemoimaan itseään suhteessa AKS:n yhteiskunnallisiin virtauksiin. Hänen ajattelussaan modernisaatioon kuului valtion entistä ohjaavampi ja suunnittelevampi tehtävä; näissä vaiheissa kansakunta alkoi V. J. Sukselaisen mielessä hahmottua myös ylhäältä alaspäin. Samalla nousivat esille kysymykset, kuinka ja millä poliittisilla ratkaisuilla edistettäisiin ihmisen ja yhteistä hyvää. Taloudellinen kansanvalta ei ollut vain talouspoliittista ohjausta vaan myös valtiovetoista sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikkaa.

Kansallis- ja luokkatietoisuuden lähtökohdat eroavat sekä poliittisen toiminnan arvoissa että järjestäytymisessä. Yhteiskunnallista todellisuutta ja muutosta rakennetaan molemmissa kollektiivisten yhteisöjen pohjalta. Tässä mielessä ryhmät ja ryhmäsamaistuminen ovat tärkeitä. Kansallistietoisuus on yhteenkokoava varjo, jonka alla voi olla yhteiskunnalliselta katsomukseltaan paljon toisistaan poikkeavia näkemyksiä. Kansallistietoisuuden haasteena oli sen sisällön määrittely; siitä riippui, ketkä laskettiin omaan joukkoon ja ketkä vieraaseen joukkoon kuuluviksi. Vuosien 1929–1933 aikana punnittiin suomalaisen vasemmiston kansallismielisyyttä ja poliittista kykyä sovittautua luokkatietoisuutensa säilyttäen ajan muotteihin. Vuoden 1929 ja vuoden 1933 Suomen välillä on henkisesti iso ero. Suurin muutos kulminoituu Suomen Sosialidemokraattiseen Puolueeseen, joka ”aktiivisena seurailijana” vaikutti oppositiosta ratkaisuihin ja maan kohtaloihin. Samalla puolue pohjusti tulevaa asemaansa yhteistyökykyisenä vaihtoehtona laillisuusrintamaa edustavien keskipuolueiden suuntaan[916].

Opiskeluaikanaan V. J. Sukselainen tutustui teoreettisesti sosialistiseen luokkatietoisuuteen. Hänestä ei tullut sosialistia, mutta hän oppi ymmärtämään vasemmiston lähtökohtia. Hänen aatteellisen ja yhteiskunnallisen näkemyksensä kehittymistä voi luodata kolmesta eeppisestä yhteiskuntatarinasta: 1) kansallisuusaatteesta, 2) luokkatietoisuudesta ja 3) modernisaatiosta. Innostunut ihanteellisuus ja akateeminen aatteellisuus saivat jatkokseen yhdistävän yhteiskunnallisuuden ja vakauttavan valtiollisuuden – ja nimenomaan yhdistelmänä. Hänen valtiokäsityksensä vaiheittainen kasvukuvaus ei ole aivan yhdentekevää, koska se oli hänen keskustalaisen valtiokäsityksensä pohja.

Kansallismielisyys ja kansanvaltaisuus askarruttivat V. J. Sukselaista erityisesti vuosina 1929–1933. Kolmas kansa-määreinen käsite – kansantalous – vahvistui hänen ajattelussaan valtiososialismiin tutustuessa, taloustieteellisten opiskelujen edetessä ja pula-ajan ratkaisuissa. Kansanvalta sai eteensä määreen ”taloudellinen”. Samalla nousi esille valtion merkitys aikaisempaa vahvempana poliittisena ja taloudellisena tekijä-

Perttula_Sukselainen.indd 243 19.5.2010 14:28:15

nä. Talouden ja valtion toiminnallisesta yhteydestä V. J. Sukselaisen pohdinnoissa kertoo se, että alkuvuonna 1932 hän mietti pitkään, kumpi olisi hänen pääaineensa – taloustiede vai valtio-oppi. Jussi Teljo suositteli orientoitumista kansantalouteen ja finanssioppiin. V. J. Sukselainen kirjoitti päiväkirjaansa johtopäätöksen: ”Omasta puolestani luulen ratkaisun olevan ’sekä että’. Luulen, että minusta tulee valtiotieteilijä, joka ei rajoitu yksinomaan valtio-oppiin eikä yksinomaan taloustieteeseen, vaan liikkuu kummankin alalla luoden oman taloustieteellisen valtio-oppinsa.”[917]

V. J. Sukselainen

SOK:n työntekijöiden

kanssa kaupunkikävelyllä

1930-luvun puolivälissä.



Perttula_Suksolainen.indd 245 20.5.2010 13:58:37

VI
Taloustieteellisen valtio-opin työstäjä 1933–1936

Perttula_Saksalainen.indd 246 19.5.2010 14:28:16

Ryssäviha, Saksan uhka ja Ruotsin malli

Loppuvuonna 1933 V. J. Sukselainen lukema Yrjö-Sakari Yrjö-Koskisen elämäkerta johdatteli hänet arvioimaan itseään. Hän luotaili menneisyyttään opiskelijajohtajana ja tulevaisuuttaan SOK:ssa. Pohdiskelu selkiyttää päämääriä:

> Olenko minä mitenkään pystynyt johtamaan aikani ylioppilasnuorisoa. Kittiä kanssa! Jos olisin ruvennut ulvomaan susien mukana ja hyppimään mustassa puserossa ja sinisessä solmiossa, saattaisin kyllä olla 'kansanjohtaja' n:o 1, mutta kun tahdon kulkea omaa tietäni selvän kansallisen ohjelman mukaan, niin kukapa minua seuraa, kourallinen kansaa ja niistäkin enimmät 'patkuleita'.
>
> – – Minä harrastan vain hyödytöntä politikoimista ja koneellista *Osuuskauppa-lehden* toimittamista ja luova työ jää sivuun. Ei tästä, peeveli periköön, tule yhtään mitään. Puolustelen itseäni sillä, että muka kypsyttelen taloudellista vakaumustani ja luon pohjaa tieteelliselle katsomukselleni. Vatsaa minä itselleni kypsyttelen. Kyllä tässä nyt on ruvettava painamaan päälle ja ruvettava valmistelemaan väitöskirjaa vähän joutua. Minun täytyy olla lisensiaatti viimeistään jouluna 1935.[918]

Päiväkirjan merkinnässä tulevat hyvin esille ne tavoitteet, jotka ohjasivat V. J. Sukselaisen ajattelua 1930-luvulla. Vuodet 1933–1939 muodostavat aatteellisen ja akateemisen yhdistelmän vaiheen hänen näkemyksellisessä kasvussaan. Tuolloin hän 1) rakensi omaa kansallista ohjelmaansa, 2) kypsytteli taloudellista vakaumustaan ja 3) loi pohjaa tieteelliselle katsomukselleen. Väitöskirja siinsi silmissä. Se oli tavoite, joka piti saavuttaa mieluummin ennemmin kuin myöhemmin. Hanke ei toteutunut toivotussa ajassa vuoden 1935 aikana, vaan sen työstäminen kesti vuosikymmenen loppuun.

V. J. Sukselaisen aatteellisessa elämäkerrassa vuosi 1933 merkitsee näkökulman arviointia. Kansallinen ja yhteiskunnallinen lomittuivat hänen lapsuudessaan ja nuoruudessaan, mutta vuodesta 1933 eteenpäin V. J. Sukselaista pitää tarkastella

Perttula_Sukselainen.indd 247 19.5.2010 14:28:16

aikaisempaa enemmän yhteiskuntapoliittisena vaikuttajana. Maalaisliitto tulee entistä vahvemmin mukaan hänen arkiseen elämäänsä. Hänen henkilökuvansa rakentaminen alkaa painottua poliittiseksi tai poliitikon kasvukertomukseksi, jossa päälähteinä ovat hänen omat kirjoituksensa erilaisissa julkaisuissa. Yksityinen V. J. Sukselainen itsekriittisine arvioineen pilkahtelee edelleen esille hänen omissa päiväkirjamerkinnöissään, mutta ”julkisuuden miestä” on alettava arvioida aikaisempaa poliittisemmin. Kieltämättä tutkimustyössä näkyvät vuodesta 1933 eteenpäin samat kysymykset, jotka voidaan asettaa hänen tulevien tehtäviensä perusteella. Millainen maalaisliittolainen V. J. Sukselainen oli? Millaista oli Kansaneläkelaitoksen tulevan pääjohtajan yhteishyvän politiikka?

V. J. Sukselaisen vuosien 1933–1939 elämänvaihe on ollut syytä jakaa kahteen käsittelyosaan, hänen itselleen asettamiensa tavoitteiden vuoksi ja siksi, että hän alkaa puoluepoliittisen toimintansa. Toinen syy juontuu maan sisäpolitiikan kehityksestä, sillä syksyn 1936 hallitusneuvotteluissa pohjustettiin jo vuoden 1937 alun muutoksia: Kyösti Kallion valintaa tasavallan presidentiksi ja punavihreän hallituksen syntyä. – Syksy 1936 merkitsi V. J. Sukselaiselle muutoksia myös henkilökohtaisessa elämässä. Vavahduttavin muutos oli äidin kuolema marraskuussa 1936.

Suomelle 1930-luvun loppu oli sekä toivon että pelon vuosikymmen. Vaikka ajanjakso 1933–1939 on vain kuusi vuotta, taloudellinen kehitys ja kansainväliset tapahtumat muuttivat tuolloin huomattavasti kansallis-yhteiskunnallista toimintaympäristöä. Muutokset näkyivät suomalaisessa sisä- ja ulkopoliittisessa keskustelussa. Suomen itsenäisyyden alkuvuosikymmenet olivat kuluneet äärivasemmisto- tai äärioikeistopelotteen varjossa. 1930-luvun puolivälissä tilanne alkoi muuttua. Politiikassa oli edelleen vanhoja uhkia mutta myös uusia mahdollisuuksia. Päivänpoliittinen kamppailu oikeistoa ja IKL:ää vastaan yhdisti keskustaa ja vasemmistoa, joiden välille samalla aukeni mahdollisuuksia pitkäjänteisen politiikan suunnitteluun ja jopa hallitusyhteistyöhön. IKL:n ja Kokoomuksen niputtamisessa yhteen yhdeksi oikeistolaiseksi voimaksi oli mukana myös puoluetaktista ajattelua, jolle Kokoomuksen sisäiset ristiriidat antoivat kantopintaa. Vahva taloudellinen kasvu lisäsi poliittista liikkumatilaa, kun 1930-luvun lopulla Suomen teollisuustuotanto kasvoi nopeimmin koko Euroopassa[919].

Jos sisäinen vasemmisto- ja oikeistouhka talttuivatkin, niin Suomen ympäristössä vaara kasvoi. Kansainvälinen kehitys ja kansanvallan muutokset lähiympäristön valtioissa vaikuttivat Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen asemointiin. Pohjoismaiseen suuntaan Suomea vetivät Euroopan tapahtumat. Adolf Hitlerin kansallissosialistinen Saksa ja Josif Stalinin kommunistinen Neuvostoliitto pakottivat Suomen asennoitumaan ulkopoliittisesti uudelleen. Valtaa pitivät itäisessä naapurissa ja Itämeren eteläpuolella diktaattorit, joiden vallankäytön tukena oli totalitaarinen valtiojärjestelmä. Suomalaisessa mielessä 1930-luvulla idässä painottui ennen kaikkea ulko- ja puolustuspoliittinen uhka. Tällä kertaa oli myös etelästä nousemassa samanaikainen ulko- ja sisäpoliittinen vaara. Laajentumishaluinen Saksa muutti kansainvälistä tasapainoa,

ja kansallissosialistisilla opeilla oli kannatusta myös Suomen äärioikeistossa. 1920-luvun alun pyrkimys reunavaltiopolitiikkaan ei ollut yhdistänyt Itämeren valtioita yhteiseksi voimaksi Neuvostoliiton uhkaa vastaan, ja 1930-luvulla vastaavaa yhteistä voimaa ei enää haikailtu. Syynä eivät olleet vain 1920-luvun pettymykset vaan myös erot valtioiden sisäpoliittisessa kehityksessä. Baltian maiden demokratiat sortuivat 1930-luvulla yksinvaltiuteen, kuten kävi niin monissa ensimmäisen maailmansodan jälkeen itsenäistyneissä valtioissa.

Sodan pelossa Suomessa palautettiin mieliin, että Pohjoismaat Suomea lukuun ottamatta olivat olleet ensimmäisessä maailmansodassa puolueettomia. Pohjolan valtiot olivat siis ainakin siinä mielessä ylivaltiollinen blokki, johon kannatti kuulua. Yhteistyö Pohjoismaiden kanssa ei jäänyt vain toiveiden tasolle, vaan sen puolesta ryhdyttiin tekemään määrätietoista työtä. Suomen samastumiselle lännen naapurivaltioihin ja yhteistyölle Pohjoismaiden kanssa oli löydettävissä erilaisia perusteita. Kansainvälinen asemointi ja viiteryhmän haku olivat ulkopoliittisesti kestäviä perusteluja. Sisäpolitiikassa rakennettiin Suomessa vuosikymmenen lopulla uusia poliittisia yhteistyöasetelmia työväen ja talonpoikien puolueiden välillä samaan malliin kuin muissa Pohjoismaissa. Pohjoismaista yhteyttä perusteltiin historiallisilla, kulttuurisilla ja kielellisillä seikoilla sekä elettävän hetken vaatimuksilla ja Suomen kansainvälispoliittisella asemoinnilla. 1930-luvun Suomi olisi voitu rinnastaa myös itäeurooppalaisiin agraarivaltioihin, sillä maan elinkeinorakenne ja lähihistoria olivat yhteneviä monen Itä-Euroopan valtion kanssa.[920]

Ulko- ja sisäpolitiikan vuorovaikutusta kansallisen eheyden rakentumisessa väitöskirjassaan tutkinut Timo Soikkanen rajasi tutkimuksensa vuosiin 1933–1939. Ajanjakson valinta on helppo ymmärtää; talvisota on historiallisissa tutkimuksissa yleensä selkeä alku tai loppu eräälle Suomen historialliselle vaiheelle. Itsenäisen Suomen historiassa aika 1917–1939 on oma kokonaisuutensa, joka päättyy talvisotaan. Vuoteen 1933 voidaan ajoittaa Suomessa niin sanotun pohjoismaisen suuntauksen alkaminen, ennen kaikkea ulkopolitiikassa mutta se vaikutti myös sisäpolitiikassa ja puolueyhteyksissä.[921] Eduskuntavaaleista 1933 alkaa myös kansanvallassa itsenäisyyden alkuvaiheita seesteisempi vaihe.

Timo Soikkasen mukaan Suomessa pyrittiin 1930-luvulla ”korrekteihin idänsuhteisiin”, mutta neuvostojohdon suhteiden kehittämisesityksiin ei ollut valmiutta[922]. V. J. Sukselainen luultavasti myötäili samantyyppistä henkeä suhtautumisessaan Neuvostoliittoon. Hänen mielestään suomalaista valtiotaitoa oli etsiä tasapainoista suhdetta Neuvostoliittoon, sillä vihan vimma ei ollut hyvä ulkopoliittinen lähtökohta. Ranskan entisen presidentin ja moninkertaisen pääministerin Raymond Poincaren kuolema lokakuussa 1934 sai V. J. Sukselaisen miettimään naapurivaltioiden suhteita: ”Poincaren kuoleman yhteydessä huomautetaan siitä taipumattomasta vihasta, joka määräsi hänen suhteensa Saksaan. Meidän oloissamme tarjoaa tämä esimerkki sovellutusmahdollisuudet. Ryssänviha on oleva meikäläiselle valtiomiehelle vaikea probleemi.”[923] V. J. Sukselaisen kannanotto poikkesi AKS:n synkimmästä ryssävi-

Perttula_Sukselainen.indd 249 19.5.2010 14:28:16

halinjasta. Tosin AKS-vuosinaankaan hän ei ollut kuulunut niihin yksiniittisiin ryssävihaajiin, joita seurassa oli ollut riittämiin.

1920-luvun kolmen ilmansuunnan ideologiset jännitteet olivat muuttuneet mutta säilyttäneet kytköksensä Suomen sisäpolitiikkaan. 1930-luvun loppua arvioitaessa on Suomessa otettava huomioon suurin muutos läntisessä katsannossa, siis pohjoismaisuudessa. Suuntauksen vahvistuessa aitosuomalaisuus menetti osan kielitaistelunsa kansallisista perusteista sekä kieleen sidotun asemansa yhteiskunnallisena vastavoimana. Kieli ei enää ollut ylittämätön este kansalliselle ja yhteiskunnalliselle eheytymiselle. Aitosuomalainen V. J. Sukselainen arvioi suomenruotsalaisuutta ideologisesti Suomen sisäisenä kansallisuuskysymyksensä ja ruotsalaisuutta poliittisesti yhteiskunnallisena kehityskysymyksenä. Ruotsi oli yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti edistynyt valtio, jonka kehitystä piti huolellisesti seurata ja josta piti ottaa oppia oman maan vahvistamiseksi, mutta myös naapurin lyömiseksi kansainvälisen kaupan kilpailussa.

Vuoden 1936 syksyllä pohjustettu ja kevättalvella 1937 alkanut sosialidemokraattien ja keskustan yhteistyö antaa vääjäämättä uuden sisäpoliittisen kehikon V. J. Sukselaisen näkemyksiin vuosina 1933–1939. SDP:n ja Maalaisliiton hallitusta on pidetty eräänä Suomen kansallisen eheytymisen symboleista. Vaikka keskustassa oli rakennettu sovintopolitiikkaa heti kansalaissodan päättymisestä lähtien, meni pitkä aika ennen kuin kyky hallitusyhteistyöhön ylitti kansalaissodan rintamalinjat. Juuri Suomen itsenäisyyden alkuvaiheiden ja kansalaissotaa edeltäneen ajan yhteistyöhaikailut johdattavat etsimään punavihreän yhteistyön perusteita ja tavoitteita 1930-luvun lähihistorian lisäksi kauempaa. Punavihreän yhteistyön perusteita voi hakea myös osin ajallisesti ja sisällöllisesti päällekkäin menevistä 1) talonpoikaisen fennomanian, 2) porvarillisen reformismin tai 3) keskustalaisen sovintoideologian arvoista. Kansallis-yhteiskunnalliset linjaukset olivat kypsyneet 1800-luvun viimeisiltä vuosikymmeniltä lähtien. Alkiolais-ruutulaisten tavoitteiden eli poliittisen keskustan ja sosiologisen keskisäädyn vahvistaminen on syytä pitää mielessä, kun arvioidaan V. J. Sukselaisen näkemyksiä SDP:n ja Maalaisliiton yhteistyötavoitteista.

Kansanvaltaa vastustavien kommunistisen voimien heikkeneminen ja oikeistolaisten uhkien vahvistuminen selittävät Maalaisliiton ja SDP:n yhteistyön alkamista 1930-luvulla. On myös kysyttävä, mitkä olivat puolueiden yhteistyötä puoltavat omaehtoiset ja tulevaisuutta enteilevät aatteelliset tai poliittiset perusteet tai oliko punavihreillä puolueilla, SDP:llä ja Maalaisliitolla yhdistävä kauaskantoinen käsitys yhteisestä hyvästä. Hallitusyhteistyön syyt löytyvät omasta ajastaan, mutta yhteistyön tavoitteita ja perusteita voi selittää myös ajallisesti ja sisällöllisesti kerroksellisemmin. Tästä näkökulmasta nousee esille tarve hakea 1930-luvun yhteishyvästä polkua hyvinvointivaltioon – tavoiteltuun, toteutuneeseen ja toteutumattomaan. Millaista yhteistä hyvää ja hyvinvointia V. J. Sukselainen tavoitteli?

Kansanvallan uhkakuvista käsin tarkastellen viimeistään eduskuntavaalit 1933 olivat päätepiste vuodesta 1924 suomalaista järjestelmää leimanneelle äärivasem-

miston pelolle. Vajaan vuosikymmenen ajan ääriryhmien toiminta oli määritellyt parlamentaarisen kansanvallan pelisääntöjä. Kommunistien toimintaa oli pystytty rajoittamaan jo lapualaisvuosina mutta tilalle oli tullut äärioikeiston uhka. Näiden kansanvaltaa uhanneiden ääriliikkeiden taitteen tai lopun voi ajoittaa eduskuntavaaleihin 1933. Vaalikausi 1930–1933 oli ollut parlamentaarisen kansanvallan välivaihetta, omanlaisiaan vaaran vuosia. Poliittisessa keskustassa sekä maltillisessa vasemmistossa ja maltillisessa oikeistossa kamppailtiin äärioikeistolaista uhkaa vastaan toisenlaisin kansanvaltaisin keinoin ja yhdistelmin kuin äärivasemmistoa vastaan. Rintamasuunta muuttui tai oli muuttunut jo 1930-luvun alussa, mutta vaikutukset tuntuivat entistä enemmän myös puolueiden sisäisessä elämässä vasemmalla, keskellä ja oikealla.

Viimeinen maininta oikeistolaisesta kansanvallan uhkasta on V. J. Sukselaisen päiväkirjassa vuoden 1933 lopulta: ”Puuhaavat taas jotakin tasavallan suojelusliittoa, pyysivät minuakin huomenna eduskunnassa pidettävään kokoukseen. Minusta tuntuu, että se lapsi on kuolleena syntynyt kuten Nuortasavaltalaisten Liittokin[924].” V. J. Sukselaisen arvio kuvastaa väkivaltaiseen kumoukseen pyrkineen oikeiston uhkan vähenemistä. Suojelusliitossa oli kyse Lapuan liikkeen vastavoimaksi syntyneen ja ennen vuoden 1931 presidentinvaaleja järjestäytyneen ”laillisuuden ja kansanvaltaisuuden” puolustajien yhdistyksestä, jonka nimeksi tuli aikanaan Tasavallan suojeluskunta ja tunnukseksi Pro Patria et ege eli Isänmaan ja Lain Puolesta (ILP). Seuran viimeinen nousu oli keväällä 1933, jolloin vapaussodan 15-vuotisjuhlien yhteydessä huhuttiin oikeistoradikaalien vallankaappauksesta. Sitä ei kuitenkaan tullut. Joko huhut olivat liioiteltuja tai vastatoimet veivät hankkeelta uskottavuuden.[925] Siinä vaiheessa kun V. J. Sukselainen pohti asiaa päiväkirjassaan, oli ILP:n tavoitteena laajentaa toimintaansa ylioppilasjärjestöjen suuntaan. Hanke ei ottanut tuulta, sillä aika ei enää ollut otollinen.

Kansanvalta on V. J. Sukselaisen opiskeluvuosina usein esillä hänen päiväkirjamerkinnöissään ja muissa pohdinnoissaan. Vuosi 1933 on näiden huomioiden kirjaamisessa taitekohta. Oikeiston uhka ei ollut kokonaan pyyhkiytynyt, mutta se ei enää läpäissyt kaikkea poliittista päätöksentekoa. Vuodesta 1933 V. J. Sukselainen halusi päästä eteenpäin akateemisella uralla ja työelämässä, parasta hänen mielestään olisi ollut niiden yhdistelmä – akateeminen työura. Haaveet poliittisesta noususta elivät edelleen, mutta tavoitteen saavuttamiseksi piti ensin hankkia pätevyys ja arvostettu asema. Akateemiselle asiantuntijalle olisi politiikassakin löytynyt paikka varmimmin.

Laillisuusrintamassa vasemmalle kallellaan

Vuoden 1933 alussa V. J. Sukselainen arvioi ”raivautuneensa ylioppilasmaailman ensimmäisten miesten joukkoon”. Hän uskoi Kärki-Seura pystyvän kamppailemaan AKS:n kanssa aatteellisesti tasaveroisesti, vaikka valta olikin vanhalla seuralla: ”Olen

Perttula_Sukselainen.indd 251 19.5.2010 14:28:17

asettumalla enemmistöä vastustamaan menettänyt mahdollisuuteni saada arvo- ja virka-asemia. Itsessäni on käymässä henkinen murros, kuten koko ylioppilasmaailmassa, ja minä luulen voivani tulla uuden suunnan esitaistelijaksi. Jos niin käy ja jos kuluvana vuonna voin kitkeä itsestäni saamattomuuden, voin heikoista aikaansaannoksistani huolimatta tehdä voitollisen tilinpäätöksen. Kaiken ohjeena olkoon kuluvana vuonna tietoisuus siitä, että vain keskittymällä voi saada jotakin aikaan."[926] Päivänkohtainen opiskelijapolitiikka ei V. J. Sukselaista enää innostanut, ja päiväkirjassaan hän arvioi sen jo parin vuoden ajan tuntuneen lapselliselta. Taitekohta ajoittuu hetkiin, jolloin AKS:n keskustapoliitikot olivat tehneet epäonnistuneen yrityksen seuran irrottamiseksi Lapuan liikkeen talutuksesta. V. J. Sukselainen suostui kuitenkin jatkamaan Kärjen esimiehenä vuoden 1933 alussa, kun Paavo Kastari ryhtyi *Ylioppilaan* päätoimittajaksi[927].

Suhtautuminen sosialidemokraatteihin erotti syvästi AKS:ää ja Kärki-Seuraa. Mielipide-erot tulivat esille vuoden 1933 eduskuntavaalien lähestyessä. Asetelma oli ilmennyt jo Mäntsälän kapinan jälkilöylyissä eikä ollut sen jälkeenkään minnekään hävinnyt. AKS:n johtohenkilöt olivat alusta lähtien kiinnittyneet kesällä 1932 perustettuun Isänmaalliseen Kansanliikkeeseen.[928] *Ylioppilaassa* Paavo Kastari arvioi alkuvuonna 1933 IKL:ää päivänpoliittisesti ja aatteellisesti ja toteaa, etteivät sen "aate- ja vaistopohja" olleet terveitä[929]. Kun AKS:läiset menivät oikealle ja IKL:ään, kärkiläiset tunsivat yhteenkuuluvuutta keskustan ja vasemmiston laillisuusrintamapuolueisiin. Kansallisissa tavoitteissa saattoi AKS:n ja Kärki-Seuran välillä olla yhtäläisyyksiä, mutta käsitys kansallisuuden rakentamasta valtiosta ja sen tehtävistä sekä politiikan keinovalikoimasta tavoitteiden saavuttamiseksi erottivat.[930]

AKS:n kellokkaiden ei tarvinnut enää keväällä 1933 yksimielisyyden nimissä pehmentää näkemyksiään vasemmistosta. *Ylioppilaslehdessä* kirjoitti Reino Kalliola jääkärien velvoittavasta perinnöstä: "Suur-Suomi-ohjelma on luotu toisaalta sankarillisen itsenäisyystaistelun ja jääkäriliikkeen tuomin voiman rohkean luottamuksen tunnoin, toisaalta siinä tietoisuudessa, että saavutettu vapaus ei vielä merkinnyt itsenäisyystaistelumme loppumista, vaan velvoitti jatkuvaan työhön ja uusiin uhrauksiin. Karjalan vapaus oli menetetty, Inkeri jäi yhä sortajavallan kiusattavaksi, Suomen kansan ja heimon yhteistä asuma-aluetta ei saatu yhteisen valtakunnan rajojen sisälle." Tällä työllä Suomesta piti tulla sisäisesti voimakas ja ehyt sekä alueellisesti suuri. Tästä ajatukset johtivat IKL:ään: "Kansanliikkeestä nousevat eteemme suomalaisen jääkärin päättävät ja vaativat kasvot. Ja se työ, johonka jääkärihenki Suomessa valaa hehkunsa, on totisesti johtava oikealle tielle."[931]

Vielä tiukemmalle linjalle oli asettunut Vilho Helanen, jonka mielestä sosialidemokratia allekirjoitti itse Suomessa kuolemantuomionsa 1918 alussa, ja nyt 15 vuoden kuluttua tuomiota oli alettu vaatia täytäntöön pantavaksi: "Sosialidemokratia on sielläkin, missä se ei ole niin veriruskeisiin synteihin itseänsä syypääksi tehnyt, saanut kokonaisuutensa löytäneiltä kansoilta tuomion epäluotettavan kansainvälisyytensä ja raatelevan luokkavihan lietsontansa perusteella. Sitä suurempi syy on

meidän kansallamme valmistautua käymään yli sosialidemokratian raunioitten." Vilho Helanen paheksuu keskustan uskoa siihen, että sosialidemokraatit kaikissa oloissa olisivat laillisen yhteiskuntajärjestyksen uskollisia puoltajia. Hän näpäyttää laillisuusrintaman edustajia kuvatessaan, kuinka nyt viidentoista vuoden takaa nousevat tuhansien siviilien hahmot, jotka rintaman takaisessa punaisessa Suomessa uhrattiin "punaiselle laillisuudelle".[932]

Seurojen eripuraisuuden pintajuuret olivat Mäntsälän tapahtumia aikaisemmassa ajassa, syksyssä 1929 ja Lapuan liikkeen nousussa. Silloin Martti Haavio oli AKS:n itsenäisyysjuhlassa lapualaisten läsnä ollessa muistuttanut, että suomalaiskansallisen eduskuntaenemmistön saamiseksi oli nojattava ruotsalaisten ohi sosialidemokraatteihin. Kommunismin vastainen taistelu olisi voinut päättyä jo marraskuussa 1930, kun eduskunta hyväksyi vaalien yli lepäämään jätetyt kommunistilait, mutta näin ei kuitenkaan käynyt vaan taistelu laajeni. Lapuan liike julisti rekisteröitymiskokouksessaan 22.–23. marraskuuta 1930 taistelunsa koskemaan myös sosialidemokraatteja, joiden arveltiin olevan kommunistien kanssa "samaa juurta ja heidän läheisiä liittolaisiaan ja auttajiaan". Tavoitteena oli vapauttaa työväki "sosialismin kuolettavasta ja harhaanjohtavasta vallasta".[933]

Kommunismin vastustamiseksi laadittua tasavallan suojelulakia oli lopulta jouduttu soveltamaan Lapuan liikettä vastaan. Vuoden 1933 vaaleja lähestyttäessäkin poliittiset jännitteet ja epäilykset suuntautuivat äärioikeistoon. Politiikan suunnasta kamppailivat IKL:n ja Kokoomuksen "isänmaallinen vaaliliitto" sekä keskipuolueiden, SDP:n ja RKP:n "laillisuusrintama". Puolueiden välille oli edellisten taisteluvuosien aikana muodostunut ylittämättömiä kuiluja, mutta samalla oli rakennettu myös siltoja eri puolueiden – tai ainakin niissä vaikuttaneiden suuntausten – välille. 1930-luvun alun aikana syntyneet asetelmat vaikuttivat puolueissa sisäisesti eri tavalla: oikeistoa ne repivät, keskustaa ne hämmensivät ja sosialidemokraatteja ne yhdistivät.[934]

Lapuan liike ei ollut ainoa pula-ajan tyytymättömyydestä voimaansa ammentanut kansanliike. Alueellisia pulapuolueita oli syntynyt Maalaisliiton ja SDP:n poliittiseen välimaastoon. Nämä kansanliikkeet vaikuttivat ennen kaikkea Maalaisliiton aatteellis-poliittiseen vireystilaan ja asemaan. Niiden jälkimainingeissa ei puolueesta ollut suureksi yhteiskunnalliseksi aloitteentekijäksi.[935] Kommunistien toiminnan ollessa kiellettyä tarjottiin SDP:lle kansanvaltaisen näytön ja poliittisen nousun paikkaa. Väinö Tannerin johdolla ja rohkealla otteella puolue pystyi yhtenäistymään, uudistumaan ja asemoimaan itseään poliittisen kentän vaihtuvissa tilanteissa[936]. Reformistinen SDP oli lähentynyt keskustan kansanvaltanäkemyksiä. Kun V. J. Sukselainen vuosikymmeniä myöhemmin nimesi Maalaisliiton ja SDP:n poliittisen keskustan puolueiksi, perusteluina lienevät olleet Lapuan liikkeen myötä syntyneet ja sitä seuranneina vuosina pelkistyneet jaot kansanvaltaisiin ja kansanvaltaa horjuttaviin voimiin[937].

Lapuan liikkeen kyydityksiä käsittelevässä väitöskirjassaan Juha Siltala toteaa luokkarajat ylittäneen arvoyksimielisyyden synnyn olleen Lapuan liikkeen paradok-

saalinen tulos. Järjestelmä voi ensimmäistä kertaa nojautua enemmistön positiivisen kannatukseen eikä vain enemmistön vastustuksen puutteeseen.[938] Valtiosta oli tullut myös työväen arvo, ja valtiollinen kansanvalta nähtiin demokratian laajennukseksi[939]. Sosialidemokraattien politiikkana oli erottaa kansalaisvapauksien puolustaminen luokkaintresseistä, mikä lähensi heitä laillisuusporvaristoon. Juha Siltalan mukaan sosialidemokraattien täytyi nyt ylittää Rubicon ja asettaa avoimesti kansallinen yhteenkuuluvuus kansainvälisen luokkasolidaarisuuden edelle rauhoittaakseen yhteistyöhaluista keskustaa ja porvaristoa. Jos ”maan vihollinen” olisi hyökännyt Suomen kimppuun, sosialidemokraattinen työväestö olisi ollut valmis puolustamaan rintamalla ”Suomen kansan valtiollista suvereenisuutta”[940]. V. J. Sukselaisen myötämielinen suhtautuminen sosialidemokraatteihin tukee käsitystä SDP:n linjan tarkistuksesta ja yhteyden rakentumisesta laillisuusporvaristoon.

SDP:n epäilys valtion järjestysvallan riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta ei 1930-luvun alussa noussut tyhjästä. Lapuan liikkeen aktivistit painostivat ja muiluttivat vasemmiston kannattajia ja naulasivat työväentalojen ovia ja ikkunoita umpeen. Valta- ja vastakulttuuri törmäsivät yhteen Suomen lipun käytössä ja työväentalojen toimintavapaudessa. Törmäystä voimisti se, että molemmat olivat kansallisesti tärkeitä symboleita. Pakkoliputuksen määrääminen ja punaliputuksen kieltäminen kuvastavat ylhäältä alaspäin määrättyä yhdenmukaisuutta ja kansan muottia. Työväenyhdistysten omistamien työväentalojen sulkemiset ja kiinninaulaukset repivät paikallisesta yhteisöstä ja kansasta nousevan kansanvallan arvoja. Lapuan työväentalon avaaminen 14. syyskuuta 1931 rinnastettiin Etelä-Pohjanmaalla punapaitojen esiintymiseen marraskuussa 1929. Siihen vastattiin ovien ja ikkunoiden kiinninaulauksella. Esimerkki innosti muuallakin Suomessa samanlaiseen toimintaan, joka huipentui lopulta Mäntsälän kapinaan 1932.[941]

Kansallismieliset pitivät kansallisvaltiota poliittis-kulttuurisen kehityksen päätepisteenä, sen sijaan marksilaisesti ajatteleville porvarillinen valtio oli vain historiallinen välivaihe[942]. Vasta kun kansallis- ja luokkatietoisuudesta kumpuavat valtiotulkinnat lähestyivät toisiaan, kansallisen eheyden aatteellinen perusta yhdisti. Jostakin syntyi tai synnytettiin 1930-luvun lopulla kansallinen yhteenkuuluvuus, jossa luokkataistelija saattoi olla myös talvisodan taistelija. Silloin hänellä oli isänmaa, jonka puolesta taistella ja uhrata tarvittaessa vaikka henkensä. Yhteisymmärrys olisi voinut syntyä jo aikaisemmin yhdistelmästä kansallishenkinen luokkataistelija tai luokkahenkinen kansallistaistelija, mutta se ei ollut onnistunut. Määreet sulkivat toisensa pois, ne eivät olleet vastinpari vaan vastapari. Eräs erottavista tekijöistä oli ollut käsitys valtiosta, sen kokemisesta omaksi tai vieraaksi. Valtio oli merkitsevä tekijä eheän kansakunnan ja kansakunnan kokonaisedun vaalijana sekä ”yhteishyvän” Suomen rakentajana. Voidakseen olla laajalti vaikuttava ja toiminnallisesti vahva valtion on saatava poliittisen kentän läpäisevä hyväksyntä – oikealta vasemmalle.[943]

Vuoden 1933 eduskuntavaalien tulos kuvastaa poliittista muutosta. Suurin voittaja oli SDP. Kuuden edustajapaikan tappio puolestaan teki Maalaisliitosta varovaisen.

Puoluetta lohdutti ainoastaan, että oikeisto oli edustajapaikkoina mitaten kärsinyt vielä roimemman vaalitappion; Kansallinen Kokoomus näet menetti kannatustaan IKL:lle.[944] Vaalivoittaja SDP:llä oli näytön paikka parlamentaarisessa työssä ja toiminnassa. Kun äärivasemmiston uhka oli pienentynyt, sillä oli mahdollisuus liukua keskustan suuntaan. Sosialidemokraattien 1930-luvun uudelleenarviot ja johtopäätökset olivat tärkeitä, kun Suomelle Mäntsälän kapinan jälkeen hahmotettiin toisenlaista eteenpäin katsovaa suuntaa. Puolueen asemaa vahvistivat vuoden 1933 puoluekokouksen talouspoliittiset linjaukset ja täsmennykset kansallisesta turvallisuudesta. Kokous totesi, että SDP:n sotilas- ja ulkopoliittinen ohjelma oli tarkoitettu toteutettavaksi parlamentaarista tietä eikä siinä myöskään kehotettu pidättäytymään maan puolustamisesta[945]. Nämä olivat merkittäviä sisä- ja ulkopoliittisia täsmennyksiä.

SDP:n puoluekokouksen arviot kavensivat edelleen kuilua keskustan suuntaan. V. J. Sukselainen oli pohtinut päiväkirjassaan muutama vuosi aiemmin eri aatesuuntiin kokemaansa yhteenkuuluvuutta. Puolustuspolitiikka ja asevelvollisuuskysymys olivat kesällä 1929 erottaneet häntä sosialidemokraateista. Ilman niitä hän olisi ollut valmis etsimään ”ulospääsyä parlamentarismin kriisistä sosialistisesta hallituksesta ja maalaisliiton sekä vasemmiston lähentymisestä”. V. J. Sukselainen arvioi silloin tulevaisuuden olevan vasemmalla, vaikka ”sen onnellisuus riippuukin ymmärtäväisestä oikeistosta”.[946] ”Ymmärtäväinen oikeisto” oli 1930-luvun alkupuoliskolla poliittinen realiteetti, joka puolueiden piti ottaa huomioon strategisesti ja taktisesti. Ymmärtäväisen oikeiston käsite oli tullut Lapuan liikkeen vuosina SDP:lle tutuksi. Oikeistolainen pelote ohjasi SDP:n tukemaan 1932 nimitettyä T. M. Kivimäen hallitusta. Puolueen ajattelutavan mukaan se oli pienempi paha kuin jokin muu vielä oikeistolaisempi vaihtoehto. 1930-luvun alussa SDP joutui taiteilemaan ja taistelemaan oikeistolaisen paineen alla niin paikallisessa kuin valtiollisessa toiminnassa.[947]

Eettistä taloustiedettä ja järkevää talouspolitiikkaa

V. J. Sukselaisen mielestä *Suomalaisesta Suomesta* oli tehtävissä ”nousevan kulttuuripolven äänitorvi, joka tuo uutta verta ja uutta taistelun telmettä Suomalaisuuden Liiton nimen ympärille”.[948] Julkaisun uudistamishanke eteni suunnitellusti, ja uudenlainen aikakauskirja alkoi ilmestyä alkuvuodesta 1933. Ensimmäisessä toimituskunnan kokouksessa puhetta johti päätoimittaja Martti Haavio; Suomalaisuuden Liiton sihteeri L. A. Puntila oli lehden toimitussihteeri. Erilaisia katsauksia olivat lupautuneet kirjoittamaan muun muassa Aaro Pakaslahti ulkopolitiikasta, Urho Kekkonen sisäpolitiikasta, V. J. Sukselainen talouspolitiikasta, Sulho Ranta musiikista ja Unto Seppänen kirjallisuudesta. Toimituskunnan kokouksessa olivat paikalla myös Lauri Hakulinen ja Johannes Tamminen. Kaikilla yhteiskunnalliseen kirjoitteluun lupautuneilla oli takanaan aika AKS:ssä ja siirtyminen Kärki-Seuraan edellisenä keväänä.

Perttula_Sukselainen.indd 255 19.5.2010 14:28:17

Työ toimituskunnassa kiinnosti V. J. Sukselaista; nyt oli mahdollisuus hankkia ”talousmiehen nimi” ja rakentaa tulevaisuuden uraa[949] Haasteen voi rinnastaa vuoteen 1926, jolloin hän kirjoitti *Turunmaahan* useita artikkeleita lähtökohtanaan kansallinen eheys. Nyt tavoitteena oli yhteiskunnallinen eheys tai monista erilaisista eduista yhteensovitettu yhteiskunnallinen kokonaisetu – yhteishyvä. Maahenkisyys oli 1920-luvulla virittänyt nuoren miehen mieltä. *Suomalaisen Suomen* kirjoituksissa henkisen virityksen ja näkökulman antaa taloustieteellinen katsanto, johon yhdistyy sosiaalinen ajattelu.

V. J. Sukselainen oli varhaisnuoruudestaan lähtien halunnut mukaan politiikkaan. AKS:stä ei tullut sitä ponnahduslautaa, josta poliitikon uralle olisi voinut hypätä. Näyttöjä oli hankittava muilta elämänaloilta, ja vaateet olivat kovat. Hän kirjoittaa elokuussa 1932: ”Kun kerran on opintielle lähtenyt, ei voi toivoa itselleen minkäänlaista asemaa yhteiskunnassa, ellei ole vähintään professori.”[950] Hänen ajattelussaan kasvu kansakuntaa johtavaksi valtiomieheksi ei tapahtunut vain kartuttaen poliittista kokemusta vaan myös ansioitumalla yhteiskunnan muilla foorumeilla.[951] Politiikkaan ei pitänyt hyökätä suin päin; ensin piti pysyä ”puolueettomana” ja kerätä ansioita epäpoliittisilla aloilla. Arvostetulle talousmiehelle aukenisivat politiikan ovet miltei itsestään: ”Kun haluttu mies astuu puolueeseen, sivuuttaa hän nopeasti puoluekiihkoilijat. Tämä on teoriani. Olen ajatellut hankkia itselleni taloudellisen kynäilijän maineen. Kun *Suomalainen Suomi* ensi vuonna muuttuu nuoren polven kulttuuriaikakauslehdeksi, tulen siinä hoitamaan taloudellista osastoa. ”[952]

Väitöskirjan ohella V. J. Sukselainen teki ainakin puolitieteellistä työtä kirjoittaessaan talousaiheisia artikkeleita osuustoiminnallisiin julkaisuihin ja ennen kaikkea *Suomalaiseen Suomeen*. Heti ensimmäisessä artikkelissaan hän nostaa esille teeman, joka seuraavina vuosikymmeninä pilkahteli usein esiin talouspoliittisessa keskustelussa. V. J. Sukselainen pohti suunnitelmataloutta ja kansantalouden tehokkaampaa organisoimista. Alusta lähtien hänen valtiojohtoisen talouspolitiikkansa aatteelliset ja käytännölliset perustelut nousivat sosiaalisesta todellisuudesta: ”Eivätkö sosiaaliset välttämättömyydet vähä vähältä pakota yhteiskunnan entistä kiinteämpään taloudelliseen organisoimiseen?”[953] V. J. Sukselaisen taloustieteelliseen valtio-opin tärkeä lähtökohta oli sosiaalinen oikeudenmukaisuus.

Talven ja kevään 1933 aikana V. J. Sukselainen laajensi innostuneena taloustietämystään, ja väitöskirja viritti erilaisiin pohdintoihin ja tutkimusaiheisiin. Hän oli päättänyt pidättäytyä kaikesta tarpeettomasta ja ryhtyä työstämään tutkimusta myös työttömyydestä. Näillä kahdella kirjalla hän olisi hankkinut dosentuurin ja kokonaiskäsityksen yhteiskunnallisesta talouselämästä: ”Saan selville tuotannon ja jakaantumisprosessin sisäisen olemuksen, mutta voinen kiinnittää myös entistä vakavampaa huomiota siihen, joka sittenkin on kaiken kruunu ja liikkeellepaneva voima, nimittäin kulutukseen. Luulen, että tekemällä työtä tähän suuntaan onnistun erikoistumaan taloustieteen yhteiskuntapoliittiseen haaraan hyvin. Tällä lailla myöskin parhaiten valmistaudun mahdollista poliittista toimintaa varten.[954]

Kulutuksen nousu taloustieteelliseksi tutkimusaiheeksi saattoi juontua sekä taloustieteellisestä ajattelusta että valtiososialistisista opeista. Yrjö Ruutu toteaa *Edistys ja kehitys* -kirjassa, etteivät tuotantotavat eivätkä tuotantokysymykset ole yhteiskunnallisessa kehityksessä ensimmäisiä vaikuttimia vaan kulutus ja siihen liittyvät kysymykset. 1920-luvulla Yrjö Ruutu linjaa: ”Yhteiskunnallinen edistys ei ole seuraus tuotantoa koskevien ristiriitojen järjestymisestä, vaan se on suoranaisessa suhteessa yhteiskunnan enemmistön yhteisen edun tyydyttämiseen. Tuotantotavat siis muuttuvat kulutuksen vaatimusten mukaan. Niiden täytyy muuttua, jolleivät ne vastaa yhteiskunnan kasvavia vaatimuksia.”[955]

V. J. Sukselaisen käyttämät käsitteet ”yhteiskunnallinen talouselämä” ja ”taloustieteen yhteiskuntapoliittinen haara” kertovat yhteiskunnallisten ja taloudellisten tavoitteiden yhteenkietoutumisesta. Määre yhteiskunnallinen on laaja ja arvolatautunut käsitys politiikan tavoitteista: eheydestä ja etujen yhteensovittamisesta. V. J. Sukselainen piti yhteiskunnallisen talouselämän keskeisenä lähtökohtana työllistämistä. Tavoitteen saavuttamiseksi piti tutkia kulutusta, tuotannon liikkeellepanevaa voimaa. Hän suunnitteli Kärjen järjestävän syksyllä 1933 esitelmiä ja keskustelutilaisuuksia työttömyydestä.[956] Teorioiden lisäksi hänen näkemyksiään ohjasivat vuosikymmenen vaihteeseen ajoittuneet taloudellisen laman ja pula-ajan kokemukset.

Talouspoliittista lisänäkemystä oli saattanut karttua muun muassa Ernst Nevanlinnan kirjasta *Yhteiskunnallisen talouselämän pääpiirteet* (1932). Kirjasta arvostelun *Kansantaloudelliseen Aikakauskirjaan* kirjoittanut nimimerkki L. K-ho. arvioi teoksen syventävän sosiaalisen talouselämän käsitystä[957]. V. J. Sukselainen puolestaan arvioi *Yhteishyvässä* Eino Kuusen *Sosiaalipolitiikka I–II* -teosta (1931). V. J. Sukselainen piti tärkeänä, että työttömyys ja muut siihen verrattavat ilmiöt olivat vetäneet laajojen väestökerrosten huomion yhteiskunnan rakenteellisiin heikkouksiin. Hänen mielestään tiedon määrä kasvattaa niiden kansalaisten määrää, jotka haluavat ”rakentavassa mielessä” perehtyä tilanteeseen ja ratkaisuihin.[958] Osa hänen ajatustensa jäljistä johtaa Yrjö Ruudun yhteiskuntakäsityksiin ja valtiososialismiin. V. J. Sukselainen oli kuitenkin astunut Yrjö Ruudun näkemyksistä teknokraattisen askeleen eteenpäin, suunnitelmallisuuden ja rationaalisuuden suuntaan. Ajatusten lähteitä etsittäessä ei pidä unohtaa V. J. Sukselaisen työtä osuustoimintaliikkeessä. Hän perehtyi siellä niin tuotantoon, jakeluun kuin kulutukseenkin.

Väitöskirjan valmistelu avasi ja avarsi näköaloja, muun muassa Eino Kuusen ajatukset sosiaalipolitiikan kansantaloudellisesta merkityksestä luultavasti vaikuttivat V. J. Sukselaisen näkemyksiin. Sosiaalipolitiikka on tärkeää kansankunnan eheyden vahvistamiseksi ja työvoiman uusintamiseksi[959]. V. J. Sukselaisen näkemyksen voi liittää myös Yrjö-Sakari Yrjö-Koskisen aatteelliseen perimään. Yrjö-Sakari Yrjö-Koskinen toteaa artikkelissaan *Työväenseikka* (1874), että pääasia on kaikille yhteinen yhteiskunnan etu, ei niinkään pääoman tai työnkään etu[960]. Artikkelissa tulee esille myös kansallisen ja taloudellisen kehittymisen välttämättömyys: ”Valtio on, näet, kansallishengen ilmenemismuoto; semmoisena se on edistäminen kansan, ei aino-

astaan aineellista ja taloudellista vaan myöskin henkistä ja siveydellistä kehittämistä. Pääero näiden eri valtiokäsitteiden välillä onkin se, että ekonimistain valtioaate tarkoittaa ainoastaan varallisuuden kartuttamista sinänsä, huolimatta sen vaikutuksesta ihmisiin; mutta historiallinen valtio tarkoittaa pääasiallisesti ihmisten menestystä ja koko kansan tervettä edistystä."[961]

V. J. Sukselaisen ensimmäisiin *Suomalaisen Suomen* talouspoliittisiin kirjoituksiin kannattaa pysähtyä hetkeksi. Hänen taloustieteellinen osaamisensa oli vahvistunut opiskelun ja työn myötä. Ajattelun uudistumiselle oli merkitystä myös sillä, että vuosi 1933 oli Suomessa kansantaloudellinen taitekohta, kun pula-aika oli jäämässä taakse ja Suomi oli siirtymässä uuteen taloudellisen kasvun vaiheeseen. V. J. Sukselaisen artikkeleita voi arvioida osana historiallista kansallisen eheyden projektia tai oman aikansa talouspoliittisia ajattelua vasten. Artikkelit tarjoavat myös mahdollisuuden verrata alkiolais-ruutulaisen kansallisajattelun erilaisten lähtökohtien näkyvyyttä hänen ajattelussaan. "Eiköhän ole valtiollinen tehtäväni yrittää kansallista suomalaista vasemmistosuuntaa", kyselee V. J. Sukselainen päiväkirjassaan 13. tammikuuta 1929. Vähitellen suomalaisen yhteiskunnan kehityksessä oltiin pääsemässä niihin vaiheisiin, jolloin päiväkirjan tavoitetta voi arvioida myös käytännön tekoja vasten.

Kesällä 1929 V. J. Sukselainen oli asemoinut itsensä AKS:ssä äärimmäiseen vasemmistoon. Hän ei uskonut oikeistolaiseen ajatteluun vaan arvioi tulevaisuuden olevan "epäkohtien rohkeassa poistamisessa ja uuden kansallistaloudellisen ajattelutavan luomisessa".[962] Kovin kaukana ei vuoden 1933 SDP enää ollut niistä tavoitteista ja määritelmistä, joita V. J. Sukselainen 1929 oli asettanut SDP:n ja Maalaisliiton lähentymisen edellytyksiksi. Pohjoismaiden sosialidemokraattien kansallinen suunnitelmataloudellinen ajattelutapa oli ohjelmallisessa ja tieteellisessä katsannossa jopa lähempänä hänen ajatuksiaan kuin Maalaisliiton näkemys. Käytännön politiikassa Suomen Sosialidemokraattinen Puolue oli kuitenkin, johtavan talousmiehensä Väinö Tannerin myötävaikutuksesta aikansa liberalistisen talousajattelun tukija. Mitään uutta ja omintakeista eivät suomalaiset sosialidemokraatit kyenneet talouspolitiikassa ruotsalaisten aateveljiensä tapaan esittämään.[963]

Työttömyyden ja pakkohuutokauppojen vaivaaman maaseudun taloudellisen ahdingon lieventämiseksi Maalaisliitossa etsittiin 1930-luvun alussa keinoja talonpoikien velkataakan keventämiseksi. Korkotason alentaminen ja laina-aikojen pidentäminen sekä setelistön lisääminen olivat keinoja, joita puolue tarjosi valtiolle ja Suomen Pankille liberalistisen politiikan vaihtoehdoksi. Juhani Myllyn mukaan puolueen pulapolitiikkaa edusti radikaalia sosiaalireformista linjaa, jolla puolue yritti pysäyttää tilojen pakkohuutokaupat ja ulosmittaukset, keventää velkojen maksua ja vahvistaa maatalouden vastustuskykyä suojatullein, edullisin lainoituksin ja palkkioin. Maalaisliitto yritti kiinnittää tilansa menettäneet uudelleen maahan, mutta varjeltavana ei ollut niinkään maatalous kuin itse talonpoika ja Maalaisliiton 1920-luvulla rakentaman uuden maaseudun tulevaisuus.[964]

Valtion puuttuminen talouselämään oli Maalaisliitolle vaikea asia, vaikka puolue pula-aikana voimakkaasti arvostelikin valtion hitautta talous- ja korkopolitiikan korjaamisessa. Käytännön talouspolitiikassa V. J. Sukselainen oli luultavasti puolueensa linjalla; ohjelmallisesti hän oli puoluetta valmiimpi valtion tehtävien arviointiin ja laajentamiseen. Hän edusti taloudellisessa näkemyksessään kansan kokonaisuuden edusta kumpuavaa käsitystä, jossa kansallisuus ja valtion siveelliset pyrkimykset ovat lähtökohtia. Taloustiede oli V. J. Sukselaiselle myös eettinen yhteiskuntatiede.[965] Samalla kun taloustiede oli V. J. Sukselaiselle pitkällä ajallisella kaarella tarkasteltuna eettisesti arvolatautunutta yhteiskuntapolitiikkaa, se oli lyhyessä katsannossa tulkiten enemmän vain taloudellisiin arvoihin painottunutta, järkevimmän käytännön hakemista. Hän koki poliittiseksi enemmän tavoitteet kuin keinot.

V. J. Sukselaisen näkemyksiä voi peilata pohjoismaiseen sosialidemokratiaan, jossa suunnitelmatalous sai 1930-luvun alussa tavoitteellisen ja välineellisen merkityksen. Suunnitelmatalous oli sekä ideologia että väline. Tämä ajattelutapa vaikutti siihen, että pohjoismaissa käsitteitä yhteiskunta ja valtio erotti veteen piirretty viiva. Pauli Kettunen kirjoittaa pohjoismaisten sosialidemokraattinen kyenneen 1930-luvulla yhdistämään suunnitteluideologian yhteiskunta -käsitteeseen. Yhteiskunta kykeni toteuttamaan todellista taloudellista rationaalisuutta. Pohjoismaiden sosialidemokraattisten puolueiden ohjelmatyössä tieksi sosialismiin ja sosialismin sisällöksi määrittyi ”yhteiskunnallinen suunnitelmatalous”.[966]

Suunnitelmatalous oli V. J. Sukselaiselle talouspoliittinen käytännön työväline, joten siinä hän lähestyi pohjoismaista sosialidemokraattista ajattelua. Suunnitelmatalous kytketään helposti sosialidemokratiaan, mutta talouselämän suunnitelmallisuus sopi hyvin myös V. J. Sukselaisen näkemykseen. Häntä ei voi nimetä sosialidemokraatiksi, mutta sen sijaan hänen aatteellinen näkemyksensä on lähellä sosiaaliliberalismia tai sosiaaliradikalismia. Ideologiset erot ilmenevät yhteiskuntapolitiikassa, ja suurin ideologinen vedenjakaja on käsitys valtion taloudellisten oikeuksien ja talouspoliittisen vallan ulottuvuudesta yhteishyvän luojana. Valtion tehtävänä on ennen kaikkea mahdollisuuksien luominen; V. J. Sukselainen korostaakin ihmisen ja yhteisöjen omatoimisuutta. Hänen mielestään valtio- ja taloustaito ovat kansallisen eheyden vahvistajia. Näiden taitojen hallinta on eräs henkilökohtaisen itsekasvatuksen ja asiantuntijuuden huipentuma mutta edellyttää vastuunsa tunnistavaa arvoperustaa. Talouspolitiikka on samanlaisten valtion olemassaoloa vaalivien lainalaisuuksien velvoittamaa kuin kansallisuuspolitiikka. Kun valtio- ja taloustaito ovat tasapainossa, edut sovittautuvat niin taloudelliseen kuin historialliseen kehitysvälttämättömyyteen. Valtion talouspoliittisen vallan laajentaminen ei siis V. J. Sukselaisen käsityksien mukaan ole itsetarkoitus; talouspolitiikka on yksi valtion keskeisistä työvälineistä, mutta sitä pitää tarkastella samanaikaisesti myös sosiaalisten arvojen toteuttajana.

V. J. Sukselaisen ja hänen oman puolueensa näkemyksissä valtion talouspoliittisessa liikkumavarassa oli aatteellisesti perusteltavia eroja. Pula-ajan ja Lapuan liikkeen rampauttama Maalaisliitto uudisti tai monin kohdin vain täsmensi ohjelmaansa puo-

Perttula_Sukselainen.indd 259 19.5.2010 14:28:17

luekokouksessaan 1932. Valtion merkitystä ajatellen on syytä poimia esille kohta, jossa linjataan talousjärjestelmää ja valtion poliittista ulottuvuutta. Erot ilmenevät vuoden 1921 ja 1932 puolueohjelmien aatteellisissa johdannoissa; jälkimmäinen ohjelma on maltillisempi ja enemmän oikealla.

Maalaisliiton puoluekokous arvioi talouspolitiikkaa 1921: ”Kansallis-yhteiskunnallisen elämän uudistamiseksi, jota elämää kapitalismin ja sosialismin välinen luokkataistelu uhkaa taloudellisella, yhteiskunnallisella ja siveellisellä vararikolla, on ryhdyttävä luomaan uutta talousjärjestelmää turvautumalla osuustoiminnallisiin yleensä keskinäisiin liikemuotoihin sekä kehittämällä sopiville aloille ulotettavaa valtion ja kuntain liiketoimintaa liike-elämän vaatimusten mukaisesti, niin että yhteiskunnalle vaaralliseksi käyneet, yksityisiin käsiin keräytyneet suurpääomat tällä tavalla saadaan palvelemaan yhteistä hyvää.”[967]

Vuonna 1921 Maalaisliitossa haluttiin saada yksiin käsiin kertyneet pääomat palvelemaan yhteistä hyvää ryhtymällä uudistamaan talousjärjestelmää sekä ohjaamalla valtion ja kuntien liiketoiminta sopiville aloille. Vuoden 1932 puolueohjelmassa vastaava kohta muotoiltiin toisin, nyt haluttiin ”tarpeellisen kilpailun kautta pakoittaa yksiin käsiin kerääntyneet pääomat palvelemaan yhteistä hyvää”.[968] Avainsanat olivat ”tarpeellisen kilpailun kautta”. V. J. Sukselaisen ja Maalaisliiton käsityksiin valtion tehtävästä oli 1930-luvun alussa avautumassa ideologinen railo, jota ei niin vain käynyt ylittäminen.

Käsityserot valtiosta ja nimenomaan sen kansantaloudellisista tehtävistä johdattivat käytännössä myös erilaisiin näkemyksiin puoluekuvasta ja puolueen tehtävistä. V. J. Sukselainen edusti Maalaisliiton alkuaikojen aatteellista yhteiskunnallis-reformistista näkemystä, mutta hänen puolueensa oli 1930-luvulla painottunut enemmän agraristis-tuotannolliseen politiikkaan. Hänen ja puolueen eroja arvioitaessa pitää muistaa, että Maalaisliitto eli päivänpolitiikan ristipaineissa ja maaseudun arkisessa todellisuudessa.[969] V. J. Sukselainen puolestaan oli kansantaloustiedettä opiskeleva ja siitä aihepiiristä väitöskirjaa valmisteleva tarkkailija ja tutkija, joten hän kyseenalaisti liberalistisen talousajattelun ennen kaikkea taloustieteellisin ei niinkään talouspoliittisin perustein.

Maalaisliiton ja V. J. Sukselaisen ohjelmalliset erot eivät olleet yhteensovittamattomia. Suurin ero oli politiikan sisällöllisissä ja ajallisissa ulottuvuuksissa. Maalaisliiton poliittinen työlista oli kapeampi sekä ammatti- ja elinkeinopainotteisempi kuin V. J. Sukselaisen hahmottama. Puolueelle oli haasteellista antaa valtiolle uudenlaista, aikaisempaa laajempaa tehtäväkenttää; V. J. Sukselainen jatkoi sen sijaan taloustieteellisen valtio-oppinsa työstämistä. Hän arvioi niin valtiota kuin taloutta tieteellisesti ja haki myös siltä pohjalta perusteluita poliittisille näkemyksilleen. Käytäntö oli sen sijaan Maalaisliitolle tärkeintä arvioitaessa valtiota ja talouspolitiikkaa. Valtiota pula-aikana apuun huutaneella Maalaisliitolla oli tarvetta osoittaa ohjelmissaan suurempaa taloudellista puhdasoppisuutta kuin käytännön politiikassa. Sen sijaan V. J. Sukselaisella ei tällaista tarvetta ollut, ja hänen ajattelunsa akateemisuutta osoittaa

sekin, että näkemysero valtion taloudellisista tehtävistä ei johtanut häntä harkitsemaan muita puoluevaihtoehtoja.

Julkisen vallan merkitys taloudellisena subjektina oli ollut pulapolitiikkaa haluavalle Maalaisliitolle tärkeä, sillä ahtaalle joutuneet viljelijät tarvitsivat ongelmista selviytyäkseen valtiota.[970] Valtion talouspolitiikka oli kuitenkin 1930-luvun alussa tylyä ja noudatti liberalistisia periaatteita, puuttumattomuutta talouden suhdannekehitykseen.[971] Valtion apua pulaan joutuneille maanviljelijöille vaatiessaan Maalaisliiton piti samanaikaisesti osoittaa poikkeuksen vahvistavan säännön eli irtaantua aatteellisesti valtiojohtoisesta talousjärjestelmästä. Sosialismin peikko ei väijynyt vain sosialismissa vaan myös valtiososialismissa ja kansallissosialismissa, niin oikealla kuin vasemmalla. Maalaisliiton piti tehdä ero molempiin suuntiin[972]. Valtiolta saatettiin pyytää hetkellistä hätäapua, mutta hädän kaikottua oli avunantaja häädettävä pois. Vartija- ja vakuutusvaltiota tarvittiin tueksi erilaisissa elämän uhkatilanteissa, mutta kotoutumaan valtiota ei saanut päästää.

”Kirjoitan tähän uhallakin sanan suunnitelmatalous”

V. J. Sukselaisen talouspoliittisen ajattelun aatteellisten lähtökohtien kartoittamisen jälkeen on kysyttävä, miten ylevät ajatukset toteutuivat käytännössä. V. J. Sukselainen kirjoitti tammikuussa 1933 ensimmäiseen *Suomalaiseen Suomeen* taloudellisen katsauksen otsikkonaan *Talouselämä – Tämän osaston suuntaviivoja ja taloudellisen tilanteen tarkastelua*. Valtion kansallisten ja taloudellisten tavoitteiden yhteys tuli selväksi: ” – – suomalaisen kansallisuuden probleema on yhtä paljon taloudellinen kuin aatteellinenkin probleema, sillä vain taloudellisesti voimakas Suomi voi saavuttaa ne päämäärät, jotka kansallinen suomalainen ajatus on viitoittanut.” Hän halusi herättää kansassa mielenkiintoa kansantaloudellisiin kysymyksiin puoluepoliittisen taloudellisen harrastuksen rinnalla. Kansantaloudellinen näkemys sisälsi kaksi arvoja ja asiantuntijuutta erottavaa lähestymistapaa: talouspolitiikkaan haettiin etunäkökohdat ylittävää kokoavaa tarkastelua ja pyrittiin deideologisoimaan keskustelua talousjärjestelmästä.

Talouspoliittisissa ratkaisuissa ja valtion vaikutusvallan lisäämisessä on kyse järjen käytöstä ja käytännön vaatimuksista, ei kannanotosta sosialismiin. V. J. Sukselaisen ajatukset pohjautuvat edelleen kansallisiin arvoihin ja tavoitteisiin. Henki ja materia – kansallinen ja taloudellinen yhdistyvät. Taloudellisella ajattelulla etsitään parhaita välineitä kansakunnan yhteisedun saavuttamiseksi, ja valtio on tärkeä talouspolitiikan työväline.

Työttömyys oli V. J. Sukselaisen mielestä Suomen vaikein taloudellinen ongelma. Enää ei voitu tyytyä vain välttämättömään hätäavustukseen, vaan nyt oli perusteltua ottaa ”epäterve ja yhteiskuntaa raskaana painava epäkohta” korjattavaksi. Hänen mielestään talousjärjestelmässä oli pahoja epäkohtia; tuotantovoimia ei kyetty hyö-

Perttula_Sukselainen.indd 261 19.5.2010 14:28:17

dyntämään eikä takaamaan riittäviä kulutusmahdollisuuksia kaikille yhteiskunnan jäsenille. Artikkelissa V. J. Sukselainen painottaa kirjoittavansa kaiken uhallakin sanan suunnitelmatalous, vaikka ei olekaan täysin vakuuttunut suunnitelmallisuuden tarkoituksenmukaisuudesta. Hän haluaa provosoida keskustelua, koska kapitalistista järjestelmää kannattavat taloudelliset julkaisut tuntevat ”hysteeristä pelkoa kuullessaan puhuttavan suunnitelmataloudesta”.[973]

Kauppalehti oli oikein surkutellut ulkomaisia julkaisuja, joissa oli suunnitelmataloutta ihannoivia lausuntoja. V. J. Sukselainen jatkaa johdatellen:

> Ovatko kommunistien kokeilu ja suunnitelmatalous taloudellisena ilmiönä jotenkin rinnastettavia käsitteitä? Eikö suunnitelmallisuudesta ja siihen johtavasta kehityksestä voi puhua nykyisen talousjärjestelmän puitteissa. Katsommepa miltä kannalta tahansa nykyistä talousjärjestelmää, kaikkialla tapaamme voimakkaan tendenssin, joka tähtää tuotannon ja kulutuksen suunnitelmallisuuteen. Tehtailijat kilpailevat aikansa, huomaavat vapaan kilpailun turmiollisuuden, rengastuvat, jakavat tuotannon keskenään ja saavat taas yrityksensä kannattamaan. Tämä taas puolestaan pakottaa kauppiaat järjestäytymään ja tinkimään keskinäisestä kilpailustaan. Työmarkkinain alalla kehitys on mennyt vielä pitemmälle, vapaata kilpailua työvoiman myynnissä rajoittavat monet sopimukset. Koko yhteiskunta pyrkii järjestäytymään, luomaan suunnitelmia. Eikö valtion maltilla ja johdonmukaisuudella suoritettu puuttuminen tähän järjestökaaokseen ole aivan välttämätöntä? Eikö se vain ole osa sitä luontaista kehitystä, joka yhteiskunnassa aivan omalla painollaan tapahtuu? Eivätkö sosiaaliset välttämättömyydet vähä vähältä pakota yhteiskunnan entistä kiinteämpään taloudelliseen organisoimiseen?[974]

V. J. Sukselainen on valmis antamaan valtiolle taloudellista valtaa, nimenomaan talouden järjestämisen ja järjestäytymisen valtaa, mikä on iso periaatteellinen kannanotto ja poikkeaa Suomen talouspolitiikassa tuolloin vaikuttaneesta liberalistisesta ja uusklassisesta suunnasta. Eräs syy pitäytymiseen vanhassa ja koetussa talouspolitiikassa saattoi olla Suomen talous-, elinkeino- ja työmarkkinarakenteen pohjautuminen maa- ja metsätalouteen. Siitä todellisuudesta ja pitkälti vielä omavaraistaloudesta nousseet tieteelliset talousteoriat ja talouspoliittiset näkemykset ja tarpeet poikkesivat esimerkiksi Ruotsin tilanteesta.[975]

Lähestyttäessä 1930-luvun puoliväliä V. J. Sukselaisen artikkeleissa on niin paljon taloustieteellistä taustaa, että pohjana eivät enää voineet olla vain ruutulaiset valtiopilliset näkemykset ja tavoitteet valtiosta taloudellisen kansanvallan välineenä. Hänen talousartikkeleissaan on varhaisessa vaiheessa näkemyksiä, jotka voi kytkeä ruotsalaiseen Tukholman koulukunnan kaltaiseen ajatteluun, jonkinlaiseen esikeynesiläisyyteen.[976] Hänen kirjoituksistaan ei ilmene, mistä lähteistä hän taloudellisia oppejaan on ammentanut. Se ei voi ainakaan olla J. M. Keynesin kuuluisa teos *The General Theory of Employment, Interest and Money*, koska se julkaistiin vasta 1936. Eräs vaihtoehto on *Ekonomiska Samfundets Tidskrift*, jossa esiteltiin muun muassa Tukholman koulukunnan jäsenten Gunnar Myrdalin ja Bertil Ohlinin näkemyksiä.[977] Heidän aatteellisesta taustastaan on syytä huomata, että Gunnar Myrdal oli sosialidemokraatti ja Bertil Oh-

lin sosiaaliliberaali, joka myöhemmin oli myös Ruotsin Kansanpuolueen pitkäaikainen puheenjohtaja[978]. Liberaali oli taustaltaan myös J. M. Keynes.

Suomi ei ole ollut puhdasoppisen keynesiläisen talouspolitiikan mallimaa, mutta erilaisia sovellutuksia on ollut varsinkin toisen maailmansodan jälkeisen talouspolitiikan aikana. Keynesiläisyys on hyvä pitää mielessä V. J. Sukselaisen talous- ja finanssipoliittisia kannanottoja arvioitaessa. Yksi V. J. Sukselaisen työttömyyden ratkaisumalleista oli julkisen vallan talous- ja työllisyyspolitiikka. Maaliskuun lopulla 1933 oli Suomen 64 000 työttömästä valtion hätäaputöissä noin 31 000. V. J. Sukselainen arvioi silloin: ”Vaikka jätettäisiinkin huomioon ottamatta se kansantaloudellinen tappio, joka näin suuren tuotantovoiman toimettomuudesta johtuu, niin työttömien avustaminen ja varatöiden järjestäminen merkitsee yhteiskunnalle siksi suurta rasitusta, että valtion ja kuntien on jo aika ryhtyä vakavasti pohtimaan sellaisia toimenpiteitä, jotka vähentäisivät satunnaisesta työnsaannista riippuvien työntekijäin lukumäärää ja poistaisivat työttömyyden perussyitä.”[979]

Pula-ajan jäätyä taakse ja talouden vahvistuessa painottuivat myös talouspoliittiset teemat uudella tavalla. Vuoden 1933 aikana V. J. Sukselainen pohdiskeli Suomen vientituotannon laajentamista ja monipuolistamista[980]. Viennin ja työttömyyden lisäksi hän kirjoitti työelämän ongelmista sekä niiden sosiaalisista vaikutuksista. Hänen mielestään Suomessa oli otettava oppia Amerikan teollistumisprosessista: ”Amerikan teollistumisprosessin tunteminen tarjoaisi meikäläiselle sosiaalipoliitikolle monia arvokkaita huomioita, jotka osaltaan auttaisivat meikäläisen teollistumisprosessin ohjaamista yhteiskunnallisesti terveemmille urille. – – amerikkalaista mainostouhua. Kaikesta huolimatta se askartelee sellaisten kysymysten parissa, joiden ratkaiseminen on kyllä syytä ottaa vakavan pohdinnan alaiseksi.”[981] V. J. Sukselaisen mielestä tuottava tehokkuus ja sosiaalinen eheys piti yhdistää yhteiskunnallisesti kestäväksi rationaliteetiksi. Tavoitteen saavuttamiseksi tarvitaan ensin ja ennen kaikkea tietoa, jonka pohjalta saatetaan edetä suunnitelmallisesti.

Kansantalouden suunnitelmallinen kehittäminen nousi esille eduskunnassa alkuvuonna 1934, kun T. M. Kivimäen hallitus ehdotti talousneuvoston perustamista. Ajatus talousneuvostosta oli poliittisesti ristiriitainen. SDP ja Maalaisliitto tulkitsivat, ettei esitys edistänyt heidän talouspoliittisia tavoitteitaan. Hankkeen koettiin edistävän oikeiston vaatimuksia vallan keskittämiseksi. Sillä puolestaan oli yhteys kansanvaltaan ja sen rajoittamiseen, koska tavoite liitettiin jo hallitusmuototaistelun yhteydessä olleeseen ajatukseen eduskunnan toisesta kamarista. Keväällä 1918 oikeistosta ja RKP:sta oli esitetty malleja, joissa ”kamarien” määrän mukaan olisi osa edustajista tai kaikki edustajat valittu korporatiivisin perustein. Maalaisliitto tulkitsi tämän tarkoittavan vallan ottamista kansalta ja sen antamista herroille. Puolueessa herätti närää myös hallituksen haluttomuus korjata talouspulan maaseudulle aiheuttamia vaurioita. SDP tuki T. M. Kivimäen hallituksen esitystä, koska pelkäsi toisenlaisen päätöksen merkitsevän hallituksen kaatumista, jolloin lopputuloksena olisi voinut olla oikeistolaisempi hallitus.[982]

Perttula_Sukselainen.indd 263 19.5.2010 14:28:18

Talousneuvostoajatukseen liittyi sekä päivänpoliittisia että periaatteellisia intohimoja. V. J. Sukselainen tulkitsi esitystä teknokraattisesti ilman ideologisia tai kansanvaltaisia jännitteitä. Kyse oli hänen mielestään suunnitelmallisuudesta, sillä ajatus talousneuvostosta pohjautui talouselämän dynaamiseen luonteeseen. Talouselämän jatkuvasti kasvaessa ja kehittyessä vanhenivat selvitykset ja komiteamietinnöt nopeasti, ja tästä syystä hän piti tarpeellisena ”pysyvän kansantalouden tarkkaamista harjoittavan elimen luomista”.[983]

V. J. Sukselainen kirjoittaa, että hallituksen esityksen mukaan pitäisi taloudellista ja yhteiskunnallista laatua olevista esityksistä aina hankkia talousneuvoston lausunto ennen kuin ne esitetään eduskunnalle: ”Julkisten menojen suhteeton kasvu ei yksinään aiheuta niitä epäkohtia, joiden korjaamisesta nyt on kysymys. Sen rinnalla on otettava myös huomioon se tapa, jolla julkisia varoja on käytetty. Talouspolitiikka kokonaisuudessaan kaipaa yhtenäistä johtoa ja selviä reaalisia päämääriä. Millä lailla tämä yhtenäisyys saadaan aikaan ja voidaan kiinnittää parhaat voimat pitämään silmällä maan kansantalouden tervettä kehitystä sekä koko kansan hyvinvointia, siitä on nyt kysymys.”[984]

V. J. Sukselaisen suhtautumisessa talousneuvostoesitykseen näkyy hänen tapansa arvioida taloudellista päätöksentekoa poliittiset intohimot ylittävänä, järkevimmän käytännön hakemisena. Talouden kytkentä yhteiskuntapolitiikkaan ja valtion toimintaan alkoi samalla vahvistua hänen näkemyksissään. Talouspolitiikka tarvitsi sekä yhtenäistä johtoa että selkeitä päämääriä. Viitatessaan julkisten menojen lisäämisen tapaan hän otti kantaa menojen määrän lisäksi niiden laatuun. Hän kytki yhteen kansantalouden terveen kehityksen ja koko kansan hyvinvoinnin. V. J. Sukselainen saattoi lähestyä keskustelua suunnitelmataloudesta taloudellis-rationaalisena kysymyksenä, mutta yleensä 1930-luvun puolivälissä erilaisia talousjärjestelmiä arvioitiin jakavasta aatteellis-poliittisesta näkökulmasta[985].

Suomen valtio ei ollut toimeton valtion taloudellisen vakauden ja ohjauksen lisäämiseksi. Valtioneuvosto asetti 11. helmikuuta 1935 valtiotalouskomitean harkitsemaan mahdollisuuksia alentaa välillistä ja välitöntä verotusta, rahoittaa puolustuslaitoksen perushankintoja ja kehittää sosiaalivakuutusta. Komitean puheenjohtajaksi kutsuttiin J. K. Paasikivi ja jäseniksi 24 eri puolueisiin kuuluvaa henkilöä, joista nimekkäimmät olivat Risto Ryti ja Väinö Tanner.[986]

”Minun on lyötävä itseni läpi kansantalousmiesten piirissä”

Kauppalehden Sattuuhan sitä -palstalla oli lehden pakinoitsija käsitellyt V. J. Sukselaisen *Suomalaisen Suomen* ensimmäistä talouskatsausta kriittisesti. Näkemys valtion taloudellisesta ohjauksesta oli herkkä. Pakinoitsija ruotii V. J. Sukselaisen linjausta antaa tilaa erilaisten aatesuuntien esittelylle, joka jättää lukijan arvioitavaksi mikä

on taloudellista harhaoppia ja mikä oikeaa oppia. Pakinoitsija päättelee, että lehdellä ei ole talousjärjestelmän periaatteista mitään omaa kantaa, mutta otaksuu kirjoittajan – ”erään nuoren osuustoimintamiehemme” – silmissä kuitenkin kangastelevan suunnitelmatalousutopioiden.

Ajan henkeä kuvaavasti pakinoitsija painostaa Suomalaisuuden Liittoa pysymään kansallisen ohjelman takana ja luopumaan kaikenkarvaisista taloudellisista haihatteluista: ”Ellei se tahdo tunnustaa selvää yksityiskapitalismia puoltavaa kantaa, kuten olisi toivottavaa, ei sille eikä sen alkuperäisten päämäärien saavuttamiselle voi olla eduksi yhtyminen sosialistien huutoon: kapitalismi on mätä. Alas kapitalismi! Sellainen menettely ei merkitsisi vain porvarillisen rintaman tahallista repimistä, vaan samalla myös liiton oman aseman heikentymistä. Onko siihen varaa?”[987]

V. J. Sukselainen vastasi kritiikkiin toteamalla puhtaan kapitalismin olevan yhtä suuren utopian kuin valtiososialistinen tai niin sanottu täysosuustoiminnallinenkin talousjärjestelmä. Hänen mielestään oli tyydyttävä näiden yhdistelmään.[988] V. J. Sukselainen sai ajatuksilleen erilaisten talousjärjestelmien yhdistämisestä tukea Kalevi Auviselta *Ylioppilaassa*. Tämä viittasi saksalaiseen Werner Sombartiin, jonka mukaan ”sivistysmaailman sosiaalitaloudessa” vaikuttivat kapitalismin rinnalla myös erilaiset ei-kapitalistiset järjestelmät, esimerkiksi maatalous ja käsityö, osuustoiminta, valtioiden ja kuntien verovaroin toteutettava tuotanto sekä lopuksi vielä valtion ja kuntien yrittäjätoiminta.[989]

Tuohon aikaan suunnitelmatalous oli esillä useammassakin julkaisussa. Kärki-Seuran *Ylioppilaassa* keskusteluun talousjärjestelmästä osallistuivat muun muassa Yrjö Ruutu, K. A. Lavonius, Paavo Virtanen ja Kalevi Auvinen, joka totesi maisteri V. J. Sukselainen ja *Kauppalehden* pakinoitsijan väitelleen asiasta. Myös nimimerkki ”Spectator” *Ylioppilaslehdessä* oli kosketellut asiaa. Paavo Virtasen mielestä voittopuolisesti liberalistinen talousjärjestelmä piti muuttaa ”häviöpuolisesti liberalistiseksi talousjärjestelmäksi”.[990] Kalevi Auvinen kaipasi talousjärjestelmään kokonaissuunnitelmaa mutta ei uskonut kapitalismin häviävän kokonaan, sillä kapitalismi kykeni hoitamaan jotkin talouselämän kysymykset parhaiten.[991] Nimimerkki H. S-nen kirjoitti *Osuuskauppalehdessä* toukokuussa 1933 uudesta talousmuodosta eikä pitänyt ihmeellisenä, jos vapaan kilpailun tilalle tai rinnalle haluttiin järkiperäisyyttä.[992]

Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa ei suunnitelmataloudesta ole sinänsä paljon kirjoituksia, sen sijaan taloustieteen yhteiskunnallinen näkökulma ja valtion vaikutus sekä tavoitteet toistuvat siinä useammin. Reino Lithen kertoo 1933 näkemyksestään otsikkonaan selkeästi *Suunnitelmatalous*. Hänen mukaansa sosialistien usein käyttämä termi suunnitelmatalous on harhaanjohtava ja käytännössä sen tarkoitus on vain uusiksi sommiteltu sosialistinen talousjärjestelmä. Suunnitelmatalousehdotukset, Yhdysvaltain insinöörien teknokratiaa myöten, saattoivat olla tarkkaa työtä ja insinööritaidon mestarinäytteitä, mutta Reino Lithenin mukaan taloutta ei voida suunnitella ”harpilla ja viivottimella”.

Perttula_Sukselainen.indd 265 19.5.2010 14:28:18

Reino Lithen ymmärtää niitä suunnitelmatalouden kannattajia, jotka haluavat säilyttää yksityisomaisuuden ja ”ajattelevat itsehallintoyhdyskuntia mieluimmin joko itsenäisten yritysten muodostamina syndikaatteina tai konserneina”.[993] Hänen mielestään Werner Sombartin suunnitelmatalousajatukset edustavat jonkinlaista keskitietä, joka sisältää kirjavan valikoiman talousjärjestelmiä, yksityisiä omavaraistalouksia, markkinatalouksia, kollektiivisten tarpeiden kattamistalouksia, osuuskuntia, julkisia talouksia ja kapitalistisia yrityksiä.[994] Kun V. J. Sukselainen viittaa suunnitelmallisuuden kasvuun, kuittaa Reino Lithen tämänsuuntaiset näkemykset väheksyvästi pitäen kehitystä luonnottomana, toisin sanoen ”sidonnaisuutta on sosialismin toteuttamista ja ryhmäpyyteitä silmällä pitäen tahallisesti lisätty syrjäyttämällä kokonaisuuden taloudelliset edut”.[995]

1930-luvun puoliväli oli otollinen V. J. Sukselaisen hankkeelle taloustieteellisen valtio-opin työstämiseksi, koska tarvetta oli niin teoreettiseen kuin käytännölliseen taloustieteen ja talouspolitiikan pohdiskeluun. Kun siihen kytkeytyivät moniarvoiset yhteiskuntapoliittiset tavoitteet ja erilaiset käsitykset valtion ohjauksesta, keskustelussa yhdistyivät tieteelliset ja poliittiset näkemykset. Suunnitelmallisuuden, yhteishyvän ja yhteiskunnallisen kokonaisedun kytkeminen talousjärjestelmiä vertailevaan keskusteluun deideologisoi sitä. Toisaalta valtioon ja sen vallan ulottuvuuteen liittyvät kysymykset ideologisoituivat 1930-luvun alussa helposti ja intohimoisesti.[996] Monien näkemyksissä valtio- ja talousjärjestelmä elivät irrallaan toisistaan ja paras kansantaloudellinen tulos saatiin valtion puuttumattomuutta talouteen vaalien.

Suunnitelmatalous oli V. J. Sukselainen ensimmäisen näkyvän ja julkisen talouspoliittinen mielipiteiden vaihdon teema. Hän kirjoitti vuonna 1934 *Suomalaiseen Suomeen* kärkevän arvostelun Martti Koveron tutkimuksesta *Teollisuus ja teollisuuspolitiikka*. Tutkimuksessa jokin sydämistytti V. J. Sukselaista, koska hän arvosteli kovin sanoin kirjoittajan käsitystä maailmantalouden ja kansantalouden olemuksesta myös *Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa*. Päiväkirjassaan hän asettaa arvostelulleen *Kansantalous – valtio – maailmantalous* tavoitteen: ”Hyvä polemiikkikirjoitus, joka rajoittuu vain yhteen tieteelliseen probleemaan, saattaa olla ensiluokkainen rakennuskivi ja lisätä osakkeitani ratkaisevassa määrässä asiantuntijain silmissä.”[997] Toisen henkilön käyttö keppihevosena omien tarkoitusperien vahvistamiseksi oli poikkeuksellista V. J. Sukselaiselle; poikkeuksellista oli myös halu kärjistää asetelmaa, sillä yleensä hän pyrki sovittelevuuteen.

Lokakuussa Martti Haavio kertoi, että tohtori Martti Kovero oli hänen *Teollisuus ja teollisuuspolitiikka* -teoksestaan kirjoitetusta arvostelusta suivaantuneena pyytänyt saada vastinetta lehteen. V. J. Sukselainen oli mielissään väittelymahdollisuudesta: ”Tästä voi syntyä debatti, josta voi olla hyötyä ja joka voi piristää taloustieteen harrastusta koko maassamme. Palanpa halusta saada nähdä, mitä Kovero työntää paperille. En sekuntiakaan epäile, etten pystyisi loistavasti puolustautumaan. Tällä jutulla minun on lyötävä itseni läpi kansantalousmiesten piirissä.”[998] Marraskuussa 1934 julkaistiin *Suomalaisessa Suomessa* V. J. Sukselaisen kirjoitus *Muuan metafyy-*

sillinen käsitys kansantaloudesta. Joulukuussa hän kuuli Martti Haaviolta professori Eino Kuusen kiitelleen kirjoitusta[999].

Arvioidessaan Martti Koveron kirjaa *Teollisuus ja teollisuuspolitiikka* V. J. Sukselainen sivuaa tämän käsitystä suunnitelmataloudesta ja pitää kyseenalaisena vertausta maailmantaloudesta vain yksityisten kansojen taloutena. Hän ihmettelee Martti Koveron suunnitelmatalouden määritelmää ”poikkeuksellisten olojen poikkeuksellisena järjestelmänä”, joka väistyisi säännöllisten olojen palattua. V. J. Sukselainen on kriittinen: ”Lukija jää tässä epätietoiseksi, missä määrin tekijä tässä tarkoittaa suunnitelmataloudella myöskin osittaista suunnitelmataloutta eli valtion melko yksityiskohtaista puuttumista talouselämän kulkuun. Toisaalta siis valtion on puututtava asioiden kulkuun, mutta toisaalta tämä puuttuminen on tekijän mielestä ’poikkeuksellisten olojen poikkeuksellinen järjestelmä’. Lukija ei tämän perusteella kykene muodostamaan itselleen mitään käsitystä ns. suunnitelmataloudesta, jonka kiittämiseen tai laittamiseen kuitenkin nykyaikana kaikki taloudellisten asiain käsittelijät kuluttavat kyniään.”[1000]

V. J. Sukselaisen valtiokäsitys ilmenee kirjoituksessa *Muuan metafyysillinen käsitys kansantaloudesta*. Hän erottaa yhteiskunnan ja valtion sekä viittaa metafyysikkojen erheelliseen ajatukseen, että valtio on sama kuin yhteiskunta ja että se on yhteiskunnan korkein aste: ”Valtio ja yhteiskunta ovat eri asioita. Yhteiskunta on primäärinen. Kun se ehtii määrätylle kehitysasteelle, se luo itselleen valtion tyydyttämään määrätynluontoiset yhteiskunnassa elämisestä johtuvat tarpeet, mutta ei suinkaan kaikkia. Valtion ja yhteiskunnan eron huomaa selvästi, kun ajattelee valtion syntyä ja kuolemaa. Suomalainen yhteiskunta ei syntynyt samana päivänä kuin Suomen valtio, eikä voida ajatella, että se kuolisi samana päivänä kuin Suomi menettäisi itsenäisyytensä.”[1001]

1930-luvun puoliväliä edeltänyt keskustelu suunnitelmataloudesta osoitti V. J. Sukselaisen perehtyneen talousjärjestelmien teoreettisiin lähtökohtiin ja käytännön toteutukseen. Keskustelu pohjusti myöhemmin vahvistunutta valtion talous ja yhteiskuntapoliittista ohjausta. Tosin todellinen muutos Suomessa tapahtui vasta sodan aikana ja sen jälkeen, mutta V. J. Sukselaisella oli valmius arvioida valtion ja julkisen vallan tehtäviä jo ennen 1930-luvun puoliväliä. Artikkelissaan *Yritteliäisyydestä ja yritysmuodoista* 1935 hän uskoo, että valtion ja muiden julkisten yhdyskuntien yritystoiminta kasvaa jatkuvasti. Monet uudet toimialat tarvitsevat niin paljon pääomia, etteivät ne käynnistyisi ilman valtion tukea. Joskus taas yhteiskunnan yleinen etu vaatii jonkin liikelaitoksen ottamista valtion tai kunnan haltuun esimerkiksi monopoliaseman väärinkäytöksen estämiseksi.[1002]

Suunnitelmallisuuden vahvistamiseksi annettiin Suomessa 1934 lakiesitys suhdannerahastoista, joilla ensisijaisesti olisi pyritty valtiontaloudelliseen tasapainoon. Hyvinä aikoina olisi siirretty pääomia käytettäväksi huonona aikana. A. E. Tudeer kirjoittaa *Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa*, että kansantaloudessa ei pitäisi nousukautena lisätä eikä lamakautena supistaa valtion menoja, koska se olisi omiaan

Perttula_Sukselainen.indd 267 19.5.2010 14:28:18

vain vaikeuttamaan lamaa. Hänen mielestään rahaston tarkoituksena ei voinut olla taloudellisten suhdannevaihteluiden tasoittaminen, sillä siihen ei valtion toimenpiteillä olisi pystytty, eivätkä valtion yleiset työtkään voineet korvata vapaan talouselämän tarjoamia työtilaisuuksia: ”Pyrkimyksenä on vain huolehtia siitä, että valtion raha-asiat eivät joudu pois tasapainosta lamakautena ja ettei valtio nousukautena tarpeettomasti kiihdytä huippukonjunktuuria. Jos tämä päämäärä saavutetaan, tietää se huomattavaa edistystä valtiontalouden hoidossa.”[1003]

Suomessa ymmärrettiin 1930-luvun puolivälissä kulutuksen merkitys talouskehitykselle. Vakauteen pyrittiin kuitenkin rakenteellisen talouspolitiikan keinoin.[1004] Suhdannepolitiikan lähtökohtana oli enemmän valtiontalouden kuin kansantalouden tasapainottaminen. Valtiolla ei ollut varoja eikä ohjausvälineitäkään laaja-alaisiin ja tehokkaasti vaikuttaviin sosiaali-, talous- tai suhdannepoliittisiin ratkaisuihin. Suomen tuotanto- ja yhteiskuntarakenne olivat vasta muovautumassa teollistuneiden valtioiden malliin, eivätkä Suomen kansan- ja valtiontalous olleet esimerkiksi Ruotsiin verrattuna lähellekään yhtä kehittyneitä. Valtiolliset toimenpiteet jäivätkin A. E. Tudeerin mainitsemille yleisten töiden tasolle.

V. J. Sukselainen seurasi ruotsalaista keskustelua, ja siitä syystä hänen talouspoliittiseen ajatteluunsa voi otaksua tulleen näkökulmia Ruotsista. Tukholman koulukunnan oppien on arvioitu 1930-luvun alussa edustaneen aktiivisen finanssipolitiikan näkemyksiä, olleen siis rinnasteisia myöhemmin monen valtion taloutta ohjanneille keynesiläisille ajatuksille. Gunnar Myrdal suositteli 1934 Ruotsin työttömyyskomitean mietinnössä luopumista valtion talousarvion vuotuisen tasapainottamisen periaatteesta. Hänen mielestään ajallinen tarkastelu olisi pitänyt tehdä suhdannekierron mukaan, jolloin talousarvio olisi tasapainottunut pitkän ajan kuluessa.[1005]

Suomen talouspolitiikkaa ei 1930-luvun puolivälissä toteutettu Tukholman koulukunnan oppien mukaan, mutta naapurimaata seurattiin tarkasti. Keskustelunäkökulmat ja uudet talouspolitiikan keinot tulivat Suomeen pienellä viiveellä. Ajatuksia sovellettiin oman maan tilanteeseen, esimerkiksi Eljas Kahra kirjoittaa *Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa* 1938 laajasti yhteiskunnallisesta rakennemuutoksesta. Hän ottaa esille itsenäisen talonpoikaisluokan sosiaalisesti eheyttävän merkityksen, mutta tuo esiin myös maataloustuotannon haasteet. Hän painottaa ammattiopetuksen kehittämistä, ulkomaisen myyntiorganisaation hyötyjä ja tutkimusvarojen tarvetta. Artikkelinsa lopuksi hän muistuttaa Ruotsissa siirrytyn monivuotistasoitukseen valtion taloudessa.[1006]

Valtio on ihmistä eikä ihminen valtiota varten

Syksyllä 1933 V. J. Sukselaista saattoi pitää jo jonkinlaisena talousmiehenä: taskussa olivat maisterin paperit, hän oli kirjoittanut taloudellisia artikkeleita ja työpaikka oli SOK:ssa. Taloudellista tietoa hän oli hankkimassa lisää SOK:n maksamalla

stipendimatkalla Keski-Eurooppaan. Matkalla hänen oli tarkoitus tutustua osuustoiminnalliseen tutkimukseen ja käytäntöön. Hän luopui Kärki-Seuran puheenjohtajuudesta, ja uudeksi puheenjohtajaksi tuli Tauno Suontausta. Jo aikaisemmin oli vastuuta osakunnan tehtävistä ottanut Voitto Kunnas.[1007] Lokakuussa 1933 V. J. Sukselainen lähti matkalleen, jonka hän suuntasi aluksi Viroon ja Tarton kaupunkiin, koska varsinaissuomalaisella osakunnalla oli hankkeilla ystävyyssopimus eestiläisen korporatio Rotalian kanssa. Korporatio oli perustettu jo 13. marraskuuta 1903 Pietarissa. Hän oli saanut tehtäväkseen sopia sopimuksen yksityiskohdista, jotta osakunnan edustajat voisivat matkustaa allekirjoittamaan sopimuksen Rotalian 30-vuotisjuhlien yhteydessä[1008].

V. J. Sukselainen tapasi Rotalian johtomiehet ja sai tilaisuuden tutustua sekä Tarton yliopistoon että ylioppilasjärjestöihin ja niiden toimintaan. Matkan varrelta lähti tieto osakuntaan, että sopimus oli valmiiksi neuvoteltu. Varsinaissuomalainen osakunta solmi korporatio Rotaliaan suhteet, jotka säilyivät sodan jälkeenkin.[1009]

Tartosta V. J. Sukselaisen matka jatkui Saksaan, jossa hän työskenteli muutaman viikon Hallen yliopiston osuustoimintaseminaarin kirjastossa. Samalla hän sai aidon kosketuksen kansallissosialistiseen Saksaan, sillä Adolf Hitler oli noussut valtaan alkuvuodesta. Saksa oli eronnut Kansainliitosta ja ottanut tavoitteekseen Versailles'n rauhansopimuksen romuttamisen. Saksan määrätietoisuus asemansa vahvistamiseksi muutti suurvaltasuhteita. Neuvostoliitto arvioi asemaansa, liittyi Kansainliittoon ja seurasi tarkkaan Saksan toimia.[1010] V. J. Sukselaisen tarkkaili ennen kaikkea Saksan sisäistä tilannetta. Kansallissosialismin käytännöt tulivatkin tutuiksi, kun V. J. Sukselainen yritti järjestää tapaamista professori Ernst Grünfeldtin kanssa. Hanke ei ottanut onnistuakseen, koska professori oli juutalaisuutensa takia erotettu. Lopulta tapaaminen järjestyi, koska professorilla oli ensimmäisen maailmansodan veteraanina oikeuksia enemmän kuin muilla juutalaisilla.

Hallessa V. J. Sukselainen asui ylioppilaskodissa, jossa oli samaan aikaan unkarilaisia teologian ylioppilaita. Ilmeisesti jokaiselle ulkomaalaiselle oli osoitettu oma paikallinen ylioppilas tutustuttamaan kansallissosialistiseen järjestelmään. Kansallissosialismi ei ihastuttanut V. J. Sukselaista eikä unkarilaisia, he epäilivät sekä aatetta että Adolf Hitleriä.[1011] Esimerkiksi jumalanpalveluksessa pappi vaikutti puhuvan enemmän saksalaisille kuin kristityille[1012]. Päiväkirjassaan V. J. Sukselainen kirjoittaa filosofoineensa Berliinissä maanmiehensä Otto Lehtisen kanssa Führer-probleemista[1013]. Saksasta V. J. Sukselainen matkusti Sveitsiin, jossa hän perehtyi Zürichin teknillisen korkeakoulun osuustoimintaopin erikoiskysymyksiin ja työskenteli jonkin aikaa ILOn kirjastossa Genevessä. Paluumatkallaan hän tutustui vielä osuustoimintaan Ranskassa, Tanskassa ja Ruotsissa.[1014]

Valtiokeskeisen ja kansalaiskeskeisen ajattelun erot tulevat esille, kun V. J. Sukselainen arvioi Saksassa olleessaan kansallissosialistien talouspolitiikkaa. Hän kirjoittaa fasistisista talousopeista mutta epäilee oppien toimivuutta käytännössä: "Erikoisesti korostetaan sitä, että talonpojan työn tulos ei saa riippua ns. konjunktuureista,

vaan hänen ahkeruudestaan. Jotta tähän päästäisiin, on otettu avuksi oppi oikeasta eli kohtuudenmukaisesta hinnasta." V. J. Sukselainen mielestä talonpojalle ei tehty oikeutta määräämällä tuotteille hinta eikä heitä myöskään tuolla tavoin vapautettu kapitalismin orjuudesta. Hänestä kansallissosialistinen malli merkitsee itse asiassa kollektivisointia.[1015]

Saksan-matka oli V. J. Sukselaiselle yhteiskunnallinen ja osuustoiminnallinen opintomatka. Hän kiteyttää päätelmänsä kansallissosialistien ajattelusta näin: "Kun aikaisemmin on oltu sitä mieltä, että valtio on olemassa ihmisiä varten, näyttävät näitten aatteitten jyrkimmät kannattajat olevan sitä mieltä, että ihmiset ovat olemassa valtiota varten. Tällainen käsitys luonnollisesti sisältää sen, että yksilön on alistettava koko toimintansa valtion etujen ajamiseksi ja että kaiken taloudellisen toiminnan virallinen tarkoitus on valtion talouspolitiikan edistäminen."[1016]

V. J. Sukselaisella oli mahdollisuus verrata keskenään muun muassa pohjoismaista ja saksalaista käsitystä valtion talouspoliittisesta vaikutuksesta, sillä hän kirjoitti 1930-luvun puolivälissä katsauksia eri maiden kansantalouksista ja talousjärjestelmistä.[1017] Saksan kansallissosialistien talousajatteluun hän palasi 1936 arvioidessaan valtion asemaa ja tehtäviä:

> Yleisesti hyväksyttynä periaatteena voitaneen pitää sitä, että isänmaan jouduttua hyökkäyksen kohteeksi kansalaisen velvollisuus on nurisematta seurata valtion johdon antamia ohjeita. Sen sijaan näkyy ikuinen kiista käyvän siitä, missä määrin valtion tulee ulkonaisen rauhan aikana puuttua kansalaisten elämään. Toisten mielestä riittää, että valtio takaa järjestyksen ja oikeusturvan. Toiset kaipaavat aktiivista, ulospäin toimivaa valtiota ja huomaavat yhä uusia ja uusia 'tehtäviä', joita heidän valtionsa pitäisi suorittaa. Tavallisimmin nämä tehtävät ovat uusien alueiden tai uusien kansainvälisten oikeuksien hankkimista. On myös ihmisiä, jotka kaipaavat aktiivista, sisäänpäin toimivaa valtiota. Nämä ovat yhteiskunnan kovaosaisia, jotka toivovat julkiselta vallalta apua siinä, missä omat voimat ovat loppuneet kesken.[1018]

Yksi V. J. Sukselaisen ajattelun vastapari sisältyy käsitteisiin valtiokansalainen vai kansalaisvaltio. Hän haluaa rakentaa kansalaisvaltiota, jossa välittävinä voimina ja toimintakenttinä kansalaisten ja valtion välillä olivat yhteiskunta ja yhteisöt. Yhteiskunta rakentuu kansalaisista ja heidän yhteisöistään, jotka puolestaan syntyvät erilaisista taustoista ja yhteistoiminnoista. Valtiolliset toimijat hahmottuvat tässä ajattelussa alhaalta ylöspäin. Valtion yhteiskuntapolitiikan pitää tukea kehitystä, luoda edellytyksiä ja mahdollisuuksien tasa-arvoa. V. J. Sukselaisen mielestä yhteiskunta kehittyessään monimutkaistuu ja tarvitsee laajaa ja organisoitua valtiota tehtäviensä ja tarpeidensa tyydyttämiseksi[1019]. Kansanvallalla on suuri merkitys kansalaisvaltion rakentamisessa, koska aito valistuksellinen ja edustuksellinen kansanvalta kasvattaa kansalaisia vastuuseen itsestään, yhteisöstään, yhteiskunnasta ja valtiosta.

Kansallissosialistien käyttämä ilmaus "kansakokonaisuus" ei merkitse samaa kuin kansan kokoaminen. V. J. Sukselaisen mielestä kansallissosialismissa kansalaisuus

rakentuu valtiosta käsin ja valtion ehdoilla. Tällöin valtion tehtävät hahmottuvat valtiollista valtaa edustavasta näkökulmasta, kansalaisuus oikeuksineen ja velvollisuuksineen mittautuu sen mukaisesti. Myös yhteiskunta organisoituu poliittisesti ylhäältä alaspäin valtion tarpeet toteuttaen. Saksan ja muiden kansallissosialististen mallien perusteella puolue- ja ryhmämuodostus on mekaanisempaa ja politiikan tehtävät taloudellisiin kysymyksiin painottuneita silloin, kun korporatiivinen ajattelu leimaa poliittista elämää. Valtiollinen veto-oikeus tulee kokonaistaloudellisen katsannon myötä, jonka valtaa pitävä taho määrittelee. Kansallissosialismissa valtuutuksen ei tarvitse tulla kansalta, johtajien itselleen seppelöimä kansallinen valta itsessään edustaa viisautta ja oikeutta ylittää kansanvalta. Omassa ajassa ei viisautta määritellä eikä kyseenalaisteta, vaan se on aikanaan historian tehtävä.

V. J. Sukselaisen artikkelissa tulevat esille kansallismielisyyden sisältö ja kansallisvaltion toimintasuunta, ulospäin laajentuen tai sisäänpäin vahvistuen. Sama kysymyksenasettelu oli ollut AKS:ssä 1920-luvun puolivälissä, kun Vieno Johannes Saari oli aloittanut toimintansa seurassa. Silloin hänen vastauksensa oli ollut kansallismielinen suomalaisuus ja kansallinen eheys; nyt vastaus oli yhteiskunnallinen suunnitelmallisuus ja yhteiskunnallinen eheys. Valtio saattoi kääntää kansallisuuden voiman sisään- tai ulospäin. Voiman suunnasta riippuu poliittinen haaste, rakennetaanko sisäistä eheyttä vai laajennetaanko rajoja: esimerkiksi 1930-luvulla Ruotsissa rakennettiin kansankotia (Folkhem) ja Saksassa haettiin elintilaa (Lebensraum).

1930-luvun pohdinnat Saksan kansallissosialismista merkitsivät V. J. Sukselaiselle oman näkemyksen tasapainottamista Santeri Alkion ja Yrjö Ruudun oppien välillä. Vuonna 1929 V. J. Sukselainen arvioi päiväkirjassaan olevansa valtiososialisti à la Ruutu. Hänelle valtiososialismi oli modernisaation eteinen, jossa odottaessaan hän saattoi laventaa käsitystään valtiosta ja julkisesta vallasta. Omaa näkemystä muodostaessaan V. J. Sukselainen puhdisti valtiososialismista ideologisia elementtejä ja poimi esille politiikan rationaalisuutta korostavia käsityksiä. Tosin myös ruutulainen valtiososialismin sovellutus 1920-luvun alussa oli korostanut enemmän rationaalisia kuin valtiovallan ideologisia perusteluita.

Yrjö Ruutu määrittelee kirjassaan *Kehitys ja edistys valtiollisina kysymyksinä* (1924) kansanvaltaisen valtioteorian perusteita. Hän arvioi historiallista kehitystä, jossa valtiollinen valta siirtyisi hallituksilta ”yhteiskunnallisille intressipiireille, jotka toimien lähinnä omien etujensa mukaisesti ja tehostaen oman työnsä merkitystä ja arvoa kuitenkin viime kädessä ovat pakoitettuja sovittamaan etunsa yhtäpitäviksi kokonaisuuden edun ja muiden ryhmien tai työalojen yhteisen edun kanssa”. Hallitsemisen tilalle tulee politiikka; hallitseminen tarkoittaa yleensä vain yhteiskuntajärjestyksen ja oikeuslaitoksen ylläpitämistä, politiikka merkitsee yhteiskunnallisen kehityksen ohjaamista ja hallitsemista. Yrjö Ruutu täsmentää hallitsemisen ja politiikan eroja: ensimmäinen tarkoitti määrättyjen oikeusnormien toteuttamista; jälkimmäinen yhteiskunnallisten elinehtojen järjestämistä, työedellytysten kehittämistä ja kansallisten pääomien kohdentamista koko kansan hyväksi.[1020]

Perttula_Sukselainen.indd 271 19.5.2010 14:28:18

Kehitystä ja edistystä pohtiessaan Yrjö Ruutu arvioi, että kapitalismi oli jo keskiajan lopulla pyrkinyt ”suunnitelman mukaiseen, laskettuun, ratsionalistiseen työn edellytysten järjestelyyn ja tuloksiin”. Tämä johti vähitellen haluun kehittää yleisiä oloja, mistä syntyi uudenaikainen politiikka: yhteiskunnallinen itsensä ja kehitysvälttämättömyytensä toteuttaminen. Kyse ei siis ollut hallituksen tai valtion rationalistisesta ja säännöstelevästä puuttumisesta elämän kulkuun. Yrjö Ruudun mielestä erilaiset tarpeet olivat johtaneet kansalliseen politiikkaan erilaisten intressien tyydyttämiseksi yhteishyvän pohjalta.[1021]

Yrjö Ruudun mukaan politiikka tarkoittaa energeettisen hyötysuhteen parantamista eli työn tulosten lisäämistä, siihen käytetyn ajan ja muun kulutuksen vähentämistä, sekä pääomien sijoittamista uutta ja jatkuvaa työtä synnyttävällä tavalla. Valtiovarain käyttöä ohjaavat samat periaatteet, mutta lisäksi ”valtiopolitiikka” tarkoittaa huolenpitoa kansallisen työn yleisistä edellytyksistä, työrauhasta ja terveistä yhteiskunnallisista valtasuhteista: ”Pääomien sijoittaminen hyötysuhdetta parantavalla ja uutta, jatkuvaa työtä synnyttävällä tavalla tekee nykyajalle mahdolliseksi melkoisen tehokkaasti ohjata ja hallita kehitystä.”[1022]

Yhteiskuntafilosofinen ja kansantaloudellinen lähestymistapa yhteishyvän kehittämiseksi yhdistävät V. J. Sukselaista Yrjö Ruudun käsityksiin. Suuri periaatteellinen arvoero liittyy valtion vallan laajuuteen ja tapaan organisoida kansanvalta. Yrjön Ruudun ajattelussa korostuu yhteiskunnan organisoituminen työn ja tuotannon pohjalta kuitenkin kansallista yhteishyvää vaalien. Tämä korporatiivinen ajatussuuntaus on mukana V. J. Sukselaisellakin eräänä yhteiskunnan taustavirtana. Hän käsittelee syksyllä 1936 työvoiman järjestäytymistä markkinataloudessa ja puolustaa työväestön oikeutta valvoa etujaan leimaantumatta sen tähden epäisänmaalliseksi.[1023]

Markkinatalous vaikuttaa vääjäämättä työmarkkinoihin, ja tämä johtaa V. J. Sukselaisen mielestä työvoiman järjestäytymiseen. Korporatiivinen malli ei kuitenkaan ole hänen ensisijainen perusteensa poliittisen järjestäytymisen pohjaksi tai valtiojohtoisen yhteiskuntapolitiikan ohjaamiseksi. Korporaatiot kuuluvat järjestäytyneeseen yhteiskuntaan olematta puoluetoiminnan lähtökohta. V. J. Sukselaisen näkemykseen vaikuttaa alkiolainen ajattelu poliittisen toiminnan arvoista, tavoitteista ja velvoitteista. Hänen aatteellinen näkemyksensä ylittää luokka- ja ammattirajat. Asuinpaikalla ja sen pohjalta muotoutuneella elämäntavalla sekä alueellisella yhteenkuuluvuudella on merkitystä politiikan työlistan muotoutumiselle ja kansalaisten puoluevalinnalle.

V. J. Sukselaisen kansallis- ja yhteiskunta-ajattelu kasvaa alkiolaisittain kansalaisesta yhteisön ja kansakunnan jäsenenä. Kansallisvaltio tehtävineen hahmottuu alun perin tästä näkökulmasta, mutta valtio täydentyy myöhemmin ruutulaisten oppien myötä laaja-alaisena poliittisena tekijänä. Politiikalle on tilaa niin kansalais- kuin valtiotasolla sekä niiden välissä olevissa yhteisöissä ja yhteiskunnassa. V. J. Sukselainen tarkasteli 1930-luvulla saksalaista kansallissosialismia valtion tehtävien laajuutta koskevana aatteellisena kysymyksenä. Kansallissosialismissa ei ollut tilaa kansalaisten tai yhteisöjen vaikutusvallalle, hän ei uskonut sen kansanvaltaiseen eikä kansantalou-

Perttula_Sukselainen.indd 272 19.5.2010 14:28:18

delliseen kestävyyteen. V. J. Sukselainen näyttää pitäneen kansallissosialismin oppeja moraalisesti, aatteellisesti, poliittisesti ja taloudellisesti kestämättöminä.

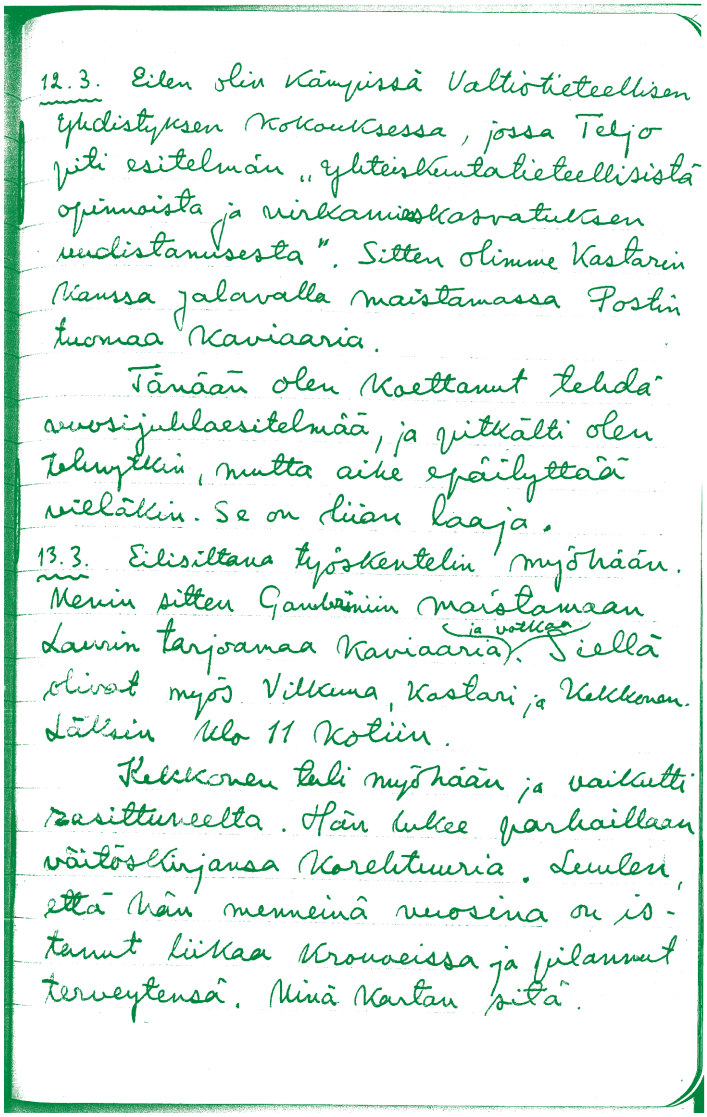
”Mitä olisin ilman äitiä?”

Vuodet 1933–1935 olivat V. J. Sukselaiselle hengähdystaukoa kiivaasta poliittisesta toiminnasta. SOK:n työssä hänellä ei enää ollut suurta kunnianhimoa, koska ensisijaisina mielessä olivat tieteellinen pätevöityminen ja väitöskirjatyön valmistuminen. Päiväkirjassaan hän tunnustaakin olevansa SOK:ssa lähinnä taloudellisista syistä.[1024] Taloustieteellisestä innostuksesta kertoo se, että hän hankki kirjastoonsa muun muassa kaikki *Kansantaloudellisen Aikakauskirjan* vuosikerrat[1025]. Hän oli mukana myös 1930-luvun alussa muodostuneessa kesäyliopiston piirissä, jonka kantajäsenet kuuluivat AKS:stä eronneeseen ryhmään. Tärkeimmän, väitöskirjan työstämisen hän saattoi toden teolla aloittaa sitten, kun hän sai ensin valmiiksi yleisen historian laudatur-arvosanan 1934; lopputyön aiheena oli *Memelin kysymys vv. 1919–1924*.[1026]

V. J. Sukselainen haikaili akateemista uraa ja otti 1934 tavoitteekseen kolmen taloustieteellisen kirjan kirjoittamisen. Väitöskirjan jälkeen hän suunnitteli tutkivansa työttömyyttä, minkä jälkeen hän olisi voinut saada dosentuurin. Professorin pätevyyden antava kolmas tutkimus olisi koskenut kulutusta.[1027] Kyse ei ollut pelkästään hänen pyyteettömästä tiedonjanostaan ja akateemisesta pätevöitymisestään vaan selkeästä urasuunnittelusta. Hän laskelmoi, että taloustieteen professori J. H. Vennola oli vähitellen väistymässä tehtävästään, kuten myös finanssiopin professori Ilmari Kovero, joten V. J. Sukselaisen piti nopeuttaa tutkimustahtiaan ehtiäkseen ajoissa pätevöityä kyseisiin professuureihin[1028].

Alkuvuosi 1934 meni V. J. Sukselaiselta työntäyteisesti. Hän aloitti heti vuoden alussa ranskan ja saksan opiskelun. Kielitaidon parantamiseen kannusti muun muassa valinta Suomalais-Puolalaisen yhdistyksen sihteeriksi[1029]. Aikaa oli myös teatterissa käymiseen. Saamattomuuteensa naisasioissa tympiintynyt nuori mies kirjasi päiväkirjaansa, että teatterissa tosin olisi pitänyt käydä vielä enemmän, koska teatteri herätti ihmisessä uinuvia jaloja tunteita mielenrauhaa järkyttämättä, toisin kuin rakastuminen.[1030]

15. toukokuuta 1934 V. J. Sukselainen johti viimeisen kerran puhetta osakunnan kuraattorina: ”Nuoruus jää taakse ja miehen ikä on alkamassa.”[1031] Opiskelijapolitiikka alkoi vääjäämättä olla elettyä elämää[1032]. Hän kirjoittaa: ”Kun nyt jätän osakunnan tänä keväänä, merkitsee se käännettä elämässäni. Ylioppilasaika jää taakse ja elämän vakavuus niin sanoakseni astuu täydellisenä esiin. Lakkaan olemasta ylioppilaspoliitikko. Minun on ruvettava olemaan jotakin muuta, vallattava itselleni paikka auringossa. Minun on näytettävä muutamille puoluekiihkon sokaisemille osakuntatovereilleni, että pystyn sentään vähän enempään kuin he. Kun tähän men-



12.3. Eilen olin kämpissä Valtiotieteellisen yhdistyksen kokouksessa, jossa Teljo piti esitelmän „yhteiskuntatieteellisistä opinnoista ja virkamieskasvatuksen uudistamisesta". Sitten olimme Kastarin kanssa jalavalla maistamassa Postin tuomaa kaviaaria.

Tänään olen koettanut tehdä arvosijuluaesitelmää, ja viitkälti olen tehnytkin, mutta aika epäilyttää vielälkin. Se on liian laaja.

13.3. Eilisiltana työskentelin myöhään. Menin sitten Gambriinin maistamaan Lauri Postin tarjoamaa (ja voittamaa) kaviaaria. Siellä olivat myös Vilkuna, Kastari ja Kekkonen. Lähdin klo 11 kotiin.

Kekkonen tuli myöhään ja vaikutti väsyneeltä. Hän kuluu parhaillaan väitöskirjansa korehtuureja. Luulen, että hän menneinä vuosina on istunut liikaa kronaeissa ja jäänyt terveytensä. Minä kaitan sitä.

V. J. Sukselainen kirjasi päiväkirjaansa keväällä 1936 arvioitaan Urho Kekkosesta ja tämän toimintatavoista.

nessä olen jotakin tällaista päättänyt, olen onnistunut. Eiköhän Jumala auta minua nytkin."[1033] V. J. Sukselainen oli tehnyt pesäeroa opiskelijapolitiikkaan pitkän aikaa, mutta vasta osakunnan luottamustehtävien jättäminen katkaisi siihen viimeisen järjestöllisen yhteyden.

V. J. Sukselainen oli vähitellen varmistunut, että väitöskirja piti tehdä osuustoiminnasta. Syyskuussa 1934 hän kirjoittaa Lauri Postille ottaneensa väitöskirjatyöhön puolen vuoden loman SOK:sta: "Vietän ehkä elämäni ihanimpia päiviä. Ilmat ovat olleet loistavat näin syyskuisiksi. Saan tehdä mitä tahdon. Olen ollut terve, ahkera ja tyytyväinen. Elleivät silmäni rupea ällittelemään, on minulla ehkä jo pikkusen jota-

kin kasassa, kun tulet käymään." Aikaisempien vuosien kiivas työ- ja opiskelutahti oli rasittanut, kun voimia oli pitänyt jakaa moniin eri tehtäviin. Syksyllä 1934 V. J. Sukselainen sai keskittyä tutkimustyöhön ja väitöskirjaan. Lukion alkaessa elämäntehtäväksi suunniteltu tieteellinen ura oli harppaamassa eteenpäin.[1034]

Virkavapautensa aikana V. J. Sukselainen sai SOK:lta palkkaa 1 500 markkaa kuussa, koska hän sinäkin aikana osallistui lehden toimittamiseen.[1035] Hän teki tutkimustyötä tosissaan, ja päiväkirjaan kirjaantui syksyllä itsekurisia vaateita: "Jokainen työ, joka viivästyttää väitöskirjan valmistumista, on periaatteessa luvaton" ja "ennen 30 on hankittava laatuisa vaimo ja tohtorin titteli."[1036] Väitöskirjan kirjoittaminen eteni, vaimon hankkiminen ei: "Naimisiin meno ja oman kodin perustaminen merkitsisi varmaan myös voimien keskitystä. Se antaisi mahdollisuuden ruveta luomaan sitä seurapiiriä, joka tässä maassa lähivuosikymmeninä jotakin merkitsee."[1037] Illanvietoistakin piti kieltäytyä, koska ne eivät edistäneet laatuisan vaimon hankkimista eivätkä väitöskirjatyötä[1038]. Marraskuussa V. J. Sukselainen oli hahmottanut tutkimusaihettaan ja rajannut aiheeksi *Osuustoiminnallinen tavaranjakelu ja sen taloudellinen arvostelu*.[1039]

Ennen joulua 1934 V. J. Sukselainen osti itselleen joululahjaksi vastikään ilmestyneen Eino Kailan *Persoonallisuuden*. Hän peilasi kirjaa talouspolitiikkaan ja itseensä, talousmiehen piti ymmärtää myös psykologiaa. "Kirja näyttää antavan paljonkin ajattelemisen aihetta nimenomaan talousteorian kannalta. Taloustieteen psykologinen perusta ei ole vielä kaivettu peruskallioon saakka, vaan rakennus uhkaa useasti kallistua nurkkauksien alle jääneiden pehmeiden maakerrosten pettäessä."[1040] Hän kirjaa oman itsensä arvioksi seuraavan johtopäätöksen: "Olen aina tiennyt, että kompensaatio on ollut tehokkain aseeni. 'Kraatal-Mantan poika' on tahtonut näyttää maailmalle pystyvänsä enempään kuin kasvinkumppaninsa, joiden parissa hän aina tunsi sosiaalisen alemmuutensa, aina pelkäsi kuulevansa tuon kauhean sanan 'äpärä'. Tämä lapsuusajan sielullinen haava on jo arpeutunut. Se ei enää järkytä mieltäni, mutta kompensoimisen taito on jäänyt, eikä siltä ole koskaan puuttunut hedelmällistä työmaata."[1041]

V. J. Sukselainen pohti jälleen kerran tasapainoista elämää. Hän aprikoi, että rakkauden pettymyksetkin olisivat kasvattavia kokemuksia.[1042] Yhtenä menestyksensä esteenä hän piti väärää hienotunteisuutta, joka oli äidin perintöä. Hänen äitinsä oli mieluummin kärsinyt kuin vaivannut muita. Johtopäätös oli, että "asioita on ajettava häikäilemättömästi, jos haluaa saada ne luonnistumaan"[1043].

V. J. Sukselainen oli jo lapsesta ympäristönsä tarkkailija ja peilasi armottomasti itseään muista tekemiinsä huomioihin. Opiskeluaikana tietoa, tapahtumia ja ihmisiä oli entistä enemmän, joten uteliaisuus tyydyttyi osallistuessa, lukiessa ja tutkiessa. Tietoviisaus ei yksin kuitenkaan riittänyt, koska päätöksentekoa ohjaavat ihmiset. Heidän tietonsa sekä kokemansa tarpeet ja tuntemukset ohjasivat ratkaisuja. Huomio taloustieteen psykologisen perustan tuntemisesta osoittaa, että pelkkä taloudellinen

Perttula_Sukselainen.indd 275 19.5.2010 14:28:20



V. J. Sukselainen Amanda Vilhelmiinaa hoitamaan tulleen tätinsä kanssa kesällä 1936.

rationaliteetti ei riittänyt toiminnan selittäjäksi tai ohjaajaksi. Tutkijan ja vaikuttajan piti tietää enemmän ja monitasoisemmin ihmisen toiminnan motiiveista.

Hienotunteisuus ja häikäilemättömyys oli se vastinpari, joka piti tasapainottaa sekä omassa että vaikuttajan elämässä. V. J. Sukselaisen ympäristön tarkkailussa oli selkeää itsekeskeisyyttä ja pyrkyä. Tämän hän päiväkirjassaan myönsi ja halusi arvioida itseään kriittisesti. Aatteellisesti ja yhteiskunnallisesti ajatellen merkittävää päiväkirjan huomioissa on tunteen ja järjen yhteispeli. Yhteiskunnallisia uudistuksia tehtäessä piti molempien olla mukana ja tasapainossa. Henkisten ja aineellisten arvojen tasapaino tulee myöhemmin hyvin esille V. J. Sukselaisen tieteellisessä ja yhteiskunnallisessa ajattelussa. Häikäilemättömyys ja hienotunteisuus olivat haasteellisia ominaisuuksia hänen elämässään ja poliittisella urallaan.

Väitöskirjaa tehdessään V. J. Sukselainen suunnitteli, millaisia töitä valmistuttuaan haluaisi. Mielessä oli muun muassa osuustoimintaprofessuuri yliopistossa. Suunnitelmiin tuli muutoksia tai vähintään viivästyksiä keväällä 1935 hänen sairastuttuaan keuhkopussintulehdukseen. 1930-luvulla keuhkosairaudet eivät olleet mitenkään väheksyttäviä, koska keuhkotautiin kuoli vuosittain noin 9 000 ihmistä. V. J. Sukselainen oli hoidettavana Paimion parantolassa ja tervehtyi, mutta seurantatutkimuksissa piti käydä vielä muutama vuosi jälkeenpäinkin[1044]. Sairastelu hidasti jatkossakin tutkimustyötä. Aikuinen mies sairastui sikotautiin keväällä 1936, joten

Perttula_Sukselainen.indd 276 19.5.2010 14:28:20

väliin jäivät niin osakunnan 30-vuotisjuhlat kuin juhlaesitelmäkin sekä Urho Kekkosen tohtorinväittäjäispäivälliset[1045].

Loppukeväästä 1936 tutkimustyön jatkamisedellytykset näyttivät hyviltä, sillä V. J. Sukselainen oli saanut SOK:sta opintolomaa väitöskirjan tekemiseen. Aiheeksi oli siilautunut osuustoiminnallinen jakelukauppa. Tutkija haki kevään aikana apurahaa Helsingin yliopiston konsistorilta. Anomuksessaan hän kertoi voittaneensa alkuvaikeudet aiheen valinnassa ja kysymyksenasettelussa sekä saaneensa työn käyntiin. Hän perusteli aihettaan sillä, että osuustoimintaa oli varsin vähän tieteellisesti tutkittu ja että hän halusi pätevöityä yliopistouralle. V. J. Sukselainen halusi antautua yksinomaan tieteelle, vaikka pelkäsikin otollisia vuosia menneen jo hukkaan sanomalehtityössä.[1046]

Apuraha-anomusten liitteistä käy selville, että taloudelliset vaikeudet olivat pitkittäneet filosofian kandidaatin tutkintoa. V. J. Sukselainen kertoo lukiosta lähtien olleensa kesät ansiotyössä ja antaneensa opetustunteja talvisin. Lisäksi yliopistoaikana hän oli suurimman osan ajastaan vakinaisessa ansiotyössä ja hoiti lukuisia suuritöisiä opiskelijoiden luottamustehtäviä. Tästä huolimatta opintovelkaa oli ehtinyt kertyä 30 000 markkaa. Äidin terveyden alkaessa horjua 1920-luvun puolivälissä pojan piti hoitaa asioita yhä enemmän. Juuri huoltovelvollisuus vaikutti siihen, että ajatus täysin velkarahalla opiskelusta oli mahdoton. Anomuksen tukena oli Paimion kunnallislautakunnan esimiehen Wilho Aron todistus: ”Pyynnöstä todistan, että fil. maisteri V. J. Sukselainen, joka on syntynyt Paimiossa 12. p:nä lokakuuta 1906, on aivan varattomasta kodista. Yliopistolliset opintonsa hän on suorittanut kokonaan velkarahoilla tai ansiotyössä ollen. Tämän ohella hän on ylioppilaaksitulostaan saakka elättänyt äitinsä.”[1047]

Opiskelusuunnitelmat muuttuivat kuitenkin jälleen kerran. Huhtikuussa 1936 V. J. Sukselainen kirjoitti päiväkirjaansa: ”Monta päivää on mennyt ilman piirtoa. Äiti on kuolemaan tuomittu. Hänellä on syöpä, ja leikkaus on mahdoton. Onko ihme, jos minä olen ollut suunniltani.”[1048] Äitiinsä kiintynyt poika kirjoitti Lauri Postille 2. päivänä toukokuuta: ”Kuten ymmärrät, tilanne ei ole minun kohdaltani varsin valoisa. Lopetin 1.5. opintolomani ja olen täydet päivät firmassa, sillä eihän tällaisissa olosuhteissa voi tieteelliseen työhön keskittyä.” Muutamaa viikko myöhemmin hän jatkoi: ”Ajattelenkin, ettei minun kannattane tieteellistä työtä ajatella, ennen kuin olen saattanut äitini hautaan ja toipunut siitä seuraavasta järkytyksestä.” Heinäkuussa on kirjeessä maininta: ”Päivät kuluvat firmassa, yöt äitiä auttaessa. Pitkän päälle ei tätä jaksaisi, mutta toivottavasti jaksan sentään loppuun saakka.”[1049]

Muistelmissaan V. J. Sukselainen kuvaa kesää ja syksyä 1936, jolloin hän ikään kuin löysi äitinsä uudelleen. Äiti oli ollut Vieno Johanneksen tärkein ihminen hänen lapsuus- ja nuoruusvuosinaan. Vielä 1980-luvulla kirjoitetuissa muistelmissaankin hän puntaroi viimeisiä hetkiä äitinsä kanssa: ”Olinhan koettanut olla hänelle kiitollinen kaikesta siitä, mitä hän oli minulle merkinnyt. Olin huoltanut hänet lääkärille ja

Perttula_Sukselainen.indd 277 19.5.2010 14:28:20

hoitoon aina, kun tilanne oli sitä vaatinut, mutta tunsin selvästi, että monesti hän oli elämän arkipäivässä unohtunut, jäänyt sivuun omalle puolelleen."[1050]

Marraskuun alussa hän tunnustaa päiväkirjassaan äidin suuren arvon: "Pelästyin ajatellessani, että kohta minulla ei ole enää äitiä, äitiä, joka on ollut minulle niin rakas ja hyvä, jolla kolmeenkymmeneen vuoteen ei ole ollut aikaa tehdä muuta kuin ajatella minun parastani. Mitä olisin ilman äitiä?"[1051] Amanda Vilhelmiina kuoli 13. marraskuuta 1936, ja hänet haudattiin Paimioon 22. päivänä. Paikalla olivat lähimmät sukulaiset, kotikylän vanhat tuttavat sekä ne Vieno Johanneksen opiskelutoverit, jotka vuosien varrella olivat oppineet tuntemaan hänen äitinsä. Paikalla oli myös hänen isänsä, jonka poika oli pyytänyt yhdeksi äitinsä arkun kantajista.[1052]

Hallituksen kielipoliittiset hassutukset Maalaisliiton jäsenyyttä vauhdittamassa

1930-luvun puolivälissä olivat ratkaisun hetket Helsingin yliopiston suomalaistamisessa. T. M. Kivimäen hallitus halusi saada asian hoidetuksi ja turvautui odottamattomaan ratkaisuun: eduskunta kutsuttiin koolle ylimääräisille valtiopäiville 17. tammikuuta 1935. Kun ylimääräisillä valtiopäivillä ei esitystä olisi voitu jättää lepäämään yli vaalien, hallitus ajatteli yliopiston kielikysymyksen tulevan näin hoidetuksi. Lähetekeskustelun jälkeen asia meni perustuslakivaliokunnan käsiteltäväksi. Mietinnön valmistuttua ja pöydällepanokeskustelun päätyttyä todettiin seuraavan istunnon alkavan 23. tammikuuta. Hallituksen esitys ei missään tapauksessa tyydyttänyt aitosuomalaisia puolueita – Maalaisliittoa, Kokoomusta ja IKL:ää.[1053] Aitosuomalaisilla puolueilla ei kuitenkaan ollut enemmistöä eduskunnassa, joten ainoa mahdollisuus estää päätös oli jarrutuskeskustelu.

Suomalaisuuden Liiton toimistossa iso joukko aitosuomalaisia naputteli puheita kansanedustajille, ja askaroinnissa oli mukana myös V. J. Sukselainen. Jarrutuskeskustelun jatkuttua kuudetta päivää hallitus tunnusti tappionsa. Puheita oli vielä käyttämättä useita kymmeniä, kun valtiopäivät 29. tammikuuta päätettiin.[1054] T. M. Kivimäen hallituksen esitystä Helsingin yliopiston järjestysmuodon muutoksesta oli ollut hyväksymässä myös kaksi maalaisliittolaista ministeriä, K. T. Jutila ja Emil Hynninen, minkä takia aitosuomalaiset maalaisliittolaiset yrittivät erottaa heidät Maalaisliiton Helsingin paikallisosastosta.

Maalaisliiton Helsingin paikallisosasto hyväksyi V. J. Sukselaisen jäsenekseen keväällä 1935.

Vuoden 1935 alussa V. J. Sukselainen teki pitkään harkitun ja kauaskantoisen ratkaisun, josta hän kirjoittaa muistelmissaan: "Hallituksen kielipoliittista hassutuksista kai johtui, että tilanteen lauettua ja tieteellisen työrauhan palattua toteutin kouluajoilta peräisin olevan ajatukseni ja liityin maalaisliiton jäseneksi."[1055] Päiväkirjansa perusteluissa hän on armottomampi kuin muistelmissaan. Hän kirjoittaa 21. helmikuuta 1935: "Liityin jäseneksi maalaisliiton Helsingin paikallisosastoon. Olen suunnitellut maalaisliittoon liittymistä pikkupojasta saakka, mutta nyt antoi lähinnä

Maalaisliiton Helsingin
paikallisosasto

Helsingissä 4 p.toukok.1935.

Fil.maisteri,toimittaja
V.J.S u k s e l a i n e n

Haaga,Asematie 34

Maalaisliiton Helsingin paikallisosaston johtokunta on kokouksessaan 24 p.huhtik.k.v. käsitellet anomuksenne ja hyväksynyt Teidät osaston jäseneksi.Josta Teille täten kohteliaammin ilmoitan.

sihteeri

Perttula_Suksolainen.indd 279 19.5.2010 14:28:48

Jutilan ja Hynnisen erottaminen ml:n paikallisosastosta lopullisen sysäyksen."[1056] Maalaisliiton Helsingin paikallisosaston jäseneksi V. J. Sukselainen hyväksyttiin huhtikuussa 1935[1057]. Talonpoikaiset juuretkin saivat samana syksynä syvyyttä, kun varsinaissuomalaisia talonpoikia löytyi esi-isistä yhdentoista sukupolven verran aina vuodesta 1638 lähtien[1058].

Liittyminen Maalaisliittoon talvella 1935 ei merkinnyt V. J. Sukselaiselle välitöntä hypähdystä poliittiselle uralle, sillä väitöskirja oli sillä hetkellä työtehtävistä tärkein. Hanke ei edennyt, koska hän oli valmis ottamaan uusia työtehtäviä ja kirjoitti talouspoliittisia kirjoituksia eri julkaisuihin. Syksyllä 1935 hänen päiväkirjassaan saavat erityismaininnan artikkelit *Yritteliäisyydestä ja yritysmuodoista – Sota, sodanuhka ja suhdanteet – Yksityisyritteliäisyys ja puolueeton osuuskauppa*.[1059] V. J. Sukselainen ei ollut haudannut vielä diplomaattihaaveitaankaan. Tauno Jalannin ehdotus siirtymisestä ulkoministeriöön syksyllä 1935 oli sen verran tosissaan tehty, että V. J. Sukselainen puhui asiasta SOK:n johtaja Hugo Vaseniukselle ja myös Urho Kekkoselle, jonka epäilyt siirtymisestä saivat V. J. Sukselaisen vielä harkitsemaan päätöstä. SOK:ssa pysymiseen kannusti myös työnantajan myönteinen suhtautuminen tieteellisen työn jatkamiseen.[1060]

V. J. Sukselaisen päätös liittyä Maalaisliittoon ajoittuu erääseen kielikamppailun huipennukseen. Suomalaisuuden puolustaminen oli kuulunut hänen koulu- ja opiskeluvuosiensa aatteelliseen kasvuun ja toimintaan, se oli myös maalaisliittolaisuutta[1061]. Tosin yhteys maahan ja maaseutuun, talonpoikaisuus ja alkiolaisuus olivat ennen kaikkea olleet ne tekijät, jotka jo lapsuudessa olivat vetäneet kohti Maalaisliittoa. Kiinnostuksen syvyyttä ja sitoutumista puolueeseen oli ilmentänyt myös keväällä 1930 tehty pro gradu -tutkielma aiheesta *Maalaisliitto puoluejärjestönä*[1062].

Vuoden 1935 jarrutuskeskustelu eduskunnassa oli aitosuomalaisten viimeinen suuri poliittinen voitto, jos jarrutuskeskustelu ja ratkaisujen hidastaminen sellaiseksi voidaan tulkita. Ulkopolitiikassa pohjoismainen suuntaus sekä sisäpolitiikassa Suomen ja Ruotsin vertailu toivat uutta ulottuvuutta keskusteluun. Suomea asemoitiin Pohjolan yhteisöön, ja se tarkoitti myös naapuruussuhteiden arviointia. V. J. Sukselainen sivusi näitä näkökulmia *Suomalaisessa Suomessa* syksyllä 1934 ottaessaan esille Ruotsin lehtien kannan, että maiden välisten suhteiden vakaantuminen oli kytköksissä kielikysymyksen ratkaisuun. Hän arvioi kauppavaihtoa ja arvosteli Ruotsia, joka suojasi omaa maataloustuotantoaan.[1063] V. J. Sukselainen kulki ruotsalaisarvioinneissaan tai vähittäisessä uudelleen arvioinneissaan hiukan hitaammin kuin Suomen johtavat poliitikot. 1930-luvun lopulla kansainvälisen tilanteen muutos ja Suomen turvallisuuspoliittinen niveltyminen Pohjoismaihin pehmensivät hänen asennettaan.

Muun muassa Pohjoismaiden taloudellista yhteistyötä edistämään nimetyn toimikunnan asettaminen marraskuussa 1934 ajankohtaisti pohdintaa Pohjolan yhteydestä.[1064] 1930-luvun puolivälissä Ruotsista tuli V. J. Sukselaiselle eräänlainen verrokki, jonka kehitystä seuraamalla hän yritti ennakoida Suomen teollista ja yhteiskunnallista uudistumista. Opin ottaminen tarkoitti perehtymistä läntisen naapurimaan

kansantalouteen ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen. On kuitenkin selvää, että hän joutui tasapainoilemaan eristäytyvän aatteellisen aitosuomalaisuuden ja yhdistävän käytännöllisen pohjoismaisuuden välillä. Yksi ero 1920-lukuun verrattuna oli se, että hän rakensi suurta suomalaisuutta ennen kaikkea Suomen omista yhteiskunnallisista lähtökohdista ja tarpeista. Heimoajattelu hengitti edelleen mutta kulttuuripainotteisempana kuin itsenäisyyden alkuvuosina. AKS:ssä oli laajentumishaluista suursuomalaista henkeä, mutta yleisesti ajatellen ”pohjoismaisuus ja heimous” olivat Suomessa saamassa omanlaisensa yhteistyöpainotuksen.

Vuoden 1936 alussa pohjoismainen suuntaus oli edelleen vahvistumassa Suomen ulkopolitiikassa. Pohjoismaisen suuntauksen vahvistumisen myötä myös kielipoliittinen vastakkainasettelu pehmeni vähitellen.[1065] Uutta asetelmaa kuvastaa ulkopoliittinen arviointi Suomesta osana Baltiaa vai Pohjolaa. Uutta politiikka oli myös Suomalais-Virolaisen Seuran perustaminen 1936. Muistelmissaan V. J. Sukselainen kertoo, että vuoden 1936 alussa Viron tilanne näytti huolestuttavalta. Suomessa huomattiin tarpeelliseksi osoittaa, ”että vanhempi veli on lähellä”. Helmikuun 2. päivänä 1936 oli 24 kansalaista hotelli Kämpissä neuvottelussa, jonka tuloksena seura päätettiin perustaa. Sen puheenjohtajaksi valittiin eduskunnan puhemies Kyösti Kallio sekä varapuheenjohtajiksi valtioneuvos Juho Kusti Paasikivi ja kirjailija Santeri Ivalo. Sihteeriksi valittiin V. J. Sukselainen, joka yhdessä puheenjohtajiston ja Urho Kekkosen kanssa laati yhdistyksen säännöt.[1066] Toiminta Suomalais-Virolaisessa yhdistyksessä oli jatkumoa sille heimoyhteistyölle, jota V. J. Sukselainen oli kouluajoistaan harrastanut[1067]. Hänen kiinnostustaan yhdistykseen lisäsi myös sen arvovaltainen puheenjohtajisto[1068].

Pohjoismaisuuden vahvistuminen ja ulkopolitiikan tarkastelun monipuolistuminen kiehtoivat varmasti V. J. Sukselaista. Hänen henkisen kasvunsa ja älyllisyyden arvostuksensa saivat uusia haasteita. Voi olettaa, että 1930-luvulla häntä kaihersi aitosuomalaisuuden ja pohjoismaisuuden sisäpoliittinen dilemma. Vielä 1920-luvulla Suomen ruotsinkielisten ja suomenkielisten väliin oli ollut helppo piirtää myös yhteiskunnallinen raja; 1930-luvun lopun tilanne oli toinen, silloin isänmaallisuus oli yhdistävä sana sekä vasemmalla että Suomen ruotsinkielisillä. Kansallishenkiseen työhön isänmaan puolesta piti koota sekä luokkatietoisia työläisiä että omaa kulttuuriaan vaalivia ruotsinkielisiä. V. J. Sukselaisen henkistä etäisyyttä Pohjoismaihin lyhensivät myös ne erot, joita kansanvallan kehityksessä 1930-luvulla näkyi Pohjolan ja suuren osan Eurooppaa välillä. Suomen kuulumista pohjoismaihin ei määritelty vain kansallisuuskysymyksenä, vaan omanlainen pohjoismainen tapansa kehittää kansanvaltaa ja yhteiskuntaa yhdisti Suomea Pohjolaan.

Pohjoismainen yhteys hioi vuosikymmenen vanhetessa myös Maalaisliiton suhtautumista Ruotsiin ja suomenruotsalaisiin. Ulkopolitiikka heijastui sisäpolitiikkaan, sillä ruotsin kieltä koskeviin sisäpoliittisiin kannanottoihin liittyi tulkinnallinen vaara niiden ulkopoliittisesta luonteesta. Suomenruotsalaisia ei enää haluttu eikä tarvittu Ruotsin ja Suomen puolueiden välisten yhteyksien rakentamiseksi. Kun esimerkiksi

Perttula_Sukselainen.indd 281 19.5.2010 14:28:48

Maalaisliitto kokoontui puoluekokoukseensa 23.–24. huhtikuuta 1938, paikalla olivat Ruotsin Talonpoikaisliiton Petrus Nilsson ja nuorisojärjestön Gunnar Ericsson. Vieraat toivotettiin tervetulleiksi kaksikielisesti, suomeksi ja ruotsiksi. Omaa symboliikkaansa aikakauden muutoksesta antoi kokouksen pitopaikkana ollut Lapua; eivät silloin kysyneet Lapuan pellot, mitä kieltä maalaisliittolainen kyntäjä puhui. Kun Gunnar Ericsson vielä lopetti puheensa suomeksi toivoen yli meren ja Pohjanlahden kurottuneiden käsien jatkossa yhdistävän, suosionosoitukset olivat mittavat. Puheen päälle Ylistaron torvisoittokunta kajautti Ruotsin kansallishymnin.[1069]

Historiallis-siveellisen yhteishyvän asialla

1920-luku oli V. J. Sukselaisen näkemyksellisessä kasvussa kansallisuusaatteen vuosikymmen; 1930-luvusta tuli modernisaation vuosikymmen. Kansallismielisyys pysyi hänen ajattelunsa lähtökohtana, jota täydensivät sittemmin yhteiskunnalle ja valtiolle annetut tavoitteet. Vuosikymmenen alkupuoliskolla hän arvioi yhteiskuntaa ja valtiota kansantaloudellisesta näkökulmasta, jota vähitellen täydensi sosiaalipoliittinen tarkastelutapa. Yhteisen hyvän tavoite ja keinojen pohdinta sen saavuttamiseksi olivat etualalla. Ennen kuin V. J. Sukselaisen aatteellisessa kasvussa siirrytään 1930-luvun lopun vaiheeseen, on muutoksen kuvaamiseksi selkiytettävä muutamia käsitteitä ja ajatuskulkuja. Historiassa ja politiikassa käsitteillä ja kuvauksilla luodaan ja muutetaan yhteiskunnallista todellisuutta ja poliittista ympäristöä. Politiikan työlista, sisältö ja kohteet iskostavat ihmisten mieliin – huomaamattomastikin – poliittisen asetelman, pohjustavat yhteenkuuluvuutta ja järjestäytymistä. Yhteenkuuluvuus ja yhteisöt vaikuttavat yhteistyö- ja vastaparien syntymiseen, politiikan ja ajettavien etujen yhteensovittamiseen tai vastavoiman etsimiseen.

Käsitteet ovat tapa jäsentää maailmaa. Ne ovat tärkeä ulottuvuus oman aikansa poliittisen vallan käytössä, samoin myös historiallisen kuvan ja jaksotuksen piirtämisessä. Esimerkiksi V. J. Sukselaisella modernin yhteiskunnan tavoite on pyrkimystä yhteiseen hyvään, uuden ja vanhan yhdistelmään. Mutta mitä itse asiassa moderni yhteiskunta tarkoittaa? Pohtiessaan modernin kriisiä ranskalaissosiologi Alain Tourain määrittelee, mitä yhteiskunta on modernisaation yhteydessä. Hänen mukaansa aikanaan yhteiskunnan idea oli yhdistävän hyvän periaate, kun taas pahaksi määriteltiin mikä tahansa mikä esti sosiaalista integraatiota: ”Meidän oli esitettävä osamme, täytettävä tehtävämme, ja meidän täytyi myös tietää kuinka toivottaa tulokkaat tervetulleiksi ja uudelleen kasvattaa poikkeavat. Moderniteetti on aina yhdistetty yhteiskunnan rakentamiseen: mekaaninen yhteiskunta muutettiin organismiksi, sosiaaliseksi ruumiiksi, jonka jokainen elin vaikutti sen sujuvaan toimimiseen.”[1070]

Olen peilannut tutkimuksessani V. J. Sukselaisen aatteellisten ja poliittisten näkemysten muotoutumista ennen kaikkea kansallisuusaatteeseen ja kuljettanut sen rinnalla luokkatietoisuutta. Opiskelun alkaessa peilauspinnaksi nousee moderni-

saatio, jota tarkastellaan myös fennomaanisen talonpoikaisuuden ja keskustalaisen sovintopolitiikan näkökulmasta. Marraskuussa 1929 V. J. Sukselainen oli ollut Kalliolan yhteiskunnallisessa tutkimuspiirissä keskustelemassa aiheesta *Tulenkantajat ja työläisnuoriso*. Mieleen on hyvä palauttaa päiväkirjaan kirjoitettu itsetutkiskelu: ”Onhan minun käsitykseni yhteiskunnasta kokonaisuutena ja varsinkin luokkavastakohtien tasoittamisesta mahdollisimman alkeellinen. Pitäisi esim. entistä enemmän päästä perehtymään teoreettiseen ja käytännölliseen sosialismiin.”[1071]

V. J. Sukselaisen 1930-luvun puolivälin aatemaisemaan tuo pohjoismainen sosialidemokratia vertailtavuutta sekä näkökulmia hänen näkemystensä jatkuvuuden ja muutosten tarkastelemiseksi. Kuvatessaan pohjoismaisen hyvinvointivaltion kehitystä pitkän aikavälin historian näkökulmasta Pauli Kettunen nostaa esille lähestymistapoja, joita soveltamalla voi työstää esille V. J. Sukselaisen käsityksiä ihmisen ja yhteisen hyvän rakentamisesta. Samalla arviointi on kuvausta hänen näkemyksestään suomalaisen hyvinvointivaltion ja -politiikan perustasta, vaikka muutosta ei 1930-luvulla noilla nimikkeillä käsitetty tai käsitelty.[1072] Yhteishyvä, eheys ja kokonaisuuden etu olivat edelleen toimivia käsitteitä, itse asiassa enemmän kuin käsitteitä; pikemminkin ne olivat arvoja ja tavoitteita, osa kansallishenkistä yhteiskuntakäsitystä.

1930-luvun modernistumiskehitystä voi soveltaen avata niistä näkökulmista, joita Pauli Kettunen käyttää arvioidessaan suomalaisen 1800-luvun eliitin tulevaisuudenodotuksia. Modernistuminen ja kansallisvaltiollistuminen olivat hallitsevat piirteet: ”Modernisoituvan kansallisvaltiollisen yhteiskunnan odotushorisontti johti määrittelemään ongelmia kahdesta toisiaan leikanneesta näkökulmasta. Ne määriteltiin rationalisoimisen ja rationalisoitumisen kysymyksiksi sekä toisaalta sosiaalisen kiinteyden ylläpitämisen, luomisen ja palauttamisen ongelmiksi. Näiden kahden näkökulman leikkauskohdasta avautuivat kysymykset, jotka koskivat ihmisen toimijuutta.”[1073] Pauli Kettusen mukaan taloudellista tehokkuutta, sosiaalista kiinteyttä ja itsekurin alaista kansalaisuutta koskeneet ongelmanasettelut suhteuttivat toisiinsa modernia ja traditionaalista. Modernilla ja traditionaalisella oli kahdet kasvot: moderni oli sekä olemassa olevan rikkomista että järjestyksen tekemistä; traditionaalinen puolestaan ilmeni modernin uhkaavasti hajottamana yhteisöllisyytenä sekä irrationaalisuutena, jonka tilalle moderni toi tehokkuutta ja edistystä.[1074]

Suomessa modernisaatiota yritettiin 1800-luvulla hallita hankkimalla tietoa maatamme teollistuneempien maiden kehityskulusta ja ottamalla oppia niiden virheistä. Näin V. J. Sukselainenkin teki 1930-luvulla. Hän suunnitteli perehtyvänsä väitöskirjatyönsä rinnalla suunnitelmatalouteen, ulkomaankauppaan, väestöpolitiikkaan sekä työttömyyden ja kulutuksen problematiikkaan, jotka edustavat samalla sekä modernisaation sisältöä että välineitä. Traditionaalisuus syntyy sosiaalisten yhteisöjen ja elämäntavan vaalimisesta ja vahvistamisesta. 1930-luvun lopulla V. J. Sukselaisen ”energeettisessä” ajattelussa alkoi painottua paremmin taloudellisen ja sosiaalisen yhteensovittaminen ja tasapainon hakeminen, mikä muodostaa hänen yhteiskuntapolitiikkansa sisällön.

Perttula_Sukselainen.indd 283 19.5.2010 14:28:49

Pauli Kettunen kirjoittaa pitkän aikavälin historiankirjoitusta kuvaavassa artikkelissaan, että yhteiskunta kansantaloudellista yhteisetua tarkoittavana käsitteenä sai 1930-luvulla uutta sisältöä kasautuvaa taloudellista menestystä tuottavan ”hyvän kehän” ajatuksesta, jota hän määrittelee käsitehistorian näkökulmasta. Hänen mukaansa siinä sulautettiin toisiinsa yhteiskunta, joka syntyi markkinataloudellisen toiminnan tarkoittamattomana tuloksena (kansantalous), ja yhteiskunta, jota markkinataloudellinen toiminta uhkasi. Näiden kahden yhteiskunnan yhdistäjä oli kolmas yhteiskunta, valtio ja julkinen valta: ”Yhteiskunnan oli määrä vaikuttaa yhteiskuntaan edistääkseen samanaikaisesti taloudellista menestystä ja sosiaalista kiinteyttä. Se vaikutti ensiksikin poliittisessa järjestelmässä ja työmarkkinasuhteissa tehtävien kompromissien avulla. Luottamus hyviin kehiin sisälsi sen, että kompromissit olivat merkitykseltään enemmän kuin kompromisseja: ne olivat myös yhteiskunnan jatkuvaa tekemistä.”[1075] Yhteiskunnan jatkuva tekeminen määritti myös V. J. Sukselaisen aatteellista toimintaa 1930-luvulla, mutta hänen ajattelussaan julkinen valta ei tuolloin sulautunut yhtä sitovaksi yhteiskunnan osaksi kuin myöhempinä vuosikymmeninä.

Kansantaloudelliset painotukset leimaavat selvästi V. J. Sukselaisen näkemyksellistä kasvua 1930-luvun puolivälissä. Kansantaloudella on aatteellinen, tieteellinen ja poliittinen ulottuvuutensa hänen ajattelussaan. Aatteellinen yhteys syntyy modernisaation jatkamasta kansallisuusajattelusta sekä ihmisen ja yhteisen hyvän tavoittelusta. Tieteellinen ulottuvuus seuraa taloudellisen kasvun ja hyvinvoinnin yhdistämisestä, ja tällä yhdistelmällä on poliittinen kytkentänsä yhteiskunnan ja valtion tehtäviin. Samalla kun taloustieteilijä ja talouspoliitikko V. J. Sukselainen hahmottuu, selkiintyy vähitellen myös käsitys sosiaali- ja yhteiskuntapoliitikko V. J. Sukselaisesta. Modernisaation tavoitteet sovittautuivat hänen alkiolaisen ihmis- ja maailmankuvansa jatkoksi.

V. J. Sukselainen liittää kehitysvälttämättömyyden ajatuksen sekä omaan että kansakunnan elämään. Monet muutkin korostivat samaa: paikallaan ei voinut polkea, oli mentävä eteenpäin tai taannuttava. Kehityksen välttämättömyys on mukana monissa suurissa aatteissa: se on osa kansallisuusaatetta sekä kansakunnan historiallista tehtävää ja kehityskaarta. Yrjö Ruudun ajattelussa välttämättömyys on mukana juonteeltaan historiallisena mutta luonteeltaan poliittisena. Kansallisen ja yhteiskunnallisen kehitysvälttämättömyyden yhdistelmä antaa politiikan tarkastelulle laajan horisontaalisen ja vertikaalisen taustan – oikeutuksen ja velvollisuuden. Yhdistelmä liittää historiallisen kehityksen välttämättömyyden osaksi oman aikansa yhteiskuntapoliittista tarkastelua ja yhteensovitusta[1076]. Valtiotaito on näiden kahden näkökulman yhdistämisen huipentuma, jossa tulevaisuus astuu historian ja nykyhetken rinnalle.

Kansanvalta on osa kansallista kehitysvälttämättömyyden prosessia, ja kansanvallassa on merkitystä niin edustuksellisella kuin valistuksellisellakin tavoitteella, jotka ovat mukana alkiolaisessa ja ruutulaisessa ajattelussa. Kansakunnan on mentävä

Perttula_Sukselainen.indd 284 19.5.2010 14:28:49

eteenpäin, siksi valtiotaitoa on ratkaisujen oikea tahdittaminen. Kun tavoitteena ei ole revoluutio vaan evoluutio, uudistuksia pitää toteuttaa kansakunnan kypsyyden määräämässä tahdissa ja tasapainossa. Uudistusvauhtiin vaikuttavat kansan henkinen ja aineellinen kypsyys, sosiaalinen ja sivistyksellinen hyvinvointi. Valtion pitää huolehtia näiden edellytysten toteutumisesta. Ruutulaisessa valtiojohtoisessa ajattelussa valtion tehtävien laajuus ja vaikuttavuus herättävät vaalimaan kansanvaltaa. Alkiolaisessa ajattelussa kansanvalta on jo itsessään arvo kasvaa hyväksi kansalaiseksi ja kansakunnaksi. Nämä kaksi erilaista lähtökohtaa ovat myös V. J. Sukselaisen näkemyksissä ”yhteisen hyvän” politiikasta. Ylhäältä ohjautuva talouspoliittinen vaikuttaminen pohjautuu ruutulaisiin ajatuksiin, ja alhaalta nouseva omatoimisuus ja yhteiskunnallinen itseohjaus alkiolaisiin näkemyksiin.

Kirjassaan *Pohjoismaiset mallit murroksessa* Pekka Kosonen määrittelee eri tavoin käsitettä hyvinvointivaltio. Hänen mukaansa hyvinvointivaltio viittaa sekä ”yhteiskunnan muotoon eli yhteiskuntaan, jossa valtio järjestää turvaa ja hyvinvointipalveluita, että valtion muotoon eli valtioon, jonka tehtävissä hyvinvoinnin edistämisellä on keskeinen merkitys”. Pekka Kososen mukaan hyvinvointivaltio-käsitteessä on kyse valtiosta ja sen toiminnasta suhteessa kansalaisiin ja luokkiin. Käsite kuvaa myös muutosta valtion toimien luonteessa: hallinto- ja järjestystehtävien ohella tai sijasta valtion tehtävien rutiinia luonnehtivat koulutukseen ja sosiaaliturvaan liittyvät tehtävät.[1077]

Ruutulainen näkökulma yhteisen hyvän luomiseksi edustaa perinteistä pohjoismaisen hyvinvointivaltion kehittymisen tarkastelutapaa. Yrjö Ruudun ajatuksista löytyvät ajatusmallit, jotka myöhemmin ovat olleet pohjana suomalaisen hyvinvointivaltion kehityksen tarkastelemisessa[1078]. Ainakin hänen ajatuksistaan löytyvät ne korporatismin, rationaalisuuden ja suunnitelmallisuuden periaatteet, joiden pohjalta suomalaisen hyvinvointivaltion rakentumista suorana polkuna on tarkasteltu.

V. J. Sukselaisen ruutulaisuuden alkaminen 1929 syvensi tietämystä ja näkemystä valtion ja talouden yhteiselosta. Siitä kertoo tavoitteeksi asetettu ”oman taloustieteellisen valtio-opin luominen”.[1079] Valtiollisen taloustieteen vanavedessä ui valtiollinen sosiaalipolitiikka. V. J. Sukselainen oli kiinnostunut kansantaloudesta mutta sovelsi oppimaansa myös yhteiskuntatalouteen. Hänen ajattelutavassaan on henkinen yhteisyys 1800-luvun saksalaiseen taloustieteen historialliseen koulukuntaan, jonka edustajia pidetään myös sosiaalipolitiikka-tieteen perustajina.[1080]

V. J. Sukselainen maailmankuva tieteellistyi 1930-luvulla. Hänen ajattelussaan pääsanaa valtio-oppi määrittää attribuutti taloustieteellinen ja yhteiskuntaoppia attribuutti sosiologinen tai sosiaalinen. Sosiaalipolitiikan, yhteiskuntapolitiikan ja sosiaalisen yhteiskuntapolitiikan määrittely ja erottelu on vaikeaa sekä tieteellisessä katsannossa että poliittisessa käytännössä. Kyösti Urponen on väitöskirjassaan *Sosiaalipolitiikka soveltavana yhteiskuntatieteenä* käsitellyt sosiaalipolitiikan määrittelyn vaikeutta ja monimutkaisuutta. Samalla hän on korostanut, että sosiaalista turvallisuutta aikaansaava sosiaalipolitiikka on hyvin historiasidonnaista. Sama historiaan

Perttula_Sukselainen.indd 285 19.5.2010 14:28:49

sovittamisen kehys on V. J. Sukselaisen sosiaalipoliittisella ajattelulla, mikä selittää myös hänen näkemyksiensä painotuksia ja muutoksia elämänsä eri vaiheissa.[1081]

V. J. Sukselaisen vuonna 1933 ja sen jälkeen *Suomalaiseen Suomeen* kirjoittamista artikkeleista käy jo varhain ilmi hänen käsityksensä valtion talouspoliittisen tehtävän laajentumisesta. Hän perustelee valtiojohtoista talouspolitiikkaa ja asettaa selkeitä tavoitteita, joita ovat 1) kyky organisoida kansakunnan tuotantovoimat ja 2) kyky taata kansalaisille riittävät kulutusmahdollisuudet. Yhdessä nämä pakottavat 3) tuotannon ja kulutuksen suunnitelmallisuuteen, joka puolestaan johtaa 4) elinkeinoelämän ja työvoiman järjestäytymiseen. Reunaehtona on yhteiskunnallinen eheys ja johtopäätöksenä käsitys, että 5) sosiaaliset välttämättömyydet pakottavat yhteiskunnan kiinteämpään taloudelliseen organisoitumiseen.[1082]

1930-luvun muuttuneessa tilanteessa ja yhteiskunnallisessa rakennemuutoksessa valtiolta puuttuivat vahvat poliittiset ja taloudelliset ohjauskeinot. Valtion talouselämään puuttumiseen piti hakea perusteita. V. J. Sukselainen kirjoittaa: ”Valitellaan kyllä, että valtio monissa maissa on sekaantunut liian kiinteästi elinkeinoelämän kulkuun. Tämä saattaa joissakin tapauksissa estää yritteliäisyyden tervettä kehitystä ja jouduttaa tilanteen kärjistymistä, mutta on toisaalta myös tapauksia, joissa valtion sekaantumisen voi katsoa vähentävän kriisin syntymisen mahdollisuuksia.”[1083] Talouspolitiikan keinot politisoituivat 1930-luvulla. V. J. Sukselaisen arvot ja tavoitteet olivat ennallaan mutta keinot niiden toteuttamiseksi olivat muutoksessa.[1084] Sosiaalipolitiikassa hänen lähtökohtanaan on edelleen mahdollisuuksien tasa-arvo omatoimisuuteen liitettynä. Yhteisvastuu kasvaa ihmisestä itsestään mutta myös erilaisista lähiyhteisöistä ja niiden toiminnasta ja arvoista[1085].

Talous- ja sosiaalipolitiikan yhteyttä on pohtinut jo Yrjö-Sakari Yrjö-Koskinen 1874 *Työväenseikassa*. Hän määrittelee valtion tehtäviä liberalististen oppien vastapainona: ”Valtion on oikeus ja velvollisuus korkeampia tarkoituksiansa varten hillitä tuota vapaan kilvoittelun rajatonta valtaa, suojellen heikompaa puolta milloin suojelusta tarvitaan.”[1086] Katederisosialisteja hän oli aikanaan tervehtinyt tyytyväisenä: ”Mutta että joku muu perustus on laskettu kuin paljas etujen vapaa taisteluoikeus, on jo mielestämme arvaamaton askele eteenpäin, ja sen vuoksi tervehdimme hyvällä tulevaisuudentoiveella tätä ’historiallis-siveydellistä koulukuntaa’ valtiotaloustieteessä.”[1087]

Tieteen ja käytännön yhteyttä koskettelee myös O. K. Kilpi 1915 *Yhteiskuntataloudelliseen Aikakauskirjaan* kirjoittamassaan artikkelissa *Talous- ja sosiaalipoliittiset ideaalit nykyajan kansantaloustieteessä ja niiden kritiikki*. O. K. Kilpi mainitsee oman aikansa sosiaalipoliittisen ajattelun kolme kulmakiveä ja ideaalia: 1) yhdenvertaistuttamisideaalin, 2) luokkavastakohtaisuuksien tasoittamisideaalin ja 3) yleisen hyvinvoinnin ideaalin.[1088] Jo ennen kansalaissotaa määritellyt sosiaalipolitiikan ideaalit on syytä pitää mielessä, kun arvioidaan V. J. Sukselaisen talouspoliittisia linjauksia. Aatteelliset perusteet hänen talouspoliittiselle ajattelutavalleen ovat yhteydessä suomalais-kansallisen reformismin edustajien näkemyksiin aikaisempina vuosikymmeninä[1089]. 1930-luvun taloustieteen ja -politiikan tehtävänä olikin keksiä keinot tavoitteiden saavuttamiseksi.

V. J. Sukselainen pitämässä väitöstilaisuutensa avauspuheenvuoroa tammikuussa 1939.



Porttuli_Saksolainen.indd 287 19.5.2010 14:28:50

VII
Peltomies, aviomies ja tiedemies 1936–1939

Perttula_Saksolainen.indd 288 19.5.2010 14:28:51

”Ensimmäinen luottamustehtäväni puolueessa”

Jos 1933–1936 oli V. J. Sukselaisen taloustieteellisen valtio-opin ja valtiollisen talouspolitiikan pohdinnan ja syventämisen aikaa, vuodet 1936–1939 olivat yhteiskuntapoliittisen ohjelman pohjustusta. V. J. Sukselaisen näkemys avautuu muutamien 1930-luvun lopun keskeisten aatteellisten, yhteiskunnallisten ja poliittisten ratkaisujen avulla. Sosialidemokraattien ja Maalaisliiton punavihreä hallitus sekä sen synnyn taustat avaavat yhden lähestymisnäkökulman lisää V. J. Sukselaiseen. Aatteellisen näkemyksen kehkeytymisessä tärkeä oli V. J. Sukselaisen maahenkinen lähtökohta, joka ohjasi hänen yhteiskuntapoliittisia näkemyksiään. Vuosikymmenen lopulla toteutuivat V. J. Sukselaisen jo 1930-luvun alkupuoliskolla kirjaamat tavoitteet ”vaimosta ja väitöskirjasta”.

Äidin sairastelun vuoksi eduskuntavaalit 1936 jäivät V. J. Sukselaiselle sivuseikaksi, mutta vaalitulos ei kuitenkaan voinut olla vaikuttamatta hänen elämäänsä, sillä poliittiset asetelmat muuttuivat: Sosialidemokraatit lisäsivät paikkalukuaan 78:sta 83:een. Kansallinen Kokoomuspuolue sai kaksi lisäpaikkaa eli 20 kansanedustajaa. Toinen suuri puolue Maalaisliitto pysyi 53 edustajan puolueena; samoin RKP säilytti paikkalukunsa, 21 kansanedustajaa. Myös IKL pysyi ennallaan 14 kansanedustajan voimin. Suomenkieliset keskusta- ja oikeistopuolueet menettivät yhteenlasketun enemmistönsä eduskunnassa, ja niin oltiin samassa tilanteessa kuin 1920-luvulla, jolloin RKP ja vasemmisto saattoivat muodostaa yhteistyörintaman ja halutessaan kaataa tai muodostaa hallituksen.[1090]

Pelottava yhteistyörintama havahdutti Maalaisliiton pohtimaan uudenlaisia hallitusvaihtoehtoja. Porvarillinen enemmistöhallitus oli puolueelle mahdottomuus, koska sen olisi pitänyt nojata sekä oikeistolaiseen IKL:ään että ruotsinkieliseen RKP:hen. Sosialidemokraattien väläyttelemä ”työväen ja talonpoikain yhteisrintama” oli sen sijaan aikaisempaa tukevammalla pohjalla. Vaalitulos vahvisti SDP:n asemaa, ja puolue päätti elokuussa 1936 ryhtyä neuvottelemaan laillisuusrintaman puoluei-

Perttula_Sukselainen.indd 289 19.5.2010 14:28:51

den Maalaisliiton, Edistyspuolueen ja RKP:n kanssa hallituksen muodostamisesta. Lopputuloksena ei kuitenkaan ollut enemmistöhallitus vaan Kyösti Kallion johtama maalaisliittolainen vähemmistöhallitus. Syksyn 1936 yhteistyöneuvottelut olivat lopputuloksesta huolimatta auranneet tietä uudelle ajattelulle ja lähentäneet maan kahta suurinta puoluetta toisiinsa.[1091] Uudenlainen poliittinen asetelma oli omiaan vauhdittamaan myös suunnitelmia maalaisliittolaisen viikkolehden perustamiseksi.

Peltomies -lehden perustaminen 1937 alussa toi V. J. Sukselaisen tiiviimmin mukaan poliittiseen toimintaan. Pääkirjoitukset ja artikkeleiden kirjoittaminen laajensivat hänen yhteiskunnallista näkökulmaansa taloustieteellisen valtio-opin ulkopuolelle. Vähitellen V. J. Sukselaisen kirjoituksissa alkoivat vahvistua sosiaalipolitiikka ja sosiaalinen yhteiskuntapolitiikka. Isoa henkistä suunnanmuutosta se ei merkinnyt, sillä kyse oli enemmän suunnantarkistuksesta sekä politiikan teemojen ja vaikuttamiskanavien muutoksesta. Vuosi 1937 oli Suomelle poliittisesti merkittävä: Kyösti Kallio valittiin tasavallan presidentiksi, ja Suomi sai ensimmäisen kerran keskustalaisvasemmistolaisen hallituksen. Politiikan työlista uusiutui.

Maalaisliiton pääkaupunkilehti *Suomenmaa* oli lakkautettu taloudellisten vaikeuksien paineessa 1933, ja taloudellista taakkaa jäi kannettavaksi useaksi vuodeksi eteenpäin. Kannattajakunta kuitenkin kaipasi omaa lehteä, joten ajatus maalaisliittolaisesta viikkolehdestä herätettiin henkiin syksyllä 1936. V. J. Sukselainen luki asiasta *Kyntäjästä* ja totesi esityksen vastaavan aika paljon lehtityyppiä, josta hän oli keskustellut Urho Kekkosen kanssa elokuussa 1933. *Suomenmaan* seuraajaksi oli silloin suunniteltu artikkelipainotteista viikkolehteä[1092]. V. J. Sukselainen oli syyskuussa yhteydessä artikkelin kirjoittajaan Urho Kittilään, jonka hän tunsi jo *Turunmaan* ajoilta. Tämä oli tyytyväinen, kun löytyi toinenkin hankkeesta innostunut ja lupasi palata asiaan.[1093] Hanke eteni ja lokakuun puolivälissä oli *Ilkassa* uutinen, jossa kerrottiin, että Helsingin paikallisosasto oli valinnut V. J. Sukselaisen yhdessä agronomi Kinnusen ja toimittaja Hanhisalon kanssa ajamaan sanomalehtiasiaa eteenpäin. V. J. Sukselainen kirjasi päiväkirjaansa: ”Ensimmäinen luottamustehtäväni puolueessa.”[1094]

V. J. Sukselaisen poliittiset uratavoitteet olivat korkeammalla kuin lehden toimittamisessa. Lokakuun 6. päivänä 1936 oli Kyösti Kallion hallituksen ministerilista lehdessä. V. J. Sukselainen arvioi päiväkirjassaan: ”Huomenna nimitettäneen hallitus. Kekkosesta tulee ministeri 36-vuotiaana. Siis kuuden vuoden perästä pitäisi minunkin olla kansanedustaja ja ministeri, ellen tahdo olla huonompi. Kovasti minun on otettava frekkeyttä tykö, jos mielii politiikan polulla niin nopeasti nousta. Viisainta on hankkia ensin tohtorin titteli ja talousmiehen maine. Eikö loppu langenne itsestään.”[1095] Tämä merkintä on päiväkirjassa ensimmäinen, jossa hän vertailee itseään Urho Kekkoseen – mutta ei viimeinen.

Äitinsä kuoleman jälkeen marraskuussa V. J. Sukselainen toimitti lehtiasiaa vauhdikkaasti eteenpäin. Työ siirsi ajatuksia menneestä tulevaisuuteen, ja hän halusi pitää langat omissa käsissään uutta lehteä perustettaessa. Marraskuun

puolivälin vaiheilla hän oli yhteydessä T. H. Heikkilään, joka lupautui mukaan hankkeeseen; lisäksi hän piti tiiviisti yhteyttä Urho Kittilään. Määrätietoisuutensa takeeksi V. J. Sukselainen merkitsi päiväkirjaansa: ”Pidän miehet kuumina ja luon sen lehden. Nimeksi kai sopisi vaikka *Pellonpoika*.”[1096] Hän tapasi hankkeen merkeissä myös Urho Kekkosen, kansanedustaja J. E. Lampisen ja puoluesihteeri Toivo Helojärven[1097]. Kun Helsingin paikallisosaston nimeämä ryhmä 20. marraskuuta kokoontui pohtimaan asiaa, se päätti seurata V. J. Sukselaisen ehdotusta[1098]. Asia eteni edelleen paikallisosaston kokouksessa. Samassa kokouksessa Maalaisliittoon liittyivät myös V. J. Sukselaisen hyvät ystävät Paavo Kastari, Reino Kuuskoski ja Lauri Posti[1099]. Liittymistä oli luultavasti pohjustettu muutamaa päivää aikaisemmin pidetyssä Könign illanvietossa, jossa paikalla edellisten lisäksi olivat Urho Kekkonen ja Tauno Jalanti[1100].

Lehtihanke eteni hyvin marras-joulukuussa niin sisällön suunnittelussa kuin taloudellisen pohjan varmistamisessa. Työnjaossa ulkopoliittiset katsaukset kuuluivat T. H. Heikkilälle, sisäpolitiikka Urho Kittilälle ja talouspolitiikka V. J. Sukselaiselle. Jokaisen piti kirjoittaa artikkelinsa ilmaiseksi ja panna lisäksi omaa rahaa likoon lehden perustamiseksi. Samoilla periaatteilla lehteen oli tarkoitus kerätä artikkeleita muiltakin aatekumppaneilta. Taloudellista ja poliittista uskottavuutta hankkeelle antoivat uusmaalainen kansanedustaja J. E. Lampinen sekä etelähämäläinen kansanedustaja Lauri A. Sariola, jotka olivat mukana tilaajakunnan hankinnassa. Kun hankkeeseen tarvittiin vielä muutama henkilö lisää, niin V. J. Sukselaisen ystäväpiiristä joukkoon liittyivät Urho Kekkonen, Reino Kuuskoski ja Paavo Kastari.[1101]

Peltomies käynnisti toimintansa varovaisesti. Hankkeessa mukana olevilla oli kokemusta lehtityöstä erilaisissa tehtävissä niin toimittajina kuin kustantajina, joten tehtävän haasteellisuus tiedettiin. Lehteä päätettiin ryhtyä julkaisemaan huhtikuusta 1937 alkaen. Tosin jo vuoden alussa toimitettiin ensimmäiset näytenumerot, mihin tärkeimpänä syynä olivat lähestyvät presidentinvaalit ja työ Maalaisliiton ehdokkaan Kyösti Kallion puolesta.[1102] Toimitus sijoitettiin V. J. Sukselaisen asuntoon, jonne myöhemmin muutti asumaan myös Reino Kuuskoski[1103]. Päätoimittajaa ei lehdelle aluksi nimetty, mutta vastaavana toimittajana oli V. J. Sukselainen. Hänen lisäkseen toimituskuntaan kuuluivat J. E. Lampinen, Urho Kekkonen, Lauri A. Sariola ja Kalle Salo[1104].

Paitsi *Peltomies*-lehdessä V. J. Sukselainen oli edelleen töissä SOK:ssa ja vei eteenpäin opintojaan. Nimitys lehden toimituskunnassa vastaavaksi toimittajaksi johti työnantajan tiedusteluun, oliko kysymys luvattomasta sivutoimesta. Kun tehtävä oli väliaikainen ja korvaukseton ei työsuhteesta syntynyt sen pidempiä keskusteluja.[1105] V. J. Sukselaisen pesti SOK:ssa oli muutenkin päättymässä, sillä saatuaan apurahan keväällä 1937 hänellä oli taloudelliset edellytykset keskittyä väitöskirjatyöhön[1106]. Tutkimuksen aiheeksi oli täsmentynyt osuustoiminnallinen jakelukauppa, jota V. J. Sukselaisen mielestä oli varsin vähän tutkittu[1107]. Väitöskirjan otsikoksi hän kaavaili *Hankintaosuuskunta markkinataloudellisena ilmiönä*[1108].

Perttula_Sukselainen.indd 291 19.5.2010 14:28:51

Apuraha-anomuksessaan V. J. Sukselainen selitti työnsä viivästynen äitinsä pitkäaikaisen sairauden takia. Sairauden hoito oli tuonut ennakoimattomia kustannuksia ja merkinnyt aikaisempienkin säästöjen hupenemista.[1109] Toukokuun lopulta lähtien ei selittelyille enää ollut sijaa, sillä siitä alkaen V. J. Sukselainen saattoi keskittyä 50 000 markan apurahan turvin vain tutkimustyöhön.[1110] Käytännössä hän oli näin jo tehnyt, koska hän oli jo kevättalvesta lähtien ollut lomalla Hyvinkäällä Erkki Korpikallion luona tekemässä tieteellistä työtä[1111]. V. J. Sukselainen aikoi nyt tosissaan saada väitöskirjansa valmiiksi ja karsi muita tehtäviään. Tosin hän puntaroi vielä mielessään ryhtymistä Suomalaisuuden Liiton sihteeriksi. Suomalais-Virolaisen Seuran sihteerin tehtävistä hän luopui, ja tilalle tuli Elsa Enäjärvi-Haavio[1112]. Huhtikuussa 1937 toteutui yksi hänen 1928 asettamansa tavoite, Maalaisliittolaisten Ylioppilaiden perustaminen[1113].

Poliittisen viikkolehden aloittamiseksi oli vuoden 1937 alku mitä parhain: Ensimmäinen numero ilmestyi ennen presidentinvaaleja 8. tammikuuta 1937, ja lehti liputti vahvasti Kyösti Kallion puolesta. Toisessa numerossa voitiin kertoa valitsijamiesvaalien äänestystulokset. Kolmannessa *Peltomiehessä* juhlittiin oman ehdokkaan valintaa presidentiksi. Muistelmissaan V. J. Sukselainen kertoo Kyösti Kallion seuranneen tyytyväisenä lehden perustamista. *Suomenmaan* lakkauttaminen oli aikanaan ollut puolueelle takaisku ja merkinnyt Kyösti Kalliolle henkilökohtaisia taloudellisia menetyksiä.[1114] Presidentinvaalit olivat *Peltomiehen* ensimmäisissä numeroissa hyvin esillä, mutta toisena pääaiheenaan lehti määritteli suhdettaan Maalaisliittoon ja sen ideologiaan.[1115]

Ensimmäisessä numerossa V. J. Sukselainen kirjoittaa otsikkonaan *Työ alkaa*, jossa hän kertoo lehden tavoitteista: ”Uudenmaan ja Hämeen maatalousväki on viime vuodet kaivannut omaa poliittista lehteä. Maalaisliittolaisen pääkaupunkilehden probleema on vaatinut ratkaisua siitä saakka, kun *Suomenmaa* lakkasi ilmestymästä. Tässä on ratkaisuyritys. *Peltomiehestä* voi muodostua se sinapinsiemen, josta kerran kasvaa tuuhea, vahvalatvainen puu. *Peltomiehen* perustajat ovat myöskin keksineet sen taikasanan, jolla tämä kaukaisena kangastuksena häämöttävä päämäärä voidaan saavuttaa, ja se taikasana on yhteistyö.”[1116]

Vuonna 1933 aikakauskirjaksi muuttunut *Suomalainen Suomi* ja nyt uusi viikkolehti, maahenkinen *Peltomies* olivat V. J. Sukselaisen tärkeimmät poliittiset kirjoitusareenat 1930-luvulla. Kirjoitusten laatiminen niihin oli hänelle vähän samantyyppinen ajatuspaja kuin *Turunmaa* lukiovuosina. *Peltomies*-lehti oli V. J. Sukselaiselle ensimmäinen julkinen ja kiinteä yhteys Maalaisliittoon. Lehti tarjosi hänelle mahdollisuuden kirjoittaa pääkirjoituksia ja taloudellisia katsauksia, joissa viikoittain saattoi ottaa kantaa suomalaisen yhteiskunnan polttaviin kysymyksiin.

Lehtityö oli yksi niitä siltoja, joita pitkin alkiolainen ja akateeminen aatteenmies kulki kohti käytännön politiikan päätöksentekoa. Aina se ei ollut helppoa. Uusi lehti ja sen vastaava toimittaja joutuivat heti todistamaan ja arvioimaan hallituksen yliopistoesitystä, joka ei vastannut suomalaisuustaistelijoiden vaatimuksia. Maalais-

liiton valmius kielipoliittiseen sopimiseen ei tullut V. J. Sukselaiselle yllätyksenä. Hän on kirjannut 10. maaliskuuta 1937 päiväkirjaansa huomion: ”Olin *Peltomiehen* päätoimittajan ominaisuudessa Maalaisliiton lisätyn keskushallituksen ja eduskuntaryhmän yhteisessä kokouksessa, jossa päätettiin osallistumisesta hallitusvastuuseen. Sain aika masentavan käsityksen Kekkosen nykyisestä suomalaisuuskannasta. Lieneekö sitten havaintoni oikea?”[1117]

Havainto oli oikea, sillä hallitus antoi lakiesityksen Helsingin yliopiston asiasta maaliskuun lopulla. *Peltomies* ryhtyi vastustamaan lakia ja esitti sen äänestämistä yli vaalien. Professori V. A. Heiskanen kirjoitti lehteen 2. huhtikuuta pääkirjoituksen *Suomalaisuuskysymys ja maalaisliitto*. Hän vastusti hallituksen esitystä ja perusteli kantaansa muun muassa sillä, että Väinö Tanner oli sanonut aihetta ”kuudennen luokan kysymykseksi”. Näin ei olisi pitänyt olla mitään estettä hoitaa asiaa Maalaisliiton toivomalla tavalla.[1118]

Kokoomuksen ja Edistyspuolueen lehdet kertoivat keväällä 1937 *Peltomiehen* nousseen puoluettaan vastaan, minkä lehti kiisti: ”Maalaisliiton keskuudessa ei ole mitään erimielisyyttä siitä, miten Helsingin yliopiston kieliolot olisi järjestettävä. Kun kysymyksessä on väliaikainen järjestely, joka hyväksytyksi tullessaan todennäköisesti enemmän viivyttää kuin edistää lopullista järjestelyä, olemme tarkastelleet asiaa pelkästään maalaisliiton puolueohjelman ja puoluekokouspäätösten valossa. Jos meidän katsotaan jotakin vastaan nousseen, olemme nousseet Cajanderin hallitusta vastaan, jossa maalaisliitolla on vähemmistö. Jos hallituksen esityksiä ei saisi arvostella, se merkitsisi, että maalaisliiton kannan määräisivät sosialistit ja edistysmieliset, joilla hallituksessa on enemmistö. ”[1119]

Maalaisliiton ja SDP:n kompromissilla oli reaalipoliittiset perustelut, sillä pohjoismaisen yhteyden rakentaminen oli poliittinen tavoite. Kysymys oli oman kansakunnan voimavarojen kokoamisesta yli kielirajojen, mutta myös tahdosta niveltyä osaksi Pohjolaa. *Peltomies* oli yliopistoasiassa perinteisen puhdasoppisella linjalla, sillä V. J. Sukselaiselle yliopistopäätös oli pettymys. Sanomalehti antoi hänelle mahdollisuuden tarkastella päätöstä eri näkökulmista, mutta samalla hän saattoi pysyä maalaisliittolaisena aitosuomalaisena. Sanomalehtityö kuori kuitenkin esille entistä enemmän poliitikko V. J. Sukselaista, sillä lehtityö merkitsi tiiviimpää yhteyttä maalaisliittolaisiin vaikuttajiin ja päivänpolitiikkaan. *Peltomies*-lehden alkaessa ilmestyä ei V. J. Sukselainen vielä ollut tärkeä maalaisliittolainen taustavaikuttaja vaan vasta kasvamassa erääksi Maalaisliiton nuoremman polven vaikuttajista ja puolueen politiikan suunnannäyttäjistä.

Peltomiehen pääkirjoitukset sekä nimimerkillä Jussi Sivakas kirjoitetut taloudelliset katsaukset 1937–1939 antavat hyvän kuvan V. J. Sukselaisen yhteiskuntapoliittisista arvoista ja painotuksista. Kirjoituksia oli runsaasti, sillä kolmikko T. H. Heikkilä, Urho Kittilä ja V. J. Sukselainen oli sitoutunut kirjoittamaan jokaiseen viikkolehden numeroon yhden artikkelin. V. J. Sukselaisella taakka oli kaksinkertainen, koska hän kirjoitti useimmiten myös pääkirjoitukset.[1120] Kyösti Kallion valinta presidentiksi

Perttula_Sukselainen.indd 293 19.5.2010 14:28:52

innosti *Peltomiehen* toimitusta kirjoittamiseen ja levikkityöhön. Poliittisesti merkittävintä oli SDP:n ja Maalaisliiton yhteistyön alkaminen, mikä näkyi valtakunnan politiikan keskusteluteemoissa ja siten myös lehden poliittisissa aihevalinnoissa ja arvioinneissa. V. J. Sukselaisen kirjoitukset *Peltomiehessä* pitääkin sijoittaa sekä punavihreän hallituksen päivänpoliittiseen että hänen omaan yhteiskuntapoliittiseen taustaansa[1121].

Talonpoika ja työmies edistyksen purren ohjaajiksi

V. J. Sukselainen toteaa muistelmissaan Kyösti Kallion valinnan tasavallan presidentiksi avanneen tien punavihreälle punamultahallitukselle, jota nuoren polven maalaisliittolaiset olivatkin havitelleet.[1122] Näiden kahden ruumiillista työtä tekevän kansanluokan yhteistyötä oli ennakoitu jo ennen kansalaissotaa ja Suomen itsenäistymistä. Lauri Perälä oli arvioinut vuonna 1917 Santeri Alkion ajatusten innoittamana: ”Me elämme kansan pohjakerrosten nousukaudessa. Ensin on herännyt työmies, nyt parhaillaan hieroo unta silmistään suomalainen talonpoika. Tulevaisuuden Suomessa tulevat nämä kaksi kansanluokkaa kehityksen ja edistyksen purtta ohjaamaan. Myöskin keskenään tulevat nämä kansanainekset tuimasti yhteen iskemään. Vasta tulevaisuus on sanova, kumpi aines näistä kahdesta tulee johtajan osaa esittämään.”[1123] Parikymmentä vuotta myöhemmin SDP:n ja Maalaisliiton yhteistyön alkaessa haettiin edelleen vastausta siihen, kumpi puolueista saisi pääosan. Kansalaissota ja 1930-luvun tapahtumat antoivat keskustan ja vasemmiston yhteistyölle kuitenkin suuren kansallista eheyttä symboloivan merkityksen.

Pitkälti SDP:stä ja Maalaisliitosta riippumattomat sisäpoliittiset jännitteet ja asetelmat olivat erottaneet niitä itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä. Äärioikeisto ja äärivasemmisto olivat vaikuttaneet puolueiden välisiin yhteistyökuvioihin. Oman lisänsä oli tuonut RKP:n vaa’ankieliasema, jota puolue oli taitavasti hyödyntänyt. SDP oli 1930-luvun alkuvuosina ollut Maalaisliittoa aloitteellisempi pohtimaan kansalaissodan jaon ylittävää hallitusyhteistyötä. SDP:n pää-äänenkannattaja oli kirjoittanut asiasta, ja myös Reinhold Sventozretski otti yhteistyön esille vuoden 1933 lopulla. Seuraavan vuoden alussa *Suomen Sosialidemokraatti* julkaisi työmiehen ja talonpojan yhteisrintamaa kannattavia pääkirjoituksia. Tarjouksista huolimatta yhteistyön aloittaminen ei saanut 1930-luvun alussa Maalaisliitossa kannatusta. Sielläkin ajatus tosin silloin tällöin pulpahti pintaan.[1124]

Juhani Myllyn mukaan pulapolitiikan opetukset, keskustan-vasemmiston laillisuusrintaman muodostuminen, kansallinen eheys ja pohjoismaiset yhteistyöesimerkit kypsyttivät vähitellen ajatusta SDP:n ja Maalaisliiton yhteistyöstä. Punavihreän yhteistyön puolestapuhujia ilmaantui sekä yksityisissä että julkisissa keskusteluissa.[1125] Muun muassa varsinaissuomalainen kansanedustaja Einari Karvetti kannatti *Turunmaan* pääkirjoituksessa keväällä 1934 Maalaisliiton ja SDP:n välistä hallitusyh-

teistyötä[1126]. Paljon huomiota herätti Ilkassa syyskuussa 1935 julkaistu kuusiosainen artikkelisarja *Talonpojan ja työmiehen yhteisrintama*, jonka kirjoittaja oli nimimerkki Rajankävijä eli eteläpohjalainen maalaisliittoveteraani Frans Kivistö.[1127]

Kiistaton vaalitulos on yleensä merkittävin tekijä uuden ja ennen kokeilemattoman hallituspohjan synnylle. Toki taustaksi tarvitaan ja yritetään etsiä suuria ajallisia ja aatteellisia muutoksia, jotka perustelevat yhteistyön tarvetta ja välttämättömyyttä. Kun hallitusyhteistyö on alkanut, päivänpoliittiset saavutukset punnitsevat viime kädessä uuden yhteistyön uskottavuuden ja kantavuuden. 1930-luvun taloudelliset suhdanteet, vuosikymmenen alun pula-aika ja lopun talouskasvu, helpottivat Maalaisliiton ja SDP:n yhteistyön aloittamista ja toteuttamista. Yhteistyö tukeutui 1930-luvun kansallisiin tarpeisiin ja kansanvallan haasteisiin sekä kansainvälisiin ratkaisuihin, mutta myös muiden Pohjoismaiden hallitusratkaisut olivat esimerkkinä. Kun yhteistyö alkaa, se ruokkii myös aina itse itseään, uudistaa politiikan työlistaa ja luo samalla uusia julkisuuden seuraamia poliittisia jännitteitä.

Suomessa talonpojan ja työläisen yhteistyötä oli tunnusteltu eri yhteyksissä jo aiemminkin. Sitä oli myös ajoittain toteutettu käytännön politiikassa, vaikkakaan ei hallitusyhteistyössä. Suomen erityisolosuhteet pitkittivät SDP:n ja Maalaisliiton yhteistyön alkamista. Kansalaissodan railo ja oikeistopelote pakottivat Suomessa puolueita arvioimaan lähentymistään varovaisemmin kuin muissa Pohjoismaissa. Myös asiakysymykset ja vaalitappioita kärsineen Maalaisliiton sisäiset vaikeudet hidastivat yhteistyöpyrkimyksiä.[1128]

Hitaasta liikkeellelähdöstä huolimatta vasemmiston ja keskustan yhteistyö niputti Suomen ajallisesti samaan ryhmään muiden Pohjoismaiden kanssa, joissa talonpoikais- ja työväenpuolueiden hallitusvastuu alkoi 1930-luvulla. Yhteistyö on usein mielletty uudenlaisen yhteiskunnallisen kehyskertomuksen alkuna. Suomessa piti alusta lähtien paikkansa arvio kahden kansanaineksen tuimasta yhteen iskennästä, joka oli synnyttämässä omanlaistaan suomalaista polkua ja sivupolkuja pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi kutsutulle kehitykselle. Jokaisella pohjoismaisella kansakunnalla on yhteishyvän tavoitteesta kasvaneelle hyvinvoinnille oma kansallinen tarinansa, mutta historiallisesti on arvokasta etsiä ja lukea myös tuntemattomaksi tai toteutumattomaksi jääneitä tarinoita. 1930-luvulta tarkasteltuna avautuvat asetelmat laajemmin kuin myöhemmin arvioituna, usein jo sisällöllisesti rajattuna hyvinvointivaltion sisäisenä kehityskuvauksena. Yhteishyvän tavoitteesta kasvavan suomalaisen hyvinvoinnin kuvaus ja tulkinta eivät itsestään selvästi ole yksi yhteen omasta ajastamme syntyvän hyvinvointivaltion kuvan kanssa.

Pelkästään 1930-luvun Suomen yhteiskunta- ja elinkeinorakenne merkitsivät muista Pohjoismaista poikkeavaa lähtökohtaa punavihreälle yhteistyölle. Suomen maaseutuvaltaisuus ja pientilallisuus lähensivät SDP:n ja Maalaisliiton kannattajien elämäntapoja ja -edellytyksiä toisiinsa, mutta maaseutuvaltaisuus loi myös poikkeuksellisen kilpailun äänestäjistä, koska poliittiset jakolinjat eivät olleet yhtä selkeitä kuin teollistuneemmissa maissa. Jaottelut eivät myöskään istuneet niihin poliittisiin

Perttula_Sukselainen.indd 295 19.5.2010 14:28:52

käsitteisiin ja valtiollisiin ryhmittelyihin, joita teollisuusmaissa oli totuttu käyttämään. Ainakin osassa Suomea ”luokkakompromissia” saattoi rakentaa yhteisöllisesti ja paikallisesti ilman valtion väliintuloa. Politiikan sisältö ja välineet muuttuvat sillä hetkellä, kun luokkakompromissin rakentamisen näkökulma ja painopiste siirtyvät paikalliselle tasolle. Tilanne olisi ollut erilainen, jos työväenliike olisi voinut ajaa tavoitteitaan työehtosopimuksilla, mutta tätä järjestelmää ei kuitenkaan ollut, ja siinä suhteessa Suomi poikkesi Pohjoismaista, joissa työehtosopimukset vakiintuivat jo 1910-luvulla[1129].

Muissa Pohjoismaissa asetelmat olivat selkeämmät. Työntekijä-kuluttajien ja maanviljelijä-tuottajien, työntekijöiden ja työnantajien sekä teollisuuden ja maatalouden etujen välillä vallitsi positiivinen summapeli, jossa kaikki voittivat. Tämä johtopäätös näkyi pohjoismaisiksi luokkakompromisseiksi kutsutuissa 1930-luvun ratkaisuissa työmiehen ja talonpojan eli sosialidemokraattien ja agraaripuolueiden poliittisessa yhteistyössä sekä teollisten työmarkkinoiden sopimusjärjestelmän vakiintumisessa ja vahvistumisessa. Kompromissiedellytykset olivat yhteydessä näiden pienten maiden asemaan kansainvälisessä taloudessa sekä niiden luokkarakenteeseen ja poliittisiin valtasuhteisiin.[1130] Lähtökohtana oli työmarkkinavetoinen sopiminen, jossa valtio oli yksi osapuoli.

1930-luvun lopulta alkaneen SDP:n ja Maalaisliiton yhteistyön merkitys oli valtion vaikuttavuuden kasvulle merkittävä. Kysymys oli maan kahden suurimman joukkopuolueen ja laillisuusrintamassa kansanvaltaa puolustaneen liikkeen yhteistyöstä. Valtion vaikuttavuuteen johtanut kehitys ja siitä seurannut hallitusvallan vahvistuminen sekä valtion toiminnan laajentuminen johtuivat monesta toisaalta yhdistävästä ja toisaalta erottavasta tekijästä. Yhteistyön alettua ja ensimmäisistä ratkaisuista lähtien käytiin kamppailua valtion yhteiskunnallisesta ulottuvuudesta ja tehtävistä. Se oli samalla myös kamppailua hyvinvoinnin ja valtion sisällöstä.[1131]

Suomessa hyvinvointivaltion itse itseään ruokkiva kehitys ja tulkinta toteutuivat paremmin vasta talvi- ja jatkosodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Pekka Kososen mukaan järjestelmän selkiintyessä on olennaista ymmärtää hyvinvointivaltio myös uudenlaisena yhteiskunnallisena instituutiona, joka vaikuttaa moniin suhteisiin. ”Hyvinvointivaltiollisessa kapitalismissa” hyvinvointivaltio ei synny vain kapitalismin kehityksen myötä vaan vaikuttaa olennaisesti kapitalistisen yhteiskunnan toimintatapaan. Vaikutukset koskevat palkkatyöläistymistä, työllisyyttä ja työmarkkinoita, tulonjakoa ja luokkajakoa, perhesuhteita ja monia elämäntapaan liittyviä asioita.[1132] 1930-luvun Suomessa ei hyvinvointivaltiolliselle kapitalismille vielä ollut edellytyksiä.

Muissa Pohjoismaissa työehtosopimusjärjestelmä lujittui entisestään 1930-luvun laman jälkitunnelmissa, mutta Suomessa vastaavasta kehityksestä voitiin puhua vasta toisen maailmansodan jälkeen[1133], siksi sosialidemokratiasta ei Suomessa kehittynyt politiikan esityslistaa ylivertaisesti määrittelevää voimaa. Työmarkkinajärjestelmästä ei 1930-luvun Suomessa ollut luokkavastakohtaisuuksien pohjalta nousseen ja vähi-

tellen järjestäytyvän ammatillisen yhteenkuuluvuuden poliittiseksi työrukkaseksi. Politiikan vasta- ja vastinparit, työlista, toimintakentät ja vaikuttajat eivät syntyneet työmarkkinajärjestöjen vallan ja osapuolten keskinäisten neuvotteluiden pohjalta.

Punavihreässä yhteistyössä kamppailtiin ”kolmannen tilan” herruudesta

Teollisen luokkayhteiskunnan poliittista tietoisuutta ja tulkintaa ruokkivat vastakkainasettelut: työ vastaan pääoma, omistajuus vastaan omistamattomuus, maaseutu vastaan kaupunki, tuottajat vastaan kuluttajat ja omaa työtään tekevät vastaan palkansaajat. Nämä vastakkainasettelut ja niistä syntyneet poliittiset asetelmat eivät olleet suoraan sovellettavissa Suomeen, koska suurin osa suomalaisista asui maaseudulla tai vähintään eli maaseutuhenkisesti. Itse kukin tavoitteli maayhteyttä joko taloudellisena vakuutuksena, yhteiskunnallisena oikeudenmukaisuutena tai henkisenä virkistyksenä. V. J. Sukselaisen ajattelussa talonpoikainen elämä oli näiden kaikkien yhdistelmä. Teollisen yhteiskunnan poliittiset jakolinjat eivät toimineet, sillä samastumisen mahdollisuuksia ja yhdistelmiä oli erilaisia. Maaseudulla ei omistajuus vielä merkinnyt äveriyttä. Oma talo omalla maalla ei itsestään selvästi tehnyt kenestäkään vuokratalossa elävää rikkaampaa. Oma maa ei myöskään tarkoittanut elämistä omalla työllä vaan useimmiten sen ja palkkatyön yhdistelmää. Oma työ ei vapauttanut palkkatyön tarpeesta, ja tuottajakin oli myös kuluttaja.

Pääsääntöisesti toki poliittiset rajalinjat myötäilivät ammattirakennetta mutta eivät yksiviivaisesti puoluekannatuksiin sovittautuen. 1930-luvun sosialidemokraattien ja agraaripuolueiden yhteistyö on ollut luontevasti selitettävissä sovinnon rakentamisena kuluttaja-tuottaja ja maaseutu-kaupunki-vastakkainasettelulle. Tulkinnan rinnalle ja tueksi tuli myöhemmin puoluekenttää ja -jakoja myötäillyt elinkeino- ja ammattirakenteen etujen korporatiivinen yhteensovittaminen. Tällainen tarkastelutapa on rajannut näkökulmaa ja poliittista esityslistaa. Kun ratkaisuja tarkastellaan yhteisöllisesti, asiajärjestys ja perustelut avautuvat toisella tavalla. V. J. Sukselainen arvioi ratkaisuja ammattipohjaiset luokkarajat ylittäen, sillä ammatti ja työsuhteen luonne eivät olleet ratkaisevin tekijä vähäväkisyyden määrittelyssä. Asunto-olot olivat usein toimivampi mittari, sillä ne osoittivat hyvin asukkaidensa taloudellisen ja sosiaalisen aseman. Suomalaista asutus- ja asuntopolitiikkaa pitääkin tarkastella sekä yhteisöllisesti että yhteiskuntapoliittisesti aikaisempaa laajakatseisemmin.

Monesti työmarkkinajärjestöjä ja erilaisia yhdistyksiä pidetään hyvinvointivaltion ja hyvinvointiyhteiskunnan toimijoina, jotka ovat täyttäneet kansalaisen ja valtion väliin jääneen ”kolmannen tilan”. V. J. Sukselaiselle tärkeimmät yhteisöt ja ”kolmas tila” syntyivät ihmissuhteiden pohjalta ja elämäntavan valinnoista. Tärkeiksi hyvinvointikysymyksiksi nousivat paikkaan ja tilaan liittyvät niin henkisen kuin

Perttula_Sukselainen.indd 297 19.5.2010 14:28:52

materiaalisenkin kasvun tavoitteet. Esimerkiksi asutus- ja asuntopolitiikka olivat keskeisiä ”kolmannen tilan” politiikkakysymyksiä. SDP:n ja Maalaisliiton yhteistyö ja suomalaisen hyvinvoinnin rakentaminen olivat pitkälti kamppailua ”kolmannen tilan” merkityksestä, sisällöstä ja rakentajista. Kysymys oli niin valtion toiminnan ja toimijoiden kuin hyvinvoinnin arvojen ja tavoitteiden määrittelystä.

V. J. Sukselaisen ajattelussa maaseudun ja kaupungin erot pohjautuvat ennen kaikkea erilaisiin elämäntapoihin. Hän rakensi poliittisen asetelman 1930-luvun lopulla elämäntapojen erilaisuudesta. Hänen näkökulmastaan on olennaista tunnistaa erilaisten tuotanto- ja elämäntapojen parhaat puolet ja luoda sen jälkeen edellytyksiä niiden hyvyyksien yhteensovittamiselle ja heikkouksien karsimiselle. Tämä lähestymistapa sääteli myös V. J. Sukselaisen puoluekuvaa ja käsitystä Maalaisliiton tehtävistä.

Peltomiehen kirjoitusten perusteella V. J. Sukselaisen käsitys Maalaisliitosta oli laajempi, kuin puolue 1930-luvulla aatteellisesti ja poliittisesti oli. Hänen mielessään se ei ollut vain agraarisia tavoitteita toteuttanut poliittinen puolue vaan kattavasti yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kehitykseen osallistuva kansanliike. Työmarkkinapoliittiset kirjoitukset ovat tästä hyvä esimerkki. Palkkatyön periaatteita ja käytäntöjä koskevien pohdintojen syyt eivät olleet vain punavihreän yhteistyön alkamisessa, sillä hän oli jo aikaisemminkin vaatinut Suomen teollisuustuotannon vahvistamista ja monipuolistamista. Työn ja pääoman ristiriita työmarkkinoilla muodosti hänen ajattelussaan oman poliittisen esityslistansa, jota ei modernisoituvassa Suomessa voinut haudata. Ristiriita ei kuitenkaan saanut ohjata kaikkea poliittista ajattelua.

On mahdoton sanoa, kuinka hyvin V. J. Sukselainen oli perehtynyt Ruotsin komiteamietintöön kansahuollosta ja työrauhasta puuttuessaan 1936 puunjalostusteollisuuden toimintaan. *Suomalaisen Suomen* artikkelissa oli ay-toimintaan ymmärtävä kannanotto:

> Puunjalostusteollisuus katsoo asiakseen tuomita kaikki toisten etupiirien vaikka kuinka oikeutetut vaatimukset. Pahinta on, että se työväen kohdalta useasti tapahtuu isänmaallisuuden varjolla. Meidän työväellämme on kyllä ollut johtajia, jotka eivät ole olleet sille kunniaksi, ja se on erehtynyt vaarallisillekin harhateille, mutta niiltä se ei pääse ennen kotiutumaan, ennen kuin sille myönnetään oikeus valvoa taloudellisia etujaan, ilman että tämä etujen valvonta leimataan epäisänmaallisuudeksi. Olen ensimmäinen myöntämään, että työväki on aikanaan mennyt tässä asiassa liiallisuuksiin, kuten kaltoin kasvatettu lapsi helposti tekee, mutta se politiikka, jolla viime vuosina on tahdottu estää työväkeä valvomasta omia taloudellisia etujaan, on omiaan valmistamaan maaperää entistä suuremmalle vallattomuudelle tässä suhteessa.[1134]

V. J. Sukselainen ei 1930-luvun alussa ottanut osaa keskusteluun vasemmiston ja keskustan yhteistyöstä eikä kirjannut päiväkirjaansa päivänpoliittisia huomioita. Ajatuksissaan hän oli kuitenkin pitkään työstänyt vasemmistolais-keskustalaisen politiikan aatteellista taustaa ja työlistaa, ja 1920-luvulla kirjoitetut artikkelit kan-

sallisesta eheydestä ovat yksi yritys siihen suuntaan. *Suomalaisen Suomen* talouspoliittiset pohdinnat ja taloudelliset katsaukset olivat olleet oman aikansa katsannossa yhdeltä kyljeltään vasemmistolaisia. Ne luultavasti madalsivat V. J. Sukselaisesta Maalaisliiton ja SDP:n yhteistyökynnystä – ehkä jopa vahvistivat näkemystä yhteistyön tarpeesta.

Valtiojohtoisen talouspolitiikan rinnalla V. J. Sukselaisen ajattelussa muotoutuivat käsitykset sosiaalipolitiikasta ja sosiaalisesta yhteiskuntapolitiikasta. Valtio kansan ja kansanvallan edustajana ei ollut enää 1930-luvun lopulla poliittinen kiistakysymys, sillä sosialidemokraattisessakin ajattelussa luokkavaltio oli muuttunut kansanvaltioksi. Tosin SDP:ssä Väinö Tanner joutui ajoittain tiukastikin kiivailemaan puolueen vasemmistosiiven kanssa[1135]. Suomalaisten sosialidemokraattien hyväksymä valtiollinen suunnitteluideologia oli askel kohti sosialistista utopiaa, mutta se oli myös päivänpoliittista käytäntöä – yhteinen poliittinen työväline ja kansanvaltaan kiinnittäjä. Samalla valtion kasvava valta ja tehtävät politisoituivat entisestään sekä valtiollistivat kansanvaltaa ja puolueita.

Kun arvioidaan V. J. Sukselaisen suhtautumista keskustan ja vasemmiston yhteistyöhön ja sen sisältöön, on jälleen mielessä pidettävä kolme isoa yhteiskunnallista ja valtiollista kehys- sekä kehityskertomusta: 1) kansallisuusaate, 2) luokkatietoisuus ja 3) modernisaatio. Kukin niistä on luonut oman aikansa poliittista todellisuutta ja rakentanut tulevaisuutta sekä virittänyt historiantutkimusta hakemaan pitkien aikakaarien selitysmalleja. V. J. Sukselaisen ajatukset rytmittyivät ja täydentyivät näihin aatteisiin tutustumisen tahdissa. Hänen ja Suomen kasvukertomukseen tarvitaan kuitenkin vielä yksi ideologinen ulottuvuus ja kansasta nouseva kertomus: 4) talonpoikaisuus on sekä tarina itsessään että näkökulma ajan suuriin ideologioihin. ”Talonpoikien tasavalta” on monesti käytetty ilmaus 1920- ja 1930-lukujen Suomesta. Kehyskertomukset ovat keskenään kuin tuli, ilma, vesi ja maa: alkuvoimaisia ja pysyviä, mutta yhdessä alati olomuotoaan muuttavia ja eri tavoin yhteensovitettavia.[1136]

Politiikassa edellä mainitut kertomukset edustavat usein – talonpoikaisuutta lukuun ottamatta – käytännön toteutuksessaan valtiokeskeisyyttä. Näissä kertomuksissa yhteiskuntaa tarkastellaan monesti valtiollisena hankkeena ylhäältä alas: rakenteellisesti, lokeroidusti ja mekaanisesti. Talonpoikaisuus rakentui V. J. Sukselaisen mielessä myös käytännön politiikassa alhaalta ylös, laaja-alaisesti ja orgaanisesti. Politiikassa oli 1930-luvulla sekä mekaanisia että orgaanisia elementtejä, joitakin piti ohjata ja jotkut olivat itseohjautuvia. Kyse on perinteisestä poliittisesta aiheesta: vapaudesta johonkin ja vapaudesta jostakin. Sama asetelma ja politiikan tasapainon etsintä ilmenevät myös talvisodan jälkeisestä määritelmästä valtiojohtoisuuden rajoista, joka on samalla hyvä kiteytys V. J. Sukselaisen keskustalaisesta valtiokäsityksestä: ”Voidaan säilyttää mahdollisimman suuri vapaus niillä aloilla, joilla asiat hoitavat itse itsensä ja kohdistaa valtion huolenpito sitä kiinteämmin korjausta kaipaaviin seikkoihin.”[1137]

Perttula_Sukselainen.indd 299 19.5.2010 14:28:52

Tulevan ajan henki on maahenki

Peltomies julistautui ensimmäisessä numerossaan aatteellisesti maahenkiseksi viikkolehdeksi. Maahenki oli aikanaan virittänyt nuoren Vieno Johanneksen mieltä niin arkisena tavoitteena kuin aatteellisena pohdiskeluna. *Maahenkeä oppikouluihin* oli lietsonut nimimerkki -sela- *Turunmaassa* jo vuonna 1927. V. J. Sukselainen perusteli *Peltomiehen* toisessa numerossa lehden maahenkisyyttä:

> *Peltomies* ei halua olla pelkkä puolue-elämän kuvastin, pelkkä virallisten mielipiteiden tulkki. Se tahtoo tunkea juurensa suoraan siihen samaan maaperään, josta itse maalaisliittokin, niin kuin kaikki muutkin talonpoikaisen kansan henkiset ja yhteiskunnalliset harrastukset ovat versoneet. Se tahtoo imeä henkisen voimansa uskosta maahan ja rakkaudesta siihen.
>
> – – Tulevan ajan henki on sittenkin maahenki, mutta se asettaa maalaiskodeille suuria velvoituksia. Se velvoittaa niitä uskollisuuteen isiltä perittyä turvetta kohtaan. Ja se velvoittaa muokkaamaan henkistä sarkaa, vaalimaan maaseudun aatteellisia ja yhteiskunnallisia harrastuksia, poistamaan turhaa ja jarruttavaa eripuraisuutta, sekä vaalimaan niitä arvoja, jotka maaseudun terveelle henkiselle ja aineelliselle kehitykselle ovat tärkeitä.[1138]

Laura Kolbe määrittelee maailmansotien välisen Suomen nuoren tasavallan kansallisen identiteetin kasvaneen ”topeliaanisesta maisemasta ja runebergiaanisesta ihmisihanteesta ja kansallisesta maaseutupohjaisesta eheydestä”.[1139] Hänen kulttuurikuvauksensa osuu kohdalleen. Tähän tilanteeseen sopivat Santeri Alkion näkemykset maahengestä, jossa ihminen ”ajatuksin, kourin ja sieluin” tarttuu maahan. Samaa kattavaa, kulttuurisesti herättävää henkeä tavoittelee V. J. Sukselainen linjatessaan *Peltomiehen* tehtäviä. Liitäntä paikkaan ja tilaan tulee jälleen esille; maaseutu kokonaisuutena on toimintakenttänä. Pysyvyyden ja jatkuvuuden perustat syntyvät paikasta – talosta ja tilasta. Kysymys ei ole vain yhteydestä maahan vaan myös yhteydestä kotiseutuun, lähiyhteisöön ja ympäristöön – ihmisen kasvuun omana itsenään, osana yhteisöään mutta myös luonnonjärjestystä.

Talonpoikaisuus monivivahteisena käsitteenä ja isminä on miltei yhtä kerroksellinen kuin kansallisuus. Talonpoikaisuuden yksi lähtökohta on paikka ja alueellisesti rajattu tila. Talonpoikaisuuteen voidaan liittää aatteellinen, historiallinen, kulttuurinen, taloudellinen, sosiaalinen, yhteiskunnallinen ja poliittinen merkitys. Juha Kuisma on pro gradu -työssään ottanut talonpoikaisuuden peilauspinnaksi muun muassa talouden, paikan ja liikkeen. Talonpoikaisuuden sisältöä on vaikea määritellä kansantaloudellisin termein, sillä talonpoika ei toimi markkinavoimien sisällä vaan luonnonvoimien ja markkinavoimien välissä. Työn ja pääoman ristiriita sekä suhdannevaihtelut eivät määritä puhdasoppista talonpoikaista taloutta, koska talonpojan on pystyttävä toimimaan epävarmuuden oloissa ja vielä ylläpidettävä elollisen luonnon kiertoa. Jako tuottajiin ja kuluttajiin tarvitsee rinnalleen velvoittavan uusintajat-käsitteen.[1140]

Juha Kuisma kirjoittaa paikan ja liikkeen olemuksesta ja yhteydestä talonpoikaisuudessa: ”Talo paikkana on talonpojan merkitysyhteyksien läpikuultoinen ja tunnevoimainen keskus, ja selittää osaltaan niitä taloudellisuuden yli meneviä ponnisteluja ja uhrauksia, joita taloustieteilijät talonpoikaisessa taloudessa kummeksuvat. Talo ’paikkana’ ei ole vain asuin- ja työpaikka, vaan se koetaan subjektiivisesti minän jatkeena. Se juurruttaa ja vapauttaa. – – Paikan edellytyksensä on luonnollinen tila, sija. Mutta paikaksi se muuttuu vasta ihmistekoisella rajapiirillä. Tämä rajapiiri avaa ja sulkee paikan merkitystasolla, antaa paikalle kulttuurilaadun, tekee paikan jonkun omaksi. Paikka on suojattua läsnäoloa.”[1141]

Juha Kuisma arvioi myös liikettä ja liikkumattomuutta talonpoikaisuudessa: ”Viljelijän ammatti on erittäin tilasidonnaista (maatila!) ja maaseudun sosiaalinen elämä tilallisesti jäsentynyttä. Kun taloudellista toimintaa ohjaavien merkitysten takana on kaikkea suhteuttava paikka, eivät taloudelliset seikat irtoa omaksi maksimointisfäärikseen, vaan talonpoikana viljelijä maksimoi taloa paikkana. Sama ilmiö tavataan erilaisessa ruohonjuuritason toiminnassa ja kotiseututyössä. Asioiden kannatettavuutta mitataan sillä, sopivatko ne ’meille tai naapuriin’. Ellei ’paikan pitämiseen’ liity näköaloja ja liikettä, rajoittuu se sananmukaisesti paikallaan pysyttelemiseksi, umpioitumiseksi. Tähän piirteeseen tuskastuneena F. E. Sillanpää nimitti talonpoikia ’maanpinnan köhnäksi’.”[1142] Paikan pitämiseen kuuluvat näköala ja liike ovat V. J. Sukselaisen poliittisen ajattelun käyttövoimaa, ja sama ajattelutapa on suoraan sovellettavissa myöhemmin myös hänen käsitykseensä Maalaisliiton kehittämisestä[1143]. Ellei puolueeseen liity näköaloja ja liikettä, se karsinoituu ja kuihtuu.

V. J. Sukselainen kirjoitti maaseudun asukkaille ja käytti maalaisia käsitteitä, joten niiden sisältöä on avattava hänen ajattelunsa ymmärtämiseksi. Kolme käsitettä on ylitse muiden, ja ne avaavat myös puoluekuvaa. Vyyhti purkautuu maailmankatsomuksellisesta käsitteestä 1) maahenki. Santeri Alkion maahenkinen näkemys ohjasi V. J. Sukselaisen ajattelua[1144]. Se oli aikanaan virittänyt Vieno Johannes Saaren kiinnostumaan Maalaisliitosta ja Santeri Alkion ajatuksista. Seuraavaksi hahmottuu elämänkatsomus – 2) talonpoikaisuus, joka on identiteetti, ideologia ja elämäntapa. Se on osa ihmistä itseään ja osa yhteisöllistä yhteenkuuluvuutta. Suppeimmillaan lähtökohta ja puoluekuva ovat käsitteessä 3) agrarismi, joka usein merkitsee tuotannollis-taloudellisesti painottunutta valtion ja yhteiskunnan tarkastelutapaa. Nämä kolme erilaista näkökulmaa ilmenevät V. J. Sukselaisen kirjoituksissa 1937–1939.[1145]

V. J. Sukselaisen *Peltomieheen* kirjoittamissa artikkeleissa on muutamia kantavia teemoja. Teemat ovat suunnilleen samat kuin *Turunmaan* tai *Suomalaisen Suomen* artikkeleissa, näkökulmat ovat kuitenkin laajentuneet ja syventyneet. Lehti ilmestyi viikoittain, mikä antoi mahdollisuuden arvioida usein ajan tapahtumia ja ilmiöitä. V. J. Sukselaisen *Peltomieheen* kirjoittamissa artikkeleissa käsiteltiin luonnollisesti paljon maaseudun asioita; sosiaalipolitiikasta kirjoitettiin erityisesti vuonna 1937, kun eduskunnassa hyväksyttiin kansaneläkeuudistus ja äitiysavustus. Puoluetyön esilläpito ajoittuu yleensä puoluekokouksien yhteyteen.

Perttula_Sukselainen.indd 301 19.5.2010 14:28:52

Urho Kittilä arvioi V. J. Sukselaisen talouselämää koskevia kirjoituksia myöhemmin 1960-luvulla. Hänen mukaansa kirjoituksia lukiessa kiintyy huomio maatalouden johdonmukaiseen puolustamiseen ja sosiaaliseen näkemykseen[1146]. V. J. Sukselaisen sosiaalinen näkemys liitetään ja rajataan helposti maatalouteen ammattina ja elinkeinona, jolloin hukkuu tärkeä periaatteellinen lähtökohta ja arvo, sillä hänen sosiaalipolitiikassaan oli enemmän kysymys koko kansasta ja elämäntavasta kuin vain maatalousväestä ja sen elinkeinosta. Tältä pohjalta muokkautui hänen sosiaalipoliittinen näkemyksensä kattavasta kansanvakuutuksesta ja sosiaaliturvasta. Sosiaalipolitiikkaa ei ole vain työväen suojelupolitiikkaa, vaan sen arvolähtökohtia ovat 1) koko kansan kattavuus, 2) kansalaisen omatoimisuuden vahvistaminen ja 3) yhteisöjä vahvistava sosiaalinen yhteiskuntapolitiikka.[1147] Vielä 1930-luvulla ne eivät V. J. Sukselaisen mielessä olleet jäsentyneet poliittiseksi ohjelmaksi, mutta sen ainekset alkoivat kuitenkin olla kasassa.

Nimimerkki Jussi Sivakas käsittelee *Peltomiehen* toisessa numerossa keväällä 1937 työnantajan ja työntekijän sekä tuottajan ja kuluttajan yhteisymmärrystä. Yhteinen etu ylimpänä niin kansakunnan kohtaloissa kuin talouspolitiikassakin on hänen lähtökohtansa. Suomessa on vielä paljon köyhyyttä, joka pitäisi poistaa. Kansan elintason nostaminen onnistuu vain siten, että ne jotka hallitsevat pääomia ja tuotantoa oppivat katsomaan asioita ”talousmiehen näkökulmasta”. Erityisesti taloustaitoa tarvitsevat ne, joiden vastuulla on yhä lisääntyvien julkisten varojen hoito.

Jussi Sivakas muistuttaa kokonaisuuden edusta, sillä ihmiset eivät elä yksikseen vaan yhteiskunnan jäseninä. Toiset ansaitsevat leipänsä itsenäisinä yrittäjinä, toiset työvoimaansa myymällä. Kokonaisuuden etu edellyttää, että työnantajat maksavat työläisilleen riittävän palkan ja työläiset puolestaan katsovat työnantajansa parasta. Samoin kuluttajien on maksettava tuottajille kohtuullinen korvaus, eivätkä tuottajat puolestaan saa nylkeä kuluttajaa. Jos näiden eri tahojen välejä ei saada toimiviksi, etujärjestöjen on keskinäisellä yhteistoiminnalla ja valtion myötävaikutuksella korjattava tilanne.[1148]

Artikkelinsa lopussa Jussi Sivakas painottaa aatteellisesti koko kansan näkökulmaa sekä oman edun ja erilaisten etujen yhteensovittamista parhaan mahdollisen tuloksen saavuttamisessa: ”Yhteisen edun huomioimista voimme nimittää yhteiskunnallisen näkökohdan huomioon ottamiseksi. Samalla kun ihmiset toimivat taloudellisen etunsa mukaisesti, heidän on otettava huomioon koko kansakunnan etu, alistettava oma etunsa silloin, kun se joutuu ristiriitaan yleisen edun kanssa. Tässä on se periaate, jota näissä katsauksissa pyritään pitämään ohjeena taloudellisia kysymyksiä käsiteltäessä.”[1149]

SDP:n ja Maalaisliiton kannattajakunnan yhtenevyys, poliittisen eron kapeus ja samastumisen läheisyys maaseudulla tulevat ilmi muun muassa V. J. Sukselaisen päiväkirjamerkinnästä 12. huhtikuuta 1937. Yhteinen hallitus on lähentänyt puolueita ja helpottaa maalaisliittolaisen valistuksen levittämistä Hämeen punertavaan väestöön. Hän on päättänyt aloittaa ”sosialistien sortamisen” *Peltomiehen* pääkirjoituksessa,

jossa hyväksyy sosialistien palkkataistelujen päämäärän mutta hylkää moraalittoman asenteen. V. J. Sukselainen kirjoittaa voimansa tunnossa, että IKL on yrittänyt taistella marxilaisuutta vastaan, mutta häviää. Hän aikoo aloittaa saman taistelun mutta voittaa.[1150]

Pääkirjoituksessaan *Palkkataistelut ja moraali* V. J. Sukselainen käsittelee lakkoja, joita maalaismiehen on vaikea käsittää, koska hän on itse puolittain työnantaja, puolittain työntekijä: ”Lakkojen periaatteellista oikeutusta ei valistunut maanviljelijä enää kiellä. Niin kuin maanviljelijät ovat parantaakseen tuotteistaan saamaansa hintaa perustaneet monenlaisia yhdistyksiä ja osuuskuntia, joiden avulla on saavutettu hyviä tuloksia, niin on tietysti työläisilläkin oikeus perustaa ammattiyhdistyksiä parantaakseen sitä hintaa, joka heille maksetaan työvoimasta, heidän ainoasta ’tuotteestaan’.”[1151]

V. J. Sukselaisen palkkatyöväen lakkoja koskevat pohdinnat ovat mielenkiintoisia. Hänellä on kolme erilaista lähestymistapaa: 1) yhteinen koko kansan etu, 2) eturyhmien välinen hallittu taistelu ja 3) ahdaskatseinen oman luokkaedun vaaliminen. Kaksi ensimmäistä kuuluvat ajatustavaltaan talous- ja valtioelämän normaaliin toimintapiiriin. Kolmas lähestymistapa edustaa moraalisesti hylättävää asennetta. Hän arvioi lakkoja työntekijää ja talonpoikaa erottavana moraalisena kysymyksenä mutta myös eturyhmien ajamana yhteiskunnallisena asetelmana. ”Puolittain työnantaja, puolittain työntekijä” kuvaa hyvin hänen lähestymistapaansa: kokonaisuus ja yhteensovittaminen eikä jaottelu ja vastakkainasettelu.

Työmarkkinakenttää ja siinä ilmenneiden ristiriitojen säätelyä on pidetty eräänä valtiollisen hyvinvointipolitiikan pohjana. Paikallisesti ja valtiollisesti tarkastellen ongelmat ja jakolinjat eroavat, joten puolueiden tarjoamat ratkaisut ja ratkaisujen tekijät olivat erilaisia. Maalaisliittolaisessa katsannossa poliittinen jakolinja oli mahdollisesti syntymässä, sosialidemokraattisessa poliittisessa todellisuudessa se oli jo olemassa. Kun toinen haki ratkaisua estääkseen jaon, toinen teki ratkaisuja jo olemassa olevan jaon pohjalta. Kysymys oli myös ihmis- ja maailmankuvien erilaisuudesta.

Talonpojan näkökulmasta eivät valtiolliset vastakkainasettelut ja poliittiset lokerot osuneet yhteen arkitodellisuuden kanssa, minkä V. J. Sukselainen hyvin tunnisti. Samalla hän kuitenkin ymmärsi valtiollista pyrkimystä korporatiiviseen yhteiskuntaan ja sen määräämiin pelisääntöihin. Samanaikaisesti kun valtio laajentaa taloudellista valtaansa, taloudelliset toimijat yrittävät laajentaa valtiovaltaansa. Alkiolaisittain ajatellen vaarana on, että valtiosta tulee porvarillisen rahanhimon pelikenttä. Sellaiselta valtiolta puuttuu eturistiriidat ylittävä ja sovittava snellmanilaishenkisen kansallisen olemassaolon oikeutus. Valtion taloudellisen vaikutusvallan vahvistuminen oli kuitenkin totta ja todellisuutta, ja se piti ottaa huomioon myös kansanvallan instituutioiden sekä poliittisen järjestäytymisen ja käytäntöjen kehittämisessä.

Kansanvallan kysymykset olivat 1930-luvun lopussa muuttuneet vuosikymmenen alun tilanteeseen verrattuna. Suomalaisen kansanvallan uhkia käsitteleviä artikkeleita ei esimerkiksi *Peltomiehessä* juurikaan ollut. Viron tilanne ja maan uusi valtio-

sääntö huolestuttivat V. J. Sukselaista, mutta lehteen hän ei niistä kirjoittanut[1152]. Sen sijaan IKL:ää koskevissa kirjoituksissa sivuttiin kansanvaltaa. Päiväkirjaan tuli tyytyväisen miehen merkintöjä IKL:n edustajien – Hilja Riipisen ja johtomiesten – keskusteluun ärsyttämisestä keväällä 1937[1153], kun Maalaisliiton nuoren polven kellokkaat halusivat rökittää IKL:ää eri tilanteissa. Sisäministeri Urho Kekkonen ajoi syksystä 1937 eteenpäin määrätietoisesti IKL:n lakkauttamista. Hänen motiivinsa olivat monenlaiset kansallisen eheyden vaalimisesta aina kyllästymiseen IKL:n ”räähkimiseen”.[1154] Kansanvaltaa koskevissa kysymyksissä V. J. Sukselainen alkoi kiinnittää huomiota Maalaisliiton aseman vahvistamiseen maaseudun asian ajajana ja sen järjestölliseen kehittämiseen.

Sitä mukaa kun valtion tehtävät lisääntyivät, myös yhteiskunnallisten toimijoiden kirjo monipuolistui. Talouspoliittisia vaikuttajia puolueiden lisäksi olivat esimerkiksi osuustoimintaliike ja ammattiyhdistykset. Puolueet tarvitsivat tavoitteidensa ajamiseksi erilaista yhteistyötä ja etujärjestöjen painostusta. Valtion tehtävien lisääntyminen vaati puolueita muuttamaan toimintaansa.

Kansanvallan vahvistuminen vuosikymmenen alusta näkyi myös V. J. Sukselaisen kirjoituksissa. Hänen orastamassa olleita ajatuksiaan voi verrata Juho Niukkasen vuoden 1932 puoluekokouksen näkemyksiin järjestötoiminnasta. Juho Niukkasen tavoitteena oli keskusjohtoinen poliittinen taistelujärjestö. Hänelle oli kirkastunut kansanvallan kriiseissä, että vanha kansanliikepuolue ei riittänyt vastaamaan oikeistoradikalismin haasteeseen. Hänen puoluekokousesitelmässään ei käytetty nimitystä ”tukimiesorganisaatio”, vaikka siitä oli kysymys. Puolueen normaalin järjestötoiminnan rinnalle piti luoda linjaorganisaatio, keskitetysti johdettu poliittinen taistelujärjestö. Puolueessa hyväksyttiin uusi järjestöajatus, mutta sen käytännön toteutus oli vaikeaa.[1155] Tavoite ei kuitenkaan hautautunut. Maalaisliiton salaiseksi kirjatussa järjestötoiminnan kehittämismuistiossa vuodelta 1937 suunniteltiin luottamusmiehistön uudelleen järjestämistä. Muistiossa todettiin puolueessa toimivan varsinaisten puoluejärjestöjen (paikallisosastojen ja kunnallisjärjestöjen) lisäksi erityinen johtajaperiaatteelle rakennettu luottamusmiesjärjestö[1156].

Juho Niukkasen järjestöajatus vastasi 1930-luvun alun haasteisiin. Tarvittaessa Maalaisliitto olisi turvannut kansanvaltaa vaikka oman ”järjestyskaartinsa” voimalla. Suomalaisen valtion poliittisesti yhdistävä hyväksyminen ja vallan laajeneminen nostivat 1930-luvun lopulla esiin toisenlaiset poliittisen vaikuttamisen ja toiminnan haasteet. Ollakseen uskottava vallankäyttäjä puolueen piti vahvistua valtiollisena vaikuttajana, mutta sen lisäksi tarvittiin etujärjestöllisen painostusvoiman kokoamista. Valtiollisen politiikan vahvistuessakin vaikutusvaltaa piti kasvattaa alhaalta ylös; poliittisen järjestäytymisen ja tahdon kokoamisen merkitys korostui. V. J. Sukselainen hahmottaakin 1930-luvun lopun kirjoituksissaan politiikan ja poliittisen toiminnan uusia haasteita: ennen kuin puolue saattaa vahvistaa vaikutustaan muissa järjestöissä, sen pitää voimistaa alkiolaista kansanliikeluonnettaan sekä pontevoittaa toimintaansa ja organisaatiotaan.[1157]

Maalaisväestö ei järjestäytynyt vain Maalaisliiton voimin. Kun Maataloustuottajien Keskusliitto täytti kesällä 1937 kaksikymmentä vuotta, V. J. Sukselainen käsitteli valtion ja puolueen merkitystä talonpojan asian ajamisessa. Kirjoituksella oli luultavasti tarkoitus muistuttaa, että todellista talonpojan asian ajamista varten MTK:n olisi pitänyt olla enemmän yhteisyössä Maalaisliiton kanssa. 1930-luvun puolivälissä MTK:n johtokuntaan kuului seitsemän jäsentä: kolme kokoomuslaista, kolme maalaisliittolaista ja yksi IKL:n edustaja. Vuonna 1937 Kansallinen Edistyspuolue sai yhden paikan Maalaisliitolta.[1158] V. J. Sukselainen kirjoittaa: ”Nykyaikainen talouselämä, vieläpä kokonaisten elinkeinojen kannattavuus on siinä määrin riippuvainen valtiovallasta, että parhainkaan ammattitaito ei riitä silloin, kun on kysymyksessä talonpojan asian ajaminen. Siihen tarvitaan myös poliittista iskuvoimaa, tarvitaan poliittista järjestäytymistä. – – Muistettakoon siis aina silloinkin, kun kokoonnutaan yhteisiin juhliin ammatillisen järjestäytymisen merkeissä, mikä merkitys poliittisella järjestäytymisellä on.”[1159]

V. J. Sukselainen pohtii pääkirjoituksissaan myös nuorison tehtävää Maalaisliiton toiminnassa. Puolueella ei vielä ollut nuorisojärjestöä, koska nuorisoseuraliikkeen arvioitiin hoitavan aatteellisen ja yhteiskunnallisen kasvatustehtävän puolueen puolesta, ja oma nuorisojärjestö olisi merkinnyt vain maaseudun voimien hajottamista. Vuonna 1937 Ruotsin Talonpoikaisliiton nuorisojärjestön edustajat vierailivat Suomessa ja kutsuivat Maalaisliiton valtuuskunnan vastavierailulle. Maalaisliittoa nuorisotyön aloittamiseen kannusti erityisesti ruotsalainen nuorisojärjestön valtakunnanasiamies Gunnar Ericsson[1160], joka oli lastenkirjailija Astrid Lindgrenin veli ja Vaahteramäen Eemelin mallikuva.

Elokuussa 1937 Maalaisliitossa nimitettiin Ruotsin esimerkin innoittamana toimikunta valmistelemaan nuorisotoimintaa. Siihen kuuluivat Toivo Helojärvi, Viljami Kalliokoski, Artturi Leinonen, Tilda Löthman-Koponen ja V. J. Sukselainen[1161], joka talvella 1938 kirjoitti maalaisnuorison yhteiskunnallisista tehtävistä viitaten lisääntyviin kunnallisiin ja vastaaviin tehtäviin: ”Olisi myöskin pyrittävä huolehtimaan, että maatalousnuorison joukosta jo riittävän aikaiseen otettaisiin voimia harjaantumaan mainittuihin tehtäviin. Nuorison olisikin kouluopintojensa lisäksi kehitettävä itseään tähän kykeneviksi jatkuvan itseopiskelun avulla sekä omistamalla aikaansa tällaisten kysymysten harrastamiseen ja vanhemman polven olisi heitä pyrittävä siihen ohjaamaan.”[1162]

V. J. Sukselaisen *Peltomiehessä* esittämät järjestöajatukset eivät olleet valmiita toimeenpantaviksi, koska ne olivat lähinnä pohdintoja ja hahmotelmia, mutta selvästi kuitenkin uudenlaiseen valtiolliseen ja poliittiseen toimintaan sovellettavia. Hänellä ei vielä ollut sellaista asemaa puolueessa, että hän olisi voinut vaikuttaa puolueen uudistamiseksi; nimitys nuorisotyötä valmistelevaan toimikuntaan oli poikkeus. Mies oli kuitenkin huomattu. Puolueen innostuksesta nuorisotoimintaan puolestaan kertoo se, että nimetty toimikunta ei kokoontunut kertaakaan. Seuraava organisoitu

Perttula_Sukselainen.indd 305 19.5.2010 14:28:53

yritys nuorisotoiminnan virittämiseksi oli vasta syksyllä 1943, ja toimikuntaa johti tällä kertaa V. J. Sukselainen.

V. J. Sukselainen teki vuonna 1930 valtio-opin pro gradunsa Maalaisliiton järjestötoiminnasta, jolloin hän kirjasi ensimmäisen kerran käsityksensä puoluetoiminnasta. 1930-luvun tapahtumien ja *Peltomiehen* kirjoitusten perusteella voi arvioida hänen käsityksensä puolueen toiminnan luonteesta sisältäneen 1) kasvatusjärjestön ja kansanliikkeen olemuksen, 2) keskusjohtoisen luottamus- tai tukimiesjärjestelmän, 3) valtiollisen vaikuttavuuden vahvistamisen, 4) etujärjestöt kokoavan yhteisen tahdon ja 5) nuorisotyön aloittamisen. Hän vierasti puoluekuvan kapeutumista etujärjestöluonteiseksi, ei kuitenkaan etujärjestöjä sinällään. Työnjako yhteiskunnallisessa ja poliittisessa toiminnassa oli selkiytettävä. Tärkeintä oli tahto ja eri vaikuttajien kokoaminen samansuuntaiseksi poliittiseksi voimaksi – tinkimättä kuitenkaan puolueen kasvatus- ja kansanliikeluonteesta.

Kansanvakuutus köyhän asialla

Kansaneläkeuudistus vuodelta 1937 mainitaan usein Keskustan ja vasemmiston yhteistyön historiallisena saavutuksena. Sitä pidetään yhtenä Suomen ensiaskeleista pohjoismaisen hyvinvointivaltion polulla. Kansanvakuutusjärjestelmä ulotettiin kaikkiin suomalaisiin, mikä oli iso periaatteellinen kannanotto monessa mielessä: sosiaalipolitiikka ei lähtökohtaisesti ollut enää vain työväensuojelupolitiikkaa, sillä oma ja kotona tehtävä työ tulivat sosiaalipoliittisesti samanarvoisiksi palkkatyön kanssa.[1163] Kun yhteisymmärrystä sorvasivat Maalaisliitto ja SDP, ratkaisua voi helposti tarkastella ammatillis-elinkeinollisena sovitteluna akseleilla talonpoika-työläinen ja tuottaja-kuluttaja. Tämä tulkinta pohjaa oletettuun tulonjakotaisteluun ja valtion vahvaan vaikuttavuuteen, mutta se on vain osa totuutta ja liian kapea.[1164] Lähestymistapa sopii 1930-luvulla muihin Pohjoismaihin ja myöhemmin myös Suomeen, mutta 1930-luvulla Suomen tilanne oli erilainen.

Heikki Niemelä on väitöskirjassaan *Suomen kokonaiseläkejärjestelmän muotoutuminen* kytkenyt eläkeratkaisun lähtökohdat kansan yhdistämiseen ja eheyttämiseen. Jo vuoden 1908 vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuskomitean mietinnössä korostettiin kansan kokonaisuuden ideaa ja vakuutuksen uskottiin lujittavan yhteiskuntarakennetta. Kansalaissota oli takaisku sosiaalisille uudistuksille ja kansan kokoamisen tavoitteelle, mutta se ei kuitenkaan vienyt suomalaista yhteiskuntaajattelua vasemmistolaisen luokkataistelun eikä oikeistolaisen kansallisuusajattelun urille. Siitä vastakohtaisuudesta olisi seurauksena vääjäämättä ollut yhteentörmäys. Välittävä poliittinen voima oli kansan kokonaisuuden ja kansallisen eheyden vaalimisessa. Pitää huomioida myös, että kansaneläkelaki ei ollut yksioikoisesti punavihreän hallituksen saavutus, vaikka se säädettiin punavihreän hallituksen aikana, mutta lakiesityksen oli antanut T. M. Kivimäen hallitus. Puoluerajat ylittänyttä

myötämielisyyttä kuvaa lain käsittely eduskunnassa: laki hyväksyttiin 27. huhtikuuta 1937 äänin 169–19.[1165]

Eläkeratkaisua voi tarkastella myös kansalais- ja yhteisötasolta. Kansanvakuutustaistelun voi hahmottaa 1) kansan kokoamisena ja eheyttämisenä, 2) ammattiryhmien välisenä valtiollisena kamppailuna tai 3) kansalaisyhteisöjen sisäisenä tasavertaisuustaisteluna. Kansanvakuutusjärjestelmä voidaan nähdä yhteiskunnallisen kansallisuusajattelun jatkona. Kirjoittaessaan universalismista pohjoismaisena traditiona Anneli Anttonen ja Jorma Sipilä toteavat: ”Sosiaalipolitiikka on ollut tärkeä osa kansakuntaprojektia, sen avulla on rakennettu suomalaista yhteiskuntaa ja kaikille yhteistä valtiota mutta myös kaikille yhteistä kansalaisuutta.”[1166]

V. J. Sukselaisen tapaa tarkastella kansaneläkeuudistusta voi avata hänen edesmenneen äitinsä, omaa työtään Sukselan kylässä tehneen ”kraatal-Mantan” elämäntilanteesta. Hänen kaltaisensa ihmiset olisivat jääneet vaille eläketurvaa, jos kansanvakuutusperiaatteesta olisi luovuttu. Palkkatyösidonnaisuus olisi luonut uudenlaisia poliittisia jännitteitä ja asetelmia. Sukselan kylässäkin olisi syntynyt jakolinja, jossa suunnilleen samaa työtä tekevistä olisivat jotkut olleet eläketurvan piirissä ja toiset sen ulkopuolella. Teollisen työtavan poliittiset rajalinjat olisivat työntyneet kyläyhteisön elämäntavan sisälle. Vaarana oli, että työsuhteiden sijasta olisivat politisoituneet pientenkin yhteisöjen ihmissuhteet. Ei ollut yhdentekevää suomalaisen hyvinvoinnin rakentamisen jatkollekaan, että eläkejärjestelmän pohjaksi otettiin kansanvakuutusmalli[1167].

V. J. Sukselainen palasi vuoden 1937 aikana sosiaalipoliittisiin teemoihin useaan kertaan[1168]. V. J. Sukselaisen ajattelua peilatessa on yleensä mielessä pidettävä perhe, talo ja kylä sekä perheyhteisö, talonpoikaisyhteisö ja kyläyhteisö. Modernisaatiossa on taas kysymys taloudellisen ja sosiaalisen toiminnan tasapainottamisesta; olemassa oleva säilyttäen saattoi yhteiskunnassa toteuttaa niin taloudellisesti kuin sosiaalisestikin uutta.

Samanhenkiset sosiaalipolitiikan arvot kuin V. J. Sukselaisella tulevat hyvin esille Erkki J. Kinnusen artikkelissa *Suomalaisessa Suomessa* 1935. Hänen tavoitteinaan ovat 1) elintason kohottaminen, 2) elinvoiman vahvistaminen ja 3) yhteiskuntamyönteisyyteen kasvattaminen. Hän etsii artikkelissaan *Maaseudun sosiaalipolitiikan tehtäviä – Suuriperheisten työläisten tukeminen* ratkaisua sille neljännekselle suomalaisista, jotka elivät köyhyydessä: ”Järjestämällä mahdollisimman monelle lapsirikkaalle työmiesperheelle mahdollisuuden tuottaa tarvitsemansa elintarvikkeet omalla viljelmällään voidaan näiden elintasoa ratkaisevasti kohottaa ja yleensä tehdä näille mahdolliseksi nykyisissäkin olosuhteissa lastensa kasvattaminen ruumiillisesti terveiksi ja toivottavasti samalla myös yhteiskuntamyönteisiksi mieleltään.”[1169]

Vastaavia ajatuksia Erkki J. Kinnunen lienee esittänyt siinä Maalaisliiton paikallisosaston kokouksessa, jonka jälkeen V. J. Sukselainen kirjoitti päiväkirjaansa lämmenneensä hänen ajatuksilleen ”köyhän asiasta”[1170]. Maaseudun sosiaalipolitiikan tehtävänä pidettiin suuriperheisten työläisten tukemista. Samalla tuli esille oman maatilan

Perttula_Sukselainen.indd 307 19.5.2010 14:28:53

merkitys, joka olisi turvannut 1) elintarviketuotannon, 2) lasten hyvinvoinnin ja 3) yhteiskuntamyönteisen mielen. Asutustoiminnan sosiaalipoliittiset lähtökohdat ja tavoitteet tulivat hyvin esille. Viitatessaan ”köyhän asiaan” V. J. Sukselainen luultavasti liitti siihen omavastuun ja -toimisuuden, jotka tulivat oman talon ja viljelmän tai ehkä pikemminkin puutarhapalstan myötä. Tämä liitäntä oli periaatteellisesti tärkeä hänen sosiaalipoliittisessa ajattelussaan, koska työhön ja vastuuseen kykeneviltä piti sitä myös vaatia – kultakin kykyjensä mukaan.

Nimimerkki Jussi Sivakas käsittelee huhtikuun alussa 1937 *Peltomiehessä* sivun täyttävässä artikkelissaan kansanvakuutusasiaa. Aluksi hän käy läpi vakuutukseen tarvittavia pääomia ja toteaa muun muassa, että 1918 perustetussa vanhuus- ja työkyvyttömyysrahastossa on varoja. Ne eivät kuitenkaan riitä, ja siksi vakuutuslaitos tarvitsee jatkuvasti lisää ”yleisiä varoja”; pelkillä vakuutusmaksuilla rahoitettuna eläkkeet jäävät liian pieniksi. Eläketurvan parantamiseksi tarvitaan paikkakuntien elinkustannustasoon suhteutettuja ”lisäkkeitä”.

Jussi Sivakkaan mielestä uudistus lisäisi valtion menoja 200 miljoonalla ja kuntien 40 miljoonalla markalla vuodessa. Hän arvioi, ettei esitys kuitenkaan tyydyttäisi sosialidemokraatteja, joista useimmat halusivat rakentaa eläkejärjestelmän huoltoperiaatteelle ja maksaa vakuutusmaksut valtion varoista. Hän uskoi eduskunnan kuitenkin hyväksyvän lakiesityksen, sillä yleisen vakuutuksen tarve oli jo aikoja sitten havaittu ainakin ”valistuneemmissa piireissä” välttämättömäksi.[1171]

Päiväkirjaansa V. J. Sukselainen kirjoitti 22. huhtikuuta 1937, että seuraavana päivänä *Peltomiehessä* olisi merkittävä pääkirjoitus. Artikkeli oli Maalaisliiton johtavan sosiaalipoliitikon kansanedustaja K. A. Lohen kirjoitus *Merkkipaalu*, jossa kerrotaan eduskunnan hyväksyneen valtavalla enemmistöllä kansaneläkelain. Esitystä pidetään siihen mennessä suurimpana yhteiskunnallisena uudistuksena. K. A. Lohi ja Maalaisliitto arvostelivat lisäeläkkeiden määräytymistä paikkakunnan mukaan.[1172] Hallituksessa oli kuitenkin halua yhteisymmärrykseen vastikään alkaneen yhteisyön turvaamiseksi, ja kansaneläkeuudistus oli kahdelle suurelle joukkopuolueelle näytön paikka kansanvallan ja sosiaalisen turvallisuuden lisäämiseksi.[1173]

V. J. Sukselainen piti kansaneläkelakia sosiaalisesti perusteltuna. Se ei kuitenkaan ollut ainoa ratkaisusta seurannut yhteisen hyvän asia. Hän toi esille Kansaneläkelaitoksen tehtävän yhteiskunnallisten tarpeiden rahoittajana. Hän palasi samaan teemaan myöhemmin kesällä 1939 kirjoittaessaan asuntorakentamisen rahoittamisesta ja ennakoi Kansaneläkelaitoksen tulevan ”tärkeimmäksi tekijäksi ja suunnanmääräjäksi” pitkäaikaisten luottojen myöntämisessä. Esimerkkinä hän toi esiin Saksan, jossa kansanvakuutuslaitos oli rahoittanut asunnontarvitsijain yhteistoimintaa ja ollut tärkein asunto-osakeyhtiöitten luotonantaja.[1174]

Asutus- ja asuntopolitiikan yhdistäminen oli maaseudulla tärkeää, mutta maaseudun ratkaisut eivät olleet käyttökelpoisia kaupungeissa. V. J. Sukselainen oli jo *Turunmaassa* 1926 puuttunut kaupunkien asunto-ongelmiin ja palasi *Peltomies*-lehdessä

Perttula_Sukselainen.indd 308 19.5.2010 14:28:53

uudestaan tähän teemaan. Hän etsi Ruotsin ja Suomen kehityksestä yhtäläisyyksiä ja yritti ottaa oppia Ruotsin ratkaisuista. Suomi oli taloudellisessa kehityksessään muutama vuosikymmen Ruotsia jäljessä, joten naapurin tekemisiä ja oppeja olisi voitu ennakoiden soveltaa suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa. Loppuvuodesta 1938 *Suomalaiseen Suomeen* kirjoittamassaan artikkelissa *Vuokrataso ja asuntojen tuotanto* hän pohtii, mikä olisi asumiskustannusten oikea osuus tuloista ja arvioi, että asumiseen voisi käyttää noin 20–25 prosenttia tuloista.

V. J. Sukselaisen mielestä Suomen asuntotuotanto piti organisoida uudelleen hintojen alentamiseksi. Erityisesti tonttien hinnat olivat liian korkeita, koska ne muodostivat 20 prosenttia rakentamisen kokonaiskustannuksista. Vuokratason alentamiseksi oli kaksi mahdollisuutta: julkisten yhdyskuntain johtama rakennustoiminta ja asunnontarvitsijain oma yritteliäisyys. V. J. Sukselainen halusi Suomeen samanlaista asunnontarvitsijain yhteistoimintaa kuin Ruotsissa oli Hyresgästernas Sparkasse & Byggnadsförening. HSB hankki käyttövaroja säästökassatoiminnalla ja ottamalla lainoja. Se osti tontteja ja rakensi niille. Näin saatiin aikaan suurliikemuodon etuja. Jäseneksi ja asumaan päästäkseen piti maksaa osuusmaksu, joka oli 0–10 prosenttia asunnon hinnasta. Järjestelmän kattavuutta ja sosiaalisuutta vahvisti se, että varattomia monilapsisia perheitä varten oli asuntotuotannossa oma osuutensa.

V. J. Sukselainen oli ilahtunut, että Suomessakin oli halua ratkaista asunto-ongelma. Asuntopolitiikka olisi sosiaalisten tavoitteidensa lisäksi ollut myös keino taloudellisten suhdanteiden tasaamiseksi. Hänen mielestään kaupunkien myötämielisyys asuntohankkeille oli välttämätöntä, mutta rahoitukseen ei pitäisi käyttää kaupungin varoja. Asunto-osakeyhtiöissä oli ollut väärinkäytöksiä, ja siksi V. J. Sukselainen halusi rakennustoiminnan johtoon yleishyödyllisen keskusosuuskunnan: suhdanteiden muuttuessa tai vaikka asuntotuotannon kokonaan pysähdyttyä julkinen valta voisi tulla avuksi. Hän muistutti lainoittajia toimintansa aloittaneesta Kansaneläkelaitoksesta ja ennakoi, että siitä tulisi asunto-osuustoiminnan pääasiallisin rahoittaja.[1175]

V. J. Sukselaisen yhteiskunnallisia pohdintoihin liittyi varhaisessa vaiheessa tieteellisesti asioita arvioiva sosiaalipoliittinen näkemys. ”Sosiaalinen” määritteli hänen taloustieteellistä ajatteluaan, mutta sosiaalipolitiikka ei vielä ollut valtiollisen politiikan keskeinen väline ja ohjain. Ajan keskustelua kuvaa *Suomalaisessa Suomessa* 1936 ollut Aarne Eskolan kirjoitus *Sosiaalivakuutuksemme nykyinen vaihe*. Hän linjaa ensin sosiaalivakuutuksen tehtävän, jolla olisi voitu estää sellaisten yhteiskunnallisten epäkohtien kehittyminen, jotka aikoinaan olivat vuoden 1918 veljessodan syynä. Aarne Eskola kumoaa väitteet, ettei Suomen kansantalous vielä kestäisi vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksen toteuttamista. Tilanne on hänen mielestään juuri päinvastoin; pulavuosien kokemukset olivat osoittaneet sosiaalivakuutuksen takaavan koko väestön toimeentulon ja ostokyvyn, ja turvaavan näin kansantalouden toiminnan.

Perttula_Sukselainen.indd 309 19.5.2010 14:28:53

Aarne Eskola ottaa kantaa myös valtiovallan talouspoliittiseen tehtävään ja oikeuteen käyttää rahastoja: ”Sosiaalivakuutuksen vastustaminen sellaisilla pelotteluilla, että vakuutuksilla koottavat rahastot saattavat valtiovallan käytössä johtaa yhteiskunnan sosialisoimiseen, on liian selvästi asianomaisten omien etujen sanelemaa eikä niille siitä syystä voi antaa pätevää merkitystä. Päinvastoin voi olla kansalle kokonaisuudessaan onneksi, että valtiovallan käytössä on pääomia, jotka tekevät sen mahdollisimman suuressa määrässä riippumattomaksi yksityisten määrättävissä olevasta pääomavallasta.”[1176]

Sosiaalivakuutuksen järjestys oli selvä, ensin vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutus. Vakuutuksia varten kerrytetyt pääomat piti saattaa kansantalouden kiertoon, mikä Aarne Eskolan mielestä ei merkinnyt sosialisoimista. Sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikkö Niilo A. Mannio totesi sosiaaliministeriön 20-vuotisjuhlien esitelmässään 1937 talous- ja sosiaalipolitiikan yhteydestä, että väestön elintason nousu on tärkeää talouselämällekin, koska näin myös kulutus kasvaa.[1177] Kulutuskysynnän ja taloudellisen kasvun yhteys tiedostettiin Suomessa sosiaalipolitiikkaa pohtivissa piireissä 1930-luvulla.

Väestöpolitiikan ja maalaiskuntien näkemykset yhtyivät 1930- ja 1940-luvulla monissa asioissa ja yhdistivät V. J. Sukselaista ja Aarne Eskolaa. Väestöpolitiikka ja syntyvyyden turvaaminen olivat vähitellen ajankohtaistuneet Euroopassa liian alhaisen syntyvyyden takia, mutta lähtökohdat ja tavoitteet vaihtelivat eri maissa muun muassa niiden geopoliittisen aseman ja valtiollisten näkemysten mukaan. Jossakin valtiossa kansan määrällisellä lisäyksellä tavoiteltiin turvallisuuden ja sotilaallisen voiman vahvistamista. Sisäistä eheyttä ja hyvinvointia painottaneissa valtioissa nousivat esille eettisemmät perustelut unohtamatta kuitenkaan talous- ja sosiaalipoliittisia tai puolustuksellisia näkemyksiä. Saksa oli esimerkki ensimmäisestä lähestymistavasta, ja Ruotsista saattoi hakea mallia toisesta näkökulmasta: ensimmäinen etsi kansalleen elintilaa, toinen rakensi kansankotia.

Ruotsissa oli 1934 ilmestynyt Alva ja Gunnar Myrdalin kirja *Kris i befolkningsfrågan*; Suomessa Gunnar Modeen kirjoitti samoihin aikoihin artikkelin *Suomen väkiluvun tuleva kehitys ja sen taloudelliset seuraukset*. Väestökysymys oli oman aikansa sosiaali- ja talouspolitiikan avainasioita.[1178] Syntyneiden lasten määrän lisääminen ei yksin riittänyt, koska lapsikuolleisuus oli korkea ja myös se piti saada alemmaksi. Lasten kasvatus on arvokasta, koska se 1) korostaa kansalaisvelvollisuuksia, 2) luo sosiaalista kiinteyttä ja yhteenkuuluvuutta sekä 3) vahvistaa taloudellista toimeliaisuutta. Arvot ovat pitkälti samoja, joita V. J. Sukselainen piti esillä myös asutuspolitiikan yhteydessä sosiaalisen eheyden nimissä. Lisäksi väestönkasvu olisi vahvistanut kulutuskysyntää ja kansantaloudellista dynamiikkaa.

Väestöpolitiikka oli ollut V. J. Sukselaisen ”harrastus” jo nuoruudesta lähtien, ei siis ollut ihmeellistä, että se nousi *Peltomiehessä* esille. Hänen pääkirjoituksessaan keväällä 1937 todetaan, että jo puolustuksen takia Suomen väestön kasvun pysähtyminen on huolestuttavaa. Lisäksi vähävaraisella väestöllä on yleensä enemmän lapsia, joten

heidän elintasonsa ja asumisolojensa parantaminen ovat ratkaisuja väestön kehittymiselle. V. J. Sukselainen kirjoittaa äitiyden vaaroista harvaanasutulla maaseudulla ja laatii korjauslistaa: vuosittain kuoli yli 200 äitiä synnytykseen, keskenmenoja oli noin 7 000 ja yli kolmasosa äideistä synnytti ilman kätilön apua; kuolleina syntyi vuosittain lähes 2 000 lasta ja elävinä syntyneistä menehtyi 5 000 ensimmäisen vuoden aikana. Hän korostaa, että murheellisia lukuja ei ole syytä epäillä, ja siksi yhteiskunnan on parannettava vähävaraisten elinehtoja.[1179]

Väestö- ja perhepolitiikan lisäksi V. J. Sukselainen painotti maaseudun yhteisöllistä merkitystä luokkarajat ylittävänä tekijänä. Yhteisöllisyyden vahvistaminen sekä ehkäisi että tasoitti sosiaalipoliittisia eroja. Tämä lähtökohta ilmenee V. J. Sukselaisen kirjoittaessa, etteivät maatyöläiset olleet Suomen oloissa mitään erillistä köyhälistöä vaan ”samaa vähäväkistä maaseutuväestöä kuin suurin osa Suomen talonpoikaista kansaa”. Kun siis puhuttiin maatyöläisten elintason kohottamisesta, kyse oli koko vähäväkisen maaseutuväestön aseman parantamisesta.[1180]

Työvoiman puutetta ei V. J. Sukselaisen mielestä ole syytä murehtia, ja hän ottaa esille vaatimuksen yhteiskunnasta, joka takaa kansalaisilleen työn ja toimeentulon: ”Nimenomaan maalaisoloissa merkitsee työvoiman yleinen niukkuus sitä, että ihmistainta katsotaan kokonaan toisin silmin. Kykeneehän se jo puolentoista vuosikymmenen kuluttua ja ennenkin olemaan monella tavalla hyödyksi. Siitä syystä yhteiskunta, joka kykenee järjestämään kaikille jäsenilleen työtä, takaamaan heille toimeentulon, on menestyvä ja kasvava yhteiskunta.”[1181]

V. J. Sukselaisen kirjoitelmista lukija näkee hänen ymmärtäneen talonpoikaisen Suomen moninaisuutta; samalla avautuu näkymä maalaisliittolaisia ja sosialidemokraatteja yhdistävään ja erottavaan maaseudun väestöön – ollako talonpoika vai työläinen, omaa työtään tekevä vai palkkatyöläinen, tuottaja vai kuluttaja tai maaseutulainen vai tehdaslainen. Teollistuneen kaupunkiympäristön sosiaaliset ja elinkeinopohjaiset luokkarajat, ammatilliset ja omistukselliset erot sekä aatteelliset ja poliittiset jaot eivät soveltuneet suoraviivaisesti maaseudulla poliittisen samastumisen pohjaksi.

Monissa maissa modernisaatio oli pakottanut ihmiset muuttamaan työn perässä. Uutta yhteenkuuluvuutta ja yhteisöllisyyttä oli siinä tilanteessa ollut pakko rakentaa uudelta pohjalta. Suomessa modernisaatio toteutui omassa tahdissaan ja omintakeisesti. Teollisuutta syntyi maaseudulle, ja metsäteollisuus työllisti väkeä osa-aikaisesti eri puolilla Suomea. Pääomat liikkuivat Suomessa luonnonvarojen mukaan. Oman syntymäpaikan ja kotiseudun jättäminen sekä sen sosiaalisesta yhteisöstä irrottautuminen ei maan teollistuessa ollut yhtä vääjäämätöntä kuin monessa muussa maassa. Maaltamuutto oli kuitenkin myös Suomessa suuri haaste, sillä suomalaiset muuttivat entistä useammin kaupunkeihin. Ammatissa toimivasta väestöstä 78 prosenttia oli 1900 maataloudessa; 20 vuotta myöhemmin luku oli 73 prosenttia; edelleen 20 vuotta myöhemmin oli suhteellinen osuus pudonnut 56 prosenttiin. Vuodesta 1920 vuoteen 1940 kasvoi puolestaan teollisuustyöväestön osuus 12 prosentista 28:aan ja

Perttula_Sukselainen.indd 311 19.5.2010 14:28:53

palveluammattilaisten 11:stä 17 prosenttiin.[1182] Ammattirakenteen muutos vaikutti vähintään yhtä paljon yhteiskunnan toimintoihin kuin kaupungistuminen.

Maaltamuutto herätti Suomessa 1930-luvulla paljon keskustelua. Myöhempien vuosikymmenten ylituotannon Suomessa ei ole aina muistettu, että 1930-luvun lopulla Suomen viljantuotannon omavaraisuusaste oli vasta 70 prosenttia ja karjalataloustuotteiden 83 prosenttia. Maan omistamisella ja maataloustuotannolla oli siis merkitystä niin kansalaisen kuin koko kansakunnan elintarvikkeiden saannin turvaamiseksi mahdollisina kriisiaikoina.[1183]

Maaltamuuttoa yritettiin hillitä asutustoiminnalla, jonka yhteiskuntapoliittisena vaihtoehtona on usein esitetty teollistaminen. Silvo Hietanen toteaa väitöskirjassaan, ettei teollistuminen ennen eikä heti toisen maailmansodan jälkeenkään ollut todellinen ratkaisuvaihtoehto maaseudun väestön elinolojen parantamiseksi. Teollisuus ei pystynyt työllistämään läheskään kaikkia maaltamuuttajia, joten suuri osa heistä joutui työttömänä taloudelliseen ahdinkoon. Kaupungistuneen ammattitaidottoman väestön tilanne ollut yhtä turvattu kuin maaseudulla. Myös pienviljelijät ja tilattomat odottivat maan saannin ratkaisevan heidän taloudellisia ongelmiaan.[1184]

Maaltamuutto hallintaan maaseudun teollistamisella

V. J. Sukselainen rinnasti maaltapaon suuruudeltaan vuosisadan vaihteen maattomuutta vastaavaksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi. Maaltamuutto-ongelman tarkka hahmottaminen oli vaikeaa. Kun muuton syistä oli erilaisia käsityksiä, se vaikeutti seurausten arviointia ja ratkaisujen löytymistä. Taloustieteilijä Bruno Suviranta oli 1936 arvioinut, että kyse oli enemmän paosta maataloudesta kuin paosta maaseudulta[1185]. Maaltamuuttoon ja sen hallitsemiseen kiteytyivät usein V. J. Sukselaisen kansalliset ja yhteiskunnalliset tavoitteet myöhempinä vuosikymmeninä. Tämän teeman ympärille rakentui myös iso osa hänen poliittista toimintaansa. 1930-luvulla kärjistyneen maaltamuutto-ongelman monivivahteisuutta kuvataan paljon myös suomalaisessa kirjallisuudessa.

Kirjoittamassaan novellissa *Maaltapako* (1939) Pentti Haanpää käyttää hyväkseen Valentin Vaalan vuonna 1937 ohjaamaa, Hella Wuolijoen samannimiseen näytelmään perustuvaa elokuvaa *Juurakon Hulda* kuvatakseen piian ja isännän erilaista suhtautumista kaupunkiin muuttoon. Piika katsoo elokuvaa samaistuen Huldaan, joka kaupungissa kohtaa ystävällisiä ihmisiä ja pääsee palvelukseen, ”pelastui valaistuilta ja ihmisiä viliseviltä kaduilta, joilla kuitenkin näytti voivan olla niin yksin kuin jossakin autiossa erämaassa”. Hulda ei kuitenkaan tyydy olemaan ikuinen palvelija:

> Hänessä asuivat suuret pyrkimykset, yritteliäisyys. Hän opiskeli, pyrki alituisesti eteenpäin ja ylöspäin, yritti ja taisteli monenkaltaisia vaikeuksia vastaan, jotka usein näyttivät voittamattomilta. Lopulta hän sai palkintonsa: kohosi piikojen säädystä ja

> meni naimisiin oikean herrasmiehen kanssa, jonka voitti ja valloitti yhtä itsepintaisesti, kuten teki kaiken muunkin.[1186]

Pentti Haanpään novellissa navettapiikansa kaupunkiin menettänyt isäntä noituu maaltamuuttoa ja elokuvien maaseudun asukkaille antamaa ihannoitua kaupunkikuvaa:

> Tässä on tulemus: piikaset näkevät siellä illalla köyhäin vale-Huldain tien onneen ja rouvuuteen, potkivat aamulla lypsinkiulut kumoon ja ryntäävät kuin tuli hännän alla omaa onneaan etsimään kaiken maailman kaupunkeihin.

Isännän mielestä oli ollut erämaiden asuttamisen aika, oli kehuttu ja yllytetty uudisasutukseen:

> Niin käy virta toisinpäin. Kaupunkiin kai tässä täytyy lähteä itse kunkin. Kivinen talo kivisen kadun laitaan. Siinä on ihanne. Siellä se putkahtaa onnen hedelmä köyhänkin lapselle[1187]

Väinö Linna puolestaan kuvaa entisen torpparin, maanviljelijä Akseli Koskelan tilan elämää 1930-luvulla. Tilaa kunnostetaan ja hankitaan lisämaita. Koskelassa raivattiin vuosittain uutta peltoa jokunen sarka; suota savettiin ja ojitusta parannettiin, karjaa voitiin lisätä ja tulot kasvoivat. Soiden raivausta seurailleet kyläläiset toteavat hieman kademielellä Akselia mukaillen: ”Siinä tulee pian valmista, kun ’minä ja meidän pojaat’ panemme hihat heiluun.” Akseli Koskela toteuttaa unelmaansa. Koskela vaurastuu ja vahvistuu entisestään, kun Akseli ottaa hoitaakseen myös Kivivuoren torpan pellot. Siitä tilanteesta olisi seuraavan sukupolven ollut helppo jatkaa, mutta olisiko jatkajia?

Akselin vanhimman pojan Vilho Koskelan äänellä tulevat esille maaseudun nousevan sukupolven ajatukset. Palatessaan armeija-aikana lomaltaan kasarmille Vilho mietti Koskelaa:

> Kolmessa päivässä hän ei kyennyt paneutumaan takaisin entiseen elämänasenteeseen, ja sen vuoksi tuntui kaikki kotona jotenkin pieneltä. Istuessaan linja-autossa hän mietti hajamielisenä asiaa. Kivivuoren vanhukset olisivat pian kykenemättömiä talonpitoon. Eero luultavasti menisi sinne ja hän jäisi Koskelaan. Mutta ajatus Koskelan viljelemisestä elämäntyönä ei nyt tuntunut ollenkaan itsestään selvältä. Hän oli sentään kävellyt iltalomilla pitkin kaupunkia. Mutta kaipa hänen kuitenkin oli tultava takaisin kotiin.[1188]

Näin odotukset ja toiveet maaseudun elämästä menivät ristiin. Eri sukupolvilla oli erilaisia näkemyksiä. Yhteistä oli maaseudun ja maatalouden yhteen kytkeminen. Maaseudun nuoriso mielsi maaseutunsa usein työn ja kaupungin vapaa-ajan paikaksi; kaupunki tarjosi elämää, muutakin kuin loputonta raatamista. Nuori Vieno Johannes, vielä V. J. Sukselainenkin tarkasteli maaseutua usein taloudellis-tuotannollisesti. Maataloustuotanto ja luonnonvarojen hyödyntäminen kuuluivat yhteen, asutettiin sekä maata että ihmisiä. Lähtökohtainen ero maan tai ihmisen asuttamisesta ei ole

Perttula_Sukselainen.indd 313 19.5.2010 14:28:53

yhdentekevä, ensin mainitussa tarkastelutapa on taloudellis-sosiaalinen ja jälkimmäisessä sosiaalis-taloudellinen[1189]. V. J. Sukselaisen asutuspolitiikassa painotukset vaihtuivat 1930-luvun aikana, kun kytkentä maataloustuotantoon jäi vuosikymmenen edetessä vähemmälle.

V. J. Sukselainen arvioi *Suomalaisessa Suomessa* 1933 pula-ajan jälkitunnelmissa asuttamisen sosiaali- ja työllisyyspoliittista merkitystä, mutta tunnistaa myös sen ongelmat. Liian pienet tilat antavat liian vähän työtä, eikä niiden tuotanto riitä perheen elatukseen. Hän ottaa esille perinteisen perustelun yhteiskuntaan kiinnittymisestä: ”Pelto antaa kuitenkin leivän kyntäjälleen, puhumattakaan siitä, miten eri tavoilla työtön työmies ja omalla konnullaan toimiva pienviljelijä suhtautuvat yhteiskuntaan ja sen asettamiin velvollisuuksiin.”[1190] Realismia osoittaa arvio, että huomattava osa uudistilallisiksi pyrkijöistä on vailla tarpeellisia edellytyksiä maanviljelystyöhön ja jättäisi tilansa niin pian kuin työmarkkinat muualla vähänkin paranevat.[1191]

Oman maahan liittyvät arvot ovat V. J. Sukselaisen asutuspolitiikan lähtökohtaiset perustelut. Ajatus tilan jättämisestä heti työmarkkinoiden salliessa ei luontevasti sovi hänen arvomaailmaansa eikä pitkäjänteistä suunnitelmallisuutta korostavaan ajatteluunsa. 1930-luvun alussa oli paljon maaseudun asukkaita, jotka pula-aikana olivat pakkohuutokaupassa menettäneet tilansa, ja niitä, joita velkataakan alla uhkasi sama kohtalo. Ilmeisesti V. J. Sukselainen tarkasteli 1930-luvun alussa asiaa näistä tunnoista lähtien ja toisaalta suomalaisia yhdistäneestä omaan maahan kiinni pääsemisen tavoitteesta. Kysymys oli Maalaisliiton ajaman talonpoikaisen elämäntavan ja maaseudun tulevaisuuden kestävyydestä.[1192] Oli poliittisesti tärkeää, että mahdollisuus maan saamiseen oli halukkaiden saavutettavissa; se oli yksi kansalaisten oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvoisten mahdollisuuksien puntareista.

Bruno Suviranta arvioi *Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa* 1935 asutuspolitiikkaa ja asutustoimintakomitean mietintöä. Hän toteaa, että asutustoiminnan tueksi on mietinnössä esitetty ”ei kokonaan uusia” näkökohtia, joista tärkeimmät ovat asutustoiminnan merkitys väestönkasvulle ja työttömyydelle;[1193] varsinkin suhteesta työttömyyteen hän löytää paljon ristiriitaisuuksia. Kun V. J. Sukselainen loppuvuodesta 1937 vastasi maatalouden tukikritiikkiin ja etsi ratkaisua maaltapakoon, hän tarkastelee asutustoimintaa aikaisempaa laveammin. Pääkirjoituksessaan *Näkökanta asutusasiassa* hän lainaa erästä taloustieteilijää, ilmeisesti juuri Bruno Suvirantaa, jonka mukaan maatalous ei kyennyt elättämään edes silloista väestöään ja voimavarojen kohdentaminen maatalouteen merkitsisi ”onnettomuutta niin yksilöiden kuin yhteiskunnankin kannalta”.

Asutustoiminta ja maatalouden tuki eivät saaneet V. J. Sukselaisen mielestä tarkoittaa väestön keinotekoista sitomista maatalouteen. Hänen mukaansa taloustieteilijät vertailivat teollisuus- ja maataloustuotannon suuruutta, jolloin lopputuloksena oli arvio teollisuuden suuremmista mahdollisuuksista, koska sen tuotteita kysyttiin ulkomailla. Maataloustuotannossa tavoitteena oli vain kotimaan rajoitettujen mark-

Perttula_Sukselainen.indd 314 19.5.2010 14:28:54

kinoiden tyydyttäminen, minkä vuoksi taloustieteilijöiden mielestä ei kannattanut perustaa uusia tiloja.

Ensimmäisen kerran V. J. Sukselainen kirjoittaa *Peltomiehessä* 1937 selkeästi, että maataloustuotanto ei voi olla asutustoiminnan lähtökohta: ”Vaikka myyntituotanto meikäläisessä talonpoikaistaloudessa valtaakin yhä enemmän alaa, ei asutustiloja perusteta viljan ja perunan, vaan – ihmisten tuotantoa varten. Asutustilan tehtävänä on antaa leipää raatajalle ja hänen perheelleen. Paraskin toimeentulo ’virmain’ töissä riippuu maailmansuhdanteista. Leipä ei ole taattu silloin, kun puutavaran menekki loppuu. Ihminen ei myöskään teollisuuden ’toimihenkilönä’ ole siinä määrin riippumaton ja itsenäinen kuin omalla konnullaan eläjä, eikä lapsilla tällaisessa perheessä ole samaa merkitystä vanhempien apuna kuin pienviljelijän perheessä, eivätkä kasvatusmahdollisuudet ole muutenkaan sen veroiset.”[1194] Hän ottaa perusteluikseen pienviljelijäkotien suuret lapsimäärät sekä Suomen kyvykkyyden hyödyntää maan kaikki taloudelliset mahdollisuudet, joista metsät ovat luonnollisesti tärkeimmät.

Palatessaan myöhemmin 1938 maaltamuuttoteemaan V. J. Sukselainen vertasi Ruotsin ja Suomen tilannetta sekä totesi Suomessakin nimetyn ”maaltapakokomitean”[1195]. Maalaisliiton vuoden 1938 puoluekokouksen lähestyessä hän on huolissaan maatalousväestön vähenemisestä ja perustelee huoltaan kansakunnan elintarpeiden turvaamisella. V. J. Sukselainen hahmottaa uudella tavalla kokonaisuutta, kun hän ottaa kantaa teollisuuden ja asutustoiminnan yhteyteen. Teollisuutta oli edelliseltä vuosisadalta lähtien syntynyt maaseudulle ilman poliittista ohjaustakin, koska hyödynnettävät luonnonvarat olivat siellä. V. J. Sukselainen tapailee tässä yhteydessä näkemyksellistä ja ohjaavaa yhteiskuntapoliittista linjausta, kun hän muistuttaa, ettei teollisuuden tarvitse keskittyä vaan teollisuuslaitoksia voidaan rakentaa entistä enemmän maaseudulle. Näin osa pientilojen perheenjäsenistä voi olla töissä lähellä sijaitsevissa teollisuuslaitoksissa. Samanlainen teollistamisen ja asumisen yhteiskuntapoliittinen liitäntä oli tullut esille Santeri Alkion kirjoituksissa muun muassa kansalaissodan jälkeen[1196].

V. J. Sukselainen ennakoi, että varsinaisen maanviljelyksen rinnalla alkavat maaseudulla monet muut elinkeinot joko sivuelinkeinoina tai itsenäisinä yrityksinä saada suuremman merkityksen: ”Ja koska maalaisliitto on maaseutuväestön puolue, joutuu sen ajettavaksi varmasti monia sellaisiakin talouspoliittisia kysymyksiä, joiden kanssa nykyhetken maalaisliitto ei juuri joudu kosketuksiin muualla kuin Pohjois-Suomessa, jossa maalaisliittolaisten on ollut pakko toisinaan käyttää järjestövoimaansa esim. parantaakseen osan vuodesta ’virmain’ töissä olevien pienviljelijäin saamia palkkoja.” Varmemmaksi vakuudeksi V. J. Sukselainen vielä linjaa puoluekuvaansa ja korostaa, että ollakseen koko maalaiskansan puolue Maalaisliitossa pitää ymmärtää tehtävien lisääntyvän ja merkityksen kasvavan.[1197]

1930-luvun loppua lähestyttäessä V. J. Sukselaisen näkemys asutuspolitiikasta on avartunut. Hän irrottautuu tuotannollisesta ajattelusta ja hahmottaa haastetta yhteiskuntapoliittisesti. Näkemyksen taustalla ovat edelleen Santeri Alkion aatteet,

Perttula_Sukselainen.indd 315 19.5.2010 14:28:54

mutta poliittisissa ratkaisuissa näkyvät myös Bruno Suvirannan ajatukset. Hänen mukaansa monissa pohjoismaissa maataloudesta pako on ollut muuttoa maaseudulla ja esikaupunkeihin; väestö on kasvanut eniten ”eräänlaisella maaseudun ja kaupungin rajavyöhykkeellä”. Bruno Suvirannan mielestä ”kaupunkilaisammattien” tulo maaseudulle muuttaa sen luonnetta ja maataloudesta elantonsa saavien osuus vähenee.[1198]

Linjaukset teollisuuden ja asutuspolitiikan yhteydestä olivat askel kohti uudenlaista suunnitelmallista yhteiskuntapolitiikkaa. V. J. Sukselaisen kuva Maalaisliitosta maaseudun yleispuolueena täsmentyi. Puolue kiinnittyi alueeseen ja elämäntapaan, ei pelkästään ammattiin ja elinkeinoon. Maalaisliitto oli yhdeltä kulmaltaan ammatti- ja luokkapuolue, mutta työmarkkinapuolue se ei ollut – eikä tarvinnutkaan olla. Vielä 1920- ja 1930-luvulla ei politiikka ollut korporatisoitunut, ja V. J. Sukselainen rajasikin Maalaisliiton alueellisesti maaseudun ja aatteellisesti maaseutuyhteisön arvojen ajajaksi. Niin pitkään kuin raivaajakansaa tarvittiin ja sen tueksi raivaajapuoluetta, Maalaisliitto oli 1930-luvun politiikassa omimmillaan.[1199] Maaseudulla elettiin kuitenkin jo muutoksien paineessa, joten V. J. Sukselainen haki 1930-luvun viimeisinä vuosina ratkaisuja maaseutuyhteisön vahvistamiseksi.

Bruno Suviranta oli monitieteellinen ja yhteiskuntapoliittinen taloustieteilijä. Hänen arvionsa mukaan kaupungin ja maaseudun raja hämärtyy, koska kaupunkiasutus desentralisoituu ja maaseutuasutus kaupunkilaistuu.[1200] Artikkelissaan *Maaltapako* (1936) hän kirjoittaa liikenteen kehittämisen tärkeydestä, koska hyvät liikenneyhteydet mahdollistavat teollisuuden sijoittamisen myös maaseudulle ja kaupunkiasutuksen keskipakoisen levittäytymisen.[1201] Bruno Suviranta pohtii maataloudesta luopumisen siirtymäilmiöitä, kuten pääoman menetyksiä ja työttömyyttä, jotka hänestä ovat tilapäisluontoisia häiriöitä, jotka liittyvät kaikkiin yhteiskunnallisiin rakennemuutoksiin eivätkä ole vältettävissä.[1202] Kirjoittaessaan myöhemmin lamakauden finanssipolitiikasta hän toteaa, että asutustoimintaan suunnatut rahat tuottaisivat parhaiten maaseudun asunto-oloja parantamalla.[1203]

Bruno Suvirannan asutuspoliittiset näkemykset tarjosivat V. J. Sukselaiselle erilaisen näkökulman asutustoimintaan. Maatalouden tuottavuutta arvioiva asutustoiminta linjattiin yleensä poliittisesti kansantaloudellisesti tai sosiaalisesti. Asutuspolitiikan kolmas linja olisi ylittänyt maataloustuotannollisen tarkastelutavan ja yhdistänyt kansantaloudellisen ja sosiaalisen jaon, ja siksi asutuspolitiikkaa piti tarkastella tuotantopoliittisia tavoitteita laajemmin. Määritteet sosiaalinen ja kansantaloudellinen viittasivat ennen kaikkea tuotantotavoitteisiin, mutta määrittivät samalla myös pitkään asutuspolitiikan yleisiä vaihtoehtoja. Historiallisessa tarkastelussakin asutuspolitiikan moniarvoisuus pitäisi tuoda paremmin esille.

Maaltamuuttoon saattoi etsiä yhteiskuntapoliittisia ratkaisuja, mutta tärkeintä oli ymmärtää maahengen merkitys. V. J. Sukselainen arvioi *Peltomiehessä* 1938 Maalaisliiton puoluekokousta, jossa Ruotsin Talonpoikaispuolueen ja sen nuorisojärjestön edustajat olivat ensimmäisen kerran paikalla:

> Ruotsissa tunnutaan pantavan pääpaino nuorison poliittisen toiminnan järjestelyssä oikean, ihanteellisen maahengen kehittämiseen. Meillä valitettavan runsaana esiintyvä maaltapakoilmiö saa osaksi selityksensä meikäläisen katsomustavan nurinkurisuudesta juuri tässä suhteessa. Onko maalaisnuorisollamme oikea käsitys heidän isiensä perkaamien peltojen arvosta ja merkityksestä kansamme onnelle? – Kysymys, jota sopii harkita. Maalaisnuoriso etsii ihannetta kaupunkikulttuurista ja valitettavasti usein sen epäterveistä puolista. Ei maa ole vain osa omaisuutta, vaan se sitoo viljelijänsä eetillisillä arvoillaan itsensä: tekee hänestä vapaan, riippumattoman, itsenäisesti tahtovan ja myös tahtomisestaan vastaavan ihmisen, – pystyvän kansalaisen.[1204]

Talonpoikainen eetos yhteishyvän ja hyvinvoinnin suunnannäyttäjänä

1930-lukua pidetään yhtenä ajallisena taitekohtana rakennettaessa pohjoismaista hyvinvointivaltiota, johon käsitteeseen liittyy nykyään enemmän jännitteitä kuin vielä muutama vuosikymmen sitten. Käsitykset siitä, mistä suomalaisen hyvinvointivaltion ajatus on peräisin ja miten ajatukset ovat muovautuneet teoiksi, ovat osa historiallista ja poliittista tutkimusta sekä tulkintaa. Hedelmällisen keskustelun vaarana ovat intohimot, jotka eivät tunnista erilaisten näkökulmien mahdollistamaa monen totuuden kerroksellista sisältöä ja samanaikaisuutta.

V. J. Sukselaisen elämäkerrassa pohjoismaisen hyvinvointivaltion kehityskulun on oltava jollakin tavalla läsnä. Hyvinvointivaltio on lähinnä käsitteellinen ja vertailullinen työväline, mutta samalla varoitin omasta ajasta ja käsitteistä ymmärretyn ja kirjoitetun historian yksiulotteisuudesta ja polkuriippuvuudesta. Käsitteisiin ei pidä uppoutua, mutta sanat pohjoismainen, hyvinvointi ja valtio voi sisällöltään perustellusti yleistää, kyseenalaistaa tai täsmentää. Yhteen kiinnitettyinä ne luovat käsitteen, jonka sisältöä tarkastellaan sen määrittämänä kokonaisuutena. Paloiteltuna ja jokaista sanaa erillisenä tarkastellen avautuu kokonaisuuteen uusia näkökulmia, jotka puolestaan avaavat uusia polkuja pohjoismaisen hyvinvointivaltion suomalaiseen sovellutukseen.[1205] Suomea on yleensä verrattu Ruotsiin ja Suomen otaksuttu ottaneen ratkaisumalleja sieltä. Jotkin opit ovatkin tulleet Ruotsista mutta eivät kaikki, esimerkiksi eläkepolitiikassa Suomi on lähinnä ottanut mallia Saksasta ja Tanskasta, jotka olivat olleet esimerkkeinä myös Ruotsin ensimmäiselle eläkevakuutukselle.[1206]

Ruotsissa komitea oli 1935 päätynyt siihen, että työmarkkinajärjestöjen piti ”epäpolitisoida” keskinäiset suhteensa. Järjestöjen vahvistuessa aiempaa laajemmiksi tulleet työtaistelut uhkasivat osapuolten ohella myös yhteiskuntaa. Ryhmäetujen kompromissi piti kytkeä yhteiskunnan etuun. Työväenliike hyväksyi näkemyksen, että taloudellinen kasvu ja siten myös tuotannon rationalisointi olivat välttämätöntä resurssien luomiseksi sosiaaliselle tasoitukselle ja hyvinvoinnille. Porvarilliset ryh-

Perttula_Sukselainen.indd 317 19.5.2010 14:28:54

mät työnantajia myöten puolestaan hyväksyivät, että työntekijöiden kollektiivinen organisoituminen ja heidän oikeuksiensa laajentaminen saattoivat tuoda positiivisia taloudellisia tuloksia sekä konfliktien sääntelyn että työtehon kohoamisen myötä. Pääoman tarpeet ja edut saivat siten uuden moraalisen ja poliittisen oikeutuksen, ja vastaavasti työväenluokan tarpeet ja edut tulivat uudella tavalla taloudellisesti oikeutetuiksi.[1207]

Poliittisen tietoisuuden lähtökohdat ja puoluesamastumisen perusteet ovat tärkeitä, kun eritellään politiikan tavoitteita, toimijoita ja kohteita yhteishyvän toteuttamisessa. Kysymyksenasettelussa palataan lähtökohtaan, ihmiskäsitykseen ja maailmankuvaan. V. J. Sukselaisen ajattelussa talonpoikaisuudesta nouseva kansallisuusaate tarjoaa toisenlaisen perustan kuin teollisuustyön todellisuudesta näkemystään omaksunut työväen luokkatietoisuus. Erot ovat arvoissa ja politiikassa mutta myös toimintakentissä ja välineissä arvojen toteuttamiseksi.

V. J. Sukselaisen käsitykset yhteiskunnasta ja yhteisöistä vaikuttivat hänen yhteishyvän politiikkaansa. Työn ja pääoman ristiriita sekä yhteensovittaminen ovat useimmin kerrottu pohjoismaisen hyvinvointivaltion historiallinen kehityskertomus. V. J. Sukselaisen ajattelussa vastinparit ja vastaparit rakentuivat kolmesta tekijästä: 1) elämäntavasta, 2) työstä ja 3) pääomasta. Tästä syystä politiikassa yhteensovittamisen ja yhteisymmärryksen rakentaminen tapahtuivat eri tavalla. Hänen valtionsa oli yhteishyvän tai hyvinvoinnin valtio, mutta hänen yhteishyvän ja hyvinvoinnin ajattelunsa ei rakentunut vain niiden arvojen ja järjestelmien varaan, jotka yleensä on liitetty yhteen käsitteessä hyvinvointivaltio.

1930-luvun lopulla V. J. Sukselaisen yhteiskunnallisessa näkemyksessä ilmenivät 1) kansakunnan yhteishyvän tavoite, 2) taloustieteellinen suunnitelmallisuus ja 3) talonpoikainen ajattelutapa. Hänen ajattelussaan talonpoikaisuus oli johtava kansallis-yhteiskunnallinen taustakertomus. Talonpoikaisuudelle on annettu osa myös pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa ja tavassa tarkastella yhteishyvän rakentamista. Pauli Kettunen on niputtanut kolme mentaalista juonnetta Pohjoismaiden työväen- ja talonpoikaispuolueiden yhteistyön taustaksi: suuresti idealisoitu vapaan talonpojan perintö, kapitalismin henki ja sosialismin utopia. Näistä eri juonteista tulleet tasa-arvon, tehokkuuden ja solidaarisuuden korostukset saivat uutta tukea toisistaan.[1208]

Vapaa talonpoika voi olla idealisoitu myytti itsessään, mutta myyttisyys kertautuu talonpoikaisuuden ollessa yhdyssanana tai toisen sanan määreenä. Talonpoikainen voi olla määreenä jollekin tai jokin voi määrittää sitä; esimerkiksi kansallismielinen talonpoikaisuus tai talonpoikainen kansallismielisyys. Myytti ”vapaasta talonpojasta” edustaa enemmän vapautta jostakin kuin vapautta johonkin. Sen ruokkima käsitys vahvatahtoisesta omavastuullisuudesta sekä itsellisyydestä ja itsenäisyydestä on hämärtänyt tai kätkenyt paljon talonpoikaisen yhteisvastuun ja yhteisöllisyyden tavoitteesta.

Toteutuneen hyvinvointivaltion rakennuspalikkana talonpoikaisuus saa helposti suppean sisällön. V. J. Sukselaisen näkemyksen kuvauksessa talonpoikaisuus tulee

Perttula_Sukselainen.indd 318 19.5.2010 14:28:54

esille identiteettinä, ideologiana ja elämäntapana mutta myös määreenä erilaisille ajattelutavoille. Hänen ajattelussaan talonpojan mentaalihistoriallinen juonne on paljon enemmän kuin vapaan talonpojan ideaalin ja perinnön vaalimista yhteiskunnallisissa muutoksissa. Siinä missä Vieno Johannes Saari käyskenteli Hakalan Jussin pihalla ja haaveili joskus elävänsä talonpoikaisessa omavaraisuudessa ja turvallisuudessa, haikaili V. J. Sukselainen Sukselan kylän raitilta lähdettyään voivansa elämässään palata talonpoikaisten arvojen mukaiseen kylän yhteisvastuuseen ja yhteisöllisyyteen.

Kapitalismin henki ja sosialismin utopia ovat tulleet esille, kun V. J. Sukselainen kirjoituksissaan pohdiskelee valtiojohtoista talous- ja sosiaalipolitiikka sekä taloudellisen menestyksen ja sosiaalisen hyvinvoinnin yhteensovittamista. Talonpoikaisen ulottuvuuden merkitys on korostunut useammastakin näkökulmasta. Ilmaus ”suuresti idealisoitu vapaan talonpojan perintö” pohjoismaisen modernisaation juonteena on ajatuksellisesti liian kapea, kun käsitystä talonpoikaisuudesta verrataan V. J. Sukselaisen yhteiskunnalliseen ajatteluun. Jos lähtökohtana on talonpoikaisuus osana hyvinvointivaltiota, se itsessään asettaa kehykset talonpoikaisuuden sisällölle. Myytti talonpoikaisesta vapaudesta on siinä yhteydessä kapea-alainen ja suuntaa huomion vain ammatilliseen itsellisyyteen ja paikalliseen hallintoon talonpoikaisuuden antina pohjoismaisen hyvinvointivaltion kehityksessä. Arvoina eivät nekään toki ole väheksyttäviä.

Talonpoikaisuus on tullut esille myös tutkittaessa pohjoismaisen hyvinvointivaltion ja -yhteiskunnan liitäntää toisiinsa. Valtion ja yhteiskunnan käsitteiden yhteen kietoutuminen on perua 1800-luvulta. Pauli Kettusen mukaan pohjoismaista valtioyhteiskuntaa voidaan pitää valtioon viitanneen, valtiota erityisestä normatiivisesta näkökulmasta määrittäneen societas civiliksen jatkona. Pohjoismaissa kansalaisyhteiskunta on uponnut valtion käsitteeseen. Ruotsalaisen historiantutkija Peter Aronssonin tulkinnan mukaan samhälle-käsitteen kehittyminen valtiota tarkoittavaksi termiksi juontui itsenäisten talonpoikien paikallisen itsehallinnon traditiosta.[1209] Toisen ruotsalaisen tutkijan Lars Trägårdhin mukaan talonpoikaisen egalitarismin ehdollistama tavoite yksilön vapauttamisesta ei kohdistunut liiallista valtiovaltaa vaan niiden ryhmien etuoikeuksia vastaan, jotka olivat valtion ja kansan välissä”[1210].

V. J. Sukselainen hahmottaa kansalaisen ja valtioon väliin useita yhteiskuntaa ja sen tavoitteita vahvistavia yhteisöjä. Tämä lähtökohta korostuu hänen ajattelussaan sodan aikana, kun hän ajoi muun muassa perhepolitiikkaa ja seutukuntasuunnittelua. V. J. Sukselaisen näkemyksessä talonpoikaisuus tulee esille laajemmassa merkityksessä, mutta se on tarpeellista nähdä myös osana hyvinvointivaltion rakentamista. Talonpoikainen eetos hyvinvoinnin rakentamisessa ei ollut vain täydentäjä tai yksi kolmesta hyvinvointivaltion juonteesta, vaan sen piti olla sekä yhteiskunnallinen että valtiollinen suunnannäyttäjä. Hän pohtii talonpoikaisuutta monista eri lähtökohdista 1930-luvun loppupuolella. Kolme erilaista näkökulmaa tulee esille lainauksista *Peltomiehestä* ja päiväkirjasta 1937–1938: 1) talonpoikien eettiset arvot ja 2) sosiaali-

Perttula_Sukselainen.indd 319 19.5.2010 14:28:54

nen yhteenkuuluvuus ja 3) taloudellisen ajattelun laajentaminen talouspoliittiseksi näkemykseksi:

> 1) Ei maa ole vain osa omaisuutta, vaan se sitoo viljelijänsä eetillisillä arvoillaan itseensä: tekee hänestä vapaan, riippumattoman, itsenäisesti tahtovan ja myös tahtomisestaan vastaavan ihmisen, – pystyvän kansalaisen.[12:11]
>
> 2) Maatyöläiset eivät meidän oloissamme muodosta mitään erillistä köyhälistöluokkaa. He ovat samaa vähäväkistä maaseutuväestöä kuin suurin osa Suomen talonpoikaista kansaa. Puhuttaessa maatyöläisten elintason kohottamisesta on siis puhuttava koko vähäväkisen maaseutuväestön aseman parantamisesta.[12:12]
>
> 3) Tänään olen kirjoittanut osuuskauppaväen kalenteriin artikkelia: *Raha vai tavara?* Tulin ajatelleeksi, että minun tulisi kirjoittaa tutkimus *Suomalainen talonpoikaistalous*, jossa käsittelisin tämän talousmuodon teoreettista puolta ja rakentaisin sille itsenäisen talouspoliittisen katselmuksen. Se muodostaisi osan utopistisesta *Suomalaisesta valtio-opistani*.[12:13]

V. J. Sukselaisen talonpoikaisen eetoksen ja yhteisen hyvän tai hyvinvoinnin ymmärtämiseksi tarvitaan kolme yhteiskuntaa määrittelevää toiminta- ja tarkastelutasoa: 1) valtioyhteiskunta ja 2) kansalaisyhteiskunta tarvitsevat rinnalleen 3) yhteisöjen yhteiskunnan. V. J. Sukselaisen politiikkaa voi määritellä kaikista näistä näkökulmista, mutta hänen yhteiskuntapolitiikassaan yhteisöt tai pikemmin pien- ja lähiyhteisöt kasvoivat merkittäviksi. Se oli ”kolmas tila”. Modernisoituva ja rationaalisesti organisoituva yhteiskunta tarvitsi sekä sosiaalista että kulttuurista kiinteyttä ylläpitäviä että sitä luovia yhteisöjä. Valtiollisten järjestelmien sijasta yhteisyyttä ja yhteenkuuluvuutta saattoivat luoda myös kansasta kohoavat mentaliteetit[12:14].

Monissa valtioissa olivat entiset yhteisöt ja yhteenkuuluvuudet murentuneet teollistumisen myötä. Tilalle piti silloin luoda uutta yhteenkuuluvuutta ja uusia yhteisöjä. Suomessa tilanne oli toinen, koska niin talonpoikainen yhteisö kuin kyläyhteisökin olivat vielä elinvoimaisia. Luonto ja luonnon hyödyntäminen olivat aikanaan ohjanneet voimien yhdistämiseen[12:15]. Kyläyhteisöissä olivat esillä yleiset yhdyskuntien infrastruktuurin rakentamisen ja yhteiselämän tarpeet, joista myöhemmin tuli osa yhteiskuntapolitiikkaa ja julkisen vallan toimintaa. Niiden varassa saattoi sekä ylläpitää että uudistaa; ne olivat 1930-luvulla perhe- ja sukuyhteisön rinnalla vahvoja ja ajan arvoihin kiinnittäviä yhteisöjä. V. J. Sukselaisen mielessä ne olivat lapsuuden muistoina, mutta myös varhain tiedostettuna tavoitteena. Ei pidä unohtaa hänen 1926 *Turunmaahan* kirjoittamaansa väestöpoliittista artikkelia tai sukunimen muutosta Saaresta Sukselaiseksi 1928.

V. J. Sukselainen rakensi valtiollista luokkakompromissia taloudellisen kasvun ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden yhdistelmänä. Alhaalta nouseva luokkakompromissi syntyi myös yhteisöllisesti ylittäen paikalliset luokkarajat. Esimerkiksi asutus- ja asuntopolitiikan tavoitteet olivat moninaiset, mutta niihin kuului omatoimisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen. Paikkaan ja tilaan kuuluvat arvot olivat jo olemassa. Ne olivat itse muokattavissa oman minän jatkeena sekä yhteisön elämäntapaan

kuuluvina ja siihen liittävinä. Paikallinen yhteisöllisyys oli yksi yhteenkuuluvuuden perusta. Suomen valtio ei ollut vauras, ja sen mahdollisuudet esiintyä hyvinvoinnin turvaajana olivat rajoitetut. Valtio oli tärkeä turvan antaja, järjestyksen varmistaja ja yhteisedun rakentaja; rinnalle tarvittiin kuitenkin muitakin toimijoita.

Ennakoidessaan Rovaniemen puoluekokousta 1937 V. J. Sukselainen perusteli hallitusyhteistyötä sosialidemokraattien kytkemisellä mukaan kansalliseen rakennustyöhön: ”Mutta periaatteelliselta kannalta arvostellen ei kukaan maalaisliittolainen voine kieltää, että puolue on luopumalla ennakkoluuloistaan tehnyt palveluksen kansallisen eheytymisen asialle ja juuri tämän yhteisen pohjan tuntien voimme toivoa runsaita tuloksia siitä kokouksesta, joka huomenna alkaa Lapin läänin tulevassa pääkaupungissa.”[1216] Yhteistyö osoittautui kannattavaksi, sillä niin SDP kuin Maalaisliittokin voittivat vuoden 1939 eduskuntavaaleissa lisäpaikkoja. SDP:n edustajamäärä nousi kahdella 85 edustajaan, ja Maalaisliitto nosti edustajalukuaan kolmella 56:een. Oikeistoradikalismi heikkeni merkittävästi, kun IKL:n paikat vähenivät kuudella ja ryhmä kutistui kahdeksan edustajan suuruiseksi.

Vuonna 1939 ennen eduskuntavaaleja otsikkonaan *Keskusta* kirjoitettu artikkeli kuvaa hyvin Peltomiehen ja V. J. Sukselaisen ajatuskaarta parin vuoden punavihreältä ajalta:

> Se rauhallinen tasainen kehitys, mikä viime vuosina on ollut maallemme ominaista, on keskustan sovittelevan ja rakentavan työn tulosta. Ellei keskusta ennakkoluulottomasti olisi mennyt yhteiseen hallituksen sosialistien kanssa, ellei näin olisi syntynyt eduskuntaan hallituksen kannalla oleva voimakas enemmistö, ei maan hallitus olisi varmaankaan voinut tehdä niin paljon rakentavaa työtä kuin se viime vuosina on tehnyt, vaan sen aika olisi kulunut turhissa riidoissa ja kaatumisen pelossa. Kansa olisi jakautunut kahteen kiihkeästi toisiaan vastaan taistelevaan ryhmään ja kansallisesta yhtenäisyydestä ei olisi ollut tietoakaan.

Johtopäätöskin punavihreästä yhteistyöstä on selvä: ”Keskustan on pidettävä yhtä ja koottava voimat.”[1217]

Vaimo ja väitöskirja

V. J. Sukselainen asetti ylioppilastutkinnon jälkeen 1927 tavoitteekseen väitöskirjan ja kansanedustajuuden. Väitöskirja alkoi 1930-luvun jälkipuoliskolla olla lähellä toteutumistaan. Kansanedustajuuden tilalle oli sen sijaan noussut toinen hanke, perheen perustaminen. Syksyllä 1936 V. J. Sukselainen tapasi uudelleen Elma Bondenin, johon oli tutustunut muutamaa vuotta aikaisemmin Suomalais-Puolalaisessa Yhdistyksessä. Saman yhdistyksen asioista oli silläkin kertaa kysymys, kun Puolan lähetystö oli kutsunut seurassa vaikuttaneita ihmisiä vierailulle erään oopperaesityksen jälkeen. Syksyn 1936 päiväkirjamerkintöjen perusteella V. J. Sukselainen uskoi tehneensä



V. J. Sukselainen tulevan puolisonsa Elma Bondénin kanssa keväällä 1937.

hyvän vaikutuksen Elma Bondeniin. Joulukuussa hän jo arvioi, että voisi mennä naimisiin Elman kanssa.[1218]

Elokuussa 1937 V. J. Sukselainen saattoi merkitä päiväkirjaansa kaksoistavoitteensa – vaimon ja väitöskirjan – olevan ”paremmin näköpiirissä kuin koskaan aikaisemmin”. Itseluottamusta ilmeisesti kasvatti se, että heinäkuun lopussa Elman kanssa yhteisesti vietetyt pari lomaviikkoa Naantalissa olivat sujuneet hyvin[1219]. Elämänkumppanin etsimisen rinnalla vastapainona opiskelulle ja työlle olivat ystävyyssuhteet ja saunaseuralaisuus. Suhteellisen säännöllisesti kokoontuneeseen saunaporukkaan kuuluivat Paavo Kastari, Reino Kuuskoski, Lauri Posti ja Sakari Tuomioja, myöhemmin olivat mukana myös Aulis. J. Alanen ja Veli Saarinen[1220].

Syksyn 1937 aikana V. J. Sukselainen sai muutamia houkuttelevia työtarjouksia. Suomen Vientiyhdistyksen toimitusjohtaja Jaakko Kahma halusi syyskuussa tavata. Hän halusi muuttaa johtamansa yhdistyksen nimen Ulkomaankauppaliitoksi ja uudistaa samalla *Suomen Ulkomaankauppa* -lehden yleistaloudelliseksi aikakauslehdeksi nimeltä *Talouselämä*. Jaakko Kahma halusi V. J. Sukselaisen mukaan lehden toimituskuntaan ja oli valmis tarjoamaan jopa lehden vastaavan toimittajan tehtäviä. Varsinaista työsopimusta ei syntynyt, mutta sen sijaan alkunsa sai pitkäaikainen yhteistyö. V. J. Sukselainen arvioi muistelmissaan, että lokakuussa 1937 ilmestyneen *Talouselämä*-lehden merkittävimmät artikkelit olivat hänen kirjoittamiaan. Yhteistyö Jaakko Kahman kanssa toi yhteyksiä myös suomalaisen talouselämän huipulle.[1221]

Perttula_Sukselainen.indd 322 19.5.2010 14:28:55

V. J. Sukselaisen ”nousukonjunktuuri” jatkui, sillä loppuvuodesta yhteyttä otti *Turun Sanomien* toimitusjohtaja ja päätoimittaja Arvo Ketonen, joka tarjosi päätoimittajan tehtäviä. Puoluetaustakaan ei olisi ollut esteenä. Tuohon aikaan Turussa ilmestyivät ja keskenään kilpailivat muun muassa maalaisliittolainen *Turunmaa* ja kokoomuslainen *Uusi Aura*. Maalaisliittolaisen V. J. Sukselaisen tulo päätoimittajaksi olisi laventanut poliittisesti edistysmielisen *Turun Sanomien* toimitusta.[1222] Yhteyden rakentajana V. J. Sukselaisen ja Arvo Ketosen välillä oli ollut Littoisten Verkatehtaan entinen johtaja Herman Koristo[1223]. Lehtityön lisäksi V. J. Sukselainen harkitsi syksyn mittaan paria muutakin työtehtävää; Helsingin yliopistossa oli avautumassa kansantalouden professorin apulaisen työ, ja Tartossa oli avoinna talouspolitiikan professorin virka, johon esitelmämatkalta Virosta palannut professori Bruno Suviranta oli valmis suosittelemaan V. J. Sukselaista[1224]. Tämä ei tarttunut työtarjouksiin, koska apurahat turvasivat nyt täysipainoisen tutkimustyön: väitöskirja piti viimeinkin saada valmiiksi[1225].

1930-luvun loppuvuosina V. J. Sukselainen keskittyi opiskelussaan taloustieteeseen ja osuustoimintaan. *Peltomies* oli hänelle yhä tärkeä ikkuna yhteiskuntaan ja väylä poliittiseen kommentointiin, mutta kaikkein tärkein työ oli osuustoimintaa käsittelevä väitöskirja. Antaessaan syksyllä 1937 selvitystä tutkimushankkeensa etenemisestä hän esitteli väitöskirjansa kysymyksenasettelua. Lähtökohtana oli markkinataloudessa määrätyllä voitonjakoperiaatteella toimiva yritys eli osuuskunta: ”Kun osuuskunta näin ollen tulee tutkimuksessani olemaan taloudellinen eikä sosiaalinen kategoria, tämä merkitsee sitä, että minun on esitettävä tutkimukseni yhteydessä suhteellisen laajasti osuustoiminnan olemusta koskevia seikkoja.”[1226]

Väitöskirjan ohella V. J. Sukselainen kirjoitti talouspoliittisia artikkeleita *Peltomiehen* lisäksi muun muassa *Suomalaiseen Suomeen* ja *Suomen Osuustoimintalehteen*. Joulukuussa 1937 hän pohdiskeli viimeksi mainitussa *Onko osuustoiminta taloudellinen vai sosiaalinen liike*? Työstettävänä oli myös jo vuosia aikaisemmin herännyt ajatus Suomen ja Ruotsin kauppavaihdon tutkimisesta.[1227] Keväällä hän innostui asunto-osuustoiminnasta ja suunnitteli artikkeleita *Asunto-osuustoiminta ja Suomen asuntotuotanto* ja *Osuustoiminnallinen yritysmuoto Suomessa ennen osuustoimintalakia*[1228]. Itse päähanke, väitöskirja *Hankintaosuuskunta yritysmuotona*, valmistui aikanaan. Hän jätti sen helmikuussa 1938 esitarkastettavaksi Vilho Annalalle[1229], jolla olikin paljon huomautettavaa, ja huhtikuussa oli selvää, että väitöskirjan tarkastus siirtyisi syksyyn.[1230]

Lisätietoa väitöskirjaansa V. J. Sukselainen hankki kevättalvella 1938 muun muassa Lontoosta, jossa hän tutustui British Museumin osuustoiminnalliseen kirjallisuuteen. Paluumatkalla hän vieraili Tukholmassa Kooperativa Förbundetin kirjastossa ja hyödynsi sen aineistoa ja henkilökunnan asiantuntemusta. Ruotsissa hän perehtyi myös käytännölliseen osuustoimintaan ja tapasi suurlähettiläs J. K. Paasikiven, johon oli tutustunut Suomalais-Virolaisessa Seurassa.[1231] Uusi avaus elämässä oli virkauran aloittaminen yliopistolla huhtikuun alusta 1938, kun hän alkoi työskennellä J. H. Vennolan assistentin virassa[1232].

Perttula_Sukselainen.indd 323 19.5.2010 14:28:55

Väitöstilaisuuden siirtyminen syksyyn sai V. J. Sukselaisen jälleen arvioimaan itseään ja saavutuksiaan. Päiväkirjaan tuli lyhyt merkintä: ”Ja jukraviti, minä tahdon näyttää, että Kraatal-Mantan poika osaa pudota jaloilleen.”[1233] Lukiessaan Iso-Britannian entisen pääministerin Benjamin Disraelin elämäkertaa hän yritti löytää yhteisiä piirteitä heidän elämänkohtaloistaan. Hyljeksitty juutalaispoika oli kuitenkin kasvanut V. J. Sukselaisen mielestä ”päivänpuolella mäkeä kyläneulojan äpärään verrattuna”. Päiväkirjaan hän kirjoitti huhtikuussa 1938: ”Minä en millään voisi alentua pyytämään (Disraeli) ministerin paikkaa. Minussa on myös sitä ainesta, joka oli esimerkiksi Gladstonelle ominaista. Olen kunnianhimoinen, mutta luulen itse, että sydämen hyvyys on minussa kunnianhimoa voimakkaampi. Jos minusta jotakin tulee, niin kyllä kai jälkimaailma sitten tämän seikan objektiivisesti arvostelee.”[1234]

Kesäkuussa 1938 V. J. Sukselainen huomasi, että Itsenäisyyshistoriakomitea oli julistamassa kirjoituskilpailua aiheesta *Miten Suomen itsenäisyys parhaiten olisi turvattava*. Kilpailuaikaa oli annettu runsaasti, parin vuoden verran. Hän päätti osallistua ja ryhtyä hahmottelemaan kansallista ohjelmaa, jolla tavoittelisi voittoa ja suurta rahapalkintoa.[1235] Hänen alustava ohjelmansa oli varmasti erilainen kuin se ehdotus, joka hän komitealle syksyllä 1940 lopulta jätti. Toinen tärkeä ohjelmallinen ajatus valkeni kesäkuussa 1938 osuuskauppaväen kalenteriin kirjoitetun *Raha vai tavara* -artikkelin pohjalta. V. J. Sukselainen tuli ajatelleeksi tutkimusta *Suomalaisesta talonpoikaistaloudesta*, jossa käsittelisi tämän talousmuodon teoreettista puolta ja rakentaisi sille itsenäisen talouspoliittisen katselmuksen. Se puolestaan olisi ollut osa hänen suunnittelemaansa *Suomalaista valtio-oppia*[1236].

Vaimo ja väitöskirja -hankkeesta toteutui vaimohanke heinäkuussa 1938. Muistelmissaan V. J. Sukselainen kirjoittaa: ”Elma ja minä pidimme itseämme jo siksi aikuisina, että emme olleet kiinnostuneet kihlajaisseremonioista, häistä ja muista sellaisista muodollisuuksista. Kun kuulutukset oli suoritettu, päätimme vihityttää itsemme kotona heinäkuun 6. päivänä 1938 ja matkustaa sen jälkeen heti illalla Seiskariin.” Vihkijänä oli rovasti Helmer Virkkunen, ja todistajina olivat sulhasen pitkäaikainen asuintoveri Lauri Posti ja morsiamen ystävä maisteri Irja Alanne.[1237]

”Kraatal-Mantan poika on mies siinä missä muutkin”

V. J. Sukselainen ei keskittynyt 1930-luvun lopulla vain väitöskirjatyöhön ja *Peltomies*-lehden toimittamiseen vaan pohti tulevaisuuttaan myös politiikassa ja akateemisessa maailmassa. Syksyllä 1938 hänessä oli herännyt ajatus osuustoiminta-asioita harrastavien maalaisliittolaisten kerhon perustamisesta. Tavoitteena oli esittää ja etsiä suunnitelmia maataloudellisen osuustoiminnan kehittämiseksi ja täytäntöön panemiseksi.[1238] Ura tutkijana korkeakoulussa tai osuustoimintaliikkeessä näytti todennäköiseltä. Pellervon toimitusjohtaja Oiva Jääskeläinen ehdotti marraskuussa 1938 Pellervo-Seuran markkinatutkimuslaitoksen laajentamista yleiseksi tutkimus-

laitokseksi, ja V. J. Sukselainen olisi tullut uuden laitoksen johtajaksi.[1239] Joulukuussa hän keskusteli rehtori Yrjö Ruudun kanssa kansantaloustieteen opettajan virasta Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa. Tähän työhön V. J. Sukselainen ryhtyikin heinäkuusta 1939 alkaen[1240]. Jonkinlaiseksi tieteelliseksi työksi voi arvioida myös Oy Gottfr. Strömberg Ab:n 50-vuotishistoriikkia, jonka hän lupautui keväällä 1939 Olavi Paavolaisen pyynnöstä kirjoittamaan[1241].

Politiikka ja ehdokkuus vuoden 1939 eduskuntavaaleissa kiinnostivat V. J. Sukselaista, mutta hän asetti vuodenvaihteessa etusijalle tieteelliset haasteensa. Tutkimusaiheina olivat esillä *Voinviennin palkitseminen Suomessa* ja *Asunnontarvitsijain yhteistoiminta ja sen yritysmuotokysymys*; toinen maatalouspoliittinen, toinen sosiaalipoliittinen kaupunkilaisten kysymys".[1242] Pohjoismaat olivat vähitellen tulleet aikaisempaa läheisimmiksi V. J. Sukselaiselle. Nuoruuden heimo- ja kansallisuusaatteet olivat edelleen voimissaan, mutta pohjoismainen yhteys edusti poliittista realismia. Euroopan yllä leijuva sodan uhka toisaalta houkutteli ja toisaalta pakotti tiivistämään pohjoismaista yhteistyötä.

V. J. Sukselainen teki tammikuussa 1939 anomuksen Kulttuurirahastolle tutkimuksesta, jossa hän olisi vertaillut Suomen ja Ruotsin kansantalouden rakenteellista kehitystä ja keskinäisiä suhteita. Hän perusteli apuraha-anomustaan Suomen ja Ruotsin välisen kaupan epäsuhdalla; Suomen tuonti Ruotsista oli paljon suurempaa kuin vienti. Ruotsi oli paljon Suomea teollistuneempi maa, mutta Ruotsin lähtökohdat olivat aikanaan olleet samanlaiset kuin Suomella. Suomalaisten piti ottaa mallia Ruotsista, sillä se olisi voinut auttaa Suomea "kulkemaan oikotietä ja saavuttamaan naapurimaatamme kehityksen tiellä". V. J. Sukselainen otti yhtenä esimerkkinä esille, että Ruotsi oli aikanaan investoinut ulkomaisen lainoituksen turvin mutta 1910-luvulla tullut riippumattomaksi ulkomaisista pääomista.

Teoksen kolmas osa olisi käsitellyt Suomen ja Ruotsin taloudellista yhteistyötä: "Tähän osaan kuuluu varsinaisesti kauppavaihdon ja sen kehitysmahdollisuuksien yksityiskohtainen tarkastelu niitten tuloksien valossa, joita rakenteellisen kehityksen vertailu on antanut. Samassa yhteydessä on kiinnitettävä huomiota myös ns. pohjoismaiseen klausuuliin ja muihin pohjoismaisen taloudellisen yhteistyön kysymyksiin ja niiden merkitykseen näille kahdelle kansantaloudelle. Edelleen kuuluu tähän osaan kysymys ulospäin suuntautuvasta taloudellisesta yhteistyöstä ja samalla keskinäisestä kilpailusta maailmanmarkkinoilla."[1243]

V. J. Sukselainen arvioi vuoden 1938 lopussa päiväkirjassaan poliittista tulevaisuuttaan: "Eiköhän minun asiani ole kerätä porvarien voimia sosialisteja vastaan sen jälkeen kun 'kansanrintama' on hajonnut. Minun on parasta siirtää poliittiseen elämään astumiseni kolmella vuodella eli vuoteen 1942." Vaalipiirikseen hän ajatteli kotimaakuntaansa Varsinais-Suomea, josta suunnitteli joskus ostavansa talonkin. Kansanedustajuutta pohtiessaan hän mainitsee erikseen, ettei Maalaisliiton oikeistolla ei ole johtajaa.[1244] Päiväkirjamerkintä on poikkeava ja jopa irrallinen hänen poliittisesta linjastaan. Vaikuttaa siltä, että hän tuossa arviossa asemoi itseään Maa-

Perttula_Sukselainen.indd 325 19.5.2010 14:28:55

laisliiton sisällä taktisesti. Maalaisliiton vasemmistolla oli johtohahmoja kuten Juho Niukkanen ja Urho Kekkonen. Voi olla, että pohtiessaan vaalipiiriään hän arvioi, että Varsinais-Suomessa oli poliittista tilausta enemmän oikeisto- kuin vasemmistoväritteisellä edustajalla. Kesän 1939 vaalitulosta ei V. J. Sukselainen päiväkirjassaan kommentoinut. Erikseen hän mainitsi vain Urho Kekkosen ja toivoi, ettei menestys nousisi hänelle päähän[1245].

Syksyn 1938 aikana V. J. Sukselainen sai tehtyä väitöskirjaansa vaaditut korjaukset, ja tutkimukselle annettiin painolupa 29. lokakuuta[1246]. Mutkia matkaan toi vastaväittäjän etsiminen. Kun Vilho Annala ei alkanut tehtävään, pyydettiin vastaväittäjäksi J. H. Vennolaa. Tämän sairastuminen ja kuolema muuttivat jälleen tilannetta, ja siirsivät joulukuun puoliväliin suunniteltua väitöstilaisuutta 28. päivään tammikuuta 1939. Vastaväittäjänä oli professori O. W. Louhivuori ja kustoksena professori Ilmari Kovero.[1247] Syksyn 1938 aikana V. J. Sukselainen oli ehtinyt markkinoida väitöskirjaansa *Hankintaosuuskunta yritysmuotona*, ja marraskuun puoliväliin mennessä olikin tilauksia kertynyt 699 kappaletta.[1248] Väitöskirja herätti kiinnostusta, esimerkiksi sen kääntämisestä viroksi sovittiin kevään 1939 aikana[1249].

V. J. Sukselainen oli työstänyt osuustoiminnallista väitöskirjaansa vuodesta 1933 alkaen. Hän oli kirjoittanut kirjaa muiden töiden ohella, ja työ oli muutamissa vaiheissa keskeytynyt kokonaan. Voi olettaa, että osuustoiminnan teoreettinen tutkiminen oli virittänyt hänen ajatteluaan myös muuhun talousteoreettiseen tutkimustyöhön tai ainakin antanut erilaisia näkökulmia. Kyseessä oli ensimmäinen osuustoimintaa käsittelevä väitöskirja Helsingin yliopistossa. Väitöstilaisuutta ja väitöskirjaa arvioineiden lehtikirjoitusten perusteella voi päätellä, että hänen tutkimustyönsä teoreettinen rajaus oli kiistanalainen. *Yhteishyvässä* kerrottiin, että ensimmäisen kerran taloustieteessä osuustoiminta oli pyritty määrittelemään vain taloudelliselta kannalta. Vastaväittäjä O. W. Louhivuori oli sitä mieltä, että osuustoiminnan yhteydessä olisi aina pitänyt puhua myös sen sosiaalisesta merkityksestä.[1250]

O. W. Louhivuoren loppulausunto on erittäin kriittinen alkaen näkökulmasta ja päätyen heikkouksiin yksityiskohdissa ja lähdeaineistossa. Lopuksi vastaväittäjä toteaa V. J. Sukselaisen esiintyneen väitöstilaisuudessa ”tyynesti ja kiihtymättä”. O. W. Louhivuoren mukaan väittelijän puolustus oli ”osittain hapuileva”, mikä ei ollut ihme, kun tekijän olisi pitänyt puolustaa epäjohdonmukaisuuksia ja suoranaisia virheitä. Hän kuitenkin päätyi ”suurin epäilyksin” esittämään väitöskirjaa hyväksyttäväksi.[1251]

Väitöskirjassa V. J. Sukselainen viittaa siihen, että ”osuustoiminnan täysohjelmasta, jostakin epäselvästä osuustoimintasosialismista” ovat puhuneet osuustoimintaidealistit. Tästä ovat myöhemmin saaneet pontta puheilleen ”ne osuustoiminnan vastustajat, jotka tällä tavoin ovat halunneet herättää yhteiskunnallisia kumouksia pelkäävässä väestössä epäluuloa osuustoiminnallista yritysmuotoa kohtaan”.[1252] *Osuuskauppalehdessä* oli väitöskirjasta useamman sivun mittainen arvio, jossa kuvataan tutkimuksen teoreettista lähestymistapaa. Sekä *Osuuskauppalehti* että Urho

Kittilä eli Urmakka toteavat arvioinneissaan väitöskirjan sivuavan ajankohtaista keskustelua talousjärjestelmästä.[1253]

Ilmeisesti teoreettinen osuustoiminnan pohdiskelu oli V. J. Sukselaiselle ajatuksia virittävää ja opasti osuustoiminnan periaatteisiin, mutta väitöskirjan käsitteellinen sisältö ja rajaus vaikuttivat olleen ongelmallisia. Ne murheet eivät kuitenkaan väitöstilaisuuden päätyttyä olleet päällimmäisenä mielessä, sillä iltaohjelmana oli tohtorikaronkka. V. J. Sukselaisen tohtorikaronkassa oli paikalla monia Suomen tulevia vaikuttajia: Lauri Hakulinen, Valde Hyvönen, Br. Suviranta, Vilho Annala, Leo Harmaja, Urho Kekkonen, Martti Haavio, Aaro Pakaslahti, Jussi Teljo, Paavo Kastari, Lauri Posti, Reino Kuuskoski, Veli Saarinen, Ohto Oksala, L. A. Puntila, T. H. Heikkilä, Yrjö Kilpeläinen, Sakari Tuomioja, O. Vanne, Urho Kittilä, Erkki Virta ja Tuttu Tarkiainen.[1254]

Karonkassa pidettiin paljon puheita. Päiväkirjaansa V. J. Sukselainen merkitsi, että hänen ja Leo Harmajan lisäksi olivat äänessä

> Martti Haavio varsinaissuomalaisten ja *Suomalaisen Suomen* puolesta
> Valde Hyvönen osuustoimintaväen puolesta
> Br. Suviranta kansantalousmiehenä
> Urho Kekkonen 20-luvun ylioppilaat
> L. A. Puntila minusta pansuomalaisena
> Urho Kittilä varsinaissuomalaisena isäntämiehenä ja *Turunmaan* toimittajana
> Erkki Virta puolueeton osuuskauppaväki
> Yrjö Kilpeläinen toinen osuuskauppaleiri
> Ohto Oksala maisterin puolesta
> Aaro Pakaslahti humoristisesti
> Reino Kuuskoski koulutoverina
> Veli Saarinen luokkatoverina
> Lauri Posti asuntotoverina

V. J. Sukselainen kirjoitti illan olleen rattoisan, kehuja oli tullut niin paljon, että hän maksoi mielellään karonkasta tulleen 3 200 markan laskun.[1255]

Rattoisan karonkan jälkeen tuli mutkia matkaan, sillä väitöskirjan hyväksyminen ei mennytkään tiedekunnassa mutinoitta. V. J. Sukselainen kuuli professori Leo Harmajalta, että 18. helmikuuta 1939 pidettävässä kokouksessa Ilmari Kovero esittäisi perustellun hylkäämisesityksen. Asiallisten perusteiden lisäksi Ilmari Koverolla saattoi olla halua näpäyttää hänen veljensä Martti Koveron *Teollisuus ja teollisuuspolitiikka* -teosta aikanaan ruotinutta väittelijää. V. J. Sukselainen sai aikaa maaliskuun loppuun oman vastineensa laatimiseen. Hän viittaa 36 liuskan mittaisessa vastineessaan siihen, että esitarkastajat ovat lähteneet kysymyksestä ”Onko osuuskunta yritys?” ja vastaväittäjä on ensin kysynyt ”Mikä on osuuskunta?”. Tämä on johtanut metodologiseen epäselvyyteen, ja tästä syystä vastaväittäjän arvostelu ”tukeutuu väärälle pohjalle”.[1256]

V. J. Sukselainen oli päässyt lähelle nuoruudessa asettamaansa tavoitetta, tohtorin tutkintoa, mutta nyt tavoite näytti loppumetreillä karkaavan nöyryyttävästi käsistä, sillä hyväksymistä ei tullut vielä keväänkään aikana. Hänen tietojensa mukaan

Perttula_Sukselainen.indd 327 19.5.2010 14:28:55



Porttuka_Saksolainen.indd 328 19.5.2010 14:28:57



Pataljoonan komentajan adjutantti V. J. Sukselainen lähdössä tutustumaan rintaman etulinjan tilanteeseen.

Perttula_Sukselainen.indd 329 19.5.2010 14:28:58

ainakin Vilho Annala, Edwin Linkomies ja Leo Harmaja olivat väitöskirjan hyväksymisen kannalla. Muistelmissaan hän kirjoittaa tunteiden asiassa velloneen korkealla ja ratkaisun olleen aidosti auki.[1257]

Vahva tunnelataus käy hyvin ilmi V. J. Sukselaisen päiväkirjasta kyseisenä aikana – ja vielä myöhemmin myös muistelmista. Helmikuun alussa hän kirjoitti säälien itseään: ”Ei ole Kraatal-Mantan poika tottunut elämän liian suuren myötämielisyyteen. Jumala on opettanut häntä ristin kantamiseen.”[1258] Huhtikuussa oltuaan katsomassa näytelmää *Halveksittu* oli päiväkirjamerkinnässä enemmän näyttämisen halua: ” – – ’äpäränkyttyrä selässä’ maailmalle. Sama demoonin voima on kannustanut minua näyttämään maailmalle, että Kraatal-Mantan poika on mies siinä missä muutkin.”[1259] Samaan aikaan odotettiin Sukselaisen perheeseen esikoista.

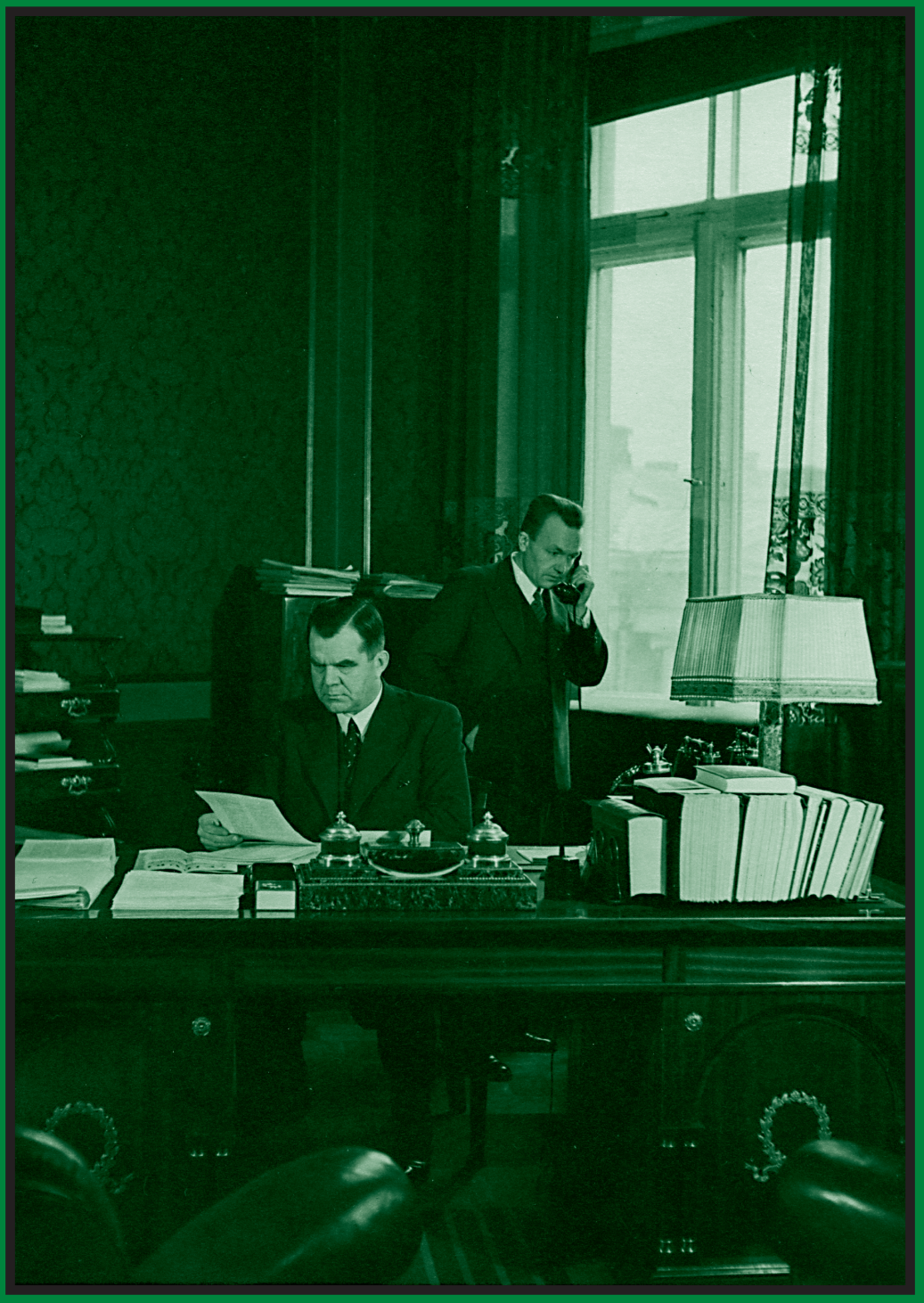
Muistelmissaan V. J. Sukselainen puntaroi elämänsä arvojärjestystä: ”Huomasin, että poika merkitsi minulle enemmän kuin väitöskirja. Olin onnellinen.”[1260] Vuosikymmeniä myöhemmin V. J. Sukselainen palasi näihin hetkiin, kun hän arvioi sotia edeltäneen ajan kovimpia koettelemuksiaan: ”– – aran isättömän lapsen sosiaaliset tuskat lapsena, poltinmerkki rinnassa – väitöskirjan hyväksymisen viipyessä – vietetyt raskaat kuukaudet avioliittoni ensimmäisenä vuotena.”[1261]

Vajaan yhdeksän kuukauden odotus väitöstilaisuudesta väitöskirjan hyväksymiseen päättyi syyskuun 16. päivänä, kun Leo Harmaja soitti klo 16.36 ja kertoi väitöskirjan tulleen hyväksytyksi äänin 18–10 tiedekunnan kokouksessa.[1262] Väitöskirjan viimeistelystä ja jättämisestä sen lopulliseen hyväksymiseen ehti kulua runsas vuosi.

Ilo väitöskirjan hyväksymisestä syksyllä 1939 jäi lyhytaikaiseksi, koska suursodan uhka oli Suomen ja Euroopan yllä. Lokakuun toisella viikolla V. J. Sukselaiselle tuli palvelukseenastumismääräys. Hänet oli määrätty Jyväskylässä perustettavan pataljoonan adjutantiksi. Pataljoona oli muodostettu Saarijärven ja Viitasaaren miehistä ja sen komentajaksi tuli kapteeni Arvo Brusin. Lokakuun 13. päivänä klo 2.40 pataljoona oli lähtövalmiina ja saapui ylimääräisiin kertausharjoituksiin Sakkolaan seuraavana päivänä.

Muistelmissaan V. J. Sukselainen kirjoittaa: ”Puolitoista kuukautta YH:ssa ja sata talvisodan touhuissa johtivat siihen, että nämä kaksi pitäjää kylineen, taloineen ja asujineen tulivat minulle niin tutuiksi ja läheisiksi, että melkeinpä tunsin itseni keskisuomalaiseksi.”[1263] Hänen pataljoonansa Taipaleen lohkolla ei joutunut vaikeimpaan paikkaan Taipaleenjoelle, josta kuuluva tykistön kumu kertoi ankarista taisteluista. Talvisodasta V. J. Sukselainen kotiutui toukokuun alussa 1940[1264]. Hänen säilyttämissään todistuksissa on talvisodan aikainen sotilasura kiteytetty: ”Osallistunut asemasotaan Sakkolan lohkolla 30.11.1939–13.3.1940 toimien koko ajan etulinjapataljoonan adjutanttina, ylennetty reservin luutnantiksi 26.2.1940 ja saanut IV lk:n vapaudenristin.[1265]”

Pääministeri J. V. Ragnellin ja hänen sihteerinsä V. J. Sukselaisen yhteistyö sujui hyvin.



Porttuka_Saksolainen.indd 331 19.5.2010 14:29:04

VIII
Pääministerin sihteeri ja Maalaisliiton puheenjohtaja 1939–1945

Porttula_Suksolainen.indd 332 19.5.2010 14:29:04

Talvisodan kovat koettelemukset ovat karkaisseet kansaa

V. J. Sukselainen oli talvisodan ajan Suvannon rintamalohkolla etulinjapataljoonan adjutanttina. Asema oli rauhallinen verrattuna Taipaalenjoen linjaan. Muistelmissaan hän kirjoittaa oman rintamalohkonsa tilanteesta: ”Myöntää täytyy, että tykistön äänen Taipaleesta kaikuessa meistä monesti tuntui, että pääsemme liian helpolla. Jos kuolemme, kuolemme sattumanvaraisesti – –.”

Rintama piti, mutta sen pettämisen ja pikaisen vetäytymisen varalta pataljoona oli saanut jo käskyn tiedustella uusia puolustusasemia Käkisalmi-linjalta. Tuolle linjalle ei puolustusta tarvinnut rakentaa, sillä rintama kesti talvisodan päättymiseen 13. maaliskuuta 1940 asti. Talvisodan ankaran rauhan seurauksena pataljoona joutui lopulta kuitenkin perääntymään paljon Käkisalmi-linjaa kauemmaksi. V. J. Sukselaisen pataljoona vetäytyi rauhassa sovitulle Suomen uudelle rajalle 22. maaliskuuta. Joukkojen kotiuttaminen otti oman aikansa, vaikka aselepo oli solmittu ja pataljoona valtakunnan uusilla rajoilla. Ensimmäiset sotilaat pääsivät reserviin vasta huhtikuun puolivälin jälkeen. V. J. Sukselaisen rintamapalvelus päättyi 2. toukokuuta, ja seuraavana päivänä hän oli Helsingissä perheensä luona ja tarttui sodan keskeyttämiin töihinsä[1266].

Talvisodan rauha koettiin Suomessa epäoikeudenmukaiseksi pakkorauhaksi. Puolustusministeri Juho Niukkanen totesi Risto Rytin hallituksen viimeisessä istunnossa, ettei sellaisin ehdoin voinut syntyä muuta kuin välirauha. Välirauhan luonnetta osoittaa se, että puolustusvalmiuden ei annettu herpaantua kevään 1940 ja kesän 1941 välisenä aikana. Suomen armeijaa vahvistettiin talvisotaa edeltäneeseen aikaan verrattuna. Asevelvollisuusikää laskettiin vuodella. Armeijan valtaa Suomen valtiollisessa vallankäytössä lisättiin, ja C. G. E. Mannerheim jatkoi rauhankin tultua armeijan ylipäällikkönä.[1267]

Suomen sisäistä yhteenkuuluvuutta ja yhteisvastuuta mitattiin sodan jälkeen, kun piti asuttaa 420 000 siirtolaista. Siirtoväen pika-asutuslaki syntyi nopeasti, sillä asi-

Perttula_Sukselainen.indd 333 19.5.2010 14:29:05

aa valmistellut T. M. Kivimäen komitea julkaisi esityksensä 18. huhtikuuta 1940. Rinnan asutuslakien kanssa valmisteltiin sotavahinkojen korvaus- ja omaisuudenluovutuslakia. Valmistelusta vastannut Tyko Reinikan komitea esitti niin sanottua täyden korvauksen periaatetta, josta pääministeri Risto Ryti oli jyrkästi eri mieltä. Maalaisliiton eduskuntaryhmä piti siirtoväen puolta, sillä kysymys oli talvisodan yhteishengen ylläpitämisestä sekä yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta. Maalaisliitolla oli ollut Karjalassa suuri kannatus, ja siirtoväen puolesta puhuivat monet puoluevaikuttajat.[1268]

Talvisodan päätyttyä ja ennen joukkojen kotiuttamista V. J. Sukselainen oli ehtinyt miettiä rauhanaikaisen elämänsä ja töidensä järjestämistä, yhtenä tärkeimmistä oli kilpakirjoitus Suomen itsenäisyyden turvaamisesta. Valtion Itsenäisyyshistorialautakunnan pari vuotta aikaisemmin käynnistämän kilpailun kirjoitusten piti olla valmiita kesän 1940 aikana. Hän suunnitteli alustavasti kirjoituksen sisältöä päiväkirjassaan 2. huhtikuuta 1940 talvisodan henki mielessään: " Tehtävä on eräässä mielessä helpompi kuin aikaisemmin. Ei tarvitse pohtia, millä keinoin tasoittaisi vuoden 1918 muistot ja niistä johtuvat erimielisyydet. Aika on sen jo tehnyt, kovat koettelemukset ovat karkaisseet kansaa ja sulattaneet sen yhtenäisemmäksi kuin koskaan."[1269]

Päiväkirjan arvio kuvastaa V. J. Sukselaisen ja suomalaisen yhteiskunnan tunnelmia välirauhan aikana. Neuvostoliiton hyökkäys oli torjuttu koko kansan yhteistyöllä, ja siltä pohjalta piti myös tulevaisuutta rakentaa. Enää ei ollut tarvetta takoa kansakuntaa väkisin kansallisen eheyden muottiin, sillä se oli kasvanut yhdistävien kokemusten voimalla erilaisuudessaankin yhtenäiseksi. Yhtenäisyyden varjossa puoluepoliittiset jännitteet olivat olemassa ja elivät suhteellisen näkymättöminä. Sota-aika kokosi kansakuntaa sisäisesti ja ulkoisesti yhteistä vihollista vastaan, samalla suomalaisille oli selvinnyt, että kansakunta saattoi kriisitilanteissa luottaa viime kädessä vain itseensä.

Suomen asema talvisodan jälkeen oli yksinäinen ja turvaton. Neuvostoliitto oli vielä silloin liittosuhteessa Saksan kanssa. Suomeen myötämielisyydellä suhtautuneet ja tukea antaneet länsivallat olivat kaukana. Pohjolan maat olivat puolueettomia, ja siihen joukkoon Suomikin olisi halunnut. Yksikään suurvalta ei kuitenkaan hyväksynyt Suomen hakeutumista tiiviimpään pohjoismaiseen yhteistyöhön.[1270] Suomen kansainvälinen ympäristö oli seuraavien vuosien aikana kaikkea muuta kuin vakaa. Sota riehui kaikkialla Euroopassa, ja Saksa oli miehittänyt Pohjolan ja Baltian maat Ruotsia lukuun ottamatta. Suomi kävi itärajalla omaa sotaansa Neuvostoliittoa vastaan. Tulevaisuus oli ennakoimaton, mutta levottomissakin oloissa suunniteltiin suomalaisen yhteiskunnan tulevaa kehitystä.

V. J. Sukselaisen elämässä jatkosodan aika oli yhteiskunnallisen suunnittelun, yhteiskuntapoliittisen ohjelman rakentamisen ja Maalaisliiton uudistamisajatusten vaihetta. Hän oli talvi- ja jatkosodan aikana myös rintamapalveluksessa mutta pääosin hallituksen tehtävissä. V. J. Sukselaisen sotavuosia on tutkimuksessa lähestytty kahdesta eri näkökulmasta: tapahtumahistoriallisesti ja aatehis-

toriallisesti. Tapahtumahistoriallinen lähestymistapa selkiyttää V. J. Sukselaisen päivänpoliittista työtä ja uran suuntautumista kohti politiikkaa ja Maalaisliiton puheenjohtajuutta. Näkemyksellinen kuvaus puolestaan kertoo eri osista muodostuvasta ohjelmallisesta kokonaisuudesta, V. J. Sukselaisen yhteiskuntapoliittisesta ohjelmasta. Se ei luonnollisestikaan kehity ajan tapahtumista irrallaan, mutta on enemmän sidoksissa siihen, mitä Vieno Johannes Saari ja V. J. Sukselainen elämässään oli kokenut ja oppinut. Ohjelman esittely muodostaa tutkimuksen viimeisen luvun, ja on yhteenvetoa mutta myös johdantoa V. J. Sukselaisen ajalle Maalaisliiton puheenjohtajana 1945–1964.

Ajanjakso 1939–1945 voidaan jakaa kolmeen osaan: 1939–1941 oli talvisodan ja välirauhan aikaa, 1941–1944 käytiin jatkosotaa ja 1944–1945 elettiin sodan loppuhetkien ja rauhaan sopeutumisen vaihetta. Jokainen vaihe edustaa Suomen historiassa omanlaistaan ajanjaksoa. Karkean kronologisesti jaotellen V. J. Sukselaisen näkemyksen kuvauksessa nuo vuodet voidaan jakaa 1) Kimmo Kimalaisen (V. J. Sukselaisen nimimerkki) edustamaan yhteiskuntasuunnitteluun aikaan 1939–1941, 2) teollistuneen maalaisyhteiskunnan vaiheeseen 1941–1944 sekä 3) ja hajakeskitetyn Suomen rakentamisen aikaan 1944–1945.

Vuodet 1939–1945 kehystävät V. J. Sukselaisen yhteiskuntapoliittisen ohjelman kypsymistä sekä kiinnittymistä Maalaisliittoon. Sotavuosien tehtävät koulivat hänestä yhteiskunta- ja puoluepoliittista vaikuttajaa. Välirauhan ja jatkosodan aikana hän oli muun muassa pääministerin sihteeri, Väestöliiton puheenjohtaja, kansantalouden tutkija, yhteiskuntapoliitikko sekä maalaisliittolainen vaikuttaja ja uudistaja. Työt erilaisten yhteisöjen ilmapiirissä ja vuorovaikutuksessa pohjustivat hänen yhteiskunta- ja puoluepoliittista ohjelmaansa.

Puoluetyö tuli V. J. Sukselaiselle sodan vuosina aikaisempaa läheisemmäksi ja tärkeämmäksi. Eräs syy tiivistyneeseen puolueyhteyteen oli asema viiden eri pääministerin sihteerinä – J. W. Rangellista J. K. Paasikiveen – syksystä 1941 kevääseen 1945. Suurimpana kiinnostuksen pontimena olivat kuitenkin halu edetä politiikassa ja havainnot puolueen uudistamisen tarpeesta sekä usko omiin kykyihin Maalaisliiton uudistamiseksi. Päiväkirja kertoo V. J. Sukselaisen vaikuttamisen halusta ja valmiudesta puolueen johtopaikoille. Puoluesihteerin tehtävä kiinnosti häntä kesällä 1940, ja Maalaisliiton puheenjohtajuuden hän kirjasi tavoitteekseen keväällä 1942.[1271]

V. J. Sukselaisen pohdinnat eivät koskeneet vain omaa puolueuraa. Hyvä esimerkki Maalaisliittoa ja maaseutua koskevien hankkeiden yhdistämisestä sekä eri organisaatioiden välisestä yhteistyöstä oli ajatus osuustoiminnallisesta kansanopistosta. Paimiolainen Sulo Kajanoja kirjoitti keväällä 1940 V. J. Sukselaiselle, että Paimion kansanopistosta tehtäisiin osuustoiminnallinen. V. J. Sukselainen kertoo vastauksessaan kannattavansa ajatusta ja yhdistelmää ”agraarispoliittis-osuustoiminnallisesta suuntauksesta”.[1272] Aikanaan kun Alkio-opiston luonnetta ja opetuksen sisältöä pohdittiin, olivat esillä samanhenkiset ajatukset, mutta Alkio-opisto toteutettiin kuitenkin vasta pari vuotta sodan päättymisen jälkeen.[1273]

Viljami Kalliokosken valinta Maalaisliiton puheenjohtajaksi kesällä 1940 sai V. J. Sukselaisen kiinnostumaan puoluesihteerin tehtävistä. Hän alkoi tosissaan miettiä kansanedustajuutta, koska hänen mielestään puoluesihteerin olisi pitänyt olla myös kansanedustaja[1274]. V. J. Sukselainen laskelmoi, missä vaalipiirissä häntä eniten tarvittaisiin ja missä olisivat parhaat läpimenomahdollisuudet. Varsinais-Suomi ei missään tapauksessa ollut itsestään selvä vaihtoehto: mahdollista oli myös ehdokkuus Hämeen eteläisessä vaalipiirissä, koska siellä oli tarvetta vahvalle edustajalle.[1275] Kesällä 1940 ei puoluesihteerin paikka edes ollut auki, joten V. J. Sukselaisen pohdinnat osoittavat enemmän järjestöllistä mielenkiintoa ja luotailevat tulevia vaihtoehtoja.

V. J. Sukselaisen ensimmäinen rauhan ajan uusi tehtävä oli työ Itärajan jälleenrakennus -komitean yhtenä sihteerinä. Komiteaa johti hänen tuttavansa Lapin läänin maaherra Kaarlo Hillilä. Kahden kuukauden tiiviin työn jälkeen komitea jätti mietintönsä 2. heinäkuuta 1940.[1276] Kesän aikana V. J. Sukselainen kirjoitti loppuun myös Oy Gottfr. Strömberg Ab:n historiikin. Hän halusi myös jatkaa työtään Yhteiskunnallisen Korkeakoulun kansantaloustieteen opettajana; sillä tiedettä hän ei aikonut jättää, vaikka erilaisia työ- ja luottamustehtäviä olikin runsaasti.[1277] Kiinnostus kansantalouteen ei V. J. Sukselaisella ollut vain tieteellistä vaan myös poliittista ja ammatillista. Talouselämän valtiojohtoisuuden ei hänen mielestään tarvinnut olla tilapäisluontoista haparoimista: ”Tarvitaan kiinteä suunnitelma kansantalouden kehittämiseksi. Valtiolle elin, joka jatkuvasti seuraisi kansantalouden kehitystä. Tarvitaan kansantalouden ammattimiehiä.”[1278]

V. J. Sukselaisesta tuli yksi kansantalouden ammattimiehistä ja talousneuvoston työntekijöistä, kun hän siirtyi valtiovarainministeriöön syksyllä 1940. Ministeriössä työskennellyt Sakari Tuomioja oli aiemmin kertonut suunniteltavan kansantaloudellisen neuvottelukunnan perustamista, jonka sihteeriksi oli ajateltu V. J. Sukselaista.[1279] Arvossapidetyistä ja eri ajatussuuntia edustavista talousmiehistä oli tarkoituksena kerätä neuvottelukunta. Uuden neuvottelukunnan puheenjohtaja Väinö Tanner oli vakuuttunut sihteerikokelaan kyvyistä, ja neuvottelukunta valitsikin V. J. Sukselaisen sihteerikseen marraskuussa.[1280]

”Kolme kirjaa” oli tavoite, josta V. J. Sukselainen halusi sodasta palattuaan pitää kiinni: ensimmäinen oli jo valmistunut osuustoiminnallinen väitöskirja, toinen kirja olisi käsitellyt Suomen ja Ruotsin taloussuhteita ja kolmannessa työssä hän olisi tutkinut asuntokysymystä.[1281] Aihepiirit olivat muuttuneet 1930-luvun puolivälistä, jolloin hän oli suunnitellut tutkivansa kulutusta ja työllisyyttä. Talous oli silloin ollut tutkimusaiheiden ensisijainen näkökulma, mutta yhteiskunnallinen tarkastelutapa oli vahvistunut ajan kuluessa. Ruotsi esiintyi hänen kirjoituksissaan yhteiskunnallisen kehityksen esimerkkinä ja Suomen kilpailijana kansainvälisillä markkinoilla. Suomessa kannatti seurata naapurimaan kehitystä ja ottaa oppia sekä sen virheistä että saavutuksista.

Kirjoittaessaan kilpakirjoitustaan itsenäisyyden turvaamiseksi V. J. Sukselainen yhdisti yhteiskunnallisen ja taloudellisen suunnitelmallisuuden. Hän hyödynsi tätä

työtä kirjoittaessaan näkemyksiään muihin julkaisuihin. Päiväkirjassaan elokuussa 1940 hän asettaa tavoitteensa: ”Kohta pääsen vakavasti kiinni kilpakirjoitukseen. Laadin siitä ensinnä väestöpolitiikkaa koskevan osan, koska pidän sitä keskeisimpänä kysymyksenä. On hauskaa, että minulle jää tällaisena isänmaalle vaarallisena hetkenä aikaa pohtia tällaisia kansamme olemassaolon peruskysymyksiä. Tämä kilpakirjoitus on tilaisuus, jota minun on käytettävä luodakseni itselleni vastaisuutta varten selväpiirteisen ohjelman ja reaalisen käsityksen kansamme voimavaroista.”[1282]

Isänmaalle vaaralliset hetket eivät loppukesällä 1940 olleet elettyä elämää. Suomi varustautui turvaamaan itsenäisyyttään asein, jatkamaan politiikkaa sodan keinoin. V. J. Sukselaisen lähiajan suunnitelmat eivät sellaisinaan toteutuneet, mutta tieteellinen osaaminen, työ valtiovarainministeriössä ja yhteys Maalaisliittoon loivat yhdessä pohjaa hänen jatkosodan aikaiselle pestilleen pääministerin sihteerinä.

V. J. Sukselainen merkitsi välirauhan ja jatkosodan aikana päiväkirjaansa paljon huomioitaan, jotka kertovat kiinnostuksesta Maalaisliittoa ja puolueen uudistamista kohtaan, mutta kysymys oli myös omien urahaaveiden toteuttamisesta. Maalaisliitossa oli hänestä paljon korjattavaa, ei vain puolueen aatteellisessa ja järjestöllisessä tilassa vaan myös sen hallituspolitiikassa. Uralla etenemiseen liittyvät pohdintansa hän piti yleensä vain ominaan ja kätki kunnianhimonsa ja tavoitteensa.

Maalaisliiton asema ei ollut vahva 4. tammikuuta 1941 nimitetyssä J. W. Rangellin hallituksessa. Vähän etäämpää Maalaisliiton toimintaa tarkkaillut V. J. Sukselainen arvioi päiväkirjassaan olleen vain hyvä, että hän oli hankkinut kokemusta muualtakin kuin politiikasta. Politiikkaan ei pitänyt tulla liian nuorena: ”Nytkin rakkaat puoluelaiseni tekevät tyhmyyksiä, taistelevat valtalakia yms. vastaan syyttä suotta, koska ovat käärmeissään siitä, että heillä on nykyisessä hallituksessa niin vähän sanomista.”[1283]

Politiikasta V. J. Sukselainen oli päässyt keskustelemaan tutussa, 1930-luvun puolivälistä lähtien kokoontuneessa saunaseurassa. Päiväkirjamerkintöjen mukaan porukassa olivat useimmiten mukana Paavo Kastari, Reino Kuuskoski, Lauri Posti, Sakari Tuomioja, Urho Kekkonen ja T. H. Heikkilä.[1284] Se oli samanikäisten ja -henkisten, yhteiskunnan näköalapaikoille nousseiden neljääkymmentä ikävuottaan lähestyvien tai sen jo täyttäneiden miesten kaveriporukka. Kyseessä ei ollut mikään väheksyttävä joukko, sillä siitä nousi muun muassa neljä pääministeriä 1950-luvun hallituksiin.

”Kalliokoskesta ei ole maalaisliiton puheenjohtajaksi – minulle näyttää se paikka kuuluvan”

Saksa oli jo kesällä 1940 ryhtynyt valmistelemaan sotaretkeä Venäjälle, mikä merkitsi Saksan aktivoitumista myös Suomessa. Neuvostoliitto havaitsi tapahtuneen ja yritti pehmentää politiikkaansa, mutta Suomen asenteita se ei enää muuttanut. Suomen ja Saksan sotilasyhteistyö tiivistyi helmikuusta 1941 alkaen, ja keväällä Suomelle

Perttula_Sukselainen.indd 337 19.5.2010 14:29:05



Jatkosodan alkaessa kesällä 1941 divisioonan komentajan adjutantilla (V. J. Sukselainen eturivissä keskellä) oli aikaa yhteiskuvaan.

esitettiin melko selvä pyyntö osallistua hyökkäyssotaan. Kesäkuussa saksalaiset joukot saapuivat Lappiin ja sotalaivat etelärannikon saaristoon. Saksan hyökkäys alkoi 22. kesäkuuta 1941. Neuvostoliiton ilmavoimien pommituslennot antoivat Suomen hallitukselle lopullisen perusteen todeta sotatoimien Neuvostoliittoa vastaan alkaneen[1285].

Politiikka jäi V. J. Sukselaisen ajatuksissa hetkellisesti taka-alalle, kun 20. kesäkuuta 1941 tuli palvelukseenastumismääräys ja edessä oli lähtö jatkosotaan. Hänestä tuli 11. divisioonan komentajan K. A. Heiskasen eli Kylmä-Kallen adjutantti. Sotaonni oli alussa myönteinen, divisioona eteni ja sai haltuunsa Värtsilän 11. heinäkuuta. Suomen vanhan rajan se ylitti pari viikkoa myöhemmin ja saapui Kolatselän kylän läheisyyteen.[1286] V. J. Sukselaisen etulinjan sotilaallinen rintamavastuu muuttui pian sodan alkuvaiheen jälkeen kotoisen poliittisen rintaman vastuuksi. Hän sai 15. elokuuta 1941 L. A. Puntilalta kirjeen, jossa tämä kysyi pääministeri J. W. Rangellin toimeksiannosta V. J. Sukselaisen valmiutta ryhtyä pääministerin taloudelliseksi sihteeriksi. Hän suostui pyyntöön mutta pyysi lupaa pysyä rintamalla vielä kuukauden ajan. Hän halusi olla mukana Äänislinnan valloituksessa ja uskoi divisioonan pian saavan lähtökäskyn Äänislinnaan, jonka valtaus jäi häneltä kuitenkin kokematta.

Suomalaiset joukot eivät vielä olleet Äänislinnassa, kun V. J. Sukselainen 15. syyskuuta puhelinsanomassa määrättiin ilmoittautumaan puolustusministeriöön. Hän sai kuitenkin luvan tutustua muutaman päivän ajan tilanteeseen Etelä-Aunuksessa ja Syvärillä. Hän uskoi saavansa lyhyessäkin ajassa riittävästi tietoa, koska hänen

Perttula_Sukselainen.indd 338 19.5.2010 14:29:06

tuttavansa kenraali Paavo Talvela ja tk-komppanian päällikkö Martti Haavio olivat kyseisellä alueella. Syväri ja Lotinapelto tulivatkin nähdyiksi ennen siirtymistä valtioneuvoston palvelukseen lokakuun alussa. Aluksi L. A. Puntila oli pääministerin ensimmäinen sihteeri ja toimi myös hallituksen iltakoulujen sihteerinä. Häntä kuitenkin työllistivät samanaikaisesti valtion tiedotuslaitoksen apulaisjohtajan tehtävät, joten pääministeri J. W. Rangell alkoi yhä enemmän hoitaa asioita koko ajan paikalla olleen V. J. Sukselaisen kanssa.[1287] Tämän ensimmäiset arkistoidut muistiinpanot hallituksen iltakouluista ovat huhtikuulta 1942, läsnäolo iltakouluissa osoittaa hänen asemansa vahvistuneen. Pääministerin esikunnassa työskenteli kahden poliittisen avustajan lisäksi valtioneuvoston komendantti, jona oli alkoholiliikkeen hankintatoimen johtaja Martti Hovilainen. Valtioneuvoston kansliapäällikkönä oli Knut Kindt[1288].

Työ pääministerin sihteerinä toi V. J. Sukselaisen jälleen askeleen lähemmäksi poliittisen vallankäytön keskusta, ja näin vahvistuivat myös toiveet poliittisesta urasta. Hän merkitsi 5. lokakuuta päiväkirjaansa tavoitteitaan: ” Luulenpa, että voin lyhyessä ajassa tehdä itseni merkitykselliseksi maan taloudellisten kysymysten hoitamisessa.”[1289] Viikkoa myöhemmin hän pohtii: ”Varmasti olen arvioinut viimeisten 10 vuoden aikana pääseväni paljon pitemmälle kuin mitä olen todellisuudessa päässyt. Eihän minua koskaan ole voitu moittia siitä, etten ole asettanut päämääräni riittävän korkealle, joskin liiallisella ja elämänvieraalla vaatimattomuudella monesti olen jarruttanut edistymistäni. Nyt olen täysi mies. Nyt pitäisi elämässäni alkaa se kausi, jonka olen maan johtavien miesten joukossa.”[1290]

Hän arvioi, että ”vaimo ja väitöskirja” -ohjelman jälkeen hän oli toteuttanut kovin hitaasti ”kolmen kirjan” -ohjelmaansa hankkiakseen meriittiä professorin tehtävään. V. J. Sukselainen ei haudannut hankettaan mutta arvioi kuitenkin keskittyvänsä nyt julkisiin tehtäviin.[1291] Tätä ajattelua vasten lokakuun 17. päivänä 1941 päiväkirjaan merkitty tavoite tuntuu luontevalta. V. J. Sukselainen kirjoittaa olevansa nyt ”pääministerin tuolilla”, kun tämä on matkoilla: ”Paljon mielenkiintoista tutustuttavaa. Eipä sitten ole outo, kun todella saan istua pääministerin tuolille sen haltijan ominaisuudessa.”[1292]

Uudessa työssä V. J. Sukselaisen yhteysverkosto kasvoi. Luonnollisesti jo työn velvollisuuksiinkin kuului yhteyksien pitäminen eri tahoille, mutta verkostoituminen oli hänelle myös luontevaa. Päiväkirjan merkinnöistä pilkistää esille jälleen Urho Kekkonen. Hänellä ja V. J. Sukselaisella oli samansuuntaisia mielipiteitä, mutta jokin kaihersi heidän välejään ja yhteensopivuuttaan tai sitten heidän välillään oli kummankin tunnistama kilpailuasetelma. Poliittiset toimintatavat oli eräs ilmeinen erottava tekijä, elämäntavoissakin lienee ollut eroja. Särmikäs ja purevapuheinen Urho Kekkonen jakoi usein porukkaa; V. J. Sukselainen puolestaan vältti mustavalkoisia asetelmia ja poliittisesti repiviä hankauspintoja. Hän haki uusia lähestymistapoja, joiden avulla hän yritti rakentaa yhteenkuuluvuutta, jonka pohjustaminen merkitsi monesti tilanteen kypsyttelyä ja odottamista – ”suksitte-

Perttula_Sukselainen.indd 339 19.5.2010 14:29:06

lua". Tällöin vähitellen syntyvä ratkaisu saattoi henkilöityä häneen, mikä oli taitava tapa vahvistaa omaa asemaa ja säilyttää puhevalta. Sovittelijan luonteella ei ollut helppoa kasvaa taistelijaksi. V. J. Sukselainen kirjoitti päiväkirjaansa 22. lokakuuta 1941: "Kekkosenkin kanssa lienee oltava yhteistyössä, vaikka olenkin vakuutettu, että hän on enemmän poliitikko kuin valtiomies. Täytyy ottaa huomioon, että kaikki ihmiset ovat vajavaisia ja että konsti on juuri siinä, miten saa erilaiset tyypit puhaltamaan samaan hiileen."[1293]

Pääministerin sihteerinä V. J. Sukselainen näki poliittisen toiminnan ytimeen ja ymmärsi puolueiden vaikutusmahdollisuuksien rajat. Maalaisliiton paino sota-ajan ratkaisuja tehtäessä ei ollut kovin suuri, ja asetelma pakotti puolueen usein painottumaan agraarietuihin. Tämä tilanne patisti häntä työhön puolueen politiikan avartamiseksi ja sen aseman vahvistamiseksi. 13. tammikuuta 1942 hän kirjoitti päiväkirjaansa: "Onpa minulla muuten nykyään sopiva oppipojan paikka tutustuakseni siihen, miten tätä maata hallitaan ja miten sitä pitäisi hallita."[1294] Tuttavapiiri huomasi, että hänen kiinnostuksensa politiikkaan oli entisestään kasvanut. Martti Haavio ja Elsa Enäjärvi-Haavio yrittivätkin selittää V. J. Sukselaiselle, että hänen paikkansa yhteiskunnassa tulisi olemaan jossakin muualla kuin tiedemiehen tehtävissä[1295].

Helmikuussa V. J. Sukselainen kutsui Viljami Kalliokosken ja E. M. Tarkkasen kotiinsa iltateelle, ja kertoi heille ajatuksestaan maalaisliittolaisen talouspoliittisen kerhon perustamiseksi. Vieraat lämpenivät hankkeelle, ja kerhon ensimmäinen tilaisuus järjestettiin Osuuskassojen Keskuslainarahastossa 20. helmikuuta 1942. V. J. Sukselainen käytti alustuspuheenvuoron kerhon tarpeellisuudesta. Muistelmissaan hän kertoo halunneensa puolueen uudistamista, mutta selvittäessään hankkeen taustoja päiväkirjassaan 8. helmikuuta hän kirjoittaa henkilökohtaisemmin: "Tähtään tällä hankkeellani varsin pitkälle puolueen uudistamiseen ja puolueen talouspolitiikan johtoon. Nythän puolue on keskinäisten ristiriitojen runtelema ja käytännöllisesti katsoen ilman johtajaa. Olen jo siinä iässä, ettei minun tarvitse ruveta kannattamaan mitään tekaistua johtajaa. Koetan pönkittää toistaiseksi Viljamin asemaa ja valmistautua astumaan politiikkaan."[1296]

Ensimmäiseen palaveriin OKO:ssa osallistui kahdeksan miestä: Viljami Kalliokoski, E. M. Tarkkanen, Juho Koivisto, Valde Hyvönen, K. J. Ellilä, Oiva Jääskeläinen, Väinö Sarkamies ja V. J. Sukselainen. Kerhon puheenjohtajaksi valittiin Viljami Kalliokoski ja sihteeriksi V. J. Sukselainen. Ensimmäisessä tapaamisessa kerhoon hyväksyttiin mukaan myös K. T. Jutila, V. A. Arola, Tyko Reinikka, Urho Kittilä, K. J. Tuominen, Kauno Kleemola ja Juhani Leppälä; myöhemmin mukaan tuli ainakin Janne Koivuranta.[1297] Kerho päätti kokoontua kerran kuukaudessa pohtimaan talouspolitiikkaa. Maaliskuussa keskusteltiin asutuspolitiikasta ja teemasta *Asutuskysymys teollisuuspoliittisena probleemina*. Aiheen ja näkökulman valinnassa tuntui V. J. Sukselaisen vaikutus. Jatkokeskusteluissa lavennettiin teemaa ja pohdittiin asutuspolitiikkaa maataloudellisena kysymyksenä, silloin puheenvuorot käyttivät Valde

Hyvönen ja Kauno Kleemola[1298]. Teollisuus- ja asutuspolitiikan yhdistäminen oli V. J. Sukselaisen yhteiskuntapoliittisen ohjelman ydin.

Samaan aikaan kun V. J. Sukselainen syksyllä 1941 haaveili pääministerin tehtävistä, hän suunnitteli lähitulevaisuuttaan valtiovarainministeriön palveluksessa. Hän kirjoitti lokakuussa 1941 *Suomalaiseen Suomeen* artikkelin *Kansantalousosaston perustaminen valtiovarainministeriöön*.[1299] Kirjoituksellaan hän halusi pohjustaa tavoitettaan kansantalousosaston päällikön paikasta[1300]. V. J. Sukselainen toteaa kiinnittäneensä huomiota siihen aatteelliseen kehitykseen, joka suhtautumisessa valtion taloudellisiin velvollisuuksiin on tapahtunut; hän viittaa Bruno Suvirannan johdolla asetettuun komiteaan, jonka piti laatia lähivuosien taloussuunnitelma. Ennen sitä piti kuitenkin luoda taloushallinto, jossa olisi suunniteltu talouspolitiikkaa ja arvioitu suunnitelmien toteutumista.[1301]

V. J. Sukselainen ennakoi, että valtiovarainministeriön yhteyteen perustetaan kansantalousosasto. Siinä yhteydessä ministeriön nimi olisi muutettu kansantalous- ja valtiovarainministeriöksi, jossa olisi ollut kaksi ministeriä – kansantalousministeri ja valtiovarainministeri. Eräässä toisessa kirjoituksessaan hän täsmentää kansantalousosaston tavoitteita: ”On sovittava määrätyistä kansantalouspolitiikan johtavista periaatteista, sovittava siitä, minkälaista tuotantoa maassa on pyrittävä harjoittamaan ja minkälaisessa mittakaavassa. – – On tarkoitus, että tuottajain ja kuluttajain edustajat voivat vastaisuudessa keskustella näistä kysymyksistä asiallisella pohjalla kansantalousosaston yhteyteen perustettavassa neuvottelukunnassa.”[1302]

Vaikka V. J. Sukselaista ei 1942 valittukaan haikailemalleen paikalle kansantalousosaston päälliköksi, hän muodosti yhdessä Matti Lepon ja Eero Korpelan kanssa Bruno Suvirannan johtaman kansantalousosaston esikunnan.[1303] V. J. Sukselainen arvioi maaliskuussa 1942 saavutuksiaan kriittisesti – kuten aina. Tieteellinen työ oli taas jäänyt rempalleen, talous ja perhe-elämä sen sijaan olivat kunnossa, ja se oli paljon se. Hän arvioi, että piti toistaiseksi roikkua pääministerin ”apulaissihteerinä” ja jonkinlaisena Bruno Suvirannan ”apulaispäällikkönä”.[1304]

Jatkosuunnitelmat olivat selkiytyneet: ”Siinä rinnalla organisoin Väestöliittoani. Minusta alkaa tuntua, että siltä pohjalta voi syntyä kokonainen sosiaalinen ja valtiollinenkin uudistusliike. Kunpa vain keksisin sille uuden nimen. Uutta puoluetta en haaveile, sanottakoon se erehdysten välttämiseksi. Onhan minulla johtajaa vailla oleva Maalaisliitto. Koskahan se alkaa uskoa, että en ole liian nuori? Toistaiseksi en tiedä, mistä saisin aikaa perheellisten verotusta käsittelevää tieteellistä tutkimusta varten. Nythän on kaikki liikenevä aika käytettävä teollisuuden sijaintikysymykseen. Ehkäpä siitäkin saisin jotakin tieteellistä meriittiä.”[1305] Suomen teollistaminen, sen ohjaaminen ja siihen liittyvien yhteiskunnallisten haasteiden hallinta kiinnosti laajempaakin joukkoa, sillä V. J. Sukselainen piti keväällä taloudelliselle neuvottelukunnalle alustuksen aiheesta *Teollisuuden sijainti lähinnä väestöpoliittiselta kannalta*[1306].

Maaliskuun 12. päivänä 1942 V. J. Sukselainen kirjasi päiväkirjaansa kauaskantoisen tavoitteen. Puolisen vuotta Maalaisliiton toimintaa hallituksessa seurattuaan

Perttula_Sukselainen.indd 341 19.5.2010 14:29:06

hänen päämääränsä oli selkiytynyt: ”Eilen oli taas mielenkiintoinen iltakoulu. Kalliokoski, joka oli poissa, joutui ’kotirippiin’ siitä, että oli ehkä vienyt eduskuntapiireihin tietoja hallituksen mielialoista osuuskuntien verotuksessa. Muuten olen näinä päivinä tehnyt uusia havaintoja, jotka todistavat, että Kalliokoskesta ei ole maalaisliiton johtajaksi. Minulle näyttää se paikka kuuluvan, vaikka minulle nyt vielä naurettaisiin, jos jostakin tällaisesta puhuisin. Lähin tehtäväni on hankkia Kalliokosken kannattajien luottamus ja säilyttää suhteeni Kekkosen-Niukkasen-Hannulan siipeen.”[1307]

Taitava poliitikko osaa luoda asetelman, jossa hänelle syntyy poliittinen tilaus ja hän vääjäämättä jää ainoaksi vaihtoehdoksi. Silloin ei tarvitse pyrkiä, koska valintatilanteessa ei yksinkertaisesti ole muita vaihtoehtoja. Aivan näin laskelmoidusti ei V. J. Sukselainen aurannut tietään puolueen puheenjohtajaksi, sillä valinta aikanaan oli yllätys hänelle itselleenkin. Niin suuri yllätys se ei kuitenkaan ollut kuin yleensä on annettu ymmärtää, sillä V. J. Sukselainen oli asettanut puheenjohtajuuden tavoitteekseen ja suunnitellut strategiaa jo kevättalvella 1942. Yhteistyötaidot tekivät hänestä vuosien kuluessa ehdokkaan, joka kesällä 1945 riitelyn ryydittämässä kokouksessa nousi esille sopuratkaisuna. Ei ihme, että Juho Niukkanen kokouksen aikana kummasteli, miten Maalaisliiton oikeisto ja vasemmisto, ”fasistit ja rabulistit” saattoivat asettua saman miehen taakse.

Oman uran pohdiskelu oli tyypillistä V. J. Sukselaiselle erilaisissa elämäntilanteissa; talouspoliittinen kerho oli eräs mahdollisuus ystäväpiirin laajentamiseksi ja ihmistuntemuksen lisäämiseksi. Nuorisoseurat kaipasivat toimintaansa uutta sykettä, ja V. J. Sukselainen suunnitteli löytävänsä yhteyden järjestöön väestökysymyksen avulla. Sillä tavalla hän ja Maalaisliitto löytäisivät sen nousevan polven, joka tekisi Maalaisliitosta kulttuuripuolueen ja asettaisi talonpojan oikeaan arvoonsa.[1308]

V. J. Sukselainen ei halunnut 1940-luvun alun kaltaisen Maalaisliiton puheenjohtajaksi vaan halusi valaa puoluetta uuteen muottiin. Puolueen sodanjälkeistä rakentamista ajatellen linjaus Maalaisliitosta nuoren polven kulttuuripuolueena on tärkeä. Hän etsi nousun avaimia nuorisosta ja alkuperäisestä alkiolaisesta kulttuuriliikkeestä. Nuorisoseuratyö olisi mahdollistanut yhteyden rakentamisen maaseudun nuoriin. Keski-Suomi puhujamatkojen kohteena oli mielessä, koska maakunta oli tullut läheiseksi talvisodan aikana, kun hän keskisuomalaisen pataljoonan adjutanttina oli tutustunut Saarijärven ja Viitasaaren miehiin[1309].

Päiväkirjaansa V. J. Sukselainen kirjasi keväällä 1942 Kaarlo Hillilän neuvon tehdä itsestään ”poliittinen välttämättömyys”.[1310] Hän huomasi tarvitsevansa poliittisen ohjelman, syynä ei ollut vakiintuneiden poliittisten mielipiteiden puuttuminen vaan näkemyksen puute monista vähemmän tärkeistä asioista, joihin olisi voinut vaikuttaa. V. J. Sukselainen kirjoitti tavoitteekseen: ”Ihmisen on annettava kanssaihmistensä ymmärtää, että hän on määrätietoisen toiminnan mies, joka tietää, mitä tahtoo.”[1311] Puoluetyö ei ollut ainoana mielessä, sillä hän suunnitteli esimerkiksi perheiden organisoimista taisteluun oikeuksiensa puolesta. Organisaatio tosin olisi pitänyt saada valmiiksi ennen vaalivuotta, jotta hän olisi voinut nostaa väestöpolitiikkaa keskuste-

luun ja puolueiden ohjelmiin. Tiedon lisääminen ja poliittisen paineen kasvaminen olisivat raivanneet tietä väestöpoliittisen ajattelun suureen muutokseen.[1312]

Kesältä 1942 on päiväkirjassa muutama irrallinen mutta huomioitava arvio hänen aikansa vaikuttajista. Kesäkuun 2. päivänä V. J. Sukselainen oli Sosialidemokraattisen Työläisnaisliiton yksinäisille äideille perustaman ”Ensi kodin” avajaistilaisuudessa, ja hän kirjoittaa Miina Sillanpään saaneen siellä ansaittua tunnustusta.[1313] Kesäkuun 4. päivänä hän arvioi sotamarsalkka Mannerheimia: ”Mannerheimin 75-vuotispäivän aamu. Lehdet ovat pullollaan sotamarsalkkaa. Lienee jonkinlainen vahinko, että en osaa nähdä hänessä suurmiestä, vain ainoastaan taitavan miehen, josta lavastajana ja ihmisten käsittelijänä voi olla paljon oppimista. Se ei mitenkään vähennä kunnioitustani.”[1314]

Oltuaan vuoden pääministerin palveluksessa ryhtyi V. J. Sukselainen lokakuussa 1942 yksin vastaamaan sihteerin tehtävistä. Kulunutta vuotta hän arvioi, että se ”ei ehkä ole hukkaan heitetty”.[1315] Mitään näkyviä ristiriitoja hänellä ei ollut edeltäjänsä ja yhteistyökumppaninsa L. A. Puntilan kanssa. V. J. Sukselainen oli kuitenkin jo vuotta aikaisemmin, kolmen viikon kokemuksen jälkeen pääministerin sihteerinä kirjoittanut päiväkirjaansa Puntila- ja Sukselais-kriittisesti: ”Mahtaisinko suostua ministeriksi, jos Puntila panisi kokoon hallitusta? Minä näet olen myös omasta mielestäni maailman napa, ja minun on vaikea pitää Lassea suurempana napana.”[1316]

Päiväkirjassaan V. J. Sukselainen ennakoi vuoden 1942 lopussa aseveliakselin toimintaa, kun kuuli L. A. Puntilan mahdollisesti siirtyvän Aseveliliittoon: ”Hänen kanssaan ei ole oikein hauska touhuta. Mitä Aseveliliittoon tulee, asia olisi senkin kannalta hyvä. Olen aina aavistellut, että eräät piirit hahmottelevat jonkinlaista ’Yhtenäisyyspuoluetta’ tuon liiton ympärille. Puntila olisi paras tae siitä, että tuosta hullutuksesta ei koskaan mitään tulisi, sillä hänellä on jumalainen lahja herättää vastustusta.”[1317]

Tavoitteena Maalaisliiton talouspolitiikan johtajuus

V. J. Sukselainen oli asettanut tavoitteekseen Maalaisliiton talouspolitiikan johtajuuden tai pikemminkin puolueen talouspoliittisen linjan luomisen.[1318] Hän tarttui tähän haasteeseen syksyllä 1942 kirjoittaessaan *Heräävän Maaseutuun* artikkelin *Talonpojan sana talouselämässä*, jossa hän halusi osoittaa olevansa se, jolla on jotakin sanottavaa. Hänelle ei enää riittänyt, että talonpoikia kuunneltiin vain maatalousasioissa, sillä talonpoikaisen elämänkäsityksen piti olla mukana luomassa puitteita kansantalouden kehittämiselle. V. J. Sukselainen arvioi, että talonpojan taloudellinen vaikutusvalta olisi tulevaisuudessa päivänpolttava kysymys. Puolueessa piti valmistautua tähän haasteeseen, koska rauhan jälkeenkin valtion taloudellinen vaikutusvalta pysyisi eikä entiseen liberalismin aikakauteen ilmeisesti ollut paluuta.

Perttula_Sukselainen.indd 343 19.5.2010 14:29:06

Valtiojohtoisuus ja taloussuunnittelu oli Suomessa ollut pakko hyväksyä talouspolitiikan käytännöksi talvisodan aikana, mutta sotatalouden säännöt jäivät eloon talvisodan jälkeenkin, ja lopulta Suomi eli jonkinlaista sääntelytaloutta pitkälle 1950-luvulle asti. Valtiojohtoisuus hyväksyttiin laajasti, mutta perustelut sen puolesta olivat sota-aikana oikealla ja vasemmalla laidalla erilaiset.[1319] Välirauhan aikaisessa artikkelissaan *Valtiojohtoinen järjestelmä – hetken taloudellinen tunnus* V. J. Sukselainen arvioi, että valtion tehtävien laajentuminen sisältyy muodossa tai toisessa kaikkien senhetkisten taloudellisten uudistusliikkeiden ohjelmaan: ”Sosialistiset puolueet ovat edustaneet johdonmukaisesti valtiollistuttamisajatusta ja niitä vastustaneet kahden viimeisen vuosikymmenen aikana menestystä saavuttaneet uudistusliikkeet, fascismi ja kansallissosialismi ovat omalla tavallaan päätyneet samaan vaatimukseen.”[1320]

V. J. Sukselaisen käsitystä taloudellisen suunnitelmallisuuden välttämättömyydestä kuvastavat viittaukset sosialisteihin, kansallissosialisteihin ja fasisteihin, joiden opeissa yhdistyvät valtiokeskeisen talouden ajatukset: ”Kehityksen tulos näkyy siis olevan: sosialistiset puolueet voidaan kukistaa, mutta ei niiden taloudellisten oppien perusajatusta. Sen on saatava sijansa talousjärjestelmässä, jotta taloudellinen edistys voisi jatkua edelleen.” Hänen johtopäätöksensä on talousjärjestelmän deideologisointi tai rationalisointi, jossa kansantaloutta kehitetään taloudellisen järjen eikä poliittisen vallan nimessä.

Maalaisliittolaisissa lehdissä julkaistuissa talouspoliittisissa kirjoituksissaan V. J. Sukselainen yrittää linjata puolueen talouspolitiikkaa mutta myös avartaa äänestäjäkunnan käsitystä puolueen tehtävistä ja tavoitteista. Vähitellen puolueen piti ryhtyä keräämään uudenlaista järjestöllistä voimaa politiikkansa ajamiseksi. V. J. Sukselainen puntaroi sosialisointia ja valtion tehtäviä talonpoikien suuntaan: ”Mitä talonpoika odottaa talousjärjestelmältä; epäilemättä oikeutta viljellä vapaasti isiltä perimäänsä maata, ja mahdollisuutta ansaita tällä tavalla tyydyttävä toimeentulo. Kansantalouden viimeaikainen kehitys on asettanut leivänkasvattajan monessa suhteessa erikoisasemaan kansantaloudessa. Jos talonpojalla olisi ’hyvä aika’, kuten eräässä mielessä saattaisi olla nyt, silloin tulee valtio väliin ja rajoittaa hänen ansionsa.”[1321]

Kokonaisetua ajatellen oli oikein, että valtiovalta sääntelee talonpojan tuotteiden hintoja. V. J. Sukselainen kuitenkin muistutti, että kun talonpojalla olisi ”huono aika” valtion pitäisi vuorostaan huolehtia siitä, että leivän kasvattaminen kannattaa: ”Kansantalouden nykyisellä asteella on leivänkasvattajan asema niin kiinteästi sidottu yhteiskunnan kokonaisetuun, että valtionjohtoisuus on muodostunut ehdoksi, jonka poistamista ei voi ajatella.” Hänen mielestään tämä asetelma vaaliminen antoi talonpojalle oikeuden odottaa muilta elinkeinoilta samanlaista uhrautumista kokonaisedun hyväksi.[1322]

Kansan kokonaisuus ja yhteiskunnan kokonaisetu ovat V. J. Sukselaisen usein käyttämiä käsitteitä. Kokonaisuuden ja kokonaisedun vaaliminen oli varsinkin sota-aikana tärkeää, sillä elintarvikepula kärjisti tuottajien ja kuluttajien välejä. Sota-ajan

mustanpörssin synnyttämät ennakkoluulot, asenteet ja kokemukset heijastuivat vuosikymmenien päähän, sodan jälkeisten vuosien tai jopa vuosikymmenten poliittiseen asetelmaan. Tuottajien ja kuluttajien vastakkainasettelu vaikutti puoluekenttään ja vahvisti Maalaisliiton ammatillis-tuotannollista ajattelutapaa ja määritteli puolueen politiikkaa.[1323]

Valtiojohtoisuus oli yksi niistä sota-ajan kehityssuunnista, joita vastaan ei V. J. Sukselaisen mielestä pitänyt kamppailla. Jos muutosta ei voi estää, sitä pitää yrittää ohjata; vastustamisen sijasta kannattaa pohtia, miten ja mihin Maalaisliiton pitäisi valtiojohtoista politiikkaa ohjata ja miten puolueen vaikutusta vahvistettaisiin. V. J. Sukselaisen mukaan työväenliike oli syventänyt määrätietoisesti taloudellista sivistystään, ja samoin piti tehdä nyt myös maalaisväestön. Valtion taloudellisen vallan kasvu ei ollut poikkeusaikaista vaan pysyvää. Menestyminen edellytti, että ”maaseudun nouseville johtomiehille valmistettaisiin mahdollisimman hyvä pohja valvoa maaseudun etuja sekä vapaissa taloudellisissa järjestöissä että valtion hoitaessa laajentuneita taloudellisia tehtäviään”.[1324]

Kun taloudellisen kansanvallan merkitys korostui, maalaisväestön taloudellista tietoisuutta oli nostettava poliittisen kasvatustyön rinnalla.[1325] V. J. Sukselaisen mielessä Maalaisliiton tulevaisuuden menestystie alkoi entistä enemmän hahmottua yhdistelmänä kansanliikettä ja valtiollista vaikuttavuutta. Aatteellisessa puoluetyössä olivat tärkeitä yhteiskunnallinen, taloudellinen ja poliittinen kasvatustyö, jonka tarvetta vahvisti valtion tehtävien kasvu. Valtion vaikutusvallan kasvu ei ollut Maalaisliitolle aivan yksinkertainen vaan iso ideologinen kysymys, ja siksi siihen oli löydettävä myös ideologisesti kestävä ratkaisu.

V. J. Sukselaisen mielestä valtiollistumiseen piti vastata korostamalla Maalaisliiton kokonaisuuden etua vaalivaa tehtävää ja kokoamalla maaseudulla vaikuttavia erilaisia etujärjestöjä yhteistyöhön. Hänen tavoitteenaan oli tehdä Maalaisliitosta 1) alkuaikojensa yhteiskunnallis-reformistinen kansanliike ja 2) maaseudun yleispuolue, 3) maareformien muokkaama tuotannollis-agraarinen järjestö, mutta myös 4) valtiollinen ja kansantaloudellinen toimija.

V. J. Sukselainen halusi syksyllä 1942 tiivistää talonpoikien valtiollista järjestäytymistä, ja se tarkoitti kiinteämpää yhteistyötä maataloudellisten järjestöjen ja maalaispuolueen välillä.[1326] Puolueiden uskottavuutta mittasi myös niiden taito viedä asioita eteenpäin valtiossa. Valtion korporatisoituessa korostui lisäksi puolueiden kyky koota yhteen etujärjestöllistä voimaa oman vaikutusvaltansa lisäämiseksi niin kansalaisten keskuudessa kuin valtiollisessa päätöksenteossa. Puolue ei menestynyt pelkkänä etujärjestönä, mutta se tarvitsi menestyäkseen etujärjestöjä ja yhteistyötä niiden kanssa.

Uusi tilanne vaati uusia keinoja: V. J. Sukselaisen tavoitteeksi tuli vahvistaa johtamistaitojaan puolueen sisäisen voiman kokoamiseksi ja johdattelutaitojaan erilaisten etujärjestöjen yhteistyöhön keräämiseksi. Maalaisliitossa tarvittiin kumpaakin, sillä monet maaseutujärjestöt olivat muiden kuin maalaisliittolaisten johtamia. Valtion

Perttula_Sukselainen.indd 345 19.5.2010 14:29:06

vahvistumisen myötä oli suurten puolueiden vaikutusvaltansa säilyttääkseen kyettävä laajentamaan osaamistaan, poliittista työlistaansa ja organisoitumistaan. V. J. Sukselainen halusi 1) aatteellistaa, 2) järjestöllistää ja 3) valtiollistaa Maalaisliittoa. Hän ei hakenut poliittista asetelmaa tuottaja vastaan kuluttaja vaan halusi vaalia molempien yhteistä etua.

Maalaisliitossa oli jo pidempään oltu tyytymättömiä puoluetoimiston johtavien työntekijöiden, puoluesihteeri Toivo Helojärven ja järjestösihteeri Aarne Vaskelan työhön. V. J. Sukselainen arvioi toukokuussa 1942, että hänellä saattaisi olla mahdollisuuksia Maalaisliiton puoluesihteeriksi, intoa tehtävään ei kuitenkaan ollut.[1327] Puolueen vuosikertomukseen on keväällä 1942 kirjattu, ettei puoluetoiminta sota-aikana ”aivan välttämätöntä olekaan”. Urho Kittilän mukaan kirjaus herätti varsinkin eduskuntaryhmän piirissä sekavia tunteita. Ilmeisesti V. J. Sukselainen viittasi näihin tunnelmiin kirjoittaessaan toukokuussa 1942 päiväkirjaansa mahdollisuuksistaan Maalaisliiton puoluesihteeriksi.[1328]

Kesällä 1942 puoluesihteeriasia oli tullut uudelleen esille keskushallituksessa, kun oli käsitelty eduskuntaryhmän kirjettä puoluetoiminnan tehostamisesta[1329]. Syksyllä 1942 keskushallituksessa oli keskusteltu myös naisten ja nuorison vetämisestä mukaan maalaisliittotyöhön.[1330] Kun yhä oltiin tyytymättömiä puolueen sihteerien toimintaan, Maalaisliiton puheenjohtaja Viljami Kalliokoski päätti joulukuussa 1942 ryhtyä ratkomaan jo jonkin aikaa hiertänyttä puoluesihteerikysymystä. Hän kysyi V. J. Sukselaisen halukkuutta kyseiseen tehtävään.[1331] Tämä pohdiskeli vaihtoehtoa tosissaan; lisävauhtia harkinnalle antoivat myös kansanedustajien Vihtori Vesterisen ja E. M. Tarkkasen yhteydenotot[1332].

Tilannettaan ja tavoitteitaan V. J. Sukselaisen arvioi seuraavasti: ”Tarvitsen kohtalaisen maatilan perehtyäkseni maatalouspolitiikkaan ja kasvaakseni maalaisliiton johtajaksi. Olisiko sittenkin ruvettava puoluesihteeriksi? Tarkkanen ja Vesterinen puhuivat siitä taas joulun edellä. Sitä kautta ehkä sittenkin tehokkaimmin voisi ruveta puoluetta rakentamaan. Onko minun nyt ratkaistava, kehitynkö talousmieheksi vai valtiomieheksi. Onko syytä kieltäytyä tehtävästä, joka voi olla merkittävä askel eteenpäin?”[1333] Päiväkirjaan kirjoitetut perustelut puoluesihteerin tehtävästä kieltäytymiselle kuvastavat huolta myös puolueen taloudellisesta tilanteesta: ”Minulla tuskin on syytä suostua puoluesihteeriksi, koska samalla olisi kaadettava Reinikka ja otettava kansallispankilta sananvalta puolueen yli. Siihen en ehkä tällä hetkellä pystyisi, vaan olisi ehkä vuosikausiksi alistuttava. Sen sijaan olisi ehkä syytä pitkittää neuvotteluja ja samalla hankkia selvitystä asiaan. Onhan minun joskus tuo asia järjestettävä.”[1334]

Kun vuodenvaihteessa V. J. Sukselainen kirjasi tavoitteitaan, ensimmäisenä oli varallisuuden kerääminen maatilan ostoon, koska talonpoikaisjohtajaksi ei voisi tulla ilman sitä. Maayhteys hänellä oli, sillä Sukselaiset olivat hankkineet keväällä 1941 Asikkalasta omistukseensa Salmelan huvilan ja maapalstan. Se oli perheen kesäpaikka, jossa kasvatetut elintarvikkeet ja puutarhatuotteet olivat sota-aikana tarpeellisia.

V. J. Sukselainen kirjoittaa päiväkirjassaan: ”Nyt siis olen tilanomistaja, vaikka maata ei olekaan täyttä puolta hehtaaria.”[1335]

Hallitus vaihtuu mutta sihteeri jatkaa

Vuodenvaihteessa 1942–1943 Saksan sotaonni oli kääntynyt, ja Suomessakin alettiin valmistautua sodan päättymisen jälkeiseen elämään. Ensimmäinen mahdollisuus poliittisiin uudelleenarviointeihin tuli, kun maalle valittiin presidentti helmikuussa 1943. V. J. Sukselainen ei pitänyt valintaa politiikan tärkeimpänä taistelukysymyksenä, enemmän turhana touhuna. Hänen mielestään Maalaisliitossa olisi ollut parempi keskittyä lähiaikojen toiminnan suunnitteluun. Hän toteaakin päiväkirjassaan helmikuun puolivälissä Juho Niukkasen, Uuno Hannulan, Tyko Reinikan ja kumppaneiden yrityksen karahtaneen kiville: ”Puolue teki taas kerran itsensä halveksituksi. Ehkä on hyväkin niin, ehkä on parempi nostaa se laaksosta kuin korjata kunniansa huipulta.”[1336]

Maalaisliiton ehdokkaana presidentinvaalissa olisi ollut C. G. E. Mannerheim, joka voitti puolueen valitsijamiesten kokouksessa Risto Rytin äänin 37–19, mutta sotamarsalkka ei kuitenkaan asettunut ehdokkaaksi, koska hänelle ei voitu taata varmaa valintaa. Ainoaksi ehdokkaaksi jäi Risto Ryti, joka valitsijamieskokouksessa sai 269 ääntä ja jatkoajan vuoteen 1945 asti. Vähemmistö koostui muutamasta Maalaisliiton valitsijamiehestä. Kun presidentti ei vaihtunut, näytti hallituskin voivan jatkaa entisellään. Eduskunnasta esitettiin kuitenkin toivomus, että olisi hyvä saada uusi pääministeri, jolla olisi kokemusta eduskuntatyöstä. Maalaisliiton ryhmässä epäonnistuminen presidentin valinnassa loi painetta hallituksen vaihdokseen; Urho Kekkonen ehdotti yhteistyötä SDP:n kanssa ja puolue asetti Tyko Reinikan pääministeriehdokkaakseen. Mikään Maalaisliiton poliittisista hankkeista ei onnistunut, ja puolue joutui edelleen tyytymään hallituksessa parlamentaarista voimaansa heikompaan asemaan.[1337]

Hallituksen ja pääministerin vaihdos J. W. Rangellista Edwin Linkomieheen maaliskuussa 1943 ei muuttanut V. J. Sukselaisen asemaa. Hän pysyi pääministerin sihteerinä Edwin Linkomiehen pyydettyä häntä jatkamaan. J. W. Rangell oli jo ehtinyt lupailla V. J. Sukselaiselle työpaikkaa Suomen Pankissa, jos jatkopestiä ei olisi tullut.[1338] Entinen pääministeri oli suositellut seuraajalleen sihteeriään kykenevänä ja luotettavana tehtävien hoitajana. Muistelmissaan Edwin Linkomies kirjoittaa, ettei ollut aihetta katua päätöstä ja määrittelee sihteeriään: ”Sukselainen oli luonteeltaan tasainen ja palvelushaluinen. Hän oli lisäksi työkykyinen ja toimissaan suhteellisen nopea. Paras puoli hänessä oli, että hänen varsinainen alansa oli talouselämän tutkimus ja hän siis kykeni laatimaan selvityksiä ja kirjoittamaan esityksiä taloudellisista kysymyksistä. Hänen tyylinsä tosin ei ollut moitteeton, vaan edellytti aina korjaavaa kättä.”[1339] Yhteistyön uuden pääministerin kanssa alkaessa V. J. Sukselainen ennakoi

Perttula_Sukselainen.indd 347 19.5.2010 14:29:07

päiväkirjassaan haasteellisia aikoja: ”Linkomies ei tietenkään voi olla Rangellin veroinen esimies, mutta onhan minulla kyky sietää melkeinpä minkälaista esimiestä, jos tuo sietäminen vaan on järjellistä.”[1340]

V. J. Sukselainen oli tyytyväinen, kun Väinö Tanner jatkoi hallituksen vaihdoksenkin jälkeen valtiovarainministerinä, koska tämä oli osoittanut ymmärtämystä muun muassa perheellisten verotusta koskeneille asioille, joiden eteenpäin ajamisessa oli ollut vaikeuksia ministeriön virkamiesten kanssa. V. J. Sukselaisen tiedonsaantia ja verkostoitumista paransi Lauri Postin tulo sensuurin johtoon Kustaa Vilkunan siirryttyä tiedotuslaitoksen päälliköksi. Saunaseuralaisista Paavo Kastari oli valtiollisen poliisin päällikkönä ja Reino Kuuskoski Itä-Karjalan sotilasesikunnassa.[1341]

J. W. Rangellin hallitusaikana 1941–1943 V. J. Sukselainen oli saanut paremmin tietoa ulkopolitiikasta kuin Edwin Linkomiehen hallituksessa. Hän oli voinut lukea Lapin läänin maaherran Kaarlo Hillilän tekemät muistiot saksalaisten käsityksistä sodan kulusta. Muistelmissaan Edwin Linkomies kertoo, ettei käyttänyt sihteeriään ulkopoliittisten puheiden laadinnassa ja perustelee asiaa kirjoitustyylillä, koska hänen mielestään V. J. Sukselainen tuskin sai aikaan edes suhteellisen käypää luonnosta yleispoliittiseksi tai isänmaalliseksi puheeksi.[1342]

Edwin Linkomiehen hallituksessa oli kansainvälistä tilannetta arvioinut ulkopoliittinen sisärengas. V. J. Sukselainen uskoi, että hän ei tiennyt asioista yhtään sen enempää tai vähempää kuin tämän sisärenkaan ulkopuolinen ministeri, ehkä osasi jotain arvata. Joka tapauksessa vuoden 1943 aikana hallituksessa alettiin arvioida uudelleen ulkopolitiikkaa, vaikka poliittinen liikkumatila ei ollutkaan lavea ja äkillisiä käännöksiä salliva.[1343] Rauhanopposition kirjelmä kesällä 1943 oli yksi esimerkki kansan yleisen mielipiteen ja yleisesti uskotun erosta maan hallituksessa tiedettyyn. V. J. Sukselainen kirjoittaa muistelmissaan kirjelmän allekirjoittajien kuvitelleen rauhan olevan solmittavissa vuoden 1939 olosuhteiden pohjalta. Hallitus kuitenkin tiesi, että neuvotteluiden lähtökohtana olisivat olleet talvisodan jälkeisen Moskovan rauhan rajat. Suomessa lähtökohtaa olisi ollut vaikea hyväksyä, koska maan armeija oli vielä voittamattomana paikoillaan.[1344]

V. J. Sukselainen jatkaa muistelmissaan: ”Saksa oli silloin vielä niin paljon voimissaan, että se olisi tiettyihin suomalaispiireihin luottaen voinut ryhtyä toimenpiteisiin hallitusta vastaan. Oli odotettava, että Saksa ja Venäjä ensin selvittävät keskinäiset suhteensa.” Oman haasteensa hallitustyöhön toi se, että uusi pääministeri oli joutunut ottamaan hallitukseensa useita saksalaismielisiä ministereitä, ja se rajoitti keskustelumahdollisuuksia.[1345] V. J. Sukselainen arvioi, että Edwin Linkomies joutui valitsemaan edellä kuvatun linjan pitääkseen hallituksensa koossa ja mielialan luottavaisena.

V. J. Sukselainen huomauttaa muistelmissaan hiukan ihmetellen, että vaikka hän tunsi useimmat rauhanopposition jäsenistä, nämä eivät kuitenkaan olleet yhteydessä häneen: ”Ilmeisesti kysymyksessä oli joukko henkilöitä, jotka lähinnä kai halusivat varautua tulevia tehtäviä varten ja kirjelmillä olemassaolostaan huomauttaa. Olin heitä

paremmassa asemassa siitä syystä, että tiesin hallituksen tekevän mitä tehtävissä oli ja olin täysin vakuuttunut siitä, ettei sen paremmin Saksalta kuin Neuvostoliitoltakaan, jotka keskenään taistelivat, tässä vaiheessa ollut myötätuntoa odotettavissa."[1346]

Maalaisliiton johtajuus oli eräs V. J. Sukselaisen tavoitteista. Hän arvioi alkuvuonna 1943 mahdollisia kilpailijoitaan, muun muassa Urho Kekkosta: "Keskustelin Kekkosen kanssa politiikasta ja siitä hallituksen remontista, joka helmikuussa lienee edessä. Minulla on se tunne, että hän on jossakin määrin kadottanut otteensa puolueeseen ja on lamassa. Hänellä ei ole sellaista sitkeyttä eikä myöskään siveellisiä periaatteita, jollaiset ovat välttämättömiä maalaisliiton johtajalle. Epäilen, että hän kohta kyllästyy, kuten kyllästyi aikanaan ylioppilaspolitiikkaan ja sen jälkeen Suomalaisuuden Liittoon. Riippuu tietysti tilanteen kehityksestä lähivuosina."[1347]

Vuoden 1943 aikana V. J. Sukselainen yritti vaikuttaa puolueensa päivänpolitiikkaan. Helmikuussa 1943 hän lähetti *Savon Sanomiin* artikkelin *Huomiota maataloustuotantoon*. Päiväkirjaansa hän merkitsi ytimekkäästi: "Olen aloittanut kampanjani."[1348] Kampanjan aloittamisella hän tarkoitti sekä kansanedustajan tehtäviin että Maalaisliiton johtoon pyrkimistä. Tarjolla oli myös muita kuin puoluetehtäviä, sillä huhtikuussa 1943 V. J. Sukselainen nimitettiin vetämään Pellervon riitaisuuksia selvittävää toimikuntaa.[1349] Toimikunnan jäseniksi nimettiin arvovaltaiset kunnallisneuvokset Juhani Leppälä ja Alvar Mäkelä, talousneuvos Samuli Simula, maanviljelysneuvos Kalle Soini ja tohtori Oiva Jääskeläinen. Toimikunta ehti kevään aikana kokoontua pari kertaa.[1350] V. J. Sukselaista motivoi tehtävään myös uusi uramahdollisuus: Pellervon toimitusjohtaja oli ikääntymässä ja paikka avautuisi muutaman vuoden kuluessa[1351].

Uusi mahdollisuus puolueuralle avautui myös heinäkuussa 1943, kun keskushallituksen kokouksessa luettiin keskushallituksen ja eduskuntaryhmän yhteisen toimikunnan kirjelmä, jossa todettiin maalaisliittolaisen puolue- ja järjestötoiminnan olleen sodan aikana miltei kokonaan pysähdyksissä. Kirjelmä johti puoluesihteeri Toivo Helojärven ja järjestösihteeri Aarne Vaskelan eroon. Kirjeessään Viljami Kalliokoskelle V. J. Sukselainen arvioi "puoluepappien" vaihdon olleen hyvä, ja suhtautui myös myönteisesti Veikko Vennamon mahdolliseen valintaan puoluesihteeriksi.[1352] Alkuvaiheissa vahvin ehdokas uudeksi puoluesihteeriksi olikin Veikko Vennamo, joka oli paikalla 17. elokuuta pidetyssä työvaliokunnassa.[1353] V. J. Sukselainen ei sen sijaan tuntenut kiinnostusta puoluesihteeriksi, ja lopulta tehtävään valittiin myöhemmin syksyllä Väinö Kaasalainen. Hänet nimitettiin ministeriksi tammikuussa 1944, ja puolueen järjestötehtäviä hoiti Urho Kittilä huomattavasti "kirjallisen sihteerin" titteliään suuremmalla vastuulla.[1354]

V. J. Sukselainen kirjasi keväällä 1943 lähiajan tavoitteensa: dosentuurin varmistava tieteellinen tutkimus perheellisten verotuksesta, Ruotsin kansantalouteen tutustuminen, edustajapaikka seuraavissa vaaleissa ja oman maatilan hankinta.[1355] Päivänpoliittiseen keskusteluun hän osallistui kirjoittamalla *Ilkkaan* artikkelin *Talonpojan omaisuus verotuksen kohteena* ja Sanomakeskukselle *Pienviljelijän verotta-*

minen. Näillä artikkeleilla hän yritti rakentaa kompromissia hallitusta hiertäneessä maataloustuotteiden hintoja ja maatalouden verotusta koskeneessa asiassa.[1356] V. J. Sukselainen piti pääministerin tietoisena kirjoituksistaan ja oli valmis tarvittaessa toimimaan yhteisymmärryksen rakentajana Maalaisliiton suuntaan. Muistelmissaan Edwin Linkomies kirjoittaakin sihteerinsä olleen ehdottoman lojaali eikä koskaan vaikuttaneen häneen Maalaisliiton kannan hyväksi.[1357]

Kevään ja kesän kärhämät herättivät V. J. Sukselaisen huomaamaan, että SDP:n ja Maalaisliiton välit pitäisi saada läheisemmiksi. 10. heinäkuuta 1943 hän kirjoitti päiväkirjaansa: ”Olen harkinnut, että yritän ensi viikolla panna ’rauhanneuvottelut’ maalaisliiton ja sosialistien välillä käyntiin. Aloitan Eero Wuoresta, joka juhannuspuheessaan kosketteli asiaa, valikoin jatkokäsittelyyn sopivia asianharrastajia maalaisliitosta ja koetan sillä lailla pitää ohjat käsissäni.”[1358] Muutamaa päivää myöhemmin hän kirjasi olleensa kolmatta tuntia kävelyllä Urho Kekkosen kanssa. Ilmeisesti aiheena oli ollut Maalaisliiton ja SDP:n yhteistyö, koska vajaa pari viikkoa myöhemmin V. J. Sukselainen totesi tyytyväisenä Urho Kekkosen Maalaisliiton ja vasemmiston suhteita käsitelleen puheen herättäneen huomiota.[1359] Juhani Suomen *Myrrysmiehessä* kerrotaan samaisesta tapaamisesta, että Urho Kekkonen tuolloin testasi ajatuksiaan V. J. Sukselaisella.[1360] Niin tai näin, olennaista oli molempien halu ylläpitää yhteyksiä sosialidemokraatteihin ja pyrkimys punavihreään yhteistyöhön.

V. J. Sukselainen oli huolissaan Maalaisliiton sisäisestä tilanteesta ja vasemmiston vahvuudesta asutusasioissa. Hän arvioi kirjeessään Viljami Kalliokoskelle, että sosialistit aikoivat vetää hyvän apajan asutusasialla: ”Urho Kekkonen oikeassa siinä, että sosiaalista valveutuneisuutta ei maalaisliitossa ole liikaa. Linja oikealle tulisi vedettyä.”[1361] V. J. Sukselainen viittasi kannanotollaan aikaisemmin mainittuun Urho Kekkosen heinäkuun lopun puheenvuoroon talonpoikaisväestön ja työväestön yhteisymmärryksen merkityksestä. Urho Kekkonen totesi puheenvuorossaan puolueen pudonneen sosiaalisen kehityksen vauhdista. Maalaisliitolla ei hänestä ollut varaa jättäytyä syrjään, kun maailma odotti ”uutta sosiaalisesti oikeudenmukaisempaa kautta”. Hän vaati myös, että Maalaisliiton oli opittava huolehtimaan maaseudulla asuvan palkkatyöväen hyvinvoinnista, koska maatalouden etuja ei ajettu vain viljelijäväestön voimin.[1362]

V. J. Sukselainen oli talvella 1942 asettanut tavoitteekseen puolueen puheenjohtajuuden. Puoluesihteerin tehtävätkin olisivat olleet tarjolla vuodenvaihteessa 1942–1943, mutta hän ei tarttunut tarjoukseen vaan työsti käsitystään puolueen aatteellisesta ja järjestöllisestä ohjelmasta. Yhteistyöhalu vasemmiston kanssa vahvistui, mutta samalla hän arvioi vasemmiston ja Maalaisliiton kilpailevan vähäväkisen kansan äänistä.

Urho Kekkosen ja V. J. Sukselaisen kannanotoista kesältä 1943 käy hyvin ilmi, että heidän mielestään Maalaisliitolle ei riittänyt pelkkä agraaris-tuotannollinen leima pysymiselle vaikuttavana puolueena. Urho Kekkosen sanan painavuutta eduskuntaryhmässä heikensivät kuitenkin hänen toimintatapansa ja ulkopoliit-

tinen aktiivisuutensa. Ne olivat ajamassa hänet paitsioon.[1363] Vaikuttaa siltä, että kesän 1943 henkilövaihdosten jälkeen V. J. Sukselainen päätti ryhtyä aikaisempaa tiiviimmin työstämään puolueelle ohjelmaa ja tavoittelemaan puolueen uudistamista. Samanaikaisesti kesäinen keskustelukumppani Urho Kekkonen näytti ehdoin tahdoin hakeutuvan ja joutuvan törmäyskurssille Maalaisliiton eduskuntaryhmän kanssa.[1364]

Maalaisliitto valmistautuu sodanjälkeisen rauhan voittamiseen

Syyskuun 17. päivänä 1943 V. J. Sukselainen kirjoitti päiväkirjaansa: ”Maaseudun sosiaalipolitiikka on se teema, jonka ympärille minun alkavana talvikautena on kerättävä puoluetovereitani, koskapa tuo asia putkahti esille Väestöliiton kokouksessakin ja vaatinee sielläkin toimenpiteitä ja valmisteluja.”[1365] Sama teema mutta kaupunkien näkökulmasta oli ollut esillä keväällä, kun eräässä keskustelutilaisuudessa pohdittiin väestön keskittymisen aiheuttamat kustannuksia, alustajana keskustelutilaisuudessa oli ollut Ruotsin Familjevärnetin puheenjohtaja Sten Wahlund.[1366]

Kun sotaonni oli vuoden 1943 aikana kääntynyt Saksalle vastaiseksi, alettiin Suomessa pelätä pahinta ja valmistella entistä pontevammin irrottautumista sodasta. Sisäpolitiikassa varauduttiin sodan jälkeiseen elämään ja maan jälleenrakennukseen. V. J. Sukselaisen kirjoitti *Talouselämä*-lehdessä joulukuussa 1943, että täyden työllisyyden probleemi nousi aina esille, kun keskusteltiin sodan jälkeisistä talouskysymyksistä.[1367] Tekemätöntä työtä oli paljon mutta oli haasteellista järjestää kannattavaa työtä kaikille rintamalta palaaville.

V. J. Sukselainen kirjoitti pääministeri Edwin Linkomiehen uudenvuodenpuheeseen 1944: ”Kun rintamamiehiä sidotaan maahan, niin sodanjälkeisen talouspolitiikan on luonnollisesti huolehdittava siitä, että maatalouden kannattavaisuus rauhan tultuakin pysyy kohtalaisena, jotta uutisviljelijöillä on mahdollisuus kohtuullisen toimeentulon saamiseen uusilla tiloillaan. Muutenhan ei asutustoimintaa voida puoltaa.” V. J. Sukselainen uskoi kotimarkkinoiden korvaavan tuontia, mutta sen lisäksi Suomi tarvitsi lisää vientiä. Hänen mielestään maataloustuotannon kasvun tavoitteeksi kuitenkin riitti, että se vastaisi vain kotimaista kulutusta.

Sota oli köyhdyttänyt Suomea eikä pääomia ollut varaa sitoa ylellisyyksiin. V. J. Sukselaisen mielestä työttömyyden uhatessa olisi valtion järjestettävä maaseudulle pellonraivaustyötä, jotta maaseudun työttömät eivät ajautuisi asutuskeskuksiin työnhakuun. Maanviljelijän omakin etu vaati ponnistelemaan peltojen ja metsien kunnostamiseksi[1368]. Asutuskeskusten väkeä hän olisi työllistänyt asuinrakennustöissä, mutta ei valtion rahoituksella. Kansaneläkelaitos olisi voinut rahoittaa erikseen valittavilla paikkakunnilla perheasuntojen tuotantoa, ja valtiolla oli tarvetta myös suurten tuotantolaitosten kunnostamiseen.[1369]

Perttula_Sukselainen.indd 351 19.5.2010 14:29:07

V. J. Sukselainen vertasi Suomen maatalouden rationalisointipainetta Ruotsin maatalouteen ja totesi siellä vastaavaan kehitykseen käytetyn 25 vuotta. Hän otti kantaa siihen, minkälaisia tiloja asutustoiminnalla olisi luotava: ”Eräät johtavat maatalousmiehemme osoittivat pika-asutusasian yhteydessä, mitä taloudellisia ja kansantaloudellisia arvoja menetetään, jos sellaisia tiloja, jotka muodostavat nykyisellään edullisen viljelyskokonaisuuden pirstotaan ajattelemattomasti. Tätä seikkaa ei koskaan voida riittävästi tähdentää niille, jotka maanviljelystä sanottavammin tuntematta puhtaasti sosiaalisista syistä ovat valmiit laajaan asutustoimintaan.”[1370]

Maalaisliitossakin oli vähitellen alettu suunnitella sodan jälkeistä politiikkaa. Tammikuun 8. päivänä 1944 Maalaisliiton Sanomakeskus toimitti maakuntalehdille artikkelin otsikolla *Eräitä näkökohtia Maalaisliiton työssä*. Artikkelissa viitataan valtiojohtoisen talouselämän herättäneen suurta kohua varsinkin oikeistossa. Maalaisliitto tai ainakin artikkelin kirjoittaja oli löytänyt aatteelliseen perusteen valtiojohtoiselle politiikalle. Perustelu ei ollut talous- vaan sosiaalipoliittinen ja Santeri Alkion nimeen vannova. Valtion merkityksen yhteisen hyvän takaajana todettiin vahvistuneen; sosiaalista oikeudenmukaisuutta tavoiteltaessa piti ottaa huomioon valtion toiminta eturistiriitojen sovittelijana: ”Kun muistamme Alkion ohjeen ’Älkää unohtako köyhän asiaa’, meidän on helpompi nähdä valtiojohtoisuudessa myönteisiäkin piirteitä, kieltämättä silti yhteiskuntapoliittisia päämääriämme.”[1371]

Tammikuussa 1944 V. J. Sukselainen kirjoitti *Kansalaiskirjaan Arkielämän aseveljeyttä* artikkelin *Talouspolitiikan päämäärät ja keinot*. Hänen mielestään talouspoliittiset erimielisyydet olivat usein riitaa keinoista, ei päämääristä: ”Rikkaat ja köyhät, tuottajat ja kuluttajat, työnantajat ja työntekijät, porvarit ja sosialistit, kaikki pitävät talouspolitiikan päämääränä korkeampaa elintasoa, entistä suurempaa hyvinvointia.”[1372] Pääasiallisin ero porvarillisen ja sosialistisen ajatussuunnan välillä oli tuotantovälineiden omistamisessa. V. J. Sukselaisesta tuotannon lisääminen oli hyvinvoinnin kasvun ensimmäinen edellytys. Hän toivoi jokaisen ymmärtävän, että tuotannon nostamiseksi piti lisätä tai tehostaa kansakunnan tuotantovoimien – maan, työn ja pääoman käyttöä.[1373]

V. J. Sukselaisen mukaan työn tarkoituksenmukainen järjestely eli rationalisointi oli työvoiman käyttötehoa lisäävä keino. Hän halusi nostaa keskusteluun työn ja elämän arvojen yhteensovittamisen. Rationalisoinnilla oli kuitenkin rajansa, koska ihminen ei ollut ansiokone vaan elävä olento. Levolle, virkistykselle ja itsenä kehittämiselle piti myös antaa aikaa.[1374] V. J. Sukselaisen ajatuksissa oli yhdistelmä: tuotannollinen tehokkuus ja ihmiselämän ihanuus.

Arkielämän aseveljeyttä -kirjassa tulee hyvin esille V. J. Sukselaisen ihmiskuva; ihminen ei elä pelkästä leivästä, vaikka aineelliset tarpeet ovatkin tärkeitä elinehtojen turvaamisessa. Hän ymmärsi taloudellisen tehokkuuden vaativan vastapainokseen virkistymistä ja henkistymistä, ja yhteiskuntapolitiikan piti vastata myös näihin tarpeisiin. Kirjoittaessaan rationalisoinnin rajoista V. J. Sukselainen ei rakentanut vain työn ja pääoman välistä kompromissia. Työ ja pääoma olivat elämän kokonaisuudessa

yhdessä yksi puolikas, elämäntapa oli toinen puolikas. Ajattelu kiteytyy hyvin ihmisen hyvinvointia tavoittelevassa virkkeessä ”hänen ainoa pyrintönsä ei ole ansion saaminen, vaan ihmisarvoinen elämä”.[1375]

”Eivätkö sosiaaliset välttämättömyydet vähä vähältä pakota yhteiskunnan entistä kiinteämpään taloudelliseen organisoimiseen?”, oli V. J. Sukselainen aikanaan kysynyt *Suomalaisessa Suomessa*.[1376] Hän varoitti maaliskuussa 1944 *Uudessa Suomessa*, ettei valtiovalta voi rauhan palattua luopua talouspoliittisesta vallastaan. Jos näin tapahtuisi, seurauksena olisi ”taloudellinen sekasorto, jonka hinta olisi verrattavissa sodan pahimpiin hävityksiin.[1377] Käsitys nykyaikaisen sodan voittamisesta tai häviämisestä silloin, kun oli palattava takaisin rauhanaikaiseen elämään, tarjosi myös Maalaisliitolle perustelut ylittää valtiojohtoisen politiikan ideologiset ulottuvuudet.[1378]

Yhteiskunnallisen näkemyksen aatteelliset perusteet saattavat olla kestävät ja yhteen sovitettavat, mutta ne on osattava muuttaa myös käytännöiksi. V. J. Sukselaisenkin piti muokata näkemyksensä päivänpolitiikan kielelle, yhdistäviksi tavoitteiksi ja Maalaisliiton taistelukysymyksiksi. Tähän avautui mahdollisuus, kun hänen piti esitelmöidä kesän 1944 puoluekokouksessa *Väestökysymyksen asemasta lähivuosien maalaispolitiikassa*. Hän pohjusti kevään aikana teemaa parikin kertaa *Kyntäjä*-lehdessä. Hän nosti esille periaatteen, jonka mukaan talonpojan piti saada samasta työstä sama palkka kuin teollisuustyöväen. Taloudellisen tasavertaisuuden rinnalla piti kehittää maaseudun ”itsensä kehittämisen mahdollisuuksia ja elämänmukavuuksia terveellä tavalla”, sillä silloin maaseudun nuoriso ei kaipaisi arkisen elämänsä harmauden takia asutuskeskusten pettävien huvitusten pariin. Asutuskeskuksissa perhe-elämä rappeutuisi ja siveelliset tavat höltyisivät.[1379]

Kirjoituksessaan V. J. Sukselainen perustelee maaseudun asuttuna pitämistä kansakunnan omavaraisuuden ja elintarvikehuollon takia välttämättömyytenä, joten talonpoikaisväestön ja maataloustyöläisten pitää saada sama elintaso kuin muillakin on. Myös maatalouden työvoimakysymykset ratkeavat, kun maatalous on kannattavaa. Maaseudun väestöpolitiikan kannalta hänestä on tärkeää, että monilapsiset perheet saavat yhteiskunnan tukea juuri niiden kustannuksella, joilla itsellään ei ole lapsia. Maaseudulle piti saada uusia koteja, joissa perhe-elämä kukoistaa ja joissa pidetään huolta nousevasta polvesta.[1380]

Kunnallista verontasausta V. J. Sukselainen perusteli muun muassa maaltamuutolla: ”Maaseutu synnyttää ja kasvattaa ihmisen parinkymmenen vuoden ikään, jolloin hän muuttaa kaupunkiin asumaan. Siihen mennessä ei nuori ihminen vielä ehdi työllään korvata juuri muuta kuin sen, mitä itse 15–20 ikävuoden välillä kuluttaa. Loppu jää maaseudun menetykseksi.”[1381] Yhteiskunta saattoi tukea maaseudulla monilapsisissa perheissä tehtyä uuden sukupolven kasvatustyötä tasoittamalla perhekustannuksia.[1382] Verotuksen tasoitusta tarvittiin kansalaisten yhdenvertaisuuden takaamiseksi kaikkialla maassa. Ongelmia oli erityisesti monilapsisten perheiden asuttamissa kunnissa, koska julkiset varat piti käyttää muun muassa koulukustannuksiin; muihin palveluihin ei sen jälkeen enää ollut varaa.[1383]

Perttula_Sukselainen.indd 353 19.5.2010 14:29:07

Sodan aikaisissa *Kansantaloustieteen Aikakauskirjoissa* näkyivät ne teemat, joita V. J. Sukselainen nivoi yhteen. Niissä arvioitiin rationalisoinnin merkitystä, julkistaloudellista sijoitustoimintaa finanssipolitiikan välineenä ja Leo Harmaja pohti welfare-ajatusta kansantaloustieteen keskeisenä kysymyksenä.[1384] Isännöidessään kesäkuussa 1944 päivällisiä Gunnar ja Alva Myrdalin kunniaksi V. J. Sukselainen totesi olevansa ”myrdaliska”.[1385] Hän arvioi vierailun antaneen uutta vauhtia Suomen sodanjälkeiselle talouspolitiikalle[1386] Gunnar Myrdal piti silloin Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä esitelmän *Höga skatter och låga räntor – synpukter på efterkrigstidens ekonomiska politik*[1387].

V. J. Sukselainen oli valmistautunut huolellisesti Maalaisliiton puoluekokoukseen. Kesäkuun 18. päivänä 1944 ei kuitenkaan pidetty Maalaisliiton puoluekokousta. Karjalan Kannaksella 9. kesäkuuta alkanut Neuvostoarmeijan suurhyökkäys keskeytti Suomessa monet suunnitelmat kokonaan; alkoi tuskainen vetäytymistaistelujen aika, jota seurasi myöhemmin saman tuntuinen kivulias rauhanehtoihin sopeutuminen.

Järkkymätön puolustustaistelu tai rauha

Muistelmissaan V. J. Sukselainen kirjoittaa, että sotatilanne vuoden 1944 alussa oli varsin rauhallinen. Hallituksen sisärengas kuitenkin tiesi, että taistelu oli menetetty. Vuoden 1943 viimeisinä päivinä pitämässään kokouksessa hallituksen ulkoasiainvaliokunta arvioi, ettei rauhaa voitu tehdä Neuvostoliiton esittämältä pohjalta. Neuvotteluja kuitenkin haluttiin jatkaa.[1388] Samaan suuntaan vaikutti myös Suomen ulkopuolelta, muun muassa Ruotsista tullut paine.[1389] Helmikuun alussa pääministeri Edwin Linkomies ja ulkoministeri Henrik Ramsay totesivat, että Suomen piti selvittää Neuvostoliiton rauhanehdot. Myös marsalkka C. G. E. Mannerheim hyväksyi yhteydenoton rauhanehtojen selvittämiseksi.

J. K. Paasikivi matkusti Tukholmaan ja sai 21. helmikuuta Neuvostoliiton suurlähettiläältä rauhanehdot, jotka *Dagens Nyheter*julkaisi seuraavana päivänä. Hallituksen ulkoasianvaliokunnalle niitä ehdittiin esitellä vastaa 24. helmikuuta ja koko hallituksen voimin pidettiin neuvottelu 28. päivänä. V. J. Sukselainen merkitsi muistikirjaansa: ”Käsiteltiin Paasikiven tuliaisia sihteerin poissa ollessa. Tultiin enemmistöpäätöksellä siihen, että esitetään eduskunnalle sondeerausten jatkamista. Vähemmistön lienevät muodostaneet neljä maalaisliittolaista ja Lehtonen.”[1390]

Eduskunnan salainen istunto pidettiin 29. helmikuuta 1944. Pääministeri kertoi puheessaan Neuvostoliiton asettaneen neuvotteluiden aloittamiselle kolme ehtoa: 1) suhteiden katkaisemisen Saksaan ja saksalaisten joukkojen internoimisen Suomessa, 2) vuoden 1940 rauhansopimuksen voimaan saattamisen sekä 3) Neuvostoliiton sotavankien ja muiden neuvostokansalaisten palauttamisen. Maalaisliitto vastusti neuvotteluiden jatkamista, ja puolueen edustajista neuvottelujen jatkamisen puolesta äänestivät eduskunnassa vain Urho Kekkonen, Uuno Hannula ja Yrjö Schildt[1391].

Neuvottelujen jatkamista kannatettiin eduskunnassa äänin 105–80. Kun Neuvostoliitto ei kuitenkaan suostunut ennakkoehtojen lieventämiseen, pääministeri Edwin Linkomies totesi 14. maaliskuuta 1944 neuvotteluiden päättyneen[1392].

Hyväksyessään 15. maaliskuuta 1944 Neuvostoliitolle annettavan, sen ennakkoehtoja koskevan torjuvan vastauksen, Suomen hallitus päätti samalla lehdissä julkaistavasta tiedonannosta, jossa tehtäisiin selkoa neuvotteluista ja niiden raukeamissyistä. V. J. Sukselainen sai tehtäväkseen valmistella puheluonnoksen presidentti Rytille neuvottelujen raukeamisen syistä pidettävää radiopuhetta varten. 17. maaliskuuta päivätty puheluonnos oli kirjoitettu samoissa tunnelmissa kuin eduskunnassa oli vallinnut neuvotteluiden päätyttyä:

”Me ymmärrämme, että neuvostohallituksella, jonka aseilla viime kuukausina on ollut menestystä ja jonka suunnitelmissa epäilemättä on huomattavasti laajempi ekspansio kuin mitä Euroopan kansat toistaiseksi ovat oppineet ajattelemaan, ei tällä hetkellä ole halua ajatella, että Suomi tulisi pysyvästi olemaan sen itsenäisenä naapurina ja että rauhanomaiset suhteet olisi sitä silmällä pitäen palautettava. Me ymmärrämme, että niin kuin se meille antamiaan ehtoja kutsuu välirauhan ehdoiksi, niin meidän itsenäinen olemassaolomme sen nykyisissä suunnitelmissa edustaisi vain jonkinlaista välitilaa, johon se olisi suostuvainen, jos sen saavuttaminen olisi ilmaista, jos Suomi ilman muuta suostuisi ehtoihin, jotka jättävät kaikki valtit voimakkaamman sopimuspuolen käsiin.”[1393]

Neuvostoliitto kutsui yllättäen 19. maaliskuuta Suomen edustajat neuvottelemaan Moskovaan rauhanehdoista. Tiedonanto neuvotteluiden kariutumisesta kuitenkin julkaistiin rauhaa vastustavan yleisen mielipiteen ja Saksan hämäämiseksi.[1394] 26. maaliskuuta J. K. Paasikivi ja Carl Enckell lensivät Tukholman kautta Moskovaan ja saivat keskustella Vjatseslav Molotovin ja Vladimir Dekanozovin kanssa. Ehtoihin ei tullut helpotuksia, vain Hangon alue putosi pois vaatimuksista. Eduskunta päätyikin istunnossaan 12. huhtikuuta siihen, että keskusteluja ei kannattanut enää jatkaa. Saksa oli seurannut neuvotteluja ja havaitsi asemansa voivan vahvistua.[1395] Päiväkirjaansa V. J. Sukselainen merkitsi noilta päiviltä kommentin: ”Kekkonen lausui käsityksenään, että kommunikea rauhantunnusteluista oli tyhmyys. Sitä ei hänen käsityksensä mukaan olisi pitänyt julkaista. En ole samaa mieltä. Ryssän vastatiedoitus oli erittäin asiallinen. Jos halua neuvotteluihin on, kommunikea ei estä niiden jatkamista vaan pikemminkin suosii, koska se vaimentaa yleisen hälyn. Kekkonen on tyypillinen oppositiomies, jonka arvostelukyky klikkaa usein. Katsotaanpas, miten tässä käy – –.”[1396]

Urho Kekkonen ei ollut ainoa, joka hallituksen kommunikean kuultuaan oli pettynyt. Hallituksen hämäyksen uhri oli myös J. K. Paasikivi, ennen kuin hänelle kerrottiin neuvottelujen jatkamisesta. V. J. Sukselaisen päiväkirjamerkintä maaliskuulta 1944 on mielenkiintoinen, koska muodollisesti hänen ei pitänyt olla tietoinen hallituksen istunnon sisällöstä. On aivan asia erikseen, kuinka paljon hän pystyi päättelemään, koska hänen työnkuvansa laajeni kevään aikana ulkopolitiikan suun-

taan: ”Rauhanehtojen tiedustelut saivat kevätkaudella 1944 aikaan sen, että työkenttäni laajeni ikään kuin huomaamatta ulkopolitiikankin puolelle. Vaikka minua ei kutsuttukaan tilaisuuksiin, joissa hallitus otti kantaa lähinnä rauhantekoon, jouduin vähitellen tekemään kaikenlaisia tiedotusten ja tiedonantojen luonnoksia.”[1397] Tyypillinen on esim. 1. maaliskuuta 1944 pidetyn hallituksen iltakoulun merkintä: ”Ramsayn asia (vastauksen antaminen Neuvostoliitolle) käsiteltiin sihteerin poissa ollessa. Sitä ennen sihteeri antoi STT:lle rauhanehtoja koskevan kommunikean, jonka Linkomies, Ramsay ja Tanner olivat tarkastaneet.”[1398]

V. J. Sukselainen kirjoittaa ulkopoliittisesta tietämyksestään muistelmissaan: ”Laskin, että ensimmäisen vuoteni Linkomiehen sihteerinä minut oli pidetty valtioneuvoston jäsenten enemmistön tasolla, sanotaan vaikkapa iltakoulutasolla, johon ulkopolitiikka ei silloin varsinaisesti kuulunut. Katsoin asiakseni olla urkkimatta näitä tietoja, koska minulta ei niiden tuntemista edellytetty. Joutuessani niistä lopulta kuitenkin huolehtimaan näytti olevan aiheellista huolehtia tietomääräni ajan tasalla pysymisestä.”[1399] Tietomääräänsä V. J. Sukselainen kartutti muun muassa hankkimalla luettavakseen Gustav Casselin *I förnuftets tjänst* -teoksen perehtyäkseen ensimmäisen maailmansodan vahingonkorvauskysymyksiin[1400]. Hän tapasi myös useita kertoja kevään aikana Tauno Suontaustan, joka oli yksi hallituksen syksyllä 1943 asettaman rauhanehtoja pohtivan toimikunnan sihteereistä[1401]. Edwin Linkomiehen pääministeriyden ensimmäisen vuoden aikana V. J. Sukselaisella oli vielä ollut aikaa Maalaisliiton politiikan ja sodan jälkeisen yhteiskuntapolitiikan suunnitteluun. Tätä aikaa hän oli tehokkaasti hyödyntänyt, mutta keväästä 1944 lähtien alkoivat sotaan ja sen päättymiseen liittyvät asiat työllistää häntä entistä enemmän.

Kevättalvella 1944 Suomen poliittinen johto oli neuvotteluyhteydessä Neuvostoliittoon. Sodan ratkaisuhetkien tiedettiin lähestyvän eikä Suomella ollut oikeastaan kuin kaksi vaihtoehtoa: järkkymätön puolustustaistelu tai rauha Neuvostoliiton kanssa. Keväällä 1944 Suomen hallitus koki Neuvostoliiton ehdot mahdottomiksi hyväksyä; ehdot olivat ankarat ja saksalaisia joukkoja oli vielä runsaasti Suomessa. Hallitus arvioi, että niin kauan kuin Suomen joukot seisoivat silloisissa asemissaan lyömättöminä, kansa ei olisi ollut valmis hyväksymään rauhaa. Elettiin odotuksen ilmapiirissä.[1402]

Kesäkuun alussa tilanne rintamalla oli petollisen rauhallinen, mutta se muuttui hetkessä, kun puna-armeijan hyökkäys alkoi 9. kesäkuuta 1944. Muistelmissaan V. J. Sukselainen kuvaa, että sekavassa tilanteessa pohdittiin hallituksen vaihtamista. Edwin Linkomiehen tilalle pääministeriksi oli useita ehdokkaita. V. J. Sukselainen mainitsee muistelmissaan V. A. Kotilaisen ja ulkoministeri Henrik Ramsayn nimet. Kari Hokkanen ottaa *Maalaisliitto-Keskustan historia 3*:ssa esille lisäksi Rudolf Waldenin ja sotamarsalkka Mannerheimin nimet. Lopulta entinen hallitus jatkoi ja pyrki etsimään joko tietä rauhaan tai hakemaan apua Saksalta. 23. kesäkuuta saatiin Neuvostoliitolta rauhantunnusteluihin vastaus, joka käytännössä olisi merkinnyt antautumista. Saksan ulkoministeri Joachim von Ribbentrop oli saapunut Helsinkiin

Perttula_Sukselainen.indd 356 19.5.2010 14:29:07

22. kesäkuuta. Suomen poliittisen ja sotilaallisen johdon tilannearviona oli turvautuminen Saksan apuun. Tämän arvion seurauksena solmittiin Ribbentrop-Ryti-sopimus. Presidentti Risto Ryti sitoutui 26. kesäkuuta kirjeessään Adolf Hitlerille siihen, ettei hänen nimittämänsä hallitus solmi rauhaa muuten kuin yhteisymmärryksessä Saksan kanssa.[1403]

Kesän edetessä Suomessa alettiin valmistella sekä presidentin että hallituksen vaihtoa. Rauhanoppositio oli kaiken aikaa jatkanut omia ponnistelujaan rauhan aikaansaamiseksi, tosin sen tavoitteet eivät aina menneet yksi yhteen valtiojohdon toimenpiteiden kanssa. Urho Kekkonen suututtikin aktiivisuudellaan Maalaisliiton eduskuntaryhmän. Kesän sotatapahtumat veivät vääjäämättä kohti tilannetta, jossa Saksasta ja sodasta irrottautumiseksi oli vaihdettava sekä presidentti että pääministeri. Risto Ryti sai eron tasavallan presidentin tehtävistä 4. elokuuta 1944, ja hänen tilalleen tuli C. G. E. Mannerheim, joka vannoi virkavalansa samana päivänä. Pääministeriehdokkaita oli jälleen useita: muun muassa T. M. Kivimäki, Rafael Erich, Eero Rydman, Eero A. Wuori, Väinö Tanner ja Väinö Hakkila; maalaisliittolaisina ehdokkaina olivat esillä Urho Kekkonen, Kaarlo Hillilä ja Sigurd Mattson.[1404]

8. elokuuta pääministeriksi nimitettiin Antti Hackzell, jonka sihteerinä V. J. Sukselainen jatkoi. Uusi pääministeri toivoi yhteistyön jatkuvan mutta halusi ottaa mukaan vielä *Uuden Suomen* päätoimittajan Lauri Ahon. Tämä sopi hyvin V. J. Sukselaiselle, joka oli monet vuodet ollut yhteistyössä Lauri Ahon kanssa.[1405] Elokuussa 1944 edessä häämötti rauha, mutta V. J. Sukselaiselle ei vielä koittanut siviiliin pääsyn aika. Maan hallituksen ja pääministerin sihteerin työssä oli alkamassa rauhaan ja rauhanehtoihin sopeutumisen sekä sopeuttamisen vaihe.

Pääministeri Antti Hackzell halusi saada rauhanneuvottelut liikkeelle, mutta C. G. E. Mannerheim hidasteli. Askel kohti rauhaa oli Suomen irrottautuminen Ribbentrop-sopimuksesta 25. elokuuta. Suomen hallitus ilmoitti virallisesti Saksalle, että Risto Rytin aikanaan antama vakuutus yhteistyöstä ei ole pätevä, koska sitä ei ollut alistettu eduskunnalle. Neuvostoliiton rauhanehdot saatiin elokuun lopussa. Ne olivat muutoin samat kuin keväällä 1944, mutta saksalaisten internointia ei tarvinnut aloittaa heti vaan vasta syyskuun puolivälistä lähtien[1406].

30. elokuuta hallitus keskusteli iltakoulussaan rauhanehdoista.[1407] Paikalla oli myös pääministerin sihteeri V. J. Sukselainen, joten tilanne oli muuttunut Edwin Linkomiehen ajasta; valtioneuvoston virallisissa istunnoissa V. J. Sukselainen ei ollut mukana. Suomen hallitus ei saanut rauhanehdoista aikaan yksimielistä ehdotusta, sillä Maalaisliiton ministereistä ainoastaan Kaarlo Hillilä oli pääministerin esityksen takana. Viljami Kalliokoski, Emil Luukka ja K. J. Ellilä äänestivät vastaan. Samanlainen henki oli enemmistönä myös Maalaisliiton eduskuntaryhmässä. Siellä hallitusta puolustivat ryhmään elokuun lopussa palannut Urho Kekkonen, Lennart Heljas, Einari Karvetti sekä varauksin Viljami Kalliokoski ja K. A. Lohi.[1408]

Eduskunta päätettiin kutsua koolle salaiseen istuntoon 2. syyskuuta 1944 klo 18.00 käsittelemään rauhanehtoja. V. J. Sukselainen sai tehtäväkseen valmistella päämi-

Perttula_Sukselainen.indd 357 19.5.2010 14:29:08

nisterin eduskunta- ja radiopuhetta. Hänen arkistossaan on säilynyt ensimmäinen luonnos pääministerille kirjoitetusta puheenvuorosta. Luonnoksessa ja lopullisessa puheessa ei ollut suuria muutoksia, mutta pari poistettua kohtaa kertoo ajan hengestä ja – ehkä myös V. J. Sukselaisen omasta ajattelusta. Ensimmäinen poisto koskee Ryti-Ribbentrop-sopimusta, josta pääministeri totesi, ettei se enää sitonut Suomea presidentinvaihdoksen jälkeen. Poistettu kohta kuului: ”– –eikä Suomen marsalkka katsonut sen uudistamiseen olevan syytä, koska oli käynyt ilmeiseksi, että Saksalla ei enää ollut mahdollisuuksia antaa Suomelle sellaista tehokasta sotilaallista apua, joka oli presidentti Rydin antaman sitoumuksen edellytyksenä. Meidän velvollisuutemme on ensi sijassa ajatella oman kansamme pelastamista, kuten aseveljemmekin ajattelee ensi sijassa omia valtakunnallisia päämääriään.”[1409]

Toinen poistettu kappale viittasi rauhanehtoihin sekä Ison-Britannian ja Yhdysvaltain rooliin niiden määrittelemisessä: ”Tämän me suomalaiset voimme tyydytyksellä todeta, sillä meidän kansammehan ei vaikeimmissakaan koettelemuksissa ole koskaan jaksanut uskoa, että lännen suuret demokratiat todella tahtoisivat olla mukana missään sellaisessa, jonka tarkoituksena olisi kansamme tuho.”[1410] Tuossa tilanteessa V. J. Sukselainen halusi ilmeisesti viestiä Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian sitoutumista rauhanehtoihin, mutta myös sulkea pois ajatukset rauhasta Suomen kansan tuhoajana. Puheesta poistettiin myös kohta, jossa viitattiin Saksan joukkoihin, ”jotka merkittävällä tavalla tähän asti ovat auttaneet meitä puolustustaistelussamme.”[1411]

Hallituksen linja sai eduskunnassa 2. syyskuuta 1944 pidetyssä istunnossa luottamuksen luvuin 113–43. Luottamuslauseen pohjalta hallitus lähti viemään rauhanprosessia eteenpäin. 4. syyskuuta hallitus antoi eduskunnalle tiedonannon, jossa pääministeri Antti Hackzell ilmoitti tasavallan presidentin määränneen hänet johtamaan rauhanvaltuuskuntaa. Valtuuskunta halusi vielä ennen lähtöään kuulla eduskuntaa ja varmistaa, että se edelleen nauttii eduskunnan täyttä luottamusta. Istunnossa ainoan puheenvuoron käytti Väinö Tanner, joka valitti, ettei eduskunta lauantaina ollut voinut yksimielisesti yhtyä tehtyyn päätökseen. Nyt eduskunta hyväksyi hallituksen tiedonannon yksimielisesti.[1412]

Rauhanneuvottelijoiden valtuuskunta matkusti Moskovaan 7. syyskuuta, mutta ei saanut ensimmäisen viikon aikana minkäänlaista yhteyttä vastapuolen neuvottelijoihin. Raskas paine kohdistui valtuuskunnan vetäjään, pääministeri Antti Hackzelliin. Juuri ennen neuvottelujen alkamista 14. syyskuuta hän sai halvauksen. Valtuuskuntaa piti täydentää, ja sille piti valita uusi johtaja. Ulkoasianministeri Carl Enckell määrättiin uudeksi puheenjohtajaksi. Moskovaan lähtiessään hän sai mukaansa V. J. Sukselaisen kirjoittaman muistion, johon oli kerätty perusteita sotakorvausten lieventämiseksi, sillä vuoden 1938 hintatason mukaan maksettavaksi vaaditut sotakorvaukset huolestuttivat hallitusta. Muistiota ei neuvotteluissa käsitelty, koska Neuvostoliitto ei tinkinyt vaatimuksistaan.[1413]

Kotimaassa kannunvalanta uudesta pääministeristä käynnistyi välittömästi, kun tieto Antti Hackzellin halvauskohtauksesta tuli. V. J. Sukselaisen päiväkirjassa on merkintä 15. syyskuuta: ”Noin klo 5.30 Hillilä soitti, että Hackzell on Moskovassa saanut halvauksen ja että saksalaiset ovat hyökänneet Suursaarelle. Klo 7.00 menimme Kekkosen kanssa Kesärantaan Hillilän luo ajatuksia vaihtamaan. Hankimme sinne myös Eero A. Wuoren, jota pidimme sopivana pääministeriehdokkaana. Wuori läksi Tannerin luo asiasta neuvottelemaan. Kalle ja minä ajoimme valtioneuvostoon, jossa 9.00 alkoi yksityinen neuvottelu.”[1414] Eduskunnan puhemies Väinö Hakkila oli välittänyt hallitukselle eduskuntaryhmien pyynnön, että hallitus valitsisi pääministerin keskuudestaan. Virkaiältään vanhin Rudolf Walden olisi ollut itsestään selvä valinta, mutta hän oli Moskovassa ja haluton ottamaan tehtävää vastaan. Lisäksi oli mainittu Eero Rydmanin ja U. J. Castrenin nimet. Pääministerin sijaisena toimi sillä hetkellä oikeusministeri Ernst von Born[1415]. Päiväkirjassaan V. J. Sukselainen arvioi, että maalaisliittolaisista mahdollisuuksia pääministeriksi olisi ollut Kaarlo Hillilällä, mutta hänen alkoholinkäyttönsä herätti epäilyksiä viranhoidosta[1416].

Ulkoministeri Carl Enckelliltä tuli 18. syyskuuta sähke, jossa hän pyysi valtuutusta sopimuksen allekirjoitukseen. Hallitus ja presidentti päättivät yrittää saada eduskunnan kiireesti koolle päättämään sopimuksen hyväksymisestä. V. J. Sukselainen ja kenraali A. F. Airo saivat yöllä toimeksiannon kutsua kansanedustajia istuntoon aamuksi klo 6.00. Työ jaettiin niin, että kumpikin soitti sadalle kansanedustajalle. Tulos oli tyydyttävä, sillä klo 6.00 alkaneesta istunnosta oli poissa 68 edustajaa, joista kello 7.00 alkaneeseen toiseen istuntoon ehätti paikalle yhdeksän edustajaa. V. J. Sukselainen kirjoitti pääministerin sijaisen Ernst von Bornin puheenvuoron tähän istuntoon,[1417] sillä uusi U. J. Castrenin johtama hallitus nimitettiin vasta 21. syyskuuta 1944. Sen kiireellisin ja vaikein tehtävä oli välirauhansopimuksen toteuttaminen[1418]. Hallitus oli mahdollisimman paljon entisen kaltainen, uusina miehinä siihen tulivat sosialidemokraatit Eero A. Wuori työministeriöön ja K. A. Fagerholm sosiaaliministeriöön. He kuuluivat SDP:n oppositioon ja lavensivat hallituksen pohjaa vasemmalle.[1419]

Hallituksen tultua nimitetyksi pyysi U. J. Castren V. J. Sukselaista jatkamaan pääministerin sihteerinä. Tämä selitti, että pitäisi siirtyä vähitellen tieteellisiin tehtäviin ja toivoi voivansa luopua pääministerin sihteerin tehtävistä. Muistelmien mukaan pääministeri kysyi:” Luuletko sinä, että minä vapaaehtoisesti olen tänne tullut?” V. J. Sukselainen oli vastannut, ettei sitä luullut ja suostui jatkamaan.[1420] V. J. Sukselainen oli jo ehtinyt luvata paikkaansa Kustaa Vilkunalle, joka olisikin tehtävään mielellään ryhtynyt[1421]. Uusi pääministeri U. J. Castren oli oikeustieteilijä, hänen koulutustaustansa ja poliittinen kokemattomuutensa heijastuivat tapaan hoitaa pääministerin tehtäviä. V. J. Sukselainen kirjasi poikkeuksellisesti päiväkirjaansa huomion pääministerin heikkouksista[1422].

Päiväkirjaansa V. J. Sukselainen merkitsi 23. syyskuuta, ettei jatka sihteerin tehtävissä. Hän halusi perehtyä sosiaalipolitiikkaan sekä rakentaa tieteellistä ja poliittista

Perttula_Sukselainen.indd 359 19.5.2010 14:29:08

uraansa. Poliittisesti huomionarvoista on V. J. Sukselaisen vertailu hänen ja Urho Kekkosen eroista: ”Päästessäni nyt irti valtioneuvostosta minun on alettava viitoitella tietä sodanjälkeisille sosiaalisille uudistuksille, kirjoiteltava lehtiin sosiaalista epäkohdista ja niiden korjaamisesta. Kekkonen voi olla maalaisliiton radikalismille jonkinlainen ’Johannes Kastaja’, mutta tänäänkin oli selvästi havaittavissa, että hänestä ei ole kokoajaksi eikä yhdistäjäksi. Se työ jää minulle, joka itse olen noussut vähäväkisen maalaiskansan keskuudesta.”[1423] V. J. Sukselainen linjaa vertailussaan samalla myös henkilökohtaisia tavoitteitaan ja johtamistapaansa.

Poliittisen tilanteen epävarmuutta ja muuttumista syksyllä 1944 kuvaa U. J. Castrenille työstetty puheluonnos. V. J. Sukselainen aloitti luonnoksen kirjoittamisen hyvissä ajoin syyskuussa, vaikka puhe olikin määrä pitää vasta lokakuussa. Puheesta on V. J. Sukselaisen arkistossa useita erilaisia luonnoksia, muistiotyyppisiä ja yksityiskohtaisempia. Pääministerin lopullisessa puheessa asiat sanottiin kiteytyneemmin. Luonnosten muuttuminen ei johdu vain puheiden työtekniikasta, sillä Neuvostoliiton tinkimättömät rauhanehdot puhetta valmisteltaessa selvenivät selvenemistään. Sanomatta jättämiset paljastavat jotain niistä tunnelmista ja ulkopolitiikan uudelleen arvioinneista, joita syys–lokakuun vaihteessa 1944 tehtiin.

Pääministeri U. J. Castren asemoi ja linjasi lopullisessa puheessaan Suomea ja ulkopolitiikkaa varovaisesti: ”Suomen ja Neuvostoliiton tähänastiset suhteet eivät ole olleet vailla keskinäistä epäluuloa. Nämä epäluulot meidän on kohdaltamme poistettava. Tältä pohjalta lähtien meidän on parhaan kykymme mukaan täytettävä välirauhan sopimuksen velvoitukset ja osoitettava, että me vilpittömässä mielessä pyrimme saattamaan suhteemme Neuvostoliittoon luottamuksellisiksi.”

V. J. Sukselainen arvioi jyrkempää muutosta aikaisempaan kuin pääministeri: ”Ei voida kieltää, että eräissä piireissä on käsitetty kansalliseksi tehtäväksemme kuilun kaivaminen idän ja lännen välille, vaikka luonnollisempaa olisi ollut, että Pohjolan itäisimpänä maana olisimme vaalineet maantieteellistä tehtäväämme, välitystehtävää Skandinavian ja Venäjän välillä. Nyt olemme kansallisessa elämässämme tulleet käännekohtaan, joka pakottaa meidät asenteemme täydelliseen tarkistamiseen.”

Suomen ja Neuvostoliiton välinen epäluulo oli johtanut koettuun ja sillä hetkellä elettävään tilanteeseen. Porkkalan vuokraaminen Neuvostoliitolle oli reaalivakuus siitä, ettei Suomella voinut ”olla mitään vihamielisiä aikeita Neuvostoliittoa kohtaan”. Neuvostoliitto puolestaan oli osoittanut, ettei se aikonut riistää Suomelta itsenäisyyttä: ”Tältä pohjalta lähtien meidän on parhaan kykymme mukaan täytettävä kaikki välirauhan sopimuksen velvoitukset ja osoitettava, että me vilpittömässä mielessä pyrimme saattamaan suhteemme Neuvostoliittoon sellaisiksi kuin kahden naapurin suhteiden tulee olla. Jos me tällä pohjalla pyrimme luottamukselliseen yhteistyöhön Neuvostoliiton kanssa, ei kenelläkään suomalaisella ole syytä luulla, ettei meillä olisi mahdollisuutta siinä onnistua.”[1424]

Kun Kimmo Kimalainen syksyllä 1940 kirjoitti Suomen ulkopolitiikasta ja Neuvostoliiton suhteista, hän totesi Suomen kohtalon olevan ”sidottu kaikkeen siihen

suurvaltain väliseen peliin, johon Venäjä tavalla tai toisella osallistuu"[1425]. Hän muistutti silloin, että kansamme itsenäinen olemassaolo riippuu ratkaisevasti siitä, miten osaamme suhteemme Venäjään rakentaa[1426]. Kahden naapurimaan suhteiden uudistamisesta ja ulkopolitiikasta V. J. Sukselainen totesi syksyllä 1940, ettei ollut muuta mahdollisuutta kuin muokata yleistä mielipidettä kypsemmäksi ja sovinnollisemmaksi. Ulkopolitiikassa kansakunnan tuli luottaa kuitenkin vain itseensä[1427].

V. J. Sukselaisen ulkopoliittisista mielipiteistä 1930- ja 1940-luvulla on vähän aineistoa, oikeastaan vain Kimmo Kimalaisen linjaukset syksyltä 1940 ja pääministereille kirjoitetut puheluonnokset syksyltä 1944. Päiväkirjassa ulkopolitiikasta on muutamia harvoja merkintöjä ja huomioita. Niiden perusteella hänen voi arvioida olleen suhtautumisessaan Neuvostoliittoon hyvin realistinen, vailla suurta aatteellista intohimonpaloa. V. J. Sukselaisen syksyn 1940 ja 1944 ulkopoliittiset linjaukset ovat poikkeama tutkimukseni päälinjasta, mutta ne puolustavat paikkaansa erään merkittäväksi päättäjäksi myöhemmin nousseen henkilön oman aikansa arvioina. Mielipiteiden kirjaaminen on perusteltua siitäkin syystä, että neuvostosuhteiden heikkous on myöhemmin otettu esille V. J. Sukselaisen poliittisen työn jälkiarvioinnissa. Ainakaan vuosien 1940 ja 1944 kannanottojen perusteella ei hänelle olisi pitänyt kasautua ulkopoliittista taakkaa.[1428]

Asutustoimintaa kommunismin taltuttamiseksi

Tunnelmat Suomessa olivat levottomat lokakuussa 1944. Poliittista painetta lisäsi valvontakomission saksalaisten joukkojen internoimistoimia Pohjois-Suomessa arvosteleva nootti. V. J. Sukselainen kirjasi pääministerin poliittiseen tilannekatsaukseen propagandatarpeen, jotta kansa ymmärtäisi sotakorvausten asettamat rajoitukset maan sisäiselle kehittämiselle. Lähivuosina ei olisi varaa yhteiskunnallisiin uudistuksiin ja parannuksiin, suomalaisten oli elettävä mahdollisimman niukasti, koska työn tulokset piti viedä jokseenkin ilmaiseksi ulkomaille. Kommunisteillekin piti sopivalla tavalla huomauttaa, että hekin olivat vastuussa sotakorvausten hoitamisesta. Selkkausten ja epäjärjestyksen syntymistä ei voitu sallia. Eduskuntavaalit oli järjestettävä "niin pian kuin mahdollista, jotta kommunistit eivät ehtisi liian paljon järjestäytyä ja liian paljon harjoittaa kiihoitusta niissä yhteiskuntakerroksissa, jotka tällä hetkellä ovat kovin vaikeassa asemassa".[1429]

Marraskuussa 1944 edessä oli jälleen hallitusvaihdos, jonka laittoivat liikkeelle erolla uhanneet Eero A. Wuori ja K. A. Fagerholm. Uuden hallituksen muodostajaksi varmistui vähitellen J. K. Paasikivi, joka oli ollut esillä aikaisemminkin kesän ja syksyn pääministeripohdinnoissa. Silloin hänellä ei ollut riittävää kannatusta, nyt oli. Pääministeriksi 17. marraskuuta 1944 tullut J. K. Paasikivi tunsi V. J. Sukselaisen pitkän ajan takaa. He olivat tutustuneet perustettaessa Suomalais-Virolaista Seuraa 1936. J. K. Paasikivi oli valmis päästämään V. J. Sukselaisen tieteellisen työn pariin.

Perttula_Sukselainen.indd 361 19.5.2010 14:29:08

Entinen sihteeri hälytettiin kuitenkin nopeasti takaisin valtiovarainministeriön kansantalousosastolta, kun pääministerille ei kelvannut kumpikaan hänelle esitetyistä sihteeriehdokkaista. Näin siis V. J. Sukselainen jatkoi tehtävissään isänmaan edun nimissä.[1430]

J. K. Paasikiven hallituksen 18 ministeristä 10 oli uusia. Politiikan uudesta suunnasta kertoo myös se, että kymmenen ministeriä oli luettavissa rauhanoppositioon ja seitsemän kuului Suomi-Neuvostoliitto-seuran johtokuntaan. Äärivasemmalta kansandemokraateista tulivat mukaan Johan Helo ja Yrjö Leino; Maalaisliitosta mukana olivat Kaarlo Hillilä, K. T. Jutila, Urho Kekkonen ja Emil Luukka. Uudet tuulet näkyivät siis Maalaisliitonkin ministerivalinnoissa. Hallituksen jäsenistä kansanedustajia oli vain seitsemän, joten hallituksen parlamentaarisen pohjan määritteleminen tuotti hiukan ongelmia. Välttämättömyyden pakko tuntui Suomen sisäisissä ratkaisuissa.[1431] Liikkumatilaa ei valvontakomission silmien alla paljon ollut, mutta sekin tila on taiten hyödynnettävä. Oli periaatteellisesti tärkeää ja helpompaa, että suomalaiset hoitivat vaikeatkin ongelmat itse: saksalaisten karkotuksen, sotakorvausten häiriöttömän maksun, jälleenrakennuksen ja ”sotasyyllisten” tuomitsemisen.[1432]

V. J. Sukselainen kirjoitti sosialidemokraattiselle ministeri Jalo Auralle puheen karjalaisten tilaisuuteen joulukuun alussa. Puheessa kerrottiin suursodan lopputuloksen olleen poliittisen johdon tiedossa jo vuosi aiemmin, mutta haasteellista oli ollut löytää tie sodasta irtautumiseksi. Vaikka sota oli ohi, eivät kaikki uhat olleet kaikonneet. V. J. Sukselaisen puheeseen kirjoittamista perusteluista tulee hyvin esille sekä sodan aikaisen että sen jälkeisen suunnan vääjäämättömyys, ei ollut kuin yksi vaihtoehto: ”Meillä on uusi kurssi, joka isänmaan pelastamiseksi oli välttämättä otettava. Niin kuin meillä ei sodan aikaisemmissa vaiheissa ollut valinnan varaa, ei meillä ole sitä nytkään. Arpa on heitetty, uusi kurssi on otettu. Ei ole oikea aika riidellä siitä, otettiinko tämä askel muutamaa viikkoa tai muutamaa kuukautta liian myöhään tai liian aikaisin. Vastauksen tällaisiin kysymyksiin kykenee vasta jälkipolvi antamaan.”[1433]

Hallituksessa oli loppuvuodesta esillä monia vaikeita kysymyksiä sotakorvauksista sotarikoksiin. Valvontakomission lokakuussa antamista sotarikollisluetteloista on V. J. Sukselaisen päiväkirjassa lyhyt ja paljonpuhuva merkintä, että niissä on pidettävä ”silmämääränään vain kansakunnan pelastaminen elämälle”.[1434] Uuden pääministerin aikana V. J. Sukselainen joutui eräänlaisen iskunvaimentajan asemaan. J. K. Paasikiven puuskahtelujen takia moni tunnusteli etukäteen, millä tuulella pääministeri kulloinkin oli. Sihteerin välityksellä saattoi myös pohjustaa esille nostettavia asioita. Hallituksen asialista oli usein pitkä, ja se sai pääministerin tuskastumaan. Muistelmissaan V. J. Sukselainen kirjoittaa J. K. Paasikiven vaativasta tilanteesta: ”Hänen oli ryhdyttävä toimiin, joihin hänen oikeuskäsityksensä oli vaikea sopeutua, toimiin, joita ei voinut siirtää kenellekään toiselle, vaan joista itse oli huolehdittava siitä välittämättä, mitä suuren yleisön keskuudessa sanottiin. Sellaisina hetkinä saat-

toi nähdä, miten vanhakin mies vielä kasvaa tehtävän mukana. Tasavallalla ei ollut muuta keinoa tyydyttää voittajan vaatimusta."[1435]

Ulkopoliittisesti Suomen asema oli loppuvuodesta alkusyksyä seesteisempi, mutta sisäpolitiikassa tehtiin tiliä menneestä ja arvioitiin tulevaisuuden vaihtoehtoja. Maalaisliiton puoluekokous joulukuussa 1944 oli eräs niistä tilanteista, jolloin katsottiin menneisyyteen. Suurimpana arvostelijana esiintyi oikeusministeri Urho Kekkonen, jota kokous kurmutti pudottamalla hänet puolueen keskushallituksen jäsenyydestä. Näpäytykseksi häntä kohtaan voidaan tulkita myös ponsi, jossa todettiin isänmaan edun vaativan yksimielistä, rakentavaa ja kaikesta asiattomasta jälkisyyttelystä vapaata toimintaa.[1436]

Joulukuussa 1944 pidetty Maalaisliiton puoluekokous teki sota-ajan pesänselvitystä ja keskusteli puolueen vaaliohjelmasta.[1437] V. J. Sukselainenkin oli ollut mukana Maalaisliiton vaalitunnuksia valmistelleessa työryhmässä, johon kuuluivat myös Viljami Kalliokoski, Juho Niukkanen, Artturi Leinonen ja Väinö Kaasalainen[1438]. Maalaisliiton ohjelmassa korostettiin naapurisopua ja yhteiskunnallista vastuuntuntoa. Siirtoväen ongelmat ja asutustoiminta olivat puolueen ohjelmassa näkyvästi esillä. "Suurten tuotantovälinemäärien kerääntymistä yksiin käsiin" oli vastustettava. Puhelin- ja sähkölaitoksia sekä muita yhteiskunnallisesti merkittäviä taloudellisia laitoksia ehdotettiin muutettavaksi valtion tai kunnan laitoksiksi.

Ohjelmasta voi tunnistaa muutamia näkemyksiä, jotka olivat vuosien kuluessa nousseet esille myös V. J. Sukselaisen kirjoituksissa. Kun kerrottiin rahan arvon alentamisen vastaisesta toiminnasta, todettiin talonpojan tarvitsevan reaaliomaisuutensa elinkeinon harjoittamiseen, ei myyntiin. Tästä syystä ei talonpojalla ollut mitään syytä haluta inflaatiota. Valtiontaloutta käsiteltäessä vaadittiin kunnallisverotuksen tasausta varakkaiden ja köyhien kuntien kesken. Vaatimus jokaisen kansalaisen sijoittamisesta hyödylliseen työhön ja valtion velvollisuus järjestää työtilaisuuksia olivat tuttuja teemoja aikaisemmilta vuosilta. Työtä käsitellyt ohjelmakohta kiteytyi vaatimukseksi: "Työttömyyspolitiikan on muututtava työllisyyspolitiikaksi."

Myös kodin perustamisen tukeminen ja perhekustannusten tasoittaminen olivat olleet vuosia mukana V. J. Sukselaisen kannanotoissa. Perheen suuruuden takia ei kenenkään pitänyt kärsiä puutetta tai olla pakko elää niukemmissa oloissa kuin naimaton henkilö tai lapseton pariskunta. V. J. Sukselainen oli usein toistanut linjauksissaan teollisuuden ja maataloustuotannon yhdistämistä, niin että uudet teollisuuslaitokset sijoitettaisiin eri puolille maata raaka-aineiden saamiseksi läheltä ja maataloustuotteiden menekin parantamiseksi; näin myös maatalouden ja teollisuuden työvoima olisi tehokkaasti hyödynnettävissä.[1439]

Eduskuntavaalien lähestyessä V. J. Sukselainen pohti ehdokkuutta tai enemmänkin mietiskeli vaalipiiriä, jossa asettuisi ehdolle. Vaihtoehtoja oli kolme: Kuopion, Keski-Suomen tai Turun eteläinen vaalipiiri. Hän arvioi päiväkirjassaan, että läpimenon mahdollisuus olisi voinut olla suurin Kuopion vaalipiirissä, mutta ehdokkuus eteläisemmissä piireissä voisi olla tulevaisuuden kannalta otollisempi.[1440] Einari

Perttula_Sukselainen.indd 363 19.5.2010 14:29:08

Karvetti Varsinais-Suomesta halusi V. J. Sukselaisen asettuvan ehdolle Varsinais-Suomessa.[1441].

V. J. Sukselainen arvioi muistelmissaan, ettei Kuopion vaalipiirissä lopultakaan oltu kiinnostuneita hänen ”avustaan”. Hänet asetettiinkin ehdokkaaksi Turun eteläisessä vaalipiirissä Kosken pitäjästä, joka oli hänen hyvän ystävänsä Urho Kittilän kotikunta. Sen verran V. J. Sukselaisella oli juuria Koskelle, että hänen äitinsä isä Juho Joonaksenpoika oli syntynyt siellä.[1442] Ensimmäinen kerta kansanedustajaehdokkaana oli opettelemista. Hän oppi muun muassa, että hänellä olisi pitänyt olla oma kampanjaorganisaatio, sillä piiritoimiston kautta oli järjestynyt vain kymmenkunta puhetilaisuutta. Aikaa kampanjoinnilta veivät samanaikaisesti hoidettavat pääministerin sihteerin tehtävät ja Yhteiskunnallisen Korkeakoulun kansantalouden vt. professorin työ. Omaan vaalitulokseensa, 557 ääneen V. J. Sukselainen oli luonnollisesti pettynyt. ”Maineen pelastamiseksi” oli pitänyt ilmoitella huomattavasti enemmän, ja se olisi saattanut nostaa äänimäärän siedettäväksi.[1443] Kevättalven eduskuntavaaleissa sekä Maalaisliitto että SKDL saivat 49 kansanedustajaa, SDP sai 50 kansanedustajaa ja pysyi siten suurimpana puolueena.

Ennen kevättalven 1945 eduskuntavaaleja hallituksen oli täytynyt ratkaista asutustoimintaa koskeva maanhankintalaki, joka oli tärkeä laki sodassa henkilökohtaisia menetyksiä kokeneiden elämäntilanteen parantamiseksi. Luovutetuilta alueilta oli paennut 420 000 suomalaista, jotka piti asuttaa uudelleen. Huolenpitoa tarvitsivat myös 50 000 sotaorpoa, 24 000 sotaleskeä ja 57 000 sotainvalidia. Asuttamisesta kehkeytyi hanke, joka lopulta oli taloudellisestikin kaksi kertaa mittavampi kuin sotakorvaukset.[1444]

Maanhankintalaki oli V. J. Sukselaisellekin merkityksellinen, koska hän oli sodan aikana useaan kertaan vaatinut asutustoimintaan uudenlaista ajattelua. Pääministeri J. K. Paasikivellä oli pika-asutuslainsäädännöstä omat näkemyksensä, kun hallitus tammikuun alussa 1945 ryhtyi käsittelemään lakia.[1445] Emil Luukka kertoi asiaa valmistelleen ministerivaliokunnan näkemyksen, jonka jälkeen pääministeri alustuksessaan ihmetteli, ettei valiokunta ollut hyväksynyt ainoatakaan kansantaloudellisen neuvottelukunnan lausunnon kohtaa.[1446]

V. J. Sukselainen kirjoittaa muistelmissaan, että jo ennakolta saattoi arvata J. K. Paasikiven saavan tunnustusta monilta hallituksen jäseniltä. Pääministeriä ei haluttu suututtaa, vaikka hallitus ei hänen kannalleen olisikaan siirtynyt, olihan enemmistö ministereistä sitoutunut asiaa valmistelleen valiokunnan esityksiin. Tunnustelevassa keskustelussa todettiin maanhankintalain poliittinen ja sosiaalinen merkitys, mutta päätöksiä ei tuossa kokouksessa saatu aikaiseksi, vaan asiasta pidettiin vielä useita iltakouluja.[1447]

Hallitus hyväksyi maanhankintalain lopulta useiden keskusteluiden jälkeen, ja eduskunta hyväksyi lain maaliskuun alussa. Laki oli monen erilaisen eturyhmän ristiin menneiden vaatimusten yhteensovituksen tulos: Vasemmisto tavoitteli yleistä maareformia. Siirtoväki halusi oman maansaantinsa turvaamiseksi rajoitettua la-

kia. Maata havittelivat myös rintamamiehet. Ruotsinkieliset halusivat varjella omaa kulttuuriaan ja säästyä maanluovutukselta. J. K. Paasikivi olisi painottanut kansantaloudellisia tavoitteita mutta joutui ottamaan jo lain käsittelyvaiheissa huomioon yhteiskunnalliset olot. Päiväkirjaansa J. K. Paasikivi kirjoitti: ”Jo minun ehdotuksessani oli paljon politiikkaa, mutta vielä enemmän sitä oli hallituksen enemmistön ehdotuksessa ja eduskunnan päätöksessä.”[1448] Voittanutta, pienien tilojen perustamista suosivaa linjaa aikalaiset kutsuivat sosiaaliseksi ja vähemmistöön jäänyttä kansantaloudelliseksi. Edellistä tukivat yleensä vasemmistopuolueet ja Maalaisliitto, edistyspuolue ja pienviljelijäjärjestöt. Jälkimmäisen kannalla olivat J. K. Paasikiven ohella Kokoomus, MTK ja monet alan asiantuntijat.[1449]

Sodan ja sen seurauksena peltoalan pienentymisen takia Suomessa vallitsi elintarvikepula. Hallitus joutui jatkamaan elintarvikkeiden säännöstelyä ja ohjaamaan asutusta maaseudulle elintarviketuotannon lisäämiseksi. Sotakorvaukset ja velat sitoivat teollisuuden kasvuvoiman, sillä pääomasta oli pulaa. Vaikka sotakorvausteollisuus loi uusia teollisia työpaikkoja, eivät kaikki rintamalta palanneet työllistyneet eivätkä siirtoväen ongelmat ratkenneet. Eduskunnassa sosialidemokraateista oikeistoon vallitsi yhteinen käsitys siitä, että rintamamiehet piti nopeasti saada kiinni työhön ja tienestiin. Asutuspolitiikka oli koeteltu keino: vanhoja tiloja lohkottiin ja uutta peltoa raivattiin. Kysymys oli myös kansallisen kunniavelan maksamisesta niin karjalaisille siirtolaisille kuin sodassa taistelleille sotilaille.

Juhani Mylly kuvaa sodan jälkeistä tilannetta: ”Sotasukupolven 1940-luvun jälkipuoliskolla painottamat asuttamispolitiikan näkökohdat olivat kaikkiaan kovin erilaisia kuin ne taloudelliset laskelmat, joita myöhempi hyvinvointi-Suomi on esittänyt kritiikissään. Tämän jälkiviisauden lähtökohtana on pientila-Suomen romahdus 1960-luvulla.”[1450] Vuosikymmenien aikana omaksutut asutuspoliittiset näkemykset ja 1940-luvun lopun ja tulevaisuuden uhkat sanelivat sodan jälkeen asutuspoliittiset ratkaisut, jotka osittain kuvastavat myös vuosikymmenien tai -satojen kuluessa kansan mentaliteettiin iskostuneita käsityksiä, osittain oman aikansa nopeita ja yhteiskunnan rauhoittamista edellyttäviä välttämättömyyksiä. Politiikassa on joskus otettava askel taakse, jotta voi päästä kaksi askelta eteenpäin.

Maanhankintalain käsittely kuvastaa, että asutuspolitiikkaan jouduttiin sodan jälkeen turvautumaan toisella tavalla kuin V. J. Sukselainen oli ajatellut. Erityisesti SKDL:n ilmestyminen puoluekartalle loi poliittiselle kentälle uudenlaisen asetelman. SKDL kilpaili kannatuksesta maaseudulla Maalaisliiton kanssa ja kaupungeissa SDP:n kanssa. Jako ei tietenkään ollut aivan näin yksioikoinen, sillä SDP:kin nautti pienviljelijöiden sekä maa- ja metsätaloustyöntekijöiden kannatusta. Ajan kuluessa SDP:n oli kuitenkin valittava kommunismin vastaisessa kamppailussaan vain yksi taistelukenttä: puolueen todelliseksi taisteluareenaksi SKDL:ää vastaan valikoituikin työmarkkinakenttä. Työ ja pääoma olivat nyt vastakkain, mutta pohjoismaista yhteistyön mallia haettaessa työn ja pääoman piti etsiä tasapainoista yhteistyötä. Kärkkäimpinä vastapuolina olivat kommunistit ja työnantajat, ja niiden välissä par-

Perttula_Sukselainen.indd 365 19.5.2010 14:29:08

lamentaarinen SDP löysi luontevan paikkansa niin työn ja pääoman ristiriidassa kuin vasemmiston sisäisessä kilpailussa.

SKDL oli Maalaisliitolle erilainen haaste kuin SDP:lle. Toinen Suomen suurista joukkopuoleista, SDP taittoi kommunismin selkärankaa teollisuus-Suomen järjestäytyneellä työmarkkinakentällä, toinen teki samaa työtä järjestäytymättömän köyhälistön korpi-Suomessa. Asetelma vaikutti sekä SDP:n että Maalaisliiton politiikkaan ja yhteistyöasetelmiin. Maalaisliitto kävi pohjoisessa ja itäisessä Suomessa armotonta ja näkymätöntä poliittista korpisotaa SKDL:ää ja kommunismia vastaan. Tämän poliittisen kamppailun toinen puoli sekä SDP:ssä että Maalaisliitossa oli yhteistyö SKDL:n kanssa monissa yhteiskunnallisissa vastakkainasetteluissa. Maalaisliitto ja SKDL – tai pikemminkin korpikommunistit – löysivät toisensa usein samalta puolelta, kun asetelma hahmottui vastapareista maaseutu–kaupunki, korpi-Suomi–teollisuus-Suomi sekä maa- ja metsätalouden työntekijät–tehdastyöntekijät. Tässä asetelmassa jakolinja kulki usein SDP:n sisällä, jossa pienviljelijäsiipi ymmärsi Maalaisliiton tavoitteita. Maanhankintalain yhteydessä tätä maalaisliittolais-sosialidemokraattista maaseuturyhmää yhdistivät yhteisvastuu, kunniavelka, yhteiskuntarauhan säilyttäminen ja taistelu kommunismia vastaan sosiaalisen yhteiskuntapolitiikan keinoin.[1451]

SKDL halusi olla samanaikaisesti suomalainen ja poljetun kansan puolue sekä kansainvälinen ja vasemmistoaatteellinen vaihtoehto sosialidemokratialle. Tämä kaksijakoisuus näkyi jo puolueen alkutaipaleella ja vuosikymmenet siitä eteenpäin. V. J. Sukselainen ruotii *Kyntäjän* pääkirjoituksessa helmikuussa 1945 vasemmistopuolueiden ja Maalaisliiton välistä asetelmaa. Hän kirjoittaa sosialidemokraattien jakautuneen kaupunki- ja maaseutusiipeen. Kaupunkilaiset olivat enemmistö, ja se merkitsi, että tiukassa poliittisessa väännössä maaseutusiipi kärsi aina tappion. V. J. Sukselainen lainaa SKDL:n *Talonpoikain vaaliohjelmaa*, jossa tunnustetaan pientalonpoikien joutuneen sodan aikana ahtaalle: ”Köyhä talonpoikaisto ei ole päässyt taloudellisesti kohoamaan siitä kurjuudesta, johon suurpääoma on sen painanut.”[1452]

V. J. Sukselainen oli tyytyväinen, että SKDL:n vaatimukset olivat samanlaisia kuin Maalaisliiton. Hänen iloaan vaimensi kuitenkin se, että SKDL:n maatalousohjelmassa oli sama puute kuin SDP:llä: ”Se nähkääs on yksisilmäinen, kuten seitsemän veljeksen hevonen. Sanotaan kyllä, että uutisviljelijöille on annettava lisämaata ’maksutta tai pientä korvausta vastaan’, sanotaan, että pienviljelijöille on annettava lisämaata, etteivät he olisi ’pakotettuja joko suuremmassa tai pienemmässä määrässä hankkimaan lisäansioita palkkatyöläisinä teollisuuskeskuksissa tai maakapitalistien tiloilla’, mutta jätetään sanomatta, millä tavalla pienviljelijän toimeentulo on turvattava.”[1453]

V. J. Sukselainen oli krittiinen: ”Ilman kohtuullista tuotteiden hintaa meikäläinen pienviljelijä ei voi saavuttaa samaa elintasoa kuin tehtaan työläinen ja siihen hänellä taas on kiistaton oikeus. Ellei maatalouden kannattavaisuudesta haluta pitää huolta, ei ole myöskään moraalista oikeutta kehoittaa ihmisiä hankkimaan itselleen maata.”[1454]

V. J. Sukselaisen arvio ja lähestymisnäkökulma SKDL:n lupauksiin kuvaa sitä poliittista realismia, joka oli muokannut hänen asutuspolitiikkansa tavoitteita jo sodan aikana. Toisaalta vuosina 1944–1945 asutuspolitiikka oli käyttökelpoisin tapa ehkäistä yhteiskunnallisia levottomuuksia. Päivänpolitiikassa se tarkoitti maataloustyöstä ja maataloustuotteista saadun tulon rinnastamista tehdastyöläisten ansioihin. Noiden vuosien ratkaisujen seurauksena Suomessa vahvistui pienviljelijävaltainen elinkeinorakenne, mikä sai aikaan sittemmin vuosikymmeniä kestäneen poliittisen asetelman ja jännitteen, joka yhteiskunnallisesti purkautui 1960-luvulla rajuna rakennemuutoksena.

SKDL:stä tuli sodan jälkeen suuren kannatuksensa takia vahva vaikuttaja, mikä monistui myös Neuvostoliiton ja valvontakomission myötävaikutuksesta. SKDL vaikutti näkymättömästi ja välillisesti myös Maalaisliiton ja SDP:n politiikkaan, koska näiden kannattajakunnassa oli ilmeisen paljon niitä, joiden toisena vaihtoehtona olisi ollut SKDL, mikä niiden piti luonnollisesti ottaa huomioon omassa politiikassaan. Tämä kolmen suuren puolueen kilpailu oli todellisuutta koko 1940- ja 1950-luvun ajan, sillä SKDL oli vielä vuoden 1958 eduskuntavaaleissa maan suurin puolue.[1455]

Maalaisliiton nuorisotoiminta alulle Ruotsin Talonpoikaispuolueen opeilla

Asetettuaan tavoitteekseen keväällä 1942 Maalaisliiton puheenjohtajuuden V. J. Sukselainen kiinnitti huomiota myös Maalaisliiton järjestölliseen uudistamiseen. Sota-aikana järjestötyö oli lamassa, mutta keväällä 1945 alettiin vähitellen lähestyä puoluetoiminnan normalisoimisen aikoja, jolloin sotavuosina ajateltua saattoi laittaa toimeen. Puolueen järjestötyön uudistamiseksi V. J. Sukselainen oli sodan aikana asettanut kolme tavoitetta: 1) arvostuksen hankkimisen puoluetyölle, 2) maaseudulla toimivien järjestöjen yhteistyön tiivistämisen ja 3) puolueen johtajuuden vahvistamisen maalaishenkisessä politiikassa.

Puolueen nuorisotyön uudistamisen V. J. Sukselainen oli käynnistänyt jos syksyllä 1943, ja sen vanavedessä olisi voitu ajaa uusia ajatuksia myös puolueen toimintaan. Tehtävä muistutti haasteiltaan jonkin verran Väestöliiton rakentamista: vanhaa ei tarvinnut purkaa vaan sai rakentaa uutta. Syys- ja lokakuussa 1943 V. J. Sukselainen linjasi järjestöllisen ohjelmansa perusteita muun muassa *Savon Sanomien* artikkelissaan *Jälkikasvu*.[1456] Puolueen työvaliokunta nimesi hänet valmistelemaan puolueen nuorisotoimintaa ja valitsi hänet Suomen ja Ruotsin talonpoikaspuolueiden yhteistyötoimikunnan jäseneksi Urho Kittilän tilalle[1457].

V. J. Sukselaisen mukaan Maalaisliitossa puoluevärin tunnustamista pidettiin ikään kuin häpeällisenä asiana.[1458] V. J. Sukselainen vertaa SDP:n ja Maalaisliiton eroja: ”Sosialistit ovat aikoinaan hoitaneet asiansa niin, että heillä on ammatillisia ja taloudellisia järjestöjä, jotka näennäisesti ovat puolueettomia, mutta todellisuudessa

niin lujasti sosialistisia, että he voivat puolueettomuutta näennäisesti rikkomatta levittää puoluepropagandaansa esim. radion välityksellä puhumalla ammatillisista järjestöistä ja niiden vaalimisen tarpeellisuudesta ja pääsemällä siten samaan tulokseen kuin suoranaisesti puolueesta ja puoluejärjestöistä puhumalla."

Nuorisotoiminta on V. J. Sukselaiselle silta koko puolueen järjestölliseksi ja poliittiseksi kehittämiseksi. Hän arvostelee, että talonpojat hyväksyvät puolueettomuuden tarkoittavan, ettei maaseudulla toimivilla etu- ja valistusjärjestöillä saanut olla mitään maalaisliittolaisuuteen viittaavaa. Hän palauttaa mieliin ajat, jolloin Maalaisliiton nykyiset johtomiehet saivat poliittisen koulutuksensa. Hän haluaa kiinnittää puoluejohdon huomion siihen, että Maalaisliiton johtajat ovat olleet jo varhain kansanedustajia ja siten saaneet edesmenneiltä suurmiehiltä tarpeellista opetusta.[1459]

V. J. Sukselaisen muotoilee lähestymistapansa nuorisoasiaan diplomaattisesti, pikemminkin tilannetta arvioivaksi kuin johtoa arvostelevaksi. Tarpeettomat arvovalta-asetelmat olisivat vain vaikeuttaneet asioiden hoitoa. Hän kysyy, missä saisivat nyt koulutuksensa ne, joiden olisi edustettava talonpoikia kolmen vuosikymmenen kuluttua. Puolueen kokeneen kaartin omanarvontuntoa V. J. Sukselainen hivelee rinnastaessaan heidät puolueen esitaistelijoihin: "On olemassa vaara, että suuri osa siitä perimätiedosta ja kokemuksesta, jonka he voisivat siirtää nuoremmille, menee hukkaan, koska nuoren polven pystyviä miehiä ei ole riittävässä määrässä johdettu valtiollisia kysymyksiä harrastamaan eikä heillä näin ollen ole mahdollisuuksia päästä persoonalliseen kosketukseen ja mielipiteiden vaihtoon puolueen johtajien kanssa."[1460]

Maalaisliitossa oli tutustuttu Ruotsin Talonpoikaispuolueen vaikutusvaltaisen nuorisojärjestön toimintamalliin, kun puolueiden yhteistyö alkoi tiivistyä 1930-luvun lopulla. Tosin nuorisoasiaa 1937 valmistelemaan asetettu toimikunta ei kokoontunut kertaakaan. V. J. Sukselaisen mielestä nyt piti tarkistaa, olivatko tuon toimikunnan jäsenet tulleet liian vanhoiksi ja pitäisikö kutsua nuorempia mukaan.[1461]

Puolueessa oli kahtalaista suhtautumista nuorison aatteelliseen ja poliittiseen kasvatukseen, niin sanottu nuorisoseuralinja ja ruotsalainen linja. Perinteisen suunnan mukaan erillistä nuorisojärjestöä ei tarvittaisi, sillä nuorisoseura riittäisi aatteelliseksi kasvattajaksi kuten siihenkin asti. Toisen vaihtoehdon mukaan olisi perustettu nuoriso-osastoja Ruotsin Talonpoikaispuolueen ja sen nuorisojärjestön mallin mukaan.

V. J. Sukselainen asettui jälkimmäisen vaihtoehdon kannalle. Hän nosti keskusteluun erityisen ongelma llisena aatteellisen kasvatustyön alueena eteläisen Suomen, jossa maamieskoulut aikanaan syrjäyttivät kansanopistot ja samanaikaisesti nukahtivat vielä nuorisoseurat: "Nouseva taloudellinen kulttuuri työnsi syrjään henkisen kulttuurin, voitaisiin ehkä sanoa." Maalaisliittolaisella nuorisotyöllä ei eteläisessä Suomessa ollut pelkoa yliorganisoinnista, vaikka puolue perustaisikin nuorisojärjestön.[1462]

V. J. Sukselainen halusi palauttaa puoluetyön arvostuksen sellaiseksi kuin se oli Santeri Alkion ja Kyösti Kallion aikana. Hänen mielestään käsitykset puolueesta

oman edun tavoittelijoiden ja pyrkyrien seurana olivat peräisin 1930-luvulta, kansanvaltaisen järjestelmän haperruttamistyön ajalta. Tällainen katsantotapa piti osoittaa vääräksi, ja jos arvostelu kuitenkin osoittautui perustelluksi, puolueen toiminta oli korjattava: ”Maalaisliitto ei kerta kaikkiaan saa olla muuta kuin toveripiiri, jota yhdistää sama maailmankatsomus, sama käsitys suomalaisen talonpojan oikeuksista ja velvollisuuksista, sama halu täyttää kunnolla paikkansa kansalaisena ja yhteiskunnan jäsenenä.”[1463]

V. J. Sukselainen ehdotti, että tutkittaisiin mahdollisuutta virittää nuorisotoimintaa yhdessä nuorisoseuraliikkeen kanssa. Työ olisi voinut lähteä liikkeelle valtiollisia ja kansantaloudellisia kysymyksiä käsittelevistä opintopiireistä, joita järjestettäisiin sekä nuorisoseuraliikkeen että puolueen organisaation voimin. Maalaisliiton nuorisotyö olisi käynnistynyt, olisi sitten valittu kumpi malli tahansa. Jos joustavampi malli ei olisi toiminut, se olisi osoittanut uuden järjestön perustamista esittäneiden olleen oikeassa. Tällainen johdatteleva menettelytapa oli ominaista V. J. Sukselaiselle: asetelma oli rakennettu niin, että itse asia saattoi edetä useammallakin uralla turhia arvovaltakamppailuja aiheuttamatta.[1464]

Helsingin Sanomat ruoti pääkirjoituksessaan kriittisesti V. J. Sukselaisen ajatuksia nuorisotyöstä. Hän jäänyt sanattomaksi vaan kirjoitti vastineeksi *Savon Sanomiin*-pääkirjoituksena julkaistun vastauksen. Hänen mielestään *Helsingin Sanomat* koetti osoittaa, miten nuorisotoiminta oli jyrkässä ristiriidassa alkuperäisen alkiolaisen käsityksen kanssa ja esimerkkeinä ”punaisen ja sinimustan nuorison aikanaan tekemiä urotöitä”.

Helsingin Sanomien näkemys puolueiden nuorisotoiminnan haitoista sai V. J. Sukselainen kaivamaan esille Santeri Alkion opit. Puoluetyössä oli unohdettu tärkein – kasvatustehtävä, joka oli Maalaisliitonkin vanhemman ja valtiollisti heränneen väen tärkein velvollisuus nuoria suunnanetsijöitä kohtaan:

> Yhteiskunnallisen mielen kehittämiseen on puolueen piirissä viime aikoina kiinnitetty aivan liian vähän huomiota. Monin paikoin on puolueen toiminta alentunut vain jonkinlaisen äänestyskoneiston asemaan. Tätä ei kukaan voi väittää Alkion käsitykseksi puolueesta ja sen tehtävistä. Näin ei voi eikä saa jatkua, ja juuri siitä syystä on aatteelliseen työhön ja ennen kaikkea talonpoikaisnuorison valtiolliseen ja taloudelliseen itsekasvatustyöhön kiinnitettävä päähuomio koko puoluetoiminnassa. Puolueen ei tule olla kiihoittaja, vaan kasvattaja. [1465]

Jos V. J. Sukselaisen piti omassa porukassa vaalia yhtenäisyyttä ja karsia piikikkyyksiä, hänellä ei ollut samaa tarvetta *Helsingin Sanomien* ja Kansallisen Edistyspuolueen suuntaan: ”Sellainen puolue, jolla ei ole nuorisoa, sellainen ei luonnollisesti tunne vastuutakaan nuorisosta. Tältä kannalta on ymmärrettävää, että *Helsingin Sanomat* neuvovat Maalaisliittoa edelleen unohtamaan nuorisonsa ja jälkikasvunsa. Maalaisliitto ei enää kuitenkaan voi nuorisokysymystä jättää yksinomaan edistysmielisten kansakoulunopettajain huomaan, vaan sen on itse valvottava, että maalaisnuoriso ei yhteiskunnallisessa ja valtiollisessa ajattelussaan ja asiantuntemuksessaan jää jälkeen

Perttula_Sukselainen.indd 369 19.5.2010 14:29:09

kaupunkilaisnuorisosta, jolla – kiitos pitkän viivyttelyn – on jo melkoinen etumatka ainakin vasemmalla siivellä."[1466]

Ennen nuorisotoimikunnan nimeämistä V. J. Sukselainen teki Viljami Kalliokoskelle oman ehdotuksensa toimikunnan kokoonpanoksi, jotta nuorison ääni pääsisi mahdollisimman hyvin esille: "Kaasalainen Väinö, puheenjohtaja ja jäseninä Hosia Heikki, Virolainen Johannes, Vaaramo Aili, Juusela M. E. (Yhteiskunnallisen Korkeakoulun oppilas), Tilvis Annikki (Yhteiskunnallisen Korkeakoulun oppilas, jos on ml.) / Kalliokoski tietänee)."[1467] Marraskuun 30. päivänä kokoontunut keskushallitus ei täysin noudattanut V. J. Sukselaisen ehdotusta vaan valitsi toimikuntaan seuraavat henkilöt: "Puheenjohtajaksi tohtori V. J. Sukselainen sekä jäseniksi maisterit Väinö Kaasalainen ja Heikki Hosia sekä agr. Johannes Virolainen ja opiskelija Annikki Tilvis."[1468] Toimikunta aloitti työnsä nopeasti, sillä 14. joulukuuta oli jo ensimmäinen kokous[1469], mutta sen jälkeen sota vaikeutti yhteisten kokoontumisten järjestämistä.

Nuorisotoimintaa miettiessään V. J. Sukselainen työsti eteenpäin ajatuksiaan koko puolueen toiminnan kehittämiseksi. Marraskuussa 1943 V. J. Sukselainen luonnosteli puhettaan Maalaisliiton tilaisuuteen Turkuun ja kirjoitti päiväkirjaansa:

> Mitenkä olisi, jos koettaisin luonnehtia sodanjälkeistä puoluekehitystä ja maalaisliiton tehtäviä sen valossa Minun on vähä vähältä iskettävä puolueeseen se käsitys, että olen se mies, josta aikanaan tulee puolueen johtaja. En näe mitään muuta mahdollisuutta. Kalliokoski voi olla puolueen pyhimys ja muodollinen johtaja. Todellista johtajaa ei hänestä näy kehittyvän. Kekkosella oli hyviä edellytyksiä todelliseksi johtajaksi, mutta hän ei valitettavasti ole kokoava persoonallisuus. Näin ollen minun on yhä suuremmassa määrässä alettava tuntea vastuuta talonpoikaistomme tulevaisuudesta.[1470]

V. J. Sukselainen halusi puheessaan luoda uskoa sodanaikaiseen puoluetoimintaan. Elintarvikepula oli johtanut mustanpörssinkauppoihin ja aiheutti katkeruutta eri väestöryhmien kesken. Tämä asetelma ja Maalaisliiton hallitusrooli kavensivat käsitystä siitä vain etu- ja luokkapohjaiseksi tuottajapuolueeksi. Näihin väitteisiin V. J. Sukselainen yritti puheessaan vastata: "Ei meillä suinkaan ole ollut tarkoituksena aiheettomien etujen hankkiminen. Ei maalaisliitto ole koskaan pyrkinyt mihinkään luokkadiktatuuriin vaan kansanvaltaiseen järjestelmään, jossa eri kansanluokat ja eri elinkeinojen harjoittajat muodostavat sopusointuisen kokonaisuuden. "[1471]

Nimitys syksyllä 1943 Suomen ja Ruotsin talonpoikaispuolueiden yhteistyötoimikuntaan innosti V. J. Sukselaista pitämään entistä enemmän yhteyttä Ruotsiin.[1472] Hän jopa kirjasi päiväkirjaansa tavoitteen monopolisoida itselleen Ruotsin suhteiden hoitamisen[1473]. Vuoden 1944 alussa hän vieraili Ruotsissa ja tutustui Tukholman asunto-oloihin ja Ruotsin maaltapako-ongelmaan. Palattuaan Suomeen hän korosti yhteisymmärryksen rakentamista tuottajien ja kuluttajien välille. Maataloustuottajat olivat Ruotsissa vahvistaneet asemaansa, ja muutoksen kerrottiin johtuneen "talonpoikain järjestövoiman nopeasta kasvamisesta niin taloudellisella kuin poliittisella

Perttula_Sukselainen.indd 370 19.5.2010 14:29:09

alalla". Itse kirjoittamansa haastattelun loppukaneettina V. J. Sukselainen pohti järjestöllistä vahvuutta: "Mietin paluumatkalla, mitä tämä meille opettaa, ja sitä kai on syytä miettiä muidenkin."[1474]

V. J. Sukselaisen tavoitteena oli tuoda myös Suomeen toimintatapa, jossa talonpoikien puolue- ja etujärjestötoiminta olisivat muodostaneet "erottamattoman kokonaisuuden". *Kyntäjässä* helmikuussa 1944 hän käyttää poikkeuksellisen kovaa kieltä ruotiessaan maaseudun puolueen ja etujärjestöjen suhteita: "Määrätty henkilöryhmä työskentelee sitkeästi ja määrätietoisesti pitääkseen maalaisliiton ja eräiden huomattavien maatalousväestön yhteenliittymien välit mahdollisimman virallisina. – – maalaisliiton apu, jota usein tarvitaan, hankitaan niiden puolueen jäsenten kautta, jotka on katsottu sopiviksi olemaan jossakin luottamustehtävässä tämänkaltaisessa talonpoikaisväestön perustamassa järjestössä."[1475]

Vähitellen oli edistytty ja ymmärretty talonpoikain valtiollisen ja taloudellisen järjestäytymisen erottamattomuus: " Nämä proselyytit tulevat varmasti saamaan seuraa ja asia voidaan hoitaa, jos siihen käydään käsiksi, niitä kahta tietä, jotka ovat käytettävissä. Nämä tiet ovat keskushallituksen toiminnan tehostaminen ja nuorten parissa tapahtuva kenttätyö." V. J. Sukselainen muistutti, että talonpoikien järjestöt esittävät julkisuudessa talouspoliittisia vaatimuksia neuvottelematta etukäteen Maalaisliiton kanssa: "Tulos on, että esiintymiseen ei saada yhtenäisyyttä ja tehoa siinä määrin kuin olisi asia, jos poliittisella keskusjärjestöllä, puolueella olisi langat riittävästi käsissään. Keskushallituksen toimintaa olisi siitä syystä pyrittävä kehittämään niin, että se ei olisi vain vaaliasiain valiokunta, vaan koko talonpoikaispolitiikan johtaja.[1476]

V. J. Sukselainen linjaa merkittävällä tavalla sitä puoluetoimintaa, jota Maaseudun Nuorten Liitto ja puoluekin myöhemmin toteuttivat: "Puoluetoiminta ei missään maailmassa ole ollut vilkasta ja tehokasta, jos se on rajoittunut vain vaaliasiain hoitoon. Vain siellä, missä se on osattu tuoda lähelle jokaisen kansalaisen harrastuspiiriä, vain siellä, missä kansalaiset ovat saaneet kokoontua yhteiskunnallisten ja taloudellisten kysymysten, kulttuurikysymysten, terveen ajanvietteen yms. merkeissä harrastamaan myös puolueen asioita, siellä on syntynyt voimakas ja taistelukelpoinen puolue. Tämä tie on meidän maalaisliittolaistenkin valittava."[1477]

"Kiilainlyöjäin sukukunta" piti lopettaa mieluummin järkipuheella mutta tarvittaessa myös järkiteoilla. Sodan jälkeisen Maalaisliiton rakentamisessa on usein korostettu Maaseudun Nuorten Liiton perustamista ja V. J. Sukselaisen merkitystä sen työn aloittamisessa. Vähemmälle huomiolle on jäänyt se, että hän nosti puolueen ja sen keskushallituksen keskeisesti esille päivänpolitiikan ohjaajaksi sekä järjestörajat ylittävän yhteistyön kokoajaksi. Hän tavoitteli linjauksellaan puolueen ja eduskuntaryhmän välisessä vallanjaossa puolueen aseman vahvistamista ja poliittista johtajuutta.

On mahdoton sanoa, kuinka paljon V. J. Sukselaisen näkemykseen keskushallituksen aseman vahvistamisesta vaikutti poliittisen ja etujärjestöllisen yhteisvoiman kokoaminen. Tavoitteena saattoi olla myös luoda foorumi, jolla eripuraisten kansan-

Perttula_Sukselainen.indd 371 19.5.2010 14:29:09

edustajien näkemyksiä olisi koottu yhteiseksi tahdoksi. Asemaansa vahvistaakseen keskushallituksen piti osoittaa kykyä koko puoluetoiminnan uudelleen arviointiin ja laajentamiseen; toimintapiiriä ja kannatusta kasvattamalla olisi valtaakin ollut enemmän jaettavaksi. V. J. Sukselainen painotti, että pelkkänä vaalijärjestönä puolue ei olisi elinkykyinen.

V. J. Sukselainen oli sodan aikana ajatellut valmiiksi monet Maalaisliiton järjestötyötä sodan jälkeen ohjanneet näkemykset. Hän otti paljon oppia Ruotsin talonpoikaispuolueen, ja erityisesti sen nuorisojärjestön toiminnasta. V. J. Sukselaisen puoluekäsityksen voi 1944 arvioida sisältäneen: 1) kasvatus- ja yhdessäolotehtävien täyttämän kulttuurisen kansanliikkeen luomisen, 2) maaseudun asioita ajavien järjestöjen voiman kokoamisen ja 3) puolueen keskushallituksen poliittisen johtoaseman korostamisen.

Nuorisotyön linjaukset oli alun perin pitänyt hyväksyä Maalaisliiton puoluekokouksessa kesäkuussa 1944. Puna-armeijan hyökkäys siirsi asian kesään 1945, ja V. J. Sukselaiselle oli kokouksessa varattu alustuspuheenvuoro.[1478] Ruotsin matkoillaan hän oli oppinut, että nuorisotoimintaa tarvittiin erityisesti kaupungeissa: ”– – maalaisliitonkin ’asfalttiosastoilla’ olisi täysi syy perustaa yhteyteensä tällaisia nuorisoosastoja, jotka tarjoaisivat maalta kaupunkiin muuttavalle nuorisolle tilaisuuksia kehittävään ja jalostavaan yhteistoimintaan, varjelisivat heitä huonoilta huvituksilta ja pitäisivät yllä kiintymystä kotiseutuun.”[1479]

Poliittinen toiminta oli varovaista sodan jälkeisessä tilanteessa. Puolueen työvaliokunnassa nuorisotoiminnasta keskusteltaessa oli päätetty, ettei nuorten ja naisten toiminnan organisoinnissa kannata edetä sääntömuutosten tietä, koska tuolloin oli arveluttavaa muuttaa sääntöjä, varsinkin kun naisten ja nuorten toimintaa varten voitiin laatia ohjesääntö.[1480]

Puoluekokouksessa V. J. Sukselainen sai nuorisotoiminnan päätökseen haluamallaan tavalla, mikä ei ollut ihme, koska hänet oli ennen asian esittelyä ehditty valita puolueen puheenjohtajaksi. Muotoilu nuorisoasiassa oli sovitteleva. Puolueessa esiintyi edelleen vaateita, että maalaisnuorison olisi pitänyt toimia nuorisoseuraliikkeessä, joten oli syytä esiintyä sovittelevasti. V. J. Sukselainen totesi puheenvuorossaan, että nuorisotoiminnan tarpeellisuus ei enää kaivannut perusteluja. Se oli selviö. Hän otti esimerkkinä Varsinais-Suomen piirijärjestön, jossa toiminnanjohtaja Arvo Korsimon johdolla oli alkuvuoden aikana perustettu paikallisosastojen yhteyteen 30 nuoriso-osastoa. Muuallakin työ oli saatu liikkeelle, ja väliaikaisia piiritoimikuntia oli jo useissa piirijärjestöissä. Kesä- ja heinäkuun vaihteessa oli Saloon kutsuttu koolle Maalaisliiton nuorisojärjestön perustava kokous.

Nuorisotoiminnan aloittamisen jännitteitä pehmennettiin sillä, että nuorisojärjestö olisi toistaiseksi ollut Maalaisliiton alajärjestö. V. J. Sukselainen huomautti, että Ruotsissa nuorisojärjestö on muodollisesti täysin vapaa ja itsenäinen, ja tästä toimintatavasta oli saatu hyviä kokemuksia. Vaikka Maalaisliiton nuorisojärjestö oli aloitettu puolueen alajärjestönä, V. J. Sukselaisen mielestä käytännön syyt

saattaisivat vaikuttaa niin, että toiminnan päästyä vauhtiin järjestöstä tulisi itsenäinen.

Alusta lähtien nuorisojärjestön ja puolueen välille rakennettiin järjestöllistä vuorovaikutusta; kumpikin saattoi nimetä edustajansa toisen valtuuskuntaan ja keskushallitukseen, ja sama käytäntö oli myös puolueen ja naisjärjestön kesken. V. J. Sukselainen totesi, että samanlainen yhteistoiminta voitaisiin järjestää myös muodollisesti kahden itsenäisen järjestön kesken, kuten tehtiin Ruotsissa. Hän painotti vielä erikseen, että käytännöllisistä syistä oli valittu toimintatapa, jossa edetään alajärjestöperiaatteesta käsin.[1481]

Urho Kekkonen: ”Älä missään nimessä vain kieltäydy – tilanne on täällä nyt sellainen”

V. J. Sukselaisen kesäkuussa 1941 alkanut komennus isänmaan palveluksessa kesti koko sodan ajan ja runsaat puoli vuotta kauemminkin. Pääministerit vaihtuivat mutta sihteeri jatkoi. Rintamatehtäviinkin hänet oli jo ehditty komentaa heinäkuussa 1944, mutta rintamalle lähdön esti pääministeri Edwin Linkomies.[1482]

Yksi V. J. Sukselaisen jo 1930-luvulla haikailema uramahdollisuus oli keväällä 1945 ratkaisuvaiheissaan. Syksyllä 1944 E. M. Tarkkanen oli näet ottanut yhteyttä ja tiedustellut hänen halukkuuttaan Pellervo-Seuran toimitusjohtajaksi Oiva Jääskeläisen jälkeen.[1483] V. J. Sukselainen oli innostunut mahdollisuudesta ja kirjoitti päiväkirjaansa, että Pellervon työ merkitsisi eräänlaista elämäntyön löytymistä[1484]. Kiireistä huolimatta hän halusi saada loppuun kiistanalaisen työnsä osuustoiminnan yhtenäistämisestä[1485], jonka valmistelua johtamaan hänet oli valittu huhtikuussa 1943[1486].

Työ pellervolaisen osuustoiminnan tehtävissä olisi palvellut tavoitetta maaseutujärjestöjen yhteistyöhön kokoamiseksi. Pellervon järjestötoimikunnan mietinnön V. J. Sukselainen sai valmiiksi helmikuun puolivälissä 1945. Haaveet osuustoiminnallisesta urasta eivät estäneet häntä astumasta liikkeen johtomiesten varpaille. Hän kirjoittaa päiväkirjassaan: ”Maanantai-iltana oli tilaisuus, jossa keskusliikkeiden toimitusjohtajat arvostelivat järjestötoimikunnan työtä. Panivat pataluhaksi, kuten odottaa sopii, koska se on kirjoitettu juuri heidän valtansa vähentämiseksi. Heidät ukot alkoivat kerrassaan suuttua.”[1487]

Kun Viljami Kalliokoski maaliskuussa valittiin Pellervo-Seuran toimitusjohtajaksi, V. J. Sukselainen kirjoitti päiväkirjaansa: ” Viisainta olisi irrottautua kirjoittamaan kirjaa perheellisten verotuksesta. Järjestelmällinen työ sekä Turun eteläistä että Kuopion läntistä vaalipiiriä ajatellen on kuitenkin kohta aloitettava. Jos maamme itsenäisyys säilyy, on eduskunta se porras, jota kautta käydään vastuullisempiin valtiollisiin tehtäviin.”[1488] Vastuullisempia tehtäviä hänelle oli tarjolla muutenkin, sillä puolue oli nimennyt hänet Valtiollisen poliisin uudistamiskomiteaan.[1489] Toinen tärkeä sodanjälkeinen komitea, johon hänet valittiin, oli työnsä alkuvuonna 1946

Perttula_Sukselainen.indd 373 19.5.2010 14:29:09

aloittanut sosialisointikomitea.[1490] V. J. Sukselainen oli mukana ainakin jonkin verran myös Maalaisliiton sisäisessä politikoinnissa, koska hän kirjoitti päiväkirjaansa 3. huhtikuuta: ”Luukan, Kekkosen ja Hillilän juhlahuoneistossa Ml. ’vasemmistolle’ tarjoama päivällinen. Läsnä oli 12 miestä, vain minä ja Hillilä eduskunnan ulkopuolelta.”[1491] Tapaamisessa oli luultavasti hierottu hallitusneuvottelujen strategiaa, sillä SDP ja SKDL puuhasivat yhteistoimintajulistusta.[1492]

Maalaisliitto oli vasemmiston puristuksessa, puolueen oli otettava se, mitä tarjottiin, tai jäätävä kokonaan ilman hallitusvaltaa. Neuvottelujen tuloksena syntyi huhtikuun puolivälissä kolmen suuren sopimus, joka merkitsi SKDL:n, SDP:n ja Maalaisliiton yhteistä hallitusta. Pääministeriksi 17. huhtikuuta nimitettyyn hallitukseen tuli J. K. Paasikivi. Maalaisliiton eduskuntaryhmä oli tyytymätön sekä hallituksen muodostamistapaan että ministerilistaan, koska se koki tulleensa ohitetuksi ratkaisuja tehtäessä. Kolmen suuren puolueen sopimus oli omiaan lisäämään Maalaisliiton sisäisiä jännitteitä.[1493] Poliittisesti V. J. Sukselaisella ei olisi ollut mitään estettä jatkaa pääministerin sihteerinä, mutta miehen mieli kaipasi jo tieteellisiin tehtäviin. Hallituksen vaihdos sai hänet odottelemaan sihteerin tehtävästä vapautumista ja J. K. Paasikiven valintaa presidentiksi[1494].

V. J. Sukselainen suunnitteli tiede- tai virkamiehen uraa. Ajatuksissa oli paluu Varsinais-Suomeen ja haaveissa kaksikin mahdollista virkaa: Turun yliopiston taloustieteen professorin tai Turun ja Porin läänin maaherran virka.[1495] Näissä tunnelmissa hän valmistautui Maalaisliiton puoluekokoukseen kesäkuussa 1945 ja esittelemään ehdotuksen Maalaisliiton nuorisotoiminnan aloittamisesta.

Nuorisotoiminnan ei odotettu aiheuttavan jännitteitä Maalaisliiton 17. kesäkuuta 1945 käynnistyneessä puoluekokouksessa, vaan ennakko-odotuksissa jännite rakentui uuden ja vanhan politiikan edustajien, Viljami Kalliokosken ja Urho Kekkosen välille. Urho Kekkonen oli kevään mittaan tehnyt selväksi, että puoluejohdon uusiminen oli välttämätöntä. Helsingissä Kauppakorkeakoulun Ylioppilaskunnan huoneistossa pidetty puoluekokous oli osanottajamäärältään runsas: 361 osanottajaa, joista 255 virallisia edustajia. Avauspuheenvuorossaan Viljami Kalliokoski puolusti harjoitettua politiikkaa, tuomitsi menneen penkomisen ja syytti epäsuorasti Urho Kekkosta itsekkäistä tavoitteista.[1496]

Urho Kekkonen käytti ensimmäisessä keskustelupuheenvuorossaan jyrkkiä sanoja. Maalaisliitolle piti vakiinnuttaa ”uuteen maailmanjärjestykseen soveltuva suunta”. Jos muutosta ei tulisi, puolueelle soisivat kuolinkellot. Kokouksen tunnelma oli niin kiivas, että se piti keskeyttää välillä 15 minuutiksi. Yleiskeskustelu velloi menneessä Ribbentrob-sopimuksessa sekä päivänpoliittisessa kolmen suuren puolueen sopimuksessa. Puoluekokouksen ensimmäisen päivän päättyessä vaikutti siltä, että mikäli jouduttaisiin joko – tai -vaihtoehtoon, olisi Viljami Kalliokoski ja hänen linjansa saanut enemmistön.[1497]

Toisen kokouspäivän ratkaisut olivat yllätyksellisiä. Kun ryhdyttiin keskushallituksen puheenjohtajan valintaan, Viljami Kalliokoski pyysi puheenvuoron ja ilmoitti

kieltäytyvänsä tehtävästä. Hän oli pohtinut asiaa yön yli ja päätynyt ratkaisuunsa, ilmeisesti hänen suurin motiivinsa oli pelko joutua sotasyylliseksi. Urho Kekkonen pyysi puheenvuoron. Hän sanoi, ettei hänenkään olisi tarvinnut olla puheissaan niin jyrkkä, jos Viljami Kalliokoski olisi kieltäytynyt jatkosta edellisenä päivänä. Uudeksi puheenjohtajaksi Urho Kekkonen ehdotti eduskunnan varapuhemiestä Vihtori Vesteristä. Juho Niukkanen ehdotti toista keskisuomalaista kansanedustajaa, agronomi Taavi Vilhulaa. E. M. Tarkkanen puolestaan esitti Juho Koivistoa, joka kuitenkin kieltäytyi ja ehdotti yllätysnimeä – tohtori V. J. Sukselaista.[1498]

Esitys tuli yllätyksenä V. J. Sukselaiselle. Politiikan kummallisuuksia on, että suunnitelmallisuuteen luottanut ja Maalaisliiton puheenjohtajuuden tavoitteekseen asettanut mies tuli esitetyksi ja valituksi haluamaansa tehtävään itselleenkin yllätyksenä. V. J. Sukselainen oli toisena kokouspäivänä ollut näyttämässä Helsinkiä Ruotsin talonpoikaispuolueen edustajalle Gunnar Larssonille. He päättivät kuitenkin vierailla myös puoluekokouspaikalla. Heidän tullessaan sisään oli Juho Koivisto juuri ehdottamassa V. J. Sukselaista puolueen puheenjohtajaksi. Kuultuaan ehdotuksen V. J. Sukselainen meni kokouksen puheenjohtajan E. M. Tarkkasen luo pyytämään puheenvuoroa kieltäytyäkseen tehtävästä. Kokouksen osallistujat arvasivat ilmeisesti hänen ajatuksensa, koska verraten pian Urho Kekkonen tuli hänen luokseen ja sanoi: ”Älä missään nimessä vain kieltäydy. Tilanne on täällä nyt sellainen.” Vähän ajan kuluttua tuli myös Jussi Annala pyytämään, ettei V. J. Sukselainen kieltäytyisi puheenjohtajuudesta. Jos Urho Kekkonen oli Maalaisliiton vasemmalla laidalla, niin Jussi Annala oli vähintään yhtä lähellä oikeaa reunaa.[1499]

Ehdoton kieltäytyminen sopi siis huonosti tilanteeseen. Mennessään puhumaan V. J. Sukselainen oli tietoinen kannatuksestaan niin puolueen vasemmalla kuin oikeallakin laidalla. Asetelma sai Juho Niukkasen ihmettelemään, kuinka sekä fasistit että rabulistit puhuvat saman miehen puolesta. V. J. Sukselainen kertoi omassa puheenvuorossaan ehdokkuuden tulleen yllätyksenä ja pyytäneensä puheenvuoron kieltäytyäkseen. Puheenvuoroa odotettaessa hänelle oli kuitenkin väitetty, että kieltäytyminen vain vaikeuttaisi tilannetta. Hän jätti asian puoluekokouksen harkintaan, mutta pyysi kiinnittämään vakavaa huomiota siihen, ettei ollut edes eduskunnan jäsen ja kokeneita eduskunnan jäseniä oli tarjolla.[1500] Hämmentynyt V. J. Sukselainen antoi vaalin mennä äänestykseen, jossa hän voitti Taavi Vilhulan äänin 124–85. Maalaisliiton puheenjohtaja oli nyt V. J. Sukselainen.

Sanomakeskuksen päätoimittaja Urho Kittilä ehätti kommentoimaan päätöksiä ja valintoja heti puoluekokouksen jälkeen *Pilkkeitä*-palstallaan:

> Muuten puheenjohtajakeskustelussa erehtyi eräs puhuja sanomaan, että tri Sukselainen on puolueeton ja juuri siitä syystä soveltuu tähän tuuliselle paikalle. Hän tarkoitti tällä puolueeton-sanalla sitä, että Sukselainen ei ole ollut mukana eduskuntaryhmän ’puoluevirtauksissa’. Mutta tästä lausunnosta eräät maalaisliittopolitiikasta syrjässä olleet kokouksen osanottajat tekivät sen johtopäätöksen, että Sukselainen olisi poliittisesti puolueeton, eikä siis maalaisliittolainen. Tällainen tietämättömyys

Perttula_Sukselainen.indd 375 19.5.2010 14:29:09

kävi *Turunmaan* entisen päätoimittajan sydämelle siinä määrin, että hän sanoi selvin sanoin julki: 'Tuokaa jostakin sellainen mies, joka jo koulupoikana olisi kirjoitellut maalaisliittohenkisiä kirjoituksia sanomalehtiin.'

Siihen teki mielemme huudahtaa: 'Ja tuokaa myöskin toinen mies, joka on maalaisliittolaisen lehdistön hyväksi yleensä tehnyt syrjästä käsin yhtä paljon kuin tohtori Sukselainen.' Asia on todellakin niin, että Sukselainen jo lukiolaisena kirjoitteli pääkirjoituksia *Turunmaahan*. Ne koskettelivat väestöpolitiikkaa ja maalaispolitiikkaa yleensäkin.

Maalaisliittoa on moitittu herravihasta, sivistysvihollisuudesta ja sitä on moitittu huonosta 'herraonnesta', mutta tästä huolimatta puolueen puheenjohtajaksi valittiin 'helsinkiläinen tohtori', kuten eräät pääkaupungin lehdet ovat ihmetelleet. Mutta Sukselainen ei ole hengeltään yhtään enempää helsinkiläinen kuin ne monet kansanedustajatkaan, jotka ovat vuosikymmeniä asustaneet ja vaikuttaneet pääkaupungissa. Maailmankatsomukseltaan on hän maaseutulainen, maalaisliittolainen, sama paimiolainen, joka sanotun Pitäjän Sukselan kylän talossa on päivätyöläisenä ansainnut talvisia koulurahojaan. Hänellä – jos kenellä – on edellytyksiä puolueen puheenjohtajana taistella Santeri Alkion testamentin, köyhäin asiain, puolesta.

Urho Kittilällä oli vielä jälkikirjoitus, jossa hän kertoo varsinaissuomalaisten vihjaisseen, että uuden puheenjohtajan pitäisi hankkia kotimaakunnastaan oma tila. Hänen mukaansa moni kokousedustaja piti vain hyvänä sitä, ettei V. J. Sukselainen ollut kansanedustaja; oma merkityksensä oli sillä, etteivät eduskuntaryhmän ratkaisut sitoneet puolueen puheenjohtajaa henkilökohtaisesti.[1501]

V. J. Sukselaisen yllättävää valintaa Maalaisliiton puheenjohtajaksi arvioitiin sanomalehdissä. Maalaisliiton aatepoliittinen julkaisu *Kyntäjä* keräsi heinäkuun 1945 numeroonsa arvioita sekä puoluekokouksesta että vastavalitusta puheenjohtajasta:

– – hänet tunnetaan mieheksi, joka voi koota rivit ja ohjata maalaisliittolaisen toiminnan eteenpäin alkiolaisessa hengessä (*Savon Sanomat*)

– – Hän on kuulunut maalaisliiton rulliin varhaisesta nuoruudestaan lähtien, ja se, että hän kiistämättömästi kyvyistään ja tiedoistaan huolimatta ei ole pyrkinyt kiekumaan ylimmäisenä kukkona orrella, niin kuin eräät muut "asfalttimaalaisliittolaiset" ovat yrittäneet, puhuu hänen puolestaan paljon. (*Keskipohjanmaa*)

– – Hänen harvinainen työkykynsä tunnetaan, ja on mitä suurin aihe uskoa, että puolue sai hänestä pätevän päämiehen. (*Ilkka*)

– – samalla onnentoivotukset uudelle, lähinnä maalaisliiton nuoria voimia edustavalle, poliittisesti kouliintuneelle ja tietorikkaalle johtajalle. (*Pohjolan Sanomat*)

– – Kysymyksessä ei ole siis ainoastaan maalaisliiton "kasvojen muotoilu", vaan nuorten voimien esiinmarssi heidän luottamustansa nauttivan miehen tullessa asetetuksi puoluejohtajan vaativalle ja vastuunalaiselle paikalle. (*Liitto*)

– – tohtori Sukselainen omaa paitsi laajaa ja monipuolista sivistystä, nuoruudestaan huolimatta myöskin siksi suuren poliittisen kouliutumisen, että vain harvoja miehiä maassamme voidaan tässä suhteessa asettaa hänen rinnalleen. (*Turunmaa*)

– – pääministerin sihteerinä on tri Sukselainen perehtynyt niin sisä- kuin ulkopolitiikkaankin, alkiolainen aatteellisuus on hänessä sekoittunut reaalipoliitikon kylmään harkintaan ja lisäksi hän on luonteeltaan sopuisa ja kokoava sekä "alhainen" mies. (*Lalli*)

> – – Maalaisliitolla on tosin ollut huono ”herraonni”, sillä kaikki merkittävimmät saavutukset, mitkä maalaisliitto on saavuttanut, ovat kansanmiesten aikaansaannoksia. Mutta tämä ei silti estä antamasta luottamustointa opillisesti sivistyneelle miehelle, silloin kun hänet katsotaan siihen sopivaksi. (*Maaseutu*)[1502]

Jälkeenpäin Maalaisliiton puoluekokousta 1945 on arvioitu ennen kaikkea ulkopoliittisena linjakokouksena, jossa Maalaisliitto hyväksyi uudenlaisen asennoitumisen Neuvostoliittoon.[1503] Maalaisliitto jatkoi eduskuntavaaleissa J. K. Paasikiven toivomuksesta tapahtunutta uusien vaikuttajien esille nostoa. Poliittisesti kuohuttavinta henkilövalintojen ohella oli arvio kolmen suuren yhteistyöstä, joka ei ollut Maalaisliitolle helppoa, ja siksi kokous ilmaisi ymmärtämyksensä valtiollisista syistä tehtävään yhteistyöhön mutta jätti sisäpoliittista liikkumatilaa.[1504]

Puoluekokous kulminoitui Viljami Kalliokosken ja Urho Kekkosen yhteenotoksi. Kysymys oli päättyneen sodan jälkeisestä pesänselvityksestä. Sotavuosien välttämättömyyden pakko oli sanellut Viljami Kalliokosken ratkaisuja; sama välttämättömyyden pakko, mutta erilaisin sisällöin, oli Urho Kekkosen taakkana sodan jälkeen. Kyse oli varmasti myös avoimesta valtakamppailusta ja tilanteen hyödyntämisestä. Sota-aikaisen puheenjohtajan vaihdos oli symbolisesti tärkeä. ”Uusilla kasvoilla” pystyttiin astumaan askel eteenpäin sota-ajan jälkiselvittelyistä.

Valvontakomissio valvoi ja tulkitsi ja pakotti myös suomalaiset poliitikot valvomaan ja tulkitsemaan. Politiikan liikkumatila oli rajoitettu, mutta se tila piti kuitenkin hyödyntää kokonaan ja omaehtoisesti ennakoiden valvontakomission tahtoa. Maalaisliiton puheenjohtajan vaihdos oli osa Suomen poliittisen järjestelmän liikkumatilan suurentamista ja valtiovallan aseman vahvistumista. Ajatustapa oli nyt paitsi snellmanilainen myös paasikiviläinen tosiasiat tunnustava. Kansalla on oikeus ”alistua historian ulkoiseen pakkoon säilyttääkseen tulevaisuutensa. Vain raakojen heimojen näemme taistelevan aina tuhoutumiseensa asti”, kirjoitti J. W. Snellman puolalaisten kapinoitua Venäjää vastaan 1863.[1505] Siitä oli kysymys Suomessakin 1945.

Keskeistä tässä ajattelussa oli se, että Suomen piti itse tehdä ratkaisunsa – hankalimmatkin. Kansan luottamus valtioon, niin sanottu legalistinen periaate ja sen vaaliminen, oli välttämätöntä. Suomea oli pystytty varjelemaan erilaisissa demokratian kriiseissä koko itsenäisyyden ajan. Luottamus valtioon laillisuuden takaajana piti kansanvaltaista järjestelmää yllä. Jos valvontakomissio olisi uinut valtiolliseen päätöksentekoon suoranaisena toimeenpanijana, olisi Suomen omalta poliittiselta järjestelmältä karissut yksi sen kansanvaltaista uskottavuutta ylläpitävistä arvoista.

Maalaisliitolla on vaikutusvaltaisena puolueena ollut historiansa aikana kokouksia, joissa on vaikutettu merkittävästi joko Suomen tai puolueen tulevaisuuteen. Vuoden 1945 kokous ei ollut joko – tai vaan sekä – että. Valitessaan V. J. Sukselaisen puheenjohtajakseen puolue valitsi tietämättään enemmän kuin vain henkilön, jolla ei ollut taakkanaan sota-ajan rasitteita. Sovunrakentaja oli myös uudistaja, jolla olivat

Perttula_Sukselainen.indd 377 19.5.2010 14:29:09

valmiina sekä ohjelmallinen että järjestöllinen suunnitelma Maalaisliiton vahvistamiseksi.

Valinnastaan puheenjohtajaksi V. J. Sukselainen kirjoitti päiväkirjaansa, että puoluekokous korotti hänet odottamatta puolueen puheenjohtajan paikalle.[1506] Asema oli merkittävä, kuten vanha ystävä Lauri Posti kirjoittaa kirjeessään V. J. Sukselaiselle 30. kesäkuuta 1945: ”Vanha Veli, Ensinnäkin parhaat onnitteluni saamasi uuden huomattavan luottamustoimen johdosta. Suomen suurimman porvarillisen puolueen johtajana olet nyt Suomen vaikutusvaltaisimpia miehiä, mikä tietysti onkin aivan paikallaan, koska maata on järjellä hallittava.”[1507]

Valinta puheenjohtajaksi oli aidosti yllätys V. J. Sukselaiselle itselleen, vaikka hän saman tavoitteen muutamaa vuotta aikaisemmin oli päiväkirjaansa kirjoittanutkin. Hän yritti vuonna 1978 selvittää, miksi häntä esitettiin puolueen puheenjohtajaksi. Hän kirjoitti Einari Karvetille kirjeen:

> Kun minä vuonna 1945 tulin sisälle Helsingissä pidettyyn maalaisliiton puoluekokoukseen, Juho Koivisto oli juuri tekemässä ehdotusta, että minut valittaisiin puheenjohtajaksi. Kukaan ei ollut minulle asiasta puhunut eikä omaan mieleeni sellainen ajatus luonnollisestikaan ollut voinut johtua. Läksin heti puheenjohtajan luo puheenvuoroa pyytämään. Ne, jotka sen näkivät, arvasivat, että teen sen kieltäytyäkseni. Ennen kuin ehdin puheenvuoron saada, tähdennettiin puolueen kummaltakin laidalta minulle vakavasti, että en saisi kieltäytyä. Siitä syystä en ehdottomasti kieltäytynyt, vaan rajoituin vain alleviivaamaan niitä heikkouksia, joita omassa ehdokkuudessani näin. Tulin valituksi 2/3 enemmistöllä.[1508]

Maalaisliiton vanha ja uusi puheenjohtaja eivät valinnan taustoista keskustelleet: ”Kun vaalipäivän illalla olin kävelyllä Kalliokosken kanssa, en saanut häneltä, joka tunsi vääryyden kohteeksi joutuneensa ulos muuta kuin sen, että ’mieluummin minä sen Sinulle annoin kuin Kekkoselle’. Kun ehdotuksen tekijä oli Koivisto ja minulla oli aihetta ajatella, että asia ei ollut kokouksen puheenjohtajalle E. M. Tarkkasellekaan ihan ennen tuntematon, jäin siihen käsitykseen, että kysymyksessä oli satunnainen jokin hätälasku, johon ei enää kannattanut huomiota kiinnittää.”[1509]

V. J. Sukselainen kertoo tiedustelleensa asiaa myöhemmin 1970-luvulla jo 90-vuotiaalta Juho Koivistolta, joka oli muistellut keskustelleensa asiasta jonkun turkulaisen kanssa. V. J. Sukselainen kirjoittaa päätelleensä, että keskustelukumppani olisi voinut olla Einari Karvetti; Arvo Korsimo se ei voinut olla, ”sillä kyllä hän olisi monta kertaa muistanut mainita siitä sopivassa yhteydessä”.[1510]

Einari Karvetti vastasi V. J. Sukselaiselle olleensa poissa tuosta puoluekokouksesta. Hän ei ollut keskustellut asiasta etukäteen Juho Koiviston kanssa, mutta pohti jonkun varsinaissuomalaisen keskustelleen hänen kanssaan: ”Olisiko ehkä ollut joku paimiolainen? Kotipitäjässäsi Sinut tällöin erittäin hyvin tunnettiin. Mutta muualla Varsinais-Suomessa et siihen aikaan vielä ollut hyvin tunnettu. – – ollut Juho Silkkilä, joka olisi JK:n kanssa ollut kysymyksestä keskustelussa? En ole selvillä siitä, minkälainen suhde Sinulla oli Silkkilään. Mutta muistan erittäin hyvin, että Silkkilä

puhui Sinusta minulle mm. muutamia kertoja. S. oli tietenkin seurannut elämäsi kulkua ja paimiolaisena arvosti oman pitäjänsä poikaa suuresti. – –En tunne miten J. Koivisto ja J. Silkkilä olivat kumppaneita keskenään. Mutta siitä olen selvillä, että E. M. Tarkkanen ja Silkkilä olivat paljon keskenään tekemisissä."[1511]

Sinällään on mielenkiintoista, että valinta puheenjohtajaksi oli V. J. Sukselaiselle ilmeinen yllätys. Hän oli asettanut Maalaisliiton puheenjohtajuuden tavoitteekseen kolme vuotta aikaisemmin keväällä 1942. Hän oli silloin myös laatinut strategian, jolla hän saisi sekä Urho Kekkosen että Viljami Kalliokosken siiven kannatuksen. Kokous meni tämän käsikirjoituksen mukaan, vaikka sitä ei siihen kokoukseen ollutkaan laadittu. Juho Niukkasen toteamus fasistien ja rabulistien yhteisestä ehdokkaasta kuvastaa juuri tätä. Rintamalinjat tosin olivat toisenlaiset puolueen sisällä ja asiat toiset kuin V. J. Sukselainen kevättalvella 1942 osasi ennakoida. Jännite oli ollut useita vuosia valmiina, asia jännitteen laukaisemiseksi oli puuttunut.

Vuoden 1945 puoluekokouksessa ulkopolitiikka nosti V. J. Sukselainen puolueen puheenjohtajaksi ennen kaikkea puolueen yhdistäjänä – jälkikirjoituksessa hänelle voi antaa arvon myös puolueen uudistajana.

Maalaisliitto – radikaali yhteiskunnallinen valistuspuolue

Luonnollisena päätepisteenä V. J. Sukselaisen aatteellisen ja yhteiskunnallisen näkemyksen kehittymistä koskevalle tutkimukselle voisi olla kesäkuu 1945 ja hänen valintansa puheenjohtajaksi. Se ei kuitenkaan antaisi oikeaa kuvaa hänen toiminnastaan ennen puheenjohtajuutta ja puheenjohtajuuden jälkeen. Valinta puheenjohtajaksi ei hänen elämässäänkään ollut jonkin vaiheen päätös ja toisen alku. Se oli muutos mutta myös jatkumo. Valinnan seurauksena V. J. Sukselainen muuttui vähemmän kuin Maalaisliitto, sillä puolueelle hänen valintansa oli muutos. Luonnollisesti valinta puheenjohtajaksi oli V. J. Sukselaiselle merkittävä urahyppy ja mahdollisuus viedä eteenpäin ajatuksiaan. On syytä luoda lyhyt katsaus loppuvuoteen 1945 ja siihen, mihin työhön uusi puheenjohtaja ryhtyi. V. J. Sukselaisen mielestä voimakasta Maalaisliittoa tarvittiin äärisuuntien vastapainoksi ja tasapainoa ylläpitäväksi keskustapuolueeksi.[1512]

Puheenjohtajuutensa alkuvaiheissa ei V. J. Sukselainen ollut varma asemansa vakaudesta eikä ehkä sittenkään haluamansa uran lopullisesta sopivuudesta omaan pirtaansa. Hän oli halunnut valtiomieheksi; tavoitteeseen saattoi päästä monella eri tavalla, ja joka tapauksessa piti hankkia kokemusta elämän eri aloilta. V. J. Sukselaisen ammatillisen pääuran vaihtoehtoina olivat olleet ainakin lehtimies, tiedemies, osuustoimintamies ja puoluemies. Maalaisliiton puheenjohtajana ja puoluemiehenäkin hän halusi jatkaa tieteellistä uraansa ja haki heinäkuun alussa Yhteiskunnallisen Korkeakoulun taloustieteen professuuria. Hän halusi aikaa tutkimustyöhön ja tieteelliseen

Perttula_Sukselainen.indd 379 19.5.2010 14:29:10

pätevöitymiseen[1513]. V. J. Sukselaisella oli hoidettavanaan syksyllä 1945 Maalaisliiton ja Väestöliiton puheenjohtajuudet sekä vt. professuurit Turun yliopistossa ja Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa.[1514] Työtehtävät tukivat toisiaan.

V. J. Sukselainen oli kirjoittanut paljon puolueen uudistamisesta, mutta hän ei ensisijaisesti tullut puolueen johtoon poliittisen ja järjestöllisen ohjelmansa toteuttajana. Hänet oli valittu sovintoratkaisuna ja sovittelijaksi. Hän ryhtyi puheenjohtajan tehtäviin kuitenkin sillä otteella, että uudistaisi puolueen järjestötyötä. Ensimmäinen iso tehtävä oli huolehtia Maaseudun Nuorten Liiton perustamisesta. Salossa 30. kesäkuuta 1945 pidetyssä kokouksessa hän velvoitti nuorisoa toimimaan maaseudun hyväksi: ”Ilman radikaalista valistustyötä emme pysty poistamaan maaseudun epäkohtia. Eräs tällainen, ehkä kipein epäkohta on maaseudun palkkaolojen järjestäminen. Ansiomahdollisuudet eivät maaseudulla ole kehittyneet vastaavasti liikekeskusten ansiomahdollisuuksiin verrattuna. Tästä on ollut seurauksena tavaton maaltapako. Väkiluku suurissa pitäjissä on tämän vuoksi yhä vähenemässä. Paremman ansion toivossa jättävät ihmiset kauniin luonnon ja pakkautuvat kaupunkien kivierämaihin.”[1515]

Ensimmäisessä V. J. Sukselaisen johtamassa Maalaisliiton työvaliokunnan kokouksessa olivat esillä kunnallisvaalit ja Maaseudun Nuorten Liiton saaminen mukaan vaalityöhön.[1516] Maalaisliiton luottamushenkilöiden päälliköille lähtikin jo 6. heinäkuuta kirje kunnallisvaalivalmisteluista. Järjestökursseja ryhdyttiin pitämään elokuusta 1945 lähtien; aluksi Leppäkoskella Riihimäen lähellä ja myöhemmin Orismalassa, Björkenheimien Orisbergin kartanossa. V. J. Sukselaisen omien luentojen aiheet liikkuivat yleensä talouspolitiikassa tai Maalaisliiton aatteessa. Esimerkiksi lokakuussa pidetyillä järjestökursseilla hänen aiheinaan olivat *Maalaisliiton pohja ja johtavat periaatteet* sekä *Maalaisliiton nykyinen asema ja tulevaisuuden päämäärät*. Alusta lähtien hän halusi vahvistaa maaseudun järjestöjen yhteistoimintaa. Asiasta oli Taavi Vilhulan erillinen luento otsikkonaan *Suhde maatalousammatti- ja maatalouspoliittisiin järjestöihin*.[1517]

Puolueen kunnallisvaaliohjelmaa V. J. Sukselainen työsti yhdessä Väinö Kaasalaisen, Reino Kuuskosken, Paavo Saarisen, Emil Luukan ja Johannes Virolaisen kanssa.[1518] Puolueen talouden saamiseksi raiteilleen hän ensivaiheessa työskenteli puolueen taloudenhoitajan Tyko Reinikan kanssa.[1519] Järjestötyön parantamista merkitsi myös MNL:n toiminnanjohtajan valinta, josta V. J. Sukselainen kirjoittaa päiväkirjassaan 2. elokuuta 1945: ”Tänään valitsee MNL ’toiminnanjohtajansa’. Minun täytynee luovuttaa Atte Pakkanen Väestöliitosta, vaikka ’mielelläni mä sen teenkin’, sillä puoluetta vartenhan hänet aikanani ’hamstrasin’.”[1520]

V. J. Sukselainen haki puolueelle menestystä kunnallisvaaleissa tehostamalla vaaliorganisaatiota. Ellei rappeutunutta puoluekoneistoa olisi alettu korjata, olisi talonpojan asian hoitaminen ollut hänestä vaikeaa. Ensimmäiseksi oli vahvistettava puolueen taloutta. Hän ihmetteli, että samalla kun pidetään tiukasti kiinni kymmenmarkkasista, menetetään tuhatlappusia poliittisen järjestäytymättömyyden

takia. Hän asetti Maalaisliitolle jäsenmäärätavoitteen, joka olisi riittävä talouden vahvistamiseksi: kolmasosa puoluetta äänestäneistä piti saada järjestäytyneen puolueväen riveihin. Hän oli laskenut, että jos jokainen jäsen antaisi puolueelle halkokuution hakkaamisesta arvoisen hinnan, Maalaisliitto olisi vakavarainen. Syksyllä 1945 puolueella ei ollut ”edes omaa osakehuoneistoa, muusta maallisesta mammonasta puhumattakaan”.[1521]

Kyntäjään syyskuussa kirjoittamassaan artikkelissa *Puoluetta rakentamaan* V. J. Sukselainen ruoski puolueensa järjestöllistä tilaa: ”Jos tutustumme johonkin todella nykyaikaisesti organisoituun ja tämän hetken vaatimukset täyttävään puoluejärjestöön, meidän on kainosti tunnustettava, että taitaisi ollakin vähän liian vaateliasta käyttää nimitystä puolue siitä yhteenliittymästä, minkä olemme saaneet aikaan.” Puoluetyö piti saada ajan tasalle, kannatuskilpailu oli kovaa ja edellytti uusia menettelytapoja.

Pelkkä vaaliorganisaationa oleminen ei riittänyt V. J. Sukselaisen johtamalle Maalaisliitolle, enää ei riittänyt herääminen vaaleja ennen pitämään puheita ja laatimaan sanomalehtikirjoituksia. Kannatuksen varmistamiseksi piti olla uupumatonta työtä puolueen hyväksi tekevää järjestöväkeä. Tämän lisäksi Maalaisliitto tarvitsi hyvin toimivan puoluekoneiston sekä huomattavan joukon palkattuja ja hyvin koulutettuja toimihenkilöitä. V. J. Sukselainen arvosteli piirijärjestöjen taloudenhoitoa ja epäili piirien johdon nojautuvan keskushallituksen rahalliseen tukeen, vaikka Maalaisliiton kaltaisen järjestön toiminta voitiin rahoittaa vain alhaalta ylöspäin.[1522]

Maalaisliiton keskushallitus oli palkannut puolueen palvelukseen henkilön, jonka tehtävänä oli toimia piirijärjestöjen taloudellisena opastajana ja tehdä niille rahoitussuunnitelmia. V. J. Sukselainen kehotti myös niitä piiritoimikuntien jäseniä, joilla ei ollut aikaa toimintaan, harkitsemaan jatkamistaan, sillä maalaisväestön edun mukaista olisi, jos ne – nuoremmat ja riuskemmat–, jotka uhrautuvat aatteensa hyväksi tulisivat valituiksi piirijärjestön tehtäviin.Tavoitteeksi piti asettaa, että jokaisessa piirijärjestössä olisi ainakin yksi vakinainen työntekijä. Jäsenveron suuruus oli avainasia: talonpojan kunnia-asiana oli perheineen kuulua Maalaisliiton järjestöihin. Koko jäsenkunnan oli ymmärrettävä, että puolueen hyväksi piti jotakin myös uhrata.[1523] Puolueen organisaation kehittämistä vauhditti se, että enää ei puolueen tarvinnut hakea koulutettua väkeä ulkopuolelta, koska maalaisliittolaisista kodeista tuli jo oppia saaneita vaativiinkin tehtäviin.[1524]

Puheenjohtajana V. J. Sukselainen kirjoitti ensimmäisen poliittisen linjakirjoituksensa *Kyntäjään* heinäkuussa 1945. Hän aloittaa Santeri Alkion suoralla lainauksella vuodelta 1916: ”Maalaisliitto on radikaalinen yhteiskunnallinen valistuspuolue, joka tahtoo rakentaa Suomen tulevaisuuden maaseudun nousun varaan.” V. J. Sukselainen arvioi, että Maalaisliitossa on kuluneiden kolmen vuosikymmenen aikana ollut useita, jotka ovat ymmärtäneet rakentaa Suomea nousun varaan. Sen sijaan käsite ”radikaalinen yhteiskunnallinen valistuspuolue” on ollut monelle vieras, vaikka puolue on saavuttanut parhaat tuloksensa ollessaan rohkea uudistaja.

Perttula_Sukselainen.indd 381 19.5.2010 14:29:10

Maataloustyöstä oli maksettava yhtä hyvä korvaus kuin vastaavasta työstä muissa ammateissa maksetaan. V. J. Sukselainen toteaa tähän vaatimukseen sisältyvän kapitalismin vastaisen ajatuksen, koska kapitalistinen vapaus ei turvaisi Suomen talonpojalle kunnollista palkkaa työstään: ”Avuksi tarvitaan syvällisempi yhteiskunnallinen näkemys ja siihen pohjautuva valtiovallan väliintulo. Meidän on nähtävä maan viljeleminen myös elämisen muotona eikä yksin tuotantotapana.” Maatalous ei V. J. Sukselaisen mielestä ollut tuottoisa elinkeino, mutta sen tuotantokyvyn säilyttäminen oli välttämätöntä koko kansan toimeentulon turvaamiseksi. Maalaisliitto oli päivänpolitiikassa kärsinyt tappioita maatalouden palkkataisteluissa, joten hänestä oli aivan oikein kysyä, miksi puolue hyväksyi tällaisen ”jälleenrakentamisen”. V. J. Sukselainen huomauttaa kuitenkin, että vastattavana eivät olleet vain maatalousasiat, vaan noina aikoina oli hoidettavana muitakin suuria asioita.

Niin pitkään kuin maataloustyö on alipalkattua, se heijastuu V. J. Sukselaisen mukaan Maalaisliiton uskottavuuteen edustaa maaseudun työtätekevää kansaa. Kun Maalaisliitto saisi valistustyönsä liikkeelle, vasemmiston olisi valittava puolensa ja oltava maataloustyötä tekevien puolella tai heitä vastaan. V. J. Sukselainen rakensi poliittista asetelmaa ja otti selkeästi kantaa vasemmistoyhteistyön ja kolmen suuren sopimuksen puolesta. Lopuksi hän kirjoituksessaan puolustaa Maalaisliiton edustamaa kolmatta vaihtoehtoa, suomalaisen talonpojan omaa linjaa. Se linja oli 1930-luvulla kestänyt kahden maailmankatsomuksen paineessa. Nyt aika oli osoittanut Santeri Alkion ajatukset oikeiksi, ja ”kolmas tie” oli saamassa yhä selvemmin oman sisältönsä.[1525]

Marraskuussa V. J. Sukselainen piti kekripuheen Maalaisliiton pääjuhlassa Kokemäellä. Hän asemoi puoluetta ja muistutti iästä, asemasta ja varallisuudesta riippumattomista maaseudun asukkaita yhteenliittävistä tuhansista siteistä. Maaseudun asukkaiden oli koottava voimansa.[1526] Hän puhui erityisesti pienviljelijöistä ja metsätyöläisistä, joiden äänistä Maalaisliitto aikoi taistella SKDL:n kanssa jo kunnallisvaaleissa. Ensimmäinen sotakorvausvuosi oli hoidettu, ”ensimmäinen virstanpylväs korpivaellustaipaleella sivuutettu”, joten V. J. Sukselainen lietsoi syystä tulevaisuudenuskoa.

Puheessaan V. J. Sukselainen laajensi Maalaisliiton poliittista asialistaa; puolue oli kiinnittänyt liian vähän huomiota ulkopolitiikkaan ja ulkopoliittiseen itsekasvatukseen. Kun teollisuustyöläinen oli korostanut kansainvälisyyttään, oli talonpoika tahtonut olla kansallinen. V. J. Sukselaisen mielestä Maalaisliiton piti olla molempia. Hän painotti yhteistyötä pohjoismaiden talonpoikaispuolueiden kesken, syystäkin, koska hänen puheensa ruotsinkielinen osa radioitiin myös Ruotsiin. Entinen tiukka suomalaisuuspoliitikko korosti puheessaan Suomen ja Ruotsin kansakuntien ja talonpoikien välistä vuosisatojen ajan kestänyttä kohtalonyhteyttä.[1527]

Päiväkirjaansa V. J. Sukselainen merkitsi 13. marraskuuta 1945 tulleensa juuri puolueen työvaliokunnan kokouksesta, jossa oli päätetty kutsua koolle lisätty keskushallitus. Poliittista jännitettä aiheuttivat erityisesti asekätkentäjuttu ja sotasyylli-

syysoikeudenkäynti. Hänestä oli nyt syytä antaa tunteiden purkautua, jotta seuraavan kesän puoluekokoukseen ei syntyisi liian suurta latausta. Lisätty keskushallitus saisi myös ryhtiä eduskuntaryhmään.[1528] V. J. Sukselainen perustelee *Kyntäjässä* lisätyn keskushallituksen tarvetta, joka hänen mielestään ei ollut saanut sitä arvoa, joka sille olisi pitänyt kuulua puoluekokousten välisen ajan ylimpänä päättävänä elimenä. Hän epäili, että lisätyn keskushallituksen jäsenet eivät edes aina tienneet heillä olevan tällainen luottamustoimi on, saati että he olisivat täyttäneet velvollisuutensa.[1529]

Lisätty keskushallitus oli V. J. Sukselaiselle vuorovaikutusareenana, jossa rivimiehet saivat ensikäden tietoja niin eduskunta- kuin hallitusryhmän ratkaisuista. Samalla piirijärjestöjen edustajat toivat tietoa, miten harjoitettua politiikkaa maakunnissa arvioitiin ja voivat yhdessä keskushallituksen kanssa linjata, miten asioita olisi hoidettava. V. J. Sukselaisen mielestä ”lisätty keskushallitus edustaa sitä isänmaan otetta, jolla järjestöväen on hallittava niin eduskuntaryhmän kuin hallitusryhmänkin politiikan yleistä suuntaa”. Hän muistuttaa, että järjestöväen ponnistuksin puolueelle on hankittu se sanavalta, mikä sillä maan asioissa on.[1530]

Vastuu järjestöstä sekä valistuksesta ja edustuksesta tuntuu lisätyn keskushallituksen jäsenen velvollisuuksissa. V. J. Sukselainen opastaa, että jäsenen on tuotava kokoukseen piirin terveiset, ja ellei niitä ole piirikokouksessa noussut esille, pitää piiritoimikunnan kokoontua evästyskeskusteluun. Lisätyn keskushallituksen kokouksesta palattuaan osallistujan pitää selostaa piiritoimikunnalle vaikutelmiaan ja antaa vastauksia evästystilaisuudessa esitettyihin kysymyksiin. Lopuksi on yhdessä suunniteltava, miten kokouksen tulokset saadaan järjestöväen tietoon.[1531] Lisätyn keskushallituksen tehtävän 1945 lopulla selkiintyessä V. J. Sukselainen oli saanut Maalaisliitossa alulle kaksi sota-aikana asettamaansa keskeistä järjestöllistä uudistustavoitetta: nuorisojärjestön perustamisen ja puolueen sekä sen keskushallituksen aseman vahvistumisen päivänpolitiikassa.

V. J. Sukselainen korostaa *Kyntäjässä*, että puolue-elinten vuorovaikutusta ja vastuunjakoa vahvistamalla voitaisiin keskinäiset erimielisyydet selvitellä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Maalaisliiton ongelmana oli viimeisen vuosikymmenen aikana ollut se, että asiat olivat tulleet yksittäisten jäsenten välisiksi henkilökohtaisiksi kiistoiksi. Hän viittaa odotettavissa oleviin eduskuntaryhmän puheenjohtaja Taavi Vilhulan ja oikeusministeri Urho Kekkosen puheenvuoroihin. Tavoitteita ei kuitenkaan saavuteta ilman keskinäistä luottamusta ja sovittelunhalua, jotka kuuluvat terveeseen ja elinvoimaiseen puolueeseen ”luonnon pakosta”.[1532]

Syksyllä 1945 poliittista jännitystä lisäsivät sodanaikaisten ratkaisujen jälkiselvittelyt, joista vaikeimmat olivat sotasyyllisyysoikeudenkäynnistä päättäminen ja asekätkennästä tuomittujen kohtelu. Kummastakin asiasta keskusteltiin eduskuntaryhmässä kipakasti. Tärkeimpiä hallituksen tiukkaa politiikkaa puolustavia periaatteellisia perusteluita oli, että päätökset oli parempi tehdä itse kuin antaa ne Neuvostoliiton tehtäväksi. V. J. Sukselainen ei ollut eduskunnan jäsen, joten hänen ei tarvinnut olla päivänpoliittisessa vastuussa ja osapuolena vaikeassa sotasyyllisyys-

Perttula_Sukselainen.indd 383 19.5.2010 14:29:11

kysymyksessä. Tunnot tulivat kuitenkin esille puolueen lisätyn keskushallituksen kokouksessa joulukuussa 1945.

Puheluonnoksessaan V. J. Sukselainen kuvaa poliittiseen keskustaan sijoittuvan puolueen haasteita: ”Keskustapuolueen asema ei koskaan ole helppo. Keskustapuolue ei voi puskea suoraan ja silmät ummessa määrätyn ennakkokäsityksen puolesta, koska sen pitää etsiä sellaista tietä, joka tyydyttää kansan suurta enemmistöä, koska sen pitää aina koettaa rakentaa ja sovitella, aina tehdä luovaa työtä.” Hän palauttaa mieleen, miten sota-aikana rintamamiehet tottuivat ajatukseen kuolemasta isänmaan puolesta: ”Se ei totta puhuen ollut niin vaikeata kuin ennen olimme kuvitelleet. Se oli suora ja selvä tie.” Syksyn 1945 tunnelmia kuvatessaan hän kertoo monen entisen rintamamiehen mieleen palanneen kuitenkin vanhan toteamuksen: ”On ehkä sittenkin helpompaa kuolla isänmaan puolesta kuin elää isänmaan puolesta.”[1533]

Esipuhe vuodelta 1940

V. J. Sukselaisen nimimerkillä Kimmo Kimalainen laatimaan kilpakirjoitukseen Suomen itsenäisyyden turvaamisesta. Yli 150-sivuisesta kirjoituksesta muotoutui poliittinen yleisohjelma ja runko V. J. Sukselaisen tulevien vuosien linjauksille.

kirjoitelman, ja kun viime syksynä idän taivaan punertuessa ja talvella vihollisen tulen alaisena mietin näitä asioita, kantoivat ajatukseni paljon pitemmälle. Moskovan rauha löi minut tomuun, kuten se löi niin monen muun. Tästä masennuksen tilasta on minua auttanut nousemaan edempänä olevien rivien kirjoittaminen. Se on opettanut minut ymmärtämään, että isänmaan ja yhteisen hyvän nimessä tehdyllä työllä voidaan vielä nykyisenkin valtakunnan rajojen sisältä löytää uusi, suurempi Suomi.

Menneiden kahden vuosikymmenen nuoriso ajatteli ehkä liian paljon sitä, mikä meillä pitäisi olla. Iskekköön uusi nuoriso sitä kiinteämmin käsiksi siihen, mikä meillä on.

Suomessa syyskuussa 1940.

KIRJOITTAJA.

A L K U L A U S E .

Jokainen, joka yrittää kirjoittaa valtiollisista kysymyksistä, joutuu kysymään itseltään:Onko valtio ihmistä vai ihminen valtiota varten. Kummallakin katsantokannalla on ollut ja tulee olemaan puolustajansa. Omasta puolestani olen ajatellut ihmiskunnan suuren opettajan sanoja: Antakaa keisarille, mikä keisarin on, ja Jumalalle, mikä Jumalan on. Kristillisen elämänkatsomuksen mukaan ihminen on luotu korkeampia, elämän tuonpuoleisia tehtäviä varten. Valtio on vain välikappale, jonka tarkoitus on helpottaa ihmisen maallista vaellusta. Valtion puolesta voi ihminen antaa kalleimman, mitä hänellä maan päällä on, - henkensä, mutta tämä ei muuta sitä tosiasiaa, että ihmisellä itsellään on vielä korkeampi päämäärä. Se seikka, että ihminen uhraa työnsä ja elämänsä valtion hyväksi, ei myöskään estä häntä maallisessa mielessä näkemästä valtiota suurempaa kokonaisuutta, ihmiskuntaa ja koko inhimillistä kulttuuria. Siksi on tämän kirjoituksen johtavana ajatuksena se, että valtio kaikesta huolimatta on ihmistä eikä ihminen valtiota varten.

Toiseksi on mainittava, että tässä kirjoituksessa tarkastellaan vain sitä, mikä meillä on vapaasti käytettävissämme. Näin ei ollut alkuperäinen tarkoitukseni. Kun kaksi vuotta sitten Suomen nykyisen alueen ulkopuolella hahmottelin mielessäni tämän

Porttuka_Saksalainen.indd 3SS 19.5.2010 14:29:18

IX
Yhteiskuntapoliitikko V. J. Sukselainen

Perttula_Sukselainen.indd 386 19.5.2010 14:29:19

Itsenäisyyden turvaaja Kimmo Kimalainen

Välirauhan ja jatkosodan aika yhdistivät V. J. Sukselaisen tieteellisen ja aatteellisen kiinnostuksen kohteita – kansantaloutta ja sosiaalipolitiikkaa – sekä opettivat ymmärtämään ja hyödyntämään valtion laajenevaa merkitystä yhteiskuntapolitiikan välineenä. [1534] Sotatalous tarkoitti valtion ohjauksen kasvua, työmarkkinajärjestöjen vallan vahvistumista ja kansalaisten arkeen vaikuttavia säännöstelyvaltuuksia[1535]. V. J. Sukselainen kannatti suunnitelmallisuutta ja valtiojohtoisuutta mutta luotti samalla kansalaisten ja yhteisöjen itseohjautuvaan uudistumiskykyyn. Valtiovallan yhtenä tehtävänä olikin uudistumiskyvyn vahvistaminen. Hänen tarkastelunäkökulmansa yhteiskuntaan oli usein perhe, se oli hänelle yhteiskunnallisista yhteisöistä tärkein – toimija ja kohde, subjekti ja objekti.

V. J. Sukselainen painottaa kirjoituksissaan, että valtion toimintaa pitää arvioida taloudellista tarkoituksenmukaisuutta vasten. Hänen mielestään valtion pitää säilyttää mahdollisimman suuri vapaus niillä aloilla, joilla asiat ”hoitavat itse itsensä” ja suunnata toimintansa korjauksen tarpeessa oleviin epäkohtiin.[1536] Väestön kasvun tukeminen oli hyvä esimerkki kummankin politiikan välttämättömyydestä, tarvittiin sekä kansalaisten kannustamista omatoimisuuteen että valtiojohtoista huolenpitoa ja epäkohtien korjausta.

Yhteiskunnallinen ja poliittinen ajattelu eivät sodan aikanakaan sitoutuneet vain elettävään hetkeen. V. J. Sukselainen työsti ja syvensi sodan vuosina omaa yhteiskunnallista ohjelmaansa niiden oppien pohjalta, joita hän oli hahmottanut 1930-luvulla. Sota-aikana tehdyt jälleenrakennussuunnitelmat olivat myös tulevaisuutta luotaavaa yhteiskuntapolitiikkaa. Sota-ajan politiikassa toteutettiin valtiojohtoisia käytäntöjä, joista osa jäi sodan päätyttyä pysyviksi. Jälleenrakentamisen ennakkosuunnitelmista soveltui osa käyttöön sellaisenaan, osaa oli korjattava rauhanehtojen muutettua olosuhteita ja valtakunnan rajojen siirtyessä idässä lännemmäksi.

Perttula_Sukselainen.indd 387 19.5.2010 14:29:20

Yhteiskuntapoliittisen pysähtyneisyyden sijasta sota-aika jopa vauhditti joitakin ratkaisuja, esimerkiksi työmarkkinajärjestöjen yhteistyön alkaminen tammikuussa 1940 oli historiallinen ja merkittävä. Monet sodan ja sen jälkeisen ajan poliittisista ratkaisuista voidaan hyvin sijoittaa paljon ennen sotaa alkaneisiin kehityslinjoihin. Sota-ajan olosuhteet nopeuttivat ratkaisuja, pakottivat hakemaan yhteisymmärrystä ja sovittamaan erilaisia etuja yhteiseksi hyväksi. Vähemmästä piti saada enemmän. Tämä näkyi politiikassa, oli sitten kysymys työmarkkinasopimuksista, valtiojohtoisuudesta, suunnitelmallisesta yhteiskuntapolitiikasta tai rationalisointiajattelun ulottamisesta valtiosta koteihin.

Osa V. J. Sukselaisen näkemyksistä ja niiden perusteluista heijastuu suoraan elettävästä ajasta, suurin osa on kuitenkin pitkäjänteisen ajattelutyön tulosta. Kriisiaika kiteytti aikaisempina vuosikymmeninä opitut näkemykset yhteenvedoksi, sillä V. J. Sukselainen ei tyytynyt tavoittelemaan vain alakohtaisia, talous- tai väestöpoliittisia ohjelmia. Hän halusi muodostaa kokonaiskäsityksen yhteiskunnasta ja luoda laaja-alaisen yhteiskuntapoliittisen ohjelman, mikä tuli hyvin ilmi muun muassa Väestöliittoa perustettaessa.

V. J. Sukselaisen yhteiskunnallinen ohjelma 1939–1945 on koottavissa hänen kirjoituksistaan eri julkaisuissa. Näkemysten kokoamisella tutkimuksen viimeiseksi luvuksi on kahtalainen merkitys: halu osoittaa, että sodan aikanakin Suomessa tehtiin yhteiskunnallista suunnittelutyötä ja että V. J. Sukselainen oli yksi sen työn ahkerista tekijöistä. Haluan jättää mieleen kysymyksen, mikä oli hänen vaikutuksensa ja kuinka hyvin hänen tavoitteensa toteutuivat. V. J. Sukselaisen näkemykset pitää sovittaa suomalaisen yhteiskuntapolitiikan historian pitkään linjaan, sota-ajat ylittävään jatkuvuuteen. Suomi rakentui kansallisesti omaehtoisella mutta muualtakin oppia omaksutulla otteella.

Tärkein ja laaja-alaisin V. J. Sukselaisen kirjoitelmista välirauhan ja jatkosodan vuosina on nimimerkki Kimmo Kimalaisen kilpakirjoitus Suomen itsenäisyyden turvaamisesta, jonka hän sai valmiiksi syyskuun lopussa 1940. Työ on käytännössä yhteiskuntasuunnittelua ja V. J. Sukselaisen 156-sivuinen poliittinen yleisohjelma,[1537] joka täydentyi 1941–1943 yhteiskunta- ja yhdyskuntapoliittisella näkemyksellä ”teollistuneesta maalaisyhteiskunnasta”. Hajakeskitetty Suomi on V. J. Sukselainen kolmas näkemys, josta hän kirjoitti erityisesti 1944–1945. Hajakeskitetyn Suomen ajatus edustaa valtakunnallista suunnitteluajattelua, josta se myöhemmin muokkautui kehitysalue- ja aluepolitiikaksi.

Varsinkin Kimmo Kimalaisen kirjoitelmaa luettaessa on syytä muistaa milloin ja missä olosuhteissa se on tehty; välirauhan aikana, kesällä ja syksyllä 1940 maa haki ulko- ja sisäpoliittista linjaansa. Suomi oli hävinnyt talvisodan, Baltian maat oli miehitetty ja Saksa oli voimissaan. Ulkoiset jännitteet heijastuivat sisäpolitiikkaan ja äärivasemmiston lietsomien yhteiskunnallisten levottomuuksien vaara oli ilmeinen, vaikka talvisodan yhteisrintama ja yhteiset kokemukset olivatkin maata kansallisesti yhdistäneet.

Perttula_Sukselainen.indd 388 19.5.2010 14:29:20

Valtion Itsenäisyyshistoria-lautakunnan kesällä 1938 julistamaan kilpailuun tuli syyskuun 1940 loppuun mennessä 21 kirjoitusta. Lautakunnan raadin muodostivat professori A. R. Cederberg, päätoimittaja Artturi Leinonen ja rehtori Yrjö Ruutu sekä sihteeri tohtori Rafael Engelberg, joka joutui arvioitsijaksi lautakunnan jäsenen professori Gunnar Landtmanin kuoltua lokakuussa 1940. Lautakuntaan kuului alun perin myös kenraaliluutnantti Aarne Sihvo, mutta hän jääväsi itsensä ja osallistui kilpailuun nimimerkillä Videant Consules.[1538]

Kilpailun oli alun perin pitänyt päättyä kesällä 1940, mutta sodan vuoksi kirjoitusten jättöaikaa pidennettiin. Lautakunnan kirjoitusohjeissa todetaan: ”Esityksissä on itsenäisyytemme turvaamista tehostavat ja siihen myötävaikuttavat seikat otettava esille niin laajassa mielessä, että niihin kuuluvat myös sivistystyö, sosiaalinen toiminta, taloudellisen elämän kehittäminen ja muut samankaltaiset elämän alat.” Ohjeita vielä täsmennettiin joiltakin osin. Esimerkiksi Suomen kansainvälisiä suhteita käsiteltäessä toivottiin ”esitettäväksi keinoja niiden ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi rauhaa säilyttävinä sekä maatamme kansainvälisiltä selkkauksilta varjelevina”. Puolustuspolitiikkaan piti sisällyttää myös kaikki vapaaehtoinen työ maanpuolustuksen hyväksi.

Myös sivistystyötä toivottiin käsiteltävän ”mahdollisimman laajasti kansalaissivistyksen alkeellisista muodoista aina henkisen kehkeytymisen korkeimpiin ja hienoimpiin ilmennyksiin”. Sosiaalinen toiminnasta ja uudistyöstä piti kirjoittaa vaalien oikeudenmukaisesti kaikkien kansanluokkien etua ja menestystä – päämääränä mahdollisimman eheä kansa, jonka yhteistunto ei vaaran hetkelläkään pettäisi. Kansantaloutta oli pohdittava siitä näkökulmasta, mikä merkitys kansallisvarallisuudella oli ”sivistystyön ja sosiaalisen toiminnan perustana sekä välttämättömänä pohjana puolustusvalmiuden kehittämiselle ynnä menestykselliselle sodan sekä sodanaikaisen talouden rahoittamiselle”. Palkinnot olivat huomattavat: ensimmäinen palkinto oli 75 000 mk, toinen 40 000 mk ja kolmas 20 000 mk.[1539]

Näiden ohjeiden pohjalta V. J. Sukselainen laati oman ehdotuksensa Suomen itsenäisyyden turvaamisesta. Hän käsitteli jo aikaisemmin esillä pitämiään teemoja, siinä sosiaali- ja talouspolitiikka kietoutuivat yhteen yhteishyvän politiikaksi ja yhteiskunnalliseksi suunnitteluksi.

Kilpakirjoitus antoi V. J. Sukselaiselle eli nimimerkki Kimmo Kimalaiselle rungon tulevien vuosien sisä- ja ulkopoliittisille linjauksille. Hänen kirjoitukseensa on syytä perehtyä ja antaa lähteen itse kertoa ilman johdattelua ja ohjausta.[1540] Ohjelma kokoaa hänen nuoruus- ja opiskeluajan näkemyksensä. Se on arvokas peilauspinta sodan jälkeisessä Suomessa merkittävään asemaan nousseen päättäjän ajatuksista välirauhan aikana 1940. Suomalaista yhteiskuntaa lähestytään toimeksiannon mukaan laaja-alaisesti, ja jälkikäteen ohjelmalle voisi hyvin antaa otsikon *40-luvun yhteiskuntapolitiikka*. Ohjelma on näkemyksellinen ja kattava eikä rajoitu vain esityksiin valtion toimenpiteistä, vaan kokoaa erilaiset toimijat yhteistyöhön yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Perttula_Sukselainen.indd 389 19.5.2010 14:29:20

Äiti, lapsi ja koti kunniaansa

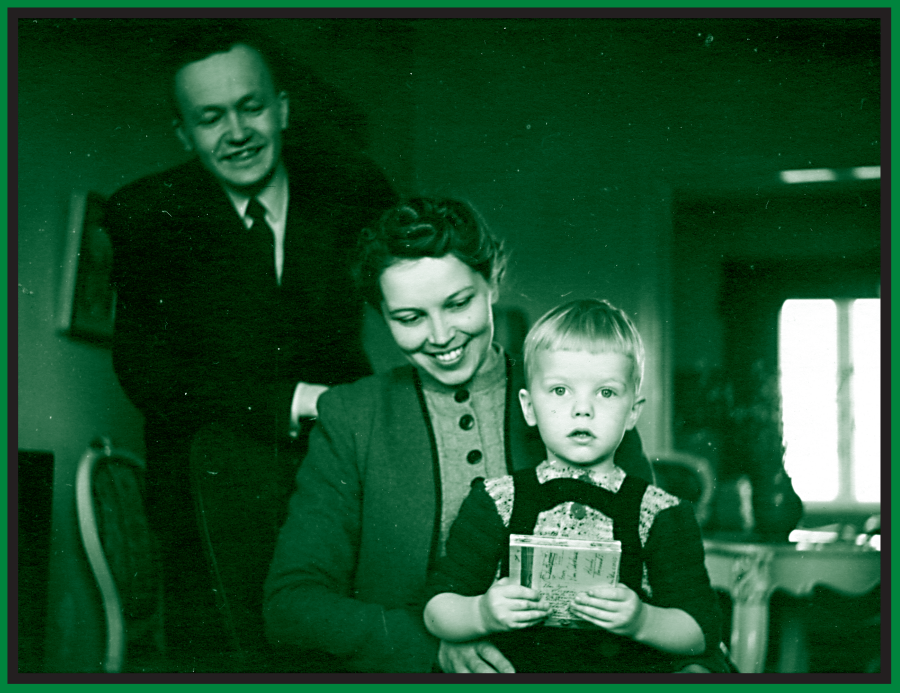
Euroopan tulevaisuuden suuria kysymyksiä oli Kimmo Kimalaisen arvion mukaan väestön kasvun varmistaminen. Ajan henkeä tulkiten hän arvioi, että välttääkseen ulkopuolista painetta ja perusteita Suomen maa-alan tehottomasta käytöstä pitää Suomi asuttaa suomalaisilla, minkä toteuttamiseksi tarvitaan lisää väkeä. Tavoitteena on nostaa Suomen väkimäärä kuuteen miljoonaan ”mahdollisimman lyhyessä ajassa”.[1541] Perustelut väestöpolitiikan tarpeellisuudesta painottuvat ennen muuta kansakunnan henkisen ja taloudellisen selkärangan vahvistamiseen.

Lasten vähäinen määrä voi lisätä yksityistalouden varoja mutta ei koko kansantalouden hyvinvointia. Väestön määrän kasvaessa nousee erilaisten tarvikkeiden kysyntä, mikä tuo kansantalouteen uutta voimaa, koska se merkitsee myös tuotannon laajentamista kysynnän tyydyttämiseksi.[1542] Työtilaisuuksia on enemmän, mutta samalla kasvaa myös työikään tulevien joukko. Ajan muutokset olivat vaikuttaneet niin, että enää ei perheeseen tullut ”sitä korkoa, mikä pääoman sijoittamisesta lastenkasvatukseen ennen tuli”. Kun lapsista on enemmän menoja ja vähemmän taloudellista hyötyä kuin ennen, lapsiparvien pienentyminen ei ole ihme. Kimmo Kimalainen ei pidä oikeudenmukaisena sitä, että toimeentulonsa taatakseen vähäväkinen joutuu luopumaan perheen perustamisesta. Hän vaatii tilanteen pikaista korjaamista.[1543]

Yhteiskunnallisten ratkaisujen lisäksi tarvitaan äitiyden, lapsen ja kodin arvostuksen vahvistamista. Ensimmäiseksi on käytävä kiinni lasten- ja terveydenhoidon epäkohtiin; vielä 1938 kuoli Suomessa 5 200 lasta ensimmäisen ikävuotensa aikana. Kimmo Kimalainen ehdottaa lastenhoidon neuvonnan ja sairaalaolojen parantamista lapsikuolleisuuden alentamiseksi. Toimet olisivat auttaneet niitä vähävaraisia perheitä, joiden taloudellista asemaa monilapsisuus heikentää. hänen mielestään on nostettava ”äiti, lapsi ja koti kunniaansa”. Lapsenkasvattajan on koettava yhteiskunnan arvostavan häntä: ”Lastenhoidon tehostaminen, äidin kutsumuksen saattaminen oikeaan arvoonsa, perheen saattaminen jälleen elämän keskipisteeksi, viiden lapsen puolesta taisteleminen, siinä olisivat väestöpolitiikkamme suuntaviivat.”[1544]

Lasten kasvatuksen mieltäminen kansalaisvelvollisuudeksi edellyttää yhteiskunnan vastaantuloa. Myös lapsettomien on osallistuttava kustannuksiin, sillä perheellisten ja perheettömien välillä tarvitaan tulontasausta. Yhtenä tapana olisi palkan maksaminen perheen suuruuden mukaan, mistä oli puhuttu julkisuudessakin. Sen lisäksi hän ottaa esille kolme muuta keinoa: 1) kodin perustamisen helpottamisen, 2) asuntokysymyksen ratkaisemisen ja 3) verotusjärjestelmän kehittämisen väestöpoliittisia vaatimuksia vastaavaksi.[1545]

Väestöpolitiikka kytkeytyy Kimmo Kimalaisella asutus- ja asuntopolitiikkaan. Ajattelutapa oli ilmennyt jo tammikuussa 1926 nimimerkillä -sela- julkaistussa kirjoituksessa *Mihin olemme joutumassa?* Siinä oli pohdittu väestön vähenemisen seurauksia ja toimenpiteitä syntyvyyden lisäämiseksi. Hänestä asunto-olojen parantaminen olisi yksi kiireellisimmistä väestöpolitiikan sosiaalisista tehtävistä. Jos valtio edistäisi



Väestöliiton puheenjohtajalla ja pääministerin sihteerillä oli aikaa myös perheelleen pääsiäisenä 1942.

kotien perustamista, sen pitäisi huolehtia myös asuntokysymyksestä. Kirjoituksessa esitetty arvio asunto-ongelmien syistä ja ratkaisuksi tarjottu asuntopoliittinen linja ovat kauaskantoisia. Jos asuntoa arvostellaan lasten kasvattamisen kannalta, vuokra-asuntojärjestelmässä on paljon korjattavaa. Ongelmat olivat niin suuria, että vuokrajärjestelmästä pitää pyrkiä omakotijärjestelmään. Oman kodin hankkiminen on kuitenkin kallista ja siitä syystä valtion ja kunnan on ainakin aluksi voimakkaasti tuettava omakotitoimintaa.[1546]

Asunto-oloja ei parannettu hetkessä vaan tarvittiin pitkäjänteinen suunnitelma. On pyrittävä siihen, että ”vähävaraiset säästäjät alkavat sijoittaa säästönsä asunto-osakkeihin ja omakotitaloihin ja suursäästäjät siirtyvät asuntokiinteistösijoituksista muihin kansantalouden tarjoamiin sijoitusobjekteihin”. Tavoitteen saavuttamiseksi on asunto-osakekeinottelu lopetettava ja palautettava piensäästäjien luottamus asunto-osakesäästämiseen. Yhtenä syynä huonoon tilanteeseen oli kaupunkien tonttipolitiikka, sillä tonttien korkeat hinnat olivat ohjanneet rakentamisen kaupunkien läheisyyteen yksityismaalle. Kaupunkien pitää tarjota kohtuuhintaisia tontteja, joihin keskivarakas väki voi rakentaa omakotitaloja. Tontin hintaa alentamalla rakennustoiminta saadaan kannattavasti myös silloin, kun rakennustoiminta on lamassa ja on löydettävä työn tarpeessa oleville työtä. Omakotijärjestelmä ei kuitenkaan yksin riittänyt, sillä useimmissa kaupungeissa ja liikekeskuksissa tarvitaan yleishyödyllistä rakennustoimintaa suuriperheisten avustamiseksi.[1547]

Perttula_Sukselainen.indd 391 19.5.2010 14:29:21

Kimmo Kimalainen käsittelee asuntopolitiikkaa myös pääoman hankinnan näkökulmasta. Ehdotukset ovat samansuuntaisia kuin hänen muutamaa vuotta aikaisemmin esittelemänsä rahoituskeinot: omaan asuntoon pitää päästä kiinni vaatimattomalla summalla, ja näin piensäästäjäin varat ohjautuvat kiinteistöihin. Suurten sijoittajien pitää ohjata pääomansa varsinaiseen tuotantotoimintaan. Saatuaan oman kodin piensäästäjä voi sijoittaa varojaan osakkeisiin ja varsinkin valtion obligaatioihin.[1548] Kimmo Kimalaiselle on selvää, että valtion on laajennettava teollisuustoimintaansa ja kerättävä lisää pääomaa, jota se saa muun muassa kehittämällä obligaatiomarkkinoita ja myymällä yksityisille vähemmistön joidenkin valtioenemmistöisten yhtiöiden osakekannasta. Hän on valmis sijoittamaan huomattavasti verovaroja tarpeellisiin tuotantolaitoksiin talouden vahvistamiseksi.[1549]

Väestö- ja asuntopoliittisten tavoitteiden yhdistäminen johdattaa käsittelemään säästämisen merkitystä ja yhteisvastuuta. Avainkysymys on, paljonko tuotannon tuloksesta on käytettävä pääoman luomiseen ja paljonko kulutukseen. Kun tämä haaste olisi selvitetty, olisi voitu ryhtyä etsimään ratkaisua tulojen tasaisempaan jakaantumiseen. Hän arvioi yhteiskunnallisen yhteisvastuun vaativan, ettei kukaan elä paljon loistavammin kuin kansan laajat kerrokset.[1550]

Yksittäisen kansalaisen kulutustottumuksia pitää ohjata moraalisestikin: ”Meillä ei ole riittävästi pääomia käyttääksemme maan tarjoamia taloudellisia mahdollisuuksia kyllin tehokkaasti hyväksemme, siksi meillä ei kellään ole moraalista oikeutta koroittaa elintasoamme säästäväisyyden kustannuksella erikoisen korkealle tuhlaamalla liian paljon ruokaan ja vaatteisiin sekä sitomalla esim. loistorakennuksiin ja loistohuonekaluihin suuria pääomia, jotka kipeästi tarvittaisiin tuotannollisen elämän palveluksessa, jossa ne hyödyttäisivät sekä omistajaansa että kansantaloutta.”[1551]

Kansan elintaso riippuu Kimmo Kimalaisen mielestä tuotannon tuloksesta ja säästöjen määrästä. Yksilön ja lopullisen kulutuksen määrään vaikuttaa ratkaisevasti tulojen jakaantuminen. Onneksi yhteiskunnassa on hänen mielestään jo yleisesti hyväksytty tulojen tasaisempi jakaantuminen, mutta tavoitteena pitää olla vieläkin tasaisempi tulonjako.[1552] Entistä useamman perheen ylitettyä toimeentulominimin kasvaisi myös kulutus, ja vaikka vauraampien tulot vastaavasti vähenisivät, olisi heillä edelleen riittävästi varoja elin- ja kulutustasonsa ylläpitämiseen: ”Tästä johtuen pyrkii tuotannon tuloksesta yhä suurempi osa joutumaan jokapäiväiseen kulutukseen. Pääomanmuodostus voidaan pitää entisellään tai sitä lisätä vain sillä edellytyksellä, että tuotanto laajenee suhteellisesti nopeammin kuin elintaso nousee.”[1553]

Kimmo Kimalainen haluaa yhdistää oman aikansa suuren sosiaalisen ongelman – väestöpolitiikan – ratkaisun taloudellisen kasvun ohjelmaan. Tulontasaus olisi nostanut kotitalouksien kulutusta ja lisännyt vähitellen niiden vaurautta, samalla olisi parantunut myös niiden kyky panna säästettyjä pääomia kansantalouden kiertoon. Taloudellisen edistyksen edellytys on reaalipääoman kasvu. Asuntopolitiikka niveltyy hyvin tähän ajatteluun, keinona ja kannustimena sekä sosiaalisten että taloudellisten arvojen ja hyötyjen saavuttamiseksi. Väestöpolitiikasta lähtevät sosiaalipolitiikan

Perttula_Sukselainen.indd 392 19.5.2010 14:29:21

perusteet sisältävät myös tärkeän eettisen periaatteen sekä yksittäisen kansalaisen että yhteiskunnan elämän järjestämisessä. Sukupolvet sisällöllisesti kokoava ja ajallisesti kestävä tarkastelutapa tuo sosiaali- ja talouspolitiikan materiaalisten arvojen rinnalle eettisesti velvoittavia näkemyksiä. Ylisukupolvinen ajattelu kuuluu Kimmo Kimalaisen talous- ja sosiaalipolitiikkaan.

Ei yhteiskunta saakaan sallia työttömyyttä omaksi vahingokseen

Valtiolle on annettava paljon valtaa kotitalouksien kulutuksen säätelyssä ja julkisen vallan pääomien hankinnassa. Kimmo Kimalainen linjaa: ”Milloin elintaso pyrkii nousemaan enemmän kuin tuotannon lisääntyminen edellyttää, silloin on valtion asia miettiä sopivia toimenpiteitä pääomanmuodostuksen edistämiseksi elintason nousun kustannuksella. Sopiva keino on tällöin verotus.” Hän ottaa esille erikoisveron, jolla valtio voi leikata ansiottoman arvonnousun ”jonkin liikekeskuksen äkillisen kasvamisen johdosta” rikastuneilta maanomistajilta ja panna palvelemaan pääomanmuodostusta: ”Milloin vähävaraisen väen elintaso taas pyrkii laskemaan alle minimin, silloin valtion asia luonnollisesti on antaa ensi hätään suoranaista apua ja pyrkiä mahdollisimman nopeasti poistamaan niitä syitä, joista elintason painuminen johtuu, kuten esim. työttömyyttä.”[1554] Tavoitteena on, että saavutettuaan tyydyttävän elintason kansalaiset alkavat säästää ja sijoittavat tämän pääoman tuotantoon[1555].

Valtion taloudellisten tehtävien lisääntymisen ei kuitenkaan pitänyt merkitä pääoman kasaantumista suuressa määrässä valtion käsiin. Vaarana on, ettei valtion pääomia – hyvästä tahdosta huolimatta – käytetä yhtä tuottavasti kuin yksityisten. Parasta on pyrkiä sellaiseen kehitykseen, jossa valtiolla on huomattavan laajat taloudelliset tehtävät ja hallussaan niitä vastaava reaalipääoma. Valtion on pystyttävä takaamaan jokaiselle kansalaiselle työtä ja siten huoleton toimeentulo.[1556] Rajan vetäminen kulutusmenojen ja pääoman kartuttamisen välille ei ole valtiontaloudessa ollenkaan itsestään selvä. Esimerkkinä ovat sivistysmenot, jotka yleensä koetaan valtion kulutusmenoina mutta jotka voidaan katsoa myös pääomaksi, kun pääomakäsite ulotetaan ”kansakunnan henkiseen pääomaan”.[1557]

Tässä Kimmo Kimalaisen näkemyksessä tulee esille ajan merkitys politiikan tulosten arvioinnissa ja tavoitteiden nimeämisessä. Jos tarkasteluaika on neljännesvuosi, mittarit ovat toisenlaiset kuin yhteiskunnallisessa neljännesvuosikymmenen tai sukupolvisessa neljännesvuosisadan tarkastelussa. Aika-käsitteen muuttuessa tulopolitiikaksi mielletty on jakopolitiikkaa ja jakopolitiikaksi leimattu onkin tulopolitiikkaa.

Kirjoituksensa kansantaloudellisessa osiossa Kimmo Kimalainen asettaa lähtökohdaksi, että jokainen pääsisi kykyjään ja taipumuksiaan vastaavaan työhön. Ihminen ei kuitenkaan ole olemassa vain työtä tehdäkseen vaan tarvitsee aikaa myös

Perttula_Sukselainen.indd 393 19.5.2010 14:29:21

lepäämiseen, itsensä kehittämiseen sekä kaikenlaiseen muuhun arvokkaaksi kokemansa tekemiseen. Yhteiskunnan velvoitteena on ”huolehtia, että jokaisella ihmisellä on tilaisuus tehdä hyödyllistä työtä, käyttää aikansa ja työvoimansa omaksi ja yhteiskunnan hyväksi”. Työttömyys on kallista yhteiskunnalle; kuluja ei tule vain avustuksista vaan myös hukatuista työpäivistä. Työttömyydestä oli aiemmin yritetty selviytyä ”köyhäinhoidon luontoisella avustuksella”, mutta siihen liittyvien moraalisten haittojen poistamiseksi oli luotu hätäaputyöt. Ihmiset tekivät näin edes jotakin saadakseen rahaa eivätkä eläneet vain avustusten varassa, mutta kun palkat yritettiin pitää toimeentulominimissä, työsuoritukset olivat luonnollisesti sen mukaisia.[1558]

Täystyöllisyyden haaste on organisointikyvyssä. Ihmiset haluavat paljon enemmän erilaisia hyödykkeitä kuin heillä on saatavissa ja ovat valmiita tekemään työtä niitä saadakseen. Valtio ei kuitenkaan pysty organisoimaan työtä halukkaille, asia on kuitenkin korjattavissa organisoinnilla: ”Siksi ei yhteiskunta saakaan sallia työttömyyttä omaksi vahingokseen, vaan sen on asetettava itselleen jyrkkä vaatimus, että sen on kyettävä tarjoamaan kaikille työtä. Tämän vaatimuksen täyttäminen ei aluksi ole helppoa. On myös luonnollista, että aluksi ei asiaa osata järjestää parhaalla mahdollisella tavalla, vaan joudutaan maksamaan ehkä kalliitkin oppirahat. Vielä kalliimmaksi yhteiskunnalle kuitenkin tulee työttömyyden jatkuva sietäminen.”[1559]

Kansantaloutta voidaan vahvistaa monipuolistamalla vientiä ja hankkimalla uusia markkina-alueita sekä suosimalla kotimaista tuotantoa. Yksinkertaisinta työttömyyden hoitoa on se, että valtiovalta järjestää työttömille työtä riittävällä palkalla ja hankkii siihen varat. Tämä merkitsee, että valtion on kehitettävä kansantaloutta ja toimittava suunnitelmallisesti[1560]. Enää ei pitänyt turvautua entiseen hätäaputöiden ajattelutapaan ”työtä työn vuoksi”.[1561]

Kimmo Kimalaiselta puuttuvat talousjärjestelmään liittyvät perinteiset poliittis-ideologiset lataukset. Sosialismin ja kapitalismiin väliin sijoittuva ”talouden kolmannen tien” oppi on jo Santeri Alkion tavoitteissa ja Maalaisliiton ohjelmissa. Sosialismin ja kapitalismin välissä on tilaa järkevälle yhteisymmärrykselle ja erilaisille talousjärjestelmille. Valtion talouspoliittista roolia arvioitaessa käytännöllisyys on tärkeämpää kuin periaatteellisuus: ”On luotava yhtenäinen suunnitelma kansantalouden kehittämiseksi ja valtion on varauduttava siihen, että työvoiman kysynnän heikontuessa aina lisää riittävästi omaa kysyntäänsä teettämällä sellaisia töitä, jotka edistävät hyväksytyn suunnitelman toteuttamista. Työväen puutteen esiintyessä on valtion puolestaan supistettava töitään, niin että ne elinkeinot, jotka ovat yksityisen yritteliäisyyden hallussa, eivät joudu valtion kilpailun takia kärsimään aiheetonta työvoiman puutetta.”[1562]

Työehtosopimusjärjestelmällä on kansantaloudelle iso merkitys, sillä kansakunnalla ei ollut varaa hukata työpäiviä työntekijäin ja työnantajain työnseisauksissa, lakoissa ja työsuluissa. Työtaisteluiden merkittävä syy on se, että työnantajat eivät ole tunnustaneet joukkotyösopimuksia eivätkä työläiset ole tunteneet vastuuta lakosta työtaistelukeinona. Työsuhteiden järjestelyn saadessa vakiintuneet muodot ja

työläisten ja työnantajien välisen jännitteen vähitellen kadotessa voidaan työnseisaukset aikaisempaa paremmin välttää. Asiat voidaan hoitaa neuvotellen, varsinkin jos valtion asettamat välitysmiehet ovat tehtävänsä tasalla. Ellei menettelytapa osoittaudu toimivaksi, on valtiovallan ”käytävä rajoittamaan kummankin sopimuspuolen oikeuksia”.[1563]

Kansantalouden yleissuunnitelmassa on otettava huomioon myös ammattikasvatus. Työttömyysaikainen koulutus yhdistää julkisen vallan ja yksityisyrittäjien etuja: työttömyysaikana pitää työttömille järjestää ammattikursseja ja työssä oleville täydennyskursseja, ja samalla avautuu työpaikkoja työn puutteessa oleville. Tavoitteena on saada yksityiset yritykset ja julkiset yhteisöt kiinteään yhteistyöhön työttömyyden torjumisessa. Jos tavoite toteutuu, luultavasti työnantajatkin järjestävät työväelleen täydennyskursseja ja ottavat työttömiä tilapäistöihin.[1564]

Ammattikasvatus ja työnilo kuuluvat kilpakirjoituksessa sivistystavoitteita käsittelevään lukuun. Ihmisellä pitää olla vapaus valita elämänuransa, ja vasta sen jälkeen työ muuttuu raskaasta velvollisuudesta, ”otsansa hiessä raatamisesta”, elämänsisällöksi. Julkisen vallan tehtävä on toimia neuvojana ja valistajana sekä työnvälittäjänä. Työikään tulevia nuoria on ohjattava työväen puutteesta kärsiville aloille, koska työnilon takaavat ennen kaikkea työolosuhteet ja työympäristö eikä niinkään työn laatu.[1565]

Kansakunnan voimavarat on saatava tehokkaaseen käyttöön. Tarjolla olevaa energiaa ei saa jättää hyödyntämättä, ja jos sitä ei voida käyttää, niin silloin pitää keskittyä henkisen pääoman lisäämiseen. Luonnonvoimien valjastaminen taloudellisen vaurauden palvelijaksi antaa ihmiselle mahdollisuuden käyttää omia voimavarojaan henkisen kehityksensä vahvistamiseen.[1566] Tämä mahdollisuus on oltava yhteiskunnan kaikilla jäsenillä, ja henkisen kehityksen tukemiseksi yhteiskunnan on varattava kaikille työtä ja saatava aikaan muillakin keinoin tulojen tasaisempi jakaantuminen.[1567]

Luonnonvoimia voidaan hyödyntää esimerkiksi käyttämällä tuuli-, aalto- ja aurinkoenergiaa.[1568] Kotoisen raaka-aineen hyödyntämisen tuo lisäarvoa luomalla työtä ja vähentämällä riippuvuutta ulkomaista[1569]. Maataloustuotantoa pitää kehittää vain kotimaista kulusta vastaavaksi: ”Jos pyrimme vakavasti kohottamaan vähävaraisen väen elintasoa ja lisäämään väestön kasvua, meillä ei ole syytä rakentaa maatalouden kannattavaisuutta uudelleen palkitun maataloustuotteiden viennin pohjalle, vaan on käytettävä muita keinoja.”[1570] Tuotannon tehostamisen rinnalla tarvitaan uutta peltoa Moskovan rauhassa menetetyn 320 000 hehtaarin tilalle. Kimmo Kimalainen mukaan noin 1,4–2,0 miljoonaa peltohehtaaria pitää raivata, jotta tulevaisuudessa häämöttävä kuuden miljoonan asukkaan Suomi olisi omavarainen[1571].

Metsätalous on suuri mahdollisuus; metsänhoito lisää metsien tuottoa ja turvaa myös tulevien sukupolvien elantoa, koska sato on korjattavissa vasta puolen vuosisadan päästä. Näin metsänhoidolla saavutetaan sama sukupolvet ylittävä eettinen ajattelu kuin kulutuksen ja säästämisen tasapainossa – ja luonto maksaa koron.[1572]

Perttula_Sukselainen.indd 395 19.5.2010 14:29:21

Maan omistaminen velvoittaa huolehtimaan omaisuudestaan ja patistaa metsänparannustyöhön. Näkemys kuvaa maan omistamisen talonpoikaisia periaatteita; maanomistaminen edustaa vapautta ja vastuuta, oikeutta ja velvollisuutta.

Jos metsänomistaja ei hoida velvollisuuksiaan, metsä pitää ottaa väliaikaisesti valtion hoitoon ja sen tuotolla on maksettava tarpeellisten metsänparannustöiden kustannukset. Tällaisilla yksityistä omistusoikeutta loukkaavilla toimenpiteillä ei ole kansantaloudelle suurta merkitystä, mutta niillä on periaatteellinen arvo: ”Kansan on opittava ymmärtämään, että maanomistus on ikään kuin suuri luottamustehtävä, jonka yksityinen on saanut yhteiskunnalta. Hänelle on annettu mahdollisuuksia määrätyn tuotannon harjoittamiseen, mahdollisuuksia, joita yhteiskunnalla on vain rajoitettu määrä. On väärin yhteiskuntaa kohtaan lyödä laimin tuotannon harjoittaminen, varsinkin kun saa itse nauttia harjoittamansa tuotannon tuloksen.”[1573]

Ulkomaisen energiatarpeen vähentämiseksi vahvistetaan kotimaista energiatuotantoa. Kimmo Kimalainen suunnittelee bensiinin tuntuvaa verottamista, joka ohjaisi käyttämään kaasuautoja ja joihin perehdyttyään autoilijat eivät enää palaisi bensiiniautojen käyttäjiksi. Tosin vaihtoehtona on myös turvebensiini, mikäli sen tuotanto saadaan taloudellisesti kannattavaksi.[1574] Kivihiili on korvattava turvebriketeillä, sillä kotimaisen energian käyttö tuo paljon työtilaisuuksia ja lisää merkittävästi Suomen riippumattomuutta ulkomaista.[1575]

Sähkö on energiamuoto, jonka kasvuun Kimmo Kimalainen uskoo. Pääomien puute on toistaiseksi jarruttanut koskien valjastamista, ja tästä syystä valtio pitää ainakin avustaa tai jopa itse ryhtyä harjoittamaan energiateollisuutta.[1576] Hän ennakoi kotitalouksien sähkön kulutuksen kaksin- tai kolminkertaistuvan lähivuosina, ja siitäkin syystä tarvitaan koskivoimaa vahvistamaan sähköntuotannon omavaraisuutta. Hän visioi 1940 ajasta, jolloin raitiovaunujen rinnalla kaupungeissa liikkuisivat sähköautot ja rautateillä sähköjunat[1577].

Tehokas talouspolitiikka ja kansantalouden tuotannon vahvistaminen ovat valtion tehtäviä. Tavoitteen saavuttamiseksi sen pitää vapautua ”puolipassiivisesta asenteestaan” ja ottaa vastuulleen kansantalouden suunnitelmallinen kehittäminen ja johtaminen, mikä merkitsee huomattavaa muutosta taloudellista vapautta noudattaneeseen järjestelmään. Kilpakirjoituksessa toistuu tiukkoja talousjärjestelmäoppeja kritikoiva ajattelutapa: ”Ei ole noudatettava porvarillista eikä sosialistista periaatetta, vaan ainoastaan taloudellista järkeä.”[1578]

Valtio on Kimmo Kimalaisen ajattelussa myös taloudellinen suuryritys, jonka ”johtokunta” on valtioneuvosto ja ”hallintoneuvosto” eduskunta. Kansantalouden tarkkailua ja suunnitelmia varten tarvitaan erityinen organisaatio, jossa on mukana taloustieteellistä, käytännöllistaloudellista, teknillistä ja hallinnollista kokemusta. Ennen pitkää tällaisesta järjestelystä seuraa talouspolitiikkaa kokoavan ministeriön perustaminen. Vielä aika ei ollut kypsä hankkeen toteuttamiseen, vaan nyt on tärkeää perustaa jonkinlainen lautakunta valmistelemaan kansantalouden kehittämistä koskevia pitkäaikaisia suunnitelmia. Ensimmäisessä vaiheessa tarvitaan tutkimusta,

sillä talousjärjestelmää muutettaessa pitää hankkeen johdolla olla tieteellisen tarkka kuva siitä, mistä on kysymys.[1579]

Kansantaloudelle hahmoteltavan ohjelman rungoksi on otettava väestön määrän lisääminen. Asiantuntijat laskevat, kuinka suureksi tuotannon vuosittain on noustava, jos väestö kasvaa suunnitellusti. Tuotannon on pohjattava mahdollisimman paljon kotimaiseen raaka-aineeseen, koska Suomen on luonnonvarojensa suhteellisen yksipuolisuuden tähden pakko turvautua myös ulkomaankauppaan. Tässä yhteydessä arvioidaan, miten esimerkiksi vuoden 1938 tuontia olisi voitu korvata kotimaiseen raaka-aineeseen perustuvalla tuotannolla.[1580] Talouspoliittiseen – tai itse asiassa yhteiskunnalliseen – suunnitteluun kuuluvat myös kaupan ja teollisuuden toimintaedellytysten vahvistamiset. Lisäksi tarvitaan suunnitelma ja aikataulu liikenteen tehostamiseksi; rautateiden, maanteiden, kanavien rakentamiseksi sekä merenkulun ja lentoliikenteen kehittämiseksi. Samoin on etukäteen suunniteltava koulujen, sairaaloiden ja muiden julkisten rakennusten tarve. Työ käynnistetään valmiiden suunnitelmien mukaisesti, kun työnpuute ja taloudelliset suhdanteet sitä edellyttäisivät.[1581]

V. J. Sukselainen oli 1930-luvun alussa korostanut sosiaalisten välttämättömyyksien huomioimista kansantalouden kehittämisessä. Väestöpolitiikka on sosiaalinen välttämättömyys, joka samalla luo yhteiskuntaan sekä sosiaalista että taloudellista vahvuutta. Kansalais- ja yhteisötason taloudellisen toiminnan rinnalla Kimmo Kimalaisen mielestä tarvitaan tuonnin korvaamista kotimaisella tuotannolla sekä ulkomaankaupan lisäämistä. Tähän ohjelmaan kytkeytyvät mukaan mittavat, taloudellisesti oikein ajoitetut yhteiskunnalliset investoinnit, kun julkisen vallan pitää ottaa vastuuta myös suurista liikenne- ja hyvinvointi-investoinneista.

Yksityisomistus ei ole pyhä asia, vaan sitä voidaan yhteisen edun nimissä rajoittaa. Sen poistaminen ei kuitenkaan ole taloudellisten päämäärien mukaista, ja siksi se pitääkin säilyttää ”suunnilleen nykyisessä laajuudessaan”.[1582] Sosialismin toteuttaminen ei ole helppoa – eikä ainakaan taloudellisesti niin edullista – kuin sen kannattajat uskovat. ”Suo siellä, vetelä täällä” -ajattelu kuvaa Kimmo Kimalaisen arviota sosialismin toimivuudesta: ”Jos sosialisoiminen toimitetaan leväperäisesti, voi seurauksena olla, että virkakoneiston kankeuden takia menetetään pääoman käytön tehossa se, mikä keskityksellä voitetaan. Jos taas sosialisoiminen toimitetaan tehokkaasti, seurauksena voi olla virkavaltaisuus, joka rasittaa ihmisiä enemmän kuin toisaalta hyödyttää.”[1583] Sosialismia ei tarvittu järjestyksen saamiseksi ”kapitalismin anarkiaan”, ja pääoman puutekin voidaan ”miellyttävämmällä tavalla poistaa keräämällä riittävästi uutta pääomaa”. Ratkaisukeinoja ovat myös tutkimustoiminta sekä yritysten oma-aloitteinen keskittyminen ja yhteistoiminta.”[1584]

Sosialismin pelko ja valtion vahva asema auttavat hallitsemaan markkinataloudessa toimivien suuryritysten voitonpyyteitä: ”Nykyoloissa, jolloin valtion silmälläpito on lisääntynyt ja suuryrityksillä on aina edessään se vaara, että valtio väärinkäytösten esiintyessä puuttuu niihin ankaralla kädellä ja mahdollisesti sosialisoi koko tuotan-

Perttula_Sukselainen.indd 397 19.5.2010 14:29:21

nonalan, suuryritykset eivät yhtä helposti käytä monopoliasemaansa yleisön nylkemiseen, vaan ovat taipuvaisia tyytymään siihen kustannusten säästöön ja kannattavaisuuden lisääntymiseen, jota keskittyminen pääoman käytön tehostumisen takia jo sellaisenaan merkitsee, kun tuotantolaitokset voivat käydä täydellä tehollaan."

Yhteiskunta kehittyy tehtäviään vastaavaksi oman sisäisen kehitysvoimansa ansiosta. Yhteistoiminta ja keskittyminen edustavat jonkinlaista "luonnollista sosialisoimista", ja siksi ne ovat sosialisoimista parempia keinoja pääomien käytön tehostamiseksi.[1585] Kimmo Kimalaisen yhteiskunnan rakentamisen rauhanomainen oppi edustaa "kolmannen tien" taloudellista ajattelua, mikä merkitsee valtion talouspoliittisen ohjauksen laajentamista ja puitteiden asettamista markkinataloudelle. Siinä on mukana kansantalouden sisäsyntyistä ja tarveharkintaista sosialisoimista. Hän hakee taloudellisista välttämättömyyksistä vastavoimaa väitetyille poliittisille väistämättömyyksille. Sosialismin talouspoliittista arvoa mittaa kyky käyttää pääomaa tehokkaasti. Jos kansantalouden etua sekä johtamista ja valvomista hoitaa puolueeton elin, poliittisia ristiriitoja ehkäistään jo ennakolta.

Valtion vahvalla kansantaloudellisella ohjauksella estetään poliittisen ja taloudellisen järjestelmän kumoamisyritykset. Valtion kansantaloutta valvova elin on yhdistävä rengas eri yhteistoimintajärjestöjen välillä. Sopivasti ohjattu luonnollinen kehitys johtaa siihen, että tavoitteeseen päästään yhteiskuntaa nurin kääntämättä melko vähäisin muutoksin ja tuhlaamatta taloudellisia arvoja.[1586] Yhteinen etu ymmärretään tiedon ja tiedostamisen avulla; jos yhteiskunnassa on evoluutiota, ei tarvita revoluutiota. Työn ja pääoman ristiriidan ratkaiseminen on tärkeä osa poliittista järjestäytymistä ja valtiollista politiikkaa, mutta se on vain osa poliittista toimintaa ja päätöksentekoa.

"Joudumme nähtävästi maailman loppuun asti asumaan venäläisten naapurina"

Kulttuuri- ja sivistyspolitiikasta Kimmo Kimalaisella ovat selkeät näkemykset: 1) sivistys on sosiaalisen nousun perusta, 2) koti ja vanhemmat ovat kasvatusvastuussa, 3) kansallinen kehitysvälttämättömyys on menestymisen ehto kansakuntien kilpailussa ja 4) yhteiskunnallinen suunnitelmallisuus vahvistaa kansakuntien henkistä kehitystä. Ihmisellä on aina mahdollisuus nousta ylöspäin.[1587] Koti on elämän ja harrastusten keskipiste, ja kodin arvot on nostettava esille. Hänen mielestään vanhemmat – varsinkin kouluja käyneet – luulevat aikansa olevan liian kallista tuhlattavaksi lapsille. Ruumiillisenkin työn tekijät ovat liian paljon työssä ja työn jälkeen kaipaavat lepoa tai huvia niin, että lapsille ei liikene aikaa juuri ollenkaan. Myös yhdistystoiminta ja ravintolakulttuuri riistävät lapsilta liian usein vanhemmat.[1588] Samalla kun valtio parantaa lasten terveydenhuoltoa sekä lastenhoidon ja asumisen tasoa, sen on kiinnitettävä huomiota vanhempien henkiseen ja sosiaaliseen valmentamiseen.[1589]

Kimmo Kimalainen on huolissaan henkisen ja ruumiillisen työtekijöiden määrän keskinäisestä suhteesta ja arvostuksesta sekä sen heijastumisesta koulujärjestelmän kehittämiseen. Hän pelkää, että jo nyt alkaa olla puutetta ruumiillisen työn tekijöistä, vaikka vasta tulevaisuudessa tekniikan kehittyessä häämöttää henkisen työn tekijöiden suurempi tarve.[1590] Hänen mielestään ruumiillisen työn tekijöitä on pidettävä entistä suuremmassa arvossa. Jos näin ei tapahdu, monet valmistuvat henkisen työn tekijöiksi – ja jäävät työttömiksi.[1591]

Yksi ratkaisu tilanteeseen on kaikille lapsille yhteinen pohjakoulu. Tämän jälkeen on helpompi ratkaista, pannaanko lapsi oppikouluun vai jollekin käytännölliselle alalle. Yhteisen pohjakoulun perusteena on myös yhteiskunnallisten erojen tasoittaminen ja sosiaaliset raja-aidat ylittävä myötäelämisen taitojen kehittyminen. Varsinkin varakkaiden perheiden lasten on tarpeellista oppia ymmärtämään köyhempiä lapsia.[1592] Tavoitteena on käytännönläheisen keskikoulun – reaalikoulun – kehittäminen maaseutuyhteiskoulujen rinnalle. Tällaisessa koulussa opetettaisiin vain yhtä vierasta kieltä ja ”käytännöllistä matematiikkaa”, vapautuvia viikkotunteja voi käyttää moninaiseen kansalaiskasvatukseen. Reaaliaineiden soveltava opetus muodostaa sopivan pohjan maanviljelyskoulujen, teknisten opistojen ja kauppaopistojen sekä muiden ammattikoulujen jatko-opetukselle.[1593] Keskikoulun jälkeen entistä useampi voi mennä ammattikouluun, mutta mahdollisuus pitää olla myös halutessa jatkaa korkeakoulussa. Ylioppilastutkinnolla ei saanut olla ”monopoliasemaa” opiskelutiellä yliopistoon.[1594]

Tyylilleen uskollisesti Kimmo Kimalainen kirjoittaa kansallisen yhteisymmärryksen puolesta. Hänen lähtökohtanaan on kansan elinkelpoisuus: kansan sulautuminen kokonaisuudeksi, jolloin yhteenkuuluvuus voittaa raskaimmatkin koettelemukset ja ulkopuolelta ruokitut erimielisyydet.[1595] Tämä näkökulma juureutuu 1800-luvun lopun fennomaniaan, mutta myös Santeri Alkion ja Yrjö Ruudun kansalaissodan jälkeisen ajan pohdintoihin.

Työväenliikkeen olemassaolon oikeus ja vahvuus on sen pyrkimyksessä parantaa työväen hädänalaista asemaa. Työväen asemaa ei voi irrottaa kansallisesta kokonaisuudesta, ja siksi luokkataisteluasenne heikentää sen oikeutta esiintyä sosiaalisena liikkeenä: ”Taistelun kuumuudessa ei nimittäin ole aina muistettu, että onnellinen voi olla vain sellainen yhteiskunta, jonka jokainen jäsen tuntee vastuun kokonaisuuden menestymisestä.” Porvarien uskottavuutta on heikentänyt heidän välinpitämättömyytensä vähäväkisestä kansasta.[1596] Ihmiselle pitää opettaa, että yhteiskunnan jäsenenä hän on henkisesti, taloudellisesti ja poliittisesti sidottu yhteiskunnan muihin jäseniin. Yhteiskunnan jokaisen jäsenen on oltava tietoinen kansalaisvelvollisuuksistaan ja yhteiskunnallisesta vastuustaan.[1597]

Uskonnolla on iso merkitys kansakunnalle, sillä sitä tietä ”voi moni rauhaton sielu löytää henkisen tasapainonsa ja muodostua hyväksi ja käyttökelpoiseksi yhteisön jäseneksi”.[1598] Sivistyneistölle kasautuu paljon vastuuta kansakunnan kasvattajana. Tärkeä osa sivistystä on sosiaalinen mielenlaatu, jonka tavoitteena on saada koko

Perttula_Sukselainen.indd 399 19.5.2010 14:29:21

kansa ”osalliseksi sivistyksen saavutuksista ja luoda vähäväkisellekin mahdollisuudet nauttia ihmisarvoisesta elämästä”. Sosiaalinen mielenlaatu yhdessä kulttuuripyrkimyksen kanssa muodostaa kansakunnan sielun ja antaa kansakunnalle siveellistä voimaa ja lujuutta vaikeuksien kohdatessa.[1599] Suomalaisilta vaadittava yhteishenki kiteytyy Taneli Jusleiuksen sanoihin: ”Mihi sufficit quod fennus sum – minulle riittää, että olen suomalainen.”[1600]

Maanpuolustuksen voimana on kansallinen eheys. Tavoite on koko kansan puolustustahdon nostaminen, jonka varmistamiseksi on huolehdittava, ”että työväenluokan pyrinnöt edistyisivät ripeämmässä tahdissa kuin konsanaan luokkavihan kylvön päivinä”. Suomen työväenluokka oli osoittanut talvisodassa isänmaallisen mielensä, ja sen on saatava nyt ansaitsemansa tunnustus.[1601] Suojeluskuntalaitoksen pitää olla puolueeton mutta Kimmo Kimalaisen on helppo ymmärtää, miksi vasemmisto on pitänyt sitä ”luokkalaitoksena”. Suojeluskuntatoiminta ei kuitenkaan enää merkitse jonkin puoluekannan hyväksymistä tai hylkäämistä[1602], ja tästä syystä tehtaissa ja suuryrityksissä voidaan aiempaa paremmin perustaa omia suojeluskuntaosastoja[1603]. Naisten asevelvollisuuskin tulee esille yhtenä ajatuksena[1604].

Ulkopolitiikka on yhtä tärkeää kuin maanpuolustusvalmius; itse asiassa ulkopolitiikan onnistuminen on pienelle kansakunnalle tärkeintä, koska näin pienikin kansa voi käyttää hyväkseen kansojen välisiä ristiriitoja ja saada enemmän aikaan kuin asevoimallaan.[1605] Ulkopolitiikan johdon pitää olla hyvin perillä suurvaltojen voimasuhteista ja Venäjän sisäisistä oloista: ”Maamme kohtalohan on sidottu kaikkeen siihen suurvaltain väliseen peliin, johon Venäjä tavalla tai toisella osallistuu[1606]. – – Historia liittää meidän kohtalomme merkittävällä tavalla Venäjän vaiheisiin, siksi on meidän ennen kaikkea oltava selvillä Venäjän oloista ja mainitussa maassa kulloinkin vallitsevista virtauksista.”[1607]

Venäjään pitää kehittää hyvät suhteet. Mahdollisuuksia tarjoaa erityisesti taloudellinen ja kulttuurinen vuorovaikutus, mutta tilaa on myös poliittiselle yhteistyölle. Kauppa Venäjän kanssa ei ollut kehittynyt Suomen itsenäisyyden aikana, joten kaupan ”normalisointi” oli nyt tarpeen. Suomi voisi ostaa Venäjältä raaka-aineita ja markkinoida omia teollisuustuotteitaan Venäjälle. Venäjän ulkomaankaupan johtajat pitäisi saada huomaamaan tämä molemminpuolisen hyödyn mahdollisuus.[1608]

Venäjä-suhteita hoitamaan pitää löytää henkilöitä, joiden isänmaallista mieltä ei ole syytä epäillä mutta jotka tuntevat mielenkiintoa bolshevistiseen yhteiskuntakokeiluun. Sellaiset henkilöt saattavat herättää Venäjällä suopeampia ajatuksia Suomea kohtaan kuin ne, jotka epäilyksissään tyytyvät vähimpään mahdolliseen kanssakäymiseen venäläisten kanssa.[1609] Kominternin ajamaa kommunismia on kuitenkin syytä varoa: ”Se on ollut kiinteästi sidottu venäläiseen imperialismiin, joka on ollut maailmoja syleilevä, tahtonut pakottaa kaikki kansat soveltamaan käytäntöön teoriaa, jonka todellisuuskelpoisuudesta ei ole mitään takeita.”[1610]

Ulkopoliittista realismia Venäjään ilmentää Kimmo Kimalaisen johtoajatus: ”Kun meillä ei kerta kaikkiaan ole mahdollisuutta rakentaa sellaista taivaaseen ulottuvaa

muuria, joka erottaisi meidät Venäjästä, niin meidän on – miten persoonallisten sympatioiden ja antipatioiden laita lieneekin – sopeuduttava siihen, että joudumme nähtävästi maailman loppuun asti asumaan venäläisten naapurina, ja muistettava, että kansamme itsenäinen olemassaolo riippuu ratkaisevasti siitä, miten osaamme suhteemme Venäjään rakentaa."[1611]

Kilpakirjoituksessa ovat esillä myös pohjoismainen suuntaus ja erityisesti yhteistyö Ruotsin kanssa: "Kieltämättä ne olivat oikeassa, jotka muutama vuosi sitten ennustivat, että pienten kansojen aika sanan aikaisemmassa merkityksessä on ohi, ja että muodostuu suuria kokonaisuuksia." Suomen ja Ruotsin on jatkossakin eri tavoin turvauduttava toisiinsa ja pidettävä toisiaan aikeittensa tasalla."[1612] Saksaa on vahvistettava siinä käsityksessä, että itsenäinen Suomi on Saksalle parempi kuin Suomen liittäminen Neuvosto-Venäjään: "Missä kulkee tämän toiminnan oikea raja, sitä ei sanele tieto vaan taito. Siksipä puhutaankin valtiotaidosta suuremmalla kunnioituksella kuin valtiotiedosta."[1613]

Kimmo Kimalainen ei koe tarpeelliseksi arvioida Suomen ulkopolitiikkaa Itämeren piirin ulkopuolella, mutta hän nostaa kuitenkin esille Suomen hyvän maineen Yhdysvalloissa. Siitä olisi ajan tullen suurta hyötyä.[1614] Hän hahmottaa Suomen kuuluvan lähinnä saksalaiseen kulttuuripiiriin, ennakoi anglosaksisen kulttuurin voittokulun pysähtymistä ja saksalaisen kulttuuriekspansion voimistumista, koska saksalainen kulttuuri on ennestään tuttua.[1615]

Saksalainen vaikutus näkyy Kimmo Kimalaisesta talouselämän organisoinnissa, jossa sodan takia on jouduttu turvautumaan järjestelyihin, joita voi verrata Saksan uusiin menettelytapoihin. Saksan vaikutus riippuu kuitenkin siitä, miten laajalti suomalaiset itse saavat ratkaista yhteiskunnan muodollista rakennetta koskevat seikat ja missä määrin on noudatettava jotakin yleiseurooppalaista kaavaa: "Tärkeintä meidän kannaltamme on, että emme antaudu minkään muotivirtauksen valtaan, vaan koetamme käyttää kaikki keinot voidaksemme kaikissa tilanteissa seurata suomalaisittain sovitettua linjaa, ottaa omat kansalliset näkökohtamme huomioon."[1616]

Kun kansanvaltaisessa järjestelmässä vaikuttaa yleinen mielipide, ei ulkopolitiikassakaan ollut "muuta tietä kuin ryhtyä kouluttamaan yleistä mielipidettä tähän vaativaan tehtävään, johon se ei ainakaan meidän maassamme ole ollenkaan kypsä". Ulkopolitiikka on osa kansanvaltaista mielipiteen muodostusta, eikä Kimmo Kimalaisen mielestä voida ajatella käytäntöä, jossa ulkopolitiikka on vain asiantuntijoiden hallussa. Valtio voi ja sen pitää lisätä kansakunnan asiantuntemusta edistämällä kansainvälisen politiikan opetusta ja tutkimusta.

Ulkopoliittista osaamista ja kansakunnan elämisen taitoa osoittaa sen kyky oman arvonsa arvaamiseen. Ulkopolitiikassaan Suomen pitää luottaa vain itseensä: "Lapsellisessa ajattelemattomuudessamme me saatamme kuvitella, että joku Suomi merkitsisi jollekin Saksalle tai jollekin Englannille samaa kuin mitä Saksa ja Englanti merkitsevät meille. – – Meidän on oltava valmiit avoimeen yhteistyöhön kaikkien kanssa, mutta meidän ei ole heittäydyttävä minkään yhteistyön varaan muistamatta,

että viime kädessä pitää paikkansa vain vanha totuus, jota Snellman aikanaan korosti: Kansakunnan tulee luottaa ainoastaan itseensä."[1617]

Kimmo Kimalainen erottaa valtioiden välisten suhteiden ja yhteisymmärryksen rakentamisen ideologisesta vastakkainasettelusta. Suomi voi olla yhteistyössä toisen valtion kanssa, mutta se ei anna toiselle oikeutta ulottaa ideologista toimintaansa Suomen rajojen sisäpuolelle. Hän varoittaa, ettei ulkopuolisia saa päästää neuvomaan, miten suomalaiset kansakuntana elävät omaa elämäänsä: "Me voimme voimakkaasti riidellä siitä, miten tätä maata on parhaiten hoidettava, mutta älköön vieraan maan mies eikä hänen palkkalaisensa tulko neuvomaan, mitä porvarin on tehtävä sosialistille tai sosialistin porvarille. Sellaisille neuvojille on annettava äkillinen lähtö. Vasta silloin kun kansa on kauttaaltaan omaksunut tällaisen hengen, vasta silloin se on kokonaisuus, joka kestää, ja jonka jäsenet voivat luottaa toisiinsa."[1618]

Ulkopoliittisen osion lopussa linjataan vaikenevan ulkopolitiikan arvoa ja kansallista perustelua. Tosiasioiden kertominen on luvallista, mutta niihin ei tarvitse liittää letkautuksia ja muuta ulkovaltaa soimaavaa. Jos Suomi haluaa itse hoitaa omat asiansa, sen on myönnettävä sama oikeus muillekin: "Paha sana, jos se tulee ulkomailla tunnetuksi, herättää helposti toisia pahoja sanoja, jotka voivat olla alkuna pahoihin tekoihin, varsinkin jos kysymyksessä on suurvalta, joka voi pienellä viittauksella vaikuttaa ratkaisevasti kansamme kohtaloon. Viime vuosien kokemukset ovat osoittaneet, että mitään ulkovaltaa ei ole halveksittava ja syrjittävä, koska se, joka tällä vuosikymmenellä on maahan painettuna, voi seuraavana olla maailman johtava valtakunta. Pienen maan on esiinnyttävä arvokkaasti ja oikeudenmukaisesti kaikkia kohtaan ja pyrittävä sillä keinoin hankkimaan itselleen tunnustettu kansainvälinen asema ja arvo."[1619]

Kirjoituksensa lopuksi Kimmo Kimalainen vaatii valtakunnan rakentamisen käyntiinpanemista suomalaisella sisulla ja suunnitelmallisuudella: "Nykyinen aika ei salli meidän viivytellä kauaskantoistenkaan taloudellisten kysymysten ratkaisemisessa. Kun se kerran pakottaa meidät puuttumaan voimakkain ottein talouselämän vapaaseen kulkuun, näihin otteisiin on saatava suunnitelmallisuutta pitempiäkin ajanjaksoja silmällä pitäen ja käytettävä kansantalouden organisaation tehostamiseen kaikki ne tilaisuudet, jotka ovat tarjolla."[1620]

"Kolmannen tien" yhteiskuntasuunnittelua

Itsenäisyyshistorialautakunta arvioi kirjoitelmat. Ensimmäistä ja toista palkintoa ei jaettu, vaan kolme kirjoittajaa palkittiin kolmannella palkinnolla, 20 000 markalla. Sihteeri Rafael Engelberg ehdotti Kimmo Kimalaisen neljännelle sijalle, päätoimittaja Artturi Leinonen ensimmäiseksi, rehtori Yrjö Ruutu ehdotti kirjoitelmaa lunastettavaksi ensimmäisellä sijalla sekä 20 000 markalla ja puheenjohtaja professori A. R. Cederberg piti esitystä huomioonotettavana joko palkittaessa tai lunastettaessa.[1621]

Päätoimittaja Artturi Leinonen arvioi, että Kimmo Kimalaisen käsitykset sosialisoinnista ovat tasapuolisia ja terveen vaiston sanelemia, erityisesti väestökysymys on hyvin kirjoitettu. Hän uskoo kirjoittajalla olevan melko perusteelliset tiedot näistä asioista sekä kykyä pukea omaperäiset ja itsenäiset ajatukset sujuvaan muotoon. Ehdotukset koululaitoksen kehittämisestä antavat mahdollisuuksia hedelmälliseen jatkokeskusteluun. Suppeudestaan huolimatta myös ulkopoliittisessa osassa on hänen mielestään itsenäisiä ajatuksia ja uusia ehdotuksia.

Puheenjohtaja A. R. Cederbergin arvio on kriittisempi, väestöpoliittiset ajatukset ovat oikeita ja terveitä, mutta kansantalouden osassa on paljon liioiteltua ja haihattelevaa. Erityisesti hän arvostelee ajatusta laajoilla valtuuksilla varustetusta talouselämän johtavasta elimestä. Ulkopolitiikassakin on oikeita mielipiteitä mutta myös kiistanalaisuuksia. Sihteeri Rafael Engelberg on lausunnossaan samoilla linjoilla. Ylipäätään hän pitää kilpailun tasoa heikkona ja arvioi syyn olleen sodan luomissa olosuhteissa. Erityisesti ulkopolitiikan käsittely on harkitsematonta ja epäasiallista. Hänen mielestään Kimmo Kimalainen antaa liian paljon tilaa erikoiskysymyksille, kuten väestölle, kansantaloudelle ja henkiselle kulttuurille.

Rehtori Yrjö Ruutu laati pisimmän ja seikkaperäisimmän arvion kilpailusuorituksista. Hän aloittaa kirjoitusten arvioinnin ulkopolitiikasta ja pohjoismaisen suuntauksen mahdollisuuksista: ”Kukaan ei kiinnitä huomiota kysymyksen oleellisimpaan vaikuttimeen, nimittäin Skandinavian maantieteelliseen hajanaisuuteen. Tanska on hyvin riippuvainen Saksasta, Norja Englannista, Suomi Neuvostoliitosta. – –Kun rauhansopimuksen jälkeen suunniteltiin skandinaavista liittoa, selitti Neuvostoliitto sellaisen olevan rauhansopimuksen kolmannen artiklan vastainen.”

Yrjö Ruutu toteaa muutamien kirjoittajien kiinnittäneen erikoista huomiota hyvien suhteiden luomiseen Neuvostoliittoon. Erikseen hän poimii esille Kimmo Kimalaisen ja toteaa hänen käsitelleen ulkopolitiikkaa eräissä suhteissa sangen tarkkanäköisesti. Muista kilpailijoista Yrjö Ruutu ottaa esille nimimerkki Videant Consulesin, jääkärikenraali Aarne Sihvon, joka kirjoitelmassaan ehdottaa, että Suomen pitäisi pikemminkin suuntautua Neuvostoliittoon kuin Saksaan. Yrjö Ruutu lainaa arviossaan suoraan Videant Consulesia: ”Suomen itsenäisyys saattaisi olla lyhytaikainen, jos Suomen täytyisi Saksan ja Venäjän välisessä kamppailussa asettua taistelemaan Saksan puolelle.”[1622] Kahden suurvallan välinen kamppailu saattaisi tarjota Suomelle ”jo ennakkoon suuria mahdollisuuksia järjestää suhteensa Venäjään – jopa ehkä suurin myönnytyksin Venäjän taholta”. Yrjö Ruutu arvioi noihin sanoihin kätkeytyvän ajatuksen, joka saattaisi vahvistaa Suomen asemaa ja lieventää maaliskuun rauhan katkeruutta.

Yrjö Ruutu pitää erittäin hyvänä, että useat kirjoittajat ottavat sivistysosiossa esille yhtenäisen pohjakoulutuksen. Erikseen hän mainitsee Kimmo Kimalaisen näkemykset talous- ja yhteiskuntaolojen tieteellisestä tutkimuksesta. Hän ei kuitenkaan usko talouslautakunnilla ja -neuvostoilla päästävän tuloksiin. Tutkimusten järjestelmällinen organisointi olisi edellyttänyt joko erikoista valtiotieteellistä tutki-

Perttula_Sukselainen.indd 403 19.5.2010 14:29:22

muslaitosta tai tällaisen tutkimuksen yhdistämistä valtio- ja yhteiskuntatieteelliseen korkeakouluun.

Yrjö Ruutu arvostelee sitä, etteivät kilpailijat kajoa sosiaalisen ongelman ytimeen, työnantajain ja työntekijäin etujen välisen ristiriidan sovittamiseen. Työttömyyskysymyksessä ei kukaan osu oikeaan; työn pitäisi olla riippumatonta kannattavuudesta ja liikevoitosta, mikä edellyttäisi valtion ja kuntien liiketoiminnan laajentamista. Hänen mielestään esimerkiksi Kimmo Kimalaisen periaatteellinen näkemys työttömyyden torjumisesta on vain osittain oikea: ”Kirjoittajat eivät tee riittävän selvästi sitä johtopäätöstä, että valtio tai yhteiskunta voi tämän vaatimuksen tehokkaasti täyttää vain sillä edellytyksellä, että se on suurin tai ainoa työnantaja. Yksityiskapitalismin vallitessa voidaan lieventää työttömyyttä, mutta ei taata kaikille kansalaisille kaikissa oloissa työtä.”[1623]

Lopulta kilpailussa jaettiin kolme kolmatta palkintoa. Palkitut olivat tohtori Ensio Hiitonen, maisteri Iisakki Laati ja tohtori V. J. Sukselainen. Lisäksi lunastettiin ja palkittiin toimittaja Leonard N. Tuomen, toimittaja Hjalmar Soljon ja kenraaliluutnantti Aarne Sihvon kirjoitukset.[1624] ”20 000 kahden kuukauden työstä”, kirjoitti V. J. Sukselainen tyytyväisenä päiväkirjaansa saadessaan tiedon palkkiosta[1625].

V. J. Sukselaisen kilpakirjoitus vuodelta 1940 on kooste hänen siihenastisista aatteellisista ja yhteiskunnallisista näkemyksistään. Se on hänen yhteiskuntapoliittinen ohjelmansa, joka kytkeytyy aatteellisesti fennomaanien koko kansan etua vaalivaan perintöön ja siitä juontuvaan alkiolais-ruutulaiseen kansallisen eheyden tavoitteeseen. Siinä on mukana aineksia lapsuuden ja nuoruuden kansallisuusajattelusta, kansalaisen heräämisestä tietoisuuteen itsestään ja kansakunnastaan. Siinä on etsitty vapauden ja vastuun tasapainoa ihmisen omassa ja yhteisöllisessä elämässä. Samalla on linjattu kansalaisen ja valtion välistä yhteistyötä ja yhteisöjen muodostamaa ”kolmatta tilaa”, jossa niin kansalaisella kuin valtiollakin on oikeutensa ja velvollisuutensa.

Maahenkikin pilkahtelee kirjoituksessa esille mutta enemmän ajatustapana ja velvollisuutena hyödyntää luonnonvaroja kuin elämänkatsomuksena. Omavaraisuuden vaaliminen ja luonnonvarojen hyödyntäminen ovat vuoden 1940 oloissa aatteellisesti ja käytännöllisesti ymmärrettäviä. Tosin niilläkin on V. J. Sukselaisen ajattelussa pitkäviritteinen omakohtainen ja maahenkinen taustansa. Talonpoikainen ajattelutapa läpileikkaa monia ohjelmakohtia, muun muassa kansantaloudessa tulee esille ylisukupolvisen jatkuvuuden arvo. Taloustieteellisesti ja -poliittisesti voidaan puhua ”kolmannesta tiestä” ja esikeynesiläisestä tarkastelutavasta. Talonpoikaisen talouden katsantoa ajallisesti lyhyempää mutta periaatteellisesti samanlaista ajattelutapaa ilmaisevat käsitykset säästämisen ja kulutuksen tasapainosta. Luonnonkierron sijasta taloudellista ajattelua rytmittävät V. J. Sukselaisen katsannossa suhdannekierrot.

Tavoite valtion ohjauksesta kuvaa kirjoituksen lähestymistapaa ja politiikan asialistaa. Toimeksianto oli edellyttänyt valtion merkityksen pohtimista, mutta myös elettävä – keskitetyn valtiovallan ja sääntelyn aika – vaikutti. Ruutulaiset energeettiset ajatukset olivat V. J. Sukselaisen mielessä hänen linjatessaan kansakunnan henkisten

ja aineellisten voimavarojen käyttöä. V. J. Sukselaisen ero ruutulaiseen ajatteluun tulee hyvin esille pohdittaessa työn ja pääoman välistä suhdetta sekä valtion merkitystä täystyöllisyyden toteuttamisessa. Vaikuttaa siltä, että 1940 Yrjö Ruutu oli jo paljon enemmän sosialisti kuin valtiososialisti. Ainakin hänen arvioidessaan kilpakirjoituksia korostuu aikaisempaa enemmän työn ja pääoman ristiriita sekä valtion toiminnan ulottaminen markkina- ja koko kansantaloutta määrääväksi tekijäksi[1626].

Vuonna 1940 V. J. Sukselainen oli enemmän 1920-lukulainen valtiososialisti a` la Ruutu kuin Yrjö Ruutu. Heidän käsityksensä yhteiskunta-, talous- ja valtiojärjestelmästä eivät olleet yhtenevät. Valtion ja yhteiskunnan välinen työnjako on tärkeä ja iso erottava poliittinen kysymys. V. J. Sukselaisen aatteellista ajattelua suhteessa valtiososialismiin voi määritellä kilpakirjoituksen perusteella eurooppalaisin termein; siinä missä Yrjö Ruutu sulautuu sosialismiin, V. J. Sukselainen kallistuu sosiaaliliberalismiin tai sosiaalireformismiin[1627]. Ajattelun juuria etsittäessä on palattava 1800-luvun lopun fennomaanien kansan kokoamishankkeeseen, aikaan ennen suomalaisen sosialismin tai sosialidemokratian nousua.

Kuitenkin ennen kaikkea väestökysymys ohjaili V. J. Sukselaisen talous- ja sosiaalipoliittista ajattelua. Väestön lisäämistarvetta perusteltiin eri tavoin, joista puolustuspolitiikka oli luonnollinen ja ajassaan ymmärrettävä. Väestö- ja puolustuspolitiikan yhteyttä koskee myös M. Lausan 1942 julkaistu, sota-aikana tunnettu ja myöhemmin yhteiskunnalliseksi suunnitteluksi määritelty kirja *Mihin menet Suomen kansa?*. Hän kytkee Suomen kansan lukumääräisen vähyyden ja tavoitteen väkimäärän lisäämiseksi jo johdannosta lähtien puolustuspolitiikkaan.[1628] Kirjaa voi tosin pitää enemmän Saksasta oppia ottaneena, valtiojohtoisena ja kansallissosialistista arvomaailmaa edistävänä poliittisena hankkeena kuin suomalaisen kansallis-yhteiskunnallisen ajattelun pitkään kaareen soviteltavana uudistusohjelmana.

Kun Saksa perusteli sotatoimia ja valtiollisten rajojen laajennusta elintilansa tarpeella, etsittiin Suomessa jo ennakoiden perusteita tämän näkemyksen kumoamiseksi ja oman maan koskemattomuuden turvaamiseksi. Mikäli jokin kansakunta olisi halunnut itselleen lisää elintilaa Suomen valtiollisten rajojen sisäpuolelta, vastaperusteluna olisi ollut kykymme hyödyntää luonnonvaramme ja toteuttaa kansakunnan historiallista ja taloudellista kehitysvälttämättömyyttä. Jos näytöt eivät olisi riittäneet, maan rajoja olisi puolustettu miesvoimalla ja asein; se puolestaan olisi voitu tehdä vain koko kansan yhteistahdolla, kansallisesti ehyenä ja sotilaallisesti vahvana.

Väestön kasvu kytkeytyy kansantalouden kasvuun moraalisena velvoitteena, säästämisen kannustajana ja kulutuksen lisääjänä. Väestöpolitiikka on hukkaan valumassa olevien voimavarojen ja mahdollisuuksien pelastamista, sillä korkeat lapsikuolleisuusluvut olivat sosiaali- ja terveyspolitiikalle sekä uhka että mahdollisuus. Väestöpolitiikka on V. J. Sukselaiselle 1940-luvulla sosiaali- ja talouspoliittinen työväline, kimmoke sosiaaliseen tasaukseen ja taloudelliseen toimeliaisuuteen. Henkilökohtaisen ja saavutetun kulutustason ylläpitäminen on samanlainen kannustin monille myöhempien vuosikymmenten sosiaalipoliitikoille. V. J. Sukselaisen väestö-

Perttula_Sukselainen.indd 405 19.5.2010 14:29:22

poliittiset tavoitteet tähtäsivät eri yhteiskuntaluokkia lähentävään sosiaalipolitiikkaa ja siten koko kansan eheyteen.

V. J. Sukselaisen sosiaalisen tasauksen työvälineet ovat samoja kuin myöhempinäkin vuosikymmeninä. Kulutuskysyntä ja taloudellinen kasvu nousevat tavoitteiksi, mutta hän liittää niihin myös ylisukupolvisen ja yhteisöllisen katsannon. Esimerkiksi asuntopolitiikalla luodaan yksilön edut ja sukupolvet ylittävää yhteisöllisyyttä. Väestöpolitiikka edustaa sekä nykyhetkeä että tulevaisuutta, kannustaa kansalaisia vahvistamaan sen hetken ja tulevaisuuden taloudellista hyvinvointiaan. Eettisessä mielessä lähtökohta eroaa huomattavasti myöhemmästä kunkin henkilökohtaisen kulutustason ylläpitämiselle perustuvasta ja ansioihin suhteutetusta sosiaaliturvasta. V. J. Sukselaisen ajattelussa sosiaalipolitiikan ensisijaisena tavoitteena on kansallinen eheys sekä vaurauden tasaisempi jakaminen ja yhteiskunnallisten erojen kaventaminen.

Valtiota pitää elää kuten taloa: jättää se vähintään yhtä hyvässä kunnossa seuraavalle sukupolvelle. V. J. Sukselaisen talonpoikaisen taloudenpidon arvot näkyvät hänen arvioidessaan taloudellisen ajattelun vaikuttavimman vastakkainasettelun olevan kahden ajallisen katsannon – nykyhetken ja tulevaisuuden – välillä. Nykyhetki ja tulevaisuus sekä kulutus ja säästäminen ovat ajallista vapauden ja vastuun yhteensovittamista. Talous- ja finanssipolitiikassa on kysymys investointien ja kulutuksen tasapainosta. Kohtuuden oivaltaminen ja sukupolvet ylittävä ajattelu ovat tasapainoisen talouden tae.

Viimeistään talvisodan aikana Suomen kansantalouden ohjauksesta oli tullut valtiollista toimintaa. Suunnitelmallisuus – jopa suunnitelmatalous – oli Euroopan valtioissa vallannut alaa talousjärjestelmästä riippumatta 1930-luvulta lähtien. Suhtautumisessa valtioon ja valtiojohtoisuuteen oli aikaisempina vuosikymmeninä ollut esillä kolme kysymystä: 1) valtion olemassaolon oikeutus, 2) valtion vaikutus kansantalouteen sekä 3) valtion talous- ja sosiaalipolitiikan sisältö. Kansallinen eheytyminen oli 1930-luvulla vahvistanut valtiollista olemassaolon oikeutta ja yhteisymmärrystä. Valtion legitimiteetti ja kansan sitoutuminen kansanvaltaiseen järjestelmään oli välttämätöntä etsittäessä valtion toiminnan rajoja,[1629] ja punavihreä hallitus täytti tämän ehdon. Sodan aikana hyväksyttiin valtion vaikuttavuus kansantalouteen, ja siitä lähtien poliittiseksi kysymykseksi tuli valtion vaikuttavuuden sisältö.

Sota-ajan yhteisymmärrys ja olosuhteet antoivat valtiolle oikeutuksen taloudellisen ohjauksensa laajentamiseen. Tilanne hyväksyttiin mutta aiheellisesti kysyttiin: oliko valtion ohjauksen vahvistuminen vain tilapäistä vai jopa pysyvää? Vastausta piti V. J. Sukselaisen mielestä hakea valtion talouspolitiikasta, joka vielä haki sisältöään. Talousjärjestelmän sijasta piti politisoida tavoitteet ja sen jälkeen etsiä parhaat keinot niiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Yhteiskunnalliset tavoitteet, rakenteet ja välineet olivat sota-ajan Suomessa avoimia tulevaisuuden mahdollisuuksia. Olosuhteet säätelivät vahvasti päivänpoliittista päätöksentekoa, mutta samalla taustalla rakennettiin tulevaisuuden yhteiskuntapoliittisia ratkaisuja.

Perttula_Sukselainen.indd 406 19.5.2010 14:29:22

V. J. Sukselainen haluaa puhdistaa valtiosta ideologis-taloudelliset jännitteet. Hänen ohjelmassaan asettuvat kohdilleen alhaalta ylös ja ylhäältä alas ohjautuvat prosessit, kun yhteiskuntapolitiikan määreinä ovat sosiaalinen ja taloudellinen. Valtiolta edellytetään suunnitelmallisuutta mutta myös tehtävien selkiyttämistä. Tiukka sääntely on vain yksi valtion toimintatavoista. Valtio saattaa paitsi säännellä myös säädellä, ohjata, ohjeistaa, osoittaa, opastaa, pohjustaa, koota, vastuuttaa, avustaa ja sovittaa. Se saattaa toimia yhteiskunnallisena katalysaattorina eikä vain kaiken kattavana päällepäsmärinä. Valtiolla pitää olla kykyä ohjata ja taitoa panna liikkeelle itseohjautuvia prosesseja.

Talouspolitiikassa valtiovallan on pehmennettävä taloudellisia vaihteluita julkisilla investoinneilla ja kulutusta säätelemällä; myös tulonjaon tasoittaminen on osa talouspolitiikkaa. Valtion on turvattava työllisyys; tarvitaan toimivat työmarkkinat sekä yhteisymmärrystä työnantajien ja työntekijöiden välille. Sosiaalipolitiikka on talouspolitiikan olennainen osa – tai toisinpäin, sosiaalipoliittiset tavoitteet määrittävät talouspoliittisia linjauksia. Sosiaali- ja talouspolitiikassa valtion ja kansalaisen välissä on ”kolmas tila”, jota voi nimittää sekä kansalais- että yhteisöyhteiskunnaksi. Ideologisesti ”kolmannen tilan” hahmottaminen on tärkeää, koska siinä samalla haetaan omaehtoisuuden, yhteisöllisyyden ja valtiollisuuden rajoja.

V. J. Sukselaisen ajattelussa perheen arvot ylläpitävät moraalia – sosiaalista vastuuntuntoa ja taloudellista toimeliaisuutta. Toinen merkittävä sosiaali- ja talouspolitiikan yhdistäjä on asutus- ja asuntopolitiikka, joka vaikuttaa muun muassa kansan sosiaaliseen ja terveydelliseen hyvinvointiin sekä kansakunnan varojen kansantaloudelliseen kiertoon. Kolmantena hänen ajattelussaan on valtiollinen työllisyyspolitiikka, jolla tasataan suhdanteiden heilahteluja ja ylläpidetään kulutustasoa[1630]. Kulutuksen määrittäjänä V. J. Sukselaisen kansan- ja kotitaloudellisessa ajattelussa on käsite kohtuus: tasapaino kulutuksen ja säästämisen välillä ylläpitää tervettä taloutta sekä vastuuttaa oman ja tulevan ajan yhteensovittamiseen. Hänen ajattelussaan ovat mukana vuosisataisen talonpoikaisen talousajattelun käytännöt sekä vähintään ituja 1930-luvun Tukholman koulukunnan ja J. M. Keynesin suhdannepoliittisista ajatuksista. Kun V. J. Sukselainen hahmottaa suomalaisen yhteiskunnan toiminnallista rakennetta, hän yhdistää mielessään talonpoikaiset arvot ja suhdannepoliittiset tavoitteet.

J. M. Keynesin ajatukset lienevät tulleet tutuiksi V. J. Sukselaiselle 1930-luvun lopulla. Esimerkiksi *Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa* Lauri O. af Heurlin ja Pauli Korpisaari käsittelevät vuonna 1940 työllisyyden yleistä teoriaa ja viittaavat J. M. Keynesin teokseen. Heidän mukaansa teorialla halutaan osoittaa, että työttömyyden ajan yleiset työt lisäävät työllisyyttä omaa määräänsä enemmän. Talouselämässä pitää säilyttää ”yksilöllinen vapaus ja tarpeellinen desentralisaatio”. Talousjärjestelmä ei tarvitse perusteellista mullistusta vaan valtion toiminnan laajentamista.[1631] Samaa aihepiiriä liippaavat O. W. Louhivuoren pohdiskelut korporatiivisen talousjärjestelmän toiminnasta, jolle hän etsii oikeaa nimitystä. Nimivaihtoehdot kertovat vanhojen oppien kyseenalaistamisesta ja uusista yhdistelmistä; esillä ovat muun muassa

Perttula_Sukselainen.indd 407 19.5.2010 14:29:22

nimitykset valtiojohtoinen yksityisyritteliäisyyteen ja kilpailuun perustuva talousjärjestelmä, sosiaali-individualismi ja individuaalisosialismi.[1632]

V. J. Sukselainen haluaa talonpoikaiset arvot ja toimintatavat suomalaisen yhteishyvän rakentamisen aatteellisiksi lähtökohdiksi, millä tarkoitetaan itseohjautuvia yhteisöjä ja yhteenkuuluvuutta sekä elämäntapaa, jotka eivät toteutuakseen tarvitse muodollisia rakenteita ja sopimuksia. Luottamus on merkittävä yhteisöllinen ja kokoava voima, mutta pohjimmiltaan kysymys on ihmis- ja maailmankuvien erilaisuudesta. Jos talonpoikainen ajattelu irrotetaan maaseutuyhteydestään, V. J. Sukselaisen näkemystä voidaan pitää yhteiskuntaa uudistavana sosiaaliliberalismina. Santeri Alkion ajattelusta juontuvassa talonpoikaisuudessa sekä sosiaaliliberaalissa yhteiskunta- ja valtiokäsityksessä on paljon yhtäläisyyksiä.[1633] Samalla pitää muistaa, että niin Santeri Alkion kuin V. J. Sukselaisen ajatuksissa maalla ja maayhteydellä on suuri henkinen ja taloudellinen merkitys. Pelkkä sosiaalinen tasavertaisuus ei vielä takaa hyvän elämän ja hyvinvoinnin edellytyksiä.

Katri Hellsten kuvaa, miten yhteiskunnan kehittyessä sen eheyttä yritettiin eri aatesuuntien mukaan rakentaa sosiaalisten uudistusten avulla. Hän viittaa englantilaiseen sosiaaliliberalismin teoriaan, joka syntyi poliittisten avainkäsitteiden vapauden, yhteisön ja tasa-arvon uudelleentulkinnasta. Vaikka aatesuunnan juuret ulottuvat 1800-luvulle, ajattelutapa soveltuu hyvin V. J. Sukselaisen ajatuksiin. Sosiaalireformismi pyrki osoittamaan, että tietoinen ja suunnitelmallinen puuttuminen talouteen tuo selviä parannuksia sosiaalisiin ja taloudellisiin oloihin. Useimpiin näkemyksiin sisältyy ajatus, että sosiaalipolitiikan tarkoituksena on vahvistaa voimassa olevaa taloudellis-yhteiskunnallista järjestelmää.

Eri ajatussuuntien käsitykset yksilön ja valtion suhteesta löysivät toisensa käytännön uudistuksissa. Katri Hellsten kirjoittaa: ”Syntyi sellainen poliittisen rationaliteetin muoto, jossa hallitusvalta näkee itsensä sosiaalisena eli sen on harjoitettava sosiaalista ehkäisyä ja sosiaalisia reformeja. Yhteistä näille vastaliikkeille oli kompromissialueen etsiminen liberalismin ja sosialismin väliltä ja oikeutuksen etsiminen valtion interventiolle. Vaikka eri suuntien opillisessa perustassa oli eroja, niiden merkitys reformityölle muodostui samankaltaiseksi. Ne tarjosivat yhteistyötä yli yhteiskuntaryhmien ja luokkien. Tarkoituksena oli yhteisen hyvän eli hyvinvoinnin edistäminen.”[1634]

Kilpakirjoituksen viimeinen osa käsittelee ulkopolitiikkaa ja Suomen suhdetta Neuvostoliittoon. V. J. Sukselaista ei ole yleensä huomioitu ulkopoliitikkona tai ulkopoliittisena ajattelijana. Jos hänen ulkopolitiikastaan jotain on mainittu, pikemminkin on viitattu realismin puutteeseen neuvostosuhteissa kuin Neuvostoliiton näkemysten ymmärtämiseen. Hänen myöhempää poliittista uraansa ja talvisodan jälkeisen kesän tapahtumia vasten syksyn 1940 ulkopoliittiset arviot ovat vähintäänkin mielenkiintoisia. Tosiasioiden tunnustaminen on V. J. Sukselaisen lähtökohta, ja samanlainen asenne hänellä oli ollut AKS:läisen nuoruutensakin aikana. Ryssää voi vihata, mutta sen voimaa tuli kunnioittaa.

Perttula_Sukselainen.indd 408 19.5.2010 14:29:22

V. J. Sukselaisen kilpakirjoituksen linjauksien työstämistä ja niiden hyväksyttävyyttä ei helpottanut kesän 1940 tilanne. Neuvostoliitolle eivät enää riittäneet tukikohdat Baltiassa, vaan se miehitti Baltian valtiot. Saksa aloitti syyskuun lopulla 1940 joukkojensa kuljetukset Suomen kautta Norjaan. Sisäisesti Suomessa aiheutti ongelmia Suomen ja Neuvostoliiton ystävyysseura, joka lakkautettiinkin loppuvuonna.[1635] Kun V. J. Sukselainen syksyllä suunnitteli Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden järjestämistä rauhanomaisen rinnakkaiselon pohjalta, niin onko hän ulkopoliittisesti naiivi vai realisti?

Sodan aikana V. J. Sukselaisen kirjoituksissa ja muistiinpanoissa on vähän ulkopoliittisia huomioita. Vasta 1944 voi hänen näkemyksiään arvioida uudestaan pääministerien ulkopoliittisiin puheiden luonnoksista. Silloin ne olivat kuitenkin Suomen valtion virallisen edustajan puheenvuoroiksi kirjoitettuja luonnoksia eivätkä hänen omia näkemyksiään. Kansainvälinen tilanne oli luonnollisesti aivan erilainen välirauhan aikaan syksyllä 1940 kuin jatkosodan päätösvaiheissa syksyllä 1944. Siitä huolimatta Kimmo Kimalaisen kirjoitelman perusteella voi kysyä: oliko V. J. Sukselainen aikaansa edellä ulkopoliittisen todellisuuden ja välttämättömyyden ymmärtäjänä?

40-luvun yhteiskuntapolitiikkaa – hyvinvointia ja taloudellista kasvua

Pekka Kuusen *60-luvun sosiaalipolitiikka* (1961) on usein mainittu ensimmäisenä laaja-alaisena suomalaisena yhteiskuntasuunnittelun ohjelmana. Se oli yritys 1) yhdistää taloudellinen kasvu, 2) sosiaalipolitiikka ja 3) rakennemuutoksen hallinta. Pekka Kuusi asettaa yhteiskuntapolitiikan tavoitteet järjestykseen: 1) kansalaisen paras, 2) kansantulon kartuttaminen ja 3) kansantulon tasoittaminen.[1636] Hänen mielestään valtiollisen toiminnan kansanvaltaistuminen sallii aikaisempaa laajemman valtiollisen puuttumisen ihmisten ja yhteiskunnan elämään. Hän kirjoittaa: ”Valtiovalta ei ole enää laajentuvine tehtävineen rajaton uhka ihmisyksilön elämänpiirin yllä, kun ihmisyksilöt itse ovat määräämässä valtiovallan ylimmästä tahdosta.”[1637]

Arviot kuvastavat hyvin sitä merkitystä, joka kansanvallalla on kansalaisille valtion omaksi kokemiselle sekä valtion toiminnan oikeutukselle ja rajoille. Pekka Kuusen mielestä yhteiskuntapolitiikan ylin tavoite on kansalaisen paras.[1638] Kansalaisen paras on aina arvo- ja määritelmäkysymys. Huomionarvoista on valtion vaikuttavuus, ja valtio onkin hänen ajattelussaan keskeinen yhteiskuntapolitiikan väline.

On vaikea verrata keskenään V. J. Sukselaisen 1940-luvun ja Pekka Kuusen 1960-luvun sosiaalipoliittisia tavoitteita. Kun V. J. Sukselainen kirjoitti kilpakirjoitustaan, hänen piti laatia ohjelma maan itsenäisyyden turvaamiseksi. Pekka Kuusen 1950-luvun lopun toimeksianto puolestaan oli kokonaissuunnitelman laatiminen maamme sosiaalipolitiikalle. Tavoitteet ja aika sekä julkaisujen merkitys erottavat kirjoitusten

Perttula_Sukselainen.indd 409 19.5.2010 14:29:22

tekijöitä. V. J. Sukselaisen kirjoitelmaa ei koskaan julkaistu, Pekka Kuusen teoksesta sen sijaan on useita painoksia ja se on ollut yliopistojen tutkintovaatimuksissa. *60-luvun sosiaalipolitiikka* antaa kuitenkin hyvän vertailukohdan V. J. Sukselaisen kilpakirjoituksen sisältöön ja kattavuuteen, ajattelutavan yhtäläisyyksiin ja eroavuuksiin. Heidän ajatuseronsa tulevat esille muun muassa politiikan tavoitteissa. Pekka Kuusi arvioi kansalaisen yhteiskuntapoliittisena lähtökohtana olleen oman taloudellisen edun tavoittelu.[1639] V. J. Sukselainen edustaa kansakunnan kokonaisedusta syntyvää katsantoa. Vertailun antamaa mahdollisuutta suomalaisen hyvinvoinnin aatteellisen lähtökohtien arviointiin ei kannata hukata; samalla V. J. Sukselaisen ajatusten pitkä linja ja tavoitteet peilautuvat myöhempien vuosikymmenten ratkaisuihin.

Pekka Kuusi viittaa 1961 Eino Kuusen 1930-luvun alussa valmistuneeseen *Sosiaalipolitiikka* -teokseen. Pekka Kuusen mukaan silloinen sosiaalipoliittinen ajattelu oli saksalaisesta sosiaalireformististen oppien mukaan esidemokraattista ylhäältä päin ohjattua luokkavastakohtien tasoittamista. Sosiaalipolitiikka ei vielä tähdännyt kulutusmahdollisuuksien turvaamiseen, vaan sen tavoitteena oli yhteiskuntaluokkien lähentäminen työoloja järjestäen. Eino Kuusen mielestä sosiaalipolitiikka onkin työn ja pääoman suhteen järjestämistä.[1640]

Sosiaalipolitiikka ei 1940-luvun alussa toiminut organisoituna hyvinvoinnin instituutioiden järjestelmänä, itse asiassa hyvinvointia vahvistavia valtiollisia järjestelmiä ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta juuri ollut. Silloin ei ollut valtiojohtoisia toimenpiteitä, malleja, opinkappaleita, strategioita, hallintoa tai retoriikkaa, joita jälkeenpäin tutkimalla selviäisi sosiaalipolitiikan sisältö[1641]. Sen sijaan 1960-luvun alussa sosiaalipolitiikan järjestelmät olivat kutakuinkin valmiina tai pitkälle valmisteltuina.[1642]

60-luvun sosiaalipolitiikassa määritellään haasteita: ”Nyt 1960-luvulla, kun sosiaalipolitiikkaa harjoitetaan kansasta käsin, yhteiskuntaryhmien välisenä ja sisäisenä asiana, ei työväenluokkaa eikä muitakaan yhteiskuntaryhmiä oteta enää yhteiskunnan suojelukseen, vaan kukin ryhmä ottaa itse yhteiskunnalta ne edut, mihin ryhmän poliittinen voima ulottuu. Sosiaalipolitiikan painopiste on siten siirtynyt heikkojen yksilöjen ja ryhmien tukemisesta kansalaisten keskinäiseen tulojen tasoitukseen.”[1643] Pekka Kuusen ajattelussa yhteiskuntaryhmien keskinäisestä kamppailusta on samanhenkisiä aineksia kuin Yrjö Ruudulla 1920-luvulla mutta ilman sovittamista kansakunnan historialliseen kehitysvälttämättömyyteen.

Eino Kuusi määrittelee sosiaalipolitiikan 1931: ”*Sosiaalipolitiikan nimi*. Politiikka (kreikkalaisesta sanasta polis = kaupunki, kaupunkivaltio) on määrätietoista toimintaa, joka kohdistuu valtioon, oikeammin valtioasioihin, yleisiin asioihin, julkiseen elämään ylimalkaan. Yhdyssanan edellinen puoli *sosiali* (latinalaisista sanoista *socius* = osaveli, toveri, ja *societas* = kumppanuus, yhdyskunta) tarkoittaa taas sellaista, joka koskee ihmisten elämistä toisiinsa liittyneenä yhdyskuntana. Tähän sanaan liittyy tavallisesti ihmisten toinen toisestaan riippuvaisuuden ja keskinäisen tukemisen ja avunannon ajatus.”[1644]

V. J. Sukselaisen kilpakirjoitus sijoittuu ajallisesti ja ajatuksellisesti Eino ja Pekka Kuusen suomalaisen sosiaalipolitiikan merkkiteosten – *Sosiaalipolitiikka I ja II* sekä *60-luvun sosiaalipolitiikka* – väliin. V. J. Sukselaisen ääni on Eino Kuusen ääni mutta kädet ovat Pekka Kuusen kädet. Hän edustaa Eino Kuusen yhteiskunta- ja sosiaalipoliittista perinnettä mutta keinot ovat rinnasteisia Pekka Kuusen ajatuksiin. Suomalaista hyvinvointivaltiokehitystä ei pidä liiaksi samastaa ruotsalaiseen sosialidemokraattiseen kansankotiajatteluun, sillä myös oma fennomaaninen perintö tarjoaa historiasta nykyhetkeen seurattavan polun.

Työn turvaaminen on V. J. Sukselaiselle tärkeää valtiollista yhteiskuntapolitiikkaa, koska työ tuo mukanaan sosiaalisen turvallisuuden laaja-alaisesti, ei vain taloudellisessa mielessä, vaan työhön liittyy paljon kasvattavia ja yhteisöllisiä arvoja. Väestöpolitiikka on V. J. Sukselaiselle se kiihoke, jolla voi kolkutella kansakunnan omaatuntoa ja innostaa taloudelliseen toimeliaisuuteen. Hänelle kansalaisen paras hahmottuu kansalaisen hyvän lisäksi osana lähiyhteisön hyvinvointia. Materiaalisten arvojen rinnalla korostuvat henkiset tavoitteet. On muistettava 1940- ja 1960-luvun toimintaympäristöjen erot. Kun V. J. Sukselainen pohti ohjelmaansa, sosiaalipolitiikan arvot ja keinot nojautuivat paljon enemmän yhteisöön kuin Pekka Kuusen kirjoittaessa suunnitelmaansa.

Ainakin työllisyyskysymyksissä V. J. Sukselaisen ja Eino Kuusen ajatustavoissa on yhtäläisyyksiä. Jorma Kalelan mukaan Eino Kuusen talvityöttömyyttä käsittelevän väitöskirjan lähtökohtana ovat työmarkkinat yhteiskuntatalouden osana: ”Kuusen teos ilmentää paremminkin pyrkimystä kokonaisvaltaiseen yhteiskuntasuunnitteluun kuin työttömyysongelman rationaaliseen ratkaisuyritykseen. Hän ei tähdännyt pelkästään työväenkysymyksen, vaan sen lisäksi myös yhteiskunnallisten työvoimaongelmien kärjistymisen ennalta ehkäisemiseen.”[1645] Samankaltainen yhteiskunnallinen ajattelutapa on V. J. Sukselaisenkin lähtökohtana.

V. J. Sukselaisen sosiaalipoliittisia tavoitteita pitää peilata 1940-luvun yhteiskuntaan, elämänmuotoon ja toimintatapoihin, joita vasten arvioituna hänen näkemyksensä yhteiskunnallisesta suunnittelusta ovat vähintään kiinnostavia. Ne tarjoavat toisenlaisen – osin toteutuneen ja osin toteutumattoman – polun suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan ja -valtion arvoihin ja rakentamiseen. Tässäkin kysymysasettelussa askaroidaan kolmiossa kansalainen, yhteisö ja valtio: mikä on näiden keskinäinen vastuun, vapauden ja vaikuttamisen suhde? Toinen kysymys liittyy käsitteeseen ”kansalaisen paras”. Se ei ole irrallaan ensimmäisestä, mutta on mielenkiintoinen kysymys myös omana itsenään: millainen ihmiskuva ja kansalaisen paras on kulloisenkin sosiaalipoliittisen ajattelun taustalla?

Vaikka V. J. Sukselaisen ja Pekka Kuusen ohjelmien yksioikoinen vertailu ei tee oikeutta kummallekaan, on kuitenkin tarkasteltava, miten niissä talous- ja sosiaalipolitiikka sovitetaan yhteen; miten sosiaalipolitiikka kytkeytyy taloudelliseen kasvuun? Taloudellisen kasvun ja sosiaalipolitiikan yhteyden ymmärtäminen on yksi hyvinvointipolitiikan perustekijöistä. Muun muassa Olavi Riihinen kirjoittaa *Sosiaalipoli-*

Perttula_Sukselainen.indd 411 19.5.2010 14:29:22

tiikka 2017 -kirjan johdannossa tästä asiasta: ”Väestön uusintaminen ja siihen kuuluva toimintakykyisyyden lisääminen ovat olleet perinteisiä sosiaalipolitiikan päämääriä, jotka samalla ovat hyvin sopineet yhteen taloudellisten tavoitteiden kanssa – eli kuten Kuusi asian vähitellen hahmotti kirjoittaessaan *60-luvun sosiaalipolitiikkaa*.”[1646]

Talouskasvun ja sosiaalipolitiikan päämäärien yhteyttä vahvistaa keynesiläinen näkemys kansantalouden toimintaedellytyksistä, myös Beveridge-suunnitelmat Iso-Britanniassa ovat hyviä esimerkkejä sosiaalisten oikeuksien laajentamisen ja taloudellisen kehityksen yhteydestä. Pekka Kuusi haluaa kohottaa tulojen uudelleenjaolla kulutusalttiutta ja tasata suhdanteita. Olavi Riihisen mukaan keynesiläinen Pekka Kuusi luottaa rationaaliseen yhteiskuntapolitiikkaan ja täystyöllisyyden mahdollisuuteen.[1647] J. M. Keynesin teorioiden perusteella Pekka Kuusi päättelee, että valtiovallan keskeiseksi tehtäväksi muodostuu kulutuksen ja investointien riittävyydestä huolehtiminen[1648].

Yritykset työttömyyden vähentämiseksi ohjasivat 1930-luvulla J. M. Keynesin taloustieteellistä ajattelua. Hän ei uskonut fasismin tai kommunismin ratkaisevan ongelmaa ja murskasi myös klassisen talousteorian käsityksen itseohjautuvasta taloudellisesta järjestelmästä eli ”näkymättömän käden” ohjauksesta. Uudet ajatukset sopivat hyvin sosiaalipolitiikkojen hyödynnettäviksi.[1649] Keynesiläisyys ei Suomessa toteutunut puhdasoppisena, mutta näkemykset vaikuttivat toisen maailmansodan jälkeisessä talouspolitiikassa.[1650]

Sosiaalipolitiikan tutkija Olavi Riihinen arvioi keynesiläisten ajatusten vahvistaneen uskoa rationaalin yhteiskuntapolitiikan mahdollisuuteen, ja lisäksi sota pakotti kehittämään laaja-alaista, valtiojohtoista suunnittelua ja ohjausta. Täystyöllisyyteen päästään, kun saadaan aikaan riittävä kulutus ja riittävät investoinnit, joihin voidaan vaikuttaa julkisen vallan toimin. Suhdanteita tasataan finanssipolitiikalla ja kulutusta lisätään esimerkiksi suuntaamalla voimavaroja matalatuloisille, joiden alttius käyttää tulojaan kulutushyödykkeisiin ja erityisesti välttämättömyyshyödykkeisiin on keskimääräistä suurempi. Tavoite saavutetaan yleensä työllisyyttä edistävillä, mutta samaa tarkoitusta palvelevat myös sosiaalipoliittiset tulonsiirrot.[1651]

Yleensä edellä kuvatun kaltaisen ajattelun ajankohta on Suomessa sijoitettu vasta 1960-luvulle ja Pekka Kuusen ajatuksiin. Nimimerkki Kimmo Kimalaisen eli V. J. Sukselaisen kilpakirjoituksessa tulevat esille Olavi Riihisen kuvaamat lähtökohdat ja periaatteet. Niiden merkitystä korostaa se, että ne eivät ole kenen tahansa henkilön esittämiä arvioita, sillä V. J. Sukselainen oli 1945–1964 vaikutusvaltaisen suomalaisen puolueen puheenjohtaja ja Kansaneläkelaitoksen pääjohtaja 1954–1971. Hänen merkityksensä suomalaiseen hyvinvointiajatteluun ja sen toteutukseen voi olla paljon aikaisemmin arvioitua suurempi.

Taloustieteilijät Jukka Pekkarinen ja Juhana Vartiainen toteavat keynesiläisessä teoriassa kiinnitettävän huomiota talouden kokonaiskysyntään. Talouden kokonaiskysyntä määrää voimavarojen käyttöasteen eli työvoiman osalta työllisyyden. Kansantalouden kokonaiskysynnän erät ovat yksityinen kulutus, yksityiset investoinnit,

vienti ja julkinen kysyntä, joka koostuu julkisesta kulutuksesta ja investoinneista. Jos kansantalous on täystyöllisyystason alapuolella, työllisyyttä voidaan parantaa vaikuttamalla kokonaiskysyntään. Korkeasuhdanteessa menoja supistetaan tai vaihtoehtoisesti veroja kiristetään, kun taas laskusuhdannetta voidaan lievittää lisäämällä julkista kysyntää.[1652]

Kun V. J. Sukselaisen kilpakirjoituksen ajattelutapaa peilaa sosiaalipoliitikko Olavi Riihisen tai taloustieteilijöiden Jukka Pekkarisen ja Juhana Vartiaisen keynesiläisyyden määritelmiin, niistä löytää paljon yhtäläisyyksiä. Yksi tärkeimmistä on se, että V. J. Sukselainen tunnistaa jo 1940 kirjoitetussa ohjelmassaan sosiaalisen tasoituksen merkityksen taloudelliselle kehitykselle,[1653] mikä ei voinut olla myöhemminkään vaikuttamatta hänen tieteellisiin ja poliittisiin näkemyksiinsä sekä toimintaansa.

Keynesiläisyyden rinnalla pitää ainakin sivuta kysymystä, miten V. J. Sukselaisen näkemykset sopivat yhteen William Beveridgen ajatuksia ja käytännön toteutusta vasten. William Beveridgen ohjelmia 1942 ja 1944 pidetään hyvinvointivaltio-ajattelun runkona. Kyösti Urponen kirjoittaa *Sosiaaliturvan jakoperiaatteet* -artikkelissaan William Beveridgen moniarvoisista ehdotuksista vähimmäisturvan toteuttamiseksi. William Beveridge painotti materiaalista hyvää enemmän uudenlaista valtiomuotoa, uutta poliittista toimintaa ja politiikan mahdollisuuksia työllisyyden, markkinoiden, tulojen, verotuksen, koulutuksen, terveydenhuollon ja asuntotuotannon keinoin järjestää yhteiskuntaa uudelleen. Uudelleenjärjestämistä tarvittiin valtion hyväksyttävyyden eli legitimiteetin takaamiseksi.[1654] Samat haasteet askarruttivat myös V. J. Sukselaista hänen laatiessaan 1930-luvun lopulla ja 1940-luvun alussa yhteiskuntapoliittisia linjauksiaan.

Nimimerkki Kimmo Kimalaisen kirjoitus on V. J. Sukselaisen yhteiskunnallisen ohjelman valtiollinen osa. Sodan aikana hän kehitti yhteiskunta- ja yhdyskuntapoliittisia ajatuksiaan, joiden pohjalta syntyivät teollistuneen maalaisyhteiskunnan ja hajakeskitetyn Suomen näkemykset, jotka kummatkin olisivat vahvistaneet yhteiskunnan ”kolmatta tilaa” – yhteisöyhteiskuntaa. J. M. Keynesin ja William Beveridgen ajatukset heijastuvat V. J. Sukselaisen talous- ja sosiaalipoliittisessa ajattelussa, vaikka hänen ajattelunsa perusta onkin kansallisissa fennomaanis-talonpoikaisissa opeissa ja arvoissa.

”Sosiaalipoliitikoksiko rupeaisi – sitä kai käytännössä jo olen”

Kirjoittaessaan kilpakirjoitusta V. J. Sukselainen työsti myös ajatusta väestöpolitiikkaa ajavan yhdistyksen perustamisesta. Hän esitti elokuussa 1940 Suomalaisuuden Liitolle ajatuksen, että käytännöllistä väestöpropagandaa varten tarvittiin liiton yhteyteen oma toimisto.[1655] Tavoitteena oli kansalaisjärjestö, joka toimisi yhteistyössä valtion kanssa. Kunnalliset paikallisyhdistykset huolehtisivat ”köyhistä, lapsirikkaista

Perttula_Sukselainen.indd 413 19.5.2010 14:29:23

perheistä, lastenhoidon neuvonnan tehostamisesta, lastensairaalain rakentamisesta ja asunto-olojen parantamisesta". Lisäksi paikallisyhdistykset olisivat järjestäneet äitienpäivän viettoa ja muuta kodin merkitystä korostavaa toimintaa.[1656] Perehtyäkseen vielä paremmin aiheeseen hän hankki itselleen Ruotsissa asiaa tutkineiden Alva ja Gunnar Myrdalin kirjan *Kris i befolkningsfrågan*[1657].

Suomalaisuuden Liitto järjesti 18. marraskuuta 1940 jäsenillan, jossa V. J. Sukselainen esitelmöi väestöpolitiikasta.[1658] Joulukuun 9. päivänä oli kutsuttu koolle kokous, jossa oli paikalla väestökomitean jäseniä sekä edustajia väestöpolitiikasta kiinnostuneista järjestöistä[1659]. Muistelmissaan V. J. Sukselainen kirjoittaa: "Tarkoituksena oli siellä muodostaa toimikunta, jossa eri mielipidesuuntien ja kansalaispiirien edustus olisi tasapuolinen ja joka saisi tehtäväkseen väestöpoliittisen keskusjärjestön perustamisen." Asiaa hoitamaan valittiin kymmenjäseninen toimikunta, ja V. J. Sukselainen tuli sen kokoonkutsujaksi[1660].

Väestöpoliittiset uhkakuvat tiedostettiin, ja toimikunta arvioi syntyvyyden laskun merkitsevän tulevaisuudessa sitä, että tuottavaa työtä tekevien yhteiskunnan jäsenten suhteellinen määrä pienenee ja huollettavien luku kasvaa. Huolena oli siis silloin – kuten nykyisinkin –, että Euroopan "eläkkeellä olevien kansojen" huoltomenot käyvät liian raskaiksi työtä tekeville. Toimikunnan mielestä julkisen vallan oli kiinnitettävä entistä enemmän huomiota lapsenkasvattajan asemaan, jotta he voisivat täyttää kansalaisvelvollisuutensa. Suomessa tarvittiin aktiivista väestöpolitiikkaa ja tarkoituksenmukaisia sosiaali- ja terveyspoliittisia uudistuksia. Eräitä kulttuurielämän arvoja piti arvioida uudelleen. "Äiti, koti ja lapsi on koroitettava niille kuuluvaan keskeiseen asemaan, pyrittävä palauttamaan perhe-elämälle luonnollinen osansa ihmisen elämässä", kirjattiin toimikunnan pöytäkirjaan.[1661]

Väestöpolitiikan vahvistuminen sota-aikana kytketään usein puolustuspolitiikkaan ja Väinö Tannerin talvisodan jälkeiseen arvioon : "Meidän viaksemme jää, että olimme liian pieni kansa. – – että suomalaisia oli liian vähän."[1662] Väestöpolitiikan syntyjuuret ovat paljon syvemmällä historiassa ja arvot ylevämmät kuin puolustuspoliittiset. V. J. Sukselainen piti väestöpoliittisen radioesitelmän tammikuussa 1941[1663] ja kirjoitti *Suomalaiseen Suomeen* artikkelin *Suomen väestökysymys*, jossa linjaa näkemyksiään: "Jokaisen kansan tehtäväksi voimme katsoa mahdollisimman korkean henkisen ja aineellisen kulttuurin luomisen siltä aineelliselta pohjalta, joka kansakunnalle on annettu. Jos kansa auttamattomasti osoittautuu tähän pystymättömäksi, ei voitane pitää moraalisesti vääränä, jos joku toimintakykyisempi kansa vaatii itselleen tällaisen kansan hallussa olevia luonnonrikkauksia."[1664]

Väestöliiton tehtävää kartoittaessa nousivat esiin samat teema, joista Kimmo Kimalainen oli kirjoittanut. Talous- ja sosiaalipolitiikan lisäksi oli parannettava asuntooloja väestön määrän lisäämiseksi.[1665] Tavoitteena oli luonnollisesti myös perhekustannusten tasaus, väestöpoliittinen toimikunta kirjasikin tavoitteekseen: "Suomessa lienee asianmukaista suunnitella avustusta kaikille määrätyn tulorajan alapuolella oleville monilapsisille perheille, kuuluivatpa nämä sitten palkkatyöntekijöihin, pien-

viljelijöihin tai muihin." Lapsiavustuksia olisi voitu maksaa luontaisavustuksena ja rahana. Keinovalikoimaan kuuluivat myös asunto- ja vuokra-avustukset, lapsiavustusviljelmät ja lapsivähennykset.[1666]

Suomalaisen Suomen vuoden 1941 ensimmäinen numero painottui väestöpolitiikkaan. Lehdessä kerrotaan väestöpoliittisen keskusjärjestön perustamisesta. Joulukuussa 1940 pidetyssä kokouksessa oli päätetty, että on luotava keskusjärjestö, joka yhteisymmärryksessä valtiovallan kanssa toteuttaa sekä valistus- että sosiaalityötä väestöpolitiikan hoitamiseksi.[1667] Väestöliitto perustettiin Vanhalla Ylioppilastalolla 14. helmikuuta 1941 pidetyssä kokouksessa, jossa puhetta johti sosiaaliministeriön kansliapäällikkö Niilo A. Mannio. Suurin osa valmistelua vetäneen toimikunnan jäsenistä valittiin järjestön ensimmäiseen hallitukseen. Sosiaali- ja terveysministeriölle oli varattu kaksi paikkaa, jotta julkisen vallan ja vapaaehtoisen kansalaistoiminnan harjoittama väestöpoliittinen työ saataisiin yhdensuuntaiseksi[1668].

Väestöliiton ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin V. J. Sukselainen, joka viihtyi tehtävässään 30 vuotta 14. helmikuuta 1971 asti.[1669] Hänen lisäkseen hallitukseen valittiin kouluneuvos Erik Mandelin, tuomari A. Hackzell, tohtori Severi Savonen, agronomi A. E. Korhonen, tohtori Elsa Haavio, tohtori Aarno Turunen, kunnallisneuvos Janne Koivuranta, maisteri Elli Saurio, maisteri Helle Kannila, tohtori Paavo Heiniö, rouva Martta Salmela-Järvinen ja maisteri Iisakki Laati; sosiaali- ja terveysministeriötä edustivat tohtori Rakel Jalas ja esittelijäneuvos Niilo Mannio[1670].

Väestöliitto sijoittui valtion ja kansalaistoiminnan väliin, kuten monet muutkin sosiaalista työtä tuohon aikaan tehneet järjestöt. Järjestöjen voimalla ja valtion tuella parannettiin kansalaisten hyvinvointia. V. J. Sukselainen halusi Väestöliittoon valtiovallan vahvan edustuksen varmistamaan vuorovaikutuksen sekä tavoiteltavien hankkeiden etenemisen. Väestöliitosta kehkeytyi V. J. Sukselaiselle paljon enemmän kuin pelkkä väestö- tai perhepoliittinen järjestö. Järjestön ajamat tavoitteet olivat tärkeitä, mutta samalla uuden liiton rakentaminen antoi mahdollisuuden soveltaa käytäntöön hänen omaksumiaan järjestöllisiä, toiminnallisia ja tieteellisiä oppeja.

Väestöliiton puheenjohtajuus oli V. J. Sukselaisen mieliharrastus ja julkisuuskoulu.[1671] Väestöliitto ja Maalaisliitto olivat ne järjestöt, joissa ja joiden voimalla V. J. Sukselainen ajoi eteenpäin yhteiskunnallisia uudistusajatuksiaan. Hyvä esimerkki keskusteluavauksista oli Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä syksyllä 1941 pidetty esitelmä *Verotusuudistus ja väestöpoliittiset näkökohdat*.[1672] Esitelmässään hän ehdotti perheellisten verotuksen uudistamista. Hänen mielestään perheen suuruudesta johtuvaa maksukyvyn alentumista ei otettu verotuksessa huomioon, vaikka maksukyvyn piti olla tärkein verotusperuste.

V. J. Sukselainen mainitsi erikseen muutaman perusteen, jotka eivät riittäneet syiksi verotuksen keventämiselle, esimerkiksi "tottumus ylellisyyteen kulutuksessa" ei ollut oikeudenmukaisesti kestävä perustelu. Hän arvosteli kulutusverojen kohdentumista, koska ne nousivat paljon kuluttavissa suurissa perheissä korkeiksi. Hän olisi odottanut, että suuret perheet olisivat vastineeksi saaneet välittömässä verotuksessa

Perttula_Sukselainen.indd 415 19.5.2010 14:29:23

tasoitusta. V. J. Sukselainen osoitti esitelmässään, että lapsivähennykset eivät olleet oikeassa suhteessa toimeentulominimiin eivätkä riittäneet tasoittamaan veroa maksukyvyn mukaiseksi[1673]. Hän esitti lapsiavustuksia, joita muutamissa maissa oli alettu maksaa. Koska monilapsisten perheiden kulutusverotus oli epäoikeudenmukaista ja välittömän verotuksen helpotukset vaikeasti toteutettavissa, nämä perheet tarvitsivat tasoitusta..[1674]

Verotus olisi pitänyt toteuttaa kulutusyksikkö-periaatteella. Väestöpoliittisesti ajatellen kunnallisverotusta piti uudista ennen valtionverotusta, koska köyhät ja monilapsiset perheet maksoivat yleensä vain kunnallisveroa. Kun toimeentulominimi ja lapsivähennykset olivat liian pieniä, olisi kunnallisverotuksessakin pitänyt ottaa käyttöön käsite kulutusyksikkö. Esitelmässä ehdotettiin osaa liikevaihtoveron tuotosta ohjattavaksi suuriperheisten asuttamiin kuntiin kustannuserojen tasaamiseksi; näin olisi tasattu veronmaksajien välisiä eroja sen mukaan, paljonko lapsia kunnassa on.[1675]

Ajatus kunnallisesta verontasauksesta ei ollut uusi, sillä asiaa käsitellyt komitea oli jättänyt mietintönsä 1938[1676]. Eino Waronen kirjoittaa aiheesta *Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa*. Hänen mukaansa Suomessa pula-aika pakotti aikanaan pohtimaan kunnallista verontasausta, joka oli Suomea kehittyneemmissä maissa ollut esillä jo aikaisemmin. Hän linjaa, etteivät verontasoituksen tarve sekä välttämättömyys harkita valtion ja kuntien välistä julkisten tehtävien jakoa ole vain pula-ajan ilmiöitä.[1677] Verontasoitusta tarvitaan erityisesti niillä alueilla, joissa väestönkasvu on runsainta. Kovin suuria eivät julkiset palvelumenot Suomessa 1930-luvulla olleet, mutta monissa Itä- ja Pohjois-Suomen lapsivaltaisissa kunnissa koulukustannukset nousivat suuriksi, mikä merkitsi vapaaehtoisten palveluiden karsintaa.[1678]

Eino Waronen ei pidä oikeudenmukaisena sälyttää kunnille velvollisuuksia, jotka johtaisivat kansalaisten erilaiseen verorasitukseen. Hänen mielestään verontasauksen lisäksi olisi pitänyt ottaa käyttöön myös valtionavut[1679]. Komiteamietinnössä oli pohdittu ylemmän asteen itsehallintokuntien perustamista, koska näin olisi luotu isompi alueellinen kokonaisuus kustannusten ja verorasituksen tasaamiseksi, vahvistettu alueiden omaa suunnittelukykyä ja saatu pienempiä kuntia mukaan vapaaehtoistoimintoihin.[1680] Valtion tasaavat toimenpiteet olisivat auttaneet monilapsisten perheiden tilannetta, mutta Väestöliitossa pohdittiin tulojen rytmittämistä myös perheellisen elämänkaariajattelun pohjalta. Juuri ihmisen elämänkaaren eri vaiheisiin sovitettu tulokehitys sekä siihen kuulunut verotuksen porrastus tai pakkosäästäminen liittivät toisiinsa Väestöliiton alkuaikojen työteliään parivaljakon, V. J. Sukselainen ja Heikki von Hertzen.[1681]

Pakkosäästämistä pohdittiin Väestöliitossa pienessä komiteassa, joka huhtikuussa 1942 kokoontui useita kertoja arvioimaan ehdotuksen hyviä ja huonoja puolia. Nämä kokoontumiset olivat Heikki von Hertzenille hyvää oppia väestöpolitiikasta ja pätevöittivät hänet V. J. Sukselaisen mielestä Väestöliiton toiminnanjohtajan tehtäviin.[1682] Hän oli muutaman tapaamisen jälkeen niin vakuuttunut Heikki von Hertzenin

kyvyistä, että toteaa päiväkirjassaan: ”Siitä pojasta minun on pidettävä kiinni.”[1683] Näiden kahden miehen tiivis ja tuloksekas yhteistyö alkoi käytännössä keväällä 1942, ja he olivat ilmeisesti hyvin toinen toistaan täydentävä parivaljakko.[1684]

V. J. Sukselainen halusi vahvistaa Väestöliiton asemaa asiantuntijana. Yritys hankkia näkemysten tueksi omaa tutkittua tietoa sekä palkata liiton palvelukseen osaavia tutkijoita kuvasti käsitystä suunnitelmallisen ja rationaalisen yhteiskuntapolitiikan tarpeesta ja vaikutusvoimasta. Hän oli sopinut Armas Niemisen tulosta Väestöliiton palvelukseen heti tämän vapauduttua armeijasta; kesäkuussa 1942 V. J. Sukselainen suunnitteli, että Väestöliiton toiminnan runko olisi muodostunut kolmikosta, johon hänen itsensä lisäksi olisivat kuuluneet Armas Nieminen ja Heikki von Hertzen[1685]. Myöhemmin porukkaan liittyi Reino Lento.

Yhdistelmä talous- ja sosiaalipolitiikka oli mukana sekä V. J. Sukselaisen työssä että harrastuksissa. Hän kuuli Leo Harmajalta, että Helsingin yliopistoon oli hankkeilla valtiotieteellinen tiedekunta, johon oli tulossa muun muassa sosiaalipolitiikan professuuri. ”Sosiaalipoliitikoksiko rupeaisi. Sitä kai käytännössä jo olen”, aprikoi V. J. Sukselainen maaliskuussa 1942 tieteellisiä uratavoitteitaan ja yhteiskunnallista ajatteluaan.[1686]

Väestöliitto oli V. J. Sukselaiselle yhteiskunnallinen uudistusjärjestö, joka 1) oli vapaaehtoisessa yhteistoiminnassa valtion kanssa, 2) kokosi, uudisti ja vahvisti yhteisöjä sekä 3) toimi kansalaisyhteiskunnassa kasvattajana ja vaikutusväylänä. Hänellä oli jo vuoden 1942 aikana näkemys siitä, millaiseksi Väestöliittoa tulevaisuudessa pitäisi rakentaa. Tämän työn organisoinnista hän sai oppia, jota hän myöhemmin käytti Maalaisliiton uudistamisessa. Sota ja lukuisat työtehtävät hidastivat kuitenkin Väestöliiton rakentamista hänen haluamassaan tahdissa.

Syksyllä 1942 V. J. Sukselainen työsti luonnostaan perhelisäjärjestelmäksi. Asia eteni ja oli 16. joulukuuta 1942 esillä hallituksen iltakoulussa. Hallitus suhtautui perhelisään myönteisesti ja päätti antaa eduskunnalle esityksen 50 miljoonan markan määrärahasta vähävaraisten perheiden auttamiseksi.[1687] Pääministerikin otti uudenvuodenpuheessaan asian esille, koska sota-aikana oli harvoin mahdollisuutta kertoa hyviä uutisia vähävaraisille ja sodan rasittamille kansalaisille[1688].

Väestöliitto oli kansaa edustava etujärjestö mutta myös kansaa valistava kansalaisjärjestö. Liitto kampanjoi ja halusi vaikuttaa monin tavoin. Sen aatteellista ja toiminnallista perustaa muokkasivat alkuvaiheessa erityisesti Elsa Enäjärvi-Haavio ja V. J. Sukselainen. Alkusyksystä 1942 olivat Väestöliitossa esillä viikon organisointi ja *Suomalaisen Suomen*Kodin numeron ilmestyminen. Kodin viikon ajatuksena oli saada jokainen perheetön miettimään, onko hän vain omaa mukavuuttaan lyönyt laimin velvollisuutensa lisätä syntyvyyttä[1689].

Sodan tuskan ja rasitusten painamisesta taka-alalle on kysymys Elsa Enäjärvi-Haavion kirjeessä 1942. Hän toivoo, että kansalaisia kannustettaisiin julkaisemaan lehdissä lasten syntymäilmoituksia. Sota-ajan viestit kaatuneista eivät luoneet riittävää uskoa tulevaisuuteen. Hän lainaa *Kalevalaa*:

Perttula_Sukselainen.indd 417 19.5.2010 14:29:23

Ei ole kuollehet urohot,
kaatunut kalevan kansa
yksi kuoli, kaksi syntyi[1690]

Teollistunut maalaisyhteiskunta

V. J. Sukselainen oli jatkosodan aikana pääministerin sihteeri, Väestöliiton puheenjohtaja, Maalaisliiton taustavaikuttaja ja monissa muissa vaikutusvaltaisissa tehtävissä. Hän vaikutti mutta ennen kaikkea hän sai tietoa, jonka osasi myös hyödyntää. Kilpakirjoitus Suomen itsenäisyyden turvaamisesta jäsensi V. J. Sukselaisen ajatuksia, suunnitelma ”teollistuneesta maalaisyhteiskunnasta” jäntevöitti hänen yhteiskuntapoliittista näkemystään entisestään. Ohjelmat tukeutuivat toisiinsa, yhteys käy selville hyvin päiväkirjamerkinnästä 25. joulukuuta 1941: ”Keskustelutilaisuus asutustoiminnasta alkaa hahmottua aivoissani. Puhuin siitä eilen Otto-I. Meurmannin kanssa. Luulen siitä saavani sopivan ’pelinavauksen’, johon taitavasti voin yhdistää kansantaloudenkin suunnitelmallisuuskysymyksen.”[1691]

Teollistunut maalaisyhteiskunta on yhteenvetoa V. J. Sukselaisen lapsuuden ja nuoruuden kokemuksista, aatteista ja opeista. Siihen mielenmaisemaan hän yhdistää akateemista oppineisuuttaan, yhteiskunnallista tietämystään ja poliittista osaamistaan. Teollistuneessa maalaisyhteiskunnassa (1943) on aineksia sodanjälkeisen Maalaisliiton ja Keskustapuolueen yhteiskuntapoliittisiin linjauksiin. Jos Kimmo Kimalaisen kirjoitelma on yhteiskuntasuunnittelua, niin teollistunut maalaisyhteiskunta täydentää sitä yhteiskuntapolitiikalla ja yhdyskuntasuunnittelulla.

V. J. Sukselaisen yhteiskuntapoliittisissa näkemyksissä halutaan vahvistaa kansalaisten elämisen edellytyksiä, jotta he voivat omin voimin ottaa elämänsä hallintaan. Valtion tai julkisen vallan tehtävänä on antaa onnistumisedellytykset, ennaltaehkäistä ongelmia sekä luoda lähtökohtien ja mahdollisuuksien tasa-arvoa.

Ei ole yllättävää, että V. J. Sukselaisen johtama Väestöliitto otti asuntopolitiikan yhdeksi toimialakseen. Liitto asetti syksyllä 1942 komitean valmistelemaan asuntopoliittista ohjelmaa[1692]; puheenjohtajana oli V. J. Sukselainen ja jäseninä filosofian tohtori Elsa Enäjärvi-Haavio, tekniikan tohtori Ole Gripenberg ja arkkitehti Jussi Lappi-Seppälä; komitean sihteerinä oli Mikko Tamminen. Kun Heikki von Hertzen 1943 valittiin Väestöliiton toiminnanjohtajaksi, hän tuli komiteaan Elsa Enäjärvi-Haavion tilalle.[1693] Väestöliiton asuntokomitean tehtävänä oli laatia mietintö, jonka pohjalta olisi saatu asiasta kiinnostuneet tahot ja valtiovalta yhteistoimintaan. Komiteassa pohdittiin perusteellisesti, miten Suomessa pitäisi rakentaa, miten paljon ja millaista asuntoja, kuka valvoo ja ohjaa rakentamista.[1694]

Vuoden 1942 alussa V. J. Sukselainen oli valmistellut useampaankin tilaisuuteen esitystä asutus- ja teollisuuspolitiikan tavoitteista, joissa väestöpolitiikalla oli tärkeä sijansa. Näiden ajatusten pohjalta hän linjasi Väestöliiton asutusnäkemyksiä ja kirjasi

tavoitteeksi, että uudet kodinomistajat saisivat pääasiallisen elatuksensa teollisuustyöstä ja lisäelatusta oman tonttinsa viljelmistä tai puutarhasta.[1695]

Sodan alun aluevalloitukset ja sotaponnistukset mahdollistivat, että rintamamiehille luvattiin jo syksyllä 1941 maa-alueita Asutustoimintakeskustelua käytiin näin hivenen aikaisemmasta poiketen palkitsemis- ja kunnianäkökulmasta. V. J. Sukselainen kiinnitti loppuvuodesta 1941 Viljami Kalliokosken huomiota Maalaisliiton asutuslinjauksiin, kun Suomen Sosialidemokraatissa oli ollut artikkeli asutustoiminnan tavoitteista. Asutusasia oli esillä myös Osmo Oittisen kirjeessä, jossa hän kertoo pohtineensa Päiviö Hetemäen kanssa, miten valtiovalta aikoo toimia valloitetuilla alueilla ”maakysymyksen järjestämiseksi ja yrittäjätoiminnan edellytysten luomiseksi”.[1696]

V. J. Sukselainen kiteytti asutuspoliittisia näkemyksiään valmistellessaan 1942 alussa puheenvuoroa Kansantaloustieteellisen Yhdistyksen tilaisuuteen.[1697] Hänen esitelmänsä otsikko oli *Asutuskysymys teollisuuspoliittisena probleemina*. Hän arvioi, että entistä pienempi määrä ihmisiä pystyy tulevaisuudessa huolehtimaan elintarviketuotannosta. Hän kytkee yhteen väestö-, asutus- ja teollisuuspolitiikan, sillä vähenevä maatalousväestö ei voi yksin vastata väenlisäyksestä, vaan siihen tehtävään tarvitaan myös kasvavan teollisuuden työväestö.[1698]

Koska kaupunkeihin muuttanut väestö ei kuitenkaan pysty turvaamaan väestömäärän säilymistä edes vallitsevalla tasolla, V. J. Sukselainen suunnittelee kaupunkiympäristöä korjaavia toimenpiteitä. Ennen kuin asutuskeskukset on saatu kuntoon ja väestöllisesti omavaraisiksi on niiden kasvua yritettävä hidastaa ja edistää teollisuuden sijoittumista maaseudulle; samoin on kehitettävä maaseutuväestölle lisää ansiomahdollisuuksia antavaa pienteollisuutta.[1699]

Kotitalouksien omavaraisuutta vahvistava pienviljelys turvaa elintarvikkeiden saannin ja koko perheen työvoiman hyödyntämisen. Koska pienviljelytilalla voidaan hyödyntää myös perheen lapsien työvoimaa, luontaistaloudesta tunnettu lapsien pääomamerkitys on jonkin verran säilynyt.[1700] V. J. Sukselaisen ehdotus, että ihmisiä sidottaisiin maahan enemmän kuin varsinainen maataloustuotanto edellyttäisi, perustuu alkiolaiseen ajatukseen, jossa ihminen on palkkatyössä mutta saa osan elannostaan omasta maastaan. Tiiviiden asutuskeskusten rakentamisen sijasta asutusta voidaan hajauttaa ja säilyttää sen maaseutumaisuus. Hän perustelee näkemystään muun muassa liikennevälineiden kehityksen antamilla mahdollisuuksilla.[1701]

Maa- ja metsätalouden tuotanto ei ole V. J. Sukselaisen asutuspolitiikan peruste, vaan kyse on enemmän ihmisten ja uusien elinkeinojen asuttamisesta. Asuttamisessa ei enää puhuta vain tilasta tai maatilasta vaan tilayhdyskunnasta. V. J. Sukselainen ehdottaa, että asutuspolitiikkaan on sisällytettävä kansan työhönsijoitus kokonaisuudessaan: ”Torpparijärjestelmä oli aikanaan yritys antaa asioiden hoitaa itse itsensä. Tuloksena oli sosiaalinen epämuodostuma, ’avoin haava yhteiskuntaruumissa’, jonka poistamiseksi oli välttämätöntä ryhtyä radikaalisiin toimenpiteisiin. Väestön kehitys

Perttula_Sukselainen.indd 419 19.5.2010 14:29:23

on puhuva todistus siitä, että asutuskeskusten muodostumisessa on jouduttu vastaavanlaiseen tilanteeseen."[1702]

V. J. Sukselainen luo rinnastuksen vuokratorppareihin, mutta soveltaa ajatuksiaan teollisen kehityksen vaatimuksiin. Hän ehdottaa sellaisten asuntotilayhdyskuntien perustamista, joissa tilojen tonttimaa voidaan kotoisin voimin muokata puutarhaksi ja kasvitarhamaaksi, ja joiden asukkaat työskentelevät ympäristöön sopivasti sijoitetuissa teollisuuslaitoksissa. Hän kirjoittaa uudesta asutuspolitiikasta ja maaseudusta, mutta käytännössä kysymys on kylä-, taajama- tai pienkaupunkiyhdyskuntien suunnitelmallisesta rakentamisesta. Huomioon on otettu niin toimeentulo- kuin elämäntapahaasteet.

Vielä 1942 V. J. Sukselainen käyttää ilmaisua "maalaisyhteiskunnan luontoinen teollisuusyhdyskunta", jonne hänen mielestään on rakennettava useita teollisuuslaitoksia kilpailemaan työväestä ja siten varmistamaan riittävä palkkataso. Hän haluaa vahvistaa kahta tärkeää yhteisöä: perhettä ja kylää. Niin paljon kuin V. J. Sukselainen perusteleekin kodin ja kasvatustyön merkitystä, hän ei edellytä naisten keskittyvän vain kasvatustyöhön. Työpaikkoja pitää olla sekä miehille että naisille perheen talouden turvaamiseksi, ja erilaiset työpaikat auttavat myös aviokumppanin löytämisessä.[1703]

Suomen johtavat arkkitehdit olivat 1940-luvun alussa kiinnittäneet huomiota seutukuntasuunnitteluun, ja V. J. Sukselainenkin otti sen asutuspoliittiseksi työvälineekseen; teollisuuslaitokset, asunnot, liiketontit ja julkiset rakennukset voi etukäteen suunnittelemalla ohjata halutuille paikoille. Ilman valtion väliintuloa ei torpparien vapauttaminen ja asutustoiminta olisi aikanaan onnistunut, ja valtion tahto oli tarpeen myös seutukuntasuunnittelun käynnistämisessä. Etukäteissuunnittelua tarvittiin, jotta tonttikeinottelu ja muut haitat eliminoituisivat ja teollisuusväestön elinolosuhteet olisivat viihtyisämmät.[1704]

V. J. Sukselainen suunnitteli 1942 maan teollistamiseen sovitettua asuntopolitiikkaa. Kytkiessään asutus- ja teollistamispolitiikan selkeästi yhteen hän avarsi ajatteluaan sekä yhteiskunta- ja yhdyskuntapolitiikan tavoitteitaan. Asutuspolitiikka on usein yhdistetty vain maataloustuotantoon, mutta viimeistään nyt tuli sosiaalis-tuotannollisen tarkastelun rinnalle teknologis-sosiologinen lähestymistapa. Luontois- ja omavaraistaloudesta siirryttiin kohti alue- ja kansantaloudellista ajattelua ja yksiköitä; yhteensovitettavia tarpeita ja toimijoita oli aikaisempaa enemmän ja siksi tarvittiin laajempaa yhteistoimintaa. "Tila" -käsite ei tarkoittanut vain maa- tai asutustilaa; hyvä esimerkki ajattelun muutoksesta on ilmaus "asuntotilayhdyskunta".

Omavaraistaloudesta oli vaihtelevin tavoin siirrytty vaihdantatalouden piiriin. Pienviljelys tai puutarha kuvasti vielä puoliomavaraisuutta, "jotain uutta jotain vanhaa" edustavaa taloudellista ajattelua.[1705] Uusi tilanne aiheutti uudenlaisia politiikan tarpeita kansalaisten, perheiden, yhdyskuntien, yhteiskunnan ja valtion toimintaan. V. J. Sukselainen kannatti modernisaatiota, mutta joskus hänen oli ollut vaikea vaalia samanaikaisesti taloudellisia ja rationaalisia tehokkuusvaatimuksia sekä yh-

teisöllistä ja sosiaalista eheyttä. Teollistuva Suomi ei itsestään synnyttänyt ja luonut kaikkivoipaa hyvää vaan tarvittiin rajoja. Teollistuminen ja entistä kovemmat tehokkuusvaatimukset olivat tosiasia jokaisella tuotannon alalla. Siinä missä maaseutu alkoi riutua väestökadon takia, kaupungit kärsivät muuttoliikkeestä. Teollistumisen varjossa murenivat ihmisten ja yhteisöjen sosiaalinen elämä ja yhteenkuuluvuus niin maaseudulla kuin kaupungissa: tilanteen korjaamiseksi tarvittiin uudenlaista politiikkaa.

Kaupunkien ja asutuskeskusten saneeraus oli yksi vastaus sosiaalisten haasteiden ratkaisemiseksi. Toinen vastaus oli uudenlainen asutuspolitiikka yhdistettynä teollisten työpaikkojen luomiseen, millä olisi ennalta ehkäisty ongelmia. Se oli vastaus yhteisöjen murenemisen haasteeseen ja rakennemuutoksen hallintaan, ja tarkoitti ennen kaikkea teollisuus- ja asutuspolitiikan yhtäaikaisuutta. Retoriikka oli perinteistä mutta tavoitteet uudenaikaisia. Kyse oli työn, elämäntavan ja pääoman välisen tasapainon etsinnästä.

Pekka Kosonen on käyttänyt määritelmää hegemoninen projekti suurista yhteiskunnallisista uudistuksista. Käsite hahmottaa keskeisiä yhteiskuntapoliittisia strategioita ja laajoja yhteiskuntapoliittisia ohjelmia, joiden tehtävänä on ratkaista ja yhdistää erilaisia talouden sekä sosiaalisen elämän ongelmia. Tullakseen hyväksytyksi laaja ohjelma tarvitsee myös laajan tuen. V. J. Sukselaisen asutus- ja teollisuuspolitiikan yhdistelmä monialaisine tavoitteineen sopii hegemonisen projektin määritelmään. Kun sen vielä yhdistää hänen talous- ja sosiaalipoliittisiin ajatuksiinsa, täyttyvät hyvin hegemonisen projektin ja ”yhteiskunnan kokonaisvaltaisen suunnittelun” määreet.[1706]

V. J. Sukselaisen näkemykset eivät maalaisliittolaisessa ajattelussa uusia ja ainutlaatuisia. Santeri Alkio oli jo ennen kansalaissotaa kirjoittanut samoista asioista, työväen vapauttamisesta tehdasseutujen ja kaupunkien sullotusta elämästä. Tosin hän painottaa V. J. Sukselaista enemmän maanviljelystä. Santeri Alkiosta teollisuus on hyvä sijoittaa niin, että sen työväki voi harjoittaa myös maanviljelyä, mikä luonnollisesti edellyttää teollisuustyömiehellä olevan sopivasti omaa viljelysmaata. Hän linjaa myös, että ensimmäisten toteutettavien uudistusten joukkoon kuuluvat omakotijärjestelmä ja yleensäkin asunto-olojen parantaminen.[1707]

Santeri Alkion ja V. J. Sukselaisen tavoitteet ovat sekä henkisiä että aineellisia: oma puutarha merkitsee jonkinlaista yhteyttä luontoon ja lisää kotitalouksien omavaraisuutta ja joustoa heikkoina talousaikoina, mutta monelle puutarha merkitsee viihtyvyyttä, kauneutta ja mielekästä tekemistä. Psykohistorioitsija Juha Siltalan mukaan Santeri Alkion ideologiassa toistuu käsitys ”symbioottisesta vastavuoroisuudesta elämänantajan kanssa, miellettiinpä tämä maaksi tai ryhmähengeksi”. Arja Sahlberg kirjoittaa Santeri Alkion tavoitteena olleen pienistä kylistä koostuva, luonnon kanssa harmonisesti toimiva, taloudellisessa tasapainossa elävä ja pääasiassa omillaan toimeentuleva maaseutuyhteisö.[1708] Ajattelutapa ja tavoitteet sopii hyvin V. J. Sukselaisen näkemyksiin ja talonpoikaisen Maalaisliiton aatetaustaan.

Perttula_Sukselainen.indd 421 19.5.2010 14:29:23

Suomen itsenäisyyden ensimmäisten vuosikymmenten aikana ei julkisella vallalla ollut näkemystä eikä keinoja teollisuuden ja asutustoiminnan yhdistämiseksi. Maapolitiikalla vahvistettiin ennen muuta yksittäisen tilan ja perheen elinehtoja eikä edes suunniteltu ryhtyä suurimittaisiin yhdyskunnallisiin uudistuksiin. Kaupunkien liepeille suunnitelluissa huvilakaupunginosissa tavoiteltiin ennen kaikkea luonnonläheistä elämyksellistä asumis- ja elämäntapaa,[1709] eikä tarkoituksena ollut niinkään tukea jotakin elinkeinoa tai varmistaa elintarvikkeiden saanti, puhumattakaan yhdistää työ, tuotanto ja asuminen omavaraiseksi yhdyskunnaksi.

V. J. Sukselainen hahmottelee tulevaisuutta ”asuntotilayhdyskunnassa”, jossa molemmat aviopuolisot ovat työssä kodin ulkopuolella. Uudessa yhdyskunnassa elänyt perhe varmistaisi elintarvikkeidensa saannin melko pienellä maapalstalla ja ohuella taloudellis-tuotannollisella maakytköksellä. Käytännössä hän suunnittelee tuotantotavaltaan teollista ja elämäntavaltaan maalaista yhdyskuntaa, joka kooltaan ja toiminnoiltaan muistuttaa pienkaupunkimaista yhdyskuntaa tai pelto- ja metsämaiseman ympäröimää vaurasta kylää. Toimivia esimerkkejä löytyi helposti, sillä 1920- ja 1930-luvun maaseutumaisessa Suomessa kylät ja niiden rakennuskanta olivat täydellisimmillään ja komeimmillaan[1710].

Ehyen elämäntavan saavuttamiseksi ei tarvinnut pirstoa suurimpia kaupunkeja pienemmiksi, vaan uuden perusta oli jo olemassa olevissa ja kehittyvissä maaseudun kylissä. Ylittäessään maataloustuotantoon rajoittuneen asutuspoliittisen ajattelutavan V. J. Sukselainen yhdistää taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset tavoitteet ja rakentaa suomalaisten omalle mentaliteetti- ja kulttuuriperinnölle perustuvia taloudellisesti ja sosiaalisesti kestäviä yhdyskuntia.

Talonpoikainen elämäntapa paikkaan kiinnittäjänä ja turvan antajana

K. T. Jutilan asutuspolitiikkaa pohtineen komitean mietintö kesällä 1943 oli tarkoitettu asutuspoliittisen keskustelun pohjaksi. V. J. Sukselaisen kaipaamaa uutta ajattelua ei mietinnössä ollut vaan se eteni perinteisillä tuotantopoliittisilla urilla. Maalaisliiton Sanomakeskuksesta elokuussa 1943 lähetetyssä, mahdollisesti V. J. Sukselaisen kirjoittamassa artikkelissa epäillään laajan asutustoiminnan tarvetta maataloustuotannon lisäämiseksi. Maatalouden tarpeiden uskotaan mieluummin olevan pääomissa ja ammattitaidossa kuin lisäväessä. Julkiselta sanalta toivotaan, että se ”maannälästä” huolimatta toisi rintamamiesten ja heidän perheidensä tietoon asutustoiminnan vaikeuksia; yhteiskunta tekisi väärin, jos se auttaisi rintamamiehet kiinni maahan mutta ei turvaisi heidän tulevaisuuttaan. Kauaskantoisesti tulevaisuuteen viittaa toteamus: ” – – asutuskysymyksessä, jos missään, on meidän varottava takatalvea. Jos tämä kysymys hoidetaan väärin, tuhotaan siinä yhtä paljon henkisiä kuin aineellisiakin arvoja ja siihen sodan takia köyhtyneellä ja vähentyneellä pienellä kansalla ei ole varaa.”[1711]

Sosialidemokraattinen *Kansan Lehti* kiinnitti huomiota maalaisliittolaisille lehdille lähetettyyn kiertoartikkeliin: ”Tähän saakka on meillä jokainen kansalainen saanut vapaasti valita ammattinsa – ilman että sivulliset tuppautuvat antamaan neuvoja siitä mille alalle kunkin on suunnistauduttava – mutta nyt näyttää maalaisliitto aivan erikoisesti hätistelevän rintamamiehiä pois maanviljelijäin piiristä.”[1712] *Kansan Lehden* arvio kertoo hyvin, millainen arvo maalla oli sosialidemokraattisessakin ajattelussa. Oikeus saada maata oli eräs kansalaisten keskinäisen sosiaalisen ja taloudellisen tasa-arvon mittareista. Poliittisesti oli tärkeää, että se oli nimenomaan oikeus eikä etuoikeus. Maan omistamisen oikeutta ei korostettu vain maaseudun tyhjenemisen pelossa, sillä maaltamuutto oli myös kaupunkien ongelma, kun niissä ei useinkaan ollut osoittaa tulijalle työtä eikä asuntoa.

V. J. Sukselainen kirjoitti syksyn 1943 aikana asutuspolitiikasta *Talouselämään* ja *Uuteen Suomeen*[1713]. Hän kertoo *Talouselämä*-lehdessä, että ajatus asutusmaan jakamisesta maata puolustaneille on ikivanha ja kaunis ajatus. Samalla hän varoittaa siihen sisältyvästä romantiikasta, joka saa taloudellista todellisuutta tuntemattomat näkemän maan hankinnan kauniimpana ja ruusunhohteisempana kuin mitä se on. Hän ennakoi sodan jälkeen olevan työvoimapulaa, monet maanviljelijöiksi haikailevista löytäisivätkin työtä muiden elinkeinojen palveluksessa. Asutusmaan tarve olisi huomattavasti arvioitua pienempi, tärkeintä olisikin jakaa maata tarvitsijoille nopeasti ja tarkoituksenmukaisesti. Ilmeisesti maan lupaamisesta oli tullut poliittista kilpalaulantaa, koska V. J. Sukselainen toivoi, että rintamamiesten maansaanti ja sen merkitys kerrottaisiin kansalle selkeästi. Asian selittäminen ei saanut jäädä ”viholliisen palkkaamien maanalaisten voimien tehtäväksi”.[1714]

Asutuspolitiikalla oli Suomessa hyvä poliittinen kaiku ja historiallinen pohja. Ottaessaan kantaa asutuspoliittisiin ratkaisuihin V. J. Sukselainen kirjoitti käytännössä yhteiskuntapoliittista ohjelmaansa. Asutuspolitiikkaa saattoi lähestyä myös kansalaistasolta ja -näkökulmasta. On muistettava, että Suomen suuret asutuspoliittiset ratkaisut eivät olleet ylhäältä käskytettyjä massiivisia väestönsiirtoja, poikkeuksena karjalaisten siirtolaisten asuttaminen. Asutustilan tai asuntotilan toive kasvoi kansasta, sen mentaliteeteista ja arvoista. *Uuden Suomen*kirjoituksessaan 14. lokakuuta 1943 V. J. Sukselainen esittää oman laajan yhteiskuntapoliittisen ohjelmansa teollistuneesta maalaisyhteiskunnasta. Sen perusolettamukset murenivat kuitenkin myöhemmin, kun sodan jälkeen maapolitiikalla ratkaistiin paljon suurempia ongelmia ja keskityttiin siirtolaisten asuttamiseen ja yhteiskunnan vakaannuttamiseen.[1715]

V. J. Sukselainen oli jo 1930-luvulla korostanut asutuspolitiikassa olevan kysymys vähintään yhtä paljon väestön määrän kasvusta kuin tuotannon lisäyksestä. Tavoitteena oli asutettavan henkilön tai mieluummin perheen kiinnittäminen moniarvoisesti maahan ja taloon. Maa ja talo kuuluvat talonpoikaisessa ajattelussa yhteen; mitä on maa ilman taloa tai talo ilman maata. Talo kiinnittää paikkaan, antaa näköalan elämään ja maailmaan. Maatalo oli V. J. Sukselaiselle arvoltaan enemmän kuin maatalous, aivan samoin kuin koti on enemmän kuin kotitalous. Talon arvostus

Perttula_Sukselainen.indd 423 19.5.2010 14:29:23

kuvaa hänen asutusajattelunsa lähtökohtaa: koti, talo ja perhe ovat yhteiskunnan perusyksiköitä.

Suomessa halu omaan taloon ja oman talonpidon arvot yhdistivät niin sosialidemokraattista työmiestä kuin maalaisliittolaista talonpoikaa, niin kaupunkilaista kuin maalaista[1716]. Talon omistamiseen ja pitämiseen liittyvät arvot ovat moninaisemmat kuin ympäröivien pelto- ja metsäpalstojen taloudellis-tuotannollinen merkitys; pellolla ja metsällä on taloa asuvaa perhettä työhön opettaessaan myös avartava henkinen ja kasvatuksellinen arvo. Ne vaalivat perheen yhteenkuuluvuutta, liittävät paikkaan ja ympäröivään tilaan. Perhe on monelle osa taloajattelua, tärkein sosiaalinen lähiyhteisö, samanaikaisesti sosiaalipoliittinen toimija ja kohde. Pihapiiri puutarhoineen yhdistää maahan ja luontoon, tarjoaa elannon ja virkistyksen. Kotitalous puolestaan on taloudellisen ajattelun perusyksikkö, opettaa työhön ja kohtuuteen. Talo tarvitsee edes pienen puutarhatilkun ollakseen ihanteellisen perheyhteisön elämäntavan ja maayhteyden tyyssija. Nämä talonpojan arvot ohjasivat V. J. Sukselaisen asutuspoliittisia tavoitteita, äiti maan ja isänmaan arvot yhdistyivät luontevasti tässä ajattelussa[1717].

Oma talo kiinnittää paikkaan, jolloin taloa asuvalla on juuret ja elämyksellinen mahdollisuus samastua pitäjään, maakuntaan, kotimaahan ja suureen maailmaan. Tärkeintä paikallisuudessa on samastuminen kiinteän pisteen kautta koko olevaiseen ja siitä seuraava toiminnan ja päätösten vastuullisuus.[1718] Talon moniarvoisuus on eräs V. J. Sukselaisen yhteiskunnallisen näkemyksen avaimista.

Juha Kuisma avaa talonpoikaista talo-ajattelua: ”Talonpoikaisessa elämässä keskeisin arvojen kantaja on talo. Tällöin sana talo tarkoittaa sukutilaa maineen, metsineen ja rakennuksineen. Siihen kuuluu myös määrätty itsenäisyyden, rehellisyyden ja kunnian merkityskehä. Talo on talonpojan kunnia. Talon kautta tapahtuu suvun ja uudistuvien luonnonvarojen, nykyhetken ja tulevaisuuden, yksilön oman edun ja yhteisen edun samastus.” Talo merkitsee talonpojalle samaa kuin perintökalleus porvarissuvuille. Talo on yhdistelmä yritystä, tilaa ja kotitaloutta eikä näiden talon ekonomisten ulottuvuuksien välillä ole tarkkaa rajaa: ”Kaikkien talojen tarkoituksena on tulla sukutaloiksi ja sukutalot ovat perheviljelmiä, tai laajemmin sanottuna perhemotiivilla toimivia yrityksiä.”[1719]

Talolla on suuri merkitys talonpoikaisen maailmankuvan ainespuuna. Talonpoikaisuus mielletään yleensä – aivan oikein – hyvin käytännönläheisesti. V. J. Sukselainen haaveili kirjoittavansa tutkimuksen suomalaisesta talonpoikaistaloudesta osana suomalaista valtio-oppia.[1720] Tutkimusta ei syntynyt, mutta ajattelutapa näkyy muissa kirjoituksissa. Talonpoikaistalouden arvot ovat kohtuus, omavaraisuus, varautuminen ja sopeutuminen. Talonpoikaistalous on kytketty luontoon ja luonnonkiertoon; vuosisatojen kuluessa on opittu luonnon olevan arvaamaton kumppani, jonka voimia on parempi katsoa kuin katua. Niistä vuosisataisista kokemuksista juontuvat talonpoikaistalouden arvot.

Talonpoikaisen talousajattelun arvot sopivat V. J. Sukselaisen kansantaloudelliseen suunnitelmallisuuteen ja rationalismiin, vai pitäisikö pikemminkin sanoa, että

suunnitelmallisuus ja rationalismi sopivat hyvin hänen talonpoikaiseen talousajatteluunsa; kaikki arvoja, tavoitteita ja keinoja, joilla turvataan kansakunnan elämää. V. J. Sukselaisen käyttämät käsitteet ovat usein akateemisia, mutta niiden takana on talonpoikainen ajattelu.

Asutustoiminnassa on kysymys oman kodin hankkimisesta. V. J. Sukselainen halusi sitoa ihmiset maahan mutta ei maatalouteen: teollisuus ei ole paha, mutta asutuskeskukset eivät hänestä edustaneet tervettä elämänmuotoa.[1721] Sinne tänne sirotellut pikkutilat eivät olleet ratkaisu maaseudun taloudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin, täyteen pakatut asutuskeskukset eivät olleet yhtään parempi vaihtoehto. V. J. Sukselainen haki ratkaisua näiden ääripäiden väliltä. Asutustoiminnan arvioinnissa on ollut paljon poliittishistoriallista jälkiviisautta, ja päivänpoliittinen retoriikka on saattanut ohjata näkökulmia ja kysymysten asetteluja. Teollisuus- ja maatalous-Suomen vastakkainasettelussa ei ollut tarjolla vain joko – tai -vaihtoehtoja vaan myös sekä – että -malleja.

V. J. Sukselainen painottaa, että asutuspolitiikassa on kyse perustan laskemisesta lähivuosien talouspolitiikalle.[1722] Jos rintamiesten asuttamisen yhteydessä halutaan auttaa omaan maahan kiinni teollisuuden palveluksessa työllistyviä, pitää hänen mielestään tehdä perinteiset rajat ylittävää yhteistyötä. Valtiovallan pitäisi yhdessä kuntien, teollisuuden ja asemakaava-arkkitehtien kanssa suunnitella asutuksen sijoittamista. Tonttikeinottelu ja muut haitalliset ilmiöt eivät silloin vaikeuttaisi viihtyisän ympäristön rakentamista eikä suunnittelemattomuus aiheuttaisi kokonaisuuden kannalta epäkäytännöllisiä ja epätaloudellisia ratkaisuja.[1723]

Käsite ”teollistunut maalaisyhteiskunta” kiteyttää V. J. Sukselaisen yhteiskuntapoliittisen näkemyksen sekä käsityksen yhteishyvästä ja hyvinvointipolitiikasta, jossa toimijoina ovat perhe, lähiyhteisö tai yhteiskunta ja valtio tai julkinen valta. Yhteiskunnan tuotannollis-taloudellinen muutos on sopeutettava ihmisen ja perheen tavoitteleman hyvän elämän sosiaaliseen kehykseen. Kansantaloudellinen rationalismi ohjaa niin yrityksen kuin yhteiskunnan taloudenpitoa – ja saa ohjatakin, kunhan siihen liittyy sosiaalinen näkökulma ihmisyyden ja yhteisöllisyyden vahvistamiseksi.

Sosiaali-, talous- ja yhteiskuntapolitiikka etenevät askeleensa yhteen sovittaen. Sosiaalipoliittiset tavoitteet itsessään vahvistavat taloudellista toimeliaisuutta. V. J. Sukselaisen ajattelussa valtio käyttää tämän kehityksen edistämiseksi työvälineinään 1) väestöpolitiikkaa sekä 2) asutus- ja asuntopolitiikka. Niiden myötä kansantalouteen tulee kaksi taloudellista toimeliaisuutta eri tahdissa lisäävää elementtiä: 3) innostus kulutukseen ja 4) alttius säästämiseen. Lisäksi väestö- ja asutustavoitteet antavat ajallista näkökulmaa elämään ja taloudenpitoon niin 5) omaan hetkeen kuin 6) tulevien sukupolvien aikaan. Näihin tavoitteisiin ja keinoihin kiteytyy V. J. Sukselaisen ohjelma 1940-luvun sosiaaliseksi yhteiskuntapolitiikaksi.

Omatoimisuus ja yhdessä tekeminen kuuluvat hyvään elämään ja yhteishyvään. Ihmisen pitää kasvaa omana itsenään mutta hahmottaa itsensä myös luonnon ja ihmisyhteisönsä jäsenenä. Poliittinen tietoisuus ja osallistuminen ovat tärkeitä arvoja

Perttula_Sukselainen.indd 425 19.5.2010 14:29:23

paikallisen sekä kansallisen osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden luomisessa mutta eivät suinkaan riittäviä. Kulttuurinen ja sosiaalinen yhteenkuuluvuus rakentavat arkista todellisuutta, työntekoa ja viihtyvyyttä.

Elinkeinot voisivat olla teollisia mutta elämäntapa silti maalainen. Luontoyhteys ja ihmisyhteisöt tekevät maaseudusta omavaraisemman ja turvallisemman elin- ja kasvuympäristön, oikein ohjattuna myös kaupunkeja viihtyisämmän.[1724] Jälleen on kysymys teollisuuden muokkaamien poliittisten rajalinjojen – työn ja pääoman ristiriidan ylittämisestä. Teollinen tuotantotapa ei itsessään ole ristiriitojen syy, mutta ohjaamattomana se ei ajan oloon täytä taloudellisen ja sosiaalisen edistyksen tavoitteita. Vahvemman valta sanelee ratkaisuja eikä prosessissa ole itsehakuisen tasapainon elementtejä, ja ohjaamattomana ongelmat kärjistyvät.

V. J. Sukselaisen seutusuunnittelu on rinnastettavissa sosiaalireformina torpparivapautukseen, jolla luodaan uutta ja vahvistetaan yhteistä hyvää. Julkisella vallalla on seutusuunnittelun liikkeelle panemisessa suuri merkitys, mutta se ei ole valtion johtamaa mekaanista suunnittelua. Pikemminkin se on sosiaalisista ja kulttuurisista tarpeista johdettua elämänympäristön rakentamista, jolla kootaan yhdyskunnan sisäistä liikevoimaa. Kokonaisetua, kansalaisen ja kansakunnan yhteishyvää ajatellen on yksinkertaisempaa siirtää teollisuutta alkutuotannon alueille, missä ihmiset olivat jo tottuneet asumaan. Uudet yhdyskunnat muodostuisivat aikaisempaa tasapainoisemmin ja suunnitelmallisemmin, mikä on mahdollista, koska yhteis- ja yhdyskunnallisen infrastruktuurin rakentaminen avaa uusia näkymiä. Erityisesti tiestön rakentaminen ja liikennevälineiden kehittyminen mahdollistavat niin työpaikan ja kodin välisen etäisyyden pidentymisen kuin tuotteiden kuljettamisenkin.

Seutusuunnittelu Alvar Aallon poliittisena arkkitehtuurina

Teollistuneen maalaisyhteiskunnan aatteelliset juuret löytyvät helposti, mutta mistä V. J. Sukselaiselle oli tullut oppi erilaiset toimijat ja arvot yhdistävästä työvälineestä – seutusuunnittelusta? Kunnalliset rajat ylittävä yhteistyö ja suunnittelu ei sinällään 1942 ollut uutta. Muun muassa kunnallisessa verontasauskomiteassa 1938 oli viitattu ”ylemmän asteen itsehallintokuntiin”, etsitty siis kuntarajat ylittävää yhteistyötä. Tavoitteena oli ollut alueen talouden vahvistaminen, jolloin julkinen valta olisi politiikallaan tasoittanut yhteiskunnallisia eroja ja rakennemuutoksen seurauksia.[1725] Se on yksi yhteistyöhön johtava ajatuspolku, mutta V. J. Sukselainen haluaa hallinnollisen ohjauksen rinnalla lisätä yksilön, yhteisön ja yhdyskuntien omatoimisuutta. Seutusuunnittelu tarjoaa tähän työhön entistä monialaisemman lähtökohdan, jossa tekijöinä julkisen vallan ohella on myös alueen muita toimijoita kuten teollisuuden edustajia. Mutta mikä oli alun perin suomalaisen seutusuunnittelun arvopohja, vastasivatko ensimmäisten seutusuunnittelijoiden tavoitteet V. J. Sukselaisen näkemyksiä?

Seutusuunnittelu on poliittista arkkitehtuuria ja arkkitehteihin V. J. Sukselainen kirjoituksessaan viittaa. Jäljet johtavat Alvar Aaltoon ja helmikuussa 1942 valmistuneeseen *Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelmaan*[1726]. Alvar Aalto nimesi työn seutukuntasuunnitteluksi. Kyseessä oli ”taloudellisen ja maakunnallisen kokonaisuuden elimellinen järjestely tavallista asemakaavoitusta laajemmalle alueelle kohdistuva suunnittelu”[1727]. Kymenlaaksossa vähän myöhemmin käynnistyneen hankkeen tavoitteena oli etsiä rationaalisen suunnittelun avulla ratkaisua siihen, miten moderni teollisuus, liikenne, perinteisen maatalouselinkeinot ja asukkaiden edut voitaisiin sovittaa yhteen.[1728]. Samalla tavoin kuin aikaisemmin on eri vaiheissa kuvattu Santeri Alkion, Yrjö Ruudun, Niilo Kärjen ja E. E. Kailan merkitystä V. J. Sukselaisen ajatteluun pitää tuoda esille Alvar Aallon merkitys.

Terttu Nupposen väitöskirjassa *Arkkitehdit, sota ja yhdyskuntasuhteiden hallinta – Alvar Aallon Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelma tilansäätelyprojektina* arvioidaan tilansäätelyn yhdistyneen toimintaohjelmaan, jota määrittää poliittinen suunnitelmallisuus. Käsite ”säätely” sisältää taloudellisen toiminnan, mutta myös muita toimintoja. Säätely kohdistuu sosiaalisiin suhteisiin, joita se pyrkii järjestämään tavoitteidensa saavuttamiseksi. Vaikuttaminen ja vallankäyttö säätelymielessä eivät tarkoita rajoittamista, vaan yleensä uutta järjestystä luovaa toimintaa.[1729]

Alvar Aalto kirjoitti joulukuussa 1941 *Savon Sanomissa* aluesuunnittelun lähtökohdista. Hänen huomionsa kiinnittyy erityisesti teollisen elämän ja maaseudun suhteeseen, sillä Suomessa teolliset tuotantolaitokset perustetaan usein maaseudulle. Maaseudulta löytyy kaikenlaisia teollisuusyrityksiä: rationaalisesti suunniteltuja suurlaitoksia, keskikokoisia teollisuusyrityksiä ja kirjavaa pienteollisuusjoukkoa. Alvar Aallon mukaan ”suomalainen maaseutu on täynnä hajanaisesti sijoitettuja, kaikkia suuruusasteikkoja olevia tuotantokeskuksia”.

Maaseudun yhdyskuntatihentymät ovat uuden kaupunkirakentumisen pohja. Teollisuuden laajentuminen on yksi huomioitava tekijä, mutta uusienkin kaupunkien sijainnin perusteet ovat Suomen maantieteessä, asutuksen jakaantumisessa, pitkissä välimatkoissa, voimanlähteissä ja vesistöjen pirstomassa maisemassa. Maassa oli jo ehtinyt syntyä erilaisten liikenneverkoston yhdistämä yhdyskuntarakenne, jossa maaseutu ja kaupunki olivat sulautumassa elimellisemmin toisiinsa. Suomessa elettiin kaupunkien maalaistamisen eli ”niiden asutuksen perifeerisen ja luonnonmukaisen hajoittamisen” kehitysvaihetta, mikä tietäisi maaseudun ja kaupunkien yhteensulautumisprosessia. Jos meneillään olevaan asutuskeskusten muodostumiseen ei saataisi suunnitelmallisuutta, sosiaalisesti kestävä jälleenrakennustyö sodan jälkeen vaikeutuisi.[1730]

Seudullisen suunnittelun lisäksi kysymys on yhdyskuntien sisäisestä tilankäytöstä. Alvar Aallon mukaan rakennussäätelyä ei voi enää tehdä, kun asutustihentymät ovat kehittyneet taajaväkisiksi yhdyskunniksi tai kauppaloiksi. Tällöin oli ”jo myöhäistä luoda niistä orgaanisia yhdyskuntia”. Alvar Aalto perustelee yhdyskuntasuunnittelun tarvetta kulttuurisesti ja sosiaalisesti ja liittää mukaan valtakunnallisen koko-

Perttula_Sukselainen.indd 427 19.5.2010 14:29:24

naishyödyn ja taloudellisen vastuun. Hänestä maaseutua on pidettävä kaupunkien, kauppaloiden ja taajaväkisten yhdyskuntien äitinä ja synnyttäjänä. Suunnittelemalla estettäisiin koko yhteiskuntaa ja kansantaloutta heikentäviä ratkaisuja, pikemminkin luotaisiin koko maata ja myös kaupunkeja koskevia myönteisiä arvoja.[1731]

Alvar Aalto on sekä rakennetun ja rakentamattoman maiseman että kulttuurisen ja sosiaalisen tilan arkkitehti, jonka ajattelun lähtökohdista monet luultavasti miellyttivät V. J. Sukselaista. Alvar Aallon näkemys kasvaa yhdyskunnan henkisestä – sosiaalisesta ja kulttuurisesta – toimivuudesta seutukunnan tuotannollisen suunnittelun välityksellä aina valtakunnalliseen talousalueiden työnjakoon asti. Terttu Nupponen kuvaa 1940-luvun alun aluesuunnittelun pyrkineen edullisen infrastruktuurin rakentamiseen. Suunnittelulla vahvistettiin alueen sisäistä taloudellista yhteyttä ja yhteenkuuluvuutta sekä yhteistyötä alueen ulkopuoliseen maahan, mutta samalla vaalittiin ja varjeltiin myös alueen kulttuurista eheyttä.

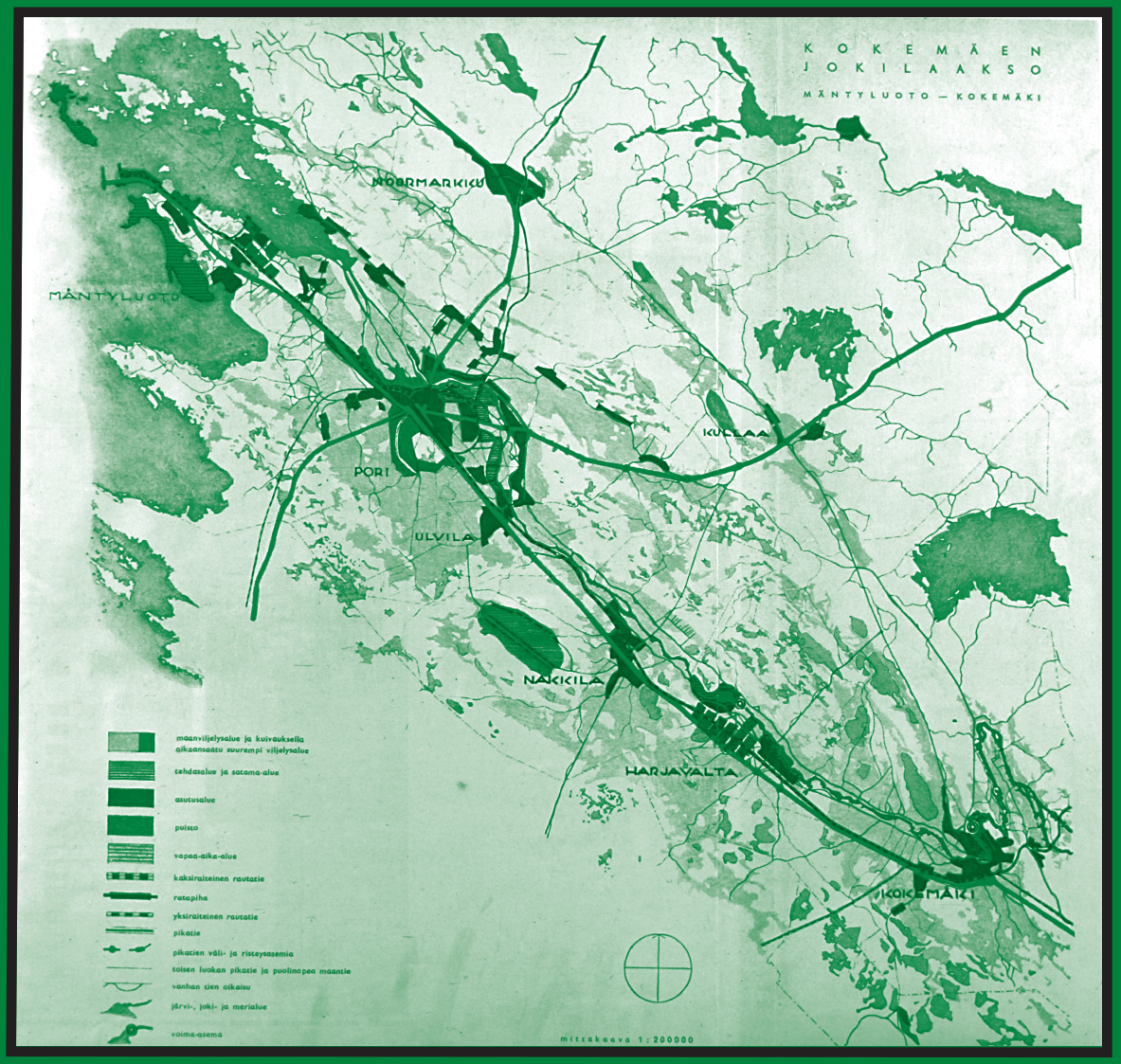
Suunnittelun avulla haluttiin parantaa tulevaisuuden elämänehtoja alueella, mutta suunnittelu ei irtautunut tutuista agraareista elämänmuodoista eikä unohtanut maanviljelyn vaatimuksia.[1732] 1940-luvun alun yhteiskuntasuunnittelijoiden käsitys pohjautui funktionaaliseen yhtenäisyyteen: jokaista kansalaista tarvittiin ja jokaisella oli osansa yhteisvastuusta. Aluesuunnittelulla pyrittiin luomaan parempaa tulevaisuutta ”yhteensovittamalla tekniikan, luonnon ja ihmisen elämänehtoja”. Aluesuunnitteluun kuuluivat myös historiallisen jatkuvuuden vaatimukset.[1733]

Lewis Mumford määrittelee teoksessaan *Kaupunkikulttuuri* yhteiskuntasuunnittelun perusteita: ”Jokainen teollisuuden haara, jokainen instituutio, jokainen maa-alue, jokainen sosiaalinen yhteisö tarvitsee nykyaikaisissa olosuhteissa suunnitelmaa toimintaansa ja kehitysprosessejaan varten. Mitä tehokkaampi tuollainen organisaatio on, sitä varmempaa on myös se, että suunnitelmallisuus esittää tuollaista osaa sen sisäisen toiminnan suuntaamisessa. Mutta kaikki nämä yksityiset esimerkit suunnittelusta kärsivät kahdesta seikasta: suunnitelman sosiaalisen sisällön ymmärtämisen puutteesta ja siitä, että ei pystytä järjestämään yhteistoimintaa toisten organisaatioiden kanssa; viimeksi mainittu edellyttää yhteistä viranomaista, joka liittäisi eri suunnitelmat laajemmaksi alueelliseksi ja alueiden väliseksi systeemiksi.”[1734]

Kansainvälinen funktionalismi oli 1930-luvun lopulla alkanut muuttua: sopeutumista paikallisiin oloihin, eräänlaista regionalismia oli alettu korostaa. Amerikkalainen arkkitehtuuri oli monen innoituksen lähteenä.[1735] Ajattelutapa pätee myös Alvar Aallon suunnitelmissa. Seutukaavoituksen tavoitteena on verkkomainen yhdyskuntarakenne, jossa väestö ja teollisuus eivät kasaudu kaupunkeihin. Tehokkaiden liikenneyhteyksien avulla muodostuu asuinalueita, ”missä asutustiheytymät, teollisuuslaitokset ja maaseutu lomittuisivat verkkomaiseksi yhdyskuntarakenteeksi”.[1736]

Alvar Aallon suunnitelma Kokemäkijokilaakson kehittämiseksi edusti uutta seutukunnallista suunnittelua.

Talvisodan jälkeen asutuskysymykset olivat paljon esillä. Pika-asutuslailla haluttiin saada karjalaiselle maataloussiirtoväelle maata tutun elinkeinon harjoittamiseksi. Myös kaupunkilaissiirtolaisia oli paljon ja heillekin piti luoda elämän edellytykset uudessa tilanteessa. Tämä haaste yhdisti ainakin hetkellisesti ja henkisesti



Porttuka_Saksolainen.indd 429 19.5.2010 14:29:29

V. J. Sukselaista ja Alvar Aaltoa jo keväällä 1941, kun V. J. Sukselaisen olisi pitänyt ryhtyä sihteeriksi ”uuden Viipurin” perustamista miettivään komiteaan. Komitea ei koskaan aloittanut työtään, mutta hänen päiväkirjansa mukaan jäsenetkin oli ehditty nimetä: puheenjohtajaksi K. T. Jutila ja jäseniksi Kekkonen, Tuurna, Helenius, Harvia, Meurman, Welling ja Pelli.[1737] *Suomen Kuvalehdessä* oli alkuvuodesta 1941 artikkeli *Amerikkalainen kaupunki Suomeen*, jossa kerrotaan miten Karjalasta evakkoon joutuneelle väestölle pitää rakentaa viimeistä piirtoa myöten suunniteltu viihtyisä ja toimiva kaupunki. Alvar Aalto oli ollut yksi tärkeimpiä Amerikan yhteyksien rakentajia.[1738]

Seutukuntasuunnittelu sekä suunnitelmat ”uuden Viipurin” perustamisesta perehdyttivät luultavasti V. J. Sukselaista taajamayhdyskuntien asutuspolitiikan tavoitteisiin ja tavoiteyhdistelmiin. Uudenlaista ajattelua ilmentävät yhdyskuntarakenteen ja tilayhdyskunnan erilaiset tarpeet huomioiva ja laaja-alainen suunnittelu. Seutukuntasuunnittelu vaikuttaa pehmentäneen V. J. Sukselaisen ajattelua maaseudun ja kaupungin vastakkaisuudesta ja yhdyskuntasuunnittelulla saattoi yhdistää maaseudun ja kaupungin vahvuuksia.

Seutusuunnittelua ja V. J. Sukselaisen teollistunutta maalaisyhteiskuntaa on peilattava samoja arvoja korostaviin kaupunkisuunnittelun hankkeisiin. Otto-Iivari Meurman kirjoittaa *Suomalaisessa Suomessa* 1945 *Maaseudun valtakunnallisesta suunnittelusta*. Hän haluaa kuntarajat ylittävää suunnittelua eikä pidä esikaupunkia toimivana ratkaisuna, koska ne eivät ole kunnollista kaupunkiasutusta eivätkä tuottoisaa maaseutua; hänestä esikaupunki on ”sairas” asutusmuoto. Hänen mielestään myös maaseudun suunnittelun pitää palvella ihmisiä eli luoda elämän ja työn edellytykset. Tavoitteena oli siis hyvin jäsennetty tiivis kyläasutus: päällystetyt tiet, vesijohdot, viemäröinti ja sähkövalot kuuluvat Otto-Iivari Meurmanin haikailemaan kyläkuvaan.[1739]

Alvar Aalto julkaisi Arkkitehti-lehdessä loppuvuodesta 1941 laajan artikkelin aluesuunnittelusta otsikkonaan *Maaseudun rakennuskysymys, jälleenrakennustyömme ja kauaskantoisessa mielessä koko rakennuskulttuurin ja sen kautta sisäisen sosiaalisen tasapainon tärkeä ydinkysymys*. Artikkelissa tulevat esille samat näkökulmat, joita Göran Schildt esittelee kirjassaan *Inhimillinen tekijä – Alvar Aalto 1939–1976*. Alvar Aalto halusi etsiä kulttuurikriisiin ratkaisua maaseudun ja kaupungin uudesta tasapainosta. Kaupunki alkoi maalaistua ja maaseutu kaupungistua. Göran Schildt kuvaa tilannetta näin: ”Syntyi kommunikaatio-ongelma, maa tärveltyi, vesi ja ilma saastuivat, lyhytnäköinen hyödyntämisinto johti pitkäaikaisiin ja useinkin ratkaisemattomiin ongelmiin, lyhyesti sanottuna hallitsemattomasta muutoksesta alkoi yhä selvemmin olla seurauksena kasvava kaaos ja elinehtojen heikkeneminen.”[1740]

Uudessa kaupunkirakentamisessa tavoiteltiin maaseutu- ja kaupunkiyhdyskunnan parhaiden puolien yhteensovitusta. Sama ajatus oli vuosisadan alussa suomalaista puutarhakaupunkia suunnitelleilla arkkitehdeilla: kaupunkien huvila-asutuksesta oli tarkoitus kehittää rauhallinen asumismuoto vastapainoksi niille kaupunkielämää

Perttula_Sukselainen.indd 430 19.5.2010 14:29:29

hankaloittaville ja repiville yhteiskunnallisille ristiriidoille, jotka olivat syntyneet teollistumisen ja luokkatietoisuuden myötä.

Artikkelissaan *Kaupunki, metsäkaupunki, puu ja puutarha – Esikaupunki innovaationa ja identiteettinä* Laura Kolbe kirjoittaa 1800- ja 1900-luvun vaihteen tilanteesta: "Kaupunkivihamielisyys ruokki romanttista näkemystä hyvästä ympäristöstä. Kun 'pahuus' samastettiin huonoon ja ahtaasti rakennettuun kaupunkiympäristöön, alkoi 'hyvyyttä' edustaa esikaupunki, maalaismainen, väljä, valoisa ja puutarhamainen miljöö. Läheistä, orgaanista suhdetta luontoon, maisemaan ja maaseutuun pidettiin hyvän, kasvattavan ja väkivallattomasti toteutuvan yhdyskuntareformin välineenä. Näistä lähtökohdista syntyi Euroopan metropoleihin kaupungin ulkopuolella oleva huvilakaupunki."[1741]

Ruuhkautuneiden kaupunkien asuntopolitiikkaa ei vuosisadan alun Suomessa eikä muuallakaan Euroopassa suunniteltu vain keskiluokan ja parempiosaisten ehdoilla. Asuntopolitiikan haasteet pidemmälle teollistuneissa maissa olivat usein jo päällekaatuvien ongelmien ja uhkien purkamisessa. Maailmanlaajuista vaikutusta oli englantilaisen yhteiskuntauudistajan Ebenezer Howardin 1898 esittelemällä näkemyksellä kaupunkisuunnittelusta, jonka tavoitteena on kaupungin ja maaseudun etujen yhdistäminen omavaraiseksi puutarhakaupungiksi (garden city).[1742] Pitkälti samasta tavoitteesta on kysymys suomalaisessa seutukuntasuunnittelussa.

Alvar Aallon *Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelman* taustalla ovat Yhdysvalloista omaksutut opit, muun muassa Lewis Mumfordin näkemys neighbourhood-yksiköstä "ihmisten kaipaaman sosiaalisen yhteyden ja yksilönvapauden välisenä ihanteellisena tasapainomuotona". Alvar Aalto suosii suunnitelmissaan pieniä kyläyksiköitä, joihin saattoi syntyä toimiva yhteisö ja joissa "talous lepäsi realistisesti sekoittuneen maatalous- ja pienteollisuusyhdistelmän varassa". Alueiden mahdollisuuksien löytämiseksi tarvitaan hänestä luovaa mielikuvitusta ja kykyä hahmottaa kokonaisuuksia. Eri tekijät eli työpaikat, asunnot, palvelut, viljelysmaa, metsäala, virkistysalueet, liikenneväylät ja muut vastaavat yhdistetään toimivaksi kokonaisuudeksi. Viime kädessä olisi koko maa saatettava kokonaisvaltaisen suunnittelun piiriin. [1743]

Seutukuntasuunnittelussa on kysymys mahdollisuuksien hyödyntämisestä: maaseudun taajamien oikea-aikaisella kasvuohjauksella luodaan uutta hyvää ja ehkäistään pahaa.[1744] Lewis Mumfordin kirjassa *Kaupunkikulttuuri* esitellään Ebenezer Howardin puutarhakaupunki-idea, jonka alkuperäisenä tavoitteena oli ratkaista Englannin tiheästi rakennettujen kaupunkien ongelmia. Ebenezer Howardin ajatuksessa "kaupungin ja maaseudun täytyy mennä keskenään naimisiin, ja tästä yhtymisestä on nouseva uusi toivo, uusi elämä, uusi sivilisaatio".[1745]

Puutarhakaupunki olisi ollut alueellisesti ja väestömäärältään rajattu: "– – kaupungin kasvun ulkonaiseksi rajoittamiseksi sen ympärille oli määrättävä pysyvä ja muuttumaton, joko maanviljelyksen tai virkistyksen tarkoitusperiin varattu avoin maa-alue. Tällainen maanviljelysvyöhyke ei ainoastaan toimisi vihreänä muurina estämässä muita yhdyskuntia tunkeutumasta puutarhakaupungin alueelle, vaan se

Perttula_Sukselainen.indd 431 19.5.2010 14:29:29

tekisi lisäksi mahdolliseksi paikallisen elintarvikkeiden tuotannon – – Kasvu saattoi kylläkin jatkua, ei kuitenkaan levittäytymisen ja tungoksen tietä, vaan siten, että perustettaisiin uusia puutarhakaupunkeja saman mallin mukaan." Puutarhakaupungin tärkeä ominaisuus on toimintojen tasapaino: kaupungin ja maaseudun välillä pitää olla tasapaino, kuten myös kodin, teollisuuden ja markkinoiden kesken sekä poliittisten ja sosiaalisten toimintojen ja virkistyksen välillä.[1746]

Suomalainen kansankylä – "kolmannen tilan" hyvinvointipolitiikkaa

Tapiolan rakentamissuunnitelma on Suomessa ehkä selkeimmin hanke, jonka rakentamisessa tavoiteltiin yhteisö- ja luontoarvoja. Tapiolassa korostuu luonnon, yksilöllisen rakentamisen ja perhekeskeisyyden merkitys. Hanketta aktiivisesti ajanut Heikki von Hertzen ottaa V. J. Sukselaisen 60-vuotisjuhlakirjassa esille sosiaali- ja yhdyskuntapolitiikan yhteyden: "Kuva V. J. Sukselaisesta sosiaalipoliitikkona ei olisi täydellinen, jollei mainittaisi hänen merkittävää osuuttaan asuntopolitiikan ja nykyaikaisen yhdyskuntasuunnittelun käytännöllisessä toteuttamisessa." Käytännön esimerkki tästä työstä Heikki von Hertzenin mukaan on Väestöliiton 1945 käynnistämä laaja tutkimus kaupunkien asunto-oloista, jonka tuloksensa julkaistiin kirja *Koti vaiko kasarmi lapsillemme*.[1747]

V. J. Sukselainen oli kansantaloustieteilijä, joka pohdinnoissaan keväällä 1943 päätyi pitämään itseään sosiaalipoliitikkona. Parhaiten häntä saattaisi kuitenkin määritellä käsite "yhteiskuntapoliitikko". On yllättävää, että hänen yhteiskuntapoliittinen näkemyksensä siilautuu esiin arkkitehti Alvar Aallon ajatusten avittamana. Toisaalta arkkitehdin on pakko hahmottaa paikkaa ja tilaa, jotta voi luoda hyvän elämän, yhteishyvän ja yhdyskunnan toimintojen edellytykset. Kysymys on politiikan "kolmannesta tilasta", jossa onnistuminen arvioidaan kolmiulotteisella kokonaisnäkymällä. Tästä kokonaisuudesta ja erilaisten arvojen yhteensovittamisesta lähtevä näkökulma ohjaa myös V. J. Sukselaisen yhteiskuntapoliittista ajattelua.

Seutusuunnittelu vastasi V. J. Sukselaisen yhteishyvän toteuttamisen malleja. Modernisaation haasteisiin haettiin vastausta taloudellisesta tehokkuudesta ja sosiaalisesta yhteenkuuluvuudesta. V. J. Sukselaisen näkemyksenä ei ollut valtiollinen suunnitteluyhteiskunta, jonka henkisenä pääjuonteena olisi ennen muuta ollut suunnitelmatalouden sääntelyoppi. Valtiota tarvittiin auttajaksi, käynnistäjäksi ja kokoajaksi, mutta yhteishyvän piti kasvaa orgaanisesti alhaalta ylös. V. J. Sukselaisen ajattelussa yhteisön tai yhdyskunnan kiinteyttä vahvistettiin sosiaalisella vuorovaikutuksella ja yhteenkuuluvuudella.

Lewis Mumfordin mukaan alueelliset suunnitelmat ovat yhteiskunnallisen kasvatuksen välineitä. Niiden pitää jo perustekijöissään sisältää mahdollisuudet mukautua tulevaisuuden vaatimuksiin. Hänen mukaansa joustavuus, kyky uudistua ja sopeutua

ovat orgaanisen suunnitelman tunnusmerkit. Mekaanisia tekijöitä on opittu käsittelemään systemaattisesti, mutta pitää vielä keksiä toimiva ja sosiaalisia suhteita uudelleen hahmottava järjestys, ja sen vuoksi tarvitaan alueellista suunnitelmaa.[1748]

V. J. Sukselaista yhdistää Alvar Aaltoon lähtökohta: paikka, alue ja tila, joiden orgaaninen voima on suunnittelun perusta. Ihmisen ja yhteisön näkökulma – paikallinen energeettisyys – ja sen orgaaninen voima on suunnittelun perusta. Talonpoikaisuus elämäntapana näyttäytyi luultavasti V. J. Sukselaiselle ja Alvar Aallolle erilaisena, mutta johtopäätökset ovat hämmästyttävän yhtenevät. Seutusuunnittelun taustalla olevien arvojen purkaminen johdattaa historiallisiin hyvinvointipolkuihin; kysymään ajateltua, mutta tapahtumatonta. Suomessa toteutunut hyvinvointivaltion tie ei ollut ainoa mahdollisuus, rinnalla on ollut muitakin vaihtoehtoja. Kun puhutaan laajasti suomalaisen hyvinvointipolitiikan historiasta, on puhuttava myös asutuspolitiikasta.

V. J. Sukselaisen asutuspoliittiset tavoitteet ja hänen esittämänsä arvostelu väen sitomisesta turpeeseen ilman poliittista sitoutumista heidän tulevaisuuteensa jättää jälkeensä kysymyksiä. Oliko sodan jälkeen noudatettu asutuspolitiikka todellakin ainoa vaihtoehto? Jos oli, niin oliko virhe tekemättömissä vai tehdyissä ratkaisuissa? Sitouttiko maan jakaminen kaikki poliittiset puolueet samalla tavoin turvaamaan maata saaneiden toimeentulon? Kysymys on sekä poliittisesta että politisoidusta lähihistoriasta, joiden erottaminen voisi tuoda uusia ulottuvuuksia asutuspolitiikan historiaan. Sodan jälkeiset asutusratkaisut tehtiin monien poliittisten ristiriitaisuuksien paineessa ja ratkaisut olivat niissä olosuhteissa perusteltuja ja tarpeellisia. Ratkaisujen keskinäinen yhteiskuntapoliittinen irrallisuus ja siitä juontuva ajallinen kestämättömyys paljastuivat karulla tavalla viimeistään 1960-luvulla, kun rakennemuutos autioitti pientiloja ja jopa kyliä.[1749]

1940-luvun seutusuunnittelun arvoihin ja tavoitteisiin voi Göran Schildtin tavoin hakea näkökulmaa myös 1900-luvun lopun vuosikymmeniltä. Ilmo Massa kirjoittaa *Sosiaalipolitiikka 2017* -teoksessa *Hyvinvointivaltion ekologisesta modernisaatiosta* (1992). Mikäli moderni sosiaalipolitiikka on tosissaan kiinnostunut väestön hyvinvoinnista, se ei hänen mielestään voi enää sivuuttaa ympäristökysymyksiä.[1750]

Ilmo Massa määrittelee ekologisen sosiaalipolitiikan seuraavasti: ”Sosiaalipolitiikka käsittää pyrkimykset ja toimenpiteet, joiden tarkoituksena on kohtuullisen elintason, sosiaalisen turvallisuuden sekä puhtaan ja terveellisen elinympäristön takaaminen eri yhteiskuntaryhmille, perheille ja yksilöille.”[1751] Verrattaessa Ilmo Massan määritelmää Alvar Aallon ja V. J. Sukselaisen seutukuntasuunnittelun tavoitteisiin, toivoisi ekososiaalisen historiankirjoituksen ottavan yhdeksi historialliseksi tutkimusjaksoksi 1960-luvun suurta teollistumista ja ruuhkautumista edeltävän vaiheen. Ekososiaalinen ajattelutapa enteilee tulevaisuutta, ja ehkä se juuri siitä syystä tarvitsisi tuekseen myös pitkän aikavälin historiantutkimuksen ulottuvuutta.

1980-luvun puolivälissä suomalaiseen kielenkäyttöön omaksutussa ”rakenteellisen sosiaalityön” käsitteessä vaadittiin yhdyskuntasuunnittelussa yhdistettäväksi fyy-

Perttula_Sukselainen.indd 433 19.5.2010 14:29:29

sinen ja sosiaalinen. Sosiaalipolitiikan yhdeksi strategiaksi tuli yhteisöllistäminen. Kestävän kehityksen idea ja sosiaalisten vaikutusten arviointi nostivat esiin ekososiaalisen työn. Simo Koskinen viittaa artikkelissaan *Suomalaisen yhteisösosiaalityön kehitys ja nykysuuntaukset* 1970-luvulla laajentuneeseen hyvinvointikäsitteeseen. Erik Allardt otti pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessaan elintason rinnalle yhteisyyssuhteet: paikallisyhteisyyden, perheyhteisyyden ja ystävyyssuhteet sekä itsensä toteuttamisen (arvonanto, korvaamattomuus, poliittiset resurssit ja mielenkiintoinen vapaa-ajan tekeminen). Elintason lisäksi hyvinvointiin katsotaan kuuluvan elämän laatu ja koko elämäntapa.[1752]

V. J. Sukselaisen ja Alvar Aallon tavoitteita voi peilata myös edellä kerrottua laajaa hyvinvointikäsitettä ja yhteisöllistämisen tavoitteita vasten. Hyvän yhdyskunnan pitäisi turvata asukkailleen 1) hyvä luonnonympäristö, 2) asunto, 3) koulutus ja 4) työ. Nämä kaikki ovat edellytyksiä sille, että asukkaat voivat 5) vaikuttaa ympäristöönsä, 6) kokea yhteisvastuuta sekä toteuttaa itseään.[1753] Hyvinvointiyhteiskunnan ja -valtion historialliset kertomukset – onnistumisineen ja epäonnistumisineen – voisivat olla toisenlaiset, jos tarkastelun mittarit olisivat edellä mainitut. Jos hyvinvointivaltion sijasta tarkastellaan hyvinvointi-ihmistä tai -yhteisöä, muuttuvat mittarit ja kysymyksenasettelut, ja yhteishyvän ja hyvinvoinnin politiikka sekä niiden sisältö, tekijät ja kohteet ovat toiset.

Yhteisöllisyys korostui Suomessakin 1900-luvun lopulla arvona, joka mittaa hyvinvointipolitiikan onnistumista. Silloin alettiin etsiä jotain, joka oli kadonnut ja kadotessaan tehnyt itsensä tarpeelliseksi. Artikkelissaan *Vallan ja vapauden välissä: hyveen hallinta vapaassa yhteiskunnassa* Nikolas Rose kuvaa yhteisöjen merkitystä ja määrittelee ”kolmatta tilaa” eräänlaisena luonnollisena politiikan ulkopuolisena ihmissuhteiden alueena. Toisaalta ”kolmas tila” on politiikan keskeinen kohde: politiikalla vaikutetaan sen sisältöön, ominaisuuksiin ja toimintaan.[1754]

Tarkasteltaessa ja tutkittaessa suomalaisen yhteishyvän rakentamista yhteensovittamista ja vastakohtaisuutta olisi voinut etsiä vastaparin sijasta kolmiosta – arvolatautuneesti ilmaisten: 1) omaehtoinen kansalainen, 2) itseohjautuvat yhteisöt ja 3) holhoava valtio. V. J. Sukselaisen näkemystä tutkittaessa on problematisoitava kansalaisen ja valtion välissä olevat sekä niitä yhdistävät yhteisölliset sillat. Yhteisöillä on iso merkitys valtiota ja kansalaisia yhdistävinä ja ohjaavina elementteinä., mutta muutoksissa yhteisöt eivät pysy ehyinä ilman politiikkaa. Yhteisöt ovat politiikassa sekä toimijoita että kohteita; ne luovat jo itsessään hyvinvointia, ja myös siksi niitä on vahvistettava. Hyvinvoinnin rakentaminen ei ole vain yksilöiden vaan myös yhteisöjen vahvistamista muutoksessa.[1755]

”Kolmas tila” on sekä poliittisen vallankäytön kohde että sen ulkopuolinen vastapaino: taloudellista toimintaa syntyy Nikolas Rosen mukaan ”yksilöiden välisen luottamuksen, paikallisen yhteisöperusteisen vaihtoverkoston sekä yritysten välisen yhteistyön välillä, jota esiintyy kun yhdistyksiä yhdistää sitoumus tiettyä maantieteellistä aluetta kohtaan”. Valtiojohtoisuuden sijasta asioita vievät eteenpäin ”rakenteet,

jotka nousevat moninaisista interaktioista, neuvotteluista ja vaihdoista välittävien sosiaalisten toimijoiden, ryhmien, voimien, organisaatioiden, julkisten ja puolijulkisten instituutioiden välillä".[1756] "Kolmannen tilan" määritelmät osuvat hyvin siihen yhteiskunta- ja yhdyskuntapolitiikkaan, jota V. J. Sukselainen 1940-luvun alun ohjelmissaan tavoittelee. On tärkeää huomata, että se on politiikasta vapaa vyöhyke, jonka toimintaedellytykset kuitenkin luodaan politiikalla.

"Kolmas tie ja kolmas tila" kuvaavat V. J. Sukselaisen aatteellista ja yhteiskunnallista näkemystä, joka nousee kansalaisen ja yhteisöjen tarpeista yhteiskunnan vahvistamiseksi. Politiikan tavoitteet ja toimintakenttä poikkeavat kapitalismi vastaan sosialismi -pohjalta syntyneestä jaottelusta. Taloudellisten suhteiden lisäksi politiikassa hahmotetaan ihmistä sosiaalisesti ja kulttuurisesti omassa yhteisössään mutta myös osana luonnonjärjestystä. Sekä sosiaalinen että ekologinen vuorovaikutus ovat toimivan yhteisön ja asuintilayhdyskunnan elämisen perusta. Ei liene väärin väittää, että talonpoikaista elämäntapaa teollistuneessa maalaisyhteiskunnassa haikaillut V. J. Sukselainen etsi 1940-luvun ekososiaalista elämäntapaa, edistysmielistä talonpoikaisuutta.

Hajakeskitetty Suomi

V. J. Sukselaisen asutuspoliittiset linjaukset kiteytyvät 1) Kimmo Kimalaisen kilpakirjoituksessa Suomen itsenäisyyden turvaamisesta (1940) sekä 2) tavoitteessa teollist uneesta maalaisyhteiskunnasta (1943), joka puolestaan liittyi näkemykseen 3) hajakeskitetystä Suomesta (1944). Vertailu V. J. Sukselaisen ajatusten ja asutuspolitiikan toteutuneen linjan välillä kertoo hyvin, miten yhteiskunnallisen uudistajan haasteena on aina toiveiden ja todellisuuden yhteensovittaminen. Hävityn sodan jälkeen piti voittaa rauha; aikaa toiveiden toteuttamiselle ei ollut, sillä valtavat ongelmat odottivat pikaisesti ratkaisua.

Suomen jälleenrakennus syksystä 1944 lähtien oli mahdollisuus uudenlaisen Suomen luomiseksi. V. J. Sukselainen kytki kirjoituksissaan valtakunnan suunnittelun ja seutusuunnitteluun julkisesti yhteen ensimmäisen kerran sodan päättymisen jälkeen syksyllä 1944. Lokakuussa oli *Talouselämä*-lehdessä artikkeli "Seutukuntasuunnittelu ja nykyhetki", jossa V. J. Sukselainen kertoo tehdyn eräitä epävirallisia seutukuntasuunnitelmia, vaikka lainsäädäntö edelleen laahasi perässä. Jälleenrakennuksen alkaessa valtion olisi pitänyt edes jossain määrin ottaa itselleen koko maassa "samanlaisia tehtäviä, joita asemakaavalainsäädäntö kaupunki- ja kauppalakunnille antaa". Seutusuunnittelu oli osa tasapainoisten alueiden muodostaman tasapainoisen valtion syntyä.

V. J. Sukselainen kirjoittaa, että sodan aikana on päädytty yksimielisyyteen haja-asutuksen suosimisesta ennen kaikkea sosiaalisista syistä; ahdas kaupunkiasutus aiheuttaa yhteiskunnallisia epäkohtia – mutta sodan aikaiset kaupunkien pommituk-

setkin olivat hyvin muistissa. Hän toteaa sekä asunnon että työpaikan vaikuttavan asumispaikan valintaan ja ehdottaa tutkittavaksi, voitaisiinko Helsingistä siirtää työpaikkoja pienempiin asutuskeskuksiin. Moni uusimisen tarpeessa oleva teollisuuslaitos, joka ei ole riippuvainen alueella asuvasta kuluttajakunnasta, on siirrettävissä pääkaupungista. Ehtona on, että Helsingin asuntopulan helpottamiseksi varatut julkiset varata käytettäisiin uuden paikkakunnan asuntorakentamiseen.

Esillä on myös valtion laitosten, virastojen ja korkeakoulujen osittainen siirtäminen pois pääkaupungista. Keskusteluun oli jälleen noussut ajatus uuden kaupungin perustamisesta, mikä V. J. Sukselaisen mielestä oli turhaa, vaikka valtion onkin otettava vastuu kaupunkisiirtolaisten auttamisesta. Asian hoitamiseksi on otettava käyttöön seutukuntasuunnittelu; valtion pitää ohjata uutta ja laajentuvaa työvoimavaltaista teollisuutta haluamilleen alueille, asuntopulan helpottamiseksi on luotava pieniä nykyaikaisia asutuskeskuksia ja luovuttava tukemasta ylisuurten kaupunkien kasvua harvaan asutussa maassa.[1757]

Helsingin Sanomat oli syksyllä 1944 V. J. Sukselaisen kanssa samoilla linjoilla: ”Kaupunki, jossa ei ole tarpeeksi asuntoja, ei ole sopiva paikka uusien työtilaisuuksien järjestämiselle. Samalla kun tämä näkökohta pitää paikkansa esim. Helsinkiin nähden, olisi entistä enemmän myös harkittava, eikö valtion laitoksia voitaisi jossakin määrin siirtää pikkukaupunkeihin tai maaseudulle. Väestötulva Helsinkiin jatkuu nykyisin päivittäin ja vaikeuttaa samalla työvoiman saantia muualle. Mitkään tähänastiset säännöstelytoimenpiteet eivät onnistu pelastamaan meitä siitä, että asuntopula tulee muodostumaan sietämättömäksi.”[1758]

V. J. Sukselainen ajoi ajatuksiaan eteenpäin myös valtiovarainministeriön poliittisessa valmistelussa ja ehdotti harkittavaksi, olisiko valtion jarrutettava liian suurten asutuskeskusten, kuten Helsingin kasvua. Kaupungin maantieteellinen sijainti oli haasteellinen, ja siitä tuli geopoliittisesti vielä haasteellisempi, kun pääkaupungin rajalta runsaan parinkymmenen kilometrin päässä sijainnut Porkkalan alue oli vuokrattava Neuvostoliitolle tukikohdaksi. V. J. Sukselainen ei julkisesti käyttänyt Porkkalaa perusteluna virastojen tai korkeakoulujen siirtoon Helsingistä, mutta muun muassa syksyllä 1944 pääministerille kirjoitetun puheen luonnoksessa hän puuttui vuokra-alueen aiheuttamaan uhkaan[1759].

Seutukuntasuunnittelua koskeva lainsäädäntö oli ensimmäinen asia kaupunkien asunto-ongelmien kestäväksi ratkaisuksi. Hankkeeseen kuului suunnitelma sijoittaa valtion laitokset hajakeskitetysti. V. J. Sukselaisen mielestä toistensa kanssa tekemisissä olevat virastot piti sijoittaa samaan asutuskeskukseen. Sodassa tuhoutuneiden, kuten Teknillisen Korkeakoulun, siirtäminen Helsingistä olisi tietysti ollut helpointa.[1760]

V. J. Sukselainen jatkoi keväällä 1945 keskustelua valtakunnallisesta suunnittelusta ja hajakeskityksestä. Hän kirjoitti *Talouselämään* artikkelin *Hajakeskitys*, jossa ehdottaa muun muassa Tilastollisen Päätoimiston ja valtioneuvoston kirjapainon siirtämistä johonkin pieneen maaseutukaupunkiin. Myös keskusvirastoja saattoi siirtää sopiviin maaseutukeskuksiin. – Hivenen ristiriitaiselta vaikuttava ilmaus ”ha-

jakeskitys" ei syntynyt vahingossa. Esimerkiksi keskusvirastojen siirron ehdoksi V. J. Sukselainen asetti hajakeskitys -periaatteen noudattamisen eikä niiden sirottelemisen sinne ja tänne. Pelkkä hajautus ei siis riittänyt, tarvittiin hajakeskitystä.

Alvar Aallon seutusuunnitteluajattelun taustalla olevan Lewis Mumfordin näkemykset löytyvät myös hajakeskityksen perusteluissa. Lewis Mumfordin mukaan aluesuunnittelun on kehitettävä seutua järjestelmällisesti ja sovitettava seutukunta osaksi eri alueiden muodostamaa valtiollista kokonaisuutta.[1761] Suunnitelmallisuus ja alueen mahdollisuuksien tunteminen ovat välttämättömiä tekijöitä kehityksen liikkeellesaamiseksi.

V. J. Sukselainen ehdotti korkeakoulujen toiminnan hajakeskitystä sekä julkisen vallan, järjestöjen ja talouselämän yhteistyötä hankkeiden toteuttamiseksi. Valtiovallan olisi syytä keskittää myös uutta yritystoimintaa sellaisiin asutuskeskuksiin, joilla on siihen taloudellisia edellytyksiä. Hän kirjoittaa: "Anteeksiantamatonta olisi, jos asiassa ei kiireellisesti jotakin tehtäisi, sillä kysymyksessä ovat valtavat taloudelliset arvot. Meidän on rakennettava niin pian ja niin nopeasti kuin kykenemme ja siitä syystä on yleissuunnitelman alullepano asia, jossa ei ole enää varaa viivytellä. Helsinki on nykyisellään aivan liian suuri harvaanasutun maamme pääkaupungiksi. Sen kasvamista ei ole yleisin varoin tuettava, jos kerran muuten on mahdollisuuksia asuntopulan poistamiseen ja työpaikkojen järkevään sijoittamiseen."[1762]

V. J. Sukselainen oli luonteeltaan tutkija ja halusi saada tutkittua tietoa näkemystensä pohjaksi. Hänen aloitteestaan perustetun Väestöpoliittisen Tutkimuslaitoksen ensimmäisiä sota-ajan jälkeisiä tehtäviä olivat laajat maaltapakotutkimukset Sisä-Suomen kunnissa; tutkimukset ja tulokset veivät askel askeleelta Väestöliiton yhä määrätietoisemmin valtakunnansuunnittelun ja sen ongelmien piiriin.[1763] Ei ihme, että Väestöliitossa paneuduttiin tutkimustoimintaan; liiton palveluksessa olivat tuolloin tuleva sosiaalipolitiikan professori Armas Nieminen ja tuleva kansantaloustieteen professori Reino Lento. Heidät V. J. Sukselainen oli halunnut ottaa töihin Väestöliittoon vahvistamaan asiantuntemusta ja yhteiskunnallista osaamista, koska liiton tavoitteita piti määritellä suunnittelun ja tutkimuksen pohjalta. Esimerkiksi maaltapakotutkimuksessa käytettiin menettelytapaa survey-analysis-plan: aluksi kerätään tietoja otoksena, jonka tulokset analysoidaan kokonaiskuvan hahmottamiseksi, ja saadun tiedon pohjalta tehdään suunnitelma.[1764]

Kului kuitenkin jonkin verran aikaa ennen kuin jo sodan aikana viritetty valtakunnallinen suunnittelu saatiin liikkeelle. Vuonna 1951 valtioneuvosto asetti valtakunnansuunnittelua valmistelemaan komitean, joka puolestaan kirjasi päätavoitteekseen maan taloudellisten ja henkisten voimavarojen tehokkaamman käytön. Tavoitteen saavuttaakseen komitea halusi kiinnittää huomiota niihin toimenpiteisiin, joiden avulla voidaan "parhaiten tehostaa tuotantoa sekä edistää tuotannon ja asutuksen tarkoituksenmukaista sijoittumista valtakunnan eri osiin".[1765]

V. J. Sukselaisen ajattelussa pitää erottaa kaksi toisiaan täydentävää valtiojohtoista yhteishyvän tai hyvinvoinnin kehittämislinjaa: sääntelevä valtiontalous- ja työmark-

kinapolitiikka sekä säätelevä yhteiskuntatalous- ja rakennepolitiikka. Ensimmäinen merkitsi usein valtion ohjauksen vahvistamista, toinen puolestaan vahvisti itseohjautuvaa kansalais- ja yhteisöyhteiskuntaa.[1766] Hän halusi valtion talouspoliittista ohjausta ja vaikuttavuutta myös rakenteellisilla muutoksilla eikä vain sosiaali- tai työmarkkinapoliittisella tulonjako- ja tuottavuusohjauksella. Valtiota tarvittiin Suomessa sekä suhdanne- että rakennepoliittisena toimijana, ja uudistusten tarve tiedostettiin. Maalaisliiton puoluesihteeri Väinö Kaasalainen evästi puolueensa lehtien päätoimittajia syyskuussa 1944 käymään kumouksellisuutta vastaa riittävän jyrkillä yhteiskunnallisilla uudistuksilla.[1767]

V. J. Sukselainen pääsi keväällä 1945 esittelemään ajatuksiaan radiossa. Hänen ajattelutavastaan kertoo lähtökohta, että ihminen ei ole olemassa teollisuutta varten vaan teollisuus ihmistä varten. Tuotanto on järjestettävä niin, että se on myös innostava ja elämälle sisältöä antava. Ihmisten yhteen sullomisesta ja tuotantotoiminnan keskittämisestä syntynyt säästö voi usein merkitä suurta lisäkustannusta, jos asiaa arvioidaan kansantalouden ja inhimillisen toiminnan yhteensovittamisen kannalta. V. J. Sukselaisen tavoite on maan tasainen asuttaminen, silloin toisia ei ”kiskottaisi kokonaan irti luonnosta ja toisia taas jätettäisi alkeellisin välinein kamppailemaan ankaran luonnon kanssa”.[1768]

V. J. Sukselaisen jälleenrakennuskauden asutusratkaisut ovat suunnitelmallista yhteiskuntapolitiikkaa. Hän ihmettelee, onko mitään järkeä antaa väen ahtautua kaupunkeihin ja ennen kaikkea Helsinkiin; suomalaiset voisivat asua ja työskennellä mukavammin, terveellisemmin ja edullisemmin eri puolilla laajaa ja harvaanasuttua maata. Hän muistuttaa, että suunnittelussa on otettava huomioon myös ihminen eikä yksinomaan tuotanto: ihminen on myös taloudenpidon tarkoitus eikä yksin sen väline, ja siitä syystä on huomiota kiinnitettävä ihmisen mahdollisuuksiin viihtyä ja elää luonnonmukaista elämää.[1769]

Teollisuutta voidaan sijoittaa sellaisille alueille, joilla ”omakotitoiminnan ja siihen liittyvien etuuksien avulla voitaisiin saada ihmiset kiintymään määrättyyn paikkakuntaan ja herättää sellaista sosiaalisen turvallisuuden tunnetta, minkä oma tupa ja oma lupa antaa”. Suurten keskusten asuntorakentamisen tarve vähenisi, ja niissä voitaisiin kiinnittää enemmän huomiota sekä asemakaavaan että perheasuntojen rakentamiseen. Samalla hillittäisiin asumiskustannusten nousua ja parannettaisiin yleistä asumistasoa.[1770]

V. J. Sukselainen ajatteli varmaan hyvin paljon samalla tavalla kuin piispa Eino Sormunen, joka vertaili *Helsingin Sanomissa* kesällä 1944 maaseudun ja kaupungin elämää: ”Kaupungissa viihtyy pysyvästi vain ihminen, joka sopeutuu kaupunkielämän rytmiin, ja maalla viihtyy pysyvästi vain ihminen, joka rakastaa multaa, ilmaa, ja aurinkoa ja osaa myötäelää maaelämän valtavimman ihmeen, vuodenaikojen vaihtelun.”[1771]

Asutustoiminnalla on historian kuluessa pyritty sovittamaan yhteen erilaisia ihmisen, yhteiskunnan ja valtion pyrkimyksiä. Ihmisen asuttaminen ja maan asut-

taminen olivat yleensä yhteen sovitettavissa, vaikka ovatkin alkuperäisiltä tavoitteiltaan erilaisia; maan asuttaminen on usein turvallisuuspolitiikkaa ja ihmisten asuttaminen sosiaalipolitiikkaa, mutta niitä yhdistävät yleensä tuotantopoliittiset tavoitteet. V. J. Sukselainen puhui ihmisen ja maan asuttamisen lisäksi elinkeinojen asuttamisesta, joka teollistuvassa yhteiskunnassa merkitsee aikaisempaa kattavampaa valtion talouspoliittista ohjausta.[1772] Yhdessä nämä asutustoiminnan tavoitteet ovat yhteiskuntapolitiikkaa, suomalaisen kansankylän rakentamista.

Perttula_Sukselainen.indd 439 19.5.2010 14:29:30

Maltillisten historia – Yhteenveto ja loppupäätelmät



Perttula_Saksolainen.indd 440 19.5.2010 14:29:30

Vieno Johannes Saari – Sukselan kylän kasvatti

V. J. Sukselaisen aatteellinen kasvukertomus avaa yhden henkilön elämäkertaa laajemman näkökulman suomalaiseen yhteiskuntaan, sillä tutkimus on samalla myös osa suomalais-kansallisen keskusta-aatteen elämäkertaa ja kasvukertomusta. Sellaista tarvitaan, sillä päivänpoliittinen julkisuus ja poliittinen historia seuraavat mielellään ääri-ilmiöitä ja värikkäitä vaikuttajia; pimentoon ja tunnistamatta jäävät maltilliset ja sovittelevat aatesuunnat ja henkilöt. Suomen poliittinen historia on kuitenkin pääsääntöisesti ollut yhteiskuntaa hillitysti muuttavien edistysmielisten aatteiden maltillista historiaa. Maltillinen edistysmielisyys ei ole kanavoitunut vain poliittiseen keskustaan, vaan on toiminut myös oikeistossa ja vasemmistossa ollen vastapainona äärisuunnille.

Maltillisten historia tuo V. J. Sukselaisen esille uudella tavalla niin suomalaisen yhteiskunnan kuin Maalaisliitonkin rakentajana. Perusteet hänen nostamisekseen yhdeksi keskusta-aatteen tärkeimmistä yhteiskunnallisista ajattelijoista ja toteuttajista löytyvät, kun politiikkaa rouhaisee pintaa syvemmältä. Samalla avautuu pitkä historiallinen linja fennomaaneista nuorsuomalaisiin ja talonpoikaissäädystä Maalaisliittoon. Nämä näkemykset ohjaavat V. J. Sukselaisen ajattelua ja muokkautuvat edistysmieliseksi talonpoikaisuudeksi ja alkiolais-ruutulaiseksi keskustalaisuudeksi.

Kansallinen eheys, yhteiskunnalliset uudistukset ja kansanvalta muodostavat V. J. Sukselaisen näkemyksessä kolmion, jossa jokaisella kyljellä on tehtävänsä. Kansanvalta on vahvasti läsnä hänen elämäkerrassaan ja aatteissaan; se on osa alkiolaista itsekasvatusta ja ihmisen henkistä kasvua, mutta on myös olennainen kansakunnan valtiotaidon kehitykselle ja maailmanhistoriallisen tehtävän toteuttamiselle. Kansanvalta ei ole vain yhteisten asioiden hoitamista, vallankäyttöä tai kansan edustamista, hänelle myös kansan valistaminen on välttämätön osa kansanvaltaa ja poliittista toimintaa. Tämä ajattelutapa ohjaa V. J. Sukselaisen käsitystä puolueen tehtävästä ja toiminnasta kansanliikkeenä ja valtiollisena vaikuttajana.

Perttula_Sukselainen.indd 441 19.5.2010 14:29:31

V. J. Sukselaisen yhteiskunnallisen ja järjestöllisen toiminnan avainsanoja ovat kasvaminen, kohtaaminen, vuorovaikutus ja verkottuminen, jotka tulevat hyvin esiin jo 1920-luvun alussa hänen toimiessaan suojeluskunnassa ja Turun Oppikoulujen Karjala-Seurassa. Tietoisuutensa kasvattamisen hän pohjasi usein tietomääränsä lisäämiseen; tutkimus, suunnittelu, organisointi ja toteutus kuvaavat hänen johtamis- ja vaikuttamistapaansa eri yhteisöissä. Tutkittu tieto toi toimintaan käytännöllistä järkevyyttä ja taloudellista tehokkuutta.

AKS:n jäsenistä kertovassa elämäkertakokoelmassa Matti Kuusen kuvaus V. J. Sukselaisesta osuu hämmästyttävästi yhteen monien tämän tutkimuksen johtopäätösten kanssa. Hän arvioi: ”Syvimmät jäljet Suomen historiaan hän jättänee sosiaalipolitiikan, erityisesti perhe- ja väestöpolitiikan tienraivaajana. Lempeän sitkeästi hän taivutti vanhoillisen Maalaisliiton uudistuspuolueeksi. Jo 1940-luvulla hän pienen asiantuntijajoukon kera oivalsi yhdyskuntasuunnittelun, sosiaalivakuutuksen, perhekustannusten tasauksen ja kehitysaluepolitiikan välttämättömyyden. Lyhytjänteisen eturyhmäkiistelyn keskellä hän edusti harvinaista taloudellisen realismin ja sosiaalisen idealismin yhdistelmää.”[1773]

Lainaus kuvaa hyvin V. J. Sukselaisen yhteiskuntapoliittista linjaa ja toimintatapaa. Hänellä oli näkemys suomalaisesta yhteishyvästä, jossa yhteiskuntapolitiikalla oli suuri merkitys. Jatkosodan aikaiset tavoitteet omavaraisesta ja hyvinvoivasta teollistuneesta maalaisyhteiskunnasta sekä hajakeskitetystä Suomesta ovat oman aikansa kokonaisvaltaista yhteiskuntapolitiikkaa. Osin toteutuneina, mutta toteutumattominakin ne kertovat V. J. Sukselaisen kyvystä nähdä oman hetkensä ilmiöt ja katsoa kauemmaksi. Hän ei kuitenkaan jäänyt vain näkijäksi vaan kasvoi myös tekijäksi.

Psykohistoriallinen lähestymistapa olisi tarjonnut tähän tutkimukseen vaativan mutta mielenkiintoisen ulottuvuuden. V. J. Sukselaisen lähdeaineisto sekä 1920- ja 1930-luvun kansallishenkinen ilmapiiri loisivat psykohistorian näkökulmasta lähestyvälle tutkimukselle otollisen maaperän. Tässä tutkimuksessa näkökulma on perinteisempi, ja elämäkerta rakentuu Vieno Johannes Saaren ja V. J. Sukselaisen aatehistoriallisesta kasvukertomuksesta aina varhaislapsuudesta orastavaan keskiikään asti.

V. J. Sukselainen oli elämässään ja aatteissaan Vieno Johannes Saari, mielenikkunaltaan Ojanperän pikkutuvan ikuinen lehtolapsi. Hän oli äidilleen elämänsä velkaa, ja velkaa maksaessaan hän oli elämälleen velvollinen. Äidin elämäntyö ei saanut mennä hukkaan. Lapsuudesta juontuu elämän mittainen etsintä, jota Vieno Johannes teki vapauden ja vastuun sekä mahdollisuuksien ja velvollisuuksien välillä. Hän halusi kasvaa hyväksi ihmiseksi ja kunnon kansalaiseksi. Lapsuuden elämäntilanteista saattaa olla peräisin V. J. Sukselaisen jatkuva tuskittelu nöyryyden ja määrätietoisuuden yhteensovittamisesta: Hän oli vastakohtaisuuksien mies. Näkymätön halusi kasvaa näkyväksi. Valtiomiehen henki piti pukea vähäväkisen nuttuun. Elämässä piti edetä itseään nostaen muita polkematta; pyrkiä pyrkimättä, vaikuttaa vaivihkaisesti ja johtaa johdatellen. Hän oli taustalla taistelija ja sodassa sovittelija.

Muistelmissaan V. J. Sukselainen ottaa esille lapsuutensa köyhyyden sekä kansalaissodan kokemukset ja merkityksen ajattelu- ja toimintatapaansa. Vastapainona yhteiskunnallisille levottomuuksille Amanda Vilhelmiina ja Kruuvaisten Hakalan Jussi tarjosivat Vieno Johannekselle lapsuudessa elämäntavan ja -arvot, jotka pahimmissakin arjen kolhuissa loivat turvallisuutta. Myös kyläläiset auttoivat tiukan paikan tullen yksinhuoltajaa ja hänen poikaansa. Ojanperän hatara pikkutupa, Hakalan talonpoikainen pihapiiri ja Sukselan kylän elämäntapa pysyivät Vieno Johanneksen mielessä lapsuudesta aikuisuuteen. Hän oli sukselalainen, Sukselan kylän kasvatti Paimiosta, joka kunnioitti kotikyläänsä ja kyläläisiä ottamalla sukunimekseen Sukselainen. Suurin kunnioituksen osoitus lapsuuden kylälle ja kyläläisille ovat kuitenkin V. J. Sukselaisen aatteelliset ja yhteiskunnalliset näkemykset. Niiden voima teki hänestä omanlaisensa yhteiskunta- ja sosiaalipoliitikon, suomalaisen yhteishyvän ja kansankylän rakentajan.

Kansanvaltainen aitosuomalainen

Luokkatietoisuuden herääminen sekä sen pohjalta rakennettujen yhteisyyksien vahvistuminen ja vastakohtaisuuksien luominen ovat usein olleet ensisijaisia perusteita, kun Suomessa on arvioitu poliittisten joukkoliikkeiden syntyä ja olemusta sekä henkilöiden samastumista niihin. Luultavasti tulkintaa ovat vahvistaneet oletukset työn ja pääoman, sosialismin ja kapitalismin ristiriidan ylivertaisuudesta poliittisen jakautumisen perusteena. Lähestymistavan uskottavuutta ovat myöhemmin täydentäneet yhteiskunnan modernisoitumisesta ja työnjaosta seuranneet työmarkkinoiden vastakkainasettelut. Työmarkkinapohjainen ammatillinen järjestäytyminen on muokannut sekä politiikan areenoita että työlistaa – yhteiskuntapolitiikan arvo- ja työjärjestystä ja puoluekenttää.

Suomessa luokkahistorialliseen ajatteluun on ohjannut erityisesti 1918 kansalaissota, jonka vaikutusta kansakunnan elämään ei voi vähätellä. Se on vaikuttanut oman aikansa tapahtumiin sekä aatteellisiin ja poliittisiin valintoihin. V. J. Sukselaisen ja Maalaisliiton historiassa kansalaissota ei ollut omaksuttua aatetta mullistava. Pikemminkin se vain vahvisti kansallis-talonpoikaisen näkemyksen ja maahenkisen keskustalais-sovinnollisen politiikan tarvetta.

Vieno Johannes Saaren aatteellisia ja yhteiskunnallisia näkemyksiä olisi ollut mahdoton asemoida vuoden 1918 henkisillä jaoilla: vaihtoehdottomalla valinnalla punainen vai valkoinen, sosialisti vai kapitalisti, luokkataistelija vai vapaustaistelija. Hänen aatteellisen näkemyksensä ydintä ei pidäkään etsiä kansalaissodan vahvistamasta luokkatietoisuudesta. Rinnalle ja ohi on nostettava kansallinen tietoisuus erilaisine kulttuurisine ja yhteiskunnallisine määreineen. Millainen käsitys syntyy, kun 1920-luvun nuoren miehen aatteellisuutta määritellään ilmaisulla kansallismielinen?

Perttula_Sukselainen.indd 443 19.5.2010 14:29:31

Mielikuvia on varmaan yhtä monta kuin miestäkin. Ryssävihaa puhkuvat haaveet suursuomalaisuudesta nousevat esiin ensimmäisinä mielleyhtyminä.

Vieno Johannes oli 1920-luvun puolivälissä heimohenkinen lukiolainen, isänmaallinen aitosuomalainen ja puolustustahtoinen suojeluskuntalainen. Yhdistelmä tarkoitti hänelle kansakunnan sisäistä lujuutta ja yhteenkuuluvuutta, ei hyökkäysintoista ja itärajaa siirtävää suursuomalaisuutta. Ajattelu kiteytyy hänen omassa määrittelyssään vuodelta 1927: ”Kolmea olen lajia: aitosuomalainen, suojeluskuntalainen ja maalaisliittolainen. Niille rakentuu tulevaisuuteni ja ne katson kansani menestyksen pääehdoiksi. Voimakas, puolustustahtoinen kansallisvaltio, jonka johtava luokka on ymmärtäväinen, työteliäs maanviljelijäluokka.”[1774]

V. J. Sukselainen kuului siihen 1920-luvun ylioppilaspolveen, tosin nuorempaan kohorttiin, joka rakensi Suomen suuruutta Akateemisessa Karjala-Seurassa. Hänen kansallismielisyytensä intomielisin vaihe hiipui 1930-luvun alun Lapuan liikkeen vuosina. Kokoavalta kansallismielisyydeltä puuttui silloin laajasti hyväksytty ja uskottava yhteiskunnallinen ideologia. Kansanvalta ja kansallismielisyys eivät enää 1930-luvun AKS:ssä kytkeytyneet yhteen. Seura oli oikeistolainen, vasemmistoa vastustava ja kansaa yhteen muottiin pakottava yhdistys. Kansallismielisyys ilmeni Neuvostoliitolle uhitteleva sotaintoisena laajentumishaluna ja kotoisena ruotsinkielen sulauttava kielitaisteluna.

V. J. Sukselaisen elämäkerrassa vuodet 1906–1945 voidaan aatteellisesti jakaa kahteen vaiheeseen: kansallis-valtiolliseen 1906–1933 ja valtiollis-yhteiskunnalliseen 1933–1945. Vedenjakajana on suhtautuminen valtioon ja sen tehtäviin. Vieno Johannes tunnisti jo nuoruudessaan kansallisen ja yhteiskunnallisen eheyden tarpeen. Tavoitteen saavuttamiseksi tarvittiin valtiota, jonka merkitys laajeni hänen ajattelussaan 1920-luvun lopulta lähtien. Termit kansallinen ja yhteiskunnallinen kulkevat V. J. Sukselaisen ajattelussa yhtä jalkaa. Hänen aatteellisia avainsanojaan ovat kansalainen, yhteisö, yhteiskunta, kansakunta ja valtio. Käsitteet kuvaavat, miten edistyshaluinen kansalainen kasvaa alkiolaisten ajatusten voimalla itsestään ja lähiyhteisöstään sekä yhteiskunnastaan ja kansallisuudestaan tietoiseksi valtiolliseksi toimijaksi.

Kansalaiskeskeistä kansallisuusajattelua edustivat Vieno Johanneksen ajattelussa Santeri Alkio ja Maalaisliitto. Kulttuuriselta lähtökohdaltaan se oli kansasta ja sen tietoisuudesta kasvavaa suomalaisen ja talonpoikaisen kansallisuusajattelun perinnettä. Yhteiskunnalliset uudistukset ja kansanvalta olivat myös Yrjö Ruudun työvälineet kansallisen eheyden rakentamisessa. Hänen näkemystään voi kutsua tieteelliseksi ja taloudellis-rationaaliseksi. Sitä voi nimittää myös valtiotieteelliseksi kansallisuusajatteluksi, jossa kansallisen yhteyden rakentaminen painottui ylhäältä ohjatuksi. Kansalaisten sijasta keskeisinä toimijoina olivat ryhmät.[1775]

Näistä alkiolais-ruutulaisista juonteista muodostuivat V. J. Sukselaisen käsitykset kansallisuudesta, yhteiskunnasta ja valtiosta sekä niiden tehtävistä. Hänen valtiokäsityksensä laajentuminen on tärkeä yhteiskuntapoliittinen taitekohta. Opiskeluaikana valtio sai V. J. Sukselaisen näkemyksissä niitä velvoitteita, jotka hän aikaisemmin oli

kokenut kansalaisten, perheiden ja erilaisten yhteisöjen tehtäviksi.[1776] Yhteishyvä- ja yhteiskuntapoliitikko V. J. Sukselainen alkaa muotoutua 1930-luvulla, kun hänen valtiokäsityksensä laajenee. V. J. Sukselainen haluaa antaa vapautta, mutta myös vastuuta kansalaisille ja yhteisöille. Valtio on hänen ajattelussaan kansan vakuuttaja, turvallisuuden takaaja ja mahdollisuuksien antaja.

Sosiaaliset välttämättömyydet kehystivät V. J. Sukselaisen talouspoliittisia ratkaisuja. Hän kytki talous- ja sosiaalipolitiikan yhteen sekä näki jo 1930-luvun alussa kulutuskysynnän ja taloudellisen vaurauden yhteyden. Itsenäisyyden turvaamisen kilpakirjoitus 1940 on esimerkki yhteiskuntasuunnittelusta, jossa väestöpolitiikka toimii uudistavana sosiaalisena ja taloudellisena voimana. Asutus- ja asuntopolitiikka olivat V. J. Sukselaiselle tärkeät yhteishyvän työvälineet. Hän ei lähestynyt asutusratkaisuja vain maatalouskysymyksenä, vaan yhteiskunnallisena rakenne- ja hyvinvointiratkaisuna. Yhteys maahan on sen sijaan tärkeä sekä henkisen että aineellisen turvan antajana. Vielä 1940-luvullakin maa oli tuki ja turva; maahenki ja yhteishyvä varmistivat kansanvallan uskottavuutta. Jos luottamus kansanvaltaan ja valtioon olisi hiipunut, olisi ovi kansandemokratiaksi ollut kutsuvasti avoinna.

Esimerkiksi seutusuunnittelun arvojen purkaminen johdattaa historiallisiin hyvinvointipolkuihin, kysymään ajateltua mutta tapahtumatonta. Suomessa toteutunut hyvinvointivaltion polku ei ollut ainoa mahdollisuus, rinnalla oli muitakin vaihtoehtoja. Kun puhutaan suomalaisen yhteishyvä- ja hyvinvointipolitiikan historiasta, on etsittävä myös toteutumattomia ajatuksia. V. J. Sukselaisen yhteiskuntapoliittisen ajattelun huipentumana voidaan pitää 1940-luvun alun näkemyksiä teollistuneesta maalaisyhteiskunnasta ja hajakeskitetystä Suomesta.

V. J. Sukselaisen näkemyksistä on löydettävissä samanlaisia kysymyksenasetteluja kuin Johannes Virolaisen *Maaseutuhenkinen elämänkatsomus* -kirjassa, Urho Kekkosen pamfletissa *Onko maallamme malttia vaurastua* ja Pekka Kuusen teoksessa *60-luvun sosiaalipolitiikka*. V. J. Sukselaisen suuren hyvinvointipoliittisen tavoitteen voisi nimetä suomalaisen kansankylän rakentamiseksi. Samalla hänen yhteiskunta- ja hyvinvointipoliittiset ajatuksensa avaavat myös uusia näkökulmia Suomen ekososiaalisen yhteiskuntanäkemykseen ja historiantutkimukseen. Tosin V. J. Sukselaisen vaikutus Suomen sodan jälkeisten vuosikymmenten hyvinvointipolitiikkaan olisi perusteltu jatkotutkimuksen aihe perinteisilläkin tutkimusajatuksilla ja -menetelmillä tehtynä.

Alkiolainen aitokeskustalainen

Maalaisliiton puheenjohtajaksi 1945 valitun V. J. Sukselaisen aatteellista puoluekuvaa voi peilata kolmesta ajallisesti ja sisällöllisesti lomittuvasta ulottuvuudesta: 1) talonpoikais-fennomaanisesta, 2) porvarillis-reformistisesta ja 3) keskustalais-sovinnollisesta ajattelusta; näistä näkemyksistä muodostuu hänen Maalaisliittonsa muotokuva.

Perttula_Sukselainen.indd 445 19.5.2010 14:29:31

Talonpoikais-fennomaaninen näkemys on yläkäsite ja linjaa suhdetta kansallisuuteen ja valtioon. Porvarillis-reformistinen ajattelutapa koskettaa yhteiskuntaa ja valtiota, jossa etsitään vapauden ja vastuun tasapainoa. Keskustalais-sovinnollinen näkemys on ajattelutapa ja yhteiskuntapolitiikkaa.

Maalaisliiton aatehistorian haasteena on aina ollut puolueen asemointi ”eurooppalaisten” poliittisten arvojen ja jakojen kentässä. Vieno Johannes Saaren liittivät aikanaan puolueeseen kansallisuusaate ja maahenkinen elämäntapa sekä omaehtoinen yhteenkuuluvuus paikkaan ja yhteisöön. Maalaisliittoa on vaikea sijoittaa vain vasemmisto- ja oikeisto -akselille, saatikka typistää pelkästään luokka- ja ammattimuottiin. Santeri Alkion Maalaisliitto oli ”se kolmas” vaihtoehto sosialismin ja kapitalismin rinnalla; ”kolmas tie” ja ”kolmas tila” ovat sekä tavoitteita että toiminnan tasoja.

Edellä kuvatusta aatekehikosta muokkautuu V. J. Sukselaisen talonpoikaispuolue Maalaisliitto. Sen keskustalainen perimä on tunnettu ja tunnustettu, mutta se ei juonnu vain talonpoikaisuudesta. V. J. Sukselaisen nuoruuden elämäkerrassa aatteellista yhteyttä Maalaisliittoon on etsittävä pikemminkin nuorsuomalaisesta perimästä ja radikaalista reformismista kuin agraarisesta tuotantopolitiikasta. Hänen näkemyksissään ovat jo aikaisessa vaiheessa löydettävissä maaseutumaiset ja talonpoikaiset mentaliteetit. Se ei ollut poikkeuksellista, sillä suomalaisten suhde maahan ja maahenki olivat 1900-luvun alussa tärkeä osa suomalais-kansallista elämää.

Vieno Johannes Saari otti Maalaisliiton puolueekseen jo nuoruudessaan, vaikka liittyikin sen jäseneksi vasta 1935. *Peltomies*-lehden perustaminen 1937 kytki hänet entistä tiiviimmin puolueeseen. Maahenkiseksi julistautunut *Peltomies* oli V. J. Sukselaiselle tärkeä vaikutuskanava ja hänen oma näyteikkunansa puolueeseen päin. Varsinaiseksi maalaisliittolaiseksi taustavaikuttajaksi ja poliitikoksi hän kasvoi jatkosodan aikana työskennellessään pääministerin sihteerinä syksystä 1941 alkaen. Hänen poliittinen ohjelmansa oli jalostunut vuosikymmenten aikana, mutta jatkosodan aikana se täsmentyi maaseudulta ja talonpoikaisista arvoista voimansa ammentavan poliittisen keskustan ohjelmaksi, edistysmieliseksi talonpoikaisuudeksi.

Hyväkään aate ja politiikka eivät riitä, jos sitä toteuttava poliittinen liike ei ole järjestäytynyt. Toinen osa V. J. Sukselaisen sodan aikaista puoluesuunnittelua oli järjestötyön kehittäminen. Maalaisliiton piti olla 1) radikaali valistuspuolue 2) kulttuurinen ja sivistyksellinen kansanliike, 3) vaikutuskanava maaseudun yhteiskunnallisen ja poliittisen voiman kohottamiseksi sekä 4) maaseudun puolestapuhujat yhteiseksi tahdoksi kokoava valtiollinen puolue. V. J. Sukselaisella olikin valmiina näkemys puolueesta, kun hänet kesäkuussa 1945 valittiin Maalaisliiton puheenjohtajaksi. Hänen johdollaan valmisteltiin Maaseudun Nuorten Liiton perustaminen, joka vahvisti maaseudun nuorison osallistumista ja Maalaisliiton kulttuuriliikkeen olemusta. V. J. Sukselaisen tavoitteena oli myös puolueen keskushallituksen aseman vahvistaminen.

Keskusta ei merkinnyt V. J. Sukselaiselle vain siltaa oikeiston ja vasemmiston, kapitalismin ja sosialismin välillä. Keskusta oli niiden rinnalla vaihtoehto, joka

madalsi vastakkainasetteluita ja kokosi kansalaisia. Ennen kaikkea sen politiikalla luotiin sopusointua työn, pääoman ja elämäntavan kesken. Sekä historiallinen että poliittinen keskustalaisuus määrittyvät ajassaan mutta aatehistoriallisesti on tärkeää kysyä, kuinka hyvin oman aikamme poliittinen keskustalaisuus sopii historiallisen keskustalaisuuden pitkään linjaan. Kysymys on poliittinen ja historiallinen – ja koskettaa menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta.

Millainen keskustalainen maalaisliittolainen V. J. Sukselainen oikeastaan oli? Siinä on yksi kysymys jatkotutkimukselle, jossa voisi peilata hänen merkitystään puolueelleen sotaa seuranneina vuosikymmeninä. Hän viittaa usein kirjoituksissaan keskustaan ja asemoi puoluetta. Hän ei pitänyt 1960-luvun puolivälissä tehdystä Maalaisliiton nimenmuutoksesta Keskustapuolueeksi – tai ainakin piti muutosta ennenaikaisena[1777]. Hän oli huolissaan, ”koska maalaisliiton alkuperäinen alkiolainen näkemys on jäämässä pintapuolisen keskustahymistelyn varjoon”.[1778] V. J. Sukselainen halusi olla aitokeskustalainen.

Perttula_Sukselainen.indd 448 19.5.2010 14:29:32

Viitteet

Esipuhe

1 Kalela 2000, 71–72. Vrt. Helo ja Kylmäkoski 2001, 101.
2 von Hertzen 1966, 181.
3 *Kyntäjä* 7/1945, heinäkuu 1945.
4 Sukselaisen päiväkirja 17.8.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
5 von Hertzen 1966, 182.
6 Elsa Enäjärvi-Haavion puhe Väestöliiton 5-vuotisjuhlassa 3.3.1945. Enäjärvi-Haavion kokoelma, kansio III 1– III 27, SKS.
7 Sarlund 2008, 106.
8 L. A. Puntila 1936, 19–20.
9 Renvall 1965, 94.
10 Alkio 1922, 32.
11 Ks. Mylly 1989 a, 102–105. Juhani Mylly tarkastelee *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2:ssa* historiallisen ja poliittisen tarkastelutavan eroja muun muassa alkiolaisuutta arvioitaessa.
12 Kalela 2000, 70; Ahtiainen ja Tervonen 1996, 22.
13 Renvall 1965, 43–44. Vrt. Eino Lyytinen 1986, 103; Ginzburg 1996, 112–122.
14 Kostiainen 1982, 34.
15 Renvall 1965, 346.
16 Kalela 1993, 83–84. Vrt. Nevakivi 1983, 75–78.
17 Loima, 2006, 42–43; Kettunen 1987 b, 286: ”Vasta irtautumalla yksitasoisesta ja lineaarisesta historiankäsityksestä voi tavoittaa sekä menneisyyden toteutumattomia ja suljettuja mahdollisuuksia että nykyilmiöihin historiallisesti sisäänrakentuneita, tutkimuksen alkaessa näkymättömissä olevia aineksia.”
18 Ks. Kettunen 1987 b, 284–287; Lindroos ja Palonen 2000, 12–13,15–18; Kalela 1993, 81–83.
19 Kalela 1992, 139–141.
20 Kettunen 1994, 75–91. Pauli Kettunen pohtii artikkelissaan *Historiallistaminen ja suunnitteleminen* tieteellisiä, toiminnallisia, yhteiskunnallisia ja poliittisia valintoja. Niitä käsitellään tämän elämäkerran kahdessa viimeisessä luvussa, kun tutkittavina ovat vuodet 1933–1945. Vrt. Mylly 1989 c, 101–103.
21 Renvall 1965, 340.
22 Soikkanen Timo 1986, 84.
23 Mylly 1989 b, 159.
24 Vrt. Renvall 1965, 251; Lindroos 2000, 66–67. Kia Lindroos ottaa kirjoituksessaan Walter Benjaminin käsitteen ”nythetki”, joka ”kuvaa erityistä ajallista tiedostamista, jossa mennyt ja nykyinen sulautuvat yksilön tietoisuudessa. ’Nythetken’ ideaan sisältyy mahdollisuuksia yhdistellä eriaikaisuuksia, ja siihen sisältyy ajan eri kerrostumien samanaikaisuuden käsittäminen juuri yksittäisistä hetkistä ja toimijan kokemuksista lähtien”.
25 Ks. Kettunen 1990, 111–115.
26 Hyrkkänen 2002, 12.
27 Ahtiainen ja Tervonen 1996, 154.
28 Alapuro, Liikanen, Smeds ja Stenius 1987, 5–6.
29 Kettunen 2006, 219.
30 Hyrkkänen 2002, 24–25.
31 Pakkasvirta 2005, 85.
32 Hyrkkänen 2002, 73.
33 Pakkasvirta ja Saukkonen 2005, 40.
34 Pakkasvirta 2005, 73–74.
35 Alapuro ja Stenius 1987, 30–31.
36 Renvall 1965, 17.
37 Hakalehto 1986, 241. Kyösti Kallio ehdotti Maalaisliiton puoluekokouksessa 1914 puolueen tarkoituksesta muotoilua, jossa olisi todettu tavoitteena olevan “muodostua valtiolliseksi keskustapuolueeksi porvarillisen oikeiston ja sosialistisen vasemmiston välille”. Alkuperäinen

Perttula_Sukselainen.indd 449 19.5.2010 14:29:32

viite: Maakansa 2.4.1914.
38 Kettunen 2006, 221–222.
39 Pekkarinen 1984, 16–21.
40 Jalava 2006, 92–95.
41 Kettunen 2006, 218–220.
42 Kettunen 2006, 219.
43 Kananoja 1962, 101. Lainaus Santeri Alkion kirjoituksesta Ilkassa 29.8.1907.
44 Alkio 1914, 55.
45 Tuomari 1971, 119. Vrt. Sahlberg 1995, 154–156.
46 Alkio 1907, 182; Ahtiainen ja Tervonen 1996, 72. He viittaavat Eino Jutikkalan pyrkimykseen 1930-luvulla ”tarkastella talonpoikaistoa selkeärajaisena ja tunnistettavana, muusta maaseutuväestöstä erottuvana kokonaisuutena”. Lähdeviitteessä he toteavat: ”Yleisessä kielenkäytössä ja jopa tutkimuksessa talonpoikaistolla oli tarkoitettu pitkään maaseutuväestöä (=rahvas), johon talollisten ohella oli laskettu myös maanvuokraajat sekä palkolliset – piiat, rengit, yms., koko se elämänpiiri, joka muodosti tietyn epämääräisen toinen toisistaan riippuvan taloudellis-sosiaalisen yksikön ilman selkeitä omistus- ja valtasuhteita.”
47 Hytönen 1922, 1.
48 Hytönen 1922, 1; Virolainen 1949, 43. Kirjassaan *Maaseutuhenkinen elämänkatsomus* Johannes Virolainen määrittelee talonpoikaisuutta ja toteaa, että talonpoika ei ollut ”vain se, joka itse omisti maata, vaan myös maanvuokraaja, torppari ja tilaton kuuluivat samaan ryhmään”; Virolainen 1949, 37–38.
49 Siltala 1985, 479.
50 Vuoteen 1927 asti Y. O. Ruuth.
51 Saari Eino 1966, 119.
52 Alkio 1919 a, 11; Ruuth 1920, 80; Soikkanen Timo 1991, 171.
53 Mylly 1989 a, 105.
54 Ruuth 1920, 56–57; Ruuth 1922, 107; Soikkanen Timo 1991, 185–186.
55 Alkio 1919 a, 11.
56 Ruuth 1920, 82.
57 V. J. Sukselaisen juhlakirja 1966, 296. V. J. Sukselaisen 60-vuotisjuhlakirjan kirjoittaja- ja sisällysluettelo.
58 V. J. Sukselainen laati muun muassa 11.3.1943 toiminnanjohtajalle kymmenkohtaisen ohjelman, jossa oli ohjeita ovikilven asettamisesta aina Väestöliiton ohjelman jäsennykseen. V. J. Sukselainen kirjoitti: ”Tulen vastedeskin jättämään aikamme säästämiseksi tällaisia muistilistoja, joista jätän itselleni jäljennöksen, jonka avulla palaan myöhemmin asiaan.” Kansio Väestöliiton perustamiseen liittyviä asiapapereita ja ohjelmaluonnoksia, Väestöliiton arkisto.
59 Mylly 1989 a, 102–119.
60 Peltonen 1996, 13; Ahtiainen ja Tervonen 1996, 21; Renvall 1965, 17.
61 Peltonen 1996, 15,21.
62 Mylly 1989 b, 159; Renvall 1965, 328.
63 Ahtiainen ja Tervonen 1996, 168–170.
64 Peltonen 1999, 41.
65 Ks. Hyrkkänen 2002, 251–253.
66 Renvall 1965, 88. Vrt. Peltonen 1999, 41; Ahtiainen ja Tervonen 1996, 22, 136; Huizinga 1967, 60.
67 Kalela 2000, 81.
68 Paavolainen 1986, 90–91. Vrt. Renvall 1965, 240.

I Luku

69 Karvetti 1966, 45.
70 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 2. Sukselaisen kokoelma, KA.
71 Sukselainen 1997, 11.
72 Sukselainen 1997, 15–17.
73 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 13–18. Sukselaisen kokoelma, KA. Muistelmissaan V. J. Sukselainen kertoo selvittäneensä isänsä suvun taustoja: ”Maarian rovasti lähetti 21.10.1935 päivätyn kirjeen, jossa professori Tallgren ilmoitti iloitsevansa, että voi lähettää minulle 6–7 sukupolvea lisää esi-isiä.”
74 Sukselainen 1966, 322.
75 Anttonen ja Sipilä 2000, 26–28, 33.
76 Sukselainen 1997, 17–20.
77 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 13–18. Sukselaisen kokoelma, KA.
78 Sukselainen 1997, 22.
79 Sukselainen 1997, 17.
80 Sukselainen 1997, 23.
81 Sukselainen 1997, 24.
82 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 28–29. Sukselaisen kokoelma, KA.
83 Karvetti 1966, 46.
84 Sukselainen 1966, 322.
85 Sukselainen 1997, 29.
86 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 23–24. Sukselaisen kokoelma, KA.
87 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 24. Sukselaisen kokoelma, KA.
88 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 37. Sukselaisen kokoelma, KA.
89 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 32–36. Sukselaisen kokoelma, KA.
90 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 40. Sukselaisen kokoelma, KA.
91 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 43–44. Sukselaisen kokoelma, KA.
92 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 44. Sukselaisen kokoelma, KA. Vrt. Innamaa 1973, 738.
93 Stark Laura 2006 b, 58.
94 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 45. Sukselaisen kokoelma, KA.
95 Soikkanen Hannu 1975, 220–222.
96 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 45. Sukselaisen kokoelma, KA.

97 Tiihonen 1997, 472–473.
98 Hakalehto 1986, 9–27.
99 Haapala 1995, 137–147.
100 Hakalehto 1986, 22–26, 52–60.
101 Jutikkala 1968, 193–195.
102 Jutikkala 1968, 119.
103 Koskinen Yrjö 1874, 89.
104 Rasila 1961, 65–68.
105 Rasila 1961, 65–68; Haapala 1995, 109–115; Hakalehto 1986, 18–27.
106 Haapala 1995, 144.
107 Mylly 1989 a, 124–125.
108 Innamaa 1973, 615–616.
109 Innamaa 1973, 622, 633–634 .
110 Innamaa 1973, 621, 629–633.
111 Hakalehto 1986, 22. Ks. Haapala 1995, 92–97.
112 Innamaa 1973, 630. Lähteenä on käytetty Paimion Kalevan maamiesseuran pöytäkirjoja 5.10.1913 ja 6.1.1914 (lähdeviite 17). Vrt. Koskinen Yrjö 1874, 89,93.
113 Koskinen Yrjö 1874, 89.
114 Alkio 1916, 31; Hakalehto 1986, 238–241.
115 Alkio 1916, 31; Hakalehto 1986, 238–241.
116 Alkio 1916, 32–33.
117 Mylly 1989 a, 122–124; Hakalehto 1986, 102; Isohookana-Asunmaa 1980, 42–48.
118 Hakalehto 1986, 290–293, 314–320.
119 Sukselainen 1997, 28.
120 Sukselainen 1997, 28.
121 Paimion Suojeluskunnan perustava kokous 31.8.1917, Varsinais-Suomen SK.piiri, sk 1344, KA; Innamaa 1973, 811, viite Paimion kuntakokouksiin 21.5.1917 ja 16.7.1917.
122 Manninen Turo 1998, 17–32; Salkola 1987, 260–261.
123 Sukselaisen puhe Keskustapuolueen Varsinais-Suomen piirijärjestön 50-vuotisjuhlassa 26.11.1967. Sukselaisen kokoelma, kansio 10, KA.
124 Uusitalo Sinikka 1982, 249.
125 Sukselainen 1997, 26.
126 Mylly 1989 a, 27–28.
127 Punnonen 1978, 13.
128 Innamaa 1973, 811–815.
129 Sukselainen 1997, 27–28. Vrt. Haapala 1995, 91: ”Kansalaissota oli eteläisen Suomen sisällissota, jossa valkoinen puoli sai tukea myös siltä väestönosalta, jota ristiriidat eivät suoraan koskettaneet ja jota työväenliike ei ollut jakanut.”
130 Sukselaisen puhe Paimion raivaajapatsaan paljastustilaisuudessa 2.7.1967. Sukselaisen kokoelma, kansio 10, KA.
131 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 48–49. Sukselaisen kokoelma, KA.
132 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 50–51. Sukselaisen kokoelma, KA.
133 Sukselan koulun vuosikertomus 1917–1918. Vuosikertomukset 1901–1969, Sukselan kansakoulu II. 13.9. De. Paimion kunnan arkisto.
134 Kertomus 15 ja 16. Sekalaiset asiakirjat 1900–1939, Sukselan kansakoulu III.13.9. J.1. Paimion kunnan arkisto; Jokiniemi 1961, 126.
135 Sukselainen 1997, 25–26.
136 Ruuth 1922, 137.
137 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 31. Sukselaisen kokoelma, KA.
138 Ahtiainen ja Tervonen 1996, 76–77.
139 Mylly 1989 a, 33–34. Juhani Mylly kertoo, mistä periytyvät Maalaisliitossa vuoden 1918 sodan erilaiset nimitykset. Ks. Alapuro 1998 a, 8–9.
140 Alapuro 1999, 101.
141 Mylly 1989 a, 24. Vrt. Haapala 1995, 249. Pertti Haapala kirjoittaa: ”Jos ajatellaankin niin, että sisällissota oli poliittista hulluutta, eikä sosiaalisten ristiriitojen välttämätön purkaus, vuonna 1919 palattiin siihen, mistä erottiin syksyllä 1917.”
142 Mylly 1989 a, 46.
143 Ahtiainen ja Tervonen 1996, 62–63; Tervonen 1991, 259–260.
144 Haapala 1995,229– 230, 241–242; Mylly 1989 a, 28–29; Herlin 1998, 189–191.
145 Mylly 1989 a, 118–119; Kakkuri 1999, 158–170. Pekka Kakkuri kuvaa Jalo Lahdensuon perusteita jättää Suomalainen Puolue ja siirtyä Maalaisliittoon loppuvuonna 1917.
146 Innamaa 1973, 620,815.
147 Innamaa 1973, 810. Vrt. Innamaa 1973, 818. Maalaisliiton kannatus eduskuntavaaleissa Paimiossa kasvoi tasaisesti. Vuonna 1922 puolue sai 17,9 prosentin kannatuksen, 1927 20,8 prosentin, 1929 kannatus oli 31 prosenttia ja puolue oli suurin Paimiossa. Kannatus laski 1930 vaaleissa 25,0 prosenttiin, jolloin sekä SDP että Kansallinen Kokoomuspuolue ohittivat Maalaisliiton. Myöhemmin 1930-luvulla Maalaisliiton kannatus vakiintui noin neljännekseen, ja se oli SDP:n jälkeen Paimion toiseksi suurin puolue.
148 Punnonen 1978, 12; Sukselaisen puhe Keskustapuolueen Varsinais-Suomen piirijärjestön 50-vuotisjuhlassa 26.11.1967. Sukselaisen kokoelma, kansio 10, KA.
149 Punnonen 1978, 12.
150 Punnonen 1978, 13–14.
151 Mylly 1989 a, 126.
152 Haapala 1995, 136. Pertti Haapalan mukaan 1910-luvulla torpparin tulevaisuus oli poikkeuksellisen epäselvä: joko hän voi lunastaa torppansa ja nousta itsenäisten luokkaan tai menettää sen ja samalla asemansa.
153 Mylly 1989 a, 133; Kalela 1989, 79.
154 Innamaa 1973, 633–634.
155 Punnonen 1978, 20.
156 Mylly 1989 a, 426; UA 9.7.1922.
157 Sukselainen 1966, 322; Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 29–30. Sukselaisen kokoelma, KA.
158 Punnonen 1978, 12–13.

159 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 29–30. Sukselaisen kokoelma, KA.
160 Alkio 1919 a, 5; Talonen 1985, 36.
161 Puntila 1971, 80.
162 Kalela 2005 c, 107–108.
163 Vrt. Stark Laura 2006 a, 26–27.
164 Alkio 1919 a, 5–7.
165 Alkio 1919 a, 7.
166 Alkio 1919 a, 10.
167 Alkio 1919 a, 10.
168 Alkio 1919 a, 11.
169 Vrt. Eräsaari 2000, 49–50.
170 Alkio 1922, 52.
171 Alkio 1922, 57.
172 Alkio 1919 a 12.
173 Alkio 1919 a, 17; Talonen 1985, 37.
174 Sukselaisen puhe Keskustapuolueen Varsinais-Suomen piirijärjestön 50-vuotisjuhlassa 26.11.1967. Sukselaisen kokoelma, kansio 10, KA.
175 Koskinen Yrjö 1874, 81.
176 Vares 2000, 23.
177 Koskinen Yrjö 1874, 93.
178 Ks. Mylly 1989 a, 103–105. Juhani Mylly käsittelee Maalaisliiton historiassa alkiolaisuutta monipuolisesti kuvaten sen yhteyden muun muassa snellmanilaiseen kansallisuusaatteeseen ja wrightiläiseen reformismiin.
179 Kalela 2005 c, 107–108. Vrt. Jorma Kalelan aikaisemmin esittämä tulkinta maalais- ja kaupunkilaisteollisuustyöväestön toisistaan erottamisesta.
180 Vrt. Kalela 2005 b, 40–41.

II luku

181 Sukselainen 1966, 322.
182 Kalela 2005 b, 34.
183 Alapuro 2001, 315–318.
184 Virtanen 2002, 22–24.
185 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 48. Sukselaisen kokoelma, KA.
186 Sukselaisen päiväkirja 21.2.1935. Sukselaisen kokoelma, KA.
187 Nygård 1978, 141.
188 Eskelinen 2004, 115.
189 Sukselaisen päiväkirja 13.3.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
190 Mylly 1978, 129–137; Mylly 1989 a, 160.
191 Mylly 1989 a, 157–160.
192 *Uusi Aura* 16.1.1920; Mylly 1989 a, 143; Nygård 1978, 67. Vrt. *Uusi Aura* 23.1.1920; *Uusi Aura* 3.3.1920; *Uusi Aura* 17.9.1920
193 Mylly 1989 a, 154–160.
194 Alanen 1976, 554–555; Mylly 1989 a, 142, 154.
195 Alkio 1922, 45–46.
196 Ruuth 1920, 1.
197 Mylly 1989 a, 119–122.
198 Mylly 1989 a, 236–238.
199 Punnonen 1978, 16–18, 29–30.
200 Karvetti 1966, 47.
201 Punnonen 1978, 18. Ks. UA 19.2.1920.
202 Sukselaisen puhe Keskustapuolueen Varsinais-Suomen piirijärjestön 50-vuotisjuhlassa 26.11.1967. Sukselaisen kokoelma, kansio 10, KA.
203 *Uusi Aura* 18.3.1922; *Uusi Aura* 14.6.1922.
204 *Uusi Aura* 17.6.1922. Vrt. Uola 2006, 170–172.
205 *Uusi Aura* 1.7.1922.
206 *Uusi Aura* 17.6.1922.
207 *Uusi Aura* 21.2.1922.
208 Alkio 1922, 76.
209 Innamaa 1973, 810, 818; Mylly 1989 a, 68; Alapuro 2001, 271–276.
210 Vrt. Stark Laura 2006 a, 26–27.
211 Vrt. Alapuro 2001, 266–270: "Torppien vapauttaminen ja kunnallisen äänioikeuden yhteispeli avasi siis tietä pienviljelijöille. Edellinen erotti vuokraviljelijät maatyöväestä ja johti heidät sellaiseen intressien valvontaan, joka näyttäytyi ei-poliittisena, puhtaasti markkinoista riippuvaisten pientuottajien etujen ajamisena. Jälkimmäinen tarjosi tälle ponnistelulle väylän. Kunnallisia vaaleja ei käyty valtakunnallisten tunnusten alla, ja lähidemokratia vaikutti kouriintuntuvasti elämisen ehtoihin."
212 Kalela 1989, 73.
213 Vrt. Siltala 1999, 119; Korhonen 2002, 44.
214 Stark Eija 2006, 221–223.
215 Kettunen 1987 a, 247–250 työväenyhdistysten perusteista ja tehtävistä osana poliittista työväenliikettä; Vihola 2004, 366–367.
216 Stark Eija 2006, 222–223. Vrt. Granberg 1989, 17–18.
217 Korhonen 2002, 54–55.
218 Manninen Juha 1989, 67–70, Juha Mannisen viite: Anders Floren & Mats Persson 1985, 189. A. Floren & M. Persson, *Mentalitetshistoria och mentalitetsbegreppet*, Lychnos. Lärdomshistoriska samfundets årsbok 1985, Stockholm 1986.
219 Sukselainen 1997, 29–30.
220 Sukselainen 1997, 31.
221 Sukselan kansakoulu 1901–1944, nimi- ja arvostelukirja. Paimion kunnan arkisto.
222 Sukselainen 1997, 30–31.
223 Halila 1982, 136.
224 Halila 1982, 137.
225 Sukselainen 1997, 32.
226 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 60. Sukselaisen kokoelma, KA.
227 Sukselainen 1997, 32–34; Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 62. Sukselaisen kokoelma, KA.
228 Turun lyseon arkisto, oppilaiden kehityslomakkeet 1903–1909 Bh:3, TMA.
229 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 61. Sukselaisen kokoelma, KA.
230 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 1. Sukselaisen kokoelma, KA.

Perttula_Sukselainen.indd 452 19.5.2010 14:29:32

231 Sukselainen 1997, 30.
232 Sukselainen 1997, 37.
233 Pylkkänen 2004, 136.
234 Mylly 1998, 37–38.
235 Pylkkänen 2004, 130–131.
236 Selen 2001, 198–199.
237 Selen 2001, 211.
238 Selen 2001, 209.
239 Selen 2001, 210.
240 Selen 2001, 196–201.
241 Selen 2004, 76.
242 Sukselainen 1997, 35.
243 Sukselaisen päiväkirjat 9.11.1926, 8.12.1926, 22.5.1929, 31.3.1931. Sukselaisen kokoelma, KA.
244 Selen 2001, 219. Vrt. Alapuro 2001, 228–235.
245 Sukselainen 1997, 28.
246 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 72. Sukselaisen kokoelma, KA.
247 Alapuro 1998 b, 228–229.
248 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 71–72. Sukselaisen kokoelma, KA.
249 *Turunmaa* 23.6 1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Suojeluskuntien juhlapäivänä*.
250 *Turunmaa* 23.6.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Suojeluskuntien juhlapäivänä*.
251 *Turunmaa* 23.6.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Suojeluskuntien juhlapäivänä*.
252 Alkio 1919 b, 68–71.
253 Alkio 1922, 40.
254 Alkio 1922, 40.
255 Alkio 1919 b, 52–53.
256 *Turunmaa* 23.6.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Suojeluskuntien juhlapäivänä*. Ks. Kalela 2005 a, 34.
257 Alkio 1919 b, 65.
258 Alkio 1922, 65.
259 *Turunmaa* 23.6.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Suojeluskuntien juhlapäivänä*.
260 Kettunen 1998, 15, 33.
261 Kettunen 1998, 33–34. Vrt. Alapuro 2001, 225–235. Risto Alapuro on kirjassaan *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933* käynyt Huittisten tapahtumia seuraten läpi Suomen syntyä paikallisena ilmiönä. Suojeluskunta ylitti puoluerajat. Se oli isänmaallinen ja kommunismin vastainen. Suojeluskunnassa toimivat henkilöt vaikuttivat erilaisissa yhdistyksissä ja vahvistivat arvojensa mukaista henkistä ilmapiiriä.
262 Kettunen 1998, 33–34. Vrt. Alapuro 2001, 225–235.
263 Hobsbawm 1994, 136–139.
264 Alapuro 2001, 225–276; Alapuro 1998 b, 232–234. Risto Alapuro tuo esiin Maalaisliiton merkityksen maaseudun poliittisena välittävänä voimana niin hallinnollisessa toiminnassa kuin yhdistyselämässä.
265 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 116. Sukselaisen kokoelma, KA.
266 *Suomen Heimo* 22.2.1932, 16–17, Jussi Saukkosen artikkeli *Akateemisen Karjala-Seuran vaiheet 10-vuotiskautena 1922–1932*.
267 Alapuro 1973, 91.
268 Eskelinen 2004, 82–82; Alapuro 1973, 92; Uino 1985, 80–81.
269 *Ylioppilaslehti* 5/1923, 3.3.1923, Elias Simeliuksen artikkeli *Ryssänviha*. Ks. myös Klinge 1972, 67.
270 *Suomen Heimo* 22.2.1932, 17, Jussi Saukkosen artikkeli *Akateemisen Karjala-Seuran vaiheet 10-vuotiskautena 1922–1932*.
271 *Ylioppilaslehti* 17/1922, 21.10.1922, Elias Simeliuksen artikkeli *A. K-S*.
272 *Suomen Heimo* 22.2.1932, 17, Jussi Saukkosen artikkeli *Akateemisen Karjala-Seuran vaiheet 10-vuotiskautena 1922–1932*.
273 *Suomen Heimo* 1.4.1923, pääkirjoitus *Näköaloja* 3–6, artikkeli *Inkeristä tällä hetkellä* 15–16; *Suomen Heimo* 1.5.1923 artikkeli *Uutisia Inkeristä*, 45–46; *Suomen Heimo* 1.6.1923, artikkeli *Turanilainen aate* 64–66. *Suomen Heimon* numerot vuonna 1923 painottuivat heimokysymyksiin Itä-Karjalassa Inkerissä, Virossa ja Unkarissa.
274 Haavio 1966, 71; Klinge 1982, 225–232.
275 *Suomen Heimo* 22.2.1932, 17. Jussi Saukkosen artikkeli *Akateemisen Karjala-Seuran vaiheet 10-vuotiskautena 1922–1932*.
276 Nygård 1978, 241–250.
277 *Ylioppilaslehti* 16/1923, 12.10.1923, Martti Haavion pääkirjoitus *Nuoriso ja politiikka*.
278 *Ylioppilaslehti* 20/1923, 10.11.1923, pääkirjoituksena on Suomen ylioppilaskunnan eroavan puheenjohtaja Yrjö Ruuthin haastattelu otsikolla *Eroavaa puheenjohtajaa haastattelemassa*; *Ylioppilaslehti* 21/1924, 15.11.1924, artikkeli *Isänmallisuus ja kansansivistystyö*; Soikkanen Timo 1991, 234.
279 Ahti 1999, 386; Eskelinen 2004 149–150.
280 Soikkanen Timo 1991, 242.
281 *Ylioppilaslehti* 1/1922, 21.2.1922, Niilo Kärjen kirja-arvostelu Y. O. Ruuthin kirjasta *Karjalan kysymys vuosina 1917–1920 eli Katsaus Karjala-kysymyksen luonteeseen*; Soikkanen Timo 1991, 242; Ruuth 1921, 18.
282 Ahti 1999, 367.
283 Nygård 1978, 132–133. Vrt. Alapuro 1973, 123; Klinge 1972, 113; Eskelinen 2004, 148.
284 Kuusi Matti 1991 a, 17–18, 20–21.
285 Sukselainen 1997, 70–71.
286 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 68; V. J. Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA.
287 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 68. Sukselaisen kokoelma, KA.
288 Karvetti 1966, 46; Sukselainen 1997, 37.
289 Sukselainen 1997, 35–36. Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 69–72. Sukselaisen kokoelma, KA.
290 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 72–79.

Perttula_Sukselainen.indd 453 19.5.2010 14:29:32

Sukselaisen kokoelma, KA.
291 Sukselainen 1997, 35; Läntinen 1973, 137–138.
292 *Opintotoveri* 4/1924; Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 73. Sukselaisen kokoelma, KA.
293 Sudermann 1908, 44.
294 Sudermann 1908, 257.
295 Sudermann 1908, 258–260.
296 Mylly 1989 a, 114.
297 Kuusinen 1918, 10–11, 34–36.
298 Mylly 1989 a, 236–238; Hokkanen 1986 a, 396–399; Uola 2006, 170–172.
299 Vrt. Alapuro 1999, 101–102; Kekkonen 1934, 34–45.
300 Alkio 1922, 47–49. Vrt. Kalela 2005 a, 21.
301 Haavio 1972, 579.
302 Mylly 1989 a, 41.
303 Mylly 1989, a, 41,111.
304 Virtanen 2002, 358.

III luku

305 Haavio 1972, 488, 538–539; Hyvämäki 1937, 7–9; Nygård 1978, 126; Eskelinen 2004, 81.
306 Vrt. Klinge 1972, 120–122, 134.
307 *Ylioppilaslehti* 2/1921, 29.1.1921, artikkeli *Virolais-Suomalainen ylioppilasliitto*; *Ylioppilaslehti* 9/1921, 26.3.1921, artikkeli *Virolais-Suomalaisen Ylioppilasklubin perustamisen johdosta*.
308 Mylly 1989 a, 143; Nygård 1978, 120–125.
309 *Ylioppilaslehti* 1/1920, 25.1.1920, pääkirjoitus *Fennia irredenta*; *Ylioppilaslehti* 24/1922, 12.12.1922. Niilo Kärki muistelee ”sanomalehtimiesaikojaan” ja kertoo tärkeimpänä asiana olleen Suomen suvun selvittämisen akateemiselle nuorisolle. Vrt. Mylly 1989 a, 153–157.
310 *Ylioppilaslehti* 3/1921, 5.2.1921. Martti Haavio kirjoittaa ugrilaisesta kulttuurista. ”On saatettava ensin itsemme, sitten maailman kansat kunnioittamaan sitä.”
311 *Ylioppilaslehti* 4/1920, 15.2.1920. Toisena pääkirjoituksena on luultavasti Niilo Kärjen puhe *Mihin nykyhetken asema ylioppilaita velvoittaa*, joka pidettiin Pohjois-Pohjalaisen osakunnan vuosijuhlassa helmikuun 5. päivänä 1920.
312 Alapuro 1973, 94. Risto Alapuron tutkimuksen lähdeviitteessä kerrotaan AKS:n valan sanamuodon vaihdelleen. Hänen mukaansa pääosa valasta on AKS:n kiertokirjeestä 11.2.1937, AKS-kokoelma, HYK.
313 Alapuro 1973, 94.
314 Alapuro 1973, 95.
315 Mylly 1998, 41.
316 Vares 2007, 78.
317 Sukselaisen päiväkirja 6.11.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
318 Sukselaisen päiväkirja 6.7.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
319 Pakkasvirta ja Saukkonen 2005, 8.
320 Pakkasvirta 2005, 71.
321 Mylly 2002, 50–67.
322 Pakkasvirta ja Saukkonen 2005, 19.
323 Pakkavirta 2005, 232; Ahtiainen ja Tervonen 1996, 46.
324 Mylly 2002, 54–56.
325 Liikanen 1995, 326.
326 Mylly 1998, 40.
327 Mylly 1998, 40–41. Vrt. Liikanen 1995, 324–328.
328 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 82. Sukselaisen kokoelma, KA.
329 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 73. Sukselaisen kokoelma, KA.
330 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 81. Sukselaisen kokoelma, KA.
331 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 82. Sukselaisen kokoelma, KA.
332 Skyttä ja Skyttä 1981, 55.
333 Skyttä ja Skyttä 1981, 92.
334 Skyttä ja Skyttä 1981, 284.
335 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 81–82. Sukselaisen kokoelma, KA.
336 Sukselaisen päiväkirja 28.7.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
337 Sukselaisen päiväkirja 30.6.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
338 Sukselaisen päiväkirja 31.10.1926. Sukselaisen kokoelma, KA. Vrt. Mylly 2002, 176–178; Sevänen 1997, 39–44.
339 Jussila 2007, 37–39. Vrt. Loima 2006, 38–39; Kuisma 2008, 76–77.
340 Loima 2006, 12–13.
341 Sukselaisen päiväkirja 28.10.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
342 Sukselaisen päiväkirja 15.12.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
343 Sukselaisen päiväkirja 23.12.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
344 Sukselaisen päiväkirja 23.12.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
345 Sukselaisen päiväkirja 9.11.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
346 Sukselaisen päiväkirja 26.6.1931. Sukselaisen kokoelma, KA.
347 Sukselaisen päiväkirja 28.4.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
348 Sukselaisen päiväkirja 22.4.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
349 Sukselaisen päiväkirja 23.10.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
350 Sukselaisen päiväkirja 23.10.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
351 Ks. Siltala 1999, 36–49.
352 Sihvo 1969, 38–41; Nygård 1978, 21–24.
353 Nygård 1978, 21–22.
354 Ahti 1999, 128. Vrt. Soikkanen Timo 1991, 111–112.
355 Ahti 1999, 128.
356 *Teini* 25.2.1926, raportti Turun Oppikoulujen Karjala-Seuran iltamista, 13.

Perttula_Sukselainen.indd 454 19.5.2010 14:29:32

357 *Teini* 25.2.1926, raportti Turun Oppikoulujen Karjala-Seuran iltamista, 12–13.

358 *Ylioppilaslehti* 10/1924, 29.3.1924. Niilo Kärjen puhe Turun suomalaisen ylioppilaskunnan juhlassa 1.3.1924. Ks. *Suomen Heimo* 3/1924, 31.3.1924. Vrt. *Suomen Heimo* 15.1.1924, Vilho Helasen puhe itsenäisyyspäivän heimojuhlassa Kansallisteatterissa; Klinge 1972, 113–131; Alapuro 1973, 202. Lähdeviitteissä Risto Alapuro kertoo Niilo Kärjen artikkelin julkaistun ainakin *Ylioppilaslehdessä* 1924, *Suomen Heimossa* 1924, *Suomalaisia kansallisuuskysymyksiä* (Kouvola 1925) ja *Amerikan suomalaisille* (Helsinki 1927). Martti Haavion mukaan kansallisen eheyden aatetta oli ensin nimitetty "kansan yhtenäistyttämisen" ja sitten "kansan eheyttämisen aatteeksi".

359 Sukselaisen päiväkirja 6.7.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.

360 Sukselaisen päiväkirja 5.7.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.

361 Sukselaisen päiväkirja 15.8.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.

362 *Suomen Heimo* 1.6.1923, pääkirjoitus (M. Kivilinna) *Piirteitä Suomen ja Karjalan varhaisemmista heimoväleistä*, 90–91; Nygård 1978, 37–38

363 Nygård 1978, 85.

364 Sukselaisen päiväkirja 15.8.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.

365 Sukselaisen päiväkirja 21.8.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.

366 Sukselaisen päiväkirja 21.8.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.

367 Vrt. ryssävihasta *Suomen Heimo* 1.7.1923, E. E. Kailan artikkeli *Suomen kansan tehtävä*; *Ylioppilaslehti* 2/1923, 10.2.1923 Elias Simeliuksen puhe PPO:n vuosijuhlassa 5.2.1923 *Uskon Suomen tulevaan suuruuteen*; *Ylioppilaslehti* 5/1923, 3.3.1923, pääkirjoituksena Martti Haavion puhe Virolaisen-Suomalaisen Ylioppilaslubin illassa 25.2.1923 *Suomen heimo ja Moskova*. Vrt. Ahti 246, 248–249.

368 *Suomen Heimo* 1.6.1923; Kaila 1925, 7. Vrt. Klinge 1972, 60 ryssävihan sisällöstä.

369 Klinge 1972, 113.

370 Klinge 1972, 133.

371 Ahti 1999, 386.

372 *Suomen Heimo* 2.3.1925, Y. O. Ruuthin artikkeli *Mitä on kansallisuus?*, 37–41; *Suomen Heimo* 10.6.1925, pääkirjoitus *Helsingin yliopisto ja suomen kieli*, 97–102; *Suomen Heimo* 1.10.1925, Vilho Helasen AKS:n juhlassa Mikkelissä 11.9.1925 pitämä puhe *Hyökkäävä suomalaisuus*, 154–155; artikkeli *Ruotsi tulee asettumaan Suomen vihollisten puolelle*, 158–160; artikkeli *Ruotsalaistuttamistyö Länsipohjassa*, 166–172.

373 *Suomen Heimo* 31.3.1924, Niilo Kärjen artikkeli *Kansallinen Suomi*, 53–56; *Ylioppilaslehti* 10/1924, 22.4.1924, Niilo Kärjen puhe Turun suomalaisen ylioppilaskunnan juhlassa 1.3.1924 *Contio sine qua non*. Vrt. *Suomen Heimo* 15.1.1924, Vilho Helasen puhe itsenäisyyspäivän heimojuhlassa Kansallisteatterissa.

374 *Suomen Heimo* 3/1924, 31.3.1924, 53–56.

375 *Suomen Heimo* 3/1924, 31.3.1924, 53–56.

376 *Ylioppilaslehti* 21/1924, 15.11.1924, Y. O. Ruuthin artikkeli *Eristäytymistäkö vaiko eheytymistä?*.

377 Ruuth 1922, 103. Kovin kauaksi ei 1930-luvun AKS jää siitä kuvasta, jonka Yrjö Ruutu väitöskirjassaan antaa väärään suuntaan kehittyneestä kansallisuusaatteesta.

378 *Teini* 30.1.1926, 25.2.1926; Sukselainen 1997, 38.

379 Reino Kuuskosken puhe *Puolustuspolitiikka ja ryssänviha*. Samanhenkinen puhe pidetty ilmeisesti Mynämäellä 12.12.1926, Aurassa 9.1.1927 ja Pöytyällä 21.8.1928. Kuuskosken kokoelma, kansio 2, KA.

380 *Teini* 25.2.1926, raportti Turun Oppikoulujen Karjala-Seuran iltamista, 12–13.

381 *Teini* 25.2.1926, raportti Turun Oppikoulujen Karjala-Seuran iltamista, 12–13.

382 *Teini* 25.2.1926, raportti Turun Oppikoulujen Karjala-Seuran iltamista, 12–13.Vrt. Lauri Ahon puhe Hangossa 28.2.1926, jossa "me pienuutemme tyydymme" -ajatus oli ehdottomasti hylättävä. Ahon kokoelma, kansio 7, KA.

383 *Aitosuomalaisuus. Ohjelmaa ja päämääriä* 1925, 3-7; Kekkonen 1934, 66.

384 *Aitosuomalaisuus. Ohjelmaa ja päämääriä* 1925, 3-10.

385 Ahti 1991, 364–372; Eskelinen 2004, 137–139.

386 Soikkanen 1991, 246; *Ylioppilaslehti* 16–17/1924, 18.10.1924, artikkeli *Itsenäisyyden Liitto perustettu*; *Ylioppilaslehti* 18/1924, 25.10.1924, Vilho Helasen pääkirjoitus *Itsenäisyyden Liitto ja sen tarkoitukset*.

387 *Teini* 25.2.1926, raportti Turun Oppikoulujen Karjala-Seuran iltamista, 12.

388 *Ylioppilaslehti* 10/1924, 22.4.1924, Niilo Kärjen puhe Turun suomalaisen ylioppilaskunnan juhlassa 1.3.1924 *Contio sine qua non*. Vrt. *Ylioppilaslehti* 17/1927, 14.9.1927, Urho Kekkosen pääkirjoitus *Kansallismielisyyskö vanhoillisuutta?*

389 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 85–87. Sukselaisen kokoelma, KA.

390 Sukselaisen päiväkirja 25.8.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.

391 Sukselaisen päiväkirja 14.1.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.

392 Sukselaisen päiväkirja 14.1.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.

393 *Suomen Heimo* 31.3.1924, Niilo Kärjen artikkeli *Kansallinen Suomi*, 53–56; *Ylioppilaslehti* 10/1924, 22.4.1924, Niilo Kärjen puhe Turun suomalaisen ylioppilaskunnan juhlassa 1.3.1924 *Contio sine qua non*.

Perttula_Sukselainen.indd 455 19.5.2010 14:29:32

394 Uino 1985, 123.
395 Sukselaisen päiväkirja 11.3.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
396 Ruutu 1924, 95–96.
397 Sukselainen 1997, 40; Sukselaisen päiväkirja 22.10.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
398 Alkio 1922, 45.
399 Sukselaisen päiväkirja 3.2.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
400 Sukselaisen päiväkirja 18.2.1927, 20.2.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
401 Sukselaisen päiväkirja 12.12.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
402 Alkio 1922, 48.
403 *Suomen Heimo* 10/1924, 31.10.1924, pääkirjoitus *Tehtävämme*.
404 *Ylioppilaslehti* 1/1925, 31.1.1925, Martti Haavion puhe *Vanhat ja uudet liput* AKS:n itsenäisyysjuhlassa 6.12.1924.
405 *Ylioppilaslehti* 1/1924, 15.1.1924, Vilho Helasen puhe itsenäisyyspäivän heimojuhlassa Kansallisteatterissa; *Ylioppilaslehti* 6/1925, 7.3.1925, Vilho Helasen pääkirjoitus *Ohjelmamme toteuttamisesta*.
406 Sukselaisen päiväkirja 3.2.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
407 Sukselaisen päiväkirja 21.1.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
408 Sukselaisen päiväkirja 21.1.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
409 Sukselaisen päiväkirja 18.2.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
410 Sukselaisen päiväkirja 29.3.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
411 Sukselaisen päiväkirja 16.2.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
412 Sukselaisen päiväkirja 13.10.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
413 *Ylioppilaslehti* 4/1921, 13.2.1921, Niilo Kärjen pääkirjoitus *Yliopisto sivistyselämämme johtoon*; *Ylioppilaslehti* 18/1920, 16.10.1920, pääkirjoitus *Ylioppilaiden aatteelliset harrastukset ja nykyinen aika*; Haavio 1972, 592.
414 *Ylioppilaslehti* 4/1921, 13.2.1921, Niilo Kärjen pääkirjoitus *Yliopistomme sivistyselämämme johtoon*.
415 *Turunmaa* 1.9.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Herrat ja talonpojat*.
416 Sundström 2007, 25–27.
417 Mylly 2002, 55.
418 Sukselaisen päiväkirja 26.8.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
419 *Suomen Heimo* 31.3.1924, Niilo Kärjen artikkeli *Kansallinen Suomi*, 53–56. Vrt. Karisto, Takala ja Haapola 1998, 265–266.
420 Soikkanen Timo 1991, 140.
421 Soikkanen Timo 1991, 151–152.
422 *Turunmaa* 9.4.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Urheilu ja kansamme eheyttäminen*. Vrt. Haavio 1966, 73.
423 Haavio 1966, 72–73.
424 Hokkanen 1986 a, 284.
425 *Ylioppilaslehti* 1/1925, 31.1.1925, Martti Haavion puhe AKS:n itsenäisyysjuhlassa 6.12.1924.
426 *Turunmaa* 10.1.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli (myös pääkirjoitus) *Mihin olemme joutumassa?*.
427 *Turunmaa* 9.4.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Urheilu ja kansamme eheyttäminen*.
428 *Turunmaa* 16.6.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Kansallisten voimiemme kokoaminen*.
429 *Ylioppilaslehti* 15/1925, 26.9.1925, luultavasti Vilho Helasen pääkirjoitus *Hyökkäävä suomalaisuus*.
430 *Ylioppilaslehti* 15/1925, 26.9.1925, luultavasti Vilho Helasen pääkirjoitus *Hyökkäävä suomalaisuus*.
431 Jalava 2006, 66.
432 Soikkanen Timo 1991, 240–249.
433 Klinge 1972, 134.
434 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 116. Sukselaisen kokoelma, KA.
435 Urho Kekkosen kirje Aaro Pakaslahdelle 26.2.1931. Pakaslahden kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.
436 Punnonen 1978, 12.
437 Alkio 1919 a, 11.
438 Sukselaisen päiväkirja 30.8.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
439 Sukselaisen päiväkirja 26.8.1926. Sukselaisen kokoelma, KA. Vrt. Siltala 1999, 519–525.
440 Alkio 1916, 24; Sahlberg 1995, 112–117.
441 Sukselaisen päiväkirja 23.12.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
442 Posti 1966, 39–40; *Teini* 30.1.1926, V. J. Sukselaisen pääkirjoitus *Teinin tehtävä*, 1.
443 *Teini* 30.1.1926, V. J. Sukselaisen pääkirjoitus *Teinin tehtävä*, 1; *Teini* 25.2.1927, artikkeli *Elämänuran valinnasta*, 10. Vrt. Skyttä ja Skyttä 1981, 93–95.
444 Marja Jalava 2006, 56–57.
445 Sukselaisen päiväkirja 23.10.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
446 Sukselaisen päiväkirja 18.12.1926 ja 19.12.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
447 Alkio 1919 b, 70.
448 Alkio 1919 a, 19.
449 Alkio 1919 b, 71.
450 Alkio 1919 b, 52–53.
451 *Turunmaa* 16.6.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Kansallisten voimiemme kokoaminen*.
452 Sukselaisen päiväkirja 14.5.1927,15.5.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
453 Mylly 1989 a, 239–240.
454 Mylly 1989 a, 234.
455 Urho Kekkosen kirje Aaro Pakaslahdelle 26.2.1931. Pakaslahden kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.

Perttula_Sukselainen.indd 456 19.5.2010 14:29:32

456 Sukselaisen päiväkirja 19.7.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
457 Sukselaisen päiväkirja 6.7.1926, 8.7.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
458 Mylly 1989 a, 245–247; Alanen 1976, 630–631.
459 Mylly 2002, 165–166. Juhani Mylly ottaa esille Yrjö Koskisen väitöskirjan *Nuijasodan syyt ja alku Pohjanmaalla* vuodelta 1858. Väitöskirjassa suomalaisuus henkilöityy talonpoikaan. Mielikuvaan latautuivat sekä kansallinen että sosiaalinen eetos.
460 Ahtiainen ja Tervonen 1996, 69.
461 Ahtiainen ja Tervonen 1996, 73.
462 Vrt. Sahlberg 1995, 42–45.
463 Linna 1987, 717.
464 Linna 1987, 761.
465 Sukselaisen päiväkirja 30.8.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
466 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus 39. Sukselaisen kokoelma, KA
467 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus 84–86. Sukselaisen kokoelma, KA.
468 *Turunmaa* 10.1.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli (myös pääkirjoitus) *Mihin olemme joutumassa?*; Sukselaisen päiväkirja 23.6.1926, 9.1.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
469 Sukselaisen päiväkirja 9.11.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
470 Alkio 1919 a, 6.
471 Kittilä 1966, 95.
472 Kittilä 1966, 96.
473 Sukselaisen päiväkirja 6.12.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
474 *Turunmaa* 10.1.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli (myös pääkirjoitus) *Mihin olemme joutumassa?*.
475 *Turunmaa* 10.1.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli (myös pääkirjoitus) *Mihin olemme joutumassa?*.
476 *Uusi Aura* 20.5.1920.
477 *Turunmaa* 10.1.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli (myös pääkirjoitus) *Mihin olemme joutumassa?*.
478 *Turunmaa* 10.1.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli (myös pääkirjoitus) *Mihin olemme joutumassa?*.
479 Lento 1946, 57–60.
480 *Turunmaa* 9.4.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Urheilu ja kansamme eheyttäminen*.
481 *Turunmaa* 9.4.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Urheilu ja kansamme eheyttäminen*.
482 *Turunmaa* 25.4.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Liikarasitus oppikouluissa*.
483 *Turunmaa* 8.6.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Me ja meidän lehtemme*.
484 *Turunmaa* 16.6.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Kansallisten voimiemme kokoaminen*.
485 *Turunmaa* 23.6.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Suojeluskuntien juhlapäivänä*.
486 *Turunmaa* 26.12.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Karhu vaiko Leijona*.
487 *Turunmaa* 9.1.1927, V. J. Sukselaisen artikkeli *Maahenkeä oppikouluihin*.
488 *Turunmaa* 9.1.1927, V. J. Sukselaisen artikkeli *Maahenkeä oppikouluihin*.
489 *Turunmaa* 1.9.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli *Herrat ja talonpojat*.
490 Sukselaisen päiväkirja 4.1.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
491 Sukselaisen päiväkirja 24.7.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
492 Sukselaisen päiväkirja 24.7.1926. Sukselaisen kokoelma, KA. Vrt. Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus 92–93. Sukselaisen kokoelma, KA.
493 Sukselaisen päiväkirja 15.7.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
494 Sukselaisen päiväkirja 12.7.1926, 17.7.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
495 Sukselaisen päiväkirja 18.8.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
496 Sukselaisen päiväkirja 30.8.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
497 Sukselaisen päiväkirja 26.9.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
498 Sukselaisen päiväkirja 15.9.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
499 Sukselaisen päiväkirja 12.10.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
500 Sukselaisen päiväkirja 18.11.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
501 Sukselaisen päiväkirja 26.1.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
502 *Teini* 25.2.1926, V. J. Sukselaisen runo *Toukan laulu*, 18.
503 Sukselaisen päiväkirja 1.4.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
504 Sukselaisen päiväkirja 9.5.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
505 Sukselaisen päiväkirja 18.4.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
506 Sukselaisen päiväkirja 22.5.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
507 Sukselainen 1997, 40; Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA.
508 Sukselaisen päiväkirja 22.4.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
509 Sukselaisen päiväkirja 15.12.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
510 Sukselaisen päiväkirja 29.5.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
511 Sukselaisen päiväkirja 4.6.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
512 Kalela 2005 a, 34.

IV luku

513 Sukselaisen päiväkirja 25.7.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
514 Sukselaisen päiväkirja 17.9.1927. Sukselaisen

kokoelma, KA.
515 Sukselaisen päiväkirja 24.9.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
516 Sukselaisen päiväkirja 12.10.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
517 Sukselaisen päiväkirja 13.10.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
518 Sukselaisen päiväkirja 13.10.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
519 Sukselainen 1997, 42.
520 Sukselaisen päiväkirja 21.10.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
521 Sukselaisen päiväkirja 17.10.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
522 Sukselaisen päiväkirja 28.10.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
523 Sukselaisen päiväkirja 27.11.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
524 Sukselaisen päiväkirja 5.12.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
525 Sukselaisen päiväkirja 28.10.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
526 Sukselaisen päiväkirja 15.12.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
527 Sukselaisen päiväkirja 23.12.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
528 Sukselaisen päiväkirja 8.1.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
529 Sukselaisen päiväkirja 23.11.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
530 Sukselaisen päiväkirja 24.12.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
531 Sukselaisen päiväkirja 22.1.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
532 Sukselaisen päiväkirja 17.10.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
533 Haanpää 1958 a, 7–8.
534 Haanpää 1958 a, 14.
535 Sukselaisen päiväkirja 22.1.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
536 Sukselaisen päiväkirja 4.3.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
537 Sukselaisen päiväkirja 26.3.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
538 Vrt. Sukselaisen kirje E. E. Kailalle 2.8.1928. Kailan kokoelma, kansio 9, KA.
539 Sukselainen 1997, 44.
540 Sukselaisen päiväkirja 1.6.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
541 Sukselaisen päiväkirja 5.6.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
542 Haavio 1966, 67; Urho Kekkosen kirje E. E. Kailalle 20.4.1928. Kailan kokoelma, kansio 5, KA.
543 Haavio 1966, 71.
544 Sukselainen 1997, 44–45; Haavio 1966, 67.
545 Sukselaisen päiväkirja 8.6.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
546 Sukselaisen päiväkirja 19.6.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
547 Sukselainen 1997, 45.
548 Haavio 1966, 71–72; Sukselaisen päiväkirja 27.6.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
549 Sukselaisen päiväkirja 27.6.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
550 Urho Kekkosen kirje E. E. Kailalle 20.4.1928. Kailan kokoelma, kansio 5, KA.
551 Paavo Alkion kirje Martti Haaviolle 7.3.1928. Haavion kokoelma, kansio Akateeminen Karjala-Seura ja Suomalaisuuden Liitto 738, SKS.
552 E. E. Kailan kirje Martti Haaviolle 26.6.1928. Haavion kokoelma, kansio 8, SKS.
553 Sukselaisen päiväkirja 3.7.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
554 Ahti 1999, 398.
555 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 104. Sukselaisen kokoelma, KA.
556 Sukselaisen päiväkirja 29.4.1928, 29.5.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
557 V. J. Sukselaisen kirje E. E. Kailalle 2.8.1928. Kailan kokoelma, kansio 9, KA.
558 Haavio 1966, 72.
559 Upton 1970, 90–91.
560 Siltala 1985, 43; Hentilä 2009, 152–153; Siipi 1967, 46–50.
561 Uola 2006, 187–188; Saarela 2002, 41.
562 Mylly 1989 a, 239–240.
563 Sukselaisen päiväkirja 10.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
564 Sukselaisen päiväkirja 26.1.1926. Sukselaisen kokoelma, KA.
565 Ruuth 1922, 103.
566 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 110–111. Sukselaisen kokoelma, KA.
567 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 110–111. Sukselaisen kokoelma, KA.
568 Sukselaisen päiväkirja 24.12.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
569 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 112. Sukselaisen kokoelma, KA.
570 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 109. Sukselaisen todistukset. KA.
571 Sukselaisen päiväkirja 22.9.1928,20.10.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
572 Uino 1985, 162.
573 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus; 112. Sukselaisen päiväkirja 10.10.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
574 Niinistö 2006, 30; Sukselainen 1997, 50.
575 Haavio 1966, 76–77; Klinge 1990, 76.
576 Haavio 1966, 76.
577 Sukselainen 1997, 52; Haavio 1966, 77.
578 Saukkonen 1973, 48–49.
579 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 114. Sukselaisen kokoelma, KA.
580 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 115; Sukselaisen päiväkirja 10.10.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.

581 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 116. Sukselaisen kokoelma, KA.
582 Haavio 1966, 67; Urho Kekkosen kirje E. E. Kailalle 20.4.1928. Kailan kokoelma, kansio 5, KA.
583 Uino 1985, 195.
584 Uino 1985, 196–199.
585 Ahti 1999, 395–396; Uino 1985, 195.
586 Klinge 1983, 138–140.
587 Sukselaisen päiväkirja 12.10.1928. Sukselaisen kokoelma, KA. Vrt. Alapuro 1973, 123–124.
588 Sukselaisen päiväkirja 17.10.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
589 Haavio 1966, 79; Sukselaisen päiväkirja 10.10.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
590 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 118. Sukselaisen kokoelma, KA.
591 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 119. Sukselaisen kokoelma, KA.
592 Sukselaisen päiväkirja 10.10.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
593 Sukselaisen päiväkirja 5.11.1928; Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 120. Sukselaisen kokoelma, KA.
594 Sukselaisen päiväkirja 22.1.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
595 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 120. Sukselaisen kokoelma, KA.
596 Sukselaisen päiväkirja 12.6.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
597 Vrt. Uino 1985, 218; Eskelinen 2004, 295.
598 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 116. Sukselaisen kokoelma, KA.
599 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 118. Sukselaisen kokoelma, KA. Kyseistä muistiinpanoa ei löytynyt enää hänen arkistoistaan.
600 Vrt. Kekkonen 1934. 73. Pamfletissaan *Demokratian itsepuolustus* Urho Kekkonen ottaa esille ruotsinkielisten toiminnan hallitusratkaisuissa ja arvioi sen vaikuttaneen uskoon kansanvallan kyvystä ratkaista ongelmia. Hän kirjoittaa, että vielä 1928–1929 ylioppilasnuoriso oli kansanvaltaista, mutta ”mahous ja suoranainen petturuus, jonka demokratiamme kansallisuuskysymyksessämme osoitti”, johti vähin erin voimakkaaseen vastavaikutukseen.
601 Saukkonen 1973, 55.
602 Uino 1985 195, viite E. E. Kailan kirjeeseen E. Simojoelle 1.9.1928. Simeliana 3 Aa:1, OMA.
603 Uino 1985 196–199, viite Alapuro 1973, 122–124.
604 Saukkonen 1973, 49.
605 Sukselaisen päiväkirja 28.6.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
606 Sukselaisen päiväkirja 22.11.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
607 Sukselaisen päiväkirja 13.1.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
608 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 116–117. Sukselaisen kokoelma, KA.
609 *Päivän Uutiset* 15.6.1928.
610 AKS:n kiertokirje 5/1928, 18.12.1928. Lassi tarkoittaa tasavallan presidentti Lauri Kr. Relanderia.
611 Eskelinen 2004, 251–252; Uino 1985, 200.
612 Eskelinen 2004, 259; Uino 1985, 200.
613 Sukselaisen päiväkirja 23.11.1928. Vrt. 22.12.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
614 Sukselaisen päiväkirja 20.12.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
615 Sukselaisen päiväkirja 22.12.1928. Sukselaisen kokoelma, KA; Eskelinen 2004, 251.
616 Sukselaisen päiväkirja 20.12.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
617 Sukselaisen päiväkirja 13.9.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
618 Sukselaisen päiväkirja 12.2.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
619 Sukselaisen päiväkirja 18.2.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
620 Sukselaisen päiväkirja 19.10.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
621 Sukselaisen päiväkirja 18.2.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
622 Eskelinen 2004, 256.
623 Haavio 1972, 590–591; Uino 1985, 186; Eskelinen 2004, 256–257.
624 Sukselaisen päiväkirja 30.5.1929,16.6.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
625 Sukselaisen päiväkirja 9.12.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
626 Sukselaisen päiväkirja 28.6.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
627 Sukselaisen päiväkirja 11.2.1929,21.2.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
628 Sukselaisen päiväkirja 5.3.1929,10.3.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
629 Sukselaisen päiväkirja 26.1.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
630 *Ylioppilaslehti* 9/1930, 29.3.1930, nimimerkki Sivakan eli V. J. Sukselaisen artikkeli *Sydämen kyllyydestä suu puhuu*, 188–189.
631 Saukkonen 1973, 48–49.
632 Sukselaisen päiväkirja 13.1.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
633 Sukselaisen päiväkirja 18.11.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
634 Jalava 2006, 98.
635 Soikkanen Timo 1991, 187.
636 Ruuth 1920, 94, 173–174.
637 Sukselaisen päiväkirja 12.4.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
638 Sukselaisen päiväkirja 17.3.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
639 Sukselaisen päiväkirja 8.1.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
640 Sukselaisen päiväkirja 23.1.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.

Perttula_Sukselainen.indd 459 19.5.2010 14:29:33

641 Mikkilä 2000, 77.
642 Sukselaisen päiväkirja 30.3.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
643 Ks. Vares 2000, 245–247.
644 Haavio 1966, 72.
645 Ruuth 1922, 110.
646 Ahti 1999, 183–186,195–201.
647 Sukselaisen päiväkirja 12.12.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
648 Sukselaisen päiväkirja 16.1.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
649 Sukselaisen päiväkirja 9.1.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
650 Sukselaisen päiväkirja 9.1.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
651 Sukselaisen päiväkirja 14.4.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
652 *Ylioppilaslehti* 3/1931, 14.2.1931, pääkirjoituksena muistokirjoitus *Niilo Kärki*.
653 *Soihtu* 14/1937, 222.
654 Eskelinen 2004, 255.
655 Sukselaisen päiväkirja 24.5.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
656 Sukselaisen päiväkirja 25.5.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
657 Sukselaisen päiväkirja 11.6.1929. Sukselaisen kokoelma, KA. Vrt. Kuusi Matti 1991 a, 20–21.
658 Sukselaisen päiväkirja 11.7.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
659 Sukselaisen päiväkirja 8.7.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
660 AKS:n kiertokirje 11/1930, 20.5.1930; Uino 1985, 93.
661 Eskelinen 2004, 259–260; Sukselaisen päiväkirja 6.3.1929, 9.3.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
662 Sukselaisen päiväkirja 6.3.1929, 9.3.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
663 *Ylioppilaslehti* 7/1929, 9.3.1929, nimimerkki -selan- eli V. J. Sukselaisen artikkeli *Olisiko ylioppilaitten aika esiintyä?*.
664 Sukselaisen päiväkirja 22.5.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
665 Sukselaisen päiväkirja 7.6.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
666 Sukselaisen päiväkirja 13.6.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
667 Sukselaisen päiväkirja 7.6.29. Sukselaisen kokoelma, KA.
668 Sukselaisen päiväkirja 18.12.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
669 Sukselaisen päiväkirja 8.7.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
670 Klinge 1968, 138.
671 Uino 1985, 204.
672 Sukselaisen päiväkirja 17.8.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
673 Sukselaisen päiväkirja 5.8.1929. Sukselaisen kokoelma, KA; Huttula 2000, 49. Ks. Upton 1970, 102–103.
674 Sukselaisen päiväkirja 22.8.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
675 Sukselaisen päiväkirja 29.8.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
676 Siltala 1985, 49–50; Hokkanen 1986 b, 14.
677 Sukselaisen päiväkirja 25.8.1929. Sukselaisen kokoelma, KA. Ks. *Tulenkantajat* 3/1929. Lehdessä linjataan: ”Tulenkantajat ei ole ohjelma. Tulenkantajat on uusi elämäntunne. Tulenkantajat on uusi optimismi, uusi elämänusko. – – Me julistamme uutta aikaa, uutta ihmistä. – – Yksilö ei merkitse mitään, yhteisö on kaikki.”
678 Sukselaisen päiväkirja 27.8.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
679 Upton 1970, 93–104.
680 Kekkonen 1934, 34–36.
681 Uola 2006, 213–214. Ks. Vares 2007, 48–49.
682 Sukselaisen päiväkirja 30.5.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
683 Sukselaisen päiväkirja 6.11.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
684 Sukselaisen päiväkirja 6.11.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
685 Sukselaisen päiväkirja 12.1.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
686 Sukselainen 1997, 55.
687 Sukselainen 1997, 55.
688 Sukselaisen päiväkirja 22.10.1929. Sukselaisen kokoelma, KA. Vrt. Klinge 1990, 78.
689 Sukselaisen päiväkirja 13.1.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
690 Soikkanen Timo 1991, 153.
691 Haapala 1995, 245.
692 Soikkanen Timo 1991, 154.
693 Suomalainen Suomi 10/1927, 22–25. Yrjö Ruutu kirjoittaa suomalaisuudesta yhteiskunnallisena kysymyksenä.
694 Soikkanen Timo 1991, 137–138.
695 Soikkanen Timo, 138.
696 Ruuth 1920, 80–81.
697 Ruuth 1924, 133.
698 Ruuth 1920, 165.
699 Ruuth 1920, 116. Vrt. Kuusi Eino 1931 a, 53–57.
700 Ruuth 1922, 63.
701 Ruuth 1920, 132.
702 Ruuth 1920, 107.
703 Ruuth 1920, 119.
704 Ruuth 1920, 138–141.
705 Kurunmäki 2005, 178.
706 Ruuth 1920, 181–182.
707 Siltala 1985, 118–119; Klinge 1972, 142–148.
708 Soikkanen Timo 1991, 156–157.
709 Soikkanen Timo 1991, 143. Vrt. Eräsaari ja Rahkonen 2001, 23. Ks. K. A. Kemiläisen kirje Yrjö Ruudulle 3.4.1925. Kirjeessä toivotaan Maalaisliiton pienviljelijöiden irrottautuvan manttaalipomojen politiikasta. Ruudun kokoelma, kansio 2, KA.
710 *Suomalainen Suomi*, 10/1927.

711 Sukselaisen päiväkirja 7.7.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
712 Linna 1987, 925.
713 Alkio 1916, 28.
714 Mylly 1989 a, 117.
715 Vrt. Tervonen 1991, 153–159.
716 Konkka 1928, 6.
717 Konkka 1928, 7.
718 Konkka 1928, 32.
719 Konkka 1928, 33.
720 Konkka 1928, 33.
721 Sukselaisen päiväkirja 2.1.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
722 Ruuth 1922, 63.

V luku

723 Uola 2006, 189.
724 Uola 2006, 190.
725 Siltala 1985, 54–55.
726 Klinge 1968, 139–140.
727 *Suomen Heimo* 20.12.1929, pääkirjoituksena Martti Haavion itsenäisyyspäivänä 6.12.1929 pitämä puhe *Kansallinen enemmistö eduskuntaan*, 240–243; Nygård 1978, 90; Uino 1985, 205; Eskelinen 2004, 271–272; Mikkilä 2000, 78–79.
728 Sukselaisen päiväkirja 1.12.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
729 Sukselaisen päiväkirja 6.12.1929. Sukselaisen kokoelma, KA. Vrt. Lauri Aho Keravan Mies-Laulajien Itsenäisyysjuhlassa 6.12.1929. Ahon kokoelma, KA.
730 Sukselaisen päiväkirja 10.12.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
731 Sukselaisen päiväkirja 27.8.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
732 Ks. Vares 2007, 18–21, Vesa Vares kuvaa Kansallisen Kokoomuspuolueen historiassa puolueen suhtautumista Lapuan liikkeen alkuvaiheisiin ja toteaa liikkeen alkuvaiheissa vaikuttaneen ”hallittavissa olevalta painostusryhmältä”.
733 Virrankoski 1982, 548–549.
734 Siltala 1985, 59.
735 Siltala 1985, 63–64.
736 Siltala 1985, 85; Vares 2007, 32–34.
737 Mylly 1989 a, 256–260; Huttula 2000, 98.
738 Soikkanen Timo 1983, 21.
739 Soikkanen Hannu 1975, 499.
740 Soikkanen Hannu 1975, 505.
741 Soikkanen Hannu 1975, 499.
742 Soikkanen Hannu 1975, 533.
743 Soikkanen Hannu, 1975, 516.
744 Sukselaisen päiväkirja 11.2.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
745 Sukselaisen päiväkirja 22.2.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
746 Sukselaisen päiväkirja 28.2.1930, 5.3.1930, 8.3.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
747 Sukselaisen päiväkirja 27.4.1930. Sukselaisen kokoelma, KA; Hyvämäki 1937, 63.
748 Sukselaisen päiväkirja 5.6.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
749 Mylly 1989 a, 260.
750 Sukselaisen päiväkirja 14.6.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
751 Sukselaisen päiväkirja 16.6.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
752 AKS:n sihteerin Jussi Saukkosen kirje AKS:n Turun osastolle 17.6.1930. Turun yliopiston Savo-karjalaisen osakunnan arkisto, AKS:n Turun yliopiston osaston arkisto, kansio 1, TMA.
753 Sukselaisen päiväkirja 21.6.1930, 7.8.1930. Sukselaisen kokoelma, KA. Vrt. Kangas Lasse 1998, 190–191.
754 Haavio 1966, 81.
755 *Ylioppilas* 1/1932, 11.11.1932, V. J. Sukselaisen artikkeli *Mikä on Kärki ja mihin se pyrkii*; Klinge 1968, 141–142.
756 Uino 1985, 210–212.
757 Uino 1985, 212–213.
758 Aaro Pakaslahden kirje Urho Kekkoselle 1.10.1930. Urho Kekkosen kokoelma, Urho Kekkosen arkisto; Urho Kekkosen kirje Aaro Pakaslahdelle 26.10.1930. Aaro Pakaslahden kokoelma, Urho Kekkosen arkisto; Uino 1985, 216.
759 Kaarlo Hillilän kirje Urho Kekkoselle 18.6.1930. Urho Kekkosen kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.
760 Tauno Jalannin kirje Urho Kekkoselle 12.7.1930. Urho Kekkosen kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.
761 Aaro Pakaslahden kirje Urho Kekkoselle 1.10.1930. Urho Kekkosen kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.
762 Urho Kekkosen kirje Aaro Pakaslahdelle 26.10.1930. Aaro Pakaslahden kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.
763 Urho Kekkosen kirje Aaro Pakaslahdelle 3.5.1930. Aaro Pakaslahden kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.
764 Urho Kekkosen kirje Aaro Pakaslahdelle 6.9.1930. Aaro Pakaslahden kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.
765 Urho Kekkosen kirje Aaro Pakaslahdelle 23.9.1930. Aaro Pakaslahden kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.
766 Haavio 1966, 82.
767 *Ylioppilaslehti* 14/1930, 27.9.1930, pääkirjoitus *Kommunisminvastaisen kansannousumme myönteisyys*.
768 Sukselaisen päiväkirja 30.9.1930. Sukselaisen kokoelma, KA; Haavio 1966, 84; Sukselainen 1997, 60.
769 Sukselaisen päiväkirja 23.10.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
770 *Ylioppilaslehti* 18 A/1930, 22.10.1930, pääkirjoitus *Ylioppilaiden asettamat edellytykset kommu-*

nisminvastaiseen kansanliikkeeseen yhtyessään ja sitä jatkuvasti tukiessaan.

771 *Ylioppilaslehti* 18 A/1930, 22.10.1930. Vrt. *Ylioppilaslehti* 18 B/1930, 24.10.1930, pääkirjoitus *Kyydityksiä – ilmoittautumisia – pidätyksiä*; *Ylioppilaslehti* 24/1930, 5.12.1930.
772 Sukselaisen päiväkirja 25.10.1930, 18.18.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
773 Mikkilä 2000, 97.
774 Sukselaisen päiväkirja 9.1.1931. Sukselaisen kokoelma, KA.
775 Kaarlo Hillilän kirje Urho Kekkoselle 27.10.1930. Urho Kekkosen kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.
776 Kaarlo Hillilän kirje Urho kekkoselle 21.12.1930. Urho Kekkosen kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.
777 Sukselaisen päiväkirja 18.12.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
778 Martti Haavion kirje Niilo Kärjelle 26.8.1930. Martti Haavion kokoelma, kansio 8, SKS.
779 Sukselaisen päiväkirja 17.12.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
780 Sukselaisen päiväkirja 18.12.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
781 Sukselaisen päiväkirja 20.1.1931. Sukselaisen kokoelma, KA.
782 Sukselaisen päiväkirja 25.1.1931. Sukselaisen kokoelma, KA. Mylly 2002, 195. Käsitteellä ”topeliaaninen” V. J. Sukselainen viittasi Sakari Topeliuksen omaksumaan saksalaisen historiallisen koulukunnan periaatteeseen, että ”muutokselle tulee antaa aikaa”. Näin ei myöskään ruotsalaisesta sivistyksestä tullut luopua yhtäkkiä, vaan muutokselle oli annettava oma, riittävä aikansa. Lisäksi hän tähdensi, ettei kieli yksin määrää kansallisuutta.”
783 Sukselaisen päiväkirja 26.1.1931. Sukselaisen kokoelma, KA.
784 Sukselaisen päiväkirja 1.2.1931. Sukselaisen kokoelma, KA.
785 AKS:n kiertokirje 1.11.1930, 1, 8; Uino 1985, 220–223.
786 Sukselaisen päiväkirja 19.9.1929, 17.10.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
787 Sukselaisen päiväkirja 19.9.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
788 Sukselaisen päiväkirja 25.1.1930. Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 134–135. Sukselaisen kokoelma, KA. Sukselainen 1997, 56.
789 Sukselaisen päiväkirja 13.1.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
790 Sukselaisen päiväkirja 18.1.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
791 Sukselaisen päiväkirja 18.1.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
792 Sukselaisen päiväkirja 10.3.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
793 Sukselaisen päiväkirja 10.8.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
794 Sukselaisen päiväkirja 10.3.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
795 Sukselainen 1956, 119.
796 Sukselainen 1956, 123–124.
797 Sukselainen 1956, 127–128.
798 Sukselaisen päiväkirja 31.1.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
799 Sukselaisen päiväkirja 10.2.1930, 12.2.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
800 Sukselaisen päiväkirja 16.4.1930, 20.4.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
801 Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA; Ylioppilasmatrikkeli 1928–1931, HYKA; Posti 1966, 40–41.
802 Sukselaisen päiväkirja 9.6.1919, 19.9.1929, 20.10.1929, 24.10.1929, 6.11.1929. Sukselaisen kokoelma, KA
803 Sukselaisen päiväkirja 1.2.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
804 Sukselaisen päiväkirja 26.2.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
805 Sukselaisen päiväkirja 20.3.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
806 Sukselaisen päiväkirja 13.5.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
807 Sukselaisen päiväkirja 16.5.1930, 20.5.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
808 Sukselaisen päiväkirja 22.11.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
809 Sukselaisen päiväkirja 24.9.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
810 Sukselaisen päiväkirja 21.9.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
811 Sukselaisen päiväkirja 14.10.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
812 Varsinaissuomalaisen osakunnan hallituksen pöytäkirja 9.12.1930, VSOA; Rinne 2006, 95.
813 Sukselaisen päiväkirja 5.5.1931. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 59.
814 Sukselaisen päiväkirja 16.4.1930. Sukselaisen kokoelma, KA.
815 Väänänen 1966, 113.
816 Sukselainen 1997, 84.
817 Posti 1966, 41.
818 Sukselaisen päiväkirja 5.1.1931. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 58–59; Rinne 2006, 104–105.
819 Sukselaisen päiväkirja 15.1.1931. Sukselaisen kokoelma, KA.
820 Sukselaisen päiväkirja 16.2.1931. Sukselaisen kokoelma, KA.
821 Sukselaisen päiväkirja 1.3.1931. Sukselaisen kokoelma, KA.
822 Sukselaisen päiväkirja 19.4.1931. Sukselaisen kokoelma, KA.
823 Sukselaisen päiväkirja 26.6.1931. Sukselaisen kokoelma, KA.
824 Sukselaisen päiväkirja 21.7.1931. Sukselaisen ko-

koelma, KA.
825 Sukselaisen päiväkirja 20.11.1931. Sukselaisen kokoelma, KA.
826 Sukselaisen päiväkirja 2.1.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
827 *Ylioppilaslehti* 24/1931, 5.12.1931. Vrt. Klinge 1990, 82–83. Matti Klinge vertaa kahden AKS:läisen vaikuttajan, Vilho Helasen ja L. A. Puntilan arvoja.
828 Klinge 1968, 135.
829 *Ylioppilaslehti* 4/1932, 20.2.1932.
830 *Ylioppilaslehti* 4/1932, 20.2.1932.
831 *Ylioppilaslehti* 4/1932, 20.2.1932. Vrt. Alapuro 1973, 144–147. Risto Alapuro ottaa esille käsitteen ”kansakokonaisuus”, joka AKS:ssä tuli käyttöön oikeistoradikalismin vahvistuessa.
832 Sukselaisen päiväkirja 12.2.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
833 Haavio 1966, 84.
834 Eskelinen 2004, 371–372.
835 Haavio 1966, 85.
836 Sukselaisen päiväkirja 18.2.1932,28.2.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
837 Sukselaisen päiväkirja 4.3.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
838 Eskelinen 2004, 307–308; Paavo Susitaival 1981, 119–121; Ahti 1990, 205.
839 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus 158–150. Sukselaisen kokoelma, KA; Eskelinen 2004, 310.
840 Martti Haavion kirje UKK:lle maaliskuussa 1932; Niinistö 1998, 99.
841 Eskelinen 2004, 311.
842 Varsinaissuomalaisen osakunnan hallituksen pöytäkirja 1.3.1932, VSOA.
843 Martti Haavion kirje UKK:lle. Ks. Klinge 1968, 154–156.
844 Martti Haavion kirje UKK:lle. Ks. Klinge 1968, 154–156.
845 Tauno Jalannin kirjeet Urho Kekkoselle 21.3.1932 ja 31.3.1932. Urho Kekkosen kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.
846 *Ylioppilaslehti* 6/1932, 5.3.1932, pääkirjoitus *Ylioppilaan velvollisuuksista Isänmaan vaaran hetkillä*.
847 *Ylioppilaslehti* 6/1932, 5.3.1932, pääkirjoitus *Ylioppilaan velvollisuuksista Isänmaan vaaran hetkillä*.
848 *Ylioppilaslehti* 7/1932, 12.3.1932, pääkirjoitus *Selvää peliä*; Klinge 1983, 162–164.
849 *Ylioppilaslehti* 7/1932, 12.3.1932, pääkirjoitus *Selvää peliä*.
850 *Ylioppilaslehti* 8/1932, 22.3.1932, Yrjö Vuorjoen vastine Ylioppilaslehden toimitukselle.
851 Vrt. Alapuro 1973, 130–131, 147–150.
852 Sukselaisen päiväkirja 23.3.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
853 Kansanvaltaisten Ylioppilaiden johtokunnan pöytäkirja 24.3.1932 (liite). Lauri Levämäen kokoelma, kansio 3, KA.
854 Kansanvaltaisten Ylioppilaiden johtokunnan pöytäkirja. Lauri Levämäen kokoelma, kansio 3, KA.
855 Urho Kekkosen kirje Martti Haaviolle 26.3.1932. Vrt. Kuusi Matti 1991 a, 23.
856 Urho Kekkosen kirje Martti Haaviolle 8.3.1932. Martti Haavion kokoelma, SKS.
857 Sukselaisen päiväkirja 31.3.1932. Sukselaisen kokoelma, KA; Varsinaissuomalaisen osakunnan hallituksen pöytäkirjat 15.3.1932, 22.3.1932, 5.4.1932, 12.4.1932, VSOA; HS, 23.3.1932.
858 Sukselaisen päiväkirja 14.4.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
859 Sukselaisen päiväkirja 18.4.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
860 Haavio 1966, 86; Sukselainen 1997, 62.
861 AKS:n kiertokirje 18/1932, 14.5.1932.
862 AKS:n kiertokirje 18/1932, 14.5.1932.
863 AKS:n kiertokirje 18/1932, 14.5.1932.
864 Haavio 1966, 86; Sukselainen 1997, 62. Ks. *Suomen Heimo* 28.5.1932, artikkeli *Hyökkäykset AKS:ää vastaan*, 68–69.
865 Haavio 1966, 86–87.
866 *Ylioppilaslehti* 12/1932, 30.4.1932, ilmoitus ja julkilausuma *Huomattava eroaminen*.
867 Sukselainen 1997, 63.
868 Yrjö Vuorjoen käsikirjoitus vuodelta 1969, 8. kansio 32/XIII Yrjö Vuorjoen muistelmien käsikirjoitus, 8. Akateemisen Karjala-Seuran kokoelma, KA.
869 Yrjö Vuorjoen käsikirjoitus vuodelta 1969, 8. kansio 32/XIII Yrjö Vuorjoen muistelmien käsikirjoitus, 8. Akateemisen Karjala-Seuran kokoelma, KA.
870 Haavio 1966, 88–89.
871 Haavio 1966, 90.
872 Haavio 1966, 86.
873 Haavio 1966, 86–87.
874 Sukselaisen päiväkirja 14.5.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
875 Kansanvaltaisten Ylioppilaiden vuoden 1932 toimintakertomus, 2. Lauri Levämäen kokoelma, kansio 3, KA.
876 Kansanvaltaisten Ylioppilaiden vuoden 1932 toimintakertomus, 9. Lauri Levämäen kokoelma, kansio 3, KA.
877 Jussi Teljon kirje Urho Kekkoselle 31.5.1932. Urho Kekkosen kokoelma, Urho Kekkosen arkisto.
878 Sukselaisen päiväkirja 5.12.1931, 20.4.1933. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 63; Tuomioja 2007, 46–48.
879 Suomalaisuuden Liiton hallituksen pöytäkirja 7.10.1932. Kansio 4 Ca 3. 110/II, Suomalaisuuden Liiton Pöytäkirjat 1931–1935. KA
880 Sukselaisen päiväkirja 16.6.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
881 Sukselaisen päiväkirja 7.8.1932. Sukselaisen

Perttula_Sukselainen.indd 463 19.5.2010 14:29:33

kokoelma, KA. Vrt. Klinge 1990, 83–85.
882 Eskelinen 2004, 322.
883 Sukselaisen päiväkirja 28.9.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
884 Sukselaisen päiväkirja 18.9.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
885 Sukselaisen päiväkirja 1.10.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
886 Sukselaisen päiväkirja 5.11.1932, 17.11.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
887 Sukselaisen päiväkirja 9.11.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
888 Sukselaisen päiväkirja 27.9.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
889 *Ylioppilaslehti* 15/1932, 1.10.1932, pääkirjoitus *Kaksi vaihtoehtoa*.
890 *Ylioppilaslehti* 16/1932, 8.10.1932, pääkirjoitus *Eri teitäkö?*.
891 *Ylioppilaslehti* 16/1932, 8.10.1932, pääkirjoitus *Eri teitäkö?*.
892 *Ylioppilas* 1/1932, 11.11.1932, V. J. Sukselaisen artikkeli *Mikä on Kärki ja mihin se pyrkii*.
893 *Ylioppilaslehti* 24/1932, 12.12.1932.
894 *Ylioppilaslehti* 24/1932, 12.12.1932.
895 *Ylioppilas* 1/1932, 11.11.1932, V. J. Sukselaisen artikkeli *Mikä on Kärki ja mihin se pyrkii*; Haavio 1966, 87.
896 Sukselainen 1997, 63. Vrt. Klinge 1968, 169.
897 Haavio 1966, 88.
898 *Ylioppilas* 1/1932, 11.11.1932, V. J. Sukselaisen artikkeli *Mikä on Kärki ja mihin se pyrkii*. Vrt. Alapuro 1973, 134–137.
899 *Ylioppilas* 1/1932, 11.11.1932, V. J. Sukselaisen artikkeli *Mikä on Kärki ja mihin se pyrkii*. Vrt. Kekkonen 1934, 36. Urho Kekkonen erottaa Lapuan liikkeen alkuvaiheissa demokratian puolustajat ja liikkeen suurisanaiset johtajat.
900 *Ylioppilas* 1/1932, 11.11.1932, V. J. Sukselaisen artikkeli *Mikä on Kärki ja mihin se pyrkii*.
901 *Ylioppilas* 1/1932, 11.11.1932.
902 *Ylioppilas* 1/1932, 11.11.1932.
903 *Ylioppilaslehti* 23/1932, 26.11.1932, pääkirjoitus *Kärki*.
904 *Ylioppilas* 1/1933, 11.2.1933, nimimerkki Joonaksen pakina.
905 Sukselaisen päiväkirja 18.11.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
906 Sukselaisen päiväkirja 26.11.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
907 Sukselaisen päiväkirja 16.12.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
908 Varsinaissuomalaisen osakunnan 50-vuotishistoriikin käsikirjoitus, 30, VSO D 1.5, VSOA; Rinne 2006, 95.
909 AKS:n järjestötiedote 11/1930, 20.5.1930.
910 Alapuro 1973, 140–146.
911 Sukselaisen päiväkirja 25.8.1933. Sukselaisen kokoelma, KA.
912 *Ylioppilas* 11/1933, 30.11.1933, V. J. Sukselaisen artikkeli *Kärjen suunta*; Martti Haavio 1966, 91–92. Vrt. Kekkonen 1934, 48–59, 65.
913 *Ylioppilas* 11/1933, 30.11.1933, V. J. Sukselaisen artikkeli *Kärjen suunta*; Martti Haavio 1966, 91–92. Vrt. Kekkonen 1934, 48–59, 65.
914 Johannes Virolaisen kokoelma, kansio 36, KA
915 *Ylioppilaslehti* 4/1920, 15.2.1920, toisena pääkirjoituksena on luultavasti Niilo Kärjen puhe *Mihin nykyhetken asema ylioppilaita velvoittaa?*, joka pidettiin Pohjoispohjalaisen osakunnan vuosijuhlassa 5. helmikuuta 1920.
916 Huttula 2000, 342–343; Iivari 2007, 65–67.
917 Sukselaisen päiväkirja 2.1.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.

VI luku

918 Sukselaisen päiväkirja 23.12.1933. Sukselaisen kokoelma, KA.
919 Pekkarinen ja Vartiainen 1993, 91.
920 Majander 2004, 48–53.
921 Soikkanen Timo 1983, 372–375.
922 Soikkanen Timo 1983, 373.
923 Sukselaisen päiväkirja 16.10.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
924 Sukselaisen päiväkirja 14.12.1933. Sukselaisen kokoelma, KA.
925 Mylly 1989 a, 286–292.
926 Sukselaisen päiväkirja 1.1.1933. Sukselaisen kokoelma, KA.
927 Sukselaisen päiväkirja 1.2.1933, 8.2.1933. Sukselaisen kokoelma, KA.
928 Uola 1982, 23–25, 28–29, 42–45.
929 *Ylioppilas* 10.3.1933.
930 Saarikoski 2005, 128–129.
931 *Ylioppilaslehti* 6/1933, 4.3.1933.
932 *Ylioppilaslehti* 11/1933.
933 Perälä Reijo 1998, 165–167. Vrt. Siltala 1985, 492–494; Virtanen 2002, 152–153.
934 Mylly 1989 a, 302–310.
935 Mylly 1989 a, 295–310.
936 Hakalehto 1973, 113–116; Iivari 2007, 64–66.
937 Vrt. 13.2.1960 HS:n pääkirjoitus. Tompan Tuomon lehtileikekokoelma, KMA.
938 Siltala 1985, 494–495.
939 Siltala 1985, 488.
940 Siltala 1985, 493.
941 Siltala 1985, 459–462; Huttula 2000, 340–342.
942 Pakkasvirta 2005, 18.
943 Vrt. Majander 2004, 57–58.
944 Mylly 1989 a, 308; Polvinen 1992, 163–164; Uola 1982, 148.
945 Iivari 2007, 66.
946 Sukselaisen päiväkirja 8.7.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
947 Huttula 2000, 339–343.
948 Sukselaisen päiväkirja 16.6.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
949 Sukselaisen päiväkirja 10.1.1933. Sukselaisen kokoelma, KA.

Perttula_Sukselainen.indd 464 19.5.2010 14:29:33

950 Sukselaisen päiväkirja 30.8.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
951 Sukselaisen päiväkirja 30.8.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
952 Sukselaisen päiväkirja 24.12.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
953 *Suomalainen Suomi* 1/1933, 19. V. J. Sukselaisen 22.1.1933 päiväämä artikkeli lehden osastossa *Talouselämä: Tämän osaston suuntaviivoja ja taloudellisen tilanteen tarkastelu*. Alkuun hän on lainannut J. V. Snellmanin ajatuksen: "Abstraktista idealismia korkeammalla on se, joka etsii aineen maailmastakin sitä johtavia henkisiä voimia ja sitä päämäärää, jonka hyväksi nämä voimat toimivat." Vrt. Urponen 1979, 189–195.
954 Sukselaisen päiväkirja 21.5.1933. Sukselaisen kokoelma, KA. Vrt. Kuusi Pekka 1961, 30–32; Uusitalo Liisa 2008, 168, kuluttajakansalaisen merkityksestä yhteiskunnallisen kehityksen ja taloudellisen kasvun primus motorina. Suikkanen 2003, 49–55; Mäki 1984, 126–128.
955 Ruuth 1924, 133.
956 Sukselaisen päiväkirja 25.8.1933. Sukselaisen kokoelma, KA.
957 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 3/1933, 345–346.
958 *Yhteishyvä* 44/1931, 30.10.1931, V. J. Sukselaisen kirja-arvostelu *Yhteiskuntatieteellinen merkkiteos*.
959 Urponen 1979, 179–184. Kuusi Eino 1931 a, 25–35.
960 Koskinen 1874, 72.
961 Koskinen 1874, 61. Vrt. Tervonen 1991, 159–166. Jukka Tervonen esittelee J. R. Danielson-Kalmarin ajatuksia 1800-luvun lopulla.
962 Sukselaisen päiväkirja 22.8.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
963 Mylly 1989 a, 301.
964 Mylly 1989 a, 295–301. Ks. Pekkarinen 1984, 31–32.
965 Mäki 1984, 125–126. Vrt. Valtonen 1998, 61–70.
966 Kettunen 2006, 235–236; Paavonen 2006, 35.
967 Borg 1965, 164, Maalaisliiton puoluekokous 14.4.1921.
968 Borg 1965, 164, Maalaisliiton puoluekokous 14.4.1921; Borg 1965, 225, Maalaisliiton puoluekokous 24.1.1932.
969 Ks. Mylly 1989 a, 290–292.
970 Mylly 1989 a, 290–306. Juhani Mylly kirjoittaa *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2:ssa* pulan ja pulaliikkeiden suhteesta Maalaisliittoon ja sen politiikkaan. Vrt. Pekkarinen 2007, 29–31.
971 Kalela 1989, 89; Pekkarinen 2007, 23–24, 30–32.
972 Pekkarinen ja Vartiainen 1993, 93–94; Henttinen 1999, 156–158; Eerola 1934, 4–5.
973 *Suomalainen Suomi* 1/1933, 16–19, V. J. Sukselaisen artikkeli *Tämän osaston suuntaviivoja ja taloudellisen tilanteen tarkastelu*.
974 *Suomalainen Suomi* 1/1933, 16–19, V. J. Sukselaisen artikkeli *Tämän osaston suuntaviivoja ja taloudellisen tilanteen tarkastelu*. Vrt. Pekkarinen 2007, 31.
975 Vrt. Tiihonen 1985, 225–225, 1930-luvun Suomen talousteoreettisesta ja talouspoliittisesta ajattelusta.
976 Pekkarinen ja Vartiainen 1993, 80. Kirjassa määritellään keynesiläisyyttä: "Keynesiläinen teoria kiinnitti huomion talouden kokonaiskysyntään. Korko määräytyy rahan määrästä ja sen hallussapitoon liittyvistä motiiveista käsin, ja investointitoiminta voi jäädä työllisyyden kannalta riittämättömäksi. Talouden kokonaiskysyntä määrää voimavarojen käyttöasteen eli työvoiman osalta työllisyyden. Kansantalouden kokonaiskysynnän erät ovat yksityinen kulutus, yksityiset investoinnit, vienti ja julkinen kysyntä, joka koostuu julkisesta kulutuksesta ja investoinneista. Jos kansantalous on täystyöllisyystason alapuolella, työllisyyttä voidaan parantaa vaikuttamalla kokonaiskysyntään julkisen kysynnän kautta. Tämä on teoreettinen perustelu keynesiläiselle finanssipolitiikalle. Korkeasuhdanteessa menoja supistetaan tai vaihtoehtoisesti veroja kiristetään, kun taas laskusuhdannetta voidaan lievittää lisäämällä julkista kysyntää."
977 Pekkarinen ja Vartiainen 1993, 88–93.
978 Forss 2008, 29–30.
979 *Suomalainen Suomi* 3/1933, 118, V. J. Sukselaisen artikkeli *Taloudellinen katsaus*.
980 Heikkilä 1992, 306–308.
981 *Suomalainen Suomi* 2/1933, 63, V. J. Sukselaisen artikkeli *Katsaus taloudellisiin päivänkysymyksiin, osaksi nykyiseen talousjärjestelmäänkin*.
982 Mylly 1989 a, 300; Soikkanen Timo 1983, 58; Mylly 1989 a, 46.
983 *Suomalainen Suomi* 2/1934, 75–79, V. J. Sukselaisen artikkeli *Kansantalouden "pitämisestä" sekä vähän akateemisen nuorison suhteesta taloudellisiin kysymyksiin*.
984 *Suomalainen Suomi* 2/1934, 75–79, V. J. Sukselaisen artikkeli *Kansantalouden "pitämisestä" sekä vähän akateemisen nuorison suhteesta taloudellisiin kysymyksiin*.
985 Vrt. Pekkarinen ja Vartiainen 1993, 88–95; Pekkarinen 2007, 31.
986 Heikkilä 1992, 306–307.
987 *Kauppalehti* 9.2.1933, Sattuuhan sitä – palsta; Vrt. *Kauppalehti* 31.3.1933.
988 *Suomalainen Suomi* 2/1933, 63, V. J. Sukselaisen artikkeli *Katsaus taloudellisiin päivänkysymyksiin, osaksi nykyiseen talousjärjestelmäänkin*.
989 *Ylioppilas* 8/1933, 12.4.1933, nimimerkki Spectatorin pääkirjoitus *Uuden ajatuksen nousu*. Ks. *Ylioppilas* 3/1933, 11.2.1933.
990 *Ylioppilas* 9/1933, 29.4.1933.

Perttula_Sukselainen.indd 465 19.5.2010 14:29:33

991 *Ylioppilas* 10/1933, 12.5.1933.
992 *Osuuskauppalehti* 10/1933, 10.5.1933.
993 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 4/1933, 387–391, Reino Lithenin artikkeli *Suunnitelmatalous*.
994 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 4/1933, 390–391, Reino Lithenin artikkeli *Suunnitelmatalous*.
995 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 4/1933, 400–401, Reino Lithenin artikkeli *Suunnitelmatalous*.
996 Vrt. Pekkarinen ja Vartiainen 1993, 88–95.
997 Sukselaisen päiväkirja 25.9.1934, 27.9.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
998 Sukselaisen päiväkirja 9.10.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
999 Sukselaisen päiväkirja 8.12.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1000 *Suomalainen Suomi* 4/1934, 188–192, V. J. Sukselaisen kirja-arvostelu Martti Koveron teoksesta *Teollisuuden historiaa ja teollisuuspolitiikkaa*.
1001 *Suomalainen Suomi* 5/1934, 250, V. J. Sukselaisen artikkeli *Muuan metafyysillinen käsitys kansantaloudesta*.
1002 *Suomalainen Suomi* 4/1935, 194–197, V. J. Sukselaisen artikkeli *Yritteliäisyydestä ja yritysmuodoista*.
1003 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 4/1934, 390–392, A. E. Tudeerin artikkeli *Valtiotalous ja kansantalous*.
1004 Vrt. Pekkarinen 2007, 31–32.
1005 Pekkarinen ja Vartiainen 1993, 91,99.
1006 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 2/1938, 154–165, Eljas Kahran artikkeli *Joukkotyöttömyyden torjuminen*.
1007 Sukselaisen päiväkirja 15.10.1933. Sukselaisen kokoelma, KA.
1008 Väänänen 1966, 114; Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 173. Sukselaisen kokoelma, KA; Rinne 2006; 114–117. Jyrki Rinne lainaa Olavi Lähteenmäen haastattelua 1930-luvun alun tapahtumista: ”Matkoillaan Sukselainen kiinnitti huomiota Rotaliaan; se sijaitsi keskellä maanviljelysaluetta. ’Siitä voisi tulla sopiva ystävyyskorporaatio VSO:lle’, oli Sukselainen esittänyt.”
1009 Kyseinen virolaisyhdistys oli sama, jonka emigranttiedustajien tapaamisesta noussut kohu vaikutti ratkaisevasti V. J. Sukselaisen tappioon Maalaisliiton puheenjohtajavaalissa 1964.
1010 Soikkanen Timo 1983, 25–27.
1011 Sukselaisen päiväkirja 4.11.1933. Sukselaisen kokoelma, KA. Sukselainen 1997, 66–67.
1012 Sukselaisen päiväkirja 5.11.1933. Sukselaisen kokoelma, KA.
1013 Sukselaisen päiväkirja 4.11.1933. Sukselaisen kokoelma, KA.
1014 Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA.
1015 *Suomalainen Suomi* 5/1933, 216–219, V. J. Sukselaisen marraskuun lopulla Saalen Hallessa 1933 päiväämä *Taloudellinen katsaus*.
1016 *Suomalainen Suomi* 5/1933, 216–219, V. J. Sukselaisen marraskuun lopulla Saalen Hallessa 1933 päiväämä *Taloudellinen katsaus*.
1017 *Suomalainen Suomi* 4/1936, 234–238, V. J. Sukselaisen artikkeli *Viron talouselämästä ja sen viimeaikaisesta kehityksestä*; *Suomalainen Suomi* 5/1936, 285–289, V. J. Sukselaisen artikkeli *Saksan kansallissosialistien uusi taloussuunnitelma*.
1018 *Suomalainen Suomi* 5/1936, 285–286, V. J. Sukselaisen artikkeli *Saksan kansallissosialistien uusi taloussuunnitelma*.
1019 *Suomalainen Suomi* 5/1934, 250, V. J. Sukselaisen artikkeli *Muuan metafyysillinen käsitys kansantaloudesta*.
1020 Ruuth 1924, 122.
1021 Ruuth 1924, 280–282.
1022 Ruuth 1924, 280–282.
1023 *Suomalainen Suomi* 6/1936, 343, V. J. Sukselaisen artikkeli *Metsän puista ja puunjalostusasioista*.
1024 Sukselaisen päiväkirja 2.2.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1025 Sukselaisen päiväkirja 9.12.1933. Sukselaisen kokoelma, KA.
1026 Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA; Sarlund 2008, 34.
1027 Sukselaisen päiväkirja 2.6.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1028 Sukselaisen päiväkirja 12.9.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1029 Sukselaisen päiväkirja 16.4.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1030 Sukselaisen päiväkirja 5.3.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1031 Sukselaisen päiväkirja 27.5.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1032 Sukselaisen päiväkirja 19.4.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1033 Sukselaisen päiväkirja 19.4.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1034 Posti 1966, 42; Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus 82. Sukselaisen kokoelma, KA.
1035 Sukselaisen päiväkirja 8.8.1934, 17.8.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1036 Sukselaisen päiväkirja 20.9.1934,12.10.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1037 Sukselaisen päiväkirja 27.10.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1038 Sukselaisen päiväkirja 10.11.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1039 Sukselaisen päiväkirja 1.11.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1040 Sukselaisen päiväkirja 22.12.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1041 Sukselaisen päiväkirja 25.12.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.
1042 Sukselaisen päiväkirja 25.12.1934. Sukselaisen kokoelma, KA.

Perttula_Sukselainen.indd 466 19.5.2010 14:29:34

1043 Sukselaisen päiväkirja 20.4.1935. Sukselaisen kokoelma, KA.
1044 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 190–193. Sukselaisen kokoelma, KA.
1045 Posti 1966, 42; Sukselainen 1997, 73; Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 190–193. Sukselaisen kokoelma, KA.
1046 Sukselaisen apurahahakemus 4.3.1936 Helsingin yliopiston konsistorille; anomus Nuorten tieteenharjoittajain tutkimusapurahojen jakolautakunnalle 29.3.1937; ”selostus varallisuus- ja perhesuhteista” 29.4.1936. Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA.
1047 Anomus Nuorten tieteenharjoittajain tutkimusapurahojen jakolautakunnalle 23.9.1937; ”selostus varallisuus- ja perhesuhteista 29.4.1936. Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA.
1048 Sukselaisen päiväkirja 27.4.1936. Sukselaisen kokoelma, KA.
1049 Posti 1966, 42.
1050 Sukselainen 1997, 74.
1051 Sukselaisen päiväkirja 2.11.1936. Sukselaisen kokoelma, KA.
1052 Sukselainen 1997, 76–77.
1053 Sukselainen 1997, 68–70; Niinistö 2006, 39.
1054 Sukselainen 1997, 70; Niinistö 2006, 39.
1055 Sukselainen 1997, 70.
1056 Sukselaisen päiväkirja 21.2.1935. Sukselaisen kokoelma, KA.
1057 Maalaisliiton Helsingin paikallisosaston kirje V. J. Sukselaiselle 24.4.1935. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 37–42, KA.
1058 Sukselaisen päiväkirja 21.1.1935. Sukselaisen kokoelma, KA.
1059 Sukselaisen päiväkirja 6.9.1935, 18.10.1935, 15.11.1935. Sukselaisen kokoelma, KA.
1060 Sukselaisen päiväkirja 3.11.1935, 7.11.1935, 16.11.1935. Sukselaisen kokoelma, KA.
1061 Ks. Mylly 1989 a, 245–248.
1062 Sukselainen 1997, 56.
1063 *Suomalainen Suomi* 6/1934, 306–310, V. J. Sukselaisen artikkeli *Suomen ja Ruotsin keskinäiset suhteet pohjoismaiden taloudellisen yhteistoiminnan tiellä*.
1064 Heikkilä 1992, 310.
1065 Niinistö 2006, 39–40.
1066 Sukselaisen päiväkirja 3.2.1936. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 70.
1067 Sukselaisen päiväkirja 20.4.1927,3.5.1927. Sukselaisen kokoelma, KA.
1068 Sukselainen 1997, 71.
1069 Mylly 1989 a, 289–390
1070 Kettunen 2006, 223.
1071 Sukselaisen päiväkirja 6.11.1929. Sukselaisen kokoelma, KA.
1072 Kettunen 2006, 221–222. Vrt. Urponen 1979, 81–82. Käsitteet ovat ajan ja yhteyden mukaan erilaisia, mutta niihin on rakennettu myös sisään ajaton erilaisuus. Esimerkiksi sosiaalipolitiikassa ihmisen hyvinvointia lisäävät toimet eivät ole vain aineellisen elintason parantamista, vaan tavoitteet ovat myös henkisiä.
1073 Kettunen 2006, 224.
1074 Kettunen 2006, 224.
1075 Kettunen 2006, 234.
1076 Urponen 1979, 161–172. Sosiaalipolitiikan tarvetta ja kehitystä selitettäessä erottuu kaksi ajallisesti erilaista näkökulmaa, jotka tuovat esiin pidemmän historiallisen ja lyhyemmän oman ajan yhteiskunnallisen tilanteen edellyttämät erilaiset kehitysvälttämättömyydet. Ks. erityisesti sivu 163.
1077 Kosonen 1998, 13–17.
1078 Suikkanen 2003, 43–45.
1079 Sukselaisen päiväkirja 2.1.1932. Sukselaisen kokoelma, KA.
1080 Eräsaari ja Rahkonen 2001, 16.
1081 Urponen 1979, 69–102, 451–454, 459–461. Kyösti Urponen määrittelee sosiaalipolitiikkaa, historiaa, kehityslinjoja, toimijoita, kohteita ja rajausta suomalaisessa yhteiskunnassa Yrjö-Sakari Yrjö-Koskisen kysymyksenasetteluista 1870-luvulta lähtien. Peruskysymys sosiaalipolitiikan synnystä on historiallisesti tarkastellen kahdessa pääväittämässä: 1) kaikkina aikoina on ollut sairaita, orpoja, vanhuksia ja muita avuntarvitsijoita, joista yhteisön on pitänyt huolehtia sosiaalipolitiikan avulla. 2) Sosiaalipolitiikka syntyi teollistuneen yhteiskunnan ongelmien korjaamiseksi. Kyösti Urposen mukaan kumpikaan teesi ei ole pelkästään historiallisen tarkastelun tulos, vaan ne ovat samalla jänteviä kannanottoja monine teoreettisine seuraamuksineen itse käsitteeseen sosiaalipolitiikka.
1082 *Suomalainen Suomi* 1/1933, 16–19, V. J. Sukselaisen artikkeli lehden *Talouselämä*-osastossa *Tämän osaston suuntaviivoja ja taloudellisen tilanteen tarkastelu*. Vrt. Pekkarinen 2007, 31.
1083 *Suomalainen Suomi* 5/1937, 368, V. J. Sukselaisen artikkeli *Kansainvälisen talouselämän kysymyksiä*.
1084 Urponen 1979, 172–188. Kyösti Urponen täsmentää sosiaalipolitiikan arvoperusteluita ja niiden historiallis-yhteiskunnallista sisältöä.
1085 Eräsaari 2000, 39–40.
1086 Koskinen 1874, 61.
1087 Koskinen 1874, 79.
1088 Kilpi 1915, 168.
1089 Tervonen 1991, 153–154.

VII luku

1090 Mylly 1989 a, 361.
1091 Mylly 1989 a, 361–365.
1092 Sukselaisen päiväkirja 31.8.1933. Sukselaisen kokoelma, KA.
1093 Sukselaisen päiväkirja 11.9.1936. Sukselaisen kokoelma, KA.

Perttula_Sukselainen.indd 467 19.5.2010 14:29:34

1094 Sukselaisen päiväkirja 17.10.1936. Sukselaisen kokoelma, KA.
1095 Sukselaisen päiväkirja 6.10.1936. Sukselaisen kokoelma, KA.
1096 Sukselaisen päiväkirja 8.11.1936. Sukselaisen kokoelma, KA.
1097 Sukselaisen päiväkirja 15.11.1936, 18.11.1936, 19.11.1936. Sukselaisen kokoelma, KA.
1098 Sukselaisen päiväkirja 20.11.1936. Sukselaisen kokoelma, KA.
1099 Sukselaisen päiväkirja 25.11.1936. Sukselaisen kokoelma, KA.
1100 Sukselaisen päiväkirja 22.11.1936. Sukselaisen kokoelma, KA.
1101 Kittilä 1966 b, 107; Sukselainen 1997, 77–78.
1102 Sukselaisen päiväkirja 6.12.1936. Sukselaisen kokoelma, KA.
1103 Sukselaisen päiväkirja 16.12.1936. Sukselaisen kokoelma, KA; Kittilä 1966 b, 107; Sukselainen 1997, 79–81.
1104 *Peltomies* 1/1937.
1105 SOK:n kirje V. J. Sukselaiselle 25.3.1937, KV 37–42. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 79.
1106 Anomus Nuorten tieteenharjoittajain tutkimusapurahojen jakolautakunnalle 29.3.1937. Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 81.
1107 Väitöskirjan tutkimussuunnitelma 29.3.1937. Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA.
1108 Sukselaisen päiväkirja 16.4.1937. Sukselaisen kokoelma, KA.
1109 Anomus Nuorten tieteenharjoittajain tutkimusapurahojen jakolautakunnalle 29.3.1937. Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA.
1110 Sukselainen 1997, 82.
1111 Sukselaisen päiväkirja 11.3.1937. Sukselaisen kokoelma, KA.
1112 Sukselaisen päiväkirja 28.2.1937, 31.3.1937. Sukselaisen kokoelma, KA.
1113 Sukselaisen päiväkirja 20.12.1928, 23.4.1937. Sukselaisen kokoelma, KA.
1114 Mylly 1989 a, 311.
1115 *Peltomies* 1–3/1937; Sukselainen 1997, 80.
1116 *Peltomies* 1/1937; Kittilä 1966 b, 107.
1117 Sukselaisen päiväkirja 10.3.1937. Sukselaisen kokoelma, KA.
1118 Sukselaisen päiväkirja 1.4.1937. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 81.
1119 *Peltomies* 7/1937; Sukselainen 1997, 81.
1120 Kittilä 1966 b, 107; Sukselainen 1997, 82.
1121 Virolainen 1949, 15. Johannes Virolainen käyttää ilmaisua ”1937 solmittu sopimus”, niin sanottu “puna-vihreä” liitto, josta oikeisto käytti halventavassa merkityksessä sanaa ”punamultahallitus”.
1122 Sukselainen 1997, 80.
1123 Perälä Lauri 1917, 3.
1124 Mylly 1989 a, 360; Hokkanen 1986 b, 155–156.
1125 Mylly 1989 a, 360.
1126 Mylly 1989 a, 358–359.
1127 Mylly 1989 a, 360.
1128 Mylly 1989 a, 360.
1129 Kalela 1989, 37.
1130 Kettunen 2006, 232–233.
1131 Liikanen 1995, 69–71. Ilkka Liikanen lainaa Kyösti Pekosen määritelmää, jonka mukaan moderni politiikka on kansalaisyhteiskunnan ja valtion suhteen jatkuvaa organisointia. Määritelmä hahmottaa poliittisen historian tutkimuskohdetta tavalla, joka ylittää aate- ja yksilötason ja pyrkii määrittelemään poliittisia subjekteja redusoimatta politiikkaa sosiaalisiin ristiriitoihin ja taisteluun materiaalisista eduista. Valtiota rakennettaessa voi politiikka olla läsnä valtion ja kansalaisyhteiskunnan suhteen määrittelynä sekä olla jopa järjestäytyneemmän ja jäsentyneemmän voimainkoetuksen kohde.
1132 Kosonen 1998, 32.
1133 Kettunen 2006, 232. Vrt. Niemelä ja Salminen 2009, 117.
1134 *Suomalainen Suomi* 6/1936, 343, V. J. Sukselaisen artikkeli *Metsän puista ja puunjalostusasioista*.
1135 Suomi 1986, 70.
1136 Ks. Mylly 1989 a, 245–247. Talonpoikaisnationalismi on hyvä esimerkki omintakeisesta ajattelusta.
1137 *Suomalainen Suomi* 1/1940, 25, V. J. Sukselaisen artikkeli *Valtiojohtoinen järjestelmä – hetken taloudellinen tunnus*.
1138 *Peltomies* 2/1937.
1139 Kolbe 1999, 164.
1140 Kuisma 1984, 222.
1141 Kuisma 1984, 231.
1142 Kuisma 1984, 231–232.
1143 *Kyntäjä* 7/1945, V. J. Sukselaisen artikkeli *Mihin me pyrimme?*.
1144 Ks. Perälä Lauri 1917, 4.
1145 Manninen Juha 1977, 22–25. Juha Manninen määrittelee artikkelissaan maailmankatsomuksen ja ideologian välistä käsityseroa. Maailmankatsomus on lähinnä yksilöpsykologinen ja ideologia puolestaan yhteiskuntatieteellinen termi.
1146 Kittilä 1966 b, 107.
1147 Vrt. Hellsten 1992, 139–140.
1148 *Peltomies* 2/1937, nimimerkki Jussi Sivakkaan (V. J. Sukselainen) artikkeli *Maailman meno. Talousmiehen näkökulmasta*.
1149 *Peltomies* 2/1937, nimimerkki Jussi Sivakkaan (V. J. Sukselainen) artikkeli *Maailman meno. Talousmiehen näkökulmasta*.
1150 Sukselaisen päiväkirja 12.4.1937. Sukselaisen kokoelma, KA.
1151 *Peltomies* 6/1937, pääkirjoitus *Palkkataistelut ja moraali*.

1152 Sukselaisen päiväkirja 14.5.1937, 22.5.1937. Sukselaisen kokoelma, KA.
1153 Sukselaisen päiväkirja 22.4.1937, 18.5.1937. Sukselaisen kokoelma, KA.
1154 Suomi 1986, 106–109.
1155 Mylly 1989 a, 318–320.
1156 Ehdotus maalaisliiton puolue- ja järjestötoiminnan kehittämiseksi 1937, 4.
1157 Mylly 1996, 28–30.
1158 Väänänen 1987, 91.
1159 *Peltomies* 19/1937, pääkirjoitus *Järjestövoima*.
1160 Kittilä 1966 a, 177.
1161 Sukselaisen päiväkirja 25.8.1937. Sukselaisen kokoelma, KA.
1162 *Peltomies* 8/1938, pääkirjoitus *Maalaisnuoriso ja yhteiskunnalliset tehtävät*.
1163 Niemelä Heikki 1994, 67–69; Häggman 1997, 21–22; Kangas Olli 2006, 253–256; Särkelä ja Eronen 2007, 27.
1164 Heinonen Jari 1999, 76–79; Smolander 2000, 37–43. Jyrki Smolander pohtii väitöskirjansa *Suomalainen oikeisto ja kansankoti* johdannossa pohjoismaisen hyvinvointivaltion taustaa ja tutkimuskysymysten asetteluja.
1165 Niemelä Heikki 1994, 63–64, 69, 292–293.
1166 Anttonen ja Sipilä 2000, 149.
1167 Vrt. Julkunen 2000, 113–114.
1168 *Peltomies* 10/1937, katsaus äitiysavustuksesta.
1169 *Suomalainen Suomi* 1/1935, 37–43, Erkki J. Kinnusen artikkeli *Maaseudun sosiaalipolitiikan tehtäviä – Suuriperheisten työläisten tukeminen*.
1170 Sukselaisen päiväkirja 21.11.1935. Sukselaisen kokoelma, KA.
1171 *Peltomies* 5/1937, Jussi Sivakkaan artikkeli *Kansanvakuutus*.
1172 Sukselaisen päiväkirja 22.4.1937. Sukselaisen kokoelma, KA; *Peltomies* 8/1937.
1173 Häggman 1997, 22–23.
1174 *Peltomies* 22/1939, Jussi Sivakkaan artikkeli *Uusi rahoittaja*; Niemelä Heikki 1994, 77. Rahastoja ei päästy käyttämään V. J. Sukselaisen suunnittelemaan tapaan, sillä sota-aikana laitoksen varoja sijoitettiin valtion obligaatioihin ja muihin velkasitoumuksiin. Sodan jälkeen Kansaneläkelaitos alkoi tukea voimalaitosten rakentamista; Haavikko 1988, 17–18.
1175 *Suomalainen Suomi* 5/1938, 228–235, V. J. Sukselaisen artikkeli *Vuokrataso ja asuntojen tuotanto*.
1176 *Suomalainen Suomi* 2/1936, 65–69, Aarne Eskolan artikkeli *Sosiaalivakuutuksemme nykyinen vaihe*. Vrt. Niemelä Heikki 1994, 73–74. Dosentti Bruno Suviranta ja filosofian tohtori Kaaperi Kivialho laativat selvityksen kansaneläkejärjestelmän rahastojen kansantaloudellisista vaikutuksista. He uskoivat rahastoinnin koostuvan varoista, jotka muutoin olisivat menneet kulutukseen. Näin rahastointi edusti pääoman muodostusta.
1177 Haimi 2000, 98. Olavi Haimi lainaa Pekka Haatasen arviota, että Niilo A. Mannion esitelmässä ensimmäisen kerran olisi tuotu keynesiläinen näkemys suomalaiseen sosiaalipolitiikkaan.
1178 Takala 1992, 582.
1179 *Peltomies* 9/1937, pääkirjoitus *Väestönkasvun tyrehtyminen*.
1180 *Peltomies* 20/1937, pääkirjoitus *Maatyöväen kysymys*.
1181 *Peltomies* 30/1937, Jussi Sivakas kirjoittaa artikkelissaan maaseudun mahdollisuuksista työn ja toimeentulon takaamisessa.
1182 Mylly 2005, 169. Taulukko artikkelissa *Asutuspolitiikasta Suureen muuttoon – pientila-Suomen kuihtuminen*.
1183 Ojala ja Nummela 2007, 138.
1184 Hietanen 1982, 18–19.
1185 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 1/1936, 41, Bruno Suvirannan artikkeli *Pako maataloudesta*.
1186 Haanpää 1958 b, 162.
1187 Haanpää 1958 b, 167–168.
1188 Linna 1987, 929–931.
1189 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 2/1935, 155–156, Bruno Suvirannan artikkeli *Asutustoiminta ja kansantalous*.
1190 *Suomalainen Suomi* 3/1933, 117–119, V. J. Sukselaisen *Taloudellinen katsaus*. Ks. Mylly 1989 a, 302–307. Juhani Mylly kuvaa pulaliikkeiden kirjoa ja tunnelmia pakkohuutokauppojen uhkaamalla maaseudulla.
1191 *Suomalainen Suomi* 4/1933, 161–164, V. J. Sukselaisen artikkeli *Taloudellinen katsaus*.
1192 Mylly 1989 a, 301.
1193 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 2/1935, 156, Bruno Suvirannan artikkeli *Asutustoiminta ja kansantalous*.
1194 *Peltomies* 33/1937, pääkirjoitus *Näkökanta asutusasiassa*.
1195 *Peltomies* 8/1938, Jussi Sivakas käsittelee artikkelissaan maaltapakoa.
1196 Alkio 1919 a, 10.
1197 *Peltomies* 16/38, Jussi Sivakkaan artikkeli *Puoluekokouksen merkeissä*.
1198 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 1/1936, 41, Bruno Suvirannan artikkeli *Pako maataloudesta*.
1199 Kalliokoski Viljami 1973, 79–80.
1200 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 1/1936, 42, Bruno Suvirannan artikkeli *Pako maataloudesta*.
1201 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 1/1936, 42, Bruno Suvirannan artikkeli *Pako maataloudesta*.
1202 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 1/1936, 42, Bruno Suvirannan artikkeli *Pako maataloudesta*.
1203 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 2/1937, 226,

Perttula_Sukselainen.indd 469 19.5.2010 14:29:34

Bruno Suvirannan artikkeli *Eräistä finanssipolitiikan tehtävistä vastaisen lamakauden lieventämiseksi*.

1204 *Peltomies* 17/1938, pääkirjoitus *Mielialoja puoluekokouksesta*.

1205 Kangas Olli 2006, 193–197. Suomalaisen hyvinvoinnin kehittäminen osana pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia ei tarjoa yleispätevää vastausta kaikkiin kysymyksiin. Järjestelmien polkuriippuvuuksien selvittämiseksi on syytä selvittää niiden syntytaustoja.

1206 Niemelä ja Salminen 2009, 173.

1207 Kettunen 2006, 235.

1208 Kettunen 2006, 234.

1209 Kettunen 2006, 228.

1210 Kettunen 2006, 228–229.

1211 *Peltomies* 17/1938, pääkirjoitus *Mielialoja puoluekokouksesta*.

1212 *Peltomies* 20/1937, pääkirjoitus *Maatyöväen kysymys*.

1213 Sukselaisen päiväkirja 27.6.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1214 Vrt. Eräsaari 2000, 49–53. Risto Eräsaari kirjoittaa: ”Ehkäisevä sosiaalipolitiikka. Painopistettä siirretään viranomaisten ja asiantuntijoiden toimesta tapahtuvasta hallinnoinnista yksilöiden ja ryhmien itsehallinnointiin. Sillä tavoitellaan siis sellaista sosiaaliturvaa ja sellaisia sosiaalipalveluja, joiden tarkoituksena ei ole jo puhjenneiden ongelmien ja tapahtuneiden menetysten korjaaminen tai kompensoiminen vaan sosiaalisten uhkien ja vaarojen, kärjistymässä olevien epäkohtien tai pitkällä tähtäyksellä kurjuutta aiheuttavien seikkojen tahokas ennakointi, jotta entisen kaltaista korjaavaa sosiaalipolitiikkaa ei kenties enää tarvittaisi. On epäselvää mitä ehkäisevä sosiaalipolitiikka käytäntönä, järjestyksenä tai instituutiona lopulta on. Ehkä kyse on pikemminkin mentaliteetista kuin instituutiosta tai järjestelmästä.”

1215 Urponen 1979, 331.

1216 *Peltomies* 15–16/1937, pääkirjoitus *Rovaniemelle lähdettäessä*.

1217 *Peltomies* 5/1939, pääkirjoitus *Keskusta*.

1218 Sukselaisen päiväkirja 6.10.1936, 9.10.1936, 25.10.1936, 11.12.1936. Sukselaisen kokoelma, KA.

1219 Sukselaisen päiväkirja 11.8.1937. Sukselaisen kokoelma, KA.

1220 Sukselaisen päiväkirja 9.9.1937. Sukselaisen kokoelma, KA; Tuomioja 2007, 80.

1221 Sukselaisen päiväkirja 24.9.1937, 30.9.1937. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 86–87.

1222 Sukselaisen päiväkirja 2.11.1937. Sukselaisen kokoelma, KA.

1223 Sukselainen 1997, 88.

1224 Sukselaisen päiväkirja 11.11.1937, 11.12.1937. Sukselaisen kokoelma, KA.

1225 Sukselainen 1997, 88.

1226 Puolivuotiskertomus Nuorten tieteenharjoittajain tutkimusapurahain jakolautakunnalle 31.10.1937. Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA.

1227 Sukselaisen päiväkirja 10.12.1937, 9.2.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1228 Sukselaisen päiväkirja 13.5.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1229 Sukselaisen päiväkirja 27.2.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1230 Sukselaisen päiväkirja 9.4.1938. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 91.

1231 Sukselaisen päiväkirja 14.3.1938, 31.3.1938. Sukselaisen kokoelma, KA. Puolivuotiskertomus Nuorten tieteenharjoittajain tutkimusapurahain jakolautakunnalle 30.4.1938. Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA.

1232 Sukselainen 1997, 90.

1233 Sukselaisen päiväkirja 9.4.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1234 Sukselaisen päiväkirja 14.4.1938, 15.4.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1235 Sukselaisen päiväkirja 17.6.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1236 Sukselaisen päiväkirja 26.6.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1237 Sukselainen 1997, 89–91.

1238 Sukselaisen päiväkirja 25.10.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1239 Sukselaisen päiväkirja 16.11.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1240 Sukselainen 1997, 114.

1241 Sukselaisen päiväkirja 28.3.1939. Sukselaisen kokoelma, KA.

1242 Sukselaisen päiväkirja 31.12.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1243 Anomus Kulttuurirahastolle 9.2.1939; *Vertaileva tutkimus Suomen ja Ruotsin kansantalouden rakenteellisesta kehityksestä ja keskinäisistä suhteista.* Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA.

1244 Sukselaisen päiväkirja 27.12.1938, 28.12.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1245 Sukselaisen päiväkirja 4.7.1939. Sukselaisen kokoelma, KA.

1246 Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisen osaston arkisto, pöytäkirjat 1938–1939, 88, HYKA.

1247 Sukselainen 1997, 92–94.

1248 Sukselaisen päiväkirja 17.11.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1249 Helmi Ehasalun kirje V. J. Sukselaiselle 2.5.1939. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 37–42, KA.

1250 *Yhteishyvä* 3.2.1939.

1251 Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisen osaston arkisto, pöytäkirjat 1938–139, 351, liite (Louhi), HYKA.

1252 Sukselainen 1938, 227.

1253 *Osuuskauppalehti* 1.2.1939 59–60 ja Urmakan artikkeli. Tompan Tuomon lehtileikearkisto, KMA.
1254 Sukselaisen päiväkirja 28.1.1939. Sukselaisen kokoelma, KA.
1255 Sukselaisen päiväkirja 28.1.1939. Sukselaisen kokoelma, KA.
1256 Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisen osaston arkisto, pöytäkirjat 1938–1939, 851, 923, 1197, HYKA.
1257 Sukselaisen päiväkirja 9.2.1939. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 95–97; Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisen osaston arkisto, pöytäkirjat 1938–1939, 650, HYKA.
1258 Sukselaisen päiväkirja 9.2.1939. Sukselaisen kokoelma, KA.
1259 Sukselaisen päiväkirja 2.4.1939. Sukselaisen kokoelma, KA.
1260 Sukselainen 1997, 97.
1261 Sukselaisen päiväkirja 23.3.1963. Sukselaisen kokoelma, KA.
1262 Sukselainen 1997, 101; Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisen osaston arkisto, pöytäkirjat 1939–1940, 49, HYKA.
1263 Sukselainen 1997, 105–106.
1264 Sukselainen 1997, 114.
1265 Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA.

VIII luku

1266 Sukselainen 1997, 114.
1267 Hokkanen 1996, 35.
1268 Hokkanen 1996, 38–45; Suomi 1986, 227–235.
1269 Sukselaisen päiväkirja 2.4.1940. Sukselaisen kokoelma, KA. Vrt. M. Lausa 1942, 17–22. Kirjassaan *Mihin menet Suomen kansa* M. Lausa eli Lauri Mikael Sainio linjaa samansuuntaisesti kuin V. J. Sukselainen talvisodan yhdistävää henkeä. M. Lausan kirja on 1942 julkaistu vajaan 400 sivun mittainen Suomen yhteiskunnallinen ohjelma.
1270 Hokkanen 1996, 51.
1271 Sukselaisen päiväkirja 29.6.1940, 12.3.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1272 Sukselaisen päiväkirja 18.5.1940, 20.5.1940. Sukselaisen kokoelma, KA.
1273 V. J. Sukselaisen kirje Väinö Kaasalaiselle ja Heikki Hosialle 28.10.1946. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 43–47, KA.
1274 Sukselaisen päiväkirja 29.6.1940. Sukselaisen kokoelma, KA.
1275 Sukselaisen päiväkirja 12.6.1940. Sukselaisen kokoelma, KA.
1276 Sukselainen 1997, 115–116.
1277 Sukselainen 1997, 114–116.
1278 *Suomalainen Suomi* 1/1940, 25–28, V. J. Sukselaisen artikkeli *Valtiojohtoinen järjestelmä – hetken taloudellinen tunnus*.
1279 Sukselaisen päiväkirja 29.10.1940. Sukselaisen kokoelma, KA.
1280 Sukselaisen päiväkirja 29.10.1940, 11.11.1940, 13.11.1940. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 118.
1281 Sukselaisen päiväkirja 25.8.1940. Sukselaisen kokoelma, KA.
1282 Sukselaisen päiväkirja 9.8.1940. Sukselaisen kokoelma, KA.
1283 Sukselaisen päiväkirja 27.3.1941. Sukselaisen kokoelma, KA.
1284 Sukselaisen päiväkirja 2.1.1941. Sukselaisen kokoelma, KA.
1285 Hokkanen 1996, 62.
1286 Sukselainen 1997, 121–122.
1287 Sukselainen 1997, 118 – 119, 126.
1288 Sukselainen 1997, 127.
1289 Sukselaisen päiväkirja 5.10.1941. Sukselaisen kokoelma, KA.
1290 Sukselaisen päiväkirja 12.10.1941. Sukselaisen kokoelma, KA.
1291 Sukselaisen päiväkirja 12.10.1941. Sukselaisen kokoelma, KA.
1292 Sukselaisen päiväkirja 17.10.1941. Sukselaisen kokoelma, KA.
1293 Sukselaisen päiväkirja 22.10.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1294 Sukselaisen päiväkirja 13.1.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1295 Sukselaisen päiväkirja 4.2.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1296 Sukselaisen päiväkirja 8.2.1942. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 129.
1297 Sukselaisen päiväkirja 21.4.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1298 Sukselaisen päiväkirja 10.3.1942. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 129.
1299 Sukselaisen päiväkirja 18.10.1941. Sukselaisen kokoelma, KA.
1300 Sukselaisen päiväkirja 1.11.1941. Sukselaisen kokoelma, KA.
1301 *Suomalainen Suomi* 8–9/1941, 344, V. J. Sukselaisen artikkeli *Kansantalousosaston perustaminen valtiovarainministeriöön*.
1302 Lehtileike 16.12.1941. Tompan Tuomon lehtileikekokoelma, KMA. Sota-ajan yhteiskunta- ja talouselämän valtiojohtoisuuden vahvistuminen ei vaatinut V. J. Sukselaiselta uudelleen oppimista. Hän oli perehtynyt valtion vaikuttavuuden ja yhteiskuntapoliittisen merkityksen kasvuun jo opiskeluajoistaan lähtien. Hän oli tutkinut valtiojohtoista suunnitelmallisuutta ja talousnäkemystä. Osaamistaan hän oli myös hyödyntänyt: syksyllä 1940 ilmestyi muun muassa Suomalaisessa Suomessa artikkeli *Valtiojohtoinen järjestelmä – hetken taloudellinen tunnus*; Maalaisliiton lehdille hän kirjoitti näkemyksistään otsikkonaan *Leivänkasvattajan suhde valtiojohtoisuuteen*; marraskuussa 1940

valmistui seuraavan vuoden *Osuuskauppaväen kalenteriin* selvitys *Mitä on suunnitelmatalous*?.
1303 Sukselaisen päiväkirja 9.2.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1304 Sukselaisen päiväkirja 10.3.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1305 Sukselaisen päiväkirja 10.3.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1306 Sukselaisen päiväkirja 9.3.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1307 Sukselaisen päiväkirja 12.3.1942. Sukselaisen kokoelma, KA. Vrt. Määttälä 2007, 154–155. Viljo S. Määttälä kertoo ensimmäisestä tapaamisestaan V. J. Sukselaisen kanssa 1946 sekä automatkasta, jolloin Viljami Kalliokoski arvioi uuden puheenjohtajan pitämää puhetta.
1308 Sukselaisen päiväkirja 29.3.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1309 Sukselainen 1997, 106.
1310 Sukselaisen päiväkirja 28.4.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1311 Sukselaisen päiväkirja 28.4.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1312 Sukselaisen päiväkirja 14.5.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1313 Sukselaisen päiväkirja 2.6.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1314 Sukselaisen päiväkirja 4.6.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1315 Sukselaisen päiväkirja 3.10.1942, 9.10.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1316 Sukselaisen päiväkirja 23.101.1941. Sukselaisen kokoelma, KA.
1317 Sukselaisen päiväkirja 28.12.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1318 Sukselaisen päiväkirja 27.6.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1319 Kalela 1989, 125–126; Hokkanen 1996, 48.
1320 *Suomalainen Suomi* 1/1940, 24, V. J. Sukselaisen artikkeli *Valtiojohtoinen järjestelmä – hetken taloudellinen tunnus*.
1321 V. J. Sukselaisen artikkeli leivänkasvattajan asemasta kansantalouden kokonaisuudessa 17.10.1940. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA.
1322 V. J. Sukselaisen artikkeli leivänkasvattajan asemasta kansantalouden kokonaisuudessa 17.10.1940. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA.
1323 Hokkanen 1996, 48–49.
1324 *Kyntäjä* huhtikuu 1941, V. J. Sukselaisen artikkeli *Kasvatus taloudelliseen kansanvaltaan*.
1325 *Kyntäjä* huhtikuu 1941, V. J. Sukselaisen artikkeli *Kasvatus taloudelliseen kansanvaltaan*.
1326 V. J. Sukselaisen artikkeli *Talonpojan sana talouselämässä* syksyllä 1942. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA.
1327 Sukselaisen päiväkirja 2.5.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1328 Sukselaisen päiväkirja 2.5.1942. Sukselaisen kokoelma, KA; Hokkanen 1996, 103–105.
1329 Maalaisliiton keskushallituksen pöytäkirja 15.–16.6.1942, KMA.
1330 Kittilä 1966 a, 180.
1331 Sukselaisen päiväkirja 2.12.1942. Sukselaisen kokoelma, KA. Kalliokoski Matti 2002, 214.
1332 Sukselaisen päiväkirja 4.6.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1333 Sukselaisen päiväkirja 26.12.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1334 Sukselaisen päiväkirja 28.12.1942; Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 453–454. Sukselaisen kokoelma, KA.
1335 Sukselaisen päiväkirja 3.4.1941. Sukselaisen kokoelma, KA; Sarlund 2008, 48–49.
1336 Sukselaisen päiväkirja 14.2.1943, 15.2.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1337 Hokkanen 1996, 82–90.
1338 Sukselaisen päiväkirja 1.3.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1339 Linkomies 1970, 208–209.
1340 Sukselaisen päiväkirja 15.3.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1341 Sukselainen 1997, 135–140.
1342 Linkomies 1970, 208–209.
1343 Sukselainen 1997, 141–142.
1344 Manninen ja Rumpunen 2006, 285–289; Sukselainen 1997, 142–143.
1345 Sukselainen 1997, 143.
1346 Sukselainen 1997, 143–144.
1347 Sukselaisen päiväkirja 5.1.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1348 Sukselaisen päiväkirja 15.2.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1349 Sukselaisen päiväkirja 17.4.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1350 Sukselainen 1997, 130–131.
1351 Sukselaisen päiväkirja 28.8.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1352 V. J. Sukselaisen kirje Viljami Kalliokoskelle 26.7.1943. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 43–47, KA.
1353 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 456. Sukselaisen kokoelma, KA; Hokkanen 1996, 105.
1354 Hokkanen 1996, 105.
1355 Sukselaisen päiväkirja 30.5.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1356 Sukselaisen päiväkirja 28.6.1943, 28.6.1943. Sukselaisen kokoelma, KA; Rumpunen ja Manninen 2009, 98–100, 103–107; Hokkanen 1996, 91; Suomi 1986, 403.
1357 Linkomies 1970, 209.
1358 Sukselaisen päiväkirja 10.7.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1359 Sukselaisen päiväkirja 12.7.1943,24.7.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1360 Suomi 1986, 405.

1361 V. J. Sukselaisen kirje Viljami Kalliokoskelle 26.7.1943. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 43–47, KA.
1362 Suomi 1986, 405.
1363 Hokkanen 1996, 125–129; Suomi 1986, 405–410.
1364 Suomi 1986, 406–410.
1365 Sukselaisen päiväkirja 17.9.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1366 Sukselaisen päiväkirja 10.5.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1367 Ks. Haimi 2000, 54. Yhteiskuntasuunnittelun historiallista taustaa hahmottaessaan Olavi Haimi ottaa esille Eino Kuusen väitöskirjan *Talvityöttömyys, sen esiintyminen, syyt ja ehkäisytoimenpiteet Suomen suurimmissa kaupungeissa* (1914). Hän kertoo myös silloisen tullihallituksen Eljas Kahran toimeksiannosta laatia suunnitelma sodan jälkeisiksi työvoimapoliittisiksi toimenpiteiksi (Komiteamietintö 1944:15). Sivulla 54 viitataan Eljas Kahran komiteamietinnön yhteydessä käytetyn ensimmäisen kerran työllisyys -sanaa.
1368 V. J. Sukselaisen artikkeli *Savon Sanomille*13.12.1943: *Työantovalmius*. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA; Vrt. Granberg 1989, 175–176.
1369 V. J. Sukselaisen artikkeli *Täystyöllisyys Talouselämälle*7.12.1943. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA. Vrt. V. J. Sukselaisen artikkeli *Sodanjälkeinen hintataso Maaseudun Tulevaisuudelle*28.11.1943. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA. Vrt. V. J. Sukselaisen artikkeli *Uusia koteja Uudelle Suomelle* .12.1943. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1370 V. J. Sukselaisen artikkeli *Maatalouden rationalisointi Talouselämälle*28.4.1944. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA; *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 1/1943, 10–15, 25–29, Eemil Hynnisen artikkeli *Valtiojohtoisuuteen siirtyminen maataloudessa*; *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 1/1944, 39–41, Eero J. Korpelan artikkeli *Asutuskysymyksemme nykyhetkellä*.
1371 Sanomakeskuksen lähete 13/1944, 8.1.1944, KMA.
1372 Sukselainen 1944 a, 128–130.
1373 Sukselainen 1944 a, 131.
1374 Sukselainen 1944 a, 132–133.
1375 V. J. Sukselaisen artikkeli *Talouspolitiikan päämäärät ja keinot*kirjaan *Arkipäivien aseveljeyteen* .1.1944. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1376 *Suomalainen Suomi* 1/1933, 16–19, V. J. Sukselaisen artikkeli *Tämän osaston suuntaviivoja ja taloudellisen tilanteen tarkastelu*.
1377 V. J. Sukselaisen artikkeli *Sodanjälkeinen talouspolitiikka Uudelle Suomelle*21.3.1944:. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1378 V. J. Sukselaisen artikkeli *Sodanjälkeinen hintataso Maaseudun Tulevaisuudelle*28.11.1943. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA.
1379 *Kyntäjä* huhtikuu 1944, artikkeli *Maaseudun keskeisin kysymys*.
1380 *Kyntäjä* huhtikuu 1944, artikkeli *Maaseudun keskeisin kysymys*.
1381 *Kyntäjä* huhtikuu 1944, artikkeli *Maaseudun keskeisin kysymys*.
1382 *Kyntäjä* huhtikuu 1944, artikkeli *Maaseudun keskeisin kysymys*.
1383 *Kyntäjä* huhtikuu 1944, artikkeli *Maaseudun keskeisin kysymys*.
1384 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 2/1942, 159, Bruno Suvirannan artikkeli *Rationalisointi – nykyhetken avainkysymys*; *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 3/1942, 207, E. A. Bergin artikkeli *Muuan väittely julkistaloudellisesta sijoitustoiminnasta finanssipolitiikan välineenä*; *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 1/1943, 70, Bruno Suvirannan artikkeli *Suunnitelmallinen finanssitalous*; *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 3/1943, 206–207, Leo Harmajan artikkeli *Sosiaalipolitiikka tieteellisen tutkimuksen ja opetuksen esineenä*. Esimerkiksi keväällä 1942 Bruno Suviranta määritteli artikkelissaan *Rationalisointi – nykyhetken avainkysymys* rationalisoinnin tarkoittavan sekä tuotantoelämän koneellistamista että työtehon nostamista ja ennakoi sodan jälkeen työvoimapulaa. E. A. Berg pohtii syksyllä 1942 julkistaloudellista sijoitustoimintaa finanssipolitiikan välineenä, joka oli ollut ajankohtainen jo toistakymmentä vuotta. Hän viittaa Gunnar Myrdalin ja Bertil Ohlinin tutkimuksiin: ”Kehittämällä valtion avulla pääomaesineiden tuotantoa ylläpidetään tulotasoa ja luodaan uutta kulutustavaraain kysyntää. Samalla tulisi valtion tekijäin mielestä sopivin keinoin huolehtia siitä, että jatkuva tulonmuodostus tapahtuu tasaisemmin kuin tähän saakka.” Bruno Suviranta piti 1943 suunnitelmallista finanssitaloutta valtiojohtoisen talouden pohjana. Samana vuonna Leo Harmaja tavoitteli *Sosiaalipolitiikka tieteellisen tutkimuksen ja opetuksen esineenä* -artikkelissaan ”yleisen hyvinvoinnin, welfaren käsittelyä”, koska hän piti welfare-ajatusta kansantaloustieteen keskeisenä kysymyksenä.
1385 V. J. Sukselaisen puhe Myrdaleille tarjotun päivällisen yhteydessä 13.6.1944. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1386 V. J. Sukselaisen artikkeli *Uskoa tarvitaan Talouselämälle*24.6.1944. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1387 Sukselainen 1997, 150.
1388 Polvinen 1995, 346–347.
1389 Manninen ja Rumpunen 2006, 303.
1390 Rumpunen ja Manninen 2009, 168. Sukselainen 1997, 144–146.
1391 Murtorinne 2006, 103.

Perttula_Sukselainen.indd 473 19.5.2010 14:29:34

1392 Sukselainen 1997, 147.
1393 V. J. Sukselaisen puheluonnos 17.3.1944 presidentti Risto Rytin radiopuhetta varten, jota ei kuitenkaan pidetty. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1394 Polvinen 1995, 367.
1395 Sukselainen 1997, 147–148.
1396 Sukselaisen päiväkirja 24.3.1944. Sukselaisen kokoelma, KA; Suomi 1986, 423–424.
1397 Sukselainen 1997, 148.
1398 Iltakoulujen muistiinpanot 1.3.1944. Sukselaisen kokoelma, KA; Rumpunen ja Manninen 2009, 168.
1399 Sukselainen 1997, 148.
1400 Sukselaisen päiväkirja 3.5.1944. Sukselaisen kokoelma, KA.
1401 Sukselaisen päiväkirja 15.5.1943. Sukselaisen kokoelma, KA; Murtorinne 2006, 99.
1402 Hokkanen 1996, 130–133.
1403 Manninen ja Rumpunen 2006, 332–338; Hokkanen 1996, 134–139; Polvinen 1995, 395–399; Sukselainen 1997, 152–153. Ks. Uola 1982, 460–466.
1404 Hokkanen 1996, 138–144.
1405 Sukselainen 1997, 157.
1406 Sukselainen 1997, 159–160.
1407 Rumpunen ja Manninen 2009, 210–214.
1408 Hokkanen 1996, 145–147.
1409 Sukselaisen päiväkirja 2.9.1944. Sukselaisen kokoelma, KA; Pääministerin puheluonnokset 2.9.1944. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1410 Pääministerin puheluonnos 2.9.1944. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1411 Pääministerin puheluonnos 2.9.1944, Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1412 Hokkanen 1996, 148; Sukselainen 1997, 164–165.
1413 Sukselainen 1997, 167.
1414 Sukselaisen päiväkirja 15.9.1944. Sukselaisen kokoelma, KA.
1415 Sukselainen 1997, 166–167.
1416 Sukselaisen päiväkirja 18.9.1944. Sukselaisen kokoelma, KA.
1417 Sukselaisen päiväkirja 19.9.1944. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 169.
1418 Sukselainen 1997, 170.
1419 Hokkanen 1996, 165–166.
1420 Sukselaisen päiväkirja 25.9.1944. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 171.
1421 Sukselaisen päiväkirja 25.9.1944. Sukselaisen kokoelma, KA.
1422 Sukselaisen päiväkirja 27.9.1944. Sukselaisen kokoelma, KA.
1423 Sukselaisen päiväkirja 29.9.1944. Sukselaisen kokoelma, KA.
1424 V. J. Sukselaisen puheluonnokset pääministeri U. J. Castreninlle syys–lokakuun vaihteessa 1944. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1425 Kimalainen 1940, 135.
1426 Kimalainen 1940, 149.
1427 Kimalainen 1940, 150–152.
1428 Kimmo Kimalaisen ulkopolitiikan linjaukset tulevat esille V. J. Sukselaisen näkemyksellistä kehitystä 1939–1945 kuvaavassa luvussa.
1429 V. J. Sukselaisen puheluonnos pääministeri U. J. Castrenille eduskuntaryhmien puheenjohtajien palaveriin 2.10.1944. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1430 Sukselainen 1997, 180–181.
1431 Hokkanen 1996, 171.
1432 Mylly 2005, 156.
1433 V. J. Sukselaisen puheluonnos ministeri Jalo Auralle karjalaisten tilaisuuteen 1.12.1944. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1434 Sukselaisen päiväkirja 23.10.1944. Sukselaisen kokoelma, KA.
1435 Sukselainen 1997, 190–191.
1436 Hokkanen 1996, 177.
1437 Maalaisliiton keskushallituksen pöytäkirja 30.11.1944, KMA; Aspfors 1997, 163–164.
1438 Maalaisliiton työvaliokunnan pöytäkirja 17.10.1944, KMA.
1439 Maalaisliiton vaaliohjelma 1945, KMA.
1440 Sukselaisen päiväkirja 23.12.1944. Sukselaisen kokoelma, KA.
1441 Sukselaisen päiväkirja 7.1.1945,14.1.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1442 Sukselaisen päiväkirja 30.1.1945. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 199.
1443 Sukselaisen päiväkirja 20.3.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1444 Mylly 2005, 151,156.
1445 Sukselainen 1997, 192.
1446 Sukselainen 1997, 193.
1447 Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 431–437. Sukselainen kertoo maanhankintalain käsittelystä 10.1.1945 ja J. K. Paasikiven kritiikistä.
1448 Immonen 1999, 62.
1449 Hokkanen 1996, 250–255; Mylly 2005, 156.
1450 Mylly 2005, 156–157. Ks. Kulha 1998, 14–20.
1451 Mylly 2005, 159.
1452 *Kyntäjä* 2/1945.
1453 *Kyntäjä* 2/1945.
1454 *Kyntäjä* 2/1945.
1455 Vrt. Soikkanen Hannu 1997, 585. Hannu Soikkanen kirjoittaa jatkumosta 1950- ja 1960-lukujen välillä: ”1960-luvun raju muutos otti vauhtia edelliseltä vuosikymmeneltä ja paljon kauempaakin. Mutta 1950-lukua sävyttivät myös vanhakantaiset piirteet: tilojen määrän kasvu, keskimääräisen peltopinta-alan pysyminen samana, raju tulonjakotaistelu maatalouden ja teollisuuselinkeinojen välillä, selkeä luokkapohjainen puoluejako, sosialidemokraattisen työväenliikkeen hajaannus, joka liittyi osaltaan perinteisen ja uuden väliseen jännitykseen, yleislakko ja sen jälkilaskut sekä maaseudun työttömyyden ratkaisu ns. lapiolinjalla.”

Perttula_Sukselainen.indd 474 19.5.2010 14:29:35

1456 Sukselaisen päiväkirja 20.9.1943. Sukselaisen kokoelma, KA; Hokkanen 1996, 106–107; Vanhanen 1995, 13–14.
1457 Maalaisliiton työvaliokunnan pöytäkirja 21.9.1943, KMA; Sukselaisen muistelmien käsikirjoitus, 455. Sukselaisen kokoelma, KA.
1458 Maalaisliiton työvaliokunnan pöytäkirja 21.9.1943, KMA; Sukselaisen päiväkirja 23.9.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1459 *Savon Sanomat* 22.9.1943, artikkeli *Jälkikasvu*; Kalliokoski Matti 2002, 215.
1460 *Savon Sanomat* 22.9.1943, artikkeli *Jälkikasvu*.
1461 *Savon Sanomat* 22.9.1943, artikkeli *Jälkikasvu*.
1462 *Kyntäjä*marraskuu 1943, artikkeli *Nuorison valtiollinen kasvatus*.
1463 *Kyntäjä* marraskuu 1943, artikkeli *Nuorison valtiollinen kasvatus*. Puolueen kehitystä hän arvioi: ”On mahdollista, että puolueen suurten laajenemisvuosien perintö on vielä liian raskas, että maalaisliittolainen maailmankatsomus ei vielä ole kyllin syvälle imeytynyt niihin, jotka siihen aikanaan tulivat puolueeseen ikään kuin ajan virtauksen mukana, joskaan puolueella ei viime vuosina enää ole ollut entisenlaista voimaa niistä päivänperhosista, joita aina liikkuu menestyvän ja edistyvän puolueen ympärillä ja jotka tällaisina pysähtymisen ja lamaannuksen vuosina kaikkoavat.”
1464 *Kyntäjä* marraskuu 1943, artikkeli *Nuorison valtiollinen kasvatus*.
1465 V. J. Sukselaisen kirjoitus *Savon Sanomille*25.11.1943. Hän viittaa kirjoituksessaan *Helsingin Sanomien*pääkirjoitukseen *Nuorison yhteiskunnallinen kasvatus*. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA.
1466 V. J. Sukselaisen kirjoitus *Savon Sanomille*25.11.1943. Hän viittaa kirjoituksessaan *Helsingin Sanomien*pääkirjoitukseen *Nuorison yhteiskunnallinen kasvatus*. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA.
1467 V. J. Sukselaisen kirjoitus *Savon Sanomille*25.11.1943. Hän viittaa kirjoituksessaan *Helsingin Sanomien*pääkirjoitukseen *Nuorison yhteiskunnallinen kasvatus*. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA.
1468 Maalaisliiton keskushallituksen pöytäkirja 30.11.1943, KMA.
1469 Sukselaisen päiväkirja 14.12.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1470 Sukselaisen päiväkirja 5.11.1943. Sukselaisen kokoelma, KA.
1471 V. J. Sukselaisen puheluonnos Turussa pidettävään Maalaisliiton tilaisuuteen 14.11.1943. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA.
1472 Sukselaisen päiväkirja 11.12.1943. Sukselaisen kokoelma, KA. Osuustoiminnallista ja väestöpoliittista yhteistyötä oli ollut jo aikaisemminkin, ja uusissa järjestöissäkin olivat vastassa usein tutut henkilöt. Esimerkiksi Familjevärnetin puheenjohtaja Sten Wahlund oli myös talonpoikaspuolueen kansanedustaja.
1473 Sukselaisen päiväkirja 25.3.1944. Sukselaisen kokoelma, KA.
1474 Artikkeli vuodelta 1944 *Talonpoika ja työmies – tuottaja ja kuluttaja*. Tompan Tuomon kokoelma, KMA.
1475 *Kyntäjä* helmikuu 1944, artikkeli *Kiilanlyöjät*.
1476 *Kyntäjä* helmikuu 1944, artikkeli *Kiilanlyöjät*.
1477 *Kyntäjä* helmikuu 1944, artikkeli *Kiilanlyöjät*.
1478 Sanomakeskuksen lähete 9.3.1945, KMA. V. J. Sukselainen puhui aiheesta *Ylioppilaiden osuus maalaisliiton tulevassa nuorisotoiminnassa*- Maalaisliittolaisten Ylioppilaiden kokouksessa
1479 V. J. Sukselaisen artikkeli *Pohjoismaiden talonpoikaspuolueiden yhteistyö Kyntäjälle*19.5.1945. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1480 Maalaisliiton työvaliokunnan kokous 26.1.1945, KMA.
1481 Sanomakeskuksen lähete 339/1945, 19.6.1945, KMA.
1482 Rumpunen ja Manninen 2009, 9.
1483 Sukselaisen päiväkirja 12.10.1944. Sukselaisen kokoelma, KA.
1484 Sukselaisen päiväkirja 9.11.1944. Sukselaisen kokoelma, KA.
1485 V. J. Sukselaisen kirje Pellervon järjestötoimikunnan jäsenille työn loppuunsaattamisesta 22.10.1944. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 43, KA.
1486 Sukselaisen päiväkirja 17.4.1943. Sukselaisen kokoelma, KA. Toimikunnan muut jäsenet olivat kunnallisneuvokset Juhani Leppälä ja Alvar Mäkelä, talousneuvos Samuli Simula, maanviljelysneuvos Kalle Soini ja tohtori Oiva Jääskeläinen.
1487 Sukselaisen päiväkirja 8.2.1945, 15.2.1945. Sukselaisen kokoelma, KA; Pellervo-Seuran asettaman toimikunnan mietintö ja eriävät mielipiteet 19.2.1945, PA.
1488 Sukselaisen päiväkirja 24.3.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1489 Sukselaisen päiväkirja 14.3.1945, 22.3.1945, 23.3.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1490 Sukselaisen päiväkirja 27.2.1946. Sukselaisen kokoelma, KA.
1491 Sukselaisen päiväkirja 3.4.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1492 Hokkanen 1996, 189.
1493 Hokkanen 1996, 191–196.
1494 Sukselaisen päiväkirja 7.4.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1495 Sukselaisen päiväkirja 23.3.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1496 Hokkanen 1996, 200.
1497 Hokkanen 1996, 200–202; Aspfors 1997, 166.
1498 Hokkanen 1996, 202–203.
1499 Hokkanen 1996, 203.
1500 Sukselainen 1997, 203–204.

Perttula_Sukselainen.indd 475 19.5.2010 14:29:35

1501 *Kyntäjä* 7/1945, Tompan Tuomon puoluekokousarvioita.
1502 *Kyntäjä* 7/1945, puoluekokousarvioita.
1503 Ks. *Kyntäjä* 7/1945, puoluekokousarvioita.
1504 Hokkanen 1996, 204–206.
1505 Alapuro 1999, 99.
1506 Sukselaisen päiväkirja 26.6.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1507 Lauri Postin kirje V. J. Sukselaiselle 30.6.1945. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 43–47, KA.
1508 V. J. Sukselaisen kirje Einari Karvetille 2.1.1978. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 75–78, KA; V. J. Sukselaisen kirje Veikko Koivistolle (Juho Koiviston poika) 15.4.1972. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 72–75, KA.
1509 V. J. Sukselaisen kirje Einari Karvetille 2.1.1978. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 75–78, KA; V. J. Sukselaisen kirje Veikko Koivistolle (Juho Koiviston poika) 15.4.1972. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 72–75, KA.
1510 V. J. Sukselaisen kirje Einari Karvetille 2.1.1978. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 75–78, KA; V. J. Sukselaisen kirje Veikko Koivistolle (Juho Koiviston poika) 15.4.1972. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 72–75, KA.
1511 Einari Karvetin kirje V. J. Sukselaiselle 3.2.1978. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 75–78, KA.
1512 V. J. Sukselaisen artikkeli *Ratkaisu on naisten käsissä Turunmaalle* .3.1945. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA. Ks. V. J. Sukselaisen kirje ministeriksi valitulle Tauno Suontaustalle 8.8.1948. V. J. Sukselainen kirjoittaa: ”Minun isänmaallinen ohjelmani on se, että vanha jako punaisiin ja valkoisiin on Suomen onnen nimessä tavalla tai toisella hävitettävä.” Hän toteaa vastikään nimitetystä K. A. Fagerholmin hallituksesta: ”Tämä hallitus käsittääkseni lyö raja-aitaa toiseen paikkaan ja madaltaa sitä, jonka minä tahtoisin hävittää.” Suontaustan kokoelma, kansio 1, KA.
1513 V. J. Sukselaisen ilmoitus taloustieteen professuurin hakemisesta Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa 4.7.1945. Sukselaisen todistukset. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselaisen päiväkirja 13.7.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1514 Sukselaisen päiväkirja 13.9.1945, 23.9.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1515 Sanomakeskuksen lähete 3.7.1945 V.J. Sukselaisen puheesta Salossa, KMA.
1516 Maalaisliiton työvaliokunnan pöytäkirja 4.7.1945, KMA.
1517 Lähetetyt kirjeet 6.7.1945, KMA.
1518 Sukselaisen päiväkirja 26.7.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1519 Sukselaisen päiväkirja 26.7.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1520 Sukselaisen päiväkirja 2.8.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1521 V. J. Sukselaisen luonnostelu haastattelua varten 8.8.1945. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1522 *Kyntäjä* 8/ 1945, V. J. Sukselaisen artikkeli *Puoluetta rakentamaan* elokuussa 1945.
1523 *Kyntäjä* 8/ 1945, V. J. Sukselaisen artikkeli *Puoluetta rakentamaan* elokuussa 1945.
1524 Maalaisliiton keskushallituksen pöytäkirja 3.10.1945, KMA.
1525 *Kyntäjä* 7/1945, V. J. Sukselaisen artikkeli *Mihin me pyrimme* heinäkuussa 1945.
1526 Sanomakeskuksen lähete 632/1945, 31.10.1945, KMA.
1527 Sanomakeskuksen lähete 632/1945, 31.10.1945, KMA.
1528 Sukselaisen päiväkirja 13.11.1945. Sukselaisen kokoelma, KA.
1529 *Kyntäjä* 11/1945, V. J. Sukselaisen artikkeli *Lisätyn keskushallituksen tehtävä* marraskuussa 1945.
1530 *Kyntäjä* 11/1945, V. J. Sukselaisen artikkeli *Lisätyn keskushallituksen tehtävä* marraskuussa 1945.
1531 *Kyntäjä* 11/1945, V. J. Sukselaisen artikkeli *Lisätyn keskushallituksen tehtävä* marraskuussa 1945.
1532 *Kyntäjä* 11/1945, V. J. Sukselaisen artikkeli *Lisätyn keskushallituksen tehtävä* marraskuussa 1945.
1533 V. J. Sukselaisen puheluonnos lisätyn keskushallituksen kokouksen avaussanoiksi 8.12.1945. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.

IX luku

1534 Sukselaisen päiväkirja 26.1.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1535 Tiihonen 1985, 33.
1536 *Suomalainen Suomi* 1/1940, 25, V. J. Sukselaisen artikkeli *Valtiojohtoinen järjestelmä – hetken taloudellinen tunnus*.
1537 Sukselaisen päiväkirja 30.9.1940. Sukselaisen kokoelma, KA.
1538 Suomen itsenäisyyden turvaamisen kilpakirjoitukset. Itsenäisyyshistoriakokoelma, kansio 14, KA.
1539 Suomen itsenäisyyden turvaamisen kilpakirjoitukset. Itsenäisyyshistoriakokoelma, kansio 14, KA.
1540 Sukselaisen päiväkirja 30.9.1940. Sukselaisen kokoelma, KA.
1541 Kimalainen 1940, 2–3.
1542 Vrt. Kuusi Pekka 1961, 29–32.
1543 Kimalainen 1940, 3–12. Vrt. Kuusi Pekka 1961, 176–178.
1544 Kimalainen 1940, 17–20; Vrt. Sukselainen 1944 b, 133–135.
1545 Kimalainen 1940, 22–23. Vrt. Kuusi Pekka 1961, 43–45, 177–179.
1546 Kimalainen 1940, 26–29. Vrt. *Turunmaa* 10.1.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli (myös pääkirjoitus) *Mihin olemme joutumassa?*. Vrt.

Kuusi Pekka 1961, 135–137, 155–168 asuntotuotannon rahoituksesta; Lampi 2007, 37–39.

1547 Kimalainen 1940, 26–29. Vrt. *Turunmaa* 10.1.1926, V. J. Sukselaisen artikkeli (myös pääkirjoitus) *Mihin olemme joutumassa?*. Vrt. Kuusi Pekka 1961, 135–137, 155–168 asuntotuotannon rahoituksesta; Lampi 2007, 37–39.

1548 Kimalainen 1940, 76.

1549 Kimalainen 1940, 68.

1550 Kimalainen 1940, 59–63. Vrt. Kuusi Pekka 1961, 62–63. Pekka Kuusen mukaan ”sosiaalipolitiikka kaventanee jonkin verran säästämisen pohjaa kansalaisten keskuudessa, mutta tämä ei sinänsä estä tuotantokoneiston kehittämiseen tarvittavien varojen hankkimista joko kaupan tai teollisuuden piirissä kertyvien voittojen tai valtiovallan harjoittaman yhteisen pakkosäästämisen avulla”.

1551 Kimalainen 1940, 60. Vrt. Keynes 1951, 429: ”– – toimenpiteet, jotka tähtäävät tulojen uudestijakamiseen tavalla, mikä todennäköisesti lisää kulutusalttiutta, saattavat osoittautua pääomanmuodostukselle edullisiksi.”

1552 Kimalainen 1940, 59–63. Vrt. Haatanen 1992, 45. Artikkelissa viitataan sosiaalipolitiikan korkeimman virkamiehen Niilo A. Mannion ja hänen ministerinsä K. A. Fagerholmin sosiaaliministeriön 20-vuotisjuhlassa 1937 käyttämiin puheenvuoroihin.

1553 Kimalainen 1940, 63. Vrt. Kuusi Pekka 1991, 43–46, 60–61. Kirjassaan Pekka Kuusi viittaa tilanteeseen, jossa kansalaisilta kysyttäisiin tulontasoituksen vaikutusta taloudelliseen kasvuun. Hän päätyy toteamaan, että ”sosiaalinen tulontasaus on sellainen yhteiskunnallinen ilmiö, että sitä ei liene yleisessä ajattelussa juuri asetettu yhteyteen taloudellisen kasvun kanssa lainkaan”.

1554 Kimalainen 1940, 63. Vrt. Kuusi Pekka 1991, 62.

1555 Kimalainen 1940, 67. Vrt. Kuusi Pekka 1961, 62–62, tulonsiirtojen vaikutuksesta säästämiseen.

1556 Kimalainen 1940, 65–67.

1557 Kimalainen 1940, 65–67.

1558 Kimalainen 1940, 34–36. Vrt.Kalela 1989, 129. Jorma Kalela kuvaa Eljas Kahran näkemyksiä, kun hän valtioneuvoston pyynnöstä laati elokuusta 1943 lähtien työpoliittista suunnitelmaa sodan jälkeistä aikaa varten. Yksi Jorma Kalelan huomioista on, että Kahran esitysten pohjalta valtioneuvosto marraskuussa 1944 määritteli lähtökohdaksi yksilön oikeuden työhön.

1559 Kimalainen 1940, 36. Vrt. Kuusi Pekka 1961, 103–105.

1560 Kimalainen 1940, 38, 142. Vrt. Kuusi Pekka 341–342.

1561 Kimalainen 1940, 38, 142. Vrt. Kalela 1989, 87. Jorma Kalela lainaa taloudellisen neuvottelukunnan arviota vuodelta 1929: ”Samaten kuin kansakunnalla ei ole varaa ylläpitää joutilaisuutta, yhtä vähän on sen torjumiseksi varaa järjestää ainoastaan tilapäisluontoisia hätäaputöitä tai muita sen kaltaisia työtilaisuuksia. Työttömyyden lievittämiseksi tarvitaan suunnitelmallista maan tuotannollista elämää edistävää työohjelmaa.”

1562 Kimalainen 1940, 38. Vrt. Kuusi Pekka 1961, 37.

1563 Kimalainen 1940, 38. Kuusi Pekka 1961, 106. Pekka Kuusi ottaa esille J. M. Keynesin 1936 julkistamat opit ja toteaa Keynesin teorian johtavan siihen, että valtiovallan tärkeä tehtävä on huolehtia riittävästä kulutuksesta ja investoinneista. Vrt. Kalela 1989, 129–130.

1564 Kimalainen 1940, 97–98.

1565 Kimalainen 1940, 81–82. Vrt.Kalela 1989, 45, 53–57. Jorma Kalela ottaa esille Eino Kuusen talvityöttömyyttä käsitelleen väitöskirjan sekä sen linjaukset ammatillisesta liikkuvuudesta ja koulutuksesta.

1566 Kimalainen 1940, 98.

1567 Kimalainen 1940, 98.

1568 Kimalainen 1940, 50.

1569 Kimalainen 1940, 74.

1570 Kimalainen 1940, 76.

1571 Kimalainen 1940, 50–51.

1572 Kimalainen 1940, 53.

1573 Kimalainen 1940, 58.

1574 Kimalainen 1940, 73.

1575 Kimalainen 1940, 74.

1576 Kimalainen 1940, 54.

1577 Kimalainen 1940, 56–57.

1578 Kimalainen 1940, 68.

1579 Kimalainen 1940, 68–72; Vrt. Kalela 1989, 132. Jorma Kalela korostaa, että Eljas Kahran esityksen lähtökohdat eivät ole niinkään taloussuunnittelussa vaan rationalisointiajattelussa.

1580 Kimalainen 1940, 72.

1581 Kimalainen 1940, 76. Vrt. Kuusi Pekka 341–342. Pekka Kuusi arvioi, että sosiaalipolitiikan laajennuksessa on otettava huomioon 1) kansantulon kehitys, 2) sosiaalisiin tulonsiirtoihin käytettävä osuus kansantulosta sekä 3) voimassa olevan sosiaalipolitiikan vaatima osuus kansantulosta.

1582 Kimalainen 1940, 40.

1583 Kimalainen 1940, 42–43.

1584 Kimalainen 1940, 42–43.

1585 Kimalainen 1940, 48.

1586 Kimalainen 1940, 48., Ks. Paavonen 2006, 35.

1587 Kimalainen 1940, 80.

1588 Kimalainen 1940, 82.

1589 Kimalainen 1940, 82–83.

1590 Kimalainen 1940, 83.

1591 Kimalainen 1940, 87.

1592 Kimalainen 1940, 87–88.

1593 Kimalainen 1940, 91.

1594 Kimalainen 1940, 94.

1595 Kimalainen 1940, 79.
1596 Kimalainen 1940, 99.
1597 Kimalainen 1940, 99–100. Vrt. Kuusi Pekka 1961, 25. Pekka Kuusi korostaa, että ”nykyaikainen yhteiskunta ei ole enää keskenään kamppailevien herrojen ja työmiesten, tuottajien ja kuluttajien, maalaisten ja kaupunkilaisten taistelutanner, vaan se on kansalaisten yhteisyritys”.
1598 Kimalainen 1940, 104.
1599 Kimalainen 1940, 105.
1600 Kimalainen 1940, 107.
1601 Kimalainen 1940, 109.
1602 Kimalainen 1940, 116.
1603 Kimalainen 1940, 117.
1604 Kimalainen 1940, 124.
1605 Kimalainen 1940, 134.
1606 Kimalainen 1940, 135.
1607 Kimalainen 1940, 136.
1608 Kimalainen 1940, 137, 140–141.
1609 Kimalainen 1940, 137, 140–141.
1610 Kimalainen 1940, 147.
1611 Kimalainen 1940, 149.
1612 Kimalainen 1940, 138.
1613 Kimalainen 1940, 139.
1614 Kimalainen 1940, 139.
1615 Kimalainen 1940, 144.
1616 Kimalainen 1940, 145.
1617 Kimalainen 1940, 150–152.
1618 Kimalainen 1940, 153–156.
1619 Kimalainen 1940, 153–156.
1620 Kimalainen 1940, 153–156.
1621 Valtion itsenäisyyshistorialautakunnan kirje Valtioneuvoston kanslialle 2.12.1940. Itsenäisyyshistoriakokoelma, kansio Itsenäisyyshistoriatoimikunta, KA.
1622 Saarikoski 1997, 304–309.
1623 Itsenäisyyshistoriakokoelma, kansio Itsenäisyyshistoriatoimikunta, KA.
1624 Itsenäisyyshistoriakokoelma, kansio Itsenäisyyshistoriatoimikunta, KA.
1625 Sukselaisen päiväkirja 11.12.1940. Sukselaisen kokoelma, KA.
1626 Ruuth 1924, 133: ”Täten siis yhteiskunnallisen kysymyksen ratkaisulle ei ole oleellista työnantajain ja työntekijäin välisen ristiriidan ratkaiseminen, vaan kaikkien yhteiskunnan jäsenten taloudellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttäminen. Ei siis luokkataistelu tuottajien leirissä, vaan yleinen yhteiskunnallinen pyrkimys on yhteiskunnallisen kehityksen sisältö.”
1627 Vrt.Urponen 1979, 180–184. Viittaus Armas Niemisen näkemykseen, että universalistisesta sosiaalipolitiikan perustelusta on aihetta puhua ”sen mukaan, minkä yhteisön parasta sosiaalipolitiikkaa pyrkii toteuttamaan”. Tässä tapauksessa etsittiin sosiaalipolitiikan kansallista perustelua; Nieminen 1955, 145.
1628 Lausa 1942, 39–40.
1629 Riihinen 1992 b, 257–287. Artikkelissa *Sosiaalipolitiikka ja legitimiteetti* Olavi Riihinen käsittelee suomalaisen sosiaalipolitiikan legitimiteetin perustaa erilaisissa yhteiskunnallisissa tilanteissa.
1630 Vrt. Kuusi Pekka 1961, 37.
1631 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 2/1940, 190–201, Lauri O. af Heurlin ja Pauli Korpisaaren artikkeli *Työllisyyden yleinen teoria*. Ks. Suviranta 1951, 17.
1632 *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 3/1940, 249–270, O. W. Louhivuoren artikkeli *Korporatiivinen talousjärjestelmä*.
1633 Hellsten 1992, 131–144. Artikkelissaan Katri Hellsten kuvaa hyvinvointivaltion taustalla olevien arvojen moninaisuutta, jotka poliittisten kompromissien välityksellä näkyivät myös hyvinvointipolitiikan ratkaisuissa. Ks. Kangas 1992, 479.
1634 Hellsten 1992, 135; Urponen 1979, 282; Niemelä Heikki 1994, 33–34. Heikki Niemelän mukaan Suomessa oli vuosisadan vaihteessa kolme yhteiskuntapoliittista aatesuuntaa: liberalistinen, sosiaalireformistinen ja sosialistinen.
1635 Hakalehto 1973, 206–212.
1636 Kuusi Pekka 1961, 28.
1637 Kuusi Pekka 1961, 19.
1638 Kuusi Pekka 1961, 19.
1639 Kuusi Pekka 1961, 21.
1640 Kuusi Pekka 1961, 37.
1641 Ks. Eräsaari 2000, 39.
1642 V. J. Sukselaisen kirjoitus *Sosiaalivakuutuksen tulevaisuudennäkymät maassamme* 6.11.1962. Sukselaisen kokoelma, kansio 8, KA.
1643 Kuusi Pekka 1961, 38. Vrt. Nieminen 1955, 49–61.
1644 Kuusi Eino 1931 b, 215.
1645 Kalela 1989, 56–57.
1646 Riihinen 1992 a, 2; Hellsten 1992, 141.
1647 Vrt. Tuomioja 1996, 155.
1648 Kuusi Pekka 1961, 106.
1649 Riihinen 1992 a, 2–3; Väisänen 1984, 250–251.
1650 Pekkarinen, Vartiainen, Väisänen, Åkerholm 1984, 208–210, 240–241.
1651 Riihinen 1992 a, 6. Vrt. Haimi 2000, 76–77.
1652 Pekkarinen ja Vartiainen 1993, 80; Keynes 1951, 8–13.
1653 Vrt. Tuomioja 1996, 154–155.
1654 Urponen 1992, 211.
1655 Sukselaisen päiväkirja 16.8.1940. Sukselaisen kokoelma, KA.
1656 Kimalainen 1940, 21.
1657 Sukselaisen päiväkirja 28.8.1940. Sukselaisen kokoelma, KA.
1658 Sukselaisen päiväkirja 11.11.1940. Sukselaisen kokoelma, KA.
1659 Sukselaisen päiväkirja 19.11.1940. Sukselaisen kokoelma, KA; Väestöliiton pöytäkirjat 1941–44, kokous 9.12.1940, Väestöliiton arkisto.

Perttula_Sukselainen.indd 478 19.5.2010 14:29:35

1660 Sukselainen 1997, 117.
1661 Väestötoimikunnan kokouksen pöytäkirja 18.12.1940, liite A, 3, Väestöliiton arkisto.
1662 *Helsingin Sanomat* 27.2.1942.
1663 Sukselaisen päiväkirja 12.1.1941. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 117.
1664 *Suomalainen Suomi* 1/1941, 5–14; *Pohjolan Sanomat* 18.1.1941.
1665 *Suomalainen Suomi* 1/1941, 5–14; Väestöpoliittisen Keskustoimikunnan pöytäkirja 31.1.1941, Väestöliiton arkisto.
1666 Väestöpoliittisen Keskustoimikunnan pöytäkirja 8.1.1941, liite B; pöytäkirja 31.1.1941, Väestöliiton arkisto.
1667 *Suomalainen Suomi* 1/1941, 46. Asiaa ajamaan kokous valitsi väliaikaisen keskustoimikunnan, johon tulivat fil. tohtori V. J. Sukselainen, jonka toimikunta valitsi puheenjohtajakseen, fil. tohtori Elsa Enäjärvi-Haavio, rouva Martta Salmela-Järvinen, Naistenklinikan ylilääkäri tohtori Aarno Turunen, lastenlääkäri tohtori Paavo Heiniö, kunnallisneuvos Janne Koivuranta, maisteri Iisakki Laati, Suomalaisen Marttaliiton toiminnanjohtaja, maisteri Elli Saurio, Suomen Naisten Kansallisliiton puheenjohtaja, Helle Kannila ja maisteri Aaro Tunkelo.
1668 Ks. *Helsingin Sanomat* 27.2.1942.
1669 Sukselaisen päiväkirja 14.2.1941. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 117–118.
1670 Väestöliiton perustavan kokouksen pöytäkirja 14.2.1941.
1671 Sukselaisen päiväkirja 31.12.1941. Sukselaisen kokoelma, KA.
1672 Sukselaisen päiväkirja 14.11.1941. Sukselaisen kokoelma, KA.
1673 V. J. Sukselaisen esitelmä *Verotusuudistus ja väestöpoliittiset näkökohdat* Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa 25.11.1941. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA. Esitelmä julkaistu *Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa* 1/1942.
1674 V. J. Sukselaisen esitelmä *Verotusuudistus ja väestöpoliittiset näkökohdat* Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa 25.11.1941. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA. Esitelmä julkaistu *Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa* 1/1942.
1675 V. J. Sukselaisen kirje Aarne Eskolalle 29.1.1942. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 37–42, KA; Lehtileike 26.11.1941. Tompan Tuomon lehtileikekokoelma, KMA.
1676 Komiteamietintö kunnallisen verorasituksen tasoittamisesta, 1938:2, 44, 72–73.
1677 Kansantaloudellinen Aikakauskirja 4/1938, 293, Eino Warosen artikkeli *Kunnallisen verorasituksen tasoituskysymyksiä*.
1678 Komiteamietintö kunnallisen verorasituksen tasoittamisesta, 1938:2, 72–73.
1679 Kansantaloudellinen Aikakauskirja 4/1938, 293–295, 303, Eino Warosen artikkeli *Kunnallisen verorasituksen tasoituskysymyksiä*.
1680 Komiteamietintö kunnallisen verorasituksen tasoittamisesta, 1938:2, 44, 72–73.
1681 Maalaisliiton Sanomakeskuksen lähetteet 130/1942 ja 132/1942, KMA. Hovioikeuden auskultantti Heikki von Hertzen oli alkuvuodesta 1942 esitellyt V. J. Sukselaiselle suunnitelmaansa eräänlaisesta pakkosäästämisestä, joka olisi ainakin teoriassa varmistanut vähävaraisenkin kodin avioitumisikäiselle lapselle tarpeelliset kodinperustamisvarat. Heikki von Hertzenin ehdotuksessa oli kysymys pakkosäästämisestä, jolloin nuorena olisi palkasta leikattu ensimmäisessä vaiheessa 30 prosenttia säästöön Kansaneläkelaitoksessa kerättävälle tilille. Avioituessa olisi palkasta saanut nostaa 80 prosenttia, ja puolet Kansaneläkelaitoksen tilille siinä vaiheessa kertyneestä summasta. Jokaisen lapsen syntymä olisi lisännyt oikeutta nostaa palkasta suurempi osuus. Neljännen lapsen jälkeen palkanpidätys olisi loppunut, ja samalla olisi tullut oikeus nostaa tililtä sinne vuosien aikana kertyneet varat. Kun olisi täytetty ”normaaliperheen” normi eli neljä lasta, valtion olisi tukenut lapsiavustuksin
1682 Sukselainen 1997, 134–135.
1683 Sukselaisen päiväkirja 4.6.1942. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 135.
1684 Valvanne 1991, 32–34.
1685 Sukselaisen päiväkirja 4.6.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1686 Sukselaisen päiväkirja 29.3.1942. Sukselaisen kokoelma, KA; Kansantaloudellinen Aikakauskirja 3/1943, 206–207, Leo Harmajan artikkeli *Sosiaalipolitiikka tieteellisen tutkimuksen ja opetuksen esineenä*.
1687 Sukselaisen päiväkirja 22.9.1942. Sukselaisen kokoelma, KA; Sukselainen 1997, 133–134.
1688 Sukselainen 1997, 134. Kirjoittaessaan 1948 suomalaisen lapsilisäjärjestelmän synnystä V. J. Sukselainen toteaa, että yleinen perhekustannusten tasaus olisi voitu toteuttaa perhelisäpohjalta, sillä siitä olisi tarvinnut poistaa vain tulo- ja lapsiraja sekä korottaa tuen määrää. Lapsilisäjärjestelmä lähti Suomessa aikanaan kuitenkin liikkeelle toiselta pohjalta, vain palkansaajille suunnattuna palkanlisänä.
1689 V. J. Sukselaisen artikkelit *Kansallista itsetutkiskelua Kodin Viikolla Yhteishyvälle* 16.10.1942 ja *Kodin viikon alkaessa Uudelle Auralle* .10.1942. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA.
1690 Sukselaisen päiväkirja 16.8.1942. Sukselaisen kokoelma, KA; Elsa Enäjärvi-Haavion kirje V. J. Sukselaiselle 27.8.1942. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 37–42, KA.
1691 Sukselaisen päiväkirja 25.12.1941. Sukselaisen kokoelma, KA.
1692 Sukselaisen päiväkirja 24.10.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.
1693 Väestöliiton toimintakertomus 1942, 16; Väestöliiton toimintakertomus 1943, 13.

Perttula_Sukselainen.indd 479 19.5.2010 14:29:35

1694 Auvinen 1991, 182. Kansio ”Väestöliiton perustamiseen liittyviä asiapapereita ja ohjelmaluonnoksia”, Väestöliiton arkisto. Arkistolähteiden perusteella vaikuttaa siltä, että Elsa Enäjärvi-Haavio on kirjoittanut vuoden 1942 Väestöliiton toimintasuunnitelman pohjatekstin, johon V. J. Sukselainen on lisännyt muun muassa asutus- ja asuntopoliittisia linjauksia. Ks. Lampi 2007,54. Pertti Lammen mukaan Väestöliitto oli Suomessa omakotiaatteen lipunkantaja 1940- ja 1950-luvuilla.

1695 Kansio ”Väestöliiton perustamiseen liittyviä asiapapereita ja ohjelmaluonnoksia”, Väestöliiton arkisto. V. J. Sukselainen linjasi toimintasuunnitelmassa näkemyksiä yhdyskunnasta ja elinympäristöstä – ja maaseudun teollistamisesta sekä perusteli mies- ja naistyöpaikkojen tarvetta: ”Asutustoiminnan yhteydessä olisi niin ollen pyrittävä sijoittamaan teollisuuslaitoksia maaseudulle ja luomaan uusmuotoisia maaseutuyhdyskuntia. Vain tältä pohjalta voidaan maaltapaon probleemi ratkaista. Teollisuuslaitoksia maaseudulle sijoitettaessa on sekä miesettä naistyövoimaa käyttäviä laitoksia saatava sijoitetuksi samalle paikkakunnalle, jotta avioliittoutuminen – ja milloin se on tarpeen – vaimon ansiotyö kodin ulkopuolella käy mahdolliseksi.”

1696 Sukselaisen päiväkirja 19.12.1941, 28.12.1941, 30.12.1941; Osmo Oittisen kirje V. J. Sukselaiselle 6.12.1941. Sukselaisen kokoelma, kansio KV 37–42, KA.

1697 Sukselaisen päiväkirja 28.1.1942. Sukselaisen kokoelma, KA.

1698 *Suomalainen Suomi* 2/1942, 49–50, V. J. Sukselaisen artikkeli *Asutuskysymys teollisuuspoliittisena probleemina*.

1699 *Suomalainen Suomi* 2/1942, 50–51, V. J. Sukselaisen artikkeli *Asutuskysymys teollisuuspoliittisena probleemina*.

1700 Vrt. Nieminen 1966, 209.

1701 *Suomalainen Suomi* 2/1942, 50–51, V. J. Sukselaisen artikkeli *Asutuskysymys teollisuuspoliittisena probleemina*.

1702 *Suomalainen Suomi* 2/1942, 50–51, V. J. Sukselaisen artikkeli *Asutuskysymys teollisuuspoliittisena probleemina*.

1703 Ks. Eskola 1963, 14. Antti Eskola käyttää perinteistä käsiteparia Gemeinschaft ja Gesellschaft; perhe ja kylä ovat Gemeinschaftia – yhdessäolo-organisaatiota.

1704 *Suomalainen Suomi* 2/1942, 52–53, V. J. Sukselaisen artikkeli *Asutuskysymys teollisuuspoliittisena probleemina*.

1705 Heinonen Visa 1998, 31–33.

1706 Kosonen 1987, 71–75; Granberg 1989, 14–15.

1707 Alkio 1919 a, 10; Talonen 1985, 12. Jouko Talonen viittaa Jukka-Pekka Takalan Tutkijaliiton julkaisusarjassa 11/1980 kirjoitettuun artikkeliin Santeri Alkiosta yhteiskunnallisena ajattelijana.

1708 Siltala 1999, 51; Sahlberg 1995, 100.

1709 Lampi 2007, 24–25.

1710 Helander 1982 a, 488.

1711 ML:n Sanomakeskuksen kiertoartikkeli 12.8.1943; *Kansan Lehti* 13.8.1943. Väestöliiton lehtileikekokoelma, Väestöliiton arkisto.

1712 *Kansan Lehti* 13.8.1943. Väestöliiton lehtileikekokoelma, Väestöliiton arkisto.

1713 V. J. Sukselaisen artikkeli *Teollisuuden osa asutustoiminnassa Uudelle Suomelle* 14.10.1943. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA; V. J. Sukselaisen kirjoitusta arvioiva artikkeli *Asutustoiminta ja teollisuus*. Tompan Tuomon lehtileikekokoelma,KMA.

1714 V. J. Sukselaisen artikkeli *Asutusmaan tarve Talouselämälle* lokakuussa 1943. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA.

1715 V. J. Sukselaisen artikkeli *Teollisuuden osa asutustoiminnassa Uudelle Suomelle* 14.10.1943. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA; V. J. Sukselaisen kirjoitusta arvioiva artikkeli *Asutustoiminta ja teollisuus*. Tompan Tuomon lehtileikekokoelma,KMA.

1716 *Suomen Sosialidemokraatti* 3.3.1943, Suomen Aseveljien Liiton eronneen toiminnanjohtaja L. Arvi P. Poijärven haastattelu. Väestöliiton lehtileikekokoelma, Väestöliiton arkisto.

1717 Ks. Kolbe 1988, 50,59.

1718 Kuisma 1991, 10.

1719 Kuisma 1991, 9.

1720 Sukselaisen päiväkirja 27.6.1938. Sukselaisen kokoelma, KA.

1721 V. J. Sukselaisen artikkeli *Teollisuuden osa asutustoiminnassa Uudelle Suomelle* 14.10.1943. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA; V. J. Sukselaisen kirjoitusta arvioiva artikkeli *Asutustoiminta ja teollisuus*. Tompan Tuomon lehtileikekokoelma,KMA.

1722 V. J. Sukselaisen artikkeli *Teollisuuden osa asutustoiminnassa Uudelle Suomelle* 14.10.1943. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA; V. J. Sukselaisen kirjoitusta arvioiva artikkeli *Asutustoiminta ja teollisuus*. Tompan Tuomon lehtileikekokoelma,KMA.

1723 V. J. Sukselaisen artikkeli *Teollisuuden osa asutustoiminnassa Uudelle Suomelle* 14.10.1943. Sukselaisen kokoelma, kansio 1, KA; V. J. Sukselaisen kirjoitusta arvioiva artikkeli *Asutustoiminta ja teollisuus*. Tompan Tuomon lehtileikekokoelma,KMA.

1724 Aaltonen 1964, 162–184. Esko Aaltosen kirjassa arvioidaan *Pellervoon* 1953–1954 kirjoitetuissa artikkeleissa kaupunkilaisen ja maalaisen elämäntavan yhteensovittamista. Kirjoitusten otsikot kertovat hyvin haasteista: *Uuden elämäntyylin etuja ja haittoja, Tekniikka maalaiskulttuurin muuttajana, Konservatiivisuus ja radikalismi,*

Romantikot ja realistit, Sivilisaatiohysteria ja Maalaiskulttuuri vallinkauhassa. Esko Aaltosen kysymyksenasettelut purkautuvat usein Ruotsin tilanteesta, mutta hän ennakoi kirjoituksissaan myös Suomen kehitystä.

1725 Komiteamietintö kunnallisen verorasituksen tasoittamisesta, 1938:2, 72.

1726 Nupponen 2000, 8; Haimi 2000, 62–64. Väitöskirjassaan *Yhteiskuntasuunnittelun pitkä marssi* Olavi Haimi ottaa esille Franklin D. Rooseveltin New Deal -ohjelman ja niin sanotun TVA-suunnitelman (Tennesee Valley Authority). Hanketta hallinnoimaan perustettiin yhteistyöelin, joka olisi valtion viranomainen, mutta sillä olisi yksityisen yrityksen joustavuus ja aloitekyky. Tavoitteena oli kehittää Tenneseen joen vesistöalueen ja viereisen alueen luonnonvaroja kansakunnan taloudellisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin parantamiseksi.

1727 Kokemäenjoenlaakson aluesuunnitelma 1987, 9–12; Nupponen 2000, 38.

1728 Nupponen 2000, 53.

1729 Nupponen 2000, 21–22.

1730 Huom. Alvar Aalto hahmottaa Suomen jälleenrakennuksen yhteydessä olevaa mahdollisuutta yhdyskuntarakenteeltaan ehyen Suomen toteuttamisesta. Suunnitelmat eivät toteutuneet, sillä jälleenrakennuksessa jouduttiin noudattamaan toisia oppeja. 1960-luvun muuttoaallossa vaikuttivat yhdyskuntasuunnittelussa muut arvot ja tavoitteet kuin Alvar Aallon 1940-luvun alussa hahmottelemat.

1731 *Savon Sanomat* 6.12.1941, Alvar Aallon artikkeli *Maaseudun rakennuskysymys*; *Arkkitehti* 9–10/1941, artikkeli *Jälleenrakennustyömme*; *Arkkitehti* 3–4/1942, Otto-Iivari Meurmanin artikkeli *Haja-asutuksesta*.

1732 Nupponen 2000, 70–72.

1733 Nupponen 2000, 70–72.

1734 Mumford 1949, 314.

1735 Helander 1982 b, 504.

1736 Nupponen 2000, 69–70.

1737 Sukselaisen päiväkirja 3.5.1941. Sukselaisen kokoelma, KA.

1738 *Suomen Kuvalehti* 7/1941, 230–231. Artikkelissa *Amerikkalainen kaupunki Suomeen* käsitellään Suomen jälleenrakennusta. Suomen Arkkitehtiliitto oli saanut kirjeen Amerikan arkkitehtien asettamalta komitealta "An American town in Finland". Taustalla olivat Alvar Aallon aikaisemmin rakentamat yhteydet. Amerikkalainen kaupunki olisi pitänyt rakentaa luovutetun alueen väestöä varten, aivan erillisenä asutuskeskuksena.

1739 *Suomalainen Suomi* 3/1945, 195–198, Otto-Iivari Meurmanin artikkeli *Maaseudun valtakunnallisesta suunnittelusta*.

1740 Schildt 1990, 59.

1741 Kolbe 2005, 324; Kolbe 1999, 168.

1742 Kolbe 2005, 342.

1743 Schildt 1990, 60.

1744 Nupponen 2000, 83. Ks. Mumford 1949, 336; Nieminen 1955, 37. Armas Nieminen viittaa Lewis Mumfordiin teoksessaan *Mitä on sosiaalipolitiikka?* Lewis Mumford käyttää kirjassaan *The Culture of Cities* termiä social policy tarkoittamaan alueellista suunnittelua sekä yleensä maa- ja tonttipolitiikkaa.

1745 Mumford 1949, 333. Vrt. von Hertzen 1946, 48–49,62.

1746 Mumford 1949, 333. Ks. Otto-Iivari Meurmannin arvio *Arkkitehti*-lehdessä Lewis Mumfordin *Kaupunkikulttuuri*-teoksesta, jonka mukaan kaupunki on suunniteltava eläväksi, sosiaaliseksi ja niin hyvin seutukuntaan kuin koko kansakunnan elämään sopeutuvaksi organismiksi. Alueen pitää muodostua ihmisille tarkoituksenmukaiseksi ja rakkaaksi kotiseuduksi, elämännäytelmän harmoniseksi taustaksi.

1747 von Hertzen 1966, 188–189; Hiisiö 1970, 33–34. *Tapiola – parempien ihmisten kylä* -kirjassa Heikki von Hertzen muistelee, miten hän yhdessä asuntoasiantoimiston päällikön kanssa tutustui eri puolilla Suomea erilaisiin asuntoratkaisuihin. Näkökulmia tarjosivat myös käynnit muissa Skandinavian maissa sekä tutustuminen kirjallisuuden välityksellä englantilaisiin ja amerikkalaisiin puutarhakaupunkikokeiluihin.

1748 Mumford 1949, 319–320.

1749 Schildt 1990, 61. Göran Schildt kirjoittaa Alvar Aallon elämäkerrassa hänen toteutumattomista suunnitelmistaan: "Turha sanoakaan että unelma sekä seutukaavoitusta varten nimetystä 'valtiollisesta asiantuntijaryhmästä' että valtion kokeilevista asuntotuotantoalueista jäi vaille vastakaikua siinä nihkeässä todellisuudessa, josta Aalto vielä tuolloin yritti saada otteen. Voimme myös todeta, että kun hän ajatteli teknologian aiheuttamaa kulttuurikriisiä, ympäristöongelmia ja tarvetta 'muuttaa industrialismi vähän kerrassaan siksi miksi sen joka tapauksessa täytyy tulla: harmoniseksi kulttuuritekijäksi', hän määritteli ongelmat, joihin vasta meidän päivinämme on alettu suhtautua vakavasti, mutta joiden ratkaisemiseen eivät meidänkään voimamme riitä."

1750 Massa 1992, 357–365.

1751 Massa 1992, 370.

1752 Koskinen Simo 2003, 206–211.

1753 Koskinen 2003, 211, Simo Koskisen artikkeli *Suomalaisen yhteisösosiaalityön kehitys ja nykysuuntaukset* 206–236; Ks. Koskiaho 1999, 141–189, Briitta Koskiahon artikkeli *Kansalaisyhteiskunta* ja erityisesti luku *Yhteisöllisyys ja kommunitarismi* käsittelevät yhteisöproblematiikkaa.

Perttula_Sukselainen.indd 481 19.5.2010 14:29:35

1754 Rose 2000, 307–308.
1755 Suikkanen 2003, 55–56. Vrt. Sahlberg 1995, 90–92.
1756 Rose 2000, 307–308.
1757 V. J. Sukselaisen artikkeli *Seutukuntasuunnittelu ja nykyhetki Talouselämälle* .10.1944. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA; *Suomen Kuvalehti*7/1941, 230–231.
1758 *Helsingin Sanomat* 24.10.1944, pääkirjoitus *Asuntopula ja maaltamuutto*.
1759 V. J. Sukselaisen puheluonnokset pääministeri U. J. Castrenille syys–lokakuun vaihteessa 1944. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1760 V. J. Sukselaisen muistio: *Talouspolitiikan tehtävät väestön alueellisen sijoittumisen ohjaamisessa* Bruno Suvirannalle .10.1944. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1761 Mumford 1949, 311. Ks. Ajo 1948, 78–91. Kirjasessa julkaistu Otto-I. Meurmanin muistio valtakunnansuunnittelusta.
1762 V. J. Sukselaisen artikkeli *Hajakeskitys Talouselämälle* .3.1945. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1763 von Hertzen 1966, 189.
1764 Vrt. Mumford 1949, 315–316. Lewis Mumford viittaa Patrick Geddesin tutkimustapaan, jossa hän ”ekologisena yhteiskuntatieteilijänä astui välttämättömän askeleen yhteisön tutkimuksesta alueen tutkimukseen”. Ks. Haimi 2000, 273.
1765 Paavilainen 1963, 10–11.
1766 Ks. Mumford 1949, 304–305. Lewis Mumford kuvaa mahti- ja palvelusvaltioiden eroja.
1767 Väinö Kaasalaisen kirje Maalaisliiton sanomalehtien päätoimittajille 27.9.1944. Lähetetyt kirjeet, KMA.
1768 V. J. Sukselaisen puheenvuoro *Suomalainen yhteiskunta sodan jälkeen* radiossa .4.1945. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1769 V. J. Sukselaisen puhe Väestöliiton vuosikokouksessa 1945. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1770 V. J. Sukselaisen puhe Väestöliiton vuosikokouksessa 1945. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.
1771 *Helsingin Sanomat* 26.6.1944, piispa Eino Sormusen haastattelut.
1772 V. J. Sukselaisen puhe Väestöliiton vuosikokouksessa 1945. Sukselaisen kokoelma, kansio 2, KA.

Johtopäätökset ja yhteenveto

1773 Kuusi Matti 1991 b, 307–308.
1774 Sukselaisen päiväkirja 13.3.1927. Sukselaisen kokoelma, KA
1775 Siltala 1985, 118–119; Klinge 1972, 142–148.
1776 Jalava 2006, 92–94; Skyttä ja Skyttä 1981, 64; Sukselaisen päiväkirja 7.7.1928. Sukselaisen kokoelma, KA.
1777 Isohookana-Asunmaa 2006, 65.
1778 V. J. Sukselaisen kirje Esko Härköselle 23.11.1966. Sukselaisen kokoelma, kansio 11, KA.

Perttula_Sukselainen.indd 482 19.5.2010 14:29:35

Lähteet

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Arkistot:
Kansallisarkisto (KA), Helsinki
Lauri Ahon kokoelma
E. E. Kailan kokoelma
Reino Kuuskosken kokoelma
Lauri Levämäen kokoelma
Yrjö Ruudun kokoelma
V. J. Sukselaisen kokoelma
Tauno Suontaustan kokoelma
Johannes Virolaisen kokoelma
Yrjö Vuorjoki (AKS:n kokoelma)
Varsinais-Suomen Suojeluskuntapiirin arkisto
Turun maakunta-arkisto (TMA), Turku
Turun lyseon arkisto, oppilaiden kehityslomakkeet 1903–1909 .
Turun yliopiston Savo-karjalaisen osakunnan arkisto, AKS:n Turun yliopiston osastonarkisto
Helsingin yliopiston keskusarkisto (HYKA), Helsinki
Ylioppilasmatrikkeli 1928–1931
Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisen osaston arkisto, pöytäkirjat 1938–1940
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki
Elsa Enäjärvi-Haavion kokoelma
Martti Haavion kokoelma
Urho Kekkosen arkisto (UKA), Orimattila
Urho Kekkosen kokoelma
Aaro Pakaslahden kokoelma
Paimion kunnan arkisto, Paimio
Sukselan kansakoulun arkisto
Varsinaissuomalaisen osakunnan arkisto (VSOA), Helsinki
Varsinaissuomalaisen osakunnan hallituksen pöytäkirjat 1926-1933
Varsinaissuomalaisen osakunnan 50-vuotishistoriikin käsikirjoitus
Väestöliiton arkisto, Helsinki
Väestöliiton perustamiseen liittyvää aineistoa
Väestöliiton lehtileikekokoelmat 1940–1945
Keskustan ja maaseudun arkisto (KMA), Helsinki
Maalaisliiton kokoelma 1939–1945
Keskushallituksen pöytäkirjat

Perttula_Sukselainen.indd 483 19.5.2010 14:29:36

Saapuneet ja lähetetyt kirjeet
Sanomakeskuksen lähetteet
Lehtileike- ja lähdekokoelmat
Tompan Tuomon lehtileikekokoelma

Komiteamietinnöt:
Komiteamietintö kunnallisen verorasituksen tasoittamisesta 1938:2.
Komiteamietintö sodan jälkeisistä työvoimapoliittisista toimenpiteistä 1944:15.

SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET

Sanomalehdet:
Turunmaa 1922–1927
Uusi Aura 1919–1923
Peltomies 1937–1939
Päivän Uutiset 1928

Aikakauslehdet:
Arkkitehti 1941–1943
Kansantaloudellinen aikakauskirja 1930–1945
Kyntäjä 1937–1945
Osuuskauppalehti 1931–39
Sosiaalinen aikakauskirja 1930–1945
Suomalainen Suomi 1924–1945
Suomen Heimo 1923–1924
Talouselämä 1938–1945
Yhteishyvä 1931–1939
Ylioppilaslehti 1919–1933

KIRJALLISUUS

Aikalaiskirjallisuus:
ALKIO 1907: Santeri Alkio, Maalaisliittoyhdistysten tehtävistä. – Maalaispolitiikka I. Santeri Alkio. Lahti 1919.
ALKIO 1914: Santeri Alkio, Maalaisliitto. Mihin tähtäämme. – Maalaispolitiikka I. Santeri Alkio. Lahti 1919.
ALKIO 1916: Santeri Alkio, Maalaisliitto. Suuntaviivoja. Vaasa 1916.
ALKIO 1919 a: Santeri Alkio, Maalaisliittolaisesta näkökulmasta. Nälkäisille leipää, työttömille työtä. Vaasa 1919.
ALKIO 1919 b: Santeri Alkio, Ihminen ja kansalainen. Helsinki 1919.
ALKIO 1922: Santeri Alkio, Talonpoika ja Suomen vapaus. Vaasa 1922.
EEROLA 1934: Albert Eerola, Taipuuko suomalainen talonpoika valtiososialismiin. Hämeenlinna 1934.
VON Hertzen 1946: Heikki von Hertzen, Koti vaiko kasarmi lapsillemme. Asunnontarvitsijoiden näkökohtia asunto- ja asemakaavakysymyksissä. Väestöliiton toimeksiannosta laatinut Heikki v. Hertzen. Väestöliiton julkaisuja 15. Helsinki 1946.
HYTÖNEN 1922: Viljo Hytönen, Talonpoikaissäädyn historia. Helsinki 1922.
HYVÄMÄKI 1937: Lauri Hyvämäki, Akateeminen Karjala-Seura 1922–1937. AKS:n tie. Akateemisen Karjala-Seuran vuosikirja I. Helsinki 1937.
KAILA 1925: E. E. Kaila, Puolustuslaitos ja puolustustahto. Kolme ensimmäisillä sotilaspedagoogisilla kursseilla Helsingissä 18–20.11.24 pidettyä luentoa. Kouvola 1925.
KEKKONEN 1934: Urho Kekkonen, Demokratian itsepuolustus. Porvoo 1934.
KILPI 1915: O. K. Kilpi, Talous- ja sosiaalipoliittiset ideaalit nykyajan kansan taloustieteissä ja niiden kritiikki. – Työväenkysymyksestä sosiaalipolitiikkaan. Yrjö-Koskisesta Heikki Warikseen. Toim. Risto Eräsaari ja Keijo Rahkonen. Helsinki 2001.
KONKKA 1928: Juhani Konkka, Taloudelliseen kansanvaltaan. Kansallisen yhteiskuntapolitiikan vaatimuksia. Viipuri 1928.
KOSKINEN Yrjö 1874: Yrjö Koskinen, Työväenseikka. – Työväenkysymyksestä sosiaalipolitiikkaan. Yrjö-Koskisesta Heikki Warikseen. Toim. Risto Eräsaari ja Keijo Rahkonen. Helsinki 2001.
KUUSI Eino 1931 a: Eino Kuusi, Sosiaalipolitiikka I. Porvoo 1931.
KUUSI Eino 1931 b: Eino Kuusi, Sosiaalipolitiikan käsite, sen tarkoitus, olemus ja vaikuttimet. – Työväenkysy-

myksestä sosiaalipolitiikkaan. Yrjö-Koskisesta Heikki Warikseen. Toim. Risto Eräsaari ja Keijo Rahkonen. Helsinki 2001.
KUUSINEN 1918: O. V. Kuusinen, Suomen vallankumouksesta. Itsekritiikkiä. Tukholma 1918.
LAUSA 1942: M. Lausa (Lauri Mikael Sainio), Mihin menet Suomen kansa? Helsinki 1942.
LENTO 1946: Reino Lento, Väestöpoliittisen ajatustavan synty ja tähänastinen kehitys Suomessa. – Väestöpolitiikkamme taustaa ja tehtäviä. Väestöliiton vuosikirja I. Toim. V. J. Sukselainen, Heikki von Hertzen ja Reino Lento. Forssa 1946.
MUMFORD 1949: Lewis Mumford, Kaupunkikulttuuri. Porvoo 1949.
PERÄLÄ Lauri 1917: Lauri Perälä, Taisteluun talonpoikaisuuden puolesta. Vaasa 1917.
PUNTILA 1936: L. A. Puntila, Elämäkerta historiallisena tutkimuksena (Suomalainen Suomi 6/1936). – Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Toim. Rami Kurth ja Timo Soikkanen. Turku 2006.
RUUTH 1920: Y. O. Ruuth, Uusi Suunta. Suomalaisen yhteiskuntaohjelman ääriviivoja. Jyväskylä 1920.
RUUTH 1921: Y.O. Ruuth, Karjalan kysymys vuosina 1917–1920 eli katsaus Karjalan kysymyksen poliittiseen luonteeseen. Jyväskylä 1921.
RUUTH 1922: Y. O. Ruuth, Kansakunta. Poliittinen tutkimus. Helsinki 1922.
RUUTH 1924: Y. O. Ruuth, Kehitys ja edistys valtiollisina kysymyksinä. Vertaileva esitys edistysteorioiden suhteesta valtiotaitoon ja valtiolliseen toimintaan. Helsinki 1924.
SUKSELAINEN 1938: V. J. Sukselainen, Hankintaosuuskunta yritysmuotona. Forssa 1938. (Väitöskirja)
SUKSELAINEN 1944 a: V.J. Sukselainen, Talouspolitiikan päämäärä ja keinot. – Arkielämän aseveljeyttä. Kirja päivänkysymyksistä. Opettajille ja muille kansalaisille. Toim. Niilo Liakka, Eino Sormunen ja V. J. Sukselainen. Porvoo 1944.
SUKSELAINEN 1944 b: V. J. Sukselainen, Lapsiluku ja lasten tulevaisuus. – Armas äitini. Toim. Toini Havu. Tampere 1944.

Painamattomat tutkimukset:
KUISMA, Juha, pro gradu Talonpoikainen talous – fenomenologinen koe. Tutkielma filosofiassa ja kansantaloustieteessä tammikuussa 1984, Jyväskylän yliopisto.

Tutkimukset ja muu kirjallisuus:
AALTONEN 1964: Esko Aaltonen, Maaseudun kulttuuriperintö. Kirjoitelmia perinteellisestä ja muuttuvasta talonpoikaiskulttuurista. Porvoo 1964.
AHTI 1990: Martti Ahti, Kaappaus? Suojeluskuntaselkkaus 1921. Fascismin aave 1927. Mäntsälän kapina 1932. Keuruu 1990.
AHTI 1999: Martti Ahti, Ryssänvihassa. Elmo Kaila. Juva 1999.
AHTIAINEN ja Tervonen 1996: Pekka Ahtiainen ja Jukka Tervonen, Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen. Vammala 1996.
AJO 1948: Reino Ajo, Valtakunnansuunnittelu. Maamme hyvinvoinnin yhteiskunnallista, taloudellista ja teknillistä pohjaa. Eripainos valtiovarainministeriön kansantalousosaston julkaisusta. Lahti 1948.
ALANEN 1976: Aulis J. Alanen, Santeri Alkio. Porvoo 1976.
ALAPURO 1973: Risto Alapuro, Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla. Helsinki 1973. (Väitöskirja)
ALAPURO 1998 a: Risto Alapuro, Suojeluskunnat, Suomi ja sosialismin aikakausi. – Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin. Toim. Risto Alapuro. Porvoo 1998.
ALAPURO 1998 b: Risto Alapuro, Suojeluskunta paikallisyhteisössä. – Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin. Toim. Risto Alapuro. Porvoo 1998.
ALAPURO 1999: Risto Alapuro, Kertomus suomalaisista idän ja lännen välissä. – Suomi. Maa, kansa, kulttuurit. Toim. Markku Löytönen ja Laura Kolbe. Jyväskylä 1999.
ALAPURO 2001: Risto Alapuro, Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. 3. p. Vantaa 2001.
ALAPURO, Liikanen, Smeds ja Stenius 1987: Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds ja Henrik Stenius, Miten suomalaisista tuli suomalaisia?. – Kansa liikkeessä. Toim. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds ja Henrik Stenius. Vaasa 1987.
ANTTONEN ja Sipilä 2000: Anneli Anttonen ja Jorma Sipilä, Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Jyväskylä 2000.
ASPFORS 1997: Raimo Aspfors, Viljami Kalliokoski 1894–1978. Evankelisena ja alkiolaisena vaikuttajana. Vammala 1997. (Väitöskirja)
AUVINEN 1991: Riitta Auvinen, Asuntoja perheellisille. – Perheen puolesta. Väestöliitto 1941–1991. Keuruu 1991.
ERÄSAARI 2000: Risto Eräsaari, Sosiaalipolitiikan viitekehys: aika, yhteiskunta yhteisö, maailma. – Sosiaalipolitiikan lukemisto. Toim. Eija Nurminen. Tampere 2000.
ERÄSAARI ja Rahkonen 2001: Risto Eräsaari ja Keijo Rahkonen, Johdanto. – Työväenkysymyksestä sosiaalipoli-

tiikkaan. Yrjö-Koskisesta Heikki Warikseen. Toim. Risto Eräsaari ja Keijo Rahkonen. Helsinki 2001.
ESKELINEN 2004: Heikki Eskelinen, Me tahdomme suureksi Suomenmaan. Juva 2004.
ESKOLA 1963: Antti Eskola, Maalaiset ja kaupunkilaiset. Rauma 1963
FORSS 2008: Mikael Forss, Socialliberalism – en samhällsnyttig paradox. – Social och liberal. Henry Olander 70 år. Svenska Folkskolans Vänner. Helsingfors 2008.
GINZBURG 1996: Carlo Ginsburg, Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Tampere 1996.
GRANBERG 1989: Leo Granberg, Valtio maataloustulojen tasaajana ja takaajana. Helsinki 1989. (Väitöskirja)
HAANPÄÄ 1958 a: Pentti Haanpää, Tuuli käy heidän ylitseen. Kertomuksia. Hanuri-pelimannin elämäkerta (1927). – Pentti Haanpään teokset V. Keuruu 1958.
HAANPÄÄ 1958 b: Pentti Haanpää, Ihmiselon karvas ihanuus. Novelleja. Maaltapako (1939). – Pentti Haanpään teokset VII. Keuruu 1958.
HAAPALA 1995: Pertti Haapala, Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920. Helsinki 1995.
HAATANEN 1992: Pekka Haatanen, Suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys. – Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Toim. Olavi Riihinen. Juva 1992.
HAAVIKKO 1988: Paavo Haavikko, Kansalaisturvaa rakentamassa. Kelan viisi vuosikymmentä 1937–1987. Porvoo 1988.
HAAVIO 1966: Martti Haavio, V. J. Sukselaisen poliittinen alkeiskoulu. – V. J. Sukselainen. Työ ja toiminta. Toim. Lauri Hietanen, Einari Karvetti, Atte Pakkanen, Aarne Pelkonen, Lauri Posti, Eino Saari ja Johannes Virolainen. Vammala 1966.
HAAVIO 1972: Martti Haavio, Nuoruusvuodet. Kronikka vuosilta 1906–1924. Porvoo 1972.
HAIMI 2000: Olavi Haimi, Yhteiskuntasuunnittelun pitkä marssi. Suomalaisen sosiaalipoliittisen suunnittelun kehitys. Tapaus kuntien valtionosuusuudistus. Hamina 2000.
HAKALEHTO 1973: Ilkka Hakalehto, Väinö Tanner. Taipumattoman tie. 2. p. Helsinki 1973.
HAKALEHTO 1986: Ilkka Hakalehto, Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 1. Maalaisliitto autonomian aikana 1906–1917. Tampere 1986.
HALILA 1982: Aimo Halila, Koululaitos ja vapaa kansansivistystyö. – Suomen kulttuurihistoria III. Toimituskunta Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. Porvoo 1982.
HEIKKILÄ 1992: Hannu Heikkilä, Suomalainen talouspoliitikko. – J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 2, 1918–1939. Tuomo Polvinen, Hannu Heikkilä, Hannu Immonen. Juva 1992.
HEINONEN Jari 1999: Jari Heinonen, Hyvinvointimalli murroksessa. Aikamme sosiaalinen kysymys ja sen ratkaisuvaihtoehdot. Helsinki 1999.
HEINONEN Visa 1998: Visa Heinonen, Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa. Helsinki 1998. (Väitöskirja)
HELANDER 1982 a: Vilhelm Helander, Arkkitehtuurin asema ja ympäristön muutos. – Suomen kulttuurihistoria III. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala ja Veikko Kallio. Porvoo 1982.
HELANDER 1982 b: Vilhelm Helander, Jälleenrakennus ja uuden arkkitehtuurin laajeneminen. – Suomen kulttuurihistoria III. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala ja Veikko Kallio. Porvoo 1982.
HELLSTEN 1992: Katri Hellsten, Muuttuva yhteiskunta ja sosiaalipolitiikan keskeiset arvot ja päämäärät. – Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Toim. Olavi Riihinen. Juva 1992.
HELO ja Kylmäkoski 2001: Ari Helo ja Merja Kylmäkoski, Aate ja kontekstit – ranskalaisen ja yhdysvaltalaisen valistuksen näkökulmasta. Toim. Sari Aurio, Sari Katajala-Peltomaa ja Ville Vuolanto. Jyväskylä 2001.
HENTILÄ 2009: Seppo Hentilä, Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944. – Suomen poliittinen historia 1809–2009. Osmo Jussila, Seppo Hentilä ja Jukka Nevakivi. 6. p. Helsinki 2009.
HENTTINEN 1999: Annastiina Henttinen, Kolmannen tien etsijät. – Kansan talous. Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899–1999. Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu ja Maritta Pohls. Tampere 1999.
HERLIN 1998: Ilkka Herlin, Punaista ja valkoista hulluutta? – Suomalaisten historiatutkijoiden käsityksiä vuoden 1918 tapahtumista Suomessa. – Historiantutkijan muotokuva. Toim. Päiviö Tommila. Vammala 1998.
VON Hertzen 1966: Heikki von Hertzen, Sosiaalipoliitikkona. – V. J. Sukselainen. Työ ja toiminta. Toim. Lauri Hietanen, Einari Karvetti, Atte Pakkanen, Aarne Pelkonen, Lauri Posti, Eino Saari ja Johannes Virolainen. Vammala 1966.
HIETANEN 1982; Silvo Hietanen, Siirtoväen pika-asutuslaki 1940. Asutuspoliittinen tausta ja sisältö sekä toimeenpano. Helsinki 1982. (Väitöskirja)
HIISIÖ 1970: Ossi Hiisiö, Tapiola – parempien ihmisten kylä. Helsinki 1970.
HOBSBAWM 1994: Eric Hobsbawm, Nationalismi. Jyväskylä 1994.
HOKKANEN 1986 a: Kari Hokkanen, Kyösti Kallio 1, 1873–1929. Juva 1986.
HOKKANEN 1986 b: Kari Hokkanen, Kyösti Kallio 2, 1930–1940. Juva 1986.

HOKKANEN 1996: Kari Hokkanen, Maalaisliitto sodan ja vaaran vuosina 1939–1950. Maalaisliitto – Keskustan historia 3. Keuruu 1996.
HUIZINGA 1967: Johan Huizinga, Historian olemus. Esseitä ja tutkielmia. Porvoo 1967.
HUTTULA 2000: Tapio Huttula, Nauloilla laadittu laki. Työväentalojen sulkemiset 1929–1932. Helsinki 2000. (Väitöskirja)
HYRKKÄNEN 2002: Markku Hyrkkänen, Aatehistorian mieli. Jyväskylä 2002.
HÄGGMAN 1997: Kai Häggman, Suurten muutosten Suomessa. Kansaneläkelaitos 1937–1997. Jyväskylä 1997.
IIVARI 2007: Ulpu Iivari, Kansanvallan puolustajat. Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 100 vuotta. Keuruu 2007.
IMMONEN 1999: Hannu Immonen, Uudestaan agraaripoliitikkona. – J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 4, 1944–1948. Tuomo Polvinen, Hannu Heikkilä ja Hannu Immonen. Juva 1999.
INNAMAA 1973: Kerttu Innamaa, Isonvihan ajasta 1960-luvulle. – Paimion historia. Toini Erkola, Erik v. Hertzen, Kerttu Innamaa. Hämeenlinna 1973.
ISOHOOKANA-ASUNMAA 1980: Tytti Isohookana-Asunmaa, Maalaisliitto Pohjois-Suomessa. Kehitysjakso vuosina 1906–1939. Oulu 1980. (Väitöskirja)
ISOHOOKANA-ASUNMAA 2006: Tytti Isohookana-Asunmaa, Virolaisen aika – Maalaisliitosta Keskustapuolue 1963–1981. Maalaisliitto-Keskustan historia 5. Porvoo 2006.
JULKUNEN 2000: Raija Julkunen, Hyvinvointivaltion uudelleenjärjestyminen. – Sosiaalipolitiikan lukemisto. Toim. Eija Nurminen. Tampere 2000.
JALAVA 2006: Merja Jalava, J. V. Snellman. Mies ja suurmies. Juva 2006.
JOKINIEMI 1961: Toivo Jokiniemi, Paimion kansanopetuksen historia. Turku 1961.
JUSSILA 2007: Osmo Jussila, Suomen historian suuret myytit. Juva 2007.
JUTIKKALA 1968: Eino Jutikkala, Suomen talonpoika kautta aikojen. Porvoo 1968.
KAKKURI 1999: Pekka Kakkuri, Suomettarelainen Maalaisliitossa. Jalo Lahdensuon yhteiskunnalliset aatteet ja toiminta. Helsinki 1999. (Väitöskirja)
KALELA 1989: Jorma Kalela, Työttömyys 1900-luvun suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa. Helsinki 1989.
KALELA 1992. Jorma Kalela: Poliittisen historiallisuus. Virkaanastujaisesitelmä Turun yliopistossa 11.11.1992. – Poliittisen historian itsereflektio. Poliittinen historia poliittisen historian tutkijoiden silmin. Toim. Ilari Lindroos, Jouni Kukkanen ja Heidi Piekka. Turku 1998.
KALELA 1993: Jorma Kalela, Toteutumaton taite – neljäkymmentäluku suomalaisen hyvinvointivaltion historiassa. – Hyvinvointivaltio ja historian oikut. Toim. Pertti Haapala. Tampere 1993.
KALELA 2000: Jorma Kalela, Historiantutkimus ja historia. Tampere 2000.
KALELA 2005 a: Jorma Kalela, Miten Suomi syntyi. – Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia. Toim. Ville Pernaa ja Mari K. Niemi. Helsinki 2005.
KALELA 2005 b: Porvarillinen reformismi. – Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia. Toim. Ville Pernaa ja Mari K. Niemi. Helsinki 2005.
KALELA 2005 c: Jorma Kalela, Suomi ja eurooppalainen vallankumousvaihe. – Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia. Toim. Ville Pernaa ja Mari K. Niemi. Helsinki 2005.
KALLIOKOSKI Matti 2002: Matti Kalliokoski, Pitkä sarka. Viljami Kalliokosken elämä. Juva 2002.
KALLIOKOSKI Viljami 1973; Viljami Kalliokoski, Kiitollisena muistan. 2. p. Helsinki 1973.
KANANOJA 1962: Sylvi Kananoja (koonnut), Santeri Alkio on sanonut. Ajatelmia. Porvoo 1962.
KANGAS Lasse 1998: Lasse Kangas. Vihtori Vesterinen. Paasikiven ministeri. Jyväskylä 1998.
KANGAS Olli 1992: Olli Kangas, Eläkepolitiikan tila ja tulevaisuus. – Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Toim. Olavi Riihinen. Juva 1992.
KANGAS Olli 2006: Olli Kangas, Politiikka ja sosiaaliturva Suomessa. – Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana. Suomen eduskunta 100 vuotta 8. Helsinki 2006.
KARISTO, Takala ja Haapola 1998: Antti Karisto, Pentti Takala ja Ilkka Haapola, Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. Juva 1998.
KARVETTI 1966: Einari Karvetti, Siteet kotimaakuntaan ja omaan peltoon. – V. J. Sukselainen. Työ ja toiminta. Toim. Lauri Hietanen, Einari Karvetti, Atte Pakkanen, Aarne Pelkonen, Lauri Posti, Eino Saari ja Johannes Virolainen. Vammala 1966.
KETTUNEN 1987 a: Pauli Kettunen, Missä mielessä vanha työväenliike oli poliittinen liike. – Kansa liikkeessä. Toim. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds ja Henrik Stenius. Vaasa 1987
KETTUNEN 1987 b: Pauli Kettunen, Vuoden 1906 Suomi, vuoden 1918 Suomi, Nyky-Suomi. – Kansa liikkeessä. Toim. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds ja Henrik Stenius. Vaasa 1987.
KETTUNEN 1990: Pauli Kettunen, Politiikan menneisyys ja poliittinen historia. (Osa artikkelista). Teoksessa Historia Nyt. – Poliittisen historian itsereflektio. Poliittinen historia poliittisen historian tutkijoiden silmin. Toim. Ilari Lindroos, Jouni Kukkanen ja Heidi Piekka. Turku 1998.
KETTUNEN 1994: Pauli Kettunen, Historiallistaminen ja suunnitteleminen. Ajan hallinnan jännitteitä sodanai-

kaisessa ja sodanjälkeisessä Suomessa. – Historia, sosiologia ja Suomi. Yhteiskuntatutkimus itseymmärryksen jäljillä. Toim. Pekka Ahtiainen, Teuvo Räty, John Strömberg ja Jukka Tervonen. Tampere 1994.
KETTUNEN 1998: Pauli Kettunen, Suojeluskunnat ja suomalainen kansanvalta. – Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin. Toim. Risto Alapuro. Porvoo 1998.
KETTUNEN 2006: Pauli Kettunen, Pohjoismainen hyvinvointivaltio yhteiskunnan käsittämisen historiana. – Historiallinen käänne. Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimiseen. Toim. Juho Saari. Tampere 2006.
KEYNES 1951: John Maynard Keynes, Työllisyys, korko ja raha. Yleinen teoria. Porvoo 1951.
KITTILÄ 1966 a: Urho Kittilä, Maalaisliiton järjestötyö sota-aikana. – Heräävä Maaseutu VIII – Keskustapolitiikkaa. Toim. Matti Isoviita. Lappeenranta 1966.
KITTILÄ 1966 b: Urho Kittilä, V. J. Sukselaisen suhde lehdistöön. – V. J. Sukselainen. Työ ja toiminta. Toim. Lauri Hietanen, Einari Karvetti, Atte Pakkanen, Aarne Pelkonen, Lauri Posti, Eino Saari ja Johannes Virolainen. Vammala 1966.
KLINGE 1968: Matti Klinge, Ylioppilaskunnan historia. Neljäs osa 1918–1960. Porvoo 1968.
KLINGE 1972: Matti Klinge, Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta. Porvoo 1972.
KLINGE 1982: Matti Klinge, Kaksi Suomea. Keuruu 1982.
KLINGE 1983: Matti Klinge (Maunu Harmo), Ylioppilaslehti. Jyväskylä 1983.
KLINGE 1990: Matti Klinge, Helsingin Yliopisto 1917–1990. Kirjoittaneet Matti Klinge sekä Rainer Knapas, Anto Leikola ja John Strömberg. Keuruu 1990.
KOLBE 1988: Laura Kolbe, Kulosaari – Unelma paremmasta tulevaisuudesta. Keuruu 1988. (Väitöskirja)
KOLBE 1999. Laura Kolbe, Suomalainen kaupunki. – Suomi. Maa, kansa, kulttuurit. Toim. Markku Löytönen ja Laura Kolbe. Jyväskylä 1999.
KOLBE 2005: Laura Kolbe, Kaupunki, metsäkaupunki, puu ja puutarha – Esikaupunki innovaationa ja identiteettinä. – Kaupunkikuvia ajassa. Toim. Timo Joutsivuo ja Markku Kekäläinen. Vammala 2005.
KORHONEN 2002: Anu Korhonen, Mentaliteetti ja kulttuurihistoria. – Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen. Toim. Kari Immonen ja Maarit Leskelä-Kärki. 2. painos. Hämeenlinna 2002.
KOSKIAHO 1999: Briitta Koskiaho, Kansalaisyhteiskunta. – Kansalaisen sosiaalipolitiikka. Kansalaisyhteiskunta ja hyvinvointivaltio 2000-luvulla. Briitta Koskiaho, Johanna Nurmi, Petri Virtanen. Juva 1999.
KOSKINEN Simo 2003: Simo Koskinen, Suomalaisen yhteisösosiaalityön kehitys ja nykysuuntaukset. – Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Toim. Merja Laitinen ja Anneli Pohjola. Juva 2003.
KOSONEN 1995: Pekka Kosonen, Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot. Tampere 1995.
KOSONEN 1998: Pekka Kosonen, Pohjoismaiset mallit murroksessa. Tampere 1998.
KOSTIAINEN 1982: Auvo Kostiainen, Elämäkerta historiantutkimuksena. Käsitteestä ja ongelmista (Turun Historiallinen Arkisto 38). Matti Lauermaalle 23.11.1982. Toim. Auvo Kostiainen. Turku 1982.). – Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Toim. Rami Kurth ja Timo Soikkanen. Turku 2006.
KULHA 1998: Keijo K. Kulha, Mahtitalonpoika. Heikki Haaviston matkassa yleislakosta EU:hun. Helsinki 1998.
KUISMA 1991: Juha Kuisma, Johdantoessee – Talonpojan etiikka. Maaseutu Euroopan kulttuurievoluutiossa. Seminaari Majvikissä Kirkkonummella 15.5.1991. Toim. Juha Kuisma. Raahe 1992.
KUISMA 2008: Juha Kuisma, Myyttinen Karjala. – Tarkemmin ajatellen. Kansakunnan henkinen tila. Toim. Ilkka Niiniluoto ja Juha Sihvola. Helsinki 2008.
KUUSI Matti 1991 a: Matti Kuusi, Puheenjohtajia, esikuvia. – Neljätuhatta veljestä, sataneljä elämäntarinaa. AKS:läinen elämäkerrasto. Toim. Matti Kuusi ja Ville-Paavo Aitola. Porvoo 1991.
KUUSI Matti 1991 b: Matti Kuusi, V. J. Sukselainen. – Neljätuhatta veljestä, sataneljä elämäntarinaa. AKS:läinen elämäkerrasto. Toim. Matti Kuusi ja Ville-Paavo Aitola. Porvoo 1991.
KUUSI Pekka 1961: Pekka Kuusi, 60-luvun sosiaalipolitiikkaa. Porvoo 1961.
LAMPI 2007: Pertti Lampi, Oma Tupa/Lupa. Omakotiliikkeen ja – rakentamisen sekä pientaloasumisen historiaa ja kehitysvaiheita. Suomen Omakotiliitto 1947–2007. Jyväskylä 2007.
LIIKANEN 1995: Ilkka Liikanen, Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty. Jyväskylä 1995. (Väitöskirja)
LINDROOS 2000: Kia Lindroos, Nykyisyyden politiikka. Walter Benjaminin ja Paul Virilion aika. – Politiikan aikakirja. Ajan politiikan ja politiikan ajan teoretisointia. Toim. Kia Lindroos ja Kari Palonen. Tampere 2000.
LINDROOS ja Palonen 2000: Kia Lindroos ja Kari Palonen, Aika politiikan kohteena. – Politiikan aikakirja. Ajan politiikan ja politiikan ajan teoretisointia. Toim. Kia Lindroos ja Kari Palonen. Tampere 2000.
LINKOMIES 1970: Edwin Linkomies, Vaikea aika. Suomen pääministerinä sotavuosina 1943–44. Helsinki 1970.
LINNA 1987: Väinö Linna, Täällä Pohjantähden alla. Juva 1987.
LOIMA 2006: Jyrki Loima, Myytit, uskomukset ja kansa. Johdanto moderniin nationalismiin Suomessa 1809–1918.

Helsinki 2006.
LYYTINEN 1986: Eino Lyytinen, Brittiläisestä biografiaperinteestä (Historiallinen aikakauskirja 3/1986). – Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Toim. Rami Kurth ja Timo Soikkanen. Turku 2006.
LÄNTINEN 1973: Eero Läntinen, Virta on vettä täynnä. Turun NMKY 1893–1973. Turku 1973.
MAJANDER 2004: Mikko Majander, Pohjoismaa vai kansandemokratia? Sosialidemokraatit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944–1951. Helsinki 2004.
MANNINEN Juha 1977: Juha Manninen, Maailmankuvat maailman ja sen muutoksen heijastajina. – Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Näkökulmia teollistumisajan Suomeen. Toim. Matti Kuusi, Risto Alapuro ja Matti Klinge. Keuruu 1977.
MANNINEN 1989: Juha Manninen, Tiede, maailmankuva, kulttuuri. – Maailmakuva kulttuurin kokonaisuudessa, aate- ja oppihistorian, kirjallisuustieteen ja kulttuuriantropologian näkökulmia. Juha Manninen, Markku Envall ja Seppo Knuuttila. Jyväskylä 1989.
MANNINEN Turo 1998: Turo Manninen, Suojeluskuntien synty ja sisällissodan alkaminen. – Raja railona. Näkökulmia Suojeluskuntiin. Toim. Risto Alapuro. Porvoo 1998.
MANNINEN ja Rumpunen 2006: Ohto Manninen ja Kauko Rumpunen (toim.), ”Käymme omaa erillistä sotaamme”. Risto Rytin päiväkirjat 1940–1944. Helsinki 2006.
MASSA 1992: Ilmo Massa, Hyvinvointivaltion ekologinen modernisaatio. – Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Toim. Olavi Riihinen. Juva 1992.
MIKKILÄ 2000: Timo Mikkilä, Pohjanmaan patriootti. Artturi Leinonen eteläpohjalaisena vaikuttajana ennen talvisotaa. Jyväskylä 2000. (Väitöskirja)
MURTORINNE 2006: Eino Murtorinne, Lennart Heljas. Kansainvälisesti suuntautunut poliitikko ja kirkonmies. Jyväskylä 2006.
MYLLY 1978: Juhani Mylly, Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka. Suomen ulkopolitiikka ja turvallisuuskysymykset agraaripuolueen politiikassa maan itsenäistymisestä talvisotaan I. Aktiivisesta heimopolitiikasta passiiviseen isolaatioon 1918–1933. Turku 1978.
MYLLY 1989 a: Juhani Mylly, Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2. Maalaisliitto 1918–1939. Hämeenlinna 1989.
MYLLY 1989 b: Juhani Mylly, Henkilöhistorian tutkimus ja Kekkonen. Metodisia pohdintoja.
(OTE artikkelista teoksessa Juhani Mylly: Metodi ja suunta. Näkökulmia poliittisen historian metodiin, kehitykseen ja ongelmiin. Turun yliopiston poliittisen historian julkaisuja E: 2/1989. Turku 1989.) – Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Toim. Rami Kurth ja Timo Soikkanen. Turku 2006.
MYLLY 1989 c: Juhani Mylly, Rankelaisuuden pakkopaita poliittisessa historiassa. (Osa artikkelista). Teoksessa Metodi ja suunta. Näkökulmia poliittisen historian metodiin, kehitykseen ja ongelmiin. Turku 1989. – Poliittisen historian itsereflektio. Poliittinen historia poliittisen historian tutkijoiden silmin. Toim. Ilari Lindroos, Jouni Kukkanen ja Heidi Piekka. Turku 1998.
MYLLY 1996: Juhani Mylly, Järjestökulttuuri. Käsitteestä ja maalaisliittolais-keskustalaisesta traditiosta. Turun poliittisen historian laitoksen tutkimuksia 4. Turku 1996.
MYLLY 1998: Juhani Mylly, Porvarilliset puolueet ja suojeluskunnat. – Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin. Toim. Risto Alapuro. Porvoo 1998.
MYLLY 2002: Juhani Mylly Kansallinen projekti. Historiankirjoitus ja politiikka autonomisessa Suomessa. Turku 2002.
MYLLY 2005: Juhani Mylly, Asutuspolitiikasta suureen muuttoon – pientila-Suomen kuihtuminen. – Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia. Toim. Ville Pernaa ja Mari K. Niemi. Helsinki 2005.
MÄKI 1984: Uskali Mäki, Metodologisen ajattelun juonteita suomalaisessa kansantaloustieteessä. – Sata vuotta suomalaista kansantaloustiedettä. Kansantaloudellinen yhdistys 1884–1984. Toim. Heikki Koskenkylä, Jukka Pekkarinen, Antti Räikkönen ja Pentti Vartia. Vammala 1984.
MÄÄTTÄLÄ 2007: Viljo S. Määttälä, Paimenpoluilta maakunnan valtaväylille. Muistikuvia maakuntaneuvoksen vaiherikkaan elämän varrelta. Kokkola 2007.
NEVAKIVI 1983: Jukka Nevakivi, Historia ja poliittisen historia. Luku teoksessa Johdatus poliittiseen historiaan. WG 1983. – Poliittisen historian itsereflektio. Poliittinen historia poliittisen historian tutkijoiden silmin. Toim. Ilari Lindroos, Jouni Kukkanen ja Heidi Piekka. Turku 1998.
NIEMELÄ Heikki 1994: Heikki Niemelä, Suomen kokonaiseläkejärjestelmän muotoutuminen, 2. p. Helsinki 1994.
NIEMELÄ ja Salminen 2009: Heikki Niemelä ja Kari Salminen, Kansallisten eläkestrategioiden muotoutuminen ja Euroopan unionin avoin koordinaatiomenetelmä. Sastamala 2009.
NIEMINEN 1955: Armas Nieminen, Mitä on sosiaalipolitiikka? Porvoo 1955.
NIEMINEN 1966: Armas Nieminen, Piirteitä sosiaaliturvajärjestelmämme kehityksestä. – V. J. Sukselainen. Työ

ja toiminta. Toim. Lauri Hietanen, Einari Karvetti, Atte Pakkanen, Aarne Pelkonen, Lauri Posti, Eino Saari ja Johannes Virolainen. Vammala 1966.
NIINISTÖ 1998: L. J. Niinistö, Paavo Susitaival 1986–1993. Aktivismi elämänasenteena. Tampere 1998.
NIINISTÖ 2006: Jussi Niinistö, Suomalaisuuden Liiton vaiheita 1906–2006. – Vuosisata suomalaisuuden puolesta. Suomalaisuuden Liitto 1906–2006. Jyväskylä 2006.
NUPPONEN 2000: Terttu Nupponen; Arkkitehdit, sota ja yhdyskuntasuhteiden hallinta. Alvar Aallon Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelma tilansäätelyprojektina. Helsinki 2000. (Väitöskirja)
NYGÅRD 1978: Toivo Nygård: Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa. Keuruu 1978. (Väitöskirja)
OJALA ja Nummela 2007: Jari Ojala ja Ilkka Nummela, Pako Malthusin ansasta. Suomen maatalouden tuottavuus 1500–2000. – Muutoksen merkit. Kvantitatiivisia perspektiivejä Suomen taloushistoriaan. Toim. Jukka Jalava, Jari Eloranta ja Jari Ojala. Helsinki 2007.
PAAVILAINEN 1963: Väinö Paavilainen, Valtakunnansuunnittelu Suomessa. Valtakunnansuunnittelutoimiston julkaisusarja A:14.1. Helsinki 1963.
PAAVOLAINEN 1986: Jaakko Paavolainen, Poliittisen elämäkertatutkimuksen ongelmia. Historiallinen Aikakauskirja 3/1986. – Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Toim. Rami Kurth ja Timo Soikkanen. Turku 2006.
PAAVONEN 2006: Tapani Paavonen, Talouden kehitys ja talouspolitiikka hyvinvointivaltion kaudella. – Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana. Suomen eduskunta 100 vuotta 8. Helsinki 2006.
PAKKASVIRTA 2005: Jussi Pakkasvirta, Kuvittele kansakunta. – Nationalismit. Toim. Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen. Porvoo 2005.
PAKKASVIRTA ja Saukkonen 2005: Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen, Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena. – Nationalismit. Toim. Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen. Porvoo 2005.
PEKKARINEN 1984: Jukka Pekkarinen, Kansantaloudellinen yhdistys ja taloudellinen keskustelu Suomessa. – Sata vuotta suomalaista kansantaloustiedettä. Kansantaloudellinen yhdistys 1884–1984. Toim. Heikki Koskenkylä, Jukka Pekkarinen, Antti Räikkönen ja Pentti Vartia. Vammala 1984.
PEKKARINEN 2007: Jukka Pekkarinen, Taloudelliset kriisit ja talouspolitiikan suomalainen malli. – Muutoksen merkit. Kvantitatiivisia perspektiivejä Suomen taloushistoriaan. Toim. Jukka Jalava, Jari Eloranta ja Jari Ojala. Helsinki 2007.
PEKKARINEN, Vartiainen, Väisänen, Åkerholm 1984: Jukka Pekkarinen, Juhana Vartiainen, Jarmo Väisänen. Johnny Åkerholm, Suomalainen finanssipolitiikka ja kysynnän säätely. – Sata vuotta suomalaista kansantaloustiedettä. Kansantaloudellinen yhdistys 1884–1984. Toim. Heikki Koskenkylä, Jukka Pekkarinen, Antti Räikkönen ja Pentti Vartia. Vammala 1984.
PEKKARINEN ja Vartiainen 1993: Jukka Pekkarinen ja Juhana Vartiainen, Suomen talouspolitiikan pitkä linja. Juva 1993.
PELTONEN 1996: Matti Peltonen, Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus (esipuhe). – Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Carlo Ginzburg. Tampere 1996.
PELTONEN 1999: Matti Peltonen, Mikrohistoriasta. Tampere 1999.
PERÄLÄ Reijo 1998: Reijo Perälä, Lapuan liike ja sanan mahti. Jyväskylä 1998. (Väitöskirja)
PERÄLÄINEN 1991: Antero Peräläinen, Yhteiskunnan tuki lapsiperheille. Perheavustusten esivaiheet. – Perheen puolesta. Väestöliitto 1941–1991. Keuruu 1991.
POLVINEN 1992: Tuomo Polvinen, Politiikan kulissimieheksi. – J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 2 1918–1939. Tuomo Polvinen, Hannu Heikkilä, Hannu Immonen. Juva 1992.
POLVINEN 1995: Tuomo Polvinen, Valtiomiehen elämäntyö 3 1939–1944. 2. p. Juva 1995.
POSTI 1966: Lauri Posti, Nuoruudesta miehuuteen. – V. J. Sukselainen. Työ ja toiminta. Toim. Lauri Hietanen, Einari Karvetti, Atte Pakkanen, Aarne Pelkonen, Lauri Posti, Eino Saari ja Johannes Virolainen. Vammala 1966.
PUNNONEN 1978: Olli Punnonen, Alkiolaisuutta Auran rannoilla. Maalaisliitto/Keskustapuolueen Varsinais-Suomen piirijärjestön historia 1917–1977. Kokemäki 1978.
PUNNONEN-PIRILÄ 1987: Olli Punnonen ja Pekka Pirilä, Maalaisliitto/Keskustapuolue 1906–1986. Tilasto- ja taustatietoja puolueen historiasta ja rakenteesta. Keskustan ja Maaseudun Arkiston julkaisu 1986. Helsinki 1987.
PUNTILA 1971: L. A. Puntila, Suomen poliittinen historia 1809–1966. Viiden uudistettu ja täydennetty painos. Helsinki 1971.
PYLKKÄNEN 2004: Ali Pylkkänen, Suojeluskuntaan liittyminen – keitä suojeluskuntalaiset olivat? – Sarkatakkien armeija. Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944. Kari Selen – Ali Pylkkänen. Juva 2004.
RASILA 1961: Viljo Rasila, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909. Kajaani 1961.
RENVALL 1965: Pentti Renvall, Nykyajan historiantutkimus. Porvoo 1965.
RIIHINEN 1992 a; Olavi Riihinen, Johdanto. – Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan

kehitykseen ja tulevaisuuteen. Toim. Olavi Riihinen. Juva 1992.
RIIHINEN 1992 b: Olavi Riihinen, Sosiaalipolitiikka ja legitimiteetti. – Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Toim. Olavi Riihinen. Juva 1992.
RINNE 2006: Jyrki Rinne, Koti keskellä Helsinkiä. Varsinaissuomalainen osakunta 1906–2005. Espoo 2006.
ROSE 2000: Nikolas Rose: Vallan ja vapauden välissä: hyveen hallinta vapaassa yhteiskunnassa. – Sosiaalipolitiikan lukemisto. Toim. Erja Nurminen. Tampere 2000.
RUMPUNEN ja Manninen 2009: Kauko Rumpunen ja Ohto Manninen (toim.), Jatkosodan iltakoulujen pöytäkirjat. ”Faktillisesti tämä tarkoittaa antautumista”. Helsinki 2009.
SAARELA 2002: Tauno Saarela, Kommunistinen internationaali ja suomalainen kommunismi 1919–1935. – ”Kallis toveri Stalin”. Komintern ja Suomi. Toim. Natalia Lebedeva, Kimmo Rentola ja Tauno Saarela. Helsinki 2002.
SAARI Eino 1966: Eino Saari, Sukselainen korkeakoulumiehenä. – V. J. Sukselainen. Työ ja toiminta. Toim. Lauri Hietanen, Einari Karvetti, Atte Pakkanen, Aarne Pelkonen, Lauri Posti, Eino Saari ja Johannes Virolainen. Vammala 1966.
SAARIKOSKI 1997: Vesa Saarikoski, Keskustajääkäri Aarne Sihvo. Demokraatti ja eheyttäjä murrosaikojen asevoimissa. Helsinki 1997. (Väitöskirja)
SAARIKOSKI 2001: Vesa Saarikoski, Mielekkyyttä etsimässä: P(ale)oliittinen historia on kuollut – eläköön poliittinen historia. – Ajankohta 2001. Poliittisen historian vuosikirja. Toim. Elina Katainen. Poliittinen historia Helsingin ja Turun yliopistot. Saarijärvi 2001.
SAARIKOSKI 2005 a: Vesa Saarikoski, Yhteiskunnan modernisoituminen. – Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia. Toim. Ville Pernaa ja Mari. K. Niemi. Helsinki 2005.
SAASTAMOINEN 1998: Kari Saastamoinen, Eurooppalainen liberalismi. Etiikka. Talous. Politiikka. Juva 1998.
SAHLBERG 1995: Arja Sahlberg, Koivu sekä tähti. Ihminen, yhteiskunta, ihmiskunta Santeri Alkion tuotannossa ja poliittisessa toiminnassa. Tampere 1995. (Väitöskirja)
SALKOLA 1987: Marja-Leena Salkola, Työväenkaartit ja vallankumouksellisuus 1917. – Kansa liikkeessä. Toim. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds ja Henrik Stenius. Vaasa 1987.
SARLUND 2008: Seppo Sarlund, Vähäväkisten valtiomies – V. J. Sukselainen. Oikovedos 2008. (Tekijän hallussa)
SAUKKONEN 1973: Jussi Saukkonen, Vastuun sukupolvi. Vaasa 1973.
SCHILDT 1990: Göran Schildt, Inhimillinen tekijä. Alvar Aalto 1939–1976. Keuruu 1990.
SELEN 2001: Kari Selen, Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944. Juva 2001.
SELEN 2004: Kari Selen, Suojeluskunnat paikallisyhteisöissä. – Sarkatakkien armeija. Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944. Kari Selen – Ali Pylkkänen. Juva 2004.
SEVÄNEN 1997: Erkki Sevänen, Ensimmäisen tasavallan poliittinen tilanne ja kirjallisen älymystön toimintastrategiat. – Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Toim. Pertti Karkama ja Hanne Koivisto. Tampere 1997.
SIHVO 1969: Hannes Sihvo, Karjalan löytäjät. Tampere 1969.
SIIPI 1967: Jouko Siipi, Ryysyrannasta hyvinvointivaltioon. Helsinki 1967.
SILTALA 1985: Juha Siltala, Lapuan Liike ja kyydityksen 1930. Keuruu 1985.
SILTALA 1999: Juha Siltala, Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa. Keuruu 1999.
SKYTTÄ ja Skyttä 1981: Kyösti Skyttä ja Päivi Skyttä, Tuntematon Snellman. Jyväskylä 1981.
SMOLANDER 2000: Jyrki Smolander, Suomalainen oikeisto ja kansankoti. Kansallisen Kokoomuksen suhtautuminen pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin jälleenrakennuskaudelta konsensusajan alkuun. Helsinki 2000. (Väitöskirja)
SOIKKANEN Hannu 1975: Hannu Soikkanen, Kohti kansan valtaa 1. 1899–1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. Vaasa 1975.
SOIKKANEN Hannu 1997: Hannu Soikkanen, Miten 1960-luvun raju elinkeinorakenteen muutos syntyi ja miten sitä hallittiin? – Tie tulkintaan. Juhlakirja akatemiaprofessori Heikki Ylikankaalle 6. marraskuuta 1997. Juva 1997.
SOIKKANEN Timo 1983: Timo Soikkanen, Kansallinen eheytyminen – myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933–1939. Turun Yliopiston julkaisuja. Sarja C osa 37. Turku 1983.
SOIKKANEN Timo 1986: Timo Soikkanen, Biografinen tutkimus. Poliittisen historian tutkimusopas. Turku 1986. Turun yliopisto, Poliittinen historia, Julkaisuja C:24. – Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Toim. Rami Kurth ja Timo Soikkanen. Turku 2006.
SOIKKANEN Timo 1991: Timo Soikkanen, Yrjö Ruutu. Näkijä ja tekijä. Juva 1991.
SUDERMANN 1908: Hermann Sudermann, Surutar. Helsinki 1908.
STARK Eija 2006: Eija Stark, Työväenliike ja köyhälistön luokka-asema elämäkertojen kuvaamina. – Modernisaa-

tio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960. Toim. Hilkka Helsti, Laura Stark ja Saara Tuomaala. Suomen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1101. Tampere 2006.

STARK Laura 2006 a: Laura Stark, Johdanto. – Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960. Toimi. Hilkka Helsti, Laura Stark ja Saara Tuomaala. Suomen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1101. Tampere 2006.

STARK Laura 2006 b: Laura Stark, Kansallinen herääminen ja sosiaalinen nousu maaseudulla.

TUSKAA ja toivoa varhaisissa omaelämänkerroissa. – Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960. Toim. Hilkka Helsti, Laura Stark ja Saara Tuomaala. Suomen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1101. Tampere 2006.

SUIKKANEN 2003: Asko Suikkanen, Sosiaalipolitiikan yksilölähtöinen tulkintatapa. – Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Toim. Merja Laitinen ja Anneli Pohjola. Juva 2003.

SUKSELAINEN 1948: V. J. Sukselainen, Suomen lapsilisäjärjestelmä. – Väestöpolitiikkamme uusia muotoja etsimässä. Väestöliiton vuosikirja II. Vammala 1948.

SUKSELAINEN 1956: V. J. Sukselainen, Maalaisliiton järjestötoiminta vuosina 1906–1955. – Heräävä maaseutu VI. Maalaisliitto 1906–1956. Maalaisliiton 50-vuotisjuhlajulkaisu. Toim. V. J.

SUKSELAINEN, Urho Kittilä, Ahti Karjalainen, Kerttu Saalasti ja Väinö Kaasalainen, (viimeksi mainitun kuoltua) Paavo Tuomari. Porvoo 1956.

SUKSELAINEN 1966: V. J. Sukselainen. – He edustavat meitä. Kansanedustajat kertovat itsestään. Toim. Heikki Eskelinen. Porvoo 1966.

SUKSELAINEN 1997: V. J. Sukselainen, Halusin valtiomieheksi. Helsinki 1997.

SUNDSTRÖM 2007: Leif Sundström, Fasismi. Helsinki 2007.

SUOMI 1986: Juhani Suomi, Urho Kekkonen 1936–1944. Myrrysmies. 3. p. Keuruu 1986.

SUSITAIVAL 1981: Paavo Susitaival, Aktivisti ei hellitä. Tapahtumia, muistelmia, mielipiteitä 1917–1939. Koonnut Kauko Kare. Hämeenlinna 1981.

SÄRKELÄ ja Eronen 2007: Riitta Särkelä ja Anne Eronen (toim.), Perusturvan pulmat ja uudistamisen vaihtoehdot.

TAKALA 1992: Pentti Takala, Kohti postmodernia perhettä. – Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Toim. Olavi Riihinen. Juva 1992.

TALONEN 1985: Jouko Talonen, Santeri Alkion suhde sosialismiin aatteena vuosina 1906–1922. Aatehistoriallinen tutkimus. Keskustan ja maaseudun arkiston julkaisuja. Sarja B. Tutkimuksia 1/1985.

TERVONEN 1991: Jukka Tervonen, J. R. Danielson-Kalmari. Historiatutkija ja -opettaja. Jyväskylä 1991. (Väitöskirja)

TIIHONEN 1985: Seppo Tiihonen, Valtioneuvosto koordinoijana. Teoria ja käytäntö vuosina 1939–56. Helsinki 1985.

TIIHONEN 1997: Seppo Tiihonen, Nykyisen modernin hallitsemisvallan synty vuosisadan alussa. – Tie tulkintaan. Juhlakirja akatemiaprofessori Heikki Ylikankaalle 6. marraskuuta 1997. Juva 1997.

TUOMARI 1971: Paavo Tuomari, Santeri Alkion yhteiskunnalliset aatteet. Kokemäki 1971.

TUOMIOJA 1996: Erkki Tuomioja, Pekka Kuusi. Alkoholipoliitikko. Sosiaalipoliitikko. Ihmiskuntapoliitikko. Hämeenlinna 1996.

TUOMIOJA 2007: Erkki Tuomioja, Sakari Tuomioja. Suomalainen sovittelija. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Porvoo-Juva 2007.

UINO 1985: Ari Uino, Nuori Urho Kekkonen. Poliittisen ja yhteiskunnallisen kasvun vuodet (1900–1936). Helsinki 1985.

UOLA 1982: Mikko Uola, Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansaliike 1932–1944. Keuruu 1982.

UOLA 2006: Mikko Uola, Parlamentaarisen demokratian haastajat 1920- ja 1930-luvuilla. – Suomen eduskunta 100 vuotta 3. Kansanvalta koetuksella. Vesa Vares, Mikko Uola, Mikko Majander. Helsinki 2006.

UPTON 1970: Anthony F. Upton, Kommunismi Suomessa. Rauma 1970.

URPONEN 1979: Kyösti Urponen, Sosiaalipolitiikka soveltavana yhteiskuntatieteenä. Teoreettis-historiallinen analyysi sosiaalipolitiikkatieteen problematiikasta. Turku 1979. (Väitöskirja)

URPONEN 1992: Kyösti Urponen, Sosiaaliturvan jakoperiaatteet. – Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Toim. Olavi Riihinen. Juva 1992.

UUSITALO Liisa 2008: Liisa Uusitalo, Vauraus – suomalaisen kulutusyhteiskunnan unelma. – Tarkemmin ajatellen. Kansakunnan henkinen tila. Toim. Ilkka Niiniluoto ja Juha Sihvola. Helsinki 2008.

UUSITALO Sinikka 1982: Sinikka Uusitalo, Turun kaupungin historia 1918–1970 (toinen nide). Turun Sanomat 1982.

VALTONEN 1998: Hannu Valtonen, Talouden positio. Talouden, politiikan, taloustieteen ja sosiaalipolitiikan suhteista. – Innovatiivinen sosiaalipolitiikka. Toim. Heikki Niemelä, Juho Saari ja Kari Salminen. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 25. Helsinki 1998.

VALVANNE 1991: Leena Valvanne, Muistikuvia kahdesta Suomen väestöpolitiikan vaikuttajasta, V. J. Sukselaisesta

ja Heikki von Hertzenistä. – Perheen puolesta. Väestöliitto 1941–1991. Keuruu 1991.
VANHANEN 1995: Tatu Vanhanen, Vihreä nuoriso. 50 vuotta Keskustanuorten toimintaa (1945–1995). Jyväskylä 1995.
VARES 2000: Vesa Vares, Varpuset ja pääskyset. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918. Helsinki 2000.
VARES 2007: Vesa Vares, Kokoomus ja Demokratian kriisi 1929–1939. – Suomalaiskansallinen Kokoomus. Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1929–1944. Vesa Vares ja Ari Uino. Helsinki 2007
VIHOLA 2004: Teppo Vihola, Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa. – Suomen maatalouden historia osa 2. Kasvun ja kriisien aika 1870–1950-luvulle. Toim. Matti Peltonen. Helsinki 2004.
VIROLAINEN 1949: Johannes Virolainen, Maaseutuhenkinen elämänkatsomus. Helsinki 1949.
VIRRANKOSKI 1982: Pentti Virrankoski, Talonpoikaiskulttuuri. – Suomen kulttuurihistoria III. Itsenäisyyden aika. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala ja Veikko Kallio. Porvoo 1982.
VIRTANEN 2002, Matti Virtanen, Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. Hämeenlinna 2002.
VÄISÄNEN 1984: Jarmo Väisänen, Suomalainen finanssipolitiikka ja kysynnän säätely (samassa artikkelissa kirjoittajina myös Jukka Pekkarinen, Juhana Vartiainen ja Johnny Åkerholm). 1930-luvun finanssipolitiikka ja keynesiläisyyden läpimurto. – Sata vuotta suomalaista kansantaloustiedettä. Kansantaloudellinen yhdistys 1984–1994. Toim. Heikki Koskenkylä, Jukka Pekkarinen, Antti Räikkönen ja Pentti Vartia. Vammala 1984.
VÄYRYNEN 2007: Kari Väyrynen, Sivistysprosessi ja kouluinstituutiot J. V. Snellmanilla. – Kasvatus- ja koulukysymys Suomessa vuosisatojen saatossa. Toim. Juhani Tähtinen ja Simo Skinnari. Turku 2007.
VÄÄNÄNEN 1966: Jouko Väänänen, Tutkimusta ja käytännön työtä osuustoiminnan hyväksi. – V. J. Sukselainen. Työ ja toiminta. Toim. Lauri Hietanen, Einari Karvetti, Atte Pakkanen, Aarne Pelkonen, Lauri Posti, Eino Saari ja Johannes Virolainen. Vammala 1966.
VÄÄNÄNEN 1987: Jouko Väänänen, MTK ja Suomen maatalouspolitiikka. Ohjakset omiin käsiin. Rauma 1987.

Muu painettu materiaali:
Aitosuomalaisuus. Ohjelmaa ja päämääriä. Julk. Aitosuomalainen Kerho. Helsinki 1925.

Perttula_Sukselainen.indd 494 19.5.2010 14:29:37

Kuvat

sivu 13: V. J. Sukselainen oli saavuttanut monet tavoitteensa jo 1950-luvun puoliväliin mennessä Kalle Patoluodon karikatyyri.
sivu 39: Amanda Vilhelmiina ja Vieno Johannes kävivät ensimmäisellä Turun matkallaan 1915 myös valokuvaamossa.
sivu 69: Vieno Johannes lyseolaisena 1920-luvun alussa.
sivu 90: Vieno Johannes asetti jo lukiolaisena tavoitteekseen nousta kansansa tunnustamaksi valtiomieheksi.
sivu 97: Vieno Johannes (toinen vasemmalta) oli kesällä 1924 Imatran Voiman voimajohtojen mittaustöissä.
sivu 103: Ylioppilaskirjoitusten jälkeen isänmaallinen nuori mies astui asepalvelukseen (kaksi kuvaa).
sivu 144: Vieno Johannes Saari asetti päiväkirjassaan tavoitteita itselleen joulukuussa 1926.
sivu 153: Amanda Vilhelmiina ja Vieno Johannes keväällä 1928 hieman ennen kuin sukunimi Saari on muuttunut Sukselaiseksi.
sivu 203: V. J. Sukselainen valittiin AKS:n varapuheenjohtajaksi helmikuussa 1932 ennen AKS:n kahtia jakanutta Mäntsälän kapinan alkua.
sivu 223: V. J. Sukselaisen (keskellä vasemmalla) ensimmäinen ulkomaanmatka SYL:n valtuuskunnassa suuntautui Puolaan 1930.
sivu 245: V. J. Sukselainen SOK:n työntekijöiden kanssa kaupunkikävelyllä 1930-luvun puolivälissä.
sivu 274: V. J. Sukselainen kirjasi päiväkirjaansa keväällä 1936 arvioitaan Urho Kekkosesta ja tämän toimintatavoista.
sivu 276: V. J. Sukselainen Amanda Vilhelmiinaa hoitamaan tulleen tätinsä kanssa kesällä 1936.
sivu 279: Maalaisliiton Helsingin paikallisosasto hyväksyi V. J. Sukselaisen jäsenekseen keväällä 1935.

Perttula_Sukselainen.indd 495 19.5.2010 14:29:37

sivu 287: V. J. Sukselainen pitämässä väitöstilaisuutensa avauspuheenvuoroa tammikuussa 1939.

sivu 322: V. J. Sukselainen tulevan puolisonsa Elma Bondénin kanssa keväällä 1937.

sivut 328-329: Pataljoonan komentajan adjutantti V. J. Sukselainen lähdössä tutustumaan rintaman etulinjan tilanteeseen.

sivu 331: Pääministeri J. V. Ragnellin ja hänen sihteerinsä V. J. Sukselaisen yhteistyö sujui hyvin.

sivu 338: Jatkosodan alkaessa kesällä 1941 divisioonan komentajan adjutantilla (V. J. Sukselainen eturivissä keskellä) oli aikaa yhteiskuvaan.

sivu 385: Esipuhe vuodelta 1940 V. J. Sukselaisen nimimerkillä Kimmo Kimalainen laatimaan kilpakirjoitukseen Suomen itsenäisyyden turvaamisesta. Yli 150-sivuisesta kirjoituksesta muotoutui poliittinen yleisohjelma ja runko V. J. Sukselaisen tulevien vuosien linjauksille.

sivu 391: Väestöliiton puheenjohtajalla ja pääministerin sihteerillä oli aikaa myös perheelleen pääsiäisenä 1942.

sivu 329: Alvar Aallon suunnitelma Kokemäkijokilaakson kehittämiseksi edusti uutta seutukunnallista suunnittelua.